

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣವಿರಚಿತ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಢ್ಯಸುಧಾ

(ಶ್ರೀ ಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಪ್ಪಣೀ ಅನುವಾದ ವಿವರಣೆ ಸಹಿತ)

ಪ್ರಥಮ ಭಾಗ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ-"ನಾರಾಯಣಂ ನಿಜಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ" ಪದ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತ)

(ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ, ಸನ್ಮಾಢ್ಯರತ್ನಾವಲೀ, ಢ್ಯಾಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪದಾರ್ಥಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾ ಪರಿಮಳ, ರಸರಂಜನೀ, ಲಘುರಸರಂಜನೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾ ಟಪ್ಪಣಿಗಲಿ-ವಿಶೇಷಾಂಶಗಲೊಂದಿಗೆ)

ಸಂಪಾದಕರು ಮತ್ತು ಅನುವಾದಕರು
ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ

ಪ್ರಕಾಶನ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಮ್(ರಿ.)

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಿಂದ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದೆ.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠ (ಸೋಸಲೆ), ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪುರಂ, ಮೈಸೂರು

॥ ಶ್ರೀಮನ್ನೂಲಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಗ್ರಂಥಮಾಲಾ -14

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣೀ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ವಿವರಣೆ ಸಹಿತ,

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣವಿರಚಿತ-

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ

(ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ)

ಪ್ರಥಮಭಾಗ

(ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ"ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ"

ಪದ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತ)

(ಸನ್ನಾಯುರತ್ನಾವಲೀ, ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪದಾರ್ಥಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾ ಪರಿಮಳ, ರಸರಂಜನೀ ಮುಂತಾದ

ಟೀಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ-

ಪಿಡ್ವಾನ್ ಕೆ.ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಕೆಂಪದಾಳಿಹಳ್ಳಿ

ಪ್ರಕಾಶನ:

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಮ್(ರಿ)

ಕರ್ನಾಟಕಸಂಸ್ಕೃತವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದೆ.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠ (ಸೋಸಲೆ)

ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪುರಂ,

ಮೈಸೂರು

2022

"ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಪ್ರಣೀಸಹಿತಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ" - ಈ ಕೃತಿಯು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಗುರುಗಾರ್ವ-ಭೇಮರ 483ನೆಯ ಆರಾಧನಾ ಮಯೋತ್ಸವ ಸುಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪವನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಕೃಷ್ಣ ಚತುರ್ಥಿ ಮಂಗಳವಾರದಂದು (ದಿ. 22-03-2022) ಪರಮಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠಾಧೀಶರಾದ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಶ್ರೀತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರ ಆಮೃತಹಸ್ತದಿಂದ ಸವವ್ಯಂದಾವನನಡುಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ವ-ಶ್ರೀಮೂಲಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಯಿತು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ : ವಿದ್ವಾನ್|| ಕೆ.ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ, ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ
ಆಧ್ಯಾಪಕ, ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞವಿದ್ಯಾಪೀಠ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪ್ರಕಾಶನ : ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಮ್(ರಿ)
ಸೋಸಲೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠ.
ಕೆ.ಎಮ್. ಪುರಂ, ಮೈಸೂರು

ಪ್ರಥಮಮುದ್ರಣ : 2022

ಪುಟಗಳು : xlvii + 685

ಪ್ರತಿಗಳು :

© : ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಬೆಲೆ : ರೂ 450/-

ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ :

ಅಕ್ಷರಸಂಯೋಜನೆ : ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ, 9141311280

ಮುದ್ರಣ :

||ಶ್ರೀಮನ್ನೂಲಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣೋ ವಿಜಯತೇ ||

ಜಗದ್ಗುರುಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಾಚಾರ್ಯಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ
ಶ್ರೀರಾಜೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಪೂರ್ವಾದಿಮುಖೀಯ
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠ, ಸೋಸಲೆ

ದಿನಾಂಕ 10-03-2022

ಅನುಗ್ರಹಸಂದೇಶ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದ ತರುಣವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಯಸುಧಾ-ವ್ಯಾಸತ್ರಯಾದಿ-
ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನಸರತರೂ ಆದ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೆಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರ-
ತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಸಹಿತ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಯಸುಧಾ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ನಮಗೆ ತುಂಬ ಮುದ
ನೀಡಿದೆ. ಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದವೇ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ
ಅನುವಾದ ಇನ್ನೂ ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಅವತರಣಿಕೆ-ಶಂಕಾದಿಗಳನ್ನು
ತೋರಿಸಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೊರಕುವ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಇಂತಹ
ಅನುವಾದಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಕೆಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ-
ಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ-ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂವಾದ-ವಿಮರ್ಶೆಗಳಿವೆ. ಸಪ್ತನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ
ಪರಿಷ್ಕಾರಗಳಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವರ ಅನುವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ, ಯಾದುಪತ್ಯ, ಪರಿಮಳ,
ಕಾಶೀಟಿಪ್ಪಣಿ, ಶ್ರೀನಿಧಿತೀರ್ಥೀಯ, ರಸರಂಜನಿ, ಲಘುರಸರಂಜನಿ, ಏರಿಬಾಳಾಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣಿ
ಪಾಂಪ್ರೀ ಆಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮೊದಲಾದ ಬಹುಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಪ್ರಮೇಯಸಂಗ್ರಹ ಈ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿರು-
ವುದು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತುಂಬ ಉಪಯುಕ್ತ ಹಾಗೂ ಉಪಕಾರಕ. ಶ್ರೀಟೀಕಾ-
ಕೃತ್ತಾದರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ವಿಶೇಷಾಂಶಸಂಗ್ರಹವು ಅತ್ಯಂತ
ಉಪಕಾರಕವೂ ಆಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಥಮಸಂಪುಟ ಇದೀಗ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದು
ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಮುಂದಿನ ಸಂಪುಟಗಳೂ ಮುದ್ರಣವಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಕೈಸೇರಲಿ ಎಂದು ನಮ್ಮ
ಆರಾಧ್ಯಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮೂಲಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ-ಮೂಲಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮದೇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತ, ಶ್ರೀ-
ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಸ್ಮರಣೆಗಳು.

ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಶ್ರೀತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು,
ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು, ಸೋಸಲೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠ.

ನಿದೇಶಕರ ನುಡಿ

ಸೋಸಲೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠಾಧೀಶರಾದ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು “ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ”ವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿ ಈಗಾಗಲೇ 4 ವರ್ಷಗಳು ಸಂದಿವೆ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಈ ಹಿಂದಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಆರಾಧನಾಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ. ಈ ವರ್ಷ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪೈಕಿ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಸಹಿತ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದ ಪುಸ್ತಕವೂ ಒಂದು.

ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದವನ್ನು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮಠದ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರೀ ಕೆ.ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಕೆಂದವಾಳಹಳ್ಳಿ ಇವರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಕಂಬಾಲೂರುಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಹಾಗೂ ಸುಧಾಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡದೇ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಅನೇಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು. ಅಲ್ಲದೇ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ, ವೇದಭಾಷ್ಯ, ಹಾಗೂ ಟಿಪ್ಪಣೀಕಾರರು ತೋರಿಸಿದ ಇತರ ಮತಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವುದು, ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಭಾಗವತಾದಿಗ್ರಂಥವಾಕ್ಯಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ-ಉಲ್ಲೇಖ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಪುಸ್ತಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ. ಪ್ರಾಯಃ ರಸರಂಜನೀ ಹಾಗೂ ಲಘುರಸರಂಜನೀ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗದ ಅನುವಾದ ಇದರಲ್ಲಿರುವುದು ಸಂತಸದ ವಿಷಯ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಯಾವ ಯಾವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಸುಂದರವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಅವರ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾಕೃತಿ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡಿರುವುದು ಇದೇ ಮೊದಲು.

ಹೀಗೆ ಈ ಅನುವಾದವು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಬಯಸುವ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೂ ಬಹಳ ಉಪಕಾರಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಈಗಾಗಲೇ ಅವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ತರ್ಕತಾಂಡವದ ಪ್ರಕರಣಾಧಾರಿತವಾದ ಆಖ್ಯಾತವಾದ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಕೃತಿ, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಸ್ತೋತ್ರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ-ಸ್ತೋತ್ರ ಚಿಂತನಮಂಥನ ಕೃತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ-ದಿಂದ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿವೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಶ್ರೀಸೋಸಲೆ ವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾದ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಶ-ತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಅನಂತಾನಂತಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಾ-ಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೃತ್ತೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಬರಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗಣಕೀಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಯುತ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಕೆ. ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಾಣೀಪ್ರೇಶ್-ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಡಾ. ಡಿ.ಪಿ.ಮಧುಸೂದನಾಚಾರ್ಯ

ಗೌರವನಿದೇಶಕರು.

ಗ್ರಂಥಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ಮುನ್ನ

ಶ್ರೀಮತ್ಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಮದ್ವೈಷ್ಣವಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಸಮರ್ಥರಾದ ಪದವಾಕೃಪ್ರಮಾಣಪಾರಾವಾರಂಗಳತರಾದ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಪೂರ್ಣಬೋಧಮತಾಂಬುಧಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರರಾದ ಶಿಷ್ಯನಿಕರಾಜ್ಞಾನತಿಮಿರಮಾರ್ತಾಂಡರಾದ ಪರಾಪರತತ್ವಪ್ರಬೋಧ-ಅನೇಕಾಗ್ರಹಾರತಟಾಕನಿರ್ಮಾಣ-ದೇವಾಲಯಾದಿಜನಿತದಿಗಂತವ್ಯಾಪ್ತ-ಕೀರ್ತಿಸಂಪನ್ನರಾದ ಪರವಾದಿಮತ್ತೇಭಮಸ್ತಕವಿದಾರಣವಿಚಕ್ಷಣಯುಕ್ತಕಲಾಪವುಳ್ಳ ರಾಜಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯಾಮಠವಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಠದ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು-ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು. ಇವರು ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯ-ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿಯು ಒಂದು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಬಗ್ಗೆ ಕುಂಡಲಗಿರಿಆಚಾರ್ಯರು ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮೊದಲಿಗೆ ಹೀಗೆ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ಸ್ವಾಮಿನಂ ಸುಧಾಯಾ ಯಃ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾಪಿತವಾನ್ ಭುವಿ |

ರಾಮಚಂದ್ರಗುರುಂ ನೌಮಿ ವಿದ್ವನ್ಮುಕುಟಮಂಡನಮ್ ||

ಎಂದು ನ್ಯಾಯಸುಧಾಸ್ವಾದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದರೆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಶ್ರಯಿಸಲೇಬೇಕು.

ಇವರ ಈ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿಯು ಇದುವರೆಗೆ ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಅಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ, ಎರಡನೆಯ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿ ಉಪಲಬ್ಧವಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಓದಿಯೇ ಅದರ ಸ್ವಾದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು.

ಇಂತಹ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣೀಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವರ ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಓದಬೇಕಾದದ್ದು. ಇದು ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಭಕ್ತರು ಅದರಲ್ಲೂ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದ ಶಿಷ್ಯರು ಶ್ರೀಮಠದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಹನೀಯರ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಹಾಗೆ ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜೊತೆಗೆ ಗ್ರಂಥಪಾಠಕ್ರಮವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಅನುಬಾಸವಾಗಿ ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಗುರುಗಳ ವಿಶೇಷವಾದ ಅನುಗ್ರಹ

ನಮಗೆ ದೊರೆಯುವುದು. ತನ್ನೂಲಕ ರುಕ್ಮಿಣೀಸತ್ಯಭಾಮಾಸಮೇತಶ್ರೀಮನ್ನೂಲಗೋಪಾಲ-
ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಆಗುವುದು.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದ ಶಿಷ್ಯನಾದ ನನಗೆ ಮೊದಲು ನೆನಪಾದದ್ದು ನಮ್ಮ ಮಠದ
ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಮೇರುಕೃತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮ-
ನ್ವಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣೀ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ ಗುರು-
ದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಇದೀಗ ಮಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯು ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ...' ಎಂಬ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅದ್ಭುತದ್ಭವವರೆಗಿನ ಸುಧಾಭಾಗದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಾರವನ್ನು
ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಅದರ
ಜೊತೆಗೆ ಹತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕೆಗಳ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ವಿಶೇ-
ಷಾಂಶಗಳೂ ಇವೆ.

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕೆಯ ಹೆಸರೇನು?

ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಟೀಕೆಯನ್ನು
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು "ಶ್ರೀಮನ್ವಾಯಸುಧಾ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಹಳ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಟೀಕೆಗೆ ಜಯತೀರ್ಥರೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಪಾದಗಳ
ಕೊನೆಗೆ ಸೂಚಿಸುವ ಹೆಸರು ಒಂದಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ
ಪಾದದ ಕೊನೆಗೆ -

"ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇಃ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಽಖ್ಯಯಿತಿನಾ |
ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ
ಅಯಂ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ||"

ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ -

"ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇಃ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಽಖ್ಯಯಿತಿನಾ |
ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ
ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇಸ್ತೀನ್ ಚರಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ||"

ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆರಡನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ-
ಭಗವತ್ಪಾದರ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೃತಿಯಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯತಿಯು ಮಾಡಿದ
“ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ
ಪಾದ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದ ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.
ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಟೀಕೆಯನ್ನು “ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ” ಎಂದು
ಅನೇಕಬಾರಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಯ ಹೆಸರು ‘ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ’
ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ “ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ” ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಯ ಹೆಸರಲ್ಲವೇ? ಇಲ್ಲ
ಅದೂ ಟೀಕೆಯ ಹೆಸರೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರೇ ತಮ್ಮ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ
ಕೊನೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯತಾಂಭೋಧೇಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾತಿನಿರ್ಮಲಾ ।

ಇಯಂ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಭೌಮೈಃ ವಿಬುಧೈಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸದಾ ॥

ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ನಾಮೋಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಜಯತೀರ್ಥರೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಬಳಸಿದ್ದೇ ಕಂಡಿದೆ.

ಉದಾ - ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ರಚಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಸುಧಾಗ್ರಂಥೋಪನ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ವಾಗ್ವಿಜ್ಞಾನಗ್ರಂಥ-
ದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ -

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥಾತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ತ್ವರ್ಥಸಂಗ್ರಹಃ ।

ವಾಗ್ವಿಜ್ಞಾಂ ಮಹಾಗ್ರಂಥಂ ನಿರ್ಮಾತುಂ ತರ್ಕಸಂಗ್ರಹಮ್ ॥

ಎಂದು ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥ ಎಂದು ನಾಮೋಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾಗ್ರಂಥದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ -

ನಾರಾಯಣಂ ಹಯಗ್ರೀವಂ ವ್ಯಾಸಂ ವಾಯುಂ ಸರಸ್ವತೀಮ್ ।

ಸತ್ವಾ ತತ್ತ್ವರುಣಾಸತ್ವಾತ್ ರಮೇ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಂಬುಧೌ ॥

ಎಂದು ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಹಾಗೂ ವಿಷಮ-

ಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕೆಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದರೋ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. (ಇತ್ಯರ್ಥಿತೋ ವ್ಯಧಾನ್ಯದ್ಧಃ ಸೋಽನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸತಾಂ ಸುಧಾಮ್) ಎಂದು. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಸುಧೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬಂದದ್ದು ಸುಧೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನೆನಪಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ನಾಮವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಎಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಪರಿಮಳಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾವಾಕ್ಯ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕುರ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ” - ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅವರೇ ತಮ್ಮ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕೊನೆಗೆ “ಯೇ ತು ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪಾನಕಾಮುಕಾ ರಸಿಕಾ ಬುಧಾಃ” - ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ - “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾವಾಕ್ಯ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಪ್ರೀತಯೇ ಹರೇಃ” ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾದನೂರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ರಸರಂಜನೀಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ - “ಸುಧಾಮವನಿದೇವತಾಃ ಪಿಬತ ಪಾನಪಾತ್ರಾಗತಾಂ” - ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೇ ಮುಂದೆ “ಭೂಯಾತ್ ಶ್ರೀನ್ಯಾಯ-ಸುಧಾರಸರಂಜನೀ ತನ್ಮಾನಸದಾ” ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಡವೀ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಲಘುರಸರಂಜನೀ ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯ-ಸುಧಾಶಬ್ದನಿಚಯೈಃ ವಾಚ್ಯಾಂ ಭಜೇ ಭಕ್ತಿಃ” ಎಂದು. ಹಾಗೂ “ಸುಧಾದಿಟೀಕಾಕೃದಭೀಷ್ಟ-ಶಿಷ್ಯರಾಟ್” ಸುಧಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಟಿಪ್ಪಣೀಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ನಾಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಇದೇ ನಾಮದಿಂದಲೇ ಕರೆಯಬೇಕು” ಎಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಪದದ ವಿವರಣೆ

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಿದೆ -

ಯಾದುಪತ್ಯ - ನ್ಯಾಯಸುಧೇತಿ || ಅಮೃತಹೇತುತ್ವೇನ ಸುಧಾರೂಪಾಃ ನ್ಯಾಯಾಃ ಯಸ್ಯಾಮ್ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ | ಅಗ್ನಾಹಿತಾದಿವತ್ ಪರನಿಪಾತಃ |

ಏರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು - ಅಮೃತಹೇತುತಯಾ ಸುಧಾರೂಪಾಃ ನ್ಯಾಯಾಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ | ಆಹಿತ-ಅಗ್ನಾದಿವತ್ (ವಾ ಆಹಿತಾಗ್ನಾದಿಷು) ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ ಇತ್ಯಾಹುಃ |

ನ್ಯಾಯಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ನ್ಯಾಯಮ್ | ತಸ್ಯ ಸಮೂಹ ಇತ್ಯಣ್ | ತದೇವ ಸುಧಾ ಇತಿ ವಾ | ತದೇವ ಸುಧಾ ಯಸ್ಯ ಸಾ ಇತಿ ವಾ | ಆಯಾನಾಂ ಸ್ವಾಮಿಗ್ರಾಹ್ಯಭಾಗಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ಆಯಮ್ | ಪ್ರಾಗೃತ್ ಅಣ್ | ನಿತರಂ ಆಯಾನಾಂ ಸ್ವಾಮಿಗ್ರಾಹ್ಯಭಾಗಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ | ಸಾ ಚ ಸಾ ಸುಧಾ ಚ ಇತಿ ವಾ ವಯಂ ಪ್ರತೀಮಃ | 'ತದಸ್ಮಿನ್ ವೈದ್ವಾಂ-ಲಾಭಶುಲ್ಕೋಪದಾ ದೀಯತೇ' (ಪಾ.ಸೂ. 5.1.47) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಆಯಃ ಸ್ವಾಮಿಗ್ರಾಹ್ಯಭಾಗಃ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ |

ನ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ - ನೀಯಂತೇ ವಿಭಿಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾಃ ಎಂದು. ಅಂದರೆ, ಸಮೀಚಿನವಾದ ಅರ್ಥವು ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದನ್ನು ನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಯುಕ್ತಿಗಳು. ಸುಧಾ ಎಂದರೆ ಸುಷ್ಪು ಧೀಯತೇ - ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದನ್ನು ಸುಧಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸುಧಾರೂಪವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಥನವಾದಾಗ ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಅದರಂತೆ ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಅಮೃತ-ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಇರುವ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ-ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನದಿಂದ ಬಂದ ಅಮೃತಕ್ಕೂ ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆಯು ಅಮೃತಹೇತುತ್ವೇನ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತ ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಮೃತಃ ಶಾಶ್ವತಃ ಸ್ಥಾನುಃ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ, ಹಾಗೂ 'ಅಶಾಮ ಸೋಮಮಮೃತಾ ಅಭೂಮ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಆ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನೇ ಅಮೃತ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಾಗ ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಸುಧಾಪದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಪದವಾದ್ದರಿಂದ.

ಆಗ ಸುಧಾನ್ಯಾಯ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ವಾ ಆಹಿತಾಗ್ನಾದಿಷು ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೂ ವಿವರಿಸಬಹುದು. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಭಾಗವು ಬಹಳಷ್ಟು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅನೇಕ ನ್ಯಾಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಸುಧಾ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಮೃತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ವಿಗ್ರಹ ಹೀಗೆ - ಶ್ರೀಮಂತಶ್ಚ ತೇ ನ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಾಃ | ಸುಧಾರೂಪಾಃ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಾಃ ಯಸ್ಯಾ ಸಾ = ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ | ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತಿವಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಪದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಬಗೆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಪ್ರಶಂಸೆ

ವಾಗ್ವಜ್ರ - ವಾಗ್ವಜ್ರ ಎಂಬ ಮಹಾಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ.

(ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು)

ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ - 'ಶ್ರೀಕರೋಽಯಂ ಗ್ರಂಥಃ ತತ್ರ ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ'

(ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು)

ಪರಿಮಳ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಅನೇಕಾಕೂತಿಗರ್ಭಿತಾ |

ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಸುಧಾಧಾಪಿ ಗ್ರಂಥಾಲ್ಪತ್ವಾಯ ನೋಚ್ಯತೇ ||

ಸುಧಾದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳೂ ಅನೇಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆಯೆಂದು ತೋರುವುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಗ್ರಂಥವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ಸುಧೆಯ ಎಲ್ಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು)

ಕಂಬಾಲೂರು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು - ನ್ಯಾಯಸುಧಾಸೇವನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗುವರು.

ಯಾದುಪತ್ಯ - ಶ್ರೀಜಯಮುನಿಗಳು ಮಾಡಿದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಅಗಾಧ, ಅಪಾರ.

(ಶ್ರೀಯದುಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು)

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ - ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು ಗಂಗೆಗೆ ಸಮಾನ. (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರು)

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ - ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಗಂಭೀರಭಾವಾನ್ವಿತಾ. ದುರ್ವಾದೀರಿತಮೂಕತಾಪಸರಣೇ, ಶ್ರೀಮದ್ವ್ಯಕ್ತಿವಿಕಾಸನೀ. (ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು)

ಕುಂಡಲಗಿರೀಯ ಟಿಪ್ಪಣೀ - ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪಾನದಿಂದ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಅಭಾವ. (ಕುಂಡಲಗಿರಿಆಚಾರ್ಯರು)

ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೀಯಾ - ಅನುಷ್ಠಾನವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಥನದಿಂದ ಸಮುದ್ಭೂತವಾದ ಸುಧಾ.

ಶ್ರೀಮಾದನೂರುವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು - ಸುರೇಂದ್ರಮುಖನಿಂದನಿಯಾದ ದಿತಿಸುತೇಂದ್ರ- ದಿಗ್ವಿಜಯಾದ ಮಹೇಂದ್ರತನುಸಂಭವಳಾದ ಮಹೇಂದ್ರಗೋತ್ರೋದ್ಭವಳಾದ, ದುರಿತದಾವ-ಜಪ್ಪೆಯಂತಿರುವ ಸುಧಾ.

ಶ್ರೀಅಡವೀಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು - ಟೀಕಾರಾಯರ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಪ್ತತ್ರಿಸತಿಮೂಲಸಂಘ-ವಿವೃತಿ.

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರೀಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು - ಗಭೀರದ್ವೈಪರೀತ್ಯ ಸುಧಾ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕಂಬಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ

ಕೇವಲ ಒಂದೆರಡೇ ಉದಾಹರಣೆ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದಿಕ್ಪದರ್ಶನವಷ್ಟೆ.

(೧) ಕಾರಣಾನಿತಿ || ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣದ್ವಾರಾ ಅಭಿವಾದನೆ ಪ್ರಣಾಮೇ ಕಾರಣಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |
'ವಿಭವಾದನೇಕಾನಿ' ಇತಿ ಪಾಠೇ ವಿಭವಾದೈಶ್ವರ್ಯಾಽಲಕ್ಷಣದಾರಿತ್ರ್ಯಾಭಾವಾದನೇಕಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |
(ಪುಟ 627)

(೨) ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೆತಿ || ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೈಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುದಿತಮಿತ್ಯನ್ವಯಃ | ನ ಚ
ವಾಚ್ಯಂ ನಿರ್ದೋಷಪದೇನ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವವತ್ತ್ವಂ ಚೇತಿ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಮುದಿತಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ
ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ | 'ನಿರ್ಗತಾ ದೋಷಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ನಿರ್ದೋಷಃ' ಇತಿ
ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಪ್ರತಿತೇಃ | ನ ಚೈವಮಪಿ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾ
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಮ್ಮಖಃ, ಅತ್ಯಂತಾಭಾವರೂಪತ್ವೇ ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯ ತದಸಮ್ಮಖ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |
ಸ್ವಾನುಯೋಗಿಕದೋಷಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷಾತ್ಯಂತಾಭಾವವತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷಪದೇನ ವಿವಕ್ಷಿತ-
ತ್ವಾದಿತಿ ||
(ಪುಟ 627)

ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿ.

ಕೃತಜ್ಞತಾ ಅರ್ಪಣೆ

ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ, ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಿಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ ಯತಿಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶ-ತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಗೆ ಅನಂತಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಗೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶವೇ ಮುಖ್ಯ ಬಲ.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತ್ರಯಸಮುದ್ರಪಾರಾವಾರಪಾರೀಣರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮವಿದ್ಯಾ-ಕರ್ನಾಟಕಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರಾದ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯ ಸ್ಮರಿಸಲೇಬೇಕು. ಅವರು ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಈ ವರ್ಷವೂ ಈ ಕೃತಿಯ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಅನಂತಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನನಗೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ, ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹರಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತಿರುವ ಪೇಜಾವರಮಠಾಧೀಶರಾದ ಪೂಜ್ಯ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀ ವಿಶ್ವಪ್ರಸನ್ನತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಅನಂತಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞವಿದ್ಯಾಪೀಠದಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಿಗೂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ-ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಈ ಕೃತಿಯು ಹೊರಬರುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಮಾಡಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಾ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ಡಿ.ಪಿ. ಮಧುಸೂದನಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವಂದನೆಗಳು.

ಇನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯು ಪ್ರಾರಂಭದ ಹಂತದಿಂದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದವರೆಗೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ನೀಡುತ್ತ ಈ ಕೃತಿಯ ಪೂರಣೆಗೆ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರರಾದ ತಾಯಿತಂದೆಯ-ರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ರಮಾದೇವಿ(ಸುಜಾತಾ) ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪದಾಳಿಹಳ್ಳಿ ಅವರಿಗೆ ಅನಂತ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣಸುಂದರವಾಗಿ ಬರಲು ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಮಾಡುವ ಜೊತೆಗೆ ಗ್ರಂಥದ ಪೂರಣೆಗೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ ತೀರ್ಥರೂಪರಾದ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪ-ದಾಳಿಹಳ್ಳಿ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗುರುಮಠದ ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಶತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಪ್ರೀತರಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ವಿರಮಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇತಿ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ,

ಕೆ.ಎಸ್.ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಕೆಂಪದಾಳಿಹಳ್ಳಿ

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ-ವಿವರಣೆ ಸಹಿತ

(ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ-ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅನೇಕಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ) 1

ಶ್ರೀಯಃಪತ್ಯೇ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	1
ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	2
ಕಮಲಾಪತಿ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದ	2
ಶ್ರೀರಂಗಶಾಯೀ ಭಕ್ತೇಷ್ಟದಾಯೀ	2
ರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕಿಂಕರರು	3
ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಲು ಶ್ರೀಮಜ್ಜ ಯತೀರ್ಥರ ಸುಧಾಸೇವನೆ ಅವಶ್ಯಕ	3
ಸ್ವಮತಮಂಡನಕಾರರು ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳು	3
ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ ಪೂಜಕರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತತೀರ್ಥರು	3
ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಸ್ಥರಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರಯತಿಗಳು	4
ಸರ್ವತಂತ್ರಕೋವಿದರಾದ ಶ್ರೀಶ್ರೀಪತೀರ್ಥರು	4
ನನ್ನ ದೇಶಿಕರು ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಯತಿಗಳು	4
ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರಚನೆ	4
ಅವುಗಳನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿರಿ	5
ಶ್ರೀಯಃ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶ ಸಾಧು	6
ಶ್ರೀಯಃ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮ	7
ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ಸಾಧು	8
ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	9
ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಪದ್ಯ	10
ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಶ್ರುತಪ್ರದೀಪಿಕಾಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಾರ್ಥ	12
ಕುಂಡಲಗಿರಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ	12
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ-ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	
ನ್ಯಾಯಸುಧಾಸಮುದ್ರದ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ತತ್ಪರುಣೆಯು ಕಾರಣ	13
ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ ಶ್ರೀಕರಗ್ರಂಥ - ಇದಕ್ಕೆ ನಾವೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು	14
ಸಂಪುಟೀಕರಣ ಎಂದರೇನು?	14

ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಒಂಭತ್ತು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಭೂತಿ - ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ 14

ಸ್ವಯಂಭು ಶಬ್ದ ಸಾಧು - ಮಹಾವೈಯ್ಯಾಕರಣನಾದ

ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ ಶೃಂಗಾರಶತಕದಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಯೋಗ 16

ಶ್ರೀ ಯದುಪತಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣೀ ಯಾದುಪತ್ಯದ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಅಭೀಷ್ಟದೃಷ್ಟಿಪ್ರದರು ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು 17

ಗುರೂಪದೇಶದ ಮುಕ್ತಿಾರ್ಥದ ಫಲವೇ ಈ ಟಿಪ್ಪಣೀ 18

ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚನೆ ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದಾಗಲೀ ಪಾಂಡಿತ್ಯಮದಿಂದಾಗಲೀ ಅಲ್ಲ 18

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು 19

ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹುರ್ಥಃ - ವಿವರಣೆ 19

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಿಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಚಪಕಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವ ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪ್ರದ ಹಾಗೂ ಮಂಗಳಪ್ರದ 20

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಸುಧಾಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ 20

ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಓಡಿಸುವವರು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು 21

ಜಯೀಶ ಎಂಬ ಅರ್ಜುನ ಸಂಪತ್ಪ್ರದನಾಗಲಿ 21

ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು 21

ಮಹಾತ್ಮರ ಪಾದಧೂಳಿಯೆಂಬ ದೋಣಿಯು ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗಂಗಾತಾರಕ 22

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯವರ್ಯತೀರ್ಥರು 22

ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿಸುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರು 23

ಸೌಧಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾರ್ತ್ಯಗಳಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾರ್ಯರು 23

ನ್ಯಾಯಸುಧೆ ಅಗಾಧ ಹಾಗೂ ಅತಿಗೂಢಾರ್ಥ 24

ಕೃಷ್ಣನ ಸುಧಾಪಾನಪಾತ್ರೆ - ಚಪಕ 24

ಗುರುಸ್ಥಹಯಗ್ರೀವನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಸೇವೆ 24

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಮಂಗಳಪದ್ಯದ ಅವತರಣಿಕೆ 24

ಮಹಾಭಾಷ್ಯ - ಅನೇಕ ಕಡೆ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ 26

ಅಡವೀ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಲಘುರಸರಂಜನೀ ಟಿಪ್ಪಣೀ - ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಅಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದೂ ಗಮ್ಯನಾಗುವ ಶ್ರೀಹರಿ 27

ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸುಖತೀರ್ಥರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ 27

ಶೇಷಾದಿಸಮಸ್ತಜೀವರ ವಾಙ್ಮನೋಭಿಮಾನಿನೀ ಭಾರತೀದೇವಿ 27

ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸರ್ಪರಾಜರು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು	28
ಶ್ರೀಐಜೀರಾಮಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ	28
ಶರಣು ಹೊಂದುವೆನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರನ್ನು	29
ರಕ್ಷಕರಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು	29
ಮಂದರಿಗೆ ಹಿತಪ್ರದವಾದ ಲಘುರಸರಂಜನೀ	29
ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟ	29
ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೂ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಆವಶ್ಯಕತೆ	30
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿಗಳು ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ನಾರಾಯಣಾದಿಷಡ್ದೇವತಾವಂದನೆ	31
ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ನರಂ ಚೈವ.... ಪದ್ಯ - ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ವಿವರಣೆ	32
ಶ್ರೀಯ: ಪತ್ನೀ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ	
ಶ್ರೀಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಹಾಗೂ ತತ್ಸೂಚಿತಾರ್ಥ	34
ಆವಹಂತೀ ವಿತನ್ವಾನಾ - ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರದ ಖಂಡಾರ್ಥ	35
ಲೋಮಶಾಂ - ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಯುವತಿ: ಎಂಬ ವೇದಮಂತ್ರಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ	35
ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಯುವತಿ: - ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಸಂಧತೀರ್ಥರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	38
ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಯುವತಿ: ವೇದಮಂತ್ರ - ಕೆಲವರ ವಿವರಣೆ	39
ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಮಂತ್ರದ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ	39
'ಚತು:ಶಿಖಂಡಾ ಯುವತಿ:' ವೇದಮಂತ್ರದ ವಿವರಣೆ	40
ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು -ವಿದ್ಯಾವತ್ಸ, ವಾಯು -ಸಾಧಕೇಶ, ಭಾರತೀದೇವಿಯು	
ವಚನಚೇತೋಽಭಿಮಾನಿನೀ, ಶೇಷ - ಅವಾಂತರಸಾಧಕೇಶ.	41
ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಅವತಾರರೂಪವೂ ಸಾಧಕ -	
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು	42
ಮೂಲ-ಆದಿ-ಪೂರ್ವ-ಪರಮ-ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುರುಗಳ ವಂದನೆ	43
'ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿ: ...' ವಚನದ ಅರ್ಥ	45
'ಗುರೂನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ ದಿಕ್ಪದರ್ಶನ	46
ಗುರುತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಗಳು - ಐದು ವಿಧ	46
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಎಂಬುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥ	
ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿ ಪ್ರದರ್ಶನ	48

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ.... ಹಾಗೂ ಹರಯೇ ಎಂಬ ಪದಗಳು	
ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸೂಚಕ	48
'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ	
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಗಳ ವಿವರಣೆ	49
ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪರಿಮಳಟಿಪ್ಪಣೀ - ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	50
ಶ್ರೀಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	50
ನಿತ್ಯಸುಂದರಮೂರ್ತಿಯಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	51
ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ವಾಯುದೇವರ ವಶ	51
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಕರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರು	51
ಜ್ಞಾನಸಮೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ	52
ಶ್ರೀಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ	
ನ್ಯಾಯಸುಧಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತೇನೆ	52
ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ	
ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಔಚಿತ್ಯ	52
ಮಾದನೂರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ರಸರಂಜನೀ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	
ಶ್ರೀಶನನ್ಮು ಸೇವಿಸುವೆ	54
ಐಜೇರಾಮಾಚಾರ್ಯಾಂತರ್ಯಾಮೀ ವಾಸುದೇವರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮ	54
ಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಟೀಕೈವ	54
ಮನಸಾ ಹರಿಸಂಗಮವನ್ನು ಪಡೆದವರೇ ಧನ್ಯರು	54
ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ ಮಹೇಂದ್ರತನುಸಂಭವಾ	55
ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ರಸರಂಜನೀ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರದ	55
ಭೂಸುರರು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಧರಿಸಲೇಬೇಕು	55
ಬಾಂಧವರು ನನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ	56
ದುರ್ಬಲರು ನನ್ನನ್ನು ನಂದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?	56
ಷೋಡಶಭಾಗವತೀಪೂಜಾ	56
ನಾರಾಯಣಪದದ ವಿವರಣೆಯೇ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ ಮುಂತಾದ ಆರುವಿಶೇಷಣಗಳು	56
ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ವಿವರಣೆಯು ನಾರಾಯಣಪದವಾದರೆ	
ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿ ಅರ್ಥಲಾಭ ಹೇಗೆ?	57

ಶಾಂಡಿಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ	59
ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥಕಾರ್ಥ	59
ನಾರಾಯಣನ ವಿಶೇಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹರಿಗೂ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ	60
ಹರಿವಿಶೇಷಣಗಳ ಕೃತ್ಯ ಮೂಲವಿಶೇಷಣಕೃತ್ಯದಂತೆ	62
ವಿರೀ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯಕೃತಾ ಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	
ಪ್ರಗೇ ಚ ಸಾಯಂ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ	62
ಶಂತೀರ್ಥಾದಿಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣೀ ರಚನೆ	62
ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ	62
ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಹರಿಶಬ್ದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ	63
'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಕ್ಷೇಪ	63
ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವ ಅಧಿಕೃತತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವತಾನಮನ	64
ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಸೂಚಕ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಾವವು?	65
ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಅನುಯಂತಿ ದೇವಾಃ - ಮಂತ್ರದ ವಿವರಣೆ	65
ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಹರಿಶಬ್ದಾರ್ಥ - ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ	66
ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಮಂತ್ರ ಶಿವಪರವೋ? ವಿಷ್ಣುಪರವೋ?	67
ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇಂದ್ರಾದಿಪ್ರತೀತಿವಾರಣೆಗಾಗಿ	68
ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಂದನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೇ?	68
ಅಶೇಷಶಬ್ದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ	69
ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಸಕಲವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಸೂಚಕ ಹರಿಪದ	70
ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿ ಭಗವಂತನ ವಿಹಾರ	71
ಎಲ್ಲ ಪೇದಗಳೂ ಹರಿಯ ಕ್ರೀಡಾಭೂಮಿ - ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ	72
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ .. ಎಂಬ ಮಾತು ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಕ್ಕೆ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವೇನ	
ಯೋಜನಾದ್ಯೋತಕ	74
ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ	74
ಬ್ರಹ್ಮತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಅಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಕೂಡದು?	75
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ.... ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತಿಸೂಚನೆಗಾಗಿ	76
ಸದಾ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ.. ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯ	76
ಸಕಲಾವದ್ಯ ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?	77

ಜಗಜ್ಜನ್ಮ ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?	77
ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯವು ಈಶಾನ್ಯಸರ್ವಸಂಬಂಧಿ	77
ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದೆ - ವಿಯದಧಿಕರಣ	78
ವಿಯದಧಿಕರಣದ ಸೂತ್ರವಿವರಣೆ	79
ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಾದಿವ್ಯಾಪಾರ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೇ	80
ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣ ಹೊರದಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ	80
ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಸುಧಾ	81
ವಪುಷೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರ ಔಚಿತ್ಯ	83
ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣಸೂತ್ರಾರ್ಥ	83
ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	84
ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ ಎಂಬ ಭಾಗದ ಔಚಿತ್ಯ	85
ಕಾಶೀ ಆಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	
ವಿಷ್ಣ್ವಾ ಖ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ	85
ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಕೃಪಾಲೇಶದಿಂದ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿ ರಚನೆ	86
ನಮ್ಮದು ಕೇವಲ ಅವರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅನುವಾದ ಮಾತ್ರ	86
ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ನನ್ನ ಎಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ	86
ವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋ... ಭಾಗದ ವಿವರಣೆ	86
ಜಗಜ್ಜನ್ಮ ಎಂಬ ಪದವು ಸೃಷ್ಟಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ	87
ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇಕೆ?	88
ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯ.. ಪದದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ - ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ	90
ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆಯೇ	
ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ..	91
ದೇವಸೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ... - ಶ್ರುತಿ	92
ಪರದೋಷನಿವರ್ತಕನಿಗೆ ಸ್ವದೋಷನಿವರ್ತಕತ್ವವು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧ	93
ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ	
ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	94
ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರ ಮೇಘ	94
ಮಧ್ವಸೂರ್ಯರು ಸಜ್ಜಾ ನಪ್ರಕಾಶಕರು	95

ಜಯಮುನಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಜುನ	96
ಶ್ರೀರಘೂತಮರೆಂಬ ಚಂದ್ರ	97
ಮೃಗೇಂದ್ರರಾಜರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು	97
ವ್ಯಾಸರಾಜರೆಂಬ ಪೂಜ್ಯಚರಣರು ನಿತ್ಯ ಮುದನೀಡಲಿ	98
ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಸೇವನೆ	98
ವೇದಾದಿವಾಕ್ಯಗತಶೋಭನತ್ವ ಹಾಗೂ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತಮಬರ್ಥ	99
ಇಷ್ಟತ್ರ ಹಾಗೂ ಅದರ ವಿಭಾಗ	99
ಏಕಾಂತಾನಾಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ - ಗೀತಾಕಲ್ಪದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ ವಿವರಣೆ	101
ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾದಯ - ಭಾವರತ್ನಕೋಶ	101
'ನಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಿಗಣಯಂತ್ಯಪಿ ತೇ ಪ್ರಸಾದಂ' - ಭಾಗವತ	102
ಸುಮನಸರಿಗೆ ಮುಖ್ಯೇಷ್ಟ ಭಗವಂತ	103
ತದೇತತ್ತ್ವೇಯಃ - ಮಂತ್ರವಿವರ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವಿಂಡಾರ್ಥ	104
ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇತರದೇವತಾಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ವಂದ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆ	105
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯ	105
ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ	107
ದರ್ಶನಾಚ್ಚ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ	109
ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನೇ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದ	110
ಧ್ಯಾನಜಿಜ್ಞಾಸಯೋಗಾತ್ ಗಮ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ	111
ಬಿಂಬನ ಲಕ್ಷಣಾಂತರ - ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ	112
ಮಹಾಭೂತಿಉಪನಿಷತ್ ಹಾಗೂ ತದ್ವಾಚ್ಯ	114
ಪಿಪ್ಪಲಾಯನಮುನಿಗಳ ಉಪದೇಶ - ಜನಕರಾಜನಿಗೆ	115
ಮೂರನೆಯ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣ	117
ರಹೂಗಣರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಜಡಭರತರ ವಾಣಿ	119
ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಯಾರು?	123
ಧ್ರುವನಿಗೆ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಮನುವಿನ ಉಪದೇಶ	124
ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಜೀವನೋ ಪರಮಾತ್ಮನೋ?	125
ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ	126
ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಬಹಳ ಇವೆ	126

ಸಚ್ಚಿದ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಯಾವುದು?	128
ಬಿಂಬದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ	129
ಬಿಂಬದ ಹೆಸರು ಹರಿ	130
ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ	131
ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಪದವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗ ಏಕೆ?	133
ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪೋತಿ ಪರಮ್	134
ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	134
ಹರಯೇ ನಿತ್ಯಂ ನಮಃ	134
ನಿರುಪಪದ ನಮಃ ಪದಾರ್ಥ	135
ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ	136
ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಾರ್ಥ	136
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ನಾರಾಯಣಪದವು ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಾ	
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾಯಕ	137
ಏತದಪ್ಯಭಿಸಂಧಾಯೋಕ್ತಂ ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ ಇತಿ	138
ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಂದನ ಎಂದರ್ಥ	139
ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ	140
ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದದ್ದು ಜಯಾಜಾನಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲ	143
ಬ್ರಹ್ಮ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಗಳು ಮಾಂಗಲಿಕ ಹೇಗೆ?	143
ನಿಖಿಲತ್ವ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಗಳ ಲಾಭ ಹೇಗೆ?	144
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ	
ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಅನ್ವಯ	144
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸ ... ಉಕ್ತಿಯ ಹಾದರ್	146
ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳ ಕಥನ - ನಮ್ಮವಸ್ತುಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರ	148
ಪಕ್ಷದ್ವಯಾಂಗೀಕಾರೇಽಪಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ	148
ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಂ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	151
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ	151
ಆಕಾಶಸ್ವಲ್ಪಿಂಗಾತ್	152
ಅಸ್ಮೈವ ಚೋಪಪತ್ತೇರೂಷ್ಣಾ	152

ನಮಗೆ ದೊರೆಯುವುದು. ತನ್ನೂಲಕ ರುಕ್ಮಿಣೀಸತ್ಯಭಾಮಾಸಮೇತಶ್ರೀಮನ್ನೂಲಗೋಪಾಲ-
ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಆಗುವುದು.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದ ಶಿಷ್ಯನಾದ ನನಗೆ ಮೊದಲು ನೆನಪಾದದ್ದು ನಮ್ಮ ಮಠದ
ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಮೇರುಕೃತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮ-
ನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಅನುವಾದಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ ಗುರು-
ದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಇದೀಗ ಶುಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯು ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ...' ಎಂಬ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಆದ್ಯಪದ್ಯದವರೆಗಿನ ಸುಧಾಭಾಗದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಾರವನ್ನು
ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಅದರ
ಜೊತೆಗೆ ಹತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕೆಗಳ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ವಿಶೇ-
ಷಾಂಶಗಳೂ ಇವೆ.

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕೆಯ ಹೆಸರೇನು?

ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಟೀಕೆಯನ್ನು
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು "ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಹಳ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಟೀಕೆಗೆ ಜಯತೀರ್ಥರೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಪಾದಗಳ
ಕೊನೆಗೆ ಸೂಚಿಸುವ ಹೆಸರು ಒಂದಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ
ಪಾದದ ಕೊನೆಗೆ -

"ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇಃ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಽಖ್ಯಯತಿನಾ |
ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾತ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ
ಅಯಂ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ||"

ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ -

"ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇಃ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಽಖ್ಯಯತಿನಾ |
ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾತ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ
ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇಸ್ಮಿನ್ ಚರಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ||

ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆರಡನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ-
ಭಗವತ್ಪಾದರ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೃತಿಯಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯತಿಯು ಮಾಡಿದ
“ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ
ಪಾದ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದ ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.
ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಟೀಕೆಯನ್ನು “ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ” ಎಂದು
ಅನೇಕಬಾರಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಯ ಹೆಸರು ‘ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಿ’
ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ” ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಯ ಹೆಸರಲ್ಲವೇ? ಇಲ್ಲ
ಅದೂ ಟೀಕೆಯ ಹೆಸರೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರೇ ತಮ್ಮ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ
ಕೊನೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯತಾಂಭೋಧೇಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾತಿನಿರ್ಮಲಾ |

ಇಯಂ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಭೌಮೈಃ ವಿಬುಧೈಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸದಾ ||

ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ನಾಮೋಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಜಯತೀರ್ಥರೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಬಳಸಿದ್ದೇ ಕಂಡಿದೆ.

ಉದಾ - ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ರಚಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಸುಧಾಗ್ರಂಥೋಪನ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ವಾಗ್ವಿಜ್ಞಗ್ರಂಥ-
ದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ -

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥಾತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ತ್ವರ್ಥಸಂಗ್ರಹಃ |

ವಾಗ್ವಿಜ್ಞಾಪ್ತಂ ಮಹಾಗ್ರಂಥಂ ನಿರ್ಮಾತುಂ ತರ್ಕಸಂಗ್ರಹಮ್ ||

ಎಂದು ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥ ಎಂದು ನಾಮೋಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾಗ್ರಂಥದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ -

ನಾರಾಯಣಂ ಹಯಗ್ರೀವಂ ವ್ಯಾಸಂ ವಾಯುಂ ಸರಸ್ವತೀಮ್ |

ನತ್ವಾ ತತ್ಕರುಣಾಸತ್ವಾತ್ ರಮೇ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಂಬುಧೌ ||

ಎಂದು ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಹಾಗೂ ವಿಷಮ-

ಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕೆಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದರೋ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. (ಇತ್ಯರ್ಥಿತೋ ವ್ಯಧಾನ್ವಯಃ ಸೋಽನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸತಾಂ ಸುಧಾಮ್) ಎಂದು. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಸುಧೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬಂದದ್ದು ಸುಧೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನೆನಪಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ನಾಮವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾ ಎಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಪರಿಮಳಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕುರ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ” - ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅವರೇ ತಮ್ಮ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕೊನೆಗೆ “ಯೇ ತು ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪಾನಕಾಮುಕಾ ರಸಿಕಾ ಬುಧಾಃ” - ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ - “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಪ್ರೀತಯೇ ಹರೇಃ” ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾದನೂರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ರಸರಂಜನೀಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ - “ಸುಧಾಮವನಿದೇವತಾಃ ಪಿಬತ ಪಾನಪಾತ್ರಾಗತಾಂ” - ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೇ ಮುಂದೆ “ಭೂಯಾತ್ ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಸುಧಾರಸರಂಜನೀ ತನ್ಮಾನಸದಾ” ಶ್ರೀನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಡವೀ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಲಘುರಸರಂಜನೀ ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - “ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾಶಬ್ದನಿಚಯೈಃ ವಾಚ್ಯಾಂ ಭಜೇ ಭಕ್ತಿತಃ” ಎಂದು. ಹಾಗೂ “ಸುಧಾದಿಟೀಕಾಕೃದಭೀಷ್ಟಶಿಷ್ಯರಾಟ್” ಸುಧಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಟಿಪ್ಪಣೀಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ನಾಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಇದೇ ನಾಮದಿಂದಲೇ ಕರೆಯಬೇಕು” ಎಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಸುಧಾ ಪದದ ವಿವರಣೆ

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಿದೆ -

ಯಾದುಪತ್ಯ - ನ್ಯಾಯಸುಧೇತಿ || ಅಮೃತಹೇತುತ್ವೇನ ಸುಧಾರೂಪಾಃ ನ್ಯಾಯಾಃ ಯಸ್ಯಾಮ್ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ | ಅಗ್ನ್ಯಾಹಿತಾದಿವತ್ ಪರನಿಪಾತಃ |

ಏರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು - ಅಮೃತಹೇತುತಯಾ ಸುಧಾರೂಪಾಃ ನ್ಯಾಯಾಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ | ಆಹಿತ-ಅಗ್ನ್ಯಾದಿವತ್ (ವಾ ಆಹಿತಾಗ್ನ್ಯಾದಿಷು) ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ ಇತ್ಯಾಹುಃ |

ನ್ಯಾಯಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ನ್ಯಾಯಮ್ | ತಸ್ಯ ಸಮೂಹ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತದೇವ ಸುಧಾ ಇತಿ ವಾ | ತದೇವ ಸುಧಾ ಯಸ್ಯ ಸಾ ಇತಿ ವಾ | ಆಯಾನಾಂ ಸ್ವಾಮಿಗ್ರಾಹ್ಯಭಾಗಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ಆಯಮ್ | ಪ್ರಾಗೃತ್ ಅರ್ಥಃ | ನಿತರಂ ಆಯಾನಾಂ ಸ್ವಾಮಿಗ್ರಾಹ್ಯಭಾಗಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ | ಸಾ ಚ ಸಾ ಸುಧಾ ಚ ಇತಿ ವಾ ವಯಂ ಪ್ರತೀಮಃ | 'ತದಸ್ಮಿನ್ ವೃದ್ಧಾಯ-ಲಾಭಶುಲ್ಕೋಪದಾ ದೀಯತೇ' (ಪಾ.ಸೂ. 5.1.47) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಆಯಃ ಸ್ವಾಮಿಗ್ರಾಹ್ಯಭಾಗಃ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ |

ನ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ - ನೀಯಂತೇ ಏಭಿಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾಃ ಎಂದು. ಅಂದರೆ, ಸಮೀಚೀನವಾದ ಅರ್ಥವು ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದನ್ನು ನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಯುಕ್ತಿಗಳು. ಸುಧಾ ಎಂದರೆ ಸುಷ್ಪು ಧೀಯತೇ - ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದನ್ನು ಸುಧಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸುಧಾರೂಪವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಥನವಾದಾಗ ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಅದರಂತೆ ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಅಮೃತ-ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಇರುವ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ-ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನದಿಂದ ಬಂದ ಅಮೃತಕ್ಕೂ ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆಯು ಅಮೃತಹೇತುತ್ವೇನ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತ ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಮೃತಃ ಶಾಶ್ವತಃ ಸ್ಥಾನುಃ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ, ಹಾಗೂ 'ಅಪಾಮ ಸೋಮಮಮೃತಾ ಅಭೂಮ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಆ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನೇ ಅಮೃತ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಧಾ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಾಗ ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಸುಧಾಪದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಪದವಾದ್ದರಿಂದ.

ಆಗ ಸುಧಾನ್ಯಾಯ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ವಾ ಆಹಿತಾಗ್ನ್ಯಾದಿಷು ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಏನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು?	228
ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ	228
ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಚಿಂತನೆ	229
ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯರು ವೇದವ್ಯಾಸರು	233
ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಮಹಸ್ವ, ಪಿತೃತ್ವ, ಪತಿತ್ವ, ಗುರುತ್ವಗಳು	233
ಆದ್ಯಗುರುತ್ವ ಹೊಂದಿರುವ ವೇದವ್ಯಾಸರು	234
ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರ	236
ಬಿಂಬದರ್ಶನವೇ ಮೋಚಕ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ	237
ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಪಂಚಾಂಗಗಳು - ಭಾವಬೋಧ	238
ಬಾಹ್ಯೋಪಾಸಕರಿಗೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಅವಶ್ಯಕ	239
"ಯೇನ ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ ಅಕಾರಿ"	240
ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಯಾವುದು?	241
ತತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೋಪಾನ	242
ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮತ್ಯಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ಯಾ ... - ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ	242
ನೇಕ್ಷಾ ಕೃಚಿನ ಬಾಧ್ಯತೇ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮರಾಣ	243
ಅನಂತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?	244
ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಭುತ್ಯ - ಋಗ್ವಾಷ್ಯಟೀಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ	246
ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೇನು?	247
ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅನುಗ್ರಹ ಅವಶ್ಯಕ	248
ದೇವದತ್ತಾದಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣರಾದ ಬಾದರಾಯಣರು	248
ವ್ಯಾಸೇನ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇನು ಎಂದದ್ದು ಏಕೆ?	250
ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪಕರು ಹೇಗೆ?	251
ಬಹಿಷ್ಕರೂಪದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣ; ಮನೋನಿಷ್ಕರೂಪದಿಂದ ರಹಸ್ಯಸಂಪಾದನೆ	252
ವ್ಯಾಸರಾಗಿ ಯಾರು ಬಂದರು?	253
'ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಸ್ಯ ನಿಜೇ ..' ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	254
ನಿಜೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ	255
ಪರಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತ	256
ಪ್ರಾತಿಭಜ್ಞಾನ ಎಂದರೇನು?	258

ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ಪರಮಾತ್ಮನಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ:	258
ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ಸ್ವೀಯೇ ಸಾಧ್ಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿ:	259
ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿ, ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ, ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ನ ಸಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ: ನ ವೈ	259
ಪಂಚಾಂಗಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ಯೋಜನೆ	260
ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದ ಸಾಧುತ್ವ ಹಾಗೂ ಸೂಚಕವಾದ ನಿಜೇನ ಎಂಬ ಪದ	261
ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದ ಸಾಧುತ್ವ - ಕಾಶಿಕಾ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿ	261
ಭಾಷ್ಯಕರ್ತೃಗಳು ಪ್ರಮಾಣರೂಪರು	262
ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ? ಅನುಮಾನವೋ? ಆಗಮವೋ?	262
ಅನುಮಾನಾಭಾಸದಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ	
ಅನುಮಾನಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೇ?	262
ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಏನು?	263
ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆಯೇ?	264
ವ್ಯಭಿಚಾರ ದುಷ್ಟರಿಹರವೇ?	265
ಸಜ್ಜನಾ: ಹರಿಮಂತ: ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಾತ್	265
ದೈತ್ಯರು ವಿಪಕ್ಷವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ?	266
ಆನಂದತೀರ್ಥರು ದೈತ್ಯರಲ್ಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇದೆಯಲ್ಲ?	267
'ಆನಂದತೀರ್ಥ: ಹರಿಮಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವಾತ್'	267
ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇನ ಹರಿಮತ್, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಾತ್	268
ಶ್ರುತಾನುಮಾನರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ	269
ಇತರ ಹೇತುಗಳು ಸತುಲ, ಇವರು ಅತುಲ	270
ಪಾಂಪ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ	
ವ್ಯತಿರೇಕಿಯಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಹೇತು	270
ಬಾಧ ಎಂದರೇನು?	271
ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಸಾಧನಾರ್ಹ ಹೇಗೆ? ಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಅಥವಾ ಅಭೇದವೇ?	272
ಬಾಧದೋಷ ಹಾಗೇ ಇದೆಯಲ್ಲ?	273
ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ತದ್ವರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭೇದದರ್ಶನ ಸಲ್ಲದು	273
ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಇದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	274
ಭಗವಂತ ನಿತ್ಯನಿಗೂ ನಿತ್ಯ: ಚೇತನರಿಗೂ ಚೇತನ	275

ಆನಂದತೀರ್ಥಹೇತುವು ಶುದ್ಧವಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	276
ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತಹೇತುವು	
ವಿರುದ್ಧವೂ ಅಲ್ಲ ಅಸಿದ್ಧವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರ ಮತ	278
ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತಹೇತುವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವೇ?	278
ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪ-ಅನುಮಾನವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ	278
ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ	279
ಯಥಾಮತಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	279
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥ - ಶ್ಲೋಕದ ಪದಾರ್ಥಕಥನ	279
ಅನುಮಾನವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಮರ್ಥನೆ ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನಪಕ್ಷೇ ಯೋಜನಾ	280
ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾಕಾರರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥ .. ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಿಂತನೆ	280
ವಾಯುವೂ ಅಮೃತ ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯಸಮ	282
ಈಶಾವಾಸ್ತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಮಹಿಮೆ	283
ಮುಖ್ಯವಾಯು ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	284
'ಸಕ್ತಿನಿ ವೈ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ವೈಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದದ್ದೇನು?	284
ದುರ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಗವಿಲ್ಲ - ಭಾಗವತ	285
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧೂಮಾನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ	286
ತತ್ಪರಿಣಾಯಕತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಮತ	286
ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಅಸುರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ - ಛಾಂದೋಗ್ಯ	287
ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೆಯ ಪ್ರಯಾಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ	288
ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವೆಂದರೇನು?	289
ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ ಎಂದರೇನು?	290
ಲಕ್ಷೋಪಮಾ ಎಂದರೇನು?	290
ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ	291
ನಿರ್ಣಾಯಕಗ್ರಂಥ, ನಿರ್ಣಾಯಕರಣಯುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಣಯ	292
ಭಗವಂತನ ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸರ್ವವೇದ-ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವ	293
ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ... ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರಾರ್ಥ	294
ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿ, ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ಎಂದರೇನು?	295
ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ - ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ತಂದೆಯಿದ್ದಾನೆಯೇ?	296

ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ ವೇದಮಂತ್ರಾರ್ಥ	297
ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ	297
ಚಶಬ್ದ, ಅಥಶಬ್ದ, ವಿಪಕ್ಷ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	298
ವೇದಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತವಿರೋಧವಿದೆ	
ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	299
ಅಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಪರ್ಯಾಸಾನತಿರೇಕಾತ್	300
ವಿರೋಧಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ ಅನುಮಾನವೋ ಆಗಮವೋ?	301
'ದಶಪ್ರಮತಿ' 'ಅಲವಬೋಧ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು	
ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಪದ ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ	303
ಪ್ರೀಣಯಾಮೋ ವಾಸುದೇವಂ - ನಂದಿತೀರ್ಥೋರುಸನ್ನಾಮಿನಃ	303
ಅದನ್ನೇ ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು	304
ಗುರುಕೃಪಾಲಬ್ಧವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ?	306
ಭಿನತ್ ಕನೀನ ಓದನಂ - ವೇದಮಂತ್ರಾರ್ಥ	307
ವೇದವ್ಯಾಸರು ಕಾನೀನ ಎಂದರೇನು?	308
ಸತ್ಯವತೀಪರಾಶರರ ವಿವಾಹ - ಮಹಾಭಾರತ	311
ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಾರುತಾವತಾರರಾದ ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ	313
ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಯಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಸಪಕ್ಷೇ ಚ ಸ್ಥಿತಿಃ	314
ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ	315
ದ್ವೇಷವೆಂದೋ ಔದಾಸೀನ್ಯವೆಂದೋ ಹೇಳದೆ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?	316
ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ದಮಾಯನ್	317
ಏತಾದೃಶಪ್ರಮಾಣ ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಶುದ್ಧಂ ಅತುಲಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ	319
ಸಾಕ್ಷೀಂದ್ರಿಯಸಾಧನೆ - ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣ	320
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸರೂಪ-ಉಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಣನಾಯಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ	322
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿನಾಸ್ತಿ, ಶುದ್ಧಂ, ಅತುಲಂ ಇತ್ಯಾದಿಪದಗಳ ವಿವರಣೆ	323
ಧ್ಯಾನರೂಪೋಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಣನಾಯಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ	
ಹಾಗೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಯಸ್ಯ ನಿಜೇ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ	324
ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಮಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ	326
ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಭವಾನ್	327

ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ	329
ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಾಸ್ಯಾಂಬುಜಾತ್ ಹಾಗೂ	
ಸಾಧಕೇಶೋ ನರೋತ್ತಮಃ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು	330
ಪ್ರಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ವಾದಿಗಳ ವಿವಾದ, ತತ್ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣನ ಪ್ರಸಾದಾಪೇಕ್ಷೆ	331
ಸಪಕ್ಷೇ ಅಸ್ಥಿತಿ: ಎಂದೂ ಪದಚ್ಛೇದ	332
ಪ್ರಮಾಣತ್ರಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿದೆ	333
ವಿಪಕ್ಷತೋ ನ ವೃತ್ತಿ: ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಹಾಗೂ ಕ್ರಮೋಲ್ಲಂಘನೆ ಏಕೆ?	334
ದ್ವಿತೀಯಗುರುತ್ವನಿಮಿತ್ತ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ	335
ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್	337
ಭಗವಂತನೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು	338
ತತ್ಪಚ್ಛಿತ್ತಿಪ್ರಬೋಧಕಃ	339
ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವನಿಯಮಾನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವನು	340
ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ವಾಯುಗಳ ಉಪದೇಶ	340
ಮನೋಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ	342
ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರು ಪ್ರಾಣಾವತಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು	
ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.	343
ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ಚತುರ್ಥಿ ಹೇಗೆ? ಹಾಗೆ ಆನಂದತೀರ್ಥಪದಪ್ರಯೋಗದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	344
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರೂ ಅಭಿಪ್ರೇತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣಂ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಕಥನ	345
ಆಚಾರ್ಯರು ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಕರಣಗಳನ್ನು ದ್ವಾರವನ್ನಾಗಿಸಿ ಕರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ	346
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿವರಣೆ	348
ಹಿಂದೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ: ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?	349
ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ಹಾಗೂ ಬಾಧಿತೇ ನ ಸಕ್ತಿ:	350
ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸದಾ ನಿರ್ದುಷ್ಟ	351
ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವ ಹಾಗೂ	
ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಜನಕಶಕ್ತಂತರೋತ್ಪಾದಕತ್ವ ಇದೆಯೇ	352
ಸಾಕ್ಷಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಯಥಾರ್ಥವೇ?	353
ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಉಭಯನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥವಿರೋಧವಿದೆಯಲ್ಲ!!	354

ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸ್ವಮಹಿಮೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದು ಹಾಗೂ	
ಯಾವುದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಿರೋಧವಿಲ್ಲ	356
ಪರ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿಸ್ತೃತ ನಿರೂಪಣೆ	357
ಸುಧಾದಲ್ಲಿನ ಪರಾಪರಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿವರಣೆ	360
ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?	366
ಸತ್ವತಿಪಕ್ಷ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ	368
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವವು?	369
ಯಾವುದೇ ತರಹದ ದೋಷಗಳೂ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗಿಲ್ಲ	371
ಮುನಿ ಎಂದರೇನು?, ಮೇ ಎನ್ನುವುದರ ಸೂಚನೆ ಏನು?,	
ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಿಷಯವಾದ ತತ್ವ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ	372
'ಯದು ಕಿಂಚೀಮಾಃ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	374
ಏಕೋಕ್ತಾ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ	374
ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ನೃಃ	376
ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂ	377
ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹಾಗೂ ಆನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತ ಪದಗಳ ಯೋಜನೆ,	
ಇದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೂ ಆಯಿತು	377
ಮುನಿ ಎಂದರೆ ಏನು?	379
ಭಗವಾನ್ ಎಂದರೇನು?	379
ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಂತಾ ಪ್ರಾಣ	380
ಏಕೋಕ್ತಾ ನರನಾರಾಯಣರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ	381
ಯಮಧರ್ಮನಿಂದ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ ಹರಿಯ ಅವತಾರ	383
ಧರ್ಮತನಯರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇ? ತತ್ಸಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್ತನಾದ ನರ	384
ಅಶ್ವಮವಿವೇಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ	385
ಏಕೋಕ್ತಾ ರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ	385
ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನಃ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ	387
ನರನಾರಾಯಣಾದಿಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ	387
ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ!	388
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಿರೋಧ	389

ಆನಂದತೀರ್ಥ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ವ ಎಂಬುದರ ಸಮನ್ವಯ	390
'ಭವತಿ ಯದನುಭಾವಾತ್' ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	391
ಜಡಮತಿ ಎಂದರೇನು?	392
ಭಾರತೀಶಬ್ಧಾರ್ಥ	392
ಭಾರತಿಯು ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ	392
ವಾಗ್ವಿತ್ಯ, ಜಡತ್ವ ಎಂದರೇನು?	393
ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತ ... ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	393
ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿ:	394
ಉಚಿತವಾಸಭೂಮಿ:	394
ಪದ್ಮನಾಭರೆಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು - ಮಧ್ವವಿಜಯಸಂವಾದ	394
ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ	395
ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪದ್ಮತೀರ್ಥ ಕಾಂತಿರಹಿತನಾದ	395
ತತ್ವಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಉಪಜೀವ್ಯರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು	396
ಸುಧಾಸಿಂಧುಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಗಳು	397
ಸ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥೋಕ್ತ ... - ನ್ಯಾಯದೀಪಿಕಾ	399
ಚತುರ್ಥಗುರುತ್ವವುಳ್ಳ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು	400
ನನಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪ್ರಿಯರು, ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಪ್ರಿಯ	401
ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಮೃತಾಬ್ದಿ ಹಾಗೂ ವೈರಾಗ್ಯ	402
ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವವು ಈ ಸಮುದ್ರದ ಮುಖ್ಯಧರ್ಮ	404
ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಫಲಸಂಗವರ್ಜಿತರಲ್ಲ	405
ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಬಲ	405
ವೈರಾಗ್ಯದ ಫಲ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ	406
ವಿಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜ್ಞಾನ	407
ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಭಾರತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು	
ಬೇರೆಯವರಿಂದಲೂ ಉಪದೇಶ ಕೊಡಿಸುವರು	407
ಸನ್ನ್ಯಾಸರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮ ಭೂಮಿ	408
ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	408
ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದರೇನು ?	409

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿವರಣೆ	409
ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡುವಂತೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು	410
ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ-ಪದಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗವೇಕೆ?	411
ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಪರಸಿದ್ಧಾಂತಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಪ್ರಾಜ್ಞರು	412
ಅತುಲಪ್ರಜ್ಞೋಪದೇಶಕತ್ವ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೆ ಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿದೆ	413
ಆಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಮಧ್ಯವಿಜಯದ ಉದ್ಗಾರ	414
ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು	
ಸಾಂಕೇತಿಕವೂ ಅಲ್ಲ ರೂಢವೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಏನು?	414
ಪ್ರತಿವಾದಿಪ್ರತರ್ಕಿತ-ಯುಕ್ತಾಭಾಸನಿರಾಸಕರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು	415
ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮೃಗರಾಜ	415
ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು	416
ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾ ಖ್ಯಾನ್	418
ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂದು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು	418
ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ ಎಂಬ ಪದ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ	419
ಉಪಸರ್ಪ ಸ ಸರ್ಪಮಯೋಽಸುರಃ - ಮಧ್ಯವಿಜಯಃ	419
ಮಾಯಾಭಿಕ್ಷುವಿನಿಂದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯರಾದ ತೀರ್ಥರು	420
ಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ವರ್ಣನೆ	421
ಅಸಿನಾ ತತ್ವಮಸಿನಾ	421
ಪ್ರತಿವಾದಿಮದ - ಸೂಚಕ, ಉಪತಿಷ್ಠೇ - ವ್ಯಂಜಕ	423
ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃ .. ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	423
ಸರಸೀಭುವಿ ಹಾಗೂ ಚಂಚರಿಕತಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಚಾರ	424
ಭಾಷಿತಮುಂಸ್ಯ ಎಂದರೇನು?	425
ಸರಸೀಭುವಿ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?	426
ಉಭಯಲಿಂಗಕವಾದದ್ದು ನಲಿನಶಬ್ದ	427
ಭ್ರಮರದಂತಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವರಣೆ	427
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಲಿನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಭೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಏನು?	429
ಸಾದ್ಯತ್ಯಾಭೇದದ ಪ್ರಸಂಗ - ಸುಧಾದಲ್ಲಿ	430
ಪೀಲುವ್ಯಕ್ಷಃ ಫಲಂ ಪೀಲು ಪೀಲುನೇ ನತು ಪೀಲವೇ	430

ಬಾಲಮನೋರಮಾದಲ್ಲಿ ಪೀಲುಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆ	431
ಚಿಕೀರ್ಷಿತಕ್ರಮವು ಜ್ಞಾಪನೀಯ	432
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಪದ್ಯದ ವಿವರಣೆ	432
ಸಕಲವಾಚ್ಮನಸದೇವೋತ್ತಮರಾದ ಆಚಾರ್ಯರು	433
ಆನಂದ ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾಪದ	434
ಸನ್ಮನಸ್ಸರಸೀಭುವಿ	434
ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣೀಮಂಗಲಾಚರಣೆ	434
ಗುರುದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	434
ಯಾದವಾರ್ಯರ ಸ್ಮರಣೆ	435
ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾದ ಸನ್ನಿಂದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚನೆ	435
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಚಂಚಲೀಕತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ	435
ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು	436
ನ ಶಬ್ದಾಬ್ದಿ ಗಾಢಾ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	436
ವಯಂ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಾಂತಪ್ರಯೋಗ ಸರಿಯೇ?	437
ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ ವೈರಾಗ್ಯಶತಕದಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗ	438
ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋಶ್ಚ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ	439
ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪದ ಅನೇಕಾಕೂತಗರ್ಭಿತವಾದ ಸುಧೆ	439
ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪಕವಾದ ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಸುಧಾನಿರ್ಮಾಣ	439
ಏಕಸ್ಥೈವ ನಳಾಃ ಕಾಕುಸ್ತುರಾರ್ಥಕತ್ವ ಅಥವಾ ನಳಾ-ದ್ವಯ	440
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂದರೇನು?	440
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳು	441
ಸ್ವವಿಹಾರಪ್ರಕಾರಸೂಚನೆ	442
ನ ಚ ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ	443
ನ ಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಃ ಹಾಗೂ ವಿದಿತವೇದ್ಯಾಃ	444
ಕಿಮಪಿ ಚ ವದಂತಃ	444
ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಃ	445
ಗುರುಕಾರುಣ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಧನ	446
ಮಹಾತ್ಮರೆಂದರೆ ಪರತತ್ವವಿದ್ಯಾಬ್ದಿ ಪ್ರವೀಣಾಃ ಎಂದರ್ಥ	447

ಮಹಾಂತಸ್ತೇ ಸಮಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಾಃ - ಭಾಗವತ	448
ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿಪದೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಕರಣವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ	449
ಗಾಢಾಃ, ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ,	
ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ, ನ್ಯಾಯ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ	449
ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತಃ ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಸಚ್ಚಿಕ್ಷಾ	450
ಬಹುಜ್ಞತ್ವ ಎಂದರೆ ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ ಅತಿಶಯೇನ ಬಹುರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವ	451
ವಿದ್ಯಮಾನಯಾವದರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವವೇ ಬಹುಜ್ಞತ್ವ ಎಂಬ ಶಂಕೆ	452
ಕಂಠಾಯಿತ ಎಂದರೇನು?	452
ಬಹುರ್ಥಕವಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	453
ಬಾಲಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಯಂತೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	453
ಮಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದರೂ ಅಮಿತಾರ್ಥಕ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	453
ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳ ರಾಶಿಯಿರುವ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	454
ನೇಯಂ ಮರ್ತ್ಯಸಭಾ ಕ್ಷಮಾ	454
ಶಕ್ಯಂತೇ ನೈವ ಯಾವಂತಃ ವಕ್ತುಂ	455
ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಃ ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ತುಃ	455
ಪರಮಮುಖ್ಯ-ಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ಕಾರುಣ್ಯವು ದ್ವಿವಿಧ	457
ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿನ	
ಬಹುವಚನದಿಂದ ಮೀಮಾಂಸಾತ್ರಯವು ವಿವಕ್ಷಿತ	458
ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗಳೆಂದರೆ ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ -	
ಅವರ ಗುರುಗಳು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು	459
ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಸನಕಾದಿಗಳು	460
ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಅರ್ಥಕಥನ	460
ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವಾಯುವಿನ ಅವತಾರ	461
ಕುರುಪಾಂಡವನ್ಯಾಯೇನ ಈ ಮಾತು	461
ಕಾಶಕೋಪನಿಷದ್ವಾಚ್ಯ	463
ವವ್ರೇ ಪರಂ ಸರ್ವಗುಣೈರಪೇಕ್ಷಿತಂ ... - ಭಾಗವತ.	463
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ ಭಗವದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಂ - ವಿವರಣೆ	464
ಅಹೋ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ - ಎಂಬಲ್ಲಿನ ವಯಂ ಪ್ರಯೋಗ	464

ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾದರೂ ನಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲ	465
ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಶೋಕದಲ್ಲಿನ ಯೋಜನೆ	465
ವಯಂ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದ ಉಪಪತ್ತಿ	466
ಪ್ರದೀಪಟಿಪ್ಪಣೀಮಂಗಲಾಚರಣೆ	
ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	467
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಬೋಧರ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಲಿ	467
ನ್ಯಾಯಸುಧೋಕ್ತಅರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರದೀಪದ ರಚನೆ	467
ಭಾರತೀಪತಿಪೂರ್ಣಬೋಧರ ಕರುಣೆಯಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಶಬ್ದಾದ್ಯಕ್ಷತ್ರ ಅಸಂಭಾವಿತ	468
ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ಚೇಯಸಾಯ	
ಎಂಬುದರ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	468
ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಎಂಬುದರ ಪೀಠಿಕೆ	470
ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ?	471
ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಅಂಧತಮಸಾ	
ಅವಕುಂಠಿತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಣೀತತ್ವಮಿವ - ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ	472
ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಹಾಗೂ ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ ಎನ್ನುವುದರ ವಿವರ	473
ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೇಕೆ?	474
ನಿಬಂಧ, ಆಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಿಶಬ್ದ	475
ಅಸಾಧುನಿಬಂಧ-ಅಂಧತಮಸಾ	475
ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ - ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವೇ?	475
ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಚಿಂತೆ ಬೇಡ;	
ಆರಂಭಣೀಯವೇ ಅಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ	476
ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ	
ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅವತರಣಿಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ	478
ಕರ್ಮಕರ್ತೃಃ ಉತ್ಸರ್ಗತೋ ಭಿದಾ - ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ವಿವರಣೆ	479
ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಆಶಂಕೆಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ರಮ	480
ಭಗ ಎಂದರೇನು? - ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ	482
ಶ್ಲೋತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲೋಪೇತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು	482
ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವೇ ಸಂಸಾರಮೋಚಕ	484

ಪ್ರಸಾದವಾದರೋ ಭಗವಂತನ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ	484
ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯಾದಿಸಂಬಂಧದರ್ಶನ, ಆರಂಭಣೀಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆ ಇತ್ಯಾದಿ	485
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದರೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವ	487
ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ವಕ್ತೃದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಗಳು	
ಯಾವ ಪದಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾಪಿತ	488
ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿವೈಯರ್ಥ್ಯಪರಿಹಾರ	490
ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯ ಕರಣ ಹಾಗೂ ನಿಬಂಧನ ಶಿಷ್ಯರಿಗಾಗಿ	491
ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಯಚಾರಪರಂಪರಾವಗತಮ್	492
ಮಂಗಳವು ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯ ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ	493
ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತತ್ತದೇವೇತರೋ ಜನಃ	494
ಅವಶ್ಯ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಪದಪ್ರಯೋಗದ ಔಚಿತ್ಯ	494
ಫಲವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೋ ಅಥವಾ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೋ?	495
ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಂಪರೆಯು ಪ್ರಮಾಣ	497
ಮಂಗಲಾಚರಣೆ - ಅಭಿಮತದೇವತಾಸ್ತುತಿ	498
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮೊದಲನೆ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	498
ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಖೀಕಾ - ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	499
ಪರಮಪ್ರಿಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	499
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಸಾದ	500
ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು	500
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ = ಹರಿತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ	500
ನಿರ್ದೋಷ ಎಂದಿದ್ದೇಕೆ?	501
ಅಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಸೂಚಕವಾದ ಮಂಗಲಪದ್ಯ	502
ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳ ಸೂಚಕವೂ ಆಗಿದೆ	502
ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ನಯಚಂದ್ರಿಕಾಟೀಕೆ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ	
ಅಂತರ್ಬಹಿರುಪಾಸ್ತುಹೇ	503
ವೇದಾಂತವೇದಿತವಾದ ಔದಾರ್ಯವುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮ	503
ಅತಸೀಕೃಷ್ಣ - ಕೃಷ್ಣ	503
ವೇದಾಂತರಾದ್ವಾಂತಸೂಕ್ತರತ್ನಾಕರರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು	504

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯವರ್ಯರ ಪಾದಧೂಳಿಗಳು ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲಿ	504
ಪದ್ಮನಾಭಪ್ರಿಯರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು	504
ಪರಮಹಂಸರ ಪಾದ ನೆರಳಿನ ಉಪಾಸನೆ	504
ನ: ಶರಣಪ್ರದಾ:	505
ಅನುಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅನುವಾದ ಯಥಾಮತಿಯಾಗಿ	505
ಅಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಣಸಮರ್ಪಕವಾದ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದ	505
ಅಷ್ಟಾಂಗವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಣಾಮವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ	505
ಎಲ್ಲ ಆಚಾರವೂ ಧರ್ಮಮೂಲ	506
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅಥ ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅತಃ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನು?	507
ಸುವಾಕ್ಯರು ಎಂದರೆ ಪುರುಷರು	507
ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ	508
ವಂದ್ಯಂ ಎಂದದ್ದು ಏಕೆ?	508
ಶ್ರೀಶಂಕರಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತವಾದ	
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾಮಂಗಲಾಚರಣೆ	508
ವಿಷ್ಣು ದಿಗಳ ವಂದನೆಯೊಂದಿಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾಪ್ರಾರಂಭ	508
ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನ - ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ	508
ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ - ಸುಧಾಭಾಗದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	509
ಅಹಂ ಎನ್ನುವುದರ ಲಾಭ ಹೇಗೆ?	510
ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆ	511
ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಶಂಕೆಗಳ ಪರಿಹಾರ	512
ಸ್ವಮಾತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಸಮರ್ಪಕ-ಅಹಂಪದ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನ್ಯೂನತಾ	512
ಅಹಂ ಎಂಬುದರ ಆರ್ಥಿಕಲಾಭ	513
ಆರ್ಥಿಕತ್ವ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರೂಪ-ಅವಾಂತರವಿಶೇಷ	514
ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಉಪಪದನಿಯಮ	515
ತುಲ್ಯಜಾತೀಯವ್ಯವೃತ್ತೇಃ ನಿಯಮಫಲತ್ವಾತ್	516
ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷ	517
ಉಪಪದನಿಯಮದ ವಿವರಣೆ	518
ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ	
ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷವು ಉಪಪನ್ನ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ	520

ಶೇಷಗ್ರಹಣ ಉಪಪದನಿಯಮಕ್ಕೂ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?	521
ಮರುಷನಿಯಮಪ್ರದರ್ಶನ	524
ಮರುಷನಿಯಮದ ಫಲ	525
ನ ವ್ಯವಧಾನಂ ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ	526
'ಅಹಂ' ಇಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ ಅಪರ್ಯವಸಿತ	528
ಯೋಗ್ಯೇತರಾಸ್ತಿತ್ವಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ	529
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೈವಿಧ್ಯ	530
ಅಹಮರ್ಥವು ಆಕ್ಷೇಪ್ಯವೂ ಹೌದು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವೂ ಹೌದು	531
ವಿಶೇಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ವ್ಯಾಪ್ತಿಬುದ್ಧಿಜನಕವಲ್ಲ	533
ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ನೇಹ ಹೊರತು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವಲ್ಲ	534
ಪ್ರಿಯತಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ	534
ವಾಕ್ಯಭೇದಪರಿಹಾರ ಹಾಗೂ ಮೊದಲಿಗೆ ನಾರಾಯಣಪದಪ್ರಯೋಗದ ಔಚಿತ್ಯ	534
ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ - ಸುಧಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	535
ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಆದರೂ ಶಬ್ದಭೇದವಿದ್ದಾಗ ಮನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ	536
ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಮೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕಾ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	537
ಅರ್ಥಿಕಮನರುಕ್ತಿಪದದ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥ	538
ಕೇಚಿನ್ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಅರ್ಥಿಕಮನರುಕ್ತಿ	539
ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥಿಕಮನರುಕ್ತಿಯ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	539
ಸಕಲಗುಣಗಳು ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಬಲದಿಂದ	
ಲಭ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಿಕಮನರುಕ್ತಿಯಿದೆಯಲ್ಲವೇ?	541
ಅರ್ಥಾ ದರ್ಥವು ಚೋದನಾರ್ಥವಲ್ಲ; ಹಾಗಾಗಿ ಅರ್ಥಿಕಮನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಲ್ಲ	541
"ಅಥವಾ ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನಮ್ಯತ್ವಂ" ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	542
ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, "ತಸ್ಯೇಷ್ಟೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಷಷ್ಠೀ	544
ಅಪಿಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥಕ ಹಾಗಾಗಿ ಅಶೇಷಶಬ್ದದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ	544
ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಥವಾ ಪರಂಪರೆಯಾ	
ನಮ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪರವಾಗಿದ್ದು ಸ್ತುತಿಪರವೂ ಆಗಿವೆ.	545
ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಏಕೆ?	546
ಪ್ರಣಾಮಪ್ರಯೋಜನಕತ್ವವೇ ಸ್ವರಸ	546

ಏಕಮುಖ ಕರ್ಮ ತದನಾದರೇಣ ನ ಕಾರ್ಯಮ್	547
ಅಪಿಶಬ್ದವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕ?	548
ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣ ಏಕ?	548
ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕವೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಉಪಪಾದಕ	549
ವಿಭ್ವವಿಭಾತಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವುದರ ಗ್ರಹಣ	550
ವಿಶಿಷ್ಟ, ಅಧಿಕೃತ, ಇಷ್ಟ	551
ನ ಹಿ ದೇವತಾವಂದನಂ ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ	551
ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲ	551
ಅಧಿಕೃತತ್ವವು ಕಿಂಚಿತ್-ದ್ವಾರ್ತೃವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತ	551
ಇಷ್ಟತ್ವವು ಭಕ್ತಾದಿಇತಿಕರ್ತ ವ್ಯತಾಸಂಪಾದನದ್ವಾರ್ತೃವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತ	552
ಉಭಯ ಯಾವುದು?	552
ವ್ಯಸನ ಎಂದರೇನು	553
“ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇಪಪಾದನಾಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ..” ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ	553
ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ, ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ, ವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿ	555
ವಿಯದಧಿಕರಣವೃತ್ತಾದಿತವಾದ ಅವಾಂತರಧರ್ಮವಿಶೇಷಗಳು	556
ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ಹೇಗೆ?	557
ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದತ್ತ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ	559
ಹರಿರೇಕರಾಟ್	560
ಅಸ್ಯೇತಿ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ	561
ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಮಾತ್ರಪದ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	562
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಂಪರಾಸಾಧಾರಣಸಂಬಂಧೇನ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕಉದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬರ್ಥ	562
ಕೇವಲಾರ್ಥಕವಾದ ಏಕಶಬ್ದ	563
ನಿಖಿಲ, ಪೂರ್ಣ, ಗುಣ, ಆದಿಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥ	564
ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಿಕ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಏಕಶಬ್ದದ ನಿರ್ದೇಶ	565
ಅಮರಕೋಶಪಾಠ	566
ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಪ್ರಥಮೋಲ್ಲಾಸದ ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕ - ಹೃದೈಕಮಯೀಂ	566
ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಾತ್ ಏಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಂಗ	566
ದಿಕ್ಸಂಖ್ಯೇ ಸಂಜ್ಞಾ ಯಾಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ	567

ಸಮಾಸದ್ವಯಗಳೂ ಉಪಪನ್ನ	567
ಅನುಮಾನೈಕಶರಣಮ್	568
ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ	568
ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವಾಶ್ರಯಣ ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ	569
ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿದೆ	570
ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಕವೋ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕವೋ,	
ಅನ್ಯಾರ್ಥಕವೋ, ಕೇವಲಾರ್ಥಕವೋ?	571
ಕೇವಲಾರ್ಥಕವಾದುದು ಏಕಶಬ್ದ	572
ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಎಂದದ್ದೇಕೆ?	575
ನಿರೋಧಪದಾರ್ಥನಿರೂಪಣೆ	576
ಲಬ್ಧಜನ್ಮನ ಏವ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಇತಿ ಜನ್ಮನಃ ಆದಿತ್ಯಂ	576
ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ	577
ಸಮಾಸಾರ್ಥ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕವೋ, ಜನ್ಮಾದಿಚತುಷ್ಟಯವೋ ?	578
ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಿಮ್? ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನಸ್ಯ ಕಿಮ್? ತತ್ತ್ವಾಪಿ ಕಿಮ್?	579
ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅನ್ವರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪಕ್ಷ	580
ಲಘುಮಂಜೂಷಾದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾನವಿಚಾರ	582
ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸೇರಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲ	585
ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವರ್ಣನೆಯ ನಂತರ ಪಷ್ಠಾರ್ಥಕಥನ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ?	587
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಡದಧಿಕರಣಾದಿವಿರೋಧಾಪತ್ತಿ	588
ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಸಿಪ್ರತ್ಯಯ	588
ಒಟ್ಟಭಿಪ್ರಾಯವಿದು	589
ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗಳು	590
ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಸಂಹಾರ	590
ನಿಯಮನ ಹಾಗೂ ಬಂಧ	591
ಜ್ಞಾನ	591
ಅಜ್ಞಾನ	591
ಬಂಧ	592
ಮೋಕ್ಷ	592

ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೂ ವಿವರಿಸಬಹುದು. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಭಾಗವು ಬಹಳಷ್ಟು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅನೇಕ ನ್ಯಾಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಸುಧಾ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಮೃತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ವಿಗ್ರಹ ಹೀಗೆ - ಶ್ರೀಮಂತಶ್ಚ ತೇ ನ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಾಃ | ಸುಧಾರೂಪಾಃ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಾಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ = ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ | ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತಿವಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಪದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಬಗೆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನ್ಮಾಯಸುಧೆಯ ಪ್ರಶಂಸೆ

ವಾಗ್ವಜ್ರ - ವಾಗ್ವಜ್ರ ಎಂಬ ಮಹಾಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ.

(ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು)

ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ - 'ಶ್ರೀಕರೋಽಯಂ ಗ್ರಂಥಃ ತತ್ರ ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ'

(ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು)

ಪರಿಮಳ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಅನೇಕಾಕೂತಿಗರ್ಭಿತಾ |

ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಸುಧಾಧಾಪಿ ಗ್ರಂಥಾಲ್ಪತ್ವಾಯ ನೋಚ್ಯತೇ ||

ಸುಧಾದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳೂ ಅನೇಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆಯೆಂದು ತೋರುವುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಗ್ರಂಥವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ಸುಧೆಯ ಎಲ್ಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು)

ಕಂಬಾಲೂರು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು - ನ್ಯಾಯಸುಧಾಸೇವನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗುವರು.

ಯಾದುಪತ್ಯ - ಶ್ರೀಜಯಮುನಿಗಳು ಮಾಡಿದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಅಗಾಧ, ಅಪಾರ.

(ಶ್ರೀಯದುಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು)

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ - ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು ಗಂಗೆಗೆ ಸಮಾನ. (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರು)

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ - ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಗಂಭೀರಭಾವಾನ್ವಿತಾ. ದುರ್ವಾದೀರಿತಮೂಕ-ತಾಪಸರಣೇ, ಶ್ರೀಮಧ್ವೀಕೃತಿವಿಶಾಸನೀ. (ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು)

ಕುಂಡಲಗಿರೀಯ ಟಿಪ್ಪಣೀ - ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪಾನದಿಂದ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಅಭಾವ. (ಕುಂಡಲಗಿರಿಆಚಾರ್ಯರು)

ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೀಯಾ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಥನದಿಂದ ಸಮುದ್ಭೂತವಾದ ಸುಧಾ.

ಶ್ರೀಮಾದನೂರುವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು - ಸುರೇಂದ್ರಮುಖನಿಂದನಿಯಾದ ದಿಶಿಸುತೇಂದ್ರ- ದಿಗ್ಗಾ-
ಪಿನಿಯಾದ ಮಹೀಂದ್ರತನುಸಂಭವಳಾದ ಮಹೇಂದ್ರಗೋತ್ರೋದ್ಭವಳಾದ, ದುರಿತದಾವ-
ಜಪ್ಪೆಯಂತಿರುವ ಸುಧಾ.

ಶ್ರೀಅಡವೀಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು - ಟೀಕಾರಾಯರ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಪ್ತತ್ರಿಸಂಪತ್ತಿಮೂಲಸಂಘ-
ವಿವೃತಿ.

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರೀಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು - ಗಭೀರದ್ವೈಸರಿನ್ನಿಭಾ ಸುಧಾ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕಂಬಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ

ಕೇವಲ ಒಂದೆರಡೇ ಉದಾಹರಣೆ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದಿಕ್ಪದಾರ್ಥನವಷ್ಟೆ.

(೧) ಕಾರಣಾನಿತಿ || ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣದ್ವಾರಾ ಅಭಿವಾದನೆ ಪ್ರಣಾಮೇ ಕಾರಣಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ |
'ವಿಭವಾದನೇಕಾನಿ' ಇತಿ ಪಾಠೇ ವಿಭವಾದೈಶ್ವರ್ಯಾಽಲ್ಲಕ್ಷಣದಾರಿದ್ರ್ಯಾಭಾವಾದನೇಕಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ |

(ಪುಟ 627)

(೨) ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೆತಿ || ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೈಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುದಿತಮಿತ್ಯನ್ವಯಃ | ನ ಚ
ವಾಚ್ಯಂ ನಿರ್ದೋಷಪದೇನ ದೋಷ್ಯನ್ಯತ್ವಂ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವವತ್ವಂ चेತಿ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಮುದಿತಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ
ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ | 'ನಿರ್ಗತಾ ದೋಷಾ ಯस्माತ್ ಸ ನಿರ್ದೋಷಃ' ಇತಿ
ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೇಃ | ನ ಕೈವಮಪಿ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವಧ್ವಂಸರೂಪತ್ವೇ
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಂಭವಃ, ಅತ್ಯಂತಾಭಾವರೂಪತ್ವೇ ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯ ತದಸಂಭವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |
ಸ್ವಾನುಯೋಗಿಕದೋಷಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷಾತ್ಯಂತಾಭಾವವತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷಪದೇನ ವಿವಕ್ಷಿತ-
ತ್ವಾದಿತಿ ||

(ಪುಟ 627)

ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿ.

ಕೃತಜ್ಞತಾ ಅರ್ಪಣೆ

ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ, ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಿಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ ಯತಿಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಜಿ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶ-ತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಗೆ ಅನಂತಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಗೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶವೇ ಮುಖ್ಯ ಬಲ.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತ್ರಯಸಮುದ್ರಪಾರಾವಾರಪಾರೀಣರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮವಿದ್ಯಾ-ಕರ್ನಾಟಕಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರಾದ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯ ಸ್ಮರಿಸಲೇಬೇಕು. ಅವರು ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಈ ವರ್ಷವೂ ಈ ಕೃತಿಯ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಅನಂತಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನನಗೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ, ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹರಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತಿರುವ ಪೇಜಾವರಮಠಾಧೀಶರಾದ ಶ್ರೀ 1008 ಶ್ರೀಶ್ರೀ ವಿಶ್ವಪ್ರಸನ್ನತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಅನಂತಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾವಿದ್ಯಾಪೀಠದಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಿಗೂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ-ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಈ ಕೃತಿಯು ಹೊರಬರುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಮಾಡಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಸಂಶೋಧನಾ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ಡಿ.ಪಿ. ಮಧುಸೂದನಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವಂದನೆಗಳು.

ಇನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಹಂತದಿಂದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದವರೆಗೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ನೀಡುತ್ತ ಈ ಕೃತಿಯ ಪೂರಣೆಗೆ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರರಾದ ತಾಯಿತಂದೆಯ-ರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ರಮಾದೇವಿ(ಸುಜಾತಾ) ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ ಅವರಿಗೆ ಅನಂತ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣಸುಂದರವಾಗಿ ಬರಲು ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಮಾಡುವ ಜೊತೆಗೆ ಗ್ರಂಥದ ಪೂರಣೆಗೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ ತೀರ್ಥರೂಪರಾದ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪ-ದಾಳಹಳ್ಳಿ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗುರುಮಠದ ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಶತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಪ್ರೀತರಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ವಿರಮಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇತಿ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ,

ಕೆ.ಎಸ್.ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ

॥ श्रीमद्भगवद्गीतासु श्रीमन्मन्त्रार्चनार्चनार्विद्व्यासाय नमः ॥
॥ श्रीमन्मृगापालकृष्णो विव्रयते ॥

ಶ್ರೀಮದ್ವೈತೀರ್ಥಯತಿಗಳು ರಚಿಸಿದ

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥ-ರ ಟಿಪ್ಪಣಿ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ-ವಿವರಣೆ ಸಹಿತ

(ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ-ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅನೇಕಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ)

ಪ್ರಥಮಭಾಗ

(ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ — 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಂ-
ಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಪದ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತ)

ಶ್ರೀಯಃಪತ್ಯೇ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ओं ॥ श्रियःपत्यं नित्यागणितगुणमाणिक्यविशद-

प्रभाजालोल्लासोपहतसकलावद्यतमसे ।

जगज्जन्मस्थेमप्रलयरचनाशीलवपुषे

नमोऽशेषाम्रायस्मृतिद्वयदीप्ताय हरये ॥१॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯವಿರದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯ-
ತಮಸೇ = ನಿತ್ಯ - ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗದ, ಅಗಣಿತ - ಎಣಿಸಲಾಗದ, ಗುಣ - ಸದ್ಗುಣಗಳೆಂಬ,
ಮಾಣಿಕ್ಯ - ಮಾಣಿಕ್ಯ ಎಂಬ ಮಣಿವಿಶೇಷಗಳ, ವಿರದ - ವಿಸ್ತೃತವಾದ, ಪ್ರಭಾ - ಕಾಂತಿಗಳ, ಜಾಲ
- ಸಮೂಹದ, ಉಲ್ಲಾಸ - ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖತೆಯಿಂದ, ಉಪಹತ - ಸರ್ವದಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಸಕಲ
- ಎಲ್ಲ, ಅವದ್ಯ - ದೋಷಗಳೆಂಬ, ತಮಸೇ - ಕತ್ತಲೆಯುಳ್ಳ; ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲ-
ವಪುಷೇ = ಜಗತ್ - ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈ
ಜಗತ್ತಿನ, ಜನ್ಮ - ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥೇಮ - ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಲಯ - ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು, ರಚನಾ - ಮಾಡುವ, ಶೀಲ -
ಸ್ವಭಾವದ, ವಪುಷೇ - ದೇಹವುಳ್ಳ; ಅಶೇಷಾಮ್ರಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ = ಅಶೇಷ - ಸಕಲ,

ಆಮ್ನಾಯ - ವೇದ, ಸ್ತೃತಿ - ಸ್ತೃತಿಗಳ, ಹೃದಯ - ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ (ಅಂತರಂಗದಿಂದ), ದೀಪ್ತಾಯ - ವಿಷಯನಾದ (ಪ್ರಕಾಶಿತನಾದ); ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಪತಿಯಾದ; ಹರಯೇ = ನಾರಾಯಣನಿಗೆ; ನಮಃ = ನಮಸ್ಕಾರವು.

ಸಾರ - ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ನಾರಾಯಣನು ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ? ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆ ಮಾಣಿಕೃತ್ವ ತನ್ನ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪ್ರಭೆಯ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ನಾರಾಯಣನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಎಂದಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶವಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ದೋಷಗಳೂ ಇಲ್ಲದವನು. ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಅವರ-ವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಹಾಗೆಯೇ ಇಡೀ ವೇದ ಹಾಗೂ ಸ್ತೃತಿಗಳ ಅಂತರಂಗದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡಿರುವವನು. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು.

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ

ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಕಮಲಾಪತಿ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದ

ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣಾಯ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದಾಯಿನೇ । ಕಂಜಜಾದಿಡ್ಯಪಾದಾಯ ಕಮಲಾಪತये नमः ॥१॥

ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಭಕ್ತರು ಬಯಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀಡುವ, ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು.

ಶ್ರೀರಂಗತಾಯೀ ಭಕ್ತೇಷ್ವರಾಯೀ

अस्पृष्टदोषवपुषेशेषकल्याणशालिने । श्रीरङ्गशायिने नित्यं नमो भक्तेष्टदायिने ॥२॥

ದೋಷಸ್ಪರ್ಶವೂ ಆಗದ ದೇಹವುಳ್ಳ, ಸಕಲ ಮಂಗಳಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವ, ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಿತ್ಪೂ ನಮಸ್ಕಾರವು.

ರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ತಿಂಕರರು

यः प्राणिचेष्टा ह्यनिरां तनोति यत्किङ्कराः शङ्करशक्रपूर्वाः ।

तं मुख्यबायोरवताररूपं पूर्णप्रबोधं प्रणमामि नित्यम् ॥३॥

ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು (ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು) ಪ್ರತಿಸ್ತವ್ಯವೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಯಾರ ಭಕ್ತರಾಗಿ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಆವತಾರರಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನು ಸ್ತವ್ಯವೂ ಭಕ್ತಿರದ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಲು ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥರ ಸುಧಾರ್ಪಣೆ ಅವಶ್ಯಕ

यन्मनोऽभ्युदितन्यायसुधासेवनतत्पराः ।

भवन्ति विबुधा लोकास्तं जयार्यमहं भजे ॥४॥

ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಲೋಕವು ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುವರೋ, ಅಥವಾ ಯಾವ ಪಂಡಿತಲೋಕವು ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಂದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗುವರೋ, ಅಂತಹ ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಭಜಿಸುವೆನು.

ಸ್ವಮತಮಂಡನಕಾರರು ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳು

अदायि वित्तं द्विविधं द्विजेभ्यो न्यधायि पादः प्रतिवादिमूर्धनि ।

अमण्डि येन स्वमतं परस्य त्वखण्डि तं व्यासमुनिं नमामि ॥५॥

ಯಾರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಭೌತಿಕಗಳೆಂಬ ಎರಡು ರೀತಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ತನ್ನ ಪಾದವು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ತನ್ನ ಮತವು ಮಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಹಾಗೂ ಪರಮತವು ವಿಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಅಂತಹ ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳನ್ನು ಸಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪಟ್ಟಿಭಿರಾಮನ ಪೂಜಕರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತತೀರ್ಥರು

लक्ष्मीकान्तमुनिं वन्दे लक्षणार्यमहं(लक्ष्मणार्यमहं) सदा ।

रक्षितान्(लक्षितान्) स्वेन कुर्वाणं लक्षेशान् (लक्ष्मीशान्) भिक्षुकानपि ॥६॥

ತಮ್ಮಿಂದ ಸನ್ಮಾಸಿತರಾದ ಆನೇಕ ಸನ್ಮಾಸಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮೊದಲಾದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಸುಲಕ್ಷಣೋಪೇತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಆಜ್ಞಾನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಆರ್ಥಾತ್ ಪಟ್ಟಿಭಿರಾಮನನ್ನು ಸದಾ ಪೂಜಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಮುನಿಗಳನ್ನು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಲಕ್ಷಣ ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವ ಲಕ್ಷಣ. ಅವನಿಗೆ ಆರ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವಾಮಿ, ಅಣ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ. ಇವನನ್ನು ಮಹಂ - ಅಂದರೆ ಪೂಜಿಸುವ. ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಎಂದು ಧಾತು.

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞರಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯೀಂದ್ರಯತಿಗಳು

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ ಸೌಶೀಲ್ಯಾद्यುಪಶೋಭಿತಾನ್ ।

ವಿಜಯೀಂದ್ರಯತೀಂದ್ರಾಖ್ಯಾನ್ ಸೇವೆ ವಿಧಾಗುರೂನ್ ಮಮ ॥೭॥

ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ, ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಪೊದಲಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ರೋಢಿಸುತ್ತಿರುವ, ಸನ್ನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ವಿಜಯೀಂದ್ರಯತಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸರ್ವತಂತ್ರಕೋವಿದರಾದ ಶ್ರೀಶ್ರೀಪತೀರ್ಥರು

ವೆಂಕಟೇಶಪದಾಸಕ್ತಂ ವಾದಿಭಿಃ ಕವಿಚಕ್ಷುಷಮ್⁽¹⁾ ।

ಶ್ರೀಪತೀಂದ್ರಗುಢಂ ವಂದೇ ಸರ್ವತಂತ್ರೇಷು ಕೋವಿದಮ್ ॥೮॥

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ, ಸಕಲ ವಾದಿಗಳ ಭಗವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲರಾದ ಶ್ರೀಪತಿಯೆಂಬ ಗುರುರೈಷ್ವರನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನನ್ನ ದೇಶಿಕರು ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಯತಿಗಳು

ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಯತಿಂ ಶಾಂತಂ ಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿಷು ಕೋವಿದಮ್ ।

ಶಾಂತಂ ವ್ಯಾಸಮುನೇಃ ಪೌತ್ರಂ ಮಮ ದೇಶಿಕಮಾಶ್ರಯೇ ॥೯॥

ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರಾದ ಆಫವಾ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಶ್ರುತಿಶ್ಚೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾದ, ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳ ಪೌತ್ರರಾದ, ಸನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ ಎಂಬ ಯತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರಚನೆ

ಅಥ ತದಾಸದಾಸೇನ ರಾಮಚಂದ್ರಾಖ್ಯಾಪಿಕ್ಷುಣಾ ।

ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಾಸಾದವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಪ್ರೀತಯೇ ಹರೇಃ ॥೧೦॥

ಓಗೆ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ ಆನಂತರ ಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಹರಿಯ ದಾಸರಾದ ಮಧ್ವಾ-

(1) ವೆಂಕಟೇಶಪದಾನ್ ಸರ್ವವಾದಿಭಿಃ ಕವಿಚಕ್ಷುಷಮ್ ।

ಚಾರ್ಯರಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಯತಿಗಳ ವರೆಗಿನ ಗುರುಗಳ ದಾಸನಾದ, ಅಥವಾ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ-
ಕಾಂತತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಸನ್ಯಾಸಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ-
ಮನ್ಮಾಂಯಸುಧೆಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಅವುಗಳನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿರಿ

मद्वाचि दोषा यदि सम्भवेयुस्तथाऽपि तानैव बुधा भणन्तु ।

गुणैकदृष्टिं परमां विधाय तानेव सम्यक् प्रतिपादयन्तु ॥११॥

ಸನ್ನ ಮಾತಿಸಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ದೋಷಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು
ದೇಳದಿರಿ. ಕೇವಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಅವುಗಳನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ
ಮಾಡಿರಿ.

ವ್ಯಾ.ವಿ. - ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು ತಾವು ರಚಿಸಲಿರುವ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಂಯಸುಧಾ-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲಿಗೆ ಗುರುದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ.
ಅರ್ಥಾತ್ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟು ಒಂಭತ್ತು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುದೇವತೆಗಳ
ಪಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ನಂತರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಕೊನೆಗೆ ಅವರ ಮಾಡುವ ನಿವೇದನೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಆ
ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. "ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣ"
"ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದಾಯಿ" "ಕಂಜಜಾದೀಡ್ಯಪಾದ" ಎಂಬುದಾಗಿ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ
ಹೀಗಿದೆ - 'ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನಲ್ಲಿರುವುದು ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಿವೆ' - ಎಂದರೆ ನಾಶರಹಿತವಾಗಿವೆ
ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ತುಂಬಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಕಲ್ಯಾಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಕರವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಾಗೆಯೇ ಭಕ್ತರ ಕಾಮನೆಗೆ ಅಂದರೆ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಕೊಡುವವನು ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣದ ಅರ್ಥ. ಹಾಗೂ ಕಂಜ ಎಂದರೆ ಕಮಲ ಆದರಲ್ಲಿ
ಜ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ. ಈ ಕಂಜಜನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ
ನಮಸ್ಕಾರಗೊಳಿಸಲ್ಪಡುವ ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನು ಆ ಕಮಲಾಪತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾದ ಎಂದರೆ
ಕಾಲುಗಳು ಅಥವಾ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದರ್ಥ. ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ಪಾದಶಬ್ದೇನ
ಭಣ್ಯತೇ - ದೊಡ್ಡವರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾದರೂ ಪಾದ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು
ಭಾವ.

ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡುವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವನಿಗೂ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - "ಅಸ್ತುಪ್ರದೋಷವಮು" "ಅಶೇಷಕಲ್ಯಾಣಶಾಲೀ" "ಭಕ್ತೇಷ್ವದಾಯೀ" ಎಂದು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಈ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(1) ಕಮಲಾಪತಿಗೆ, (2) ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನಿಗೆ (3) ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ (4) ಜಯತೀರ್ಥರಿಗೆ (5) ವ್ಯಾಸರಾಜರಿಗೆ (6) ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತತೀರ್ಥರಿಗೆ (7) ವಿಜಯೇಂದ್ರ ಎಂಬ ಯತಿಗಳಿಗೆ, (8) ಶ್ರೀಪತಿ-ತೀರ್ಥರಿಗೆ, (9) ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಯತಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಚಯವೆಂದರೆ ವೃದ್ಧಿ ಎಂದರ್ಥ. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅವಿ-ಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಆ ಗ್ರಂಥದ ಪಠನ, ಪಾಠನ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಎಂದು.

ಪ್ರಿಯಃ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶ ಸಾಧು

ಕಮಾ - ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಮುನಿ: ಪ್ರಾರಿಪ್ತಿನರ್ಯಾಸುಧಾಫಾ ನಿರಂತರಾಪರಿಸಮಾಪ್ರಿಚಯ-ಪ್ರಯೋಜನಕಮವಿಗಿತಶಿಷಾಚಾರಪರಂಪರಾವಗತಮವಶ್ಯಕತಂವ್ಯಂ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರಣಾಮರೂಪಂ ಮಹಾಲಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತುಂ ಗ್ರನ್ಥಾದೌ ನಿಬಧ್ನಾತಿ - ಶ್ರಿಯ ಇತಿ || 'ಕ್ವಿಂವಿಚಿಪ್ರಚ್ಛಿಶ್ರಿಸುತುಪ್ಪುಷ್ಪಾಂ ದೀರ್ಘೋಽಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚ' ಇತಿ ಶ್ರಿತ್ರ: ಕ್ರಿಪಿ ದೀರ್ಘಂ ಚ ನಿಷ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಶ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ 'ನೇಪತುಬಿಙ್ಘಸ್ಥಾನಾವಸ್ತೀ'ತಿ ನದೀಸಂಜ್ಞಾನಿಪೇಧಾತ್, ಡಿಢ್ವವಚನಂ ಚ ತತ್ಸಂಜ್ಞಾಫಾಂ 'ಙಿತಿ ಹಸ್ವಶ್ರೇ'ತಿ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್, 'ಶ್ರಿಯ:' ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶ: |

ಪೂಜ್ಯರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮುನಿಗಳು ತಾವು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಇಚ್ಛೆ ಪಟ್ಟಿರುವ ಮ್ನಾಯಸುಧಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶಪರಿಸಮಾಪ್ರಿ- ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳ, ಶಾಸ್ತ್ರಪಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ ವಿಷ್ಣುಚಾರಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ, ಅವಶ್ಯಮಾಡಬೇಕಾದ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಮಸ್ಕಾರರೂಪವಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ವಿಷ್ಣುರಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ - "ಪ್ರಿಯಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ. "ಕ್ರೈಪ್-ವಚಿ-ಪ್ರಚ್ಛ-ಪ್ರಿ-ಸ್ತು-ದ್ವ-ಪ್ಪು-ಜ್ಞಾಂ ದೀರ್ಘಃ ಅಸಂಪ್ರ-ಸಾರಣಂ ಚ" ಎಂಬ ಉಕ್ತಾದಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶ್ರೀಂ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ರೈಪ್ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಹಾಗೂ ದೀರ್ಘವು ಬಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶ್ರೀರಬ್ಧಕ್ಕೆ ಸ-ಇಯಜ್-ಉವಜ್-ಸ್ಥಾಪ್-ಅಪ್ತೀ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸದೀಪಂಜ್ಞಾನಿಪೇಧ ಮಾಡಿದರೂ ಜೆತ್- ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಸದೀಪಂಜ್ಞೆಯ ವಿಶಲ್ಪವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ "ಜೆತಿ ಹಸ್ವಶ್ರ" ಸೂತ್ರಪಿರುದ್ಧವೆಂದಿರ್ದ ಪ್ರಿಯಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಯಃ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮ

ವ್ಯಾ.ವಿ. - "ಶ್ರೀಯಃಪತ್ಯೇ" ಎಂಬ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಶಬ್ದ ಶ್ರೀಯಃ ಎಂಬುದು. ಇದರ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು ಹೀಗೆ - ಈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಃ ಎಂಬುದು ಧಾತು. ಅದರ ಪರಕ್ಕೆ ಕ್ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಾಪಹಾರಿಲೋಪ ಬರುವುದು ಎನ್ನುವರು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಕ್ಷರವೂ ಉಳಿಯದೇ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಲೋಪ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಶ್ರೀಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಕಾರಕ್ಕೆ 'ಹಲಂತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇತ್ ಸಂಜ್ಞೆಯು, ನಂತರ 'ತಸ್ಯ ಲೋಪಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲೋಪವು ಬರುವುದು. ನಂತರ 'ಶ್ರಿ'ನಲ್ಲಿರುವ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಬಂದರೆ 'ಶ್ರೀ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರ 'ಕ್ತಿಪ್ ವಚಿ ಪ್ರಚ್ಛಿ ಶ್ರಿ ಸ್ತು ದ್ರು ಪ್ತು ಜ್ಞಾಂ ದೀರ್ಘೋಽಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚ' ಎಂದು. ಇದು ಉಪಾಧಿಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯ ವಾರ್ತಿಕವೂ ಒಂದಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯೇಭ್ಯಃಪಿ ದ್ವ್ಯತ್ಯತೇ' (3-2-178) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗೆ. 'ಕ್ತಿಪ್ ವಚಿ ಪ್ರಚ್ಛಿ ಆಯತಸ್ತು ಕಟಿಪ್ತು ಜು ಶ್ರೀಣಾಂ ದೀರ್ಘಃ ಅಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚ' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿಯೇ 'ಶ್ರಯತಿ ಹರಿಂ ಸಾ ಶ್ರೀಃ' ಎಂದು ಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾರು ಹರಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾಳೋ ಅಥವಾ ಸೇವಿಸುತ್ತಾಳೋ ಅವಳು ಶ್ರೀ ಎನಿಸುವಳು.

ಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾದ ಉಪಾಧಿಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ವಚಿ ಪರಿಭಾಷಣೇ, ಪ್ರಚ್ಛಿ ಜ್ಞೇಷ್ಠಾತ್ಯಾಂ, ಶ್ರೀಃ ಸೇವಾತ್ಯಾಂ, ಸ್ತು ಗತೌ, ದ್ರು ಗತೌ, ಪ್ತುಪ್ ಗತೌ, ಜು ಗತೌ' ಈ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕ್ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುವುದು, ಹಾಗೂ ದೀರ್ಘವೂ ಕೂಡ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣವಿಲ್ಲ - ಎಂದು.

ಈ ರೀತಿ 'ಶ್ರೀ'ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ಶ್ರೀಯಃ' ಎಂಬ ರೂಪದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಶ್ರೀಶಬ್ದದ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ವಿಶವಚನದ ರೂಪ. ಶ್ರೀ+ಜಪ್ ಎಂದಿದ್ದಾಗ ಜಪ್ ನಲ್ಲಿ ಐಕಾರಕ್ಕೆ 'ಲಶತ್ವತ್ವದ್ಧಿತೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಐಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಬಂದು 'ತಸ್ಯ ಲೋಪಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲೋಪವಾಗಲು ಅಪ್ ಎಂದು ಉಳಿದಾಗ 'ಅಚಿ ಶ್ಚು-ಧಾತು-ಭುವೋ ಇಯಜ್-ಉವಜೌ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಯಜ್ ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಬಂದು 'ಸಸಜುಷೋ ರುಃ' ರುತ್ತ್ವ ವಿಸರ್ಗ ಮಾಡಿದರೆ 'ಶ್ರೀಯಃ' ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರರೀತ್ಯಾ ನದೀಸಂಜ್ಞೆ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯಬಂದಾಗ ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ನೇಯಜ್-ಉವಜ್ ಸ್ಥಾನಾವಸ್ಥೀ' (ಪಾ.ಸೂ.1-4-4) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಷೇಧವಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಮೊದಲು ಹೀಗೆ ಪದಚ್ಛೇದ.

ನ, ಇಯಜ್ಞಉವಜ್ಞಸ್ಥಾನೌ, ಅಸ್ತೀ ಎಂದು. ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ - ಇಯಜ್ಞಉವಜ್ಞೋಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ಯಯೋಃ ತೌ ಈದೂತೌ ನದೀಸಂಜ್ಞೌ ನ ಸ್ತಃ, ನ ತು ಸ್ತ್ರೀ - ಎಂದು. ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಇಯಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಉವಜ್ಞ ಆದೇಶಗಳು ಯಾವ ಈಕಾರಾಂತ ಉಕಾರಾಂತಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬರಲು ಸ್ಥಿತಿಯಿದೆಯೋ, ಅವುಗಳಿಗೆ ನದೀಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ನಿಯಮ ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನದೀಸಂಜ್ಞಾನಿಷೇಧವು ಬರಲು 'ಜೆತಿ ಹೃಸ್ವಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೆತ್ತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವಿಕಲ್ಪೇನ ನದೀಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರಿಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಶ್ಲೋಮಶಬ್ದ ಸಾಧು

ಕಮ್ಬಾ - जगज्जन्मस्थमेति ॥ यद्यपि 'पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा' इत्यत्र स्थिरशब्दस्य पृथ्वादिष्वपाठात् 'प्रियस्थिरे'त्यादिना स्यादेशाप्रसक्तेः स्थेमशब्दस्यानुपपत्तिः । तथापि 'उणादयो बहुलम्' इति स्थाधातोरौणादिके भावार्थे इमनिच्प्रत्यये 'आतो लोप इटि चे'त्याकारलोपे स्थेमशब्दः साधुः । प्रयोगानुसारेणौणादिकप्रत्ययकल्पने अतिप्रसङ्गाभावात् । प्रयोगाणां चाभियुक्तप्रयोगेषु रामानुजभाष्यादिषु -

अखिलभुवनजन्मस्थेमभङ्गादिलीले विनतविविधभूतव्रातरक्षैकदीक्षे ।

श्रुतिशिरसि विदीप्ते ब्रह्मणि श्रीनिवासे भवतु मम परस्मिन् शेषुषी भक्तिरूपा ॥

इत्यादावुपलम्भात् । स्थेमशब्दस्योक्तरीत्या स्थाधातुजत्वादेव श्रुतप्रकाशिकायां 'स्थेमा स्थितिः' इति व्याख्यातम्, न तु 'स्थेमा स्थिरत्वम्' इतीति द्रष्टव्यम् ।

ಯದ್ವಪಿ - "ಪೃಥ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇಮನಿಜ್ವಾ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರರಬ್ಧವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಇಮನಿಜ್ಞ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರದೇ ಇರುವುದರಿಂದ "ಪ್ರಿಯ-ಸ್ಥಿರ-ಸ್ಥಿರೋರು-ಒದುಲ-ಗುರು-ಪ್ರದ್ಧ-ತ್ಯ-ಪ್ರ-ದೀರ್ಘವ್ಯಂಧಾರಕಾಣಾಂ ಪ್ರ-ಸ್ಥ-ಸ್ಥ-ವರ್-ಒಂಬಿ-ಗರ್-ವರ್ಷಿ-ತ್ವಪ್-ವ್ಯಾಫಿ-ವ್ಯಂಧಾ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸ್ಥಾ-ಆದೇಶವು ಬರದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋಮಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದು. ಆದರೂ "ಉಕಾರಾದಯೋ ಒದುಲಮ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಥಾ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಇಮನಿಜ್ಞ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಧಾತ್ವರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರಲು "ಆತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪವಾಗಿ ಸ್ಲೇಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧುವಾದ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಕಾರಿ-

ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಬರುವವು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಆತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳಾದರೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರಾದವರ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ -

ಅಬಿಲಭುವನವಸ್ಯಸ್ಥೇಮಭಂಗಾದಿರೀಲೇ ವಿನತವಿವಿಧಭೂತವ್ಯಾತರಕ್ತೈಕದೀಕ್ಷೇ|

ಶ್ರುತಿರಿರಸಿ ವಿದೀಪ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸೇ ಭವತು ಮಮ ಪಸ್ಮಿನ್ ರೇಮುಷಿ ಭಕ್ತರೂಪಾ ||

ಮುಂತಾದ ಕವಿ ಸಿಗುವುದರಿಂದ.

ಸ್ಥೇಮರಬ್ಬವು ಒಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಾ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಎಂಬ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ ಮೊರತು ಸ್ಥೇಮ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

ವ್ಯಾ.ವಿ. - 'ಸ್ಥೇಮ'ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿನ ಆಕ್ಷೇಪ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸ್ಥಿರ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯದ್ಯಪಿ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವ "ಪೃಥ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಇಮನಿಜ್ಞಾ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಾದಿಗಳಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದ ಪಾಠವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ 'ಸ್ಥಾ' ಎಂಬ ಆದೇಶವು 'ಪ್ರಿಯ ಸ್ಥಿರ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪ ಹೀಗಿದೆ - "ಪ್ರಿಯ-ಸ್ಥಿರ-ಸ್ಥಿರೋರು-ಬಹುಲ- ಗುರು-ವೃದ್ಧ-ತ್ಯ-ಪ್ರ- ದೀರ್ಘವೃಂದಾರಕಾಣಾಂ ಪ್ರ-ಸ್ಥ-ಸ್ಥ-ವರ್-ಬಂಹಿ-ಗರ್-ವರ್ಷಿ-ತ್ರಪ್-ದ್ರಾಘಿ-ವೃಂದಾಃ" ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಪ್ರಿಯಮುಂತಾದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಪ್ರಿಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರ ಎಂಬ ಆದೇಶ, ಹಾಗೆ ಸ್ಥಿರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥ ಎಂಬ ಆದೇಶ ಹೀಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಪರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟನ್ ಇಮನಿಚ್ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಇರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಸ್ಥೇಮರಬ್ಬದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸ್ಥಾಧಾತುವಿಗೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಣಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಸ್ಥಾಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಮನಿಚ್-ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು 'ಆತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸ್ಥಾಧಾತುವಿನ

ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವು ಬಂದು ನಂತರ 'ಆದ್ಗುಣಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗುಣವು ಬಂದು ಸ್ಥೇಮನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು.

ಇನ್ನು ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಅಭಿಯುಕ್ತರ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಮೊದಲಿಗೆ ಬರುವ ನಾಂದೀಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಪದ್ಯ

ಆ ನಾಂದೀಪದ್ಯದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ -

ನನ್ನ ಭಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಲ್ಲಿ ಇರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಶಿರಸ್ಸಾದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವವನು ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಷಯನಾಗಿರುವವನು. ಹಾಗೂ ತನ್ನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ನಾನಾರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಮೂಹದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಒಂದೇ (ಮುಮ್ಮಿವಾದ) ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ತತ್ತಿ, ಸ್ಥೇಮ (ಅಂದರೆ ಸ್ಥಿತಿ), ಸಂಹಾರ ಮುಂತಾದ ಲೀಲೆಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂದು.

ಈ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ಸ್ವಾಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಮ್ಮತ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ಥೇಮಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಪದ್ಯವನ್ನು ಭಾಷ್ಯವಿವೃತಿಯೆಂಬ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯವಿವೃತಿಃ) - ಅಖಿಲೇತಿ || ಪ್ರಾರಂಭಿಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಸ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಸಮಾಪ್ತಿಪ್ರಚಯಗಮನಾರ್ಥಂ ಸ್ವತ್ಯಾಚಾರಸಿದ್ಧಮಿಷ್ಟದೇವತೋಪಾಸನರೂಪಂ ಮಂಗಲಮೇತತ್ | 'ಭವತಿ' ಇತಿ ಭುವನಂ = ಕಾರ್ಯವರ್ಗಃ ತಸ್ಯ ಜನ್ಮ = ಉತ್ತತ್ತಿಃ ಸ್ಥೇಮಾ = ಸ್ಥಿತಿಃ, ಭಂಗಃ = ನಾಶಃ | ಆದಿರಬ್ದೇನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಾಪಯಿಕಮಂತಃಪ್ರವೇಶನಿಯಮನಾದಿ ಗೃಹ್ಯತೇ | ವಿತಾದೃಶೀ ಲೀಲಾ ಯಸ್ಯ | ಲೀಲಾರಬ್ದೇನ ಭಗವತಃ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಾನನ್ಯಪ್ರೇರ್ಯತ್ವಸ್ವಚ್ಛಿಂದಚೇಷ್ಟಿತತ್ವಾದಿಕಮಭಿಪ್ರೇತಮ್ | ವಿಶೇಷೇಣ ನತಾಃ = ಪ್ರಹ್ಲೋಭೂತಾ ಆಶೇಷವಿದ್ಯಾ-ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಾ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿ-ಭೇದೇನ ವಿವಿಧಾ ಯೇ ಪ್ರಾಣಿನಃ | ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನೇನ ಲಬ್ಧಸತ್ಯಾಕಾಃ ಪ್ರಾಣಿನೋಽತ್ರ ಭೂತ-

ಶಬ್ದೇನ ಗೃಹ್ಯಂತೇ । ತತ್ಸಂಬಂಧೀ ವ್ರಾತಸ್ತಸ್ಯ ರಕ್ಷಾ ರಕ್ಷಣಮಿಷ್ಟಪ್ರಾಪಣಪರ್ಯಂತಾನಿಷ್ಟ-
ನಿವಾರಣರೂಪಮ್ । ತದ್ವಿಷಯೈಕಾ ಪ್ರಧಾನಭೂತಾ ದೀಕ್ಷಾ ಸಂಕಲ್ಪೋ ಯಸ್ಯ । ಉಪಾ-
ಸಕಸಂಬಂಧಿನೋಽಪಿ ಭಗವತ್ಯವ ರಕ್ಷಂತ ಇತಿ ತತ್ಸಂಬಂಧೀ ವ್ರಾತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದುಕ್ತಮ್ -

ಆಸ್ತೋಟ್ರಯಂತಿ ಪಿತರಃ ಪ್ರಸೃತ್ಯಂತಿ ಪಿತಾಮಹಾಃ ।

ವೈಷ್ಣವೋ ನಃ ಕುಲೇ ಜಾತಃ ಸ ನಃ ಸಂತಾರಯಿಷ್ಯತಿ ॥

ಇತಿ । ಶ್ಲೋಕತಃ ನಿತ್ಯಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ । ಅನೇನಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಾನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ।
ತಸ್ಯಾಃ ಶಿರೋಭೂತ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಗೇ । ಶಿರಃಶಬ್ದೇನ ಶ್ರುತೇರನನ್ಯಪರತ್ವಂ ಸೂಚ್ಯತೇ । ವಿಶೇಷೇಣ
ದೀಪ್ತೇ । ನಿರತಿಶಯಾನಂದರೂಪತ್ವೇನ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಶ್ರಿಯೋ ನಿವಾಸಭೂತೇ ।
ಅನೇನ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಮತ್ತಂ ಸೂಚ್ಯತೇ । ಏತಾದ್ವರೇ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಮ ಭಕ್ತಿರೂಪಾ
ಶೇಮುಷೀ ಬುದ್ಧಿಭವತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ** ಅಖಿಲಭುವನಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಭಂಗಾದಿಲೀಲೇ ... ಎಂದು ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನು
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯವಿವೃತಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - ಇಲ್ಲಿ ಮಂಗಲ ಎಂದರೆ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿಗೆ
ಇಷ್ಟನಾದ ದೇವತೆಯ ಉಪಾಸನೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಮಂಗಲವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸ್ಮೃತಿ
ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಟರ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಮಂಗಲದ ಫಲ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು
ಇಚ್ಛೆ ಪಟ್ಟಿರುವ ಗ್ರಂಥದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಸಮಾಪ್ತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಆ
ಗ್ರಂಥದ ಪಠನ, ಪಾಠನ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭುವನಶಬ್ದವು 'ಭವತಿ ಇತಿ
ಭುವನಂ - ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಯಾವುದೋ ಆದು ಭುವನ ಎನಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ರೀತಿಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ
ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಸಮೂಹವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ, ನಾಶಗಳೆಂಬ
ಲೀಲೆಯುಳ್ಳವನು ಪರಮಾತ್ಮ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಗಡೆ ಪ್ರವೇಶ
ನಿಯಮನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಲೀಲೆ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ,
ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆಗೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ, ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ವಿನತ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವತೆ ಮನುಷ್ಯಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವ
ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಯಾರು ಆ ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು
ಹೊಂದಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಭೂತ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ
ಗುಂಪಿನ ರಕ್ಷಣೆ ಎಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು ಸಿಗುವವರೆಗೂ ಬರುವ ಅನಿಷ್ಟಗಳ
ನಿವಾರಣೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಪರಮಾತ್ಮ.

ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ ಭಗವಂತನೇ ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಉದಾ - ಪಿತೃಗಳು, ಪಿತಾಮಹರುಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವೈಷ್ಣವ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವರು ಎಂದು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ವೇದ. ಅದು ಯಾವಾಗಲೂ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದರಿಂದ. ಈ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅದು ಅಪಾರುಷೇಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಶ್ರುತಪ್ರದೀಪಿಕಾಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಾರ್ಥ

(ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸುದರ್ಶನಸೂರಿಕೃತಾ) - ಸ್ಥೇಮಾ = ಸ್ಥಿತಿ; ಸಾ ಚಾಂತರ್ಯಾಮಿ-ವಿಷ್ಣು-ವತಾರ-ಲೋಕಪಾಲ-ಮನ್ನಾದಿನೃಪಮಾತಾಪಿತೃದಿಮುಖೇನ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾ ಬಹುವಿಧಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ | ಭಂಗಃ = ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಕಪ್ರಾಕೃತಸ್ವರೂಪಃ | ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಲಯಾಂತರ್ಭಾವೇಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾದತ್ರ ಸ ನಾಂತರ್ಭಾವಿತಃ | ಅತಃ ಏವ ಆದಿಶಬ್ದೇಽಪಿ ನಾಂತರ್ಭಾವ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಸಾಧಾರಣತಯಾ ಸ್ಫುಟಪ್ರತಿಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ಪೃಥಗೇವ ಹಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸ್ಪಷ್ಟತರಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಮೋಕ್ಷಃ, 'ಜಗದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಪ್ರಕಾಶಸಂಸಾರನಿವಮೋಚನಾದಯಃ' ಇತಿ, 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿವ್ಯವಸ್ಥಾಸಮಹಾನಂದೈಕಹೇತವೇ' ಇತಿ ಚ | ಭಗವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಶ್ಚ ತಥಾ ನಿರ್ದಿಶತಿ; ಯಥಾ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹೇ 'ಉದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಸಂಸಾರನಿವರ್ತನೈಕಹೇತುಭೂತ' ಇತಿ ಚ, ಭಾಷ್ಯೇ ಚ, 'ನಿಖಿಲಜಗದುದಯವಿಭವಲಯಮಹಾನಂದೈಕಕಾರಣಮ್' ಇತಿ |

** - ಸ್ಥೇಮಾ = ಸ್ಥಿತಿ; ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೀತಿಯಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಅದು ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ, ವಿಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರ-ರೂಪದಿಂದ, ಲೋಕಪಾಲಕರಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಮನು ಮುಂತಾದವರು, ರಾಜ, ತಂದೆ- ತಾಯಿ ಮುಂತಾದವರ ಮೂಲಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಶ್ರುತಪ್ರದೀಪಿಕಾ) ಸ್ಥೇಮಾ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಿಷ್ಣು ತಾರಾದಿಮುಖೇನ ಕರಣೀಯಾ ವಿವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ.

ಕುಂಡಲಗಿರಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ

* ಇಲ್ಲಿ ಕಂಬಾಲೂರು ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ 'ಯದೃಪಿ ಪೃಥ್ವಾದಿಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಾಠಶೋಧನೆಯ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಪೃಥ್ವಾದಿಪ್ತಮನಿಜಭಾವೇನ' ಎಂಬ ಪದವು

ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಪೃಥ್ವಾದಿಪ್ರಿಮನಿಜಭಾವೇನ' ಎಂಬ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕುಂಡಲಗಿರಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮಂಗಳಪದ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥಮುನಿಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ ಅವರ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರ ತೀರ್ಥರ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಸ್ವಾದಿಮಾಸಂ ಸುಧಾಯಾಃ ಯಃ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಪಿತವಾನ್ ಭುವಿ |

ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಗುರುಂ ನೌಮಿ ವಿದ್ವನ್ಮುಕುಟಮಂಡಲಮ್ || - ಎಂಬುದಾಗಿ.

ವಿದ್ವತ್ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಭೂತರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರೆಂಬ ಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇವರಾದರೋ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಜಯತೀರ್ಥರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಸ್ವಾದವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟವರು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

(1) ಸ್ವಾದಿಮಾ - ಮಧುರರಸ ಅಥವಾ ಸಿಹಿ. 'ಷ್ವದ ಸ್ವಾದಸೇ' ಎಂದು ಧಾತುಪಾಠ.

(2) ಮುಕುಟ - ಕಿರೀಟ.

ಇವರ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದದ ವಿಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥಿಯೇ ತು ಯದ್ಯಪಿ 'ಪೃಥ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಇಮನಿಜ್ಞಾ' ಇತ್ಯತ್ರ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಪಾಠಾತ್ ಇಮನಿಜಭಾವೇನ ಪ್ರಿಯಸ್ಮಿರ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ವಾದೇಶಾಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಾನುಪಪತ್ತಿಃ" ಎಂದು. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೂ ಅವರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಪಾಠವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ-ಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ನ್ಯಾಯಸುಧಾಸಮುದ್ರದ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ತತ್ಕರುಣೆಯು ಕಾರಣ

ನಾರಾಯಣಂ ಹಯಗ್ರೀವಂ ವ್ಯಾಸಂ ವಾಯುಂ ಸರಸ್ವತೀಮ್ |

ನತ್ವಾ ತತ್ಕರುಣಾಸತ್ತ್ವಾತ್ ರಮಿಃ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಂಬುಧೌ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿ ರಚಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ನಾರಾಯಣಂ ಹಯಗ್ರೀವಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಅರ್ಥ - ನಾರಾಯಣದೇವರಿಗೆ, ಹಯಗ್ರೀವದೇವರಿಗೆ, ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ, ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ಸರಸ್ವತೀ (ಭಾರತೀ) ದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವರೆಲ್ಲರ ಕರುಣೆ ಇರುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ರಮಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಶ್ರೀಕರಗ್ರಂಥ - ಇದಕ್ಕೆ ನಾವೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು

(ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ) - 'ಶ್ರಿಯಃ' ಇತಿ, 'ಭೂತಿಃ = ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ' ಇತಿ ಚ ಶ್ರೀವಾಚಕಪದಾಭ್ಯಾಸ್ ಆದ್ಯಂತಯೋಃ ಸಂಪುಟೀಕರಣಾತ್ ಶ್ರೀಕರೋನೆಯಂ ಗ್ರಂಥಃ | ತತ್ರ ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ |

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರೀಕರಗ್ರಂಥ ಎಂದು ವಾದಿರಾಜರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ತಾವೇ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಕರ ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ಪದವಾದ ಗ್ರಂಥ. ಈ ಅಂಶವು ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ "ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಶ್ರಿಯಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೊನೆಗೆ "ಭೂತಿಃ = ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ" ಎಂದು ಭೂತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳ ಸಂಪುಟೀಕರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕರಗ್ರಂಥ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಪುಟೀಕರಣ ಎಂದರೇನು?

ಸಂಪುಟೀಕರಣ - ಸಂಪುಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸಮ್ ಸಂಪರ್ಕ 'ಪುಟ ಸಂಶ್ಲೇಷಣೆ' ಎಂಬ ಧಾತು, ಕಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ - ಏಕಜಾತೀಯಉಭಯಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಅಥವಾ ಏಕಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥನ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯಸ್ಯ ಉಭಯತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಪುಟ ಎನ್ನುವರು. ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ಪದಾರ್ಥವು ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಪದಾರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಎರಡು ಕಡೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಾರ್ಥಕವಾದ ಶ್ರೀಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಭೂತಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರೀಶಬ್ದ-ಭೂತಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಂಪುಟವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕರ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ನವಿಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಸಂಪುಟೀಕೃತವಾದ ವಾಯುಸ್ತುತಿ.

ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಒಂಭತ್ತು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಭೂತಿ - ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ

** ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕ -

'ನಿಃಶೇಷದೋಷರಹಿತಕಲ್ಯಾಣಾವಿಲಸದ್ಗುಣ |

ಭೂತಿ-ಸ್ವಯಂಭು-ಶರ್ವಾದಿವಂದ್ಯಂ ತ್ವಾಂ ನೌಮಿ ಮೇ ಪ್ರಿಯಮ್ ||'

"ಭೂತಿ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ' ಎಂದು ಸುಧಾಕಾರರು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

(ಏರಿಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಭೂತಿಸ್ವಯಂಭುಶರ್ವಾದಿ - ಇತ್ಯತ್ರ ಭೂತಿಪದಂ -

'ಇಂದಿರಾ ಚ ರಮಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಹಿರಣ್ಯಾ ಗಗನಾ ತಥಾ |

ರಕ್ತಾ ರಕ್ತತರಾ ಭೂತಿಃ ವಿಭೂತಿಶ್ಚ ಶ್ರಿಯೋ ನವ || (ಭಾಗ.ತಾ.11-16-32)

ಇತಿ ಏಕಾದಶತಾತ್ಪರ್ಯಾನುರೋಧೇನ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಪರಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ -
ಭೂತಿಃ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಇತಿ ||

** ಓಜಃ ಸಹೋ ಬಲವತಾಂ ಕರ್ಮಾಹಂ ವಿದ್ಧಿ ಸಾತ್ವತಾಮ್ |

ಸಾತ್ವತಾಂ ನವಮೂರ್ತೀನಾಮಾದಿಮೂರ್ತಿರಹಂ ಪುರಾ (ಭಾಗವತ 11-16-32)

- 'ಸಹಃ ಅವಪ್ತಂಭನಶಕ್ತಿಃ ಬಲಂ ಚ ಆಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಓಜಃ ಅವಪ್ತಂಭನಶಕ್ತಿರಹಮ್ |
ಓಜಃ ಬಲಂ ಚಾಹಮ್ | ಓಜಃಶಬ್ದಸ್ಯ ನಾನಾರ್ಥಸ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ | ಸಾತ್ವತಾಂ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನಾನಾಂ
ಪರಮಭಾಗವತಾನಾಂ ಕರ್ಮ ವಿಪ್ಲುಷೂಜಾದಿ ತತ್ತ್ವಾಹಂ ವಿಭೂತಿರಿತಿ ಮಾಂ ವಿದ್ಧಿ | ನವ
ಮೂರ್ತಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಯೇಷಾಂ ತೇಷಾಂ ಸಾತ್ವತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯಾದೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪುರಾ
ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪೂಜಾವಿಷಯತ್ವೇನೇತಿ ಭಾವಃ | ಆದಿಮೂರ್ತಿರಹಮ್ | ಸಾತ್ವತ-
ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತಕರ್ಮಭಿಃ ಪೂಜಾವಿಷಯಾಣಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪುರಾ ಪೂಜ್ಯಾ ಆದಿ-
ಮೂರ್ತಿಃ ಪ್ರಾರ್ಥಮಿಕೇ ಸ್ವಕೀಯನವಮೂರ್ತಿಃ | ತತ್ತ್ವಾಹಂ ವಿಭೂತಿರ್ಲೀಲಯೇತಿ ಭಾವಃ || -
(ಯಾದವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಃ)

(ನಿರ್ಣಯ) ಶ್ರಿಯಾದಿನವಮೂರ್ತೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ವಕೀಯನವಮೂರ್ತಿರಹಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚ ಗುಣತೋ ನ ವಿಶೇಷಃ ಕಥಂಚನ |

ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ನವಮೂರ್ತೀನಾಂ ಪೂಜಾ ಚ ನವಧೇಷ್ಯತೇ' ಇತಿ ಚ ||

ಅತೋ ನ ಸ್ತನವಮೂರ್ತೀನಾಮ್ | ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽನ್ಯನವಮೂರ್ತೀನಾಮಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕಾರಣಂ
ಸನ್ನಿಧಾನಮಾತ್ಮನಸ್ತಾಸ್ತಪ್ಯಪ್ರೀತಿ ಪುರೇತಿವಿಶೇಷಣಮ್ | ಪ್ರಥಮಪೂಜ್ಯಾಸ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ನಾರಾಯಣಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾಸ್ತಥಾ |

ನರಸಿಂಹವರಾಹೌ ಚ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರ್ಹರೇರ್ನವ |

ಇಂದಿರಾ ಚ ರಮಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಹಿರಣ್ಯಾ ಗಗನಾ ತಥಾ |

ರಕ್ತಾ ರಕ್ತತರಾ ಭೂತಿವಿಭೂತಿಶ್ಚ ಶ್ರಿಯೋ ನವ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುರ್ಮುಖೋ ಧಾತಾ ವಿಧಾತಾ ವಿಧಿರೇವ ಚ |

ಕರ್ತಾ ವಿರಿಂಚೋ ಭೂತೇಶಃ ಶತಾನಂದಶ್ಚ ತಾ ನವ |

ಧನಂಜಯಮೃತೇ ಚೈವ ವಾಯೋಸ್ತು ನವಮೂರ್ತಯಃ |
 ಶೇಷೋಽನಂತೋ ನರಶ್ಚೈವ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಬಲ ಏವ ಚ |
 ಸಂಕರ್ಷಣೋ ನೀಲವಾಸಾ ಜಗದ್ರಕ್ಷೋ ಜಲೇಶಯಃ |
 ಸುಪರ್ಣೋ ಗರುಡಶ್ಚೈವ ವೈನತೇಯೋ ಮಹಾರಸಃ |
 ನವವರ್ಣಃ ಪಂಚವರ್ಣಃ ಪನ್ನಗಾರೋಽಮೃತಾಕರಃ |
 ತಥೈವ ಸರ್ವವೇದಾತ್ಮಾ ಸುಪರ್ಣೋ ನವಧಾ ಸ್ಫುತಃ' ಇತಿ ಚ

ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ - 11-16-32

— ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅನೇಕ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳನ್ನು ಆಯಾಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗವು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಒಂಭತ್ತು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಿಃ ಎಂಬುದೂ ಒಂದು. ಇನ್ನುಳಿದ ರೂಪಗಳು ಇಂದಿರಾ, ರಮಾ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಹಿರಣ್ಯಾ, ಗಗನಾ, ರಕ್ತಾ, ರಕ್ತತರಾ, ವಿಭೂತಿ ಎಂದು.

ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳು ಹೀಗಿವೆ — ನಾರಾಯಣ, ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ, ನರಸಿಂಹ, ವರಾಹ, ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂದು.

“ಸಹನಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಬಲವುಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಸತ್ಯಗುಣವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಕರ್ಮವಾದ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಒಂಭತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮೊದಲು ಪೂಜಾವಿಷಯವಾಗಿ ನನ್ನ ಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಆದವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಒಂಭತ್ತು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಆದಿಮೂರ್ತಿ ಎನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಗೆ ವಿಷಯರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಮೊದಲು ಪೂಜ್ಯವಾಗಿದೆ”.

ಹಾಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ “ಭೂತಿಃ” ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಒಂಭತ್ತು ರೂಪಗಳು ಪೂಜ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನು ಅಷ್ಟು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವುದೇ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಯಂಭು ಶಬ್ದ ಸಾಧು - ಮಹಾವೈಯ್ಯಾಕರಣನಾದ
 ಭರ್ತೃಹರಿಯ ಶೃಂಗಾರಶತಕದಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಯೋಗ

“ಶಂಭುಸ್ವಯಂಭುಹರಯೋ ಹರಿಣೇಕ್ಷಣಾನಾಂ ಯೇನಾಕ್ರಿಯಂತ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವಯಂಭುಶಬ್ದ -

ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಭೂತಿಸ್ತಯಂಭುಶರ್ವಾದಿವಂದ್ಯಮಿತಿ ಮೂಲೇ ಸ್ತಯಂಭುಶಬ್ದ-
ಪ್ರಯೋಗಃ ಉಪಪನ್ನಃ | (ಕಂಬಾ. ಟಿಪ್ಪಣೀ)

ಶಂಭುಸ್ತಯಂಭುಹರಯೋ ಹರಿಣೇಕ್ಷಣಾನಾಂ ಯೇನಾಕ್ರಿಯಂತ ಸತತಂ ಗೃಹಕುಂಭದಾಸಾಃ |

ವಾಚಾಂ ಅಗೋಚರಚರಿತ್ರವಿಚಿತ್ರಿತಾಯ ತಸ್ಯೈ ನಮೋ-ಭಗವತೇ ಮಹರಧ್ವಜಾಯ || 2.1 ||

— ಭರ್ತ್ಯಹರಿ ಶೃಂಗಾರಶತಕಂ

— ಶಂಭುತಿ || ಯೇನ (ಮಹರಧ್ವಜೇನ) (ಕುಸುಮಾಯುಧೇನ) ಶಂಭುಸ್ತಯಂಭುಹರಯಃ ಕರ್ವದಿ-
ಪರಮೇಷ್ವಪದ್ಮನಾಭಾಃ ಸತತಂ ಸಾರ್ವಕಾಲಂ ಹರಿಣೇಕ್ಷಣಾನಾಂ ಮೃಗದೃಶಾಂ ಗೃಹ-
ಕುಂಭದಾಸಾಃ ಗೃಹೇಷು ಘಟಭಾರವಾಹಾಃ ಅಕ್ರಿಯಂತ ವೃಧೀಯಂತ | ವಾಚಾಂ ಗಿರಾಂ
ಅಗೋಚರೇಣ ಅವಿಷಯೇಣ ಚರಿತ್ರೆಣ ವೃತ್ತೇನ ಪವಿತ್ರತಾಯ ಪಾವಿತಾಯ ಭಗವತೇ ತಸ್ಯೈ
ಮಹರಧ್ವಜಾಯ ಮನ್ಮಥಾಯ ನಮಃ ನಮಸ್ಕಿಯಾ | ಯಃ ಹರಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಹರೇನಪಿ
ನಾರೀಪರವಶಾನ್ ಕೃತವಾನ್ ತಥಾವಿಧೋ ಮದನಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಂ ಪಂದ್ಯಃ |
ಭಗವತ ಇತ್ಯತ್ರ ಭಗಶಬ್ದೇನ 'ಭಗಶ್ರೀಕಾಮಮಹಾತ್ಮವೀರ್ಯಯತ್ನಾರ್ಕಕೀರ್ತಿಷು'
ಇತ್ಯಮರಃ | ತೇ ಅಸ್ಯ ಸಂತೀತಿ ಭಗವಾನ್ ತಸ್ಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | (ವಸಂತತಿಲಕಾ) — (ಶೃಂಗಾರ-
ಶತಕಟಿಪ್ಪಣೀ)

— ಭೂತಿಸ್ತಯಂಭುಶರ್ವಾದಿ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತಯಂಭು ಎಂಬ
ಹ್ರಸ್ವ ಉಕಾರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ವ್ಯಾಕರಣ-
ಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ ಶೃಂಗಾರಶತಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು. "ಶಂಭು-
ಸ್ತಯಂಭುಹರಯೋ" ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣೀ ಬರೆದವರು ಸ್ತಯಂಭು ಎಂದೇ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು
ಹಿಡಿದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ತಯಂಭು ಶಬ್ದ ಇದೆಯೆಂದು
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶೃಂಗಾರಶತಕದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಂಗಳಪದ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ
ಕಾಮನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾಮನಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮ
ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಇವರೂ ಕೂಡ ಸೇರಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ಅಶ್ವರ್ಯ.

ಶ್ರೀ ಯದುಪತಿ ಅಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣೀ ಯಾದುಪತ್ಯದ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಅಭೀಷ್ಟದೃಷ್ಟಿಪ್ರದರು ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು

ಸುಖಮುಖಗುಣಬಿಂಬಃ ಸಾಧುಮಾರ್ಗಾವಲಂಬಃ

ಸುಮತಿಜಲದಮೋದೋ ದೂಷಿತಾನ್ಯಪ್ರಮೋದಃ |

ಭುವನವಿತತಮೋಹಧ್ವಾಂತವಿದ್ವಂಸಕೇತೋ

ದಿತತು ದೃಶಮಭೀಷ್ಣಾಂ ವ್ಯಾಸಸೂರ್ಯಃ ಸ್ವನಿಷ್ಠಾಮ್ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ನನಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಿರಿ ಎಂದು. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇದ್ದು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಹರಡಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ದ್ವಂಸಮಾಡುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಸುಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂಬ ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವವರು. ಶಿಷ್ಯರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಾದ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾನರ್ಹವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕಳೆಯುವವರು. ಆನಂದಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಆಶ್ರಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಗೆ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆಶ್ರಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರೂಪದೇಶದ ಮಥಿತಾರ್ಥದ ಫಲವೇ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿ

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಜಯಾರ್ಯಪೂರ್ವಕಗುರೂನಾನಮ್ಯ ವಿದ್ಯಾಪ್ರದಾನ್

ವೇದೇಶಾಭಿಧಯೋಗಿನೋಽಪಿ ಕೃಪಯಾ ತೇಷಾಂ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣೀಮ್ |

ಬಾಲಾನಾಂ ತನುತೇ ಮಿತಾಂ ಯದುಪತಿರೋಧಾಯ ಧೀಪದ್ಧಯೇ

ಸ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಪ್ರವಿಚಿತ್ಯ ಸದ್ಗುರುಮುಖಾತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರತಾರ್ಥಾನ್ ಮುಹುಃ ||

ಯದುಪತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾನು, ಬಾಲಕರ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಗಾಗಿಯೂ ಕೂಡ ಮಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು ಜಯತೀರ್ಥರು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ವೇದೇಶತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯೋಗಿಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚನೆಯು ಅವರೆಲ್ಲರ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುರುಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚನೆ ಮಾತ್ರಾರ್ಯದಿಂದಾಗಲೀ ಪಾಂಡಿತ್ಯಮದದಿಂದಾಗಲೀ ಅಲ್ಲ

ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯಾಭಿಮಾನೇನ ನಾಪಿ ಮತ್ಸರತಃ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಯತ್ಕೋಽಯಂ ಕಿಂತು ಧೀವಾಚೋವಿಪುರೈಃ ಮಮ ನಾನ್ಯಥಾ ||

ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಇದೆಯೆಂಬ ಆಗ್ರಹದಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಯಾರೊಬ್ಬರ ಮೇಲಿನ ಮಾತ್ರಾರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲಾಗಲೀ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಬರೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮಾತು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಶೇಷವಾದ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು

(ಯಾದುಪತ್ಯ) - ಅಥ ಪರಮಕಾರುಣಿಕೋ ಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಃ -

‘ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥೋ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್ |

ಬಹುಜ್ಞಾ ಏವ ಜಾನಂತಿ ವಿಶೇಷೇಣಾರ್ಥಮೇತಯೋಃ’

ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೌ ಲೋಕಾನಾಂ ವಿಶ್ವಾಸಮುಪಜನಯನ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾಮಾರಭ-
ಮಾಣೋ ಅಭೀಷ್ಟಸಮಾಪ್ತಾವಿಪ್ರಯೋಜನಕಂ ಶ್ರೀಪತಿಸ್ತುತಿಪ್ರಕಾಶಮರೂಪಂ ಮಂಗಲಂ ಕೃತ್ವಾ
ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾಯೈ ಗ್ರಂಥಾದೌ ತದುವನಿಬಧ್ನಾತಿ - ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ ||

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಇತಿ || ಪರಮಕರುಣಾಶಾಲಿಗಳಾದ ಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರು ಆಚಾರ್ಯರ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೊದಲಿಗೆ ಶ್ರೀಪತಿಯ
ಪ್ರಕಾಶಮರೂಪವಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಾರಂಭಿಸು-
ತ್ತಿರುವ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಗ್ರಂಥಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಇಂತಹ ಮಂಗಳವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ “ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ” ಎಂದು
ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧಾವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುತ್ತ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ
ಎಲ್ಲ ಸಜ್ಜನವೃಂದಕ್ಕೂ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಆಚಾರ್ಯರ ಆ ಮಾತು ಇದು -

“ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥೋ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್ |

ಬಹುಜ್ಞಾ ಏವ ಜಾನಂತಿ ವಿಶೇಷೇಣಾರ್ಥಮೇತಯೋಃ ||” (ಅನು. I-1-ಶ್ಲೋ.256) ಎಂದು.

ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ - ವಿವರಣೆ

“ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ - ನ ಚೈವಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಲೇಶವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರೋಽಯಂ ಗ್ರಂಥಃ ಇತಿ ಅನಾದ-
ರಣೀಯಃ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ಗ್ರಂಥ ಇತಿ || ಸಮಗ್ರಅರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಅಕುರ್ವನ್ನಪಿ | ಅಯಮಿತಿ
ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯಮಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪುನರಸ್ಯ ವಿರಚನಾತ್ ಭಾಷ್ಯಮ್ ಅಲ್ಪಾರ್ಥಮಿತಿ ನಾಶಂಕನೀಯ-
ಮಿತ್ಯಾಹ - ಭಾಷ್ಯಂ ಚೇತಿ || ಅತಿಶಯತೇನ ಅರ್ಥೇನ ವಿಸ್ತರೋ ಯಸ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣ-
ಬಹುವ್ರೀಹಃ ಗಮಕತ್ವಾತ್ | ಬಹ್ವರ್ಥತ್ವಂ ಅನಯೋಃ ಅನುಪಲಂಭವಾಧಿತಮಿತಿ ಚೇತ್ ನ |
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ತದನುಪಲಂಭಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ಬಹುಜ್ಞಾ
ಏವ ಇತಿ || ಏತಯೋಃ = ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಯೋಃ |

ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ

ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅನಾದರ ಬೇಡ. ಬಹಳಷ್ಟು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಬಹಳ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ ಎಂಬುದು ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಆ ರೀತಿ ಅನಿಸುವುದಷ್ಟೇ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅವುಗಳಿದ್ದಾಗ ತಿಳಿದೇ ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ಬಹುಜ್ಞಾ ಏವ ಜಾನಂತಿ' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥ ಬಹಳ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು. ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥವೂ ಅತಿಯಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು. ಇದನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಹುಜ್ಞರೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು.

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಿಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಚಷಕಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವ ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪ್ರದ ಹಾಗೂ ಮಂಗಳಪ್ರದ

ಪರ್ಯಷ್ಠಾರಿ ತನುಗುಣೌಘಮಣಿಭಿಃ ತತ್ಸೌಪಮೋತ್ಕರ್ಷತೋ-

ಜಂಘಾನೀತರತಂತ್ರತಾದ್ಯರತಮಃಸ್ತೋಮಃ ಕದಂಬಂ ವಿದಾಮ್ |

ಸ್ವಾಮೋಮೋದಿ ಚ ಯೇನ ವಿಶ್ವಜನಸಂಸ್ಥೇಮಾದಿಹೇತುಗಿರಾಂ

ಸರ್ವಸ್ಥಂ ಮಮ ತಂತನೀತು ಸ ತಿವಂ ಶ್ರೀಶಸ್ತುರಂಗಾಸ್ತುಕಃ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಕುದುರೆಯ ಮುಖನಾದ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರು ನನಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ. ಈ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ದೇಹವು ಗುಣರಾಶಿಗಳೆಂಬ ಮಣಿಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ದೇಹದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಪಾರತಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯ ಸಮೂಹವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಂದಲೇ ಇಡೀ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟು ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಸುಧಾಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ

ಯೋಽತ್ರಾಯ ವಿಧ್ಯೇಂದಿರಯಾ ಶುಕೇಂದುನಾ ತಂತ್ರಾದಿರತ್ಯೈರಪಿ ಭಾರತದ್ರುಹಾ |

ಸೂತ್ರಾವೃತೇನ ಶ್ರತಕಲ್ಪಪಾದಪಂ ತಮದ್ಯ ಕಾನೀನಸುಧಾನಿಧಿಂ ಪ್ರಯೇ ||

ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ಚಂದ್ರ, ರತ್ನಗಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಅಮೃತ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಇವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ, ವಿದ್ಯೆ

ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಶುಕಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಚಂದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಮೊದಲಾದ ರತ್ನಗಳು, ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಇವರು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೆಂಬ ಅಮೃತವು ಈ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿದೆ.

ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಓಡಿಸುವವರು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು

ಯಃ ಸೂತ್ರಪೀಯೂಷನಿಧಿಂ ಪೃಣಾತಿ ಗೋಭಿರ್ಹೃದಿವ್ಯಾಖ್ಯತಮಃ ಕೃಣಾತಿ |

ಪೃಣಾತು ಸ ಸ್ವಾಂತಚಕೋರಕೇಽದೃತಿಪ್ಲಾತಿ ವಾಚ್ಛೇನ ದರೀದ್ರವಾಘಿಃ (ಜ್ಞಃ) ||

ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಉದಿಸಿದ ಅಮೃತಮಯವಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ನಿಧಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರೋ ಯಾರು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕಿದರೋ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರೆಂದು ಶೋಭಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಚಕೋರಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಲಿ.

ಜಯೀಶ ಎಂಬ ಅರ್ಜುನ ಸಂಪತ್ಪದನಾಗಲಿ

ಸೂತ್ರಜ್ಞಾನಿತಸೌತ್ರಭಾಷ್ಯಧನುಷಿ ಪೋತಪ್ರಮಾಣಾಹುಗಃ

ಛಿಂದನ್ ಯುಕ್ತಿರಾಂಸಿ ಮಾಯಿಕಸುಧೀಸಂಶಪ್ತೇಯಾನಿ ಓ |

ಕೃಷ್ಣವ್ಯಾಪೃತಸ್ಯಗಮಾರ್ವಕಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರೋಲ್ಲಸತ್-ಸ್ವಂದನಾ-

ರೂಢಃ ಸಂಪದಮಾತು ಮೇ ಪ್ರದಿಶತಾತ್ ಪಾರ್ಥೋ ಜಯೀಶಾಭಿಧಃ ||

ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅರ್ಜುನನು ನನಗೆ ವಿದ್ಯಾಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ. ಇವರು ಅರ್ಜುನನಂತೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಆ ರಥವು ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವೇದಾಂತಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಧನುಸ್ಸಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂಬ ಬಾಣಗಳು ಯೋಜಿತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡುವವರೆಂಬ ಸಂಶಪ್ತಕರ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಭೇದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು

ಯೋನಂತವಿದ್ವದ್ರಸಮಂಡನಕ್ರಿಯಾಹೇತುಂ ವೃಧಾದ್ರತ್ನನಿಧಂ ಕೃತಿತ್ರಯಮ್ |

ಸೋಽಲಂಚಿಕೀರ್ಷ್ಯಾದಥ ಸಂಯಮೀಂದ್ರೋ ಮಾಂ ವ್ಯಾಸರಾಜಸ್ತಿತ್ರಯೇನ ತೇನ ||

ಯಾರು ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ತರ್ಕತಾಂಡವ, ನ್ಯಾಯಾಮೃತ, ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಜರು

ಆ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲಿ. ಈ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳಾದರೋ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಳಿಸದ ರೀತಿಯ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿವೆ.

ಮಹಾತ್ಮರ ಪಾದಧೂಳಿಯೆಂಬ ದೋಣಿಯು ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗಂಗಾತಾರಕ

ವ್ಯಾಚಕ್ರೇ ಯೇ ತು ಮಹಾನುಭಾವಿನಸ್ತತ್ಪಾದಪಾಢೋಜರಜಃ ಸ್ಮೃತಿರ್ಘನೈಃ |

ಸುಧಾಂ ಗಭೀರದ್ಯುಪರಿನ್ನಿಭಾಮಲಂ ತಿತಿರ್ಷತೋ ಬಾಲಿಶಶೇಖರಸ್ಯ ಮೇ ||

ಇನ್ನು ನ್ಯಾಯಸುಧಾಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯಾವ ಮಹಾನುಭಾವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರೋ ಅವರೆಲ್ಲರ ಕಮಲದಂತಿರುವ ಪಾದಗಳ ಧೂಳಿಯ ಸ್ಮರಣೆಯೆಂಬ ದೋಣಿಯೇ ಬಾಲಿಶನಾದ ನನಗೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಗಂಗೆಯಂತಿರುವ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ದಾಟಲು ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯವರ್ಯತೀರ್ಥರು

ಚಮತ್ಕೃತಂ ಚರ್ಕರೀತೇ ಚರ್ಕೃತಾದೌ ಫಣೀತರೈಃ |

ಅಚರ್ಕತಮಚರ್ಕಾರಿ ಸತ್ಯವರ್ಯಂ ತಮಾಶ್ರಯೇ ||

ಯಾರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಚರ್ಕರೀತ ಅಂದರೆ ಯಜ್ಞ-
ಲುಗಂತ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಮಗ್ರವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪತಂಜಲಿಯಂತಿರುವವರಾಗಿ
ಮೊದಲಿಗಿರಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ
ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಸತ್ಯವರ್ಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ.

* ಚಷಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವು

ಚಮತ್ಕೃತಂ ಚರ್ಕರೀತೇ ಚರ್ಕೃತಾದೌ ಫಣೀತರೈಃ |

ಅಚರ್ಕತಮಚರ್ಕಾರಿ ಸತ್ಯವರ್ಯಂ ತಮಾಶ್ರಯೇ ||

ಚಮತ್ಕೃತಂ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರಂ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಶಾಸ್ತ್ರಸೇವಾಕಾರ್ಯಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಆಧಿಕ್ಯೇನ ವಾ
ಕೃತಂ ಚರ್ಕರೀತೇ = ಆಧಿಕ್ಯೇನ ಅಥವಾ ಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಬಾಹುಲ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತು
ಆಧಿಕ್ಯವಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ “ಕೃ” ಧಾತುವಿನ ಒಂದು ಪ್ರಚಲಿತಪ್ರಯೋಗವು.
ಪುನಃ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಾಂತವೈಯಾಕರಣರಿಂದ ಇದೇ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದದ್ದು “ಯಜ್ಞ-
ಲುಗಂತದ” ಪ್ರಯೋಗವು. ಅತಃ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ರಪ್” ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿಲ್ಲ .
“ಚರ್ಕರೀತ” ಎಂಬ ಪದವು “ಕೃ” ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರದ ಅಂದರೆ ಪುನಃ ಪುನಃ
ಎಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ ಏಕವಚನರೂಪವಾದ “ಚರ್ಕರೀತಿ” ಎಂಬ ಶಬ್ದದ
ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಅಂದರೆ- ಚರ್ಕರೀತಿ, ಚರ್ಕರ್ತಿ, ಬೋಧವೀತಿ, ಬೋಧೋತಿ

ಶಬ್ದಗಳು ಇದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪುನಃ "ಚರ್ಕರೀತಂ ಚ" ಎಂದು ಪಾಣಿನಿಪ್ರಣೀತ-
ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯೀಸೂತ್ರಪಾಠದಲ್ಲಿ "ಅದಿಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಶಃ" ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧಾತುಪಾಠದ
ಅದಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದ ಸೂತ್ರದ ಜೊತೆಗೆ "ಚರ್ಕರೀತಮಿತಿ ಯಪ್-ಲುಕಃ ಪ್ರಾಚಾಂ
ಸಂಜ್ಞಾ" ಎಂದು ಭಾಷಾವೃತ್ತಿಕಾರನಾದ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮದೇವನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದನು.
"ಚಿತ್ತೀಯೇತ" ಎಂಬ ಪದವು ಪುನಃ ಪುನಃ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಂತತೋ ಗತ್ವಾ
ಚರ್ಕರೀತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ. ಪುನಃ "ಚರ್ಕೃತ
ಆದೌ" ಯಾ ಮಹಾನುಭಾವರಿಂದ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. "ಫಣೀತರೈಃ" ಫಣೀ
ಅಂದರೆ ಪಾಂತಜಲವ್ಯಾಕರಣಮಹಾಭಾಷ್ಯವು ಆತ ವಿವರಿಸಿದನು "ಪನ್ನಗವಿಗುಂಘೇಷು"
ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು. ಅಂತಹ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ತರೈಃ" ಪಾರಂಗತರು ಮತ್ತು
ಶ್ರೇಷ್ಠಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು (ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಫಣೀತರಶಬ್ದದಲ್ಲಿ
ಪಣೀಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘವು) "ಅಚರ್ಕತಮ್, ಅಚರ್ಕಾರಿ" ಅಂದರೆ ಯಾರಾದರೇ ಪುನಃ ಪುನಃ
ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿದರೋ ಪುನಃ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪರಮಯೋಗ್ಯರಾಗಿ ಮಾಡಿದರೋ
(ಶಿಷ್ಯಾಯಮಾಣಾಖಿಲಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಃ) ಅಂತಹ ಶ್ರೀಸತ್ಯವರ್ಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ. - (ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ- ಆತ್ಮಕೂರು ಆನಂದತೀರ್ಥಆಚಾರ್ಯರು)

ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿಸುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರು

ಗೀರ್ವತಂ ಯೋಽದಿಧಿಷಣದಚೀತತ್ಪಿರೀಟಿನಮ್ |

ವೃತಪ್ರಾಣನಾದಾತ್ಮಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಃ ಸ ಮಾವತಾತ್ ||

ಯಾರು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೀರಿಸಿದ್ದಾರೋ, ಯಾರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಗೆದ್ದಿ-
ದ್ದಾರೋ, ಯಾರು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮೀರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹ ಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರು
ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ಸೌಧಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಕರ್ತೃಗಳಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾರ್ಯರು

ಧಾಯಂ ಧಾಯಂ ಸುಧಾಂ ಸೌಧಭಾವಸ್ಯ ಹಿ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಂ |

ಯೋಽತಾನೀಚ್ಛೇನಿವಾಸಾರ್ಯಃ ಶ್ರೇಯೋ ಮೇ ತಂತನೀತು ಸಃ ||

ಸುಧೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸುತ್ತ ಸುಧೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುತ್ತ ವಿಸ್ತಾರ-
ವಾದ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂಬ ಪೂಜ್ಯರು ನನಗೆ ಶ್ರೇಯಃ-
ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ.

ನ್ಯಾಯಸುಧೆ ಅಗಾಧ ಹಾಗೂ ಅತಿಗೂಢಾರ್ಥ

ಅಗಾಧೇಯಂ ಸುಧಾ ಕ್ಷಾತಿಗೂಢಾರ್ಥಾ ಮಂದಶೇಮುಷಿಃ |

ಕ್ಷ ಚಾಹಮಪವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಯಾಸ್ತಾಪ್ಯಂತೇ ಸತಾಮಪಿ ||

ಈ ಸುಧೆ ಅತಿಗೂಢವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಅಗಾಧವಾಗಿರುವಂತಹದ್ದು. ಹಾಗಾಗಿ ನನ್ನ ಮಂದಬುದ್ಧಿಗೂ ಈ ಸುಧೆಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಎಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧ. ಕೊನೆಗೆ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ನಾನು ತಪ್ಪಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಡುವವನಾಗುತ್ತೇನೋ ಎಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಗಂಭೀರವಾದ ಆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಅರ್ಥಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಎದುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಮನ್ನಾರಿಕ್ಕಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರು ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ಸುಧಾಪಾನಪಾತ್ರೆಯೆ - ಚಪಕ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಂ ಭೌಮನಿಲಿಂಪಾನಾಂ ಸುಧಿತತಾಮ್ |

ಸೌಧಂ ಚಪಕಮುದ್ರೀಪ್ತಂ ಮುದೇ ಕೃಷ್ಣೋಽಭಿಧಾಸ್ಯತಿ ||

ಇಂತಹ ಭೂಸುರರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಧರಿಸಲು ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾನು ಅವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಸುಧೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಾಂತಿಭರಿತವಾದ ಪಾನಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಸುರುಸ್ಥಹಯಗ್ರೀವನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಸೇವೆ

ಶ್ರೀನಿವಾಸಾರ್ಯವೃತ್ತದ್ವಮಂದಿರೋ ಹಯಕಂಧರಃ |

ಸುನಂದತಾತ್ ಸೇವಯಾ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾಽಲಂಕೃತಯಾಽನಯಾ ||

ಶ್ರೀನಿವಾಸರೇಃ ಪೂಜ್ಯರ ಹೃದಯಕಮಲಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಹಯಗ್ರೀವನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡ ಈ ನನ್ನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನುಳ್ಳವನು.

ಪ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ ಮಂಗಳಪದ್ಯದ ಅವತರಣಿಕೆ

'ವೃದ್ಧಿಸೂತ್ರೇ ವಿತದೇಕಂ ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ವೃದ್ಧತಾಮ್ | ಮಾಂಗಲಿಕಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಮಹತಃ ತಾಸ್ಮೈಘ್ರಸ್ಯ ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ವೃದ್ಧಿಶ್ಚಂ ಆದಿತಃ ಪ್ರಯಂಕ್ಷೇ |' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮರ್ಥಸೌಪಯುಕ್ತಯಾ 'ಮಂಗಲಾದಿನಿ ಮಂಗಲಮಧ್ಯಾನಿ ಮಂಗಲಾಂತಾನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಥಂತೇ ವೀರಪುರುಷಕಾಣಿ ಭವಂತಿ | ಆಯುಷ್ಯಪುರುಷಕಾಣಿ ಚ | ಅಧ್ಯೇತಾರವೃ ಮಂಗಲ-ಯುಕ್ತಾಃ ವೃದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ತಥಾ (ಯಥಾ) ಸ್ಯುಃ ||' ಇತಿ ಪಾತಂಜಲಾಭಿಧಾನಾದ್ ಗ್ರಂಥೋಪಯಮ್

ಇತ್ಯಾನುಪೂರ್ವಿಕಭಗವತ್ತಾದೀಯವಚೋಧರ್ಮಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪರಕ್ಷಪ್ರತಿಸಂಹಿತೃತ್ವಾದನಾ-
ನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷತೋಽನುವ್ಯಾಕೃತಿವ್ಯಾಕೃತಿಮಾರಿಪ್ಪಃ ಟೀಕಾಕೃತ್ ಪೂಜ್ಯಚರಣಃ ಸಮೀ-
ಹಿತಸಮಾಪನಾದಿಫಲಕಶ್ರೀಜಾನ್ಯಭಿಪ್ರತ್ಯಾದಿರೂಪಮಂಗಲವಿಧಾನೋತ್ತರಕಾಲಿಕಾನುಭೂತ-
ವರ್ತನೀನೇಯಾಧಿಕರಣಕತದ್ವೋಚರಾನುಸಂಹಿತಪ್ರಯೋಜನಕಂ ಮಂಗಲಪ್ರತ್ಯಾಯಕಪದ-
ಘಟಕವರ್ಣಾನುವಾದಕರೇವಾದಿಶೇಷರೂಪೋಪನಿಬಂಧಮಾದಿತೋ ವಿಧತ್ತೇ - ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯ
ಇತ್ಯಾದಿ ||

ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ || ವೃದ್ಧಿರಾದ್ಯೈಚ್(ಪಾ.ಸೂ.1-1-1) ಎಂಬುದು ಪಾಣಿನಿಯ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯೀ ಗ್ರಂಥದ
ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - 'ವೃದ್ಧಿಸೂತ್ರೇ ಏತದೇಕಂ
ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ಮೃತ್ಯುತಾಮ್ | ಮಾಂಗಲಿಕಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಮಹತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಫಸ್ಯ
ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ವೃದ್ಧಿಶಬ್ದಂ ಆದಿತಃ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇ |' ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತ -
'ಮಂಗಲಾದೀನಿ ಮಂಗಲಮಧ್ಯಾನಿ ಮಂಗಲಾಂತಾನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಥಂತೇ ವೀರಪುರುಷಕಾಣಿ
ಭವಂತಿ | ಆಯುಷ್ಯತ್ ಪುರುಷಕಾಣಿ ಚ | ಅಧ್ಯೇತಾರಶ್ಚ ಮಂಗಲಯುಕ್ತಾಃ ವೃದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ತಥಾ
(ಯಥಾ) ಸ್ಯುಃ ||' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರ ಭಾವ - ಯಾವುದೇ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಂಗಲವನ್ನಾಚರಿಸುವುದು
ಸಕಲ ಶಿಷ್ಟರ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಅದರಂತೆ ಆಚರಿಸಿದ ಮಂಗಲವನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡುವುದು ಕೂಡ.
ನಿಬಂಧನೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಪ್ರತ್ಯಾಯಕಪದಘಟಕವರ್ಣ-ಅನುವಾದಕ-ರೇಖೋ-
ಪರೇವಾದಿನ್ಯಾಸ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಪಾಣಿನಿಯು ತನ್ನ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯೀ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಾನು
ಆಚರಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ಮಂಗಲವನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವಕ್ಕೆ
ಉತ್ತರವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಸೂತ್ರ ಎನಿಸುವ ವೃದ್ಧಿರಾದ್ಯೈಚ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ
ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನೇ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯ ನಿಬಂಧನೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರಾದ
ಪಾಣಿನಿಯು ತನ್ನ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಲಿ ಎಂದು ವೃದ್ಧಿಶಬ್ದವನ್ನು
ಮೊದಲೇ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನು
ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲು ಗ್ರಂಥದ ಮಧ್ಯೆ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಗೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಮಂಗಲವನ್ನು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅವುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆ
ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದುವ ಮನುಷ್ಯರು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಮಂಗಲವನ್ನು
ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರು" ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ ಮಂಗಲವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿದೆ.

‘ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥವು ಬಹಳ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಬಹಳ ತಿಳಿದವರೇ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ’ ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ತಮಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಗ್ರಂಥಪರಿಸಮಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶ್ರೀಪತಿಯ ನಮಸ್ಕಾರರೂಪವಾದ ಮಂಗಲವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತ ತದುತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿನೇಯರಿಗೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ರೇಖೋಪರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸವಾದ ನಿಬಂಧನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ - “ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಮಹಾಭಾಷ್ಯ - ಅನೇಕ ಕಡೆ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ

** ಮಂಗಲಾಚರಣೆ ಮಾಡುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ನಿಬಂಧನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ‘ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ’ (ಪಾ.ಸೂ.1-3-1) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೂ ಒಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

‘ಭೂವಾದೀನಾಂ ವಕಾರೋಽಯಂ ಮಂಗಲಾರ್ಥಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಮಾಂಗಲಿಕಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಮಹತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಫಸ್ಯ ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ವಕಾರಮಾಗಮಂ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇ | ಮಂಗಲಾದೀನಿ ಮಂಗಲಮಧ್ಯಾನಿ ಮಂಗಲಾಂತಾನಿ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಥಂತೇ | ವೀರಮರುಷಾಣಿ ಚ ಭವಂತಿ | ಆಯುಷ್ಯತ್ಪುರುಷಾಣಿ ಚ | ಅಧ್ಯೇತಾರಶ್ಚ ಮಂಗಲಯುಕ್ತಾ ಯಥಾ ಸ್ಯುಃ | - ಎಂದು.

- ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಭೂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಭೂಧಾತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಾ ಎಂಬ ವಕಾರಪ್ರಯೋಗವು ಮಂಗಲಾರ್ಥಕ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅದನ್ನೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಮಂಗಲವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನಾಗಿ ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರು (ಪಾಣಿನಿಮಹರ್ಷಿಗಳು) ಈ ಮಹತ್ವಾದ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಮಂಗಲವಾಗಲಿ ಎಂದು ವಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

** ಹಾಗೇ ‘ಸಿದ್ಧೇ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಬಂಧೇ’ ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ | ಮಾಂಗಲಿಕಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಮಹತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಫಸ್ಯ ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ಸಿದ್ಧಶಬ್ದಂ ಆದಿತಃ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇ | ಮಂಗಲಾದೀನಿ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಥಂತೇ | ವೀರಮರುಷಕಾಣಿ ಚ ಭವಂತಿ | ಆಯುಷ್ಯತ್ಪುರುಷಕಾಣಿ ಚ | ಅಧ್ಯೇತಾರಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾಃ ಯಥಾ ಸ್ಯುಃ’ - ಎಂದಿದೆ.

- ‘ಸಿದ್ಧೇ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಬಂಧೇ’ ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮಂಗಲಾರ್ಥಕ ಅರ್ಥಾತ್ ಮಂಗಲಪ್ರಯೋಜನಕ.

ಅಡವೀ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಲಘುರಸರಂಜನೀ ಟಿಪ್ಪಣೀ — ಮಂಗಲಾಚರಣೆ
ಅಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದೂ ಗಮ್ಯನಾಗುವ ಶ್ರೀಹರಿ

ಶ್ರೀಯಃ ಕಾಂತಂ ಸಂತಂ ಗುರುಪ್ರದಯಗೇಹೇತಿ ವಿತತಂ
ಗುಣಾದೇಶಾತ್ ಕಾಲಾದಪಿ ವಿಗತದೋಷಂ ನಿಜವಶಮ್ |
ಜಗತ್ಸಂಭೂತ್ಯಾದಿಪ್ರದಮಖಿಲವೇದಾದಿವಚನಾ-
ಮಗಮ್ಯಂ ಗಮ್ಯಂ ಶ್ರೀಹರಿಮನಿಶಮೀಡೇ ಗುಣವಿದೇ ||||

ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಾ ನಾದಿ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು
ಗುರುಗಳ ಹೃದಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಹಿತನಾಗಿ ಕಾಂತಿಭರಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ದೇಶತಃ
ಕಾಲತಃ ಗುಣತಃ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲದೋಷರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು.
ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತಮ, ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನು. ಸಕಲವೇದ ಮೊದಲಾದ
ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯ.

ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸುಖತೀರ್ಥರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ವೇದಾಂಭೋನಿಧಿಮಂಥನೋದೃತಿಮಹಾಸೂತ್ರಾವೃತ್ತೋ ಯೋ ಹರಿ-
ಚಾರ್ತೋ ವ್ಯಾಸಪದೇನ ಯಶ್ಚ ಸುಖತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯಯತೋ ಮಾರುತಃ |
ತದ್ವಾಚ್ಛಾದಿಬಹೂಕ್ತಿಸಂಚಯಕರಃ ಕಾರುಣ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ತಃ
ದೇವೌ ದಿವ್ಯತದೀಯಮೇಯಮತಯೇ ಪಂದೇಽಭಿಪಂದ್ಯೌ ಸುಧೈಃ ||

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹಾಗೂ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಮೇಯದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ
ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹಾಗೂ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು. ಕೀವಲ ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲಿನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವೇದವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥನದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಅರ್ಥಾತ್ ವೇದ-
ಸಂವಾದಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಆಮೃತವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವೇದವ್ಯಾಸ ರೂಪದಿಂದ
ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಾಯುವು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ
ಭಾಷ್ಯಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವರಾಗಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು.

ಶೇಷಾದಿಸಮಸ್ತಜೀವರ ವಾಷ್ಪನೋಭಿಮಾನಿನೀ ಭಾರತೀದೇವಿ

ಯಾ ಶೇಷಾದಿಸಮಸ್ತಜೀವವಚನಸ್ತಾಂತಾಭಿಯಂತ್ರೀಚ್ಛಯಾ
ಮಂದಾನ್ ದಾಷ್ಯತಿಭಿಃ ಪಟೀನ್ ಸ್ಫುಟಿತರಂ ಆಸಂವಿಧತ್ತೇ ಜನಾನ್ |

ಸಾ ಚೇತೋವಚನೇ ಸಮೀರಯತು ಮೇ ಸಂಕೀರ್ತನಾದೌ ಹರೇ:

ತವೇಂದ್ರಾದ್ರಿದಿಸುರೇಂದ್ರಮೂಜಿತಪದಾ ಶ್ರೀಭಾರತೀ ಸರ್ವದಾ ||

ಶ್ರೀಭಾರತೀದೇವಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹರಿಯ ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲಿ. ಆ ಭಾರತಿಯಾದರೋ ರುದ್ರೇಂದ್ರಾದ್ರಿದಿಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ಪಾದವುಳ್ಳವಳು. ಇವಳು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಂದರನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಮಾತಿನಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಸಮರ್ಥರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಳು. ಇದು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಳ ಇಚ್ಛೆಯು ಶೇಷದೇವರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಮಾತು ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವದಾಗಿದೆ.

ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸರ್ಪರಾಜರು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು

ಆಜ್ಞಾಂ ಶ್ರೀಧವಭಾರತೀಧವಕೃತಾಂ ಕುರ್ವನ್ ಸ್ವಮೌಲೌ ಮಣಿಂ

ಭೂತ್ವಾ ಭೂಮಿತಲೇ ಯತಿಶ್ಚ ಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾಯತೋ ಯೋಽಽಹಿರಾಟ್ |

ಸಪ್ತತಿಂಶತಿಮೂಲಸಂಘವಿವೃತಿಂ ಚಕ್ರೇ ಪರಂ ತಂ ಗುರುಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾದಿಶಬ್ದನಿಚಯೈರ್ವಾಚ್ಯಾಂ ಭಜೇ ಭಕ್ತಿತಃ ||

ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇವರಾದರೋ ನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ವಾಯುದೇವರ ಆಜ್ಞೆಯೆಂಬ ಮಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುತ್ತಾ ಭೂಮಿಗೆ ಯತಿಗಳಾಗಿ ಬಂದರು. ನಂತರ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ, ಮೂವತ್ತೇಳು ಮೂಲ (ಸರ್ವಮೂಲ)ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ನಿಬಂಧಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀವಿಜೀರಾಮಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ

ದಿಕ್ಪಾಂಶಾತತಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಸುಲತಾಸಂಶೋಭಿತಃ ಸಂತತಂ

ನಾನಾಶಿಷ್ಟತದೀಯಶಿಷ್ಯವಿಲಸಚ್ಛಾಖೋಪತಾಖಾನ್ವಿತಃ |

ಐಜೇವೇಂಕಟನಾರಸಿಂಹದಂಯತಾದಿವ್ಯಾಲಬಾಲೋದ್ಭವಃ

ಸಂಭೂಯಾತ್ ಸಕಲೇಷ್ಟದೋ ಪರಗುರೂ ರಾಮಾಚಾರ್ಯಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ||

ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ರಾಮಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ (ವ್ಯಾಸತತ್ತ್ವಜ್ಞರು) ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವು ನನಗೆ ಸಕಲೇಷ್ಟವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ. ಇವರು ಐಜೇವೇಂಕಟನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಬಾಲಕರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಈ ವ್ಯಾಸತತ್ತ್ವಜ್ಞರೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ

ಒಳ್ಳೆಯ ಬಳ್ಳಿಯು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳವರೆಗೆ ಹರಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಲತೆಯು ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರು, ಪ್ರಶಿಷ್ಯರೆಂಬ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ದೊಡ್ಡಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

ಶರಣು ಹೊಂದುವೆನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರನ್ನು

ಸುಧಾದಿಟೀಕಾಕೃದಭೀಷ್ಠಪಿಷ್ಯರಾಟ್ ತೇನೋಪದಿಷ್ಯಃ ಸುಜನೇಷ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಅವಾತರತ್ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಸಂಜ್ಞಯಾ ಗುರುಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛರಣಂ ತಮೇವೈಹಮ್ ॥

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರಿನ (ಮಾದನೂರು ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು) ನನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುರುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಕರನ್ನಾಗಿ ನಾನು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ. ಇವರಾದರೋ ಸಾತ್ವಿಕಜನರ ಇಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ವ್ಯಾಸತತ್ವಜ್ಞತೀರ್ಥರಿಂದ ಉಪದೇಶಗೊಂಡವರಾಗಿ ಸುಧಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದರು ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಸತತ್ವಜ್ಞರಿಗೆ ಇಷ್ಟರಾದ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು.

ರಕ್ಷಕರಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು

ತಮೇವ ತಾತಂ ಮಮ ಸೈಕಧಾವನೇ ಸ್ಥಿತಂ ಯತಿಂ ಚಾಪ್ತವಿ ದೇವಕಂಕಿತೇ ।

ಪ್ರವರ್ತಮಾನೋ ನರಮಾತೃಕಃ ಪುನರ್ಭೀತಃ ಶರಣ್ಯಂ ಶರಣಂ ಸಮೇವೈಹಮ್ ॥

ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಜಯ(ವಿಷ್ಣು)ತೀರ್ಥರನ್ನು ಭಯಗೊಂಡ ಸಕಲ ಜನರು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹವರನ್ನು ನಾನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅದವಿ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಯಮದೂತರ ಬಾಧೆಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ತಪ್ಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಮಂದರಿಗೆ ಹಿತಪ್ರದವಾದ ಲಘುರಸರಂಜನೀ

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾಯಾ ರಸರಂಜನೀ ಗುರುಕೃತಾ ಗುರ್ವರ್ಥಾ ।

ತಸ್ಮಾನ್ನಂದಹಿತಾರ್ಥಂ ಕುರ್ವೇ ರಸರಂಜನೀಂ ಲಭ್ನೀಮ್ ॥

ಗುರುಗಳಾದ ನನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದ ರಸರಂಜನೀ ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂದರಿಗೆ ಹಿತವಾಗಲಿ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲಘುರಸರಂಜನಿಯನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟ

ಅಗಾಧಬೋಧೈರ್ವಿವೃತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗ್ರಂಥೇ ಮದೀಯಾಪಿ ನ ಮಾಷಣೀಯಾ ।

ನಭಃ ಪತಂತ್ಯಾತ್ಮಸಮಂ ಪತತ್ರೀಃ ಪಕ್ಷೀರ್ಧರಾದ್ಯುತ್ತತಿತಂ ದುರಂತಮ್ ॥

ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಹಲವರು ಈ ಸುಧಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ನಾನೂ ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದ್ದು ದೂಷಣಾರ್ಥವೇನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಿಶ್ಲೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡನು ಹಾರುವಷ್ಟು ಹಾರಲು ಬರದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆಯ ಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಸುಗುಣವಾಗಿ ಹಾರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೂ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ಚೇಯಸಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಣೀತಮ್ | ತಥಾಪಿ ತದಸಾಧುನಿಬಂಧಾಂಧತಮಸಾವಕುಂಠಿತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ ಮನ್ಯು-
ಮಾನೋ ಭಗವಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಃ ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ
ಪುನಃ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯಸಂಪ್ರಾರ್ಥಿತೋ ದುರ್ವಾದಿಗರ್ವಾದ್ರಿಪದಿಂ ಮಾಯಿಧ್ವಾಂತರವಿದ್ಯುತಿಂ
ವ್ಯಕ್ತತರ್ಕತತಿಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಮಪಿ ಚಕಾರ | ತಾಮ್ ಅಗಾಧಬೋಧೈಃ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೈಃ
ಯಥಾದ್ರುತಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ವಿದ್ಯತಾಮಪಿ ಅತಿದುರ್ವಿಭಾಷ್ಯತಯಾ ಕಲಿಬಲಕಾಲಿತಮನೋಬಲ-
ತಯಾ ಚ ಸಾಮಸ್ಯೇನ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ತಾನ್ ಸಜ್ಜನಾನ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಸಂಚಾತಕರುಣೋ ಜಯತೀರ್ಥ-
ಪ್ರೀಮಚ್ಚರಣಃ ಆನನ್ಯಸಾಧ್ಯಮನೋದೋಷನಿರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಸಂಪ್ರಕಟಿತಮಸ್ತುಭಾವಸುಧಾಂ
ಪ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಂ ಕರಿಷ್ಯನ್ ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಆನಂದತೀರ್ಥಪ್ರತಿಬಿಂಬತಯಾ ತದ್ವತ್
ಸ್ವಯಮಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ ಅನವರತಮೀಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿರಪಿ ಪ್ರೀಹರಿ-
ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಪ್ರಾರ್ಪಿತಸ್ತಾನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಚಯಸ್ಯ ಚ ಹೇತುತಯಾ ಅವಿಗೀತ
ಏಷ್ವಾಚಾರಪರಂಪರಯೋಗವಗತಮವಶ್ಯಂ ಕರಣೀಯಂ ಏಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯತುಂ ಗ್ರಂಥಾದೌ
ನಿಬಿಡ್ಯತಿ - ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ ||

ಪ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ - ಪೂಜ್ಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಿಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೂ ಅದು ರಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಕೆಲವು ಅಸಜ್ಜನರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಹೀಗೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅಸಜ್ಜನರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು - "ನಾರಾಯಣಂ ಗುಣೈಃ ಸಮೈಃ" - ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಭಾಷ್ಯದ ರಚನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ ದುರ್ವಾದಿ-
ಗಳ ಗರ್ವವೆಂಬ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಇರುವ, ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಇರುವ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹವುಳ್ಳ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-

ವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರಣ ಹಾಗೂ ಕಲಿಬಲದಿಂದಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಸಜ್ಜನರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ತರಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾರುಣ್ಯಬಂದು, ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಓದಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಮನೋದೋಷಗಳನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಸುಧೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುವವರಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅನಂದತೀರ್ಥರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ್ದರಿಂದ ತಾವೂ ಸ್ವಯಂ ವಿಘ್ನರಹಿತರಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರಂತರ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾದ ದೇಹವ್ಯಾಪಾರ, ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ ಉಳ್ಳವರಾದರೂ ಕೂಡ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಮಸ್ಕಾರಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಲೂ ಹಾಗೂ ಅಭಿಪ್ರದ್ವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ, ವೇದವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ ಶಿಷ್ಯರ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಹರಿಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡಲು ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಶ್ರೀಮಃ ಪತ್ನೇ ಎಂದು.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿಗಳು ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ನಾರಾಯಣಾದಿಪಡ್ಯೇವತಾವಂದನೆ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಾರ್ಥಿಃ ನಾರಾಯಣಾದಯಃ ಪಡ್ಯೇವತಾಃ ಅವಶ್ಯಂ ವಂದನೀಯಾಃ | ತಥಾಹಿ - ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಾಚ್ಯತಯಾ ನಾರಾಯಣಃ, ತದ್ವಕ್ಷತಯಾ ವೇದ-ವ್ಯಾಸಃ, ತದಭ್ಯಾಸಾರ್ಥಿನಾಂ ತದುಪಯುಕ್ತಾನ್ನಪಾನವಸನಾದ್ಯರ್ಥಭಾಗ್ಯಾಭಿಮಾನಿನೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ, ತತ್ಸಾಧ್ಯತತ್ವನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕೇಶೋ ವಾಯುಃ, ತಸ್ಯ ಮನೋವಾಗ್ವಾಪಾರ-ರೂಪತ್ವೇನ ತತ್ಪರತಯಾ ತದುಪಯನಿಯಮನಾಯ ತದಭಿಮಾನಿನೀ ಭಾರತೀ, ತತ್ಸಾಧಿಕಾರ-ಸಂಪತ್ತಯೇ ವೈರಾಗ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಂ ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಪಾಂತರಸಾಧಕಃ ಶೇಷದೇವ ಇತಿ | ತದುಕ್ತಂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ -

ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ನರಂ ಚೈವ ನರೋತ್ತಮಮ್ |

ದೇವೀಂ ಸರಸ್ವತಿಂ ವ್ಯಾಸಂ ತತೋ ಜಯಮುದೀರಯೇ ||

ವಾಯುರ್ನರೋತ್ತಮೋ ನಾಮ ದೇವೀತಿ ಶ್ರೀರುದೀರಿತಾ ||

ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸ ಇತಿ ವಾಚ್ಯವತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪಕಃ |

ವಿಕಸ್ತ ಭಗವಾನುಕ್ತಃ ಸಾಧಕೇಶೋ ನರೋತ್ತಮಃ ||

ಉಪಸಾಧಕೋ ನರಶ್ಲೋಕೋ ದೇವೀ ಭಾಗ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ನೃಣಾಮ್ ।

ಸರಸ್ವತೀ ವಾಕ್ಯರೂಪಾ ತಸ್ಮಾನ್ನಮ್ಯಾ ಹಿ ತೇಽಖಿಲಾಃ । (ಮಘಾ.ತಾ.ನಿ. 3/5-7)

ತಾಸು 'ವರಯೇ' ಇತಿ ನಾರಾಯಣೋ ವಂದಿತಃ । ಅತಃ ಏವ ನಾರಾಯಣವಂದನನಿಮಿತ್ತಂ

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವವರು ನಾರಾಯಣನೇ ಮೊದಲಾದ ಆರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಕ್ರಮ ಹೀಗೆ - ಮೊದಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಯಾರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲ ನಮಸ್ಕಾರ. ನಂತರ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅನ್ನ, ಪಾನ, ವಸನಾದಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥದ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಭಗವತ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಮನೋವಾಕ್ ವ್ಯಾಪಾರರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ವಾಗ್ವಾದಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡಲು ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸಾಧಕೇಶರಾದ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಹಾ-ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ - 'ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಯತ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ತಸ್ಮಾತ್ ನಮ್ಯಾ ಹಿ ತೇಽಖಿಲಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿನವರೆಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಆರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆ ಹರಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ನಾರಾಯಣ. ಹರಿಯು ನಾರಾಯಣನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾರಾಯಣನ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹರಿಯಲ್ಲ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಇದೀ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದರೆ ಅದು ಹರಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಯು 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತ'ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲವೇದ-ತದನುಸಾರಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಯತ್ಯ ನರಂ ಚೈವ.... ಪದ್ಯ - ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ವಿವರಣೆ

ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ - ನರ-ಪದಸ್ಯ ಕೇವಲಮನುಷ್ಯಪರತಾಂ, ನರೋತ್ತಮಪದಸ್ಯ ರಾಜಾದ್ಯರ್ಥತಾಂ, ಸರಸ್ವತೀಂ ದೇವೀಮಿತಿ

ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತೀತಿಂ, ಪೃಥಗುಕ್ತಾ ವ್ಯಾಸನಾರಾಯಣೋರ್ಭೇದಪ್ರತೀತಿಂ ಪೌನರುಕ್ತ-
ಶಂಕಾಂ ವಾ ಜಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಶತ್ರುಜಯಾದ್ಯರ್ಥತಾಂ ಚ ನಿವಾರಯತುಮ್ ಏತೇಷಾಮೇವ
ನಮೃತ್ಯೇ ಕಾರಣಂ ಚ ವಕ್ತುಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ - ಜಯೋ ನಾಮ ಇತಿ || ತುಲಾಯಾಮಾರೋಪಣೀಽಪಿ
ಸ್ವೇತರಗ್ನಂಥಾನ್ ಜಯತಿ ಇತಿ ಹೇತೋಃ ಅಯಂ ಇತಿಹಾಸಃ ಜಯೋ ನಾಮ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಶೇಷಸ್ಯ ನರತ್ವೇನ ತದುತ್ತಮತಾ ವಾಯೋರೇವ ಸಂಭವತಿ ಇತಿ ಭಾವೇನ 'ವಾಯುರ್ನರೋ-
ತ್ತಮಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಶೇಷಾದುತ್ತಮಸ್ಯ ವಾಯೋಃ ನರೋತ್ತಮತ್ವಕಥನಾತ್ 'ನರಃ ಶೇಷಃ' ಇತ್ಯಪಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಮ್ | ಶ್ರೀಹಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ನಾರಾಯಣ ಏವ ದೇವಃ | ಅನ್ಯೇ ತು
ದೇವತ್ವಜಾತ್ಯಾ ದೇವಾಃ | ಏವಂ ಚ ಯೋಗರೂಢಿಸದ್ಭಾವಾತ್ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಮುಖ್ಯೋ
ದೇವಃ | ತಸ್ಯ ಇಯಮಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೇವ ದೇವೀತಿ ಭಾವಃ || ಅರ್ಥಮುಕ್ತಾ ನಮೃತ್ಯೇ
ಹೇತುಮಾಹ - ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸ ಇತಿ || ವಾಚ್ಯವತ್ಸ್ಯರೂಪತಃ ಇತ್ಯನೇನ ವಾಚ್ಯತಯಾ
ನಾರಾಯಣಗ್ರಹಣಂ ವಕ್ತೃತಯಾ ವ್ಯಾಸಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಏಕಸ್ಥಿವ ದ್ವಿಗ್ರಹಣೇ ನಿಮಿತ್ತಂ
ಸೂಚಿತಮ್ | ಅತಃ ಏವ ಉಭಯೋರ್ನಮನಮ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಸಾಧಕೇತಃ - ಸಾಧಕೇತು
ವ್ಯಾಸಮುಖಾತ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ಯೇ ಭಾರತಾರ್ಥಸಾಧಕಾಃ ಶುಕಾದಯಃ ತೇಷಾಮೀಶಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಭಾರತಾರ್ಥವೇತ್ಯಪಿ ಉತ್ತಮತ್ವಾತ್ ತತ್ಕರುಣಾಭಾವೇ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಬೋಧೋ ನ ಸ್ಯಾತ್
ಇತಿ ತನ್ನಮನಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಉಪಸಾಧಕಸ್ಯ = ಮುಖ್ಯಸಾಧಕಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಪ್ತಿಸಾಧಕಃ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಾಯುಮುಖಾತ್ ಶ್ರೋತೃಮತಶ್ಚಾನಾಂ ತದುಪಸಾಧಕೋಽಪ್ಯಜೇಕ್ಷಿತಃ ಇತ್ಯತಃ
ತಸ್ಯಾಪಿ ನಮನಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಭಾಗ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ಇತ್ಯನೇನ ವಕ್ತೃಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಾಮ್ ಅನ್ನಪಾನಾ-
ದ್ಯಭಾವೇ ವಚನಸ್ಯೈವ ಅಸಂಭವಾತ್ ಶ್ರವಣೋಚಿತಭಾಗ್ಯಲಾಭಾಯ ದೇವ್ಯಾಃ ನಮನಮಿತಿ
ಭಾವಃ | ಸರಸ್ವತೀ ವಾಕ್ಯರೂಪಾ ಭಾರತವಾಕ್ಯಾಭಿಮಾನಿನೀ | ಕೋಶಸ್ವಧನಲಾಭಾಯ
ಕೋಶವಾಲಾನುಸರಣವತ್ ಸಾಪಿ ವಂದ್ಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ |

- 'ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಯತ್ಯ ನರಂ ಜೈವ' - ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ
ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಹೀಗೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ - ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ನರ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯಮನುಷ್ಯನೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ನರೋತ್ತಮ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ
ಉತ್ತಮನಾದ ರಾಜನೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಸರಸ್ವತೀಂ ದೇವೀಂ ಎಂದರೆ ದೇವಿಯಾದ ಸರಸ್ವತೀ
ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತು ದೇವಿ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸರಸ್ವತಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸರಸ್ವತಿ ಎಂದೇ
ಅರ್ಥ. ನರ ಎಂದರೆ ಶೇಷ; ಅವನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ ಎಂದರೆ ವಾಯು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನು
ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಭೇದವಿವಿ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರಬಾರದು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ

ವಾಚ್ಯನಾಗಿ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ವಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದಾದರೂ ಮತ್ತೆ ಏಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಸಾಧಕೇಶ, ಉಪಸಾಧಕ ಎಂಬ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಸಾಧಕೇಶ ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮುಖದಿಂದಲೇ ಭಾರತಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಾಧಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಸಾಧಕ ಎಂದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೇಳಲು ಅಶಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ವಾಯುಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ಉಪದೇಶಮಾಡುವವನು. ದೇವ ಎಂದರೆ ನಾರಾಯಣನೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನನ್ನೇ ದೇವ ಎನ್ನುವರು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೇ ದೇವಿ ಎನಿಸುವಳು. ಇನ್ನು ದೇವತ್ವಜಾತಿ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಶಬ್ದವಿದೆ. ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಕೋಶಾಗಾರದಲ್ಲಿರುವ ಹಣ ಸಿಗಬೇಕಾದರೆ ಆ ಕೋಶಾಗಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಈ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ
ಶ್ರೀಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಹಾಗೂ ತತ್ಪೂಜಾರ್ಥ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - “ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ” ಇತಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರವಂದಿತಾ | ಅತ ಏವ ತದ್ವಂದನ-
ನಿಮಿತ್ತಂ -

‘ಆವಹಂತೀ ವಿತಸ್ತಾನಾ ಕುರ್ವಾಣಾ ಚೇರಮಾತ್ಮನಃ |

ವಾಸಾಂಸಿ ಮಮ ಗಾವಶ್ಚ ಅನ್ನಪಾನೇ ಚ ಸರ್ವದಾ |

ತತೋ ಮೇ ಶ್ರಿಯಮಾವಹ’ - (ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ)

ಇತಿ ಶ್ರುತುಕ್ತಮನ್ನಪಾನಾದಿಭಾಗ್ಯದೇವತಾತ್ವಂ ಸ್ಮಾರಯಿತುಂ ತತ್ರತ್ಯಶ್ರೀಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ | ಏವಂ
ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣೌ ಪ್ರಣಮ್ಯ, ಅದಶಿಷ್ಟಾನ್ ಚತುರೋ ವ್ಯಾಸಾದಿದೇವಾನಸು ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರೇಣ
ಪ್ರಣಮ್ಯ ತೇಭ್ಯೋಽರ್ಪಣಪ್ರಮಾಣಾಸ್ತೇ - ‘ಯೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿಪದ್ಯಚತುಷ್ಟಯೇನ |

ಶ್ರಿಯಃಪತ್ನೇ ಎಂದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ಶ್ರೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಅರ್ಹ ಧರ್ಮಗಳು ಇವೆ ಎಂದು
ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಆವಹಂತೀ ವಿತಸ್ತಾನಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು
ನೀಡುವ ಭಾಗ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಉಳಿದ

ವ್ಯಾಸರೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅವರಿಂದಲೂ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ" ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ.

ಆವಹಂತೀ ವಿತನ್ವಾನಾ - ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಂತ್ರದ ಖಂಡಾರ್ಥ

** ಆವಹಂತೀ ವಿತನ್ವಾನಾ - ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಖಂಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ - ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿನಃ ಮನಃಕ್ಷೋಭನಿರಾಸಾಯ ಅನ್ನಾದಿನಾ ಭಾವ್ಯಮ್ | ಅತಃ ತದರ್ಥಂ ಕಾಂಚನ ವಿದ್ಯಾಮಾಹ - ಆವಹಂತೀ ಇತಿ || ಆತ್ಮನಃ = ಜೀವಜಾತಸ್ಯ | ಜೀರಂ = ಚರಂ | ಸರ್ವಭೋಗಾನ್ ಆವಹಂತೀ = ಆನಯಂತಿ | ವಿತನ್ವಾನಾ ಸನಾತನೀ | ವಿಮೂರ್ವಾತ್ ತನೋತೇಃ ಲಟಃ ಶಾನಚ್ಛ, ಉ ವಿಕರಣಂ, ಯಕಾದೇಶಃ | ವಿಸ್ತಾರವತೀ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿಸ್ತಾರಶ್ಚ ಕಾಲತಃ ವಿವಕ್ಷಿತಃ | ಮಮ ವಾಸಾಂಸಿ ಗಾವಶ್ಚ ಗಾಶ್ಚ ಅನ್ನಪಾನೇ ಚ ಕುರ್ವಾಣಾ ಯತಸ್ತತಃ ಸ್ವಾಹಾ = ಸುಷ್ಕು ಆಹೂಯತೇ, ವೇದ್ಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಇತಿ ಸ್ವಾಹಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಗೋವಿಂದಾ, ಸು ಆ ಇತ್ಯುಪಸರ್ಗದ್ರಯ-ಪೂರ್ವಕಾತ್ ಹೃದಯತೇ ಕರ್ಮಣಿ ಡಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಲೋಪೇ ಚ ಸತಿ ಸ್ವಾಹಾ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಃ ಶಬ್ದಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್ ಅಪ್ಯಯತ್ವಂ | ಲೋಮಶಾಂ = ಬಹುಕೇಶವತೀಂ | 'ಲೋಮಾದಿಪಾಮಾದಿ-ಪಿಚ್ಛಾದಿಭ್ಯಃ ಶನೇಲಚಃ' (ಪಾ.ಸೂ. 5-2-3) | ಇತಿ ಮತ್ಪರ್ಥೇ ಶಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಸುಶಿಖಂಡಾಂ, 'ಚತುಷ್ಪಪದಾರ್ಯಮವತಿಃ' (ಋಶ್ವಂಹಿತಾ 8-6-16-3) ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೇಃ 'ಚತುಃಶಿಖಂಡಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾಚ್ಛ | ಏವಂಭೂತಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಪಶುಭಿಃ ಸಹ ಸದಾ ಮೇ = ಮಯಿ ಆವಹ = ಆನಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕ್ಷೋಭೆ ಉಂಟಾಗದಿರಲು ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳು ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆವಹಂತೀ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವವಳು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ. ಅವಳಿಂದಲೇ ಬಟ್ಟೆ ಗೋವು ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳು ಲಭ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಹೇ ಸ್ವಾಹಾ = ವಿಷ್ಣುವೇ! ಇಂತಹ ಬಹಳಸುಂದರ-ವಾದ ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಸಂಪತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸು.

ಲೋಮಶಾಂ - ಚತುಷ್ಪಪದಾರ್ಯ ಯುವತಿಃ ಎಂಬ ವೇದಮಂತ್ರಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ

चतुष्कपदा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते । तस्यां सुपर्णा वृषणा निपेदतृयत्र देवा दधिरे भागधेयम् । [ऋक्सं.10-114-3]

(ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ) ಶ್ರಿಯಸ್ತು ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವತ್ಯೇನ ವೇದೋಕ್ತತ್ವಾದ್ ಅಸಂಭವಾಭಾವಾದ್ ವಾಸ್ತವಮೇವ ತದುಪಾಸನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸುಪೇಶಾಃ =

ಸುರೂಪಾ | ಫೃತಪ್ರತೀಕಾ = ದೀಪ್ತಾಂಗೀ | ವಯುನಾನಿ = ಜ್ಞಾನಾನಿ, ವಸ್ತೇ = ಆಚ್ಛಾದಯತಿ | ಜ್ಞಾನಾಲಂಕೃತಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಸುಪರ್ಣಾ ಸುಪರ್ಣೌ = ಸುಷ್ಪ ಪರಮಾನಂದೌ ವೃಷಣಾ ಸೇಚೌ, ದ್ವಿರೂಪೋ ಭಗವಾನೇವ | ಯತ್ರ = ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಷಯೇ | ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಯೌವನಮ್, ಜ್ಞಾನಮಯತ್ವಮ್, ಸರ್ವದೇವತಾಪೂಜ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತೀಯತೇ | ಏವಮುತ್ತರತ್ರ | (ಗೀತಾ 12-1,2)

— ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಮಹಾಮಹಿಮಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೂ ಹೌದು. ಈ ದೇವಿಯು ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗವುಳ್ಳವಳು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳು. ಹೀಗೆ ಈ ವೇದಭಾಗದಿಂದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಯೌವನ ಜ್ಞಾನಮಯತ್ವ ಸರ್ವದೇವತಾಪೂಜ್ಯತ್ವ ತೋರುವುದು.

— ಭಾಷ್ಯೇ 'ಚತುಷ್ಪದರ್ಧಾ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚತ್ವಾರಃ ಕಪರ್ಧಾಃ = ಜಟಾಜೂಟಶಬ್ದಿಹಾಃ ಶಿಖಂಡಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ ವೇಣೀಚತುಷ್ಪಯಶಾಲಿನೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ಯಪಿ 'ಕಪರ್ಧೋಽಸ್ಯ ಜಟಾಜೂಟಃ' ಇತ್ಯಮರಃ ಪಿನಾಕಿಜಟಾಬಂಧೇ ಕಪರ್ಧಶಬ್ದಮಭ್ಯಧತ್ತ | ತಥಾಽಪಿ 'ಕಪರ್ಧಸ್ತು ಜಟಾಜೂಟೇ ದೇವದೇವಸ್ಯ ಶೂಲಿನಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ 'ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಜಟಾಜೂಟಮಾತ್ರೇ ಸ್ಯಾಚ್ಚ ವರಾಟಕೇ' ಇತ್ಯಭಿದಧತ್ ಕೇಶವಃ ಜಟಾಜೂಟಮಾತ್ರಮಪಿ ಕಪರ್ಧಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತವಾನಃ, ಇತಿ ಯುಕ್ತ ವಿವೋಕ್ತೋಽರ್ಥಃ | 'ಸುಪೇಶಾಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಪೇಶಃಶಬ್ದಃ ಸಕಾರಾಂತೋ ರೂಪಾರ್ಥಕ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ — ಸುಪೇಶಾಃ ಸುರೂಪೇತಿ || ಶೋಭನರೂಪೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತ ಏವ ಪೇಶಃಶಬ್ದಃ ಷೋಡಶಸು ರೂಪನಾಮಸು ಪರಿತಃ | (ಪ್ರ.ದೀ.ಟಿಪ್ಪಣೀ)

ನಾಲ್ಕು ಕಪರ್ಧಗಳು ಎಂದರೆ ಜಟಾಜೂಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯುವ ಶಿಖಂಡಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಲ್ಕು ಕೇಶಪಾಶವುಳ್ಳವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಜಟಾಜೂಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ರುದ್ರದೇವರ ಜಟಾಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇಶವನು 'ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಜಟಾಜೂಟಮಾತ್ರೇ' - ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಹೆಣೆದ ಕೇಶಪಾಶವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

— ನಿರ್ಣಿಕ, ವಪ್ರಃ, ವರ್ಷಃ, ವಪುಃ, ಅಮತಿಃ, ಅಪ್ಸಃ, ಪ್ಸುಃ, ಅಪ್ಸಃ, ಪಿಷ್ಪಮ್, ಪೇಶಃ, ಕೃಶನಮ್, ಪ್ಸರಃ, ಅರ್ಜುನಮ್, ತಾಮ್ರಮ್, ಅರುಷಮ್, ಶಿಲ್ಪಮ್ - ಇತಿ ಷೋಡಶರೂಪನಾಮಾನಿ (ನಿಘಂಟು 3.13.7) - ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ರೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಶ ಎಂಬ ನಾಮವು ಇದೆ.

— ತೇಜೋ ವೈ ಫೃತಮ್, 'ಫೃಕ್ಷರಣಾದೀಷ್ಟೋಃ' ಪ್ರತೀಕಂ ದೇಹ ಉದ್ವಿಷ್ಟಃ ಇತಿ ವಚನಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ದೀಪ್ತಾಂಗೀ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | 'ಸುಷ್ಪ = ಪರಃ ಣಃ ಯಸ್ಯ' ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಉಕ್ತಮ್ - ಸುಷ್ಪಿತಿ || 'ಣಶ್ಚ ನಿರ್ವೃತಿವಾಚಕಃ' ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | (ಪ್ರ.ದೀ.ಟಿ)

ಘೃತಪ್ರತೀಕಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಘೃತ ಎಂದರೆ ದೀಪ್ತ ಎಂದರ್ಥ. 'ಘೃ ಕ್ಷರಣದೀಪ್ತೋಃ' ಎಂದು ಧಾತುಪಾಠ ಇರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರತೀಕಾ - ಎಂದರೆ ದೇಹ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೀಪ್ತಾಂಗೀ ಎಂದು ಪರ್ಯವಸಿತವಾಯಿತು.

- .. 'ಚತುಃಶಿಖಂಡಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿದ್ವಯೇ ಕರ್ಪಡ-ಶಿಖಂಡಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ವೇಣೀಕೃತಕಚಭರ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ಅತ್ರ ಕಿಂ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮ್ ತಸ್ಯಾಃ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರೇತಿ || 'ಯುವತಿಃ' ಇತ್ಯನೇನ ನಿತ್ಯಯೌವನಮ್, 'ವಯುನಾನಿ ವಸ್ತೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನಮಯತ್ವಮ್, 'ಯತ್ರ ದೇವಾಃ' ಇತಿ ಸರ್ವದೇವತಾಪೂಜ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | 'ತಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿಸನ್ನಿಧಾನಾಸ್ಪದತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | (ಪ್ರದೀಪಿಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ)

ಯುವತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿತ್ಯಯೌವನವು ತೋರುತ್ತಿದೆ. 'ವಯುನಾನಿ ವಸ್ತೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಮಯತ್ವ, 'ಯತ್ರ ದೇವತಾಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸರ್ವದೇವತಾಪೂಜ್ಯತ್ವ ಇದರ ಜೊತೆಗೆ 'ತಸ್ಯಾಮ್' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹರಿಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದಳು ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿದೆ.

- "ಮಾಯಾ ವಯುನಂ ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಸು ಪಾಠಾದ್ 'ವಯುನಂ ಜ್ಞಾನಮ್' ಇತಿ ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯಾಚ್ಚಾಹ - ವಯುನಾನಿ ಜ್ಞಾನಾನೀತಿ || 'ವಸ ಆಚ್ಛಾದನೇ' ಇತಿ ಧಾತೋರಾಹ - ವಸ್ತೇ ಆಚ್ಛಾದಯತೀತಿ || 'ಜ್ಞಾನಾನ್ಯಾಚ್ಛಾದಯತಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ 'ಜ್ಞಾನಾನಿ ತಿರೋಧಾಪಯತಿ' ಇತಿ ವಿರುದ್ಧಮತಿಕ್ಯತ್ಪಾದಾಹ - ಜ್ಞಾನಾಲಂಕೃತೇತಿ ||

ಭಾವಪ್ರದೀಪಿಕಾಯಾಂ ತು ವಯುನಾನಿ ಪ್ರತಿ ವಸ್ತೇ = ವಸತಿ = ಜ್ಞಾನವಿಷಯೋ ಭವತಿ, ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | 'ಸುಪರ್ಣಾ' ಇತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ 'ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆಕಾರಾ-ದೇಶಃ | ಪ್ರಜೋದರಾದಿಭಾವೇನ ಪರಶಬ್ದಾಂತ್ಯಲೋಪಃ 'ಣೋ ಹಿ ನಿವ್ಯಕ್ತಿವಾಚಕಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಣಕಾರ ಆನಂದಾರ್ಥ ಇತಿ ಭಾವೇನ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ - ಸುಪರ್ಣೌ ಸುಷ್ಮ ಪರಮಾನಂದಾ-ವಿತಿ || 'ವೃಷ್ಣ ಸೇಚನೇ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ "ಕನಿನ್ ಯು-ವೃಷಿ-ತಕ್ಷಿ- ರಾಜಿ-ಧನ್ವಿ-ದ್ಯು-ಪ್ರತಿದಿವಃ" ಇತ್ಯೌಕ್ತಾದಿಕೇ ಕನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ, 'ವಾ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿಗಮೇ' ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ದೀರ್ಘಾಭಾವೇ. ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಪೂರ್ವವದಾಕಾರೇ ಚ 'ವೃಷಣಾ' ಇತಿ ರೂಪಮಿತಿ ಭಾವೇನ ತದರ್ಥಮಾಹ - ವೃಷಣಾ ಸೇಚಕಾವಿತಿ || ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಠಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನ್ನೇಕಸ್ಯಾಂ ಶ್ರೀದೇವ್ಯಾಂ 'ನಿಷೇದತುಃ = ನಿಷಣ್ಣೌ ಬಭೂವತುಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸಂಗತತ್ವಂ ಕಥಂ ದ್ವಯೋಃ ಪುರುಷಯೋರ್ಯುಜ್ಯತೇ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ದ್ವಿರೂಪೋ ಭಗವಾನೇವೇತಿ || ತಸ್ಯಾಂ ಸಂಗತೋ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ | ದ್ವಿವಚನಂ ತು ಗುಹಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ರೂಪದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ

ಉಪಪನ್ನಮಿತಿ ನೋಕ್ತಚೋದ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಷಯೇ - ಯಾಮುದ್ವಿಶ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನ ಕಿಂ ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮುಕ್ತಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರೇತಿ || 'ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಧ' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ 'ಯವತಿ' ಇತ್ಯತ್ರ ಅವಧ್ಯನುಕ್ತೇರ್ನಿತ್ಯತಾಲಾಭ ಇತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ನಿತ್ಯಯಾವನಮಿತಿ || 'ವಯುನಾನಿ ವಸ್ತೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ - ಜ್ಞಾನಮಯತ್ವಮಿತಿ || 'ಯತ್ರ ದೇವಾ ದಧಿರೇ ಭಾಗಧೇಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ - ಸರ್ವದೇವಪೂಜ್ಯತ್ವಮಿತಿ || ಉತ್ತರತ್ರ 'ಅಹಂ ರುದ್ರೇಭಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ | (ಭಾವರತ್ನಕೋಶಃ)

ವಯುನ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವಯುನ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಕೇತುಃ, ಕೇತುಃ, ಚೇತಃ, ಚಿತ್ತಮ್, ಕೃತುಃ, ಅಸುಃ, ಧೀಃ, ಶಚೀ, ಮಾಯಾ, ವಯುನಮ್, ಅಭಿಖ್ಯಾ ಇತ್ಯೇಕಾದಶ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಾನಿ" (ನಿಘಂಟು 3.13.17). ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವಳು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಾಲಂಕೃತಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ-ವಿಷಯಳಾಗುವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇವಳಲ್ಲಿ ಪರಮ ಆನಂದರೂಪವಾದ ಎಲ್ಲ ಅಭಿಷ್ಠಗಳ ಮಳೆಗೈಯ್ಯುವ ಎರಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಇವೆ.

ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಧ ಯುವತಿಃ - ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಸಂಧತೀರ್ಥರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಶ್ರೀಸತ್ಯಸಂಧತೀರ್ಥಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾ - ಶ್ರೀದೇವ್ಯಾಃ ನಿಯತಯೌವನ-ಜ್ಞಾನಮಯತ್ವ-ಸರ್ವಪೂಜ್ಯತ್ವರೂಪಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ-ಮುಚ್ಯತೇ ಚತುಷ್ಕಪದೇತಿ | ಚತ್ವಾರಃ ಕಪರ್ಧಾಃ ಜಟಾಜುಟಶಚ್ಚಿದಿತಾಃ ಶಿಖಂಡಾಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ | ವೇಣೀಚತುರ್ದಶಶಾಲಿನೀನೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯುವತಿಃ ನಿಯತಯೌವನಾ | ಸುಪಂಶಾ ಸುರೂಪಾ | "ಮೃದುಪಿಂಡಶ್ಚ ಪೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸುಕುಮಾರತರಶರೀರಾ ವಾ | ಧೃತಗ್ರನೀಕಾ ದೀಪಾಕ್ಷಿಣೀ | "ಸ್ನಿಗ್ಧದೇಹಾ" ಇತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ | ವಯುನಾನಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ | ವಸ್ತೇ ಆಚ್ಛಾದಯತಿ | ಜ್ಞಾನಾಲಂಕೃತೇತಿ ಯಾವತ್ | ಯತ್ರ ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಪಯೇ ದೇವಾಃ ಭಾಗಧೇಯಂ ಕರ್ಮ ದಧಿರೇ ಸಮರ್ಪಿತವಂತಃ | ಸುಪ್ತ ಪರಮಾನಂದಾ | ವೃಷಣೌ, ಸಂಚಕ್ರೌ ಸರ್ವಾಭಿಶಾನೌ ವರ್ಷಿತಾಗಾಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ನಿಪೇದತುಃ ನಿಪಣ್ಣೌ ಬಭೂವತುಃ | ಧ್ವೀರೂಪಭಗವತೋ ರಮಣಪಾತ್ರಂ ರಮೇತಿ ಭಾವಃ || ೩ || (ಧರ್ಮಸೂಕ್ತಮ್)

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸುಪೇಶಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಕುಮಾರತರಶರೀರಾ ವಾ ಎಂದು ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ 'ಮೃದುಪಿಂಡಃ ಪೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್' ಕೋಮಲವಾದ ಪಿಂಡ - ದೇಹವನ್ನು ಪೇಶ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಘೃತಪ್ರತೀಕಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಿರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನು ಇವಳಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವುದರಿಂದ ಇವಳು ರಮೆ ಎನಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಯುವತಿ: ವೇದಮಂತ್ರ — ಕೆಲವರ ವಿವರಣೆ

(ಚತುಷ್ಕಪದಾ) ಚತ್ವಾರ: ಕ್ರಮ್ಯಜ್ಞ:ಸಾಮಾಧಿವಾಕ್ಯಾ:-ಚ೦ಡಾಸಹಸ್ರಾ ಜ್ಞಾನಚ೦ಡಾ: ಶ್ರುತಯೋ ಯಸ್ಯಾ: ಯದ್ವಾ ಕಂ
ಸುಖಂ ವದಂತಿ ಶಬ್ದಯಂತಿ ಯಂ ತಂ ಕಪದಾಸ್ತೇ ಚ ಚತ್ವಾರೋ-ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾ ವಿಪಯಾ ಯಸ್ಯಾ: ಸಾ
ವಂದವಾಕ್ (ಯುವತಿ:) ಸದಾ ಯುವತಿ: ನಿತ್ಯಾ ಅನಾದಿನಿಧನಾ-ಅಜಯಾ ಯದ್ವಾ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಸಹ ಮಿಶ್ರಯಂತಿ
(ಸುಪೇಶಾ:) ಸುರೂಪಾ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾನ್ ಸರ್ವಪ್ರಿಯಾ (ಘೃತಪ್ರತೀಕಾ) ತೇಜ:ಪ್ರತೀಕಂ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ ಯಾ ಯಸ್ಯಾ
ಅಭ್ಯಯನೇನ ಭವತಿ ತಥಾಭೂತಾ (ವಯುನಾಂ ವಸ್ತು) ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಂ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಜ್ಞಾನಾಂ "ವಯುನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಂ"
[ನಿಘಂ ೩ 1೯] ಆಚ್ಛಾದಯತಿ (ತಸ್ಯಾ:-ವೃಣಾ ಸುಪ್ನಾ ನಿಪೇದತು:) ತಸ್ಯಾಂ ಜ್ಞಾನವರ್ಷಕೌ ಶೋಭನ-
ಪಾಲಕಧರ್ಮಿಣೌ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಾನೌ ವರ್ಣಿತೌ ಸ್ತ: , ಯದ್ವಾ ತದಾಶ್ರಯೇಽಧ್ಯಾಪಕಾಧ್ಯಂತಾರೌ ಗುರುಶಿಷ್ಯೌ
ನಿತಿಠಿತ: (ಯತ್ರ) ಯಸ್ಯಾಂ (ದೇವಾ:) ವಿಧ್ವಾಂಸ: (ಭಾಗಧೇಯಂ ದಧಿರಂ) ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಾಗಂ ಧಾರಯಂತಿ ||೩ ||
(ಕಂಚಿತ)

ವೇದದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಹೆಣೆದ ಜಡೆಗಳೆಂದರೆ ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದ ಸಾಮವೇದ ಅಥರ್ವ
ವೇದಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಕಪದಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ವೇದದ ಮಾತು. ಕಪದ ಎಂದರೆ
ಸುಖಪ್ರದವಾದದ್ದು. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದು.
ವೇದಮಾತು ಯುವತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅನಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ
ವೇದಮಂತ್ರವು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ವೇದವು ಪರಮಾತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದೆ ಎಂದು
ಹೇಳುವುದು. ಈ ವೇದದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಅಧ್ಯೇತೃಗಳೂ ಆದ ಗುರುಶಿಷ್ಯರು
ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವೇದದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ಬಗ್ಗೆ
ವರ್ಣನೆಗಳಿವೆ. ಈ ವೇದದಿಂದ ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವು ನಮಗೆ ಲಭ್ಯ.

ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಮಂತ್ರದ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಮ್ - ಚತುಷ್ಕಪದಾ ಚತುರ್ವಾಂ ಯುವತಿ: ಸ್ವರೂಪಾ ಸುಪೇಶಾ: ಶೋಭನಾಲ್ಪಾ ಘೃತಪ್ರತೀಕಾ
ಘೃತಪ್ರಮುಖವಿಷ್ಣುನಾಡಶೀ ವೇದಿ: ವಯುನಾಂ ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಂ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ವಾ ವಸ್ತು .
ಆಚ್ಛಾದಯತಿ . ತಸ್ಯಾಂ ವೇದಾಂ ವೃಣಾ ವೃಣೌ ಹವಿಷಾಂ ವರ್ಣಿತಾರೌ ಸುಪ್ನಾ ಸುಪ್ನೌ ಸುಪತನೌ ಜಾಯತೀತಿ
ಯಜಮಾನಬ್ರಹ್ಮಾಣೌ ವಾ ನಿಪೇದತು: . ನಿಪಣ್ಣೌ ಭವತ: . ಯತ್ರ ಯಸ್ಯಾಂ ವೇದಾಂ ದೇವಾ ಅಗ್ರಾದಯೌ ಭಾಗ-
ಧೇಯಮ್ . ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೌ ಧೇಯಪ್ರತ್ಯಯ: . ಸ್ವಸ್ವಭಾಗಂ ಹವಿರ್ದಧಿರೇ . ಧಾರಯಂತಿ ||

ಯದ್ವಾ . ಚತುಷ್ಕಪದಾ ನಾಮಾಖ್ಯಾತೋಪಸರ್ಗಾನಿಪಾತಾಃಚತ್ವಾರ: ಕಪದಸ್ಥಾನೀವಾ ಯಸ್ಯಾ: ಸಾ ಯುವತಿ:ಸ್ತುರಣಿ
ನಿತ್ಯಾ ಘೃತಪ್ರತೀಕಾ ದೀಪ್ಯಮಾನವರ್ಣಾವಯವೈಃಪಾನಿಪದೀ ಬಾಗವಯುನಾಂ ಜ್ಞಾನಾಂ ವಸ್ತು . ಆಚ್ಛಾದಯತಿ .

तस्यां वाचि सुपर्णा सुपणौ जीवपरमात्मानौ निषण्णौ भवतः । यत्र । “इतरेभ्योऽपि दृश्यते”
इति तृतीयाथे त्रत्यत्ययः । यथा वाचा देवा भागं धारयन्ति ॥३॥ (धर्मसूक्तम्)

ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳು ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪ ಇದೆ. ಹಾಗೂ ತುಪ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವದಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪೂರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಾದಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳ ಯಜಮಾನ ಹಾಗೂ ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥವಾ - ನಾಲ್ಕು ಕರ್ಪದರ್ಪಗಳು ಎಂದರೆ ನಾಮ-ಆಖ್ಯಾತ-ಉಪಸರ್ಗ-ನಿಪಾತಗಳು. ಇದನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು ಒಬ್ಬ ಯುವತಿಯು. ಅವಳು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಅಕ್ಷರ ಮುಂತಾದ ಅವಯವ-ಗಳುಳ್ಳವಳು. ಇವಳು ಯಾರೆಂದರೆ, ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಮಾತು). ಇವಳಲ್ಲಿ ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮರು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭಾಗವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

‘ಚತುಃಶಿಖಂಡಾ ಯುವತಿಃ’ ವೇದಮಂತ್ರದ ವಿವರಣೆ

* * “चतुःशिखण्डा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये ।

मर्त्यज्यमाना महते सौभाग्या महं धृक्व यजमानाय कामान् ॥”

- १ (ತೈತ್ತಿರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್, ಆಪಸ್ತಂಬಶ್ರೌತಸೂತ್ರಮ್ ಪ್ರಶ್ನ -೪)

- ಚತುಃಶಿಖಂಡಾ ಚತುರ್ಭುಜಭೂಷಣಸ್ಥಾನೀಯೈರ್ಯುಕ್ತಾ ಚತುಷ್ಕೋಣಾ ವಾ ಯುವತಿ-
ರಾಕಾರೇಣ ಯುವತಿಸದೃಶೀ ಯಥಾ ಯುವತಿರ್ಮಧ್ಯೇ ಸನ್ನತತರಾ ತಥಾ ವೇದಿರಪಿ । ಅತ ಏವ
ಸುಪೇಶಾಃ ಶೋಭನರೂಪಯುಕ್ತಾ ಫೃತಪ್ರತೀಕಾ ಫೃತೋಪಕ್ರಮಾ ತಸ್ಯಾಂ ಹಿ ವೇದ್ಯಾಂ ಪ್ರಥಮಂ
ಘೃತಂ ಸ್ಥಾಪ್ಯಂತ । ಸಾ ಚ ಭುವನಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಲೋಕಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಮಮ ಮಹತ
ಸೌಭಾಗ್ಯಾಯ ಮರ್ಮ್ಯಜ್ಯಮಾನಾ ವೇದೇನ ಭೃಶಂ ಶೋಧ್ಯಮಾನಾ ವರ್ತತೇ । ತಥಾವಿಧೇ ಹೇ
ವೇದೇ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಕಾಮಾನ್ ಧುಕ್ತ್ವ ಸಂಪಾದಯ । (ಕೇಚಿತಃ)

ವೇದಿಯ (ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯು) ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಈ
ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಜಮಾನನಾದ ನನ್ನ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡು. ಈ
ವೇದಿಯು ನಾಲ್ಕು ಭೂಷಣವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಥವಾ ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರವಾಗಿ
ಕೇಶಸನ್ನಿವೇಶವುಳ್ಳ ಯುವತಿಯಂತೆ ಈ ವೇದಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು

ಭೃತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವೇದಿಯಾದರೂ ಇಡೀ ಲೋಕದ ಜನರಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು -ವಿದ್ಯಾವತ್ಸ, ವಾಯು -ಸಾಧಕೇಶ, ಭಾರತೀದೇವಿಯು
ವಚನಚೇತೋಽಭಿಮಾನಿನೀ, ಶೇಷ - ಅವಾಂತರಸಾಧಕೇಶ.

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ತತ್ರ ಆದ್ಯೇ ಪದ್ಯೇ ವ್ಯಾಸಪದಂಜನನಿಮಿತ್ತಂ ವಿದ್ಯಾವತ್ಸತ್ವಂ 'ವೈಸ್ವಾರಿ ಗೋಸಂತತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ವಾಯುಪದಂಜನನಿಮಿತ್ತಸಾಧಕೇಶತ್ವೋಪಪಾದನಂ- 'ಭೂಯಾತ್ ತತ್ತವಿನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವಾನ್' ಇತಿ ॥ ತೃತೀಯೇ ಭಾರತೀಪದಂಜನನಿಮಿತ್ತವಾಙ್ಮನೋಮಾನಿತ್ತಪ್ರದರ್ಶನಂ - ವಚನಚೇತೋದೇವತೇತಿ ॥ ಚತುರ್ಥೇ ಶೇಷಪದಂಜನನಿಮಿತ್ತಾವಾಂತರಸಾಧಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ 'ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯೋ ಭವತಾದ್ ವಿಭೂತ್ಯೈ' ಇತಿ ಛೇದಯಮ್ । ಅತ್ರ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಃ ಶೇಷಾದತಾರಾ ಇತ್ಯಾಯಾಃ । ಅತ ವಿದಾತ್ಯಾಪಿ 'ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ' ಇತಿ ರಮಾರಮಣೋಚಿತರಯನಸ್ಥಾನತ್ವರೂಪಂ, 'ಸನ್ಯಾಯಿರತ್ನಾದಲಿಜನ್ಯಭೂಮಿಃ' ಇತಿ ಘಣಾಸು ರತ್ನಾದಲಿಮುಕ್ತ ರೂಪಂ 'ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯ' ಇತಿ ಶೇಷಸ್ಯ ತಿವೈಕ್ಯಾತ್ ತದಭಿಮನ್ಯಮಾನವೈರಾಗ್ಯಾಧಿಕರಣತ್ವರೂಪಂ ಚ ಜ್ಞಾಪಕಮರ್ಥಾದುಕ್ತಮಿತಿ ಛೇದಯಮ್ ।

ಆ ನಾಲ್ಕುಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು 'ಗೋಸಂತತಿಃ ವೈಸ್ವಾರಿ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಅರ್ಹವಾದ ಸಾಧಕೇಶತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧಕೇಶತ್ವ ಎಂದರೆ ಭಗವತ್ಪಾರ್ಥಸಾಧಕರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು "ಭೂಯಾತ್ ತತ್ತವಿನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವಾನ್" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸಕಲವಚನಚೇತೋದೇವತಾ" ಎಂದು ಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ನಿಮಿತ್ತವಾದ ವಾಙ್ಮನೋಭಿಮಾನಿತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಕಾರಣವಾದ ಭಗವತ್ಪಾರ್ಥಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಸಾಧಕರು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು 'ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಃ ಭವತಾದ್ವಿಭೂತ್ಯೈ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶೇಷದೇವರು ಭಗವಂತನ ಅವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ" ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ

ಅವಾಸಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಶೇಷಧರ್ಮವನ್ನು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಪನ್ನಭೂಮಿ: ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶೇಷನ ಹೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳ ರಾಶಿಯಿರುವಂತೆ ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯ: ಎಂದು ಶೇಷದೇವನಿಗೂ ಶಿವನಿಗೂ ಐಕ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ (ಶಿವನೇ ಮುಂದೆ ಶೇಷಪದವಿಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ) ಶಿವನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ವೈರಾಗ್ಯ ಎಂಬ ಗುಣವುಳ್ಳವರು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಶೇಷಾವತಾರರು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾಗಿದೆ.

ವೈರಾಗ್ಯ = ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿ (ಕೋಶ)

ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಅವತಾರರೂಪವೂ ಸಾಧಕ -

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು 'ನರಂ ಚೈವ ನರೋತ್ತಮಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಶೇಷವಾಯ್ತೀ: ಮೂಲರೂಪೇಣೈವ ಮುಖ್ಯವಾಂತರಸಾಧಕತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ | ಅತಃ ಕಥಂ ತದುಪಜೇದ್ಯ-ವಾಯುರೇಷಾವತಾರಯೋಃ ಆನಂದತೀರ್ಥಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಯೋಃ ಮುಖ್ಯವಾಂತರ-ಸಾಧಕತ್ವಾದ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಧ್ಯೇವಮ್ -

'ತಸ್ಯಾಂಗಂ ಪ್ರಥಮಂ ವಾಯುಃ ಪ್ರಾಮರ್ಭಾವತ್ರಯಾನ್ವಿತಃ |

ಪ್ರಥಮೋ ಪನುಮಾನ್ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋ ಭೀಮ ಏವ ಚ |

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಸ್ತೃತೀಯಸ್ತು ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕಃ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 2/124)

'ತೃತೀಯಾಂಗಂ ಹರೀಃ ಶೇಷಃ ಪ್ರಾಮರ್ಭಾವಸಮನ್ವಿತಃ |' (2/127)

ಇತ್ಯಾದಿನಿರ್ಣಯದಚನುಲಾದೇವಾವತಾರಯೋರಪಿ ಮೂಲವತ್ ಮುಖ್ಯವಾಂತರಸಾಧಕತ್ವ-ಸಿದ್ಧೇಃ |

'ನರಂ ಚೈವ ನರೋತ್ತಮಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶೇಷ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿಗೆ ಮೂಲರೂಪದಿಂದಲೇ ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರು ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಯುಶೇಷ ಅವತಾರರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಹಾಗೂ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರನ್ನು ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರು ಆದದ್ದು ಹೇಗೆ?

ಉತ್ತರ - ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಅವತಾರ-ರೂಪಗಳಿಗೂ ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಭಗವಂತನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗ, ಮೂರು ಅವತಾರಗಳನ್ನೆತ್ತುವ ವಾಯುದೇವರು. ಮೊದಲನೆಯದು ಹನುಮಂತ, ಎರಡನೆಯದು ಭೀಮ, ಮೂರನೆಯದ್ದು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಅಂಗ ಅವತಾರವನ್ನೆತ್ತುವ ಶೇಷದೇವರು ಎಂದು.

** - ವಾಯುದೇವಯಃ ವಿಶ್ವೋರಂಗಭೂತಾಃ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರ್ವಪುರಾಣವಚನಮಾಹ - ತಸ್ಯೇತಿ || ತಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವತ್ರಯಾಸ್ತಿತೋ ವಾಯುಃ ಪ್ರಥಮಮಂಗಮ್ | ಅವತಾರತ್ರಯಮಾಹ - ಪ್ರಥಮ ಇತಿ || ಅಂಗತ್ವವಿವರಣಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ - ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ ಇತಿ || - (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ಜನಾರ್ದನೀಯ)

ವಾಯು ಮೊದಲಾದವರು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣದ ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ತಸ್ಯಾಂಗಂ ಪ್ರಥಮಂ ವಾಯುಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ತಸ್ಯ ಎಂದರೆ ಆ ಹರಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ವಾಯುಃ ಎಂದರೆ ಮೂರು ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವ ಮುಖ್ಯವಾಯುವು. ಅವತಾರತ್ರಯಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು - 'ಪ್ರಥಮೋ ಹನುಮನ್ನಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಗತ್ವದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿ ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಮೂಲ-ಆದಿ-ಪೂರ್ವ-ಪರಮ-ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುರುಗಳ ವಂದನೆ

(ಲಘೋರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನೇ ಮೂಲಕಾರಸ್ಯ ಗುರುದೇವತಯೋರಭೇದೇಽಪಿ 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ತಾ' 'ಗುರುಂರ್ದ ನತ್ತಾ' ಇತಿ ಪುನಃ ಪ್ರಣಾಮೇನ ಗುರುನಮಸ್ಕಾರಾವಶ್ಯಕತ್ವಸ್ಯ, 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ತಾ' ಇತಿ ತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಗುರುನಮಸ್ಕಾರೇ ದೇವತಾನಮನಾಂತರ್ಯಸ್ಯ, ಸ್ವಗುರೋರೇಕತ್ವೇಽಪಿ 'ಗುರೂನ್' ಇತಿ ಬಹುವಚನೇನ ಯಸ್ಯ ಯಾವಂತೋ ಗುರವಸ್ತೇನ ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ನಮಸ್ಕಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಏಕತತ್ತ್ವಾತ್ ತದನುಸಾರೇಣ -

ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ |

ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹೃಥಾಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ || (ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥತರ 6-23) (ತಾ.ನಿ. 1-102)

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಚ ಟೀಕಾಕಾರೋಽಪಿ ದೇವತಾನುಷ್ಠಾನಮಂತರಂ -

'ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಗುರುಂ ಪೂರ್ವಗುರುಂ ಆದಿಮೂಲಗುರುಂ ತಥಾ |

ದೇವತಾಂ ವಾನುದೇವಂ ಚ ವಿದ್ಯಾಘ್ರಾಸೀ ತು ಸಿಂಧಿಘಾತ್'

ಇತ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಘ್ರಾಸಿಂಧಿವತ್ಯಂ ಪದ್ಧತಯೋಕ್ತಾನ್ ಮೂಲಗುರ್ವಾವೀನ್ ಚತುರೋ

ಗುರೂನ್ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಣಾಮತಿ 'ಯೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಪದ್ಯಪಂಚಕೇನ | ತತ್ರ ಯಂ ಸ್ವತಂತ್ರಂ ಗುರುಂ ಮೂಲೀಕೃತ್ಯಾನ್ಯೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಗುರುತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಸಃ = ಮೂಲಗುರುಃ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗುರುತ್ವಮಪಿ ನಮನಗುರೋರೇವ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಪಭೃತೇ | ಕಿಂತು ತದ್ವಾರೀಭೂತಂ ಯಂ ಕಂಚನ ಸರ್ವಜ್ಞಮಾದಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ ಏವ = ಆದಿಗುರುಃ | ಸಾಕ್ಷಾದುಪದೇಶಕಃ = ಗುರುಃ | ಗುರ್ವಾದಿಗುರು-ಮಧ್ಯದರ್ಶಿನೋಽವಾಂತರತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪೂರ್ವಗುರವಃ |

ತತ್ರ ಮೂಲಗುರುರ್ವಾದರಾಯಣಃ | ಸ 'ಯೇನ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಪದ್ಯೇಽಭಿವಂದಿತಃ | ತತಸ್ತದ್ಗತಾನಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ತತ್ರ ಮೂಲಗುರುತ್ವೋಪಪಾದನಪರತಯಾ ಯೋಚ್ಯಾನಿ | ಏವಮುತ್ತರತ್ವಾಪಿ | ಆದಿಗುರುರ್ಮುಖ್ಯವಾಯ್ವತಾರಭೂತಃ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಃ ಸ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿ'ರಿತಿ ದ್ವಿತೀಯ-ಪದ್ಯೇಽಭಿವಂದಿತಃ | ಪೂರ್ವಗುರುಭಾರತೀಮಾರಭ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಗುರುಪರ್ಯಂತಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ | ಅತಃ ಏವ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಸರ್ವಸಂಗ್ರಹಾಯ ತೇಷ್ವಾದ್ಯಂತೌ ಭಾರತೀಪರಮಗುರೂ 'ಭವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ತೃತೀಯಚತುರ್ಥಪದ್ಯಾಭ್ಯಾಮಭಿವಂದಿತೌ | ಸಾಕ್ಷಾದ್ಗುರುಃ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸ 'ಪದವಾಕ್ಯೇ'ತಿ ಪಂಚಮಪದ್ಯೇಽಭಿವಂದಿತಃ |

ಅಥವಾ - ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನವೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಗುರು-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬರೇ ಆದರೂ 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ತಾ ಗುರೂಂಶ್ಚ ನತ್ತಾ' - ಎಂದು ಗುರು ರೂಪದಿಂದಲೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಗುರುನಮಸ್ಕಾರವು ಅವಶ್ಯಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತ್ವಾ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಗುರು-ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ದೇವತಾನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ತಮಗೆ ಗುರುದೇವತೆಗಳು ಒಂದೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರೂ ಗುರೂನ್ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಗುರುಗಳಿದ್ದಾರೋ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಶಿಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಧಾಕಾರರು ನಾಲ್ಕು ಗುರುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ - "ಯಾರಿಗೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರ-ತಮ್ಯೋಪೇತವಾಗಿ ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಇರುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಶ್ರೇತಾಶ್ರುತರಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಟೀಕಾ-ಚಾರ್ಯರು ಗುರುಗಳ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲು ದೇವತಾನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ "ಗುರುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಗುರುಗಳನ್ನು, ಆದಿಗುರುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮೂಲಗುರುಗಳನ್ನು ದೇವತೆಯಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನೂ ವಿವ್ಯಾಭ್ಯಾಸ-

ವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ-
ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮೂಲಗುರು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲೇಬೇಕು,
ನಮಿಸಲೇಬೇಕು. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲಗುರು ಎಂದರೆ ಯಾರು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಒಬ್ಬ
ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಗುರುವನ್ನು ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಗುರುತ್ವ ಬಂದಿದೆಯೋ
ಅಂತಹವರು ಮೂಲಗುರುಗಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮೂಲಗುರುಗಳೆಂದರೆ
ವೇದವ್ಯಾಸರು. ಆದಿಗುರು ಎಂದರೆ ಆ ಮೂಲಗುರುಗಳ ನಂತರ ಅವರನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಯಾರಾದರೂ
ಒಬ್ಬ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಗುರುವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅವರೇ ಆದಿಗುರುಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ.
ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಗುರುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನ ಅವತಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಯರು. ಇನ್ನು
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವವರು ಗುರುಗಳು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೆ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುರುಗಳಾದವರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು. ಇನ್ನು ಪೂರ್ವಗುರುಗಳೆಂದರೆ ಆದಿಗುರುಗಳಿಂದ
ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುರುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಕಲರೂ ಕೂಡ
ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರವರೆಗೆ ಪೂರ್ವಗುರು-
ಗಳು ಆಗುವರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ'
'ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಸ್ಯ ನಿಜೇ ನಿಜೇನ' 'ಭವತಿ ಯದನುಭಾವಾತ್' 'ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿ:'
'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೂಲ, ಆದಿ, ಪೂರ್ವ, ಪರಮ, ಸಾಕ್ಷಾತ್
ಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿಃ...' ವಚನದ ಅರ್ಥ

*- ಮುಮುಕ್ಷೋರ್ಹರಿಭಕ್ತವತ್ ಗುರುಭಕ್ತರಪೃಷ್ಠೇಕ್ಷಿತಾ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣೇನ ದೃಢಯತಿ -
ಯಸ್ಯೇತಿ || ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ವದತಾ ಗುರೌ ನ ತಾದೃಶೀ ಭಕ್ತಿಃ | ಯಥಾ ತಥೇತಿ ತು
ವಾರ್ಥ್ಯಮಾತ್ರೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಹರಿಭಕ್ತಿಯಂತೆ ಗುರುಭಕ್ತಿಯೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ "ಯಸ್ಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ. ದೇವರಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭಕ್ತಿ
ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ಎಂದರೆ ಅದು ದೇವರಲ್ಲಿ
ಮಾಡುವ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಂತೆ ಇವರಲ್ಲೂ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯು ದೃಢವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ
ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

*ಸಾಧನಬೋಧಿಕಾಂ ಶ್ರುತಿಮುದಾಹರತಿ - ಯಸ್ಯೇತಿ || ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಹರೌ ಪರಾ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಾ

ಭಕ್ತಿರಸ್ತಿ । ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣ ದೇವೇ ದೇವೇಷು ಚ । ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಏಕವಚನಮ್
ತಥಾರಬ್ಧಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಯಥಾತಥಾಶಬ್ದೌ ಅವರ್ತನೀಯೌ । ಗುರುಷು ಚ ಯೋಗ್ಯತಾನು-
ಸಾರೇಣ ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಿರಸ್ತಿ । ತಸ್ಯ ಏತೇ ಕಥಿತಾ ಅರ್ಥಾಃ ಶಮದಮಾದಯಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ । ತಸ್ಯ
ವಿಶೇಷಣಂ ಮಹಾನಾತ್ಮಾ ಜ್ಞಾನಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ (ಮ.ಭಾ.ತಾನು.ಜನಾರ್ದನೀಯ)
ದೇವೇ ಎಂದರೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಿಯಾದ
ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣ ಭಕ್ತಿ
ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಆಗ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥಗಳು ಅಂದರೆ ಶಮ,ದಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.
ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಅಂದರೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಲಭ್ಯ.

‘ಗುರೂನ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ ದಿಕ್ಪದರ್ಶನ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) — ಅತ್ರ ‘ಗುರೂಂಶ್ಚ ನತ್ವಾ’ ಇತಿ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಕಾಶಮಸ್ಯ ‘ಗುರೂನ್’ ಇತಿ
ಬಹುವಚನಸ್ಯ ಚ ಟೀಕಾದಾವೃಪಲಕ್ಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈಕೈಕಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ
‘ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥೋ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್’ ಇತಿ ಸ್ವಯಮೇವೋಕ್ತತ್ವಾತ್
ತದಭಿಪ್ರೇತಯಾವತ್ತಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ಅತ ಉಪ-
ಲಕ್ಷಣಯಾ ತತ್ಸೂಚಿತಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರಮತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ । ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನು-
ಸಂಧೇಯಮಿತಿ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗುರೂಂಶ್ಚ ನತ್ವಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರಕಾಶಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಗುರೂನ್
ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಬಹುವಚನದ ಬಗ್ಗೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಟೀಕೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರಯೋಜನ-
ವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಷ್ಟೇ ಇದೆ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ದಿಕ್ಪದರ್ಶನವೆಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಿದ್ದರೆ ‘ಗ್ರಂಥವು ಬಹ್ವರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರ’ ಎಂದು
ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಇರಲೇಬೇಕು ಎಂದು
ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾ
ಹೋದರೆ ಗ್ರಂಥ ಮುಗಿಯದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೀತು. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರ ಮಾತಿನಿಂದ
ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸೂಚಿತವಾದ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ
ಕಡೆಯೂ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗುರುತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಗಳು - ಐದು ವಿಧ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) — ಅಥವಾ ದೇವತಾನಮನಸ್ಯೇವ ಗುರುನಮನಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಮತಸಿದ್ಧಂಗಳತಯಾ
ಕಾರ್ಯಾರಂಭೇಽವಶ್ಯಮನುಷ್ಯೇಯತ್ವಾತ್, ತದಾಚರಣಪುರಃಸರಂ, ಗುರುತ್ವಂ ವಿವೃಣ್ಣಿನ್.

ಗುರುಷು ಗುರುತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಾನ್ ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚ ದರ್ಶಯತಿ - ಯೇನೇತ್ಯಾದಿಪದ್ಯ-
ಪಂಚಕೇನ ||

ಗುರುತ್ವಂ ಚ ಬಹುಧಾ ಭವತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೋಪದೇಶಾಯ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಾದಿನಾ,
ಕ್ವಚಿತ್ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರವಬೋಧಕಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಸಂಗ್ರಹಕಬಹುಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣಮೂರ್ವಕಂ
ವಿಶಿಷ್ಟತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಜನನೇನ, ಕ್ವಚಿತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಜನ್ಯತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ವಾಙ್ಮನೋವ್ಯಾಪಾರ-
ಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ತಯೋಃ ತದ್ವಿಷಯತಯಾ ನಿಯಮನೇನ, ಕ್ವಚಿತ್ ಉಕ್ತಗ್ರಂಥಾರ್ಥವಿವರಣಕರಣ-
ಮೂರ್ವಕಂ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿವಿಶ್ವಕೇನ, ಕ್ವಚಿತ್ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ಸೋಪಸ್ಥರ-
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶೇನ ಚ - ಇತಿ |

ಅಥವಾ ದೇವತಾನಮಸ್ಯಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಗುರುನಮಸ್ಯಾರವೂ ಕೂಡ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿಗೆ
ಅಭಿಮತವಾದ ಫಲಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವಶ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾನ
ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ
ಗುರುತ್ವ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು 'ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಧಿ' ಮುಂತಾದ ಐದು
ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರುತ್ವವಾದರೋ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ - (1) ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಸಾಧನವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡಲು ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ. ಇಂತಹ
ಗುರುತ್ವವು ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿದೆ. (2) ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಶಾಸ್ತ್ರದ(ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ)
ಜ್ಞಾನಬರಲು ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಹಳ
ಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ
ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇಂತಹ
ಗುರುತ್ವವು ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿದೆ. (3) ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯವು ವಾಕ್
ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ. ಇದರಿಂದ ಅವುಗಳ ನಿಯಮನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ
ಮಾಡುವ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಗುರುತ್ವವು ಭಾರತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿದೆ. (4)
ದೊಡ್ಡವರು ಹೇಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿ
ಮೊದಲಾದ ಸಹಕಾರಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವ
ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಗುರುತ್ವವು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಲ್ಲಿದೆ. (5) ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ
ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಲು ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಉಪದೇಶದ ಜೊತೆಗೆ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು
ಉಪದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಗುರುತ್ವ ಬರುವುದು. ಇಂತಹ ಗುರುತ್ವವು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಲ್ಲಿದೆ.

**ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಎಂಬುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥ
ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿ ಪ್ರದರ್ಶನ**

(ಗುರರ್ಥದೀಪಿಕಾ) — “ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತ-
ಸಕಲಾವದೃತಮಸೇ” ಇತಿ ವದತಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೇನ
ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾಽಪಿಮಹಿಮಾ ಅಜ್ಞಾನದುಃಖಾದಿರೋಪಾಣಾಮ್ ಅನವಸರ-
ದುಃಸ್ವತಯಾ ಉಪಹತತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥಯೋಃ ಹೇತುಹೇತು-
ಮದ್ವ್ಯವರೂಪಾಽಪಿ ಸಂಗತಿರುಕ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ ।

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ
ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಇದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ-
ಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವು ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು
ತಿಳಿಸಲು “ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದೃತಮಸೇ”
ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಮಾಣಿಕೃಗಳೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದ ಮುಂತಾದ-
ಗುಣಗಳೇ. ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪ್ರಭೆಯ ಸಮೂಹದ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖತೆಯಿಂದ ದೇಶತಃ
ಕಾಲತಃ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಕಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣ-
ಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷಗಳು ಇರಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಉಪಹತವೇ ಆಗಿದೆ - ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ
ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿವೆ ಎಂದು ಶಂಕೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯುಕ್ತಾದಿ-
ಗಳ ವಿರೋಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

“ — ಸಕಲವೈದಿಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ-
ದ್ದಾರೆ. ಆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದೋಕ್ತ ಗುಣಗಳ ಸಮನ್ವಯ.

**ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ತೃತಿ.... ಹಾಗೂ ಹರಯೇ ಎಂಬ ಪದಗಳು
ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸೂಚಕ**

(ಗು.ದೀ.) ಉಕ್ತಾರ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವರಂಕಾಪರಿಹಾರಾಯ ಉಕ್ತಮ್ - ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ತೃತಿ-
ಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ ಇತಿ । ಅನೇನ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೋಽಪಿ ಸೂಚಿತಃ ।
ಹರಯೇ = ಸಾಂಸಾರಿಕವಿವಿಧದುಃಖಾಪಹರ್ತೃ ಇತ್ಯನೇನ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೋಽಪಿ
ಸೂಚಿತಃ ।

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಕಲದೋಷ-
ದೂರತ್ವಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ತ್ಯತಿ-
ಹೃದಯದಿಪ್ತಾಯ' ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಕಲವೇದ ಹಾಗೂ
ತದನುಸಾರಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದಾಯಿತು.

ಈ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತ. ಅದು ಹೀಗೆ -
ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
ವೇದಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಸಕಲವೇದ ತದನುಸಾರಿ
ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಭಗವಂತನು ವಿಷಯನಾಗಬೇಕಾದರೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರವಣ ಮನನ
ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಗಳೂ ಕೂಡ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಡೀ ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವು ಈ
ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ ಫಲಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವು 'ಹರಯೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೀಗೆ
ಸೂಚಿತ - ಹರಯೇ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಎಲ್ಲ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವವನು.
ಹೀಗಾಗಿ ಆತ್ಯಂತಿಕಕ್ಷೇಶವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವವನು
ಎಂದರ್ಥ. ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು ಮೊರಟ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಫಲಾ-
ಧ್ಯಾಯ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ.

'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಗಳ ವಿವರಣೆ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಃ ಶಂಕಿತದೋಷನಿರಾಸೋ ದ್ವಿತೀಯೋಽಭಿಹತಃ ತಮಾದ
- ಉಪಪತ್ತೇತ್ಯಾದಿ || ವಿವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಸಿದ್ಧೇ ಅಧಿಕಾರಿಣಃ ತತ್ತಸಾದಸಾಧನೋಃ-
ಪಾಯಭೂತತತ್ತ್ವಾತ್ಪಾರಜನನಾಯ ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ತದುಪಾಸನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ತೃತೀಯೇ
ನಿರೂಪಿತಮ್ | ತಸ್ಮಾಯಂ ಸಂಗ್ರಹಃ - ಅಶೇಷೇತಿ || ನ ಕೇವಲಂ ಭಗವನ್ಮಾತ್ರೋಪಾಸನೇನ
ಪೂರ್ಯತೇ ಕಿಂ ನಾಮ ಪರಿವಾರಭೂತಾನಾಂ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಾಮಪಾಸನಮಪ್ಯಾವಶ್ಯಕ-
ಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ || ಸ್ವರೂಪಾವರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಷು ಶ್ರಿಯಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾತ್
ಕಂಠತ ಉಕ್ತಃ |

ಪ್ರಸನ್ನಂ ಚ ತದ್ವಾದ್ಯಶಂ ಪುಮರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಚತುರ್ಥೇಽಭಿಹತಮ್ |
ತದಭಿಧಾನಂ ಶ್ರಿಯಃ = ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯನಿಖಿಲಭೋಗಭೋಕ್ತೃರೂಪೈ-

ಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಪತ್ನೇ = ದಾತ್ರೇ ಇತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಕಥನರೂಪಸ್ಯಾಸ್ಯ ಅಂತೇ ನಿವೇಶನಮುಚಿತಂ, ತಥಾಪಿ ಶ್ರೀಶಬ್ದ ಆದೌ ನಿವೇಶಿತಃ ಪರಮಮಂಗಳದಾಯೀ ತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾ-
ದೈತ್ಯಕಾಮಿತಿ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತುಮಾದೌ ನಿವೇಶಿತಮ್ ।

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವಾದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೋಷಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯವಾದ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಉಪಹತಸಕಲಾವದ್ವತ್ಯಮಸೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಸಮಸ್ತದೋಷದೂರನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅವನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬೇಕಾದದ್ದು ಅವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ. ಅದನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ವೈರಾಗ್ಯ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ. ಅವುಗಳಿಂದ ಅವನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ತ್ವತಿಷ್ಠದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ ಫಲಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರಿಯಃ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಿಗುವ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಅಖಿಲಸುಖಭೋಗವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಐಶ್ವರ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಪತ್ನೇ ಎಂದರೆ ಕೊಡುವವನು ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದ ಎಂಬುದು ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿಸುವುದು ಉಚಿತ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಶಬ್ದ-ವನ್ನು ಮೊದಲು ಸೇರಿಸಿರುವ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪರಮಮಂಗಳ-ವುಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ ಎಂದು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪರಿಮಳಟಿಪ್ಪಣಿ — ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ಶ್ರೀಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ಪೂರ್ಣಗಣ್ಯಗುಣೋದಾರಮೂರ್ತಯೇ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಯೇ ।

ನಮಃ ಶ್ರೀಪತಯೇ ಭಕ್ತವತ್ಸಸ್ತಾನಂದಮೂರ್ತಯೇ ॥

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಮೂರು ವಿಲೇವಾರಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ಣಗಣ್ಯಗುಣೋದಾರಮೂರ್ತಿ, ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತವತ್ಸ- ಸ್ತಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ — ಭಗವಂತನ ದೇಹ ಗುಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವಂತಹದ್ದು. ಆ ಗುಣಗಳಾದರೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಹಾಗೆ ಇಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಎಂದು

ಎಣಿಸಲು ಅಶಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಅವನನ್ನು ನಾವು ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪುಣ್ಯಪ್ರದವಾದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ಇನ್ನು ಯಾರು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೋ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಆನಂದಮಯವಾದ ದೇಹವನ್ನೇ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವನು - ಎಂದು.

ನಿತ್ಯಸುಂದರಮೂರ್ತಿಯಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ಪೂರ್ಣಾಗಣ್ಯಗುಣೋದಾರನಿತ್ಯಸುಂದರಮೂರ್ತಿನೇ |

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮವೀಂದ್ರಪೂರ್ವೇಡ್ಯಕೀರ್ತಿನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಣೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸ್ತೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು. (1) ಪೂರ್ಣಾಗಣ್ಯಗುಣೋದಾರನಿತ್ಯಸುಂದರಮೂರ್ತಿ (2) ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮ - ವೀಂದ್ರಪೂರ್ವೇಡ್ಯಕೀರ್ತಿ. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ದೇಹವು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ ಅಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಲೀ ನಾಶವಾಗಲೀ ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಎಣಿಸಲಶಕ್ತವಾದ ಸಕಲಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ಇನ್ನು ಭಗವಂತನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಗರುಡದೇವರು ಇಂದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು - ಎಂದು.

ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ವಾಯುದೇವರ ವಶ

ವಿಶ್ವಂ ಯಸ್ಯ ವಶೇ ಸರ್ವಮನಿಶಂ ಶಂಕರಾದಿಕಮ್ |

ತಸ್ಯ ವಾಯೋಸ್ತ್ವತೀಯಾಂಶಮಾಶ್ರಯೇ ತಮವಾಪ್ತಯೇ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ "ಶಮ್ ಅವಾಪ್ತಯೇ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದು. ಆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾದರೋ ವಾಯುದೇವರ ಮೂರನೆಯ ಅವತಾರ. ಇವರು ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು. ಇಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತೆಂದರೆ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಸಕಲ ಜೀವರು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ಜಗತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರ ಅಧೀನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ಪ್ರಕಾಶಕರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರು

ಸತ್ಪದ್ಭಂಧವೋ ಯಸ್ಯ ಗಾವೋ ವಿಶ್ವತಮೋನುಜಃ |

ಸ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಾಯ ಜಯತೀರ್ಥರವಿರ್ಮಮ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಕರ್ತೃಗಳಾದ ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ, ಆ ಸೂರ್ಯನು ನನಗೆ ಪರಾಪರತತ್ವಗಳ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಾತುಗಳು ಕಿರಣಗಳು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಇಡೀ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯು ಅಥವಾ ವಿಶ್ವ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು. ಅವನ ವಿಷಯಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ಬಂಧುಗಳಾದವುಗಳು ಪದ್ಮಗಳು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ(ಮಾತು)ಗಳ ಬಂಧುಗಳೆಂದರೆ ಸಜ್ಜನರೆಂಬ ಕಮಲಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಜ್ಞಾನಸಮೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣದ್ವೇ ಮುರ್ಮತಧ್ವಾಂತಭಾಷರಃ |

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಮುನೀಂದ್ರೋ ಮಃ ಭೂಯಾಜ್ಞಾನಸಮೃದ್ಧಯೇ ||

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನನ್ನ ಜ್ಞಾನಸಮೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಎಂದು. ಈ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ, ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ, ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತವರು. ಹಾಗೂ ದುಷ್ಟವಾದ ಮತಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವವರು.

**ಶ್ರೀಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ
ನ್ಯಾಯಸುಧಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತೇನೆ**

ಅಸ್ತದ್ವೇಶಿಕಪಾದಾನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚರಣಾಂಬುಜಮ್ |

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕುರ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ದೇಶಿಕ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇಶಿಕ ಎಂದರೆ ದಿಶತಿ - ಉಪದಿಶತಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಂ - ಎಂಬಂತೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಉಪದೇಶಮಾಡುವವರು. ಇಂತಹ ದೇಶಿಕರಾದ ಪೂಜ್ಯ-ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

**ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ
ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಬಿಚಿತ್ಯ**

'ನಿಮಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಗತ್ರಯಃ ವೇದಾದಿರೇವ ಮಾನಮ್ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಮೂಲ-

ಕ್ರಮೋಲ್ಲಂಘನೇನ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯುಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಂತೇ ನಿವೇಶಃ | 'ನಿತ್ಯ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯದ್ವಯಸ್ಯ 'ಅಶೇಷ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಂ ಉತ್ತರದ್ವಯಸ್ಯಾ-
ರ್ಥೋಕ್ತಃ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನೀಡಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ - ಮೊದಲಿಗೆ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ನಂತರ 'ನಿದೋಷಂ' ಅನಂತರ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂದು. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿಗೆ 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಕಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಂತರ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ, ನಂತರ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯುಸ್ಯ ತಿಹ್ಯದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯುಸ್ಯ ತಿಹ್ಯದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬುದರ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಹೇಳದೇ ಕೊನೆಗೆ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯುಸ್ಯ ತಿಹ್ಯದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರ ಉದ್ದೇಶ ಏನು? ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಸಕಲವೇದಗಳು ಹಾಗೂ ತದನುಸಾರಿ ಸ್ವತೀಗಳೇ ಇಂತಹ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾರಾಯಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು' ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು.

'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಕಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಾದ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಹಾಗೂ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃ.. ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಕಲಗುಣಗಳ ಅನ್ವಯ, ಹಾಗೂ ಸಕಲ-ದೋಷವಿದೂರತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಹಾಗೂ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥ.

'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯುಸ್ಯ ತಿಹ್ಯದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಹರಯೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಫಲಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾದನೂರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ರಸರಂಜನೀ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ
ಶ್ರೀಶನನ್ನು ಸೇವಿಸುವೆ

ಶ್ರೀಹೃತ್ಪದ್ಧನಿವಾಸಂ ದಾಸೀದಾಸಗಣಸಂಸೇವ್ಯಮನಿಶಮ್ |

ಶ್ರೀತಂ ಸೇವೇ ಮನಸಾ ಭಾವ್ಯಂ ಸ್ವೇ ಭಾವುಕೈಃ ಸ್ವಾಂತೇ ||

ಯೋಗಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ, ದಾಸಿಯರು ದಾಸರುಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಸದಾ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ಮನಸಾ ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಐಜೇರಾಮಾಚಾರ್ಯಾಂತರ್ಯಾಮೀ ವಾಸುದೇವರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮ

ಐಜೇರಾಮಾರ್ಯಹೃತ್ಪದ್ಧಸೂರ್ಯಬಿಂಬಸ್ಥಿತಂ ಮಮ |

ವಾಸುದೇವಂ ಸದಾ ಸೇವೇ ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗಪ್ರಭಾಸಕಮ್ ||

ಐಜೇರಾಮಾಚಾರ್ಯರ (ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತತ್ತ್ವಜ್ಞರ) ಹೃದಯಕಮಲದ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ, ನನಗೆ ತತ್ತ್ವದ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಟೀಕೈವ

ಯದ್ವಿಪಿ ಟೀಕಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಟೀಕೈವ ನನು ವಿದ್ವತ್ಪದಸಿ ವಿದಿತಾ |

ಅಥ ಹ ಪುನಃ ಸೇವಾಯೈ ಪ್ರಥಯೇಹಂ ಪ್ರಕಾರಮಾತ್ರಂ ತತ್ ||

ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರುವುದು ಈ ವಿಷಯ. ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದರೆ ಅದು ಟೀಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಆ ಟೀಕೆಯಿಂದಲೇ ಗಮ್ಯ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಆದರೂ ಆ ಟೀಕೆಯ ಸೇವೆಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ಆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮನಸಾ ಹರಿಸಂಗಮವನ್ನು ಪಡೆದವರೇ ಧನ್ಯರು

ಯೇನ ಕೇನ ಮಿಷೇಣಾಪಿ ಮನಸಾ ಹರಿಸಂಗಮಮ್ |

ಧನ್ಯಾಃ ಸಕಲಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಮನ್ಯಾ ಮಹೀತಲೇ ||

ಯಾವುದಾದರೊಂದು ನೆಪದಿಂದಲಾದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಿಯ ಸಂಗಮವನ್ನು ಪಡೆದವರೇ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಧನ್ಯರು. ಹಾಗೂ ಸಕಲಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗುವವರು. ಅಥವಾ ಸಕಲ-

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದವರು 'ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ನೆಪ-
ದಿಂದಲಾದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಿಸಂಗಮವನ್ನು ಪಡೆದವರು ಧನ್ಯರು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಮಹೇಂದ್ರತನುಸಂಭವಾ

ಸುರೇಂದ್ರಮುಖನಂದಿನೀಂ ದಿತಿಸುತೇಂದ್ರದಿಗ್ಲಾಪಿನೀಂ

ಮಹೇಂದ್ರತನುಸಂಭವಾಮಥ ಮಹೇಂದ್ರಗೋತ್ರೋದ್ಭವಾಮ್ |

ದಯಾಲುಹರಿದಾಪಿತಾಂ ದುರಿತದಾವಜ್ಞಾಯಿತಾಂ

ಸುಧಾಮವನಿದೇವತಾಃ ಪಿಬತ ಪಾನಪಾತ್ರಾಗತಾಮ್ ||

ಹೇ ಭೂಸುರರೇ! ಪಾನಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಈ ಸುಧೆಯನ್ನು ಕುಡಿಯಿರಿ. ಈ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು
ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷಪ್ರದ. ದೈತ್ಯಶ್ವೇಷ್ವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಓಡುವಂತೆ
ಮಾಡುವುದು. ಇಂದ್ರನ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗೂ ಮಹೇಂದ್ರನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬಂದವರಿಂದ
ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸುಧೆಯು ಕಾರುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಯಾದ ಹರಿಗೆ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಇಡೀ
ಸುಧೆಯು ಹರಿಯನ್ನೇ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಸುಧೆಯು ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಕಾಡ್ಗಿಟ್ಟ ನೆನ್ನಾಲಿಗೆ-
ಯಂತಿದೆ.

ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ರಸರಂಜನೀ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರದ

ಭಾರತಭುವಿ ಜನ್ಮವತಾಂ ಭವತರಣಕರಣಹರಿಪದಮನುಸರತಾಮ್ |

ಭೂಯಾಚ್ಛ್ರೇನ್ಯಾಯಸುಧಾರಸರಂಜನೀ ತನ್ಮಾನಸದಾ ||

ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಹರಿಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ
ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾರಸರಂಜನಿಯು ಅವರವರ ಮನಸ್ಸನ್ನಿರುವ
ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ.

ಭೂಸುರರು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಧರಿಸಲೇಬೇಕು

ದೋಷೇಣಾಪಿ ಮದೀಯಾ ವಾಗ್ವಾಯ್ವಿದ ಧರಣೀಸುರೈಃ |

ಶಾಘ್ರತೇ ಗುಣಲಬ್ಧೈಃ ಯತ್ಕಂಟಕೇತಾಪಿ ಕೇತಕೇ ||

ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಭೂಸುರರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಧರಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ
ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಭ ಹೊಂದಿದವರು ಮುಳ್ಳಿದ್ದರೂ ಕೇದಿಗೆ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. ಅದರಂತೆ
ದೋಷಗಳೆಂಬ ಮುಳ್ಳಿದ್ದರೂ ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಬಾಂಧವರು ನನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ

ನಂದತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧಾಖ್ಯಸುಧಾಸಿಂಧುವಿಹಾರಿಣಃ ।

ಬಾಂಧವಾ ಮತ್ಕೃತೌ ತೋಷಂ ಯಾಂತ್ಯೇವಾಂತರಚಿಂತಕಾಃ ॥

ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಪ್ರಬಂಧವೆಂಬ ಸುಧಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಬಂಧುಗಳು ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ಚಿಂತಿಸುವವರು ನನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ದುರ್ಬಲರು ನನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

ಸುಪುಣ್ಯೇ ಭಾರತೇಽರಣ್ಯೇ ಯೇ ವಿಜ್ಞಾನವಿವರ್ಜಿತಾಃ ।

ದುಃಶಾಸ್ತ್ರದೂಷಿತಾತ್ಮನಃ ಕಿಂ ಮಾಂ ನಿಂದಂತಿ ದುರ್ಬಲಾಃ ॥

ಪುಣ್ಯಪ್ರದವಾದ ಭಾರತವೆಂಬ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೃಕ್ಷಗಳು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನರಹಿತರಾಗಿದ್ದು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವರಾಗಿ ದುರ್ಬಲರಾಗಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹವರು ನನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವರೇ?

ಷೋಡಶಭಾಗವತೀಪೂಜಾ

ಟೀಕಾಕೃದ್ಧರಜಶ್ರೀಹರಿದಾಸೇಷ್ಟಜಯತೀರ್ಥಕೃತಿರೂಪಾ ।

ಷೋಡಶಭಾಗವತೀಯಂ ಪೂಜಾ ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಹರೇಭೂರ್ಯಾತ್ ॥

ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಜಯತೀರ್ಥನ (ವಿಷ್ಣು-ತೀರ್ಥರ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಹೆಸರು) ಕೃತಿಯಾದ ರಸರಂಜನಿಯು ಷೋಡಶೋಪಚಾರಪೂಜೆ-ಯಾಗಿ ಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

ನಾರಾಯಣಪದದ ವಿವರಣೆಯೇ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ ಮುಂತಾದ ಆರುವಿಶೇಷಣಗಳು

ನನು ಯದುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿವರಣಾರೂಪಂ ನಾರಾಯಣಪದಂ ತದ್ವಿವರಣಾರೂಪಂ ಚ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಪಟ್ಟಮಿತಿ, ತತ್ರಾಸ್ತು ನಾರಾಯಣಪದವಿವರಣಾರೂಪಂ 'ನಿಖಿಲೇ'ತ್ಯಾದಿ-ವಿಶೇಷಣಪಟ್ಟಮಿತಿ । ಅರಾಃ ದೋಷಾಃ ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಗುಣಾ = ನಾರಾಃ ತದಯನತ್ವಾತ್ ನಾರಾಯಣಃ । ಅರಾಣಾಮ್ ಅಯನಂ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ । ಉಪಕಾರಿತ್ವಾದಿನಾ ನರಾಣಾಮಿಮೇ ನಾರಾಃ = ವೇದಾದಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಯಾ ತದಯನತ್ವಾದ್ವಾ । ನರಾಣಾಮಿದಂ ನಾರಮ್ = ಉದ್ಭವಾದಿ, ದಾತೃತಯಾ ತದಯನತ್ವಾದ್ವಾ । ನರಸಮೂಹಃ = ನಾರಂ, ವಂದ್ಯತಯಾ ತದಯನ-

ತ್ವಾದ್ವಾ | ನರಾಣಾಮಯಮಧಿಪತಿನಾರಃ = ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ವದತಯಾ ತದ-
ಯನತ್ವಾದ್ವೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶಾ ನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯ ನಿರ್ವಹ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ |

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತಿವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ - ಬ್ರಹ್ಮ-
ಪದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ನಾರಾಯಣಪದವಿದೆ. ನಾರಾಯಣಪದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು
ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಕೃದ್ಭವಾದಿದಂ, ಅಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ
ಸುವಾಕ್ಯೈಃ, ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ, ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬ ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳು
ನೀಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ತಾನೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪದದ
ವಿವರಣೆಯನ್ನು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ
ಎಂದದ್ದು ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣಪದದ ಅರ್ಥಗಳಿವು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ.

ಅರಾ ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಗುಣಗಳು ಅವುಗಳೇ ನಾರಾಃ ಎನಿಸುತ್ತವೆ.
ನಾರಾಃ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಯನ ಅಂದರೆ ಆಶ್ರಯನು ನಾರಾಯಣನು
ಎಂದು.

ಅಥವಾ ಅರಾ ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳು ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪಕಾರಿಯಾದ ವೇದಗಳು ನಾರಾಃ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ನರಸಂಬಂಧಿ-
ಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಅಂತಹ ವೇದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವ ಮೂಲಕ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ
ನಾರಾಯಣ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅಥವಾ ನರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದು ನಾರ. ಅಂದರೆ ಉದ್ಭವ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಅವು-
ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರ
ಸಮೂಹವೇ ನಾರ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಂದ್ಯನಾಗುವ ಮೂಲಕ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ
ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದವರು ನಾರರು. ಅರ್ಥಾತ್ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು. ಅವರಿಗೆ
ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ವದರಾಗುವ ಮೂಲಕ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಸುಧಾ
ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪದವನ್ನು ನಿರ್ವಚನಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ವಿವರಣೆಯು ನಾರಾಯಣಪದವಾದರೆ
ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿ ಅರ್ಥಲಾಭ ಹೇಗೆ?

(ರಸರಂಜನೀ) - ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿವರಣಾರೂಪಂ ನಾರಾಯಣಪದಮಿತಿ ತು ಕಥಂ ಸಂಭವತಿ?

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಷಟ್ಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇ ನಾರಾಯಣಪದವತ್ ನಿರ್ವಚನಷಟ್ಪದ್ಯ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಸೌತ್ರಬ್ರಹ್ಮಪದವಿವರಣಾಯ ಭಾಷ್ಯೇ ನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯನಾರಾಯಣಪದವಿವರಣಾಯ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚೇತಿ ಚೇತ್, ಇತ್ಯಮ್ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥದ್ವಯಮ್ । ಶ್ರೌತ-ಆರ್ಥಿಕಭೇದಾತ್ । ತತ್ರ -

‘ಅಥ ಕಸ್ಯಾದಿಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ । ತದ್ವಾ ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಹುಃ ಬೃಹತಿ ಬೃಹಂತಿ ಚ’

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರೌತನಿರ್ವಚನಬಲೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಪ್ರೀಯಮಾನೋ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವರೂಪಃ ಶ್ರೌತಾರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಾದೇವ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ ನಿರ್ದೋಷತಾದಿರೂಪಃ ಆರ್ಥಿಕೋಽರ್ಥಃ । ತತ್ರ ನಾರಾಯಣಪದಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರೌತಾರ್ಥಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿವರಣಾಮ್ ಇತ್ಯಂಗೀಕುರ್ಮೋ ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಕಿಂತು ಅರ್ಥದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ । ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಷಟ್ಪ್ರತಿಪಾದನಪರತಯಾ ನಿರ್ವಚನಷಟ್ಪದ್ಯ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯುಕ್ತದಿತಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಧರ್ಮಷಟ್ಪದ್ಯಾಪಿ ತದರ್ಥತ್ವಾದ್ವಿವರಣಂ ಧರ್ಮಷಟ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯಾಪಿ ನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿವರಣಾರೂಪತ್ವಂ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ।

ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ ನಾರಾಯಣಪದ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಭಾವ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾರಾಯಣಪದವು ಆರು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಲು ಹೇಗೆ ಬರುವುದೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ ಆರುಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಷ್ಟೂ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಆಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ. ಆಯ್ದು ಬೇಡ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನಾರಾಯಣಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವವು ಕೂಡದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ. ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ನಾರಾಯಣಂ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ’ ಎಂದು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪದವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಲು ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ?

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥಗಳಿವೆ. ಶ್ರೌತಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥ ಎಂದು. ಶ್ರೌತಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಗುಣಪರಿ-

ಪೂರ್ಣತ್ವ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾದ ಗುಣಗಳಿವೆ, ಅವುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುವರು" ಎಂದು. ಈ ಶ್ರುತಾರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದಿಂದಲೇ ನಿರ್ದೋಷತ್ವದ ಲಾಭವೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣಪದವು ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಶ್ರುತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಾಗದೇ ಅರ್ಥಿಕಾರ್ಥವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ವಿವರಣಾರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದೊಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಆರೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಲು ಬರದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಶ್ರುತ ಅರ್ಥಿಕಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಆರೂ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಪದವು ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ವಿವರಣೆಯೇ, ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಶಾಂಡಿಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ

अथ हैनमथर्वाणं शाण्डिल्यः पप्रच्छ भगवन्सन्मात्रं विद्वानन्दैकरसं कस्मादुच्यते परं ब्रह्मेति । स होवाचाथर्वा यस्माच्च बृहति बृंहयति च सर्वं तस्मादुच्यते परब्रह्मेति ॥

(शाण्डिल्योपनिषद् 3-1)

- ಅರ್ಥವರನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಂಡಿಲ್ಯರು ಕೇಳಿದರು - ಪೂಜ್ಯರೇ! ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಸತ್ಯರೂಪನಾದ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ - ಎಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವರು ಹೇಳಿದರು - ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೇ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಇವನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥಿಕಾರ್ಥ

(ರಸರಂಜಿನಿ) - ನನು ತಥಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಃ ಕಥಮಾರ್ಥಿಕೋಽರ್ಥಃ । ತೇನ ತಲ್ಲಾಭಪ್ರಕಾರಾದರ್ಶನಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ಶ್ರುತನಿರ್ವಚನಬಲೇನ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ತಾದರ್ಶ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರುತೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯವಿವಾದಮ್ । ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಚ ಯಾವದ್ಗುಣವತ್ತಮ್ । ಯಾವದ್ಗುಣಜ್ಞಾನಂ ಚ ತದ್ಭಟಕಾವಾಂತರಗುಣಜ್ಞಾನಂ ಚ ವಿನಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ಅರ್ಥಾತ್ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ । ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗುಣಾಂತರಾಣಾಂ ಲಾಭಪ್ರಕಾರಂ ಸುಗಮತ್ವಾತ್ ಏಷ್ಯಾ ವಿವ ಜಾನಂತೀತ್ಯಾಶಯೇನ ದುರ್ಗಮತ್ವಾತ್ ಅತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ ನಾರಾಯಣಪದೇನೈವ ಸೂಚಿತಮನ್ಯತ್ರ 'ಪ್ರಾಪ್ತಿಕೋಽಶೇಷದೋಷೈಃ ಸದಾ ಪೂರ್ತಿತಃ' ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನ

ನಿದೋಷಪಕ್ಷಸ್ವಾರ್ಥಾಲ್ಲಭಪ್ರಕಾರಮೇವ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಹ - ನಿತ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ || ಅಗಣಿತಾ ಯೇ ಗುಣಾಃ, ತ ವಿವ ಮಾಣಿಕ್ಯಾನಿ, ತೇಷಾಂ ಯಾ ವಿಶದಾಃ ಸ್ಪಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಭಾಃ ತಾಸಾಂ ಯಾನಿ ಜಾಲಾನಿ = ಸಂದೋಹಾಃ ತೇಷಾಮ್ ಉಲ್ಲಾಸೈಃ = ವಿಲಾಸೈರುಪಹತಾನಿ ಸಕಲಾವದ್ಯತಮಾಂಸಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ, ತಸ್ಮೈ | ಅಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವಾತ್ ಸಂಗೃಹ್ಯ 'ನಿಖಿಲೇ'ತಿ 'ಪೂರ್ಣೇ'ತಿ ಚ ಪದದ್ವಯಾರ್ಥಾನುವಾದಃ - ಅಗಣಿತೇತಿ ||

ಅಲ್ಲ: ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ 'ನಿದೋಷಪಕ್ಷ, ಅಖಿಲೈರಪಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮತ್ವ' ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಒಂದುವೇಳೆ ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿರ್ವಚನದಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಂತೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಶ್ರುತಾರ್ಥ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂದರೆ ಯಾವದ್ಗುಣವತ್ತಂ ಎಂದು. ಸಕಲ-ಗುಣಗಳೂ ಇವೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಸಕಲಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವಾದರೋ ಸಕಲಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಅವಾಂತರಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಖಿಲೈರಪಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮತ್ವ, ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಅವಾಂತರ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವೇ. ಈ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳ ಲಾಭವು ಸುಲಭವಾದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯರೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕೇವಲ "ನಾರಾಯಣ"ಪದದಿಂದಲೇ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ 'ಪ್ರಚ್ಯುತೋಽಶೇಷದೋಷೈಃ ಸದಾಪೂರ್ತಿತಃ' (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ 7-8) ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿತ್ಯ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷ-ಗಳಿಲ್ಲದಿರುವವನು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಿದೋಷಪಕ್ಷ-ರೂಪದ ಅರ್ಥದ ಲಾಭವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವುದು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಆರೂ ಅರ್ಥಗಳು ಶ್ರುತಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಅಥವಾ ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ-ಶಬ್ದದ ಆರೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ನಾರಾಯಣನ ವಿಶೇಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹರಿಗೂ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ

(ಪರಿಮಳ)- ಯದ್ವಾ ಮೂಲೇ 'ತಮೇವ' ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ವ್ಯಾಸಗುರೋಃ ನಾರಾಯಣೈಕ್ಯ-ಮುಚ್ಯತೇ | 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿರ್ವ್ಯಾಸಃ' ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಹರ್ಯೈಕ್ಯಮ್ | ತತ್ ಕಥಮ್?

ಇತ್ಯುತ: 'ತಾವೇಕ ಏವ' ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಮೂಲೋಕ್ತನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣಾನ್ವೇಷ ಉಕ್ತಾ
'ಹರಯೇ' ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮುಕ್ತಮ್ |

'ವೇದಾಕ್ಷರಾಣಿ ಯಾವಂತಿ ಪಠಿತಾನಿ ದ್ವಿಜಾತಿಭಿಃ |

ತಾವಂತಿ ಹರಿನಾಮಾನಿ (ಕೀರ್ತಿತಾನಿ ನ ಸಂಶಯಃ ||)'

ಇತಿ ಸ್ತೂತಿಸೂಚನಾಯ 'ಹರಿ'ಪದಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯೇಕೇ | ಅನೇನ ಹರೇರ್ನಾರಾಯಣಾನನ್ಯತ್ವ-
ಪ್ರತಿತ್ಯಾ 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿರ್ವ್ಯಾಸಃ' ಇತಿ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಹರ್ಯವತಾರತ್ವೋಕ್ತೇಃ
ನಾರಾಯಣಾವತಾರತ್ವಾತ್ 'ತಮೇವ' ಇತಿ ತದಭೇದೋಕ್ತಿರಯುಕ್ತಾ ಇತಿ ಶಂಕಾಸವಕಾಶ ಇತಿ |

ಅಥವಾ ಹರಿ ಎಂಬ ಪದದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದು ಹೀಗೆ
- 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ
ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿರ್ವ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ
ಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಏಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಹರಿಯೂ ನಾರಾಯಣನೂ ಭಿನ್ನರಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರೇ
ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬ
ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ
ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ಮೃಗಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಗೂ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಹರಿಯೂ ನಾರಾಯಣನೂ
ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಹರಯೇ' ಎಂದು ವಿಶೇಷ್ಯಪದವಿದೆ.

'ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪಠಿಸುವ ವೇದಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಷ್ಟಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಹರಿಯ
ನಾಮಗಳೇ' ಎಂದು ಹರಿಪದವಿರುವ ಸ್ತೂತಿಯಿದೆ (ನಾರಾಯಣೋತ್ತರತಾಪನೀಯೋಪನಿಷತ್ತು
ಖಂಡ.3; ಆರ್ಥವರ್ಣನಹಸ್ಯೇ).

ಆ ಸ್ತೂತಿಯನ್ನು ನೆನೆಪಿಸಲೆಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ
ನಾರಾಯಣನೂ ಹರಿಯೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧ - ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇದರಿಂದ ಹರಿಯು ನಾರಾಯಣನೇ ಎಂದು ತೋರಿದ್ದರಿಂದ 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿರ್ವ್ಯಾಸಃ'
ಎಂಬಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹರಿಯ ಅವತಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರು ನಾರಾಯಣನ
ಅವತಾರವಲ್ಲ; ಹಾಗಾಗಿ ನಾರಾಯಣನೂ ವೇದವ್ಯಾಸರೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವ 'ತಮೇವ
ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಎಂಬ ಭಾಗವು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಹರಿವಿಶೇಷಣಗಳ ಕೃತ್ಯ ಮೂಲವಿಶೇಷಣಕೃತ್ಯದಂತೆ

(ಪರಿಮಳ)- 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಮ್' ಇತ್ಯುಪಪತ್ಯರ್ಥಮ್ ಇತ್ಯನ್ತೇ । ಹರೇರ್ನಾರಾಯಣ-
ವಿಶೇಷಣವಿಶ್ವತ್ಪೋಕ್ಷಾ ಹರಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಕೃತ್ಯಂ ಮೂಲವಿಶೇಷಣಕೃತ್ಯವತ್ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಲು ಬರುವಾಗ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ
ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಹರಿಗೆ ಕೊಡುವ
ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹರಿಪದದ ಉಪಯೋಗ 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರ-
ಪ್ರಭವಂ' ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ
ಗುರುತ್ವ ಹೇಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿ ಚಿಂತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಗೆ
ಹಾಗೆಯೇ ಚಿಂತಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಏರಿ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯಕೃತಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಪ್ರಗೇ ಚ ಸಾಯಂ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ

ಶ್ರೀಯಃ ಸಹಾಯಂ ಗುಣವೃಂದಕಾಯಂ ವಿಧೂತಹೇಯಂ ನಿಗಮೈಕಮೇಯಮ್ ।

ಭಜೇ ಸಹಾಯಂ ಸುಸುಖಾಪ್ತುಪಾಯಂ ಪ್ರಗೇ ಚ ಸಾಯಂ ನರಸಿಂಹಕಾಯಮ್ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾದ, ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ,
ವೇದ್ಯಕವೇದ್ಯನಾದ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮಿತ್ರನಾದ, ಮೋಕ್ಷಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನನಾದ
ನರಸಿಂಹರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾತಃ ಸಾಯಂಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರಗೇ = ಪ್ರಾತಃ)

ಶಂತೀರ್ಥಾದಿಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣಿ ರಚನೆ

ಶಂತೀರ್ಥಜಯತೀರ್ಥಾದಿನನಂತಾರ್ಯಗುರೂನಪಿ ।

ಸಂಪ್ರಣಮ್ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪದ್ಮಾನಿ ವಿವೃಣೋಮ್ಯಹಮ್ ॥

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು, ಜಯತೀರ್ಥರು ಮುಂತಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅನಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ
ಪೂಜ್ಯ ಗುರುಗಳನ್ನು ನಾನು ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಪದ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ

ವಿವೃತಾನಾಮಪಿ ತ್ವಯ್ಯೈಶ್ವೇಷಾಂ ವಿವೃತಿಚಾಪಲಮ್ ।

ಬಾಲಸ್ಯಾಗಾಂಸೃತ ಮೇಽನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಕ್ಷಾಮ್ಯಂತು ಸೂರಯಃ ॥

ಮಹಾತ್ಮರೆಲ್ಲರೂ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದರೂ ಆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವ ಚಪಲತೆಯಿಂದ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾದ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ.

ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಹರಿಶಬ್ದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ

- (1) ಹರತಿ = ಸ್ವೀಕರೋತಿ ಶ್ರಿಯಂ ಕಲತ್ರತಯೇತಿ ವಾ; (2) ಗುಣಾನ್ ಹರತಿ = ಸ್ವೀಕರೋತಿತಿ ವಾ; (3) ಹರತಿ = ಪರಿಹರತಿ ದೋಷಾನಿತಿ ವಾ; (4) ಸ್ವೇತರಸ್ಯ ಜಗತಃ ಉದ್ಭವಾದಿ ಪ್ರಾಪಯೇತಿತಿ ವಾ; (5) ಹರತಿ = ಆಹರತಿ ಆಮ್ನಾಯಾದೀನ್ ಸ್ವವಿಷಯ ಇತಿ ವಾ; (6) ಹರತಿ = ಸ್ವೀಕರೋತಿ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯಮಾಪ್ತತಯೇತಿ ವಾ; (7) ಹರತಿ = ಉಪಾಹರತಿ ಮುಕ್ತಿಂ ಭಕ್ತಾನಿತಿ ವಾ;

ಹರಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕವಿಧವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿ ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿ. ಅಥವಾ ಹರತಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವುದನ್ನು ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಪರರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಹರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇನ್ನು ಹರತಿ ಎಂದರೆ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಹರಿ ಎನಿಸುವವನು. ಇನ್ನು ಹರತಿ ಎಂದರೆ ಆಹರತಿ. ತಂದು ಕೊಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ವೇದಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ಅಂದರೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ವೇದಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ತನ್ನ ಆಪ್ತನನ್ನಾಗಿ ಹರತಿ ಅಂದರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹರತಿ ಅಂದರೆ ಉಪಾಹರತಿ ತಂದು ಕೊಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ.

‘ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ನೇ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಕ್ಷೇಪ

(ರಸರಂಜನೀ)- ಅಥವಾ ಶ್ರೋತೃಬಾಧ್ಯನುಕೂಲತಯಾ ಸಕಲಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ಸಂಕ್ಷೇಪತೋಽನೇನಾ- ಚಕ್ಷೇ | ವಿದಿತಸಂಕ್ಷೇಪಾ ಹಿ ಪ್ರಪಂಚಂ ಜಿಜ್ಞಾಸವೋ ಭವಂತಿ | ತತ್ರ ‘ನಮಃ’ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಃ | ಮನೋವೃತ್ತೇಃ ತತ್ರವಗತಾ ಹಿ ನಮನಮ್ | ಜಿಜ್ಞಾಸಾತಿ ತದ್ವಿರೇಪ ಏವ | ತಸ್ಯ ಜೀವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ನಿತ್ಯಾಗಣಿತೇತ್ಯಾದಿ || ತದುಪಪಾದನಾಯ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣಮಭಿಹಿತಮ್ | ತದಾಹ - ಜಗದಿತಿ ||

ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇ ತತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಭಿದಾಯ ತಸ್ಯಾಧ್ಯಾಯಶೇಷೇಣ ತದ್ವಿಷಯತೋಪ-
ಜಾದಿತಾ । ತತ್ಪಥನಮ್ - ಅಶೇಷೇತಿ ॥

* ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಈ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯವು ಕೇವಲಮಂಗಳಪದ್ಯವಾಗದೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಶ್ಲೋಕೈಶ್ಚಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದದ್ದು. ಯಾರು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವರೋ ಅವರೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲರು. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಕಥನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಮೊದಲನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಮಃ ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮನ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ಭಗವಲ್ಲಿನತೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರವಣತಾ ವಿಶೇಷವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಇನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ವಿವರಣೆಯಾಗಿ 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃದಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯ-ತಮಸೇ' ಎಂದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ಸಮಸ್ತದೋಷ-ದೂರತ್ವ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬುದು ಹೊರಟಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಯೇವಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇಡೀ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ವೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ವಿಷಯ ಎಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು 'ಅಶೇಷಾ-ಮ್ನಾಯಸ್ಮತಿಹೃದಯದೀಪ್ರಾಯ' ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವ ಅಧಿಕೃತತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವತಾನಮನ

(ಪರಿಮಳ)- ಆದ್ಯಪದ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನೋ ಗ್ರಂಥಾದೌ ನಮ್ಯತಪ್ರಯೋಜಕವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಇಷ್ಟತ್ವ-
ಅಧಿಕೃತತ್ವಯುಕ್ತದೇವತಾನತಿರೂಪಂ ಮಂಗಳಮಾಚರತಿ - ಶ್ರಿಯ ಇತಿ ॥

ಈ ಭಾಗದ ಪರಿಮಳದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಮಂಗಳಪದ್ಯ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ನಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತ ಜಯತೀರ್ಥರು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ದೇವತಾ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - "ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಹರಯೇ ನಮಃ" ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಆದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದು. ಈ ನಾರಾಯಣನಾದರೋ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನೇ ಆಗಿರುವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಬೇಕಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಎಂಬ ಮೂರೂ

ಧರ್ಮಗಳು ಇವೆ. ಇನ್ನು ಈ ಪದ್ಯವು ಕೇವಲ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ "ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಂ" ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ ವಿವರಣೆಯ ರೂಪವೂ ಆಗಿದೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಸೂಚಕ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಾವವು?

(ಪರಿಮಳ)- 'ನಿತ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣದ್ವಯೇನ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮ್, 'ಅಶೇಷ' ಇತ್ಯಧಿಕೃತತ್ವಮ್, ಹರತಿ ಅಶೇಷಕ್ಷೇಶಾನ್ ಇತಿ 'ಹರಯೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಇಷ್ಟತ್ವಮ್ ಉಕ್ತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ । 'ಹರಿಂ ಹರಂತಮ್' ಅನುಯಂತಿ ದೇವಾಃ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ।

'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಕಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮ- ಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಮುಷೇ' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹರಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣ- ಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಹರಯೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಲು ಬೇಕಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವ ಇವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವೆಂದರೆ - ವಿಶೇಷವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಎಂದರೆ - ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂದೆ ವಿಶ್ವಾರವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದ ವಿವರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಇಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಹರಯೇ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ? 'ಹರತಿ ಅಶೇಷಕ್ಷೇಶಾನ್ ಇತಿ ಹರಿಃ' ಎಂದು ಹರಿಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಎಲ್ಲ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸುತ್ತಾನಾದ ಕಾರಣ ಹರಿ ಎಂದು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಯಾರು ಸಂಕಷ್ಟಪರಿಹಾರಕರೋ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಹಾಗೆ ಅಂತಹವರು ಇಷ್ಟರಾಗಿರುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ.

ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಅನುಯಂತಿ ದೇವಾಃ - ಮಂತ್ರದ ವಿವರಣೆ

'ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಅನುಯಂತಿ ದೇವಾಃ' - (ತೃತ್ತೀಯ ಅರಣ್ಯಕ 3-15)

ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗೆ - ದೇವಾಃ ಹರಂತಂ ಹರಿಂ ಅನುಯಂತಿ - ಎಂದು; ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಹರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಈ ಭಾಗದ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಅರಣ್ಯಕದ ಪೂರ್ಣಪಾಠ ಹೀಗಿದೆ -

हरिः हरन्तमनुयन्ति देवाः । विश्वस्येशानं वृषभं मतीनाम् । ब्रह्म सरूपमनु मेदमागात् ।
अयनं मा विवधीर्विक्रमस्व, इति । मा छिदो मृत्यो मा बधीः । मा मे बलं विवृहो मा
प्रमोषीः । प्रजां मा मे रीरिष आयुरुग्र । नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम, इति । सद्यश्चक-
मानाय । प्रवेपानाय मृत्यवे (१) । प्रास्मा आशा अशृण्वन् । कामेनाजनयन्पुनः, इति ।
कामेन मे काम आगात् । हृदयाद्दृढयं मृत्योः । यदमीषामदः प्रियम् । तदैतूप मामभि,
इति । परं मृत्यो अनुपेरहि पन्थाम् । यस्ते स्व इतरो देवयानात् । चक्षुष्मते शृण्वते ते
ब्रवीमि । मा न प्रजां रीरिषो मोत वीरान्, इति । प्र पूर्व मनसा वन्दमानः । नाधमानो
वृषभं चर्षणीनाम् । यः प्रजानामेकराण्मातुषीणाम् । मृत्युं यजे प्रथमजामृतस्य (२) इति ॥
मृत्यवे वीरार्थत्वारि च ॥

इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयारण्यके तृतीयप्रपाठके पञ्चदशोऽनुवाकः ॥१५॥

ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಹರಿಶಬ್ದಾರ್ಥ - ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ

- ಹರಿಂ ಹರಣಶೀಲಂ ಪ್ರಾಣಾಪಹರ್ತಾರಂ ಮೃತ್ಯುದೇವಂ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಅನುಯಂತಿ,
ಅನುಕೂಲೈನ ಗಚ್ಛಂತಿ । ನ ಕೋಽಪಿ ದೇವೋ ಮೃತ್ಯುಮುಲ್ಲಂಘಯತುಂ ಕ್ಷಮತೇ । ಕೀದೃಶಂ
ಹರಿಮ್ - ಹರಂತಮ್ = ಆಯುಷೋಽವಸಾನೇ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಅಪಹರಂತಮ್, ಅತ ಏವ
ವಿಶ್ವಸ್ಯೇಶಾನಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸ್ವಾಮಿನಮ್, ಮತೀನಾಂ ಮನನೀಯಾನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ
ವೃಷಭಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮ್ । ಅಸ್ಮಿಂಸ್ತು ಕರ್ಮಣಿ ಸರೂಪಂ ಸಮಾನರೂಪಮನಕೂಲಮಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ =
ಮಂತ್ರಜಾತಂ, ಮಾಮನು = ಯಜಮಾನಮ್ ಅನುಲಕ್ಷ್ಯಾ ಆಗಾತ್, ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ ।
ಅತ ಹೇ ಮೃತ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತುಷ್ಯಃ ಸನ್ನಯನಂ ಮಾ ವಿವಧೀರ್ಮದೀಯಂ ಮಾರ್ಗಂ ಮಾ
ವಿನಾಶಯ, ಕಿಂತು ವಿಕ್ರಮಸ್ತ ಮಚ್ಛತ್ಪ್ರವಿನಾಶಾರ್ಥಂ ಪರಾಕ್ರಮಂ ಕುರು - (ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ)

- ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಎಂಬ ಭಾಗದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಹರಿ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹರಣ
ಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅದು ಕಷ್ಟಗಳ ಹರಣವಾಗಿರಬಹುದು ಪ್ರಾಣಗಳ ಅಪಹರಣವಾಗಿರ-
ಬಹುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿ ಎಂದರೆ
ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇವನನ್ನು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಅನುಯಂತಿ
- ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿ ಸಕಲದೇವತೆಗಳೂ ಇರುತ್ತಾರೆ
ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ದೇವತೆಯೂ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು
ಪಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಹರಿಯಾದರೋ ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಹರಂತಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್

ಆಯುಷ್ಯಮುಗಿಯುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹರಿಯು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರವು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. "ವಿಶ್ವಸ್ಯೇಶಾನಂ ಋಷಭಂ ಮತೀನಾಮ್" ಎಂದು.

ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಮಂತ್ರ ಶಿವಪರವೋ? ವಿಷ್ಣುಪರವೋ?

* * * * * ಕಿಂಶ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ಸಂಹಾರಕರ್ತಾ ಹರಿರೇವೇತಿ ಶ್ರೂಯತೇ | ಯಜುಃ - ಹರಿಃ ಹರಂತಮನ್ವಯಂತಿ ದೇವಾಃ | ವಿಶ್ವಸ್ಯೇಶಾನಂ ಋಷಭಂ ಮತೀನಾ"ಮಿತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣಂ -

ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಿನ್ದ್ರಂ ರುದ್ರಂ ಚ ಯಮಂ ವರುಣಮೇವ ಚ |
ನಿಗೃಹ್ಣಾಹರತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾದ್ಧರಿಸಿಹೋಚ್ಯತೇ |
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಮ್ಭುಸ್ತಥೈವಾರ್ಕಶ್ಚಂದ್ರಮಾಶ್ವ ಶತಕ್ರತುಃ |
ಎವಮಾಶ್ವಾಸ್ತಥೈವಾನ್ಯೇ ಯುಕ್ತಾ ವೈಷ್ಣವತೇಜಸಾ |
ಜಗತ್ಕಾರ್ಯಾವಸಾನೇ ತು ವಿಯುಜ್ಯಂತೇ ಚ ತೇಜಸಾ |
(ವಿ)ತೇಜಸಶೈವ ತೇ ಸರ್ವೇ ಪಶ್ಚತ್ತಮುಪಯಾಂತಿ ಚ || ಇತಿ

ನನು - ಹರಿಃ ಹರಂತಮಿತಿ ಪೂರ್ವೋಪಾತಯಜುಃ ಇಶಾನಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ ರುದ್ರ ಏವ ಸಂಹಾರಕರ್ತೇತಿ ಶ್ರೂಯತೇ ಇತಿ ಚೇತ-ತದಸತ್ | ತತ್ರ 'ವಿಶ್ವಸ್ಯೇಶಾನಂ'ಮಿತಿ ಜಗನ್ನಿರಾಮಕತ್ವಮುಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚ 'ಪತಿಃ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾತ್ಮೇಶ್ವರಮ್' ಇತಿವತ್ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾಢಃ | 'ಅಸ್ಯೇಶಾನಾ ಜಗತೋ ವಿಷ್ಣುಪತ್ನೀ' ಸ ಹರಿಃ ಸುವಿತ್ತಮಃ, 'ಪೇರುನ್ದ್ರಾಯ ಪಿನ್ವತೇ', 'ವಿರಾಡಸಿ', 'ಬೃಹತೀ ಶ್ರವಸೀನ್ದ್ರಪತ್ನೀ ಧರ್ಮಪತ್ನೀ', 'ಸ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ ಶಿವಃ ಸೇನ್ದ್ರಃ' | ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯೋಽತ್ರ ವಿಭಾವನೀಯಾಃ |

- ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಖ್ಯಯಜ್ವನಾ ವಿರಚಿತೇ ವೈಖಾನಸಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ- ಪ್ರಥಮಸಮ್ಯುಕ್ತಮ್ (ತಿರುಪತಿಪಲ್ಲಿಕೇಚನ)

— ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹರಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ವರುಣರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರಕತ್ವವಾದ್ದರಿಂದ ಹರಿ ಎನಿಸುವನು. ಅಲ್ಲ ಹರಿಂ ಹರಂತಂ ಎಂಬ ಯಜುರ್ವೇದಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹರಿ ಎಂದರೆ ರುದ್ರನಾಗಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಶಾನಶಬ್ದವು ಕೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. 'ವಿಶ್ವಸ್ಯೇಶಾನಂ' - ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದವನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ. ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಹೇಳಿದ್ದು ಇಂದ್ರಾದಿಪ್ರತೀತಿವಾರಣೆಗಾಗಿ

(ಆನಂದ) ಪರಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಂದ್ರೇಽಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಇಂದ್ರಾದಿಃ ಅತ್ರ ನಮೃತ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾಯ

- ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ ||

(ಗಲಗಲೀನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಆನಂದಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮಂಗರಾಚರಣೆಯ ಭಾಗವು ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ)

“ಹರಯೇ” ಹರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೇಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.

ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ವಂದನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೇ?

(ಆನಂದ) - ಅನೇನ ಚ ‘ನ ವಿದ್ಯಂತೇ ಅರಾಃ = ದೋಷಾಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ನಾರಾ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ, ತಸ್ಯಾ ಅಯನಂ = ನಾರಾಯಣಃ’ ಇತಿ ನಾರಾಯಣಪದಾರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ | ತೇನ ಚ ಆಚಾರ್ಯಃ ಗ್ರಂಥಾರಂಭೇ ಭಗವತೇ ನ ವಂದಿತೇತಿ ದೋಷಗಮಪಾಸ್ತಂ ಭವತಿ | ನ ಚ ‘ಶ್ರೀಪತಯೇ’ ಇತಿ ಸಮಾಸರೂಪಂ ಪದಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ಯ ಭಿನ್ನಪದತ್ವಕರಣೇ ಹೇತುಃ ಕ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತಸ್ಯ ‘ಶ್ರಯಂತಿ ವಿನಮ್’ ಇತಿ ಶ್ರೀಃ ಸ ಚಾಸೌ ಪತಿಶ್ಚ’ ಇತಿ ಕರ್ಮ-ಧಾರಯಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಪದಭೇದಕರಣೇ ಪಶ್ಯಾ ಶ್ರಿಯೋಽಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ | ಅನ್ಯಥಾ ಭಗವತೇವಂದನಸ್ಯ, ತಸ್ಯಾಃ ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಅಸಂಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ನಾರಾಯಣ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳು. ನಾರ - ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ಅರ್ಥಾತ್, ಲಕ್ಷ್ಮೀ. ಅವಳಿಗೆ ಅಯನ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯ. ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುತ್ತ ಮೊದಲಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-ಗುಣೈಕದೇಹಂ’ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಈ ಒಂದು ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳದೇ ಶ್ರೀಪತಯೇ ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳದಿರಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು. ಶ್ರೀಪತಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ ಅಪ್ರಧಾನಳು ಎಂಬ ಎರಡಂಶಗಳ ತಿಳುವಳಿಕೆಯು ಬರದೇ ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ ಎಂಬ ಎರಡು ದೋಷಗಳಿವೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಶ್ರೀ ಎಂದರೆ ಶ್ರಯಂತಿ ಏನು ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗನುಸಾರ ನಾವು ಯಾರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅವರು ಶ್ರೀ. ಈ ರೀತಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಯಾದ ಆಶ್ರಯದಾತೃವಾದ ಪತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಪತಿಯಾಗುವನು ಭಗವಂತ. ಹಾಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಂದನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಶ್ರೀಪತಯೇ ಎಂದು ಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಶ್ರೀಶಬ್ದವು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೂ ಅವಳು ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ ಅಪ್ರಧಾನಳು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಂದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಯದ್ಭವತಿ ತದ್ವಿಶೇಷಣ- ಸ್ಯಾಪಿ' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾವುದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅದರ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಮಾಡಬೇಕು. ಪಕ್ಕತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಶಿಷ್ಟಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆ, ಅರ್ಥಾತ್ ನಮಃ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವು ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಆದರಂತೆಯೇ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಪ್ರಧಾನಳು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆಯೂ ಆಯಿತು. 'ಚೈತ್ರಸ್ಯ ಗುರುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿನಂತೆ.

ಅಶೇಷಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ

(ಪರಮ್) - ಮೂಲಃ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಸಂಕಲಯ್ಯ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯು- ತ್ತಮತ್ರವ್ ಉಕ್ತವ್ | ತತ್ರ ಸಕಲವಾಚ್ಯನಸದೇವತಾಯಾಃ ದೇವ್ಯಾಃ ಗ್ರಂಥಾರಂಭೇವತ್ಯಂ ವಂದ್ಯತ್ವದ್ಯೋತನಾಯ 'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟೋಕ್ತಿಃ | ತದಪಿ ಈಶ್ವರೋಪಸರ್ಜನತಯಾ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ 'ಶ್ರಿಯಃ' ಇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ನಾರಾಯಣನು ವಂದ್ಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಯೇ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಮೊದಲಿಗೆ 'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವೀಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲೇ ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಜೊತೆಗೆ ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಶ್ರಿಯಃ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಸಕಲವಿಶೇಷಕಾರ್ಥಸೂಚಕ ಹರಿಪದ

(ರಸರಂಜನೀ) - ತಥಾಹಿ - ಹರತಿ = ವಿಹರತಿ = ಕ್ರೀಡತೇ ರಮಯಾ ಇತಿ ಹರಿಃ, ತದಭಿ-
ಪ್ರಾಯಿಕಥನಂ - ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಇತಿ || ಹರತಿ ಪರಿಹರತಿ ಸ್ವೀಯಗುಣಪ್ರಭಯಾ ದೋಷತಮೋ
ದೂರೀಕರೋತೀತಿ ವಾ | 'ಸೋಽಯಂ ವಿಹಾರ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.) ಇಹ್ಮಕ್ಷೇಃ ಕ್ರೀಡತೇ
ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿರೂಪಕ್ರೀಡಾವಾನ್ ಭವತೀತಿ ವಾ |

'ವೇದಗಿರೋಽಖಿಲಾಃ | ಯತ್ಕ್ರೀಡಾಭೂಮಯಃ' (ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ)

ಇಹ್ಮಕ್ಷೇಃ | 'ಕ್ರೀಡತೇ ವೇದಾದಿಭು' ಇತಿ ವಾ ಇತಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮವಗಂತವ್ಯಮ್ |

ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಹರಿಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ದಿತ್ವಾದಿಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಘಟಾದಿಶಬ್ದಗಳಂತೆ ರೂಢವೂ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಹರಿ ಎಂದರೆ ಪರತಿ = ವಿಹರತಿ = ಕ್ರೀಡತೇ ರಮಯಾ ಇತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆ ರಮೆಯೊಟ್ಟಿಗೆ ಯಾರು ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಅವನನ್ನೇ ಹರಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದವೇ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದ. ಅಥವಾ ಹರತಿ ಎಂದರೆ ಪರಿಹರತಿ ಎಂದರ್ಥ. ವಿನನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಗುಣಗಳೆಂಬ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ದೋಷಗಳೆಂಬ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹವನನ್ನೇ ಹರಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮಾತು -

ಸ್ರಕ್ಷೇಃ ಹಿ ಚೇತನಗಣಾನ್ ಸುಖದುಃಖಮಧ್ಯ-

ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ತನುಭೃತಾಂ ವಿಹೃತಿಂ ಮಮೇಚ್ಛನ್ |

ಸೋಽಯಂ ವಿಹಾರ ಇಹ ಮೇ ತನುಭೃತ್ಸೃಭಾವ-

ಸಂಭೂತಯೇ ಭವತಿ ಭೂತಿಕ್ಲದೇವಭೂತಾಃ | (ಅ.1.ಶ್ಲೋ5) - ಎಂದು.

ಪರತಿ = ಕ್ರೀಡತೇ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಂದರೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಯಾರೋ ಅವನೇ ಹರಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿ ಭಗವಂತನ ವಿಹಾರ

‘ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಧುನಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯನುಕೂಲಂ ಭಗವತಃ ಸಂಕಲ್ಪಮಾಹ - ಸ್ವಕ್ಷ್ಯ ಇತಿ || ಸುಖಂ = ಕೇವಲಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖಂ ದುಃಖಂ = ಕೇವಲಸ್ವರೂಪಭೂತದುಃಖಂ ಮಧ್ಯಂ = ಸ್ವರೂಪಭೂತದುಃಖಮಿಶ್ರಸುಖಂ ತೇಷಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ = ನಿರೋಧಕಲಿಂಗದೇಹಭಂಗೇನ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಾಪ್ತಯೇ | ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಅನುಭವಾಯ ತನುಭೃತ್ವಭಾವ-ಸಂಭೂತಯೇ ತನುಭೃತಾಂ ಸ್ವಭಾವಃ ತ್ರಿವಿಧಸ್ವಭಾವಃ ತಸ್ಯ ಸಂಭೂತಯೇ = ಸಮ್ಯಕ್ ಭೂತಿರನುಭೂತಿಃ ತಸ್ಯೈವ | ವಿವಂ ಚ ಉತ್ತಮಾಧಮಜೀವಯೋರಿವ ಮಧ್ಯಮಾನಾಮಪಿ ಸಾಂಸಾರಿಕಾನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಯೋಃ ಸ್ವಭಾವತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಸ್ವಭಾವಭೂತಸ್ವರೂಪಸುಖ-ದುಃಖಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರಪಿ ಕಥಂ ನ ವಾಚ್ಯೇತಿ | ಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಶ್ವರ್ವಿಧಾ - ಶುದ್ಧಸೃಷ್ಟಿಃ, ಪರಾಧೀನ-ವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ, ಮಿಶ್ರಸೃಷ್ಟಿಃ, ಕೇವಲಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚೇತಿ | ತತ್ ಶುದ್ಧಸೃಷ್ಟಿರ್ನಾಮ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಾದೇಃ ಈಷದ್ವಿಕಾರಾಭಾವೇಽಪಿ ಕೇವಲಂ ಲೀಲಯೈವ ಜಗದು-ಪಕಾರಾಯ ಮೂಲರೂಪಾತ್ ಬಹಿರಾಗಮನಮ್ | ಉತ್ತರಾ ತು ಲಕ್ಷ್ಯಾದೀನಾಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ಭಗವದಾಜ್ಞಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತಾಮಿತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಃ | ಮಿಶ್ರಸೃಷ್ಟಿರ್ನಾಮ ಅನುತ್ಪನ್ನಾನಾಮೇವ ಜೀವಜೀತನಾನಾಂ ಕೇವಲಂ ಬಾಹ್ಯದೇಹೇನ್ನೈವೋತ್ಪತ್ತಿಃ | ಕೇವಲಸೃಷ್ಟಿರ್ನಾಮಪ್ರಾಗ-ವಿದ್ಯಮಾನಾನಾಮೇವ ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವೋತ್ಪತ್ತಿಃ |

- ಭಗವಂತ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವುದು ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಸೃಷ್ಟಿ, ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪ ಸೃಷ್ಟಿ, ಮಿಶ್ರಸೃಷ್ಟಿ, ಕೇವಲಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದು. ಇದಲ್ಲದಕ್ಕೂ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದು ಹೀಗೆ ಶುದ್ಧಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃಕರಣಾದಿ-ಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ವಿಕಾರವಾಗದೇ ಕೇವಲ ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲ ರೂಪದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದು. ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ-ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಮಿಶ್ರಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಮುಟ್ಟದೇ ಇರುವ ಜೀವಜೀತನನಿಗೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯದೇಹದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಕೇವಲಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಮಡಿಕೆ, ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಒಂದು ವಿಹಾರವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರೀಡೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಜೀತನಂಗೂ ಉಪಕಾರವಾಗುವುದು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಸುಖ. ದುಃಖ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ದುಃಖ. ಮಧ್ಯ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ದುಃಖಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಸುಖ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಎಂದರೆ ಈ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವ ಲಿಂಗದೇಹಭಂಗವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಆ ಸುಖಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳೂ ಹರಿಯ ಶ್ರೀಡಾಭೂಮಿ - ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ

ಅಥವಾ - ಪರತಿ ಎಂದರೆ ಕ್ರೀಡತೇ ಎಂದರ್ಥ. ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. 'ವೇದಗಿರೋಽಖಿಲಾಃ ಯತ್ಕ್ರೀಡಾಭೂಮಯಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ. ಎಲ್ಲ ವೇದಮಾತುಗಳು ಯಾರಿಗೆ ಆಟವಾಡುವ ಭೂಮಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಎಂದರ್ಥ.

ब्राह्मणोपनिषन्मंत्रभेदा वेदगिरोऽखिलाः ।

यत्क्रीडाभूमयस्तस्मै परस्मै ब्रह्मणं नमः । -(कर्मनिर्णयटीका आदिष्ठांकः)

- ಗ್ರಂಥಾದೌ ಮಂಗಲಮಾಚರತಿ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತಿ || ಮೂಲೇ "ಯಜ್ಞಭುಜೇ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾ ಯಜ್ಞವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರಾರ್ಥತ್ವಪ್ರತೀತಾವಪಿ ತದುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತ್ಯಾದಿ || ತ್ರಿತ್ರಯೈಕದೇಶಸ್ಯಾಪಿ ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪರಪ್ರೇನಾಗ್ರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ । 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತಿ, 'ಉಪನಿಷದಿತಿ, 'ಮಂತ್ರೇತಿ' ಭೇದೋ ವಿಭಾಗೋ ಯಾಸಾಂ ತಾ ವೇದರೂಪಾ ಗಿರಃ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಾಮ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ವಿನಿಯೋಜಕವಾಕ್ಯಸಂದರ್ಭರೂಪೋ ಗ್ರಂಥಃ । ಉಪನಿಷನ್ನಾಮ ಆರಣ್ಯಕಮ್ । ಮಂತ್ರಃ ಸಂಹಿತಾಭಾಗೋ ಋಗಾದಿಃ । ಏಕೈಕವೇದಾರ್ಥತ್ವನಿರಾಸಾಯೋಕ್ತಮ್ - ಆಖಿಲಾ ಇತಿ || ಯಸ್ಯ ಕ್ರೀಡಾಭೂಮಯೋ ವಿಹಾರಾಶ್ರಯಾಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ । ಮೂಲೇ ರಮಾಪ್ರಣಯಿನ ಇಂದ್ರಾದಿಮಹಾರ್ಥತ್ವಫಟಿನಾಯ 'ಮಹದ್ವಿ ತತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದನುರೋಧೇನೋಕ್ತಮ್ - ಪರಸ್ಯೈ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ || ತೇನ ರಮಾಪ್ರಣಯೀ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೈಕಂ ವಸ್ತು ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ || (ಟೀಕಾ ಭಾವದೀಪ)

* - ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಂಗಲವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಉಪನಿಷತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ. ವೇದರೂಪವಾದ ಮಾತುಗಳು ಮೂರು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಉಪನಿಷತ್, ಮಂತ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸುವ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ. ಉಪನಿಷತ್ ಎಂದರೆ ಆರಣ್ಯಕ. ಮಂತ್ರ ಎಂದರೆ ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಹಿತಾಭಾಗ. ಈ ಎಲ್ಲ ವೇದಮಾತುಗಳು ಭಗವಂತನ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕ್ರೀಡಾಭೂಮಿ-

ಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಈ ಮೂರೂ ವಿಭಾಗಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪರ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

* ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಯನ್ನಾಮೇಂದ್ರಾದಿಕಂ ತನ್ಮಹಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಮಹತ್ | ಮಹದ್ಧಿ ತತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಗುಣಪೂರ್ತೇಃ | - (ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯ) (ಪು.7)

ಆತ್ರ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯಭೇದೇನ ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಪ್ರಶ್ನಾನಾಂ ತ್ರೀಣ್ಯುತ್ತರಾಣಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾನಿ | ಕಥಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಮ್ನೋ ಮಹಾರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಮಹದ್ಧೀತಿ || ಯಸ್ಯೈತನ್ನಾಮ ತತ್ | ಹಿ- ಹೇತೌ | ತಸ್ಮಾನ್ನಾಮ್ನೋ ಮಹಾರ್ಥತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ | ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಹತ್ತ್ವಮೇವ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಶೇಷೇತಿ || ಅಶೇಷಗುಣೈಃ ಪೂರ್ತೇಃ ಅಶೇಷಗುಣಾನಾಂ ಪೂರ್ತೇರಿತಿ ವಾ | ಮಹತ್ವಂ ಹಿ ಪರಿಮಾಣಪೂರ್ತ್ಯಾ, ಸತ್ತ್ವಾ ಪೂರ್ತ್ಯಾ ವಾ ಭವತಿ, ಯಥಾ ಗಗನಾದೇಃ | ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಪೂರ್ತ್ಯಾ ವಾ, ಯಥಾ ವಸಿಷ್ಠಾದೇಃ | ಇದಂ ತು ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣಂ ಕಥಂ ನ ಮಹದಿತಿ || - (ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ)

ಅವಾಂತರೇತಿ || 'ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತಿ ಕಸ್ಯ ನಾಮ? ಇತ್ಯಸ್ಯ, 'ಬಿಂದ್ರಾದಿಕಂ ನಾಮ' ಇತ್ಯೇತತ್ ಕಿಂಚ ತತ್? ಇತ್ಯಸ್ಯ, 'ತನ್ಮಹಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಮಹತ್' ಇತ್ಯೇತತ್ ಕಸ್ಯಾಚ್ಚ ಮಹತ್? ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪೇಣ ತ್ರೀಣ್ಯುತ್ತರಾಣೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಹತ್ತ್ವೇ ನಾಮ್ನೋ ಮಹಾರ್ಥತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತೋ ನಾಮ್ನೋ ಮಹಾರ್ಥತ್ವಂ ಘಟಯತಿ - ಯಸ್ಯೈತದಿತಿ || ಅಶೇಷಪದಕೃತ್ಯಂ ವಕ್ತುಮಾಹ - ಮಹತ್ವಂ ಹೀತಿ || (ರಾಘವೇಂದ್ರರ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ ಟಿಪ್ಪಣೀ)

ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ ಎಂದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ನೆನೆಪಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಮಹತ್ತಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಏನು ಹೆಸರು? ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ನಾಮಧೇಯವಿದೆಯೆಂದು ಉತ್ತರ. ಆ ನಾಮಧೇಯಗಳು ಮಹತ್ತಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಋಷ್ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು. ಆ ಇಂದ್ರಾದಿನಾಮ- ಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಹೇಗೆ ಬಂತು? ಎಂದರೆ ಅದರ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಹತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ. ಯಾವಾಗ ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವು ಪರಿಮಾಣಪೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಸತ್ತ್ವಾಪೂರ್ತಿಯಿಂದ ಇದೆಯೋ, ಸಕಲದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಪೂರ್ತಿಯಿಂದ ವಸಿಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೇ ಮಹತ್ವವಿದ್ದಾಗ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ನಿತ್ಯಗಣಿತ .. ಎಂಬ ಮಾತು ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಕ್ಕೆ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವೇನ ಯೋಜನಾದ್ವೈತಕ

(ಪರಿಮಳ)- 'ನಿಖಿಲ' ಇತಿ 'ನಿದೋಷ' ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಸ್ಯ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವೇನ ಯೋಜನಾದ್ವೈತನಾಯ 'ನಿತ್ಯ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ । 'ಪ್ರಕೃತೋಽಶೇಷದೋಷೈಃ ಸದಾ ಪೂರ್ತಿತಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸರ್ವಜ್ಞಾನಸರ್ವಶಕ್ತಿಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣಸತ್ತೇ ಪಾರ-ತಂತ್ರಾದಿದೋಷಾಣಾಮ್ ಅಯೋಗಾತ್ ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಹಾಗೂ 'ನಿದೋಷಂ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಸಂಬಂಧವಾದರೋ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವವಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಕಲಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ದೋಷಗಳುಳ್ಳವನು ಎನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ದೋಷವಿದೆ ಎಂದಾದರೂ ಸಕಲ ಗುಣಗಳಿವೆ ಎನ್ನುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಈ ರೀತಿ ಒಂದೂ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಸಕಲಗುಣಗಳು ಇವೆ. ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೇನ ಈ ಎರಡೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ನಿತ್ಯಾ-ಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತವಿಶದಪ್ರಜಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಉಪಹತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೇ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದ್ವಾದಶಶ್ಲೋತ್ರದಲ್ಲಿ

ಈ ಅಂಶವನ್ನು ದ್ವಾದಶಶ್ಲೋತ್ರದಲ್ಲೂ (8/8) ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಅಚ್ಯುತೋ ಯೋ ಗುಣೈರ್ನಿತ್ಯಮೇವಾಖಿಲೈಃ

ಪ್ರಕೃತೋಽಶೇಷದೋಷೈಃ ಸದಾ ಪೂರ್ತಿತಃ ।

ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೋರುವಾದ್ಯೈರಜಃ

ಸ್ವರ್ಚತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರೇಂದ್ರಪೂರ್ವೈಃ ಸದಾ ॥ 8 ॥ ಪ್ರೀಣಯಾಮೋ ವಾಸುದೇವಮ್॥

ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗೆ - 'ಯಃ ನಿತ್ಯಮೇವಾಖಿಲೈಃ ಗುಣೈಃ ಸದಾ ಪೂರ್ತಿತಃ ಅಶೇಷದೋಷೈಃ ಪ್ರಕೃತಃ ...' - 'ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಉತ್ತತ್ತಿನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅರ್ಥಾತ್ ನಿತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿರುವನೋ' ಎಂದು.

ಇದರಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸರ್ವಜ್ಞಾನ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ, ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿದ್ದಾಗ ಪರಾಧೀನತೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅಶಕ್ತಿ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಇರಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದಾಯಿತು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಯಃ = ಯಾವ ವಾಸುದೇವನು, ನಿತ್ಯಂ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಅಖಿಲೈಃ = ಎಲ್ಲವಿಧವಾದ, ಗುಣೈಃ = ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಚ್ಯುತ ಏವ = ಬಿಡಲ್ಪಡದೇ ಇರುವವನಾಗಿದ್ದಾನೋ. ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಪೂರ್ತಿತಃ = ಸಕಲಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ-ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅಶೇಷದೋಷೈಃ = ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಿಂದ, ಪ್ರಚ್ಯುತಃ = ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಜಃ = ಜನನಾದಿ ದೋಷರಹಿತನೋ, ಸರ್ವವೇದೋರುವಾದ್ಯಃ = ಇಡೀ ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಉಚ್ಯತೇ = ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ, ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಪೂರ್ವೈಃ = ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ, ಸ್ವರ್ಚಿತಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ, ತಂ = ಅಂತಹ, ದೇವತಾಮಂಡಲಾ-ಖಂಡಮಂಡನಂ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅಲಂಕಾರ-ದಂತಿರುವ, ವಾಸುದೇವಂ = ವಾಸುದೇವನನ್ನು, ಪ್ರೀಣಯಾಮಃ = ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದೋಣ.

ಬ್ರಹ್ಮತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಅಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಕೂಡದು?

(ಪರಿಮಳ)- ಏತಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನ ಗುಣಪೂರ್ತಿವತ್ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಲಾಭಾಯ | ತೇನ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಸೂಚನೇನ 'ಬ್ರಹ್ಮತಂತ್ರೇ ನಾರಾಯಣನತಿಃ ಮೂಲೇ ನ ಯುಕ್ತಾ' ಇತಿ ಶಂಕಾ ಪರಾಸ್ತಾ ||

'ನಿರ್ದೋಷಂ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ದೋಷರಹಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಇದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲಿಗೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ನಮಸ್ಕಾರ ಅನುಚಿತ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥರು ಕೂಡ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ನಿತ್ಯಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋ ಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ ಹರಯೇ ನಮಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಉಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ದೋಷರಹಿತ ಎಂಬುದು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರಯೇ ನಾರಾಯಣ ತಾನೇ.

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ..... ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತಿಸೂಚನೆಗಾಗಿ

(ಪರಿಮಳ)- ಯದ್ವಾ ಲೋಕೇ ಗುಣದೋಷಯೋರವಿನಾಭಾವದೃಷ್ಟೇ: ಇಹಾಪಿ ಗುಣಿತ್ವೇ ದೋಷಿತ್ವಾಪತ್ತಿ: - ಇತ್ಯತ: ಮಿತಗುಣಿತ್ವೇ ದೋಷಿತ್ವಮ್, ಅತ್ರ ಅಮಿತಗುಣತ್ವಾತ್ ನ ದೋಷಿತಾ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿವಮುಕ್ತಿ: ।

'ಯದ್ವಾ ಲೋಕೇ' ಎಂದು 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತ- ಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಮಳದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುಣ ಹಾಗೂ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಕಂಡಿದೆ. 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಗುಣಾ: ತತ್ರ ತತ್ರ ದೋಷಾ:' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೆ ದೋಷವಿರಲೇಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ನಿರ್ದೋಷ ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಇರುವವೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಇರುವವು ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿರುವುದಲ್ಲ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳಲ್ಲದೇ ಪರಿಮಿತವಾದ ಗುಣಗಳವೆಯೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಕಡಿಮೆ ಗುಣಗಳವೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಮಿತಗುಣಿತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ದೋಷಿತ್ವಮ್' ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ವರೂಪ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಮಿತಗುಣಿತ್ವ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷಿತ್ವಾಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದೇ ಈ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹರಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಸದಾ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ.. ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯ

(ಪರಿಮಳ)- ದೇಹಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವೇ, ಲೋಕೇ ಜ್ಞಾನಾದೇರನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ದೇಹೋಽಪಿ ತಥಾ ಸ್ವಾತ್ - ಇತಿ ಶಂಕಾನಿರಾಸಾಯ 'ನಿತ್ಯ'ಇತಿ ಗುಣವಿಶೇಷಣಮ್ । ತೇನ ಮೂಲೇ 'ಸದಾ'ಪದಸ್ಯ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಅನ್ವಯ: ಸೂಚಿತ: ।

ನಾರಾಯಣನಿಗೆ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಪುಷೇ' ಪದದಿಂದ ದೇಹವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ - ಅವನ ದೇಹವಾದರೂ ಜ್ಞಾನ, ಆನಂದಾದಿ- ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೇ ಆದ ದೇಹವು ಅನಿತ್ಯವಾಗಬೇಕು. 'ಯದ್ವಸ್ತು ಅನಿತ್ಯವಸ್ವಾತ್ಮಕಂ ತದಪ್ಯ- ನಿತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ "ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣ.." ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಕ್ಕೆ 'ನಿತ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದೇಹವು ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ-

ರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವೇ ಆಗುವುದು. ಯಾವ ವಸ್ತುವು ನಿತ್ಯವಸ್ತುತ್ವಕ್ಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ನಿತ್ಯವೇ ಆಗುವುದು. ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಅಂದರೆ ದೇಹವು ಜ್ಞಾನಾದಿನಿತ್ಯವಸ್ತುತ್ವಕ್ಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ನಿತ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಸದಾ'ಪದವನ್ನು 'ಸದಾ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂದೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಸಕಲಾವದ್ಯ ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?

(ಪರಿಮಳ)- 'ನಿದೋಷಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ದೋಷಪದಂ ಅಶೇಷದೋಷಪರಮ್ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ 'ಸಕಲಾವದ್ಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ 'ನಿದೋಷಮ್' ಎಂಬ ಪದವು ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ದೋಷಪರವಲ್ಲದೇ ಸಕಲದೋಷಪರ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಅವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೇ ಅವದ್ಯಕ್ಕೆ 'ಸಕಲ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೀಡಿ 'ಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮ ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?

(ಪರಿಮಳ)- 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ 'ಅಸ್ಮ' ಇತಿ ಪದಂ 'ಪ್ರಮಿತಸರ್ವಪರಂ ಸದಪಿ ನೇತ್ತರಪರಮ್' ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅನೇನ ಆಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ ಸೂಚಿತಃ |

'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿನ 'ಅಸ್ಮ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದಿಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯವು ಈಶಾನೃಸರ್ವಸಂಬಂಧಿ

(ಪರಿಮಳ)- 'ಉದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ವಿಯದಧಿಕರಣಾನ್ವಯೇನ

(ಬ್ರ.ಸೂ.2-3-1) ಈಶಾನ್ಯಸರ್ವಸಂಬಂಧಿತ್ವಾತ್ ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯಶ್ಚೈವ ಅತ್ರೋಕ್ತಃ । 'ನಿಯತಿಃ' ಅಪ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯಾ ।

'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಮೊದಲಾದ ಎಂಟನ್ನು ಉದ್ಭವಾದಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾರಾಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯ ಎಂದು ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದು - ಹೌದು. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜನ್ಮ ಸ್ಥೇಮ ಪ್ರಲಯ ಎಂದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮೂರು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಪಡುವುದು. ಈ ಅಂಶವು ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಇನ್ನು ನಿಯಮನವು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಯೇ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ನಿಯಮನವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಯಾ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಯಗಳು ಒಬ್ಬನ ಅಧೀನವೆಂದರೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ನಿಯಮನವೂ ಕೂಡ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮ-ಪ್ರಲಯ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದೆ — ವಿಯದಧಿಕರಣ

*** ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲೋ ವೇದಾಸ್ತದಭಿಮಾನಿನಃ || ಅನುವ್ಯಾ. 2.3.ಶ್ಲೋ.9 ||

ಮಹದಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಜಾಯಂತೇ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಿತಾ ।

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲ ಇತ್ಯೇತೇ ಚ ಸಮಸ್ತಶಃ || 16 ||

ಈಶಾಧೀನವಿಶೇಷೇಣ ಜನ್ಮಾ ಇತ್ಯೇವ ಕೀರ್ತಿತಾಃ ।

ಕಾಲಪ್ರವಾಹ ವಿವೈಕೋ ನಿತ್ಯೋ ನ ತು ವಿಶೇಷವಾನ್ || 17 ||

ಪುರುಷಾವ್ಯಕ್ತಕಾಲಾನಾಂ ರಮೈವೈಶಾಭಿಮಾನಿನೀ ।

ಸಿಸ್ಯಕ್ಷುತ್ವವಿಶೇಷಂ ತತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವದಿಚ್ಛಯಾ || 18 ||

ಪ್ರಾಪ್ತೇವ ಸೃಷ್ಟೇತ್ಪುದಿತಾ ಪ್ರಧಾನಂ ವಿಕೃತೇರಪಿ ।

ಪುಮಾಂಸೋ ದೇಹಸಂಬಂಧಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಮಂತ ಇತೀರಿತಾಃ ||

** ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲೋ ವೇದಾಶ್ಚೇತಿ ಚತುಷ್ಪಯಮ್ ।

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಮಾತ್ರತಃ || 97 ||

ಉತ್ಪತ್ತಿಮದಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ (ಅನುವ್ಯಾ. 2ಅ.3ಪಾ. ಶ್ಲೋ.97)

ತತ್ರ ಪೂರ್ವತನಃ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಸಮಸ್ತಶಃ ।

ತೇಭ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಸ್ತದಧೀನಾ ಇಮೇ ಸದಾ || 101 ||

ಒನ್ನಸ್ಥಿತಿಯಾಜ್ಞಾನನಿಯತಿಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕೃತಿಃ |

ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ತದಧೀನತ್ವಮೇತೇಷಾಂ ನೈವ ಹೀಯತೇ || 102 ||

“ಅನಾದಿವಾ ಅಯಮಕಾಶಃ” “ಆಥ ಹ ವಾ ವ ನಿತ್ಯಾನಿ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿರಾತ್ಮಾಕಾಶಃ” ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿ, ವೇದ, ಆಕಾಶ, ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ‘ಆತ್ಮನಃ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ‘ವಿಯತ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್’ ಎಂಬ ಅನುಮಾನಸಹಾಯವು ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ, ಜೀವ, ವೈತನ್ಯ, ಕಾಲ, ವೇದ, ಮಹತ್ವತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ವ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಕ್ಕದ್ದು. - ಇದು ವಿಯದಧಿಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಫಲಿತಾರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ’ ಎಂಬುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ.

ವಿಯದಧಿಕರಣದ ಸೂತ್ರವಿವರಣೆ

ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ -

“ಯಾವದ್ವಿಕಾರಂ ತು ವಿಭಾಗೋ ಲೋಕವತ್ || ೬೦ (2/3/7)”

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇರಲೇ ಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿ, ಹಾಗಾದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ -

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ವಿಭಾಗಃ= ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯು ಯಾವದ್ವಿಕಾರಂ= ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮನೀತವು. ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥವೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ಘಟದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನುತ್ಪತ್ತಿ ಉಳ್ಳವನು ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತನು. ಅವನನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿಸುವವರಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವು. ಸ್ವರೂಪೇಣ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ, ಅದರ ಪರಾಧೀನತೆ ತೋರಿಸಲು ವಿಕಾರ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹರಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದು, ಅನಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಇರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪಸೃಷ್ಟಿ ಇದ್ದರೆ ಆಕಾಶದ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ-
ಮಾತ್ರವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಗೆ ಯಾವ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಅಪೂರ್ವ-
ವಿಶೇಷೋಪಜನನೇನ ಹಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೋಪಜನೋಽವಶ್ಯಂಭಾವೀ । ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಶ್ಚ ವಸ್ತು-
ಸ್ವರೂಪಾಭಿನ್ನಃ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಅಸೌ ಉಪಜನೋ ಭವತೀತಿ" ವಿಶಿಷ್ಟವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ
ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಅಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೇ

(ಪರಿಮಳ)- ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಜಗದ್ಜನ್ಮಾದಿನಾ ಫಲಂ ನಾಸ್ತಿ ಚೇತ್ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯ-
ಯುಕ್ತಮ್ । ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತೋ ನಿಪುಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಯೋಗಾತ್ । ಅಸ್ತಿ ಚೇತ್ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-
ಗುಣಃ' ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯತಃ- ಶೀಲೇತಿ ॥ 'ಜನ್ಮಾದಿರಚನಾಸ್ವಭಾವ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಫಲಾಭಾವೇ-
ಽಪಿ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಃ । ಯಥಾ ಚೈತತ್ ತಥಾ ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣೇ
(2-1-9) ದಕ್ಷಾಮ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಅನೇನ ಸದಾಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್ ಇತ್ಯಪ್ಪವ್ತಯಃ
ಸೂಚಿತಃ ।

ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ?
ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತನಾದ ಈಶ್ವರನು ಫಲವಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತ.
ಫಲವಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದು ಗುಣ ನ್ಯೂನತೆ
ಇರುವುದರಿಂದ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಸೃಷ್ಟಿಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಭಗವಂತನ
ಸ್ವಭಾವ. ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದೆ ಎನ್ನುವುದಂತೂ ಅನುಚಿತ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸ-
ಲೆಂದೇ 'ಶೀಲ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಫಲವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು
ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಇದನ್ನು ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚೀಕಾ-
ರಾಯರೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ಭಗವಂತನ ಸ್ವಭಾವ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಅನು-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸದಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ
ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಈ ಅರ್ಥವು ಲಭ್ಯ. ತಥಾ ಚ - ಯಾವಾಗಲೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ
ಉದ್ಭವಾದಿಪ್ರದ ಎಂದರೆ ಅದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಮ್ಮೆ
ಸೃಷ್ಟಿಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗಲೇ ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿಕ್ಕಾಗ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ
ಸೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು ।

ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣ ಹೊರಡಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ

** ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನು ಎಂಬ ವಾದವು ಯುಕ್ತಸಹವಲ್ಲ. ಯಾವ

ಉದ್ದೇಶ್ಯಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಅನಂತಜೀವಜಡಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಪ್ರೇರಿಸಬೇಕು? ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೆ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಬರುತ್ತೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತೆ. ಏವಂಚ ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ಕರ್ತನೆಂಬ ವಾದವು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಓಂ || ನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ಯಾತ್ || ಓಂ (2/1/33)

ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನಾದಿಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ಣಕಾಮನೂ ಪರಮಾನಂದಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಪ್ರಯೋಜನಗಳೂ ಕೂಡ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿವೆ. ಆತನು ಅನಾದಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಪ್ರಯೋಜನಮನುದ್ದಿಶ್ಯ ನ ಮಂದೋಽಪಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ' ಎಂಬ ಲೋಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಏನು ಗತಿ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ಓಂ || ಲೋಕವತ್ಪು ಲೀಲಾಕೈವಲ್ಯಂ || ಓಂ (2/1/34)

ಈಶ್ವರನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹರ್ಷೋದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಜನರ ವ್ಯಾಪಾರದಂತೆ (ಮತ್ತರ ಕುಣಿತ, ಗಾಯನ, ಕವಿತೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಂತೆ) ಕೇವಲ ಕ್ರೀಡಾರೂಪವೇ. ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಪಾರವಲ್ಲ. (ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಸಾಧುವೂ ಆದ ಹರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವು ಯೋಗ್ಯಪರಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದೇ ಸ್ವಪೂರ್ಣತೆ ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ನಾಶಮಾಡದಂತೆ, ಆತ್ಮಘಾತವಾಗದಂತೆ ವರ್ತಿಸತಕ್ಕದ್ದೇ). ಕಾಮಿಜನರು ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಿಸುವಂತೆ ಸುಖ-ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಯಾಸ ಬೇಜಾರುಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಪಾರವಲ್ಲ. 'ಕೇವಲಾ ಏವ ಕೈವಲ್ಯಂ ಕೈವಲ್ಯರೂಪಲೀಲಾ = ಲೀಲಾಕೈವಲ್ಯಂ' ಎಂದು ಮಯೂರವ್ಯಂಸಕಾದಿವತ್ ಸಮಾಸ, ಸ್ವಾರ್ಥೇಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಫಲೋದ್ದೇಶ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ : ಅಗ್ನಿಯ ದಾಹಕೃತ್ವಂ, ಕರುಗಳ ಕುಣಿತ, ಮದಿರಾಮತ್ತರ ನರ್ತನ, ಜ್ಞಾನಿಗಾಯಕರ ಗಾನ, ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿವೆ. 'ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಸಾ ಸ್ತೃಹಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. 'ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಃ ಸೃಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟು ಎಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥಫಲಬರಲಿ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ-ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಭಾವ ಭೂತಗಳಾದುವುಗಳು. ಔಪಾಧಿಕವಲ್ಲ. ಅಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲ.

ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಸುಧಾ

ಅಂಗಚೇಷ್ಟಾ ಯಥಾ ಮಂಸಃ ಕಾಶ್ಚಿದುದ್ದೇಶವರ್ಜಿತಾಃ ।

“ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಿತ್ಯಾಹ ಶ್ರುತಿರಂಜನಾ ॥ 105 ॥

ಕ್ರೀಡಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಿನೀ ।

ಇತಿ ಕೇವಲಲೀಲೈವ ನಿರ್ಣೇತಾ ಪ್ರಭುಣಾ ಸ್ವಯಮ್ ॥

— (ಅನುವ್ಯಾ. 2-1) (ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣ)

ಸುಧಾ - ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಜ್ವಲನಪವನಾದಿನಾಮ್, ತಥೇಶಸ್ಯಾಪಿ ಸದಾ ಸೃಷ್ಟಾದೌ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ವಿನಾ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಮಿತೇತಿ ಶೇಷಃ । ಕಾಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಾವಹ್ನುಲಿಚಾಲನಾದಿಕಾಃ । ಉದೇಶವರ್ಜಿತಾಃ ಪ್ರಯೋಜನೋದೇಶವರ್ಜಿತಾಃ । ತಥಾ ಇಶಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿರिति ಪೂರ್ವಣಾನ್ವಯಃ । ದೇವಸ್ಯೇತಿ । “ದೇವಸ್ಯೇಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಾಸಕ್ತಾಮಸ್ಯ ಕಾ ಸ್ಮೃಹಾ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಂಜನಾ ಸ್ಫುಟಮುಕ್ತಮರ್ಥಮಾಹ । ದೇವಸ್ಯಾಯ ಸೃಷ್ಟಾದಿವಿಷಯ ಷಃ ಇಚ್ಛಾ, ತತ್ಪೂರ್ವಿಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರिति ಯಾವತ್ । ಸ್ವಭಾವ ಏವ । ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಯ । ಕುತಃ? ಆಸಕ್ತಾಮಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಮೃಹಾಸಮ್ಮವಾದಿತೀರ್ಥಃ । ... ಯತ ಏವಂ ಕ್ರೀಡಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಿನೀ, ಇತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರುತಿಸಾರಿಣಾ ಪ್ರಭುಣಾ ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಕೇವಲಲೀಲೈವ ಸೃಷ್ಟಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ನಿರ್ಣೀತಾ ಲೀಲಾಕೇವಲಮिति ।

— ಭಗವಂತನು ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಮಾಡುವನು. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಆಪ್ತಕಾಮ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮೊದಲೇ ಪಡೆದಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದದ್ದೇನಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಅವನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹೇಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ನಿರಂತರ ಸುಡುತ್ತಿರುವುದು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರತು ಅದರ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ಗಾಳಿಯು ನಿರಂತರ ಸಂಚರಿಸುವುದು ಅದರ ಸ್ವಭಾವವೇ. ಅಲ್ಲ! ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಅಚೇತನಗಳು. ಹಾಗಾಗಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿರಲಿ; ಭಗವಂತ ಒಬ್ಬ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತ ಚೇತನ. ಇಂತಹವನಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಜನರಹಿತಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸರಿಯೇ? ಎಂದರೆ ಸರಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಪ್ರವಚನಮಾಡುವಾಗ ಕೈಯ್ಯೆ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಆಚೆ ಈಚೆ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಎಂದೊಪ್ಪುವುದರಿಂದಲೇ “ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಿತ್ಯಾಹ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಿನೀ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಕ್ರೀಡೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳು ಕೇವಲ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಪುಷೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರ ಬಿಚಿತ್ಯ

(ಪರಿಮಳ)- ಮೂಲೇ 'ದೇಹಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ನ ಕೇವಲಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಸತ್ತ್ವಾದ್ಯುಪಪತ್ತರ್ಥಂ ಕಿಂತು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯುಪಪತ್ತರ್ಥಂ ಚ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ 'ವಪುಷೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ | ಅನ್ಯಥಾ 'ಪತ್ಯುರಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ 'ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ 'ಅಶರೀರಸ್ಯ ಜಗತಾ ಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಭಾವರೂಪಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಗದೋಪಾಪತ್ತೇಃ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದೇಹಮ್' ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ - ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಕೂಡಿಸಲೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಭಾವ - ದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತದಾಶ್ರಿತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದು.

ಇನ್ನು ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೇಹಪದ ಸೂಚಿತಾರ್ಥವನ್ನು ನೆನಪಿಸಲು 'ವಪುಷೇ' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇದ್ದರೆ 'ಪತ್ಯುರಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್' ಅರ್ಥಾತ್ ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಶರೀರಸ್ಯ ಜಗತಾ ಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಭಾವರೂಪಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ' ದೇಹವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಕರ್ತೃಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಕೂಡದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ದೋಷವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣಸೂತ್ರಾರ್ಥ

** ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ (ಸೂ. 2-2-38)

ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಚ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ

(ಭಾ.) ಅಶರೀರತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಜಗತಾ ಸಂಬಂಧೋ ನ ಯಜ್ಯತೇ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಮೃತಪುರುಷವತ್ |

- ಕಿಂಚ ರುದ್ರೋ ನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ | ಅಶರೀರತ್ವಾತ್ | ಮೃತಪುರುಷವತ್ ಇತಿ | ಅಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕುತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಇತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಮ್ - ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಇತಿ || ಸಂಬಂಧಸ್ಯ

= ಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ | 'ಅಶರೀರಸ್ಯ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ತಥಾಚ, ಶರೀರಸ್ಯ ಕರ್ತೃ-
ಕಾರ್ಯಭಾವಸಂಬಂಧವ್ಯಾಪಕತಯಾವ್ಯಾಪಕೀಭೂತಶರೀರನಿವೃತ್ತೌತದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಭೂತಕರ್ತೃತ್ವಾ-
ದಿಸಂಬಂಧನಿವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | (ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಮೇನಂಬರೀ)

** ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲತರಯುಕ್ತ ಇದೆ. ಅದೇನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಓಂ || ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ || ಓಂ (2-2-38)

ಶಿವನು ಶರೀರವುಳ್ಳವನೋ, ಅಶರೀರಿಯೋ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮೊದಲನೇ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ದೋಷ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತೆ. ಶಿವನು ಅಶರೀರಿಯು ಎಂದು ಪಾಶುಪತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆ ಪಕ್ಷದ ದೋಷವು ತೋರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತೆ. ಶರೀರ ರಹಿತನಾದ ಶಿವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಶರೀರ ಕುಲಾಲನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಸಂಬಂಧವು ಕಂಡಿದೆ. ಶರೀರರಹಿತನು ಮೃತಪುರುಷನಂತೆ ಇರುವನು. ಅವನು ಉಪಾದಾನಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದಿಸಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಅಸಂಭಾವಿತವು. ಅಶರೀರ ಗಗನವು ಘಟಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಜಗತ್ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಯಾವ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಇರಬೇಕಾದರೆ ಕುಲಾಲನಿಗೆ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವಂತೆ ಇರಬೇಕು. ಅಶರೀರ ಶಿವನಿಗೆ ಅಂಥ ಜಗತ್ಸಂಬಂಧಿಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಳಯ-
ದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಪ್ರಮಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನು ಅಶರೀರ ಎಂದೇ ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳಬೇಕು.

ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣ(2-2-11ಅ.38.ಸೂ) ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ -

ಅಶರೀರತ್ವತಸ್ತಸ್ಯ ಸಂಬಂಧೋ ಜಗತಾ ಕೃಚಿತ್ || 273 ||

ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನ ಯುಜ್ಯೇತ ದೇಹಿನೋ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟತಃ |

ತಸ್ಯ = ಆ ರುದ್ರನಿಗೆ, ಅಶರೀರತ್ವತಃ = ಶರೀರ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಕೃಚಿತ್ = ಯಾವ ವಿಧ-
ವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ), ಕರ್ತೃತ್ವೇನ = ಕರ್ತೃತ್ವರೂಪದಿಂದ, ಜಗತಾ =
ಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ, ಸಂಬಂಧಃ = ಸಂಬಂಧವು, ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಭಾವಸಂಬಂಧವು, ನ
ಯುಜ್ಯೇತ = ಕೂಡದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು! ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹಿನಃ = ಶರೀರ ಇರುವವನಿಗೆ, ಜ್ಞಾನ-
ದೃಷ್ಟತಃ = ಕಾರಣಕಲಾಪಗಳ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಿಗೆ
ಮಾತ್ರ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೊಡುವುದರಿಂದ 'ವಪುಷೇ' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ ಎಂಬ ಭಾಗದ ಔಚಿತ್ಯ

(ಪರಿಮಳ)- 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತ್ಯೇತದ್ 'ವೇದವೇದಾನುಸಾರಿಸರ್ವಪೌರುಷೇಯಾಪೌರುಷೇಯ ಪರಮ್' ಇತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತೀತಿ || ಆಪಾತತೋ ನೋಕ್ತಗುಣ- ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಹರಿಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಹೃದಯೇತಿ || 'ತಾತ್ಪರ್ಯಪ್ರಕಾಶಿತಾಯ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ - ಹರಯೇ ಇತಿ ||

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಅಖಿಲ್ಯೈಃ ಅಪಿ ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದರೆ ಯಾವುವು? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯ- ದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರಿಂದ ಸುವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವೇದವನ್ನು ಹಾಗೂ ವೇದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ ರೂಪವಾದ ಅಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿ- ಮಾಡಬೇಕು. ಹಲವು ಸುವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದ ನಿವಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾರಾಯಣನೇ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸುವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ "ಹರಯೇ" ಎಂಬ ಪದ. ಹರಿತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವೀಕರೋತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ತನ್ನ ಭಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಈ ರೀತಿ ಮಾಡುವವನು ಇಷ್ಟನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅವನು ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯತಮನೇ ಸರಿ.

ಕಾಶೀ ಅಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮನ್ವಯತಃ ಪೃಥಕ್ |

ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯಮಧಿಕಂ ತದುವಾಸ್ಯಹೇ ||

ಯಾರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೋ, ಯಾರು ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವನೋ, ಯಾರು ಈ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ- ನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಕೃಪಾಲೇಶದಿಂದ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣೀ ರಚನೆ

ಸೂತ್ರತದ್ವಾಪ್ಯತಟ್ಟೀಕಾತದ್ವಾಖ್ಯಾಕಾರಿಣೋ ಗುರೂನ್ |

ಸನ್ನಮ್ಯ ತತ್ಕೃಪಾಲೇಶೈಃ ಸುಧಾ ಕಿಂಚಿತ್ತಪಂಚ್ಯತೇ ||

ಗುರುಗಳಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರನ್ನು, ಭಾಷ್ಯಕಾರರನ್ನು, ಟೀಕಾಕಾರರನ್ನು, ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವರ ಕೃಪೆಯ ಒಂದು ಅಂಶದಿಂದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಮ್ಮದು ಕೇವಲ ಅವರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅನುವಾದ ಮಾತ್ರ

ಯಶ್ಚಂದ್ರಿಕಾದಿಸಮುಪಜೀವಿಮಹಾನಿಬಂಧೈಷ್ಟೀಕಾಶಯೇಷು ಬಹುಧಾ ವಿಶದೀಕೃತೇಷು |

ಯತ್ನೋ ಮಮೈವ ಸಫಲೋಽಸ್ತು ತದಾಶಯಾನುವಾದೈಸ್ತದೀಯಕರುಣಾಲವಸಂಪ್ರಯುಕ್ತೈಃ ||

ಚಂದ್ರಿಕಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಿಂದ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನೇಕರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಈ ಯತ್ನವು ಸಫಲವಾಗಿ ಆಗಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಯತ್ನವು ಅವರೆಲ್ಲರ ಕರುಣಾಲೇಶದ ಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡುವುದಷ್ಟೇ ಆಗಿದೆ.

ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ನನ್ನ ಎಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ

ಅನೇಕತಂತ್ರಸಿದ್ಧಾಂತವಿಚಾರಗಳನೇ ಮಮ |

ಶ್ರದ್ಧಾಜಾಡ್ಯೇನ ಚರತಃ ಜ್ಞಾಂಯಂತು ಸ್ವಲನಂ ಬುಧಾಃ ||

ಅನೇಕ ತಂತ್ರಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗಂಭೀರವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಾನು ಶ್ರದ್ಧಾಜಾಡ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಎಡವಿದ್ದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕ್ಷಮಿಸಲಿ.

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ - ಈ ಪದ-ದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ -

ವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋ... ಭಾಗದ ವಿವರಣೆ

ಗುಣಾನಾಂ 'ವಿಶದಪ್ರಭಾಃ' = ಸರ್ವವಿಷಯೀಕರಣಶಕ್ತಯಃ, ತಜ್ಜಾಲೋಲ್ಲಾಸಃ = ಕಾರ್ಯೋ-ನ್ಮುಖತಾಲಕ್ಷಣೋ ದ್ವೈವಿಶೇಷಃ ತೇನ ನಿತ್ಯೋಪಹತಾನಿ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿಭೂತಾನಿ ಸಕಲಾವದ್ಯತಮಾಂಸಿ ಯತ್ರ ತಸ್ಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯತ್ರ ವಿಕೃತಗುಣಸ್ವಾಪಿ ಸಕಲದೋಷಾತ್ಯಂತಾ-ಭಾವಪ್ರಯೋಜಕತಾ ಕಿಮು ತತ್ರ ತದಾನಂತ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಯಃ |

ಗುಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪ್ರಭೆ ಎಂದರೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಈ ಶಕ್ತಿಗಳ ಜಾಲ ಎಂದರೆ ಸಮೂಹ. ಸಮೂಹದ ಉಲ್ಲಾಸ ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾಗುವ ಒಂದು ತರಹದ ಪದಾರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ದೋಷಗಳೆಂಬ ತಮಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮಾಣಿಕ್ಯವು ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಭಗವಂತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ, ಅಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದು ಗುಣಗಳ ಪ್ರಭೆಯ ಸಮೂಹವು ನಿತ್ಯ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾಗಿದ್ದಾಗ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಾದ ದೋಷವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಒಂದೊಂದು ಗುಣಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದಂತೆ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದಾಗ ಅನಂತಗುಣಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸುತರಾಂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮ ಎಂಬ ಪದವು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) ಅತ್ರ 'ಸ್ಥೇಮ'ಶಬ್ದೇನ ಅನ್ನದಾನಾದಿನೇವ ಜ್ಞಾನದಾನೇನಾಪಿ ಪಾಲನಸ್ಯಾ-
ಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್, ಪ್ರಲಯಶಬ್ದೇನ ಚಾಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ, 'ರಚನಾ'ಶಬ್ದೇನ ತಂತ್ರೇಣ
ನಿಯಮನಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಸಂಭವಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ಅಪ್ಪಕಸಂಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಮಾನ-
'ಆದಿ'ಪದಸಂಗ್ರಾಹ್ಯಕಥನಪರತ್ವಂ ನಾಸ್ಯ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ನ ತಂಕನೀಯಮ್ ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯ 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುದು. ಅಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಕಂ' ಎಂದು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂದು. ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಃಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಟಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾದವನು ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯವು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಆದ್ಯಪದ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ರೂಪವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಭಾವ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಲಯ ಹೀಗೆ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮ ಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಮುಷೇ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪದದಿಂದ ಎಂಟನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಭಗವಂತ ಅನ್ನಾದಿ-
ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವನು. ಇದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕೊಡುವನು.
ಇದೂ ಒಂದು ಪಾಲನೆಯೇ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವುದು.

ಇನ್ನು ಪ್ರಲಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಲಯ ಎಂದರೆ ನಾಶ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ಲೀಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ಪ್ರಲಯಃ' ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವುದರಿಂದ ನಾಶವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಅಥವಾ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ನಿಯಮನವಾದರೋ ರಚನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಾಗ ಸಿಗುವುದು. ರಚನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಯಮನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಮೊದಲನೆಯ ರಚನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಹೇಳಿದಾಗ ರಚನಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಯಮನ ಎಂದರ್ಥ.

ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇಕೆ?

(ರಸರಂಜನೀ) - ನನು 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಇತ್ಯತ್ರ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕವಿವಕ್ಷಾಸ್ತಿ ನ ವಾ | ಆದ್ಯೇ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ಜನ್ಮಸ್ಯೇವಪ್ರಲಯ' ಇತಿ ತ್ರಿತಯಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಮನುಪಪನ್ನಮ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ - 'ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ | ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾವಪಿ ಹ್ಯಾಸು ಶ್ರುತಿಪೂರ್ವಾ ...'

ಇತಿ ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಃ | 'ಉದ್ಭವಃ = ಉತ್ಪತ್ತಿರಾದಿರಸ್ಯ ಇತ್ಯುದ್ಭವಾದಿ = ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕ'ಮಿತಿ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಸಂಗತಿಶ್ಚ | ನ ಚ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷ ವಿವಾಂಗೀಕ್ರಿಯತೇ | ತ್ರಿತಯಮಾತ್ರೋಕ್ತಿಶ್ಚ ಉಪ-
ಲಕ್ಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತಥಾತ್ವೇನ ಜನ್ಮಮಾತ್ರಗ್ರಹಣೇನಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣ-
ಸಂಭವೇನ ತ್ರಿತಯಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್ | ಉಚ್ಯತೇ | ಯತ್ ತಾವದ್-
ವಿಕಲ್ಪಿತಮಷ್ಟಕವಿವಕ್ಷಾಸ್ತಿ ನ ವೇತಿ ತತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ತತ್ರ ಯದುಕ್ತಂ ತ್ರಿತಯಮಾತ್ರ-
ಗ್ರಹಣಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ | ತನ್ನ | ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾಷ್ಟಕಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಾತ್ | ನ ಚೈಕೋಕ್ತಾವಪಿ
ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾಷ್ಟಕಗ್ರಹಣಸಂಭವೇನ ಕಂಠತಸ್ತತ್ರಯಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಸ್ಯವಾಸಿದ್ಧೇಃ | ತಥಾಹ - ಅತ್ರೋಚ್ಯಮಾನಂ ಜನ್ಮಾದಿ-
ಕರ್ತೃತ್ವಂ ತಾವಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗೀತಿ -

'ಸೃಷ್ಟಿರಕ್ಷಾಹೃತಿಜ್ಞಾನನಿಯತ್ಯಜ್ಞಾನಬಂಧನಾನ್ |

ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಕ್ತರ್ನ ಚಾನ್ಯಥಾ ||'

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ನ ಚ ಜ್ಞಾತಮಾತ್ರಂ ಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗೀ, ಕಿಂತು ಯಾಥಾ-
ತಥ್ಯೇನ | ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ತಸ್ಯ ವಿವಮ್ - 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯನೇನ ಉಕ್ತಮೀಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಂ ಪ್ರಮಿತಂ
ಸರ್ವಚೇತನಾಚೇತನತಯಾ ದ್ವೈರಾಶ್ಯೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ತತ್ರ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕೇ ತ್ರಿತಯಸ್ಯ ರಾಶಿ-

ದ್ವಯವಿಷಯತ್ವಮ್, ಉತ್ತರಪಂಚಕಸ್ಯ ತು ಚೇತನಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ । ಅಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯ
ಅನುಕ್ತೌ ಕಥಮದಗತಿಃ ಸ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾದಗತಿಃ ತತೋಽನರ್ಥಾದಗತಿರ್ವಾ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾದತಃ
ಸ ವಕ್ತವ್ಯ ಏವ । ಅಜ್ಞಕಮುಕ್ತಾ ವಿಶೇಷವಚನೇ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದತಃ
ಸಂಕ್ಷೇಪೇಣೈವ ಕಾರ್ಯಮತೋಽಪ್ಪಕಗ್ರಹಣೇ ಕಾರ್ಯೇ ಕೃತಂ ತ್ರಿತಯಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಂ
ಆನ್ಯತೋಽವಿಶೇಷಂ ಸೂಚಯತ್ಯೇವ । ತತೋ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನರೂಪಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾದ್ಯುಕ್ತ-
ತರಂ ತನ್ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಮಿತಿ ॥

'ಅಸ್ಮೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟನ್ನು ಹೇಳಲು ಇಚ್ಛೆ ಇದೆಯೋ
ಇಲ್ಲವೋ? ಅರ್ಥಾತ್ ಎಂಟನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ?

ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ 'ಉದ್ಯವಾದಿ = ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಂ ತದ್ಯಥಾ ಸಂಭವಂ
ದದಾತಿತಿ ಉದ್ಯವಾದಿದಃ' ಎಂದು ಮುಂದೆ 'ನಾರಾಯಣಂ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಟನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಎಂಟು ಎಂದು
ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಅವರದ್ದೇ ಪದ್ಯವಾದ 'ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ
ಸರಿ? ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ । ಬಂಧ-
ಮೋಕ್ಷಾದಪಿ ಹ್ಯಾಸು ಶ್ರುತಿಷೂಕ್ತಾಃ' ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿಗೆ ತಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ
ವಾಕ್ಯದ ವಿರೋಧ. ಕೊನೆಗೆ ಎಂಟನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆದರೆ ಎಂಟನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಮೂರನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಉಪಲಕ್ಷಣಾ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ
ಇನ್ನೂ ಐದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು. ಉಪಲಕ್ಷಣಾ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ 'ಕಾಕೇಭ್ಯೋ ದಧಿ ರಕ್ಷ್ಯತಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ
ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಕಪದದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದೇ ಇದ್ದ ಬೆಕ್ಕು ಮುಂತಾದ ಮೊಸರಿಗೆ ವಿಭಾತಕವಾದ
ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಅದೇ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿ ತ್ರಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೂ
ಐದನ್ನು ಆ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಜನ್ಮ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದವು ಸಾಕು. ಮೂರನ್ನು
ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು? ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಉಳಿಯುವುದು.

ಉತ್ತರ - ಮೂರನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ
ನಾರಾಯಣನು ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು.

'ಸೃಷ್ಟಿರಕ್ಷಾಹೃತಿಜ್ಞಾನನಿಯತ್ಯಜ್ಞಾನಬಂಧನಾನ್ ।

ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ವಿಷ್ಣುತಶ್ಚೈವ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಕ್ತೀರ್ನಚಾನ್ಯಥಾ ॥' (ತಾ.ನಿ. 1-83)

ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಜ್ಞಾನಬಂಧನಾನ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಬದ್ಧಂತೀತಿ ಬಂಧನಾಃ = ಕಾಮಕರ್ಮಾದ್ಯಾಃ ।

ತಾಂಶ್ಚ । ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾರಃ ಕಥಿತಃ ।

ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವದ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿ ಎಂದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾದ ಸಕಲಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚೇತನ ಹಾಗೂ ಅಚೇತನ ಎಂದು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ, ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಅಂದರೆ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಇವುಗಳು ಸಕಲ ಚೇತನಾಚೇತನ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಇದೆ. ಮುಂದಿನ ಐದಾದರೋ ಚೇತನಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದೆ ಎಂದು. ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಮೂರನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ಇನ್ನು ಎಂಟನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳದಂತಾದೀತು! ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಮೂರನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯ.. ಪದದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ - ಅಮ್ನಾಯಶಬ್ದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ

(ವಿರೀ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯಕೃತಾ) — ಯದ್ವಾ 'ವಿಷ್ಣಂತೇ = ಹಂಸಂತೇ ವಿಭಿಃ' ಇತಿ ಶೇಷಾಃ = ಕಾಮಾದಿವೈರಿಣಃ ನ ವಿದ್ಯಂತೇ ತೇ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಅಶೇಷಾ = ವೀತರಾಗಾದಯೋ ಜನಾಃ | ತೈರಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಹೃದಯೇನ ದೀಪ್ತಾಯ - ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಷ - ವಿಜೇತಿ ಹಂಸಾರ್ಥ- ದಂಡಕೇ ಭೃಗೌ ವಿಷಧಾತೋಃ ಪಾಶಾತ್ | ಅನೇನ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋ ವಂದ್ಯಮ್' ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥತಯಾ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ | 'ಸ್ಮೃತಿ'ಪದಸ್ಯ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛೇದಃ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯಾಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗಃ |

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ - ಈ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅಶೇಷ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಶೇಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣಂತೇ ಹಂಸಂತೇ ವಿಭಿಃ ಇತಿ ಶೇಷಾಃ ಎಂಬ ವಿವರಣೆಯಂತೆ ಯಾವುದರಿಂದ ಜನರು ಹಂಸಗೆ ಒಳಪಡುವರೋ ಅದನ್ನು ಶೇಷ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದ ಶತ್ರುಗಳು. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದವರೇ ಅಶೇಷರು. ಅರ್ಥಾತ್ ರಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಜನರು. ಇವರುಗಳಿಂದ ಆಮ್ನಾಯ ವೇದ ಹಾಗೂ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡವನು ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಅಶೇಷ ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ' ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅನುಪ್ರಾಸವು ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು. ಒಟ್ಟರ್ಥ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಜನರಿಗೆ ವೇದ ಹಾಗೂ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಅಂತರಂಗಭಾಗದಿಂದ ಹರಿಯು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು. ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆಯೇ
ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ..

(ಎರೀ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯಕೃತಾ) ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಾನಾಂ ಸ್ಕೃತಿಃ = ಪ್ರತಿಭಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ
ಪ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಃ |

‘ಅತ್ರ ಜನ್ಮನಿ ನ ಯತ್ಪಠಿತಂ ತೇ ಜೈತ್ರ ಭಾತಿ ಕಥಮಿತ್ಯಮುನೋಕ್ತೇ |

ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸು ಹಿ ವೇದ ಪುರೋದಂ ಸರ್ವಮಿತ್ಯಮಿತಬುದ್ಧಿರುವಾಚ’

ಇತಿ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯೋಕ್ತೇಃ | ತಸ್ಯ ಹೃದಯಂ = ಪ್ರಿಯಃ | ಸಚಾಸೌ ದೀಪ್ತಶ್ಚ ತಸ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

‘ಪ್ರಿಯಂ ಹೃದಯಮುದ್ದಿಕ್ತಂ ಕಾಂತಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ’

ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತೇಃ | ಅನೇನ ‘ಮಮ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ’ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃತಂ
ಭವತಿ | ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಹೃದಯೇ ಸ್ವಸ್ಥಾನೈಷಾಂ ವಾ ದೀಪ್ತಾಯ = ಅವಭಾತಾಯ
ಇತ್ಯರ್ಥೋ ವಾ |

* ಅಶೇಷ ಎಂದರೆ ಸಕಲ ಎಂದರ್ಥ. ತಥಾಚ - ಸಕಲ ವೇದದ ಸ್ಕೃತಿಃ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಭೆ
(ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ) ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವರು ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು
ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ -

‘ಅತ್ರ ಜನ್ಮನಿ ನ ಯತ್ಪಠಿತಂ ತೇ ಜೈತ್ರ ಭಾತಿ ಕಥಮಿತ್ಯಮುನೋಕ್ತೇ |

ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸು ಹಿ ವೇದ ಪುರೋದಂ ಸರ್ವಮಿತ್ಯಮಿತಬುದ್ಧಿರುವಾಚ’ (ಮ.ವಿ. 4-53)

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥ- ಜೈತ್ರ = ಎಲ್ಲ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸ್ವಭಾವದವನೇ ! ತೇ = ನಿನ್ನಿಂದ,
ಅತ್ರ ಜನ್ಮನಿ = ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ, ಯತ್ = ಯಾವುದು, ನ ಪಠಿತಂ ತತ್ = ಓದಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವೋ ಅದು,
ಕಥಂ = ಹೇಗೆ, ಭಾತಿ = ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಅಮುನಾ = ಈ ಗುರುಗಳಿಂದ, ಉಕ್ತೇಃ
ಸತಿ = ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲು, ಅಮಿತಬುದ್ಧಿಃ = ಮಿತವಲ್ಲದ ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ
ಪೂರ್ಣ-ಪ್ರಜ್ಞರು, ಇದಂ = ಈ, ಸರ್ವಂ = ಎಲ್ಲವನ್ನು, ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸು = ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ-
ಗಳಲ್ಲಿ, ಪುರಾ ವೇದ ಹಿ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೆನು, ಇತಿ = ಎಂದು, ಉವಾಚ = ಹೇಳಿದರು.

ಇವರಿಗೆ ಹೃದಯ ಎಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಹೃದಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು
ದ್ವಿತೀಯತಾತ್ಪರ್ಯ(ಭಾಗವತ)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಿಯಂ ಹೃದಯಮುದ್ದಿಕ್ತಂ ಕಾಂತಮಿತ್ಯ-

ಭಿಧೀಯತೇ' (2-9-23) (ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್) ಎಂದು. ದೀಪ್ತಾಯ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶರೂಪನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ - ಎಲ್ಲಿ ವೇದಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಇರುವ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಹಾಗೂ ತೇಜೋರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದು.

** (ಭಾಗ.ತಾ.) - ಹೃದಯಂ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳಪ್ರಿಯವಾದುದು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೋಶದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಿಯ, ಹೃದಯ, ಉದ್ವಿಕ್ತ, ಕಾಂತ" ಇವುಗಳು ಸಮಾನಾರ್ಥಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಇದರ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ -

ಪ್ರತ್ಯಾದಿಷ್ಟಂ ಮಯಾ ತತ್ರ ತ್ವಯಿ ಕರ್ಮ ವಿಮೋಹಿತೇ |

ತಪೋ ಮೇ ಹೃದಯಂ ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮಾಹಂ ತಪಸೋಽನಘ || 2-9-22 ||

ಸೃಜಾಮಿ ತಪಸ್ಯವೇದಂ ಗ್ರಸಾಮಿ ತಪಸಾ ಪುನಃ |

ಬಿಭರ್ಮಿ ತಪಸಾ ವಿಶ್ವಂ ವೀರ್ಯಂ ಮೇ ದುಸ್ವರಂ ತಪಃ || (ಭಾಗ.2-9-23)

ಇಲ್ಲಿ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೀಗಿವೆ -

'ತಪಃ ಪ್ರಿಯಂ ಸದಾ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತಪಸ್ಯವಾಪ್ಯತೇ ಹರಿಃ |

ಸ್ಯಯಂ ಚ ತಪಸ್ಯವೇದಂ ಬಿಭರ್ತಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಹಿ |

ತಪಃಶಬ್ದಾಭಿಧಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಜ್ಞಾನರೂಪೋ ಹರಿಯತಃ |

ಜ್ಞಾನವೀರ್ಯೋ ಜ್ಞಾನಬಲೋ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಇತಿರೀತಃ' ಇತಿ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮ್

ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗ ಬಂದಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ನಿನಗೆ ಜ್ಞಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ನಾನು ನಿನಗೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡು ಎಂದು ಆದೇಶ ಕೊಟ್ಟಿ. ಏಕೆಂದರೆ ನನಗೆ ತಪಸ್ಸೆಂದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯ. ಆ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಲಯ. ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪಾಲನೆಯೂ ಕೂಡ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಿ. ಹಾಗೆ ಗುಣಗಳಾದ ವೀರ್ಯ ಬಲ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ನನ್ನ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿವೆ.

ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ... - ಶ್ರುತಿ

(ವಿರೀಚಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಭಗವತಿ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಸ್ತು ಅಸ್ಮದಾದೌ ಅಭಾವೇನ ಅಸಂಭಾವನಾ-ಶಂಕಾನಿರಾಸಾಯ "ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯುರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | "ಶೀಲೇತಿ" ದದತಾ ಪ್ರಯೋಜನಾವೇಕ್ಷಣೇನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರಣೇ ಅಪೂರ್ಣತಾ, ತದಭಾವೇ ಪ್ರಯೋಜನಾ-

ಭಾವೇನ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರಣಮೇವ ಅನುಪಪನ್ನಮ್ ಇತಿ ತಂಕಾಽಪಿ ಪರಿಹೃತಾ । 'ದೇವಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್ ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ' ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ ।

'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುದರ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೈ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಸಂಭಾವಿತ ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದ ಈ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲ-ವಮುಷೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಾದಿವ್ಯಾಪಾರವು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ. "ದೇವಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್ ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ" (ಅನುವ್ಯಾ.2-1 ಶ್ಲೋ.105) ಎಂದು.

ಅನ್ವಯ - ಏಷಃ ಅಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಃ ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ? ಎಂದು ಏಷಃ-ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ, ಅಯಂ - ಈ ಇಚ್ಛೆಯು, ದೇವಸ್ಯ - ಭಗವಂತನ ಸ್ವಭಾವಃ - ಸ್ವಭಾವವಷ್ಟೇ. ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ - ಕಾಮನೆಗೆ ವಿಷಯವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಅವನಿಗೆ ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ ? - ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದದ್ದರಿಂದ.

ಏಷಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ "ಇಷ ಇಚ್ಛಾಯಾಂ" ಎಂಬ ಧಾತುವಿದೆ.

(ಋದ್ಧಾ) यदुक्तमीश्वरस्य प्रवृत्तिः प्रयोजनेन विना स्वभावादेव प्रमितेति, तत् प्रमाणमिदानीमाह - देवस्यैष स्वभावोऽयमाप्तकामस्य का स्पृहा" इति श्रुतिरङ्गसा स्फुटमुक्तमर्थ-माह । देवस्यायं सृष्ट्यादिविषय एषः इच्छा, तत्पूर्विका प्रवृत्तिरिति यावत् । स्वभाव एव । न प्रयोजनाय । कुतः? आप्तकामस्य प्रयोजनस्पृहासम्भवादित्यर्थः ।

ಪರದೋಷನಿವರ್ತಕನಿಗೆ ಸ್ವದೋಷನಿವರ್ತಕತ್ವವು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧ

(ಆನಂದ) - ಯದ್ವಾ ಹರಿಗುಣಮಾಣಿಕೈಧ್ಯಾನೇ ತತ್ ಪ್ರಭಯಾ ನಿರಾಕೃತಂ ಭಕ್ತಸ್ತಾವದ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ತದೋ ಯೇನ - ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪರದೋಷನಿವರ್ತಕತ್ವಂ ಚ ಸ್ವಸ್ಥ್ಯ ನಿರ್ದೋಷಪ್ತಂ ವಿನಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ, ಪರಮಾತ್ಮನೋ ನಿರ್ದೋಷಪ್ತಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ ।

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೈವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ - ಈ ಹಿಂದೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಒಂದು

ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಿದೆ. ಈಗ ಹರಿಯ ನಿತ್ಯವಾದ ಅಗಣಿತವಾದ ಗುಣಗಳೆಂಬ ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಭಕ್ತರು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವರೋ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಆ ಹರಿಗುಣಗಳೆಂಬ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ, ಎಲ್ಲ ತಮ್ಮ ದೋಷಗಳೆಂಬ ತಮಸ್ಸು ನಾಶವಾಗುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಯಾರಿಂದಾಗುತ್ತದೋ ಅವರೇ ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತ-ಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸ್ಸಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹರಿಗೆ ಇದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬೇರೆಯವರ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು ಸುತರಾಂ ಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವು ಹರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ

ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ನಿತ್ಯಾಗ್ಣ್ಯಬಲದ್ವೈತಿಪ್ರಮಿತಿಸತ್ವೋಚ್ಚೈವೀರ್ಯಾತುಲೌ -

ದಾರ್ಯಪ್ರಾಭವಧೀರತಾಮುಖಗುಣವ್ಯಾತಾತ್ಮದಿವ್ಯಾತ್ಮತಿಮ್ ।

ಸಂತಾಪಾದಿಸಮಸ್ತದೋಷವಿಧುರಂ ವೇದೈಕವೇದ್ಯಂ ಜಗತ್ -

ಜನ್ಮಾದಿಪ್ರದಮಿಂದಿರೇತ(ಮಮಲಂ)ಮನಿತಂ ನಾರಾಯಣಂ ನೌಮ್ಯಹಮ್ ॥

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತೃಗಳು ಸುಧಾಕೈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಾಗ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ನಾರಾಯಣಂ ನೌಮ್ಯಹಮ್ ಎಂದು. ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದರ ಅರ್ಥ. ಈ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಲ್ಲದೇ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು 'ಅನಿಶಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣನು ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ನಿತ್ಯಾಗ್ಣ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ನಾರಾಯಣನು ದಿವ್ಯವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು. ಆ ದೇಹವು ಅನೇಕ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ. ಆ ಗುಣಗಳು ಬಲ, ಶಾಂತಿ, ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ, ದುಃಖಮಿಶ್ರಿತವಲ್ಲದ ಸುಖ ಇತ್ಯಾದಿ. ಹಾಗೆ ಸಂತಾಪ, ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ಇವನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಏಕೈಕ ಪ್ರಮಾಣ ವೇದ ಒಂದೇ. ಹಾಗೆಯೇ ಇವನು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿ-ಅಪ್ಪಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಇದೆಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ವಂದಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರ ಮೇಘ

ವೇದಾಂಭೋಧಿಸಮುದ್ಯತಾತಿವಿಲಸತ್-ಸೂತ್ರಾಮೃತಾಂಭೋಲಸದ್-

ಧಾರಾವರ್ಷಗುತುಷ್ಟಸದ್ಯದವನಿಜ್ಞಾನಾಂಕುರಾಧಾಯಹಮ್ ।

ಸಂಸಾರಾತಪನಾಶನಂ ಸುರಮನಃಸಚ್ಚಾತಕಾನಂದದಂ

ವೇದವ್ಯಾಸವಿಚಿತ್ರಮೇಘವನಿಶಂ ಮಚ್ಛೇಯಸೇ ಸಂಶ್ರಯೇ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನನ್ನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು. ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮೋಡಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೋಡವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೋಡದಂತೆ ಅಲ್ಲದೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮೋಡಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು - ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ನೀರನ್ನು ಹೀರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಾದಿಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಮಳೆಯು ಬಂದಾಗ ಅದರಿಂದ ತಾಪ ಕಳೆಯುವುದು. ಇನ್ನು ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಗಳು ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತ ಮಳೆಯು ಬಂದಾಗ ಸಂತೋಷ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇದರಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಮೇಘವು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಅಮೃತವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆ. ಆ ಸಮುದ್ರವು ವೇದಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅಮೃತ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವೇದಸಂವಾದಿಯಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದು. ಇಂತಹ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಅಮೃತದ ಸೇಚನದಿಂದ ಇಡೀ ಸಜ್ಜನರ ಹೃದಯವೆಂಬ ಭೂಮಿ ತೊಯ್ದಿದೆ. ಆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವು ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಅಂಕುರವೇ ಜ್ಞಾನ. ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಈ ಮೇಘವು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ತಾಪವನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹದ್ದು. ಈ ಮೇಘ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದಾಗ ದೇವತೆಗಳ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಆನಂದವುಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಮೇಘವು ಸಾಮಾನ್ಯಮೇಘದಂತೆ ಅಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮೀರಿದ ವೇದಾದಿಸಮುದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅಸದೃಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಮೃತವನ್ನು ತೆಗೆದು ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ನೀಡಿ ಆನಂದ ಪಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಮಧ್ವಸೂರ್ಯರು ಸಜ್ಜಾನಪ್ರಕಾಶಕರು

ಯದ್ವಾಗ್ವಿಪ್ಪರಶ್ಮಿಭಿರ್ಜಗದಿದಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಾಲಂಬಿತಂ

ಸತ್ವಿದ್ಧಾಂತವರಾರವಿಂದನಿವಹಾ ವಿಸ್ತಾರಮಾಸಾದಿತಾಃ |

ದುಃಸಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಂಧಕಾರನಿಕರಾ ದೇತಾಂತಮುಲ್ಲಂಘಿತಾಃ

ಸೋಮಯಂ ಮಧ್ವದಿವಾಕರೋ ಭವತು ಸಜ್ಜಾನಪ್ರಕಾಶತಾಯ ಮೇ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನನಗೆ ಸಜ್ಜಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಬೀರುವಂತೆ ನನಗೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸೂರ್ಯನು ಬೀರಲಿ ಎಂದು. ಪ್ರಸಿದ್ಧ-

ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯನು ಬಂದಾಗ ಎಲ್ಲ ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳುವಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯು ಆಯಾಯಾ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ದೂರ ಓಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಕಿರಣಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ ಕಮಲಗಳು. ಅಂತಹ ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯೆಂದರೆ ದುಃಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೇ. ಇವುಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ದೂರ ಓಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಜಯಮುನಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಜುನ

ಸತ್ಯೋತ್ತಮಧ್ವಜಾಷ್ಟವಿಲಸದ್ಗಾಂಧೀವಸಂಯೋಜಿತೈಃ

ಸನ್ಮಾನೇಷುಭಿರರ್ಧಯನ್ ಕುಸಮಯಪ್ರತ್ಯರ್ಥಿದುಃಸ್ವಂದನಾನ್ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇರಿತವೇದವಾಜಿನಿಯತಶ್ರೀಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋಲ್ಲಸದ್ -

ದಿವ್ಯಸ್ವಂದನಸಂಸ್ಥಿತೋ ಜಯಮುನೀಶಾಖ್ಯಾರ್ಜುನಃ ಸ್ಯಾನ್ಮದೇ ||

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯಸುಧಾಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ನನ್ನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಜುನ ಒಳ್ಳೆಯ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಆ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಂಧೀವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಲಗ್ನವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ರಥಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅರ್ಜುನನು ಒಂದು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಆ ರಥವು ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು. ಈ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳು ವೇದಗಳೇ. ಆ ವೇದಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಂದರೆ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣ ಎನಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದದ್ದೇ. ವೇದ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಗಾಂಧೀವಧನುಸ್ಸೆಂದರೆ ಅದು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಗಾಂಧೀವಧನುಸ್ಸು ಒಳ್ಳೆಯ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಆ ಹಗ್ಗವೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು. ಅರ್ಥಾತ್ ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಸಾರಿಯೇ. ಇಂತಹ ಗಾಂಧೀವಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಣಗಳು ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಇದರಿಂದ ಕೆಟ್ಟಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ರಥಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮರೆಂಬ ಚಂದ್ರ

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಲಭಾವಬೋಧಕಿರಣೈಃ ಸಂವರ್ಧಯನ್ ಮಧ್ವಸತ್-
ಸಿದ್ಧಾಂತಾಭಿಮಾನಂತಶಿಷ್ಯಕುಮುದವ್ರಾತಂ ವಿಕಾಸಂ ನಯನ್ |
ಉದ್ಭೂತೋ ರಘುವರ್ಯತೀರ್ಥಜಲಧೇಸ್ತಪತ್ರಯಂ ತ್ವಾಸಯನ್
ಯಸ್ತಂ ನೌಮಿ ರಘೂತ್ತಮಾಖ್ಯಶಶನಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪಾದಾಶ್ರಯಮ್ ||

ಈ ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂದ್ರನು ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು (ವಿಯತ್ ವಿಷ್ಣುಪದಂ ವಾಪಿ ಎಂದಿದೆ ಕೋಶ) ಅಂದರೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೇ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಜನರ ತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ಚಂದ್ರ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶುಭ್ರಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಕುಮುದಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರೆಂಬ ಚಂದ್ರನು ವಿಷ್ಣುಪದ ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರೆಂಬ ಚಂದ್ರನು ರಘುವರ್ಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಾವಬೋಧ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತುಗಳ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅನಂತಶಿಷ್ಯರು ಎಂಬ ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಮೈಗೇಂದ್ರರಾಜರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಗಿರಿಂದ್ರಪಾದನಿರತಂ ವಿದ್ವಾಪಯಂತಂ ದಿಶೋ
ದುರ್ವಾದೀಂದ್ರಮಹಾಮೃಗಾನ್ ನಿಗಮಸದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾಲಸನ್ನದತಃ |
ದುಃಶಾಸ್ತ್ರೇಭಕುತರ್ಕಕುಂಭದಲನಪೌಡಾತ್ಮವಿದ್ವಾನ್ಮುಖಂ
ವೇದವ್ಯಾಸಮೈಗೇಂದ್ರರಾಜಮಧಿಕಂ ಪಂದೇನಿಶಂ ಮದ್ಗುರುಮ್ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರನ್ನು ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಿಂಹವು ದೊಡ್ಡಪರ್ವತದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ತನ್ನ ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಭೇದಿಸುವಂತಹ ಉಗುರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿಂಹವು ಮೈಗೇಂದ್ರರಾಜ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪರ್ವತದ ಪಾದಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾನುಗುಣವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ನಾದದಿಂದ ದುರ್ವಾದಿಶ್ವೇಷ್ಠರೆಂಬ ಮಹಾಮೃಗಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಪ್ರೌಢವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬ ಆನೆಗಳ ಕುತರ್ಕವೆಂಬ ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇವರನ್ನು ಮೃಗೇಂದ್ರರಾಜ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಜರೆಂಬ ಪೂಜ್ಯಚರಣರು ನಿತ್ಯ ಮುದನೀಡಲಿ

ದೇದಾಂತಾಬ್ಜಮಮಂದಬೋಧಗಿರಿಣಾ ಸದ್ರಹ್ಯಸೂತ್ರಾನಾ

ದುಸ್ತರ್ಕೇತರದಾನವಾಮರಗಣೈಃ ಸಮೃದ್ಧ್ಯ ಯೋ ಲಬ್ಧವಾನ್ |

ಸನ್ನ್ಯಾಯಾಮೃತಚಂದ್ರಿಕೇ ಯುಧಿ ತಥಾ ತರ್ಕೇಕರೋತ್ ತಾಂಡವಂ

ಸೋಯಂ ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರಪೂಜ್ಯಚರಣೋ ನಿತ್ಯಂ ಭವೇನ್ನೇ ಮುದೇ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ನನಗೆ ಸಂತೋಷಪ್ರದರಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ದೇವತೆಗಳು ದೈತ್ಯರು ಸೇರಿ ಸಮುದ್ರಮಥನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಮಥನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಕಡೆಗೋಲನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ವಾಸುಕಿಯನ್ನು ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಥಿಸಿದಾಗ ಅಮೃತ, ಚಂದ್ರಿಕಾಸಹಿತ ಚಂದ್ರಗಳು ಬಂದವು. ನಂತರ ದೇವತೆಗಳು ದೈತ್ಯರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿ ತಾಂಡವಗೈದರು. ಅದರಂತೆ ವ್ಯಾಸರಾಜರು ವೇದಾಂತವೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥನ ಮಾಡಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಕಡೆಗೋಲನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಥನ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳು ದೈತ್ಯರು ಎಂದರೆ ಸತ್ತರ್ಕಗಳು ದುಸ್ತರ್ಕಗಳು. ಉದಿಸಿದ ಅಮೃತಚಂದ್ರಿಕೆಗಳೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯಾಮೃತ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ. ಅನಂತರ ನಡೆದ ವಾಗ್ವಾದದಲ್ಲಿ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ತಾಂಡವನೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅರ್ಥಾತ್ ತರ್ಕತಾಂಡವ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಇಂತಹವರು ಪೂಜ್ಯಸ್ವರೂಪರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಜರೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುನಿಗಳು.

ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಸೇವನೆ

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಬ್ಧಿಯುಜ್ಞಾಯಸುಧಾಸಂಗಾಧಸುರಾಪಗಾಮ್ |

ಗುರೂಣಾಂ ದಯಯಾ ಶುದ್ಧೈಃ ಧಿಯಃ ಸೇವಿತುಮುತ್ಸಹೇ ||

ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವಿಶಾಲವಾದ ಗಂಗೆಯು ಸೇರುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯೆಂಬ ಗಂಗೆಯು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದ ಜೊತೆಗಿರುವ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯೆಂಬ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಗುರುಗಳ ದಯೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ್ದೇನೆ.

ವೇದಾದಿವಾಕ್ಯಗತಶೋಭನತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತಮಬರ್ಥ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಶೋಭನತ್ವಮಾತ್ರರೂಪಸುಷ್ಪತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾದಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ತನ್ನೂಲಕಾಪ್ರವಾಕ್ಯತ್ವೇನ ವಾ ಶೋಭನತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ 'ಅಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ತಮಬರ್ಥಂ ಚಾಹ - ಅಶೇಷೇತಿ ||

"ಅಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸುವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುಪಯುಕ್ತ. ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳೆಂದರೆ ವಾಕ್ಯಗಳ ದೋಷವಾದ ಅಬೋಧಕತ್ವ, ವಿಪರೀತಬೋಧಕತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವವು ಎಂದರ್ಥ. ಇದಾದರೂ ವೇದಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಗಳೇ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಾದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನೇನೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಪಯುಕ್ತ. ಹಾಗಾಗಿ ಸುವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಸುಷ್ಪತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸುಷ್ಪತ್ವ ಎಂದರೆ ಶೋಭನತ್ವ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ ಹೊರತು ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಅಪೌರುಷೇಯವೇದಮೂಲಕ ಆಪ್ರವಾಕ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ಸುಷ್ಪತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಮಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯ- ಸ್ತೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಈ ಪದವು ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಅಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತಮಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಇಷ್ಟತ್ರ ಹಾಗೂ ಅದರ ವಿಭಾಗ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ಇಷ್ಟತ್ರಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಮೂಲೇ - 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಇತಿ || ಅನೇನ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಮೇವ ಇಷ್ಟತ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಇಷ್ಟತ್ರಂ ದ್ವಿವಿಧಮ್ - ನಿರುಪಾಧಿಕಂ ಸೋಪಾಧಿಕಂ ಚೇತಿ | ಅಧಿಕಾರಿಣೋಽಪಿ ದ್ವಿವಿಧಾಃ | ಏಕಾಂತಿನಃ ತದನ್ಯೇ ಚೇತಿ | ತತ್ರಾದ್ಯಮ್ ಆದ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿ | ಯಥೋಕ್ತಮ್ -

..... ಏಕಾಂತಾನಾಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ |

ಅರ್ಥೇ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವಃ ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ ತದರ್ಥಕಮ್ - ಇತಿ |

ದ್ವಿತೀಯಂ ದ್ವಿತೀಯಾನ್ ಪ್ರತಿ | ಯಥೋಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

'ಸಾಧನಮಿಷ್ಟಸ್ಯ ಭಗವಾನಿಷ್ಟದೇವತಾ' (ಅನುವ್ಯಾ.1/45) ಇತಿ |

ಸೋಪಾಧಿಕಮಿಷ್ಟತ್ವಂ ಚೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಯದಿಷ್ಟಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಧನತ್ವಂ ಭಗವತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ತದಿಷ್ಟಂ ದ್ವಿಧರಮ್ - ಸಂಪದಾದಿಭಾವರೂಪಮ್ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ದ್ವೈಭಾವರೂಪಂ ಚೇತಿ | ತತ್ತ್ವಾದ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಧನತ್ವಂ ಭಗವತೋಽಪ್ಪಸ್ತೀತ್ಯಾಹ | ಶ್ರಿಯಃ = ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿ-
ಭಾವಾದಿರೂಪಮೋಕ್ಷಾದಿಸಂಪದಃ, ಪತ್ಯೇ = ದಾತೃತಯಾ ಸ್ವಾಮಿನ ಇತಿ | ತಥಾ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಿ ಸಾಧನತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ಹರಿತಿ ಬಂಧಾದ್ಯನಿಷ್ಟಮಿತಿ ಹರಿಃ ತಸ್ಯಾ ಇತಿ |

ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ - ನಾರಾಯಣನು ಇಷ್ಟದೇವತೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಂದ್ಯ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಿಶೇಷಣ "ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ" ಎಂಬುದು. ಇದರಿಂದ ಇಷ್ಟ ಎಂದರೆ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವುದನ್ನು ಇಷ್ಟವಸ್ತು ಎಂದು ಕರೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೀತಿವಿಷಯತ್ವಯೋಗ್ಯತೆಯಿದೆಯೋ ಅದು. ಈ ಇಷ್ಟತ್ವವು ಎರಡು ರೀತಿಯಿದೆ. ನಿರುಪಾಧಿಕ, ಸೋಪಾಧಿಕ ಎಂದು. ನಿರುಪಾಧಿಕ ಎಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟಪಡುವುದು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಸೋಪಾಧಿಕ ಎಂದರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಷ್ಟವಾಗುವುದು.

ಇನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎರಡು ರೀತಿ. (1) ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು (2) ಅವರಿಂದ ಬೇರೆಯವರು. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಇಷ್ಟ ಆ ಭಗವಂತ. ಎರಡನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದವರಿಗೆ ಸೋಪಾಧಿಕ ಇಷ್ಟ ಆ ಭಗವಂತ. ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಇಷ್ಟ ಎಂಬುದನ್ನು "ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಗಾಗಿಯೂ ನಾರಾಯಣ-
ದೇವನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅವರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ." ಈ ಅರ್ಥವಿರುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಸೋಪಾಧಿಕಇಷ್ಟತ್ವ ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ಇಷ್ಟತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಧನತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಭಗವಂತನಿಂದ ನಾವು ಪಡೆಯುವ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವೆಂದರೆ (1) ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಭಾವವಸ್ತುಗಳು (2) ಅನಿಷ್ಟಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಅಭಾವವಸ್ತುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಸಂಪದಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಧನತ್ವವು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು "ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ" ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಶ್ರಿಯಃ' ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂತಹ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಪತ್ಯೇ - ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ದಾತೃತಯಾ ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು. ಹಾಗೆಯೇ ಎರಡನೆಯ ರೀತಿಯ ಅನಿಷ್ಟ- ನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಧನತ್ವವೂ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು

ಹರಯೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರತಿ - ಸಕಲ ಬಂಧಗಳೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿ ಎನ್ನಿಸುವನು.

ಏಕಾಂತಾನಾಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ - ಗೀತಾಕಲ್ಪದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ ವಿವರಣೆ

** ಅಹ ಚ -- "ಸರ್ವವೇದಾಸ್ತು ದೇವಾರ್ಥಾಃ ದೇವಾ ನಾರಾಯಣಾರ್ಥಕಾಃ |

ನಾರಾಯಣಸ್ತು ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೋ ಮೋಕ್ಷೋ ನಾನ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯತಃ |

ಏವಂ ಮಧ್ಯಮಭಕ್ತಾನಾಮೇಕಾಂತಾನಾಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ |

ಅರ್ಥೇ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವಃ ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ರವರ್ಥಕಮ್"

- ಇತಿ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ (ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ 7 ಶ್ಲೋ. 29-30)

ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ - ಅಹ ಚ ಸ್ವಪ್ರಮೇತದನ್ಯತ್ರ | ದೇವಾರ್ಥಾ ದೇವಪ್ರತಿಪತ್ತರ್ಥಾಃ | ಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ದೇವಾ ನಾರಾಯಣಾಪ್ನಾಸಾರ್ಥಾಃ | ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೇ ಚಾತಮಃ | ನಾನ್ಯಾರ್ಥಃ | ಪರಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ | ಮಧ್ಯಮಭಕ್ತಾನಾಂ | ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಃ | ಏಕಾಂತಾನಾಂ ನಿಯತಾನಾಮುಕ್ತಮಭಕ್ತಾನಾಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಃ | ಸ ಏವ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಃ |

ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇವೆ. ದೇವತೆಗಳಾದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ. ಮೋಕ್ಷವಾದರೂ ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮೋಕ್ಷವೇ ಕೊನೆಯ ಪುರುಷಾರ್ಥ. ಆದರೆ ಈ ಅಂಶವು ಅಧಿಕಾರಿಭೇದೇನ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಕೊನೆಯ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾದದ್ದು ಮಧ್ಯಮಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಏಕಾಂತಭಕ್ತಿಗಾದರೂ ಭಗವಂತನೇ ಕೊನೆಯ ಪುರುಷಾರ್ಥ. ತದಿತಿರವೆಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನಿಗಾಗಿ ಆತ್ಮೇ.

- ಗೀತೆಯ ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತ ಸಕಾಮಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶವು -

'ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾಯ ಮಾಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯತಂತಿ ಯೇ |

ತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿಮಃ ಕೃತ್ಸಂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಕರ್ಮಬಾವಿಲಮ್ ||

ಎಂಬ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾಯ - ಭಾವರತ್ನಪೀಠ

** 'ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾಯ' ಏತತ್ ಲಕ್ಷಣಯಾ 'ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಾಮನಿವೃತ್ತಯೇ' ಇತ್ಯರ್ಥಕಮ್ |

'ಮೋಕ್ಷಾಸಕ್ರಿಸ್ತಾಸಕ್ತಿಯೋಽಪಿ ಪುನಶ್ಚ' ಇತ್ಯೇತದರ್ಥಪರಂ ವಾ, ನ ಪುನಃ ಮೋಕ್ಷಸ್ವ

ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ಯಸ್ತೋರಗೇನ ಭಗವದ್ವಜನಂ ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷೋದ್ದೇಶೇನ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂ ವಿಧಿರೂಪಮ್ । ಏಕಾಂತಾನಾಂ ಮುಮುಕ್ಷುಃಭಾವಸ್ಯ 'ನಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಿಗಣಯಂತ್ಯಪಿ ತಃ ಪ್ರಗದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆವೇದನೇನ ತತ್ಯಾಪನಃ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ತದ್ವಿಧಾನಾಯೋಗಾತ್ । "ಕೃತ್ಸುಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ" - ಆತ್ಮಾನಂ = 'ಜೀವಮಧಿಕೃತ್ಯ ತದುಪಕಾರಿತ್ರೇನ ವರ್ತಮಾನಂ ಪಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣಾಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿರಬ್ಜಾರ್ಥ ಉತ್ತರಾಧ್ಯಾಯೇ ವ್ಯಕ್ತಿ-ಭವಿಷ್ಯತಿ । ಅಖಿಲಂ ಕರ್ಮ ಚ ವಿದುಃ । (ಭಾವರತ್ನಕೋಶಃ)

- ಯಾವ ಜನರು ತಮ್ಮ ಮುಪ್ಪು ಮರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಎಂದರೆ ಜೀವನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಜರಾಮರಣ-ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಕಾಮನಾ-ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಆಸಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಪ್ರರಸ್ತವಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಅದನ್ನೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಗವದ್ವಜನೆಯು ಜರಾಮರಣ-ಮೋಕ್ಷೋದ್ದೇಶೇನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಭಗವದ್ವಜನೆಗೆ ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ ಎಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಾಮನೆಗಳಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷ-ಕಾಮನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕಾಮನೆ ಮಾಡುವವನಿಗಿಂತ ಮೋಕ್ಷಕಾಮನೆ ಮಾಡುವವನೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಏಕಾಂತಭಕ್ತನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾತಿದೆ. 'ಮುಮುಕ್ಷೋರಮುಮುಕ್ಷುಸ್ತು ಪರೋ ಹಿ ಏಕಾಂತಭಕ್ತಿಭಾಕ್' ಎಂದು. ಇನ್ನು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಾದ ಭಗವಂತನ ಅನು-ಗ್ರಹವನ್ನೂ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

'ನಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಿಗಣಯಂತ್ಯಪಿ ತೇ ಪ್ರಸಾದಂ' - ಭಾಗವತ

ನಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಿಗಣಯಂತ್ಯಪಿ ತೇ ಪ್ರಸಾದಂ

ಕಿಂತ್ಯಸ್ಯದರ್ಪಿತಭಯಂ ಭುವ ಉನ್ನಯ್ಯಸ್ತೇ ।

ಯಃಪ್ನು ತ್ವದಂಪ್ರೀತರಣಾ ಭವತಃ ಕಥಾಯಾಃ

ಕೀರ್ತಸ್ಯತೀರ್ಥಯಶಸಃ ಕುರಲಾ ರಸಜ್ಞಾಃ ॥ (ಭಾಗ. 3-16-48)

ಭಗವಂತನ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯು ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಹೊಗಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು. ಅವನ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಲಿಸುವವರು ಅರ್ಥಾತ್ ಅವನ ಪಾದಗಳಲ್ಲೇ ಶರಣಾಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವನ ಪ್ರಗಾದವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಅವನ ಹುಬ್ಬಿನ ಚಲನೆಯಿಂದಲೇ ನಾರವಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಕ್ಷುದ್ರಸುಖದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕೇನು? - ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ. ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳೂ ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇವ. ದೇವತೆಗಳಾದರೋ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕರಾದ ಕಾರಣ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಸಾರಾಯಣ-ನಾದರೋ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಪೇಕ್ಷಿತ. ಮೋಕ್ಷವಾದರೂ ಯಾವುದೇ ಬೇರೆಯ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಪ್ಪವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಗತಿಯನ್ನು ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗಾದರೋ ಅಂದರೆ ಉತ್ತಮಭಕ್ತರಿಗಾದರೋ ಎಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನಿಗಾಗಿ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಮನಸರಿಗೆ ಮುಖ್ಯೇಷ್ಠ ಭಗವಂತ

**ಸಾಧನಮಿष्टस्य भगवानिष्टदेवता ।

मुख्येष्टं वा सुमनसां प्रेयस्तदिति च श्रुतिः ॥४१॥ (अनुश्या.)

ಸುಖಾ - ಮಿಮಾಂಸಾವಿಷಯಸ್ಯ ब्रह्मणो वक्तव्यत्वे किमुच्यते भगवानिति । तत्रोक्तम् - इष्टदेवतेति ॥ ಮಿಮಾಂಸಾವಿಷಯತ್ವೇನೇಷ್ಠದೇವತಾ ब्रह्मैव भगवानित्यर्थः । इष्टसाधनमपीष्टं भवति, अतो मुख्येत्युक्तम् । निरुपाधिकमित्यर्थः । नन्विष्टस्य सुखादं: साधनं भवतु भगवान्, निरुपाधिकेष्टस्तु कथमित्यत आह - सुमनसामिति ॥ पुरुपाथान्तराभिलाषाऽकलुपितमनसामित्यर्थः । यथाप्रकृतमिष्टसाधन-मिष्टं चानूद्यं भगवानिति विश्रानात्र त्रिङ्गव्यत्यासदोषः । यथा यदिदं दृष्टं स स्थानुगिति । एवं यदिष्टमिष्टसाधनं वा वाक्यपर्यवसानकारणं स भगवानिति । मुख्येष्टत्वं भगवतोऽस्तीत्यत्र सम्भावनैवोक्ता, कुतः प्रमाणात् तन्निश्चय इत्यत आह - प्रेय इति ॥ न केवलं सम्भावना, श्रुतिश्चात्रास्तीति चशब्दः । प्रकांतिशयेन प्रियम् । अतिशयश्च निरुपाधिकत्वम् ।

"तदेतत् प्रेयः पुत्रात् प्रेयो विनात् प्रेयोऽन्यस्माच्च सर्वस्मादन्तरत्वं यद्यमात्मा" इत्युदाहृतश्रुतावात्मनो जीवस्य प्रियतमत्वमुच्यत इति प्रतिभाति । ततो विस्पष्टः पुराणादि-वाक्यैर्भगवतो मुख्येष्टत्वं प्रतिपन्नव्यमित्याह प्राणिति । प्राणः शारीरो वायुः । वृद्धिर्मन-ध्यान्तःकरणवृत्ती । स्वानीतೇन्द्रियाणि ।

ಭಗವಂತನು ಸುಮನಸರಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ-ಗಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಇಷ್ಟನಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮನಸರು ಎಂದರೆ ದೇವರ ಹುರುಪಾರ್ಥಗಳ ಅಭಿಲಾಷೆ-

ಯಿಂದ ಕಲುಷಿತಗೊಳ್ಳದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಇಷ್ಟ
ನಂಬ ಅಂತವು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಯ ಪೂರ್ಣಪಾಠ ಹೀಗಿದೆ - "ತದೇತತ್ತ್ವೇಯಃ ಪುತ್ರಾತ್ವೇಯೋ ವಿತ್ತಾತ್ವೇಯೋಽಸ್ಯ ಸ್ವಾ-
ತ್ವರ್ವಸ್ವಾದಂತರತರಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ ಸ ಯೋಽಸ್ಯ ಮಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರುವಾಣಂ
ಬ್ರೂಯಾತ್ತಿಯಂ ರೋತ್ಸ್ಯತೀತಿಶ್ಚರೋ ಹ ತಥೈವ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮಾನಮೇವ ಪ್ರಿಯಮುಪಾಸಿತ ಸ ಯ
ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಪ್ರಿಯಮುಪಾಸ್ಯೇ ನ ಹಾಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರಮಾಯತಂ ಭವತಿ ||" (ಒ.ಉ.)

ಆತ್ಮ ಬುದ್ಧಿಮನಃಪಾತ್ಮಾ ದೇಹಾವತ್ಯಧನಾದಯಃ |

ಮತ್ಸಂಪರ್ಕಾತ್ ಪ್ರಿಯಾ ಆಸನ್ ತತಃ ಕೋ ನೃಪರಃ ಪ್ರಿಯಃ || (ಅನು.ವ್ಯಾ.)

ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಾತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನೇ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯತಮನು ಜೀವನಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧ.
ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ವಾಯು ಎಂದರ್ಥ. ಬುದ್ಧಿಯು ಮನಸ್ಸು
ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಗಳು. ಹೌಸ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು.

ತದೇತತ್ತ್ವೇಯಃ - ಮಂತ್ರವಿವರ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಖಂಡಾರ್ಥ

- 'आत्मोपासनं प्रमोदयितुं भुक्तिर्युक्तिं चेतु, पुमर्थहेतुः' इति वक्तुं तस्मिन् प्रमोत्पत्तये तस्य
दारापत्यादिनां अपि सुखसाधनत्वेनातिप्रमास्यदताम् आह- तदेतदिति || यद्ययमात्मा
योंययमात्मा आसगुणः । अन्तरतरं सर्वान्तर्विद्यमानम् । तदेतदात्मनो रूपं पुत्रादितः सर्वस्मात्
प्रियः निरुपाधिकप्रमास्यदमुत्तमानाम् । अन्येषां तु सुखसाधनत्वादिति भावः । आत्मनः
प्रियतमत्वं समर्थयत - स य इति || स यः यः कोऽपि विष्णुभक्तः । आत्मनो हरेरन्यं
प्रियं ब्रुवाणं दृज्जं प्राति तद प्रियं सुखं रोत्स्यति नाशयति भगवान् इति ब्रूयात् । एवं ब्रुवन्
इंधरो ३ । तन्मुखरोधने समर्थो ३ निशयस्तस्मात्तथैव स्यात् । निरुद्धसुखवानेव स भवती-
त्यर्थः । यदर्थं हरेः प्रियत्वमुक्तं तदाह - आत्मानमर्वात् || भगवन्तमेव प्रियम् उत्तमानां
निरुपाधीष्टम् ; अर्थोपाधिहेतुत्वेन प्रियं प्रीतिविषयोऽयम् इत्यापासीनेत्यर्थः । दारापत्यादेः
तत्सम्पत्प्रयुक्तप्रियत्वकत्वेन स एव मुख्यप्रिय इत्यात्मानमेव प्रियाम्येवकारः । स प्रसिद्धो
योगधिकारीत्यर्थः । प्रमायुक्तं विनाशयुक्तं न भवतीत्यर्थः ||३-५-२ ||

ಇದರ ಸಾರ - ಭಗವಂತನು ಉತ್ತಮಭಕ್ತರಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ
ಭಗವಂತನು ಬೋಧಾದಿ ಸುಖಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಆಗಬಾರದು.
ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಿಯರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆ
ಭಗವಂತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

‘ತದೇತತ್ಪ್ರೇಯಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರತರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರ ಒಳಗಡೆ ಇರುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ತದೇತತ್ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪ. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಭಗವದ್ವಾಚಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಪುತ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರೇಯಃ ಎಂದರೆ ಉತ್ತಮಭಕ್ತರಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಪ್ರೇಮಾಸ್ವದವಾಗಿದೆ ಎಂದು. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸುಖಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆತ್ಮನಾದ ಹರಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಪ್ರಿಯ ಎಂದು ಬಯಸಿದ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಭಗವಂತನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಭಗವಂತನು ನಾಶ ಮಾಡೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯ. ಭಗವಂತನು ಆ ದುರ್ಜನರ ಸುಖವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇತರದೇವತಾಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ವಂದ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ)— ಅತ್ರ ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೇಷ್ಟಾದ್ಯಪ್ರಯೋಜಕೋಪಪಾದಕಾನಾಂ ನಿಖಿಲ-ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಾದಿನಾಂ ತಥಾ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಪ್ರಯೋಜಕಯೋಶ್ಚ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೋಪಪಾದಕತಯಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾತ್ ಅಸ್ತೈವ ಇತರಪ್ರಹಾಣೇನ ವಂದ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಸಮರ್ಥಿತಂ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಂದ್ಯತ್ವ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ “ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವ, ಅಸ್ಮೋದ್ಯವಾದಿವತ್ಯಗಳು” ಇವುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವ-ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ “ಅಶೇಷ-ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ” ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ, ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ನಾರಾಯಣನೇ ವಂದ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ)— ‘ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಾವದ್ ಬಿಂಬರೂಪಮ್ ಇತ್ಯವಶ್ಯಮಂಗೀಕರಣೀಯಮ್, ತಲ್ಲಕ್ಷಣೋಪೇತತ್ವಾತ್ । ತತಃ ಏವ ನಾರಾಯಣೋಽಪಿ ತಥಾ । ಮೋಕ್ಷಃ ತಾವದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನ್ನೈವ ಭವತೀತಿ ‘ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್’ ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ ‘ದರ್ಶನಾಚ್ಚ’ (3-3-49) ಇತಿ ಸೂತ್ರಾದಿಸಿದ್ಧಮ್ । ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ದ್ವಿವಿಧಮ್ । ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷಮಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷಂ ಚೇತಿ । ತತ್ರಾದ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ

ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್ | ದ್ವಿತೀಯಮಾದ್ಯದ್ವಾರಾ | ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವ-
ರೂಪಂ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಮ್ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ವಜನ್ಮಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷ-
ಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯತೇ | ಯಥೋಕ್ತಮನು-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣೇ -

'ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಪಜ್ಞಾನಚಾತ್ ತತ್ರಸಾದಾದೇವ ಮುಚ್ಯತೇ' ಇತಿ |

ತಥೋಪಾಸನಾಪಾದೇ ಚ -

'ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾಸಾವತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ವಿವ ವಃ |'

'ಯೇನೈವ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾ ಗತಃ ||' - ಇತಿ |

ಅತಃ ವಿವ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಸೌತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ವಿಶೇಷ್ಯತಯಾ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ 'ಧ್ಯಾನಜಿಜ್ಞಾಸ-
ಯೋಗಾತ್ ಗಮ್ಯಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯವಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬರೂಪಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣನೂ ಬಿಂಬರೂಪ ಭಗವಂತನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಮೋಕ್ಷವಾದರೋ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು 'ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್' (3-3-48) ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ದರ್ಶನಾಚ್ಚ' ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ರೀತಿ. (1) ಬಿಂಬರೂಪೀ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. (2) ಬಿಂಬನಲ್ಲದ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಎಂದು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದ್ದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯದ್ದು ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಬಿಂಬ ಎಂದರೇನು? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದು ಉತ್ತರ. 'ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನ-ವಿಷಯತ್ವಂ ಬಿಂಬತ್ವಮ್' ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಯಾವುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅದೇ ಬಿಂಬ. ಇಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಬಿಂಬಜ್ಞಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನದ ಮುಖಾಂತರ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದು ಹೇಳಿ-

ದ್ವಾರೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದಿದ್ದಾರೆ. - ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ. ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು. ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಾಸನಾಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ 'ಯಾರಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೋ ಅಂತಹವನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ, ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವನೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ನಮಗೆ ಆ ನಾರಾಯಣನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ 'ಧ್ಯಾನಜಿಜ್ಞಾಸಯೋಗಾತ್ ಗಮ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

**ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್

ವಿದ್ಯಾ | ಏವ | ತು | ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ |

(ಭಾ) 'ತಮೇವಂ ವಿದಿತ್ವಾತಿಮೃತ್ಯುಮೇತಿ ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ವಿದ್ಯತೇ ಆಯನಾಯ' ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ ವಿದ್ಯಯಾ ಏವ ಮೋಕ್ಷಃ ||

'ಕರ್ಮಣೈವ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವತಃಸೋಪಾಸನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತನ್ನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂತು? ವಿದ್ವೈವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್ | ಕರ್ಮ ತು ನೈವ ಸಾಧನಮ್ | ಏತಮೇವಾರ್ಥಮಾಹ - ವಿದ್ವೈವೇತಿ || ಕುತಃ? ಇತಿ ಹೇತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ "ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್" ಇತ್ಯಂಶಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ತಮೇವಮಿತಿ || ತಂ = ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮಹಿಮಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ಪುರುಷಪದ-ವಾಚ್ಯಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ, ಏವಂ - ಪುರುಷಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಂ ಸಹಸ್ರತೀರ್ಷಿತಾದಿಪ್ರಕಾರೇಣ, ವಿದಿತ್ವಾ = ಜ್ಞಾತ್ವಾ, ಅಪರೋಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಚ, ಮೃತ್ಯುಂ - ಸಂಸಾರಾವ್ಯಂ, ಆತ್ಮೇತಿ = ಅತಿಶಾಂತೋ ಭವತಿ | ಆಯನಾಯ - ಮೋಕ್ಷಾಯ. ಆನ್ಯಃ - ಅತಿರಿಕ್ತಃ ಪಂಥಾ - ಮಾರ್ಗಃ, ಉಪಾಯ ಇತಿ ಯಾವತ್, ನ ವಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ |

ನನು ಕರ್ಮವಚನಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮುಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಇತ್ಯತಃ ಪುನಃ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಯೋಜನೀಯಮ್ | ತದರ್ಥಸ್ತು - ಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾ 'ತಮೇವಂ' ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಾ ವೇದವಿದ್ವೈವ ಪ್ರಬಲಾ, ತು = ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಮೃತಿಸ್ತು ನೈವ ಬಲವತಿ | ಕುತಃ? ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ | ಸಾವಧಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಶ್ರುತೇರಪರಿವರ್ಜೇಯತ್ವೇನ ಜಾತ್ಯಾ ಪ್ರಾಬಲ್ಯನಿರ್ಧಾರಣಾದಿತಿ | ತಥಾ ಚ ನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ |

'ವಿದ್ವೈವ ತು' ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದರ್ಥ. ವಿದ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂದರೆ ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೀಗಿದೆ. - ತಂ = ಸಹಸ್ರಸೀರ್ಷತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಪುರುಷಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ವಿವಂ = ಪುರುಷಸೂತ್ರ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿದಿತ್ವಾ = ತಿಳಿದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೃತ್ಯುಂ = ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು, ಅತ್ಯೇತಿ = ದಾಟಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಯನಾಯ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ, ಅನ್ಯಃ = ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ, ಪಂಥಾ = ಮಾರ್ಗವು ಅರ್ಥಾತ್ ಉಪಾಯವು, ನ ವಿದ್ಯತೇ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲ! ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉತ್ತರವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈಗ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ತಮೇವಂ ಮುಂತಾದ ವೇದವಿದ್ಯೆಯೇ ಪ್ರಬಲ. ಇದರಿಂದ ವಿದ್ವೈವ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರ್ಮ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಸ್ವೃತಿಗಿಂತ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಜಾತ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ನಿರ್ಧಾರಣಾವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

ಓಂ || ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ || ಓಂ (3/3/38)

ಶ್ರವಣಾದಿ ಉಪಾಸನಾದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತೆ ಜೀವನು ಅಂತಃಕರಣಸಂಬಂಧದಿಂದ ದುಃಖೀ, ರಕ್ತ, ಭ್ರಾಂತ, ಅಶಕ್ತ ಎನ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ನೀಚತ್ವ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಬಂಧವು ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಬಾಹ್ಯಮನಸ್ಸನ್ನು ತಳ್ಳಬೇಕು. ಸುಡಬೇಕು. ಆಗ ಸ್ಫುಟಿಕಲೋಹತ್ಯವು ಜಪಾಕುಸುಮನಾಶದಿಂದ ಹೋಗುವಂತೆ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವಿಕಾರ ತಪ್ಪುತ್ತೆ. 'ಕರ್ಮಣ್ಯೈವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಾಸ್ಥಿತಾ ಜನಕಾದಯಃ' ಎಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕತ್ವವಚನವೂ ಇದೆ. ಅನೇಕವಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ಅನೇಕರೀತಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಗುರುಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿ ತಾರತಮ್ಯಾಂತಗನಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಜಗತ್ಕಾರಣ-

ತ್ವಾದಿ ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಶ್ರವಣಾದಿ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಹೊಂದಿದರೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? 'ಪ್ರಯಾಗಮರಣಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ' ಎಂದಿದೆ. 'ತೃಗೇನೈಕೇ ಅಮೃತತ್ವಮಾನಶುಃ' ಎಂದೂ ಇದೆ ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯಾ ಏವ ತು - ತಂ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ, ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ ಎಂದೂ 'ತಮೇವ ವಿದಿತ್ವಾ ಅತಿಮೃತ್ಯುಮೇತಿ, ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ವಿದ್ಯತೇ ಅಯನಾಯ' ಎಂದೂ ಪುರುಷನಾಮಕ ಎಷ್ಟುವನ್ನೇ ಸಹಸ್ರರೂಪತ್ವ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾ-ಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿಜನಕತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವಾದಿ ಸಪ್ರಕಾರಕವಾಗಿ ತಿಳಿದರೇನೇ ಅಂಥ ದೃಢಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬಂದರೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಬಂಧಮೋಚಕವು. ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ = ನಿರ್ಣಾಯಕವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಇತರರು ಹೇಳುವ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವು ಸುಳ್ಳು, ಯಾವ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಕೂಡ ವಿಜ್ಞಾನದಂತೆ ಬಂಧಮೋಚಕವಿಷ್ಟುಪ್ರೀತಜನಕವಲ್ಲ.

ದರ್ಶನಾಚ್ಚ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

ದರ್ಶನಾಚ್ಚ || (ಭಾ) - ನ ಕೇವಲಂ ವಿದ್ಯಯಾ ಕಿಂತ್ವಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನೈವ ಚ |

ಅತ್ರ ದರ್ಶನಪದಂ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಪರಮ್ | ತಥಾ ಚ ನ ಕೇವಲಂ ವಿದ್ಯಯಾ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನೈವ | ಕಿಂತು ದರ್ಶನಾಚ್ಚ - ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾದಪಿ | ಅತಸ್ತದರ್ಥಂ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಏತಮೇವಾರ್ಥಮಾಹ - ನ ಕೇವಲಮಿತಿ || ವಿದ್ಯಯಾ = ಪರೋಕ್ಷಯಾ | ಚಶಬ್ದಃ ಸೂತ್ರೇ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾದೇವಶಬ್ದೋಽನುವೃತ್ತೋ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸೂಚನಾರ್ಥಃ |

- ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸೋಣ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂದೇಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಇನ್ನು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಬರುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣ, ಮನನಗಳೇ ಸಾಕು. ಇವುಗಳಿಂದ ಬಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ಎನ್ನೋಣ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಓಂ || ದರ್ಶನಾಚ್ಚ || ಓಂ (3/3/49)

ಅರ್ಥಃ- 'ಸರ್ವಾನ್ ಪರೋ ಮಾಯಯಾ ಅಯಂ ಸಿನೀತೇ ದೃಷ್ಟೈವ ತಂ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ' 'ಅಯಂ ಪರಃ = ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಮಾಯಯಾ = ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದಾಗಿ, ಸರ್ವಾನ್ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು, ಸಿನೀತೇ = ಬಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಂ = ಹೀಗೆ ಬಂಧಿಸುವ ಭಗವಂತನನ್ನು, ದೃಷ್ಟೈವ = ಅಪರೋಕ್ಷತಃ ತಿಳಿದೇ, ಮುಚ್ಯತೇ = ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವನು.

ನಾಪರೇಣ = ಕೇವಲಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಲೀ ಕರ್ಮದಿಂದಾಗಲೀ ಅಲ್ಲ - ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಬಂಧಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರೇನೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅಮೃತೋ ಭವತಿ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕೇವಲ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಲದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಗೂ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೂ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನರೂಪವಿದ್ಯೆಯು ಶ್ರವಣ ಮನನದಿಂದಾಗುತ್ತೆ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಧ್ಯಾನೋಪಾಸನದಿಂದಾಗುತ್ತೆ.

** ಶ್ರುತವಂತೋಽಸೌ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾ | ಯತಃ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾಽಸಾವತೋ ಬೋ ಭೃಷಾಕಂ ಮುಷ್ಕುಣಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ
ಎವ ಇತ್ಯೇತಮಥ್ ಜನ್ಮಾದಿಸುತೇಣಾಹೇತುಃ | ಅಯಮಭಿಸಂಧಿಃ "ಜನ್ಮಾಪ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಸುತೇ ಶ್ರುತಮಿತಿ
ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ | ತಥಾಚ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | (ಸುಧಾ)

ಭಗವಂತನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪ್ರದಾತೃವಾದ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನೇ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದ

ಯೇನೈ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾ ಗತಃ |

ಸುಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವೇದೀಶೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಂತೋಽಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಃ || ಅನು. - ೩-೩-೪೦.೧೦ ||

ಬಂಧಮೋಕ್ಷೋ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಃ | "ಪಙ್ಚಮಿ" ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಸಮಾಸಃ | ಪಞ್ಚಮಾಸೋ ವಾ | ಯೇನ ಪ್ರಸನ್ನೇನ
ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಗತೋ ಜ್ಞಾತಃ | ಗತೃರ್ಥಾನಾಮವಗತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತೃತ್ವೇ | ಪ್ರಸಾದಮಾತ್ರಸ್ಯ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಸುಶಬ್ದಃ | ಅಸ್ಯೇಶಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಃ |

ಎತದ್ಭುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ತಾವನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇನಾಸ್ಮಾಕಮಭಿಮತಾ, ಕಿಂತು ಸುಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗ-
ವಾನೇವ | ಸ ಚೋತ್ಕೃತತಯಾ ಜ್ಞಾತಃ ಸುಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವತಿ | ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಯೇತ್ಯೇವಮ್ರಮ್ರಯಾ | ತತ್ರ
ಭಗವತೋ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ | ಪ್ರಸನ್ನ ಎವ ದದಾತೀತಿ, ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರಸಿ-
ದತೀತಿ, ಜಿಜ್ಞಾಸಯೋತ್ಕೃತತಯಾ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಚ ಲೋಕತಃ ಎವ ಸಿದ್ಧಮ್ | ಕಿಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಂಪನ್ಯಾಸೇನ?
ಅತಃ ಭಗವಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಮೋಕ್ಷೇತೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಿತಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ವರೂಪಾ ಇತಿ | (ಸುಧಾ)

ಬಂಧಮೋಕ್ಷಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬಂಧದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. ಯೇನ ಎಂದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಸನ್ನ-
ನಾದ ಭಗವಂತನಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಗತಃ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾತಃ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟವನು ಎಂದರ್ಥ. ಸುಪ್ರಸನ್ನಃ

ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಸುಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತ ಪರಮ-
ಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಸ್ಯ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು
ಅಸ್ಯ = ಜೀವನಿಗೆ, ಮುಕ್ತಿಪ್ರದವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಸಾರ್ವತ್ಯಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಹೊರತು
ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನೇ. ಭಗವಂತನು ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದಾದರೂ ಅವನನ್ನು ನಾವು
ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಆ ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಎಂದು
ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಮೋಕ್ಷದಾತೃ
ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಇನ್ನು "ಅವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ
ಮಾತ್ರ" ಎಂಬಂಶವು "ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವನು" ಎಂಬಂಶವು ಹಾಗೂ
"ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ" ಎಂಬಂಶವು ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ
ವಿಷಯ. ಈ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಗವಂತನ
ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಧ್ಯಾನಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೋಗಾತ್ ಗಮ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಶುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿತ್-ದ್ಯುತಿಬಲಬಹುಲೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ

ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಖೋದ್ಭವಮೃತಿಮುಖರಾಶೇಷದೋಷಾತಿದೂರಮ್ ।

ಸದ್ವಿವೇಕರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಶ್ರುತಿಮತಿನಿಯತಧ್ಯಾನಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೋಗಾತ್

ಗಮ್ಯಂ ಪಂದೇ ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮಮಲಮಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್ ॥

(ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಮಂಗಲಶ್ಲೋಕ).

(ಭಾವದೀಪ) - ನಿಯತಧ್ಯಾನ = ಸ್ವಯಂಯೋಗಾಸನಮ್ ಇತಿ ನೃನೀಯಪಾದಾಃ । ತತ್ರ ಸರ್ವವೇದಾಂತನಯೇ
ವಶಾಶಕ್ತಿ ಕೃತವೇದವಿಷಯಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ ಉಪಸಂಹಾಗಾದಿನವೇಷು ಸ್ವಯಂಯೋಗಾಸನಸ್ಯ ಚೋಕ್ತಃ । ಏತನ
ಜ್ಞಾನಪ್ರಣಾಡ್ಯಾ ಏತಾನ್ಯವೋಪಾಯಾಂ ನಾನ್ಯತ್ಕರ್ಮಾದೀತಿ ಸ್ಫುಟಿತಮ್ । ಜ್ಞಾನ = ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಸ ಏವ ಯೋಗಃ
= ಉಪಾಯಸ್ತಸ್ಮಾದೀತಿ ಚತುರ್ಥಪಾದಾಃ । ತತ್ರ ಪುರುಷಾರ್ಥನಯಾದೌ ಪುಮರ್ಥಾಪಾವತ್ಸಿದ್ಧಿಃ । ಏತನ ಚತುರ್ಥಾಂಶೋ
ಗಮ್ಯಮಿತ್ಯಂತದಪಿ ವಿವೃತಮ್ । ಪ್ರಣಾಡ್ಯಾ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಜಾತ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಸದ್ವಿಗಮ್ಯಂ ನ ಕರ್ಮಾದಿತ ಇತಿ ।

ನಿಯತಧ್ಯಾನ ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಉಪಾಸನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸರ್ವ-
ವೇದಾಂತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಕಲವೇದಗಳ ಶ್ರವಣಮನನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಉಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು

ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದ ಮುಖಾಂತರವೇ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳಾಗಿವೆ. ಕರ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಯೋಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪರೋಕ್ಷ-ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಅಂಶವು ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗಮ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನು ಪರಮಾತ್ಮ ಹೊರತು ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲ್ಲ.

ಬಿಂಬನ ಲಕ್ಷಣಾಂತರ - ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ

(ಲಘುಸರಂಜನೀ) - ತಥಾ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸರ್ವಚೇಷ್ಟಕತ್ವಂ ಚ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಮ್ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರೇ ಬಿಂಬೋಪದೇಶಪ್ರಕರಣೇ -

‘ಸ್ಥಿತ್ಯುದ್ಭವಪ್ರಲಯಹೇತುರಹೇತುರಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಸುಷುಪ್ತಿಸು ಸನ್ ಬಹಿಶ್ಚ | ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಸು ಪೃಥುಯಾನಿ ಚರಂತಿ ಯೇನ ಸಂಜೀವಿತಾನಿ ತದವೈಹಿ ಪರಂ ನರೇಂದ್ರ’ - ಇತಿ | ಇದಂ ಚ ಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾತೃಸ್ಯೋಚ್ಯತೇ | ‘ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಶ್ಲಾವೇವ’ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇಣ | ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಚಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತಾನುಸಂಧಾನಾರ್ಥಃ | ರೂಪಾಂತರಸಾಧಾರಣೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತಸೂತ್ರೇ ವಿಶ್ಲೋ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸರ್ವಚೇಷ್ಟಕೇ ರೂಪೇ ವಿವ | ನ ಕಾರ್ಯಾಂತರಾರ್ಥೇ ರೂಪಾಂತರೇ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಮಹಾಭೂತಿಭಾಷ್ಯೇ - ಇತ್ಯಮೈಕತ ದೇವೇತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾ ಯದಿ ಮಾಂ ವಿನಾ | ಕ್ರಿಯಾದಿಷು ಸಮರ್ಥಾ ಸ್ಯುನ್ ಮೇ ವಿಶ್ವಭಿಧಾ ಭವೇತ್ | ಸರ್ವಚೇಷ್ಟಯುತ್ಪತ್ತಾಚ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಬಲತಸ್ತಥಾ | ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯಭಿಧಾ ಮಹ್ಯಮ್’ ಇತಿ |

ಯದ್ಯಪಿ - “‘ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ’ ‘ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ’ ಇತಿ ನಿರಂತರಸೂತ್ರದ್ವಯೇ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸ್ತುತಿಂ ಸೂಚಯತಿ ‘ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇನ’ ” - ಇತಿ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಂ ತಥಾಪಿ ತದುಪಲಕ್ಷಿತಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರಮಿದಮುಕ್ತಮಿತಿ ನಾನುಪ-ಪತ್ತಿಃ |

ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಂಬದ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಹೀಗಿದೆ - ‘ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸರ್ವಚೇಷ್ಟಕತ್ವಮ್’ - ಶರೀರ ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲದರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವವನು ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರದ ಬಿಂಬೋಪದೇಶಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಎಲೈ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನೇ |

ಅದನ್ನೇ ಬಿಂಬ ಎಂದು ತಿಳಿ. ಯಾವುದು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿ, ಉತ್ತತ್ತಿ ಪ್ರಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ತನಗೆ ಯಾವುದೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ ಯಾವುದು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಇದ್ದು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತ ಇಡೀ ಪ್ರಾಣಿಸಂಘಾತವನ್ನು ಬದುಕುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದೇ ಎಂದು. ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ" ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಪಂಕ್ತಿ ಈ ಅರ್ಥದ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದರೂ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅದೂ ಕೂಡ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಎಲ್ಲದರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಅವತಾರಮಾಡಿದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮಹಾಭೂತಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಭಗವಂತನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದನಂತೆ. ನಾನಿಲ್ಲದೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇಶತೆಗಳು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಹಾಗಾಗಿ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ನಾಮ ನನಗಿರುವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿದು. ನಾನು ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಹಾಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ "ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ" "ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದರ ಯಾವುದೇ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ.

— विष्णुपदोक्तिः सूचितं ज्ञापकमात्र ॥ स विष्णुरिति ॥ ननु द्वितीयसूत्रं तमित्युक्तयो विष्णुरिति कृतः येन तस्यैव ब्रह्मत्वं स्यादित्यत उक्तम् ॥ निरन्तरिति ॥ अन्यान्याव्यवहितेत्यर्थः । सूत्रद्वयमध्ये अन्यद्वयवधायकं सूत्रं नेति विष्णुरेव तमिति परामुदयत इति भावः । ब्रह्मत्वेन = ब्रह्मपदसूत्र्याधानेन । - (वि.त.नि. भावदीपः)

ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಚಾಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ ಎಂದು. ಅಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ತಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಏಕೆ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ಅರ್ಥಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ನಿರಂತರ ಎಂದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೊಂದು ಸೂತ್ರದ ವ್ಯವಧಾನವಿದ್ದರೆ ಆಗ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದೇ ವಿಷ್ಣು; ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ. ಆ ವಿಷ್ಣುವೂ ನಾರಾಯಣನೂ ಒಬ್ಬನೇ.

ಮಹಾಭೂತಿಉಪನಿಷತ್ ಹಾಗೂ ತದ್ವಾಕ್ಯ

** ಉಪನಿಷತ್ - ಸ ಈಕ್ಷತ ಕಥಂ ನ್ನಿದಂ ಮದ್ಯತೇ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸ ಈಕ್ಷತ ಕತರೇಣ ಪ್ರಪದ್ಯಾ ಇತಿ ಸ ಈಕ್ಷತ ಯದಿ ವಾಚಾಽಭಿವ್ಯಾಹೃತಂ ಯದಿ ಪ್ರಾಣೇನಾಭಿಪ್ರಾಣಿತಂ ಯದಿ ಚಕ್ಷುಷಾ ದೃಷ್ಟಂ ಯದಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಶ್ರುತಂ ಯದಿ ತ್ವಚಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ಯದಿ ಮನಸಾ ಧ್ಯಾತಂ ಯದ್ಯಪಾನೇನಾಭ್ಯಾ-
ಪಾನಿತಂ ಯದಿ ಶಿಶ್ನೇನ ವಿಸೃಷ್ಟಮಥ ಕೋಽಹಮಿತಿ । ಸ ಏತಮೇವ ಸೀಮಾಸಂ ಪಿದಾಯ್ಕೀ-
ತಯಾ ದ್ವಾರಾ ಪ್ರಾಪದ್ಯತ ।

- ಸಃ = ಆ ಹರಿಯು, ಇದಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳ ಸಮುದಾಯವು, ಮದ್ಯತೇ = ನನ್ನನ್ನು ಹೊರತು, ಕಥಂ ನು = ಹೇಗೆ ತಾನೇ, ಸ್ಯಾತ್ = ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು ಆಗುವುದು? ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾರಣ ಇದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದೇ ಸರಿ, ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ, ಈಕ್ಷತ = ಇಚ್ಛಿಸಿದನು, ಸಃ = ಆ ಹರಿಯು, ಕತರೇಣ = ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರಪದ್ಯ = ಹೊಂದುವೆನು, ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಈಕ್ಷತ = ಇಚ್ಛಿಸಿದನು, ಸಃ = ಆ ಹರಿಯು, ವಾಚಾ = ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ, ಮದ್ಯತೇ = ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ, ಅಭಿವ್ಯಾಹೃತಂ ಯದಿ = ಮಾತನಾಡಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಪ್ರಾಣೇನ = ಪ್ರಾಣದಿಂದ, ಅಭಿಪ್ರಾಣಿತಂ ಯದಿ = ಚೀಪ್ಪ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಚಕ್ಷುಷಾ = ಕಣ್ಣಿನ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಿಂದ, ದೃಷ್ಟಂ ಯದಿ = ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಶ್ರೋತ್ರೇಣ = ಕಿವಿಯ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಿಂದ, ಶ್ರುತಂ ಯದಿ = ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೇಳಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ತ್ವಚಾ = ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಿಂದ, ಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ಯದಿ = ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಮನಸಾ = ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಿಂದ, ಧ್ಯಾತಂ ಯದಿ = ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಅಪಾನೇನ = ಅಪಾಙ್ಗಾವಿವಾಹವೆಂದಿರುವ, ಅಭ್ಯಾಪಾನಿತಂ ಯದಿ = ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಮಲಾದಿಗಳು ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಶಿಶ್ನೇನ = ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಿಂದ, ವಿಸೃಷ್ಟಂ ಯದಿ = ರೇತೋವಿಸರ್ಜನೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ, ಅಥ = ಹಾಗಾದರೆ, ಅಹಂ = ನಾನು, ಕಃ = ವಿಷ್ಣುರಬ್ರವಾಚ್ಯನು ಹೇಗೆ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯ? ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಏಕ್ಷತ = ಇಚ್ಛಿಸಿದನು, ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಸಃ = ಆ ಹರಿಯು, ವಾಸುದೇವರೂಪನಿಂದ, ಎರ-

ಮೇವ ಸೀಮಾಸಂ = ಈ ಮಸ್ತಕಪ್ರದೇಶವನ್ನೇ, ವಿದಾರ್ಯ = ಸೀಳಿ, ಏತಯಾ ದ್ವಾರಾ = ಸುಷುಮ್ನಾ ಎಂಬ ಶರಿಸ್ಸನ್ನಿರುದ್ಧ ನಾಡಿಯ ದ್ವಾರದಿಂದ, ಪ್ರಾಪದ್ಯತ = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

** ದೇವತಾನಾಂ ಪ್ರವೇಶಾತ್ಪ್ರಪೂರ್ವಮೇವ ಜನಾರ್ದನಃ ||

ಇತ್ಯಮೈಕ್ಷತ ದೇವೇರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದ್ಯಾಯದಿ ಹೂಂ ವಿನಾ |

ಕ್ರಿಯಾದಿಷು ಸಮರ್ಥಾಃ ಸ್ಯುರ್ಸ ಮೇ ವಿಷ್ಣು ಭಿಧಾ ಭವೇತ್ ||

ಸರ್ವಚೇಷ್ಟಯುತ್ಕೃತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಬಲತಸ್ತಥಾ |

ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯಭಿಧಾ ಮಹ್ಯಂ ಸಾ ನ ಯುಕ್ತಾ ದಿವ್ಯಕಸಾಮ್ ||

ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವೇ ತತಃ ಸರ್ವೇ ಮದ್ದಶಾ ಏವ ನಾನ್ಯಥಾ |

ತಸ್ಮಾದೇವಾಂ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯೇ ಸಹ ವಾಯುನಾ ||

ಇತಿ ಮತ್ಪ್ರಾ ವಿರಿಂಚಸ್ಯ ಶರೀರಂ ಪ್ರವೇಶ ಸಃ |

(ಐತರೇಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ = ಮಹಾಭೂತಿಭಾಷ್ಯ)

- ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ) ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ-ದೇವತೆಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಹೊರತೇ ಕ್ರಿಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಹೆಸರು ಕೂಡಲಾರದು. ವಿಶೇಷಕಾರವಾಗಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಚೇಷ್ಟಕನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಅತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ನನಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೆಸರು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದರೆ ಆ ಹೆಸರು ನನಗೆ ಕೂಡಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಅಧೀನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ವಾಯುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವೆನು. ಆ ಹರಿಯು ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರವನ್ನು ಶರಿಸ್ಸನ್ನಿರುದ್ಧ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

** ಮಹಾಭೂತಿಃ ಶ್ರುತಿಃ ಸೈಷಾ ಮಹಾಭೂತಿಯರ್ಥತೋ ಹರಿಃ |

ವಿಶೇಷೇಣಾತ್ ಕಥಿತಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಶಾಶ್ವತಃ ಪ್ರಭುಃ || - ಇತಿ ಋಕ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ - ಐ.ಭಾಷ್ಯ.

- ಈ ವಾಕ್ಯ ಐತರೇಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮಹಾಭೂತಿಭಾಷ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ.

ಪಿಷ್ಪಲಾಯನಮುನಿಗಳ ಉಪದೇಶ - ಜನಕರಾಜನಿಗೆ

** ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ -

ಏವಮಾದರಜನನಾಯ ಬಿಂಬೋಪಾಸನಾಂ ಪ್ರಶಸ್ತ್ಯ ಬಿಂಬರೂಪಮುಪದಿಶತಿ - ಸ್ತೋತಿತಿ ||

ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮಗ್ರೇಸರೇಣ ಜನಕೇನ ಸ್ವಯಂ ಬಿಂಬರೂಪಂ ವಿಜಾನತಾಪಿ ಲೋಕೋಪಕಾರಾಯ
ಯೋಗೇಶ್ವರಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಪ್ತಮ್ | ಯಥಾಹುಃ -

ನಾರಾಯಣಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ |

ನಿಷ್ಕಾಮಾರ್ಹಥ ನೋ ವಕ್ತುಂ ಯೂಯಂ ಓ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಮಾಃ || (11-3-34)

- ಪಿಪ್ಪಲಾಯನಮುನಿಗಳು ಜನಕರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ - ಸ್ವಿತ್ಯುದ್ಭವ ಎಂದು.
ಅದರ ಮೊದಲಿಗೆ ರಾಜನು ಈ ರೀತಿ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವನು. ನಾರಾಯಣ ಎನ್ನುವ
ಹೆಸರಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನು ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ನೀವು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ ಎಂದು.

* ಏವಂ ಪ್ರಪ್ತವತೇ ರಾಜ್ಞೇ ಬಿಂಬರೂಪಮುಚ್ಯತೇ | ಹೇ ನರೇಂದ್ರ | ಯಃ ಅಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ-
ಹೇತುಃ | ಸ್ವಯಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಹೇತುರ್ಯಸ್ಯ ಇತಿ ಅಹೇತುಃ | ಯಶ್ಚ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವ ಸನ್ನಪಿ ತತ್ತ್ವ-
ಲೇಪಾಭಾವಾತ್ ಬಹಿರೇವ |

ಅಥವಾ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಾವಸ್ಥಿತತ್ವವತ್ ಅವಸ್ಥಾಂತರಸ್ಥಿತತ್ವಮಪಿ ಅಸ್ಥಿತ್ಯಾಹ - ಬಹಿರಿತಿ ||
ಬಹಿರ್ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರಲಯೇ ಸನ್ನಿತಿ | ಹೃದಯಂ ಮನಃ ಯೇನ ಚ ದೇಹಾದಿನಿ ಸಂಜೀವಿತಾನಿ
ಉದ್ಯೋಧಿತಾನ್ಯೇವ | ಚರಂತಿ ಸ್ವಸ್ವಪ್ನಾಪಾರಕ್ಷಮಾಣಿ ಭವಂತಿ | ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾ-
ಯಣಾದಿಪದತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಭೂತಂ ಪರಂ ವಸ್ತು ವಿದ್ಧಿ - ಇತಿ ಯೋಜನಾ |

ಇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ - ಕ್ವಚಿನ್ನಾರಾಯಣನಾಮ್ನೋ ಭಗವದ್ರೂಪಸ್ಯ ಉಪಾಸ್ಯತಾ 'ನಾರಾ-
ಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ | ಕುತ್ರಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾಭಿಧೇಯಸ್ಯ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮಗ್ರೇಶಿ
ಪರಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ | ಅನ್ಯತ್ರ ತು ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿಧಾನಸ್ಯ 'ತಸ್ಯಾಃ ಶಿಖಾಯಾ ಮಧ್ಯೇ (ತು)
ಪರಮಾತ್ಮಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ' ಇತ್ಯಾದೌ | ಏವಮನೇಕಾಭಿಧಾನಂ ಏಕಮೇವ ರೂಪಮನಂತ-
ರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವತೋ ಬಿಂಬಸಂಜ್ಞಂ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ | ತಚ್ಚ ಕೀದೃಶಮಿತ್ಯಭಿ-
ಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಪ್ತೇ ಯೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತಯಾ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಃ ಭಗವಾನ-
ನಂತರೂಪೇಷ್ವಪಿ ವಿತ್ಯೇರೇವ ರೂಪವೇಷ್ಯಃ ಮುಕ್ತಂ ದದಾಮೀತಿ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರೇಣ
ಸರ್ವೇಷು ಜೀವೇಷು ಸ್ಥಿತಃ ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೇಷ್ವಪಿ ಜಾಗ್ರದಾದಿತ್ರಿವಿಧಕಾಲಿನಭೋಗ-
ವಿಶೇಷಂ ಕುರ್ವಾಣೋಽಪಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ನಿತ್ಯಾಲಿಪ್ತೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮಿತ್ಯುತ್ತರಂ ವೈ
ದತ್ತಮಿತಿ | ಅನೇಕ ಶಂಕಾತ್ರಯೇ ಕೀದೃಶಂ ತದ್ರೂಪಮಿತಿ ಶಂಕಾ ಪರಿಹೃತಾ - ಇತಿ
ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದು - ಕೆಲವು ಕಡೆ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪವು ಉಪಾಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಚ್ಛೇಯಂ' ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಬೇರೆಕಡೆಯಾದರೋ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪಾಸ್ಯನೆಂದು ಕಂಡಿದೆ. 'ತಸ್ಯಾಃ ಶಿಖಾಯಾಃ ಮಧ್ಯೇ (ತು) ಪರಮಾತ್ಮಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ' ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಬಿಂಬ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾದ ಒಂದೇ ರೂಪವು ಅನಂತರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧ. ಅದು ಎಂತಹದ್ದು? ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪಿಪ್ಪಲಾಯನರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಯಾರು ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಭಗವಂತನಿದ್ದಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಅನಂತರೂಪಗಳಿದ್ದರೂ ಇವ್ವೇ ರೂಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವರುಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ಇದ್ದು ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಾಗೃತ್ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ - ಎಂದು.

ಮೂರನೆಯ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ತಥಾ 'ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸರ್ವಪ್ರೇರಕತಯಾ ಸರ್ವಜೀವಹೃದಯಗುಹಾ-ನಿವಿಷ್ಟತ್ವಂ' ಬಿಂಬರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಯಥೋಕ್ತಂ 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ | 'ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಪಿಬಂತೋ ವಿಪ್ಲುರೂಪೇ ಏವ |

'ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿರೇಕ ಏವ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ |

ನಿವಿಷ್ಟೋ ಹೃದಯೇ ನಿತ್ಯಂ ರಸಂ ಪಿಬತಿ ಕರ್ಮಜಮ್ || - (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. - 1.2.11)

ಇತ್ಯಾದಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯೇ ಚ |

'ಜ್ಞಾನಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ಪರಮಾರ್ಥಮೇಕಮನಂತರಂ ನ ಬಹಿರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಮ್' |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಪ್ರಶಾಂತಮ್ (ಭಗವಚ್ಚೈವವಾಚ್ಯಂ ಯದ್ವಾಸುದೇವಂ ಕವಯೋ ವದಂತಿ)

- (ಭಾ. 5-12-11)

'ತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಸದಾ ಭಗವತ್ಯನಂತ ಅನಂದಮಾತ್ರ ಉಪಪನ್ನಸಮಸ್ತತಕ್ತೌ'

(ಭಕ್ತಂ ವಿಧಾಯ ಪರಮಾಂ ಶನಕೈರವಿದ್ಯಾಗ್ರಂಥಿಂ ಬಿಭೇತ್ಸ್ಯಸಿ ಮಾಮಹಮಿತಿ ಪ್ರರೂಢಾಮ್ ||)

- (ಭಾಗ.4-11-60)

ಇತಿ ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರೇ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪ್ರಕರಣೇ । ಪ್ರತ್ಯಕ್-ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಪದಾಭ್ಯಾಂ ಚ ।
ಇದಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾಪ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯತೇ ತೈತ್ತಿರೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲಭಮ್ -

‘ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ ಪರಮೇ ವೈದಮನ್’ ಇತಿ ।

ಯಥೋಕ್ತಮಾನಂದಮಯನಯಸುಧಾಯಾಮ್ - ‘ಯೋ ವೇದ’ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಶಂಕೋ-
ತ್ತರಮ್ । ಪರಿಪೂರ್ಣಪರಿಮಾಣಮಪಿ ಶಕ್ತವತಾದ್ ಭಕ್ತಾನುಕಂಪಯಾ ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣಂ
ಪ್ರಕಟಯತ್ ಸರ್ವಜೀವತದಪಕಾರಿಕಾರ್ಯಕಾರಣಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಸಕಲವ್ಯದಯಗುಹಾವಸ್ಥಿತಂ
ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ - ಇತಿ ।

ತಥಾ ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರವಾಕ್ಯೇ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಮ್’ ಇತಿ ‘ಜ್ಞಾನಂ ವಿಶುದ್ಧಮ್’
ಇತಿ ‘ಭಗವತ ಅನಂತ’ ಇತಿ ಚ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿನಿ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ । ಇಮಾನ್ಯಪಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ
ಜ್ಞಾಪ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಕ್ತಾನಿ । ‘ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ । ವಿವಂ ನಾರಾಯಣೇಽಪೀಮಾನಿ
ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಾನಿ ಸಂತ್ಯೇವ । ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವೇನ ತತ್ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ।

“ಅತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಅತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ” (ಅನುಷ್ಠ. 1.1-ಶ್ಲೋ84)

- ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಸ್ವಪ್ನಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ ।

ಬಿಂಬದ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ - ‘ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸರ್ವಪ್ರೇರಕತಯಾ ಸರ್ವಜೀವ-
ಹೃದಯಗುಹಾನಿವಿಷ್ಣುತ್ವಂ’ ಎಂದು. ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಇದ್ದು
ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ಎಂದು. ಇದನ್ನು ‘ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಆತ್ಮಾನೌ
ಹಿ ತದ್ವರ್ತನಾತ್’ (ಬ್ರ.ಸೂ.1/2/11) ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ
ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮಾ, ಅಂತರಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ವಿಷ್ಣು-
ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಹರಿಯು ಒಬ್ಬನೇ ಎರಡಾಗಿ ಇದ್ದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನಾಗಿ ನಿತ್ಯವೂ
ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

- ನಾರಾಯಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ನಾರಾಯಣನೆಂದರೆ ಹರಿಯೇ ವಾಸುದೇವನೇ ಆಗಿರುವನು. ಆ ವಾಸುದೇವನು ಭಗವಾನ್ ಎಂಬ
ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನು. ಇವನ ಶರೀರ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದದ್ದು. ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ.
ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಭೇದರಹಿತನು. ಸಕಲರಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿರುವನು. ಹಾಗೆ ಹೊರಗಡೆಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ಸತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸುಖರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಗಂಟನ್ನು ಭೇದಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಅವಿದ್ಯೆಯಾದರೋ ಭೇದ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದಾಗಿ ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇದರ ಭೇದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಆ ಭಗವಂತನಾದರೋ ನಿನ್ನ ಒಳಗಡೆಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಕ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಇನ್ನು ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರದ ಬಿಂಬೋಪದೇಶಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕೂಡ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ತ್ರೈತ್ತೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಯೋ ವೇದ ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೊರಟಿದೆ. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಪರಿಮಾಣವಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ- ದ್ದರೂ ಎಂದರ್ಥ. ತನ್ನ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಕ್ತರ ಮೇಲಿನ ದಯೆಯಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರಕಟನಾಗುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಆ ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಿಯಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಹೃದಯ ಗುಪ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೇ ಇದೇ ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯನೆಂದೂ ಜ್ಞಾನವು ವಿಶುದ್ಧಂ ಎಂದೂ ಭಗವತಿ ಅನಂತೇ ಎಂದೂ ಸತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಂಬನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಈ ಬಿಂಬದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲದೆ 'ಅತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

** - ಏಕ ಏವ ಹರಿಃ, ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಾ ಇತಿ ದ್ವಿಧಾ ರೂಪದ್ವಯೇನ ಹೃದಯೇ ಸ್ಥಿತಃ, ನಿವಿಷ್ಟಃ 'ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯೇಷು' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಕರ್ಮಜಂ ಜೀವಕೃತಕರ್ಮಜನ್ಯಂ ರಸಂ ಫಲಂ ಪಿಬತಿ ಭುಂಕ್ತೇ - ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ಯರ್ಥಃ | (ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಣಿಮಂಜರಿ)

ರಹೂಗಣರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಜಡಭರತರ ವಾಣಿ

** 'ಜ್ಞಾನಂ ವಿಶುದ್ಧಂ' - ಕೃತಾಸ್ತೀತಿ ದಶಮೀಂ ಶಂಕಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಮಾಹ - ಜ್ಞಾನಮಿತಿ || ಅವಧೂತೇನ ಅವಧೂತೇನ ಮಮ ಶಿವಿಶಾಭರ್ತ್ಯತ್ವಂ ಮಾರ್ಗಗಂತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ನ ಬಾಹ್ಯ | ಕಿಂತು ಮದಂತರ್ಗತಸ್ಯ ಹರೇರೇವ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ -

'ತ್ವಯೋದಿತಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್ ಅವಿಪ್ರಲಬ್ಧಂ ಭರ್ತುಃ ಸ ಮೇ ಸ್ಯಾದ್ಯದಿ ವೀರ ಭಾರಃ |

ಗಂತುರ್ಯದಿ ಸ್ಯಾದಧಿಗಮ್ಯಮಧ್ವಾ (ಪೀವೇತಿ ರಾಶೌ ನ ವಿದಾಂ ಪ್ರವಾದಃ) (5-10-10)

ಇತ್ಯಾದಿನಾ

'ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಭಾತಃ ವ್ಯಕ್ತಮ್ ಉರುಪರಿಶ್ರಾಂತೋ ದೀರ್ಘಮಧ್ವಾನಮೇಕ ಏವ ಊಹವಾನ್ ಸುಚಿರಂ' (5-10-4) (ನಾತಿಪೀವಾ ನ ಸಂಹನನಾಂಗೋ ಜರಸಾ ಚೋಪದ್ವುತೋ ಭವಾನ್ ಸಖೇ ನೋ ಏವಾಪರ ಏತೇ ಸಂಘಟ್ಟಿನ ಇತಿ ಬಹು ವಿಪ್ರಲಬ್ಧೋಪ್ಯವಿದ್ಯಯಾ ರಚಿತದ್ರವ್ಯಗುಣ-ಕರ್ಮಾಶಯಸ್ವಚರಮಕಲೇವರೇವಸ್ತುನಿ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷೇಽಹಮ್ಮ ಮೇತ್ಯನಧ್ಯಾರೋಪಿತ-ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಸ್ತುಷ್ಣೀಂ ಶಿಬಿಕಾಂ ಪೂರ್ವವದುವಾಹ) ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಹಾಸ-ಪೂರ್ವಕಂ ರಾಜ್ಞಾ ಉಕ್ತಸ್ಯ ಉತ್ತರೇ ದತ್ತೇ ಸತಿ ರಾಜ್ಞಾ ವಿಶೇಷಜ್ಞೇ ಗುರೌ ಲಬ್ಧೇ ಸತಿ ವಿಶೇಷೋ ವಿಜ್ಞೇಯ ಏವ - ಇತಿ ಮನ್ನಾನೇನ ವಿಶೇಷವಿವಿತ್ಸಯಾ 'ಭರ್ತುಃ ಸ ಮೇ ಸ್ಯಾದ್ ಯದಿ ವೀರ ಭಾರಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತ್ವಯೋದಿತೇ ಮಮ ಶಿಬಿಕಾಭರ್ತೃತ್ವಂ ಗಂತ್ಯತ್ಪಾದಿಕಂ ಚ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾದಿ-ರೂಪೇ ಅರ್ಥೇ ಮೇ ಮನೋ ಭ್ರಮತಿ ಯತೋ ಹರಿರ್ಜೀವೇ ಸ್ಥಿತಶ್ಚೇತ್ ತಸ್ಯ ಹೃದ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ | 'ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷಃ ಮಧ್ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತಿ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಬಹಿರೇವ ಚೇತ್ ಮಹಾನ್ ಸಂತೋಷಃ | ಉಭಯಥಾಪಿ ಹರೇಃ ಶಿಬಿಕಾಭರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯಯೋಗ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ 'ನ ಹ್ಯಂಜಸಾ ತತ್ಪವಿಮರ್ಶನಾಯ ಭವಾನಮುಷ್ಮಿನ್ ಭ್ರಮತೇ ಮನೋ ಮೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಶ್ನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ,

ಉತ್ತರಮುಕ್ತಮವಧೂತೇನೇದಮ್ | ಯತ್ತರಮಾರ್ಥಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಏಕಂ ವಿಶುದ್ಧಜ್ಞಾನರೂಪಂ ಸತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಭಗವಚ್ಚಿಬ್ಧವಾಚ್ಯಂ ವಾಸುದೇವಪದಾಭಿಧೇಯಂ ಚ ವಸ್ತು ಕವಯಃ ವದಂತಿ ತದ್ವಸ್ತು ಬಹಿರ್ಜೀವಸ್ಯ ರೂಪಾದಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಮ್ | ನಾಪಿ ಅಂತಃ ಜೀವಹೃದಯಾಂತರೇವ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ವಿಷಯಭೋಗಂ ಕುರ್ವದಿತ್ಯು-ಕ್ತಮ್ - ಅನಂತರಮಿತಿ || ಕಥಮವಸ್ಥಾನಂ ಬಿಂಬಸ್ಯೇತಿ ತೇನ ವಿಶೇಷತೋ ವಿವಿಕ್ಷಿತಮರ್ಥಂ ರಹಸ್ಯತಯಾ ಅವಕ್ತವ್ಯಮಪಿ ಶಿಷ್ಯೇ ಕರುಣಯಾ ದರ್ಶಯತಿ - ಪ್ರತ್ಯಗಿತಿ || ಜೀವಬಿಂಬಮಿತಿ |

ಇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ - ಪ್ರತ್ಯಕ್-ಶಬ್ದೋ ಜೀವಪರಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ತತ್ಕೃತಃ ಪ್ರತ್ಯಗಿತಿ ಸರ್ವದಾ ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೇಷ್ಟಪಿ ಕದಾಚಿದಪಿ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಕಾರಣಾದಪಿ ಯನ್ನ ಬಹಿರ್ನಿಃಸರತಿ ತದುಚ್ಯತೇ | ಅಂತರೇವ ಸ್ಥಿತಂ ವಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್-ಪದಾಭಿಧೇಯಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ತಾದೃಶಂ ಚ ತದ್ಬಿಂಬರೂಪ-ಮೇವ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಯೋಗೇ ಜೀವಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅನವಸ್ಥಾನಾಪತ್ತೇಃ | ತಚ್ಚ ಜೀವಸ್ಯ 'ಶಿರಸಿ ಶಿರಃ, ಮುಖೇ ಮುಖಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಸಮಾನಾಕೃತಿತಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ | ಸ ತು

ಜೀವಾವಯವೇಂದ್ರಿಯಾದ್ಯಂತಃಸ್ಥಿತೈಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತೈಃ ಸ್ವಾವಯವಾದಿಭಿರ್ಭೋಗಾನ್ ಅನು-
ಭವತಿ | ತತಃ ತತ್ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಜೀವಃ | ಯಥಾ ಆತ್ಮನಃ ಜೀವಸ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್
ದೇಹೋಽಪಿ ಆತ್ಮತಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ | ಜೀವಾಂತರೇವ (ಚ) ವ್ಯಾಪ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್-
ಪದಭೋಧ್ಯೇ ಜೀವಬಿಂಬರೂಪೇ ಪರಮಾತ್ಮನೈವ ಶಿಬಿಕಾಭರ್ತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಸುಯೋಗಮಿತಿ
ಸ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೋದ್ಭಾಟನೇನ ರಾಜ್ಞೋ ಿಂಬಾವಸ್ಥಾನಂ ಕಥಮಿತಿ ವಿವಿತ್ತಿತಾರ್ಥಸ್ಯ
ಲಾಭ ಇತಿ | ಅತ್ತಾನಂತರಂ ನ ಒಬ್ಬ ಶ್ವ ಕಿಂತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಜೀವಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅಂತರೇವ ವ್ಯಾಪ್ಯ
ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ ಇತ್ಯೇವಾಲಂ ತಾವತ್ಯವ ವಿವಿತ್ತಿತಾರ್ಥಲಾಭಸಂಭವಾತ್ | ತಥಾಪಿ ಈದೃಶಸ್ಯ
ಸರ್ವದಾ ಜಾಗ್ರದಾದ್ಯವಸ್ಥಾವಸ್ಥಿತಭೋಗಭೋಕ್ತುಃ ಮುಕ್ತಿದಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಥಮಿತಿ ಶಂಕಾ-
ಪರಿಹಾರಾಯ 'ಜ್ಞಾನಂ ವಿಶುದ್ಧಂ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಭಿಹಿತಮಿತಿ | ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಮುಕ್ತಿದಾತುರೇವ
ಜೀವೇ ಕೃಪಯೈವ ಅತ್ತಾವಸ್ಥಾನಂ ನ ಜೀವತೌಲ್ಯೇನೇತಿ ತತ್ತರಿಹಾರಃ | ಅನೇನ ಕ್ಷ ಬಾಸ್ತೀತಿ
ದಶಮೀಶಂಕಾ ಪರಿಹೃತಾ ಭವತಿ | ತತ್ಪರಾರಸ್ಯ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತತ್ವಾದಿತಿ ||

— (ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ ಬಿಂಬೋಪದೇಶಪ್ರಕರಣ)

— ಅವಧೂತರಾದ ಜಡಭರತರು ರಹೂಗಣರಾಜನಿಗೆ ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವರು.
ಬಿಂಬನು ಎಲ್ಲಿರುವನು? ಎಂಬ ಹತ್ತನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

(ಜ್ಞಾನಮಿತಿ) — ಮೇನೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು ನಾನಲ್ಲ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯುವವನೂ
ನಾನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ
ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿರುವನು — ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಜಡಭರತನ ಮಾತಿದು. 'ಅಯ್ಯೋ
ತಮ್ಮಾ! ಬಹಳ ದಣಿದುಕೊಂಡಿರುವಿ. ದೂರದ ದಾರಿ. ಒಬ್ಬನೇ ಮೇನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವಿ'.
ರಹೂಗಣ ಆಡಿದ ಉಪಹಾಸದ ಮಾತಿಗೆ ಜಡಭರತರು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರವಿದು. 'ತೃಯೋದಿತಂ ...
ಸ್ಯಾದಧಿಗಮ್ಯಮಧ್ವಾ' (5-10-9) 'ರಾಜನಾದ ನಿನ್ನ ಭಾರವನ್ನು ನಾನೇ ನಿಜವಾಗಿಯೂ
ಹೊಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಹಾಗೂ ಮೇನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಾನೇ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಮಾತು
ಸ್ಪಷ್ಟವೂ ನಿರ್ವಂಚಕವೂ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಜಡಭರತನ ಈ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರಹೂಗಣರಾಜನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯ-
ವಾಗುವುದು. "ಶ್ರೀಹರಿಕೃಪೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಗುರುವು
ಲಭಿಸಿದ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು" ಎಂಬುದು
ರಾಜನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಜಡಭರತರಿಂದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ರಾಜನು
ಬಯಸಿದನು.

“ನಾನೇ ನಿಜವಾದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದರೆ” ಎಂಬ ಜಡಭರತನ ಮಾತುಗಳನ್ನು “ಮೇನೆಯನ್ನು ಹೊರುವುದು, ಮುಂದೆ ದಾರಿ ನಡೆಯುವುದು ಇವೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಕೃತಿಗಳೇ ಅಲ್ಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಮಾಡಿಸುವನು” ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ವಿಚಾರದಿಂದ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ನೀನು ಹೇಳುವಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ, ನೆಲೆಸಿದ್ದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ ನೆಲೆಸಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷಃ ಮಧ್ಯೇ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತಿ’ ದೇಹದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷನು ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟನಷ್ಟು, ಗಾತ್ರದವನಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂದೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹದ ಹೊರಗೆ ಇರುವನೆಂದರೆ ಅದಂತೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣದ ಗಾತ್ರವುಳ್ಳವನಾಗಿರಲಿ, ಇಲ್ಲವೇ ದೇಹದ ಹೊರಗೇ ಇರಲಿ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಏನೇ ಇದ್ದರೂ, ಮೇನೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಮತ್ತು ಹೊತ್ತು ಮುಂದೆ ಸಾಗುವ ಕೃತಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲು ಬಾರದು. ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಅನಿಸುವುದರಿಂದ ಮೇನೆ ಹೊರುವುದು ಹೊತ್ತು ಮುಂದೆ ಸಾಗುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡುವನೆಂಬ ನಿನ್ನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿರುವ ತತ್ವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಉತ್ಸುಕವಾಗಿದೆ.

ರಹೋಗಣರಾಜನು ಬಿಂಬವು - ಪರಮಾತ್ಮನು ನೆಲೆಸಿರುವ ಸ್ಥಾನವು ಯಾವುದು? ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಧೂತನಾದ ಭರತನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವರು - ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ವಿಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯೂ, ಸತ್ಯನೂ, ನಿತ್ಯನೂ, ಪ್ರಶಾಂತನೂ, ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು, ಅದರಂತೆಯೇ ಭಗವತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವನು, ವಾಸುದೇವನಾಮಕನಾದವನು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಪರಾತ್ಪರವಸ್ತುವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನ ದೇಹದ ಹೊರಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವನೆಂದು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಜೀವನ ಒಳಗೆಯೇ ಆತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತುಕೊಂಡು (ಜೀವನೊಡನೆ) ವಿಷಯಗಳ ಉಪಭೋಗವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡುವನೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಕೂಡದು.

(ಅನಂತರಮಿತಿ) - ಹಾಗಾದರೆ ಬಿಂಬನು ಜೀವದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಯಾವ ರೀತಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ರಾಜನಿಗೆ ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಈ ವಿಷಯವು (ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಳಬಾರದಷ್ಟು) ಅತಿಗೂಢವಾದುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಶಿಷ್ಯನ (ರಾಜನ) ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಜಡಭರತರು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವರು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಯಾರು?

— ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಯದ್ವಪಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವತ್ತೂ ಅವನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಹೊರಗಡೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅಂದರೆ ಒಳಗಡೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದಾದರೂ ಆ ಜೀವನ ಬಿಂಬರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಬೇಕು. ಆ ಬಿಂಬರೂಪವು ಜೀವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯಾಗಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಖವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಸಮಾನವಾದ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಇದ್ದು ಜೀವನ ಅವಯವವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳೊಂದಿಗೆ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಬಿಂಬರೂಪದ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜೀವನ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದಾಗ ದೇಹವನ್ನು ಆತ್ಮ ಎಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವನನ್ನು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರನು. ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಕರ್ತೃವಾಗಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಜಡಭರತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — ಮೇನೆಯನ್ನು ಹೊರುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಸಯುಕ್ತಿಕ-ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಜಡಭರತನು ಮೇನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತವನು ನಾನಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತಾನು ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳ ಇಂಗಿತಾರ್ಥವನ್ನು ರಹೋಗಣರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರಿಂದ 'ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬರೂಪವು ಹೇಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವುದು' ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸಿದ ರಾಜನಿಗೆ ಬಿಂಬದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ-ಕೊಟ್ಟನು. ಬಿಂಬನು ಜೀವನ ಹೊರಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನ ಅವಯವಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕ ಅವಯವಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿ (ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ) ಜೀವನ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು. ಇಷ್ಟೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ರಾಜನು ಪಡೆಯಬಯಸಿದ ಭಗವಂತನು ಕರ್ತಾ ಎನ್ನುವ ಜ್ಞಾನವು ರಹೋ-ಗಣರಾಜನಿಗೆ ಲಭಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನ ಜಾಗ್ರದಾದಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತನಿಂದ ಅಗಲದೇ ನೆಲೆಸಿ, ವಿಷಯಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು

ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಶಕ್ತನಾಗುವನು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲೆಂದೇ ಬಿಂಬರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಸತ್ಯನು, ನಿತ್ಯನು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಜೀವನಿಂದ ನಿತ್ಯಭಿನ್ನವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಜೀವನ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದಲೇ ಆತನ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದನಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು. ಪರಮಾತ್ಮ-ಜೀವನು ಎಂದಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ಸಮಾನತೆಯ ಶಂಕೆಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಧ್ರುವನಿಗೆ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಮನುವಿನ ಉಪದೇಶ

“ತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ” - ಬಿಂಬಜ್ಞಾನಮೇವ ಸಂಸಾರಾತ್ ಮೋಚಕಂ ತೇನ ವಿನಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಥಾ ನ ಭವತಿ, ತತಃ ತದವಶ್ಯಂ ಗುರುಸೇವಾದಿನಾ ಸಂಪಾದ್ಯಂ, ತಚ್ಚ ಭಕ್ತಿದ್ವಾರಾ ಮೋಚಕಂ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ತ್ವಮಿತಿ || ಏವಮನಾದ್ಯಂತಕಾಲೇಷು ಜೀವಾಂತರೇವ ತದನುರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವತಃ ತದ್ಭೋಗ್ಯಭೋಗಾನೇವ ಭುಂಜತಃ ಕಥಂ ಸಂಸಾರಮೋಚಕತ್ವಮಿತಿ ಶಂಕಾನಿರಾಸಾಯ ಉಕ್ತಮ್ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಜೀವಾಂತರೇವ ಅವಸ್ಥಿತ-ರೂಪೇಣ ತದನುರೂಪತಯೈವ ಆತ್ಮನಿ ಆದಾನಭೋಗಾದಿಕರ್ತರ್ಯಪಿ | ಆನಂದಮಾತ್ರೇ ಸಾರಸುಖಾನುಭವಸ್ವರೂಪೇ | ಉಪಪನ್ನಾಃ ಯುಕ್ತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಶಕ್ತಯಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ | ಶನಕೈರಾಯಾಸೇನ ಬಿಭೇತ್ಸಸಿ ಭೇದಯಸಿ ||

- ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತನಾದ ಧ್ರುವರಾಜನಿಗೆ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಮನುವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ - ಬಿಂಬಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಬಿಂಬಜ್ಞಾನದ ವಿನಹ ಮುಕ್ತಿಯು ಎಂದಿಗೂ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಸದ್ಗುರುಗಳ ಸೇವೆ ಮಾಡಿ ಬಿಂಬಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಪಡೆಯಲೇಬೇಕು. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಆತನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದು ಮುಕ್ತರಾಗಬೇಕು.

ಇಲ್ಲೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವಿದೆ - ಅನಾದ್ಯಂತಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನೊಳಗೆ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕ-ನಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ, ಜೀವನಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತ, ಜೀವನು ಉಪಭೋಗಿಸುವ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ತಾನೂ ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಮೋಚಕವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುವನು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವರು - ತ್ವಮಿತಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪರ-ಮಾತ್ಮನು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಆ ಜೀವನ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ತಾನು ಸೇವಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು-

ತ್ರಿದ್ವರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪ್ರಾಕೃತಶರೀರವುಳ್ಳವನು, ಜ್ಞಾನಾನಂದಮೂರ್ತಿಯು. ಆತನು ತನಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಸಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಜೀವನ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಉಪಭೋಗಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾದವನು. ಪಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದುದರಿಂದ ಸಕಲಶಕ್ತಿಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪ್ರತ್ಯ-
ಗಾತ್ಮನಾದ, ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಬಿಂಬ-
ರೂಪಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೀನು ನಿಸ್ಸೀಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಡಬೇಕು. ಆಗ ನಾನು ನನ್ನದೆಂಬ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರುಬಿಟ್ಟ ಅಜ್ಞಾನದ ಗಂಟನ್ನು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಜೀವನೋ ಪರಮಾತ್ಮನೋ?

** ಸೂತ್ರ - ಓಂ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೌ ಆತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ವರ್ತನಾತ್ ಓಂ (ಬ್ರ.ಸೂ.)

(ಭಾ.) 'ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ ದರ್ಶಯತಿ |

- ನನು ಗುಹಾನಿಷ್ಠತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯ ಜೀವೇಽಪಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತೇನ ಹೇತುನಾ ಒಬತೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ? ಇತ್ಯತೋ ಹಿ ತದ್ವರ್ತನಾತ್ ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಂಡಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ - ಯೋ ವೇದೇತಿ || 'ಯಃ ಅಧಿಕಾರೀ ಹೃದಯಗುಹಾಯಾಂ ನಿಹಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ ಸೂತ್ರಕಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚೇಯಂ ಸೂತ್ರಖಂಡಯೋಜನಾ - ತತ್ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ ದರ್ಶನಾತ್ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಾತ್ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲಿಂಗತ್ರೇನಾಭಿಮತಮ್ | ಜೀವಸ್ಯ ನ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ ||

ಗುಹಾನಿಷ್ಠತ್ವ ಎಂಬುದು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಅವನೂ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಗುಹಾನಿಷ್ಠತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಕರ್ಮಫಲಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿರುವುದು ವಿಷ್ಣು ರೂಪಗಳು ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕುತ್ತರವಾಗಿ 'ತದ್ವರ್ತನಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - "ಯೋ ವೇದ" ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಯಃ = ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಗುಹಾಯಾಂ = ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಹಿತಂ = ಇರುವ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ವೇದ = ತಿಳಿದಿರುವನೋ - ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗುಹಾ-
ನಿಹಿತತ್ವವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು "ಹಿ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಸೂತ್ರಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. -

ತತ್ = ಆ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗುಹಾನಿಹಿತತ್ವವಾದರೋ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ

** ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಪಿ ಹಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿಮೇವ ವದಂತ್ಯಯಮ್ |

ಅतो नारायणस्यैव जिज्ञासाऽत्र विधीयते ||७५ ||

ಹಿಶಬ್ದೇನ "ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮತಿ ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ |
 ಏವಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿಪರಾಪನ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ | ಅಯಮಿತಿ ಸ್ತೂತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತಃ |
 ಕಿಮತೋ ಯಥೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ ಅತಃ ಇತಿ | ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಃ, ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ
 ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಧಿಯತಃ ಇತಿ ಜಾಯತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | (ಸುಧಾ)

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅದನ್ನೇ
 ಹೇಳುವುದು ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಬೇರೆಯವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದಂತೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಅದು ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಟ್ಟಾರ್ಥ ಇದು
 - ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕಿದೆಯೋ ಆ
 ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೇ
 ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಗಳಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಬಹಳ ಇವೆ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಅನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಣಿ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ್ಯವ
 'ಜ್ಞೇಯಂ ಗಮ್ಯಂ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವರೂಪಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಸ್ಮೋ-
 ಪನ್ಯಾಸಾಚ್ಚ | ಸ್ವಪ್ನಂ ಚ ನಾರಾಯಣೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ತುಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಉಕ್ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಾನಿ
 ಶ್ರಾವಯತಿ -

"ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಾಯಣಮ್ |

ವಿಶ್ವತಃ ಪರಮಾಂ ನಿತ್ಯಂ ವಿಶ್ವಂ ನಾರಾಯಣಂ ಹರಿಮ್"

- (ಮಂತ್ರ 3-4 ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್)

ಇತ್ಯೇವಂಜಾತೀಯಕಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾತ್ರೇ ಪ್ರತಿಃ | ತತ್ರ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ 'ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್' ಇತಿ
 ಪದೇನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯ 'ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಮ್' ಇತಿ ಪದೇನ
 ಸರ್ವಜೀವವ್ಯಯಗುಹಾನವಿಷ್ವತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿರೂಪಕಾರ್ಯಕಾರಣ-
 ಪ್ರೇರಕತ್ವಸ್ಯ ಚ ಜೀವನಪ್ರಾಣನಕರ್ತೃತಯಾ ಮುಖ್ಯಾತ್ರಯತ್ವಬೋಧಕೇನ ನಾರಾಯಣಪದೇನ
 'ಸತ್ತ್ವಂ ಜೀವನಮೇವ ಚ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾನಂದಮಯನಯೋಕ್ತಾ ಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯನಾರಾಯಣ-

ಪದೇನ 'ನಾರಂ = ಜ್ಞಾನಂ ತದಾಶ್ರಯತಯಾ ನಾರಾಯಣಮ್' ಇತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ 'ನಿತ್ಯಂ' ಇತ್ಯ-
ನಂತತ್ವಸ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಯದಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣೋ ವಾ
ಬಿಂಬರೂಪಾದನ್ಯದೇವ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಥಂ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯತ್ರ ಶ್ರುಯೇರನ್ | ಕಥಂ ಚಾನ್ಯಸ್ಯ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ಬಿಂಬಸ್ಯ ತಜ್ಞಸ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾ ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜ್ಞಾನಯೋರ್ಭಿನ್ನವಿಷಯತಾ
ಯದ್ಭೇದಃ |

ನನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾದನ್ಯತಯಾ ಅತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ತದ್ವಾರೀಭೂತಸ್ಯಾತಥಾತ್ವಾತ್
ಬಿಂಬಾನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ತದ್ವಿಷಯತಾಂಗೀಕಾರಾಯೋಗಾತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ, ತತ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಚ
ದ್ವಾರಕಾರಣಪ್ರತಿಪಾದನಪರತಯಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ | ಅತ್ರ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ಯ-
ತ್ತಗೀತ - 'ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾದಮ್ನುಪಲಭ್ಯೇಮ್ಯುತ್ಪಾದನ್ಯ ಹಿ ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ' (ಬ್ರ.ಸೂ.3-3-53)
ಇತ್ಯಧಿಕರಣಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ಅವಶ್ಯಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬಿಂಬರೂಪಮ್ ಇತಿ
ಸ್ಮಿತೇ,

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಜ್ಞೇಯಂ
ಗಮ್ಯಂ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ
ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕವಾದ 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ
ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಾಯಣಂ ವಿಶ್ವತಃ ಪರಮಾನ್ನಿತ್ಯಂ ವಿಶ್ವಂ ನಾರಾಯಣಂ ಹರಿಂ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ
ಶ್ರುತಿಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ವ್ಯಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಮಹಾಜ್ಞೇಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವ, ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸರ್ವಜೀವವ್ಯದಯ-
ಗುಹಾನಿವಿಷ್ಟತ್ವ ಹಾಗೂ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿರೂಪಕಾರ್ಯಕಾರಣಪ್ರೇರಕತ್ವ ಎಂಬ
ಇಷ್ಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ನಾರಾಯಣಪದದಿಂದ ಜೀವನ-ಪ್ರಾಣನ-ಕರ್ತೃತಯಾ
ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ
'ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ್ಥಾಪನಾಯೈವ ಸತ್ತ್ವಂ ಜೀವನಮೇವ ಚ' (ಅನು.ವ್ಯಾ. ಶ್ಲೋ.193) ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ
ಸತ್ಯತ್ವವು, ಎರಡನೆಯ ನಾರಾಯಣಪದದಿಂದ ನಾರ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ನಾರಾಯಣ
ಎಂಬುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು, ನಿತ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅನಂತತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನು ಬಿಂಬರೂಪಕ್ಕಿಂತ
ಬೇರೆಯವನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಬಿಂಬದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಷ್ಟೇ

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೈತ್ತಿರಿಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನ್ನಮಯ ಪ್ರಕರಣವು 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ 'ಸತ್ಯಂ ಜೀವನಮೇವ ಚ' ಎಂಬೀ ಅನು-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೊರಟಿದೆ. "ಸತ್" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಜನ್ಮ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಪ್ರಾಣ-ಧಾರಣರೂಪವಾದ ಜೀವನ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗಾಗಿ ಸತ್ಯಂ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಧಾರಣ. ಇದೇ ಸಚ್ಚಿದ್ರೂಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಸ್ತಿ ದೇವದತ್ತ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದಾಗ ದೇವದತ್ತ ಬದುಕಿ-ದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ದೇವದತ್ತನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಸತ್ಯವು ಪ್ರಾಣಧಾರಣ-ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾಶವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೂ 'ಸನ್ಮಂ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧಾತು 'ಷದ್ಧ ಧಾತು'. ಇದರ ಅರ್ಥ - ವಿಶರಣ, ಗತಿ ಹಾಗೂ ಅವಸಾದನ.

ತಥಾಚ - ಸತ್ಯ ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಂದರೆ ಜೀವನ ಅಥವಾ ವಿಶರಣವನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಯಾರು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸಕಲಭೂತಾನಾಂ ಜೀವನವಿನಾಶ-ಹೇತುತ್ವ ಎಂಬುದು ಸತ್ಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದೇ ಅನ್ನಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಭಗವಂತನು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿ ಅದೃಶನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅತ್ಯ ಎಂದರೆ ತಿನ್ನುವ-ವನು, ಅದೃ ಎಂದರೆ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು.

ಬಿಂಬದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ

** 'ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾದಪಿ ಉಪಲಬ್ಧೇಃ ಮೃತ್ಯುವನ್ನ ಹಿ ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ' (ಬ್ರ.ಸೂ.3-3-53)

ನ | ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಅಪಿ | ಉಪಲಬ್ಧೇಃ | ಮೃತ್ಯುವತ್ | ನಹಿ | ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ |

(ಭಾ.) ನ ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ಮುಕ್ತಿಃ | ಯಥಾ ಮೃತ್ಯುಮಾತ್ರಾತ್ | ನ ಹಿ ಲೋಕಾ-ಪತ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಮುಕ್ತಿಃ | 'ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾಲೋಕಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಾತ್' ಇತಿ ಹಿ ನಾರಾಯಣತಂತ್ರೇ ||

'ಮುಚ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಸಂದೇಹೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತು ಸ್ವಾತ್ಮಯೋಗ್ಯಯಾ' ಇತಿ ಚ ||

'ದರ್ಶನೇನಾತ್ಮಯೋಗ್ಯೇನ ಮುಕ್ತರ್ನಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್' ಇತಿ ಚಾಧ್ಯಾತ್ಮೇ ||

(ಸೂ.ದೀ.) ಮೃತ್ಯುವತ್ ಮೃತ್ಯುಮಾತ್ರಾನಂತರಂ ಯಥಾ ನ ಮುಕ್ತಿಃ | ಕಿಂತು ಚರಮಮೃತಿವಿಶೇಷಾ-ನಂತರಮೇವ | ತದ್ವದತ್ರಾಪಿ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಉಪಲಬ್ಧೇಃ | ಭಗವದ್-ದೃಷ್ಟಿ-

ಸಾಮಾನ್ಯತ್ ಸಾಧಾರಣರೂಪಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾತ್ | ನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಿಃ | ಕಿಂತು ಸ್ವಸ್ತಬಿಂಬ-
ದರ್ಶನಾದೇವ | ನ ಚೈವಂ ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಸ್ಯ ವೈಫಲ್ಯಮ್ | ತಸ್ಯ ಮಹರಾದಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ-
ಸಾಧನತ್ವಾತ್ | ನ ಚ ವಿತಾವತಾ ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಹಿ ಯತಃ | ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ
- ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ನ ಮುಕ್ತಿಃ | ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೀತ್ಯನೇನ 'ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಸೂಚಿತಾ |

— ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮರಣವಾದ ಕೂಡಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ
ಚರಮಮರಣವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಮುಕ್ತಿ. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಸಮಾನ-
ವಾಗಿದ್ದರೂ ಭಗವಂತನ ಸಾಧಾರಣರೂಪಗಳ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.
ಹೊರತು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ. ಹಾಗಾದರೆ
ಬೇರೆ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳ ದರ್ಶನಮಾಡಿದಾಗ ಏನೂ ಫಲವಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಫಲವಿದೆ ಎಂದೇ
ಉತ್ತರ. ಮಹರಾದಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲ. ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಂಬಾತಿರಿಕ್ತಭಗವದ್ರೂಪದ
ದರ್ಶನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಹರಾದಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಈ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ — ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾತ್ = ಭಗವಂತನ
ಅವತಾರಾದಿಗಳನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಲೋಕಾಃ = ಮಹರಾದಿ ಲೋಕಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ.
ಇನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಾವ ಆತ್ಮನದರ್ಶನವಿದೆಯೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ-
ವಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ನಾರಾಯಣತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಮುಚ್ಯತೇ ನಾತ್ರ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ — ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂದರೆ
ಸ್ವಾಂತರ್ಗತ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕಾಣುವುದರಿಂದಲೇ, ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.
ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು
ನಾರಾಯಣತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬಿಂಬದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ.
ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.

ಬಿಂಬದ ಹೆಸರು ಹರಿ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) — ತತ್ವಿಂನಾಮಕಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ — ಹರಯ ಇತಿ || ತದ್ವಿಂಬರೂಪಂ
ಹರಿನಾಮಕಂ —

‘ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ತದಸ್ಯ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ।
ಇಂದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯ ಹರಯಃ ಶತಾ ದಶ’
ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ।

ತಥಾ ಶ್ರುತಿಪಾದೇ ‘ಆಭಾಸ ಏವ ಚ’ ಇತ್ಯಪ್ಪಾದಶೇ ಅಧಿಕರಣೇ ಜೀವಸಮುದಾಯಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಭೂತ್ವಾ ವರ್ತತೇ । ತದ್ವಿಂಬರೂಪಮಸ್ಯ ಮುಕ್ತಾರ್ಥಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಿಷಯೋ ಭವತಿ । ಸ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಅನಂತ-ಜೀವಬಿಂಬರೂಪೋ ಜಾಯತೇ । ಅಸ್ಯಾನಂತಾನಿ ಹರಿನಾಮಣಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ವ್ಯೂಹಶಃ ಸಂತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ । ತಥಾ ಉಪಾಸನಾಪಾದೇ ‘ವಿಕಲ್ಪೋ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯೇಕೋ-ನಚತ್ವಾರಿಂಶೇಽಧಿಕರಣೇ ಅತ್ರ ಹರಿದರ್ಶನೋಪಯೋಗ್ಯಬಿಂಬೋಪಾಸನಸ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯತಾ-ನಿರಾಸಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸಂಗತಿರಿತಿ ಚ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಆ ಬಿಂಬರೂಪದ ಹೆಸರೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಹರಯೇ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಬಿಂಬರೂಪದ ಹೆಸರು ಹರಿ ಎಂದು. ಆ ರೀತಿಯಾದ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿ (ಪಂಚಮ ಮಧು-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ಇರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗೆ ಶ್ರುತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಆಭಾಸ ಏವ ಚ” ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ. ಜೀವಸಮುದಾಯವು ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿದೆ. ಆ ಬಿಂಬರೂಪವು ಈ ಜೀವಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಗೋಸ್ಕರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ-ವಿಷಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕು. ಆ ಪರಮೇಶ್ವರನಾದರೋ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅನಂತಜೀವರಿಗೆ ಬಿಂಬರೂಪನಾಗುವನು. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಅನಂತ ಹರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರೂಪಗಳು ವ್ಯೂಹವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನಾಪಾದದಲ್ಲಿ “ವಿಕಲ್ಪೋ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಹರಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಬಿಂಬನಲ್ಲದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಉಪಾಸನೆಯು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸಂಗತಿಗಳಿರುವುದು - ಎಂದು.

ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ

* (ಬೃಹ. ಖಂಡಾರ್ಥ) - ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾತಮೇತಿ ಹರೇಃ ಸರ್ವಜೀವಸ್ಥಿತ್ವಮುಕ್ತಂ ತತ್ ದಕ್ಷಿಣಾಽಧಿಭ್ಯಾಮುಕ್ತಂ ಚೇತ್ಯಾಹ - ಇದಮಿತಿ ॥ ತದಿದಂ ಸರ್ವಜೀವಸ್ಥಿತ್ವಮ್ । ತತ್ರ ಮನ್ತ್ರಮಾಹ - ರೂಪಮಿತಿ ॥ ಜೀವೋ ಹರೇ ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿರೂಪಃ ಪ್ರತಿವಿಮ್ಬೋ ಬಭೂವ । ತತ್ ವಿಮ್ಬರೂಪಮ್ ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ । ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾಯ

भवति । नन्वेकस्य कथं बहुजीवेषु बिम्बतया स्थितिरित्यत आह - इन्द्र इति ॥ इन्द्रः परमेश्वरः मायाभिः स्वसामर्थ्यैः पुरुरूपः अनन्तजीवबिम्बरूपः ईयते ज्ञायते । अस्येन्द्रस्य हरयो हरिनामकानि रूपाणि दशशतानि युक्ता संयुक्ताः व्यूहशः सन्तीति हि प्रसिद्धम् । इन्द्ररथाश्वप्रतीतिं निवारयितुमाह - अयं वा इति ॥ हरयो हरिनामकानि दश मत्स्यादीनि । चशब्दान्नारायणादीनि शतानि अयमिन्द्रः सहस्राणि विश्वादीनि । अयं बहूनि परादीनि । अयमनन्तानि अजितादीनि ।

— ಹರಿಯು ಎಲ್ಲ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವರಿಗೂ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಜೀವರಲ್ಲರೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರನಿಸುವರು. ಆ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಭಗವಂತ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಆಗಬೇಕು. ಇನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಹರಿಯು ಅನೇಕ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬನಾಗಿರುವುದು ಹೇಗೆ? ಉತ್ತರ ಇದು — ಪರಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅನಂತಜೀವರ ಬಿಂಬನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪರಮೇಶ್ವರನ ರೂಪಗಳು ಬಹಳ ಇವೆ. ಅಜಿತಾದಿರೂಪಗಳು, ವಿಶ್ವಾದಿರೂಪಗಳು, ನಾರಾಯಣಾದಿ ರೂಪಗಳು, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು, ಪರಾದಿರೂಪಗಳು, ಹರಿ ಹೆಸರಿನ ರೂಪಗಳು ಹೀಗೆ ಬಹಳವಿವೆ.

* तत्त्वप्रकाशिका - अंशत्वाविशेषेऽपि जीवानां प्रतिबिम्बांशत्वमस्ति । 'रूपं रूपम्' इति श्रुतेः । न च तन्मत्स्यादीनानमतो नैकविधतेति भावः । जीवसमुदायः परमेश्वरस्य रूपं रूपं प्रतिरूपो भूत्वा वर्तते तद्विम्बरूपमस्य मुक्त्यर्थं साक्षात्कारविषयो भवति । स च परमेश्वरः स्वसामर्थ्यानन्तजीवबिम्बरूपो ज्ञायते । अस्यानन्तानि हरिनामकानि रूपाणि व्यूहशः सन्तीति प्रसिद्धमित्यर्थः ।

** ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ತದಸ್ಯ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ।

ಇಂದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯ ಹರಯಃ ಶತಾ ದಶ ॥

(ಋ.6-47-18)

'ಶೃಣ್ವೇ ವೀರಃ' (ಋ.6-47-16) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಕೃತಃ ತ್ರಿವಿಧಜೀವಸಮುದಾಯಃ ಅಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿ 'ಪ್ರತಿರೂಪಃ' ಪ್ರತಿಬಿಂಬೋ 'ಬಭೂವ' ಪ್ರತಿಬಿಂಬೋ ಭೂತ್ವಾ ವರ್ತತೇ । ತದ್ವಿಂಬರೂಪಮಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಜೀವಸ್ಯ ಮುಕ್ತಾರ್ಥಂ 'ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ' ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾಯ ಭವತಿ ತದ್ವಿಷಯೋ ಭವತಿ । ಸ ಚ 'ಇಂದ್ರಃ' ಪರಮೇಶ್ವರಃ 'ಮಾಯಾಭಿಃ' ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೈಃ ಇಚ್ಛಾಭಿರ್ವಾ 'ಪುರುರೂಪಃ' ಅನಂತಜೀವಬಿಂಬರೂಪಃ 'ಈಯತೇ' ಜ್ಞಾಯತೇ । 'ಅಸ್ಯ' ಈಶ್ವರಸ್ಯ 'ಶತಮನಂತಂ ಭವತಿ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಶತಾನಿ

ಅಜಿತಾದ್ಯನಂತರೂಪಾಣಿ, ಏವಂ ದಶಶತಾನಿ ವಿಶ್ವಾದಿಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ, ಏವಂ ಶತಾನಿ 'ನಾರಾಯಣೋ ನರಃ ಶೌರಿಃ' ಇತ್ಯಾದೀನಿ, ದಶ ಮತ್ಯಾದೀನಿ, ಏವಂ ದಶ ಬಹುನಿ ಪರಾದೀನಿ, 'ಹರಯೋ' ಹರಿನಾಮಕಾನಿ ರೂಪಾಣಿ 'ಯುಕ್ತಾಃ' ವ್ಯೂಹಶಃ ಸಂತಿ 'ಹಿ' ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ | (ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ)

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಪದವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗ ಏಕೆ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಯೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯಪದಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ದ್ವಾರತಯಾ ರೂಪಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾಲಾಭಾಯ | ತೇನ ತದ್ವಚನಾನ್ಯಪಿ ಅನುಕೂಲಿತಾನಿ ಭವಂತೀತಿ | ಇಮಮೇವಾಶಯಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಬಹುಬಿಂಬಲಕ್ಷಣೋಪೇತಾಂ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿತೈತ್ತಿರೀಯಪ್ರತಿಂ ಸ್ಮಾರಯತುಂ ತತ್ರೈವಬ್ರಹ್ಮಪದಪಠನೇನ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ತೈತ್ತಿರೀಯಪ್ರತಿಮೇವ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಷಯವಾಕ್ಯತಯಾ ನಿರ್ದಿಧೀತೇತಿ | ಅತ್ರಾಸ್ಯ ಪದ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥವಿತೇಷಾಸ್ತು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದ್ಯಪದ್ಯಸ್ಯ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರೇಣ ಜ್ಞೇಯಾಃ | ತತ್ರಕಾರತ್ರ ನಿಪುಣತರಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತೋಽಸ್ಯದ್ಗುಚರಣೈಃ ಸುಧಾರಸರಂಜನಾಮಿತಿ ಸಪ್ರಪಂಚರುಚಿಭಿರವಹಿತೈಸ್ತತ್ಪದ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ |

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾದರೋ, ದ್ವಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ. ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರೂಪಾಂತರಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅನೇಕ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಂ' ಮುಂತಾದ ತೈತ್ತಿರೀಯಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತರಲು ಅಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನೇ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಿ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯಪ್ರತಿಯನ್ನೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದ ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಕ್ರಮವಾದರೋ ತುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಗುರುಪಾದರು ಸುಧಾರಸರಂಜನಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳು ನೋಡಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪೋತಿ ಪರಮ್

* * 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪೋತಿ ಪರಮ್' - ಪ್ರಧಾನಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪೋತಿ ಪರಮಿತಿ || ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಮೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಾನೀಯಾದಿತಿ || (ತೈ.ಖಂ.)

* ತತಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಇತ್ಯಾದೇರಯಮರ್ಥಃ - ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪರಶಬ್ದೌ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರೌ ಅನ್ಯಜ್ಞಾನೇನ ಅನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಯೋಗಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮವೇತ್ತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾನ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪೋತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಮೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್ | (ಕಾಶೀ.ಖಂ.)

ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು ಎಂದು ಬಯಸುವನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಥಾಚ - ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

** ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ | ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ | ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯ-
ಭಿಸಂವಿಶಂತಿ | ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ | ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' (ತೈತ್ತಿರೀಯ ಭೃಗುವಲ್ಲಿ 3.1)

- ತದೇವ ಲಕ್ಷಣಜಾತಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಯತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ಜೀವಂತಿ ಚೇಷ್ಟಂತೇ ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ ಪ್ರಲಯೇ | ಅಭಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಸಂವಿಶಂತಿ ಮುಕ್ತೌ | ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನರೂಪಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ಕುರ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತೀ ಭವಾನ್ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸಾಧನತ್ವಾತ್ | ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ತ್ವೇವ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಾದತಃ ತತ್ಸಾಧನೀಭೂತಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ಕುರ್ವಿತಿ ಭಾವಃ || (ಶ್ರೀ.ಖಂ)

ಯಾರಿಂದಾಗಿ ಈ ಜೀವಿಗಳು ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೋ ಯಾರಿಂದ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಯಾರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮನನ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಶ್ರವಣವು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದರ್ಥ.

ಹರಯೇ ನಿತ್ಯಂ ನಮಃ

(ಲಘೂರಸರಂಜಿನೀ) - ಅತ್ರ ಹರಯೇ ನಮಃ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಕರೋಮೀತಿ ವಾ |

ಅಸ್ತಿಭವತ್ಯೋಃ ಸರ್ವತ್ರಾನುಷಂಗಾತ್ ಅಸ್ತಿತಿ ಉಪಲಭ್ಯತೇ | ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಕ್ತಂ 'ನಿತ್ಯ'ಪದಂ
ನಮಃ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಅನ್ವೇತಿ | ತೇನ ಸದಾತನತ್ವರೂಪಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ನಮತೇ-
ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯತಿತಯಸಾಹಿತ್ಯಂ ದೋಷತಯತಿ |

'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ನಮೋ ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯ-
ಸ್ತುತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ 'ಹರಯೇ ನಮಃ' ಎಂದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿ-
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನಂತರ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಶ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು
ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಹರಯೇ ನಮಃ ಕರೋಮಿ ಎಂದು. ಅಥವಾ ಹರಯೇ ನಮಃ
ಅಸ್ತು ಎಂದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಸ್ತಿಭವತ್ಯೋಃ ಸರ್ವತ್ರಾನುಷಂಗಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಾನುಗುಣವಾಗಿ
ಯಾವುದಾದರೂ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಯಾಪದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಸ್ಯ ಧಾತುವಿನ,
ಭೂಧಾತುವಿನ ಸಂಬಂಧವು ಅಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ಹರಯೇ ನಿತ್ಯಂ ನಮಃ' ಎಂದೂ,
'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಭಾಗ-
ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅಂಶವಿದು - ಹರಿಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಆ
ನಮಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮುಂತಾದ ಅತಿಶಯಗಳು ತೋರುತ್ತಿವೆ.

ನಿರುಪಪದ ನಮಃ ಪದಾರ್ಥ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಯದ್ವಾ, ನಿರುಪಪದಂ ನಮಃಪದಮೇವ ಮುಖ್ಯನಮನಾಭಿಧಾಯಕಮ್ |
ನಿರುಪಪದಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಸ್ಯ ಸೂತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನಾವಸರೇ ಸಮರ್ಪಿತತ್ವಾತ್ |
ನಮನಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯತಿತಯಸಾಹಿತ್ಯಮೇವ | ತಥಾವಿಧಮೇವ ಹಿ ಹರಿನಮನಂ
ಭವತ್ಯಭಿಮತಸಿದ್ಧೇರಂಗಮ್ ||

ಅಥವಾ ನಮಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯ ಎಂದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೂ ನಮಃ ಪದದಿಂದಲೇ
ಈ ಅರ್ಥದ ಲಾಭವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಉಪಪದ ಕೊಡದೇ ಇರುವ ಶಬ್ದಗಳು
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಉದಾ - ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೂ ಸಾಕು ಅದು
ಮುಖ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಮಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೂ
ಅದು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು. ಮುಖ್ಯವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ
ಅತಿಶಯಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದೇ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಂತಹ ನಮಸ್ಕಾರವೇ
ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಾದ್ದರಿಂದ.

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ನಮನೋದ್ದೇಶೇನ ಹರಿಣಾ ವಿಶೇಷಗತಯಾ ಸಂಬಂಧಃ | ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ ವಿಶೇಷಪ್ರಶಂಸ್ಯವ | ತತ್ಪಾರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೀಃ ಸ್ತುತಿತ್ವಮೇವ ಸಮಾಧಾನಮವಧಾತವ್ಯಮ್ |

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಯೇ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷವಾಚಕ ಪದವಾಗಿದೆ. ಹರಿಯೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ವಿಶೇಷಗವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸ್ತುತಿಸುವ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷನಾದ ಹರಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಂತ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಇದು ಒಂದು ಸ್ತುತಿಯಾದ್ದರಿಂದ, ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಾದರೋ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ.

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಾರ್ಥ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅತ್ರ ಶಿಷ್ಯಜನಶಿಕ್ಷಣಾದೀಕ್ರಿತೇನ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಗ್ರಂಥಾದೌ ದೇವತಾವಂದನಂ ಕಷ್ಟಾನ್ ಅನುಷ್ಠಿತಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಪನೋದಾಯೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ - ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ || ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ-ಜಿಜ್ಞಾಸಪದಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯತಾನುಕೂಲಾರ್ಥೋ ಅಭಿಹಿತೌ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನೇ - ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ವೇತಿ || ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾರ್ಥೋ ನಾರಾಯಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಾರ್ಥೋ ನಮನಮ್ | ಮನೋವೃತ್ತೇಸ್ತತ್ರವಗತಾ ಹಿ ನಮನಂ ನಾಮ | ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷ ಏವ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಯದುಕ್ತಂ ನತ್ವೇತಿ ನಮನಮಾತ್ರಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಾರ್ಥ ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮ್ | ನಮನಮಾತ್ರಸ್ಯಾಭಿಮತಸಿದ್ಧ್ಯಂಗತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯತಃ ತದ್ವಿವೃತಮ್ ಉತ್ತರ-ಪ್ರಸ್ಥಾನೇ- ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮೀತಿ || ಸಮಿತಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದೃಶತಯಸಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಾಂ ಪ್ರಕಾಶಮಸ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಮಾಹ | ತಥಾ ಚ ನಮನಮಾತ್ರಂ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಾರ್ಥಃ | ಯೇನಾಭಿಮತಸಿದ್ಧ್ಯಭಾವಃ | ಕಿಂತು ಭಕ್ತ್ಯಾದೃಶತಯಸಹಿತಂ ಮುಖ್ಯಮೇವ ನಮನಮ್ | 'ನತ್ವಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ನಿರುಪಪದಪದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ಭಾವಃ | ಅತಃ ಏವ ಸುಧಾಯಾಂ 'ನಮಃ' ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ |

ಶಿಷ್ಯರಾದ ಜನರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶಿಷ್ಯರ ಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ದೇವತಾನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಯಾಕೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಲಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಪದಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯದೃಪಿ ಅವುಗಳು

ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳವುಗಳು. 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದಾನೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ನಮನ ಎಂದು. ನಮನವೆಂದರೆ ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ಭಗವಲ್ಲಗ್ನತೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ನಮಸ್ಕಾರದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇನ್ನು ನತ್ಯಾ ಎಂದು ಕೇವಲ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ನಮಸ್ಕಾರವು ಅಭಿಮತವಾದ ಗ್ರಂಥಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉತ್ತರಪ್ರಸ್ಥಾನವೆನಿಸುವ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಂ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಮುಂತಾದವಿಷಯಗಳ ಜೊತೆಯಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಅಂತಹ ನಮಸ್ಕಾರವು ಸೂಕ್ತವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕೇವಲ ನಮನವು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಸಮಾಪ್ತಿಯು ಆಗದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಹೊರತು ಭಕ್ತಾದಿ ಅತಿಶಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನವಾದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನತ್ಯಾ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು? ಉತ್ತರ - ನತ್ಯಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಉಪಪದವಿಲ್ಲದೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪದವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲೂ 'ಹರಯೇ ನಮಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಮಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ನಾರಾಯಣಪದವು ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾಯಕ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು ಯದುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾರ್ಥೋ ನಾರಾಯಣ ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮ್ | ಯದಿ ನಾರಾಯಣಪದಂ ಡಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವತ್ ಸಾಂಕೇತಿಕಾದಿರೂಪಂ ತಥಾ ದೇವತಾನಮನಾ- ಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಶಂಕೃ ನಾರಾಯಣಪದಾರ್ಥೋ ವಿವೃತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪ್ರಸ್ಥಾನಯೋಃ | 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚ ನಾತ್ರ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದೋ ಡಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದ ಇವ ಸಾಂಕೇತಿಕೋ ಘಟಾದಿಶಬ್ದ ಇವ ವಾ ರೂಢಿಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಯೇನ ಗ್ರಂಥಾದೌ ದೇವತಾನಮನಾಭಾವಃ ಸ್ವಾತ್ | ಕಿಂತು ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾಯಕಃ | ತಥಾ ಚ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಮಾನ್ ನಾರಾಯಣಪದಾರ್ಥ ಇತಿ ನ ದೇವತಾನಮನಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ | ಅನೇನ ಸೌತ್ರಬ್ರಹ್ಮಪದಮಪಿ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಕ್ರುತೇರ್ಗುಣಪೂರ್ಣವಸ್ತುಭಿಧಾಯಕಮ್ |

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಯೋಃ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ । ತಾದೃಶಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
ಪತಿರಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ — ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಇತಿ ॥

ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥ ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಪದವು ಡಿತ್ವ, ಡವಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆಗ ದೇವತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಎರಡೂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

“ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ” ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ “ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ” ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಡಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಾಂಕೇತಿಕವೂ ಅಲ್ಲ; ಅಥವಾ ಘಟಾದಿಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಿಂದ ಹೊರಟದ್ದೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ದೇವತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಇಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣಪದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನೇ ನಾರಾಯಣಪದದ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು, ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ಪೂರ್ಣವಾದ ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುವರು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಆ ಅರ್ಥವಾದರೋ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

“ಡಿತ್ವಶಬ್ದಃ ಸಂಜ್ಞಾವಾಚೀ ಅಥವಾ ‘ಡಿತ್ವಃ ಕಾಷ್ಠಮಯೋ ಹಸ್ತೀ ಡವಿತ್ವಸ್ತನ್ಯಯೋ ಮೃಗಃ’ ಎಂಬಂತೆ ಡಿತ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಾಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಆನೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೊಂಬೆಗೆ ವಾಚಕ ವಾಗಬಹುದು.

ಏತದಪೃಥ್ವಿಸಂಧಾಯೋಕ್ತಂ ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ ಇತಿ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ಅಥವಾ ‘ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ’ ಇತ್ಯನೇನ ‘ನತ್ವಾ’ ಇತಿ ನಿರುಪಪದಪದೇನೈವೋಕ್ತಾ ನಮನಸಹಕಾರಿಣೀ ಭಕ್ತಿನಾರಾಯಣೇ ನ ಸಂಭವತಿ । ತಸ್ಯ ದೇವತಾಂತರಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯತೋಽಪಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಿವೃತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ-
ಪ್ರಸ್ಥಾನಯೋಃ — ‘ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ’ ‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥

ತಥಾಚ ನಾಯಂ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವದತ್ತಾದಿಸಮಾನಃ ಕಿಂತು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ-
ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೋಪೇತಃ | ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಿಕಾ ಭಕ್ತಃ ಸಂಭವತ್ಯೇವ ಇತಿ ಭಾವಃ |
ಏತದಪ್ಯುಭಯಸಂಧಾಯೋಕ್ತಂ - ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ || ಯದಾ ಯತ್ಪಿಂಚತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥ-
ಪ್ರದಾತ್ತಾಂ ಶ್ರೀದೇವ್ಯಾಂ ಭಕ್ತಃ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧಾ, ತದಾ ಮೋಕ್ಷಾದಿಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥ-
ದಾತೃತ್ವಾದಿಮಹಾಮಹಿಮೋಪೇತೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತೌ ಭಕ್ತರ್ಥವತೀತಿ ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅಥವಾ 'ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ 'ನತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ
ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಭಕ್ತಿಯು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಬೇರೆ
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು
ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರು-
ದೀರ್ಣಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿವಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನು-
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ನಾರಾಯಣನು ದೇವದತ್ತಾದಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನನಲ್ಲ ಹೊರತು
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ಇಂತಹವನಲ್ಲಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ-
ಪೂರ್ವಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ-
ಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಯಾವಾಗ ಯಾವುದೋ ಒಂದು
ತರಹದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಸರ್ವರಿಗೆ ಅನುಭವ-
ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆಗ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಎಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಇರುವ
ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೇನು?

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಂದನ ಎಂದರ್ಥ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ ನನು ತಥಾಪಿ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಗ್ರಂಥಾರಂಭೇ
ಸಕಲವಾಚ್ಯನೋದೇವತಾಯಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ವಂದನಂ ಕಸ್ಯಾನ್ಯಾನುಷ್ಠಿತಮಿತ್ಯಾರಂಕಾಯಾಂ
ಚೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ - ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ || 'ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ-
ರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ = ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ = ವಂದನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ನ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀವಂದನಂ ನಾರಾಯಣಸಾಮ್ಯೇನ ಕಾರ್ಯಮ್ | ದೋಷಾಪತ್ತೇಃ | ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ
ಚೇತ್ ಕಿಂ ತತ್? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ್ವಯೇಽಪಿ - ನಾರಾಯಣಮಿತಿ ||
ನಾರಾ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ತಸ್ಯಾಃ ಅಯನಮ್ = ಆಶ್ರಯ ಇತಿ | ನನು ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಭಾವೋಽಪ್ಯಾ-
ಧಾರಾಧೇಯಭಾವಾದಿರೂಪೋಽನೇಕವಿಧಃ ಕಸ್ತತ್ರೋಪಾಸಿತಃ ತತ್ತ್ರೇತಿದನಕ ಇತ್ಯತಃ ತಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೆಯೋ: ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ । ತಾದೃಶತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಪಕ್ಷೇ-
ಪತಿರಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ — ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಇತಿ ॥

ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥ ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಪದವು ಡಿಕ್ಕ, ಡವಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆಗ ದೇವತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಎರಡೂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

"ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ" ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ "ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ" ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಡಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಾಂಕೇತಿಕವೂ ಅಲ್ಲ; ಅಥವಾ ಘಟಾದಿಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಿಂದ ಹೊರಟದ್ದೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ದೇವತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಇಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣಪದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನೇ ನಾರಾಯಣಪದದ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು, ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ಪೂರ್ಣವಾದ ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುವರು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಆ ಅರ್ಥವಾದರೋ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಪಕ್ಷೇಪತಿಯೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

** ಡಿಕ್ಕಶಬ್ದ: ಸಂಜ್ಞಾವಾಚೀ ಅಥವಾ 'ಡಿಕ್ಕ: ಕಾಷ್ಠಮಯೋ ಹಸ್ತೀ ಡವಿಕ್ಕಸ್ತನ್ಯಯೋ ಮೃಗಃ' ಎಂಬಂತೆ ಡಿಕ್ಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಾಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಆನೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೊಂಬೆಗೆ ವಾಚೀ ವಾಗಬಹುದು.

ಏತದಪ್ರಭಿಸಂಧಾಯೋಕ್ತಂ ಶ್ರಿಯಃಪತ್ಯೇ ಇತಿ

(ಲಘುಸರಂಜಿನೀ) — ಅಥವಾ 'ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯನೇನ 'ನತ್ವಾ' ಇತಿ ನಿರುಪಪದಪದೇಶೈವೋಕ್ತಾ ನಮನಸಹಕಾರಿಣೀ ಭಕ್ತಿನಾರಾಯಣೇ ನ ಸಂಭವತಿ । ತಸ್ಯ ದೇವತಾಂತರಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯತೋಽಪಿ ನಾರಾಯಣತಬ್ಧಾರ್ಥೋ ವಿವೃತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ-
ಪ್ರಸ್ಥಾನಯೋಃ — 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥

ತಥಾಚ ನಾಯಂ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವದತ್ತಾದಿಸಮಾನಃ ಕಿಂತು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ-
ಮಾಹಾತ್ಮೋಪೇತಃ | ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಿಕಾ ಭಕ್ತಿಃ ಸಂಭವತ್ಯೇವ ಇತಿ ಭಾವಃ |
ಏತದಪ್ಯಭಿಸಂಧಾಯೋಕ್ತಂ - ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ || ಯದಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥ-
ಪ್ರದಾತ್ಯಾಂ ಶ್ರೀದೇವ್ಯಾಂ ಭಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧಾ, ತದಾ ಮೋಕ್ಷಾದಿಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥ-
ದಾತೃತ್ವಾದಿಮಹಾಮಹಿಮೋಪೇತೇ ಶ್ರೀಪತೌ ಭಕ್ತೃಭವನೀತಿ ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅಥವಾ 'ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ 'ನತ್ವಾ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ
ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಭಕ್ತಿಯು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಬೇರೆ
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು
ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರು-
ದೀರ್ಣಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನು-
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗಾಗಿ ಈ ನಾರಾಯಣನು ದೇವದತ್ತಾದಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನನಲ್ಲ ಹೊರತು
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ಇಂತಹವನಲ್ಲಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ-
ಪೂರ್ವಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ-
ಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಯಾವಾಗ ಯಾವುದೋ ಒಂದು
ತರಹದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಸರ್ವರಿಗೆ ಅನುಭವ-
ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆಗ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಎಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಇರುವ
ಶ್ರೀಪತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೇನು?

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಂದನ ಎಂದರ್ಥ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) - ಅಥವಾ ನನು ತಥಾಪಿ ಬಾದರಾಯಣೇನ ವಿಷ್ಣುತಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಗ್ರಂಥಾರಂಭೇ
ಸಕಲವಾಕ್ಯನೋದೇವತಾಯಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ವಂದನಂ ಕಸ್ಯಾನ್ಯಾನುಜ್ಞಿತಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಂ
ಚೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ - ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ || 'ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ-
ರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ = ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ = ವಂದನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ನ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀವಂದನಂ ನಾರಾಯಣಸಾಮ್ಯೇನ ಕಾರ್ಯಮ್ | ದೋಷಾಪತ್ತೇಃ | ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ
ಚೇತ್ ಕಿಂ ತತ್? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ್ವಯೇನ - ನಾರಾಯಣಮಿತಿ ||
ನಾರಾ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ತಸ್ಯಾಃ ಅಯಿನಮ್ = ಆಶ್ರಯ ಇತಿ | ನನು ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಭಾವೋಪಪ್ಪಾ-
ಧಾರಾಧೇಯಭಾವಾದಿರೂಪೋನೇಕವಿಧಃ ಕಸ್ತತ್ರೋಪಾಸಿತಃ ತತ್ತೀತಿವನಕ್ ಇತ್ಯತಃ ತಂ ವ್ಯನಕ್ತ

— ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯ ಇತಿ || ತಥಾ ಚ ಭಗವದ್ಭಾರ್ಯಾತ್ವೇನ ವಂದನಂ ತತ್ತೀತಿವಿಶೇಷಜನಕಮಿತಿ
ಭಾವಃ | 'ಜಯಾಜಾನಿಃ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಅರ್ಥಾಂತರಪ್ರತಿಭಾಸೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಶಿಷ್ಯಹಿತೈಷಿಣಾ
'ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ' ಇತ್ಯಸಮಾಸಃ ಭೂತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಅಥವಾ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶಿಷ್ಯರ ಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮಾತು ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ
ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ
ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ
ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ. ಮಮ ಯೋನಿಃ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ
ದಧಾಮ್ಯಹಮ್ | ಸಂಭವಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತತೋ ಭವತಿ ಭಾರತ (ಭ.ಗೀ. 14-3) ಎಂಬ
ಮಾತಿಯವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎಂದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದರೆ
ನಮಸ್ಕಾರವು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ
ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ದೋಷವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ
ಆ ರೀತಿ ಯಾವುದು ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅವಳಿಗೆ
ಅಯನ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಭಗವದ್ವಚಸರ್ವಜನತಯಾ ನಮಸ್ಕಾರ
ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲ; ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಭಾವ-
ಸಂಬಂಧವಾದರೂ ಅನೇಕ ರೀತಿ ಇದೆ. ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಭಿ-
ಪ್ರಾಯ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು
ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ — ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಭಾರ್ಯೆ ಎಂದು
ಭರ್ತ್ಯಭಾರ್ಯಾಸಂಬಂಧೇನ ವಂದನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವಳ ವಿಶೇಷಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ
ಮಾಡಬಹುದು. ಜಯಾಜಾನಿಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವು ತೋರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ತೋರದಿರಲಿ
ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದು ಸಮಾಸ ಮಾಡದೇ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ

** "ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಮ್ |

ಸಂಭವಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತತೋ ಭವತಿ ಭಾರತ || (ಭ.ಗೀ. 14-3)

— ಮಮೇತಿ || ಮಹದ್-ಬ್ರಹ್ಮ ಮಹತೀ ಚಿತ್ತಕೃತಿಃ | ಮಮ ಯೋನಿಃ = ಭಾರ್ಯಾ | ತಸ್ಮಿನ್ =
ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಿತ್ತಕೃತೌ | ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮಿ = ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ವಾಂಶಯುತಾನ್ ಜೀವಾನ್
ಸ್ಪೋದರಸ್ಥಾನ್ ರೇತೋರೂಪೇಣ ನಿರ್ವಾಸ್ಯ ಚಿತ್ತಕೃತ್ಯುದರೇ ನಿಕ್ಷಿಪಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತತಃ = ತತ್

ನಿಕ್ಷೇಪಾತ್ | ಭೂತಾನಾಂ = ಪ್ರಾಣಿನಾಮ್ | ದೇಹಯೋಗರೂಪಸಂಭವೋ ಜನ್ಮ | ಭವತಿ | "ಓಂ ಜ್ಞೋತ ಏವ ಓಂ"(2-3-18) "ಓಂ ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ"(2-3-19) ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃದುಕ್ತೇಃ | (ಗೀತಾವಿವೃತಿಃ)

— 'ಪರಂ ಭೂಯಃ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ' (14.1) ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮುಚ್ಯತೇ — ಮಮ ಯೋನಿರಿತಿ || ಹೇ ಭಾರತ! ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದತಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಮಮ ಯೋನಿಃ ಭಾರ್ಯಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಅಹಂ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮಿ | ತತಃ ಚ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮಾತ್ಮಕಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಸಂಭವಃ = ದೇಹಯೋಗಲಕ್ಷಣ ಉದ್ಭವೋ ಭವತಿ || (ಭಾವರತ್ನ-ಕೋಶಃ)

— ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ = ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು, ಮಮ = ನನ್ನ, ಯೋನಿಃ = ಹೆಂಡತಿಯು, ತಸ್ಮಿನ್ = ಆ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮಳಾದ ಅವಳಲ್ಲಿ, ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮಿ = ಅಂದರೆ ಗರ್ಭವನ್ನು ಇಡುತ್ತೇನೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತತ್ವಗಳ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವರನ್ನು ರೇತಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಹೊರಗೆ ತಂದು ಅವಳ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತೇನೆ. ತತಃ = ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಭೂತಾನಾಂ = ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಸಂಭವಃ = ದೇಹಸಂಬಂಧ-ವೆಂಬ ಜನ್ಮವು, ಭವತಿ = ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ — ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ.

— ಇಲ್ಲಿ ಯೋನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾರ್ಯಾ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾರ್ಯೆಯಾದರೋ ಮಹತ್-ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಚಿತ್ತಕೃತಿ. (ತದಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ).

"ಯೋನಿರ್ಭಾರ್ಯಾ ತಥಾ ಸ್ಥಾನಂ ಯೋನಿಃ ಕಾರಣಮೇವ ಚ" — ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ (ಗೀ.ತಾ.)

(ಗೀ.ಭಾ.) ಮಹತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಃ | ಸಾ ಚ ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗೇತಿ ಭಿನ್ನಾ | ಉಮಾಸರಸ್ವತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ತದಂಶಯತಾ ಅನ್ಯಜೀವಾಃ | ತಥಾ ಚ ಕಾಷಾಯಣಶ್ರುತಿಃ --

"ಶ್ರೀರ್ಭಾರ್ಯಾರ್ಥ ಮಹತಿಃ ತು ಮಾಯಾ ಸಾ ಲೋಕಸೂತಿಃ ಜಗತೋ ಬಂಧಿಕಾ ಚ |

ಉಮಾವಾಗಾದ್ಯಾ ಅನ್ಯಜೀವಾಸ್ತದಂಶಾಃ ತದಾತ್ಮನಾ ಸರ್ವವೇದೇಷು ಗೀತಾಃ" ಇತಿ |

— ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇವಳು ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣಳು. ಬಂಧನಕ್ಕೂ ಕಾರಣಳು. ಇನ್ನು ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗಿಂತ ಪಾರ್ವತೀ, ಶಚೀ, ರತಿ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಿನ್ನರು. ಆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಂಶ ಅವರಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದು ಅವರನ್ನೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿದೆ.

"ಮಮ ಯೋನಿಃ" ಇತಿ ಗರ್ಭದಾನಾರ್ಥಾ ಯೋನಿಃ | ನತು ಮಾತಾ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ | ತಥಾ ಹಿ

— ಸಾಮವೇದೇ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷಶ್ರುತೌ --

“ವಿಷ್ಣುರ್ಯೋನಿಃ ಗರ್ಭಸಂಧಾರಣಾರ್ಥಾ ಮಹಾಮಾಯಾ ಸರ್ವದುಃಖೈರ್ವಿಹೀನಾ |
ತಥಾಪ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ದುಃಖವನ್ನೋಹನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕಾಶಯಂತೀ ಸಹ ವಿಷ್ಣುನಾ ಸಾ” ಇತಿ |

ಅತಃ ಸೀತಾದುಃಖಾದಿಕಂ ಮೃಷಾ ಪ್ರದರ್ಶನಮೇವ | ತಥಾ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣೇ |

— ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು. ಅವಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಗರ್ಭಾಧಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ಎಲ್ಲ ದುಃಖಗಳಿಂದ ರಹಿತಳೂ ಹಾಗೇ ಮಹಾಮಾಯೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಜಗತ್ತಿನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ದುಃಖಪಡುವವಳಂತೆ ಅಸುರಜನರ ಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಆದ ಸೀತೆಯು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಅವಳಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದು ಕೇವಲ ನಟನೆ ಮಾತ್ರ.

ನ ಚೇಯಂ ಭೂಃ | ತಥಾ ಚ ಸೌಕರಾಯಣಶ್ರುತಿಃ -

“ಅನ್ಯಾ ಭೂಃ ಭೂರಿಯಂ ತಸ್ಯ ಚ್ಛಾಯಾ ಭೂತಾಸವಮಾ ಸಾ ಹಿ ಭೂತೈಕಯೋನಿಃ” ಇತಿ |

“ಅವಾಪ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ದಾಸ್ಯಂ ಜಗತಾಂ ಪ್ರಪಿತಾಮಹೀ” ಇತಿ ಅನಭಿಮೃತ(ನ)ಶ್ರುತಿಃ |

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಭೂರೂಪ ಇದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೂ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿದೇವಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿಬಂದ ಭೂದೇವಿಗೆ ದುಃಖಗಳಿವೆ ಎಂದರೂ ಯಾವುದೇ ಆಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ದುಃಖದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಸೌಕರಾಯಣ-ಶ್ರುತಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಭೂರೂಪ ಭೂಮಿದೇವಿಯ ಭೂರೂಪ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಭೂಮಿದೇವಿಯ ಭೂರೂಪವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಭೂರೂಪವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆರಳು ಭೂಮಿದೇವಿಯ ಭೂರೂಪ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದ್ದು ಭೂಮಿದೇವಿಯ ಭೂರೂಪ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಭೂರೂಪವಾದರೋ ಎಲ್ಲ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣೋಕ್ತಮಪಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವ | ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ |

“ಮಹತೀ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದ್ವೇ ತು ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಮಹೇಶ್ವರಃ” ಇತಿ ತತ್ತ್ವವ || 3-3 ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದರೆ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ. ಅವಳಿಗೆ ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿವೆ. ಮಮ ಯೋನಿಃ ಅನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಮಮ ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಯೋನಿಃ ಗರ್ಭಾಧಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇರುವವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಹೊರತು ತಾಯಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯೋನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾರ್ಯಾ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ‘ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಮ್’ ಎಂಬ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ. ಮತ್ಸ್ಯ-

ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹದ್‌ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನು ಮಹದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಚಿತ್ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಶ್ರೀಭೂ, ದುರ್ಗಾ ಈ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಭೂ ಎಂದರೆ ಯಾರು ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಸೌಕರಾಯಣಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂದದ್ದು ಜಯಾಜಾನಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲ

“ ಜಯಾಜಾನಿಃ” ಜಾನಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ‘ಜಾಯಾಯಾಃ ನಿಜ್’ (5-4-134) ‘ಜಾಯಾಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ ನಿಜ್-ಆದೇಶಃ ಭವತಿ । ಯುವತಿಃ ಜಾಯಾ ಯಸ್ಯ ಯುವಜಾನಿಃ, ವೃದ್ಧಜಾನಿಃ’ ಜಾಯಾಶಬ್ದವೇ ಕೊನೆಗಿರುವ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ನಿಜ್-ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಜಾಯಾಶಬ್ದದ ಯಾ ಎನ್ನುವ ಭಾಗಕ್ಕೆ ನಿಜ್ ಎಂಬ ಆದೇಶ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜಯಾಜಾನಿಃ ಎಂಬ ಕಡೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವಿರುವಂತೆ ‘ಜಯಾ ಜಾನಿಃ ಯಸ್ಯ’ ಯಾರಿಗೆ ಜಯೆಯು ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೋ ಅವನು ಜಯಾಜಾನಿಯಾಗುವನು. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಅರ್ಥಾಂತರಪ್ರತಿಭಾಸವಾದೀತು. ಶ್ರೀರೇವ ಪತಿಃ ಯಸ್ಯ - ಲಕ್ಷ್ಮೀಯೇ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಯಾರಿಗೆ ಇರುವಳೋ ಅಂತಹವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಾಂತರ. ಅದಾಗದಿರಲು ‘ಶ್ರೀಯಃ ಪತ್ಯೇ’ ಎಂದು ಸಮಾಸಮಾಡದೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ತರಹದ ಜಾನಿಪದವನ್ನು ಉತ್ತರಪದವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಚಷಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಜಾನಿ ಎಂದಿದೆ.

ಪೂಜ್ಯಚರಣಃ ಸಮೀಹಿತಸಮಾಪನಾದಿಫಲಕಶ್ರೀಜಾನ್ಯಭಿಷ್ಠತ್ವಾದಿರೂಪಮಂಗಲವಿಧಾನೋತ್ತರ-ಕಾಲಿಕಾನುಭೃಣ್ವರ್ತವಿವೇಚನೀಯಾಧಿಕರಣಕತದ್ವೋಚಲಾನುಸಂಹತಿಪ್ರಯೋಜನಕಂ (ಚಷಕ)

ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಗಳು ಮಾಂಗಲಿಕ ಹೇಗೆ?

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ನಸ್ತನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಓಂಕಾರಾರ್ಥಶಬ್ದಯೋರ್ಮಾಂಗಲಿಕತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಾಭ್ಯಾಂ ಮಂಗಲಾನುಷ್ಠಾನಂ ಸಮರ್ಥತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ । ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನೇ ಅಥರಬ್ರಹ್ಮವು ಮಾಂಗಲಿಕತ್ವೋಕ್ತವು ಉತ್ತರಪ್ರಸ್ಥಾನೇ ಓಂಕಾರಾರ್ಥಶಬ್ದಯೋರ್ವ್ಯಯೋರಪಿ ಮಾಂಗಲಿಕತ್ವೋಕ್ತೇ ರೀತ್ಯಂತರತ್ವವದಸ್ಯಾಪಿ ರೀತ್ಯಂತರತ್ವಸಂಭವಾದಿತಿ ।

ಅಲ್ಲ; ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಅಥಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಮಂಗಲಾನುಷ್ಠಾನವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಗಮಕ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಗಳಿಂದ ಮಂಗಲಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಉತ್ತರ - ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನವಾದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಂಗಲಿಕ ಎಂದು

ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಉತ್ತರಪ್ರಸ್ಥಾನವಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಒಂಕಾರ ಅಥಶಬ್ದಗಳೆರಡೂ ಮಾಂಗಲಿಕ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ನಿಖಿಲತ್ವ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಗಳ ಲಾಭ ಹೇಗೆ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)— ಸಂಗೃಹ್ಯ ನಿಖಿಲೇತಿ ಪೂರ್ಣೇತಿ ಚ ಪದದ್ವಯಾರ್ಥಾನುವಾದಃ ಅಗಣಿತೇತಿ || ಗುಣೇಷು ಏಕೋ ದ್ವೌ ಇತ್ಯಾದಿಗಣಾನಾಭಾವೇ ನಿಖಿಲತ್ವಸ್ಯ, ಅಯಮೇತಾವಾನ್ ಅಯಮೇತಾವಾನ್ ಇತಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣತಯಾ ಗಣನಾಭಾವೇ ಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯ ಚ ಲಾಭಾತ್ |

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೈ — ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನಿಖಿಲ' ಎಂಬ ಪದ ಹಾಗೂ 'ಪೂರ್ಣ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು 'ಅಗಣಿತ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಗಣಿತ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾಗಣನೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಖಿಲಪದದ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು.

ನಿಖಿಲ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಅರ್ಥವು ಅಗಣಿತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಿಗುತ್ತಿದೆ. ಅಗಣಿತ ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ಪರಿಗಣನೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನಂತಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಗಣಿತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಬೇಕು. 'ಅಯಂ ಏತಾವಾನ್, ಅಯಂ ಏತಾವಾನ್' 'ಇದು ಇಷ್ಟು, ಇದು ಇಷ್ಟು' ಎಂದು ಪರಿಮಾಣವಿಷ್ಟೇ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅಗಣಿತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತಿದೆ.

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಅನ್ವಯ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಅತ್ರ ಅಗಣಿತತ್ವ-ಗುಣೋ-ಲ್ಲಾಸೋ-ಪದಪತ್ವೇಷು ಚತುರ್ಥಾ ನಿತ್ಯತ್ವ-ವಿಶೇಷಣೇನ ತೇಷಾಂ ಕಾದಾಚಿತ್ಯತತ್ವತಂಕಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ | ತೇನ 'ಸದಾ ನಿದೋಷಪಮ್' ಇತಿ ಮೂಲೇ ದೋಷತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನದೋಷಪ್ರತಿಪಾದಕನಿರುಪಪದದೋಷಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ದೋಷಾಕಾಂ ಸಾಕಲ್ಯಂ 'ಸದಾ'ಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ತದಭಾವಸ್ಯ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಂ ಚ ಸಮರ್ಥಿತಂ ಭವತಿ | ಅನ್ಯಥಾ ಗುಣೇಷ್ವಾಗಣಿತತ್ವಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಕೃತೇಽಗಣಿತಪದೋಕ್ತನಿಖಿಲತ್ವ-ಪೂರ್ಣತ್ವಯೋಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಯತ್ವಾದ್ ಗುಣೇಷು ಕದಾಚಿದಲ್ಪತ್ವಂ ಸಾವಧಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತತಸ್ತ

ಗುಣಾನಾಂ ಸ್ವಸದೃಶದೋಷನಿವರ್ತಕತ್ವಸ್ಯ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ಗುಣೋಪಪನ್ನಮಾನದೋಷೇಷ್ವಪಿ
ಅಲ್ಪತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಸಾಕಲ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಗುಣಾನಾಂ ಕಾದಾಚಿತ್ತ್ವೇ ನಿವರ್ತಕಾಭಾವೇನ
ಉಲ್ಲಾಸಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ತ್ವೇ ನಿವರ್ತಕಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾದುಪಹತತ್ವಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ತ್ವೇ ಚ
ಕದಾಚಿತ್ ದೋಷಾಣಾಮಪಿ ಪ್ರಸಂಗೇನ ಸದಾಪದೋಕ್ತಸಾರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಂ ದೋಷಾಭಾವಸ್ಯ ನ
ಸ್ಯಾತ್ | ಅಥವಾ ನಿತ್ಯಂ ಅಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೈರುಪಹತಾನಿ ಸಕಲಾ-
ವದ್ಯತಮಾಂಸಿ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಬಹುಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಗ್ರಹಣೇನೈಕಸ್ಯೈನ್ನಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತಿಶದ-
ಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸ್ವ ರೂಪವಿಭಿನ್ನದ್ವಯಮಿವ ನಿತ್ಯತ್ವವಿಶೇಷಣೇನ
ಸರ್ವಂ ಸೇತ್ಯತಿ | ಉಕ್ತಸ್ಥಲೇಷು ನಿತ್ಯತ್ವವಿವಕ್ಷಾಂ ವಿನಾ ವಿಭಿನ್ನದ್ವಯಮಿವ ನಿತ್ಯತ್ವಪರ್ಯವಸಾ-
ನಾತ್ | ಅನೇನ ಮೂಲೇ ಸದಾಪದಸ್ಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮ್
ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾನ್ವಯಃ ಸೂಚಿತಃ |

‘ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತಿ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ಘಟಕವಾದ ನಿತ್ಯಪದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಈ
ನಿತ್ಯತ್ವವು ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. (1) ಅಗಣಿತತ್ವದಲ್ಲಿ, (2) ಗುಣದಲ್ಲಿ,
(3) ಉಲ್ಲಾಸದಲ್ಲಿ (4) ಉಪಹತತ್ವದಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳು
ಕಾದಾಚಿತ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವಾಗಲೋ ಒಮ್ಮೆ ಇರುವುದು ಅಂದರೆ ಅನಿತ್ಯ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನಿರ್ದೋಷಂ
ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ನಿರ್ದೋಷಂ’ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿನ ದೋಷ ಎಂಬ ಭಾಗವು ದೋಷತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನದೋಷಗಳನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರುಪಪದವಾಗಿ
ದೋಷಪದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿರುವುದರಿಂದ. ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ದೋಷ ಎಂಬ
ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ‘ಸದಾ’ಪದದಿಂದ ಆ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ಅಭಾವವು
ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಡೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಗುಣ-
ಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಣಿತತ್ವವು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವಾದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಗಣಿತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಖಿಲತ್ವ
ಪೂರ್ಣತ್ವಗಳು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವೆಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಗುಣಗಳು ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಕಡಿಮೆ
ಹಾಗೂ ಅವಧಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ತಮಗೆ ಸದೃಶವಾದ
ದೋಷಗಳನ್ನೇ ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಗುಣಗಳಿಂದ
ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ದೋಷಗಳಲ್ಲೂ ಅಲ್ಪತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆಯೂ
ಆಗದಂತೆಯೂ ಆದೀತು. ಹಾಗಾಗಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾದಾಚಿತ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಅನಪೇಕ್ಷಿತ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅಗಣಿತತ್ವದಲ್ಲಿ ನೀಡಲೇ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗಣಿತತ್ವವು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪತ್ವವಿದ್ದರೆ ಗುಣಗಳು ಸ್ವಸದೃಶವಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳೂ ನಿವೃತ್ತವಾಗದೇ ಕೆಲವು ದೋಷಗಳು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯಬೇಕು ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಆಪತ್ತಿ ಬಂದೀತು.

ಹಾಗೆಯೇ ಗುಣಗಳು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವೆಂದರೆ ದೋಷಗಳಿಗೆ ನಿವರ್ತಕವು ಇಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು. ಉಲ್ಲಾಸವು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವಾದರೆ ನಿವರ್ತಕವಾದ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಉಲ್ಲಾಸವಿಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು ಆಗಲೂ ದೋಷಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ ಆಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಇನ್ನು ಉಪಹತತ್ವವು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವಾದರೆ ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ದೋಷಗಳು ಇರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೀತು! ಈ ರೀತಿ ನಿತ್ಯತ್ವವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೀಡದಿದ್ದರೆ ಸದಾ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕದೋಷಾಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಹೀಗೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು - ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಅಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತ್ವವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲದ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ದೋಷಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯು ಯಾರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅವನೇ ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತ್ವವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸ್ಸನಿಸುವನು. ಈ ರೀತಿ ಬಹುಪದಗಳಿಗೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದರಲ್ಲೇ ನಿತ್ಯತ್ವ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಗಿ ಎಲ್ಲ ಆಪತ್ತಿಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಈಗ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃತ್ವವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸ್ಸವೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ-ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷಣಗಳಾದ ಅಗಣಿತತ್ವ, ಗುಣ, ಉಲ್ಲಾಸ ಹಾಗೂ ಉಪಹತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವ-ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಮಾಡದಿದ್ದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ತಮಸ್ಸದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಪರ್ಯವಸಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಸದಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಹಾಗೂ 'ನಿದೋಷಂ' ಎಂಬ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸ ... ಉತ್ತಿಯ ಹಾದ್

(ಲಘುರಸರಂಜಿನಿ) - ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ 'ತುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಗುಣಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ದರ್ಶಿತತ್ವಾದತ್ತ 'ಗುಣ' ಇತ್ಯೇಪೋಕ್ತಮ್ । ಸೂರ್ಯಾದಿ-ಪ್ರಭಾಯಾಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಮಾಣಿಕೃತ್ಪ್ರಭಾಯಾ ಸದಾತನತ್ವಾದ್ವಾ ಯಥಾ ತತ್ತನ್ಮಾಣಿಕೃತ್ಯ ತತ್ತ-ತ್ತದೋನಿವರ್ತಕತ್ವಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆನಂದೋ ದುಃಖಸ್ಯೇತ್ಯೇವಮ್ ಆನಂತಾನಾಂ

ಗುಣಾನಾಮ್ ಆನಂತದೋಷನಿವರ್ತಕತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವಾದ್ವಾ ಗುಣಾನಾಂ ಮಾರ್ಗೀಕೈ-
ರೇವೋಪಮಾನಮ್ । ಗುಣೇಷು ಸಕಲದೋಷೋಪಹಂತ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಾಯೋಕ್ತಮ್ —
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತೇತಿ ॥ ತಥಾ ಮಾರ್ಗೀಕೈಷು ತಮೋಹಂತ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ಉಕ್ತಮ್ —
ಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೇತಿ ॥ ಪ್ರಭಾನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಂ ತಮಸ ಏವೇತಿ ದೋಷಾಣಾಂ ತಮೋಭಿರುಪ-
ಮಾನಮ್ । ತಥಾ ಚ — ಯಥಾ ಪ್ರಭಾತಮಸೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರಭಾವತಿ
ಪ್ರದೇಶೇನುಕ್ತವತಿ ತಮೋಭಾವಃ ಸಿದ್ಧತಿ ತಥಾ ಗುಣದೋಷಯೋರಪಿ ಸಾಮಾನಾ-
ಧಿಕರಣ್ಯವಿರೋಧಾವೇವ ಬ್ರಹ್ಮಪದೋಕ್ತೇ ನಿತ್ಯಮಗಣಿತಗುಣೇ ನಾರಾಯಣೇನುಕ್ತವತಿ
ಸಕಲದೋಷಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧತಿ । ಅತ ಏವ ನಾರಾಯಣಪದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ ಅರಾ = ದೋಷಾಃ
ತದ್ವಿರುದ್ಧಾ ಗುಣಾ = ನಾರಾ ಇತಿ ಗುಣದೋಷಯೋರ್ವಿರೋಧಂ ವಕ್ಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ ।

ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡದೆ ಗುಣ
ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನವಾದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ
ಅವಸರದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶುದ್ಧ-ಆನಂದ-ಉರು-ಸಂವಿತ' ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾರ್ಗೀಕಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದು ಏಕೆ? ಉತ್ತರ - ಸೂರ್ಯಾದಿಪ್ರಭೆಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ
ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗೀಕದ ಪ್ರಭೆಯು ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಆಯಾಮಾ ಮಾರ್ಗೀಕವು ಆಯಾಮಾ ತಮಸ್ಸನ್ನೇ
ಹೇಗೆ ನಿವಾರಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ಆನಂದವು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅನಂತ
ಗುಣಗಳು ಅನಂತದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ - ಗುಣಗಳು ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ
ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಿತ್ಯಾಗಣಿತ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಮಾರ್ಗೀಕಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾರ
ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
ಬೆಳಕಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು ತಮಸ್ಸೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲೆಗೆ
ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳಕು ಕತ್ತಲೆಗಳಿಗೆ ಏಕಪ್ರದೇಶಸ್ಥಿತಿಯು ವಿಸ್ತರವೋ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಳಕು ಇದ್ದಾಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಕಂಠತಃ (ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು)
ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದೇ ರೀತಿ ಗುಣದೋಷಗಳಿಗೂ ಏಕದೇಶಸ್ಥಿತಿಯು ವಿಸ್ತರವಾದ್ದರಿಂದಲೇ
ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಿತ್ಯವಾದ ಅಗಣಿತವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ
ದೋಷಗಳೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರ ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಗುಣದೋಷಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳ ಕಥನ — ನಮ್ಯವಸ್ತುಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರ

(ಲಘಾರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ನಾನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಣಾಮೋ ಯುಕ್ತಃ । ನ ಚಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣೇ ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಮ್ ಇತ್ಯತೋ ನಮ್ಯನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಾಯ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಆದ್ಯಸೂತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನಾಭಿಹಿತಂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿರೂಪಂ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣಂ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಭಿಧಾಯ ಪುನಃ ತತ್ತಿದ್ದೈರ್ಥಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಾನ್ಯೇವ ಲಕ್ಷಣಾ- ನ್ಯನುವದತಿ — ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್ ಇತಿ ॥

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಯೇವಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ - ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತ. ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವು ಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅಧೀನ. ಹಾಗಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುವ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿ, ಪುನಃ ಅದರ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪಕ್ಷದ್ವಯಾಂಗೀಕಾರೇಽಪಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ

(ಲಘಾರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ನ ತಾವತ್ ಸಮುದಿತ- ಮೇಕಮೇವ ಲಕ್ಷಣಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಜನ್ಮಾದಿಭೇದೈಕಸ್ಥಿವ ಲಕ್ಷಣತ್ವಸಂಭವೇನ ಶೇಷವ್ಯಯ- ಥ್ಯಾರ್ಥಃ । ಕಿಂತ್ವನೇಕಮೇವ ಇತ್ಯವಿವಾದಿತಮ್ । ತತ್ರ ಕಿಮಪ್ಯಾವಪಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾನಿ ಉತ ಕತಿಪಯಾನಿ । ನಾನ್ಯಃ । ಯಥಾ ಯಥಾ ಕತಿಪಯೇರೇವ ಲಕ್ಷಣೈರಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣೇ ಲಕ್ಷಣಾಪ್ತಕವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಅನುಪಯೋಗಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ವಿತಾನ್ಯೇವೇತಿ ನಿರ್ಣಾಯಕಾಭಾವೇನ ಅನಿರ್ಣಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ಯ । ಪಕ್ಷದ್ವಯಾಂಗೀಕಾರೇಽಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್ । ತಥಾಹ — ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ತಾವತೂತ್ರೋಕ್ತಾ- ನ್ಯೇವ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯನುವದತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಸೂತ್ರೇ ತು ಶ್ರುತಾನ್ಯೇವ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುಚ್ಯಂತೇ । ಸೂತ್ರಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯನುಸಾರೀತ್ಯುಕ್ತೇಃ । ಪ್ರತಯಕ್ಷ —

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಭೋಯಮ್' 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್'

ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಆದ್ಯಸೂತ್ರವಿಷಯವಾಕ್ಯಭೂತಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಧಾತ್ಯಃ ಬಹ್ವಃ ಸಂತಿ । ತತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ

ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತತ್ರಯೇ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ | ನ ಚೈಕಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಬಿಜ್ಞಾನಾವಿಧಾಯಕಪ್ರತಿಷ್ಠು
ಲಕ್ಷಣಂ ತೂಯತೇ | ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿತ್ ಸೃಷ್ಟಿಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಥಿತಿಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಲಯಃ, ಕ್ವಚಿನ್ಮೋಕ್ಷಃ,
ಕ್ವಚಿದ್ವಯಂ, ಕ್ವಚಿತ್ರಯಂ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣಾವ್ಯಕ್ತಮಪಿ | ತತ್ರ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವಿವೃತ್ತೋ-
ಮುಖತ್ವಾದವಿಶೇಷೇಣ ಬಿಜ್ಞಾನಾವಿಧಾಯಕಸರ್ವಪ್ರತಿನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವದಶಾಯಾಂ ಸೂತ್ರೇಽವ್ಯಾವಶ್ಯ
ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವಿವಕ್ಷತಾನಿ | ಅತಃ ವಿವ -

‘ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯಮನಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಾ ಯತಃ |’ (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ.)

‘ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಃ |

ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾದಪಿ ಹ್ಯಾಸು ಶ್ರುತಿಮೂಕ್ತಾಃ ಪರೇಃ ಸದಾ’ (ಅನುವ್ಯಾ. 1.೨1.ಬಾ. ಶ್ಲೋ.81)

ಇತ್ಯಾದಿತದ್ವಾಪ್ಯಾನುಭಾವ್ಯಯೋರವ್ಯಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಾನಿ | ಅಸ್ಯಾಂ ದಶಾಯಾಂ
ಸೂತ್ರಾರ್ಥಾನುದಾದಪರೇ ‘ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್’ ಇತಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಭಾಷ್ಯೇಽಪಿ ಅವ್ಯಾವಶ್ಯಕವೇವ
ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವಿವಕ್ಷತಾನಿ | ಅತಃ ವಿವ ಸುಧಾಯಾಮುತ್ಸರತ್ರ ತತ್ರಾರ್ಥೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯತೇ | ಕಯಾಚನ
ವಿವಕ್ಷಯಾ ತತ್ರಚ್ಛ್ರುತಿನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವದಶಾಯಾಂ ತು ತತ್ರದುಕ್ತಾನ್ವೇವ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವಿವಕ್ಷತಾನಿ |
ನಾಧಿಕಾನಿ | ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ | ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ಕಯಾಚನ ವಿವಕ್ಷಯಾ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಕಂಠತಃ ವಿವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಸೂಚಿತಾ | ‘ಆಕಾಶಸ್ವಲ್ಪಿಂಗಾತ್’ ‘ಅಸ್ಥೈವ
ಚೋಪಪತ್ತೇರೂಪ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ‘ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇ’ತಿ ತತ್ರತ್ಯಬ್ರಹ್ಮರಬ್ಧಪಾಶಾತ್ | ತಾಂ ವಿವಕ್ಷಾಂ
ತು ಪರಿಪದಪ್ರಯೋಗಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಾವಸರೇ ಲೇಖತಃ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ | ಇತರಾ-
ಸೂತ್ರಪಲಭ್ಯಂತೇ |

ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಅಪ್ಪಕಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಸಮುದಿತವಾದ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವು
ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕಾದೀತು |
ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೆ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು
ಹೇಳಬೇಕೋ ಅಥವಾ ಕೆಲವೇ ಲಕ್ಷಣಗಳೋ. ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೆಲವೇ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ
ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳ ವಿವಕ್ಷೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಾದೀತು |
ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದರೆ ಇವುಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು
ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಹೀಗಾಗಿ ಎರಡೂಕಲ್ಪಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು? ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ
ಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ - ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಸರಿಯೇ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದರೋ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರವು ವೇದಾನುಸಾರಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಶ್ರುತಿಗಳಾದರೋ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ' 'ತಮೇವ ಏಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಮುಂತಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಲಕ್ಷಣವು ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾನಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಇಲ್ಲ. ಹೊರತು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸ್ಥಿತಿ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಲಯ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮೋಕ್ಷ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಎರಡು, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮೂರು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಂಟೂ ಇರುವುದರಿಂದ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವು ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಭಿಧಾಯಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಟೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟೂ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ 'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರ.....' 'ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ...' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಎಂಟೇ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಎಂಟೇ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳು ಆಯಾಯಾ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಯಾಯಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚನ್ನಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಕಂಠತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಆಕಾಶಶ್ವಲ್ಲಿಂಗಾತ್'(1-1-22) 'ಅಸ್ಮೈವ ಚೋಪಪತ್ತೇರೂಷ್ಣಾ' (4-2-11) ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ತರಹದ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹರೆಯೇ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಂ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

** (ಭಾ.) 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ | ಅಮೃತಸ್ತ್ವೇಷ ಸೇತುಃ 'ಇತ್ಯನ್ಯೇಷಾಂ ಹೇಯತ್ವವಚನಾದಸ್ಯಾಹೇಯತ್ವವಚನಾನ್ ಗೌಣ ಆತ್ಮಾ |

"ತಂ = ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಶ್ರಯಂ, ಆತ್ಮಾನಮೇವ, ಏಕಂ = ಪ್ರಧಾನಂ, ಜಾನಥ = ಜಾನೀಥಾಃ | ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಾಹ - ಅನ್ಯಾ ಇತಿ || ಭಗವದನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾ ಯಾಃ ವಾಚಿಃ, ತದವಿಷಯಾ ವಾ, ತಾಃ ವಿಮುಂಚಥ | ಯತೋ ಅಮೃತಸ್ಯ ಮುಕ್ತವರ್ಗಸ್ಯ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಸೇತುಃ ಆಶ್ರಯಃ - ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ, ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಗೌಣಾತ್ಮನಾಮ್ 'ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ' ಇತಿ ಹೇಯತ್ವವಚನಾತ್ |

ತಂ = ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಲೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಆತ್ಮಾನಮೇವ = ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನನ್ನೇ, ಏಕಂ = ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ, ಜಾನಥ = ತಿಳಿಯಿರಿ. ಅನ್ಯಾಃ ವಾಚಿಃ = ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬೇರೆಯದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಯಾವ ಮಾತುಗಳಿವೆಯೋ, ವಿಮುಂಚಥ = ಅಂತಹವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಮೃತಸ್ಯ = ಮುಕ್ತಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ, ಏಷಃ ಆತ್ಮಾ = ಈ ಆತ್ಮಪದವಾಚ್ಯನು, ಸೇತುಃ = ಆಶ್ರಯನು. - ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಗೌಣ ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಮಾತುಗಳು ಹೇಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

** (ಭಾ.) ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯಮನಜ್ಞಾನಾಚ್ಛಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಾ ಯತಃ (1-1-2)

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ - ಜನ್ಮಾದಿ | ಅಸ್ಯ | ಯತಃ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ |

ಜನ್ಮ = ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಆದಿರ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಸಪ್ತಕಸ್ಯ ತತ್ ಜನ್ಮಾದಿ | .. ತಥಾ ಚ ಜನ್ಮಾದ್ಯ-ಷ್ಠಕಮ್ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತಸ್ಯ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜಗತೋ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಭವತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಿತಿ ಸಂಬಂಧಃ | ಸೃಷ್ಟಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಫರಿತಾರ್ಥಃ |

ಆತ್ರ ಆದಿಪದೇನ ಸ್ಥಿತಿಸಂಹೃತಿ ದ್ವೇ ಏವ ಗೃಹ್ಯತೇ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ..' ಇತಿ ವಿಷಯ-ವಾಕ್ಯೇ ತಾವನ್ನಾತ್ಮಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್ - ಇತ್ಯಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಸೂತ್ರಂ ಯಥಾವದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ - ಸೃಷ್ಟೀತಿ || ಸೃಷ್ಟಾದಿಮೋಕ್ಷಾಂತಾಃ ಅಪೌ ಯತಃ, 'ಅಸ್ಯ ಭವಂತಿ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯನ್ವಯಬಲೇನ ಲಬ್ಧಮ್ | ಸೃಷ್ಟಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ ಜೀವೇ ನಾಸ್ತೀತಿ ತದ್-ವೈದಾಸ ಇತಿ ಭಾವಃ |

** जगज्जन्मादिकारणत्वमेव लक्षणम् । अस्य प्रत्यक्षादिप्रमाणसिद्धतया प्रकृतस्य समस्त-
प्रपञ्चस्य यथासम्भवं जन्मादि यतो भवति तद् ब्रह्मेति सम्बन्धात् । नचैतदप्यप्रसिद्धम् । यतोऽस्य
जगतः सृष्ट्यादयः आसु श्रुतिषु प्रसिद्धासु भाष्योदाहृतासु हरेरुदिताः । सदेत्यविगानं सूचयति ।
(सुधा)

ಈ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅವರವರ ತಕ್ಕದಾದ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟು ಉಂಟಾಯಿತೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಆದಿ-ಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ...' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದರಿಂದ. ಹೀಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮೋಕ್ಷದವರೆಗಿನ ಎಂಟು ಯಾವುದರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವವು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್

** "ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್" - ಆಕಾಶಃ ಆಕಾಶಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಕಾಶಃ । ಕುತಃ? ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್ । ಛಂದೋಗಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾಕಾಶೇ ಪರೋವರೇಯಸ್ವಾದಿರೂಪವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಸ್ಯ ಶ್ರುತವಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । (ಸೂ.ದೀ.)

(ಭಾ) 'ಸ ವಿಷ ಪರೋವರೇಯಾನುದ್ಗೀರ್ಥಃ ಸ ವಿಷೋಽನಂತಃ' ಇತ್ಯಾದಿತಲ್ಲಿಂಗಾತ್ ॥

ಆಕಾಶಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಕಾಶವಾದ ಭೂತಾಕಾಶವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿಷ್ಣು ಎನ್ನಲು ಲಿಂಗವಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗವಾದ ಪರೋವರೇಯಸ್ವತ್ವವು ಆಕಾಶ-ಶಬ್ದವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಪರೋವರೇಯಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಸ್ಮೈವ ಚೋಪಪತ್ತೇರೂಷ್ಣಾ

"ಅಸ್ಮೈವ ಚೋಪಪತ್ತೇರೂಷ್ಣಾ" - (4-2-11) ಉಷ್ಣಾ ವತ್ಸ-ಅನೂಷ್ಣಾ ವತ್ಸಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾ 'ದ್ವಿಧಾ ಹೀದಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಪಿ ಅಸ್ಮೈವ ಕಿಂಚಿತ್-ಸಾಮ್ಯರೂಪಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಉಪಪತ್ತೇರ್ಭಟನಾಯ ಉಪಪಾದಿಕಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । (ಸೂ.ದೀ.)

'ನಾರಾಯಣ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಬ್ದವಾದರೋ 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಿಂದ ಈ ಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆಯೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆಯೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೇ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕೇಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಮೋಕ್ಷವನ್ನಾದರೋ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಮೊದಲೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಅತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಯೂ ಕೂಡ. ಈ ರೀತಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮೋಕ್ಷವು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೂ ಆಗಿ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದಿಗೇಗೋಸ್ಕರ ಉಂಟು ಮಾಡಿದ ಬೆಂಕಿಯ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಬೀರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಮೂರೇ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷಣ

(ಲಘಾರಸರಂಜಿನೀ) - ಅತ್ರ ಕೇವಲೋ ಲಯತಬ್ಧಃ ಸಂಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರತಬ್ಧಸಹಕೃತಸ್ತು ಪ್ರಕೃತ್ಯ-ಲಯರೂಪಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಾಚಕ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ । ಅದ್ವೈತಸೂತ್ರಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ನಿಪ್ರ-ಯೋಜನತ್ವತಃಕಾರಣಮಾತ್ರೇಣ ಚರಿತಾರ್ಥಮ್ । 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋಽತ್ರ ಜಗತೋ ಜಂಗಮಸ್ಯೇತಿ । ಶ್ರುತೌ 'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಇತಿ ಪ್ರಾಣಿನಿಕಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಭೂತರಬ್ಧಾತ್ 'ಜೀವಂತಿ' ಇತಿ ಪ್ರಾಣಧಾರಣವಚನಾತ್ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಪ್ರತಿಪಾದನಾಚ್ಚ । ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ-ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಒದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ 'ಸ್ವಪ್ನತಿರಿಕ್ತಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ' ಇತಿ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತು ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕಸರ್ವಶ್ರುತಿನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಪಕ್ಷಮವಲಂಬ್ಯೇತಿ ನ ವಿರೋಧಿ । ತತ್ರ ತತ್ರತ್-ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಮಿಲಿತ್ವಾ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಸ್ಯ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಸರ್ವಪ್ರಪಂಚಸಂಬಂಧಿತ್ವಸ್ಯ ನ್ಯಾಯ್ಯತಾತ್ । ಅಥವಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಜಗತಃ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪಕ್ಷ್ಯತತ್ತ್ವಾತ್ 'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಇತಿ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಪರಾಮರ್ಶಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚೇ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಜನ್ಮಾದಿಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಚ ಸಂಭವಾತ್ ।

ಅಥವಾ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳು

ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಪ್ರಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗಿರುವ ಲಯಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾದ ಲಯವನ್ನು ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರವಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. 'ಅಸ್ಮೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಆಸ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದರೋ ಇಲ್ಲಿ 'ಜಂಗಮಸ್ಯ' ಎಂದು. ಜಂಗಮ ಎಂದರೆ ಸಚೇತನವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾಣಿಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭೂತಶಬ್ದದಿಂದ 'ಜೀವಂತಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಜಂಗಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇನ್ನು 'ಆಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೃತ್ತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ' ಎಂದು ಮಾಡುವ ಮುಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದರೂ ಸೂತ್ರವು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಭಿಧಾಯಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ - ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಎಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತ 'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂದು ಕೇವಲ ಚೇತನರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಜನ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ಯೋಗೇನ ಸ್ಥಿತಿವಾಚಿಯೋ ರೂಢ್ಯಾ ದಾರ್ಥ್ಯವಾಚಿಯೋ

(ಲಘ್ವರಸರಂಜನೀ)- ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದವು ಸ್ವಾಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕೋ ಯೋಗೇನ ಸ್ಥಿತಿವಾಚೀತ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷಃ । ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಪ್ರಕೃತಿಕೋ ರೂಢ್ಯಾ ದಾರ್ಥ್ಯವಾಚೀತ್ಯನ್ಯಃ । ತತ್ರಾರ್ಥೋ ಸ್ಥೇಮಾ ಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಸ್ಥೇಮಾ ದಾರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನ್ನಸ್ತು ಪ್ರಥಮಃ ಪಕ್ಷಃ ।

'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯಮನಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಾ ಯತಃ ।'

'ಉತ್ತತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಃ ।

ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತೀಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಃ ।'

'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತೃಪ್ಯಯೇಹಾ'

ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಜ್ಞಕಥನಾವಸರೇ ಸ್ಥಿತೇರೇವ ಕಥನಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕಥಮ್ ? ಕುತ್ರಾಪ್ಯನುಕ್ತೇಃ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್ । ಅಭಿಪ್ರಾಯಸದ್ಭಾವಾತ್ । ತಥಾಹಿ - 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ಮೂಲೇ ಆದಿಪದೇನೋಕ್ತಮಾನೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಿತಿಗೃಹ್ಯತೇ 'ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಪಾಲನಂ ಚೈವ ಸಂಹಾರಂ ನಿಯಮಂ ತಥಾ' (ಸೂ.ಭಾ.3-2-13) ಇತ್ಯಾದಿಮಾನೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪಾಲನಂ ವೇತಿ ಸಂದಿಹ್ಯತೇ । ನ ಚೋಭಯಮಪ್ಯೇಕಮೇವ । ಭಕ್ತಪಾದೇ 'ಪ್ರಕೃತ್ಯತಾವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ತತೋ ಏವೇತಿ ಚ ಭೂಯಃ' ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ ತಯೋಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಕಥನೇನ ಭೇದಸ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಂ ತತ್ತ್ವವ ಸುಧಾಯಾಮ್ - 'ನೇಶ್ವರಸ್ಯ ವಿಶ್ವಪಾಲಕತ್ವಂ ಸಂಭವತಿ । ಸ್ಥಿತೇಸ್ತತ್ರಯೋಜನಾತ್ । ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ । ದಾರ್ಢ್ಯಪರಿಗ್ರಹೇ ತು ನಾಯಂ ಸಂಶಯ ಉದೇತಿ । ಜಗತ್ಪ್ರ ರೂಪಸ್ಥಿತೇರೇವಾಭಾವೇ ಕಸ್ಯ ದಾರ್ಢ್ಯಮ್, ಅನ್ನದಾನಾದಿನಾ ಪಾಲನಾಭಾವೇ ಚ ಕಥಂ ದಾರ್ಢ್ಯಮಿತಿ ದಾರ್ಢ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯೋಭಯಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಸೂಚನಾತ್ । ಏವಂ ಚ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮಪ್ಯೇಕವಿಷಯಂ ಭವತಿ । ತತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಪ್ರತಿಪಾದಕೇ ವಾಕ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕಾರಣೀಭೂತಪಾಲನಪರಿಗ್ರಹಸ್ಯ, ಪಾಲನಪ್ರತಿಪಾದಕೇಽಪಿ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತೇಚ್ಛಾದತ್-ಪರಮೇಶ್ವರಾನುಪ್ಪಿತಕಾರಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಪರಿಗ್ರಹಸ್ಯ ಚ ಸಂಭವಾದಿತಿ । ತಥಾ ಚ ಕುತ್ರಾಪ್ಯನುಕ್ತತ್ವೇಽನುಕ್ತಸಂದೇಹವಾರಣಾಯೋಕ್ತಮಾನದ್ವಯೇಽಪ್ಯೇಕೇನ ಪದೇನ ದ್ವಯೋರಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಯದವಶ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ತತ್ಸೂಚನಾಯ ದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಯುಕ್ತ ವಿವೇತಿ ।

ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷ. ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷ - ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಧಾತುವಿಗೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆ. ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದವು ರೂಢಿಯಿಂದ ದಾರ್ಢ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದವು ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದರ್ಥ. ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದಾರ್ಢ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಆಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯಮನಜ್ಞಾನ-ಅಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯ ಹಾಗೂ 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ' 'ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ' 'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಪ್ಯಯೇಹಾ' ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಬವು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಅಪ್ಪಕಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಾರ್ಢ್ಯ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ.

ಉತ್ತರ - ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೋ ಅಥವಾ 'ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಪಾಲನಂ ಚೈವ ಸಂಹಾರಂ ನಿಯಮಂ ತಥಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಅಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಒಂದೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಂದೇಹ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಕೂಡ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಭಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕೃತ್ಯತಾವತ್ತಂ ಒ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ತತೋ ಬ್ರವೀತಿ ಚ ಭೂಯಃ' (3-2-22) ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಪಾಲನೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗಾಗಿ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದನ್ನು ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - "ಈಶ್ವರನಿಗೆ ವಿಶ್ವಪಾಲನೆ ಎಂಬುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶ್ವಪಾಲನೆಯಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದು ವಿಶ್ವದ ಸ್ಥಿತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾಲನೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಸ್ತುಗಳ ಸತ್ತ್ವಾ ಇರುವಿಕೆಯು. ಇದಾದರೋ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ" - ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ 'ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವವನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಪಾಲನೆಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅದೇ ದಾರ್ಢ್ಯವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಈ ಸಂರಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪದ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅನ್ನದಾನಾದಿಗಳಿಂದ ದಾರ್ಢ್ಯ ಹಾಗೆ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ದಾರ್ಢ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನಾನುಗುಣವಾಗಿ ದಾರ್ಢ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಅರ್ಥಾತ್ ದಾರ್ಢ್ಯವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಬೇಕೆಂದಾದರೆ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾಲನೆ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತರೂಪಕಾರ್ಯ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರಣವಾದ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಬಂಧರಹಿತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮ ಎಂದರೆ ದಾರ್ಢ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ ಸಂದೇಹವಾರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಎರಡೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಾರ್ಢ್ಯಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಂಗಳಪದ್ಯ

** ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಪ್ಯಯೇಹಾನಿತಿದೃಶಿತಮೋಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಶ್ಚ ಯಸ್ಮಾ -
ದಸ್ಯ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಪ್ರಭೃತಿಸುರನರದ್ವೀಶರತ್ನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ।

ವಿಷ್ಣೋವ್ಯಕ್ತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸಕಲಗುಣನಿಧಿಃ ಸರ್ವದೋಷವ್ಯಪೇತಃ

ಪೂರ್ಣಾನಂದೋಽವ್ಯಯೋ ಯೋ ಗುರುರಪಿ ಪರಮಶ್ಚಿಂತಯೇ ತಂ ಮಹಾಂತಮ್ ||

- (ಭಾಗ.ತಾ. ಮಂಗಳಪದ್ಯ)

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವ-ಮಾನವ-ದಾನವ-ಜಡರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲ-ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದವುಳ್ಳವನು. ನಾಶರಹಿತನು. ಪರಮ-ಗುರುವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅಂದರೆ ಲೋಕಗುರುಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಗುರುವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪಾಲಕತ್ವಾಧಿಕರಣಸೂತ್ರಾರ್ಥ

** ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ಏತಾವತ್ತ್ವಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕೇವಲ ಸೃಷ್ಟಿ-ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಿ, ತತಃ ಅಪಿ = ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಭೂಯಃ = ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪಾಲಕತ್ವವನ್ನು, ಬ್ರವೀತಿ = ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಹಾರಮಾಡುವವನಿಗೂ ಪಾಲಕತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಬಿಭರ್ತಿ

ಶ್ರುತಿಯು ಹೀಗಿದೆ - 'ನೈತಾವದೇನಾ ಪರೋ ಅನ್ಯದಸ್ತುಕ್ಷಾ ಸ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಬಿಭರ್ತಿ'

ಏನಾ = ಯಾವ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ, ಏತಾವತ್ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಾರಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಕಿಂತು ಅನ್ಯತ್ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದೂ ಇದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಉಕ್ಷಾಃ ಎನ್ನುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಸಃ ಪರಃ = ಆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯು, ಉಕ್ಷಾ ಎಂದರೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾನೆ. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಬಿಭರ್ತಿ - ಸ್ವರ್ಗಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಏಕ ಏವ ಕರೋತೀಶಃ

(ಭಾಷ್ಯ-) - 'ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಪಾಲನಂ ಚೈವ ಸಂಹಾರಂ ನಿಯಮಂ ತಥಾ |

ಏಕ ಏವ ಕರೋತೀಶಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಹರಿಃ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ

— (ಸೂ.ಭಾ.3-2-13)

ಹರಿಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಪಾಲನಂ ಚ ಸಂಹಾರಂ ನಿಯಮನಂ ಪ್ರೇರಣಂ ಚ.

ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ | ಕರೋತಿ ಏಕ ಏವ ಇತ್ಯನ್ಯನಿಷೇಧಃ | ಈಶಃ ಇತ್ಯನೇನ ಸರ್ವನಾದೌ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪಪಾದನಮ್, ಸಂಹರ್ತುರಪಿ ಪಾಲಕತ್ವೇ ವಿರೋಧಪರಿಹರಣಂ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸೂಚಯತಿ | ಪ್ರಥಮವಿವಕಾರೇಣ ಯೋ ಹರಿಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಂ ಕರೋತಿ ಸ ಏವ ಪಾಲನಂ ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ | ತತ್ರ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾಯ ಈಶಃ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | ಅನೇನ ಸ್ಥಿತೇಃ ಪಾಲನಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಪರಿಣ್ಯತಂ ಭವತಿ | ಭಗವದಧೀನತ್ವಸ್ಯ ಧಾರಣ-ಮೋಷಕಾದೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್ |

ಹರಿಯು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಪಾಲನ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಪ್ರೇರಣೆಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈಶಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ವಿವಕಾರದಿಂದ ಯಾವ ಹರಿಯು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನೇ ಪಾಲನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಸೂಚಿತ. ಸಂಹಾರಮಾಡುವವನೂ ಪಾಲಕನಾದರೆ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಈಶಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಎರಡಂಶಗಳು (1) ಸರ್ವನಾದೌ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ (2) ಸಂಹರ್ತುರಪಿ ಪಾಲಕತ್ವೇ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸ್ಥಿತಿಯು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಧಾರಣಮೋಷಕಾದಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

ವಪುಷೇ ಎನ್ನುವುದರ ಹಿನ್ನೆಲೆ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ತಥಾಪಿ ನೇರ್ವರಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಶರೀರತ್ವಾತ್ ಮೃತಪುರುಷವತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ ಅಶರೀರತ್ವಸ್ಥೈವಾಸಿದ್ಧೇಃ | ತರ್ಹಿ ಶರೀರಂ ಕುತೋ ನೋಕ್ತಮ್ | ನ ಚ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತ್ಯನೇನೋಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣೋಪಪತ್ತರ್ಥಮುಕ್ತತ್ವೇನಿತಿ ಭಗವತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತರ್ಥಮವಶ್ಯ-ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ | ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣೋಪಪತ್ತರ್ಥಮುಕ್ತತ್ವಾದಿ ದೇಹಸ್ಯ ತಂತ್ರೇಣ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ-ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತರ್ಥತ್ವಾದ್ವಾ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ದಾನಂ ತಾವದ್ 'ರಚನಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಸಾ ಚ ಜನ್ಮಾದ್ಯನುಕೂಲೋ ದೈಹಿಕೋ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚ | ದೈಹಿಕೋ ವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚ ದೇಹಂ ವಿನಾ ಅನುಪಪದ್ಯಮಾನೋಽಸ್ಯ ತದಾಚೇತನಂ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಲಬ್ಧತ್ವಾದ್ವಾ ನ ಸ್ವಪ್ನಮತ್ಯೋಕ್ತಮಿತ್ಯಾರಯೇನಾಹ — ವಪುಷ ಇತಿ || ತಥಾ ಚ ಜಗತೋ ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯಾನಾಂ ರಚನಾಽಽಲಂ ಯಸ್ಯ ತಾದೃಶಂ ವಪುಃ ಯಸ್ಯೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ |

ವಶುಷೇ - "ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೃತಮರುಷನಂತೆ" ಎಂದಾಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಅಸಿದ್ಧ. ಹಾಗಾದರೆ ಶರೀರದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ ಎಂದೇ ಉತ್ತರ. ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕ-ದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಾದಿ-ಗುಣಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಿದ "ದೇಹ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ತಂತ್ರೇಣ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅದೇ ಪದವು ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆಗುವುದು.

ಅಥವಾ ದೇಹ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸೃಷ್ಟಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶರೀರವಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಒಗೆ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉದ್ಯವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ರಚನಾ ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಮೊದ-ಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ದೇಹವೃತ್ತಿಯಾದ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷ ಎಂದು. ದೈಹಿಕ-ವ್ಯಾಪಾರವಾದರೋ ದೇಹವಿಲ್ಲದೇ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ದೇಹವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ "ವಶುಷೇ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥೇಮ, ಪ್ರಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳಾಗುತ್ತವೆಯೇ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ ನಕ್ಷತ್ರ ಮೂಲಸ್ಥನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಂ ಹರಯ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮುಕ್ತಮ್ । ಹರಿಶ್ಚ ಮೂಲರೂಪಮಿತಿ ಸಮರ್ಥಿತಮಸ್ಯಾಭಿಗುಣಾಧಿಕರಣಾರ್ಥ-ಸಂಗ್ರಹೇ । ತತಶ್ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಯೋಃ ಸಮಾನವಿಷಯತ್ವಾನೂಲೇ ನಾರಾಯಣೋಽಪಿ ಮೂಲರೂಪಮೇವ । ತಚ್ಚ ನಾಪತಾರ್ಕಿಕನಾ ಪ್ರಾಯೇಣ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃಪಲ್ಲಭಮ್ । ತತಃ ಕಥಂ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷಗಮಿತ್ಯತ ಆಪ - ಜಗದಿತಿ ॥ ಜಗತೋ ಜನ್ಮ-ಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯಾನಾಂ ರಚನಾಃ ಕಾರಣಾನಿ ಪೀಲಾನಿ ಸ್ವಭಾವಾ ಯೇಷಾಂ ತಾನಿ ವಶೂಂಽಪಿ ಅದತಾರಾಃ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಕೇ ತೇ ಆವತಾರಾಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಕಃ ಕಸ್ಯ ಕರ್ತೇತ್ಯತೋಽಪ್ಯುಕ್ತಂ ಜಗತೋ ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮ-

ಪ್ರಲಯಾನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ರಚನಾಶೀಲಾನಿ ನಿರ್ಮಾಣದೀಕ್ಷಿತಾನಿ ವಶೂಂಜ್ಞನಿರುದ್ಧಾದಿ-
ಚತೂರೂಪಾಣಿ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯಾ ಇತಿ । ತಥಾ ಚ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವರೂಪೈಸ್ತಲ್ಲಿಂಗೈರನಿರುದ್ಧಾದಯಃ
ಏವ ತೇ ಅವತಾರಾ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಯಥೋಕ್ತಂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-
ನಿರ್ಣಯಪಡ್ಧಿಂಶತಿಕಮೇಧ್ಯಾಯೇ ।

‘ನ ಮಾದೃಶೋನ್ಮೋಽಸ್ತಿ ಕುತಃ ಪರೋ ಮತ್ಸೋಹಂ ಚತುರ್ಥಾ ಜಗತೋ ಹಿತಾಯ ।
ಸೃತೋಽಸ್ಮಿ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಲಯಸ್ಮಿತೀನಾಂ ಸೃಷ್ಟೇಶ್ವ ಕರ್ತಾ ಕ್ರಮತಃ ಸ್ವಮೂರ್ತಿಭಿಃ ।
ಸ ವಾಸುದೇವಾದಿಚತುಃಸ್ವರೂಪಃ ಸೃತೋಽನಿರುದ್ಧೋ ಹೃದಿ ಚಾಖಿಲಸ್ಯ ॥’

— (ತಾ.ನಿ.26-28)ಇತಿ ।

‘ಜಗಜ್ಜನ್ಮಶ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಶುಷೇ’ — ಅಥವಾ ‘ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-
ಗುಣೈಕದೇಹಂ’ ಎಂಬ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ‘ಹರಯೇ’ ಎಂದು ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನಾಗಿ,
ನಾರಾಯಣನಾದ ಹರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಯಾದರೋ ಮೂಲರೂಪವಾದ ಬಿಂಬರೂಪವೇ
ಎಂದು ಗುಹಾಧಿಕರಣಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಲಘುರಸರಂಜನೀ-
ಕಾರರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವು ಒಂದೇ ಆಗಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಾರಾಯಣನು ಮೂಲರೂಪಿಯೇ. ಆ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕಾದರೋ
ಪ್ರಾಯೇಣ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲದೇ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ‘ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ’
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದದ್ದು
ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಜಗಜ್ಜನ್ಮಶ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಶುಷೇ’ - ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಗಳನ್ನು ರಚನಾ ಅಂದರೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಯಾವ ವಶೂಂಷಿ
ಅಂದರೆ ಅವತಾರಗಳು ಅರ್ಥಾತ್ ರೂಪಗಳು ಇವೆಯೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲ !
ಅಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ರೂಪವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ
ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದ ಅನಿರುದ್ಧ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ,
ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಎಂಬ
ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು
ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - “ನಾನೇ ನಾಲ್ಕುರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜಗತ್ತಿನ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಾಸುದೇವ,
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧರೂಪಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷ, ಪ್ರಲಯ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಉಂಟು-

ಮಾಡುತ್ತೇನೆ". ಈ ರೀತಿ ನಮಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ-
ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

** ಕರ್ತಾ ಕ್ರಮಶಃ ಇತ್ಯನೇನ ಕ್ರಮಶಃ = ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಕ್ರಮೇಣ - (ತಾ.ನಿ. ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ... ಹಾಗೂ ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯ....

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಏವಂ ನಮ್ಯಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣಾಯ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಭಿಧಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ-
ಸೂತ್ರೋಕ್ತಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಪ್ಯಾಹ ಮೂಲೇ - ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈರಿತಿ || ತದ್ವಚ್ಛೇ-
- ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯೇತಿ || ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯ
ಅರ್ಥದ್ವಯಮಭಿಪ್ರೇತಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಿತಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೇತಿ ಚ | ತದುಭಯಾನುವಾದೋ ಮೂಲೇ
'ಅಖಿಲೈಃ' ಇತಿ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತಿ | ತತ್ರ ಅರ್ಥಾಂತರಪ್ರತೀತಿವಾರಣಾಯ 'ಅಖಿಲೈಃ'
ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ 'ಅಶೇಷ' ಇತಿ | ವಾಕ್ಯೈರಾಪ್ತವ್ತಂ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮ್ ಆಪ್ಯತಮತ್ವಂ ತು ಮುಖ್ಯ-
ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಯೇನ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯೇತದ್ವಚ್ಛೇ - ಹೃದಯ-
ದೀಪ್ತಾಯೇತಿ || 'ತಾತ್ಪರ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾಯ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಇತಿ ಸೌತ್ರಪದಾರ್ಥಾ-
ನುವಾದೋ ಮೂಲೇ - ಸುವಾಕ್ಯೈರಿತಿ || ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ- ಆಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತೀತಿ || ಯದ್ವಕ್ತೃತಿ |
ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ತಸ್ಮೂಲತ್ವೇನ ವಾ ಅನಾಶಂಕಿತದೋಷತ್ವಾದಿನಾ ಶೋಭನಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ
ವೇದಾದಿನಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನಿ ಚ ಸುವಾಕ್ಯಾನಿ ತೈರಖಿಲೈಃ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಅತಿಶಯೇನ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಿತಿ | ತಥಾ ಚ - ಆಮ್ನಾಯಪದೋಕ್ತಾ ವೇದಾಸ್ತದನುಸಾರಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಾಶ್ಚ
ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್ - ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಇದಾದಮೇಲೆ "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ
"ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು "ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿ-
ದೀಪ್ತಾಯ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಎಂಬ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. (1) ಎಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. (2) ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ
ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು 'ಅಖಿಲೈಃ' ಹಾಗೂ 'ಆಪ್ಯತಮಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವಾರಣೆಗಾಗಿ 'ಅಖಿಲೈಃ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಾಗಿ 'ಅಶೇಷ'
ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಆಪ್ಯತ್ವವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇದೆ.
ಆಪ್ಯತಮತ್ವವಾದರೋ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿರುವುದೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ
'ಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ.

'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ತಾತ್' ಸೂತ್ರದ ಶಾಸ್ತ್ರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ಮೂಲಕವಾದದ್ದರಿಂದ ದೋಷದ ಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳಾದ ವೇದಗಳು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ಸುವಾಕ್ಯಗಳೆನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರಿಂದಲೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ನಾರಾಯಣ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಆಮ್ನಾಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಗಳು ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳು ನಾರಾಯಣನು ನಮ್ಮ ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಿಶೇಷಣಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಸುಧಾವಿಶೇಷಣಕ್ರಮದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ

(ಲಘಾರಸರಂಜಿನೀ)- ಅತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ವಿಶೇಷಣಕ್ರಮ ಏಕಸ್ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸುಧಾಯಾಂ ತ್ವನ್ಯಃ | ತತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಯಮಾಶಯಃ - ನಮನಾಯಾವಶ್ಯಕಂ ನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪಾದಧಾರಣಂ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಭವತಿ | ತತ್ರ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ 'ನಿರ್ದೋಷಮ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾಭ್ಯಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಭಿಹಿತಾನಿ | ಅಥ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ವಕ್ತವ್ಯಾನಿ | ತತ್ರ ಪರೋಕ್ಷೇ ನಾರಾಯಣೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನವಶಾತ್ ವಕ್ತವ್ಯಯೋರಾಗಮಾನುಮಾನಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಆಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತ್ಯಾಗಮ ಏವಾದಾವುಕ್ತಃ | ಅತಃ ಏವಾಗಮೇಽಪಿ ಸ್ಕೃತಿಂ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ನಾಯ ಏವೋಪಜೀವ್ಯ ಇತ್ಯವಾಂತರವಿಶೇಷಮಪಿ ದ್ಯೋತಯತುಂ ಸುಧಾಯಾದ್ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತಿ ಸೌತ್ರನಿಯಮಮಪಹಾಂಯ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ' ಇತ್ಯಾಮ್ನಾಯಸ್ಯಾದೌ ಸಂಕೀರ್ತನಂ ಕೃತಮ್ | ಅನುಮಾನಸ್ಯ ತೂಪಜೀವ-ಕತ್ವಾತ್ ಆಗಮಾನಂತರಮ್ 'ಅಸ್ತೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯನುಮಾನಾನುಕ್ತಾನೀತಿ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ ಒಂದು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಸುಧಾಭಾಗದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಬೇರೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದದ್ದು ನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪ-ನಿಶ್ಚಯ. ಇದಾದರೋ ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಅವನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇರುವ ಪ್ರಮಾಣ-ಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಹಾಗೂ 'ನಿರ್ದೋಷಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅನಂತರ ಅಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷನಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಆಗಮ ಅನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಮವೇ

ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಗಮವನ್ನೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಗಮದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಆಮ್ನಾಯವೇ ಉಪಜೀವ್ಯ ಎಂಬ ಅವಾಂತರವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ಛ-ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರನಿಯಮವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಆಮ್ನಾಯಸ್ತುತಿ ಎಂದು ಆಮ್ನಾಯವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನವಾದರೋ ಉಪಜೀವಕವಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಮದ ಅನಂತರ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷಣಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಯದ್ವಕ್ತೃತಿ ಸುಧಾಯಾಮ್ - "ಅಥವಾ ನಿಖಿಲಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನತಯಾ ನಾರಾಯಣಃ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ? ಇತ್ಯತಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಪಿಶಬ್ದಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ(ಪ್ರಮಾಣ)ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಹೇತುಭಿರಪಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಉಕ್ತಮ್ - ಅಸ್ಯ ಇತಿ ||" ಇತಿ | ಸುಧಾಯಾಸ್ವಯಮಾರಯಃ - ಪ್ರಮಾಣಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ-ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣೇಷ್ವಿವ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತಯಾಭಿಪ್ರೇತೇಷು ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದ್ಯವಾಂತರ-ಲಕ್ಷಣೇಶ್ವಸ್ಯ ಸಂಭವಪರಿಹಾರಾದಯೋ ಭವಂತ್ಯೇವ ಇತ್ಯೇಕೋಕ್ತೃವ ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ-ಮಭಿಧಾತುಂ 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣ' ಇತಿ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮ' ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷಣಾಭ್ಯಾಂ ತದು-ಭಯಮಾದೌ ಅಭಿಧಾಯ 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ತುತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂತೇ ನಿವೇಶ ಇತಿ | ಅತಃ ಏವ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣಾಪ್ಯಾಧ್ಯಸೂತ್ರೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿನಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿನಿ ಚ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಭಿಧಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಿತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ದರ್ಶಿತಾನೀತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ |

ಈ ಅಂಶವನ್ನು ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆಯೂ ಕೂಡ - "ಅಥವಾ ನಿಖಿಲಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನತಯಾ ನಾರಾಯಣಃ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ? ಇತ್ಯತಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಪಿಶಬ್ದಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಹೇತುಭಿರಪಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಉಕ್ತಮ್ - ಅಸ್ಯ ಇತಿ ||" ಎಂದು. ಈ ಸುಧಾಭಾಗದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಭಗವಂತನ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಾಂತರಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಭವಪರಿಹಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು

ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣ ಎಂದು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಅವೆರಡನ್ನೂ ಮೊದಲು ಹೇಳಿ 'ಅಶೇಷ-ಅಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ್' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಕೂಡ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋನಿಷ್ಠಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಎರಡರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸುಧಾದ ಪದಗಳು

(ಲಭಾರಸರಂಜಿನೀ) — ಯದ್ವಾ ನನು ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನಮೃತ್ವಮ್? ತಥಾತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋಽನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ಸತೀಮ ಅಸ್ತೌವ ನಮನಮ್? ಇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯೋಕ್ತಂ ಮೂಲೇ — 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಮ್' ಇತಿ || ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮವತ್ತ್ವಾದ್ ವಂದ್ಯತ್ವಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಚ್ಚ ಇತರಪ್ರಹಾಣೀನ ವಂದ್ಯತ್ವವಿತಿ ತತ್ತರಿಹಾರೋಽಪ್ರಾಭಿಮತಃ | ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೇಭೂತಾಶ್ಚ ಧರ್ಮಾ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಧಿಕೃತತ್ವೇಶ್ವತ್ವರೂಪಾಸ್ತಯಃ | ತದಭಿ-ಪ್ರೇತಾರ್ಥಮಾಹ — 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾ-ವದ್ಯತಮಸೇ', 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಇತಿ ದ್ವಾಭ್ಯಾದ್ | ಅಧಿ-ಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಮೂಲೇ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುಹಾಕ್ಯೈಃ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ತದರ್ಥಮಾಹ — 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ್' ಇತಿ ||

ಅಥವಾ — ನಾರಾಯಣನು ಏಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ? ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಇವನನ್ನೇ ಏಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು? ಎಂದು ಆಶಂಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಮ್" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳಿರುವುದರಿಂದ ನಮೃತ್ವ ಹಾಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಇವನಲ್ಲೇ ವಂದ್ಯತ್ವವಿದೆ - ಎಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ಇತ್ಯಪ್ತವೆಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿವಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕೃವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ' ಹಾಗೂ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು "ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ" ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯ-ದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮನೋವೃತ್ತೇಃ ತತ್ತ್ವವಣತಾ ಹಿ ವಂದನಮ್

(ಲಘುರಸರಂಜನಿ) - ನನು ಪದ್ಯಚತುಷ್ಟಯೀಽಪಿ ಗುಣಕೀರ್ತನರೂಪಾ ಸ್ತುತಿರಭೀಷ್ಟಾರಾಸನಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಮೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ ನ ಪ್ರಣಾಮಃ | ಅತಃ ಕಥಂ ಪ್ರಣಾಮ್ಯಭೀಷ್ಟಮಾರಾಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇನ್ನ | ತದ್ಗುಣಕೀರ್ತನರೂಪಾ ಸ್ತುತಿಸ್ತತ್ರ ಮನೋವೃತ್ತಿಪ್ರವಣತಾಂ ವಿನಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧಾ | 'ಮನೋವೃತ್ತೇಃ ತತ್ತ್ವವಣತಾ ಹಿ ವಂದನಂ ನಾಮ' ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಾತ್ |

ಅಲ್ಲ; ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಣಾಮವು ತೋರದೇ ಎರಡೇ ಅಂಶಗಳು ತೋರುತ್ತಿವೆ. (1) ಗುಣಕೀರ್ತನ ರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯು, (2) ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಉತ್ತರ - ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಇದು ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ಸಂಲಗ್ನತೆ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಅಸಂಭಾವಿತ ಎನ್ನುವುದು ಸರ್ವರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಇರುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ 'ಮನೋವೃತ್ತೇಃ ತತ್ತ್ವವಣತಾ ಹಿ ವಂದನಮ್' ಭಗವಂತ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಳುಗಿಸುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಲಗ್ನತೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು.

ಪತಯೇ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

(ಶ್ರೀನಿಧಿ) - ನನು 'ಶೇಷೋ ಘೃಸಖಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಇವರ್ಣಾಂತತ್ವೇನ ಘಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಘೇರ್ಜತಿ ಇತಿ ಗುಣೇ ಕೃತೇ 'ಪತಯೇ' ಇತಿ ಸ್ವಾತ್ | ನ ತು ಪತ್ಯ ಇತಿ ಚೇನ್ನ, 'ಪತಿಃ ಸಮಾಸ ವಿವ' ಇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಘಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ವೇಧಾತ್ | ಪಪ್ಯೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಘಸಂಜ್ಞಾಪ್ತೀತಿ ಚೇನ್ನ | ಛಂದಸೀತ್ಯುಕ್ತೇಃ ತತ್ರಾಪಿ ವಿಕಲ್ಪೇನ್ಯೇವ ಪ್ರಾಪ್ತೇ 'ಲೋಕೇಽಪಿ' ಇತಿ ಕೇನಚಿತ್ ಉಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್ ತಥಾಪಿ ವಿಕಲ್ಪೇನ ತದಭಾವಪಕ್ಷೇ ಸಾಧುತ್ವೋಕ್ತೇಃ ||

'ಶ್ರೀಃ ಪತ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಃ ಪತಯೇ ಎಂದಾಗಲೀ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ. 'ಶೇಷೋ ಘೃಸಖಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಇವರ್ಣಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಘಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಘಸಂಜ್ಞೆ ಇದೆ. ಘಸಂಜ್ಞೆ ಇದ್ದಾಗ 'ಘೇರ್ಜತಿ' (ಪಾ.ಸೂ.7-3-11) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಘೃಂತಸ್ಯ ಅಂಗಸ್ಯ ಪತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರತೋ ಗುಣೋ ಭವತಿ | ಅಗ್ನಯೇ ವಾಯುವೇ' - ಘಸಂಜ್ಞೆ

ಇರುವ ಅಂಗದ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗುಣಬರುವುದು. ಪೆತ್ತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಘಸಂಜ್ಞೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಬಂದು 'ವಿಚೋ ಅಯವಾಯಾವಃ' (ಪಾ.ಸೂ.6-1-78) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಯಾದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ 'ಪತಯೇ' ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಉತ್ತರ - 'ಪತಿಃ ಸಮಾಸ ಏವ' ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಘಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದು. ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬುವುದು ಸಮಾಸವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಘಸಂಜ್ಞೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತತ್ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಗುಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲ; ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎನ್ನುವುದು ಷಷ್ಠೀ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಲೋಪ ಏಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಆಕ್ರೋಶೇ' (ಪಾ.ಸೂ.6-3-21) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಆಕ್ರೋಶವು ತೋರುತ್ತಿರುವಾಗ ಉತ್ತರಪದವು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಲೋಪವನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು. ಆಕ್ರೋಶ ಎಂದರೆ ನಿಂದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದರ ವೃತ್ತಿ ಹೀಗೆ - ಆಕ್ರೋಶೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಷಷ್ಠ್ಯಾಃ ಅಲುಕ್ ಭವತಿ | ಚೌರಸ್ಯ ಕುಲಂ, ವೃಷಭಸ್ಯ ಕುಲಂ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ ಆಕ್ರೋಶಪರವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ನಾರಾಯಣನು ಸ್ವರಮಣ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆನಂದವುಂಟಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದೇನಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸಮಾಸವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಘಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಹಿಂದಿನ ಆಕ್ಷೇಪವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಪತಿಃ ಸಮಾಸ ಏವ' ಎಂಬ ನಿಯಮ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ 'ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿಃ ಅನಿತ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಘಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧಿಯು ಅನಿತ್ಯವೆಂದಾದ್ದರಿಂದ ಘಸಂಜ್ಞೆಯಿದ್ದರೂ ತತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ ಎಂಬುದು ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗದಂತೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ, ವಿಕಲ್ಪೇನ ಪತಿಃ ಸಮಾಸ ಏವ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ವಿಧಾನಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೇಗೆ?

(ಪರಿವಾಳ)- ಯದ್ವಿವಿ ವಾಮನವೃತ್ತಾದೌ 'ಮುಗ್ಧಪೌಢ್ಯಸ್ಮಿರಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪೃಥ್ವಾದಿಪೃಪಾಲಾತ್ ಪೃಥ್ವಾದಿಪೃ ಇಮನಿಷ್ಟೇತ್ಯುಕ್ತೇಮನಿಜಪ್ರಾಪ್ತೇರಿಮನಿಜಂತಪ್ರಯೋಗೋಽಸಾಧುಃ' ಇತಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತಥಾವಿ ನೈಪಧದ್ವಾದತಸರ್ಗಸ್ಯ 'ಯತ್ ಕಸ್ಯಾವಿವಿ ಭಾನುಮಾನ್ ಕಕುಭಿ ಸ್ಥೇಮಾನಮಾ-

ಲಂಬತೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ವರ್ಣದೃಢಾದಿಭ್ಯಃ ಷ್ಯೌಃ ಚ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಚಕಾರೇಣೇಮನಿಚಃ ಸಮುಚ್ಚಿತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ದೃಢಾದಿಮ ಪಾಠಾದಮನಿಚಿತ್ವತ್ವಾತ್ ಸಾಧುರೇವಾಯಂ ಧ್ಯೇಯಃ ।

ಯದ್ಯಪಿ ವಾಮನವೃತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಸಾಧು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾತು ಹೀಗಿದೆ - ಮುಗ್ಧ-ಪ್ರೌಢ - ಸ್ಥಿರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪೃಥ್ವಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಪೃಥ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇಮನಿಚ್ಛಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಇಮನಿಚ್ - ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ಥೇಮನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಸಾಧು ಎಂದು.

ನೈಷಧಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥೇಮ'ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಅದರ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಯತ್ ಕಸ್ಯಾಮಪಿ ಭಾನುಮಾನ್ ಕಕುಭಿ ಸ್ಥೇಮಾನಮಾಲಂಬತೇ' ಎಂದಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಮಾಡುವಾಗ 'ವರ್ಣದೃಢಾದಿಭ್ಯಃ ಷ್ಯೌಃ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಷ್ಯೌಃ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಜೊತೆಗೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೂ ವರ್ಣವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಪರಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ದೃಢಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಪರಕ್ಕೆ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಮನಿಚ್ ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉಚ್ಚರಿತವಾಗಿಲ್ಲ-ದಿದ್ದರೂ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಚಶಬ್ದದಿಂದ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ - 'ವರ್ಣದೃಢಾದಿಭ್ಯಃ ಷ್ಯೌಃ ಚ' ಎಂಬುದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೃಢಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದವನ್ನು ಪಠಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಮೇಲೂ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ಥೇಮನ್ ಶಬ್ದವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಗುರುದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸನ್ನಮನಗಳು

ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯೋರುಗುರ್ಣಾರ್ವಾಕೃತಿಂ ರಮಾಪತಿಂ ಮಾಂ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾನ್ ।

ಜಯಾರ್ಯವರ್ಯಾನ್ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯವರ್ಯಾನ್ ಗುರೂಂಪ್ರಥಾನ್ಯಾನಪಿ ಸನ್ನತೋಽಸ್ಮಿ ॥

ಎಣಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ ದಿವ್ಯವಾದ ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ ಆಕೃತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ರಮಾಪತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ನರ-ಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತ್ರಿತಿಸ್ತು ಯತ್ತಿಂಹವಾಕ್

ವಿದ್ಯಾಪ್ರೀತಿಕರ್ಯನುವ್ರತಜನಾನ್ಯಸ್ತಾನ್ ಗುರೂನರ್ಚತಿ
ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಮುದೇಧಿತ್ಯರ್ಥತಪದಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಾರವ್ರತಃ |
ಕಲ್ಯಾಣಿಃ ಗುರುಪ್ರೀತಾನತನುಷ್ಠತ್ ತ್ರಿತಿಸ್ತು ಯತ್ತಿಂಹವಾಕ್
ವಾಕ್ಯಂಜಾನ್ ವಿಬುಧೈಶ್ಚ ಯಶ್ಚ ಕಲಿಹಾ ತಂ ತತ್ತ್ವತಃ ಸೌಮ್ಯವಾಕ್ ||

ವಿದ್ಯಾಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಜನರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯಾವಗುರುಗಳನ್ನು
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆ ನಿತ್ಯ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳ
ಕಾರಣದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾದವುಳ್ಳವರನ್ನು ಯಾವ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತನಾದವನು
ಸ್ತುತಿಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಯಾರ ಹೃದಯವು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು ಮಾತು ಸಿಂಹದಂತೆ ಇದ್ದು ಕಲಿಯಿಂದ
ಒದಗುವ ಮಾನಸೀಪೀಡೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾ ಗುರುಗಳ ಶಿಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಹೊಂದಿದ ವಾಕ್ಯ-
ಸುಮಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೋ ಯಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರೊಂದಿಗೆ ಕಲಹಪ್ರಿಯರೋ ಅಂತಹ ಸೌಮ್ಯವಾದ
ಮಾತುಳ್ಳವರೇ ನನ್ನ ಗುರುಗಳು.

ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ ಎಂಬ ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರು

ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಾದಿಗುಣಮಪ್ಪಾರ್ಚಿತಾಪ್ತತಾನ್ |
ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಾಖ್ಯಯೋಗೀಂದ್ರಾನ್ ನೌಮ್ಯಹಂ ತತ್ಕೃಪಾಬಲಃ ||

ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೆಂಬ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಅಚ್ಚುತನನ್ನು ಅರ್ಚನೆ ಮಾಡುವ
ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಅವರ ಕೃಪಾಬಲವುಳ್ಳ ನಾನು ನಮಸ್ಕಾರ
ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂಬ ಹಂಸಶ್ರೇಷ್ಠರು

ಶ್ರೀನಿವಾಸಪದಾಂಭೋಜಯುಗಲಾಸಕ್ತಮಾನಸಾನ್ |
ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಖ್ಯಹಂಸೇಂದ್ರಾನ್ ನೌಮ್ಯಹಂ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಯೇ ||

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪಾದಕಮಲಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಂಸ-
ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪೂರ್ಣಬೋಧಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮನ

ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಬೋಧಗುರವೇ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತವೇ |
ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾದಿತನವೇ ನಮಃ ಪೂಜಿತವಿಷ್ಣವೇ ||

ಎಲ್ಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ, ನಿರಂತರ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣಆನಂದಗಳೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಬೋಧಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಸ್ಥಿರಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿಯೋ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾತೃಶಬ್ದದಿಂದಲೋ?

(ಶ್ರೀನಿಧಿತೀರ್ಥೀಯ) ನನು 'ಪೃಥ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇಮನಿಚ್ಛಾ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಾದ್ ಇಮನಿಚಿ ಕೃತೇ "ಪ್ರಿಯಸ್ಥಿರಸ್ಥಿರೋರುಬಹುಲಗುರುವೃದ್ಧತೃಪ್ರದೀರ್ಘವೃಂದಾರಕಾಣಾಂ ಪ್ರಸ್ತಸ್ಥಪರ್ವಂಟು-ಗರ್ವರ್ಷಿತೃಪ್ ದ್ರಾಘಿವೃಂದಾಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಇಷ್ಟೇಮೇಯಸ್ಸು ಪರತಃ ಪ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾದ್ಯಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್, ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ಥಾದೇಶೇ ಕೃತೇ ಕಿಂ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದೋ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ, ಆಹೋಸ್ಥಿತ್ ಸ್ಥಾತೃಶಬ್ದಾತ್ 'ತುರಿಷ್ಟೇಮೇಯಸ್ಸು' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಏಷು ಪರತಃ ತೃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಲೋಪವಿಧಾನಾತ್ ಜ್ಞಾಪಕಾತ್, ಇಮನಿಚಿ ಕೃತೇ, ಲೋಪೇ, ತೃಲೋಪೇ ಚ ಸತಿ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದೋ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ |

ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದವಿಚಾರ - ಸ್ಥಿರಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾ ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಬಂದು ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತೋ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾತೃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪರಕ್ಕೆ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇದ್ದಾಗ ತೃಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಲೋಪವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿರುವುದೇ ಜ್ಞಾಪಕವನ್ನಾಗಿಟ್ಟು-ಕೊಂಡು ಸ್ಥಾತೃಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ತೃಗೆ ಲೋಪಮಾಡಿ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತೋ ಎಂದು.

ತುರಿಷ್ಟೇಮೇಯಸ್ಸು (ಪಾ.ಸೂ. 6-4-154) = ತುಃ, ಇಷ್ಟೇಮೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ. ಎರಡು ಪದಗಳು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ. ವೃತ್ತಿ - ಇಷ್ಟನ್ ಇಮನಿಚ್ ಈಯಸುನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷು ಪರತಃ ತೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪೋ ಭವತಿ | - ಇಷ್ಟನ್ ಇಮನಿಚ್ ಈಯಸುನ್ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ತೃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಪವು ಬರುವುದು.

ಕಲ್ಪದ್ವಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿ

(ಶ್ರೀನಿಧಿತೀರ್ಥಕೃತಾ) - ನಾಡ್ಯಃ | ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೃಥ್ವಾದಿಷ್ವಪರಿತತ್ವೇನ ತತ ಇಮನಿಚೋಽಸಂಭ-ವಾತ್ | ಅಸತೀಮನಿಚಿ ತನ್ಯಮಿತ್ತಕಸ್ಥಾದೇಶಸ್ಯಾಪ್ಯಸಂಭವಃ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಇಮನಿಚ್-ಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಥತ್ವೇನ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಂ ಕಾಶಿಕಾಯಾಮ್ - 'ಇಮನಿಚ್-ಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮ್' ಇತಿ | ಮಂಜರ್ಯಾಮಪಿ ನ ಚೇದಮೇವ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ | ಉತ್ತರಾರ್ಥತ್ವೇನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ || ಅತಃ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಥಂ ಸಾಧುತ್ತಮಿತಿ ಚೇನ್ನ |

“ಯತ್ಕಸ್ಯಾಮಪಿ ಭಾನುಮಾನ್ ಕುಕುಭ ಸ್ಥೇಮಾನಮಾಲಂಬತೇ ।

ಜಾತಂ ಯದ್ಧನಕಾನಸೈಕಶರಣಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇನ ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ॥” (ನೈಷಧಕಾವ್ಯ)

ಇತಿ ನೈಷಧೇ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತತ್ಸಾಧುತ್ವಾರ್ಥಂ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೃಥ್ವಾದಿಷೂಪಸಂಖ್ಯೇಯ-
ತ್ವಾತ್ । ‘ಇಕೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತೌ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಜಾದಿ(ಅಚ್ಚಾದಿ)ಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ‘ನ
ಲುಮತಾಂಗೇ’ತಿ ನಿಷೇಧಾದ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾಪಕತ್ವದತ್ ಇಮನಿಚಿ ತೈಲೋಪವಿಧಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವ-
ಸ್ಯಾಪ್ರಿತತ್ವಾದ್ ದೇತಿ ॥

ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಥಿರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪೃಥು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಗಣದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ
ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಸ್ಥಾ ಅದೇಶವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ‘ತುಃ ಇಷ್ಟೇಮೇಯಸ್ಸು’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಮನಿಚ್
ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಲೆಂದಷ್ಟೇ. ಈ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೇನೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು ಕಾಶಿಕಾಂಧದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಇಮನಿಚ್ ಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಧುವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ - ಎರಡೂ ಕಲ್ಪಗಳು ಸರಿಯಾಗಿವೆ.

‘ಯತ್ಕಸ್ಯಾಮಪಿ ಭಾನುಮಾನ್ ಕುಕುಭ ಸ್ಥೇಮಾನಮಾಲಂಬತೇ

ಜಾತಂ ಯದ್ಧನಕಾನಸೈಕಶರಣಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇನ ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ।

ವಿಷ್ಣುತತ್ ಭುಜತೇಜಸಾ ವಿಜಿತಯೋಸ್ತಾವತ್ತಯೋರೌಚಿತೀ

ಧಿಕ್ತಂ ವಾಡವಮಂಭಸಿ ದ್ವಿಪಿ ಭಿಯಾ ಯೇನ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಪುನಃ ॥

- (ನೈಷಧೀಯಚರಿತಂ 12ಸರ್ಗ ಶ್ಲೋ.81)

ಎಂದು ನೈಷಧಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಸಾಧುವಾಗಲು
ಸ್ಥಿರಶಬ್ದವನ್ನು ಪೃಥು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಗಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು.

ನೈಷಧಕಾವ್ಯ - ಸ್ಥೇಮಾನಮಾಲಂಬತೇ

* * ಯದಿತಿ ॥ ಭಾನುಮಾನ್ ಭಾಸ್ವಾನ್ ಸೂರ್ಯಃ ಕಸ್ಯಾಮಪಿ ಕುಕುಭ ಕುತ್ರಾಪಿ ದಿಶಿ ಸ್ಥೇಮಾನಂ
ಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ದೃಢಾದಿಪಾಠಾದ್ “ವರ್ಣದೃಢಾದಿಭ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್-ಚೇತಿ ಚಕಾರಾದ್

ಇಮನಿಚ್ | 'ಪ್ರಿಯ ಸ್ಥಿರೇ'ತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ಥಾದೇಶಃ | ನ ಆಲಂಬತೇ ಇತಿ ಯತ್ ತಥಾ ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ಘನಂ ಸಾಂದ್ರಂ ಕಾನನಮೇವ ಏಕಶರಣಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನ ದ್ವಿತೀಯಾ... ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮಾಸಃ ಜಾತಃ ಇತಿ ಯತ್ ಜಾತಮಿತಿ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ | ಏಷಾ ಏತದುಭಯಮಪೀತ್ಯರ್ಥವಿಧೇಯ-ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಿತಾ | ಏತಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ ಭುಜತೇಜಸಾ ಭುಜಪ್ರತಾಪೇನ ವಿಜಿತಯೋಃ ತಯೋರ್ಭಾಸುದಾವಾಗ್ನೋಃ ಔಚಿತೀ ತಾವತ್ ಔಚಿತ್ಯಮೇವ | ಕಿಂತು ತಂ ವಾಡವಂ ವಡವಾಗ್ನಿಂ ಧಿಕ್ ಯೇನ ವಾಡವೇನ ಪುನಃ, ಭಯಾ ಭಯೇನ ದ್ವಿಷಿ ಸಹಜದ್ವೇಷಿಣಿ ಅಂಭಸಿ ಜಲೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮ್ | ಭಾವೇ ಕ್ತಃ | ಸ್ವಶತ್ರುಸಂಶ್ರಯಣಾತ್ ವರಂ ಪಲಾಯನಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | ಅತ್ರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಾದಿಪರ್ಯಟನಾದೇಃ ಏತದ್ವಿಹೇತುಕತ್ವೋತ್ತೇಕ್ಷಣಾತ್ ಉತ್ತೇಕ್ಷಾ ವ್ಯಂಜಕಾಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಗಮ್ಯಾ || 81 ||

ನಳದಮಯಂತೀಚರಿತ್ರೆಯ ಕುರಿತಾದದ್ದು ನೈಷಧಕಾವ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಭುಜಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಅವನ ಭುಜಗಳ ತೇಜಸ್ಸು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಪ್ರಬಲನಾದ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾದಾಗ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ಆ ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ತಿರುಗುವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡುವ ಪ್ರಸಂಗಬಂದೀತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅವನು ಆಕ್ರಮಿಸದಿರಲು ಯಾರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಘನವಾದ ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ ಭಾನುಮಾನ್ ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ಯಾವುದೇ ಕಕುಭಿ ಎಂದರೆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮಾನಂ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು ಗಹನವಾದ ಕಾಡನ್ನೇ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆ ರಾಜನ ಭುಜಗಳ ತೇಜಸ್ಸು ಸೂರ್ಯ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದ ನೈಷಧೀಯಚರಿತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಮಶಬ್ದ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - ಸ್ಥೇಮಾ ಇತಿ || ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಾತ್ ಭಾವೇ ಪೃಥ್ವಾದಿತ್ಯಾತ್ ಇಮನಿಚಿ ಪ್ರಿಯಸ್ಥಿರ ಇತಿ ಸ್ಥಾದೇಶಃ | - ಎಂದು.

ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಪಾದರೋ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪದವೂ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಬಹುದು ಎಂದು 'ಇತೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತಿ' (ಪಾ.ಸೂ. 7-1-73) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಇದ್ದರೂ 'ನ ಲುಮತಾಂಗಸ್ಯ' (ಪಾ.ಸೂ.5-2-94) ಎಂಬ ನಿಷೇಧವು ಅನಿತ್ಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕ-

ವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇದ್ದಾಗ ಮಾಡಿದ ತೃ ಎಂಬ ಅಂಶದ ಲೋಪವಿಧಾನವು ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಬಹುದು.

ಇಕೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತೌ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅಚಿಗ್ರಹಣ

'ಇಕೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತೌ' ಸೂತ್ರದ ವೃತ್ತಿ - ಇಗಂತಸ್ಯ ನಮುಸಕಸ್ಯ ಅಂಗಸ್ಯ ಅಜಾದೌ ವಿಭಕ್ತೌ ನುಮಾಗಮೋ ಭವತಿ | ಉದಾ - ತ್ರಮಣೀ ಜತುನೀ ತುಂಬುರುಣೀ ತ್ರಮಣೀ ಜತುಣೀ ತುಂಬು-ರುಣೀ |

ಅರ್ಥಾತ್ - ಇಚ್ ಅಕ್ಷರವು ಅರ್ಥಾತ್ ಇ, ಉ, ಋ, ಌ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವ ನಮುಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗಕ್ಕೆ ನುಮ್ ಎಂಬ ಆಗಮವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಚ್ ಅಕ್ಷರವೇ ಆದಿಯಾಗಳ್ಳ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಪರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ.

ಉದಾ - ತ್ರಮು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಗಂತವಾದ ಅಂಗ. ಇದರ ಕೊನೆಗೆ ಇಚ್ ಅಕ್ಷರವಾದ ಉಕಾರ ಇದೆ. ಹಾಗೇ ನಮುಸಕಲಿಂಗದ ಶಬ್ದ ಇದರ ಪರಕ್ಕೆ ಅಜಾದಿಯಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ತ್ರಮು-ಃಃ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಔಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶೀ ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ತ್ರಮು-ಈ ಎಂದು ಉಳಿದಿದೆ. ಅನಂತರ ನುಮಾಗಮವು ಉತ್ಪವು ಬಂದು ತ್ರಮುಣೀ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

"ಅಚಿ ಇತಿ ಕಿಮ್? ಉತ್ತರಾರ್ಥಮ್ | ಯದ್ಯೇವಂ, ತತ್ರ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ಇಹ ತು ತತ್ಪರಣಸ್ಯ ವಿತತ್ಪಯೋಜನಮ್, ಹೇ ತ್ರಮೋ | ಇತ್ಯತ್ರ ನುಮ್ ಮಾಭೂತ್ ಇತಿ ನಪಸಂಬುದ್ಧೋಃ ಇತಿ ನಲೋಪಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನನು ಚ 'ನ ಲುಮತಾಂಗಸ್ಯ' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಲಕ್ಷಣೇ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧೇ ವಿಭಕ್ತೀರೇವ ನಾಸ್ತಿ | ಏತದೇವ ಅಚ್ ಗ್ರಹಣಂ ಜ್ಞಾಪಕಮ್ | ಪ್ರತ್ಯಯಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಅತ್ರ ನ ಭವತಿ ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ಸಂಬುದ್ಧಿಗುಣಃ ಕ್ರಿಯತೇ |"

ಭಾವ - ಇಕೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತೌ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದ ಏಕೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ - ಉತ್ತರಾರ್ಥಮ್ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮ್ ಎಂದು ಅಚಿಎಂಬ ಪದದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದೇ ಆದೀತು! ಏಕೆಂದರೆ, ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಹೇ ತ್ರಮೋ ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನುಮ್ ಆಗಮವು ಬರದೇ

ಇರಲಿ ಎಂಬುದೇ ಆಗಿದೆ. ಇದರ ವಿವರಣೆ - ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಹಲಾದಿಯಾದ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಇಗಂತವಾದ ನಮಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನುಮಾಗಮವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಭ್ಯಾಂ, ಭ್ಯಸ್ ಮುಂತಾದ ಹಲಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿದ್ದಾಗ ನುಮ್‌ಆಗಮದ ನಕಾರದ ಶ್ರವಣವಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. ಆದರೆ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಭ್ಯಾಂ, ಭ್ಯಸ್ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿದ್ದಾಗ ನಕಾರಶ್ರವಣಾಪತ್ತಿ ಎಂಬ ದೋಷವಿರುವುದಿಲ್ಲ. 'ನಲೋಪಃ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಂತಸ್ಯ' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರ ಲೋಪವಾಗುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಸಂಬುದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನುಮಾಗಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನಲೋಪಃ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಂತಸ್ಯ ಎಂದು ನಲೋಪ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ನ ಪೆಂಝದ್ವೀಃ' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಲೋಪವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಂಬುದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಲೋಪಶ್ರವಣವಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೂ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವು ಬೇಡ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಂಬುದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯಯವು 'ಸ್ತಮೋರ್ನಮಂಸಕಾತ್' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲುಕ್ಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಪ್ರತ್ಯಯಲೋಪೇ ಪ್ರತ್ಯಯಲಕ್ಷಣಂ' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಬುದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯಯಲೋಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಬುದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನ ಲುಮತಾಂಗಸ್ಯ' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲುಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಲೋಪವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೋ ಅಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ್ಯಯಲೋಪೇ ಪ್ರತ್ಯಯಲಕ್ಷಣಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾದೀತು! ಹೀಗೆ 'ವ್ಯರ್ಥಂ ಸತ್ ಕಂಚಿದರ್ಥಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ನಿಯಮಾನುಸಾರ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದವು 'ನ ಲುಮತಾಂಗಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಬುದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯಯವಿದ್ದಾಗಲೂ 'ಪ್ರತ್ಯಯಲೋಪೇ ಪ್ರತ್ಯಯಲಕ್ಷಣಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಅಚಿ ಎಂಬ ಪದದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

(ಈ ಚಪ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಇತೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಜಾದಿಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಥತ್ರೇಷು' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಉಚಿತ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಚಿ ಎಂದೇ ಉಚ್ಚರಿತವಾದ ಪದವಿರುವುದರಿಂದ)

ಕುಂಡಲಗಿರಿಆಚಾರ್ಯರ ಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ —

ಗುರುಗಳ ನಮಸ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಸ್ವನಾಮೋಲ್ಲೇಖೀನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

(ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಜಯತೀರ್ಥಾರ್ಯಗುರುನಥ ಮಹಾಮುನೀನ್ |

ಕುಂಡಲಾದಿಪದೇನೇದಂ ಲಿಖಿತೇ ಗಿರಿಶರ್ಮಣಾ ||

ಮಹಾಮುನಿಗಳಾಗಿರುವ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಪೂಜ್ಯಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಕುಂಡಲ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮೊದಲುಳ್ಳ ಗಿರಿಶರ್ಮನಿಂದ ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯು ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಬೋಧವು ಮಾಧವನ ಪ್ರೀತಿ ಹಾಗೂ ಸಜ್ಜನರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧೋಪೇತಂ ಭಾವಬೋಧಾಖ್ಯಪಂಚಕಮ್ |

ಸತಾಂ ಸಂತೋಷಣಾಯೈವ ಪ್ರೀಯತಾಂ ತೇನ ಮಾಧವಃ ||

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಭಾವಬೋಧ ಎಂಬ ವಿಸ್ತೃತಟಿಪ್ಪಣಿಯು ಸಜ್ಜನರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ.

ನಾರಾಯಣ ಶುದ್ಧಸೌಖ್ಯೋನ್ನತಿಕಾರಕ

ಶ್ರೀವೇಂಕಟೇಶಾಯ ನಮಃ ||

ಶ್ರೀಯಃ ಕಾಂತಂ ಸಮ್ಯಗ್ ಗುಣಜಲನಿಧಿಂ ವೀತಕಲುಷಂ

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸೈವಪ್ರಪ್ತವಿದಮಾಮ್ನಾಯವಿದಿತಮ್ |

ಸದಾ ಸೇವ್ಯಂ ಸದ್ವಿಷ್ಣುರ್ದಯಕಮಲೇ ಭಾನುಸದೃಶಂ

ಭಜೇ ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಮಮಲಸೌಖ್ಯೋನ್ನತಿಕರಮ್ ||

ನಾರಾಯಣದೇವನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ನಾರಾಯಣನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸದ್ಗುಣಗಳ ಎಂಬ ಜಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದೋಷರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವನು. ಸಜ್ಜನರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಸದಾ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸೂರ್ಯನಂತಿದ್ದಾನೆ. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸುಖದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವನು.

ವೇದವ್ಯಾಸರು ನನ್ನ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರಲಿ

ಯೇನಾಮ್ನಾಯಗಣಾಃ ಸುಖಾವಗತಯೇ ವೃತ್ತಾಃ ಪುರಾಣಂ ರವಿಃ

ಯಸ್ಯಾದಾವಿರಭೂತ್ ತದರ್ಥಮಿತಯೇ ಸದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ ಮಹತ್ |

ಯೇನಾಕಾಶಿ ಪರಂ ಚ ತತ್ತ್ವಮಪರಂ ಧ್ವಾಂತಂ ನಿರಸ್ತಂ ಮುಹುಃ

ಸ ವ್ಯಾಸೋಽಸ್ಮು ಹೃದಬ್ಜಗೋ ಮಮ ಸದಾ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸುಬೋಧಾಕೃತಿಃ ||

ಯಾರಿಂದ ವೇದಗಳ ಸಮೂಹಗಳು ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವೋ, ಯಾರಿಂದ ಪುರಾಣಗಳು ಅವಿರ್ಭಾವಗೊಂಡವೋ, ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಹತ್ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗೊಂಡಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ಪರಾಪರತತ್ವಗಳ ಪ್ರಕಾಶವಾಯಿತೋ, ಹಾಗೂ ಯಾರಿಂದ ಬಹಳ ತಮಸ್ಸು ನಾಶಗೊಂಡಿತೋ ಅಂತಹ ಸಜ್ಜಾನ್-ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ವಿದ್ಯಾಸಂಪದ್ಯುಕ್ತರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ನನ್ನ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನೆಲಸಲಿ.

ವಾಜಿವದನ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಕರುಣಾಸಮುದ್ರ

ಅವ್ಯಾಜಕರುಣಾಸಿಂಧುಃ ಬಂಧುಃ ಸರ್ವಸತಾಂ ಗುರುಃ |

ಸ್ವಾಮೀ ಚ ವಾಜಿವದನಃ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಚಿತ್ಸುಖಾಕೃತಿಃ ||

ಜ್ಞಾನಸುಖಿಗಳೇ ಆಕಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಎಲ್ಲ ಸಾತ್ವಿಕಜನರಿಗೆ ಗುರುವಾದ ಬಂಧುವಾದ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಹಯಗ್ರೀವದೇವನು ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ.

ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಿರ್ದೋಷ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು

ಯೇನಾಜ್ಞಾನತಮೋ ನಿರಸ್ತಮಖಿಲಂ ಹೃದ್ರೇತಗಂ ಗೋಗಣೈಃ

ತ್ರಯ್ಯಂತಾ ಸುಜನಾಶ್ಚ ಸೂತ್ರನಿಚಯಃ ಪದ್ಮಂ ಸಮುಜ್ಜ್ವಂಭಿತಮ್ |

ನಿರ್ದೋಷಾಖಿಲಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಗಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಖ್ಯಾತಃ

ತಂ ವಂದೇ ಸುಮನೋಗುರುಂ ಮುನಿವರಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಭಾನುಂ ಸದಾ ||

ಯಾರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಹರಡಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಹೃದಯದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ತಮಸ್ಸು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಾಶಗೊಂಡಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ವೇದಗಳು ವೇದಾಂತಗಳು ಸಜ್ಜನರು ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂಬ ಪದ್ಯಗಳು ಅರಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೋ, ಯಾರಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ದೋಷರಹಿತನಾಗಿ ಅಖಿಲಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟನೋ ಅಂತಹ ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರತಿವಾದಿರಹಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರೀ ಜಯಾರ್ಯರು

ಭೀಷ್ಮ ಸುಧಾಂ ಯದೀಯಾಂ ತು ಸತ್ಸಂಪತ್ತ್ಯಾ ಸಮಾಸತೇ ।

ವಿದ್ವಜ್ಞಾನಾ ನಿಃಸಪತ್ನಂ ತಂ ಜಯಾರ್ಯಂ ಭಜೇನ್ಮಹಮ್ ॥

ಯಾವ ವಿದ್ವಜ್ಞನರು ಯಾರ ಸುಧೆಯನ್ನು ಕುಡಿಸು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಪ್ರತಿವಾದಿರಹಿತರಾಗುವರೋ ಅಂತಹ ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಹಗಲಿರುಳೂ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವಾದಿಗೋತ್ರಭೇದಕವಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಪ್ರಬಂಧಗಳು

ಯತ್ ಪ್ರಣೀತಪ್ರಬಂಧೇನ ಭಿದುರೇಣ ವಿಪತ್ತಿತಃ ।

ಭೀಷ್ಮರೋ ವಾದಿಗೋತ್ರಾಣಾಂ ಸೇವೇ ತಂ ವ್ಯಾಸಯೋಗಿನಮ್ ॥

ಯಾರು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಂಶವನ್ನೇ ಭೇದಿಸುವರೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಾಸಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸುಧಾಸ್ವಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು

ಸ್ವಾದಿಮಾನಂ ಸುಧಾಯಾ ಯಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾಪಿತವಾನ್ ಭುವಿ ।

ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಗುರುಂ ನೌಮಿ ವಿದ್ವನ್ಮುಕ್ತುಟಮಂಡನಮ್ ॥

ಯಾರು ಸುಧೆಯ ಸ್ವಾದವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರೋ ಅಂತಹ ವಿದ್ವತ್ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಶಿರೋಮಣಿಯಾಗಿರುವ ರಾಮಚಂದ್ರಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥತೀರ್ಥರು ನನ್ನ ಗುರುಗಳು

ಸಭಾಸು ಜಯಸಂಪನ್ನಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಕೋವಿದಮ್ ।

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥಮುನಿಂ ಶಾಂತಂ ಮಮ ದೇಶಕಮಾತ್ರಯೇ ॥

ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ, ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ, ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರಾದ ಅಥವಾ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥಮುನಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಜ್ಜನರು ಕಾರುಣ್ಯತೋರಲಿ

ಸಂತೋ ಮಯಿ ಮಹಾತ್ಮಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಂತು ದಯಾಲವಃ ।

ಮದೀಯದೋಷಾನ್ ವಿಸ್ಮೃತ್ಯ ಭಕ್ತಿಲೇಶೇನ ತೋಷಿತಾಃ ॥

ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಸಜ್ಜನರು ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಲಿ. ನನ್ನ ದೋಷ-
ಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಭಕ್ತಿಯ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಆಗಲಿ.

ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚನೆಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಜರ ಭಕ್ತನಾದ
ಸೌಂದರ್ಯರಾಜಪಂಡಿತನ ಅನುಮೋದನೆ

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಪದಾಂಭೋಜಭಕ್ತಪೂರ್ಣೇನ ಧೀಮತಾ ।

ಸೌಂದರ್ಯರಾಜಸನ್ನಾಮ್ಯ ಪಂಡಿತೇನಾನುಮೋದಿತಃ ॥

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ
ಸೌಂದರ್ಯರಾಜ ಎಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರಿನ ಪಂಡಿತನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ,

ಕೋಂಡಿಭಟ್ಟರ ಪುತ್ರ ಕುಂಡಲಗಿರಿ ಆಚಾರ್ಯರು

ಕುಂಡಲಾದಿಗಿರಿ: ಸೂರಿ: ಕೋಂಡಿಭಟ್ಟತನೂದ್ರವಃ ।

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥಮುನೇ: ಶಿಷ್ಯೋ ವ್ಯಾಕರೋಮಿ ಸುಧಾಮಿಮಾಮ್ ॥

ಕೋಂಡಿಭಟ್ಟನ ಪುತ್ರನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥಮುನಿಗಳ ಶಿಷ್ಯನಾದ, ಕುಂಡಲ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು
ಮೊದಲುಳ್ಳ ಗಿರಿ ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಈ ಸುಧೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸುಖಬೋಧಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಈ ಶ್ರಮ ಸಫಲ

ಯದ್ಯಪ್ಯೇಷಾ ಸುಧಾ ಪೂರ್ವದೇಶಿಕೈಸ್ತು ಪ್ರಪಂಚಿತಾ ।

ತಥಾಪಿ ಸುಖಬೋಧಾರ್ಥಂ ಮಮಾಯಂ ಸಫಲಃ ಶ್ರಮಃ ॥

ಯದ್ಯಪಿ ಈ ಸುಧೆಯು ಪೂರ್ವಜರಾದ ಅನೇಕ ಗುರುಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
ಆದರೂ ಸುಖವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೆಂದು ನನ್ನ ಈ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಸಾಧಕವಾದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು

(ಕುಂಡಲ) - ಸ್ಥೇಮಾ = ಸ್ಥಿತಿಃ । 'ಷ್ಠಾ ಗತಿನಿವೃತ್ತೌ' ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ 'ಹೃಭೃ- ಧೃಜ್ಞಸ್ತೃಸೃಭೃ
ಇಮನಿಚ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ 'ಇಮನಿಚ್' ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾದ್ಧಾ 'ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್'
ಇತಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾದ್ ವಾ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಗುಣೇ ಚ ಸ್ಥೇಮನ್-ತಬ್ಬನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ । ತತ್ರೋ-
ದಾಹರಣಂ ತು ಹರಿಮಾ - ಭರಿಮಾ ಧರಿಮಾ - ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಸ್ಥೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇಮನಿಚ್ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು 'ಷ್ಠಾ ಗತಿನಿವೃತ್ತೌ' ಎಂಬ
ಧಾತುವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೆರಡು. ಹೃ, ಭೃ, ಧೃ, ಜೃ, ಸ್ತೃ, ಸೃಭೃ

ಇಮನಿಚ್ - ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಇಮನಿಚ್' ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸದೇ ಇರುವ ಇತರ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೂ ಇಮನಿಚ್ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಸ್ವಾಧಾತುವಿನ ಮೇಲೂ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಇತರ ಧಾತುಗಳು ಎಂದರೆ ಪ್ರಯೋಗಾನುಗುಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯು ಇದೆ ಎಂದು.

ಅಥವಾ ಹರಿಮಾ, ಭರಿಮಾ, ಫರಿಮಾ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ 'ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್' ಎಂದು ಬಹುಲಗ್ರಹಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು.

ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್

** 'ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಮ್' (3-3-1) - ವರ್ತಮಾನೇ ಇತ್ಯೇವ | ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಿತಿ ಚ | ಉಣಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ವರ್ತಮಾನೇ ಅರ್ಥೇ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿಷಯೇ ಬಹುಲಂ ಭವಂತಿ |

ವರ್ತಮಾನ ಇತ್ಯೇವ, ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ ಇತಿ ಚ | ಉಣಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ವರ್ತಮಾನೇಽರ್ಥೇ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿಷಯೇ ಬಹುಲಂ ಭವಂತಿ | ಕೇವದಿವಿಹಿತಾ ಏವ ಪ್ರಯೋಗತಃ ಉಚ್ಯಂತೇ | ಕೃವಾಪಾಜಿಮಿವದಿಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಉ | ಕಾರುಃ | ಬಾಃ | ಪಾಃ | ಜಾಃ | ಮಾಃ | ಸ್ವಾಃ | ಸಾಃ | ಆಃ | ಬಾಹುಲಕಂ ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತದ್ವಿಧೇಃ ಪ್ರಾಯಸಮುಚ್ಚವನಾದಪಿ ತೇವಾಃ | ಕಾರ್ಯಸಂಶೋಧಿತೇಶ್ಚ ತದ್ವತ್ ನೈಗಮರೂಪಿಭವಂ ಹಿ ಸುಸಾಧು |೧| ನಾಮ ಚ ಧಾತುಜಮಾಹ ನಿರುಕ್ತೇ ವ್ಯಾಕರಣೇ ಶಕಟಸ್ಯ ಚ ತೋಕಮ್ | ಯನ್ ನ ಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷಸಮುತ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಯತಃ ಪ್ರಕೃತೇಶ್ಚ ತದ್ವತ್ | ೨ | ಸಂಜ್ಞಾಸು ಧಾತುರೂಪಿಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚ ತತಃ | ಪರೇ | ಕಾರ್ಯಾದ್ ವಿಧಾದನ್ಯುಬಂಧಮ್ ಉಚ್ಯಂತೇ | ೩ | (ಉಣಾದಯಃ)

ಉಣಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹುಲವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಯಾವುದರಿಂದ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯದರಿಂದಲೂ ಅವು ಬರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ವಿಧಾನಮಾಡದೇ ಇದ್ದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉಪಸಂಹರಿಸಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಉಣಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಾ - ಕಾರುಃ, ವಾಯುಃ, ಪಾಯುಃ ಮುಂತಾದವುಗಳು.

ಅಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ - ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮ್

(ಪರಿಮಳ)- 'ನಾಸಿಕಾಸ್ತನಯೋರ್ಧ್ವಾರ್ಥೋಚೋಃ' ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮ್' ಇತ್ಯಸ್ತು ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್ ವಾ ಅಭ್ಯರ್ಹತತ್ವಾತ್ ವಾ ಅಮ್ನಾಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ |

'ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಮ್ನಾಯ, ಸ್ಕೃತಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ-ನಿಪಾತವು ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ-

ವಾಗಿ ಪಾಣಿನಿಯ 'ನಾಸಿಕಾಸ್ತನಯೋರ್ಧ್ವಾರ್ಥೇಟೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರನಿರ್ದೇಶವು ಆಮ್ನಾಯ-
ಸ್ಪೃತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪೋದ್ಬಲಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಸಿಕಾ-
ಸ್ತನಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯದೃಪಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ ಕವಾದ ಸ್ತನಶಬ್ದವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು.
ಆದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಪೃತಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ
ಸ್ಪೃತಿಶಬ್ದವು ಅಲ್ಪಾಚ್ ಕವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದವನ್ನೇ
ನಾಸಿಕಾಶಬ್ದದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ - ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ - ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿಚಾರ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) -

'ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ' | ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿಸಂಜ್ಞಂ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಹರಿಶ್ಚ ಹರಶ್ಚ ಹರಿಹರೌ | ಅನೇಕ-
ಪ್ರಾಪ್ತಾವೇಕತ್ರ ನಿಯಮೋಽನಿಯಮಃ ಶೇಷೇ | ಹರಿಗುರುಹರಾಃ ಹರಿಹರಗುರವಃ | ನ ಚ
ದ್ವಂದ್ವೇ ಘೀತ್ಯಸ್ಯ ಪಟುಗುಪೌ ಇತ್ಯತ್ರ 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ನಿ ಇದಂ
ದ್ವಂದ್ವೇ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಈಶಕೃಷ್ಣೌ | ಬಹುಷು ಅನಿಯಮಃ | ಅಶ್ವರಥೇಂದ್ರಾಃ | ಇಂದ್ರಾಶ್ವ-
ರಥಾಃ | ಘೃತಾಂದಜಾದ್ಯದಂತಂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ | ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ | ಈಶಕೃಷ್ಣೌ ಇತ್ಯತ್ರ ಸಾವಕಾಶತ್ವೇನ
ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಇತ್ಯತ್ರೇವ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಪೃತೀ ಇತ್ಯತ್ರಾಹ್ಯುಭಯಪ್ರಸಂಗೇ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ
ಕಾರ್ಯಮ್ ಇತಿ ಅಜಾದ್ಯದಂತತ್ವಾತ್ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾನಿಪಾತಸಂಭವೇಽಪಿ
ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್ |
'ಶಿವಕೇಶವೌ, ಪುಷ್ಪಗೋಧೌ' ಇತ್ಯತ್ರ ಸಾವಕಾಶತ್ವೇನ ವಾಗೀಶೌ ಇತ್ಯತ್ರೇವ ಅತ್ರಾಹ್ಯು-
ಭಯಪ್ರಸಂಗೇ ಪೂರ್ವನ್ವಾಯೇನ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್' ಸ್ಮೃತಿಶಬ್ದಸ್ಥವ ಪೂರ್ವಾನಿಪಾತಃ
ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, 'ಲಕ್ಷಗಾಹೇತ್ಯೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ' 'ಸಮುದ್ರಾಭ್ರಾಧ್ವಃ' ಇತ್ಯಾದಿಷು ಯಥಾಯಥಂ
ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವತಾ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ವಿತತ್ತಕರಣಸ್ಯ ಅನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾಪನಾತ್ "ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್
ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಶಕುನಸೂತ್ರಯೋರಿತಿ ಸಾಧು" ಇತಿ ವದತಾ ಟೀಕಾಕೃತಾ ತದ-
ನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಮೋಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ | 'ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್' ಇತಿ ಲಕ್ಷಗಾಹ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನ - ಇತಿ
ಯುಕ್ತಪಾದೀಯಟೀಕಾಕಾರೀಯೋಕ್ತಿಶ್ಚ ತನ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮವಾದೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಇತಿ ನ
ವಿರೋಧಃ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ||

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಪೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ - ಇಲ್ಲಿ ಆಮ್ನಾಯ ಸ್ಪೃತಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ

ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಆಮ್ನಾಯಪದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

'ದ್ವಂದ್ವೇ ಫಿ' (ಪಾ.ಸೂ.2-2-32) 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' (ಪಾ.ಸೂ. 2-2-33), 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' (ಪಾ.ಸೂ. 2-2-34) - ಈ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದಾಗ ಕೊನೆಗೆ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದು. 'ದ್ವಂದ್ವೇ ಫಿ' - ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಫಿಸಂಜ್ಞೆಯಾವುದಕ್ಕಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಉದಾ - ಹರಿಶ್ಚ ಹರಶ್ಚ ಎಂದು ಹರಿಹರಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಹರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಫಿಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಹರಿಹರೌ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಫಿಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರ - 'ಶೇಮೋ ಘ್ಯಸಖಿ' ಶೇಷಃ ಫಿ ಅಸಖಿ ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿ - 'ಹ್ರಸ್ವಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ । ಶೇಷಃ ಅತ್ರ ಫಿಸಂಜ್ಞಃ ಭವತಿ । ಸಖಿಶಬ್ದಂ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ । ಕಶ್ಚ ಶೇಷಃ? ಹ್ರಸ್ವಾವರ್ಣಉವರ್ಣಾಂತಂ ಯತ್ ನ ಸ್ವಾಖ್ಯಮ್, ಸ್ವಾಖ್ಯಂ ಚ ಯತ್ ನ ನದೀಸಂಸ್ಥಕಂ ಸಃ ಶೇಷಃ ।' - ಫಿಸಂಜ್ಞೆಯು ಸಖಿಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹ್ರಸ್ವ ಇವರ್ಣಉವರ್ಣಾಂತಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬರುವುದು.

ಇನ್ನು ಮೂರು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ನಿಯಮವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದುದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಉದಾ- ಹರಣಿಗೆ ಹರಿಗುರುಹರಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹರಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ, ಹರಿಹರಗುರವಃ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಪಾತ. ಆದರೆ ಹರಿಶಬ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಹರಿಗುರುಹರಾಃ ಎಂದು ಗುರುಶಬ್ದವು ಮೊದಲಿಗೆ ಇದೆ. ಹರಿಹರಗುರವಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹರಿಶಬ್ದ ಮೊದಲಿದ್ದು ಗುರುಶಬ್ದ ನಂತರವಿದೆ.

'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' - ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - "ದ್ವಂದ್ವ ಇತಿ ವರ್ತತೇ । ಅಜಾದ್ಯದಂತಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಂದ್ವೇ ಸಮಾಸೇ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಉಷ್ಠ ಖರಮ್ । ಉಷ್ಠ ಶಶಕಂ । ಬಹುಷು ಅನಿಯಮಃ । ಅಶ್ವರಥೇಂದ್ರಾಃ । ಇಂದ್ರಾಶ್ವರಥಾಃ । ದ್ವಂದ್ವೇ ಘ್ಯಂತಾತ್ ಅಜಾದ್ಯದಂತಂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ । ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಇಂದ್ರವಾಯು ।" (ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿ).

ಇನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಲೋಮದಿಯಲ್ಲಿ - "ಇದಂ ದ್ವಂದ್ವೇ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಈಶಕೃಷ್ಣಾ । ಬಹುಷು ಅನಿಯಮಃ । ಅಶ್ವರಥೇಂದ್ರಾಃ । ಇಂದ್ರಾಶ್ವರಥಾಃ । ಘ್ಯಂತಾದಜಾದ್ಯದಂತಂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ । ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ।" ಎಂದು.

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ - ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ ಮಾಡುವಾಗ ಅಚ್ ಅಕ್ಷರವೇ ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿ

ಯಾವುದು ಅಕಾರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಉದಾ - ಈಶಕೃಷ್ಣ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಈಶಶಬ್ದ. ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಶಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚ ಎಂದು. ಈಶಶಬ್ದವಾದರೋ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಈಕಾರವನ್ನು ಅದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಹಾಗೂ ಅಕಾರವನ್ನೇ ಕೊನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಶಕಾರೋತ್ತರ ಅಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಈ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಬಹಳಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಈ ನಿಯಮವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಶ್ವರಥೇಂದ್ರಾ: ಎಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ಅಶ್ವಶ್ಚ ರಥಶ್ಚ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ಎಂದು ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾಗಿವೆ. ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಅಶ್ವಶಬ್ದಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಅಶ್ವಶಬ್ದವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಶಬ್ದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಇಂದ್ರಾಶ್ವರಥಾ: ಎಂದಾದರೂ ಅಥವಾ ಅಶ್ವರಥೇಂದ್ರಾ: ಎಂದಾದರೂ ಆಗಬಹುದು.

ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈಗ ಸಮಸ್ಯೆ ಆಯಿತು. ಇಂದ್ರಶಬ್ದವು ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅಥವಾ ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಘಿಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವೋ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - "ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಮ್" (ಪಾ.ಸೂ. 1-4-2) ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಆ ಸೂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ ಹಾಗೂ ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸೂತ್ರವಾಗಿರುವುದು ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ ಎಂಬುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಸೂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾದ ಇಂದ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೇ ಪೂರ್ವತ್ರ-ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಪ: 'ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಸಮಾನವಾದ ಬಲವಿರುವ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಪರಿಹಾರ ಹೇಳಲು ಹೊರಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ತುಲ್ಯಬಲವಿರೋಧ: ವಿಪ್ರತಿಷೇಧ:' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಯತ್ರ ದ್ವೌ ಪ್ರಸಂಗೌ ಅನ್ಯಾರ್ಥೌ ವಿಕಸ್ಮಿನ್ ಯುಗಪತ್ ಪ್ರಾಪ್ನುತ: ಸ ತುಲ್ಯಬಲವಿರೋಧ: ವಿಪ್ರತಿಷೇಧ:" ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಸಮಾನಬಲವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ತೋರಿಸಬೇಕು. ಸಮಾನಬಲಪ್ರದರ್ಶನವಾದರೋ ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಸಾವಕಾಶ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡದ ಕಡೆ 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು

ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡದ ಕಡೆ 'ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರಬೇಕು. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ ಸಮಾನಬಲವಿದ್ದಂತಾಗಿ ಏಕತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾದರೆ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದರಂತೆಯೇ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ತ್ಯತೀ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈಶಕೃಪ್ಣ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಘಿಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವ ಶಬ್ದವೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು 'ಪಟುಗುಪ್ತೆ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅವಕಾಶವಿದೆ. 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಜಾದಿಯಾಗಿದ್ದು ಅದಂತವಾದ ಶಬ್ದ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಉಭಯವೂ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯ ಆಶಂಕೆಗಳು 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ತ್ಯತೀ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ವೃತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಘಿಸಂಜ್ಞೆ ಇದೆ. ಆಮ್ನಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ 'ದ್ವಂದ್ವೇ ಘಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೋ ಅಥವಾ 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬಂದಾಗ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಆಮ್ನಾಯಸ್ವೃತಿ ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾರಾಯರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲ: ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಾನುಗುಣವಾಗಿ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಚಾರ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ರೀತಿ 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧವಿದೆ.

ಅಲ್ಪಾಚ್ತರಮ್ - ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ. "ದ್ವಂದ್ವೇ ಇತಿ ವರ್ತತೇ | ಅಲ್ಪಾಚ್ತರಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಂದ್ವೇ ಸಮಾಸೇ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಪಕ್ಷಶ್ಚ ನೈಗೋಧಶ್ಚ ಪಕ್ಷನೈಗೋಧೌ, ಧವವಿದಿರ-ಪಲಾಶಾಃ ಬಹುಮು ಅನಿಮಮಃ | ಶಂಖದುಂದುಭಿವೀಣಾಃ ವೀಣಾಶಂಖದುಂದುಭಯಃ" ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಮಾಡುವಾಗ ಕಡಿಮೆ ಆಚ್ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಎಂದು. ಉದಾ - ಪಕ್ಷನೈಗೋಧಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಅಲ್ಪಾಚ್ತವಾದ ಪಕ್ಷ-ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ವಾಗೀಶೌ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಶ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ 'ಅಜಾದ್ಯದಂತಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವ-

ಪ್ರಯೋಗ ಬರಬೇಕೋ, ಅಥವಾ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಪಾಚ್ವಾದ ವಾಕ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವತ್ರಪ್ರಯೋಗವೋ? ಎಂದರೆ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಪರವಾದ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ - ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ವಾಕ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದು ವಾಗೀಶೌ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇನ್ನು ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ' ಎಂಬ ಕಡೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ ಕವಾದ ಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವೋ ಅಥವಾ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದವು ಅಜಾದ್ಯದಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವ-ನಿಪಾತವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯಬಂದಾಗ ಪರಸೂತ್ರವಾದ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರೋಕ್ತ-ವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ-ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಕೃತ್ಯಾಮ್ನಾಯ ಎಂದಾಗಬೇಕು ಹೊರತು ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ ಎಂದಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಂದರೆ ಆದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಸೂತ್ರಕಾರರು ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಕ-ರಣವನ್ನು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅವರ ನಿರ್ದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ. ಉದಾ - 'ಲಕ್ಷಣಹೇತೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ' 'ಸಮುದ್ರಾಭ್ಯಾದ್ಯಃ' ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯದ್ಯಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಗುಣೇನ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇತು ಹಾಗೂ ಅಭ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬರಬೇಕಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಕರಣವು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಯುಕ್ತಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ ವಿರೋಧ. ಅಲ್ಲಿ - 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನ ಎಂದು ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ದೋಷ ಬರುವುದು. ಅದನ್ನು ಮೀರಿಂದಂತೆ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಆ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥವಾದರೋ ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯ ಎಂದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದದಿಂದ ಹೊರಟಿದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ - ನಿರ್ಣೀತಿಜಯಕಾರಕಃ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ

(ಲಘೂರಸರಂಜಿನೀ) - ನನು 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರಾತ್ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರತ್ವಾತ್ 'ಸ್ಕೃತ್ಯಾ-ಮ್ನಾಯ' ಇತಿ ಛಾಡ್ಯಮ್ | ಸತ್ಯಮ್ | ತಥಾಪಿ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ' ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗಃ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಪಾದೀಯಸುಧಾಯಾಮ್ -

'ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ ಸ್ಯಾದ್ವಾದಸ್ತ್ವೈತಾದ್ಯತ್ಯ ತು' (ಅನು. 2೮.1ಪಾ. ಶ್ಲೋ.49)

ಇತ್ಯೇತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾವಸರೇ । ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ನಿರ್ಣೇತಿ ಜಯ-
ಕಾರಕಃ' ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣೇತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ವಿವರಣಂ ಕೃತಮ್ । ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮಿತಿ
ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನಾಪ್ಯೇತದೇವ ಸೂಚಿತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಜಯನಿರ್ಣೇತಿಕಾರಕ
ಇತ್ಯವಕ್ಯಮಿತಿ ।

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ - ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರ ತರಮ್ ಎಂಬ
ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಪ ಅಚ್ಛರವುಳ್ಳ ಸ್ಯ ತಿಪದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲು ಸ್ಯತ್ಯಾ-
ಮ್ನಾಯ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಅಯುಕ್ತ ಎಂದು
ಆಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ಹೌದು, ಆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛವಾದ ಸ್ಯ ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೇನೇ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಕ್ತಿ
ಇದ್ದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದದ್ದು ಆಮ್ನಾಯವು ಸ್ಯ ತಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಎಂದು
ತೋರಿಸಲು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಸವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದ
ಬಗ್ಗೆ ಯುಕ್ತವಾದದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ
ಸ್ಯಾತ್ ವಾದಸ್ಯ ವಿತಾದ್ಯಶಸ್ಯ ತು' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ವಾದ ಕಥೆಗಳು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿವೆ. ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ
ವಾದಕ್ಕೆ ಜಲ್ಪ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲಿ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಲ್ಪದ ಫಲವಾದ
ಧನಲಾಭ, ಪ್ರತಿವಾದಿಪರಾಜಯನಿಮಿತ್ತ ಕೀರ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಕೆಲವು ವಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿದೆ.
ಹಾಗಾಗಿ ಅಂತಹ ವಾದಗಳನ್ನು ಜಲ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಈ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಾದಕಥೆಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದು, ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿ
ಪ್ರತಿವಾದಿಪರಾಜಯ ಧನಲಾಭ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆಗುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭ-
ದಲ್ಲಿ ವಾದದ ಫಲವಾದ ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ತದನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪ್ರಧಾನ-
ಫಲವಾದ ಜಯ, ಅರ್ಥಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂದು
ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು 'ನಿರ್ಣೇತಿಜಯಕಾರಕಃ'
ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಜಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಲ್ಪಾಚ್ಛವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ
ನಿರ್ಣೇತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛ ತರಮ್ ಎಂಬ
ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವೂ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ತದನುಗುಣವಾಗಿ ಜಯನಿರ್ಣೇತಿಕಾರಕಃ
ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳದೇ ಆ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ಣೇತಿ-
ಜಯಕಾರಕಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಯೋಗ ಬರಬೇಕೋ, ಅಥವಾ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಪಾಚ್ವವಾದ ವಾಕ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗವೋ? ಎಂದರೆ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಪರವಾದ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ವಾಕ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದು ವಾಗೀಶೌ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇನ್ನು ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ' ಎಂಬ ಕಡೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ ಕವಾದ ಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವೋ ಅಥವಾ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದವು ಅಜಾದ್ವಂದಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯಬಂದಾಗ ಪರಸೂತ್ರವಾದ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಕೃತ್ಯಾಮ್ನಾಯ ಎಂದಾಗಬೇಕು ಹೊರತು ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ ಎಂದಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಂದರೆ ಆವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಸೂತ್ರಕಾರರು ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅವರ ನಿರ್ದೇಶದ ಮುಖಾಂತರ. ಉದಾ - 'ಲಕ್ಷಣಹೇತೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ' 'ಸಮುದ್ರಾಭ್ರಾದ್ಧೃಃ' ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯದ್ಯಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಗುಣ್ಯೇನ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇತು ಹಾಗೂ ಅಭ್ರಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬರಬೇಕಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಕರಣವು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಯುಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ ವಿರೋಧ. ಅಲ್ಲಿ - 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನ ಎಂದು ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ದೋಷ ಬರುವುದು. ಅದನ್ನು ಮೀರಿದಂತೆ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಆ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥವಾದರೋ ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯ ಎಂದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದದಿಂದ ಹೊರಟಿದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ - ನಿರ್ಣೇತಿಜಯಕಾರಕಃ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರಾತ್ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರತ್ನಾತ್ 'ಸ್ಕೃತ್ಯಾಮ್ನಾಯ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್ | ಸತ್ಯಮ್ | ತಥಾಪಿ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಕೃತಿ' ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗಃ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಿಪಾದೀಯಸುಧಾಯಾಮ್ -

'ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ ಸ್ವಾದ್ವಾದ್ವಸ್ತೃತಾದ್ವಶಸ್ತು ತು' (ಅನು. 2೮.1ಪಾ. ತ್ನೋ.49)

ಇತ್ಯೇತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾವಸರೇ । ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ನಿರ್ಣೇತಿ ಜಯ-
ಕಾರಕಃ' ಇತಿ ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣೇತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ವಿವರಣಾಂ ಕೃತಮ್ । ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮಿತಿ
ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನಾಪ್ಯೇತದೇವ ಸೂಚಿತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಜಯನಿರ್ಣೇತಿಕಾರಕ
ಇತ್ಯವತ್ಯದಿತಿ ।

ಅಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ - ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮ್ ಎಂಬ
ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಪ ಅಚ್ಛರವುಳ್ಳ ಸ್ಯ ತಿಪದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲು ಸ್ಯತ್ಯಾ-
ಮ್ನಾಯ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಮ್ನಾಯಸ್ಯ ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಅಯುಕ್ತ ಎಂದು
ಆಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ಹೌದು, ಆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛವಾದ ಸ್ಯ ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೇನೇ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಕ್ತಿ
ಇದ್ದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದದ್ದು ಆಮ್ನಾಯವು ಸ್ಯ ತಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಎಂದು
ತೋರಿಸಲು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಸವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದ
ಬಗ್ಗೆ ಯುಕ್ತವಾದದ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ
ಸ್ಯಾತ್ ವಾದಸ್ಯ ವಿತಾದ್ಯಶಸ್ಯ ತು' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ವಾದ ಕಥೆಗಳು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿವೆ. ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ
ವಾದಕ್ಕೆ ಜಲ್ಪ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲಿ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಲ್ಪದ ಫಲವಾದ
ಧನಲಾಭ, ಪ್ರತಿವಾದಿಪರಾಜಯನಿಮಿತ್ತ ಕೀರ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಕೆಲವು ವಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿದೆ.
ಹಾಗಾಗಿ ಅಂತಹ ವಾದಗಳನ್ನು ಜಲ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಈ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಾದಕಥೆಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದು, ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿ
ಪ್ರತಿವಾದಿಪರಾಜಯ ಧನಲಾಭ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆಗುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭ-
ದಲ್ಲಿ ವಾದದ ಫಲವಾದ ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ತದನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪ್ರಧಾನ-
ಫಲವಾದ ಜಯ, ಅರ್ಥಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂದು
ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗ ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣಯವೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು 'ನಿರ್ಣೇತಿಜಯಕಾರಕಃ'
ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಜಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಲ್ಪಾಚ್ಛವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ
ನಿರ್ಣೇತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮ್ ಎಂಬ
ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವೂ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ತದನುಗುಣವಾಗಿ ಜಯನಿರ್ಣೇತಿಕಾರಕಃ
ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳದೇ ಆ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ಣೇತಿ-
ಜಯಕಾರಕಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

•• ವಾದಸ್ಯ ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾದಸಂಜ್ಞಾ ತು ಮುಖ್ಯಾ ಜಲ್ಪಸಂಜ್ಞಾ ತ್ವಮುಖ್ಯೇತಿ ಸ್ಫುಟಿತಮ್ |..

ತಥಾಹಿ ಯದಪಿ ಕಥಕವಾದಿತೋ ವಿಜಿಗಿಷು ತಥಾಽಪಿ ಸಂಭಾದಿಭಿರ್ವಿಜಿಗಿಷಾಂ ಪರಿಭಾಷ್ಯೋತ್ಪಾದಿತಾ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಿತೇವ ಕಥೋಪಯೋಗಿನಿ । ಅರ್ಥಾದಿಲಾಭಶ್ಚಾಂತರಾ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನ ತ್ವಾದಿತ ಉಪೋದ್ರಿಷ್ಟ ಇತ್ಯಮುಖ್ಯ ಏವ । ಅತಃ ಏವ ಪೂರ್ವಮ್ ಉಚಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ನಿರ್ಣಾತಿಜಯಕಾರಕ ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಾತಿಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಿ ವಿವರಣಂ ಕೃತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಾಫಲದ್ವಯಸ್ಯೈವೋಭಯಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತೀತಿವಿವರಣಂ ವ್ಯರ್ಥ ಸ್ಯಾತ್ । “ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮ್” ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣನಾಪ್ಯತದೇವ ಸ್ಫುಟಿತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಜಯನಿರ್ಣಾತಿಕಾರಕ ಇತ್ಯವಶ್ಯತ । (ಸುಧಾ - ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್)

ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಂ ಸೂತ್ರವು ನಿತ್ಯವಾದರೆ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಾಣಿನಿಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಹೇಗೆ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನ್ನೇವಮ್ ‘ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಂ ತರಮ್’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇ ಕಥಂ ‘ಲಕ್ಷಣಹೇತೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ’ ‘ಸಮುದ್ರಾಭ್ರಾತ್ ಘಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಮು ಸೌತ್ರಾ ವಿವ ತದ್ವಿಪರೀತಾಃ ಪ್ರಯೋಗಾ ಇತಿ ಚೇನ್ನ । ಅಭಿಪ್ರಾಯಸದ್ಭಾವಾತ್ । ತಥಾಽ - ‘ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಂ ತರಮ್’ ಇತ್ಯುತ್ಪರ್ಗಃ । ಉತ್ಪರ್ಗಸ್ಯ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾರಣಾಂತರೇಣಾಯಂ ವಾದೋ ದೃಷ್ಟಃ । ಯಥಾ ‘ನ ಒಂಸ್ಕಾತ್ ಸರ್ವ(ಸರ್ವಾ) ಘಾತಾನಿ’ ಇತ್ಯುತ್ಪರ್ಗಸ್ಯ ‘ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ’ ಇತ್ಯಪವಾದಃ । ಕಾರಣಾಂತರೇಣಾಪೋದಿತಸ್ತು ಉತ್ಪರ್ಗೋಪವಾದವಿಷಯಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವವಿಷಯಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತ್ಯೇವ ಇತಿ ನಿತ್ಯ ವಿವ । ನನ್ನಪವಾದೋ ನಾಪೋದಿತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರೀತ್ಯಮಾನಮ್ । ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಕ್ತಿಪಾದೀಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

‘ಉತ್ಪರ್ಗತೋಽಪಿ ಯತ್ರಾಪ್ತಂ ಅಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಮ್ ।

ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪವಾದೇನ ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ’

ಇತಿ । ತತ್ತ್ವದ ಸುಧಾಯಾಮ್ ಚ - ‘ಅದೃಷ್ಟೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ’ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಿ-
ರಿಂಗಮಪ್ರಮಾಣಮಿವಕ್ತವಮ್ । ತತ್ರ ವಿಶೇಷಮಾಹ - ಉತ್ಪರ್ಗತೋಽಪಿತಿ ॥ ಯಲ್ಲಿಂಗ-
ಮುತ್ಪರ್ಗತಃ ಸ್ವಭಾವೇನಾಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಂ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವಿವರ್ಜಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿಶ್ಚಿತ-
ಮಪ್ಯಪವಾದೇನ ಕಾರಣವಿಶೇಷೇಣೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತನ್ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ । ವಿತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ
- ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಅಲ್ಲ! ಹೀಗೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಿತ್ಯವಾದರೆ ‘ಲಕ್ಷಣಹೇತೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ’ ‘ಸಮುದ್ರಾಭ್ರಾತ್ ಘಃ’ ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವಿಪರೀತಪ್ರಯೋಗಗಳು ಹೇಗೆ ಉಚಿತ? ಎಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಶೇಷವಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಂ

ಎಂಬುದು ಉತ್ಸರ್ಗಸೂತ್ರ ಅಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರ. ಉತ್ಸರ್ಗಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಕೆಲವುಕಡೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪವಾದವು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ - 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವ(ಸರ್ವಾ)ಭೂತಾನಿ' ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಗೆ 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ಅಪವಾದವಿಧಿಯಿದೆ.

'ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪವಾದವುಳ್ಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಯು ಅಪವಾದದ ವಿಷಯವಾದ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ನಿತ್ಯವೇ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅಪವಾದವಿರುವ ಕಾರಣ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗಲೀ, ಅಪವಾದವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಗಲೀ ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಭಕ್ತಿಪಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಅದೃಷ್ಟೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ತು ಸಾಧಕಂ ತದಿತಿ ಸ್ಫುಟಮ್ |

ಜ್ಞಾಯತೇ ಸಾಕ್ಷೀಣ್ಯವಾದ್ಧಾ ಮಾನಬಾಧೇ ನ ತದ್ವದೇತ್ ||

ಉತ್ಸರ್ಗತೋಽಪಿ ಯತ್ಪಾಪಂ ಅಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಮ್ |

ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪವಾದೇನ ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ || (ಅನು.3ಅ.2ಪಾ.- ಶ್ಲೋ.19-21) ಎಂದು.

ಇದರ ಸುಧಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರಿಕೆಯ ವಿವರಣೆ ಬಂದಿದೆ - " 'ಅದೃಷ್ಟೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾದ ಹೇತುವು ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾದ ಲಿಂಗವು ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು 'ಉತ್ಸರ್ಗತೋಽಪಿ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಧೂಮ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗವು ಉತ್ಸರ್ಗತಃ - ಅಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಂ - ಅಪವಾದದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರದಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಅಪವಾದದಿಂದ ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣ- ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ವಹ್ನಿವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾದರೆ ಆಗಲೂ ಅದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ" ಎಂದು. ಇದನ್ನು 'ವಿತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ' ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಎಂಬ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣದ ಮಾತು

ನ ಹಿಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ನಾನೃತಂ ವಾ ವದೇತ್ ಕವಿತ್ |

ನಾಹಿತಂ ನಾಪ್ರಿಯಂ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಸ್ತೇನಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕದಾಚನ ||

ತೃಣಂ ವಾ ಯದಿ ವಾ ಶಾಕಂ ಮೃದಂ ವಾ ಜಲಮೇವ ವಾ |

ಪರಸ್ಯಾಪಹರಙ್ಗನ್ತುರಂಕಂ ಪ್ರತಿಪಥತೇ || (ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ ಉತ್ತರಭಾಗ ೧೬.೧-೨)

ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು. ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಕೂಡದು.

ಅಹಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಎಂದಿಗೂ ಕಳ್ಳನಾಗಬಾರದು. ಬೇರೆಯವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹುಣ್ಣು ತರಕಾರಿ ಮಣ್ಣು ನೀರು ಯಾವುದನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಈ ಮಾತು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಯಾಗಿದ್ದು ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯ ಪಶುಹಿಂಸಾಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯಪಶ್ಚಾಲಂಭನದ ಕುರಿತು

ಅಥರ್ವವೇದ:/ಕಾಂಡ ೧/ಸೂಕ್ತಮ್ ೦೪ - ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಅಮ್ಬಯೋ ಯನ್ತೃಧ್ವಭಿರ್ಜಾಮಯೋ ಅಧ್ವರೀಯತಾಮ್ | ಪೃಷ್ಠತೀರ್ಮಧುನಾ ಪಯಃ ||೧||

ಅಮ್ಬಯಃ | ಯಂತಿ | ಅಧ್ವರಿಃ | ಜಾಮಯಃ | ಅಧ್ವರೀಯತಾಮ್ | ಪೃಷ್ಠತೀಃ | ಮಧುನಾ | ಪಯಃ ||೧||

ಅಮ್ಬಯಃ | ಅಮ್ಬಾಶಬ್ದವದ್ ಆಮ್ವಿಶಬ್ದೋಽಪಿ ಮಾತೃವಾಚित्वೇನ ವೇದಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ಯಥಾ--'ಅಮ್ವಿತಮೇ ನದೀತಮೇ' (ಠ ೨,೪೧,೧೬) ಇತಿ 'ಅಮ್ಬೇ ಅಮ್ಬಾಲ್ಯಮ್ವಿಕೇ' (ತೈ ೭,೪,೧೯,೧) ಇತಿ ಚ | ಕೃತ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಮಾತೃಭೂತಾ ಆಪಃ | 'ಅಮ್ಬಯೋ ಯನ್ತೃಧ್ವಭಿರ್ಜಾಮಯೋ ವಾ ಅಮ್ಬಯಃ' (ಕೌ.ಬ್ರ. ೧೨,೨) ಇತಿ ಹಿ ಕೌಷೀತಿಕಿವಾಣ್ಯಮ್ | 'ಇಂದ್ರಾಯ ಪದ್ ಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಪೂಂನಾಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಪ್ರಾಯಶ್ಚತ್ತಾ ಅಮ್ಬಯಃ' ಇತಿ ಶಾಟಾಯಾನಕಮ್ | ತಾ ಆಪಃ | ಅಧ್ವರೀಯತಾಮ್ | ಧ್ವರೋ ಹಿಂಸಾ ನ ವಿಘತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಅಧ್ವರಃ ಜ್ಯೋತಿಶೋಮಾದಿರ್ಯಗಃ | ತಮ್ ಆತ್ಮನ ಇಚ್ಛತಾಮ್--ನನು ಜ್ಯೋತಿಶೋಮಾದೌ ಅಗ್ರಿಪೋಮೀಯಸವನೀಯಾನುಬಂಧ್ಯಾಃ ಪಶವ ಆಲಂಬ್ಯಂತೇ ಕಥಂ ತತ್ರ ಹಿಂಸಾಽಭಾವ ಇತಿ ಚೇತ್, ಮೇವಮ್ | ನಾತ್ರ ಹಿಂಸಾಯಾ ಅಭಾವಂ ವ್ರೂಮಃ | ಕಿಂತು ತಜ್ಜನಿತಪ್ರತ್ಯವಾಯಾಭಾವಮ್ | ತಥಾಹಿ -- 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ' ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕ್ರೋಡೀಕೃತವಿಷಯಪರಿಹಾರೇಣೈವ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ಹಿ ಪರಿಕ್ಷಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | 'ಪಶ್ವದಶ ಸಾಮಿಧೇನೀರನ್ವಾಹ' (ತೈ ೨,೪,೮,೨) ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಹಿತಸ್ಯ ಸಾಮಿಧೇನೀಪಾಶ್ವದಶಯಸ್ಯ 'ಸಪದಶಾನುವೃಯಾದ್ವೈಶಯಸ್ಯ' (ತೈ ೨,೪,೧೦,೨) ಇತ್ಯೇವ ವಿಶೇಷವಿಹಿತಸಾಮಿಧೇನೀಪಾಶ್ವದಶಯಸ್ಯ ವಿಷಯಾನುವೃತ್ತೇಶೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಿರ್ಣಿತತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಚ- 'ಅಗ್ರಿಪೋಮೀಯಂ ಪಶುಮ್ ಆಲಂಬೇತ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಿಷಯಪರಿಹಾರೇಣ 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್' ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ವ್ಯರ್ಥಹಿಂಸಾಮೇವ ಅವಲಂಬತ ಇತಿ ವೈದಿಹಿಂಸಾಯಾ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವಮ್ | ಏತದೇವಾಮಿಪ್ರೇತ್ಯ ಉಕ್ತಮ್ ಅಧ್ವರ ಇತಿ | ನನು 'ಅಗ್ರಿಪೋಮೀಯಂ ಪಶುಮ್ ಆಲಂಬೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿವತ ಶ್ಯೇನೇನಾಭಿಚರನ್ ಯಜೇತ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಅಭಿಚಾರಸ್ಯಾಪಿ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ನಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್, ಮೇವಮ್ | ಶ್ಯೇನಾದಿಯಾಗಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವೇಪಿ ತತ್ಸಾಧ್ಯಹಿಂಸಾಯಾ ಅಗ್ರಿಪೋಮೀಯಪಶುಹಿಂಸಾಬದ್ ವಿಧಿವಿಷಯತ್ವಾಭಾವೇನ ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಾನುವೃತ್ತೇಶಾದ್ ಅನರ್ಥತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಚ ತತ್ಸಾಧನಭೂತಃ ಶ್ಯೇನಯಾಗೋಪಿ ತದ್ವಾರಾ ಅನರ್ಥ ಇತಿ | ಗುರುಮತೇ ತು ಶ್ಯೇನಾದೇರವಿಧೇಯತ್ವಮ್ | ತತ್ರ ರಾಗತ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಶ್ಯೇನವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅಯಮರ್ಥಃ

— अभिचारेण शत्रुं यदि जिघांससि तर्हि तव वैदिकोपायः श्येन इति रागप्राप्तायाः शत्रुहिंसायाः साधनमात्रं बोध्यते न तु यागे पुरुषः प्रवर्त्यते श्येनं कुर्वति । तथा चांक्तम् — 'साध्यसाधन-भावप्रतीतिमात्रपर्यवसितो हि विधिव्यापारो न प्रयोगपर्यवसितः' इति । अतः श्येनयागे विधितः प्रवृत्त्यभावेन 'न हिंस्यात् सर्वभूतानि' इति निषेधशास्त्रस्य तत्रानुप्रवेशात् श्येनस्य अनर्थत्वम् । एतद्ब्रुदासार्थमेव 'चोदनालक्षणोऽर्थो धर्मः' (मी.सू. १,१,२) इत्यत्र भगवता जैमिनिना अर्थपदेन धर्मो विशेषितः । नन्वेवं श्येनाङ्गभूताग्रीवोमीयपशूहिंसायाम् अपि अनर्थता प्रसज्येतेति । नैतत् । वैषम्यात् । न हि श्येनयागवत् तदितिकर्तव्यतायां रागतः प्रवर्तते पुरुषः, किं तु विधित एव । तथा चांक्तम् — कामाधिकारे करणांशे रागतः प्रवृत्तिः अङ्गेषु तु वैधी इति । तद् अलम् अतिप्रसङ्गेन ।

ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಯಾಗಗಳಿಗೆ ಅಧರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಅಧರ ಎಂದರೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು. ಅಲ್ಲ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಯಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯ-ಸವನೀಯ-ಪಶುಹಿಂಸೆ ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಹಿಂಸೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬೇಡಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪಾಪವಿಲ್ಲ ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. ಅದು ಹೀಗೆ 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬುದು ಪರೀಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವೈಧಿಹಿಂಸೆಯು ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಧಿಬೋಧಿತವಾದ ಹಿಂಸೆಯು ನಿಷಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಅಧರ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಪಶುಲಂಭನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಪರಿಹಾರಕೊಟ್ಟಂತೆ "ಶೈನೇನ ಅಭಿಚರನ್ ಯಜೇತ್" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಚಾರಕೃತ್ಯವು ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಶೈನಾದಿಯಾಗವು ಕೂಡ ವಿಹಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶೈನಾದಿಯಾಗವು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಲು ಬಂದರೂ ಅದರಿಂದಂಟಾಗುವ ಹಿಂಸೆಯು ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯ-ಪಶುಹಿಂಸೆಯಂತೆ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದೇ ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನರ್ಥಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಪ್ರಾಭಾಕರಮತದಲ್ಲಿ ಶೈನಾದಿಯಾಗಗಳು ವಿಧಿಬೋಧಿತವಲ್ಲ. ಹೊರತು ರಾಗದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿ ಪುರುಷರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶೈನೇನಾಭಿಚರನ್ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥ. ಅಭಿಚಾರದಿಂದ ನೀನು ಶತ್ರುವನ್ನು ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ನಿನಗೆ ಈ ಶೈನವು ವೈದಿಕೋಪಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ರಾಗತಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಶತ್ರುಹಿಂಸೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಇಂತಹ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಲಿ (ಶೈನಂ ಕುರು) ಎಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೈನಯಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಧಿತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಶೈನವು ಅನರ್ಥ-ಕಾರಣವೇ. ಇನ್ನು 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ' ಎಂಬುದು ವಿಧಿಬೋಧಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅನರ್ಥಹೇತುವಲ್ಲ ಎಂಬುದರಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಚಿತ.

ಇಷ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಜೈಮಿನಿಋಷಿಗಳು ಬೋದನಾಲಕ್ಷಣಃ ಅರ್ಥಃ ಧರ್ಮಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅನರ್ಥವಾದದ್ದನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲ! ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯ-ಪಶುಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಅನರ್ಥ ಏಕೆ ಸಂಭವಿಸಬಾರದು? ಎಂದು ಕೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ. ಶೈನಯಾಗದಂತೆ ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯಪಶುಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ರಾಗತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತು ವಿಧಿಬೋಧಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಪಾಧಿಕವ್ಯಭಿಚಾರವು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣವಲ್ಲ

** एतदुक्तं भवति - यथा साधनस्य साध्यसाहित्यमात्रं न प्रामाण्योपयोगि, किन्तु निरुपाधिकमेव । अन्यथासोपाधिकसाध्यसम्बन्धस्य मैत्रीतनयत्वादेरपि श्यामतासाधनत्वप्रसङ्गात् । तथा व्यभिचारोऽपि निरुपाधिक एवासाधनत्वे हेतुः । यथा प्रमेयत्वस्य नित्यत्वेन । नहि प्रमेयत्वं स्वभावेन नित्यत्वाव्यभिचारि, व्यभिचारि तु निमित्तान्तरेणेत्यत्र नियामकं पश्यामः । यस्तु स्वभावेन साध्याव्यभिचारिणोऽपि साधनस्योपाधिको व्यभिचारो नासावप्रामाण्यकारणमिति । (सुधा)

ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು - ಹೇಗೆ ಹೇತುವಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಸಂಬಂಧವಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಲ್ಲ ಹೊರತು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಸಾಧ್ಯಸಂಬಂಧ ಇರುವ ಹೇತುವೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಪಾಧಿಸಹಿತವಾದ ಸಾಧ್ಯದ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದರಿಂದ ಮೈತ್ರಿತನಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳು ಶ್ಯಾಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. 'ಅಯಂ ಶ್ಯಾಮಃ ಮೈತ್ರಿ-ತನಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯು ಶಾಕಪಾಕಜತ್ವ. ಹಾಗೆ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವೂ

ಕೂಡ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿಯೇ ಹೇತುವು ಅಸಾಧನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ 'ಪ್ರಮೇಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವದೊಂದಿಗೆ'. ಪ್ರಮೇಯತ್ವವು ಸ್ವಭಾವತಃ ನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಲ್ಲ ಹೊರತು ಬೇರೆ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ನಿಯಾಮಕವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯತ್ವ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಅನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವು ಹೇತುವಿಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಅದು ಹೇತುವಿನ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಾಪ್ತಂ ಹಿ ಪುನರ್ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣೈ-
ರಪೋದ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆ

(ಲಘಾರಸರಂಜಿನೀ) - ಆನಂದಮಯಸುಧಾಯಾಂ ಚ - ಅತ್ರ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಮುದ್ಧಾವ-
ಯಂತಿ | ತದಸತ್ | ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಾಪ್ತಂ ಹಿ ಪುನರ್ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣೈರಪೋದ್ಯತ ಇತಿ
ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ | ಯಥೋಕ್ತಂ ‘ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷವತಾ ಲಕ್ಷಣೇನ’ ಇತಿ | ತತ್ರ ವಿಶೇಷ-
ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಪರ್ಯಾಲೋಚ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದ್ಧಾವನಂ ಕಥಂ ಯುಜ್ಯತೇ? -
ಇತಿ | ಏವಂ ಚಾಲ್ಪಾಚ್ ತರಮಿತಿ ವಿಧಿವಸ್ತುತೋ ನಿತ್ಯ ಏವ | ತಸ್ಯ ಯಥಾ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ-
ಸೂಚನಾದಿಕಾರಣಾಂತರವಶಾತ್ ‘ನಿರ್ಗೀತಜಯಕಾರಕಃ’ ಇತಿ ಮೂಲಮಪವಾದಕಮ್
ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸುಧಾಯಾಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ವಿಧೇರನಿತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಉಚ್ಚ್ಯಂವಿಲತಾತ್ ‘ನಿರ್ಗೀತಿ-
ಜಯಕಾರಕಃ’ ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸೂಚನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ‘ಲಕ್ಷಣಹೇತ್ವೋಃ’
ಇತ್ಯಾದಿ ಸೌತ್ರಪ್ರಯೋಗಾ ಅಪಿ ಕಾರಣಾಂತರವಶಾದಪವಾದಕಾ ಏವ | ಅನ್ಯಥಾ ಶಬ್ದಾಂಭೋ-
ನಿಧಿವಿಹರಣಚತುರಃ ಪಾಣಿನಿಮುನಿಃ ‘ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್’ ಇತಿ ಸ್ವಯಮೇವಾಭಿಧಾಯ ಪುನಃ
‘ಲಕ್ಷಣಹೇತ್ವೋಃ’ ಇತಿ ತದ್ವಿಪರೀತಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಯಂಜನ್ ಸ್ತೋತ್ರವಿರುದ್ಧಭಾಷೀತಿ
ಸರ್ವತ್ರಾನವಧೇಯವಚನಃ ಸ್ಯಾತ್ |

ಸಂಭಾವಿತಂ ಚೈತತ್ | ಯತ್ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತಯಾ ಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಯಮಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದಪವಾದೇನಾ-
ಭಾವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಮ್ | ಯಥಾಲಾಕ್ಷತರತ್ವಂ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣಂ ತ್ವತ್ಯನುಗಮಾದಿರೂಪಪ್ರಯೋ-
ಜನಾಂತರಾರ್ಥಮ್ ‘ಆಕಾಶ’ ಇತ್ಯಾದಿಬಹುಕ್ಷರಪದೋಪೇತೇಷು ‘ಆಕಾಶಃ ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್’
ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇಷ್ವಭಾವೇಽಪಿ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನಿತ್ಯಂ ಲಕ್ಷಣಮೇವ ನ ತು ಸರ್ವಥಾ ಅಲಕ್ಷಣಂ
ನಾಪ್ಯನಿತ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಸೂತ್ರಾಂತರೇಷ್ವಪಿ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರೋಪೇತಪದಪ್ರಯೋಗ ಏವ ಕಾರ್ಯ

ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞವಿಶ್ವಾಮಣಿಃ ಸೂತ್ರಕಾರೋಽಪಿ ಸ್ತೋತ್ರವಿರುದ್ಧ-
ಭಾಷೀತ್ಯನವಧೇಯದಚನಃ ಸ್ಫೂತ್ |

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ರೀತಿಯ ವಿವರಣೆ ಬಂದಿದೆ -

ಪೂರ್ವಾಂತಸ್ತರಿತೇ ಪುಂಸೋರ್ಬಹುಪ್ರೀಹಿತ್ವಮೇಷ್ಯತಿ ||69||

ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣೇ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಸ್ವರವಿರ್ನಿಯೇ | (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಈ ಕಾರಿಕೆಯ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವಾಗ "ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಉದ್ಭಾವನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ-ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಂದರೆ ವಿಶೇಷಸೂತ್ರಗಳು ಬಾಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಇದನ್ನು 'ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷವತಾಲಕ್ಷಣೇನ' ಎಂದು ಮಹಾ-ಭಾಷ್ಯಕಾರನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಧಿಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿಯಾದೀತು? ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ನಿತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸೂಚನೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ 'ನಿರ್ಣೀತಿಜಯಕಾರಕಃ' ಎಂಬ ಮೂಲವು ಅಪವಾದವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಣೀತಿಜಯಕಾರಕಃ ಎಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ-ಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಲಕ್ಷಣಹೇತ್ಯೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ' 'ಸಮುದ್ರಾಭ್ಯಾಧ್ಯಃ' ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಕೂಡ ಕಾರಣವಿಶೇಷದಿಂದ ಅಪವಾದಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕರಸವ ಚಾತುರ್ಯವುಳ್ಳ ಪಾಣಿನಿಯುಷಿಗಳು ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಂ ಎಂದು ತಾವೇ ಹೇಳಿ ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷಣಹೇತ್ಯೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಎಂದು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಾವೇ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುತ್ತ ತಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ತಾವೇ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಬರದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು |

ಅಲ್ಲದೆ, ನಾವು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಸಂಭಾವಿತವೇ. ಯಾವ ನಿಯಮವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಬರುವುದಾಗಿ ಇದ್ದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಪವಾದಕಾರಣದಿಂದ ಬರದೇ ಇದ್ದರೂ ಅದು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಉದಾ - ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವ ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣ. ಇದು "ಆಕಾಶಃ ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್" ಮುಂತಾದ ಬಹಳ ಅಕ್ಷರಗಳ ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವು ನಿತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. (ಅದೇ ಲಕ್ಷಣ-

ವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಬೇರೆಯದಲ್ಲ) ಅನಿತ್ಯವೆಂದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಸರ್ವಜ್ಞಶಿಖಾಮಣಿಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರೂ ಕೂಡ ತಾವು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಾವೇ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದಂತೆ ಆದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

*** न केवलं पूर्वपदान्तस्वरितत्वे बहुव्रीहित्वम्, उदाहरणबलात्, उदाहरणेऽप्युत्तरश्रुतिबलात् कल्प्यते । किन्नाम । अनुशासनमप्येवमस्तीत्याह पूर्वान्तस्वरित इति ।

पूर्वान्तस्वरिते पुंसोर्बहुव्रीहित्वमेप्यति ।

महाव्याकरणे सूत्रमिति स्वरविनिर्णय ॥१५२॥

ಪುंसೋ: ಪುಂಜಿಹ್ವಯೋ: ಸಮಸ್ಯಮಾನಯೋ: ಪೂರ್ವಪದಾಂತೇ ಸ್ವರಿಸತಿ ತತ್ಸಮಾಸಪ್ರಾತಿಪದಿಕೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿತವುಮೇಷ್ಯತೀತಿ ಸ್ವಾರ್ಥ: । (ಸುಧಾ)

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿಃ, ಇಂದ್ರಶತ್ರುಃ" ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗ ಬಂದಿದೆ. ಪೂರ್ವಪದದ ಕೊನೆಗಿರುವ ಸ್ವರಾಕ್ಷರವು ಸ್ವರಿತವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು ಎಂಬುವ ಅಂಶ ಕೇವಲ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಬಲದಿಂದಲ್ಲ. ಹೊರತು ಅನುಶಾಸನವೇ ಹೀಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು 'ಪೂರ್ವಾಂತಸ್ವರಿತೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಾಸಮಾಡುವ ಎರಡು ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಶಬ್ದಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪೂರ್ವಪದದ ಕೊನೆಯ ಸ್ವರವು ಸ್ವರಿತವಾದರೆ ಆ ಸಮಾಸಪ್ರಾತಿಪದಿಕವು ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ.

ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಕೃಷಿದಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಧಿಯೂ ನಿತ್ಯವೇ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ಯಥಾ ವಾ ಪ್ರತಿಬಂಧಾದಿನಿಮಿತ್ತಾಂತರವತಾತ್ ಕೃಷಿತ್ ಕಾರ್ಯಮ-
ಜನಯದಪಿ ಕಾರೀರ್ಯಾದಿ ವೃಷ್ಟಾದಿಕಾರಣಂ ಭವತ್ಯೇವ । ತಥಾ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತಿ
ವಿಧಿರಪಿ ಕಾರಣಾಂತರವತಾತ್ ಕೃಷಿದಪ್ರಸಕ್ತೋಽಪಿ ನಿತ್ಯ ವಿವ । ಕಾರಣಾಂತರಂ ಚ ಮುನಿವಚನಸ್ಯ
ನೈರರ್ಥ್ಯಸ್ಯಾಯೋಗಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಮೇವ । ವಿಶೇಷತಸ್ತು ನವಸರಾನ್ವ ವಿಚಾರ್ಯತೇ । ನ
ಚಾನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾಪನಮೇವಾಸ್ತು ಕಾರಣಾಂತರಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇಽನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ-
ಸ್ತಪ್ತಶಬ್ದಾಂತರಪ್ರಯೋಗಂ ವಿಹಾಯ ಸ್ತೋತ್ರವಿರುದ್ಧಭಾಷಣಾಯೋಗಾದಿತಿ । ನನ್ನೇವಂ ಸತಿ
'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ 'ಶಕುನಿಸೂತ್ರಯೋರಿತಿ ಸಾಧು' ಇತಿ ವಿಪ್ಲವತಃ-

ನಿರ್ಣಯಟೀಕಾವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇನ್ನ । ತತ್ರ 'ಅನಿತ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಾಂತರಾಪೋ-
ದಿತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಕತ್ವೇನ ಉಪಪನ್ನತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾಜ್ಞಪಿರೋಮಣಿಃ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪ-
ಪ್ಪೀಕಾಕಾರೋಽಪಿ ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾಸುಧಾಯೋರುನ್ಮತ್ತವತ್ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಂ ಕಥನ-
ಮಭಿದಧ್ಯಾತ್ ।

ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೆಲವು ಸಲ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿದ್ದರೂ
ಕೂಡ ಕಾರೀರಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾಗಗಳು ಮಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಆಗೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ
'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಕೂಡ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದಿದ್ದರೂ
ಕೂಡ ನಿತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಬೇರೆ ಕಾರಣವಾದರೂ ಮುನಿಗಳ ವಚನವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿಯಾದರೂ ಆ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವಸರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ. ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಆ
ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದೇ ಬೇರೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳೋಣ. ಅಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ.
ಹಾಗಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್' ಮುಂತಾದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಈ ರೀತಿ ತನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ತಾನೇ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ 'ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ
'ಶಕುನಿಸೂತ್ರಯೋಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕೆಯ
ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಅನಿತ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ
'ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪವಾದವುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ' ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನಿರೋ-
ಮಣಿಗಳಾದ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಟೀಕಾಕಾರರೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ ಹಾಗೂ
ಸುಧಾಗಳಲ್ಲಿ ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಯಾರು?

ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗ ಆಮ್ನಾಯಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸೂಚಕ ಹೌದೋ ಅಲ್ಲವೋ?

(ಲಘೋರಸರಂಜನೀ) - ನನು ತಥಾಪಿ ಯದುಕ್ತಮ್ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾ-
ಮ್ನಾಯೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಜ್ಞಾಪನಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್' ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮ್ । 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದತ್ವಾತ್ ಸುವಾಕ್ಯಮಾತ್ರೇ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ತತ್ರಾಮ್ನಾಯಸ್ಯ
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿ' ಇತಿ ವಿವರಣಾಂ ಕೃತಮಿತಿ ತೇನೈವ ತಜ್ಞಾ-
ಪನಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಮುಕ್ತಾಯಾಂ ಸುಧಾಯಾಮ್ - 'ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಸ್ವಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ
ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ 'ನಿರ್ಗೀತಜಯಕಾರಕಃ' ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಗೀತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ

ವಿವರಣಂ ಕೃತಮಿತಿತಿ ಚೇತ್ | ಕಿಂ ಸ್ವವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವೇನೈವ ವಿವರಣಂ ಜ್ಞಾಪಕಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಂ ಕಿಂ
ವಾ ವಿವರಣಮಾತ್ರಮ್ | ನಾಡ್ಯಃ | ಪ್ರಕೃತೇ ತದಭಾವಾತ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗರೂಪ
ವ್ಯಭಿಚಾರಕರಣಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕಾಂತರತ್ವಸಂಭವಾತ್ | ಅತಃ ವಿವ ತತ್ತ್ವೇವ ಸುಧಾಯಾಮ್ ಅಲ್ಪಾಚ್-
ತರಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನಾಪೀತ್ಯಪಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ |

ಅಲ್ಲ | ಇಷ್ಟಾದರೂ 'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿ' ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆಮ್ನಾಯವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು
ಹೇಳಿದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ವಿಧ-
ವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಎಲ್ಲವಿಧವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇದವೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು
'ಆಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿ' ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ
ಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ರೀತಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆನೋ ಕೂಡ "ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ ಎಂದು
ಹೇಳಿದರೆ ವಾದಜಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯು ಬಂದಾಗ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಕಾರಕಃ ಎಂದು
ತತ್ಪರಿಣಾಯವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ" ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವು ಇದೆ - ತಮ್ಮ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ನೀಡುವ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕ
ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಅಥವಾ ಕೇವಲ ವಿವರಣೆಯೋ? ಮೊದಲನೆಯದು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯ
ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಪ್ರಯೋಗ ಎಂಬ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಜ್ಞಾಪಕವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಅದೇ ಸುಧಾಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನಾಪಿ' ಎಂದು ಅಪಿ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೀಯಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಮಧ್ವಾರ್ಯಹೃದ್ಗತನಾದ ಇಂದಿರಾಪತಿ

ಇಂದಿರಾಪತಿಮಾನಂದಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣವಿಗ್ರಹಮ್ |

ನಮಾಮಿ ಸರ್ವದೋಷಾತಿದೂರಂ ಮಧ್ವಾರ್ಯಹೃದ್ಗತಮ್ ||

ಆನಂದಜ್ಞಾನಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ದೇಹವಾಗುಳ್ಳ, ಸರ್ವದೋಷಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ
ದೂರನಾದ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮನ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಾನಗಣ್ಯಗುಣವಾರಿಧೀನ್ |

ಶರ್ವಗುರ್ವಾದಿಗೀರ್ವಾಣದೇಶಿಕಾನ್ ಪ್ರೂಮಾಮೃಹಮ್ ||

ಎಣಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳ ಸಮುದ್ರರಾದ, ರುದ್ರ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಪೂಜ್ಯರನ್ನು ನಾನು ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸುಧಾವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಜಯಾರ್ಯರು

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ್ಗಾಢ್ಢಿಂ ವಿಮಹ್ಯ ಮತಿಭೂಷಿತಾ |

ಸಮುದ್ಧತಾ ಸುಧಾ ಯೈಸ್ತಾನ್ ಜಯಾರ್ಯಾನ್ ಪ್ರೂಮಾಮೃಹಮ್ ||

ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಪರ್ವತದಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಯಾರಿಂದ ಸುಧೆಯು ಹೊರತರಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅಂತಹ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಪೂಜ್ಯರನ್ನು ನಾನು ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ವಿಟ್ಟಲಾರ್ಯರನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ

ನೃಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯವರ್ಯಾಂಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣವಾರಿಧೀನ್ |

ತತ್ತಶಿಷ್ಯಾನ್ ವಿಟ್ಟಲಾರ್ಯಾನ್ ಭಜೇಽಹಂ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಯೇ ||

ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಸಮುದ್ರರಾದ ನೃಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ವಿಟ್ಟಲಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಾನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶಕುನಿಸೂತ್ರಯೋರಿತಿ ಸಾಧು

ಸ್ಮೃತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಲ್ಪಚ್ಛರತ್ವೇಽಪ್ಯಾಮ್ನಯಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಂ ಪ್ರತಿ ಮೂಲತಃನಾರ್ಭಹಿತತ್ವಾತ್ “ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮ್ ಇತ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಶಕುನಿಸೂತ್ರಯೋರಿತಿ ಸಾಧು” ಇತಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ಯವಾನ್ಯತ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ, ‘ಲಕ್ಷಣಹೇತೋರಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಲಿಂಗಮ್ ಇತಿ ವೃತ್ತಿಕಾರೇಣೈವೋಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಾಭಾವಃ |

‘ಅಶೇಷ-ಆಮ್ನಾಯ-ಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ’ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಮ್ನಾಯ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಸಮಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾವುದನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ‘ಅಲ್ಪಾಚ್ಛ ತರಂ ಪೂರ್ವಂ’ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಯಾವ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಚ್ ಅಕ್ಷರಗಳು (ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು)

ಕಡಿಮೆ ಇವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದು ಸ್ಫುತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ ಹೊರತು ಆಮ್ನಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಫುತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಬಹು ಅಚ್ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಆಮ್ನಾಯ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಷ್ಟು ಸರಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಉತ್ತರ.

(ಅ) 'ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಂ ಪೂರ್ವಂ ನಿಪತತಿ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್' - ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವುದು ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೋ ಅದನ್ನು ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಸ್ಫುತಿ-ಗಳಿಗೆ ವೇದವೇ ಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ.

(ಆ) ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರೇ ಬೇರೆಯ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ ತರಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿ, 'ಶಕುನಿಸೂತ್ರಯೋಃ' ಎಂಬ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

(ಇ) 'ಲಕ್ಷಣಹೇತೋಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ' - ಎಂದು ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಪ ಅಚ್ ಇರುವುದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಬಹು ಅಚ್ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಮ್ನಾಯಶಬ್ದವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪೇನಲ್ಲ.

टीका - एवं स्थाननवकेऽपि भेद एव दृष्टान्ता अभिहिताः । नत्वेकोऽपि दृष्टान्तोऽ-
भेदविषयोऽभिहितः । ततो नायमभेदोपदेश इत्युक्तं तद्विवृणोति - नहीति ॥

(वि.नि) - नहि शकुनिसूत्रयोनानावृक्षरसानां नदीसमुद्रयोर्जीववृक्षयोरणिमधानयोर्लवणोदक-
योगान्धारपुरुषयोरज्ञप्राणादिनियामकयोः स्तेनापहार्ययोश्चैक्यम् ।

टीका - "अल्पाक्षरम्" इत्यस्य अनित्यत्वाच्छकुनिसूत्रयोरिति साधु ।

ಒಂಭತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೂ ಕೂಡ ಭೇದವಿಷಯಕವೇ ಆಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಅಭೇದವಿಷಯಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಮಸಿ ಎಂಬುದು ಅಭೇದವಿಷಯಕವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ನ ಹಿ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ದಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಪಕ್ಷಿ, ನಾನಾವೃಕ್ಷಗಳ ರಸಗಳು, ನದಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರ, ಜೀವ ಮತ್ತು ವೃಕ್ಷ, ನೈಗ್ರೋಧಫಲದಲ್ಲಿಯ ಬೀಜ ಮತ್ತು ಅವರಲ್ಲಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ತ್ವ, ಉಪ್ಪು ಮತ್ತು ನೀರು, ಗಾಂಧಾರದೇಶ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿತರಲ್ಪಟ್ಟ ಪುರುಷ, ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ನಿಯಾಮಕ ಮತ್ತು

ಅವನಿಲ್ಲದೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದ ವೈಕೃತಿ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದವ ಮತ್ತು ಅವನು ಕದ್ದ ವಸ್ತು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಶಕುನ್ಯೋಃ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಶಕುನಿಸೂತ್ರಯೋಃ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಂ ಪೂರ್ವಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದವು ಅಲ್ಪಾಚ್-ವುಳ್ಳದ್ದೋ ಅದನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪೂರ್ವ-ನಿಪಾತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಎಂಬ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬಂದು ಸೂತ್ರಶಕುನ್ಯೋಃ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್ ನಲ್ಲಿರುವ ತರಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಂ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಿಯತ ಎಂದು 'ನಾಸಿಕಾಸ್ತನಯೋರ್ಧ್ವಾ-ಧೇಟೋಃ' ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸವಾಗಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡದೇ ನಂತರ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯ ನಿರ್ದೇಶಗಳು ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. 'ಅನ್ಮಹತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ-ಜಾತೀಯಯೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಾತೀಯ ಎಂಬ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚಪದವನ್ನು ಪರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ 'ಸಮುದ್ರ-ಅಭ್ಯಾಧ್ಯಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಭ್ರಶಬ್ದವನ್ನು ಪರತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಂ ಪೂರ್ವಂ ಎಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಥವಾ ಪೂಜ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವು ಬಹುಚ್ಛವಾಗಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ದಾರಕ್ಕಿಂತ ಪಕ್ಷಿಯು ಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪಕ್ಷಿವಾಚಕವಾದ ಶಕುನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಬಂದಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವರು.

(ರಾ.ಟಿ.) ಸೂತ್ರಪದಸ್ಯ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರತ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರಶಕುನ್ಯೋಃ ಇತಿ ಭಾವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ || ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಮಿತಿ ಸೂತ್ರೇ ತರಪ್ ಸ್ವಾರ್ಥೇ, ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ ಯತ್ ಅಲ್ಪಾಚ್ಚಂ ಪದಂ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತೋಕ್ತೇಃ ಅನಿಯತತ್ವಾತ್ ಕೃಚಿದನ್ಯಥಾಪಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ಯುಕ್ತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನಿಯತತ್ವಂ ನಾಸಿಕಾಸ್ತನಯೋರ್ಧ್ವಾಧೇಟೋಃ ಇತ್ಯಾದಿಸೌತ್ರನಿರ್ದೇಶಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

(ಶ್ರೀ.ಟಿ.) ನನು ಅಲ್ಪಾಚ್ಚರಂ ಪೂರ್ವಮಿತಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ ಯದಲ್ಪಾಚ್ಚರಂ ತತ್ಪಾಕ್-ಪ್ರಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಸೂತ್ರಾತ್ 'ಧವಖದಿರೌ' ಇತಿವತ್ ಸೂತ್ರಶಕುನ್ಯೋರಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಶಕುನ-ಸೂತ್ರಯೋರಿತಿ ಕಥಮುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ || 'ಅನ್ಮಹತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ-

ಜಾತೀಯಯೋಃ ಸಮುದ್ರಾಭ್ರಾದ್ಯಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಸ್ಯಾಪಿ ಜಾತೀಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಭ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರಯೋಗೇಣ ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕೇಚಿತ್ತು ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಂ ಪೂರ್ವಮಿತಿ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಗೋಕ್ತೇಃ ಅಲ್ಪಾಚ್ಛರಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ । ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ಸೂತ್ರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಶಕುನೇಃ ಚೇತನತ್ವೇನ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಗಃ ಇತಿ ಭಾವಃ ಇತ್ಯಾಹುಃ ।

‘ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ...’ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ -

येन प्रादुरभावि भूमिवलये व्यस्तारि गोसन्ततिः

प्राबोधि श्रुतिपङ्कजं करुणया प्राकाशि तत्त्वं परम् ।

ध्वान्तं ध्वंसमनायि साधुनिकरश्चाकारि सन्मार्गग-

स्तेन व्यासदिवाकरेण सततं मा त्याजि मे मानसम् ॥२॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ಯೇನ = ಯಾರಿಂದ (ಯಾರು); ಭೂಮಿವಲಯೇ = ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ; ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ = ಅವತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟತೋ (ಅವತರಿಸಿದರೋ); ಯೇನ = ಯಾರಿಂದ, ಗೋಸಂತತಿಃ = ಗೋ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ, ಸಂತತಿಃ = ಸಮೂಹವು; ವ್ಯಸ್ಮಾರಿ = ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟತೋ; ಯೇನ = ಯಾರಿಂದ; ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ = ಶ್ರುತಿ -ವೇದಗಳೆಂಬ ಪಂಕಜಂ - ಕಮಲವು; ಪ್ರಾಬೋಧಿ = ಅರಳಲ್ಪಟ್ಟತೋ; ಯೇನ = ಯಾರಿಂದ; ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ತ್ವವು; ಕರುಣಯಾ = ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದ; ಪ್ರಾಕಾಶಿ = ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟತೋ; ಯೇನ = ಯಾರಿಂದ; ಧ್ವಾಂತಂ = ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯು; ಧ್ವಂಸಂ = ಧ್ವಂಸವಾಗಿ; ಅನಾಯ = ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟತೋ; ಚ = ಮತ್ತು; ಯೇನ = ಯಾರಿಂದ; ಸಾಧುನಿಕರಃ = ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹವು; ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ = ಸತ್ = ಒಳ್ಳೆಯ, ಮಾರ್ಗ - ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಗಃ - ಇದ್ದದ್ದಾಗಿ; ಅಕಾರಿ = ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟತೋ; ತೇನ = ಅಂತಹ; ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ = ವ್ಯಾಸ - ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ, ದಿವಾಕರೇಣ - ಸೂರ್ಯನಿಂದ; ಮೇ = ನನ್ನ; ಮಾನಸಂ = ಮನಸ್ಸು; ಸತತಂ = ಎಂದಿಗೂ; ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ = ಬಿಡಲ್ಪಡದೇ ಇರಲಿ.

ಸಾರ - ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಸೂರ್ಯನು ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದಾಗ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ

ಪಸರಿಸುವನು. ಹಾಗೆ ಕಮಲವನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೋರುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶ-
ಬೀರುತ್ತಾನೆ. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಂಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಹಾಗೆಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಮಹಾಭಾರತ, ಪುರಾಣ,
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹರಡಿದರು. ಅರ್ಥಾತ್ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ವೇದವೆಂಬ
ಕಮಲವನ್ನು ಅರಳಿಸಿದರು. ಕರುಣೆಯಿಂದ ಪರತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾಡಿದರು. ಘನನಿಬಿಡವಾದ
ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದರು. ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ
ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಎಂದಿಗೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು
ಬಿಡದಿರಲಿ.

ವ್ಯಾ.ವಿ. - ಕರುಣಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ 'ಯೇನ' ಎಂಬುವುದರಂತೆ
ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಸತತಂ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಆಯಾಯ
ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಮಾನಸಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. 'ಸ್ವಾಂತಂ
ಹ್ಯಸಿ- ಮಾನಸಂ ಮನಃ' ಎಂದಿದೆ ಕೋಶ.

ಗುರುತ್ವೋಪಪಾದಕವಾದ ಗೋಸಂತತಿ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಗುರುತ್ವೋಪಪಾದಕಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವೋಪಪಾದನೇ ಕಿಂಚಿತ್ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ
ಪದ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪೇ "ಯೇನ" ಇತಿ ಪದ್ಯೇ ವೇದವಿಭಾಗಃ, ವೇದಾರ್ಥೋಪಬೃಂಹಕೇತಿ-
ಹಾಸಪುರಾಣಾದಿನಿರ್ಮಾಣಂ, ತನ್ನಿರ್ಣಾಯಕಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರನಿರ್ಮಾಣಂ ಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧೋಽಪಿ
ಗೋಸಂತತಿವಿಸ್ತಾರೋಽಭಿಮತಃ | ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ಯ 'ಪ್ರಾಬೋಧಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಂದೈರಧ್ಯಯತ್ತರೂಪೇ
ಪ್ರಾಬೋಧೇ ಹೇತುತ್ವಮ್ | ದ್ವಿತೀಯ-ತೃತೀಯಯೋಸ್ತು 'ಪ್ರಾಕಾಶಿ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರಾದಿ-
ಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | 'ಕರುಣಯಾ' ಇತ್ಯೇತತ್ 'ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ
ಸಂಬದ್ಧತೇ | ಅನೇನ 'ಪ್ರಾದುರಭಾವತ' ಇತಿ ಪದ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಪ್ಪುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಲುಜ್-
ಪ್ರಾಯಪಾಠಭಂಗಪರಿಹೀರ್ಷಯಾ ಆಹ - ಮೇತಿ || ಮಾಪ್-ಯೋಗೇ ಲುಜಃ ಸರ್ವ-
ಲಕಾರಾಪಪಾದಕತ್ವಾನ್ ತ್ವಜ್ಯತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮಗಳು
ಅವರಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಆ ಧರ್ಮಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ
ಮಾಡಲು 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ
ಶ್ಲೋಕವು 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-

ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಯೇನ ಗೋಸಂತತಿ: ವ್ಯಸ್ಥಾಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಯಾವ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಗೋಸಂತತಿ: ಅಂದರೆ ವೇದವಿಭಾಗವು ಹಾಗೆ ವೇದಾರ್ಥಉಪ-ಬೃಂಹಕವಾದ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಎಂಬ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೂರೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ವೇದವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮಂದರಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಎರಡು ಮೂರನೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಪರಾಪರತತ್ವಗಳ ಪ್ರಕಾಶ-ವಾಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. 'ಕರುಣಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಅನ್ವಯಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತ:' ಎಂಬ ಪದ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಉಪ್ಪು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ ಮೇ ಮಾನಸಂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಿಗಬೇಕಾದರೆ ಯದ್ಯಪಿ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಯಶಾಠಭಂಗವಾದೀತು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಮಾಪ್ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಉಪ್ಪು ಲಕಾರವನ್ನೇ ಅಂದರೆ ತ್ಯಾಜಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಯಶಾಠಭಂಗವಾಗದೇ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಾದ ಲೋಡರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು.

ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಪರದೇವತಾ-ವಿಕ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ಯ,
ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುತ್ವಗಳ ಅಸಂಭವಶಂಕಾ

(ಆನಂದ) - 'ತಮೇವ' ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಗುರುತ್ವೇನ ವೇದವ್ಯಾಸವಂದನಂ ಕ್ರಿಯತೇ | ತತ್ರ 'ತಮೇವ' ಇತ್ಯನೇನ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪರದೇವತ್ವಕಾಮುಕ್ತಂ, ತದಯುಕ್ತಮ್ | ವೇದವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿವಿವಕ್ಷೇನ ಮೂಲರೂಪಸ್ಯ ಚ ಜನ್ಮಾದಿಪೂಜ್ಯತ್ವೇನ ವಿರುದ್ಧಭರ್ಮಾಧಿಕರಣಯೋ-ರೈಕ್ಯಾಯೋಗಾತ್ | 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಮ್' ಇತ್ಯೇತತ್ ತದ್ಗುರುತ್ವೋಪಪಾದನಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಭವಮ್ ಉತ್ಪಾದಕಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತದಯುಕ್ತಮ್ | ಪುತ್ರಾದೇ-ರಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ತದ್ವಿರುದ್ಧಕಲ್ಪಾಯೋಗಾತ್ | 'ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮೇವ ಉಪದೇಶ್ಯತ್ವೇನ ಗುರುರ್ನಾಸ್ತೇಷಾಮ್ ಇತಿ ಪ್ರತೀ-ಯತೇ, ಅತಃ 'ತಮೇವ' ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಕಿಂಚಿದ್ವಾಚಫೇ - ಯೇನೇತಿ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೆಲವು ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಸಿಗುವುದು.

ಅದು ಹೀಗೆ - 'ತಮೇವ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರವೇ ಆದ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧ-ಧರ್ಮಗಳಿರಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಜನ್ಮವಿದೆ. ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವ ಎಂಬ ಪದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ಮೂಲಕ ಅವರಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವೇದ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ ಅರ್ಥಾತ್ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಂಬರ್ಥ ಬರುವುದು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದವು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ, ಇನ್ನು 'ಜಗದ್ಗು-ರೂಣಾಂ ಗುರುಂ' ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಗುರುಗಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಇಷ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ.

ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ - ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ, ವೇದಪ್ರಬೋಧಕತ್ವ,
ಗೋಸಂತತಿವಿಸ್ತಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಸಂಭವಶಂಕಾಪರಿಹಾರ

(ಆನಂದ) - ತಥಾ ಚ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಮಾತ್ರಸತ್ವೇನ ಉತ್ಪತ್ತಾದೇರಭಾವಾತ್ ಪರದೇವತೈಕ್ಯಂ ಯುಕ್ತಮ್ । 'ಪ್ರಾಬೋಧಿ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರತ್ಯಾದೇರುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರಬೋಧಕತ್ವಮೇವ, ನ ತು ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾನ್ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವವಿರೋಧಃ । 'ವ್ಯಸ್ತಾರಿ ಗೋಸಂತತಿಃ' 'ಪ್ರಾಕಾಶಿ ತತ್ತ್ವಂ ಪರಂ' 'ಧ್ವಾಂತಂ ಧ್ವಂಸಮನಾಯಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಾ-ತ್ರಯೇಣ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನ ಗುರುತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್ ।

'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವೇ ಹೊರತು ಜನ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. 'ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ವೇದವೆಂಬ ಕಮಲವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯವು ಅರಳಿಸಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಭವ ಎಂದರೆ, ನಷ್ಟಪ್ರಾಯವಾದ ವೇದದ ಉದ್ವೋಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಎಂದರ್ಥ ಹೊರತು ಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

'ಗೋಸಂತತಿಃ ವ್ಯಸ್ತಾರಿ' 'ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಕಾಶಿ' 'ಧ್ವಾಂತಂ ಧ್ವಂಸಮನಾಯಿ' ಎಂಬ ಮೂರು

ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರುಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ವ್ಯಾಸ-ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಶೇಷ

(ಶ್ರೀನಿಧಿ) — ಅತ್ರ 'ಪ್ರಾಚೋಧಿ' ಇತ್ಯಾದಿ 'ಧ್ವಂಸಮನಾಯ' ಇತ್ಯಂತಂ ಸೂರ್ಯೇ ಯುಗಪತ್, ವ್ಯಾಸೇ ತು ಕ್ರಮೇಣ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ ।

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವರಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯ ಭೂಮಿವಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವವು. ಕತ್ತಲೆಯು ದೂರವಾಗುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಭೂಮಿವಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವವು, ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯು ದೂರವಾಗುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಸಮಾನವಾದರೂ ಒಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಪ್ರಾಚೋಧಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ 'ಧ್ವಂಸಂ ಧ್ವಂಸಮನಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳೇನಿವೆ ಅದು ಸೂರ್ಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆಗುವವು. ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪಾಂಡುರಂಗೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ ಟಿಪ್ಪಣೀ - ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ

ಸದ್ವೋಧೋರುಸುಖೋನ್ನತದ್ವೈವರೌದಾರ್ಯಾಗ್ನಿವೀರ್ಯಾತುಲ-

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗುಣಾರ್ಣವಂ ಜನಿದ್ಯುತಿಫ್ರಾಂತ್ಯಾದಿದೋಷಾಂತಗಮ್ ।

ವೈರಾಗ್ಯೋನ್ನತಭಕ್ತಸಂಪ್ರತಿಮತಿಥ್ಯಾನ್ವೈತ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಂ

ಸದ್ವಿಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಮದೇಶಪೂರ್ವಸುರಪಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಸಿಂಹಂ ಭಜೇ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನ, ಬಹಳವಾದ ಸುಖ, ಉನ್ನತವಾದ ಕಾಂತಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಔದಾರ್ಯ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೀರ್ಯ, ಅತುಲವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ಸಮುದ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹುಟ್ಟು ಸಾವು ಭ್ರಾಂತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ್ದಾನೆ. ವೈರಾಗ್ಯ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಕ್ತಿ, ಸಮ್ಯಕ್-ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಿಷಯನಾಗುವನು. ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನು. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು.

ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಖುಷಿಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು
ವೇದವ್ಯಾಸಂ ವೇದಮುದ್ದೃತ್ಯ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥಂ ಭಾರತಾದ್ಯಂ ಚ ಸೂತ್ರಮ್ |
ಕೃತ್ವಾಜೇತೇಂದ್ರಾದಿವೇದೇಷು ದತ್ತಾ ಜೈಮಿನ್ಯಾದೀನ್ ಬೋಧಯಂತಂ ನಮಾಮಿ ||

ವೇದವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಮಹಾಭಾರತ ಮೊದಲಾದ
ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಇಂದ್ರಾದಿವೇದವತೆಗಳಿಗೆ ನೀಡಿ, ಜೈಮಿನಿ ಮೊದಲಾದ
ಖುಷಿಗಳಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವೈಷ್ಣವಮಾರ್ಗ ಅವಭಾಸಕರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು

ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯವರ್ಯೋನಿಲವಪುರತುಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ
ಕೃತ್ವಾ ದುರ್ವಾದಿಭಾಷ್ಯಾಣ್ಯಪವದಿತುಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಂ ಚಾನುವರ್ತ್ಯ |
ತತ್ರತ್ಯನ್ಯಾಯದೀಪ್ತೌ ವರನಯವಿವೃತಿಂ ಚಾಕರೋತ್ ಸತ್ಸುಖಾರ್ಥಂ
ತಂ ಮೇ ಸದ್ಬೋಧಿಸಿದ್ಧೌ ಗುರುಗಮನುಭಜೇ ವೈಷ್ಣವಾಧ್ವಾಪಭಾಸಮ್ ||

ಯಾವ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಗುರುಗಳು ವಾಯುವಿನ ಅವತಾರಭೂತರಾದವರು,
ಅತುಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಮಾಡಿ, ಆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದರೋ ಅಂತಹ ವೈಷ್ಣವಮಾರ್ಗವನ್ನು
ತೋರಿಸಿದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಬುದ್ಧಿಯ
ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ

ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ವಾಕ್ಯೇತಸೋರ್ಮಾನಿನೀಂ ಭಾರತೀಂ ತ್ವಾಂ ಟೀಕಾಕೃದುಕ್ತೌ ಪರಿಗಚ್ಛತೋ ಮೇ |
ವಾಕ್ಯೇತಸೋಃ ಸಂಸ್ಥುರು ಸನ್ನಿಧಾನಂ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿತ್ವಾಂ ಪ್ರಣಮಾಮಿ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ||

ಮಾತು ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು .ಕೈಮುಗಿ-
ದವನಾಗಿ ಶಿರಬಾಗಿ ನಮಿಸುತ್ತೇನೆ. ದೇವಿಯೇ ನೀನು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ
ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಡು.

ನನ್ನ ಮಾತು ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಮಾತು ಪ್ರತಿದಿನ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲಿ

ಶ್ರೀಮಧ್ವೋಕ್ತವಿಶಾಸಿನೀ ವರಗುರುಪ್ರೌಢಪ್ರಸಾದಾರ್ಜಿತಾ
ದುರ್ವಾದೀರಿತಮೂಕತಾಪಸರಣೀ ಗಂಭೀರಭಾವಾನ್ವಿತಾ |

ಶುದ್ಧಾ ಶ್ರೀಜಯರಾಜವಾಗುನದಿನಂ ಮದ್ವಾಗ್ನಿದೋರ್ಭಾಸತಾಂ
ಯದ್ಭಾನಾತ್ ಮಮ ವಾಗಶೇಷವಿದುಷಾಮಲ್ಪಾಪಿ ಮಾನ್ಯಾ ಭವೇತ್ ||

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಗುರುರಾಜರ ಮಾತು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಹಾಗೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲಿ. ಯಾವ ಆ ಜಯರಾಜರ ಮಾತಿನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ನನ್ನ ಮಾತು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆ ಜಯತೀರ್ಥರ ಮಾತು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವುದು. ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಗುರುಗಳ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದದ್ದು. ದುರ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಬಂದ ಮೂಕತ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು. ಗಂಭೀರವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವುದು.

ಬುದ್ಧಿಯ ವೀರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಭಜನೆ

ಯಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಃ ಸುಖಮುನಿಗುರುಸಂಪ್ರೋಕ್ತಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯ-
ನ್ಯಾಯವ್ಯಾಖ್ಯಾತಸೂತ್ರೇ ಜಯಮುನಿರಚಿತವ್ಯಾಕೃತೌ ಚಾತಿಥೀರಃ |
ಚಕ್ರೇ ದುರ್ವಾದಿಭಂಗಂ ಸುಜನಸುಮತಯೇ ಚಾಕರೋಚ್ಛಂದಿಕಾದಿ-
ಗ್ರಂಥಂ ಜೀವೇಶಭೇದಾದಿಪರಮನುಭವೇ ತಂ ಧಿಯೋ ವೀರ್ಯಸಿದ್ಧಯೇ ||

ಯಾವ ಪೂಜ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯ-
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಜಯ-
ತೀರ್ಥರ. ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜ್ಞಾನಿಗಳೋ ಯಾವ ಪೂಜ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು
ಸಾತ್ವಿಕರ ಒಳ್ಳೆಯ ಬುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಜೀವೇಶಭೇದ ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ
ಚಂದ್ರಿಕಾದಿಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೋ, ಯಾರು ದುರ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೋ
ಅಂತಹವರನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯ ವೀರ್ಯತೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀರಘೂತಮಾದಿಗುರುಗಳು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿರುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ

ರಘೂತಮಾದ್ಯಾ ಗುರವೋ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿಶಾಲಿನಃ |
ಮನ್ಯಾಸಂ ವರ್ತಯಂತು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಸುವರ್ತನಿ ||

ರಘೂತಮರೇ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿಸಂಪನ್ನರಾದ ಗುರುಗಳು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ.

ವಿದ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಧೀಶಯತಿಗಳು

ಯೇನಾಲಾಭಿ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಜಮಹಾಜ್ಞಾನಂ ಸಮಾಃ ಪೋಡತಂ
ಯೇನಾಬೋಧಿ ರಮೇಶತತ್ತ್ವಮಪವಾದ್ಯುಕ್ತಪ್ತ ದೂರೀಕೃತಾ |
ಯೇನಾಕಾರಿ ವಿರಕ್ತಿರಚ್ಯುತಪದೇ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಲೋಕಶ್ರುತಾ
ವಿದ್ಯಾಧೀಶಯತಿಃ ಸ ಮೇ ಪರಗುರುಃ ವಿದ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯ ಭವೇತ್ ||

ಯಾರಿಂದ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಹಾಜ್ಞಾನವು ಪದಿನಾರುವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಸಿಕ್ಕಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ಭಗವಂತನ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮಾತು ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೈರಾಗ್ಯವು ಉಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಯಾರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠಗುರುಗಳಾದ ವಿದ್ಯಾಧೀಶಯತಿಗಳು ನನ್ನ ವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆಗಲಿ.

ಒಣಗಿದ ಮರಗಳನ್ನೂ ರಸಭರಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಮಹಾತ್ಮರು

ಯದ್ವಸ್ತನಿಃಸೃತರಮೇಶಪದಾಭಿಷೇಕತೀರ್ಥೇನ ಶುಷ್ಕತರವಃ ಸರಸಾ ಗಯಾಯಾಮ್ |
ಜಾತಾ ವಿಪಶ್ಯತಿ ಜನೇ ಒಹುದೇಶಸಂಸ್ಥೇ ತಂ ದೈವತಂ ಪರಪುಮಾಂಸಮಹಂ ನಮಾಮಿ ||

ದೇವತಾಮರುಷರಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವರಾದರೂ ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೇಶದ ಜನರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಭಗವಂತನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿದ ತೀರ್ಥದಿಂದ, ಒಣಗಿದ ಮರಗಳನ್ನು ರಸಭರಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ವ್ಯಾಪ್ತಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಸನ್ನತರಾದ ಆನಂದಭಟ್ಟರಕರು

ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭನಿವಾಸಿಗೌತಮಸರಿತ್-ಸ್ನಾನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ-
ಸದ್ಧೌತಾರ್ಷಾದಿಗುರುಕೃತರ್ಮನಿಚಯಪ್ರೀತಪ್ರಪೂಜಾರತಮ್ |
ಶ್ರೀಮದ್ವೀಯಸುಶಾಸ್ತ್ರಕಂಟಕಹರಾಂಸ್ತದ್ವ್ಯಾಕೃತೌ ಪಂಡಿತಾನ್
ಪಂದೇ ವ್ಯಾಪ್ತಶುಭಷ್ಯಸನ್ನತಿಯುತಾನಾನಂದಭಟ್ಟರಕಾನ್ ||

ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಗೋದಾವರೀ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಹೋಮ ಋಷಿಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ಭಗವಂತನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದ, ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಿಕಳೆ ಇರುವುದನ್ನು ನಿವಾರಣೆ

ಮಾಡುತ್ತ, ಆ ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದ, ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಶಿಷ್ಯ-
ಸಮೂಹದಿಂದ ನಮಸ್ಕೃತರಾದ ಆನಂದಭಟ್ಟಾರಕರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರಾದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು

ಇನೋದಯಸ್ನಾನಸುರಾರ್ಚನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಸತ್ಯರ್ಮರತಾತಿಪದ್ಧಮ್ ।

ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸಾಭಿಧಮಾರ್ಯವರ್ಯಂ ಶಿಷ್ಯಮಾನೌಷ್ಣಸಿಧೀರಶಿಷ್ಯಕಮ್ ॥

ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಸ್ನಾನ, ದೇವತೆಗಳ ಅರ್ಚನ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮೊದಲಾದ
ಸತ್ಯರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದ, ಅತಿಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೂಹವುಳ್ಳ ಪೂಜ್ಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ-
ರಾದ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರಾದ ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರು ಅಪಾಯದಿಂದ ಕಾಪಾಡಲಿ

ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯನಿಧಿಪ್ರಸೂತಯತಿರಾಟ್ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥಾಧಿಪಃ

ಸತ್ಯಾಭಿ(ಭೀ)ನವತೀರ್ಥಸದ್ಗುರುವರೇ ಸಂಪದ್ಭಾಗ್ಯಪ್ರದಃ ।

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿನಾಥರಾಮಭಜಕಪ್ರೀತ್ಯರ್ನವೈಃ ಸಾಧನೈಃ

ಭಕ್ತಂ ಮಾಂ ನರಸಿಂಹಮಾತು ಕೃಪಯಾ ಪಾಯಾದಪಾಯಾತ್ ಪ್ರಭುಃ ॥

ಶ್ರೀಸತ್ಯಾಭಿನವತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸದ್ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ,
ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಹೊಸದಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ವೇದವ್ಯಾಸ-ರಾಮರನ್ನು ಭಜಿಸುವ,
ಸಮರ್ಥರಾದ, ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರಿಂದ ಪ್ರಾರುರ್ಭವಿಸಿದ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯ-
ನಾಥತೀರ್ಥರು ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಭಕ್ತನಾದ ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ನನ್ನನ್ನು ಅಪಾಯದಿಂದ ಕಾಪಾಡಲಿ.

ಶ್ರೀಮದ್ವೇಶನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅರ್ಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೇಶವಾರ್ಯರು

ವಿದ್ಯಾಧೀಶಗುರೋರಶೇಷಸಮಯಾನಭ್ಯಸ್ಯ ಮಾರ್ಧೀಯ-

ಸತ್ತಂತ್ರಾರ್ಥಂ ಪ್ರವಿಚಾರ್ಯ ಚಾನುಷ್ಯದಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಕ್ತ್ಯಾಭವತ್ ।

ದುರ್ವಾದೀಂದ್ರಸುಭಂಗಕೃದ್ಧರನದೀಶ್ವನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕೃತ್

ಶ್ರೀಮದ್ವೇಶವರಾರ್ಚನೇ ರತಮನಃ ಶ್ರೀಕೇಶವಾರ್ಯಾಷ್ಟಯಃ ॥

ವಿದ್ಯಾಧೀಶಗುರುಗಳಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು
ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರವಚನಮಾಡುವವರಾದರು.
ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಭಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು. ಶ್ರೇಷ್ಠನದೀಶ್ವನಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು

ಮಾಡಿದವರು. ಮಧ್ಯೇಶನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರ್ಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಮನಸ್ಸು ಶ್ರೀಕೇಶವಾರ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರು.

ತಂದೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ಯದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಶಾಲಾ ತ್ವಹಮಹಮಿಕಯಾ ಶಿಷ್ಯಸಂಘೇನ ಪೂರ್ಣಾ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಚಾತುರ್ಯದೂರೀಕೃತಕುಮತಿಜನಾ ಶಿಷ್ಯವಾಕ್ಸಾರಯುಕ್ತಾ |
ಸಾಯಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾಶಿಷ್ಯಪ್ರಸುತವರನರಾವಲ್ಯಪೂರ್ವಾನ್ನಚಾತ-
ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಯುಕ್ತಾ ಗುರುಂ ತಂ ಪಿತರಮಪಿ ಪತಿಂ ನೌಮಿ ಮೇ ರೂಪದೀಪಮ್ ||

ಯಾರ ಪಾಠಶಾಲೆಯು ನಾನು ಮೊದಲು ನಾನು ಮೊದಲು ಎನ್ನುವ ಶಿಷ್ಯಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೋ, ಎಲ್ಲಿ ಯಾರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಕುತ್ಸಿತ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಜನರೆಲ್ಲ ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೋ, ಯಾವುದು ಶಿಷ್ಯರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತಹದೋ, ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಬಳ್ಳಿಯಂತಿರುವ ಬಂಧುಮೊದಲಾದ ಶಿಷ್ಯರು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಶ್ರೇಷ್ಠಜನರುಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಪೋಷಣೆಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇದ್ದಿತೋ ಅಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಗುರುವಾದ ಕಾಂತಿಸಂಪನ್ನರಾದ ತಂದೆಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅವರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥ-ಅಲೋಚನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಲಿ?

ಯಸ್ಯಾನುಗ್ರಹಲೇಶತೋಽಹಮಭವಂ ವಿದ್ವತ್ತುಮಾನಾತ್ರಯೋ
ಯದ್ವ್ಯಾಚಾನುಗತೇರ್ಮದೀಯವಚನಂ ವಿದ್ವನ್ಮನೋಗೋಚರಃ |
ಯೋ ಮಚ್ಛಕ್ಷಣಸಿದ್ಧಯೇ ಮಮ ಕರೇಣಾಲೇಖಯದ್ ವ್ಯಾಕೃತೇ-
ಸ್ತತ್ತೇವಾಂ ಕರದಾಣಿ ಕಾಂ ತದುದಿತಾರ್ಥಾಲೋಚನಾದೇಃ ಪರಾಮ್ ||

ಯಾರ ಅನುಗ್ರಹದ ಲೇಶದಿಂದ ನಾನು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದೇನೋ, ಯಾರ ಮಾತನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮಾತು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾರು ನನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣಶ್ರೋತೃರ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದರೋ, ಅವರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳ ಆಲೋಚನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಲಿ.

ಪೋಷಿಸಿದ ತಾಯಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ರುಗ್ಗಿಣ್ಣಾಯೀಮಾತೃಪಾದೌ ಪ್ರಪಂದೇ ಸುಷ್ಪನ್ನಾದೇರ್ಧಾನತೋ ಲಾಲನಾಚ್ಛ |
ಮಾಂ ಸಂಪಾತ್ಯ ಜ್ಞಾನಿವರ್ಗೇ ನಿವೇಶಯೋಗ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾತೀರ್ಥಚೋರಕ್ಷತಾರೌ ||

ಪೂಜ್ಯರಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀ ತಾಯಿಯ ಪಾದದ್ವಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾವ ತಾಯಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ, ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ನನ್ನನ್ನು ಮೋಷಣೆ ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದರೋ ಅಂತಹ ಅವರ ಪಾದಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಜ್ಯೇಷ್ಠಭ್ರಾತೃವಾದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು

ಯೋ ವೈ ಶಾಸ್ತ್ರಚತುಷ್ಟಯೇಽತಿನಿಶುಕೋ ದೂರಿಕೃತಾಜ್ಞಾನಕೋ
ದುರ್ವಾದೀಂದ್ರವಿದಾರಣೇತಿಚತುರೋ ದಾನೇ ತು ಕರ್ಣೋಪಮಃ |
ಗುರ್ವಾನುಗ್ರಹವಾರಿಧಿರ್ಮಯ ಪರಸ್ತೇಹಂ ದಯಾತೋಽಕರೋತ್
ಜ್ಯೇಷ್ಠಭ್ರಾತರಮಾತ್ರಯೇ ಸುಮತಯೇ ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸಂ ಗುರುಮ್ ||

ಯಾರು ನಾಲ್ಕು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿಶುಕರಾಗಿದ್ದಾರೋ, ಯಾರಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವು ದೂರ-
ವಾಗಿತ್ತೋ, ಯಾರು ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ದುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಚತುರರೋ,
ಯಾರು ದಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಂತೆಯೋ, ಯಾರು ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹಸಮುದ್ರವನ್ನು ಪಡೆದವರೋ,
ಯಾರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಮಾಡಿದರೋ ಅಂತಹ ಗುರುಗಳಾದ
ಅಣ್ಣನಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸರನ್ನು ಸದ್ಬುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಕ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ರಚನೆ

ಅಥೋಕ್ತನದ್ವ್ಯಕ್ತಪಯಾ ಗುರುತಿಕ್ಷಾನ್ಮಸಾರತಃ |

ಯಥಾಮತಿ ವ್ಯಾಕರೀಶ್ವೇ ಸೌಧವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಮ್ ||

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ
ಬುದ್ಧಿ ಸುಸಾರ ಸುಧೆಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಎಡವಿದರೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂದ್ಯನಲ್ಲ

ಶ್ರೀಮಚ್ಚೈಗುರುತದ್ಗುರೂದಿತಮಹಾಟೀಕಾವಿವೃತ್ತಾದಿಕಂ
ನಾನಾಶಾಸ್ತ್ರಗಮರ್ಮವಾಕ್ಯರಚನಾತ್ಮಲೀವಿದಾಂ ತೋಛತೇ |

ಅಷ್ಟೇವಂ ಗುರುಪಾದಚಿಂತನಬಲಾತ್ ಸ್ವತೋರುತಚ್ಚಿಂತಂ

ನ್ಯಾಯಾಂಸ್ತತ್ರ ಯತನ್ ಸ್ವಲಕ್ಷ್ಯಪಿ ಪುನರ್ನಿಂದೋ ನ ಸುಜ್ಞಾನಿನ್ಯಾಮ್ ||

ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳ ರಚನೆಯ ಶೈಲಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಗುರುಗಳು ಪರಮಗುರುಗಳು ಅವರ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದ ಮಹಾಟೀಕೆಗಳ ವಿವರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಗುರುಗಳ ಪಾದಚಿಂತನೆಯ ಬಲದಿಂದ, ಬಹಳಷ್ಟು ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಹಾಗೆ ಸ್ಮರಣೆಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಹಾಗೆ ಅನೇಕ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತ ಎಡವಿದರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂದಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಯಪಾಠಭಂಗ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತ್ಯಾಜಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ

ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಮ್ ಇತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಯಾಂ ಲೋಟಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೇ 'ತ್ಯಾಜಿ' ಇತಿ ಲುಜ್ ಪ್ರಯೋಗಃ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತೋ 'ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಲುಜ್ ಪ್ರಾಯಪಠಿತಮಿದಂ ಕ್ರಿಯಾ-ಪದಂ ಯದಿ ಲೋಡಂತಂ ತರ್ಹಿ ಅರ್ಥಾನುಗುಣ್ಯೇನಪಿ ಪ್ರಾಯಪಾಠಭಂಗಃ ಆಯಾತಿ | ಆಶಿಷೋಭಿಪ್ರೇತತಯಾ ಲುಜರ್ಹಸ್ತು ನ ವಿವಕ್ಷಿತಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಲೋಡರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾ ಚ ಭವಿತವ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾಯಪಾಠಭಂಗಶ್ಚ ಮಾಸ್ತು ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕಮಾಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ ಕೃತಃ | ಮಾಜಶ್ಚ ಯೋಗೇ ಲುಜಃ ಸರ್ವಲಕಾರಾಪವಾದಕತಯಾ ಲೋಡರ್ಥಕ ವಿವಾಯಂ ಲುಜಕ್ತಃ ಇತ್ಯಾಹ - ಲುಜ್ ಪ್ರಾಯಪಾಠೇತಿ ||

'ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ ಮೇ ಮಾನಸಂ' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರೇ! ನೀವು ಬಿಡದಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ' ಎಂದು ಲೋಟ್ ಲಕಾರದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. 'ತ್ಯಾಜಿ' ಎಂದು ಲುಜ್ ಲಕಾರದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಏಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೂ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ, ವ್ಯಸ್ತಾರಿ, ಪ್ರಾಚೋಧಿ ಮುಂತಾದ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಲುಜ್ ಲಕಾರದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಕೊನೆಗೆ ಲೋಟ್ ಲಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಃಪಾಠವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಪ್ರಾಯಃಪಾಠ ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಒಂದು ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದು ಮಧ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕೊನೆಗೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯದ್ದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಯಪಾಠ ಎನಿಸುವುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಮಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ ಎಲ್ಲ ಲಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಲುಜ್-ಲಕಾರವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿದೆ.

ಕಂಬದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದಂತೆ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ

(ರಸರಂಜನೀ) - ತತಶ್ಚ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಭೂಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷೇ ಸ್ತಂಭಾದಾವಿವ ಭೂಮಿ-
ವಲಯೇ ಯಮುನಾದ್ವೀಪೇ ಪರಾಶರಾತ್ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ ಪ್ರಾದುರಭಾವೀತಿ | ಇದಮುದಿತಂ
ಭವತಿ - ನೈಸಿಂಹಾದಿಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ತಂಭಾದೇರಿವ ವ್ಯಾಸವ್ಯಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಸವ್ಯಾ
ಅಪ್ಯವಧಿತ್ವೇನ ನ ತು ತತೋ ಮಾತ್ರಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಃ | ಪುರಾಣಾದಿವಚನಂ ತು ಅಯೋಗ್ಯ-
ಜನವ್ಯಾಮೋಹನಾಂ ಕೃತವಿಡಂಬನಾನುವಾದಮಾತ್ರಪರಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮಿತಿ | ಯಥಾಹುಃ
-

‘ಯಥಾ ನೈಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸ್ತಂಭಾತ್ ತಥಾ ನಿತ್ಯತನುತ್ವತೋ ವಿಭುಃ |

ಆವಿರ್ಭವೇತ್ ಯೋಜಿತಿ ನೋ ಮಲೋತ್ಕಃ ತಥಾಪಿ ಮೋಹಾಯ ನಿರರ್ತಯೇತ್ ತಥಾ’

(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.10/49)

ಇತಿ | ತರ್ಹಿ ಸ್ಥಾನಾನಂತರಂ ವಿಹಾಯ ತಸ್ಯಾಂ ಕುತಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ -
ಕರುಣಯಾ ಇತಿ || ತದೀಯತಪಸ್ತುಷ್ಟೇನ ಹರಿಣಾ ತಸ್ಮೈ ತವ ಪುತ್ರೋ ಭವಿತಾಹಮಿತಿ
ವರೋ ದತ್ತಃ, ಅತಃ ಸ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪರಿಪಾಲನಾಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಕರುಣಯೈವ ತದೀಯಕ್ಷೇತ್ರೇ
ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ನ ತ್ವನ್ಯತ್ಪ್ರೋತ್ಪತ್ತಮಶಕ್ಯೇತಿ | ಯಮಾಹುಃ -

‘ವಸಿಷ್ಠನಾಮಾ ಕಮಲೋದ್ಭವಾತ್ಮಜಃ ಸುತೋಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ ತನಯಃ ಪರಾಶರಃ |

ತಸ್ಮೋತ್ರಮಂ ಸೋಽಪಿ ತಮೋಽಚರದ್ಧರಿಃ ಸುತೋ ಮಮ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತದ್ಧರಿದೌ ||

ಉವಾಚ ಚೈನಂ ಭಗವಾನ್ ಸುತೋಽಪಿ ತೋ ವಮೋರ್ಮದೀಯಸ್ಯ ಸುತಾಸ್ತಿ ತೋಭನಾ |

.....

ನಾಮ್ನಾ ತು ಸಾ ಸತ್ಯವತೀತಿ ತಸ್ಯಾಂ ತವಾತ್ಮದೋಷಂ ಭವಿತಾಸ್ಯಜೋಷಿ’ ಇತಿ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(10/42-46)

ಯೇನ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ - ವೇದವ್ಯಾಸರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದರು.
ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತರಾದರು ಹೊರತು ಹುಟ್ಟಿದರು ಎನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ
ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆ ನರಸಿಂಹದೇವರು ಸ್ತಂಭದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತರಾದರು ಅರ್ಥಾತ್
ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂದನ್ನುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಮುನಾದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರರಿಂದ ಸತ್ಯವತಿ-
ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತರಾದರು. ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ ಇದು. ಭಗವಂತ ಒಂದೊಂದು

ರೂಪದಿಂದ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಆರಿಸುವನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವತಿದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ತಂಭದಂತೆ ಹೊರಬರಲು ಅವಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದನಷ್ಟೆ. ಮುಂಚೆ ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ವರದ ಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದನು. ಹಾಗಾದರೆ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸತ್ಯವತಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದರು ಅಥವಾ ಹುಟ್ಟಿದರು ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಹೇಗೆ ಸರಿ ಎಂದರೆ ಅಯೋಗ್ಯಜನರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಬರಲು ಭಗವಂತ ಮಾಡಿದ ವಿಡಂಬನೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ನರಸಿಂಹಾಕೃತಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವದಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಒಂದು ಮಾತು -

'ಯಥಾ ನೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸ್ತಂಭಾತ್ ತಥಾ ನಿತ್ಯತನುತ್ವತೋ ವಿಭುಃ |

ಆವಿರ್ಭವೇತ್ ಯೋಷಿತಿ ನೋ ಮಲೋತ್ಥಃ ತಥಾಪಿ ಮೋಹಾಯ ನಿದರ್ಶಯೇತ್ ತಥಾ' (10/49)

ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಮರ್ಥನಾದ ಭಗವಂತನು ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ. ಅದರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡನಷ್ಟೆ ಹೊರತು ಶುಕ್ರತೋಣಿತಾದಿಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ದೇಹ ನಿತ್ಯವಾದುದು. ಆದರೂ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಾದರೂ ಅಯೋಗ್ಯಜನರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪರಾಶರರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವರಪ್ರದಾನ

'ವಸಿಷ್ಠನಾಮಾ ಕಮಲೋದ್ಭವಾತ್ಮಜಃ ಸುತೋಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ ತನಯಃ ಪರಾಶರಃ |

ತಸ್ಯೋತ್ತಮಂ ಸೋಽಪಿ ತಪೋಽಚರದ್ಧರಿಃ ಸುತೋ ಮಮ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತದ್ಧರಿದೌ ||

ಉವಾಚ ಚೈನಂ ಭಗವಾನ್ ಸುತೋಷಿತೋ ವಸೋರ್ಮದೀಯಸ್ಯ ಸುತಾಸ್ತಿ ಶೋಭನಾ |

ನಾಮ್ನಾ ತು ಸಾ ಸತ್ಯವತೀತಿ ತಸ್ಯಾಂ ತವಾತ್ಮಜೋಽಹಂ ಭವಿತಾಸ್ಯಜೋಪಿ ||'

"ಕಮಲಸಂಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ವಸಿಷ್ಠನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವನ ಮಗ ಶಕ್ತಿ. ಶಕ್ತಿಯ ಮಗ ಪರಾಶರ. ಪರಾಶರನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಅವತರಿಸಬೇಕೆಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ. ಹರಿ ಅವನಿಗೆ ವರವನ್ನಿತ್ತು ನುಡಿದ - 'ನನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ವಸುಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಯವತಿಯಾದ ಮಗಳಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳ ಹೆಸರು ಸತ್ಯವತಿ ಎಂದು. ನಾನು ಜನನರಹಿತನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು. (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 10-42,46)

ಪ್ರಭವ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋ ಉಭಯವೋ?

(ರಸರಂಜನೀ) - ತತ್ರ ಪ್ರಭವಶಬ್ದ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥೋಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥ ಉಭಯಾರ್ಥೋ ವಾ ।
ನಾನ್ಯಃ । ವೇದೇನಿರ್ದೇಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ನಿರ್ಣಾಯಕೇ ನಿರ್ಣೇಯೇ ಪೌರುಷೇಯೇ
ಚಾಸಿರ್ದೇಃ । ನಾಪಿ ತೃತೀಯಃ । ಸಕೃದುಕ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ।

“ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ” ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪದ್ಯದ ಶಂಕೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಂತೆ ಈ
ಪದ್ಯವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ ಪ್ರಭವ ಎಂಬುವುದು. ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವೇದ
ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಭವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಭವ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋ, ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಅರ್ಥವೋ?

ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದಾದರೆ ವೇದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ
ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವರು ವೇದವ್ಯಾಸರಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಣೇಯ-
ವಾದ ಇತರ ಪೌರುಷೇಯಲಗಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಆಗಿದೆ ಎಂಬರ್ಥ
ಸಿಗಲಾರದು. ಹಾಗಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಭವಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆದರೆ ‘ಸಕೃದುಕ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್’
ಎನ್ನುವಂತೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಭವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ
ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಯಾವ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು -

ಉಭಯಾರ್ಥಕವಾದ ಪ್ರಭವಶಬ್ದ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಮುತ್ರ ಉತ್ತರಕ್ರಮಃ । - ಯತ್ ತಾವತ್ಪ್ರಪ್ತಂ ತತ್ಪ್ರೋಭಯಾರ್ಥ ಇತಿ
ಬ್ರೂಮಃ । ನ ಚಾದರ್ಶನಮ್ । ‘ಆತ್ಮನಃ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಕೃಚ್ಛ್ರುತಸ್ಯಾಪಿ
ಸಂಭೂತಪದಸ್ಯಾಕಾಶಶಬ್ದೋಪಾತ್ತೇಷು ಪರಿತದಭಿಮಾನಿತದ್ವೇಷಭೂತೇಷು ಯಥಾಯೋಗಂ
ಪ್ರಾರೂಢವಾಭಿಮಾನಪರಿಣಾಮರೂಪಸಂಭವಸಮರ್ಪಕತ್ವಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್ ।

ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಭವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ.
ಒಂದು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಉದಾ - ‘ಆತ್ಮನ

ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ' ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಭೂತ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನೇಕವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಿದೆ. ಆಕಾಶಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಅರ್ಥ - ಹರಿ, ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ದೇಹ. ಈ ಮೂರಕ್ಕೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಭೂತಿಯು ಅಂದರೆ ಹರಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಾಯಿತು, ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗೆ ಅಭಿಮಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು, ದೇಹವು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು - ಎಂದು.

ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆಯೇ?

(ರಸರಂಜನೀ) - ನಾರಾಯಣಾಚಾರತರತ್ನೇನ ಕೃತಕೃತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಾಸಂಭವಾಚ್ಚ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕರುಣಯಾ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ ಗೋ-ಸಂತತಿವ್ಯಸ್ಮಾರೀತಿ || ಪೂರ್ವಾಪರೀಭಾವವಿವಕ್ಷಯಾ ತಥೋಕ್ತಿಃ | ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಪ್ರಯೋಧಾದೇಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ಪ್ರಥಮಭಾಗವತಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರಾದ್ ವಾಕ್ಯಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಕಸ್ಯ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೋಬಲೀವರ್ಧನ್ಯಾಯೇನ ಶ್ರುತತೀರಿಕಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯ ಪರತ್ವಮ್ | ತತ ವಿವ 'ವ್ಯಸ್ಮಾರಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಉತ್ತತ್ಪರ್ಥತತ್ವಂ ಚ ಸಿದ್ಧತಿ | 'ಪ್ರಾಬೋಧಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಂ ತು ಸ್ಫುಟಮೇವ | 'ಕರುಣಯಾ' ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಾಧಾರಣಮ್ |

ವೇದವ್ಯಾಸರು ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಕೃತಕೃತ್ಯರು. ಪಡೆಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದವರು ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇಲ್ಲವಾದಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ - 'ಕರುಣಯಾ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ, ಕರುಣಯಾ ಗೋಸಂತತಿಂ ವ್ಯಸ್ಮಾರಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ವೇದೋದ್ಧಾರ ನಂತರ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದಿಗಳ ರಚನೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭಾವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಸ್ಮಾರಿಗೋಸಂತತಿಃ ಎಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದರೂ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕರುಣಯಾ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ ಎಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ನಂತರ ಗೋಸಂತತಿಃ ವ್ಯಸ್ಮಾರಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ವೇದೋದ್ಧಾರವನ್ನೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಗೋ ಎಂಬ ಪದ ಯದ್ಯಪಿ ವಾಕ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೋ ಎಂದರೆ ವೇದವೂ ಕೂಡ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಲಭ್ಯ. ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಉಚ್ಚರಿತವಾದ ಗೋ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗೋಬಲೀವರ್ಧನ್ಯಾಯೇನ ಶ್ರುತತೀರಿಕವಾದ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕು. ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಸ್ಮಾರಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿದ್ಧ. ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ

ಕರ್ತೃವಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪ್ರಾಚೀನ ಏನ್ನುವುದಕ್ಕಾದರೋ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ಫುಟ. ಕರುಣಯಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾವಧಾರಣವಾಗಿ 'ಕರುಣಯಾ ಏವ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧಭಾಗವತದಲ್ಲಿ — ವೇದವ್ಯಾಸರು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ವೇದೋದ್ಧಾರ

* — ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧಭಾಗವತ ಅಧ್ಯಾಯ 4ರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಿವು —

ಸೂತ ಉವಾಚ —

ವೃದ್ಧಧಾದ್ಯಜ್ಞಸಂತತ್ತ್ವ ವೇದಮೇಕಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ || 19||

ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಾಥರ್ವಾಖ್ಯಾ ವೇದಾಶ್ಚತ್ವಾರ ಉದ್ವೃತಾಃ |

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ಚ ಪಂಚಮೋ ವೇದ ಉಚ್ಯತೇ || 20 ||

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಒಂದು ದಿನ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆರೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಕಲಿಕಾಲದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಕಪ್ಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಯಜ್ಞಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕೆಂದು ವೇದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಮೊದಲೇ ಅಪಾರವಾದ ವೇದಸಮೂಹವು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಆ ನಾಲ್ಕುರಲ್ಲೂ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು. ಇವನ್ನು ಉಪವೇದ ಎನ್ನುವರು. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತ ಪುರಾಣಾದಿಗಳ ರಚನೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಐದನೇ ವೇದ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಿದೆ.

ಗೋಬಲೀವರ್ಧನ್ಯಾಯ

* — ಗಾಮ್ ಆನಯ ಬಲಿವರ್ದಮಪಿ ಆನಯ ಇತಿ ತ್ವೇ ಕೋಽಪಿ ಬಲಿವರ್ದಮ್ ಆನಯತಿ ಏತತ್ ಕಾರ್ಯ ಗಾಮಾನಯ ಇತ್ಯನೇನ ವಾಕ್ಯೇನೈವ ಭವತಿ ಬಲಿವರ್ದಮಾನಯ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಕತಾ ನಾಸ್ತಿ | ಯತಃ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೌಃ ಬಲಿವರ್ದ ಇತಿ ಅರ್ಥದ್ವಯಮ್ ಅಸ್ತಿ |

ಅಕ್ಷಾ ಭದ್ರೋ ಬಲಿವರ್ದ ಋಷಭೋ ವೃಷಭೋ ವೃಷಃ | ಅನಙ್ಗಾನ್ ಸೌರಭಯೋ ಗೌಃ ||(ಅಮರಕೋಶಃ)

ಗೋಪದಸ್ಯ ಋಷಿವಾಚಕತ್ವಮೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ನ ತು ಬಲಿವರ್ದವಾಚಕತ್ವಮ್ | ತಥಾಪಿ ಗೋಬಲಿವರ್ದ ಇತಿ ಸಮಾಸಪ್ರಯೋಗಃ ಬಲಿವರ್ದಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವೋಧಾರ್ಥಮ್ ಇತಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ | ಯಥಾ- ಬಲಿವರ್ದಸ್ಯ ಗೋವಿಶೇಷತ್ವೇಽಪಿ ಬಲಿವರ್ದಸ್ಯ ಇತಿ ಗೋತ್ವೇನ ವೋಧನಾರ್ಥಂ ಯಥಾ ಪ್ರಯೋಗಃ, ತಥಾ ಅನ್ಯಯೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷರೂಪಯೋಃ ಇತಿ ವೋಧನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯೋಗಃ, ತತ್ರ ಅಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ | (ಭಾಮತೀ ಪೃಷ್ಠಮ್ ೪೯೮, ೪೯೯)

ತುಲ್ಯನ್ಯಾಯ: - ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಸಿಷ್ಠನ್ಯಾಯ:

ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಣಕೃತಂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯಮ್ ಅಭಿಪ್ರೇತಂ ತತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಸಿಷ್ಠನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ । ಯತ್ರ ಭೇದಃ ಅಭಿಪ್ರೇತೋ ಭವತಿ ತತ್ರ ಗೌಬಳೀವರ್ಧನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ । ಲಿಂಗಭೇದೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಾ ಸುಚಿತಾ ಭವತಿ । ಬಲೀವರ್ಧಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಕಾರಣೇನ ತಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ ಉಲ್ಲೇಖಃ ಕೃತಃ ।

- (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿಃ - ಮಿತಾಕ್ಷರಾ ೩-೩೧೨)

* - 'ಗಾಮಾನಯ ಬಲೀವರ್ಧಮಪಿ ಆನಯ' ಗೋವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, ಬಲೀವರ್ಧವನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ - ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಬಲೀವರ್ಧವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ಗಾಮಾನಯ' ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಸಾಕು. ಬಲೀವರ್ಧಮಾನಯ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಸು ಬಲೀವರ್ಧ (ಎತ್ತು) ಎಂಬೆರಡರ್ಥಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಮರಕೋಶವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಜ್ಯೇಷ್ಠರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಗೋಪದವು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅದು ಬಲೀವರ್ಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಗೋಬಲೀವರ್ಧ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಬಲೀವರ್ಧದ ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು. ಹೇಗೆ ಬಲೀವರ್ಧವು ಗೋವಿನ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಲೀವರ್ಧದ ಗೋತ್ರೇನ ಬೋಧವು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವವು ಝಟಿತಿ ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಸಿಷ್ಠನ್ಯಾಯವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಕೃತಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಸಿಷ್ಠನ್ಯಾಯ. ಎಲ್ಲ ಭೇದವು ಅಭಿಪ್ರೇತವೋ ಅಲ್ಲಿ ಗೋಬಲೀವರ್ಧನ್ಯಾಯಪ್ರಯೋಗ.

ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಾಸ?

(ಎರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ನನು 'ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ' ಇತ್ಯತ್ರ ಕಃ ಸಮಾಸಃ? ನ ತಾದರ್ಥ 'ವ್ಯಾಸಪ್ತಾಸೌ ದಿವಾಕರಶ್ಚೇತಿ' ಕರ್ಮಧಾರಯಃ । ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾಭಾವಾತ್ ನಾಪಿ 'ವ್ಯಾಸೋ ದಿವಾಕರಃ ಇವ' ಇತ್ಯುಪಮಿತಸಮಾಸಃ । ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಯೋಗಸತ್ತ್ವೇನ ಉಪಮಿತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂಭಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಸಕ್ತೇಃ । ಅತಃ ಏವ 'ಭಾಷ್ಯಾಭಿಃ ಕ್ಷಾಂತಿಗಂಭೀರ' ಇತಿ ಕೈಯಟಪ್ರಯೋಗಂ ಪ್ರಾಮಾದಿಕಂ ಮನ್ಯಂತೇ । ಅನ್ಯೇ ತ್ವಿಹ ಗಾಂಭೀರ್ಯೋಣ ಸಾಮ್ಯಂ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಕಿಂಕು ವಿತನದುರವಗಾಹತ್ವಾದಿನಾ ಇತಿಹ ತದಪ್ರಯೋಗೋಽಪ್ಯೇತಿ ಭಟ್ಟೋಜಪ್ರಭೃತಯಃ ಸಮಾದಧತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ ।

ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ - ಈ ಪದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಾಸ? ವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಎಂದು

ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಾಸಶ್ಚಾಸೌ ದಿವಾಕರಶ್ಚ ಎಂದು ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿಶೇಷಣ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸ. ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಃ ಎಂಬಂತೆ. ಕಪ್ಪಾದ ಹಾವು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಾಸೌ ಸರ್ಪಶ್ಚ ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ವಿಶೇಷಣ ಸರ್ಪವು ವಿಶೇಷ್ಯ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ದಿವಾಕರ ಇವೆರಡು ವಿಶೇಷ್ಯ-ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಇನ್ನು 'ವ್ಯಾಸಃ ದಿವಾಕರ ಇವ' ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರು ದಿವಾಕರನಂತೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಮಿತಸಮಾಸವನ್ನು ಅಂದರೆ ಉಪಮಾನ ಅಂದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಸಮಾಸವೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಉಪಮಿತಂ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಭಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯ-ಅಪ್ರಯೋಗೇ' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮವಾಚಕಶಬ್ದ (ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ) ಪ್ರಯೋಗಮಾಡದೇ ಇರುವ ಕಡೆ ವ್ಯಾಘ್ರ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಹೇಳುವ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವಾಚಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಮಾಸವೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೆಲವರು ಮಹಾಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ ಕೈಯ್ಯಟನ 'ಭಾಷ್ಯಾಬ್ಧಿಃ ಕ್ವಾತಿಗಂಭೀರಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಪ್ರಾಮಾದಿಕ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಭಟ್ಟೋಜಿದಕ್ಷಿಣತ ಮುಂತಾದವರೂ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಇದೆ.

भाष्याब्धिः क्वातिगम्भीरः काहं मन्दमतिस्ततः ।

छात्राणामुपहास्यत्वं यास्यामि पिशुनात्मनाम् ॥ - (महाभाष्यप्रदीपः कैयटः)

औद्भूत्यं परिहरति - भाष्येति ॥ मयुरव्यंसकादिसमासः रूपकं च इति बोध्यम् । पिशुनत्वं दुष्टत्वम् । रूपकमिति ॥ एतेन अतिगम्भीरत्वस्य साधारणधर्मस्य उपादानात् कथमुपमितसमासः इत्याशङ्क्य तेन तत्त्वं न विवक्षितम् । किन्तु अन्यथा इति दीक्षिताद्युक्तमपास्तम् । सूचकत्वस्य अफलत्वादाह - दुष्टत्वमिति ॥ - उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे (पा.सू. २-१-५६)

उपमेयं व्याघ्रादिभिः सह प्राग्वत्साधारणधर्मस्याप्रयोगे सति । विशेष्यस्य पूर्वनिपातार्थं सूत्रम् । पुरुषव्याघ्रः । नृसोमः । व्याघ्रादिराकृतिगणः । सामान्याप्रयोगे किम् । पुरुषो व्याघ्र इव शूरः ॥ (सिद्धान्तकौमुदी)

ಈ ಸಮಾಸಗಳು ಅಶ್ರಯಣೀಯವಾಗಿವೆ

(ಎರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - 'ವ್ಯಾಸಾಬ್ಧಿಶ್ಚಾಸೌ ದಿವಾಕರಶ್ಚ' ಇತಿ ವಾ 'ವ್ಯಾಸ ಏವ ದಿವಾಕರಃ'

ಇತಿ ವಾ ಸಮಾಸಸಂಭವಾತ್ | ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವಾದಿಷ್ಟಸ್ಯೋಪಂಖ್ಯೇಯತ್ವಾತ್ | ತಥಾಚ -
ಮಾಘಃ -

‘ಅವಿರತರತಲೀಲಾಯಾಸಜಾತಶ್ರಮಾಣಾಂ
ಉಪಶಮಮುಪಯಾಂತಂ ನಿಸರ್ಹೇಽಂಗೇಽಂಗನಾನಾಂ |
ಪುನರುಪಸಿ ವಿವಿಕ್ತೈರ್ಮಾರ್ಗತರಿಶ್ವಾವಚೋರ್ಣೈಃ
ಜ್ವಲಯತಿ ಮದನಾಗ್ನಿಂ ಮಾಲತೀನಾಂ ರಜೋಭಿಃ ||’

ಇತಿ | ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯೌ ಚ ತತ್ರ ಮಲ್ಲಿನಾಥಃ - ‘ಮದನ ವಿವಾಗ್ನಿರ್ಮದನಾಗ್ನಿಃ’ ಇತಿ | ಏತೇನ
‘ಸೋಽಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿಭವತು ಮೇ’ ಇತ್ಯಾದಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ | ಯದ್ವಾ
‘ಅಸ್ತದೀಯಂ ಗುಣಾರ್ಣವಮ್’ (1-1-145) ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸುಧಾಯಾಮ್
‘ಅರ್ಣವ ಇವಾಚರತಿ ಇತ್ಯರ್ಣವ’ ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ‘ದಿವಾಕರ ಇವಾಚರತಿ ಇತಿ ದಿವಾಕರಃ’
ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ | ವಿಶೇಷಗವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಾದ್ ವಿಶೇಷಗಸ್ಯ ಪರ-
ನಿಪಾತಃ |

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ - ವ್ಯಾಸಾಖ್ಯಾಶ್ಚಾಸೌ ದಿವಾಕರಶ್ಚ ಎಂದು ಅಥವಾ ವ್ಯಾಸ ಏವ
ದಿವಾಕರಃ ಎಂದಾಗಲೀ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವೂ
ಅಲ್ಲ. ಉಪಮಿತಸಮಾಸವೂ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತು ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪೀಸಮಾಸ. ಉದಾ - ಶಾಕ-
ಪ್ರಿಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಃ - ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಪದವಾದ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬ ಪದವು
ಲೋಪವಾಗಿ ಆಗಿರುವ ಸಮಾಸ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಖ್ಯ ಅಥವಾ ಏವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಲೋಪಮಾಡಿರುವ ಸಮಾಸ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವಾದಿನಾಮುಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್’ ಎಂಬ
ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಸೇರಿಸಬೇಕು.

ಮದನ ಏವ ಅಗ್ನಿಃ - ಮದನಾಗ್ನಿಃ

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಲ್ಲಿನಾಥನೂ ಕೂಡ ತಾನು ಮಾಘಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ -

‘ಅವಿರತರತಲೀಲಾಯಾಸಜಾತಶ್ರಮಾಣಾಂ ... ಮಾಲತೀನಾಂ ರಜೋಭಿಃ ||’

(11-17 - ಮಾಘಕಾವ್ಯ)

ಮದನಾಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮದನ ಏವ ಅಗ್ನಿಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

— ಅವಿರತೇತಿ || ಅವಿರತರತಲೀಲಯಾಸೇನ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಸುರತಕ್ರೀಡಾಪ್ರಯಾಸೇನ ಜಾತ-
ಶ್ರಮಾಣಾಮ್ ಅಂಗನಾನಾಂ ಸಂಬಂಧಿನಿ ನಿಸಹತ ಇತಿ ನಿಸಹೇತಶ್ಚಮೇ | ಪಚಾದ್ಯಚ್ | ಅಂಗೇ
ಉಪಶಮಮ್ ಉಪಯಾಂತಂ ಶಾಮ್ಯಂತಂ ಮದನ ವಿವಾಙ್ಮಿಃ ತಂ ಪುನಃ ಉಷಸಿ
ಮಾತರ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇ ಶ್ವಯತಿ ವರ್ಧತ ಇತಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ | 'ಶ್ವನ್ನುಕ್ಷನ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಔಣಾದಿಕೋ
ನಿಪಾತಃ | ವಿವಿಕ್ತೈರಮಲೈಃ ಅನಾದ್ಯಶ್ಚ ಮಾಲತೀನಾಂ ಜಾತೀಕುಸುಮಾನಾಮ್ | 'ಸುಮನಾ
ಮಾಲತೀ ಜಾತಿಃ' ಇತ್ಯಮರಃ | ರಜೋಭಿಃ ಪರಾಗ್ನಿಃ | ಕರೀಷ್ಯರಿವೇತಿ ಭಾವಃ | ಅಪ-
ಚೂರ್ಣ್ಯಾವಧ್ವಸ್ಯ | ಸಂಯುಜ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ | ಜ್ವಲಯತಿ ಉದ್ದೀಪಯತಿ | ಪ್ರಾಭಾತಿಕಮಾಲ-
ತೀತವಾತಸ್ಪರ್ಶಾತ್ ಪುನರುದ್ಭದ್ರೋ ಮದನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಸೋಽಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿರ್ಭವತು ಮೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಸುಧಾ-
ನಿಧಿಃ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಅರ್ಣವ ಇವ ಆಚರತಿ ಎನ್ನುವಂತೆ - ದಿವಾಕರಃ

ಅಥವಾ - 'ಅಸ್ಮದೀಯಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ' ಎಂದು ಈಶ್ವತ್ಯಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ
ಗುಣಾರ್ಣವ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅರ್ಣವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಣವ ಇವ ಆಚರತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ದಿವಾಕರ ಇವ ಆಚರತಿ ವ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ
ದಿವಾಕರ ಎಂಬ ಪದವು ವಿಶೇಷಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ
ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಶೇಷಣವು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋ-
ಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದರೂ ಕಾಮಚಾರೀ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವನ್ನು
ಹೇಳುವವನ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ, ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಾಸ ಎಂಬು-
ವುದನ್ನೇ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿಸಿ ಪರನಿಪಾತವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಪರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದು.

ಸುಧಾ- ಅರ್ಣವ ಇವಾಽಚರತೀತಿ ತ್ರಿಪಿ ಕೃತೇ ಅರ್ಣವತಃ ಪರ್ವಾಽಪಿ ಕೃತೇ ಅರ್ಣವಶ್ಚಿಲಿಲಿಃ ಸಾಧುಃ |

* * *

ಸನ್ಯಾಸಗೃಹಃ - ಶಬ್ದದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ

(ಕಾಠೀಟಿಪ್ಪಣೀ) - (ಸಾಧುನಿಕರ ಇತಿ ||) ಸನ್ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪಕತ್ವೇನ ಸಮೀಚೀನಃ, ಸತೋ
ವಾ ನಿತ್ಯಸುಖಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷಸ್ತು ಯೋ ಮಾರ್ಗ ಉಪಾಸ್ಥಾದಿರೂಪಃ ತದ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಚ್
— ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ-ಉಪಾಸ್ಥಾದಿಪ್ರಯೋಜಕಪರತತ್ವಾದಮೋಧಸಂಪಾದಕತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವ-
ಮರ್ಥವದಿತಿ ಹೃದಯಮ್ |

ಯೇನ ಸಾಧನಿಕರ: ಸನ್ಮಾರ್ಗಗ: ಅಕಾರಿ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗವು ಯಾರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗ: ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥ - ಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾಸನೆ ಮೊದಲಾದ ಮಾರ್ಗ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಮೀಚೀನತೆಯನ್ನು ಸತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆ ಸಮೀಚೀನತೆಯು ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪಕತ್ವವೇ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮೋಕ್ಷಿಸಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಸತ: ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತು. ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯಸುಖರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. ಅದರ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು.

ಹಾಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಸನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಪರತತ್ವದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯ ಉತ್ತತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವರು ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ.

ನಿಷೇಧದ್ವಯೋಕ್ತಿಯ ಔಚಿತ್ಯ

(ಕಾಶೀಟಿಪ್ರಣೀ) ಮಾ ತ್ಯಾಜೀತಿ || 'ಮಾಜ್ ಯೋಗೇ' ಲುಜ: ಸರ್ವಲಕಾರಾಪವಾದಕತ್ವಾತ್ ಲೋದರ್ಥೇ ಲುಜ್ | ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಮಿತ್ಯರ್ಥ: | ಸಂಬಂಧ್ಯತಾಮ್ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಸಂಬಂಧ-ಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸ್ಮೃತಿವಿಷಯತ್ವರೂಪಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಚಾಧುರ್ನೈವ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ-ನುಪಪತ್ತಿರತ: ಸಂತತಸ್ಮೃತಿವಿಷಯತ್ವರೂಪಸಂಬಂಧಲಾಭಾಯ ನಿಷೇಧದ್ವಯೋಕ್ತಿ: |

'ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ ಮೇ ಮಾನಸಂ' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ' ಬಿಡದೇ ಇರಲ್ಪಡಲಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸಂಬಂಧ್ಯತಾಂ' ಎಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಮಗೂ ಸಂಬಂಧ ಇರಲಿ ಎಂದೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಮಾ ಎಂದು ಒಂದು ನಿಷೇಧ. ತ್ಯಾಜಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ನಿಷೇಧ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ,

ಅದು ಹೀಗೆ - ಕೇವಲ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಮಗೂ ಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಸಂಬಂಧ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಅನುಚಿತ. ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವ ರೀತಿಯ ಸಂಬಂಧವು ಆಗಲಿ ಎಂದು ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸಂತತಸ್ಮರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕು' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ

ಸತತ-ಸ್ಮೃತಿವಿಷಯತ್ವ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧ ಭಗವಂತನಿಗೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥಸಿಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಮಾ ತ್ಯಾಜ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

* ಮಾಜೆ ಲುಜ್ - (ಪಾ.ಸೂ. 3-3-175) ಮಾಜೆ ಉಪಪದೇ ಧಾತೋಃ ಲುಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ । ಸರ್ವಲಕಾರಾಣಾಮಪವಾದಃ । ಮಾ ಕಾರ್ಷೀತ್, ಮಾ ಹಾರ್ಷೀತ್, ಕಥಂ ಮಾ ಭವತು ತಸ್ಯ ಪಾಪಂ, ಮಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಇತಿ? ಅಸಾಧುರೇವಾಯಂ । ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಅಜೆತ್ ಅಪರಃ ಮಾಶಬ್ದಃ ವಿದ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ।

ಸೂರ್ಯನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯೇ?

(ಕಾಶೀ) - ನನು ಸೂರ್ಯೇ ಸರ್ವದಾ ಮಾನಸಾಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ತದ್ವೃಷ್ಟಾಂತೇನ ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಮಿತಿ ಚೇತ್ । ಉಚ್ಯತೇ - ಸೂರ್ಯಧರ್ಮಾಂತರಾಣಾಮತಿಶಯೇನ ಭಗವತ್ಯುಪಲಭ್ಯಾತ್ ಮಾನಸಾಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ವಾಪ್ಯತಿಶಯೇನ ಪ್ರಾರ್ಥನಮ್ । ನ ಹಿ ಸೂರ್ಯೇಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನಂತರಮೇವ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಗೋಸಂತತಿವಿಸ್ತಾರಾದಿಕಮ್ ಅಕಾರಿ, ಕಿಂತು ತದೇಕದೇಶ ವಿವ । ನಾಽಪಿ ಕರುಣಯಾ । ನಾಽಪಿ ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಕಾಶಿ । ನಾಽಪಿ ಧ್ವಾಂತಂ ಧ್ವಂಸಂ ಪರಮತ್ವಂತಮ್ ಅನಾಯಿ । ಪುನರ್ಧ್ವಾಂತಸಂಭವಾತ್ । ಆತೋ ಗೋಸಂತತಿ-ವಿಸ್ತಾರಾದೌ ಸಾಧ್ಯಸ್ವಭೂವಲಯಸಂಬಂಧಿತ್ವಾದ್ಯತಿಶಯೇಪಲಂಭಾತ್ ಮಾನಸಾಪರಿತ್ಯಾಗೇಽಪಿ ಸಾರ್ವದಿಕತ್ವರೂಪಾತಿಶಯಪ್ರಾರ್ಥನಮುಪಪನ್ನಮೇವೇತಿ ।

ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೂ ಕೆಲವು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆಯಿದ್ದರೂ ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅಧಿಕರೇ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸೂರ್ಯ ತಾನು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಭೂಭಾಗದ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಇನ್ನು ಜನರ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ಕಿರಣವಿಸ್ತಾರ ಇವ್ಯಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬರದಂತೆ ನಾಶ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದವ್ಯಾಸರಾದರೋ ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಗೋಸಂತತಿಯ ವಿಸ್ತಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಯಜ್ಞದಂತೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಮನಂತರವೇ ಬೇಗನೇ ಪುರಾಣಾದಿಗಳ ರಚನೆ ವೇದವಿಭಾಗಾದಿಗಳು ಉಂಟಾದವು ಎಂಬ ಅತಿಶಯ ಕಂಡಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು ಎಂಬ ವಿಷಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಅತಿಶಯಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಏಕೆ?

(ರಸರಂಜಿನೀ) — ಏವಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವರೂಪಪರದೇವತಾತ್ವೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
ಸಮೇತಂ ಶ್ರೀಹರಿಂ ನತ್ವಾ ಭಗವಾನ್ ಖಲು ಏಕೇನ ರೂಪೇಣ ಸರ್ವಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋಽಪಿ
ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವ ಏಕೇನ ರೂಪೇಣ ಮೋಕ್ಷಾಂತರಂಗಸಾಧನಧ್ಯಾನಾದಿರೂಪೋಪಾಸನವಿಷಯೋ
ಭವತಿ | ಅನ್ಯೇನ ತು ತತ್ಸಾಧನಜ್ಞಾನಾದಿದಃ, ಅಪರೇಣ ಚ ತತ್ಸಾಧನಸಂಪಾದಕಃ | ತತ್ರ
ಜ್ಞಾನಾದ್ಯರ್ಥಮದತಿರ್ಲೋ ಭಗವಾನ್ ಬಾದರಾಯಣಃ, ಸ ಏವ ಅಜ್ಞಾನಿನಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ
ಜ್ಞಾನಿನಾ ತು ತದಕ್ಷಣಾಯ ಅವಶ್ಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯ ಇತಿ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಶಿಕ್ಷಯನ್ 'ತಮೇವ' ಇತಿ
ಶ್ಲೋಕಂ ತದ್ವಿವರಣಾರೂಪಂ 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಃ' ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಂ ಚ ದಿವ್ಯಣ್ಣನ್ ತದನು-
ಗುಣಗುಣೋಪೇತೋಪಮಾನಾಭಾವೇನ ಸ್ತುವನ್ ತತೋ ಜ್ಞಾನತಿರೋಭಾವಾಭಾವಮಾಶಾಸ್ತ್ರೇ
— ಯೇನೇತಿ ||

ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ಭೂಮಿವಲಯೇ — ಈ ಹಿಂದೆ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ
ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪರದೇವತೆಯೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ
ವಿಷಯನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಭಗವಂತ ಒಬ್ಬನೇ ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಲು
ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಅಂತರಂಗಸಾಧನವೆನಿಸುವ ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗುವನು. ಬೇರೆ
ರೂಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವನು. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಸಾಧನವಾದದ್ದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುವನು. ಈ ರೀತಿಯ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿ-
ಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ-
ವರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದರೂ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನದ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ
ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ
ನೀಡುತ್ತ 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ
'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಃ ಹರಿಃ ವ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ
ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಜ್ಞಾನದ
ಮರೆಮಾಚುವಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ — 'ಯೇನ' ಎಂಬ
ಪದ್ಯದಿಂದ.

ವ್ಯಾಸರು ನಾರಾಯಣನೇ?

(ರಸರಂಜಿನೀ) — 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಇತ್ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣಸ್ತ್ವೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವಂ

ಪ್ರತೀಯತೇ | ತದಯುಕ್ತಮ್ | ವ್ಯಾಸಕೃತತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧಾತ್ | ನ ಚ ನಾರಾಯಣ ಏವ ವ್ಯಾಸಃ | ಜನನವಿರೋಧಾತ್ | ನ ಚ ಜನನಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವರೂಪತಯಾ 'ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವತ' ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಭಾಷ್ಯಕೃತ್ಯವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪುರಾಣಾದೌ ದೇವದತ್ತಾದಿಸಾಮ್ಯೇನ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಸಂಯೋಗೋದ್ಭೂತತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ತದ್ವಾಧಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಭೂಮಿ-ವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವೀತಿ || ಅತ್ರ ಭೂಮಿವಲಯಪದಮಾವರ್ತನೀಯಮ್ | ಏಕಂ ಲುಪ್ತೋಪಮಾನಮ್ |

"ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲ! ನಾರಾಯಣನೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಂದರೆ ಹೀಗೆನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಜನನವಿದೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಜನನವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ಜನನ ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಎಂದು 'ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವತಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತಾದಿಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಾಣಾನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಜನನವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುರಾಣದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ "ಭೂಮಿವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಭೂಮಿವಲಯೇ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಂದು ಭೂಮಿವಲಯ ಎಂಬ ಪದವು ಲುಪ್ತೋಪಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇವ ಎಂಬ ಅದರ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದವು ಲೋಪವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಯೇನ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಇವ ಭೂಮಿ-ವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯೋಜಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರ ಅರ್ಥ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು 'ಭೂಮಿವಲಯೇ' ಎಂದರೆ ಪೃಥ್ವಿಯ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಅಂದರೆ ಸ್ತಂಭದಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಂತೆ, ಭೂಮಿವಲಯೇ = ಯಮುನಾ-ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರರಿಂದ ಸತ್ಯವತಿಯಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು ಎಂದು.

ಸೂರ್ಯದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಕೂಡ ಇದೇ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ಸೂರ್ಯದೃಷ್ಟಾಂತೋಽಪಿ ಏತಮೇವಾರ್ಥಂ ಸೂಚಯತಿ | ಆತ ಏವ - 'ಇತ್ಯಾಹ ತತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂತಿ ಜ್ಞಾನರಶ್ಮಿಮತ್' ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಜೇನ ಅಪಾಂತರತಮೋ ನಾಮ ಕಪ್ತಿನೈನಿವ್ಯಾಸೋ ಬಭೂವೇತಿ ಪ್ರವಾದದರ್ಶನಾತ್ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ

ಸೂತ್ರಕಾರೇ ಭಕ್ತಿಮಾಂದ್ಯಂ ಮಾ ಭೂತ್ ಇತ್ಯತೋಽವಿಶೇಷಣೋಪಾದಾನಮ್ ಇತ್ಯನೇ-
ನೈತದ್ ವ್ಯನಕ್ತಿ |

ಸೂರ್ಯನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದು ಕೂಡ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. -
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಇತ್ಯಾಹ ತತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನರಶ್ಮಿಮತ್' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಅದರ ನೆಪದಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅಪಾಂತರತಮ ಎಂಬ ಯಾರೋ
ಒಬ್ಬ ಮುನಿಗಳು ಎಂದು ಏನು ಪ್ರವಾದವಿದೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರುಗಳಿಗೆ
ಸೂತ್ರಕಾರರಲ್ಲಿ ಮಂದವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾದೀತು | ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಜ್ಞಾನರಶ್ಮಿಮತ್' ಎಂದು
ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಣಕೊಡದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪದವೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅಪಾಂತರತಮರಲ್ಲ
ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

(ಸುಖ) ಜ್ಞಾನಂ ರಸಮಯ ಇವ ಜ್ಞಾನರಸಮಯಃ | ವ್ಯಾಪ್ತಜ್ಞಾನವದಿತ್ಯರ್ಥಃ | "ಅಪಾಂತರತಮೋ ನಾಮ ಕಥನ
ಮುನಿರ್ವ್ಯಾಸೋ ಬಭೂವ" ಇತಿ ಪ್ರವಾದದರ್ಶನಾಚ್ಚಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಸ್ತೂತಕಾರೇ ಭಕ್ತಿಮಾನ್ವಂ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯಂತೋ ವಿಶೇಷಾಃ
ಪಾದನಮ್ |

ವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದ್ವೈಪಾಯನನಾಮವೇ ಏತತ್ಪಾದಕ

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ಅಥವಾ ಬಾಧಕಂ ಪರಿಹೃತ್ಯ ಸಾಧಕಂ ಪದನ್ ಯತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತರಂ
ತದೀಯಂ ದ್ವೈಪಾಯನನಾಮಧೇಯಮೇವ ಏತತ್ಪಾದಯತಿ | ಕಿಂ ತತಃ ಸಾಧಕಾಂತರಚಿಂತಯಾ
ಇತಿ ತದೇವಾರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಮಿಷೇಣ ದರ್ಶಯತಿ - ಯೇನೇತಿ || ಅನೇನ ಯಮುನಾ-
ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ವಿವಾಯನಮ್ = ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ ಸ ಏವ ದ್ವೈಪಾಯನ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಂ
ಸೂಚಯತಿ |

ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ - ಅಥವಾ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಸಾಧಕವನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
ಏಕೆಂದರೆ, ದ್ವೈಪಾಯನ ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ ಪ್ರಾದುರಭಾವವನ್ನು
ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಸಾಧಕಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಾದರೂ
ಏನಿದೆ? ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದ್ವೈಪಾಯನ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವ
ನೆಪದಿಂದ 'ಯೇನ' ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ
ದ್ವೈಪಾಯನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು - ದ್ವೀಪಃ ಎಂದರೆ ಯಮುನಾನದಿಯ
ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ. ಅದೇ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವರನ್ನೇ
ದ್ವೈಪಾಯನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ವಾಸವೀಸೂನು ನಂದಸೂನು ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದು ಹೇಗೆ?

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ನನು ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ವಿವಂವಿಧತ್ತೇ ಕಥಂ ಭವದ್ವಿರೇವ 'ವಾಸವೀಸೂನಮ್' ಇತಿ ತಜ್ಞಾತತ್ವಮುಕ್ತಮ್? ಇತ್ಯತಃ ಸೂನುಪದಾರ್ಥಂ ವಾ ವಿವ್ಯಕ್ತೋತಿ - ಯೇನೇತಿ || ಯೋಜನಾ ತು ಪೂರ್ವದದೇವ | ತಥಾ ಚಾನೇನ ಅಭಿಪ್ರಾಯೇಣ 'ನಂದಸೂನುರಯಂ ಆರ್ತಜನಾನಾಂ ಶರ್ಮದಃ' 'ಜಾತಃ ಪರಾಶರಾದ್ ಯೋಗೀ ವಾಸವ್ಯಾಂ ಕಲಯಾ ಹರೇಃ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ರೂಪಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ನೋಕ್ತವಿರೋಧ ಇತಿ |

ಅಲ್ಲ! ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನೀವೇ 'ವಾಸವೀಸೂನುಂ' (ಗುಣಗಣನಿಲಯಂ ಪತಿಂ ರಮಾಯಾಃ ಜಗದ್ಭದಹನಂ ಚ ವಾಸವೀ-ಸೂನುಮ್ - ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಸತ್ಯವತಿಯ ಮಗ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಸತ್ಯವತಿಯಿಂದ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿರಲೇಬೇಕು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂನು ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂದು. ಮೊದಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಮಾಡಿದಾಗ ಮಾಡಿದ ಯೋಜನೆಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ-ದಿಂದ -

'ಹಂತ ಚಿತ್ರಮಬಲಾ ಶ್ರುಣುತೇದಂ ಹಾರಹಾಸ ಉರಸಿ ಸ್ಥಿತವಿದ್ಯುತ |

ನಂದಸೂನುಃ ಅಯಂ ಆರ್ತಜನಾನಾಂ ಶರ್ಮದಃ(ನರ್ಮದಃ) ಯುರ್ಹಿ ಕೂಜಿತವೇಣುಃ ||'

- (ಭಾಗ.10.35.4)

ಈ ನಂದನ ಮಗನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ದುಃಖಿತರಾದ ಜನರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುವವನು -ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯವಿದೆ. 'ಜಾತಃ ಪರಾಶರಾದ್ ಯೋಗೀ ವಾಸವ್ಯಾಂ ಕಲಯಾ ಹರೇಃ' (ಭಾಗ.1.4.14) (ಜಾತಃ = ಅವತೀರ್ಣಃ - ವಿಜಯದ್ವಜೇಯ) ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ವಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು.

- ಗೋಪಿಯರು ಪರಸ್ಪರ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಹೇ ಅಬಲೆಯರೇ! ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎದೆಯು ಹಾರದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ವೇಣುಗಾನ ಮಾಡಿ ದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲಿದ ಜನರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

(ಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥೀಯ) - ಹೇ ಅಬಲಾ! ಹಾರಭಾಸಃ = ಹಾರಸ್ಯ ಭಾ ಯಸ್ಯ ಭಾ. ಯೇನ ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಇದಂ ಚಿತ್ರಂ ಶರ್ಮ ಶ್ರುಣುತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಹಂತ = ಹರ್ಷಃ | ಹಾರಹಾಸ ಇತಿ ಪಾಠೇ

ಹಾರವತ್ ಮುಕ್ತಾಸರವತ್ ಶುಭ್ರಃ ಹಾಸಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಇತಿ ನಂದನಂದನವಿಶೇಷಣಮ್ | ಹಾರಃ = ಮುಕ್ತಾವಲೀ | ಹಾರೋ ಮುಕ್ತಾವಲೀ ಇತಿ ಅಮರವಿಶ್ವೈ | ಸ್ಥಿತಾ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಶೇಷಣ ದ್ಯೋತಮಾನೇತಿ ವಿದ್ಯುದ್ರಮಾ ಯಸ್ಯ ಸಃ | ತತ್-ಸ್ಥಾನಮಾಹ - ಉರಸೀತಿ || ಆರ್ತಜನಾನಾಂ ಶರ್ಮದಃ ಸುಖದೋಷಯಂ ನಂದಸೂನುರ್ಯುರ್ಹ ಯದಾ ಕೂಜಿತವೇಣುಃ ತದಾ ವೃಂದರಃ ಸಂಘಶೋ ವ್ರಜವೃಷೋ ವ್ರಜೇಂದ್ರೋ ನಂದಸೂನುರಿತಿ ವಾ |

ಹಲವು ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳು

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇನ ನಿರ್ಮಾಣಾಯೋಗ ಇತಿ | ತತ್ಪ್ರೋ-
ತ್ತರಂ - ಕರುಣಯಾ ಇತಿ || ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾನಜನೇಷು ಕರುಣಯಾ ನಿರ್ಮಾಣೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ | ಯದಾ ಕರುಣಯೈವ ನಿರ್ಮಾಣಸಂಭವಸ್ತದಾ ಸುತರಾಂ ಸಂಚಾತ-
ಕರುಣಗೀರ್ವಾಣಗಣಪ್ರಾರ್ಥನಯಾ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥ ಇತಿ |

ನನು ಶ್ರೀಹರಿದ್ವಯಯಾ ದಯಾಲುಪ್ರಾರ್ಥನಯಾ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚಕ್ರ ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್ | ಹರೇರ್ಹರಿದಾಸಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಾಣೇಷು ದಯೋತ್ಪತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್ | ಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾನಜನಾನ್ ಖಿಲಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದಯೋತ್ಪದ್ಯತೇ ದಯಾಲೂನಾಮ್ | ನ ಚ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಗುಣೋಪಸಂಹಾರೇಣ ಶ್ರೀಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯತಾಂ ಕ್ಷೇತಸಂಭಾವನಾಪಿ ಸಂಭವತಿ ಯೇಽಪಿ (ತ್ರಲರಯೇಣ) ಭವಂತಿ | ನ ತೇ ಪೃಥಗ್ ಜನವತ್ ಅತಿವಿಘ್ನಕರಾ ಭವಂತಿ | ನ ಚ ಕರುಣಾಸ್ವಭಾವ ವಿವ | ಇತಃ ಪೂರ್ವಮಪಿ ತನ್ನಿರ್ಮಾಣಾಪತ್ತೇಃ | ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ತದಾನೀಮನಪಾಯಾತ್ | ಚಕ್ರ ಇತಿ ಆತ್ಮನೇಪದಪ್ರಯೋಗೋಽಪ್ಯನುಪಪನ್ನಃ | ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಸ್ಯ ಭವದ್ಧಿರೇವಾಂಗೀಕೃತ-
ತ್ವಾತ್ | ನ ಚ ದಯಾಲೂನಾಂ ಪರಪ್ರಯೋಜನಮಪಿ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಮಿವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - 'ಯೇನ ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಕಾಶಿ' 'ಧ್ಯಾಂತಂ ದ್ವಂಸಮನಾಯ' 'ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗೋಽಕಾರಿ' ಇತಿ | ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ ಸಮ-
ಚ್ಚಯಾರ್ಥೋ ಮುಕ್ತಿಗಪ್ತೇತಿ |

ಇನ್ನು ಕರುಣಯಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ - ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ -

ಉತ್ತರ - ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಷ್ಟಪಡುವ ಜನರ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಯಾವಾಗ ತನಗಿರುವ ಕರುಣೆಯಿಂದಲೇ

ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವುದು ಕೂಡುವುದೋ, ಆಗ ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಕಾರುಣ್ಯವುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿದಾಗ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡದಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಅಲ್ಲ! ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಹಾಗೂ ಕಾರುಣ್ಯವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾರುಣ್ಯ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಕಷ್ಟಪಡುವ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೇ ಕಾರುಣ್ಯ ದಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಕಷ್ಟವಾದರೋ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾರುಣ್ಯ ಉಕ್ಕಬಂದೀತು! ಅಲ್ಲ! ಸ್ವಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಲು ಬರದಿರುವ ಸಾತ್ವಿಕರ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾರುಣ್ಯ ಉಕ್ಕಬಂದೀತು ಎಂದು ಹೇಳೋಣ ಎಂದರೆ, ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರುಣ್ಯಬರುವ ರೀತಿಯ ಅಂತಹ ಕಷ್ಟಗಳು ಅವರಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲ! ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವು ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಈಗ ಶಾಸ್ತ್ರರಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರರಚನೆ ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕಾರುಣ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಇದ್ದುದ್ದರಿಂದ. ಸ್ವಭಾವವು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಲದೇ ಚಕ್ರೇ ಎಂಬ ಆತ್ಮನೇಪದಪ್ರಯೋಗವು ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ತಮಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ-ವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲ! ದಯಾಶಾಲಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯೋಜನದಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳೋಣ. ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪರಪ್ರಯೋಜನವು ಏನೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಯೇನ' ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಯಾವ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಪರತತ್ವದ ಪ್ರಕಾಶವಾಯಿತೋ ಹಾಗೂ ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯು ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹವು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರತತ್ವಪ್ರಕಾಶ ಕತ್ತಲೆಯ ನಿರಾಸ ಹಾಗೂ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರಕಾಶಗಳು ಇವುಗಳನ್ನೇ ಪರರ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದಂತಾಯಿತು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸಾಧುನಿಕರಶ್ಚಾಕಾರಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಚಿಶಬ್ದವು ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹವನ್ನು ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಮಾಡುವವರು ಎಂದರ್ಥ ಬರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಸಂಪಾದನೆ ಎನ್ನುವುದು ಪರರಿಗೆ ಸಿಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಏನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು?

(ರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ತನ್ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಾರ್ಥಂ ವೇದಾದಿಕಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ನಿರ್ಣೇಯಮಾತ್ರಗ್ರಹಣೇ ನಿರ್ಣಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಪ್ರಸಂಗೇ-
ನಾವತಾರಪ್ರಯೋಜನಾಸಿದ್ಧೇಃ । ನಿರ್ಣಾಯಕಸ್ಯ ನಿರ್ಣೇಯಸಿದ್ಧುತ್ಪರಕಾಲೀನತ್ವೇನ ತನ್ಮಾತ್ರ-
ಗ್ರಹಣಾಯೋಗಾತ್ ।

ಚಕ್ರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಮನುತ್ರಮಮ್ — ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶಾಸ್ತ್ರ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನಿರ್ಣೇಯಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ವೇದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಿರ್ಣಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಲು ಅವತಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರ್ಣಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ಣೇಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧಿಯ ನಂತರ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಭಾವ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಕೇವಲ ನಿರ್ಣೇಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು.

ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ

(ರಸರಂಜಿನೀ) — ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ । ಆಸುರಪ್ರಕೃತಯೋ ಹಿ ಭೂಮಾವ-
ವತೀರ್ಯ ಸೌಗತಚಾರ್ವಾಕಮತಾನಿ ಪ್ರಥಿತವಂತಃ, ತದಾ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವೋ ಯುಗಕಾರ್ಯ-
ಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ಕ್ಷಣದಾನುವೃತ್ತಯೇ ಸವಿತೇವ ಸತಾಂ ಮಾನಸಾತ್ ತಿರೋಬಭೂವ । ತಥೈವ ಚ
ದುರ್ದರ್ಶನೋತ್ಕಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಂ ತಮೋ ಮಾನಸೇ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್, ತತಃ ಶ್ರೀಹರಿ-
ಭಕ್ತ್ಯಾದಿರೂಪಕೈವಲ್ಯಮಾರ್ಗಾತ್ ಸಂತೋ ಭ್ರಷ್ಟಾಃ, ಪಶುಪ್ರಾಯಾ ಭೋಗಮಾತ್ರನಿರತಾ
ಬಭೂವುಃ । ತತಃ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಂ ತೇಷಾಂ ಭಯಮಾಲೋಕ್ಯ ಚಾತಕದುರ್ಗೈರಮರೈರ್ಭೂತೋ
ದಯಾಲುನಾಥೋ ವ್ಯಾಸರೂಪೇಣ ಭೂಪಲಯೇ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಮ್ ಅವತೀರ್ಯ, ಅಪ-
ಪಾತಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಾನ್ ವೇದಾನ್ ವ್ಯಂಜಯಿತ್ವಾ, ತದರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ
ತದುಪ್ಪಂಠಹಾರ್ಥಾನ್ ಅನ್ಯಾಂಶ್ಚ ಗ್ರಂಥಾನ್ ಪ್ರಕಟಯಿತ್ವಾ, ಸ್ವವಾಕ್ಯೈರ್ಯಥಾಯೋಗಂ
ಪರತತ್ವಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತ್ವಾ ಮಾನಸೇ ಸ್ಥಿತಮುಕ್ತತಮಃ ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾಪಯಿತ್ವಾಸತಃ ಸದುಪ-
ದ್ರವರೂಪವ್ಯಾಪಾರಾನ್ ನಿವರ್ತಯಿತ್ವಾ ದುರ್ಮಾರ್ಗಂ ದುರ್ಗತಿಂ ಚ, ಸತಃ ಸುಮಾರ್ಗಂ
ಸುಗತಿಂ ಚ ಪ್ರಾಪಯಿತ್ವಾ ಪ್ರಭಾಸತ ಇತಿ ।

ಭಗವತ್ತಿರೋಭಾವಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ಯಸ್ಯ ಕ್ಲೇಶಕಾರಣಸ್ಯ ತಜ್ಞಾ ನಾಜ್ಞಾನನಿರಸನಭಕ್ತ್ಯಾದಿ-
ರೂಪಪರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಚ ಸೂಚನೇನ ದಯಾಲುತ್ವೇನಿವೇದಾನೀಮೇವ ಕ್ಲೇಶವಿಶೇಷಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ

ತನ್ನವೃತ್ತಯೇ ಇದಾನೀಮೇವ ತನ್ನಿರ್ಮಾಣೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಅದ್ವತಂಕಾಪರಿಹಾರಃ ।
ದಯಾಲೂನಾಂ ತಸ್ಯೈವ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನತುಲ್ಯತ್ವೇನ ಆತ್ಮನೇಪದಪ್ರಯೋಗೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ
ದ್ವಿತೀಯತಂಕಾನಿರಾಸಶ್ಚೇತಿ ।

ಒಟ್ಟು ಸಾರಾಂಶ ಹೀಗಿದೆ - ಅಸುರಸ್ವಭಾವದವರು ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಬೌದ್ಧ ಚಾರ್ವಾಕ
ಮೊದಲಾದ ಮತಗಳನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೇ. ಆಗ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು
ಯುಗಧರ್ಮದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಸಜ್ಜನರ
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮರೆಯಾದನು. ಆಗಲೇ ಕೆಟ್ಟ ದರ್ಶನ(ಮತ)ಗಳಿಂದ ಬಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ
ಮೊದಲಾದ ಕತ್ತಲೆಯು ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹರಡಿತು. ಅನಂತರ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ
ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಜ್ಜನರು ಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಪಶುಗಳಂತೆ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು.
ಅನಂತರ ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ಭಯವನ್ನು ನೋಡಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಾರುಣ್ಯವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಆ
ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಕಾರುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಯಾದ ದೇವರು ವೇದವ್ಯಾಸರ ರೂಪದಿಂದ
ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಿಂದ ಅವತಾರಮಾಡಿ ಅಪಪಾಠ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ
ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. ಅದರ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು
ಹಾಗೂ ಇತರ ತದುಪಕಾರಿಯಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಪರತತ್ವವನ್ನು ತಮ್ಮ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಾತ್ವಿಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ತಮಸ್ಸನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗ
ಹಾಗೂ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಅಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸುಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸುಗತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಶೋಭಿಸಿದರು.

'ಜನರ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹಾಗೆ
ಭಗವಂತನ ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆಯಿಂದ ಅವನ ಜ್ಞಾನರಹಿತರಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನನಿರಸನವಾಗದೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ
ರಹಿತರಾಗಿದ್ದರು' - ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ, ಈ ಕಷ್ಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ದಯಾಳುಗಳು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಬಂದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು
ಮಾಡಿದರು. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರ.

ಇನ್ನು ದಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಪರರ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದರಿಂದ 'ಚಕ್ರೇ'
ಎಂದು ಆತ್ಮನೇಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಶಂಕೆ ಪರಿ-
ಹಾರವಾಯಿತು.

ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಚಿಂತನೆ

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ಸೂರ್ಯೋ ಹಿ ಭೂಪ್ರದೇಶೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವತಿ । ತತಃ ಸ್ವಕರನಿಕರಂ

ವಿಸ್ತಾರಯತಿ | ಪಂಕಜಂ ಪ್ರಬೋಧಯತಿ | ಪದಾರ್ಥಸಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ | ಧ್ವಾಂತಂ ಧುನೋತಿ | ಸಾರ್ಥಸಾರ್ಥಂ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನಸಮರ್ಥಂ ಕರೋತಿ | ಬೋರನಿಕರಾಂಶ್ಚ ಸ್ವ-
ವ್ಯಾಪಾರತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ | ಸರ್ವಥಾಪ್ರಮದಯಾಸ್ತಮಯೋರ್ಮಾನಸಗಿರಿಂ ನ ತ್ಯಜತಿ |
ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ತತ್ರ ಯದಿ ತ್ವಂ ಮೇ ಮಾನಸಂ ತ್ಯಜಸಿ ತದಾ -

‘ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯಮೃತೇ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಮೇಕಂ ಬಾದರಾಯಣಮ್’

- (3-3-ಶ್ಲೋ28 ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಖಲನಿಜಭಜನನಿಜಾ ಸೂರ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿರೇವ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ ಭಾವೇನ
ಭಾವಭರೇಣ ಭಾವೇ ತಸ್ಯ ಸದಾಭಾವಮೇವ ಭಾವಯತೇ | ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ
ಮಾನಸಂ ಸತತಂ ಮಾ ತ್ಯಜ | ಮಾಬ್-ಯೋಗೇ ಲುಬ: ಸರ್ವಲಕಾರಾಪದಾದಕತ್ವೇನ |
ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | ವಾಗಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ | ದೃಷ್ಟಾಂತಸೌಕರ್ಯಾಯ ಮಾನಸಸ್ಯ ಕಂಠತೋ
ಗ್ರಹಣಮ್ | ಸಂಭವತಿ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವನಾಯಕಮರ್ಯಾದಾರಕ್ಷಣಾಯ ವಾಪೇಕ್ಷಿತಪ್ರಾಪ್ತಯೇ
ವಾ ಏಕತ್ವವಾದಸ್ಥಾನಮ್ | ಅಸ್ಯ ಪುನ: ಅನನ್ಯಾದಿಪತೇರೇವ ಆಪ್ರಸಮಸ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಥ-
ಮೇಕತ್ವವಾದಸ್ಥಾನಮ್ | ನ ಚಾಸಂಭಾವಿತಂ ಕೋಽಪಿ ಕುಶಲ: ಕಾಮಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್
- ಕರುಣಯೈವೇತಿ || ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವ ನಾನ್ಯಪ್ರಯತ್ನೇನ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಸಂಭವತಿ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯಾಪಿ
ಕರುಣಯಾದಸ್ಥಾನಂ ಸೈವ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಮೇ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಸ್ಯೇತಿ | “ಮೋಕ್ಷ-
ಯೋಗ್ಯೇಷು ಅನಾದಿತ ಏವ ನಿರವಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹೋಽಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಅನೇನ ‘ಸತಾಂ
ಭೂತಿದ:’ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃತಮ್ | ಭೂತಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಾದೇ: ತದ್ವಾನಪ್ರಕಾರಸ್ಯ
ಚ ಸ್ಫುಟೀಕರಣಾತ್ ಅನೇನೈವ ‘ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ’ ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾಸಪದಾರ್ಥೋಽಪಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ: | ವಿಸ್ತಾರಕಸ್ಯ ವಿಸ್ತೃತತ್ವಾತ್ |

ಸೂರ್ಯನಾದರೋ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ಹೊಂದುವನು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು
ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸುವನು. ಕಮಲಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುವನು. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ-
ಪಡಿಸುವನು. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವನು. ಜನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧನೆ
ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವನು. ಕಳ್ಳರ ಗುಂಪನ್ನು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ-
ಗೊಳಿಸುವನು. ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಕಾಲ ಅಥವಾ ಮುಳುಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ
ಪರ್ವತವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರೇ ನೀವು ಒಂದು
ವೇಳೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದರೆ ‘ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯಂ ಋತೇ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಮೇಕಂ

ಬಾದರಾಯಣಮ್' - ಮುಂತಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸೂರ್ಯನ ಹೋಲಿಕೆಯು ನಿಮಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆಯಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ಯೇನ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದದ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ 'ತೇನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. 'ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಃ ಸತತಂ ಮಾನಸಂ ಮಾ ತ್ಯಾಜ' - ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಸದಾ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡದೇ ಇರಲಿ - ಎಂದು. ಮಾಜ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಲುಜ್‌ಲಕಾರವು ಎಲ್ಲ ಲಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಮಾ ತ್ಯಾಜ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಲೋಟ್ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲುಜ್‌ಲಕಾರದ ಪ್ರಯೋಗ ಇಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಮನಸ್ಸಿನ ಜೊತೆಗೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಕೇವಲ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನಸ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷಿತಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ನಾಯಕತ್ವದ ಮರ್ಯಾದೆಯ (ಸ್ಥಿತಿಯ) ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ನಾಯಕನು ತಾನಿದ್ದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಿರಬೇಕು. ಎಲ್ಲರೂ ಅವನ ಬಳಿಯೇ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅವನು ನಾಯಕನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸೇವಕರೇ ತಾನೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು, ಸಂಚರಿಸುವುದು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾಡುವುದು || ಈ ಭಗವಂತನಾದರೋ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇನ್ನೇನೂ ಫಲದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ತಿರುಗುವುದು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರುವಿಕೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಯಾವ ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಕರುಣಯಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಇರುವಿಕೆಯು ಸಂಭಾವಿತ. ಅದೇ ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೇ ಯಾವುದೇ ಅಡೆತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹವು ಇರುವುದು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದರಿಂದ 'ಸೋಽಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿರ್ಭವತು ಮೇ ಭೂತ್ಯೈ ಸತಾಂ ಭೂತಿದಃ' (ತತ್ಪ್ರಪಣಾಶಿಕೆ) ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಭೂತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ - ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಅವುಗಳ ದಾನಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ತುತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ತಾವು ಹೇಳಿದ

ವ್ಯಾಸಪದದ ಅರ್ಥವೂ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ವ್ಯಾಸ ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಗೋಸಂತತಿಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು. ಹೀಗಾಗಿ ವಿಸ್ತೃತವಾದದ್ದು ಗೋಸಂತತಿ, ವಿಸ್ತಾರಕರು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ವಿಸ್ತಾರಕರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಭಗವಂತನಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಇದ್ದಾರೆಯೂ ಕೂಡ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಸಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು.

(*) 'किञ्च सर्वतोऽपि बलीयान् ईश्वरानुग्रहः इति तावत् सुप्रसिद्धम् । अस्ति चासौ मोक्षयोग्येषु (जीविषु) अनादित इति वक्ष्यते ।

ಎಂದು ರಚನಾನುಪಪತ್ತಿಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ (2-2-1) ಬರುವ ಸುಧಾವಾಕ್ಯ.

** ಯಾಂಚಾಮಂದರಲೋಲಿತಾದ್ಯತ ಉದ್ಯೋದ್ಯೋಂದಿರಾ ನಿರ್ಜರೈಃ
ಜಾತೋ ಭಾರತಪಾರಿಜಾತಸುತರುಃ ಸದ್ಭ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಮೃತಮ್* ।
ಆಸೀತ್ತಂತ್ರಪುರಾಣಸನ್ನಿಗಣೋ ಜಾತಃ ಶುಕೇಂದುಃ ಸದಾ
ಸೋಽಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿಭವತು ಮೇ ಭೂತ್ಯೈ ಸತಾಂ ಭೂತಿದಃ ॥

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಂತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆಂಬ ಮಂದರ-ಪರ್ವತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಆವಾಗ್ಗೆ ವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಮಹಾ-ಭಾರತವೆಂಬ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೆಂಬ ಅಮೃತವು, ಪಂಚರಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣ-ಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮಮಣಿಗಳು, ಶುಕಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಚಂದ್ರನು ಇವರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವು. ಹೇಗೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ದೇವತೆಗಳು ಬಯಸಿದ ಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀಡಿತೋ ಅದರಂತೆ ಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲದರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

** ತದ್ವಾಂನಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಚ ಸ್ಫುಟೀಕರಣಾತ್ -

* ಕಾಮಿತಾಖಿಲದಾತೃತ್ವಸಾಮ್ಯಾತ್ ವಿದ್ಯೋಂದಿರಾತ್ಮೇನ, ನಾನಾಪರ್ವೋಪಜೇತತ್ವಾತ್ ನಾನಾ-ಶಾಖೋಪಬೃಂಹಿತತ್ವಾತ್ ವಾ ಭಾರತಂ ಪಾರಿಜಾತತ್ವೇನ, ಜರಾಮೃತಿನಿವೃತ್ತಪಾಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮ್ ಅಮೃತತ್ವೇನ, ನಾನಾತತ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾರಕತ್ವಾದಿನಾ ಪುರಾಣಾನಿ ಮಣಿ-ಗಣಾತ್ಮೇನ, ತತ್ಪೋಪದೇಶೇನ ಆಹ್ವಾದಕತ್ವಾತ್ ಶುಕಃ ಇಂದುತ್ವೇನ ಉಕ್ತಃ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ವಿವಂರೂಪೇಣ ಭೂತಿದಃ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವಾದಿನಾ ಗುರುಶ್ಛೇತಿ ಭಾವಃ । (ಭಾವದೀಪ)

ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಬಂದ ವಿದ್ಯೆಯು ನಮಗೆ ಕಾಮಿತವಾದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗುಣ-ಸಾಮ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎನಿಸಿದೆ. ಇವರಿಂದ ಬಂದ ಭಾರತವು ನಾನಾ ಪರ್ವ-

ಗಳನ್ನು ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಮುಪ್ಪು ಸಾವುಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರವು ಅಮೃತವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ತತ್ವಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪುರಾಣಗಳು ಮಣಿಗಳ ಸಮೂಹವಾಗಿದೆ. ಇವರಿಂದ ಬಂದ ಶುಕಮುನಿಗಳು ತತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರನಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಗಂಪತ್ವದರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯರು ವೇದವ್ಯಾಸರು

** ಕೌ ನಾಮ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಮನಂತಾಗಮಸಮ್ಪದಃ |

ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯಮೃತೇ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಮೇಕಂ ವಾದರಾಯಣಮ್ ||೨೭|| ಅನುಮ್ನಾ

ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಇಡೀ ಸಜ್ಜನಲೋಕವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವರು ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯರು. ಇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರು ತಾನೇ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸಕಲ ವೇದಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ ಒಂದೇ ತರಹದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ?

** ಜ್ಞಾನೇನ ಸೂರ್ಯ ಇವ ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯಃ | ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಃ ಸ್ವತೇಜಸಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಃ, ತಥಾಽಯಂ ಜ್ಞಾನೇನೇತಿ | “ವಿನಾ ವಾತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದ್ ವಿನಾಯೋಗ ಇವ ಋತೇಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಭವತ್ಯೇವ | ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಕಿಂ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ವಿಪರೀತಂ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತತಾಪರಃ? ನಾಽಽಽಃ, ಸರ್ವಶೋಕ್ತಯೋರ್ವಿರೋಧಾಭಿರಾಘಾತ್ | ಯೋಗೋ ವಾ ದ್ವಯೋಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾನಾಪಪತ್ತೇಃ | ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಮ್ಯಗ್ತಿಪತ್ರಸರ್ವಜ್ಞಸೂತ್ರಕಾರವಚನವಿರೋಧಾತ್ ಮಿಥ್ಯಾಽಪಿ ಪ್ರತಾರಕೋ ವಾಽಸೌ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕಥಮನಿರ್ಣಯ ಇತಿ | - (ಶ್ರೀಮನ್ಮಾನ್ಯಸುಧಾ - ೩-೩-೨೮)

ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವವನು ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವಿಪರೀತವಾದ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವನೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮಾತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೂಡಿದರೆ ಇಬ್ಬರು ಸರ್ವಜ್ಞರಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ಎಂದು ಸಂಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಇರುವ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಮಾತಿನ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಜ್ಞಾನವು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಅವನು ಮೋಸಮಾಡುವನು ಎಂದಾಗುವುದು.

ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಮಹಸ್ವ, ಪಿತೃತ್ವ, ಪತಿತ್ವ, ಗುರುತ್ವಗಳು

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ 'ಯೇನ' ಇತ್ಯಂತೇನ 'ವಾಸವೀಸೂನುಮ್' ಇತ್ಯೇತತ್ ಸ್ಫುಟೀಕೃತ್ಯ ಯದಾ ಆದ್ಯಪದ್ಯೇ ಜಗದ್ಭದ್ರಹನತ್ವಂ ರಮಾಪತಿವಿತೇಷಣಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ ತನ್ನ ತಾವದೇವ,

ಕಿಂತು ವಾಸವೀಸೂನುವಿಶೇಷಗಾಮಪೀತಿ ಜ್ಞಾಪಯನ್ ತಸ್ಯ ಜಗದಘದಹನತ್ವಪ್ರಕಾರಂ ಪ್ರಕಟಯತಿತಿ 'ವ್ಯಸಾರಿ' ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ 'ಸನ್ಯಾಗ್ರಗಃ' ಇತ್ಯಂತಮವತರಣೀಯಮ್ । ಅರ್ಥ- ಸ್ತೋತ್ರೋಲಿತ ವೀತಿತಿ । ಅನೇನೈವ ಪದ್ಯೇನ -

'ದುರಂತದುರಿತಧ್ವಾಂತವಿಪಾಟನಪಟೀಯಸೇ ।

ಬಾದರಾಯಣಸಂಜ್ಞಾಯ ಪರಸ್ಮೈ ಮಹಸೇ ನಮಃ'

ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಮಹಸ್ವಂ ಪಿತರಂ ಪತಂ ಗುರುತಮಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಗುರುತ್ವಂ ಚ ವಿವೃತಂ ವೇದಿತ- ವ್ಯಮಿತಿ ॥

ಅಥವಾ 'ಯೇನ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ವಾಸವೀಸೂನು ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗದಘದಹನತ್ವ ಎಂಬುದು ರಮಾಪತಿಗೆ ವಿಶೇಷಣ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದಷ್ಟಕ್ಕೇ ಅಲ್ಲದೇ ವಾಸವೀಸೂನು ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಜಗದಘದಹನರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಲು ವ್ಯಸಾರಿ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಸನ್ಯಾಗ್ರಗಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.

ಈ ಪದ್ಯದಿಂದಲೇ 'ನಾಶಪಡಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ ಬಾದರಾಯಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ತೇಜೋರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' (ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕಾ) ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಹಸ್ವವನ್ನು ಪಿತೃತ್ವವನ್ನು ಪತಿತ್ವವನ್ನು ಹಾಗೂ ಗುರುತಮಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅದ್ಯಗುರುತ್ವ ಹೊಂದಿರುವ ವೇದವ್ಯಾಸರು

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) - ತತ್ರಾದ್ಯಂ ಗುರುತ್ವಂ ಬಾದರಾಯಣೇಽಸ್ತಿತಿ ಮನಸಿ ತತ್ಪರೋ- ಭಾವಾಭಾವಮಾಶಾಸ್ತೇ - ಯೇನೇತಿ ॥ ಯೇನೇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಯೋಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ 'ತೇನ' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಮೇ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಮಾನಸಂ ಮನಃ ಸತತಂ ಶ್ರವಣಾದಿಸರ್ವಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಕಾಲೇ ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಮ್ । ಅತ್ರ 'ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಅಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಂ ವೇದಂ ಸ್ವಯಮುಚ್ಚಾರ್ಯ ಸಮ್ಯಗ- ಭಿವ್ಯಕ್ತೀಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ನಿರ್ಣೇಯವೇದವಿಭಾಗಾದಿಕಂ ವ್ಯಸಾರಿ । 'ಗೋಸಂತತಿಃ' ಇತ್ಯನೇನ ನಿರ್ಣೇಯಭಾರತಮುರಾಣಾದಿನಿರ್ಮಾಣಂ ವೇದಾದಿಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ- ನಿರ್ಮಾಣಂ ಚೋಚ್ಯತೇ । ತೇನ 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಾಮ್ನ' 'ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಂ ಚಕ್ರೇ

ಶಾಸ್ತ್ರಮನುತ್ರಮಮ್' ಇತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ | ಯೇನ ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ ಭಗವತ್ಪರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶಿ, ಯೇನ ಪರಂ ಬಾಹ್ಯವಿಲಕ್ಷಣಂ ಧ್ವಾಂತಮಜ್ಞಾನಂ ಧ್ವಂಸಮನಾಯಿ ಇತ್ಯನೇನ 'ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುಮ್' ಇತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ | ಅತ್ರ 'ಸಾಧುನಿಕರಃ' ಮೋಕ್ಷ-ಯೋಗ್ಯತಾಲ್ಪಕ್ಷಣಸಾಧುವತಾಂ ಸಮುದಾಯಃ | 'ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಃ' ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಾನ್ 'ಅಕಾರಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೋಪದೇಶಕತ್ವಂ ಗುರುತ್ವಮ್ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಗುರುತ್ವಂ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ |

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲನೆಯ ಗುರು. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬೇಕು ಮರೆಯಾಗಬಾರದು ಎಂದು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಯೇನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವಿದೆ. 'ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' 'ಯೇನ ವ್ಯಸ್ತಾರಿ' 'ಯೇನ ಪ್ರಾಬೋಧಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಯೇನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ತೇನ' ಎಂಬುದರೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯ. ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯತ್, ತತ್ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ.

'ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಮೇ ಮಾನಸಂ ಸತತಂ ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಪದ-ಪದಾರ್ಥ. ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ - ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದ, ಮೇ - ಮೋಕ್ಷ-ಯೋಗ್ಯವಾದ ನನ್ನ, ಮಾನಸಂ - ಮನಸ್ಸು, ಸತತಂ - ಶ್ರವಣಮನನ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ - ಬಿಡಲ್ಪಡದೇ ಇರಲಿ.

ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ - ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಅಂಶವು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅವಪಾಠ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ತಾವೇ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣೇಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸುವ ವೇದದ ವಿಭಾಗ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸಿದರು.

ಗೋಸಂತತಿಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಣೇಯಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸುವ ಮಹಾಭಾರತ, ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಹಾಗೂ ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಗಮ್ಯ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯಾಂಶವು, ಹಾಗೂ 'ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಂ ಚಕ್ರೇ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಮನುತ್ರಮಮ್' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯಾಂಶವು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

‘ಯೇನ ಪರಂ ತತ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಿ’ ‘ಯೇನ ಪರಂ ಧ್ವಾಂತಂ ಧ್ವಂಸಮನಾಯಿ’ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ‘ಜಗದ್ಗುರೂಕಾಂ ಗುರುಮ್’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪರತತ್ವವೆಂದರೆ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಪರವಾದ ಧ್ವಾಂತ ಎಂದರೆ ಬಾಹ್ಯವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಾಧುನಿಕರ: - ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತೆ ಇರುವ ಸಜ್ಜನರ ಸಮುದಾಯ ಎಂದರ್ಥ. ಸನ್ಮಾರ್ಗಗ: ಅಕಾರಿ - ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದು ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವುದೇ ಗುರುತ್ವ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) - ಅಥವಾ ಹರೇರ್ನಾಮೈತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮೋಪಪಾದನಾವಸರೇ ಅಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಾನ್ ಪ್ರತಿ ಇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಮೇವ ಇಷ್ಟಮ್ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತೇ, ಇಷ್ಟಂ ಚ ಮೋಕ್ಷತತ್ಸಾಧನಭೇದೇನಾಪಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್ | ತಯೋರಾಧ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಮ್, ದ್ವಿತೀಯಮ-ಮುಖ್ಯಮ್ | ತತ್ರ ಮುಖ್ಯೇಷ್ಟಸಾಧನಂ ಬಿಂಬಾಪರಪರ್ಯಾಯೋ ಹರಿರೇವ |

“ಸಮೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಬಿಂಬದರ್ಶನ ಏವೈನಂ ಮೋಚಯತಿ”

ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋದಾಹೃತಶ್ರುತೇಃ |

“ಯೇಷಾಂ ಬಹಿರುಪಾಸನೇನ ಮೋಕ್ಷಸ್ತೇಷಾಮಪಿ ಹೃದ್ಯಪಾಸನಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಮೇವ”

(ಅಜಾತಶತ್ರುಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ 1.15) ಇತಿ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟಾಚ್ಛ | ಅಮುಖ್ಯೇಷ್ಟಸಾಧನಮಪಿ ಯದ್ಯಪಿ ಸ ಏವ, ತಥಾಪಿ ನ ತೇನ್ವೇವ ರೂಪೇಣ | ದತ್ತವ್ಯಾಸಕಪಿಲಾಕುಷಭಹಯಗ್ರೀವಾದಿಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯ ರೂಪವೈಯರ್ಥ್ಯಪತ್ತೇಃ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ -

“ಕೃಷ್ಣರಾಮಾದಿರೂಪೇಷು ಬಲಕಾರ್ಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ |

ದತ್ತವ್ಯಾಸಾದಿರೂಪೇಷು ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಸ್ತಥಾ ಪ್ರಭುಃ” ಇತಿ |

ಕಿಂತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪರಿಗೃಹೀತಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವೇದವ್ಯಾಸರೂಪೇಣೇತ್ಯಾಶಯೇನ ಮಾನಸೇ ತತ್ತಿರೋ-ಭಾವಾಭಾವಮಾಶಾಸ್ತೇ - ಯೇನೇತಿ || ಯೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಸತತಂ ಮೇ ಮಾನಸಂ ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ | ಮಾದ್ ಯೋಗೇ ಲುಬ್ಧ | ಸರ್ವಲಕಾರಾಪಾದಕತ್ವಾನ್ಯ ತ್ಯಜ್ಯತಾಮಿತಿ ಯೋಜನಾ |

ಅತ್ರ ಯೇನ ಸಾಧುನಿಕರೋ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಜನಸಮುದಾಯಃ, ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ ಸತೋ
ನಿರ್ದುಷ್ಟಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಯೋ ಮಾರ್ಗಃ -

‘ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಮತ ಇಹ ಭವತಿ | ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ’

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಪದೇಶೋಕ್ತಜ್ಞಾನಾಖ್ಯಃ ಉಪಾಯಃ ತದ್ಗಃ ತದ್ವಾನ್ ಅತಾರಿ ಇತ್ಯನೇನ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಂಪರಯಾ ವಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಾತ್ಮತಮ್ಮಕ್ತವ್ಹ | ಅನೇನ
‘ಗುರುಗುರೂಣಾಮ್’ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಪದ್ಯೇ ‘ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುಃ’ ಇತಿ ಪದಂ ಗುರೂಣಾ-
ಮಪರೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಜಗತಃ ತತ್ಪೋಪದೇಶಕಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಗುರುಃ ತದರ್ಥಮೇವ
ತತ್ಪೋಪದೇಶ್ಯೇತಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ |

ಅಥವಾ - ಹರಿಯು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂದು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ನಮ್ಮತ್ತಕ್ಕೆ
ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಾಗ ಕೆಲವು
ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಭಗವಂತನು ಇಷ್ಟ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಸಾಧನ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಎಂದು
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. (1) ಮೋಕ್ಷ, (2) ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ
ಮೊದಲನೆಯದ್ದು ಮುಖ್ಯ, ಎರಡನೆಯದ್ದು ಅಮುಖ್ಯ. ಮೊದಲನೆಯ ಇಷ್ಟವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಹರಿಯೇ. ‘ಸಮೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಬಿಂಬದರ್ಶನೇ ಏವ
ವಿನಂ ಮೋಚಯತಿ’ - ಎಲ್ಲ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಜೀವಿಗೆ ತನ್ನ ಬಿಂಬ-
ದರ್ಶನವಾದಾಗಲೇ ಅವನನ್ನು ಮುಕ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ
ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಬಿಂಬದರ್ಶನವೇ ಮೋಚಕ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ

“ - ನ ಚ ಭಗವತಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗುಣಸಾಮ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ
ಮುಕ್ತಿಃ |

‘ಸಮೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಬಿಂಬದರ್ಶನ ವಿವೇಚನಂ ಮೋಚಯತಿ |

ಯಥಾ ಸಮೇಷ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಸು ಸ್ವಕೃತಮೇವೈನಂ ಭೋಜಯತಿ’

ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿದೃಷ್ಟಾಂತಾತ್ || 3-3- ಶ್ಲೋ.32 || (ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ)

- ಭಗವಂತನ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ
ಒಂದು ರೂಪದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು

ಮಾಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ತನಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಾಧಕನ ಬಿಂಬದರ್ಶನವು ಅವನಿಗೆ ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಕೃತ-ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಇರುವುದರಿಂದ.

ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಪಂಚಾಂಗಗಳು - ಭಾವಬೋಧ

- ಓಂ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾದ್ಯುಪಲಬ್ಧೇರ್ಮ್ಯತ್ಯುವನ್ ಹಿ ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ ಓಂ - ಇತ್ಯತ್ರ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪೋತಿ ಪರಮ್' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇರ್ಬಿಂಬಾಬಿಂಬಸಾಧಾರಣ್ಯಾದ್ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಂ ಬಿಂಬರೂಪವಿಷಯಂ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮ್ ಉತ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ರೂಪವಿಷಯಮಿತಿ ಸಂದೇಹೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ರೂಪವಿಷಯಮಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ | ಬಿಂಬರೂಪವಿಷಯಮೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ |

ತತ್ರ 'ಗುಣಸಾಮ್ಯಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಂ ಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಪೂರ್ವಕಂ ವಿವೃಣ್ವಾನ್ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪತಿ - ನ ಚ ಭಗವತ್ ಇತಿ || ಸರ್ವತ್ರ ಗುಣಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ || ಸರ್ವತ್ರಾವತಾರಾದೌ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವಾದಿಗುಣಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯಥಾ 'ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ-ವಿರೋಧಃ | ಸಿದ್ಧಾಂತೇಽಪಿ ಅವತಾರದರ್ಶನೇನಾಪಿ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ಮುಕ್ತಂಗೀಕಾರಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಏವಂ ಚ ಸರ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯಾದ್ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪಸ್ಯ ದರ್ಶನೇನ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನ ಬಿಂಬೋಪಾಸನಾಯಿತಿರಿತಿ ನೇತಿ ಭಾವಃ | ಅಯಂ ಚ ನ್ಯಾಯಃ, ಯಥಾ ಮರಣತ್ರಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ನ ಯತ್ಕಿಂಚಿನ್ನರಣಾನಂತರಂ ಮುಕ್ತಿಃ ಕಿಂ ತು ವಿಶಿಷ್ಟಮರಣಾನಂತರಮೇವ, ಏವಂ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಗುಣಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ನ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪಸ್ಯ ದರ್ಶನಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ, ಕಿಂತು ಸ್ವಬಿಂಬದರ್ಶನಾದೇವೇತಿ ವದತಾ 'ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾದ್ಯುಪಲಬ್ಧೇರ್ಮ್ಯತ್ಯುವತ್' ಇತ್ಯನೇನ ಸೂಚಿತಃ | ತದ್ವೇತುತ್ವೇನ 'ಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರಮಾಣೋದಾಹರಣ-ಪೂರ್ವಕಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ಸಮೇಷ್ವತಿ || ಸಮೇಷು - ಅನ್ಯಕೃತೇಷು ಕರ್ಮಸು ಸ್ವಕೃತಕರ್ಮಣಾ ಕರ್ಮತ್ವಸಮೇಷು ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏನಂ ಕರ್ಮಕರ್ತಾರಮ್ | ಏವಂ ಚ ಸಮೇಷ್ವಪಿ ಕರ್ಮಸು ಸ್ವಕೃತಪ್ರಾಪ್ತವತ್ ಸಮೇಷ್ವಪಿ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ಬಿಂಬದರ್ಶನಮೇವ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮಿತಿ ಬಿಂಬೋಪಾಸನಾಯಿತಿರಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅಯಂ ಚ ನ್ಯಾಯೋ 'ಮೃತ್ಯುವತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಯಥಾ ಕರ್ಮತ್ರಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಸ್ವಕೃತೇನ್ನೈವ ಕರ್ಮಣಾ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತರ್ನ ತು ಯೇನ ಕೇನಾಪಿ ಕರ್ಮಣೇತಿ ಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪ-ದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ಯಾಪಿ ಕಥನಾತ್ ಸೂಚಿತಃ || (ಭಾವಬೋಧ)

— 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಷ್ಟೋತಿ ಪರಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಂಬರೂಪನ ಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಬಿಂಬಾತಿರಿಕ್ತರೂಪದ ಜ್ಞಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಸದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಫಲವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೋ ಅಥವಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್-ರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ರೂಪವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದು. ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬಿಂಬ-ರೂಪವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಎಂದು.

ಇನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅವತಾರದರ್ಶನವಾದಾಗಲೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ— ಎಲ್ಲ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಸಾಮ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಒಂದರ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಇನ್ನೊಂದರ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದ್ದರೆ 'ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಽಽ' ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಸ್ಥಾನಭೇದೇನ ಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದರೂ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಗುಣಸಾಮ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೂಪದ ದರ್ಶನದಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಿಂಬೋಪಾಸನನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ — ಹೇಗೆ ಮರಣತ್ವಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮರಣವಾದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲ ಹೊರತು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮರಣವಾದ ಮೇಲೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ರೂಪದ ದರ್ಶನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲ ಹೊರತು ತನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪದ ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಮೇಷು ಎಂದು ಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣೋದಾಹರಣ ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೇ ತನಗೆ ಫಲದಾಯಕವಾದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಿಂಬರೂಪದ ದರ್ಶನವೇ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಬಿಂಬೋಪಾಸನನಿಯಮವಿದೆ.

ಬಾಹ್ಯೋಪಾಸಕರಿಗೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಅವಶ್ಯಕ

— "ಕೇಷಾಂಚಿತ ಸರ್ವಗತ್ವೇನ ಕೇಷಾಂಚಿದ್ವ್ಯದಯೇ ಹರಿಃ | ಕೇಷಾಂಚಿದ್ ಬಹಿರೇವಾಸೌ ಉಪಾಸ್ಯಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ||" ಎಂಬ ಸ್ತೂತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಮಾತು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟದಲ್ಲಿ

ಹೀಗೆ ಬಂದಿದೆ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಅವರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ಇನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಇಷ್ಟಸಾಧನವಾದರೋ ಅವನಿಂದಲೇ ಸಿಗಬೇಕು. ಆದರೂ ಆ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ದತ್ತ, ವ್ಯಾಸ, ಕಪಿಲ, ಋಷಭ, ಹಯಗ್ರೀವ ಮೊದಲಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಂದ ಆದ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದಾದೀತು. ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಯಾವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಹೀಗೆಂದಿದ್ದಾರೆ - 'ಜನಾರ್ದನನು ಕೃಷ್ಣರಾಮಾದಿರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಥನಾದ ಭಗವಂತನು ದತ್ತವ್ಯಾಸ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ'. ಹೀಗೆ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದೊಪ್ಪದೇ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಡದೇ ಇರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾವ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಿಡಲ್ಪಡದೇ ಇರಲಿ.

ಮಾಜ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಎಲ್ಲ ಲಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಲುಜ್ ಲಕಾರವು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಮಾತ್ರ 'ನ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ' ಎಂದು ರೋಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲುಜ್ ಲಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

“ಯೇನ ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ ಅಕಾರಿ”

“ಯೇನ ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ ಅಕಾರಿ” - ಯಾವ ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹವು ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜನಸಮುದಾಯವು, ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ - ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವಿದೆಯೋ ಅದರಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆ ಮಾರ್ಗವಾದರೋ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ । ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ' - 'ಯಾರು ಭಗವಂತನನ್ನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವನೋ ಅವನಿಗೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಮಾರ್ಗ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ' ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಥವಾ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ

'ಗುರುಗುರೂಣಾಂ' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಗುರೂಣಾಂ - ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತತ್ವವನ್ನುಪದೇಶಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಗುರುಃ - ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದವರು ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಯಾವುದು?

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) - ನನು ನಿವರ್ತಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಧ್ಯಾನಂತಂ ಪ್ರತಿ ಧ್ವಂಸಪ್ರಾಪಣಮ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಯೇನ ಪರಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ತತ್ತ್ವಂ ಹರಿಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ತಥಾ ಪರಂ ಅನ್ಯದಪಿ ತತ್ತ್ವಂ ಪರತತ್ವಜ್ಞಾನೋಪಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ವರೂಪಮಪಿ ಪ್ರಾಕಾಶಃ | ಸಾಕ್ಷಾದ-ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಶ್ರಾವಯಿತ್ವಾ ಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಕೃತಮಿತಿ | ತಥಾ ಚ -

ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ತದಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯೌ |

ಸಂಶಯಂ ಚ ಪರಾಙ್ಮುಖ್ಯ ಲಭತೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ ||

ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಶ್ರವಣಾದಿಜನಿತಸ್ತತ್ಪ್ರಕಾಶ ವಿವ ಧ್ಯಾನಂತನಿವರ್ತಕ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಅನೇನ 'ತಮೇವ' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯೇ 'ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುಮಂಜಸ್ಯೈವ' ಇತಿ ಪದಂ ಜಗತಃ ಗುರೂಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಪಕ್ಷ್ಯಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಂಜಸಾ ಮುಖ್ಯತಯಾ ನ ತು ವಯೋಧಿಕತ್ವಾದಿಮಾತ್ರೇಣ ಗುರುಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವಕ್ಷಾರಮಿತಿ ಯಾವದಿತಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ |

ಅಲ್ಲ! ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಅನಾದಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನ-ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಗಳಿದ್ದಾಗ ಹೇಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದರೆ, ಅದು ಹೀಗೆ - ವೇದವ್ಯಾಸರು ಬಾಹ್ಯವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ನಿವರ್ತಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಅಜ್ಞಾನ-ಸಂಶಯ-ವಿಪರ್ಯಯಗಳ ಧ್ವಂಸವಾದೀತು? ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ವೇದವ್ಯಾಸರು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಹರಿತತ್ವದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ತತ್ವವಾದ ಪರತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೂ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವುದು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿಸಿ ಪರಾಪರತತ್ವಗಳ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ "ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಮನನಮಾಡಿ ಹಾಗೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ಮಾಡಿದಾಗ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನಸಂಶಯ-ವಿಪರ್ಯಯಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ

ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪರಾಪರತತ್ವದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಕತ್ತಲೆಗೆ ನಿವರ್ತಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ 'ತಮೇವ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರು-ಮಂಜಸ್ಯೇವ' ಎಂಬ ಪದವು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವಕ್ತೃಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಧಿಕವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಶೇಷವಕ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಂಬಷ್ಟನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೋಪಾನ

* ಅಸಂಶಯೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ |

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಷಮವಿಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರತಃ || 3-3-ಶ್ಲೋ.95 || - (ಅನುವ್ಯಾ.)

- 'ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇತ್ ನಿತ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿ ಎಂಬಾಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನಸಿದ್ಧಿಂಗವಾಗಿ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಅವಶ್ಯಕ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅಸಂಶಯೇನ = ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ವಿಪರ್ಯಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ = ತತ್ವನಿಶ್ಚಯ-ವಾಗುತ್ತಿರಲು (ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದ ಎಂದು ಶೇಷಪೂರಣೆ), ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ತಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ... — ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ

(ಸುಧಾ) ಕಿಂಚ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಂ ಕಥಮಗ್ನಿಕ್ಯಾರ್ಯಮ್? "ತದ್ವಾಸ್ಯ ವಿಜಿಜ್ಞೌ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಸ್ತು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನಾಪಿ ಸಾರ್ಥಕಾಃ | ಪರಮ್ಪರಯಾ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವವಾದಿನ್ಯೋ ವಾ | ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಹಿ ಸ್ಮೃತಯೋ ವದಂತಿ -

"ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ತದಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯೋ |

ಸಂಶಯಂ ಚ ಪರಾಣುಃ ಲಬಹತೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್" ಇತಿ, (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 3-3-43) (ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ)

- ವಾಕ್ಯಮೇವ ಪಠತಿ - ಶ್ರುತ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ || ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ | ತಸ್ಯ = ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಂಶಯಂ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕಂ ಯದಜ್ಞಾನಂ ವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ | ತತ್ ಶ್ರವಣೇನಾಜ್ಞಾನಮ್, ಮನನೇನ ಚ ವಿಪರ್ಯಯಸಂಶಯೌ ಚ | ಪರಾಣುದ್ಯು = ನಿರಾಕೃತ್ಯ | ಅನಂತರಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ

ಲಭತೇ ಇತಿ । ಅನೇನ ಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಲ್ಯವಾ ಚ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರತೀತೇಃ ಹೇತು-
ಹೇತುಮದ್ಭಾವೇನಾವಗತೇ ತತ್ರ ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯಾ ದ್ವಾರತ್ವ-
ಮೇವಾವಗಮ್ಯತೇ । ದರ್ಶನಸ್ಯ ತು ಲಾಭತ್ವೋಕ್ತಾ ಮುಖ್ಯಫಲತ್ವಾವಗಮಾದಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ ।
ಅತಃ ಸರ್ವೋಪಾಸನಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಮನನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಜ್ಞಾನ
ಶ್ರವಣದಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನನದಿಂದ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯಗಳು ನಾಶ-
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದಾದಮೇಲೆ ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ
ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಯ ಹಾಗೂ ಲ್ಯಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಹಾಗೂ ನಿರಿದ್ಧಾ-
ಸನವು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೂ
ತೋರುವುದು. ಇನ್ನು ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅವು
ದ್ವಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಅವಾಂತರಫಲವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದರೋ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಮುಖ್ಯಫಲ.

ನೇಕ್ಷಾ ಕೃಚನ ಬಾಧ್ಯತೇ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ

“श्रुणुयाद् यावदज्ञानं मतिर्यावदयुक्ता ।

ध्यानं च यावदीक्षा स्यान्नेक्षा क्व च न बाध्यते” इति ब्रह्माण्डे । (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 4-1-12)

(ಸುಖಾ -೩-೩-೧-೨ ೩)

— ಯಾವತ್ = ಯಾವತ್ತರ್ಯಂತಮ್ ಅಜ್ಞಾನಂ, ತಾವತ್ತರ್ಯಂತಂ ಶ್ರುಣುಯಾತ್ = ಶ್ರವಣಂ
ಕುರ್ಯಾತ್ । ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಯುಕ್ತತಾ ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿಭ್ರಮಃ
ಸಂಶಯೋ ವಾ ಯಾವತ್ ಅಸ್ಮಿ ತಾವತ್ತರ್ಯಂತಂ ಮತಿಃ = ಮನನಂ ಕಾರ್ಯಮ್ । ಯಾವತ್ =
ಯದಾ ಈಕ್ಷಾ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ = ಭವತಿ, ತಾವತ್ = ತಾವತ್ಕಾಲಪರ್ಯಂತಂ
ಧ್ಯಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ।

ನನು ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ರವಣಂ, ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಮನನಂ, ಈಕ್ಷಾ-
ಪರ್ಯಂತಂ ಧ್ಯಾನಮ್ । ತತ್ರ ಈಕ್ಷಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಉತ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತಸ್ಥಾಯಿನೀ । ಆದ್ಯೇ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಪುನಃ ಧ್ಯಾನವಿಧಿವಿರೋಧಃ ಇತ್ಯತ ಏಹ — ನೇಕ್ಷಾ
ಇತಿ ॥ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಏವ ಈಕ್ಷಾ । ನ ಚ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಬಾಧಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ।
ಕೃಚನ = ಕದಾಚಿದಪಿ ಈಕ್ಷಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಅಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಭವತ್ಯೇವ । ಅತಃ ನ
ಬಾಧಃ ।

ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪರಾಪರತತ್ವದ ಪ್ರಕಾರವೇ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಕತ್ತಲೆಗೆ ನಿವರ್ತಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ 'ತಮೇವ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರು-ಮಂಜಸ್ಯೈವ' ಎಂಬ ಪದವು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವರ್ತಕಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಧಿಕವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಶೇಷವಸ್ತುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಂಬಿಷ್ಟನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೋಪಾನ

* ಅಸಂಶಯೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ ।

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಷಮವಿಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರತಃ ॥ 3-3-ಶ್ಲೋ.95 ॥ - (ಅನುವ್ಯಾ.)

- 'ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇತ ನಿತ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿ ಎಂಬಾಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನಸಿದ್ಧಿಂಗವಾಗಿ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಅವಶ್ಯಕ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅಸಂಶಯೇನ = ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ವಿಪರ್ಯಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ = ತತ್ವನಿಶ್ಚಯ-ವಾಗುತ್ತಿರಲು (ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದ ಎಂದು ಶೇಷಪೂರಣೆ), ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮತ್ಯಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ಯಾ ... — ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ

(ಸುಧಾ) किञ्च शब्दस्यापि ब्रह्मज्ञानसाधनत्वं "यतो वाचो निवर्तन्ते" इति श्रुतिविरुद्धं कथमङ्गीकार्यम्? "तद्वास्य विजिज्ञौ" इत्यादिश्रुतयस्तु परोक्षज्ञानेनापि सार्थकाः । परम्परया अपरोक्षज्ञानसाधनत्ववादिन्यो वा । स्पष्टं हि स्मृतयो वदन्ति -

"श्रुत्वा मत्वा तथा ध्यात्वा तदज्ञानविपर्ययौ ।

संशयं च पराणुद्य लभते ब्रह्मदर्शनम्" इति, (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 3-3-43) (ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ)

- ವಾಕ್ಯಮೇವ ಪಠತಿ - ಶ್ರುತ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮತ್ಯಾ । ತಸ್ಯ = ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಂಶಯಂ ವಿಪ್ಲವಿಷಯಕಂ ಯದಜ್ಞಾನಂ ವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ । ತತ್ರ ಶ್ರವಣೇನಾಜ್ಞಾನಮ್, ಮನನೇನ ಚ ವಿಪರ್ಯಯಸಂಶಯೌ ಚ । ಪರಾಣುತ್ಯಾ = ನಿರಾಕೃತ್ಯಾ । ಅನಂತರಂ ಧ್ಯಾತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ

ಲಭತೇ ಇತಿ । ಅನೇನ ಕ್ವಾಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಲೃಘಾ ಚ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರತೀತೇಃ ಹೇತು-
ಹೇತುಮದ್ವ್ಯಾವೇನಾವಗತೇ ತತ್ರ ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯಾ ದ್ವಾರತ್ವ-
ಮೇವಾವಗಮ್ಯತೇ । ದರ್ಶನಸ್ಯ ತು ಲಾಭತ್ವೋಕ್ತಾ ಮುಖ್ಯಫಲತ್ವಾವಗಮಾದಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ ।
ಅತಃ ಸರ್ವೋಪಾಸನಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಮನನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಜ್ಞಾನ
ಶ್ರವಣದಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನನದಿಂದ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯಗಳು ನಾಶ-
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದಾದಮೇಲೆ ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ
ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ವಾಪ್ರತ್ಯಯ ಹಾಗೂ ಲೃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಹಾಗೂ ನಿರಿದ್ಧಾ-
ಸನವು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೂ
ತೋರುವುದು. ಇನ್ನು ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅವು
ದ್ವಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಅವಾಂತರಫಲವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದರೋ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಮುಖ್ಯಫಲ.

ನೇಕ್ಷಾ ಕೃಚನ ಬಾಧ್ಯತೇ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ

“श्रुणुयाद् यावदज्ञानं मतिर्यावदयुक्ता ।

ध्यानं च यावदीक्षा स्यात्रिक्षा क्व च न बाध्यते” इति ब्रह्माण्डे । (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 4-1-12)

(ಸುಖಾ -೩-೩-೧-ಸ್ಕ ೩)

— ಯಾವತ್ = ಯಾವತ್ತರ್ಯಂತಮ್ ಅಜ್ಞಾನಂ, ತಾವತ್ತರ್ಯಂತಂ ಶ್ರುಣುಯಾತ್ = ಶ್ರವಣಂ
ಕುರ್ಯಾತ್ । ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಯುಕ್ತತಾ ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿಭ್ರಮಃ
ಸಂಶಯೋ ವಾ ಯಾವತ್ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ತರ್ಯಂತಂ ಮತಿಃ = ಮನನಂ ಕಾರ್ಯಮ್ । ಯಾವತ್ =
ಯದಾ ಈಕ್ಷಾ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ = ಭವತಿ, ತಾವತ್ = ತಾವತ್ಕಾಲಪರ್ಯಂತಂ
ಧ್ಯಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ।

ನನು ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ರವಣಂ, ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಮನನಂ, ಈಕ್ಷಾ-
ಪರ್ಯಂತಂ ಧ್ಯಾನಮ್ । ತತ್ರ ಈಕ್ಷಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಉತ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತಸ್ಯಾಯಿನೀ । ಆದ್ಯೇ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಶುನಃ ಧ್ಯಾನವಿಧಿವಿರೋಧಃ ಇತ್ಯತ ಅಹ — ನೇಕ್ಷಾ
ಇತಿ ॥ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಏವ ಈಕ್ಷಾ । ನ ಚ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಬಾಧಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ।
ಕೃಚನ = ಕದಾಚಿದಪಿ ಈಕ್ಷಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಅಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಭವತ್ಯೇವ । ಅತಃ ನ
ಬಾಧಃ ।

ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪರಾಪರತತ್ವದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಕತ್ತಲೆಗೆ ನಿವರ್ತಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ 'ತಮೇವ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರು-ಮಂಜಸ್ಯೇವ' ಎಂಬ ಪದವು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವಕ್ತೃಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಧಿಕವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಶೇಷವಕ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಂಬಷ್ಟನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೋಪಾನ

• ಅಸಂಶಯೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ |

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಷಮವಿಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರತಃ || 3-3-ಶ್ಲೋ.95 || - (ಅನುವ್ಯಾ.)

— 'ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇತ್ ನಿತ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿ ಎಂಬಾಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ — ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನಸಿದ್ಧಿಂಗವಾಗಿ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಅವಶ್ಯಕ. ಅದು ಹೀಗೆ — ಅಸಂಶಯೇನ = ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ವಿಪರ್ಯಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ = ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯ-ವಾಗುತ್ತಿರಲು (ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದ ಎಂದು ಶೇಷಪೂರಣೆ), ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ... — ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ

(ಸುಧಾ) ಕಿञ्च शब्दस्यापि ब्रह्मज्ञानसाधनत्वं "यतो वाचो निवर्तन्ते" इति श्रुतिविरुद्धं कथमङ्गीकार्यम्? "तद्वास्य विजिज्ञौ" इत्यादिश्रुतयस्तु परोक्षज्ञानेनापि साधकाः । परम्परया अपरोक्षज्ञानसाधनत्ववादिन्यो वा । स्पष्टं हि स्मृतयो वदन्ति —

"श्रुत्वा मत्वा तथा ध्यात्वा तदज्ञानविपर्ययौ ।

संशयं च पराण्यथ लभते ब्रह्मदर्शनम्" इति, (ಬ್ರ.ಸೂ.ಛಾ. 3-3-43) (ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ)

— ವಾಕ್ಯಮೇವ ಪಠತಿ — ಶ್ರುತ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ || ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ | ತಸ್ಯ = ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಂಶಯಂ ವಿಘ್ನುವಿಷಯಕಂ ಯದಜ್ಞಾನಂ ವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ | ತತ್ರ ಶ್ರವಣೇನಾಜ್ಞಾನಮ್, ಮನನೇನ ಚ ವಿಪರ್ಯಯಸಂಶಯೌ ಚ | ಪರಾಣುದ್ಯ = ನಿರಾಕೃತ್ಯ | ಅನಂತರಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ

ಲಭತೇ ಇತಿ । ಅನೇನ ಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಲೃಪಾ ಚ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರತೀತೇಃ ಹೇತು-
ಹೇತುಮದ್ವಾವೇನಾವಗತೇ ತತ್ರ ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯಾ ದ್ವಾರತ್ವ-
ಮೇವಾವಗಮ್ಯತೇ । ದರ್ಶನಸ್ಯ ತು ಲಾಭತ್ವೋಕ್ತಾ ಮುಖ್ಯಫಲವ್ಯವಗಮಾದಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ ।
ಅತಃ ಸರ್ವೋಪಾಸನಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಮನನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಜ್ಞಾನ
ಶ್ರವಣದಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನನದಿಂದ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯಗಳು ನಾಶ-
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದಾದಮೇಲೆ ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ
ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಯ ಹಾಗೂ ಲೃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಹಾಗೂ ನಿರಿದ್ಧಾ-
ಸನವು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೂ
ತೋರುವುದು. ಇನ್ನು ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅವು
ದ್ವಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಅವಾಂತರಫಲವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದರೋ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಮುಖ್ಯಫಲ.

ನೇಕ್ಷಾ ಕೃಚನ ಬಾಧ್ಯತೇ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ

"श्रुत्याद् यावदज्ञानं मतिर्यावदयुक्ता ।

ध्यानं च यावदीक्षा स्यान्नेक्षा क्व च न बाध्यते" इति ब्रह्माण्डे । (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 4-1-12)

(ಸುಧಾ -3-3-9-ಸು 3)

— ಯಾವತ್ = ಯಾವತ್ಪರ್ಯಂತಮ್ ಅಜ್ಞಾನಂ, ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ರುಣುಯಾತ್ = ಶ್ರವಣಂ
ಕುರ್ಯಾತ್ । ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಯುಕ್ತತಾ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿಭ್ರಮಃ
ಸಂಶಯೋ ವಾ ಯಾವತ್ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಮತಿಃ = ಮನನಂ ಕಾರ್ಯಮ್ । ಯಾವತ್ =
ಯದಾ ಈಕ್ಷಾ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ = ಭವತಿ, ತಾವತ್ = ತಾವತ್ಕಾಲಪರ್ಯಂತಂ
ಧ್ಯಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ।

ನನು ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ರವಣಂ, ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಮನನಂ, ಈಕ್ಷಾ-
ಪರ್ಯಂತಂ ಧ್ಯಾನಮ್ । ತತ್ರ ಈಕ್ಷಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಉತ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತಸ್ಯಾಯಿನೀ । ಆದ್ಯೇ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಪುನಃ ಧ್ಯಾನವಿಧಿವಿರೋಧಃ ಇತ್ಯತ ಆಹ — ನೇಕ್ಷಾ
ಇತಿ ॥ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಏವ ಈಕ್ಷಾ । ನ ಚ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಬಾಧಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ।
ಕೃಚನ = ಕದಾಚಿದಪಿ ಈಕ್ಷಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ಅಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಭವತ್ಯೇವ । ಅತಃ ನ
ಬಾಧಃ ।

ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅಜ್ಞಾನವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಹೋಗುವವರೆಗೂ ಎಂದರ್ಥ. ಯುಕ್ತವಿರೋಧ ಇದೆ ಎನ್ನುವ ಭ್ರಮೆಯಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಸಂಶಯವಾಗಲೀ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವಾಗ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು.

ಅಲ್ಲ! ಅಜ್ಞಾನಹೋಗುವವರೆಗೂ ಶ್ರವಣ, ಸಂಶಯಾದಿಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯವರೆಗೂ ಮನನ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಪರ್ಯಂತ ಧ್ಯಾನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಕದಾಚಿತ್ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೋ ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತ ಇರುತ್ತದೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೇ ಆಗಬಾರದು. ಕದಾಚಿತ್ ಇರುವುದರಿಂದ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವಿಧಿವಿರೋಧ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಕಾದಾಚಿತ್ಯವಾದುದ್ದೇ ಈಶ್ವರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ? ಇಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಬರುವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಧೆ ಇಲ್ಲ.

ಅನಂತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ಯದುಕ್ತಂ ಶ್ವಾಪಯಿತ್ವಾ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶೀತಿ | ತನ್ನ ಯುಕ್ತಮ್ | ಶ್ರವಣೀಯಾಭಾವಾತ್ | ನ ಚ ವೇದಾಃ ಶ್ರವಣೀಯಾಃ | ತೇಷಾಮಾನಂತ್ಯೇನ, ಶ್ರೋತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಯೇನ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧೀತಿ || ಅಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಂ ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಂ ಋಜ್ಜಿಗದಾದಿರೂಪಂ ದ್ವಕ್ತೇಕೈತ್ಯೈಕೈಕಸ್ಮಾದೈಕೈಕೋ ಭಾಗ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಾ ವ್ಯಭಜತ್ | ವಿಕ್ಯಕಂ ಚಾವಾಂತರಮ್ಭಗಾದಿವೇದಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಾದಿಶಾಖಾಭೇದೇನ ವ್ಯಭಜದಿತಿ ಭಾವಃ | ತದುಕ್ತಂ —

‘ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಯತ್ಯ ಋಗ್ವೇದಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ |

ಯಜೂಂಷಿ ನಿಗದಾಚೈವ ತಥಾ ಸಾಮಾನಿ ಸಾಮತಃ |

ಚಕ್ರೇ ವೇದತರೋಃ ಶಾಖಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುಂಸೋಽಲ್ಪಮೇಧಸಃ’

ಇತಿ | ಪ್ರತೀನಾಂ ಪಂಚಭಾಭೇದಪ್ರತಿಪಾದನಮಪಿ ಇಮಮೇವಾತಯಂ ದ್ಯೋತಯತಿ | ಯಥಾ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಮೇವ ಪಂಕಜಂ ಕೇನಚಿನ್ನಿಮಿತ್ತೇನ ಮುಕುಲೀಭಾವಮಾಪನ್ನಂ ದಿವಾಕರಕರಸ್ಪರ್ಶನೇನ ವಿಕಸಿತಂ ವಿಭಕ್ತದಲಂ ಚ ದೃಷ್ಟಂ ತಥಾಽನಾದಿಕಾಲಮಾರಭ್ಯ ಸ್ಥಿತಾ ಏವ ಶ್ರುತಯೋಽಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಾಃ ವೇದವ್ಯಾಸೇನ ಸಮ್ಯಗುಚ್ಚಾರಣೇನಾಭಿವ್ಯಂಜಿತಾ ವಿಭಕ್ತಾಶ್ಚ ಕೃತಾ ನತ್ವಪೂರ್ವಾ ಇದಾನೀಮೇವ ನಿರ್ಮಿತಾ ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ವೇದಾ ಏವ ಶ್ರವಣೀಯಾಃ, ತಚ್ಚ ವಕ್ಷಾದಿನಾ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶೋ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

ಅಲ್ಲ! ಶ್ರವಣಮಾಡಿಸಿ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ವೇದಗಳೇ ಶ್ರವಣೀಯವಾದವುಗಳು ಎಂದರೆ ಅವುಗಳು ಅನಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಅಪ-ಪಾಠಾದಿಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೂ ಕೂಡ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಯೇನ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಂ ಪ್ರಾಬೋಧಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಅಪಪಾಠಾದಿಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದವನ್ನು ಮೊದಲೇ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಹೊಂದಿರುವುದನ್ನು ಋಶಿ, ನಿಗದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ ಒಂದೊಂದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲೂ ಅವಾಂತರವಾದ ಏಕೈಕ ಋಗಾದಿವೇದಗಳನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷ-ಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಖಾಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದದಿಂದ ವಿಭಜಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡ-ಬಹುದು. -

"ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಯತ್ಯ ಋಗ್ವೇದಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ |

ಯಜೂಂಷಿ ನಿಗದಾಚ್ಚೈವ ತಥಾ ಸಾಮಾನಿ ಸಾಮತಃ ||" (ಋಗ್ವಿಷ್ಣು ಶ್ಲೋ. 163)

"ಚಕ್ರೇ ವೇದತರೋಃ ಶಾಖಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುಂಸೋಽಲ್ಪಮೇಧಸಃ ||" (ಭಾಗ.ತಾ.1-3-21)

ಎಂದು ಮಂದಮತಿಗಳಾದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಕರುಣೆಯಿಂದ ವೇದವೆಂಬ ಒಂದೇ ಮರವನ್ನು ಅನೇಕ ಶಾಖೆಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಮಾಡಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದಗಳಿಗೆ ಕಮಲದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆ ಮೊದಲು ಇದ್ದ ಕಮಲವೇ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಮುದುಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದದ್ದಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಅರಳಿದ್ದು ದಳಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಕಂಡಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಅಪಪಾಠ ಮೊದಲಾ-ದವುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಒಳ್ಳೆಯ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ವಿಭಾಗಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಹೊರತು ಅಪೂರ್ವವಾದದ್ದನ್ನೇ ಈಗ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವೇದಗಳೇ ಶ್ರವಣೀಯವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ತತ್ತ್ವ-ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

* ಭಾಗ.ತಾ. - ಹದಿನೇಳನೇ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಪರಾಶರಮುನಿಯಿಂದ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವರಿಗಾಗಿ ವೇದವ್ಯಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ.

ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಭುತಃ — ಋಗ್ವಿಷ್ಣುಟೀಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ

“ಋಗ್ವಿಷ್ಣುಟೀಕಾ - ಋಚ ಇತಿ || ಋಜ್-ನಿಗದಸಾಮಾನೀತಿ ಮೂಲವೇದಾದ್ ಉದ್ಭುತಾ ಉಪವೇದಾ ಉಚ್ಯಂತೇ | ತತೋ ಮೂಲವೇದಾದುಪವೇದಾಃ ತತಶ್ಚ ಅವಾಂತರವೇದಾ ಉದ್ಭುತಾ ಇತ್ಯೇತದೇವಂ ಪುರಾಣವಚನಾದವಗ್ಮತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

(ಋಗ್ವಿಷ್ಣುಟಿಪ್ಪಣಿ) ಋಜ್-ನಿಗದಸಾಮಾನೀತಿ || ಅನೇನ ‘ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಭುತಃ’ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಥವಂ ಯೋಜನಾ ಸೂಚಿತಾ | ‘ಮೂಲವೇದಾದ್ ಉದ್ಭುತಾಯಾಃ’ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಮೂಲ-ವೇದಾದ್ ಉದ್ಭುತಾಯಾಃ ಋಚಃ ಉಪವೇದರೂಪಋಗ್ವಿಷ್ಣುಃ ಋಚಃ ಕಾಶ್ಮಿದ್ ಋಚ ಉದ್ಭುತಃ ಋಗ್ವೇದನಾಮಕಪ್ರಬಂಧಂ ಕೃತವಾನ್ | ಏವಂ ಮೂಲವೇದಾದ್ ಉದ್ಭುತಾತ್ ನಿಗದಾದ್ ಯಜೂಂಷಿ ಉದ್ಭುತಃ ಯಜುರ್ವೇದಂ ತಥಾ ಸಾಮತಃ ಸಾಮಾನಿ ಉದ್ಭುತಃ ಸಾಮವೇದಂ ಕೃತವಾನಿತಿ | ಅರ್ಥವರ್ಣನೇಪಿ ಇದಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಮೂಲವೇದಶ್ಲೋಕವೇದಃ ತಥಾ ಅವಾಂತರ ಏವ ಚ |

ಶಾಖೋಪಶಾಖಾಭೇದೇನ ವೇದೋಽನೇಕವಿಧೋ ಮತಃ ||

ಮೂಲವೇದ ಉಪವೇದ ಹಾಗೂ ಅವಾಂತರವೇದ, ಹಾಗೆ ಶಾಖಾ-ಉಪಶಾಖಾಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೇದವು ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿದೆ. ಋಕ್ ಯಜುಃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೆಸರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಯಾವಾಗ ಒಟ್ಟಾಗಿ ವೇದರಾಶಿಗಳಿದ್ದವೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮೂಲವೇದ ಎಂದೇ ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ಹೀಗಿದೆ -

ಪಂಚರಾತ್ರಂ ಋಗಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವಮೇಕಂ ಪುರಾಭವತ್ |

ಮೂಲವೇದ ಇತಿ ಹ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕಾಲೇ ಕೃತಯುಗೇ ತದಾ ||

ನೈವರ್ಕ್-ಸಾಮಾದಿನಾಮಾನಿ ತದಾ ವೇದಸ್ಯ ಚಾಭವನ್ |

ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮೂಲವೇದ ಎನಿಸಿತ್ತು. ನಂತರ ತ್ರೇತಾ-ಯುಗದಲ್ಲಿ ಉಪವೇದವಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಮೂಲವೇದದಲ್ಲಿ ಋಕ್, ನಿಗದ, ಸಾಮ(ಅರ್ಥವಃ) ಎಂದು ವಿಭಾಗವಾಯಿತು.

ಏಕೋ ವೇದ ಕೃತೇ ಹ್ಯಾಸೀತ್ ತ್ರೇತಾಯಾಂ ಸ ತ್ರಿಧಾಭವತ್ | ಎಂದು.

ಆ ಉಪವೇದವೇ ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಗೌತಮರ ಶಾಪ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ನಷ್ಟಪ್ರಾಯ-ವಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಋಗ್ವೇದದಿಂದ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು, ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ನಿಗದದಿಂದ, ಸಾಮವನ್ನು ಸಾಮದಿಂದ ಏಕೈಕದೇಶೇನ ಉದ್ಧರಿಸಿ ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳನ್ನಾಗಿ

ಮಾಡಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇದವು ನಿಗಮದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು. ಈ ರೀತಿ ವಿಭಕ್ತವಾದ ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಾಂತರವೇದ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ವೇದಗಳು ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಋಗ್ವೇದ 24ಪ್ರಕಾರ, ಯಜುರ್ವೇದ 101 ಪ್ರಕಾರ, ಸಾಮವೇದ 1000 ಪ್ರಕಾರ, ಅರ್ಥವೇದ 11 ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ.

ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೇನು?

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾಭಾದಾತ್ ಕಥಂ ತೈರಪಿ ತತ್ಪ್ರಕಾರ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತವು 'ಯೇನ ಗೋಸಂತತಿ:' 'ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪ-ಬೃಂಹಯೇತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: 'ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋಪಾಯಭೂತೋ ಭಾರತಪುರಾಣಾಖ್ಯವಾಕ್ಯ-ಸಮೂಹಸ್ತಥಾ ವೇದ-ಭಾರತಾದ್ಯ-ರೇವನೀರ್ಣಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕಸ್ಯಾಯಗ್ರಧನಾತ್ಮಕ-ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಾಖ್ಯವಾಕ್ಯಸಮೂಹಶ್ಚ ವ್ಯಸ್ತಾರಿ' ಇತಿ । ಅನೇನ 'ತಮೇವ' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯೇ 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಇತಿ ಪದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ-ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ವೇದಾದಿಕಂ ಚೋಚ್ಯತೇ । ಪ್ರಭವತ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ ಪ್ರಥಮಮುಪಲಭ್ಯತೇ ವಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಪ್ರಭವ: । ಯಥಾಸಂಭವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಭವ: ತಮಿತಿ । ತಥಾ 'ಗುರು-ಗುರೂಣಾಮ್' ಇತಿ ಚತುರ್ಥಪದ್ಯೇ ಗುರೂಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಗುರು: ಪ್ರಭವ ಇತಿ ಪದಂ ಚ ಗುರೂಣಾಮರೇವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಾಣಾಂ ಸವಿಸ್ತರಾಣಾಂ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಗುರು-ಮುಖ್ಯ: ಪ್ರಭವೋ ನ ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕ ಇತಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ ।

ಅಲ್ಲ! ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ವೇದಗಳಿಂದ ತತ್ಪ್ರ-ಕಾರವಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಯೇನ ಗೋಸಂತತಿ: ವ್ಯಸ್ತಾರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ವೇದದ ಉಪಬೃಂಹಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾದ ಮಹಾಭಾರತ ಪುರಾಣಗಳೆಂಬ ವಾಕ್ಯಸಮುದಾಯವು ಹಾಗೂ ವೇದಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ನಿರ್ಣಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಯುಕ್ತಿಸಮುದಾಯ ರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹವು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದರಿಂದ 'ತಮೇವ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಾಗೂ ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಭವ ಎಂದರೆ ಯಾರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕಾರವೋ ಯಾರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ ಅವರು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಯಥಾ-ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಭವರಾದವರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವ ಎನ್ನಿಸುವರು.

ಹಾಗೆ ಗುರುಗುರೂಣಾಂ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಗುರೂಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಗುರುಃ ಪ್ರಭವಃ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಗುರೂಣಾಂ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಗುರುಃ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಭವರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಕರಲ್ಲ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

** 'ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬ್ಬಂಹಯೇತ್' (ಗೀ.ಭಾ. ಉಪೋದ್ಘಾತ)

ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅನುಗ್ರಹ ಅವಶ್ಯಕ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ಸಾಧುನಿಕರಸ್ಯ ಉಕ್ತವಿಧಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪಣಮಧಿಕಾರ್ಯುತ್ತಮ-ಪ್ರಾಣನಾಯಕಾನುಗ್ರಹಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ, ತಮಪಿ ಸಂಪಾದಯತೀತ್ಯಾದ - ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ | 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ಅಸತ್ ಸದ್ವಾಪ ಪ್ರಾಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ-ಪ್ರತೇಃ ತತಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತದನುಗ್ರಹಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್ | ಯೋ ಮಾರ್ಗಃ ತನ್ಮಾರ್ಗಾತ್ಯ-ಪ್ರವಣಾದಿರೂಪ ಉಪಾಯಃ ತದ್ಗ್ರಾಹಾರೀತಿ |

ಅಲ್ಲ! ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹವು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಲುಪಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ. ಸತ್ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣ ಎಂದರ್ಥ 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಅಸತ್ ಸತ್ ವಾವ ಪ್ರಾಣಃ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ "ಸತಃ ಯಃ ಮಾರ್ಗಃ" ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವಿದೆಯೋ ಅವರ ಮಹಿಮಾಶ್ರವಣಮನನಾದಿಉಪಾಯಗಳು. ಇಂತಹ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಯಾರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಎಂದು 'ಯೇನ ಸಾಧುನಿಕರಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಃ ಅಕಾರಿ' ಎಂಬ ಭಾಗದ ಅರ್ಥ.

ದೇವದತ್ತಾದಿವೃತ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣರಾದ ಬಾದರಾಯಣರು

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ನನು ದೇವದತ್ತಾದಿವತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಸಂಬಂಧಾಭಿಜಾತಸ್ಯ ಬಾದ-ರಾಯಣಸ್ಯ ಉಕ್ತವಿಧಾನೇಕಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಮಸಂಭಾವಿತಮ್ ಇತ್ಯತ ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾದ - ಯೇನ ಭೂಮಿವಲಯೇ || ಭೂಮಿವಲಯ ಇವ ಭೂಮಿವಲಯಃ ತಸ್ಮಿನ್ ವರ್ತುಲೇ ಯಮುನಾದ್ವೀಪೇ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಪ್ರಾದುರಭಾವೀತಿ || ಅಯಮಾಶಯಃ — ನ ಬಾದ-ರಾಯಣೋ ದೇವದತ್ತಾದಿಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಮಲಾಭಿಸಂಚಾತಃ | ತದ್ವೇಹಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ | ಕಿಂತು ಯಥಾ ನೈಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾದಿಸೀತ್ ಸ್ವಂಭಾತ್ ತಥಾ ಅಯಮಪಿ ಅವಿಭೂತ ಏವ

ಸತ್ಯವತ್ಯಾಮ್ | ಅತಃ ಏವ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ ಪ್ರಾದುರಭಾವೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯಥಾ ಭೂಮಿವಲಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಾನತ್ವಮಾತ್ರಂ ನ ಪುನರತ್ರ ಕಿಂಚಿದಪಿ ವಿಶೇಷಾಧಾಯಕತ್ವಂ ತಥಾ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಮ್ ಅಪಿ ಅವಿಭಾವಾಧಿಕರಣತ್ವಮೇವ ಇತೀಮಂ ವಿಶೇಷಂ ದ್ಯೋತಯಿತುಂ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅತಃ ಏವ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ಭಗವಾನ್ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸತ್ತೇನಾವ- ತತಾರೇತಿ ಕೇವಲೋಕ್ತಿಃ |

ಕ್ಷಚಿತ್ 'ಅವತೀರ್ಣೋ ಮಹಾಯೋಗೀ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ ಪರಾಶರಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತೀಪುರುಷ- ಸಂಬಂಧಾಭಿಚಾತತ್ವೋಕ್ತಿನ್ನು ಭಗವತಾ ಆಯೋಗ್ಯವನಮೋಹನಾಯ ಪ್ರದರ್ಶಿತಚರಿತಾ- ನುದಾದಮಾತ್ರಮ್ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ -

ಯಥಾ ನೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸ್ತಂಭಾತ್ರಥಾ ನಿತ್ಯತನುತ್ವತೋ ವಿಭುಃ |

ಅವಿಭವೇದ್ಯೋಪಿತಿ ನೋ ಮಲೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಭಾವಿ ಮೋಹಾಯ ನಿವರ್ತಯೇತ್ತಥಾ ||10-49||

ಇತಿ | ಅತೋ ದೇವದತ್ತಾದಿವಿಲಕ್ಷಣೋ ಬಾದರಾಯಣ ಇತಿ |

ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ - ಅಲ್ಲ | ದೇವದತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ. ಪರಿಹಾರ - ದೇವದತ್ತಾದಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ - ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟು ಪಡೆದವರಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಯೇನ ಭೂಮಿವಲಯೇ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯು ವಲಯ- ದಂತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಭೂಮಿವಲಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವಲಯ ಎಂದರೆ ಬಳೆ. ಅಂತಹ ವರ್ತುಲವಾದ ಯಮುನಾದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಒಟ್ಟಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ವೇದವ್ಯಾಸರು ದೇವದತ್ತಾದಿ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲ ಅವರ ದೇಹ ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ, ಹಿಂದೆ ನರಸಿಂಹವೇವರ ಆಕೃತಿಯು ಸ್ತಂಭದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತೋ ಅದರಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸತ್ಯವತೀವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಡೆ ಭೂಮಿವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹೇಗೆ ಭೂಮಿಯು ಅರ್ಥಾತ್ ಯಮುನಾದ್ವೀಪವು ಹೇಗೆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆಯೋ ಹೊರತಾಗಿ ಏನೂ ಆ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ವಿಶೇಷತೆಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾ- ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸತ್ಯವತೀವೇದಿಯು ಅವಿಭಾವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಎಂಬ ಈ

ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಲು 'ಭೂಮಿವಲಯೇ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದ ಮೊದಲಿಗೆ "ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣಃ ವ್ಯಾಸತ್ತೇನ ಅವತತಾರ" ಎಂದು ಕೇವಲ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಭಗವಂತನೇ ಸ್ತ್ರೀಮರುಷರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ - "ಪರಾಶರ-ರಿಂದ ಸತ್ಯವತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಯೋಗಿಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದರು" ಎಂದು. ಇದು ಅಯೋಗ್ಯಜನರ ವ್ಯಾಮೋಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದಷ್ಟೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ (10ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ) ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. -

ಯೋಷಿತ್ವ ಪುಂಸೋ ಹೃಜನೀವ ದೃಶ್ಯತೇ ನ ಜಾಯತೇ ಕ್ವಾಪಿ ಬಲಾದಿವಿಗ್ರಹಃ || 38 ||

ಯಥಾ ನೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸ್ತಂಭಾತ್ಪಥಾ ನಿತ್ಯತನುತ್ವತೋ ವಿಭುಃ |

ಆವಿರ್ಭವೇದ್ಯೋಷಿತಿ ನೋ ಮಲೋತ್ಪ್ರಸ್ಥಥಾಽಪಿ ಮೋಹಾಯ ನಿರರ್ಶಯೇತ್ಪಥಾ ||49||

ಇಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತನಿಂದ ಮೈಲಕ್ಷ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯಾಸೇನ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಎಂದದ್ದು ಏಕೆ?

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) - ನನ್ನನ್ನು ಬಾದರಾಯಣಸ್ವ ದೇವದತ್ತಾದಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾದುಕ್ತಾನೇಕಕಾರ್ಯ-ಕಾರಿತ್ವಂ ಸಂಭಾವಿತಮ್ | ತನ್ನಿವೃತ್ತಯಸ್ತು ಕಥಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಕತಯಾ 'ವ್ಯಾಸೇನ' ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ 'ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ' ಇತಿ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ದಿವಾಕರಾಖ್ಯತೇಜಸ್ವ ಮುಕ್ತಮ್ | ತಥಾ ಚ ಯಥಾ ದಿವಾಕರೋ ಭೂಮ್ಯಾಃ ಪಲಯವದ್ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಮಾನಸಗಿರೌ ಆವಿರ್ಭೂಯಾನಂತರಮೇವ ಕಿರಣಸಂತತಿಂ ವಿಸ್ತಾರಯತಿ. ಪಂಕಜಂ ಪ್ರಬೋಧಯತಿ ಘಟಪಟಾದಿತತ್ವಂ ಪ್ರಕಾರಯತಿ. ಧ್ವಾಂತಂ ಧ್ವಂಸಂ ಪ್ರಾಪಯತಿ. ಪಾಂಥನಿಕರಂ ಮಾರ್ಗಂ ನಯತಿ ತೇಜಃಸ್ವಭಾವತ್ವಾದೇವ | ತಥಾ ಬಾದರಾಯಣೋಽಪಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನಂತರಮೇವ ಗೋಸಂತತಿವಿಸ್ತಾರಾದಿಕಂ ಕರೋತಿ ತೇಜಸ್ವಾದೇವ ಇತಿ ಕಾತ್ರ ಕಥಂತಾ | ನ ಹಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾದತ್-ಪ್ರಪೃತ್ತಿವಿಫಲಾ ಸಂಭಾವಿನೀ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಕರುಣಯೇತಿ || ನಷ್ಟಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲಿಫುಲ್ಕಹೃದಧ್ರೋದ್ರಾದಿಭಿಃ ಕೃತೇನ ಪ್ರಾರ್ಥನೇನ ಸಂಚಾತಯಾ ಕರುಣಯಾ - ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಚ - ಸ್ವಪ್ರಯೋ-ಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ | ದೃಶ್ಯಂತೇ ಹಿ ಕೇವಲಂ ಕೃಪಾ-ಪಾರವದ್ಭೇನ ಪರೋಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಪ್ರಪರ್ತಮಾನಾಃ ಸುತರಾಂ ತ್ವರರ್ಥಿತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಅಲ್ಲ! ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ದೇವದತ್ತನಿಗಿಂತ ಮೈಲಕ್ಷ್ಮಣ್ಯವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ-

ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅವರು ಮಾಡುವುದು ಸಂಭಾವಿತ. ಆದರೆ ಅದರ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ "ವ್ಯಾಸೇನ" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಡೆ "ವ್ಯಾಸ-ದಿವಾಕರೇಣ" ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಸೂರ್ಯನೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಭೂಮಿಯ ವಲಯದಂತೆ ಇರುವ ಮಾನಸಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿ ತದನಂತರವೇ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕಮಲಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಫಟಪಟ ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಧ್ವಂಸವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ದಾರಿಹೋಕರ ಸಮೂಹವನ್ನು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕರೆದು-ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗೆ ಬಾದರಾಯಣರೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂತತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತೇಜಸ್ವಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೇನು? ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಾದರಾಯಣಸಂಜ್ಞಾಯ ಪರಸ್ಯ ಮಹಸೇ ನಮ!' - 'ತೇಜೋರೂಪಿಯಾದ ಬಾದರಾಯಣರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕರುಣಯಾ - ಅಲ್ಲ! ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ? ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ವಿಫಲವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರು ಏಕೆ ತೊಡಗಿದರು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ (ಅವತಾರ ಮಾಡಿದರು) ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಕರುಣಯಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞೇಯವಾದ ಪರತತ್ವ-ಅಪರತತ್ವಗಳ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮದ ಜ್ಞಾನವು ನಶಿಸುತ್ತಿರಲು ಲೋಕದ ಜನರ ಮೇಲೆ ಕಾರುಣ್ಯವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕರುಣೆ ಎಂದರ್ಥ. ತಥಾ ಚ - ತಮಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಕೇವಲ ಕೃಪೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆಯಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವ ಜನರು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾರಪ್ಪ.

ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರಂತೂ ಅಂತಹ ಜನರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆಯವರ ಉಪಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪಕರು ಹೇಗೆ?

(ಲಘುಸರಂಜನೀ) - ನನು ನ ತಾವತ್ ಬಾದರಾಯಣಃ ಸಾಧನಚಾತಂ ಸಾಧುನಿಕರಾಢು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪದಿರತೀತಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ಚತುರ್ಮುಖೇತರೇಷಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತದುಪದೇಶಾ-ಯೋಗಾತ್ | ನಾಪಿ ಚತುರ್ಮುಖಿದ್ದಾರಾ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತದುಪದೇಶಂ ಪ್ರತ್ಯಪ್ಪ-

ಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ | ನ ಚಾಯಮುಪದೇಶಃ ಸಾಧಾರಣಪ್ರಮೇಯಮಾತ್ರವಿಷಯಃ | ಯೇನ ಇಂದ್ರಾದೇರಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ವಿರಿಂಚಮುಖಾದುಪದೇಶ ಇವ ನಾರದಾದೇರಿವ ಚ ಯುಜ್ಯೇತ | ಕಿಂತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಚಕಾತಿಗೋಪ್ಯಬಿಂಬರೂಪಾದಿವಿಷಯಃ | ನ ಚೇದ್ವಶ ಉಪದೇಶೋ ಜಂತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿರಿಂಚಾದ್ ಹರೇರ್ವಾ ಯುಜ್ಯತೇ | ತತಃ ಕಥಂ ಸಾಧುನಿಕರಸ್ಯ ಸನ್ಮಾರ್ಗ-
ಪ್ರಾಪ್ತಗಮಿಕೃತ ಉಕ್ತವ್ — ಸತತಂ ಸರ್ವಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಕಾಲೇಽಪಿ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಮೇ ಮಾನಸಂ ಮಾ ತ್ಯಾಜೇತಿ ||

ಅಲ್ಲ! ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸನ್ಮಾರ್ಗದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆ ಭಗವಂತನಿಂದ ಉಪದೇಶಹೊಂದಲು ಅಯೋಗ್ಯರಾದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಚತುರ್ಮುಖನ ಮುಖಾಂತರ ಎಂದೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಉಪದೇಶಪಡೆಯಲು ಅಯೋಗ್ಯರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ಚತುರ್ಮುಖನು ನೀಡುವ ಉಪದೇಶ ಕೇವಲ ಸಾಧಾರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ-
ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಉಪದೇಶವಾದಂತೆ ನಾರದಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಉಪದೇಶವಾದಂತೆ ನಮಗೂ ಅದು ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಆಯಾಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ನಮಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡುವ ಅತಿ ಗೋಪ್ಯವಾದ ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಉಪದೇಶವಾದರೋ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಜನರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದಲೂ ಹರಿಯಿಂದಲೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ — “ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಡದೇ ಇರಲಿ ಎಂದು ಮಾ ತ್ಯಾಜ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಬಹಿಷ್ಕರೂಪದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣ; ಮನೋನಿಷ್ಕರೂಪದಿಂದ ರಹಸ್ಯಸಂಪಾದನೆ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ) — ಇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ — ಅಸ್ತೇವ ಅಧಿಕಾರಿಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಹರಿ-
ವಿರಿಂಚಾಭ್ಯಾಮುಪದೇಶೋ ಬಿಂಬಾದೇರೇವ | ನ ಚೈತದುಕ್ತರೇತ್ಯಾ ದುರ್ಘಟವ್ | ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬಹಿಷ್ಕರೂಪೇಣ ತದನಂಗೀಕಾರಾತ್ | ತಸ್ಯೈವ ದುರ್ಘಟತಯಾಽಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ | ಅಂತರ್ಗತ-
ರೂಪೇಣ ಪರೋಕ್ಷೇಣೋಪದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ | ಅನ್ಯಥಾ ‘ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶೇನೈವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಿಃ’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಸಾಮಂಜಸ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಬಾದರಾಯಣೋ ಬಹಿಷ್ಕರೂಪೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಾದಿಕಂ ವಿಧಾಯ ಮನೋನಿಷ್ಠೇನ ರೂಪಾಂತರೇಣ ತದರ್ಥಾ-

ಪಬೋಧಾದಿಸಾಧನಚಾತಂ ರಹಸ್ಯಮಪಿ ಸಂಪಾದಯತೀತಿ ನ ಕಿಂಚಿದತ್ರ ದುರ್ಘಟಮಿತಿ ।
ನಿಫುಗತರಮೇತದುಪಪಾದಿತಂ ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರೇ ಗುರುವಿಚಾರಪ್ರಕರಣೇ ಅಸ್ತದ್ಗುರು-
ಚರಣೈಃ ।

ಒಟ್ಟುಭಿಪ್ರಾಯ - ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಹರಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಬಿಂಬರೂಪದ ಉಪದೇಶವೇ ಆಗುವುದು. ಅಲ್ಲ ಹಿಂದೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ - ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬಾಹ್ಯರೂಪದಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೊಡುವರು ಎಂದೊಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಕೊಡಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದದ್ದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪದೇಶದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಅಸಮಂಜಸ ಎಂದಾದೀತು! ಹಾಗಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಬಾಹ್ಯ-ರೂಪದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುವ ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದುರ್ಘಟವಾದ ವಿಷಯವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಭಾಗವತ-ಸಾರೋದ್ಧಾರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಗುರುವಿಚಾರಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನೈಫುಣ್ಯತೆಯಿಂದ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಗಿ ಯಾರು ಬಂದರು?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಕೇನಾವಿರ್ಭಾವಃ । ನಾರಾಯಣೇನೇತಿ ಚೇತ್ । ತರ್ಹಿ ಹರೇಃ ಕಿಮಾಯಾತಮ್ । ನ । ಹರಿನಾರಾಯಣೋರೈಕ್ಯತ್ । ತದೇವ ಕಥಂ ನಿಶ್ಚಿತಮಿತಿ ಚೇತ್ । ನ । 'ಭಗವಾನ್ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸತ್ಯೇನ ಅವತತಾರ' 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ' 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿವ್ಯಾಸಃ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯವಾಕ್ಯಪ್ರಾಬಲ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪ-ಪತ್ತೇರೇವ ನಿವೃತ್ತಯುಕ್ತಾದಿತಿ ।

ಅಲ್ಲ! ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಯಾರಿಂದ ಅವಿರ್ಭಾವ. ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಎಂದರೆ ಹರಿಗೆ ವಿನಾ-ಯಿತು? ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹರಿನಾರಾಯಣರೂ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ. ಅದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದರೆ 'ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣಃ ವ್ಯಾಸತ್ಯೇನ ಅವತತಾರ', 'ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ'. 'ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿವ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರ.

‘ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸ್ಯ ನಿಜೇ ..’ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ -

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ನಿಜೆ ನಿಜೆನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೆ ಸಪಕ್ಷೆ ಸ್ಥಿತಿ-

ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷತೋಽಥ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತಿರ್ನವೇ ವಾಧಿತೆ |

ನೈವಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿರತುಲಂ ಶುಭಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಮೇ

ಭೂಯಾತ್ ತತ್ವವಿವಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವಾನಾನಂದತೀರ್ಥೋ ಮುನಿಃ ||೩||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ಯಸ್ಯ = ಯಾರಿಗೆ; ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ = ತಮ್ಮ ಸಹಜವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ; ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ತಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಪರರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ); ಸ್ಥಿತಿಃ = ಇರುವಿಕೆಯು; ಯಸ್ಯ = ಯಾರಿಗೆ; ಸಪಕ್ಷೇ = ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಪಕ್ಷವಾದ ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ; ಸ್ಥಿತಿಃ = ಇರುವಿಕೆಯು; ಚ = ಮತ್ತು; ಯಸ್ಯ = ಯಾರಿಗೆ; ವಿಪಕ್ಷತಃ = ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷಗಳಾದ ಪಾಷಂಡ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದ; ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ = ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು; ಅಥ = ಅನಂತರ; ಬಾಧಿತೇ = ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬಾಧವಿರುವ; ವಿಷಯೇ = ವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ಸಕ್ತಿಃ = ಸ್ನೇಹವು; ನ ವೈ = ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೋ; ಯಸ್ಯ = ಯಾರಿಗೆ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ = ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ - ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ, ಯುಕ್ತಿಃ - ಸಂಬಂಧವು; ನೈವ ಅಸ್ತಿ = ಯಾವತ್ತೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಸಃ = ಅಂತಹ; ಅತುಲಂ = ದೃಷ್ಟಾಂತರಹಿತರಾದ; ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ = ದೋಷರಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣರೂಪರಾದ; ಭಗವಾನ್ = ಪಡ್ಗುಣೋಪೇತರಾದ; ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಮುನಿಃ = ಆನಂದಕರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಮುನಿಗಳಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು; ಮೇ = ನನಗೆ; ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾಯ = ಪರಾಪರತತ್ವಗಳ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ; ಭೂಯಾತ್ = ಆಗಲಿ.

ಸಾರ - ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಅಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನನಗೆ ನೀವು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಿರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷ, ಸಪಕ್ಷ, ವಿಪಕ್ಷ, ಅಬಾಧಿತತ್ವ, ಅಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿತತ್ವ ಎಂಬ ಐದು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇವರಿಗೂ ಕೂಡ ಪಕ್ಷ ಸಪಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶುದ್ಧಪ್ರಮಾಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅನುಮಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು.

ನಿಜೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ

ಕಮ್ಬಾ - ವ್ಯಾಸಿರिति ॥ यस्यानन्दतीर्थमुनेर्निजे स्वीयपक्षे -

‘अशेषगुणपूर्णत्वं सर्वदोषसमुज्झितिः ।

विष्णोरन्यच्च तत्तन्त्रमिति सम्यग्विनिर्णयः ।

स्वतन्त्रत्वं सदा तस्य तस्य भेदश्च सर्वतः ॥ (अनुव्या. ३.३. श್ಲो८२)

इत्यादिना बक्ष्यमाणे सत्तिद्धान्तरूपे निजेन महसा अविनाशिना ज्ञानेन व्याप्तिः
साकल्येन तद्विषयत्वमिति यावत् । ‘निजौ स्वीयाविनाशिना’ इत्यभिधानात् ।

‘एवं प्रलयकालेऽपि प्रतिभातपरावरः ।

मुख्यबायुर्नित्यसमः’ (मातरिश्वाधिकरण २-३, श್ಲो. २०)

इति बक्ष्यमाणासीत्या मुख्यबायोर्वृत्तिरूपज्ञानस्य प्रलयकाले नाशाभाव इति
द्रष्टव्यम् । ‘महस्तूत्सवतेजसोः’ इत्यभिधानात् तेजोबाची महಾಶಬ್ಧಃ ಅರ್ಥ-
ಪ್ರಕಾಶಕಜ್ಞಾನಬಾಳಿ ಚ ಭವತಿ । ‘ಪಕ್ಷ ಪರಿಗ್ರಹೇ’ ಇತ್ಯಸ್ಮಾನ್ನಿಷ್ಠಃ ಪಕ್ಷಶಬ್ಧಃ ಸ್ವಪರಿ-
ಗೃಹಿತಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಬಾಳಿ ।

ಯಾವ ಅನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವಾದ - “ಆರೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ
ತಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ” - ಭಗವಂತನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಸರ್ವದೋಷವಿದೂರನು,
ತನಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತೂ ಅವನ ಅಧೀನವೆಂಬ ಸಮೀಚೀನವಾದ ನಿಶ್ಚಯವು ಸದಾ
ಭಗವಂತನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭೇದವಿದೆ. ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸತ್ತ್ವದ್ವಾಂತವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು
ಇದೆ. ಆರ್ಥಾತ್ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆ ಸತ್ತ್ವದ್ವಾಂತವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ - ಎಂದು.
“ನಿಜೌ ಸ್ವೀಯಾವಿನಾಶಿನೌ” ನಿಜರಬ್ಧವು ಸ್ವೀಯ (ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ) ಹಾಗೂ ಅವಿನಾಶಿ ಎಂಬ
ಆರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಎನ್ನುವ ಕೋಶವಿರುವುದರಿಂದ.

“ಏವಂ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರಃ । ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ ನಿತ್ಯಸಮಃ” - ಎಂದು
ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣರೀತ್ಯಾ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ನಿತ್ಯಸಮ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಏಕೆಂದರೆ
ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವಿಲ್ಲದಾಗ ತನ್ನ ದೋಗಪ್ರಭಾವಸಹಕೃತವಾದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಿಂದ
ಸಕಲವನ್ನೂ ಆರ್ಥಾತ್ ಆತೀತಾನಾಗತವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವನು.

“ಮಹಸ್ತತ್ವವತೇಜಸೋಃ” - ಮಹತ್-ಶಬ್ದವಾದರೋ ಉತ್ಪವ ಹಾಗೂ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬರ್ಥ. ದಲ್ಲಿ - ಎಂದು ಹೇಳುವ ಕೋರದಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಹತ್-ಶಬ್ದವು ಅರ್ಥಪ್ರಕಾರಕವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಪಕ್ಷ-ಪರಿಗ್ರಹೇ - ಪರಿಗ್ರಹ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಪಕ್ಷಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತನ್ನಿಂದ ಹಾಗೂ ಪರರಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಪರಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತ

ವ್ಯಾ.ವಿ. -ಕಂ. ರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತದ ಕೆಲವಂಶಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಶೇಷಾಂಶ ಹೀಗಿದೆ -

ಅದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಯದಭೇದೇ ತದನ್ವಯಃ |
ತತ್ ತಂತ್ರತ್ವಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಅಪಿ ತದ್ಗುಣಪೂರ್ತಯೇ ||
ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಭೇದಶ್ಚ ನ ಹಿ ಭಿನ್ನಮಭಿನ್ನತಾಮ್ |
ಗಚ್ಛದ್ವಷ್ಟಂ ಕ್ವಚಿತ್ ತಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವೋಽನುಭವೋಪಗಃ ||
ಪೂರ್ವಾಭೇದೇ ದೋಷವತ್ತ್ವಮ್ ಈಶಸ್ಯೇತ್ಯತಿಭಿನ್ನತಾ |
ನಾರಾಯಣೇನ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಅಪಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ ||
ಭೇದಾಭೇದೇಽಪ್ಯಭೇದೇನ ದೋಷಾಣಾಮಪಿ ಸಂಭವಃ |
ನಿದೋಷತ್ವಂ ರಮಾಯಾಶ್ಚ ತದನಂತರತಾ ತಥಾ ||
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರಸ್ವತೀ ವೀಂದ್ರರೇಷರುದ್ರಾಶ್ಚ ತತ್ ಸ್ಥಿತಿಃ |
ಶಕ್ತಿಕಾಮೌ ತದನ್ವಯಃ ಚ ಕ್ರಮಾನ್ಮುಕ್ತಾವಪೀತಿ ಚ |
ಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ಚ್ಛೇಯೋ ನಿರ್ವೇಶೋ ಪರಿಣಾ ಸ್ವಯಮ್ |
ಏತದ್ವಿರೋಧಿ ಯತ್ಪರ್ವಂ ತಮಸೇಽಂಧಾಯ ಕೇವಲಮ್ ||

- ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣಮ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (3-3-1)

- ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಅಭೇದವು ಇದ್ದರೆ, ಅಸ್ತಾಂತತ್ವವೂ ಇದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ದೋಷಸಂಬಂಧವೂ ಹಾಗೂ ಗುಣಪೂರ್ತಾದ್ಯಭಾವವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದೋಷತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಸಕಲಜಗತ್ಪ್ರಾನ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವಜಡಾದಿಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಆ ವಿಷ್ಣುವು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು, ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಕೂಡ ಆ ಹರಿಯ ಅಧೀನತ್ವವು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಹರ್ಯಧೀನತ್ವವು ಮುಕ್ತರಿಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು. ಪೂರ್ಣೈಶ್ವರ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯು

ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು. ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತರು ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನರು ಅಂದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನರು ಮುಕ್ತರಾದ ಮೇಲೆ ಅಭಿನ್ನರು ಎಂದೂ ಹೇಳಬಾರದು. ಮೊದಲು ಭಿನ್ನವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಆಮೇಲೆ ಅಭೇದವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಭಿನ್ನವಾದುದು ಅಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವು ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಅಭೇದವಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೂ ದೋಷ ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಸತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರವು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಹೇಳಲಂತೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷ ಬರದಿರಲು ಅತ್ಯಂತ ಭೇದವನ್ನೇ ಸಂಸಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತನೊಂದಿಗೆ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಭೇದಸಹಿತವಾದ ಅಭೇದವಿದೆ ಎಂದರೆ ಅಭೇದದಿಂದ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪುನಃ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೂ ಏನೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರಿ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪರಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹಾಗೂ ಆನುಷಂಗಿಕಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಆನುಷಂಗಿಕಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದರೆ ತಾನು ಪ್ರಧಾನಪ್ರಮೇಯವಾಗದೇ ಇದ್ದು ಪ್ರಧಾನಪ್ರಮೇಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದೀಗ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದು - ಪರಮಾತ್ಮನ ನಂತರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಮಿಯ ದೋಷರಹಿತಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೀಗೆ - ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಮಾತ್ರ ಅವಳಲ್ಲಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ. ಮಿಕ್ಕದೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಸ್ವತಂತ್ರಳೇ ಆಗಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೋಷರಹಿತಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿ, ಗರುಡದೇವರು, ಶೇಷದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು, ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಾತಿಭಜ್ಞಾನ ಎಂದರೇನು?

•• ಯಥಾ ವಿಯದನಾದಿ, ಜನ್ಮವಜ್ಞೋಕ್ತಮೇವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರಃ = ಶರೀರಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಾತಿಭಂವ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿಪರೀತಕೃತಾತೀತಾನಾಗತೋ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯಸಮ ಇತಿ ಶಬ್ದಿತಃ ।

— ಪ್ರಾತಿಭಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಯೋಗಪ್ರಭಾವಲಬ್ಧ ಅತಿಶಯವಿಶೇಷಮನೋವೃತ್ತಿರೂಪ ಎಂದು (ಶೇಷವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ), ಹಾಗೇ ಯೋಗಾರ್ಥಲಬ್ಧಅತಿಶಯವೃತ್ತಿರೂಪಜ್ಞಾನ - (ಪರಿಮಳ-ಟಿಪ್ಪಣಿ) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅತೀತಾನಾಗತಾದಿಸಕಲವಿಷಯಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ.

ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ಪರಮಾತ್ಮನಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ

ಕಮ್ಬಾ - ಯದ್ವಾ, 'ಪಕ್ಷಃ ಸಹಾಯಗರ್ಹದಂತಿಕಸಾಧ್ಯಭಿನ್ನಿಮಿತ್ರೇಷು ತುಲಿವಿವರೇ ನೃಪಕುಂಠರೇ ಚ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಃ ಪರಮಮಿತ್ರಭೂತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪಕ್ಷಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತೇ ।
ತಥಾಚ - ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ಪರಮಾತ್ಮನಿ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ = ಅವಿನಾಶಿನಾ ಜ್ಞಾನೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ।
ಸರ್ವವೇದೇಷು ಯೇ ಚೋಕ್ತಾ ಗುಣಾಃ ಸರ್ವೇ ಸುಮಂಗಲಾಃ ।
ಜ್ಞಾನೇನ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವೇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತತೋಽಧಿಕಾನ್ ॥

— ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತಸಕಲಪರಮಾತ್ಮಮವಿವಿಧವಿಷಯಕತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ ।

ಅರ್ಥವಾ. "ಪಕ್ಷಃ ಸಹಾಯ-ಗರ್ಹದ-ಅಂತಿಕ-ಸಾಧ್ಯ-ಭಿನ್ನ-ಮಿತ್ರೇಷು ತುಲಿವಿವರೇ ಸೃಪಕುಂಠರೇ ಚ" - ಪಕ್ಷವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಹಾಯ - ರೇಕ್ಷೆ - ಸಮೀಪ- ಸಾಧಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು- ಗೋಡೆ- ಮಿತ್ರ- ಒಲೆಯ ರಂಧ್ರ- ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎನ್ನುವ ಕೋರದ ಬಲದಿಂದ ಆಸಂದ- ತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಮಿತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಕ್ಷರಬ್ಧದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ -

"ಸರ್ವವೇದೇಷು ಯೇ ಚೋಕ್ತಾಃ ... ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತತೋಽಧಿಕಾನ್" - ಸಕಲ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳೇನಿವೆಯೋ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ; ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತಾಳೆ - ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಆವರ ಜ್ಞಾನವು ಸಕಲವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದು - ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತಸಕಲಪರಮಾತ್ಮಧರ್ಮವಿಷಯೀಕಾರಿತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ಸ್ವೀಯೇ ಸಾಧ್ಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ

ಕಮ್ಬಾ - ಅಥವಾ, 'ಪಕ್ಷಃ ಸಹಾಯಗರುದಂತಿಕಸಾಧ್ಯ..' ಇತ್ಯುದಾಹತಾಭಿಧಾನಾತ್ ಪಕ್ಷಶಬ್ದಃ ಸಾಧ್ಯವಾಚಿ । ತಥಾಚ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ಸ್ವೀಯೇ ಸಾಧ್ಯೇ - ಪ್ರತಿವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವೇನ ಸಾಧನೀಯಾರ್ಥೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ।

ಅಥವಾ, ಈ ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಕೋರದಂತೆ ಪಕ್ಷರಬ್ಧವು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿಚಾರರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ, ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾಪ್ತೃತಿಃ, ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ನ ಸಕ್ತಿಃ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ ನ ವೈ

ಕಮ್ಬಾ - ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಮಾನಪಕ್ಷೇ = ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಸಮಾನಸಿದ್ಧಾಂತೇ ವ್ಯಾಸ-ಕೃತಭಾರತಾದೌ, ತेषಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾಲೇ ಸಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ತತ್ಸಮ್ಮತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಯೋಜನಾಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್, ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ಥಿತಿಃ । ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷತೋ = ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷಾಡ್ = ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತಾತ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿನಾಮ ತಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವೇನ ತ್ರಿಪರ್ಯಾಯಕರಣಮ್ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಧೂಮವತ್ವಾನು-ಮಾನಸ್ಯ ತು ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ಪರ್ವತಾದೌ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ = ಸ್ವೀಯೇನ ಬಹಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಸಪಕ್ಷೇ ಮಹಾನಸಾದೌ ಸ್ಥಿತಿಃ, ವಿಪಕ್ಷತೋ ಹದಾದೇವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ವಾಧಿತೇ ವಿಪಯೇ ಸಕ್ತಿಃ = ಸಮ್ಬಂಧೋ ನ ವೈ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ = ಸಾಧ್ಯವಿಪರೀತಸಾಧಿಕಾ ಯುಕ್ತಿನೈವಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಫುಟಃ ।

ಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಸಮಾನಪಕ್ಷವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಭಾರತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸಪಕ್ಷವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ತನ್ನ ವಿಚಾರರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅರ್ಥಾತ್ ಇರುವಿಕೆಯು ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ. "ವ್ಯಾಪ್ತೃತ್ವೈ" ಎಂದರೆ ವಿಪಕ್ಷದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ವಿರುದ್ಧ-ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತೃತ್ವಿಯು. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಆ ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಸತ್ - ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದೆಂದು.

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ "ಪರ್ವತೋ ಮಧ್ಯಮಾನ್ ಧೂಮಾತ್" ಮುಂತಾದ ಧೂಮವು ಹೇತುವಾಗಿರುವ

ಅನುಮಾನವಾದರೋ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಪರ್ವತ ಮುಂತಾದುದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ತೇಜೋರೂಪವಾದ ವೃಕ್ಷಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸಪಕ್ಷವಾದ ಅಡುಗೆ ಮನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಯ ಇರುವಿಕೆಯು ವಿಪಕ್ಷವಾದ ಸರೋವರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವೃಕ್ಷಯ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು, ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವು ಹಾಗೂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ.

ವ್ಯಾ.ವಿ. - ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಪಂಚಾಂಗ ಉಪೇತವಾಗಿದೆಯೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಕ್ಷ- ಸಪಕ್ಷ- ವಿಪಕ್ಷ- ಅಸತ್ಯತಪಕ್ಷಿತತ್ವ- ಅಬಾಧಿತತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಪಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಐದು ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೋಶಬಲದಿಂದ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. (1) ಸಿದ್ಧಾಂತ, (2) ಪರಮಾತ್ಮ, (3) ಸಾಧ್ಯ. ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ = ಅಸತ್ಯನ ವಿಷಯೀಕರಣ.

ಪಂಚಾಂಗಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ಯೋಜನೆ

ಕಮ್ಬಾ - ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನೇವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಿತಃಭದ್ರೇ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತಿಃ ಸ್ವೇಹೋ ನ ಬೈ | ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತೇ ವಾ ಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಬೈ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ = ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗೋ ನೈವಾಸ್ತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಯಸ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥಮುನೇ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ = ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವೇನ ಪರಿಗೃಹೀತೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾತ್ಮಕಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಸಪಕ್ಷೇ ಭಾರತಾದೀ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ಥಿತಿಃ, ವಿಪಕ್ಷತಃ ಪಾಪಣ್ಡಾಗಮಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೀತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೆ ತಮಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತಃ - ಅಂದರೆ ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ತಿ - ಅಂದರೆ ಸ್ನೇಹವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಾಧಾವಿರುವ ಕಡೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ - ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ - ಎಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯಾವ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಬೃಹ್ಮಸೂತ್ರವೆಂಬ ರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿನಾಶರಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ. ಸಪಕ್ಷವಾದ ಭಾರತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿನಾಶರಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅಂದರೆ ಇರುವಿಕೆಯು ಇದೆ. ವಿಪಕ್ಷವಾದ ಪಾಪಂಡಅಗಮದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡುವಿಕೆಯು ಇದೆ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದ ಸಾಧುತ್ವ ಹಾಗೂ ಸೂಚಕವಾದ ನಿಜೇನ ಎಂಬ ಪದ

ಕಮ್ಬಾ - 'ಸಮಾನಸ್ಯ ಛಂದಸ್ಯಮೂರ್ಭೃತೃದರ್ಶೇ' ಇತ್ಯತ್ರ 'ಸಮಾನಸ್ಯೇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗ ಇಶಿಸಿಕ್ಷಾರ್ಥಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ತೇನ ಸಪಕ್ಷ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿಕ್ಷಾಂತಿ'ತಿ ಕಾಶಿಕೋಕ್ತಃ ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದಃ ಸಾಧುಃ | ಬಾಯೋಃ ಪ್ರಲಯೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಜ್ಞಾನನಾಶಾಭಾವರೂಪಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸೂಚನಾಯ 'ನಿಜೇನ' ಇತಿ ಪದಮ್ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನುಮಾನೇ ತು ಸ್ವೀಯವಾಚಿನಾ ನಿಜಪದೇನ ಸ್ವಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಸಿಗ್ರಾಹಕತರ್ಮಸೂಚನಾರ್ಥಮ್ |

"ಸಮಾನಸ್ಯ ಭಂದಸಿ ಅಮೂರ್ಧಪ್ರಭೃತ್ಯುದರ್ಶೇಷು" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಸ್ಯ ಎಂದು ಸೂತ್ರಾಂಶವನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದು ಇಷ್ಟವಾದ ರೂಪದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರಃ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸಪಕ್ಷಃ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂದು ಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ "ನಿಜೇನ" ಎಂಬ ಪದವು ಇದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧೂಮಾನುಮಾನದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ನಿಜ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತನಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಿಜ ಎಂಬ ಪದವು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ತರ್ಕವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದ ಸಾಧುತ್ವ - ಕಾಶಿಕಾ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದೀ

'ಸಮಾನಸ್ಯ ಭಂದಸಿ ಅಮೂರ್ಧಪ್ರಭೃತ್ಯುದರ್ಶೇಷು' (ಪಾ.ಸೂ.6-3-84) ಇದರ ಅರ್ಥ - ಸಮಾನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದು, ಉತ್ತರಪದವಿದ್ದಾಗ, ಅದರ ಆ ಉತ್ತರಪದವು ಮೂರ್ಧಪ್ರಭೃತಿಉದಕ ಇವುಗಳಾಗಿರಬಾರದು. ಉದಾ - ಅನುಭೃತಾ ಸಗರ್ಭಃ. ಸಮಾನವಾದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪಂಕ್ತಿಗಳು - 'ಸಮಾನಸ್ಯ ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಃ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಾರ್ಥಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ತೇನ ಸಪಕ್ಷಃ ಸಾಧಮ್ಯಂ ಸಜಾತೀಯಃ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ ಸಿದ್ಧಾಃ ಭವಂತಿ' ಎಂದು.

ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಸಪಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - ಅಥವಾ ಸಹಶಬ್ದಃ ಸದೃಶವಚನೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ | ಸದೃಶಃ ಸಖ್ಯಾ ಸಸಖಿ ಇತಿ ಯಥಾ | ತೇನ ಅಯಂ ಅಸ್ವಪದವಿಗ್ರಹೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ | ಸಮಾನಃ ಪಕ್ಷಃ ಆಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ | - ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಭಾಷ್ಯಕರ್ತೃಗಳು ಪ್ರಮಾಣರೂಪರು

(ಆನಂದ) - ಧ್ಯಾನಂ ಚ ನ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ, ತಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣೇನ ವಿನಾ ನ ಸಂಭವತಿ, ಇತ್ಯತಃ ತಜ್ಞಾನಜನಕಂ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್? ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಭಾಷ್ಯಕರ್ತೃನ್ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ತಿ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || 'ಸ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಃ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾಯ ಮೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭೂಯಾತ್' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ |

ಧ್ಯಾನವಾದರೋ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅಸಾಧ್ಯ; ಜ್ಞಾನವಾದರೋ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜನಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಯಾವುದು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂದು. ಆ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಪ್ರಮಾಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ? ಅನುಮಾನವೋ? ಆಗಮವೋ?

(ಆನಂದ) - ನನ್ವಾನಂದತೀರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಂ ವಾಸ್ತವಮಾನಂ ವಾಸ್ತವೋ ವಾ | ನಾಧ್ಯಃ ತಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯರೂಪತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದೇರಭಾವಾತ್ | ನ ತೃತೀಯಃ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದರೂಪತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಮೈವಮ್ | ತಸ್ಯಾನುಮಾನರೂಪ-ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದೇರಭಾವಾತ್ | ನ ತೃತೀಯಃ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದ-ರೂಪತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಮೈವಮ್ | ತಸ್ಯಾನುಮಾನರೂಪಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ |

ಅಲ್ಲ! ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವೋ, ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೋ, ಆಗಮಪ್ರಮಾಣ-ವೋ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಇಂದ್ರಿಯರಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅನುಮಾನವಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ. ಆಗಮವಲ್ಲ ಶಬ್ದರೂಪವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರೆ -

ಮೈವಮ್ - ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ; ಅವರನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಎಂದೊಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ.

ಅನುಮಾನಾಭಾಸದಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ

ಅನುಮಾನಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೇ?

(ಆನಂದ) - ನನ್ವಾನುಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನುಮಾನಾಭಾಸೇಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಕಿಮಯಮನು-ಮಾನಾಭಾಸಃ? ನೇತ್ಯಾಹ - ಶುದ್ಧಮಿತಿ || ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿಹೇತುದೋಷಶೂನ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತರ್ಹಿ ಧೂಮಾನುಮಾನವತ್ ಇದಮನುಮಾನಮಿತಿ ನೇತ್ಯಾಹ - ಅತುಲಮಿತಿ || ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್-

ಮಾನವಿಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಭಾವಾತ್ ಕಥಮನುಮಾನತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್
— ವ್ಯಾಪ್ತಿಯರ್ಥೇತಿ ॥ 'ಯಸ್ಯ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಸ್ವರೂಪಭೂತೇನ ತೇಜೋರೂಪೇಣ
ಹರಿಣಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತಿ 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ' 'ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ' 'ಬಾಧಿತೇ ವಿಪಯೇ
ಸಕ್ರಿಸ್ತಂ ವೈ' 'ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ತೈವಾಸ್ತಿ' ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ । ಏವಂ ಚ ಪಂಚರೂಪೋ-
ಪಪನ್ನತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಮಸ್ಯಾನುಮಾನತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಅಲ್ಲ! ಅನುಮಾನಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಮಾನಾಭಾಸದಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ
ಇವರು ಅನುಮಾನಾಭಾಸರೇ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ; ಇವರು 'ಶುದ್ಧಮ್' ಅಂದರೆ ವೈಭವಾರಾದಿ
ಹೇತುದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಧೂಮಾನುಮಾನದಂತೆ ಇವರು
ಅನುಮಾನರೇ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ; 'ಅತುಲಮ್' ಎಂದುತ್ತರ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನುಮಾನಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ-
ವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿ-
ರ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಸ್ಯ' ಯಾವ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ'
ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ತೇಜೋರೂಪದಿಂದ ಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ. ಹಾಗೇ
'ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ' 'ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ' 'ಬಾಧಿತೇ ಸಕ್ರಿಸ್ತಃ ನ ವೈ' 'ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ತೈವ
ಅಸ್ತಿ' ಎಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಐದು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ
ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಎನು?

(ಆನಂದ) — ನನು ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ಅತ್ರ ಕಿಂ ಸಾಧ್ಯಮ್? ಹರಿವಾ
ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ವಾ । ನಾನ್ಯಃ । ತಥಾತ್ವೇ ಪಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತೇಃ । ನ ಚ ಸಜ್ಜನಾನಾಮೇವ
ಪಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾ ಸತಿ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ಪಂಚರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವಾಭಾವಾಪತ್ತೇಃ ।
ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ಹರಿನಿಷ್ಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರಾಸಂಭವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಾಯೋಗಾದಿತಿ
ಚೇತ್ ಮೈವಮ್ । 'ಹರಿಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯೈವ
ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಅನುಮಾನವಾದರೆ ಆಗ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಯಾವುದು? ಹರಿಯೋ
ಅಥವಾ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೋ? ಅಂದರೆ ಹರಿಯನ್ನು ಆ ಯುಕ್ತಿಯು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ
ಅಥವಾ ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೋ?

ಹರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಪಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲ ಸಜ್ಜನರೇ

ಪಕ್ಷ. ಅವರಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳೋಣ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆಗ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಅಂಗ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಿ ಐದು ಅಂಗಗಳು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಲಾರವು. ಐದು ಅಂಗಗಳಿರುವುದೇ ಅನುಮಾನವಾಗುವುದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವು ಅಂದರೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ, ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿರುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಬೇರೆಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಅದು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಒಗೆ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷ- ಹರಿ, ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ - ಸಾಧ್ಯ, ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ವ - ಹೇತು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಹರಿ, ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಅನುಮಾನದ ಆಕಾರವಾಗುವುದು.

ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆಯೇ?

(ಆನಂದ) - ನ ಚೈವಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಸಂಭವೇನ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿ-
ಗ್ರಹಣಾಯೋಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ವೈತಾರಾಣಾಮೇವ ಸಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತತ್ರ
ಚಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸತ್ತ್ವಾನ್ ಕಸ್ತಿದ್ವೋಷಃ । ನ ಚ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ
ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸಜ್ಜನಾದಿವೃತ್ತಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ತತ್ರ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ । ತದಧೀನತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಸಜ್ಜನಾದಿಷು ತದಭಾವಾನ್
ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ।

ಅಲ್ಲ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ. ಎಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಹರಿಯ ಅವತಾರವಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ.

ಅಲ್ಲ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವಿದೆ. ಸಜ್ಜನ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ ಪ್ರೇರಕರಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೇರಕತಾ-
ಸಂಬಂಧೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು

ಅವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೇತುವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರೇರಕತಾಸಂಬಂಧೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು ಹೇತುವಲ್ಲ. ಹೊರತು ತದಧೀನತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು ಹೇತು. ಈಗ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ - ಎಲ್ಲಿ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುವವೋ ಅವರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿರಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪ್ರೇರಕರಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥ-ರಿದ್ದರೂ ಸಜ್ಜನರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಅಧೀನರೇ ಸಜ್ಜನರು.

ವ್ಯಭಿಚಾರ ದುಷ್ಪರಿಹರವೇ?

(ಆನಂದ) ನ ಚ ಲಕ್ಷ್ಯಾಃ ತದಧೀನತ್ವೇನಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವೇನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ದುಷ್ಪರಿಹರ ವಿವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತತ್ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಸ್ವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಾವಾನ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ । ಹೇತುಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಆಗಮಾದೇವ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾ ।

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷ. ಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ತದಧೀನತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತತ್ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂದು ಹೇತುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಈಗ ಆನಂದ-ತೀರ್ಥರು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಧೀನರಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರಳಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವು ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ.

ಸಜ್ಜನಾಃ ಹರಿಮಂತಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್

(ಆನಂದ) ಯದ್ವಾ 'ಸಜ್ಜನಾಃ ಹರಿಮಂತಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್' । ನ ಚ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವಃ । ಸಜ್ಜನೈಕದೇಶಸ್ತ್ವೇವ ಪಕ್ಷತ್ವೇನ ವಿಕದೇಶಾಂತರಸ್ಯ ಸಪಕ್ಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ನ ಚ ವಿನಿಗಮಣಾ-ಭಾವಾತ್ ಕಸ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಪಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಆನಂದರಂತಂ ಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಪ್ರಕಾರಕ-ಹರಿಸ್ತೃತಿಮದಭಿನ್ನಭಕ್ತಪ್ರೀಚಿತಾರ್ಥೋತರರುದ್ರಾದಿಸಜ್ಜನೈಕದೇಶಸ್ಯ ಪಕ್ಷತ್ವೇನ ತಸ್ಯ ಸಪಕ್ಷ-ತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ।

ಅಥವಾ ಸಜ್ಜನಾಃ ಹರಿಮಂತಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ - ಎಂಬೀರೀತಿಯಾಗಿ ಅನುಮಾನ-ಪ್ರಯೋಗ. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಪಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಸಜ್ಜನರ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗವೇ ಸಪಕ್ಷವಾಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕೆಲವು ಸಜ್ಜನರು ಮಾತ್ರ ಪಕ್ಷ. ಹಾಗಾಗಿ ಇನ್ನುಳಿದ ಸಜ್ಜನರ ಭಾಗವು ಸಪಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಜ್ಜನರು ಪಕ್ಷ, ಯಾವ ಸಜ್ಜನರು ಸಪಕ್ಷ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಅದು

ಹೀಗೆ - ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹರಿಯು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಸ್ಮರಣೆ ಇರುವ ಭಕ್ತರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಚತುರ್ಮುಖಿ ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ರುದ್ರಾದಿ ಸಜ್ಜನರ ಒಂದು ಭಾಗವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷ.

ದೈತ್ಯರು ವಿಪಕ್ಷವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ?

(ಆನಂದ) - ನ ಚ ನಿಶ್ಚಿತಸಾಧ್ಯಾಭಾವವತ ವಿವ ವಿಪಕ್ಷತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ಹರೇರ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನ ಹರಿಮತ್ಪ್ರಸಂಗ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಪಕ್ಷೀಭೂತದೈತ್ಯಾದಿಷು ಸತ್ತ್ವೇನ ಕಥಂ ತೇಷಾಂ ವಿಪಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ದೂರಾತ್ ದೂರತರಂ ಯತ್ತು ತದೇವಾಂತಿಕಮಂತಿಕಾತ್' ಇತ್ಯಾದೌ ತಜ್ಞಾನ-ವತ್ತ್ವೇನ ತದ್ಗುಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೇನ ಹರಿಸ್ಮೃತಿಮತ್ಪ್ರಸಂಗದ ಹರಿಮತ್ಪ್ರಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇ ಹರಿಮತ್ಪ್ರಸಂಗ ವಿಪಕ್ಷತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ತೇಷ್ವಸತ್ತ್ವೇನ ವಿಪಕ್ಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ।

ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಪಕ್ಷವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಯಿತು. ಯದೃಶಿ ವಿಪಕ್ಷರಾದವರು ದೈತ್ಯರು. ಆದರೆ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯು ಇದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಯು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತಸಾಧ್ಯಾಭಾವವತ್ತ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ದೈತ್ಯರಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ. ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯು ಇದ್ದಾನಾದ್ದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು - 'ದೂರಾತ್ ದೂರತರಂ ಯತ್ತು ತದೇವಾಂತಿಕಮಂತಿಕಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯಾರಿಗೆ ಹರಿಯ ಜ್ಞಾನ-ವಿದೆಯೋ ಅವರೇ ಹರಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವರು. ಯಾರಿಗೆ ಹರಿಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಅವರಿಗಿಂತ ದೂರವಿರುವವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾರು ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣವುಳ್ಳವನು ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೋ ಅವರೇ ಹರಿಮಂತರು ಎನಿಸುವರು. ಹಾಗಾಗಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೇನ ಹರಿಸ್ಮೃತಿಮತ್ಪ್ರಸಂಗವು ದೇ ಸಾಧ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥ. ಇದು ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಪಕ್ಷರಾಗಬಹುದು.

* - ದೂರಾದ್ಗುಣತರಂ ಯತ್ತು ತದೇವಾಂತಿಕಮಂತಿಕಾತ್ ।

ಆನಂದಸ್ಯ ಪದಂ ವಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದ್ಯಭಿವಂದಿತಮ್ ॥ 11-7॥ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ

ಯತ್ತು = ಯಾವ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವು, ದೂರಾತ್ ದೂರತರಂ = ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ದೂರಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಾ ದೂರ ಅಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ದೂರ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ತದೇವ = ಅದೇ ಸ್ವರೂಪವು, ಅಂತಿಕಾದ್ ಅಂತಿಕಮ್ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದು. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದ್ಯಭಿವಂದಿತಂ = ಬ್ರಹ್ಮ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಆನಂದಸ್ಯ = ಸುಖರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಪದಂ = ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ವಂದೇ = ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದರ ಭಾವ ಅವರಿಗೆ ಬೇಗ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಲು ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅತ್ಯಂತ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಗವಂತನು ಅತ್ಯಂತ ಹತ್ತಿರ ಎಂದರೆ ಸದಾ ಅವನ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಭಕ್ತರು ಹೊಂದಿರುವುದು. ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಭಗವಂತ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ದೂರನಿದ್ದಾನೆ.

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ದೈತ್ಯರಲ್ಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇದೆಯಲ್ಲ?

(ಆನಂದ) - ನ ಚ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಸ್ಯ ದೈತ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವೇನ ತಜ್ಞಾನವತ್ಸಸ್ಯ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ತತ್ರ ಅಭಾವಾನ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ | ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ 'ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯತೋಽಸೌ' (ತತ್ತ್ವದ ವಾಯುಃ)' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ 5-46) ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ |

ಇಷ್ಟಾದರೂ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಹೇತುವಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವು ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪ್ರೇರಕರಾದ್ದರಿಂದ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೇರಕತಾಸಂಬಂಧೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವು ಬರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು - ಈಗ ತಾನೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿದ್ದರೂ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಜ್ಞಾನ ಅರ್ಥಾತ್ ನಮಗೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪ್ರೇರಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಹರಿಮುಕ್ತಂ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹವು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧ ಎಂದರೆ ಆಗಮದಿಂದ ಎಂದುತ್ತರ. ಆಗಮವಾದರೋ 'ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯತೋಽಸೌ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಹರಿಮಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವಾತ್'

(ಆನಂದ) ಅಥವಾ 'ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಹರಿಮಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಹೇತುಃ | ನ ಚೈವಂ ಮೂಲವಿರೋಧಃ | ಆನಂದತೀರ್ಥಪದಸ್ಯ ಭಾವಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ನ ಚೈವಂ ಸತಿ ಸಪಕ್ಷೇ ತತ್ರಾಪ್ರದೇಶಿತತ್ವಾತ್ ಅಸಾಧಾರಣ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಆನಂದತೀರ್ಥಾನಾಮನೇಕತ್ವೇನ ತೇಷಾ-
ಮೀದ ಸಪಕ್ಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಕಸ್ಯಚಿದಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ | ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವಮತ್ತ್ವ-
ಸ್ಥಿವ ಹರಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನ್ವ ಕೋಽಪಿ ದೋಷಃ |

ಅಥವಾ - 'ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಹರಿಮಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವಾತ್' ಎಂದನುಮಾನ. ಅಲ್ಲಿ ಮೂಲ-ವಿರೋಧ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವ ಎಂಬುವುದೇ ಹೇತು. ಅದಕ್ಕೆ ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಪದವು ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ಪದ. ಅರ್ಥಾತ್ ಭಾವಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೇಶ ಎಂದರೆ 'ಧರ್ಮದ ಜ್ಞಾನಬರಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಧರ್ಮಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳುವುದು'. ಒಗಾದರೆ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಪಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆನಂದತೀರ್ಥತ್ವ ಎಂಬುದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಧರ್ಮ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣ್ಯ ಎಂಬ ದೋಷ. ಅದಕ್ಕೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಕಲ್ಪಭೇದೇನ ಅನೇಕರಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಆನಂದ-ತೀರ್ಥರನ್ನು ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದು. ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಹರಿಮತ್ವ. ಇದಾದರೂ ಅನವರತವಾಗಿ ಯಾರಿಗೆ ಹರಿಸ್ಮರಣೀಯದೋ ಅವರಲ್ಲಿಯೇ ಹರಿಮತ್ವ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ತೇನ ಹರಿಮತ್, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ತೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ವಾತ್

(ಆನಂದ) ಯದ್ವಾ, ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ತೇನ ಹರಿಮತ್, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ವಾತ್ | ಅತ್ರ ಸದಾಗಮಾನಾಂ ಸಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ವಿಪಕ್ಷತ್ವದ್ | ತಥಾ ಚ ನ ಕೃತ್ಯೋಪಪಾದಃ | 'ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತರ್ನ ವೈ' ಇತ್ಯನೇನ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿರೂಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ವತೀನಾಂ ನ ಕದಾಪಿ ಬಾಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

ಅಥವಾ - ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ತೇನ ಹರಿಮತ್, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ತೇನ ಆನಂದ-ತೀರ್ಥವತ್ವಾತ್ - ಈ ಅನುಮಾನದ ಅರ್ಥ - ವೇದಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹರಿಯನ್ನುಳ್ಳದ್ದಾಗಿವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಾಸಂಬಂಧೇನ ಹರಿಯು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಅರ್ಥಾತ್ ಹರಿನಿಷ್ಠಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಾನಿ ರೂಪಿತಪ್ರತಿಪಾದಕತಾವತ್ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಎಂದು. ಇನ್ನು ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಆನಂದ-ತೀರ್ಥರು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವವರಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ತೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಪಕ್ಷವಾದದ್ದು ಸದಾಗಮಗಳು. ವಿಪಕ್ಷವಾದದ್ದು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಗೆ 'ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತರ್ನ ವೈ' ಎಂದಿರುವಂತೆ ವಿಷ್ಣು-ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಸ್ವತೀಗಳ ಬಾಧವೂ ಇಲ್ಲ.

ಶ್ರೌತಾನುಮಾನರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

(ಆನಂದ) ನ ಚ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತೈರ್ವಾಪ್ತಿ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್, ಪರಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಚಾಗರೂಕತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಸಮಯಪಾದೇ ತದಾಭಾಸತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತೇನ ತಾಸಾಂ ಬಾಧಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ನ ಚಾನಂದತೀರ್ಥಃ ಶ್ರುತಿಮೂಲಕಾನುಮಾನಂ ವಾ ಶುಷ್ಕಾನುಮಾನಂ ವಾ | ನಾಧ್ಯಃ, ತದದರ್ಶನಾತ್ | ನಾಂತ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | 'ಆನಂದರೂಪಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಪಾತ್ರಧೀರಾನಂದಸಂದಾಯಿಸುರಾಸ್ತಕೃತ್ ಸ ಯತ್' (ಮ.ವಿ. 5-2) ಇತ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥಪದೇನೈವ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೋಕ್ತತೇನ ಶ್ರೌತಾನುಮಾನತ್ವಾತ್ | ಅತ ಏವ 'ಅಕುಲಂ' = ಅಸದ್ಭರಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್ | ತಥಾಚ ಪಂಚರೂಪೋಪಸ್ಥತ್ವಾತ್ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದ್ವ್ಯಯದ್ವೈರೇಕೀಕೃತವ್ಯತೀರ್ಥಾಪ್ಯೋ ಹೇತುಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ನ ಕೃಪ್ಯದ್ವೋಜಃ |

ಇನ್ನು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಪಕ್ಷಗಳಾದ ಸಾಂಖ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಇದ್ದೇ ಇವೆಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಆಭಾಸ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಾಗಲಿಕ್ಕೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಓಗೇ ಆಲೌಕಿಕನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅತುಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಇದ್ದಾರೆ. ತಥಾ ಚ - ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿಯಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಆನಂದತೀರ್ಥಾಪ್ಯೋ ಹೇತುಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪಂಚರೂಪೋಪಸ್ಥತ್ವಾತ್, ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಆನಂದರೂಪಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಪಾತ್ರಧೀರಾನಂದಸಂದಾಯಿಸುರಾಸ್ತಕೃತ್ ಸ ಯತ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥೇತಿಪದಂ ಗುರುದಿತಂ ಬಭೂವ ತಸ್ಯಾತ್ಮನುರೂಪರೂಪಕಮ್ || 2 ||

ಯತ್ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಃ = ಆ ಪೂರ್ಣ - ಪ್ರಜ್ಞರು, ಆನಂದರೂಪಸ್ಯ = ಸುವಿಸ್ತರೂಪನಾದ, ಪರಸ್ಯ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಪಾತ್ರಧೀಃ = ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೋ, ಆನಂದಸಂದಾಯ = ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವ, ಸುರಾಸ್ತಕೃತ್ = ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ, ತತ್ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಗುರುದಿತಂ = ಗುರುಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಆನಂದತೀರ್ಥೇತಿಪದಂ = 'ಆನಂದತೀರ್ಥ' ಎಂಬ ಹೆಸರು, ತಸ್ಯ = ಆ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರಿಗೆ, ಅತ್ಯನುರೂಪರೂಪಕಂ = ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು, ಬಭೂವ = ಆಯಿತು.

ಇತರ ಹೇತುಗಳು ಸತುಲ, ಇವರು ಅತುಲ

(ಚರ್ಚ) - ಪರ್ವತಾದೌ ವಹ್ಯಾದಿಕಂ ಧೂಮೇನಾಲೋಕೇನ ಭಸ್ಮನಾ ಚ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ತಾನಿ ಸಾಧನಾನಿ ಸತುಲಾನಿ, ಪ್ರಕೃತಸಾಧನಾಭಿಮತಭಗವತ್ಪ್ರಾದಾತಿರೇಕೇಣ ತಾದೃಶಸಾಧ್ಯಾನುಮಾಪನ-
ಸಮರ್ಥವೈಕಲ್ಯಾದಿದಮ್ ಅತುಲಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ |

ಅತುಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಮೇ ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಮುನಿಃ - ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಅತುಲ-
ವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಇವರಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಇವರೇ
ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಲೋಕದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ 'ಪರ್ವತೋ ವಹ್ಯಮಾನ್
ಧೂಮಾತ್' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಹ್ಯೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಧೂಮ
ಯದ್ಯಪಿ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಧೂಮ ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ
ವಹ್ಯೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಪರ್ವತೋ ವಹ್ಯಮಾನ್
ವಹ್ಯಾಲೋಕಾತ್ - ಅಥವಾ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ಯಮಾನ್ ಭಸ್ಮವತ್ಪಾತ್. ಈ ರೀತಿ ವಹ್ಯೆಯ
ಕಾಂತಿಪುಂಜದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭಸ್ಮದಿಂದ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ
ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಧೂಮ ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು.
ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮವೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ತ್ಯವದ್ಭಗಂಧವೈಘರ್ಯೋಭಯ-
ವಿಶಿಷ್ಟವಾನ್ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತಾಸಂಬಂಧೇನ' ಅರ್ಥಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ನಿಖಿಲಗುಣ-
ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಯಾವುದೇ ದೋಷರಹಿತನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ
ಎಂಬ ಸಾಧನೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆ ಇರುವ
ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲ.

ಪಾಂಫ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ -

ಶ್ರೀಃ || ಭಾರತೀರಮಣಪೂಜ್ಯಾಯ ನಮಃ -

ವ್ಯತಿರೇಕಿಯಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಹೇತು

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ - 'ಹರಿಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಪಾತ್' | ವ್ಯತಿರೇಕೀ ಅಪಿ
ಅಯಂ ಹೇತುಃ, ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪಕೇಭೂತ-ಅಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗೇತಿ
ಜ್ಞಾನೇನ | 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ, ವ್ಯಾಸವತ್' ಇತಿ
ಅನ್ವಯ ಏವ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ | ಇತಿ ಅಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಏವಮುಕ್ತಮ್ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ನಿಜೇ
ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೇ ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿರಿತಿ || ಹರೇಃ ಹರಿತ್ವೇನ ಪಕ್ಷತ್ವಂ ವ್ಯಾಸತ್ವೇನ ಸಪಕ್ಷತ್ವ-

ಮಿತಿ । ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರಿತಿ ॥ ವಿಪಕ್ಷಃ ಜಡಜೀವಾದಿ, ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ । ತತ್ರಾಯಂ ಹೇತುರವಿದ್ಯಮಾನ ಇತಿ । ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿರೂಢ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ವಿಪಕ್ಷಭೂತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜಗತಿ ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ತದ-
ಧೀನತ್ವರೂಪಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಿಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಪಕ್ಷೇ
ಅಭಾವಾತ್ ।

ಹರಿಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ ವ್ಯಾಸವತ್ - ಎಂದನುಮಾನ. ವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ
ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಇದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ವ್ಯಾಸರು ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.
ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರೇರ್ಯತಾಸಂಬಂಧೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೇ ಸರ್ವೋ-
ತ್ತಮತ್ವವು ವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಇದೆ, ಭಗವಂತನ ಅವತಾರರಾದ್ದರಿಂದ. ಅದರಂತೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೂ
ಆನಂದತೀರ್ಥರಿದ್ದಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಹರಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈ
ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಪಕ್ಷ ಜೀವಜಡಾದಿಗಳು. ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅಲ್ಲ
ವಿಪಕ್ಷವಾದ ಜೀವಜಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದು. ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅವು-
ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕತಾಸಂಬಂಧೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೇತು ಬರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ.
ತದಧೀನತ್ವಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು ಹೇತು. ಅರ್ಥಾತ್ ತದಧೀನತ್ವ-
ಧರ್ಮನಿಷ್ಠಅವಚ್ಛೇದಕತಾನಿರೂಪಿತಅವಚ್ಛೇದ್ಯತಾಶ್ರಯಆನಂದತೀರ್ಥನಿಷ್ಠಆಧೇಯತಾ-
ನಿರೂಪಿತಅಧಿಕರಣತಾವತ್ತ್ವ ಎಂದು. ತದಧೀನತ್ವಧರ್ಮವು ಆನಂದತೀರ್ಥನಿಷ್ಠಆಧೇಯತಾ-
ವಚ್ಛೇದಕ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಜೀವಜಡಾದಿಗಳ ಅಧೀನರಲ್ಲ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇತುವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಬಾಧ ಎಂದರೇನು?

(ಪಾಂಫ್ರೀ ಟಿಪ್ಪಣೀ) - ಸಕ್ತಿರಿತಿ ॥ ಯಸ್ಯ ಬಾಧಿತೇ ಅರ್ಥೇ ಸಕ್ತಿರ್ನಾಸ್ತಿ । ಆನಂದತೀರ್ಥ-
ವತ್ತ್ವಹೇತುಃ ಬಾಧಿತೋ ನ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಬಾಧೋ ನಾಮ ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ
ಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸಾಧ್ಯಾಭಾವಃ । ಹರಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾ-
ವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವೇ ಹಿ ಸ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ಸೋಽಸ್ತಿ ಹರಿಃ ।
ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯ ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಇತಿ ।

'ಸಕ್ತಿನ ವೈ ಬಾಧಿತೇ' ಎಂದು ಬಾಧ ಇರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಬಾಧದೋಷರಹಿತವಾಗಿದೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿ. ಬಾಧ ಎಂದರೆ

ಏನು? ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸಾಧ್ಯಾಭಾವಃ - ಎಂದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಾಧ ಇದ್ದರೆ ಒಗೆಗೆ ಹೇಳಬೇಕು - ಹರಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವಃ - ಎಂದು.

ಅಂದರೆ, ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅದರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಬಾಧ ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹರಿತ್ವ ಇರುವ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಅಭಾವವು ಇಲ್ಲ. ಹೊರತು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಹರಿತ್ವವಿರುವ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸಿದ್ಧ.

ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಸಾಧನಾರ್ಹ ಹೇಗೆ? ಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಅಥವಾ ಅಭೇದವೇ?

(ಪಾಂಚ್ಚೀಟಿಪ್ರಣೀ) - ನನು ಸಿದ್ಧತೇ ಕಥಂ ಸಾಧನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ | ಸಿದ್ಧಮಪಿ ಅಸಿದ್ಧಂ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಮನ್ವಾನಂ ಏಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸಾಧನಮ್ | ನನು ಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಯೋಃ ಭೇದೋ ಅಭೇದೋ ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ | ನಾಡ್ಯಃ | 'ವಿವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪರೈನ್ ತಾನೇವಾನುವಿಧಾವತಿ' (ಕಠ. 2-1-14) ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಸಾಧನಾಯೋಗಾತ್ | ಇತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಂಃ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಾಂಗೀಕಾರೇಣ ಉಪಪತ್ತೇಃ |

ಅಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೂ ಏಕೆ?

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಇನ್ನು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಅರ್ಥಾತ್ ಹರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬ ತನ್ನ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಭೇದವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಭೇದ ಇದೆ ಎಂದರೆ ರ್ಪತಿವಿರೋಧ. 'ವಿವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪರೈನ್ ತಾನೇವಾನು ವಿಧಾವತಿ' ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೂ ಅವನ ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಭೇದವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಅಭಿನ್ನಾನಾದ ಹರಿಯು ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ.

ಉತ್ತರ - ಸವಿಶೇಷಾಭೇದವನ್ನು ಹರಿ ಹಾಗೂ ತದ್ಧರ್ಮವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೂ

ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವು ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಭೇದಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬಾಧದೋಷ ಹಾಗೇ ಇದೆಯಲ್ಲ?

(ಪಾಂಛೀಟಿಪ್ರಣೀ) - ನನು ಅತ್ರ ಬಾಧಃ ತದವಸ್ಥಃ ಹೌ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ಯ-
ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವಾವೇಽಪಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ಯವ್ಯಾಸದ್ವ್ಯವೃತ್ತಿ-
ಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಮೈವಮ್ | ವ್ಯಧಿ-
ಕರಣಧರ್ಮನವಚ್ಛಿನ್ಯವ್ಯಾಸದ್ವ್ಯವೃತ್ತಿಧರ್ಮನವಚ್ಛಿನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಸಾಧ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತ-
ತ್ವಾತ್ |

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಬಾಧದೋಷ ಹಾಗೇ ಇದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ವ್ಯಧಿಕರಣಧರ್ಮದಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಅಥವಾ ಉಭಯಾಭಾವವನ್ನು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮುಖಾಂತರ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಘಟಿತ್ವೇನ ಸರ್ವೋ-
ತ್ತಮತ್ವವು ಅಥವಾ ಪಟಿತ್ವೇನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞತ್ವ
ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಉಭಯ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. 'ಏಕಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ದ್ವಯಂ ನಾಸ್ತಿ'
ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಹರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞತ್ವ-ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬೆರಡು
ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಬಾಧಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ 'ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ಯೇ
ಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ಯ-ಸಾಧ್ಯನಿಷ್ಠಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಾಭಾವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯನಿಷ್ಠಪ್ರತಿ-
ಯೋಗಿತಾದಲ್ಲಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಧರ್ಮಾನವಚ್ಛಿನ್ಯತ್ವ-ವ್ಯಾಸದ್ವ್ಯವೃತ್ತಿಧರ್ಮನವಚ್ಛಿನ್ಯತ್ವವನ್ನು
ಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಂತಹ ಆಭಾವಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ತದ್ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭೇದದರ್ಶನ ಸಲ್ಲದು

* - ಯಥೋದಕಂ ದುರ್ಗೇ ವೃಷ್ಟಂ ಪರ್ವತೇಷು ವಿಧಾವತಿ |

ವಿವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯಂಸ್ತಾನೇವಾನುವಿಧಾವತಿ || ಕಠ.ಉ. 2-1-14 ||

ಭಾ- ಭೇದಾಭೇದ ವಿವ ನಿಷಿದ್ಧತೇ ನ ತು ಭೇದ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಮ್ 'ವಿವಂ
ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್' ಇತಿ ಭಗವದ್ದರ್ಮಣಾಮವಯವಗುಣಕರ್ಮಣಾಂ ಭೇದದರ್ಶನೇ

ಪೃಥಕ್ ದೋಷಮಾಹ | ಪರ್ವತೇಷು ದುರ್ಗೇ ಶಿಖರೇ ವೃಷ್ಟಮಧೋ ವಿಧಾವತಿ | ಏವಂ ವಿಶ್ಲೋರ್ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್ನಂಧಂತಮೋ ವಿಧಾವತಿ |

* - ಏವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್ ತಾನೇವಾನುವಿಧಾವತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಏವಂ = ಪೂರ್ವೋಕ್ತ-
ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿವತ್ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್ ಪುರುಷಃ ತಾನ್ = ಮಿಥ್ಯಾಬೋಧಾನ್ ಅನು =
ಅನುಸೃತ್ಯ ವಿಧಾವತಿ = ವಿವಿಧತಯಾ ಅಂಧಂತಮಸಿ ಧಾವತಿ | ಕಲಿಮಾರಭ್ಯ ಮನುಷ್ಯಾಧಮ-
ಪರ್ಯಂತಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ತಾರತಮ್ಯಸದ್ಭಾವಾತ್ | ಅಂಧಂತಮಸಿ ತಾರತಮ್ಯೇನ
ದುಃಖಮನುಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮತಿದೃಢಂ ಚೇತ್ ಅಂಧಂತಮಸ್ಯೇವ ಧಾವತಿ |
ಮಿಶ್ರಜೀವವತ್ ಅದೃಢಂ ಚೇತ್ ಕದಾಚಿದಸ್ಯ ಕದಾಚಿನ್ಯಾಸ್ಯ ಚೇತ್ ಅಧಮಜೀವಾದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ
ಮಧ್ಯಮಗತೌ ಧಾವತಿ | (ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಏವಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮನುಷ್ಯನು
ಆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ಕಲಿಯನ್ನು
ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯಾಧಮನವರೆಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ.
ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯೇನ ದುಃಖವೃಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ
ಅತಿದೃಢವಾದರೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಮಿಶ್ರಜೀವರಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ದೃಢ-
ವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಂದರೆ ಕದಾಚಿತ್ ಇರುವುದು ಕದಾಚಿತ್ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಮಧ್ಯಮಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅಧಮಜೀವರಿಗೆ ಸಿಗುವಂತಹ ಗತಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗೆ
ಭಗವಂತನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಅವಯವಗುಣಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡು-
ತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಭೇದವನ್ನೇ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಭೇದದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ
ದೋಷವಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಳೆಯ ನೀರು ಕೆಳಗಡೆ ಹೇಗೆ
ಧಾವಿಸುತ್ತದೋ ಹಾಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅವನ ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಕಂಡ ಪುರುಷನು
ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಇದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಪಾಂಫ್ಲೇಟಪೋರೇ) - ನೈವಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿರತುಲಮ್ ಇತಿ || ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ
ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಕರಣಸಮಯುಕ್ತತ್ರ ಯಸ್ಯ ನೈವಾಸ್ತಿ | ಪ್ರಕರಣಸಮಾದಿದೋಷತೂನ್ಯ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ಗೃಹೀತಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಪಕ್ಷವಿರೇಷ್ಯಕಾಭಿಮತಸಂಸರ್ಗಕಸಾಧ್ಯವತ್ಪೋಷ-
ಸ್ಥಿತಿಕಾಲೀನತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ತವತ್ಪೋಷಸ್ಥಿತವಿಷಯತ್ವಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿತ್ವಮ್ | ತಚ್ಚ 'ವಿಮತಃ
ಸರ್ಪೋತ್ತಮಃ ತದಧೀನತ್ವಧರ್ಮವಚ್ಛಿನ್ನಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಅನುಮಾನೇ

ವರ್ತತೇ; 'ವಿಮತಃ ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್, ವಿಮತಃ ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಚಿತ್ತಾತ್, ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಸೌಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ; ಪಾರತಂತ್ಯಸ್ಥ ಉಪಾಧಿತ್ವಾತ್ | 'ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾನಾಮ್' (ಕಲ 2-2-13) ಇತ್ಯಾದಿಭು ಭಗವತಃ ಚೇತನ-ಚೇತನತ್ವಪ್ರಕಾಶಾತ್ | ಚಿತ್ತಾ ಭಾವೇನ ಅಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ | ಅತಃ ವಿವ ಅತುಲಂ = ಸಮಕಕ್ಷವಿರೋಧ್ಯ-ನುಮಾನಶೂನ್ಯಮ್ |

'ನೈವಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ವಿಮತಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ತದಧೀನತ್ವ-ಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನ-ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವದೋಷವಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವ ವಿತದನುಮಾನಕಾಲೀನವಾದ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಲುಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನುಮಾನವಿದೆ. 'ವಿಮತಃ ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್' 'ವಿಮತಃ ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಚಿತ್ತಾತ್' ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಮಾಡಲು ಬರುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಉಪಾಧಿದೋಷವಿದೆ ಎಂದುತ್ತರ. ಪಾರತಂತ್ಯವೇ ಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ-ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಾಗಲೀ ಚಿತ್ತ ಎಂಬ ಹೇತುವಾಗಲೀ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಪಾರತಂತ್ಯವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾಭಾವಪ್ರಯೋಜಕ. ಚಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವೂ ಇದೆ. 'ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾನಾಂ' ಎಂದು ಚೇತನರಿಗೆ ಚೇತನ ಎಂದು ಚೇತನಚೇತನತ್ವವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಅನುಮಾನವು ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರು. ಹಾಗಾಗಿ ಅತುಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಭಗವಂತ ನಿತ್ಯನಿಗೂ ನಿತ್ಯಃ ಚೇತನರಿಗೂ ಚೇತನ

* - ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾನಾಮೇಕೋ ಬಹೂನಾಂ ಯೋ ವಿವಿಧಾತಿ ಕಾಮಾನ್ ತಮಾತ್ಮಸ್ಥಂ ಯೇಽನುಪಶ್ಯಂತಿ ಧೀರಾಸ್ತೇಷಾಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಶ್ವತೀ ನೇತರೇಷಾಮ್ || 1 (ಉ)

* - (ಭಾಷ್ಯ) ಚೇತನಾಭಾಸಕೋ ಜೀವಃ ಪರಮಶ್ಚೇತನೋ ಹರಿಃ |

ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರೋ ಹಿ ನೈವ ದೋಷೇಣ ಲಿಪ್ಯತೇ' ಇತಿ ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ ||

ಜೀವನು ಚೇತನ-ಅಭಾಸನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪರಮಚೇತನನು ಹರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷದ ಲೇಪಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

(ವೇದೇಶೀಯಖಂಡಾರ್ಥ) - ಯಃ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ನಿತ್ಯಃ = ಪರಮನಿತ್ಯಃ = ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಚತುರ್ವಿಧ-
ನಾಶರಹಿತ ಇತಿ ಯಾವತ್, ನಿತ್ಯಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರದೋ ವಾ | ಚೇತನಾನಾಂ ಚೇತನಃ = ಪರಮ-
ಚೇತನಃ = ಚೇತನಾನಾಂ ಚೇತನತ್ವಪ್ರದೋ ವಾ | ಯಶ್ಚ ಸ್ವಯಂ ಏಕ ಏವ ಬಹುನಾಂ
ಪುರುಷಾಣಾಂ ಕಾಮಾನ್ = ಕಾಮ್ಯಾನ್ ವಿದಧಾತಿ, ತಂ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಥಂ ಯೇನುಪಶ್ಯಂತಿ ಧೀರಾಃ
ತೇಷಾಮೇವ ಶಾಶ್ವತೀ = ಪುನರಾವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯಾ, ಶಾಂತಿಃ = ಮೋಕ್ಷಃ ನೇತರೇಷಾಮ್ | 'ಮೋಕ್ಷಃ
ಶಾಂತಿಶ್ಚ ಶರಣಂ ನಿರ್ವಾಣಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ' - ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ |

* (ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಖಂಡಾರ್ಥ) - ನಿತ್ಯಾನಾಂ ವಸ್ತುನಾಂ ನಿತ್ಯಃ = ಅತಿಶಯೇನ ನಿತ್ಯಃ |
ಚೇತನಾನಾಂ ಚೇತನಃ = ಮುಖ್ಯಚೇತನಃ | ಅನ್ಯೇ ಚೇತನಾಭಾಸಾಃ | ತದಧೀನಾಃ ಇತಿ
ಯಾವತ್ | ಪರಮಚೇತನತ್ವಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರಃ, ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್ ದುಃಖಾಶ್ಲೇಷ ಇತಿ ಭಾವಃ |
ಬಹುನಾಂ ಚೇತನಾನಾಂ ಶಾಂತಿಃ = ಸುಖಮ್ |

ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಮೋಕ್ಷತಾ |

ನಾಶಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪೋಕ್ಷಃ ...

ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಾದ ನಾಶ ಇಲ್ಲದಿರುವವನು ನಿತ್ಯರಿಗೂ ನಿತ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಇವನನ್ನು ಪರಮನಿತ್ಯ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ನಿತ್ಯ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯವಸ್ತು-
ಗಳಿಗೂ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ನೀಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ಚೇತನರಿಗೂ ಚೇತನನೆಂದರೆ ಪರಮಚೇತನ
ಅರ್ಥಾತ್ ಚೇತನರಿಗೂ ಚೇತನತ್ವಪ್ರದ. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಇವನು ಬಹಳ ಮನುಷ್ಯರ
ಕಾಮನಾವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹವನನ್ನು ಯಾರು ಕಾಣುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ
ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಜೀವರು
ಚೇತನಾಭಾಸರೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವನು
ಪರಮಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ದುಃಖ ಇಲ್ಲ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ
ಶಾಂತಿಪದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. ಶಾಶ್ವತೀ ಎಂದರೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಹಿತ.

ಆನಂದತೀರ್ಥಹೇತುವು ಶುದ್ಧವಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಪಾಂಫ್ರೀಟಪ್ರಣೀ) - ಕುಧೃದ್ = ವಿರೋಧಾದಿರೋಷತೂನ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಿರೋಧಾದಿರೋಷ-
ತೂನ್ಯಂ ಚ | ನನು ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಪ್ರಹೇತುಃ ವಿರುದ್ಧಃ ಪ್ರಲಯಾ(ದಿ-ಅ)ವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯ-
ವ್ಯಾಪಕೇಭೂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಪ್ರಲಯಾದ್ಯವಚ್ಛೇದೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥಃ
ಅಸ್ತಿ | ಅಸಿದ್ಧತ್ವ ಅಯಂ ಹೇತುಃ | ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕವಿವಿಷ್ಟೇ ಹೇತುತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ
ಅಭಾವೋಽಸಿದ್ಧಿಃ | ಸಾ ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ವರ್ತತೇ | (ನ ಚ) ವಿಮತಿವಿಷಯಪ್ರಲಕ್ಷಣಪಕ್ಷತಾ-

ವಚ್ಚೇದಕವತ್ತ್ವಂ ವಿತಿಪ್ಪೇ ಹರೌ ಹೇತುತಾವಚ್ಚೇದಕೇಭೂತಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವತ್ವಾವಚ್ಚಿನ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಹೇತುಃ, ಅತೋ ನ ವಿರುದ್ಧಃ, ನಾಪಿ ಅಸಿದ್ಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಸಮ್ಮತೇಃ | ನ ಹಿ ಪ್ರತಿವಾದಿನಯೇ ಜಗದುತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಲಯೇ ವಾ ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ವರ್ತತೇ | ಇತಿ ಚೇತ್, ವ್ಯವಮ್ | ಪ್ರಲಯಾದ್ಯವಚ್ಚೇದೇನಾಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಹೇತೋಃ ಅಂಗೀಕಾರಾತ್ | ಸಯುಕ್ತಂ ಚ ವಿತತ್ | ಜಯಾದ್ವಾರಾ ಸಂಕರ್ಷಣೇ ಲೀನಸ್ಯ ಹನುಮದಾದ್ಯನಂತವ್ಯೂಹಾತ್ಯಕಸ್ಯ ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ತ್ವಂ ಕಲ್ಪಾಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಂಗೀಕಾರಾತ್ | ಆನಂದತೀರ್ಥಾಭಾವೇ ಕಥಂ ತತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ |

'ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಮೇ' ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶುದ್ಧ ಎಂದರೆ ವಿರೋಧಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾದವರು. ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ ರಹಿತರಾದವರು - ಎಂದು. ಅಲ್ಲ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಲಯಾವಚ್ಚೇದೇನ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೇಭೂತ-ಅಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವತ್ತ್ವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅಭಾವ ಎಂದರೆ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ-ಅಭಾವ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ. ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಲಯಾವಚ್ಚೇದೇನ ಹರಿ ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇತುವು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿದೋಷವಿದೆ. ಅಲ್ಲ? ನಾವು ಹೇತುವನ್ನು ವಿಮತಿವಿಷಯತ್ವರೂಪವಾದ ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಚೇದಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತುತಾವಚ್ಚೇದಕವಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವದಿಂದ ಅವಚ್ಚಿನ್ಯವಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ ಅಸಿದ್ಧಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರತಿವಾದಿಗೆ ಇದು ಅಸಮ್ಮತವಾದ್ದರಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅಥವಾ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅದು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲಾವಚ್ಚೇದೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ. ಈ ವಿಷಯವು ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾದದ್ದು.

ಯುಕ್ತಿಯು ಹೀಗಿದೆ - ಸಂಕರ್ಷಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಜಯಾ ಮುಖಾಂತರ ಸಂಕರ್ಷಣನಲ್ಲಿ ಲೀನರಾದ ಹನುಮಂತ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತವ್ಯೂಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಆನಂದತೀರ್ಥರೇ ಬೇರೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಲ್ಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಯಾರು ಪಡೆದಾರು?

ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಹೇತುವು

ವಿರುದ್ಧವೂ ಅಲ್ಲ ಅಸಿದ್ಧವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರ ಮತ

(ಪಾಂಛೀಟಪ್ರಣೀ) - ಪರಸ್ತು ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸ ಹೇತುಃ ನ ವಿರುದ್ಧಃ । ಪ್ರಲಯಾದ್ಯ-
ದಚ್ಛಿನ್ಯ(ಸಾಧ್ಯ)ವ್ಯಾಪಕೀಭೂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇಽಪಿ ಕಾಲವಿಶೇಷವಿವಕ್ಷಾನವಚ್ಛಿನ್ಯಸಾಧ್ಯ-
ವ್ಯಾಪಕೀಭೂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್ । ನಾಪಿ ಅಸಿದ್ಧಃ । ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ
ಹೇತೋಃ ಅಭಾವೇಽಪಿ ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛೇದೇನ ತತ್ತ್ವತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮ್
ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕ್ ।

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸ' ಎಂಬ ಹೇತುವು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ
ಸಮರ್ಥನೆ ನೀಡುವರು. ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಯಕಾಲಾವಚ್ಛೇದೇನ ಸಾಧ್ಯ-
ವ್ಯಾಪಕೀಭೂತ-ಅಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವ ಬಂದರೂ ನಾವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಲವಿವಕ್ಷಾನವಚ್ಛಿನ್ಯ-
ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೀಭೂತ-ಅಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಲವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡದೇ
ಇರುವ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಅಸಿದ್ಧಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕ-
ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಹೇತುವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪಕ್ಷತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛೇದೇನ ಹೇತುವಿದೆ
ಎಂದು.

ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಹೇತುವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವೇ?

(ಪಾಂಛೀಟಪ್ರಣೀ) - ನನು ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಂ ವ್ಯಭಿಚರಿತಂ ರಮಾಯಾಂ ತದಧೀನ-
ಧರ್ಮಾಕ್ರಾಂತಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಸ್ಯ ಸ್ವತೇಽಪಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯ ಅಭಾವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ।
ಸ್ವತಂತ್ರಾದೀನತ್ವಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತಿ ।

ಅಲ್ಲ ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸ ಎಂಬ ಹೇತುವು ವ್ಯಭಿಚರಿತ. ತದಧೀನಧರ್ಮಾಕ್ರಾಂತ-ಆನಂದ-
ತೀರ್ಥವತ್ಸ ಎಂಬ ಹೇತುವು ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅರ್ಥಾತ್ ರಮೆಗೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರು
ಅಧೀನರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇತುವು ಬಂದರೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ರಮೆಯಲ್ಲಿ
ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವಿದೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರ-ತದಧೀನತ್ವಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ಯ-
ಆನಂದತೀರ್ಥವತ್ಸ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬ
ಪದದಿಂದ ರಮೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಭಗವಂತ ಮಾತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ-
ನಾದ್ದರಿಂದ.

ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪ-ಅನುಮಾನವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ

(ಕಾಶೀ) - ನನ್ನನುಮಾನಮಿವ ಆಚಾರ್ಯಃ ತತ್ಸರ್ವೋತ್ತಮಾಯ ಭೂಯಾತ್ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿ-

ತಾರ್ಥೋ ನ ಯುಕ್ತಃ | ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕೃತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ |
ಆಗಮಜನ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾದ್ಯನಾಸ್ತಂದಿತತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪಾನು-
ಮಾನಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ | ತಾದೃಶಸ್ಥಿವ ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನ್ನ ಕೃಪಿದೋಷಃ |

ಅಲ್ಲ? ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರು ನನ್ನ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು
ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನುಮಾನವು
ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ - ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
ಶಂಕೆಯಿಂದ ಕೂಡದೇ ಇರುವ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪವಾದ ಅನುಮಾನದ
ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತಹದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರ ಸುಧಾಟಿಪ್ಪಣೀ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ಯಥಾಮತಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ವೇದವ್ಯಾಸಂ ಮೂಲರಾಮಂ ನತ್ವಾ ದಿಗ್ವಿಜಯಂ ತಥಾ |

ಗುರೂನಪಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕುರ್ಮೋ ಯಥಾಮತಿ ||

ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ಮೂಲರಾಮನನ್ನು ದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮನನ್ನು ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ
ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಯಥಾಮತಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯರ್ಥ - ಶ್ಲೋಕದ ಪದಾರ್ಥಕಥನ

(ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥೀಯ) - ಆನಂದತೀರ್ಥಪಕ್ಷೇ - ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ಸೂತ್ರಕಾರಸಿದ್ಧಾಂತೇ,
ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ಅಶೇಷಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಂಗೀಕಾರಃ, ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ - ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ, ನ ತು ತಪಃ-
ಪ್ರಭಾವಾದ್ಯಾವಾದಿತವರಾದಿನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಪಕ್ಷೇ - ತತ್ಪಕ್ಷಾತೀಯೇ ವೈರೇಷಿಕಾದಿಸಿದ್ಧಾಂತೇ,
ಸ್ಥಿತಿಃ - ತದೇಕದೇಶಸ್ವೀಕಾರಃ, ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಾದಿಸ್ವೀಕಾರಾತ್ | ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ -
ವಿರುದ್ಧಪ್ರಮೇಯಾನಂಗೀಕಾರಃ | ಸಕ್ತಿಃ ಅಸಕ್ತಿರಾಗ್ರಹ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ -
ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ |

ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ - 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ' ಸೂತ್ರಕಾರರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದರ್ಥ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ -
ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಂಗೀಕಾರವಿದೆ. ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ -ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ
ಹೊರತು ತಪಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಪಡೆದ ವರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ

ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಸಪಕ್ಷೇ - ಸೂತ್ರಕಾರರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ - ವೈಶೇಷಿಕಸಿದ್ಧಾಂತದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು. ಭೇದವು ಸತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ. ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ - ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇರುವುದು. ಸಕ್ತಿ - ಆಸಕ್ತಿ ಆಗ್ರಹ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ - ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧ.

ಅನುಮಾನವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಮರ್ಥನೆ ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನಪಕ್ಷೇ ಯೋಜನಾ

(ಸತ್ಯವ್ರತೀರ್ಥಿಯ) - ಯದ್ವಾ ಕ್ಷಚಿತ್ ಪಂಚರೂಪೋಪಪನ್ನಶ್ಯಾಪಿ ಧೂಮಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಹೃದಾಸಿಫಲಾಂತರೇ ಪಂಚರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವಾಭಾದಾತ್ ತದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ 'ಸಕ್ತಿಸ್ತವೈ' ಇತಿ 'ನೈವಾಸ್ತಿ' ಇತಿ ಚೋಕ್ತವ್ । ತಥಾ ಚ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಾದಪಿ ತದನುದೃಶ್ಯತಾ - ತುಲ್ಯತ್ವೋಪಪಾದಕಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ಅನುಮಾನಪಕ್ಷೇ ತು - ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ - ವ್ಯಾಪ್ತಾಽಪ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ಸ್ವಸಾಧ್ಯಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟೇ ಧರ್ಮಿಣಿ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ದರ್ಶನಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಭಾಗಾ- ಸಿದ್ಧಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ಪಿಷ್ಠಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ । ಶುದ್ಧಂ = ಪಂಚರೂಪೋಪಪನ್ನಮ್ ।

ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಐದು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಧೂಮಾನುಮಾನವು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಹೃದಃ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮೊಂದದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಧೂಮಾನುಮಾನದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಸಕ್ತಿಃ, ನ ವೈ ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಈಗ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಧೂಮಾನುಮಾನಕ್ಕಿಂತ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅತುಲತ್ವವೂ ಕೂಡ. ಇದೇ ರೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ ವೈ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಅತುಲತ್ವವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು.

ಅನುಮಾನಪಕ್ಷೇ ತು - ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆಯು. ಸಾಧ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತುವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಶುದ್ಧಂ - ಪಂಚರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾಕಾರರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸ್ವ.. ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಿಂತನೆ

(ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ) - ಯಸ್ಯ - ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕನುಮಾನೋಪಪಾದಯಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ

ನಿರೂಪಿತಸ್ಯ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನೀಃ | ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸಗುಣತ್ವಸಾಕಾರತ್ವ-
ಜಗತ್ಪತ್ಯಾದಿನಿರೂಪಪ್ರಮೇಯೇ | ನಿಜೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ | ಮಹಸಾ ಶ್ರುತಿಸ್ತತ್ಪಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರು-
ಪಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಹ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ | ಯಥಾ ಧೂಮಾನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇಽಂತರತೋ
ಬಾಧಭಾಗಾಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ ಪರಿಹಾರಾಯ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸಹ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ ತಥೇತಿ ಪಕ್ಷ-
ಧರ್ಮತ್ವಾಬ್ಧಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ರೂಪಮುಪಪಾದಿತಮ್ | ಇಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಮಾನೇ
ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾತ್ ಸಪಕ್ಷಸ್ಥಾನೀಯೇ ದ್ವ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಾದೇಃ ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನತ್ವಾದೌ ಪ್ರಮೇಯೇ
ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸಹ ಸ್ಥಿತಿರಸ್ತಿ | ನ ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರಸಂಗವರಾತ್ ತಮಪ್ಯರ್ಥಂ
ಸಾಧಯತಿ ನ ತು ನಿಯಮೇನ | ಆತಃ ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಾಬ್ಧಿಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ರೂಪಮಪಿ
ನಿಪ್ಪನ್ನಮ್ | ವಿಪಕ್ಷತಃ - ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾಬ್ಧಿಂ ರೂಪಂ ಸಂಪಾದಿತಮ್ | ಬಾಧಿತೇ
ಕರತೃಂಗಸತ್ತ್ವಾದೌ ಸಕ್ತಿರೇವ ನ | ಅನೇನಾಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾಬ್ಧಿಂ ರೂಪಮುಪಪಾದಿತಮ್ |
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ವೇವಾಸ್ತಿ - ಇತ್ಯನೇನ ಅಸತ್ತಪಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಮ್ | ಅತುಲಮ್ =
ಅಲೌಕಿಕವಿಷಯಕವತ್ವಾದಸದೃಶಮ್ | ಅತ ವಿವ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಥಾನೀಯಃ ಸ
ಭಗವಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಮುನಿಃ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾಯ ಭೂಯಾದಿತಿ ಸಮಗ್ರೋಪ-
ಮಾಗರ್ಭಂ ರೂಪಕಮ್ |

ಯಸ್ಯ - ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಹೋಲುವ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ
ಆನಂದತೀರ್ಥ ಮುನಿಗಳಿಗೆ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ, ಸಗುಣತ್ವ, ಸಾಕಾರತ್ವ,
ಜಗತ್ಪತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ, ನಿಜೇನ - ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ಮಹಸಾ - ಶ್ರುತಿಸ್ಪೃತಿ
ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಹೇಗೆ
ಧೂಮಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಬಾಧದೋಷವು ಹಾಗೂ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿ-
ದೋಷವು ಬರದಿರಲು ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸಹ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಅಸ್ತಿ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಯೋ ಹಾಗೆ
ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರಿಂದ ಅನುಮಾನದ ಅಂಗವಾದ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾ-
ಯಿತು. ಸಪಕ್ಷೇ - ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದು ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಎಂದು
ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸಪಕ್ಷ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸಪಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಯೋತಿ-
ಷ್ಠೋಮಾದಿಯಾಗಳು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸಹ - ತಮ್ಮ
ಉಪಪಾದನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇದೆ ಹೊರತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಲವು ಸಲ
ಪ್ರಸಂಗವರಾತ್ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮವು ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ
ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಬಾಧಿತವಾದ ಶಶಶೃಂಗಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಅಬಾಧಿತ. ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಅನುಮಾನದ ಅಂಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ: ನೈವಾಸ್ತಿ - ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸತ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅತುಲಂ - ಅಲೌಕಿಕವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಂತಹದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ - ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ತತ್ತ್ವ- ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ಉಪಮೆಗಳು ಸೇರಿರುವ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

ವಾಯುವೂ ಅಮೃತ ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯಸಮ

(ಕುಂದಲಗಿರಿಯ) - ಭಾಷ್ಯಕಾರಂ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಂ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವ- ಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮವತ್ತಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || ಯಸ್ಯ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನೇ: ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ನಿಜೇನ = ನಿತ್ಯೇನ ಅನಿವಾರ್ಯಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಮಹಸಾ ಜ್ಞಾನೇನ ವೃತ್ತಿರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ನಿಯತಸಂಬಂಧ: 'ನಿಜ ಆತ್ಮೀಯನಿತ್ಯಯೋ: ' 'ನಿಜೌ ಸ್ವೀಯಾಪ- ವಿನಾಶನೌ', 'ಮಹಸ್ತೃಪತೇಜಸೋ: ' | ಏವಂ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರ: | 'ಅತಿರೋಹಿತವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ವಾಯುರಪ್ಯಮೃತ: ಸ್ಮೃತ: ' 'ಮುಖ್ಯವಾಯುರ್ನಿತ್ಯಸಮ: ' ಇತ್ಯಾದೇ: | 'ಯಸ್ಯ' ಇಹ್ಯುತರತ್ತಾಸ್ತೇತಿ | ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಿತತಯಾ ಪರಿಗೃಹೀತೇ ಬ್ರಹ್ಮ- ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಶಬ್ದತೋರ್ಥತತ್ವಾಶೇಷವಿಶೇಷವಿಷಯೀಕರಣ- ಲಕ್ಷಣವ್ಯಾಪನರೂಪಾ ಸ್ಥಿತಿ: |

ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರನ್ನು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರು ಎನ್ನಲು ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮವು ಸ್ವಪರನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಎಂದು.

'ಯಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ತಮ್ಮ 'ನಿಜೇನ' ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ 'ಮಹಸಾ' ವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, 'ವ್ಯಾಪ್ತಿ:' ನಿಯತ- ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೋಶಗಳು ಹೀಗಿವೆ. 'ನಿಜ ಆತ್ಮೀಯನಿತ್ಯಯೋ: ' ಆತ್ಮೀಯ ನಿತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಜಶಬ್ದವಿದೆ. 'ನಿಜೌ ಸ್ವೀಯೌ ಅವಿನಾಶಿನೌ' ಹಾಗೂ 'ಮಹಸ್ತು ಉತ್ಪತೇಜಸೋ: ' ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ 'ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತಿರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು. ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಾಯು: ಅಮೃತನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.' ಹಾಗೂ 'ಮುಖ್ಯವಾಯುರ್ನಿತ್ಯಸಮ:' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಪದಗಳೊಂದಿಗೂ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಯಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ' 'ಯಸ್ಯ ವಿಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಪಕ್ಷೇ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆ ಪಟ್ಟಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮಹಸಾ ಅಂದರೆ ತಮ್ಮ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ 'ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿತಿ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಮಹಿಮೆ

“ಅತಿರೋಹತವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವಾಯರಪ್ಯಮೃತಃ ಸ್ಥೂತಃ |

ಮುಖ್ಯಾಮೃತಃ ಸ್ವಯಂ ರಾಮಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸನಾತನಃ ||” ಇತಿ ರಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್

— ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಅಮೃತ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಮೃತ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರ ವಿಶೇಷವಾದ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಿರೋಧಾನವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಹನಾಶವಿದ್ದರೂ ವಾಯುವನ್ನು ಅಮೃತ ಎನ್ನುವುದು ಅವನ ವಿಶೇಷವಾದ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಿರೋಧಾನವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ. ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೋ ದೇಹನಾಶಾದಿರಹಿತ ಎಂದು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನೇ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವನು ಮುಖ್ಯನಾಗಿಯೇ ಅಮೃತ ಎನಿಸುವನು. — ಈ ವಿಷಯವು ರಾಮಸಂಹಿತೆಯೆಂಬ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಖಂಡಾರ್ಥಃ -- ನನು ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಯತ್ಕಲ್ಯಾಣರೂಪತ್ವಮುಕ್ತಂ, ಯಚ್ಚ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿತಿ ಜೀವಾಂತರ್ಗತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಮುಕ್ತಂ ತನ್ನ ಯುಕ್ತಮ್ | ದೇಹನಾಶಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತಯಾ ತದಂತರ್ಗತಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯೇವ ಮರಣಾದ್ಯವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಕೈಮುತ್ಯೇನ ನಿರಾಹವಾಯುರಿತಿ || ಯದ್ಯಪೀದಂ ಶರೀರಂ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ತಥಾಪಿ ತದಂತರ್ಗತಸ್ಯ ಹರೇರ್ನ ಮರಣಾದಿ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ | ಕುತಃ? ಅನಿಲಂ ಅಃ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಿಲಂ ನಿಲಯನಮ್ ಆಶ್ರಯೋ ಯಸ್ಯ ಸೋಽನಿಲಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾಶ್ರಿತೋ ವಾಯುರಪಿ ಯದಾಹಮೃತಃ ನಿತ್ಯಃ ಅಥ ತದಾ ಪರಮೇಶ್ವರೋಽಮೃತಃ ಇತಿ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನಿಲಾಮೃತಪದಯೋಃ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯೋ ಜ್ಞೇಯಃ | ವಾಯೋರಮೃತತ್ವಂ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ಜ್ಞೇಯಮ್ | 'ಅತಿರೋಹತವಿಜ್ಞಾನಾದ್' ವಾಯುರಪ್ಯಮೃತಃ ಸ್ಥೂತಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | 'ವಿತೇನ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ' (ಬ್ರ.ಸೂ. 2.3.8.) ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ತಥಾ ನಿರ್ಣಯಾಚ್ಛೇತಿ || 18||

- ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಮಂಗಳಮಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಸೋಹಮಸ್ಮಿ ಎಂದು ಜೀವನ ಒಳಗಡೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆರಡೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನ ದೇಹವು ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಮರಣವು ಅವಶ್ಯ. ಅದರಂತೆ ಹರಿಗೂ ಮರಣವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ. ಮನೆಯ ಸುಟ್ಟಾಗ ಮನೆಯ ಒಳಗಿರುವ ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ - ವಾಯು: ಅಪಿ ಅಮೃತ: ಸ್ವತಃ - ಎಂದು. ನಿಜ. ಈ ಶರೀರವು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅದರ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಹರಿಗೆ ಮರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನಿಲನಾದ ವಾಯುವು ಅಮೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನಿಲ ಎಂದರೆ ಅ = ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ನಿಲಂ = ಆಶ್ರಯನು ಯಾರಿಗೋ ಅವನು ಅನಿಲ. ಈ ಅನಿಲನಾದ ವಾಯುವು ನಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಸುತರಾಂ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡ ನಿತ್ಯನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧ. ವಾಯುವನ್ನು ಅಮೃತ ಎಂದಿದ್ದು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನ ಯೋಗಪ್ರಭಾವಲಬ್ಧ-ಅತಿಶಯೋಪೇತವಾದ ವೃತ್ತಿರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮುಖ್ಯವಾಯು ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

** ಏವಂ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರಃ |

ಮುಖ್ಯವಾಯುರ್ನಿತ್ಯಸಮಃ ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಾತ್ || ಅನುವ್ಯಾ. 2ಅ.3ಪಾ.ಶ್ಲೋ20 ||

** ೪ ತ್ರಿವಿಧಾದಿ, ತ್ರಿಮವಚ್ಚಾಕರ್ಮವಿತೃಃ | ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರಃ ಶರೀರಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಾತಿಭೇದವ ಜ್ಞಾನೇನ ಸಾಧ್ಯಕೃತಾತಿತಾನಾಗತೌ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯಸಮ ಇತಿ ಶಬ್ದಿತಃ | ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಾತ್, ಪರಾಧಿ-ಶೋಷಣ ಇತ್ಯಂತಯೋಃಕೇತುಮದ್ಭಾವಃ | ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಾಧಿನಿವಿಶೇಷಣೇವೈತ್ಯನ್ವಯಃ | ಮುಖ್ಯ-ವಾಯು-ವಿನೇನ ಭೂತಪ್ರಕರಣೇಽಪಿ ನ ಭೂತವಾಯುರ್ವಿಪಯಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮ್ | ತತ್ರಾಧಿಕಾಶಕ್ಷಾಭಾವಾತ್ | ಅತ ಏವ ಸಾವಾನ್ತರಾಭಿಮಾನಿವಿಧಿವಯಃ | ಕ್ರಿಯಾಮ್ | ತತ್ಪರಮಾಭಿಮಾನಿವಿಪಯಮೇವೇತಿ ಸ್ಮೃಚಯತಿ | ಸ್ವರೂಪಾತಿಗ್ರಹಿಸ್ಯ ಪ್ರಾತಿಭಜಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರವಾಸಾಕ್ಷಾಶೇವನಾತೌ ವಿಶೇಷೌ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | (ಸುಧಾ)

‘ಸತ್ತಿರ್ನ ಜೈ’ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ವೈಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದದ್ದೇನು?

(ಕುಂದಲಗಿರಿಯ) - ವಾಘತವಿಷಯೇ ಸತ್ತಃ ದುಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತೇ ವಾ ವಿಷಯೇ ಮನಸಃ ಸಂಗೋ ನ ದೈ | ನಾಪ್ಪೇದ | ‘ದೈ’ ಇತ್ಯನೇನ -

‘ನ ಭಾರತೀ ಮೇಽಂಗ ಮೃಪೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ ನ ಕರ್ಹಚನೇ ಮನಸೋ ಮೃಪಾ ಗತಿಃ |

ನ ಮೇ ಹೃದಿಕಾಣಿ ಪತಂತ್ಯಸತ್ಪಥೇ ಯನೇ ಹೃದೌತ್ಕಂಠ್ಯವತಾ ದೃತೋ ಹರಿಃ ||

ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಂ ಸೂಚಯತಿ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಮತ್ಯಾದಿನಿಯಾಮಕ-
ಕಲ್ಪಾದ್ಯಸುರಸಂಬಂಧಃ ನಾಸ್ತೇವ | ಇದಂ ಚ -

ಮುಖ್ಯವಾಯ್ ಯದಾ ದೇವಾಃ ಶರೀರಸ್ಥೇ ಚ ಸೂರ್ಯಗೇ |

ವಿಘ್ನಂ ಉದ್ಗೀಢನಾಮಾನಂ ತದಾ ತಂ ಚ ವಿದಧ್ವಸುಃ ||

ಯದಾ ವಿದಧ್ವಸುಃ ಪ್ರಾಣಂ ವಿಧ್ವಸ್ತಾಸ್ತೇ ತದಾಸುರಾಃ |

ಆಖಣಾತ್ಮಾನಮೇವಾಪ್ಯ ಲೋಷ್ಣೋ ವಿಧ್ವಂಸತೇ ಯಥಾ ||

ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರೇಯಸೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಾಣಂ(ಪ್ರೀಣನ್) ತಥಾಸುರಾಃ |

ಇತ್ಯಾದಿಭಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತವಚನನಿಚಯಾತ್ ಸಿದ್ಧಮ್ |

ದರ್ವಿಪಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಗವಿಲ್ಲ - ಭಾಗವತ

ಬಾಧಿತವಿಷಯೇ ಸತ್ತಃ ನ ವೈ ಎಂದರೆ ದುಷ್ಟವಾದ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧೆ ಇರುವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಗ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ವೈ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ -

“ನ ಭಾರತೀ ಮೇಽಂಗ ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ ನ ಕರ್ಹಚಿನ್ಮೇ ಮನಸೋ ಮೃಷಾ ಗತಿಃ ||

ನ ಮೇ ಹೃಷೀಕಾಣಿ ಪತಂತ್ಯಸತ್ವಥೇ ಯನ್ಮೇ ಹೃದೌತ್ಯಂತ್ಯವತಾ ಧೃತೋ ಹರಿಃ || (2-6-33)

ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ಮಾತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಾರದರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು
- “ನನ್ನ ಮಾತು ಎಂದಿಗೂ ಸುಳ್ಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಎಂದಿಗೂ ಕೆಟ್ಟ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು ಹೃದಯ
-ದಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ಔತ್ಸುಕ್ಯದಿಂದ ಧರಿಸಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು.

* ಸಾಕಲೈನ ತಸ್ಯ ಕೇನಾಪಿ ಜ್ಞಾತುಮೇವಾಶಕ್ಯತ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯುತ್ತರಂ ವಕ್ತುಂ ಸರ್ವದೇವಾ-
ದ್ಯುತ್ತಮಸ್ಯ ಮಮ ವಾಯೋಶ್ಚ ತಾವತ್ಸಾಕಲೈನ ತಜ್ಞಾ ನೇ ಶಕ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ನ ಮೇ
ಭಾರತೀತಿ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ || ‘ಮೇ’ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಾಯೋರಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಕಮ್ | ತಂ
ಭಗವಂತಂ ನಾಧ್ಯಗಚ್ಛತ್ | ‘ಅಧಿ’ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ಮದೋಗ್ಯತಾಪೇಕ್ಷಯಾಧಿಕೈನ
ನಾಜ್ಞಾಸಿಷಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಇದಮಮೃಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ವಾಯುರಪಿ ನಾಧಿಗಚ್ಛತಿತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ |
ನನು ಸಾಕಲೈನ ತದಜ್ಞಾನಂ ನಾಶಕ್ತಿಬಂಧನಂ ಕಿಂತು ಇಂದ್ರಿಯಜಯಾದಿತದಜ್ಞಾನ-
ಸಾಮಗ್ಯಭಾವನಿಬಂಧನಮೇವ - ಇತ್ಯತಃ ಸಾ ಸರ್ವಾಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ವಕ್ತೃನ್ ತಾವದಿಂದ್ರಿಯ-
ಜಯ ಆವಯೋಃ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯಾಹ ಆದ್ಯೇನ | ಭಾರತೀ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಮ್ | ಅಂಗ! ಹೇ
ನಾರದ | ಮೃಷಾಽವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಕವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗರೂಪೇ ವಾ ವಿಷಯೇ | ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ

ನೋಪಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ । ಮಯಾನ್ಯೇನ ವಾ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಮೃಷಾಽವಿದ್ಯಮಾನೇ ವೃಥಾ ವಾಽರ್ಥಃ । ಹೃಷೀಕಾಣಿ = ವಾಙ್ಮನಸೇತರೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ । ಕುತೋ ಯುವಯೋರಿಂದ್ರಿಯಜಯ ಔತ್ಪತ್ತಿಕ ಇತ್ಯತೋಽತ್ರ ಕಾರಣಮಾಹ । ಯತೋ ಯಸ್ಮಾನ್ಮೈ ಆವಾಭ್ಯಾಮ್ । ಔತ್ಕಂಠ್ಯಂ ಭಕ್ತುದ್ರೇಕಃ ತದ್ಭುಕ್ತೇನ ಹೃದಾ ಮನಸಾ । ಹರಿರ್ಧೃತೋ ಧ್ಯಾತೃಸ್ತಸ್ಮಾದಿತಿ ॥ - (ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

- ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕ ಎಂದರೆ ವಾಕ್ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಔತ್ಕಂಠ್ಯ = ಭಕ್ತುದ್ರೇಕ ಎಂದರ್ಥ. ಧೃತಃ = ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು. ಮೃಷಾ = ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು.

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧೂಮಾನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಅಂಗಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ

(ಕುಂಡಲಗಿರಿಯ)- ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ಅನ್ವಯವೃತ್ತಿರೇಕಿಣಿ ಧೂಮಾನುಮಾನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಕಂ ಸ್ಪಷ್ಟವವಗಮ್ಯತೇ । ತಥಾಹ - ಯಸ್ಯ ಧೂಮವತ್ಪಹೇತೋಃ ನಿಜೇನ ಸ್ವಕಾರಣತಯಾ ಸ್ವೀಯೇನ ಮಹಸಾ ದಹ್ನಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ಅದ್ವೈಭಿಚರಿತಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾದಿ ಪಂಚರೂಪೋಪಸ್ಪೃತ್ತಂ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ । ಅತ ಏವ ಸ ಧೂಮವತ್ಪಹೇತುಃ ಅತುಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿದ ಪ್ರಮಾಣಂ ಮೇ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಾಯ ಭೂಯಾತ್ । ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಯಥಾ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಾಯ ಭವತಿ ತಥಾ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಕತ್ವೋಪಯುಕ್ತ-ಗುಣಸಂಪನ್ನಃ ಭಗವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ ಮೇ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಾಯ ಭವತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ವಯವೃತ್ತಿರೇಕಿ ಎನಿಸುವ ಧೂಮಾನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಅಂಗಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಯಸ್ಯ ಎಂದರೆ ಧೂಮಹೇತುವಿಗೆ, ನಿಜೇನ - ತನ್ನ ಕಾರಣವಾದ, ಮಹಸಾ ಅಂದರೆ ವಹ್ನಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ. ಧೂಮಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈಭಿಚರಿತ-ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾದಿ ಐದು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಧೂಮ ಎಂಬ ಹೇತುವು ಅತುಲವಾದ ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವು ನಮಗೆ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಕತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕೂಡಿರುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಕತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಮತ

(ಕುಂಡಲಗಿರಿಯ) - ಅತ ಏವಾನಂದತೀರ್ಥಮುನೇಃ ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ವಾ ಅನು-ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ವಾ । ನಾಡ್ಯಃ ಪ್ರಮಿತಿಕೇವಲಪ್ರಮಾಣಾತ್ಮಕಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಸ್ಯದೀಯತತ್ವಹೇತುತ್ವಾ-

ಭಾವಾತ್ | ಅನುಮಾನಾಂಗವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಾದ್ಯೋಗಾಚ್ಚ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಅಶ್ವಾದ್ಯನಾತ್ಮಕಸ್ಯ
ತಸ್ಯಾನುಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ತಸ್ಯಾನುಮಾನತ್ವೇ ಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಸಪಕ್ಷಾದೇಃ ದುರ್ನಿರೂಪತ್ವಾ-
ಚ್ಚೀತಿ ನಿರಸ್ತವ್ | ಉತ್ತರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೇವ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಸ್ಯೈವ ಅತ್ರಾಭಿಮತತ್ವಾತ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರಮಾಣವೋ ಅನುಪ್ರಮಾಣವೋ? ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣವಾದಲ್ಲಿ
ಅವರು ಜ್ಞಾನರೂಪರಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆನಂದ ಕಾರಣರು ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ
ಅನುಮಾನಾಂಗವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗುವುದು. ಆಚಾರ್ಯರು
ಅನುಪ್ರಮಾಣವೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲದೆ ಅವರು ಅನುಪ್ರಮಾಣವಾಗಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಅನುಮಾನವಾದರೆ ಪಕ್ಷ, ಸಾಧ್ಯ, ಸಪಕ್ಷ ಮೊದಲಾದವು-
ಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಅಲ್ಲದೆ
ಅನುಪ್ರಮಾಣವೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಮಾಣರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ನಾವು ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ "ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವರು" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಮತವಾಗಿದೆ.

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಅಸುರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ - ಛಾಂದೋಗ್ಯ

ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ - ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾದ
ಕಲಿ ಮುಂತಾದ ಅಸುರರ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದಾದರೋ -

'ಮುಖ್ಯವಾಯೌ ಯದಾ ದೇವಾಃ ಶರೀರಸ್ಥೇ ಚ ಸೂರ್ಯಗೇ |

ವಿಷ್ಣುಂ ಉದ್ಗೀಢನಾಮಾನಂ ತದಾ ತಂ ಚ ವಿದಧ್ವಸುಃ ||

ಯದಾ ವಿದಧ್ವಸುಃ ಪ್ರಾಣಂ ವಿಧ್ವಸ್ತಾಸ್ತೇ ತದಾಸುರಾಃ |

ಆಖಿಣಾಶ್ಚಾನಮೇವಾಪ್ಯ ಲೋಷ್ಣೋ ವಿಧ್ವಂಸತೇ ಯಥಾ ||

ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರೇಯಸೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಾಣಂ ತಥಾಸುರಾಃ |'

ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಚನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಮುಖ್ಯವಾಯೌ
ಯದಾ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಚನವು ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೊರಟಿದೆ -
ಉದ್ಗೀಢ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರತೀಕ ವಾಯುದೇವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಆ ವಾಯುವು ಜೀವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿ, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಭಗವಂತನು ಉತ್ತಮ
ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಭಗವಂತನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದು
ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವಾಯೌ ಮುಖ್ಯಧಿಯಾ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ. ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ

‘ಮುಖ್ಯವಾಯ್ ಯದಾ ದೇವಾಃ’ ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾ ‘ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮೋ ವಿಷ್ಣುಮುಪಾಸಿತ ತತೋಽಧಿಕಮ್’ ಎಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥಾತ್ - ಯಾವಾಗ ದೇವತೆಗಳು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯ-ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ ಉದ್ಗ್ರೀಥನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಿದರೋ ಆಗ ಅಸುರರು ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಆ ಅಸುರರೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ಸುಚ್ಛ ನೂರಾದರು. ಹೇಗೆ ತುಂಡರಿಸಲಾಗದ ಬಂಡೆಕಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟೆಯು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯತಮಪ್ರತಿಮೆಯಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ತಡೆಯಲು ಹೊರಟ ಅಸುರರೂ ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದರು.

(ಉದ್ಗ್ರೀಥಾವ್ಯಸ್ಥ ವೆಷ್ಟೋರ್ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಮಾ ವಾಯುರೇವ| ಅತಸ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ-ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತತೋಽಪ್ಯುತ್ತಮತ್ರೇನೋಪಾಸಿತ ಏವ ಭಗವಾನ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಫಲಂ ದದಾತೀತಿ ದರ್ಶಯತಿ :- ಛಾಂದೋಗ್ಯಘಾ.೧೪)

ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ವೃತ್ತಾದನೆಯ ಪ್ರಯಾಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ

(ಕುಂಡಲಗಿರಿಯ) - ತೇಜೋವಾಚೀ ಮಹಃಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥೋಽಪಿ ಭವತೀತಿ ಮಹಃಶಬ್ದಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಮುಚಿತಮೇವ | ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ನಿಷ್ಕಾ ಇತ್ಯ-ಶ್ಚಾಹುಃ | ಸುಧಾಕೃತಃ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಾಯಕಭಾಷ್ಯಕಾರಪ್ರಾರ್ಥನಮಪಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದ್ಯನುಗೃಹೀತಮ್ | ಭಕ್ತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಸನ್ನಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಸ್ಯ -

‘ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿಃ ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ |
ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹ್ಯರ್ಥಾಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ ||’ ;

‘ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್ | ಅತ ಏವಾತ್ರ ಶ್ಲೋಕೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಸಾಧಾರಣವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರಸಾಮ್ಯೇನ ಭಾಷ್ಯಕಾರ-ಸ್ಯಾನುಮಾನಪ್ರಮಾಣತ್ವವೃತ್ತಾದನಪ್ರಯಾಸೋಽಪಿ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ | ಉಕ್ತರೀತ್ಯೇವ ತದುವಪಪತ್ತೇಃ | ಅತ ಏವಾತ್ರ ಶ್ಲೋಕೇ ಶ್ಲೇಷಲುಪ್ಪೋಪಮಯೋರಂಗಾಂಗಭಾವೇನ ಸಂಕರಃ |

‘ಮಹರ್ಷಿ’ ಶಬ್ದವು ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಪ್ರಕಾಶ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹರ್ಷಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಉಚಿತ. ನಿಜೇನ - ತಮ್. ಮಹಸಾ - ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ನಿಷ್ಠೆಯು ಎಂದು ಹೀಗೆಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸುಧಾಕಾರರು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕಾರಣೀಭೂತರಾದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿ-

ದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ವೇದಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕವಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಗುರುವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

'ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿಃ ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ |

ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹೃಥಾಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ ||

'ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ' - ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತವೆ - ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪದಪ್ರಯೋಗಗಳ ಸಾಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಮಾಣತ್ವ ಇದೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಕೂಡ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಾವು ಹೇಳಿದಂತೆ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕಾರಣೀಭೂತತ್ವೇನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಾಮ್ಯವಷ್ಟೇ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಲುಪ್ಪೋಪಮಾಗಳಿಗೆ ಅಂಗಾಂಗಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಕರ.

ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವೆಂದರೇನು?

* - ಛೇಪಾಲಂಕಾರಃ - ಛೇಪಃ ನಾಮ ಛಿಛ್ರೇಃ ಪದೈಃ ಅನೇಕಾರ್ಥಾಭಿಧಾನೇ ಛೇಪ ಇಪ್ಯತೇ | ಅರ್ಥಾತ್ ಅನೇಕಾರ್ಥವಾಚಕಂ ಪದಂ ಛಿಛ್ರಪದಮ್ ಅಸ್ತಿ | ಏಕವಾರಮ್ ಉಚ್ಚಾರಿತಂ ಪದಮ್ ಅನೇಕಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಂ ಭವತಿ | ಅಯಂ ಛೇಪಾಲಂಕಾರಃ ಅಪರಿವಿಧಿಃ ಭವತಿ | ಯಥಾ - ವರ್ಣಗತಃ, ಪ್ರತ್ಯಯಗತಃ, ಲಿಂಗಗತಃ, ಪ್ರಕೃತಿಗತಃ, ಪದಗತಃ, ವಿಭಕ್ತಿಗತಃ, ವಚನಗತಃ, ಭಾಷಾಗತಃ ಚ ಇತಿ | ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಪಣೇ ಕವಿರಾಜಃ ವಿಶ್ವನಾಥಃ ಕಾರಿಕಾಮ್ ಆಹ-

"ಛಿಛ್ರೇಃ ಪದೈರನೇಕಾರ್ಥಾಭಿಧಾನೇ ಛೇಪ ಇಪ್ಯತೇ |

ವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯಲಿಂಗಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯೋಃ ಪದಯೋರಪಿ ||

ಛೇಪಾದ್ವಿಭಕ್ತಿವಚನಭಾಷಾಣಾಮಪ್ಯಥಾ ಚ ಸಃ ||" ಇತಿ |

ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಪಣಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನಾಥನು ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಶಿಷ್ಯವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ಲೇಷ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯಪದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವಾದ ಪದವು ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವು ಎಂಟು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ವರ್ಣಗತ ಪ್ರತ್ಯಯಗತ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ.

ಲೋಪವಾಗಿರುವುದು ಅಂದರೆ ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣೋಪಮಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಂಗಗಳ ಲೋಪವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಎರಡು ರೀತಿ ಶ್ರುತಿ, ಆರ್ಥ ಎಂದು.

ಪ್ರಕೃತ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಯ ನಿಜೇ' ಎಂಬ ಸುಧಾಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ ಅಂಗವಾದ ಸಾದೃಶ್ಯ-ವಾಚಕಶಬ್ದ ಅಂದರೆ ಇವ ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪಕ್ಷಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿ: ಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ಸಕ್ರದುಚ್ಚರಿತವಾದರೂ ಅನೇಕಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶ್ಲೇಷಲುಪ್ಪೋಪಮಾ ಅಲಂಕಾರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಕರವಾಗಿದೆ.

ಅಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ

तस्य यथाऽभिहननं प्रमुच्य प्रवृत्त्यादेतां दिशं गन्धारा एतां दिशं व्रजेति स ग्रामाद् ग्रामं पृच्छन् पण्डितो मेधावी गन्धारानेवोपसम्पद्येतैवमेवेहाऽचार्यवान् पुरुषो वेद तस्य तावदेव चिरं यावन्न विमोक्षयेऽथ सम्पत्स्यत इति ॥२॥

— यथा सम्पत्क तद्वाक्यं श्रुत्वा कश्चित् कृपावांस्तस्याभिहननं बन्धनं प्रमुच्य मुक्त्वा वृत्तात् । एतां दिशमस्यां दिशि गन्धाराः सन्ति । अत एतां दिशं व्रजेति । सः तेनोपदिष्टाद् ग्रामान्निर्गत्यापरं ग्रामं पृच्छन् पण्डितः प्राज्ञो मेधावी स्मृतिमान् गन्धारानेवोपसम्पद्यते पश्यति प्राप्नोति च । एवमेव अनाद्यविद्यादिभिराच्छादितनिजज्ञानः पुरुषो जीवः संसारे पतितः परमेश्वरानुग्रहाज्जातजिज्ञासाः आचार्यवान् गुरुपदेशं लब्ध्वेति यावत् । क्रमापन्नानि श्रवणादीनि साधनान्यनुष्ठाय स्वजन्मभूमिं भगवन्तं वेद पश्यति प्राप्नोतीति चेत्यर्थः । (वेदेशीय)

— ಹೇಗೆ ಬಂಧಿತನಾದ ಒಬ್ಬನ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಕೃಪಾಲು ಅವನನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಗಾಂಧಾರದೇಶ ಇದೆ ಆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಡು' ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ ಉಪದೇಶಪಡೆದುಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ ಪಂಡಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಗಿ ಮೇಧಾವಿಯಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಗಾಂಧಾರದೇಶವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅನಾದಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಹುಟ್ಟಿ ಗುರೂಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರಿದ್ಯಾಸನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ತನ್ನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೂ ಕೂಡ.

ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ ಎಂದರೇನು?

* - ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ: ಲಕ್ಷಣಮ್ ಆಹ -

“ಸಾ ಪೂರ್ಣಾ ಯದಿ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಃ ಔಪಮ್ಯವಾಚಿಃ ಚ | ಉಪಮೇಯಂ ಛೋಪಮಾನಂ ಭವೇತ್ ವಾಚ್ಯಮ್” || ಇತಿ |

ಅನ್ವಯ: - ಯದಿ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಃ ಔಪಮ್ಯವಾಚಿಶಬ್ದಃ ಉಪಮೇಯಂ ಛೋಪಮಾನಂ ಚ ಭವೇತ್ ಸಾ ಪೂರ್ಣಾ ಉಪಮಾ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |

ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ: - ಯಸ್ಮಿನ್ ಉಪಮಾಲಕ್ಷಣೇ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಃ, ಔಪಮ್ಯವಾಚಿಶಬ್ದಃ, ಉಪಮೇಯಮ್, ಛೋಪಮಾನಮ್ ಭವೇತ್ ಛೇತ್ ಸಾ ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ: ಛತ್ವಾರಿ ಅಂಗಾನಿ ಸಂತಿ | ತಾನಿ ಚ -
೧) ಉಪಮೇಯಮ್, ೨) ಛೋಪಮಾನಮ್, ೩) ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಃ, ೪) ಸಾಧ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದಃ |

ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ ಎಂದರೆ ಯಾವ ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಪ್ರತಿಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಅಂದರೆ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ (ಇವ ಇತ್ಯಾದಿ) ಉಪಮೇಯ, ಉಪಮಾನ ಈ ೦೬೩ ನಾಲ್ಕೂ ಅಂಗಗಳು ಇರಬೇಕು.

ಉಪೋಪಮಾ ಎಂದರೇನು?

ಛೋಪಮಾಲಕ್ಷಣಃ - ಛೋಪಮಾ ಯತ್ರ ಸಾ ಛೋಪಮಾ | ಅತ್ರ ಉಪಮಾಶಬ್ದೇನ ಉಪಮಾಛಟಕಪದಾರ್ಥಾನಾಂ (ಛೋಪಮಾನೋಪಮೇಯಾದೀನಾಮ್) ಗ್ರಹಣಂ ಭವತಿ | ಛೋಪಮಾ ನಾಮ ಅನುಲಿಖಿತಃ | ಛತುರ್ಭು ಛೋಪಮಾಛಟಕಪದಾರ್ಥೇಭು ಁಕಸ್ಯ ದ್ವಯಃ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾ ಅನುಲೇಖಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಛೋಪಮಾ: ಲಕ್ಷಣಮ್ -

‘ಛೋಪಮಾ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಾದಿಃ ಁಕಸ್ಯ ಯದಿ ವಾ ದ್ವಯಃ |

ತ್ವಯಾಣಾಂ ವಾನುಪಾದಾನೇ ಶ್ರೋತಾರ್ಥಿ ಸಾಪಿ ಪೂರ್ವತ್ ||” ಇತಿ |

ಅನ್ವಯ: - ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಾದಿಃ ಁಕಸ್ಯ ದ್ವಯಃ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾ ಅನುಪಾದಾನೇ ಛೋಪಮಾ | ಸಾಪಿ ಪೂರ್ವತ್ ಶ್ರೋತಾರ್ಥಿ |

ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ: - ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಃ, ಉಪಮೇಯಮ್, ಛೋಪಮಾನಮ್, ಔಪಮ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದಃ ಇತಿ ಁತೇಭು ಁಕಸ್ಯ ದ್ವಯಃ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾ ಅನುಪಾದಾನಂ ಭವತಿ ಛೇತ್ ಸಾ ಛೋಪಮಾ ಇತಿ ಕಥ್ಯತೇ | ಅರ್ಥಾತ್ ಉಪಮಾ: ಛತುರ್ಭು ಕಸ್ಯಾಪಿ ಁಕಸ್ಯ, ದ್ವಯಃ ಁತ ವಾ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಅಂಗಾನಾಂ ವಾ ಲೋಪಃ ಯತ್ರ ಭವತಿ ಛೇತ್ ಸಾ ಛೋಪಮಾ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಮ್ | ಸಾ ಛೋಪಮಾ ದ್ವಿವಿಧಾ ಭವತಿ | ತೇ ಚ ಶ್ರೋತಾರ್ಥಿ, ಅರ್ಥಿ ಇತಿ | ಪೂರ್ವತ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ತು ಪೂರ್ಣೋಪಮಾವತ್ ಛೋಪಮಾ ಅಪಿ ಶ್ರೋತಾರ್ಥಿಭೇದೇನ ದ್ವಿವಿಧಾ ಇತಿ |

ಉಪೋಪಮಾ - ಉಪಮಾವು ಎಲ್ಲಿ ಉಪಗೊಂಡಿದೆಯೋ ಅದು ಉಪೋಪಮಾ. ಉಪಮಾ

ಲೋಪವಾಗಿರುವುದು ಅಂದರೆ ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣೋಪಮಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಾಂಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಂಗಗಳ ಲೋಪವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಎರಡು ರೀತಿ ಶ್ರುತಿ, ಆರ್ಥಿ ಎಂದು.

ಪ್ರಕೃತ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಯ ನಿಜೇ' ಎಂಬ ಸುಧಾಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ ಅಂಗವಾದ ಸಾದೃಶ್ಯ-ವಾಚಕಶಬ್ದ ಅಂದರೆ ಇವ ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪಕ್ಷಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಸಪಕ್ಷೀ ಸ್ಥಿತಿ: ಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ಸಕ್ಕದುಚ್ಚರಿತವಾದರೂ ಅನೇಕಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶ್ಲೇಷಲುಪೋಪಮಾ ಅಲಂಕಾರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಕರವಾಗಿದೆ.

ಅಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ

तस्य यथाऽभिहननं प्रमुच्य प्रवृत्त्यादेतां दिशं गन्धारा एतां दिशं व्रजति स ग्रामाद् ग्रामं पृच्छन् पण्डितो मेधावी गन्धारानं वोपसम्पद्यते वमेवेहाऽचायवान् पुरुषो वेद तस्य तावदेव चिरं यावन्न विमोक्षयेऽथ सम्पत्स्यत इति ॥२॥

— यथा सम्पक् तद्वाक्यं श्रुत्वा कश्चित् कृपावांस्तस्याभिहननं बन्धनं प्रमुच्य मुक्त्वा वृथात् । एतां दिशमस्यां दिशि गन्धाराः सन्ति । अत एतां दिशं व्रजति । सः तेनोपदिष्टाद् ग्रामान्निर्गत्यापरं ग्रामं पृच्छन् पण्डितः प्राज्ञो मेधावी स्मृतिमान् गन्धारानेवोपसम्पद्यते पश्यति प्राप्नोति च । एवमेव अनाद्यविद्यादिभिराच्छादितनिजज्ञानः पुरुषो जीवः संसारे पतितः परमेश्वरानुग्रहाज्जातजिज्ञासः आचार्यवान् गुरुपदेशं लब्ध्वेति यावत् । क्रमापन्नानि श्रवणादीनि साधनान्यनुष्ठाय स्वजन्मभूमिं भगवन्तं वेद पश्यति प्राप्नोतीति चेत्यर्थः । (वेदेशीय)

— ಹೇಗೆ ಬಂಧಿತನಾದ ಒಬ್ಬನ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಕೃಪಾಲು ಅವನನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಗಾಂಧಾರದೇಶ ಇದೆ ಆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಡು' ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ ಉಪದೇಶಪಡೆದುಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ ಪಂಡಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಗಿ ಮೇಧಾವಿಯಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಗಾಂಧಾರದೇಶವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅನಾದಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಹುಟ್ಟಿ ಗುರೂಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರಿದ್ಯಾಸನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ತನ್ನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೂ ಕೂಡ.

ನಿರ್ಣಾಯಕಗ್ರಂಥ, ನಿರ್ಣಯಕರಣಯುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಣಯ

(ವಿಟ್ಠಲಭಟ್ಟೇಯ) - ನಿರ್ಣಾಯಕಗ್ರಂಥಮಾರಭಮಾಣೋ ನಿರ್ಣಯಕರಣಯುಕ್ತರೂಪ-
ಪ್ರಮಾಣಸಾದೃಶ್ಯಂ ವದನ್ ನಿರ್ಣಯಾಯ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || ಅತ್ರ ಪಕ್ಷರಚ್ಛೇನ
ನಿರ್ಣೇತವ್ಯತೇನ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದ್ ವೇದಾಃ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | 'ನಿಜೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಪರೇಷಾಮ್ ಅಪ-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕರ್ತೃತೇನ ತದೀಯತ್ವಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ | ತತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಾಮ ಪಾರೋರ್ಥಜ್ಞಾನಂ
ಪ್ರತಿಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಾನ್ಯಂತವೇದಾನಾಮಪಿ | ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ವಪ್ರತಿಭಯೈವ |
ಸಪಕ್ಷರಚ್ಛೇನ ಭಗವತ್ಪರತಯಾ ನಿರ್ಣೇತಾಃ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಃ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | ಸ್ಥಿತಿರಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ
ಪೂರ್ವವದನುತ್ಪನ್ನಗ್ರಂಥಸಾಠಾಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ನೋಕ್ತಮ್ | ವಿಪಕ್ಷರಚ್ಛೇನ ಶೈವಾದ್ಯಾ-
ಗಮಾಃ | ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ರಿನಾಸ್ತಿ ವಿಪ್ಲವಪೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯಾಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ | ವೈ
ಇತ್ಯನೇನಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಅದೃಷ್ಟಬುದ್ಧಿತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ
ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ ನೈವಾಸ್ತಿ | 'ಏವ' ಇತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಭಾವಂ ಸೂಚಯತಿ | ಅತಃ
ಏವ ಅತುಲಮ್ | ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ 'ಏವ'ಶಬ್ದಃ ಸಂಬಂಧತೇ | ತೇನ
ಭಾಗಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿತಂಕಾಕಲಂಕರಹಿತಮಿತಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ಅತಃ ಏವಾತುಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಚ | ಪ್ರಮಾಣಂ
= ಪರತತ್ವಾದಿಪ್ರಮಾಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣಮ್ | ಇತ್ಥಂ ತದುವಾಸ್ಯಾವೇವ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ತತ್ತ್ವ-
ನಿರ್ಣಯೋ ಭವತಿ |

ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ಣಾಯಕಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕು. ಆ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲುವ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ನಿರ್ಣಯ-
ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾದ
ವೇದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ನಿಜೇ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಬೇರೆಯವರು ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-
ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ
'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ಎಂದರೆ ಪಾಠ. ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದು. ಅನಂತ-
ವೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಶಕ್ತಿ ಇರುವ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತಿ ಇರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ-
ವಿರುವವರು ಎಂದರ್ಥ.

'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸಪಕ್ಷ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಭಗವಂತನ
ಪರವಾಗಿರುವ ಈಗಾಗಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ವಿಪಕ್ಷೇ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
ಬಾಧಿತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಪ್ಲವಪೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರಮೇಯವು ಅಬಾಧಿತ-

ವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲೇ ಅಸಕ್ತಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಬಾಧಿತವಾದುದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. 'ವೈ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಅದೃಷ್ಟಬುದ್ಧಿತ್ವ ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ ನ ವೈ' ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ 'ಎವ'ಕಾರದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ವೈ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಇಲ್ಲದಿರುವವರು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅತುಲವಾಗಿದೆ ಆಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣ.

ಅಥವಾ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಎವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅತುಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೇನು? ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ ಪರತತ್ವ-ಅಪರತತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಆಚಾರ್ಯರ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಪ್ರಸಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮೂಲಕ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು.

ಭಗವಂತನ ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸರ್ವವೇದ-ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಥನಾ ನ ಕೇವಲಂ ವ್ಯಾಸರೂಪೀ ವಾಸುದೇವ ಏವ ಸ್ವದಾಸಾನಾಂ ವೇದವಾಕ್ಯೈಃ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಪರಿಹಾರೇಣ ಮನಸಾ ಶ್ರೀಹರಿತತ್ವಪ್ರಕಾಶಕಃ, ಕಿಂ ತದ್ವ್ಯಾಸೋತ್ತಮಃ ಸರ್ವವೇದಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನೀ ಪ್ರಾಣನಾಯಕೋಽಪಿ | ತತೋ ವೇದ-ವಿಚಾರಪರೈರ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರವಶ್ಯಮಪಾಶ್ಯ ಇತ್ಯೇಥಮರ್ಥಂ ಪಾಪಪತಾದಿಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ವೇದ-ಜನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯತೇ ತತೋ ವಿಶೇಷಂ ಚ ಸೂಚಯನ್ ಗುರುಂ ಶ್ರೀಮದಾ-ನಂದತೀರ್ಥಂ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮರ್ಥಯತೇ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || 'ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿ ಯಚ್ಚಾತುಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಅನಂದತೀರ್ಥಃ ತತ್ತ್ವವಿವಿರ್ಣಯಾಯ ಭೂಯಾತ್' ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ಯಸ್ಯ ವೇದರೂಪಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯೇ ವಸ್ತುತಃ ಸಕಲಗುಣ-ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನಿರೋಪತಾದಿನಾ ಸ್ವಜ್ಞಾಪನೀಯೇ ಹರಿಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯಾಪನಂ ಮಹಾ-ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ | ಅಶೇಷತೋಽಪಿ ವಾಕ್ಯೈಃ ತತ್ತ್ವಪಾದಕತ್ವಂ ವಾಸ್ತವಿ | ಕಿಂ ಮಾಯಿದ-ಲ್ಪಕ್ಷಗಮ್ಯಾ, ನೇತ್ಯಾಹ | ನಿಜೇನ ಮಹತಾ ಪಿತ್ತತ್ತಿಕೇನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ರಕ್ಷ್ಯತೇ | 'ಪಿತ್ತತ್ತಿಕಸ್ತು ರಬ್ಧಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಃ' ಇತಿ ವೈಮಿನ್ಶತೀಃ | ತರ್ಹಿ ಧರ್ಮಾದೇಃ ದತ್ತಜಲಾಂಜಲಿತಾ |

ಇಷ್ಟರವರೆಗೆ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹರಿಯ ತತ್ವವನ್ನು ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ

ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಅವರ ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಸರ್ವವೇದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದಲೂ ಆಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಟ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆ ಇರುವ ಜೀವಿಗಳು ಇವರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ 'ಪಾಶುಪತ ಮುಂತಾದ ಆಗಮಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ವೇದದಿಂದಿರುತ್ತಿರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಎಂದು.

ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅತುಲವಾಗಿದೆಯೋ ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಅನಂದತೀರ್ಥರೇ. ಇವರು ನನ್ನ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಯೋಜನೆ.

ಯಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ - ಯಸ್ಯ ಎಂದರೆ ವೇದವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಸಕಲದೋಷವಿದೂರನಾದ ಹರಿಯು. ಇಂತಹ ಹರಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ. ಇವನಲ್ಲಿಯೇ ಇಡೀ ವೇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ ಅಂದರೆ ವೇದದ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಇಂತಹ ಹರಿ. ಅಥವಾ ಎಲ್ಲ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೂ ಆ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಾದರೋ ಯಾವ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೋ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೋ ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಂತೆ ದ್ವೈತಿಗಳು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಎಂದರೆ ಸಹಜವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ. ಇದನ್ನು ಜೈಮಿನಿಯುಷಿಗಳು -

'ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಃ | ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಪದೇಶಃ | ಅವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚಾನುಪಲಭ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಮಾಣ್ಯಂ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್' (1-1-5)

ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು(ತರ್ಪಣವನ್ನು) ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಆಯಿತು. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವುದೇ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು.

ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ... ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರಾರ್ಥ

** ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಃ ಔತ್ಪತ್ತಿಕಃ = ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ.

ಉಪದೇಶಃ = ವೇದಾತ್ಮಾ, ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ = ಜ್ಞಾಪಕಃ, ಅವ್ಯತಿರೇಕಃ = ವಿಪರ್ಯಯಾಜನಕಃ, ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸಂಶಯಾಜನಕಶ್ಚ | ಬೋಧಕತ್ವೇ ಸತಿ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾಜನಕ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ತತ್ = ತಸ್ಮಾತ್ | ಅನುಪಲಬ್ಧೇಃ = ಮಾನಾಂತರಾನವಗತೇಽರ್ಥೇ, ಪ್ರಮಾಣಂ ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ = ಅನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ | ಬಾದರಾಯಣಗ್ರಹಣಂ ಪೂಜಾರ್ಥಮ್ | (ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ - ಪರಿಮಳ)

— ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಆ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿವೆಯಷ್ಟೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವೇದಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಶಯ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯೇ ಬರುವುದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾದರಾಯಣರನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದು ಗೌರವ-ಸೂಚನೆಗಾಗಿ.

ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ, ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ಎಂದರೇನು?

(ರಸರಂಜಿನೀ) — ಯದಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಪಿ ತದಾ ಸಾಮ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಸಪಕ್ಷೇ ಧರ್ಮಾದೌ ಸ್ಥಿತಿರವಾಂತರಂ ತತ್ತರತ್ವಮೇಕದೇಶತಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ವಾ ನ ಪುನರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ | ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಯಾ, ನೇತ್ಯಾಹ — ನಿಜೇನ ಮಹಸೇತಿ || ತಥಾತ್ವೇನೇಕಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಸ್ಯಾದಯಂ ಪ್ರಸಂಗೋ ಯದಿ ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಾಮ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮುರರಿ-ಕುರ್ಮಃ | ನ ಚೈವಮ್ | ಕಿಂ ನಾಮ ಹರೇಃ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ತು ಮುಖ್ಯಯಾ | ಅತಃ ಕ್ಷಾತಿಪ್ರಸಂಗಾವಕಾರ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ — ನಿಜೇ ಪರಮಮುಖ್ಯೇ ಪಕ್ಷ ಇತಿ || ಸಮಾನೇನುಕೂಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನಭೂತೇ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯೇ ಸ್ವವಿಷಯ ಇತಿ ಚ |

ಇಲ್ಲ; ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ ಎಂದೊಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಸಮಾನತೆಯು ಬಂತು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಪಕ್ಷೇ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಅವಾಂತರ-ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅಥವಾ ಏಕದೇಶತಃ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೊರತಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇರುವಂತೆ ಅಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೋ ಅಥವಾ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ - ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಭಿಧಾವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂದಾದರೆ ಆಗ ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಹರಿಯನ್ನು ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ' ಎಂದರೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವಾದ ಪಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. ಸಪಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಸಮಾನವಾದ ಅಂದರೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಭೂತವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ - ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ತಂದೆಯಿದ್ದಾನೆಯೇ?

(ರಸರಂಜನೀ) — ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಮಧ್ಯಗವದಾವೇದಕೋ ವೇದ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ಜನ್ಮಾದಿರೋಷಪ್ರತಿಪಾದನಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ವಿಪಕ್ಷತಉಕ್ತಪಕ್ಷತದ್ವಾರ್ಥವಿರುದ್ಧಾತ್ ಸದೋಷಾದ್ವಸ್ತುನೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರಸಂಬಂಧಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದ-ಕತ್ವಾಭಾವ ಇತಿ । ತತ್ಯುತ ಇತ್ಯತೋ ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಹೇತುಗರ್ಭಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ಯತೋ 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಇತ್ಯಾದಿವೇದಭಾಗೋಪಪ್ಪುಕ್ತವಿಧವಸ್ತುಪ್ರಮಾಯಾ ಏವ ಕರಣಮತ ಇತಿ । ಅನ್ಯಥೈವ ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಕಥಮೇತತ್? ಇತ್ಯತಸ್ತತ್ಪ್ರತೀತೇರಪರಾಮರ್ಶ-ಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ವೈವ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ವೇದೇ ಗುಣಾ ಏವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂತೇ, ದೋಷಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ಅಜ್ಞಾನನಿಬಂಧನಾ ಇತಿ.

'ಸಕಲದೋಷರಹಿತನಾಗಿ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ವೇದಗಳು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ವಿಪಕ್ಷತಃ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಎಂದು. ಅಂದರೆ ವಿಪಕ್ಷತಃ - ನಾವು ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ಸದೋಷವಾದ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಸದೋಷವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ವೇದಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ ಎಂಬ ವೇದಭಾಗವು ಕೂಡ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ದೋಷದೊರನಾದ ಭಗವಂತನ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲ! ಅನ್ಯಥೈವ ಪ್ರತೀತಿಯು ಆ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆ ಪ್ರತೀತಿಯ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬರದೇ ಇದ್ದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಗುಣಾ ಶ್ರುತಾಃ' ಎಂಬ ವೇದಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. ದೋಷ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಜ್ಞಾನಾದಿನಿಮಿತ್ತ.

ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ ವೇದಮಂತ್ರಾರ್ಥ

** ಸೋಮಃ ಪವತೇ ಜನಿತಾ ಮತೀನಾಂ ಜನಿತಾ ದಿವೋ ಜನಿತಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ।

ಜನಿತಾಗ್ನೇರ್ಜಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಜನಿತೇಂದ್ರಸ್ಯ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ ॥ (9ಮಂ.96ಸೂ.5ಮಂತ್ರ)

ಮತೀನಾಂ ಜನಿತಾ = ಉಪದೇಶಾದಿಗಳಿಂದ ಸದ್ಭುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವರು. ಜನಿತಾ ದಿವಃ ಜನಿತಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಜನಿತಾ ಅಗ್ನೇಃ - ಸೂರ್ಯ ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ತೋರಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಅವರಿಗೂ ಇವರು ಜನಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಉತ ವಿಷ್ಣೋಃ ಜನಿತಾ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ, ಸತ್ಯತ್ವ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನಕರು.

ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ

** ನनु ತಥಾಽಪಿ ವಿಷ್ಣಾವಸಮ್ಮವೀದ್ ಲಕ್ಷಣಮ್ । "ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ತಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷಶ್ರವಣಾತ್ । ನಹಿ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷವತೋಽಸ್ಮದಾದೇರಿವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಸಮ್ಮವತೀತ್ಯತ ಆಹ ಗುಣಾ ಇತಿ ।

ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾ ಇತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾನ್ ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತೇರ್ಭವತ್ । (ಅನುವ್ಯಾ.)

"ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ ಸುವಿರುದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವೇ ಸಂತ್ಯಶ್ರುತಾ ಅಪಿ ನೈವಾನ್ ಶಕ್ತಾಃ ।

ಚಿಂತ್ಯಾ ಅಚಿಂತ್ಯಾಶ್ಚ ತಥೈವ ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತಾಶ್ಚ ನಾಶೇಹಿ ತಥಾ ಪ್ರತಿತಾಃ"

ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾಕ್ಯಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಃಜನ್ಮಾದಿದೋಷಾಂ "ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಥಾ ನ ಭವತ್, ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಸಮ್ಮವೀದ್ ಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ - ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗಮೇ ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಮುಖ್ಯಂ ಕಾರಣಮ್ । ಯಥಾಽಽಹುಃ "ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ" ಇತಿ । ತತ್ರಾಪಿ ಯದೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ತದೀಯಮೇವ चेದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತದಾ ಸುತರಾಂ ತತೋಽರ್ಥಾವಗತಿಃ । ತತ್ರ "ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ಸರ್ವಾಃ ಶ್ರುತೀರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ । ಸರ್ವಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ವಿಷ್ಣೋರನಂತಾನಲೌಕಿಕಾನ್ ಗುಣಾನೇವ ವದಂತಿ । ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ದೋಷಾನ್ । ದೋಷವಾದಪ್ರತಿತಿಪ್ತಿಸ್ತು ಶಬ್ದ-ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾಪರಿಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತೇವೈತಿ । एवं ಶ್ರುತೇವ ಸರ್ವಾಸು ಶ್ರುತಿषು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಸು ಕಥಂ

ತದ್ವಿರೂಪದೋಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಜ್ಯತೇ? ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಣ್ಣುಗಿತಿ ಯಜ್ಞಮಾನಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ನಾಮ | ತೌ ಸೋಮಾದ್ ಭವತ ಇತಿ "ಸೋಮೋ ಜನಿತೌತ ವಿಣ್ಣೋ:" ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಮಿತಿ | - (ಸುಖಾ)

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಸುಧಾಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿಚಾರ ಬಂದಿದೆ. ಭಗವಂತನು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ. ದೋಷಗಳಿದ್ದಮೇಲೆ ಅವನು ನಮ್ಮಂತೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿ 'ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ದೋಷಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಆಪಾತತಃ ದೋಷಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣು ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಅವುಗಳೆರಡೂ ಸೋಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ. ಯಜಮಾನತ್ವವು ದೀಕ್ಷಾವಿಶೇಷ-ಸಂಸ್ಕಾರೋಪೇತನಾದವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಯಾಗಾಧೀನವಾದದ್ದು ಯಜಮಾನತ್ವ. ಈ ಯಜಮಾನತ್ವವು ಹಾಗೂ ಯಾಗವು, ಸೋಮವು ಇದ್ದಾಗ ಸಂಪನ್ನವಾಗುವುದು.

— ಸನ್ನಾಯರತ್ನಾವಲಿಯಲ್ಲಿ 'ಸೋಮಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಜನಿತಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೋಮದಿಂದ ಎಂದರೆ ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಿತಯನನಾದ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಾಯಿತು ಎಂದು.

ಗುಣಾಃ = ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳು, ಶ್ರುತಾಃ = ವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಸುವಿರುದ್ಧಾಃ = ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸಿದವು. ಅಶ್ರುತಾಃ = ವಿಶೇಷಾಕಾರೇಣ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರೂ, ಚಿಂತಾಃ = ರಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಚ = ಮತ್ತು, ಅಚಿಂತಾಃ = ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಲು ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಶ್ರುತವಾದ ವಿರುದ್ಧಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ಶಂಕೆ ಮಾಡಬಾರದು. ದೋಷಾಃ ನೈವ ಶ್ರುತಾಃ = ದೋಷಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಃ = ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವವರಿಂದ, ತಥಾ = ಹಾಗೆ ದೋಷವೆಂದು, ಪ್ರತಿತಾ ಏವ = ತಿಳಿಯುತ್ತಿವೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಚಶಬ್ದ, ಅಥಶಬ್ದ, ವಿಶಕ್ಷ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ

(ರಸರಂಜಿನೀ) — ಸರ್ವಶ್ರುತೀನಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವೇ ನ ತದ್ವಿರೋಧೋ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ-

ವಿರೋಧಕ್ಕೆತಿ ಚತರ್ಭೇನ ಸೂಚಯತಿ | ವೇದೇ ಸ್ವವಿರೋಧಾಭಾವಾದಿಧರ್ಮಸಮುಚ್ಚಾ-
ಯಕೋಽಧಶಬ್ದಃ | ವಿಪಕ್ಷಶಬ್ದಃ ಸ್ವವಿರೋಧದ್ವ್ಯೂತಕಃ |

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳನ್ನು 'ಗುಣಾ ಶ್ರುತಾಃ' ಎಂಬ ವೇದಮಂತ್ರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಿರೋಧವಿದೆ. ಹಾಗೂ 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎನ್ನುವುದರ ವಿರೋಧವು ಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಿರೋಧವಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವಾದರೋ ಶ್ಲೋಕ-
ದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಎಂಬಲ್ಲಿನ 'ಚ'ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಇನ್ನು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯಮಾಡಲು ವಿಪಕ್ಷತೋಽಥ ಎಂಬಲ್ಲಿನ 'ಅಥ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ವಿಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತನಗೆ ತನ್ನ ವಿರೋಧ-
ವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ವೇದಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತವಿರೋಧವಿದೆ
ಎಂಬ ಅಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ರಸರಂಜನೀ) — ನಸ್ತೀದೃಶಪರತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇ ವೇದಸ್ಯ ಸ್ವವಿರೋಧಾಭಾವೇಽಪಿ
ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ ಚೇತ್ | ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಕಿಂ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣ-
ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕಿಂ ವಾ ಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ | ಹೀನಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಬಲವಿರೋಧೇನ
ಸ್ವಯಮುತ್ಥಾನರೂಢ್ಯಸ್ಯ ಶಂಕತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ | ಆದ್ಯಸ್ತಾವನ್ನ ಸಂಘವತೀತ್ಯಾಪ - ಬಾಧಿತೇ
ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತಿಃ ಸಂಬಂಧಃ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಬಾಧಿತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ನೇತಿ || ಪ್ರಮಾಣ-
ಬಾಧೋ ನ - ಇತಿ ಯಾದತ್ | ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಪ್ರಕಾರಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ತಥೋಕ್ತಿಃ | ಯದ್ವಕ್ಷ್ಯತಿ
'ಅಯಾರ್ಥಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಪರ್ಯಾಸಾನಂತರೀಕಾತ್' ಇತಿ | ಆತ್ರ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ-
ಸೂಚನಾಯ ಬಾಧಿತಪದಪ್ರಯೋಗಃ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತಃ ಯಚ್ಚ ಕುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ
ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಗಮ್ | ಸ ದೋಷಮೇವ ಹಿ ಬಾಧ್ಯತೇ | ನ ಪುನರ್ನಿರ್ದೋಷ-
ಮನ್ಯಥಾತಿಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ | ನಿರ್ದೋಷತ್ವಹೇತುಭೂತಮಪೌರುಷೇಯತ್ವರೂಪಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ
'ವಾಚಾ ವಿರೂಪ ನಿತ್ಯಯಾ' ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ 'ವೈ'ಶಬ್ದೇನಾಚಷ್ಟೇ |

ದ್ವಿತೀಯೋಽಪ್ಯಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾಪ - ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿನಾಸ್ತೀತಿ || ಕುತಃ? ಇತ್ಯತೋ ಯಚ್ಚ
'ಅತುಲಮ್ ಅಸದೃಶಮ್' ಇತಿ |

ಭಗವಂತನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ದೋಷದೂರ ಎಂದು ಪರತತ್ವವನ್ನು ವೇದವು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಯದೃಪಿ ವೇದಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದ ತನಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧ ಬಂದೇ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧ ಎಂದರೆ ಏನರ್ಥ? ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದೋ? ಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದೋ? ಹೀನಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಸ್ವಯಂ ತಾನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನೇ ಶಂಕೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಕಲ್ಪವು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. 'ಬಾಧಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ತಿ' ಎಂದರೆ ಸಂಬಂಧವು. ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಬಾಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. 'ಅಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಪರ್ಯಾಸ-ಅನತಿರೇಕಾತ್' ಎನ್ನುವಂತೆ ಯಾವುದು ಅಯಥಾರ್ಥ-ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೋ ಅದು ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಪರ್ಯಾಸವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾದ ಅರ್ಥ ಎಂದರೆ ವಿಪರ್ಯಾಸವಾದ ಅರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣ ವಿರೋಧವಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಾಧಿತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಏಕೆ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ? ಹಾಗೆ 'ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಯಜ್ಞ' ಎಂದು ಹೇತುಗರ್ಭವಾದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಏಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ?

ಉತ್ತರ - ಸದೋಷವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ. ನಿರ್ದೋಷತ್ವವು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಅಥವಾ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಇರಬೇಕು. ಇದಾದರೋ 'ವಾಚಾ ವಿರೂಪ ನಿತ್ಯಯಾ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವೈಶದ್ಯವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವಾದ ಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧವು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ ಪೈ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಏಕೆ ಎಂದರೆ 'ಯಜ್ಞ ಆತುಲಂ ಅಸದೃಶಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಪರ್ಯಾಸಾನತಿರೇಕಾತ್

•• ಜ್ಞಾನಕಾರಣಮಾತ್ರಾಧಿನೋತ್ಪತ್ತಿಕಮಿತಿ ಸ್ವೀಕರೋತಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯಃ । ತಜ್ಞಾನುಪಪತ್ತಿಮಿತ್ಯತೋಽಪ್ಯಸೌ ನಾಽಽಃ ।
 ಕಥಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಃ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮನುಪಪತ್ತಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ ಮಾಯಿವದಿತಿ । ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಃ
 ಜ್ಞಾನಕಾರಣಮಾತ್ರಜನ್ಯತ್ವೇ ಸಾಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ವಚನೇನೋತ್ಪತ್ತಿಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ಚೈತ್ಯುಭಯಾತ್ಮಕಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್,
 ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇನಾಭಯವಿಕಲ್ಪಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮುತ್ಪತ್ತೀತಿ, ನಿಃಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇತ್ಯಾನುಪಪತ್ತಯಾ ನೋತ್ಪತ್ತೇ

ವಾ? ಆद्यೇ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ विश्वं मन्यमानो मायावादी यथा स्वोक्तनिषेधी, सद्वಿಲಕ್ಷणमित्युक्त्या प्राप्तस्य असत्त्वस्य, स्वयमेव असद्विಲक्षणमिति निषेधात् । असद्विಲक्षणमित्युक्त्या च प्राप्तस्य सत्त्वस्य स्वयमेव सद्विಲक्षणमिति निषेधात् । तथा साङ्ख्योऽपि स्वोक्ताखिलनिषेधी स्यात् । तद्वाक्यजनितज्ञानस्य याथार्थ्यं हि प्रकृतिर्जगत्कारणमित्यादिकोऽर्थो यो लब्धः, स एवार्थस्तस्यायाथार्थ्यं निषिद्धः स्यात् । अयाथार्थ्यस्य विषयविषयांसानतिरेकात् । उभयस्वतस्त्वे वस्तुनो विरुद्धाकारद्वयालिङ्गितत्वं प्रसज्येतेति भावः । (सुधा २-२-१)

ರಚನಾನುಪಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಅಯಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಷಯಾಸಾನತಿರೇಕಾತ್' ಎಂಬ ಪಂಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ಸಂದರ್ಭ ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗಳೆರಡೂ ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ. ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಎರಡೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯನು ಪ್ರಕೃತಿಯು ಜಗತ್ಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಯಾರ್ಥ್ಯ ಇದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಯಾರ್ಥ್ಯವೂ ಇದೆ ಎಂದೂ ಆಗುವುದು. ಯಾರ್ಥ್ಯ ಅಯಾರ್ಥ್ಯಗಳೆರಡೂ ಸ್ವತಃ ಎಂದು ಅವನ ಮತವಿರುವುದರಿಂದ. ಅಯಾರ್ಥ್ಯವಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ ಎಂದಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಯಾರ್ಥ್ಯವಾದರೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೈಪರೀತ್ಯ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ ಅನುಮಾನವೋ ಅಗಮವೋ?

(ರಸರಂಜನೀ) - ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಸಮಬಲಂ ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿಮಾಗಮಃ ಕಿಂ ವಾಸ್ತವ-ಮಾನಮ್ ಉತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ।

ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಅಪೌರುಷೇಯಃ ತದನ್ವೋ ವಾ । ನಾದ್ಯಃ ತದಭಾವಾತ್ । ಉರ್ವರಿತೇ ಪಕ್ಷ-ತ್ರಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ವೇದೋಪಪೇದಕತ್ವಮಸ್ತಿ ನ ವಾ? । ಆದ್ಯೇ ಕಥಂ ವಿರೋಧಃ? ವಿರೋಧೇ ವಾ ತೇಷಾಮೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಥಂ ನ ಭವೇತ್? ದ್ವಿತೀಯೇ ತೇಷಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರವೇಶಾಯೋಗೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಸಂಭವ ಇತಿ ಸರ್ವಥಾಪಿ ನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಂಭವ ಇತ್ಯಾರಯೇ-ನೋಕ್ತಮ್ - ಏವೇತಿ ॥ ನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ನಾಮ ವಸ್ತುತೋಽಸ್ತಿ । ತಥಾ ಸತಿ ವಸ್ತು-ವಿಕಲ್ಪಾಪಾತಾತ್ । ಕಿಂತು ವಿಶೇಷಾನಿರ್ಧಾರಣಾಯಾಮೇವ । ತನ್ನಿರ್ಧಾರಣಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧ ವಿದ ಇತ್ಯಾಶಯವತಾ ಉಕ್ತಮ್ - ಯುಕ್ತಿಯೋಗಃ ಸಂಭವ-ಚ್ಛಂಕಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ಯಾವದಿತಿ । 'ಯಚ್ಚ ಅತುಲಮ್ ಅನುವಮಸದೃಶಂ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತ್ಯಾದೃತ್ಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚ ಕರಣೇಷ್ಟಿತಿ

ಬೋಧ್ಯಮ್ | ಸ ತದಭಿಮಾನೀ | 'ಕೃತ್ಯೋ ಹಿ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಯದ್ವ್ಯಹತೀ' ಇತ್ಯಾದಿವದಭಿ-
ಮಾನಿತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯೈವ ಅಭೇದೋಕ್ತಿಃ |

ಸಮಾನವಾದ ಬಲವುಳ್ಳ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಆಗಮವೋ ಅಥವಾ ಅನುಮಾನವೋ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ?

ಆಗಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೌರುಷೇಯವೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯದೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪೌರುಷೇಯವಾದದ್ದೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕಿದ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೇದೋಪಜೀವಕತ್ವ ಅರ್ಥಾತ್ ವೇದವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಇದೆ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ವಿರೋಧ? ವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ ಆ ಮೂರಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಏಕೆ ಬರಬಾರದು? ವೇದೋಪಜೀವಕತ್ವ ಮೂರಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪೌರುಷೇಯ ಆಗಮ ಮೊದಲಾದ ಮೂರಕ್ಕೆ ವೇದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನೈವಾಸ್ತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ 'ಏವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಿದ್ದರೆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಏಕೆಲ್ಲ ಬರುವುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಂದು ಕೋಟಿಯ ನಿರ್ಧಾರವಾಗದಿದ್ದಾಗಲೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವು ಇದೆ. ನಿರ್ಧಾರಣವಾದರೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಬಾಧವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯುಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಯೋಗ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಭಾವಿತವಾದ ಶಂಕೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ 'ಯಚ್ಚ ಅತುಲಂ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅತುಲಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನುಪಮ ಎಂದರ್ಥ. ಅನುಪಮವಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತುಲಂ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರ್ಥ.

ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವವಾದರೋ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಮೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಸಃ ಎಂದರೆ ಕರಣಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾದರೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಪ್ರಮಾಣದ ಅಭೇದವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ಸಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಆದರೆ ಇದು ಬಾಧಿತ. ಅಭಿಮಾನಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಒಂದು ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲು. 'ಕೃತ್ಯೋ ಹಿ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಯದ್ವ್ಯಹತೀ' - ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಆತ್ಮಾ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ; ಹೊರತು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ದಶಪ್ರಮತಿ’ ‘ಅಲವಬೋಧ’ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಪದ ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ

(ರಸರಂಜನೀ) — ಆದರನ್ನೆರಂತರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ರೀಗುರುಚರಣಾರವಿಂದಧ್ಯಾನಾದಿಮತ್ಸ ರೂಪಶಿಷ್ಯ-
ಲಕ್ಷಣಸ್ಥ ಅಸ್ಮಿನ್ ಮುಖ್ಯತಯಾ ಸತ್ತೇನ ತದೀಯಪರಮಾನುಗ್ರಹಪಾತ್ರತಯಾ ಏತದಪಾ-
ಸನಯಾ ಅಮಾತ್ಯಸೇವಯಾ ರಾಜ್ಞ ಇವ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ವಾತ್, ಅತೋಽಪಿ
ಏತದಪಾಸನಮ್ ಅತ್ಯಾದರೇಣ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ದಶಪ್ರಮತ್ಯಲವಬೋಧಾದಿಪದಂ
ವಿಹಾಯ ಆನಂದತೀರ್ಥಃ — ಆನಂದರೂಪಃ = ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ ಏವ ತೀರ್ಥಂ = ಗುರು-
ರ್ಯಸ್ಥ ಧ್ಯಾನಾದಿಗೋಚರತಯಾ ‘ಸ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ‘ತೀರ್ಥಮಂತ್ರಾದ್ಯುಪಾಧ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರೇ-
ಷ್ಠಂಭಸಿ ಪಾವನೇ’ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ । ಯಥಾಹುಃ —

ನಂದಿತೀರ್ಥೋರುಸನ್ಯಾಮಿನೋ ನಂದಿನಃ ಸಂದಧಾನಾಃ ಸದಾಽನಂದದೇವೇ ಮತಿಮ್ ।
ಮಂದಹಾಸಾರುಣಾಪಾಂಗದತ್ತೋನ್ನತಿಂ ... ಇತಿ ।

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ದಶಮತಿ’ ‘ದಶಪ್ರಮತಿ’ ‘ಅಲವಬೋಧ’ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು? ಆದರ(ಸ್ನೇಹ), ನೈರಂತರ್ಯ-
ಗೀಂದ(ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ) ಗುರುಗಳ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನೇ ಶಿಷ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.
ಇಂತಹ ಶಿಷ್ಯನ ಲಕ್ಷಣವು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರ
ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಆಚಾರ್ಯರ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೂ ಪ್ರೀತಿ-
ಯಾಗುವುದು. ಹೇಗೆ ಅಮಾತ್ಯನ ಸೇವೆಯಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು
ತೀಳುವೆವು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅತಿ ಆದರದಿಂದ ಮಾಡ-
ಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಲು ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂದ ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು
ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ಆನಂದರೂಪರಾದ್ದರಿಂದ. ಅವರನ್ನೇ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ ಗುರುಗಳನ್ನಾಗಿ
ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವನ್ನಾಗಿ ಯಾರು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೋ ಅವರೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೀರ್ಥ
ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಗುರು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ “ತೀರ್ಥಮಂತ್ರಾದಿ ಉಪಾ-
ಧ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ಠಂಭಸಿ ಪಾವನೇ” ಎಂದು ಕೋಶವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದವೂ ಇದೆ —

ಪ್ರೀಣಯಾಮೋ ವಾಸುದೇವಂ - ನಂದಿತೀರ್ಥೋರುಸನ್ಯಾಮಿನಃ

ನಂದಿತೀರ್ಥೋರುಸನ್ಯಾಮಿನೋ ನಂದಿನಃ

ಸಂದಧಾನಾಃ ಸದಾಽನಂದದೇವೇ ಮತಿಮ್ ।

ಮಂದಹಾಸಾರುಣಾಪಾಂಗದತ್ತೋನ್ನತಿಂ

ನಂದಿತಾಶೇಷದೇವಾದಿವೃಂದಂ ಸದಾ ||

ಪ್ರೀಣಯಾಮೋ ವಾಸುದೇವಂ ದೇವತಾಮಂಡಲಾಖಂಡಮಂಡನಮ್ ||

ಪ್ರೀಣಯಾಮೋ ವಾಸುದೇವಮ್ || 8/12 ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ ||

** ಆನಂದದೇವೇ = ಸುಖರೂಪಿಯಾದ ವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ, ಮತಿಂ = ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು, ಸಂದಧಾನಾಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ, ನಂದಿನಃ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸುಖವುಳ್ಳ, ನಂದಿತೀರ್ಥ-
ಉರು ಸನ್ನಾಮಿನಃ = ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ವಯಂ = ನಾವು, ಮಂದಹಾಸಾರುಣಾಪಾಂಗದತ್ತೋನ್ನತಿಂ = ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೆಂಪಾದ ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭ್ಯುದಯವುಳ್ಳ, ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ, ನಂದಿತಾ-
ಶೇಷದೇವಾದಿವೃಂದಂ = ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ದೇವತಾದಿ-
ಸಮುದಾಯವುಳ್ಳ, ದೇವತಾಮಂಡಲಾಖಂಡಮಂಡನಂ = ದೇವತೆಯ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ-
ಅಲಂಕಾರನಾದ, ವಾಸುದೇವಂ = ವಾಸುದೇವನನ್ನು, ಪ್ರೀಣಯಾಮಃ = ಸಂತೋಷಪಡಿಸೋಣ.

** ನಂದೀತಿ || ನಂದಿತೀರ್ಥೋರುಸನ್ನಾಮಿನೋ ನಂದಿನಃ ಸಂದಧಾನಾಃ ಸದಾನಂದದೇವೇ ಮತಿಮ್ | (ವಯಂ) ಮಂದಹಾಸಾರುಣಾಪಾಂಗದತ್ತೋನ್ನತಿಮ್ || ಭಕ್ತೇಭ್ಯಃ ಮಂದಹಾಸೋ ಮಂದಸ್ಥಿತಂ ತೇನೋಪೇತೋ ಯ ಅರುಣಾಪಾಂಗಃ ದೃಗಂತನಿರೀಕ್ಷಣಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ತೇನ ದತ್ತಾ ಉನ್ನತಿರ್ಮಹಿಮಾ ಅಭ್ಯುದಯೋ ವಾ ಯೇನ ತಮ್ | ಅತಃ ಏವ ಸದಾ ನಂದಿತಾಶೇಷ-
ದೇವಾದಿವೃಂದಂ ನಂದಿತಂ ಸಂತೋಷಂ ಪ್ರಾಪಿತಮ್ ಅಶೇಷದೇವಾದಿವಂದ್ಯಮ್ | ಅಶೇಷಾಃ ಯೇ ದೇವಾದಯಃ ತೇಷಾಂ ವೃಂದಂ ಯೇನ ತಾದೃಶಮ್ | ದೇವತಾಮಂಡಲಾಖಂಡ-
ಮಂಡನಂ ವಾಸುದೇವಂ ಪ್ರೀಣಯಾಮಃ || (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಶ್ವಪತಿತೀರ್ಥರು)

ಇಲ್ಲಿ ನಂದಿತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಮ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆನಂದಿಯಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಆನಂದರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದು.

ಅದನ್ನೇ ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು

(ರಸರಂಜನೀ) — ನ ಮೀಮಾಂಸಕಾದಿವತ್ ವೇದತೋ ಧರ್ಮಾದಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತೇ |

ಕಿಂತು ವಿಶಿಷ್ಟೋ ನಿಶ್ಚಯಃ | ವಿಶಿಷ್ಟತಾ ಚ ಮೋಕ್ಷಾಂತರಂಗಸಾಧನತಾ | ಸಾ ಚ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ-
ವಿವಕ್ಷಿತತತ್ವನಿರ್ಣಯಶ್ಚೈವ | ಯದ್ವತ್ಕೃತಿ — 'ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವತಃ' ಇತಿ | ಅತಃ ಸ ಏವ
ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ — ವೀತಿ || ಅನೇನ ಪಾಶುಪತಾದಿವನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ

ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಹೇತು: ಸೂಚಿತ: | ತಸ್ಯ ವೇದವಿರೋಧಿನೋ ವೇದೋಕ್ತವಿಶಿಷ್ಟಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಭಾವಾದತಿ |

ಮೀಮಾಂಸಕರೇ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ವೇದದಿಂದ ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಬರಲಿ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲ. ಹೊರತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಾಂತರಂಗಸಾಧನತ್ವ. ಅದಾದರೋ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವೇ. ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಯೂ ಕೂಡ - 'ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರವಕ್ಷೋ ಭೂತ್ವಾ ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವತಃ' (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 3-3-ಶ್ಲೋಕ3) ಎಂಬಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನೇ ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ತತ್ತ್ವ-ವಿನಿರ್ಣಯ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅವುಗಳು ವೇದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅವುಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

** 'ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರವಕ್ಷೋ ಭೂತ್ವಾ ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವತಃ' - ಸಂದರ್ಭ ಹೀಗಿದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೂರು ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಯುಕ್ತಿ-ವಿರೋಧವನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ ಎಂದು ಈ ಭಾಗದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಷಯಕಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬಹು-ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವು ಯುಕ್ತಿಸಹಿತಶ್ರುತಿ-ವಿರೋಧಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಭೇದವಿದೆ. ಎರಡರಲ್ಲೂ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮೊದಲು ಯಾವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂಶಯಬಂದಾಗ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ವಿಷಯಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವತಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದದ್ದು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು. ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗುವುದು. ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು. ಹಾಗಾಗಿ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವಾದದ್ದು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ. ಹಾಗೂ ಸಮ್ಯಗ್-ಜ್ಞಾನ. ಇನ್ನು ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವಾದರೋ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲೇ ಅದರ ಪರಿಹಾರ ಉಚಿತ. ಯಾವುದು ಅಂತರಂಗಸಾಧನವೋ ಅದೇ ಚರಮವಾಗುವುದರಿಂದ.

ಗುರುಕೃಪಾಲಬ್ಧವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

(ರಸರಂಜನೀ) — ನನ್ನ ಸರ್ವಂ ಗುರುಕೃಪಾಲಬ್ಧವು ತಥಾಪಿ ವಿತಲ್ಲಭ್ಯೈಶ್ಚರ್ಯವಾನ್ ಕೋಽಪಿ ನ ದೃಷ್ಟಃ | ಅತಃ ಕಥಮೇತಪ್ರಾರ್ಥನಾ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ — ಭಗವಾನ್ ದಾತೃತಯೇತಿ | ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೇಣೋತ್ಸಾಹಕರಣೇಽಪಿ ಯೇ ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯಾಸ್ತು ಏವ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾಪ್ನು-
ವಂತಿ ನಾನ್ಯೇ | ಅತಸ್ತವ ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಪ್ರಾರ್ಥನಯಾಪಿ ತತ್ರಾಪಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ —
ಮೇ ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತವೇದಾನೀಂ ಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಬಂಧಕಸತ್ತಾತ್
ಕಥಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತೋಽಪ್ಯಸೌ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಂ ದದ್ಮಾತ್ ಇತ್ಯತಃ —

‘ಭಿನತ್ಯನೀನ (ಭಿನತ್ಯರ್ತಾ ನ) ಓದನಂ ಪಚ್ಚಮಾನಂ ಪರೋ ಗಿರಾ’

ಇತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಕರ್ಮವಿಶೇಷಪರಿಪಾಕಕಾಲಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣಮೂರ್ವಕತನ್ನಾತಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಗುರು-
ಕೃಪಾಲಬ್ಧಂ ತದಸ್ಯಾಪ್ಯಪಿ ಅತೋಽನವರತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಸ್ತಾದೃಶಕಾಲವಿಶೇಷಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯ
ನಿರ್ಣಯನಿರೋಧಂ ನೃಕೃತ್ಯ ನಿರ್ಣೇಯಂ ದದಾತಿ | ಕಿಂ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಚಿಂತಯಾ
ಅಸ್ಯಾಕಮ್? ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ — ಮುನಿಃ ತತ್ತತ್ಕಾಲಕರ್ತವ್ಯಕಾರ್ಯವಿಶೇಷನಿರ್ಣಯವಾ-
ನಿತಿ | ಯಥೋಕ್ತಮ್ — ‘ವೇತ್ತಾ ವೇದ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮುನಿಃ ಸದ್ಧಿರುದಾಹೃತಃ’ ಇತಿ |

ಅಲ್ಲ! ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಿಗಲಿ. ಆದರೂ ಈ ರೀತಿ
ಗುರುಗಳಿಂದ ಪಡೆದ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಮಾಡುವುದು ಎಷ್ಟು ಉಚಿತ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಭಗವಾನ್” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ
ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ಭಗವಾನ್ ಅಂದರೆ ಸಮಗ್ರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ, ವೀರ್ಯ, ಯಶಸ್ಸು,
ಸಂಪತ್ತು, ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು. ಹಾಗೂ ಇವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ
ಕೊಡುವವರು ಎಂದರ್ಥ.

ಎಲ್ಲ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಗುರುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೂ ಯಾರು ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರೋ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ
ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಬೇರೆಯವರಿಗಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ
ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿಯಾದರೂ ಏನು ಫಲ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಮೇ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯನಾದ ನನಗೆ ಎಂದಿದರ ಅರ್ಥ. ಅಲ್ಲ! ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದರೂ ನಿಮಗೆ ಈಗ
ಜ್ಞಾನಬರಲು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರೂ ಆನಂದತೀರ್ಥ-
ಮುನಿಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ — ಪ್ರತಿ-
ಬಂಧಕಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಒಂದು ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿತ-
ವಾದದ್ದನ್ನು ನೀಡುವರು.

ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವಿಶೇಷಗಳ ಪರಿಪಾಕದ ಕಾಲವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ನಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವ ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಿಗುವಿಕೆಯು ಇವರಿಗೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿರಂತರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥ-ಮುನಿಗಳು ಆ ಕಾಲವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು (ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು) ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಚಿಂತೆ ಏಕೆ? ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಮುನಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮುನಿ ಎಂದರೆ ಆಯಾಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಿಶ್ಚಯ ಇರುವವನು. ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ವೇತ್ತಾ ವೇದ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮುನಿಃ ಸದ್ವಿರುದಾಹೃತಃ' - 'ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವವನನ್ನೇ ಮುನಿಯೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ'.

ಭಿನತ್ ಕನೀನ ಓದನಂ - ವೇದಮಂತ್ರಾರ್ಥ

ಉದಾ -

ಅತೀದ್ ಶಕ್ರ ಔಹತ ಇಂದ್ರೋ ವಿಶ್ವಾ ಅತಿ ದ್ವಿಃ |

ಮಿನತ್ಕನೀನ ಅೌದನಂ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ಪರೋ ಗಿರಾ ||೧೧||

ಅರ್ಮಕೋ ನ ಕುಮಾರಕೋಽಧಿ ತಿಠ್ಠತ್ ಅವಂ ರಥಮ್ |

ಸ ಪಕ್ಷನ್ ಮಹಿಷಂ ಮೃಗಂ ಪಿತ್ರೇ ಮಾತ್ರೇ ವಿಭುಕ್ತತುಮ್ ||೧೨|| (ಅಥರ್ವವೇದ: ಕಾಣ್ಡ ೨೦ ಸುಕ್ತ ೧೨)

ಅತೀದ್ ಶಕ್ರ ಔಹತ ಇಂದ್ರೋ ವಿಶ್ವಾ ಅತಿ ದ್ವಿಃ |

ಮಿನತ್ಕನೀನ ಅೌದನಂ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ಪರೋ ಗಿರಾ || (ಋಗ್ವೇದ ೮.೧೯.೧೪)

ಶಕ್ರಃ = ಶಕ್ರರಾದ, ಇಂದ್ರಃ = ವೇದವ್ಯಾಸರು, ವಿಶ್ವಾ = ಎಲ್ಲ, ದ್ವಿಷಃ = ಅಜ್ಞಾನಪಾಪಾದಿಗಳಿಂದ, ಅತಿ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ದಾಟಿಸಿ, ಅತಿ = ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಓಹತೇ ಇತ್ ಉ = ತನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆಯಷ್ಟೆ. ಪರಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಕನೀನಃ = ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ-ವಚಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ಗಿರಾ = ವೇದವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದಲೇ, ಪಚ್ಯಮಾನಂ = ಪಾಕವನ್ನು ಹೊಂದುವ, ಓದನಂ = ಕರ್ಮಬಂಧವನ್ನು, ಭಿನತ್ = ನಾಶಪಡಿಸಿದರು.

(ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯ) ವಿಶ್ವಾನ್ ದ್ವಿಷೋಽಜ್ಞಾನಪಾಪಾದಿನತೀತ್ಯ ಶಕ್ರೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ವಭಕ್ತಾನತಿ-ವಹತ್ಯೇವ ಹಿ | 'ಯಮೇವೈಷ ವ್ಯಘತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯೈಷ ಆತ್ಮಾ ವಿವ್ಯಘತೇ ತನೂಂ ಸ್ವಾಮ್' |

'ತೇಷಾಮಹಂ ಸಮುದ್ದರ್ಶ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ |

ಭವಾಮಿ ನ ಚರಾತ್ ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾವೇಶಿತಚೇತಸಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಉಶಬ್ದೇನಾಹ ||

ದ್ವಿಷೋಽತಿತ್ಯಾತಿಶಯೇನಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯೋಹತ ಇತ್ಯತಿಶಬ್ದದ್ವಯಾರ್ಥಃ | ಓದನಂ ಉಂದತೇಃ ಕರ್ಮಬಂಧನಮಭಿನಂದ ಭಗವಾನ್ | ಕಾನೀನೋ ಬಾದರಾಯಣಃ | ಪರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ | ಗಿರೈವ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ಪರಿಪಾಕಕಾಲೇ |

'ಸಂಶ್ಲೇಷಾದೋದನಂ ಕರ್ಮ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ಗಿರೈವ ಹಿ |

ಅಭಿನಂದ ಭಗವಾನ್ವ್ಯಾಸಃ ಸ್ವಭಕ್ತಾನಾಮಶೇಷತಃ' ಇತಿ ವ್ಯಾಸಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ||

— ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಪಾಪ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು ಕಳೆದು ಭಕ್ತರನ್ನು ವಿಷ್ಣುವು ದಾಟಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಯಾರನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಬರುತ್ತದೋ ಆಗ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೃಷ್ಣ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು "ಉ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

"ಪಾರ್ಥನೇ! ಯಾರು ಸಕಲಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ನನ್ನಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಭಕ್ತರನ್ನು ಮೃತ್ಯು ಎಂಬ ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಉದ್ಧರಿಸುವೆನು" ಎಂದು.

ಇನ್ನು ಎರಡು ಅತಿಶಬ್ದಗಳು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಪಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ, ಅರ್ಥಾತ್ ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸಂಸಾರಬಂಧನವು ಓದನ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸತ್ಯವತಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗ ಎಂದರೆ ಪರಿಪಕ್ವಕಾಲಬಂದಾಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವೇದಾದಿಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಅಶೇಷಕರ್ಮಬಂಧನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು.

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಕಾನೀನ ಎಂದರೇನು?

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಡೆಸಿರುವ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ-ಭಗವತ್ತಾದರು "ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯ" ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅತೀದು ಶಕ್ತ ಓಹತ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಭಿನತ' ಕನೀನ ಓದನಂ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ಪರೋ ಗಿರಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಅಭಿನಂದ ಭಗವಾನ್'

ಕಾನೀನೋ ಬಾದರಾಯಣಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು 'ಕಾನೀನ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ 'ಕನ್ಯಾಯಾಃ ಕನೀನ ಚ | ವೃದ್ಧ ಭಾವಶ್ಚಾಂದಸಃ | ಅಪತ್ಯತೋಕ್ತಾ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಭ್ರಾಂತಿಮಪಾಕರ್ತುಂ ಪರ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಹೊದಿಸಿದರು. ಈ ಟೀಕಾವಚನಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ 'ಭಾವದೀಪ'ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. 'ಕನೀನ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಾನೀನ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಂ ಸಾಧಯತಿ - ನ ತು ಕನ್ಯಾಯಾ ಇತಿ | ಕನ್ಯಾಶಬ್ದಾದಪತ್ಯೇರ್ಥಃ ಪರಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕನ್ಯಾಪದಸ್ಯ ಕನೀನಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತೀತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ | ತರ್ಹಿ ತದ್ವಿತ್ಯಪ್ಪಚಾಮಾದೇಃ ಇತಿ ವೃದ್ಧಾ ಭಾವ್ಯಮ್ | ಮಂತ್ರೇ ಕಥಂ ಕನೀನ ಇತ್ಯುಕ್ತಿರಿತ್ಯತ ಅಹ - ವೃದ್ಧ ಭಾವ ಇತಿ ಅಪತ್ಯತೋಕ್ತಾ ಇತಿ || ಛಾಂದಸಕನೀನಶಬ್ದೇನೇತಿ ಭಾವಃ | ತಥೇತಿ | ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಭ್ರಮನಿರಾಸೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಶ್ರೀಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಕನ್ಯಾಯಾಃ ಕನೀನ ಚ' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಯೋಗವಿಭಾಗಾದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಭಾಷಾನುಸಾರವಾಗಿ 'ಕನ್ಯಾಯಾಃ' ಎಂದೂ ಮತ್ತು 'ಕನೀನ ಚ' ಎಂದೂ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರವನ್ನು ಎರಡಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ 'ಕನ್ಯಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಯೋಗಕ್ಕೆ, ಅಂದರೆ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಕಾನೀನ'ಶಬ್ದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಕಾನೀನಃ ಅಂದರೆ ಕರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಕೆಳಸೂತ್ರದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಕನೀನ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. ಇದನ್ನೇ ಅಪಕರ್ಷಾನುವೃತ್ತಿ ಎಂದೆನ್ನುವರು. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಪತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕುಂತೀ-ಗರ್ಭಸಂಜಾತನಾದ ಕರ್ಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಹೋಗುವುದು. ಕಾನೀನಃ = ಕರ್ಣಃ. ಆದರೆ ಅಗಣ್ಯಗುಣಮಂಡಿತರಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಕನೀನ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ತದ್ವಿತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದು. ಅಪತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ 'ಕನೀನ ಏವ ಕಾನೀನಃ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು ಇಂತಹ ರಹಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಕನ್ಯಾಯಾಃ ಕನೀನ ಚ' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರವನ್ನುದಾಹರಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪತ್ಯಾರ್ಥವು ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಸ್ವಾರ್ಥ'ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣರ ಆಕೂತವು. ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಮನ್ಮಂತ್ರಾಲಯಮಹಾಪ್ರಭುಗಳು ಈ ಋಗರ್ಥವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ 'ಕನೀನಃ ಪರಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮೋ ಬಾದರಾಯಣಃ' ಎಂದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು. ಅಂದರೆ 'ಕನೀನಃ ಕಮನೀಯೋ ಭವತಿ' ಎನ್ನುವ ನಿರುಕ್ತಶಾಸ್ತ್ರವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ 'ಕನೀನಃ = ಕಮನೀಯಃ =

ಅತ್ಯಂತಸುಂದರಾಕೃತಿ: ಪರ: ಸರ್ವೋತ್ತಮೋ ಬಾದರಾಯಣ: ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವರಾಯನ ಆಶಯವೆಂದು ಶ್ರೀಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ಹಾರ್ದವೆಂದು ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಪುನ: ನಿರ್ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವ್ಯವಹಿತಕರ್ಮನಿರ್ಣಯೋದಾಹೃತ 'ಅರ್ಭಕೋ ನ ಕುಮಾರಕೋ' ಎನ್ನುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರು 'ನ ಹಿ ಕುಮಾರಕೋ ನ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪತ್ಯಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಜನರನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಈ ಪರಮರಹಸ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ವಚನವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುಗಳು 'ಕನೀನಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಸ ಉಪಚರಿತ: ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವಾ ನಿರ್ವಕ್ತೃ' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಋಗರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಯದ್ವಾ ನ ಕುಮಾರಕ: ನ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪತ್ಯಭೂತ:' ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಏತಾವತಾ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪತ್ಯಾರ್ಥಕತದ್ವಿತಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಮೂರ್ವರ ನಿಶ್ಚಿತಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವರುಗಳು 'ಕಾನೀನೋ ಬಾದರಾಯಣ:' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗತಕಾನೀನಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಕನೀನ ಏವ ಕಾನೀನ:' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು. ಶ್ರೀಬಾದರಾಯಣರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಕನ್ಯಾಯಾ ಅಪತ್ಯಂ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಾರದು. ಅಪತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಭಾರತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವು. ಕಾರಣ ಪತಂಜಲಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕನ್ಯಾಯಾ: ಕನ್ಯೋಕ್ತಾಯಾ: ಕನ್ಯಾಭಿಮತಾಯಾ: ಸುದರ್ಶನಾಯಾ ಯದಪತ್ಯಂ ಸ ಕಾನೀನ ಇತಿ'(3/1/116) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರದೀಪಕಾರ ಕೈಯ್ಯಟೋಪಾಧ್ಯಾಯನು 'ಸುದರ್ಶನಾಯಾ ಇತಿ | ಪ್ರಕಟದರ್ಶನಾಯಾ: ಅಗುಪ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥ: | ಅನ್ಯೇತ್ಯಾಹ: | ಮುನಿದೇವತಾ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಾದ್ವಾ ಪುಂಯೋಗೇಪ್ರಕೃತಯೋನಿರ್ಭವತಿ | ಯಥಾ ಕುಂತೀ ಮಂತ್ರಾಹೂತದಿನಕರೋತ್ತಾದಿತಕರ್ಣಾ ಖ್ಯುಪ್ತಾಪಿ ಪುನ: ಕನ್ಯೇವಾಭೂತ್ | ತದಪತ್ಯಂ ಕಾನೀನಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಮ್ |'. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರದೀಪೋದ್ಯೋತಕಾರನಾದ ನಾಗೇಶಭಟ್ಟನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದನು. ಅಂತತೋಗತ್ಯಾ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರನಾದ ಪತಂಜಲಿ, ಕೈಯ್ಯಟೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ನಾಗೇಶಭಟ್ಟ 'ಕಾನೀನ: = ಕರ್ಣ:' ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರೇ ಹೊರತು 'ಕಾನೀನೋ ವ್ಯಾಸ:' ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸಾತ್ವಿಕರು ಗಮನಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀಭಾವಿಸಮೀರರೂ, ಅಸಮಸಮರೂ ಆದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಪೂಜ್ಯಚರಣರು ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ(10/37)ಯಲ್ಲಿ ಒಗೆ ಸಾತ್ವಿಕಜನೋದ್ಧಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಪುಲೀಕರಿಸಿದರು --

'ಉತ್ತರಯಂತಿಮಘೇತ್ಯತ್ರ ಅಥಶಬ್ದೇನ ವಸಿಷ್ಠಯಾಜ್ಞವಲ್ಮಾದಿನಾಂ ಸದಸಿ ವಿವಾಹ-

ಹೋಮೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ಪಿತ್ರಾ ವಸುಚಕ್ರವರ್ತಿನಾ, ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ದಾನಾಂತರಮಿತಿ ಭಾರತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಥಾಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ । ಏವಂ ಚ ಸಮುದ್ರಗಾಂ ಮಾರ್ತಂಡಸುತಾಂ ಯಮುನಾಂ ತಾರಯಂತೀಂ ತಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ಅಧಿಜಗಾಮೇತಿ ಯೋಜನಾ । ತಸ್ಮಾತ್ 'ಕಾನೀನೋ ವ್ಯಾಸಃ' ಇತಿ ಯದವಿದುಷಾಂ ವಚನಂ ತದ್ಭಾರತಕಥಾಪರಿಚ್ಛಾನಶೂನ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಮ್ । ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ತು ಜನ್ಮ ಭಾರತೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಪರಮ ಸುಶೋಭನಮೇವೇತಿ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕೃತೋ ಭಾವಃ ॥'

ಹೀಗಿರಲಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿ ಕ್ಷೇಶಗಳಿಲ್ಲ? 'ಯಥಾ ನರಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್' ಎಂಬುವ ನಿರ್ಣಯವಚನದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ವಸಿಷ್ಠ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಹೋಮಪ್ರಕ್ರಿಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ವಸುಚಕ್ರವರ್ತಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಾಶರರಿಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದಾಗಿ ಭಾರತಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯುಂಟೆಂದು ಶ್ರೀಭಾವಿಸಮೀರರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ 'ಕಾನೀನೋ ವ್ಯಾಸಃ (ಕನ್ಯಾಯಾ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್) ಎಂದು ಅವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಮೂಢರು ಅರ್ಥಾತ್ ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಕಾರನಾದ ಜಯಾದಿತ್ಯನು, ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಭಾರತಕಥಾಪರಿಚ್ಛಾನಶೂನ್ಯರು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಜನ್ಮ, ವಿವಾಹಾನಂತರವೇ ಜರುಗಿದೆ ಎಂದೂ, ಅದು ಪರಮಶೋಭನವೆಂದೂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಭಾವವು ಇದೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಭಾವಿಸಮೀರರು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ಕೆಲವು ಆಧುನಿಕರು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಶಾಸ್ತ್ರಂಥೋಕ್ತ ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನೂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಸತ್ಯವತಿ, ಪರಾಶರರ ವಿವಾಹವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದೇ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತೋಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವತಿಯ ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಜನಿಸಿದರು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ವಾದವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದು ದುರ್ವಾದ. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವು.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತವೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಸತ್ಯವತೀಪರಾಶರರ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ವಿವಾಹವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ತದ್ಗಥಾ --

ಸತ್ಯವತೀಪರಾಶರರ ವಿವಾಹ - ಮಹಾಭಾರತ

ವೈಶಂಪಾಯನಃ -

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಸಮಾಹೂಯ ವಿವಾಹಾಚಾರ್ಯಮಿತ್ಯುತ |

ವಸುಂ ಚಾಪಿ ಸಮಾಹೂಯ ವಸಿಷ್ಠೋ ಮುನಿಭಿಃ ಸಹ |

ವಿವಾಹಂ ಕಾರಯಾಮಾಸ ಶ್ರುತಿದೃಷ್ಟೇನ ಕರ್ಮಣಾ

||130||

ಅತ್ಯಂತಸುಂದರಾಕೃತಿ: ಪರ: ಸರ್ವೋತ್ತಮೋ ಬಾದರಾಯಣ:’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವರಾಯರ ಆಶಯವೆಂದು ಶ್ರೀಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ಹಾರ್ದವೆಂದು ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಪುನಃ ನಿರ್ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವ್ಯವಹಿತಕರ್ಮನಿರ್ಣಯೋದಾಹೃತ ‘ಅರ್ಭಕೋ ನ ಕುಮಾರಕೋ’ ಎನ್ನುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರು ‘ನ ಹಿ ಕುಮಾರಕೋ ನ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪತ್ಯಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಸಾತ್ವಿಕಜನರನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಈ ಪರಮರಹಸ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ವಚನವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುಗಳು ‘ಕನೀನಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಸ ಉಪಚರಿತ: ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವಾ ನಿರ್ವಕ್ತು’ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಋಗರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಯದ್ವಾ ನ ಕುಮಾರಕ: ನ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪತ್ಯಭೂತ:’ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಏತಾವತಾ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪತ್ಯಾರ್ಥಕತದ್ವಿತಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಮೂರ್ವರ ನಿಶ್ಚಿತಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವರುಗಳ ‘ಕಾನೀನೋ ಬಾದರಾಯಣ:’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗತಕಾನೀನಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ‘ಕನೀನ ಏವ ಕಾನೀನ:’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು. ಶ್ರೀಬಾದರಾಯಣರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಕನ್ಯಾಯಾ ಅಪತ್ಯಂ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಾರದು. ಅಪತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಭಾರತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವು. ಕಾರಣ ಪತಂಜಲಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಕನ್ಯಾಯಾ: ಕನ್ಯೋಕ್ತಾಯಾ: ಕನ್ಯಾಭಿಮತಾಯಾ: ಸುದರ್ಶನಾಯಾ ಯದಪತ್ಯಂ ಸ ಕಾನೀನ ಇತಿ’(3/1/16) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರದೀಪಕಾರ ಕೈಯ್ಯಟೋಪಾಧ್ಯಾಯನು ‘ಸುದರ್ಶನಾಯಾ ಇತಿ | ಪ್ರಕಟದರ್ಶನಾಯಾ: ಅಗುಪ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥ: | ಅನ್ಯೇತ್ಯಾಹು: | ಮುನಿದೇವತಾ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಾದ್ವಾ ಪುಂಯೋಗೇಽಪ್ಯಕ್ಷತಯೋನಿರ್ಭವತಿ | ಯಥಾ ಕುಂತೀ ಮಂತ್ರಾಹೂತದಿನಕರೋತ್ತಾದಿತಕರ್ಣಾ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾಪಿ ಪುನ: ಕನ್ಯೇವಾಭೂತ್ | ತದಪತ್ಯಂ ಕಾನೀನಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಮ್ |’. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರದೀಪೋದ್ಯೋತಕಾರನಾದ ನಾಗೇಶಭಟ್ಟನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದನು. ಅಂತತೋಗತ್ಯಾ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರನಾದ ಪತಂಜಲಿ, ಕೈಯ್ಯಟೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ನಾಗೇಶಭಟ್ಟ ‘ಕಾನೀನ: = ಕರ್ಣ:’ ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರೇ ಹೊರತು ‘ಕಾನೀನೋ ವ್ಯಾಸ:’ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸಾತ್ವಿಕರು ಗಮನಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀಭಾವಿಸಮೀರರೂ, ಅಸಮಸಮರೂ ಆದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಪೂಜ್ಯಚರಣರು ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ(10/37)ಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಾತ್ವಿಕಜನೋದ್ಧಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಪುಲೀಕರಿಸಿದರು --

‘ಉತ್ತಾರಯಂತಿಮಥೇತ್ಯತ್ರ ಅಥರಬ್ದೇನ ವಸಿಷ್ಠಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದೀನಾಂ ಸದಸಿ ವಿವಾಹ-

ಹೋಮೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ಪಿತ್ರಾ ವಸುಚಕ್ರವರ್ತಿನಾ, ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ದಾನಾಂತರಮಿತಿ ಭಾರತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಥಾಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ | ಏವಂ ಚ ಸಮುದ್ರಗಾಂ ಮಾರ್ತಂಡಸುತಾಂ ಯಮುನಾಂ ತಾರಯಂತೀಂ ತಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ಅಧಿಜಗಾಮೇತಿ ಯೋಜನಾ | ತಸ್ಮಾತ್ 'ಕಾನೀನೋ ವ್ಯಾಸಃ' ಇತಿ ಯದವಿದುಷಾಂ ವಚನಂ ತದ್ಭಾರತಕಥಾಪರಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಮ್ | ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ತು ಜನ್ಮ ಭಾರತೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಪರಮ ಸುಶೋಭನಮೇವೇತಿ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕೃತೋ ಭಾವಃ ||'

ಹೀಗಿರಲಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿ ಕ್ಷೇಶಗಳಿಲ್ಲ? 'ಯಥಾ ನರಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್' ಎಂಬುವ ನಿರ್ಣಯವಚನದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ವಸಿಷ್ಠ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಹೋಮಪ್ರಕ್ರಿಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ವಸುಚಕ್ರವರ್ತಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಾಶರರಿಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದಾಗಿ ಭಾರತಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯುಂಟೆಂದು ಶ್ರೀಭಾವಿಸಮೀರರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ, 'ಕಾನೀನೋ ವ್ಯಾಸಃ (ಕನ್ಯಾಯಾ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್)' ಎಂದು ಅವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಮೂಢರು ಅರ್ಥಾತ್ ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಕಾರನಾದ ಜಯಾದಿತ್ಯನು, ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಭಾರತಕಥಾಪರಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಜನ್ಮ, ವಿವಾಹಾನಂತರವೇ ಜರುಗಿದೆ ಎಂದೂ, ಅದು ಪರಮಶೋಭನವೆಂದೂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಭಾವವು ಇದೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಭಾವಿಸಮೀರರು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ಕೆಲವು ಆಧುನಿಕರು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನೂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಸತ್ಯವತಿ, ಪರಾಶರರ ವಿವಾಹವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದೇ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತೋಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವತಿಯ ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಜನಿಸಿದರು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ವಾದವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದು ದುರ್ವಾದ. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವು.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತವೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಸತ್ಯವತೀಪರಾಶರರ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ವಿವಾಹವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ತದ್ಭಾ --

ಸತ್ಯವತೀಪರಾಶರರ ವಿವಾಹ - ಮಹಾಭಾರತ

ವೈಶಂಪಾಯನಃ -

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಸಮಾಹೂಯ ವಿವಾಹಾಚಾರ್ಯಮಿತ್ಯುತ |

ವಸುಂ ಚಾಪಿ ಸಮಾಹೂಯ ವಸಿಷ್ಠೋ ಮುನಿಭಃ ಸಹ |

ವಿವಾಹಂ ಕಾರಯಾಮಾಸ ಶ್ರುತಿದೃಷ್ಟೇನ ಕರ್ಮಣಾ ||130||

ವಸು: -

ಪರಾಶರ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞ ತವ ಪುತ್ರಪ್ರದಾಮಿಮಾಮ್ |
ಪ್ರತೀಚ್ಛಯ್ಯನಾಂ ಭದ್ರಂ ತೇ ಪಾಣಿಂ ಗೃಹ್ಣೀಷ್ವ ಪಾಣಿನಾ ||131||

ವೈಶಂಪಾಯನ: -

ವಸೋಸ್ತು ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಮತೇ ಸ್ಥಿತಃ |
ಕೃತಕೌತುಕಮಾಂಗಲ್ಯಃ ಪಾಣಿನಾ ಪಾಣಿಮಸ್ಪೃಶತ್ ||132||

ಪ್ರಭೂತಾಜ್ಯೇನ ಹವಿಷಾ ಹುತ್ವಾ ಮಂತ್ರೈರ್ಹುತಾಶನಮ್ |
ತ್ರಿರಗ್ನಿಂ ತು ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಹುತಾಶನಮ್ ||133||

ಮಹರ್ಷಿನ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದೀನ್ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಃ ಪ್ರತೋಷ್ಯ ಚ |
ಲಬ್ಧಾನುಜ್ಞೋ ವಿವಾಹ್ಯಾಶು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮಥಾಕರೋತ್ ||134||

ಪರಾಶರೇ ಕೃತೋದ್ವಾಹೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ಷಿಗಣಾಸ್ತದಾ |
ಹೃಷ್ಪಾ ಜಗ್ಮುಃ ಕ್ಷಣಾದೇವ ವೇದವ್ಯಾಸೋ ಭವತ್ಪ್ರತಿ ||135||

ವಿವಂ ಸತ್ಯವತೀ ಹೃಷ್ಪಾ ಪೂಜಾಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಯಥೇಷ್ಟತಃ |
ಪರಾಶರೇಣ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಸದ್ಯೋ ಗರ್ಭಂ ಸುಷಾವ ಸಾ ||136||

ಜಜ್ಞೇ ಚ ಯಮುನಾದ್ವೀಪೇ ಪಾರಾಶರ್ಯಃ ಸುವೀರ್ಯವಾನ್ |
ಜಾತಮಾತ್ರಃ ಸ ವವ್ಯಧೇ ಸಪ್ತವರ್ಷೋಽಭವತ್ ತದಾ ||137||

ಸ್ನಾತ್ವಾಽಭಿವಾದ್ಯ ಪಿತರಂ ತಸ್ಯೈ ವ್ಯಾಸಃ ಸಮಾಹಿತಃ |
ಸ್ಪೃಶ್ತೀತಿ ವಚನಂ ಬೋಕ್ತಾ ದದೌ ಕಲಶಮುತ್ರಮಮ್ ||138||

ಗೃಹೀತ್ವಾ ಕಲಶಂ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ತಸ್ಯೈ ವ್ಯಾಸಃ ಸಮಾಹಿತಃ |
ತತೋ ದಾಶಭಯಾತ್ ಪತ್ನೀ ಸ್ನಾತ್ವಾ ಕನ್ಯಾ ಬಭೂವ ಸಾ ||139||

ವಸಿಷ್ಠರು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರನ್ನು ವಿವಾಹಪುರೋಹಿತರೆಂದು ಕರೆದು ವಸುವನ್ನೂ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ಋಷಿಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಶ್ರೌತವಿಧಾನದಿಂದ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು. ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞರಾದ ಪರಾಶರರೇ, ನಿಮಗೆ ಪುತ್ರಪ್ರದಳಾದ ಇವಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ. ನಿಮಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ಇವಳ ಪಾಣಿಯನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಪಾಣಿಯಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿ. ಪರಾಶರರು ವಸುವಿನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕಂಕಣಬಂಧವುಳ್ಳ ತಮ್ಮ ಪಾಣಿಯಿಂದ ಸತ್ಯವತಿಯ ಪಾಣಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದರು. ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಜ್ಞಾರೂಪ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ

ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮೂರುಸಲ ಅಗ್ನಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅಗ್ನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ದಕ್ಷಿಣೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ಅವರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಾಶರರು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಪರಾಶರರು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲು ಬಂದಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಯುಷಿಗಣಗಳು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ, ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅವತಾರವಾಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಹೀಗೆ ಸತ್ಯವತಿಯು ತನ್ನ ಪುನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಸತ್ಯಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂತುಷ್ಟಳಾಗಿ ಪರಾಶರರ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರಸವಿಸಿದಳು. ಯಮುನಾನದಿಯ ಆ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪೇತರಾದ ಪರಾಶರರ ಮಗನಾಗಿ ವ್ಯಾಸರು ಜನಿಸಿದರು. ಹುಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಅವರು ಬೆಳೆದು ಏಳುವರ್ಷದವರಾದರು. ವ್ಯಾಸರು ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ತಂದೆಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಪರಾಶರರು ಮಂಗಳವಾಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಮಂಡಲುವನ್ನು ನೀಡಿದರು. ವ್ಯಾಸರು ಕಮಂಡಲುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ವಿನಯಶೀಲರಾಗಿ ನಿಂತರು. ಅನಂತರ ದಾಶನ ಭಯದಿಂದ ಸತ್ಯವತಿಯು ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪುನಃ ಕನ್ಯೆಯೇ ಆದಳು.

(ಮಹಾಭಾರತ ಅದಿಪರ್ವ ಸಂಭವಪರ್ವ ಅ.57)

— ಪಂ|| ಆನಂದತೀರ್ಥಶರ್ಮಾ, ಆತ್ಮಕೂರು.

ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಾರುತಾವತಾರರಾದ ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

(ರಸರಂಜನೀ) — ಉಕ್ತವಿಧೋಪಾಸನಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಂ ವೇದಾದಿನಾ ಇತಿ, ತನ್ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿ-
ತಯಾ ಮುಖ್ಯಾವತಾರಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಗುರುಚರಣೋಪಾಸನಾ ಕಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್,
ಇದಾನೀಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವೇದಜಾತಂ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಮೀದೃಶೋಪಾಸನಯಾಲಂ ಕಿಂಞ ಸಾಕ್ಷಿ-
ರೂಪಜ್ಞಾನೋಪೋದ್ಬಲಕಂ ನ ಮುಖೇನೈವ ಅತ ಉಕ್ತವಿಧೋಪಾಸನಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧನ-
ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಜ್ಞಾನಾಭಿವ್ಯಕ್ತೈ ತದಭಿಮಾನಿತ್ವೇನಾಪಿ ತದುಪಾಸನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಯನ್
ತತ್ರಾದರಜನನಾಯ ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯನ್ ತದಭಿಮಾನಿನಂ ಮಾರುತಾವತಾರಂ
ಪ್ರತ್ಯಭಿಮತಮರ್ಥಮಾಶಾಸ್ತ್ರೇ — ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || ಪೂರ್ವವದೇವ ಯೋಜನಾ |

ಗುರುಗಳ ಉಪಾಸನೆಯು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ. ಆ ಜ್ಞಾನವು ವೇದಗಳಿಂದ ಬರುವುದು. ಆ ವೇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರ ಮುಖ್ಯಾವತಾರರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಪಾದಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಆ ವೇದದ ಜ್ಞಾನವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ವೇದದಿಂದ ಬಂದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವು ಗುರುಗಳ ಉಪಾಸನೆಗೆ

ಸಮರ್ಥವಲ್ಲ ಕಿಂತು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಪೋದ್ಭವಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವೇ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಜ್ಞಾನ. ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲು ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಆದರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಸಾಕ್ಷಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ ಅದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಾರುತಾವತಾರರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಎಂದು.

ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಯಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಸಪಕ್ಷೇ ಚ ಸ್ಥಿತಿಃ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಯಸ್ಯ = ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜನಸಂಬಂಧಿಚೈತನ್ಯಾಪರಪರ್ಯಾಯಸಾಕ್ಷಿರೂಪ-ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ = ಮಿತ್ರೇ ಹರೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ = ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽತಿತಯೇನ ವೃತ್ತಿಃ | ಸ್ವಾತೀಯ-ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಭ್ಯೋಽತಿತಯೇನ ಪ್ರೇಷ್ಯತಯಾ ವಿಷಯೀಕರಣಮಿತಿ ಯಾವತ್ | 'ಪಕ್ಷಃ ಸಹಾಯಗರುದಂತಿಕಸಾದ್ಯಭಿಫಲಿತಮಿತ್ರೇಷು ಚಿಲ್ಲಿವಿವರೇ ನೃಪಕುಂಜರೇ ಚ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ |

ಸಾ ಕಿಮೌಪಾಧಿಕೀ, ನೇತ್ಯಾಹ | 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನೈವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಇತಿ | ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ತಥಾ ತದ್ವಿಷಯೀಕಾರಿತ್ವಂ ಸ್ವಭಾವ ವಿವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ | ತರ್ಹಿ ತದ್ವಾಸೇಷು ದ್ವೇಷ ಬಿದಾಸೀನ್ಯಂ ವಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತತ್ರಾಹ - ಸಪಕ್ಷೇ ದಾಸವರ್ಗೇ ವೃತ್ತಿರಿತಿ || ಕಿಮನ್ಯದಾನಾದಿನಿಬಂಧನಾ, ನೇತ್ಯಾಹ - ನಿಜೇನ ಮಹಸೇತಿ || ತತ್ರಾಪಿ ಯದಿ ತಾದ್ಯತ್ಯೇವ ವೃತ್ತಿಃ ತರ್ಹ್ಯುಭಯೋರಪಿ ಸಾಮ್ಯಾಪಾತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಸ್ಥಿತಿವೃತ್ತಿರೇವ ನ ತು ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ತರ್ಹಿ ವೈಷಮ್ಯಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್ | ಸ್ಯಾದಿಯಮಾಪತ್ತಿಯಾದಿ ತತ್ತತ್-ಸ್ಥಿತ್ಯಂತಿಕ್ರಮೇಣ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚೈವಮ್ | ಕಿಂ ನಾಮ ಪರಮಮಿತ್ರಭೂತೇ ಹರೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ತದ್ವಾಸತಯಾ ತದನುಗ್ರಹಕ್ರಮಾನುಸಾರೇಣ ಮಿತ್ರಭೂತೇಽನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಮತಃ ಕ್ವಾಪತ್ತೇ-ರವಸರ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಕ್ತಂ - ನಿಜೇ ಪರಮಮುಖ್ಯೇ ಪಕ್ಷ ಇತಿ || ಸಮಾನತಯಾ ಶ್ರೀಹರ್ಯನುಕೂಲತಯಾ ಪಕ್ಷೇ ಇತಿ ಚ |

'ಯಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದದ್ದು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಜನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಚೈತನ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮಿತ್ರನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯೇನ ವೃತ್ತಿಯು(ಇರುವಿಕೆಯು) ಇದೆ.

ತನಗಿಂತ ಹಾಗೂ ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಇಷ್ಟನಾದವನು ಹರಿ ಎಂದು ಭಾವ. ಪಕ್ಷಶಬ್ದವು ಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಪಕ್ಷಃ ಸಹಾಯ ಗರುದಂತಿಕ- ಸಾಧ್ಯಭಿತ್ತಿಮಿತ್ರೇಷು ಬುಲಿವಿವರೇ ನೃಪಕುಂಜರೇ ಚ' ಎಂದು ಕೋಶವಿದೆ.

ಭಗವಂತನು ಅತ್ಯಂತ ಇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ- ವಾಗಿಯೋ ಎಂದರೆ "ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ- ದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಭಗವಂತನು ಅತ್ಯಂತ ಇಷ್ಟ ಅನ್ನಿಸುವುದು ಜೀವನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಭಗವಂತನ ದಾಸರುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೋ ಔದಾಸೀನ್ಯವೋ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು 'ಸಪಕ್ಷೇ ವೃತ್ತಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಪಕ್ಷೇ ಎಂದರೆ ದಾಸವರ್ಗ ಎಂದರ್ಥ. ಅದರಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಇರುವಿಕೆಯು. ದಾಸರಿಗೆ ಅನ್ನದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲ. 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾದರೆ ಸಮಾನತೆಯು ಬರಲಿ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ವೈಷಮ್ಯ ಬಂತಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಆಪತ್ತಿಯು ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣವು ಇದ್ದರೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪರಮಮಿತ್ರನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಆ ಹರಿಯ ದಾಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವೃತ್ತಿತ್ವವು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಜೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಮಮುಖ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಸಪಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಸಮಾನವಾದ ಪಕ್ಷ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭಕ್ತರು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ

(ರಸರಂಜನಿ) - ಶ್ರೀಹರಿದಾಸವರ್ಗಾದನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಈದೃಶವೃತ್ತೌ ಸಾಮ್ಯಪತ್ತಿಃ, ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವೃತ್ತೌ ತು ವೈಷಮ್ಯಪತ್ತಿಃ ಇತ್ಯುಭಯಥಾಽಪಿ ವಿಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ವಿಪಕ್ಷತಃ, ಉಕ್ತ- ಪಕ್ಷಶಬ್ದಾರ್ಥವಿರೋಧಿಭೂತಾತ್ ತತಃ ಏವ ತದೀಯದ್ವೇಷಾದಿವಿಷಯಾದ್ಭೂತವರ್ಗಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರುಕ್ತವಿಧವತ್ಯಭಾವ ಇತಿ । ಚಶಬ್ದೋ 'ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ 'ಶೃಣೋ ವೀರ ಮುಗ್ರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ವೇಷಃ ।

ಅಲ್ಲ! ಹರಿಯ ದಾಸರ ಗುಂಪನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಈ ರೀತಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣವು ಇದ್ದರೆ

ಸಮಾನತೆಯು ಬಂದೀತು ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿ. ಇಲ್ಲ ಬೇರೆಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ವೈಷಮ್ಯಪತ್ತಿ ಒದಗುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ — ವಿಪಕ್ಷತಃ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಪಕ್ಷ ಎಂದರೆ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ಹರಿಯ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಂದ ಎಂದು ವಿಪಕ್ಷತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಅವರಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ವೃತ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು. ಚ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾದ 'ಶೃಣ್ವೇ ವೀರಮುಗ್ರಮುಗ್ರಂ ದಮಾಯನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ದ್ವೇಷವೆಂದೋ ಔದಾಸೀನ್ಯವೆಂದೋ ಹೇಳದೆ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?

(ರಸರಂಜನೀ) — ಇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ — ದಾಸಸಮೂಹಾದನ್ಯೇ ದ್ವಿವಿಧಾಃ । ದಾನವ-
ಮಾನವಭೇದಾತ್ । ತತ್ರಾದ್ಯಾ ದ್ವೇಷಿಣಃ, ಅಂತ್ಯಾ ಔದಾಸೀನ್ಯೋಪೇತಾಃ । ಔದಾಸೀನ್ಯಂ
ಚೋಚ್ಚಸ್ಯ ನೀಚಸಾಮ್ಯೇನಾರ್ಚನಾದಿಕಮಪಿ ನ ತ್ವನರ್ಚನಮೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ । ಉಭಯೇಽಪಿ
ಹಿ ಹರಿದಿರೋಧಿನ ಏವ । ಪರಮಮಿತ್ರದ್ವೇಷೌದಾಸೀನ್ಯಯೋರುಭಯೋರಪಿ ವಿರೋಧ-
ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೇಷು ದ್ವೇಷೋ ದ್ವಿಲೇಯೇಷ್ಠೌದಾಸೀನ್ಯಮಿತಿ
ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ । ನ ಚ ವೈಷಮ್ಯಪಾತಃ । ಯಥಾಸ್ಥಿತನತಿಕ್ರಮಾತ್ ।
ಹರಿದ್ವೇಷ್ಯತ್ವಾದೇಃ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಏತದಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ 'ದ್ವೇಷ' ಇತಿ ವಾ 'ಔದಾ-
ಸೀನ್ಯಮಿ'ತಿ ವಾ ಅನುಕ್ತ್ವಾ 'ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ । ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸ್ಥಿಗ್ಧಾ ಏವ ಶ್ರೀಹರಿ-
ದ್ವೇಷವಿಷಯಾದಿಷು ಪ್ರೀತಿಪ್ರದರ್ಶನೇ ಹರಿರ್ನ ಶಿಕ್ಷಯೇದಿತಿ ಭಯಾದಿನಿಮಿತ್ತೇನ್ನೈವ ತಥಾ
ದರ್ಶಯಂತೀತಿ ಶಂಕಾ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯಾಹ — ನಿಜೇನ್ನೈವ ಮಹಸೇತಿ ॥ ಹೇಯೇ ರಾಗವತಃ
ಕಥಮನ್ಯತ್ಪ್ರೋಕ್ತವಿಧಃ ಸ್ನೇಹೋ ಘಟಿತ ಇತ್ಯತ ಆಹ — ಬಾಧಿತೇ ಹೇಯೇ ಗೇಹಾದೌ
ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತಿನೇತಿ ॥ ಸಾಕ್ಷಿಣಿ ಧರ್ಮಸಮುಚ್ಚಾಯಕೋಽಧಶಬ್ದಃ । ಸಕ್ಷಭಾವೋಽಪಿತಿ ।
ಅನ್ಯತ್ರ ಸ್ನೇಹಾಭಾವೋಽಪಿ ಕಿಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕೋ ನೇತ್ಯಾಹ — ನಿಜೇನ್ನೈವ ಮಹಸೇತಿ ॥

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ — ಹರಿಯ ಭಕ್ತರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರು ಎರಡು ತರಹ ಇರುವರು. ದಾನವರು ಹಾಗೂ ಮಾನವರು. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರು ದ್ವೇಷಿಗಳು; ಕೊನೆಯವರು ಔದಾಸೀನ್ಯವುಳ್ಳವರು. ಔದಾಸೀನ್ಯ ಎಂದರೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡದಿರುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಹೊರತು ಉತ್ತಮರನ್ನು ಅಧಮರ ಜೊತೆಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ಕೂಡ. ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡ ಹರಿಯ ವಿರೋಧಿಗಳೇ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿರೋಧ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಪರಮಮಿತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ

ದ್ವೇಷ, ಔದಾಸೀನ್ಯ ಎರಡೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಎರಡನೆಯವರಲ್ಲಿ ಔದಾಸೀನ್ಯ ಎಂದು ಇಷ್ಟೊಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲ! ಈ ರೀತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇಕೆ? ಎಂದರೆ ಅವರ ಸ್ವಭಾವಾನುಗುಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಹರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ದ್ವೇಷ ಹರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಔದಾಸೀನ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ವೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ದ್ವೇಷ ಎಂದಾಗಲೀ ಔದಾಸೀನ್ಯವೆಂದಾಗಲೀ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವಿರುವವರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು ಹರಿಯ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವಿರುವವರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ಹರಿಯು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಭಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹಾಗೆ ಪ್ರೀತಿಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಂಕೆಬರದಿರಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಿಜೇನ್ಯವ ಮಹಸಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗ ಇದ್ದಾಗ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸ್ನೇಹವು ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಬಾಧಿತೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಯವಾದ ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ ಎಂದು. ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯಮಾಡಲು 'ಅಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗ 'ಸತ್ಕಥಾವೋಽಪಿ' - ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಿಗುವುದು. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದಾದರೋ ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ 'ನಿಜೇನ್ಯವ ಮಹಸಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ.

ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ದಮಾಯನ್

* ಶೃಣ್ವೇ ವೀರ ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ದಮಾಯನ್ ಅನ್ಯಮನ್ಯಮತಿನೇನೀಯಮಾನಃ |

ಏಧಮಾನದ್ವಿಳುಭಯಸ್ಯ ರಾಜಾ ಚೋಷ್ಣಯತೇ ವಿಶ ಇಂದ್ರೋ ಮನುಷ್ಯಾನ್ '

(ಋಗ್ವೇದ 6ಮಂ. 47ಸೂ. 16ಋಕ್) (ತಾ.ನಿ. 1/99)

ವೀರಃ = ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ , ಇಂದ್ರಃ = ಮಹಾವಿಶ್ವರ್ಯವಂತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು , ಉಗ್ರಂ ಉಗ್ರಂ = ಅಸುರಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನೂ , ದಮಯನ್ = ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನಾಗಿ , ಅನ್ಯಂ ಅನ್ಯಂ = ಅಸುರಭಿನ್ನಸ್ವಭಾವದ (ದೇವಸ್ವಭಾವದ) ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನೂ, ಅತಿನೇನೀಯಮಾನಃ = ಸಂಸಾರದಿಂದ ದಾಟಿಸುವನೆಂದು, ಶೃಣ್ವೇ = ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ) . ಏಧಮಾನ್ ದ್ವಿಚ್ = ಸ್ವಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವವರನ್ನು ಸಹಿಸದವನು , ಉಭಯಸ್ಯ ರಾಜಾ = ದೇವಾಸುರಸ್ವಭಾವದವರಿಗೆಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿಯು, ಮನುಷ್ಯಾನ್ ವಿಶಃ = ಮಧ್ಯವರ್ತಿಗಳಾದ (ಮನುಷ್ಯಮಧ್ಯಮರಾದ) ರಾಜಸರನ್ನು , ಚೋಷ್ಣಯತೇ = ನಿತ್ಯವೂ ಸುಕ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ.

•• वीरोऽध्ववसितान्तगामी । इन्द्रः परमेश्वरः । उग्रमुग्रं सर्वान् दुष्टप्रकृतीन् दमयन्

ನಿತ್ಯನರಕಂ ಪ್ರಾಪಯನ್ ಅನ್ಯಮನ್ಯಂ ಸರ್ವಾನ್ ಸತ್ಸ್ವಭಾವಾನತಿನೆನೀಯಮಾನಃ ಸಂಸಾರಂ ಭೃಶಮತಿಕ್ರಾಮಯನ್
 ಸ್ವಯಂಯತಾತಿರೇಕೈಧಮಾನಂ ದ್ವೇಷೀತ್ಯಧಮಾನದ್ವಿಡ್ | ಶೃಣ್ವೇ ಶೃಯತೇ | ಕುತ ಉಭಯಸ್ಯ ದೇವತಾಸುರವರ್ಗಸ್ಯ
 ರಾಜಾ ಯತಃ | ಕಿಂಚ ಮನ್ವಾನ್ವಿಶಾಃ ಪ್ರಜಾಶ್ಚೋಷ್ಯತೇ ನಿತ್ಯಂ ಪರಿವರ್ತಯತಿ | (ಸುಧಾ - ಅನು. 3-4-
 ಶ್ಲೋ 108)

** ತತ್ರ ದೇವಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಂ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಪಿ ಸಮರ್ಥತೇ - ಶೃಣ್ವ
 ಇತಿ || ವೀರಃ ಅಧ್ಯವಸಿತಾಂತಗಾಮೀ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಃ ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ಲೋಕೋಪದ್ರವಕರಣಾತ್
 ಕ್ರೂರಂ ಕ್ರೂರಂ ದೈತ್ಯಜನಂ ದಮಾಯನ್ ದಮಯನ್ ಅಂಧೇತಮಸಿ ದಂಡಯನ್ | ದಮನಸ್ಯ
 ದೀರ್ಘಕಾಲೀನತ್ವಸೂಚನಾಯ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದೀರ್ಘಃ | ಅನ್ಯಮನ್ಯಮ್ ಉಗ್ರಾದನ್ಯಮನ್ಯಂ
 ಶಾಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ವಜ್ಜನಗಣಮ್ ಅತಿ ಅತಿಶಯಿತಂ ಸ್ಥಾನಂ ನೇನೀಯಮಾನಃ ನಿಶರಾಂ ನಯನ್
 ಶೃಣ್ವೇ | ಶುಶ್ರುವೇ ಶ್ರುಯತೇ ವಾ | ಉಭಯೇಷಾಮಪಿ ಸ್ವಾಧೀನತ್ವಾತ್ ನ ಕೇನಾಪಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಃ
 ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಉಭಯಸ್ಯೇತಿ || ಉಭಯಸ್ಯ ದೇವವರ್ಗಸ್ಯಾಸುರವರ್ಗಸ್ಯ
 ಚ ರಾಜಾ ನಿಯಾಮಕಃ | ಇಂದ್ರಃ = ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವಾನ್ ನಾರಾಯಣಃ | ಭಕ್ತಂ ಬಲಿಂ
 ಕಸ್ಮಾದಧೋಲೋಕಮನಯತ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ವಿಧಮಾನದ್ವಿಡಿತಿ || ವಿಧಮಾನಮ್
 ಉಗ್ರತಪಃಪದಿಶಕ್ತ್ಯಾ ವರ್ಧಮಾನಂ ದ್ವೇಷಿ ತದತಿಕ್ರಮಂ ನ ಸಹತ ಇತಿ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಅತಃ ಏವ
 ಸ್ವಾಧಿಕಗರುಡದ್ರೋಹಕರ್ತುಃ ಕಾಲಿಯಸ್ಯ ಮರ್ದನಮ್ | ಉಭಯೋರಂತೇ ಮಹದೈಶ್ವ-
 ರ್ಯದಾನ್ಯಾತ್ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಏವ ದ್ವೇಷೋ ನ ತು ದೈತ್ಯಾದಾವಿವ ಸದಾತನ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |
 ವಿಶಃ ಕೃಷೀವಲಾದಿರಿವ | ಪ್ರಾಯಃ ಸ್ವೋದರಪೂರಣೋಪಯುಕ್ತಮಧ್ಯಮಾರ್ಗಮೇವ ವಿಶಂತೀತಿ
 ವಿಶಃ | ವಿಶೋ ಮನುಷ್ಯಾನ್ | ದೈತ್ಯಾದಿವತ್ ನಾತ್ಯುಗ್ರಾನ್ | ದೇವಾದಿವನ್ನಾತಿಶಾಂತಾನ್ |
 ಯದ್ವಾ ಕದಾಚಿದ್ ಅಧಮಾನ್ ವಿಶಂತಿ | ಕದಾಚಿದ್ ಉತ್ತಮಾನ್ ವಿಶಂತೀತಿ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನ್
 ಚೋಷ್ಯಯತೇ | ಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖಾಖ್ಯನಿತ್ಯಸಂಸಾರ ಏವ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ | 'ಚಕೂ
 ಪರಿವರ್ತನೇ' ಇತಿ ಧಾತುಃ | - (ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

- ವಿಧಮಾನದ್ವಿಟ್ ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೆಸರು. ವಿಧಮಾನ ಎಂದರೆ ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು
 ಮೊದಲಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾತಿಕ್ರಮೇಣ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿ
 = ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾತಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿ ಫಲ ಹೊಂದುವ ವಿಷಯದ ಒಗ್ಗಿ
 ಭಗವಂತನು ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾಳಿಂಗನಿಗಿಂತ ಅಧಿಕನಾದ ಗರುಡನಿಗೆ ದ್ರೋಹ-
 ಮಾಡಿದ ಕಾಳಿಂಗನನ್ನು ಮರ್ದನಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ವಿಶಃ ಎಂದರೆ ಕೃಷೀವಲಾದಿಗಳಂತೆ
 ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಮ್ಮ ಉದರ ಪೂರಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ.

ದಮಯನ್ ಎನ್ನುವ ಬದಲು ದಮಾಯನ್ ಎಂದು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ದೈತ್ಯಜನರಿಗೆ ಆಗುವ ಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಏತಾದೃಶಪ್ರಮಾಣ ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಶುದ್ಧಂ ಅತುಲಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ

(ರಸರಂಜನೀ) — ನನು ಲೋಕೇ ಕಷಿಂಕ್ಷಿದ್ವಾಚಾದೌ ದೃಢತರಸಹಜಸ್ಯೇಹವತಾಮುಪಿ ಬಲವನ್ನಿಮಿತ್ತಸನ್ನಿವೇಶೇನ ತತ್ತತೀಪಾದಿಕಾರಿಣಾಮನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿದರ್ಶನಾದ್ಧರೌ ತದ್ವಾಸೇಷು ಸ್ವಿಗ್ಧಾನಾಮುಪಿ ಪ್ರಬಲನಿಮಿತ್ತವಶೇನ ತದೀಯದ್ವೇಷಾದಿಸಂಪತ್ಯಾನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕಸ್ತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷೋ ವಿರೋಧಿಭ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ — ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿನಾಂ ತದ್ವಿರೋಧಿಕಾರ್ಯಕಾರಣಾದೀನಾಂ ಯುಕ್ತಿಯೋಗೋ ನಾಸ್ತೀತಿ । ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಣಾಂ ತೇಷಾಮಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರವಶೇನ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫುರಿತಿ ಶಂಕಾಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ — ಏವೇತಿ || ಅಯಮಾಶಯಃ — ಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿನೋಽನಿವ್ವಾಚರಣಾದಯಃ ಸರ್ವಥಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಾಣಾಂ ನ ಸಂತ್ಯೇದ । ಯೇ ಚ ಪ್ರಾರಬ್ಧವಶಾತ್ ಶಾಪಾದಿನಿಮಿತ್ತೇನ ಭವ-ವಿಶೇಷೈರ್ವ್ಯತ್ಯಂತೇ ತೇಽಪ್ಯಾವಿಷ್ಟಾ ಸುರಕೃತಾ ಏವ ತತಸ್ತೇಷಾಮೇವ ಫಲದಾ ಅತ ಏವ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ನಾಸ್ತೇವೇತ್ಯೇದ ವಕ್ರವ್ಯೇ ನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್ ತದೀಯತಯಾ ದೈತ್ಯಮಾನಾಣಾಂ ತೇಷಾಂ ಗತಿಂ ವಕ್ತುಂ ಯಾತ್ರಃ ಸಂಬಂಧಃ ಫಲಜನಕತ್ವರೂಪ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ । ಏತಾದೃಶಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸಾಕ್ಷ್ಯೇವೇತಿ ಸೂಚನಾಯ —

‘ಶುದ್ಧಮತುಲಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ’,

‘..... ಶುದ್ಧಂ ಸಂಸಾರಗೇಷ್ಠಪಿ ।

ನಿರೋಜಪತ್ನಾತಿನಿಯಮಾತ್ ತದ್ವಲಿಪ್ತವಮಂ ಮತಮ್’

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಯೋಃ ನಿರೋಜಪತ್ನಾತಿನಿಯಮಾಸದೃಶತ್ವಯೋಃ ಸಂಕೀರ್ತನಮ್ । ಸ ತದಭಿ-ಮಾನೀ । ಅಭೇದವೃಪದೇಶಗತಿಃ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ । ಪ್ರಾರ್ಥಿತೋ ಹರಿರಪಿ ನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಯಚ್ಛತಿ ಕಿಂಕು ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಪ್ರಾಣದ್ವಾರೇಣಾತೋಽಪಿ ಏತದವಶಾಸನಮಾವಶ್ಯಕಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಕ್ತಮ್ — ಅನಂದತೀರ್ಥ ಇತಿ ||

ಅಲ್ಪ! ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತದೃಢವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ನೇಹ ಇರುವವರಾದರೂ ಯಾವಾಗಲಾದರೂಮೈ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ರಾಜನಿಗೆ ವಿರೋಧ-ವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅನರ್ಥ ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹರಿಯ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಹೊಂದಿದ್ದವರೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅನರ್ಥ

ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಹರಿಭಕ್ತರಿಗೂ ಹರಿಯ ವಿರೋಧಿಗಳಿಗೂ ಏನು ವ್ಯತ್ಯಾಸ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ತಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿಯಾದ ಆ ಭಗವಂತನ ದ್ವೇಷ ಹಾಗೂ ಅವನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವುದು ಹಾಗೂ ಮಾಡಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಹರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇರಬಹುದಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ತೇವ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಏವ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ತಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಾನುಗುಣವಾಗಂತೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಯಾರು ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದಾಗಿ ಶಾಪಾದಿಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾಪಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅವರಾದರೋ ದೇವತೆಗಳ ವಶವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯದ ಫಲವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಿಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ನಾಸ್ತೇವ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹರಿಯ ಭಕ್ತರು ಎನ್ನುವವರಲ್ಲೂ ಕಾಣುವ ಅನಿಷ್ಟಾಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು 'ಯುಕ್ತಿಃ' ಅಂದರೆ ಸಂಬಂಧವು ಫಲಜನಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಲು 'ಶುದ್ಧಂ ಆತುಲಂ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂದು -

"ಶುದ್ಧಂ ಸಂಸಾರಗೇಷ್ಠಪಿ | ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತಿನಿಯಮಾತ್ ತದ್ಬಲಿಷ್ಠತಮಂ ಮತಮ್ |"

(ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಇತ್ಯಾದಿಕಡೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವದ ಅತ್ಯಂತ ನಿಯಮವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಸದೃಶತ್ವವನ್ನು ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ಸಃ" ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆಭೇದವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಕ್ತರು ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೆ ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಭಕ್ತರ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ದ್ವಾರಾ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷೀಂದ್ರಿಯಸಾಧನೆ - ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣ

** ಸುಖದಃ ಸ್ವಾದಿವಿಪಯಂ ಶುಧ್ಧಂ ಸಂಸಾರಗಂಧವಿ ||೨೮|| (ಅನುಷ್ಠಾ.)

ನ ಕೇವಲಮಿಶರಾಮುಕ್ತೇಫು ಕಿನ್ತು ಸಂಸಾರಗಂಧವಿ ಶುಧ್ಧಮಿನ್ದ್ರಿಯಮಗ್ನೀಕರಣೀಯಮ್ | ಕುತಃ?

ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮ್ | ಅಯಮर्थಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಸುಖದುಃಖೇಕ್ಷಾದಿವಿಷಯೋಽಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಃ | ಲಿಂಗಾಧಿನುಸಂಧಾನೇನೈವಾಹಂ ಸುಖೀತ್ಯಾದಿಸ್ಪಷ್ಟಾವಭಾಸದರ್ಶನಾತ್ | ನ ಚೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯತಾಮನ್ತರೇಣಾಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಿತ್ವಂ ಸುಖಾದೀನಾಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಧರ್ಮಾದೇರಿಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಜ್ಜಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮಿन्द्रಿಯಮಗ್ನೀಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ತದೇವ ಶುದ್ಧಮಿತಿ |

ಅಸ್ತು ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮಿन्द्रಿಯಂ ಸಂಸಾರಿಣು | ತच्छುದ್ಧಮಿತಿ ಕುತಃ? ಪ್ರಾಕೃತೇನಾಪಿ ತದಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇತಿ |

ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತಿನಿಯಮಾತ್ ತದ್ ಬಲಿಷ್ಠತಮಂ ಮತಮ್ || (ಅನುವ್ಯಾ.)

ತತ್ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಮಿन्द्रಿಯಂ ತಾವದ್ ಬಲಿಷ್ಠತಮಂ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಬಾಧ್ಯಂ ಮತಂ ಸರ್ವಥಾಂ ಸಮ್ಮತಮ್ | ನಹಿ ಕದಾಚಿದಪ್ಯಸತಿ ಸುಖೇ ಅಹಂ ಸುಖೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಸ್ತಿ | ನಾಪಿ ಸತಿ ನಾಸ್ಮಿ ಸುಖೀತಿ | ತಥಾಹಿ ಸತಿ ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಬಲಿಷ್ಠತಮತಾ ಚೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿನಿಯಮಾದೇವ ಉಪಪದ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ | ಸದೋಪಾಣಾಂ ಬಾಧದರ್ಶನನಿಯಮಾತ್ | ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತಿನಿಯಮಶ್ಚ ಶುದ್ಧಸ್ವೇವ ಧರ್ಮೋ ನ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಯ ಇತಿ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧತಾಸಿದ್ಧೀರಿತಿ |

ಏತದ್ಭುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸುಖಾದಿಕಮಿन्द्रಿಯವಿಷಯಃ, ಅಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಿತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್ | ಸುಖಾದಿವಿಷಯಮಿन्द्रಿಯಂ ಶುದ್ಧಮ್, ನಿರ್ದೋಷತಾನಿಯಮವತ್ವಾತ್; ಇಶ್ವರಾದಿನ್ದ್ರಿಯವತ್ | ವಿಮತಂ ನಿರ್ದೋಷತಾತಿನಿಯಮವತ್, ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ತದ್ಭವೇತಿ |

ಯಥಾಪಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಶುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯವತ್ವೇನ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ತದ್ಭವತಾ ಶಕ್ಯಸಾಧನಾ, ತಸ್ಯ ತತ್ಸ್ವರೂಪತಾವಗಮಾತ್ | ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚಾನಾಗಂತುಕ್ತವಾತ್ | ತಥಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದ್ ವಿಭಾವಯಿತುಮಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೋಪನ್ಯಾಸಃ | ಸುಖಾದಿವಿಷಯಂ ಸ್ವರೂಪಭೂತಂ ಚೈತನ್ಯೇಂದ್ರಿಯಂ ಹಿ ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಭಿವ್ಯಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚೇತಿ |

— ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲೂ ಈಶ್ವರ, ರಮಾ, ಮುಕ್ತರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಅದರ ಹೆಸರು ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳೂ. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯೇಕರಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಬಾಧವು ಕಂಡಿದೆ. ಇದು ಸರ್ವವಲ್ಲ, ಇದು ರಜತವಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಆದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಸುಖ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ 'ಅಹಂ ಸುಖೀ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಾಗಲೀ ಸುಖ ಇದ್ದಾಗ 'ನಾಸ್ತಿ ಸುಖೀ' ಎಂದಾಗಲೀ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯ ಸರ್ವಥಾ ಅಬಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ದೋಷ-

ರಹಿತವಾಗಿದೆ. ದೋಷರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ ಎಂಬುದಾದರೂ ಶುದ್ಧವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದ ಧರ್ಮವಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದರೆ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಚೈತನ್ಯೇಂದ್ರಿಯ ಅಥವಾ ಅದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ.

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸರೂಪ-ಉಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಣನಾಯಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ಉಪಾಸನಾ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಾ | ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸರೂಪಾ ಧ್ಯಾನರೂಪಾ ಚೇತಿ | ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೋಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಭಿಃ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತಪುರುಷಾರ್ಥಾನುಸಾರಿಧರ್ಮವತ್ತಯಾ ಪ್ರಾಣ-ನಾಯಕಸ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಶಿಕ್ಷಯತಿ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || ಯಸ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ವಿಶ್ವಶೇಷಗುಣಪೂರ್ತ್ವಾದೌ ಪರಸತ್ವಿದ್ಧಾಂತೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ವಯೋಗ್ಯೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಚ ಜ್ಞಾನರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಭ್ಯೋ ವಿಶೇಷೇಣಾಪ್ತಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ವಿಷಯೀಕರಣಂ ನಿಷ್ಠಾ ಚ | ಸಪಕ್ಷೇ ರಮಾಗುಣಪೂರ್ತ್ವಾದಿರೂಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ-ತಾರತಮ್ಯಾದಿರೂಪೇ ಚಾಪರಸತ್ವಿದ್ಧಾಂತೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ನಿಜೇನ ಸ್ವಯೋಗ್ಯೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಚ ಮಹಸಾ ಜ್ಞಾನೇನ ಸ್ಥಿತಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಿಷಯೀಕರಣಂ ನಿಷ್ಠಾ ಚ, ವಿಪಕ್ಷತ ಏತದ್ವಿರೋಧಿಪಕ್ಷಾದೌ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ತಾದೃಶಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಯೋರಭಾವ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಏತಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಯೀಭೂತಮೇ-ತದವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತತಶ್ಚ ಏತದ್ವಿಷಯಕನಿರ್ಣಯಪ್ರಾರ್ಥನಾಸಮ್ಯಕ್ತ್ವೇವ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಸಂಬಂಧೋ ನಾಸ್ತಿ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತಾರ್ಥಕತ್ವಂ ದೋಷವತಾದೇವ ಕಲ್ಪಮನ್ಯಥಾತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್ |

ಉಪಾಸನೆಯು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಭ್ಯಾಸ; ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರು ತಮಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ಧರ್ಮಗಳಿರುವಂತೆ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂದು. ಯಸ್ಯ - ಎಂದರೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ಪರಸತ್ವಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಭಗವಂತನು ಅಶೇಷ-ಗುಣಪೂರ್ಣ, ದೋಷವಿರೂಪ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ - ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆ-ಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದವರಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ - ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಇಂತಹ ಸತ್ವಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಸಪಕ್ಷೇ - ಅಪರಸತ್ತಿದ್ದಾಂತವೆನಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಗುಣಪೂರ್ಣಳು; ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೂ, ಮಹಸಾ - ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಸ್ಥಿತಿ: - ಇರುವಿಕೆಯು ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಠೆ.

ವಿಪಕ್ಷತ: ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: - ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಅಪರಸಿದ್ದಾಂತ ಹಾಗೂ ಪರಸಿದ್ದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ಸಿದ್ದಾಂತಗಳು ಇವರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಠೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು ಅಸತ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದರ ವಿಷಯಕವಾದ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ - ಬಾಧಿತೇ. ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಾಧೆ ಇರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ತಿ: - ಅಂದರೆ ಸಂಬಂಧವು ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವು ಬಾಧಿತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ದೋಷದಿಂದಲೇ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವೂ ಬಾಧಿತವಾಗಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿನಾಸ್ತಿ, ಶುದ್ಧಂ, ಅತುಲಂ ಇತ್ಯಾದಿಪದಗಳ ವಿವರಣೆ

(ರಸರಂಜಿನೀ) - ನ ಚಾತ್ರ ದೋಷಾವಕಾಶೋಽಸ್ತಿ । ಋಜುತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ 'ವೈ'ಶಬ್ದೇನಾ-
ಚಪ್ಪೇ । ನನು ಏತದ್ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣದರ್ಶನೇ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಮೀದೃತಮೇತದ್ ಧ್ಯಾನಂ ನ ನಿಷ್ಕಾ-
ಮಾಸಾದಯತಿ । ಅತಸ್ತಾದೃಶಾನಾಮಪ್ಯಶಕ್ಯಾ ನಿಷ್ಕಾ ಕಥಮಸ್ಯದಭ್ಯರ್ಥನೀಯಾ ಭವೇದಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿನಾಸ್ತಿ ಇತಿ ॥ ಯತ: ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಉಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರತಿ-
ಪಾದಕತ್ವಮೇವ ಯತಶ್ಚಾಪಾತತ ಉಕ್ತಾರ್ಥವಿರೋಧಿನ: ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಸಾಪಕಾತತ್ವಮೇವ
ನಿರವಕಾಶಸ್ಯ ತ್ವೇತದ್ವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವಾತ: ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ನಾಸ್ತಿತಿ
'ಏವ'ಕಾರೇಣಾಹ । ಯುಕ್ತಶಬ್ದಸ್ತಾರಸ್ಯಂ ಪ್ರಥಮವ್ಯಾಖ್ಯಾವತ್ । ಯಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರವರ್ತಕ:
'ವಿಪ್ರಾ: ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿವತ್ । ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಮಪಿ ನಾನ್ಯಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ಕಿಂತು ಮುಖ್ಯಮೇವ
ಇತ್ಯಾಶಯೇನ 'ಅತುಲಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಕಿಂ ವಿಪ್ರಲಂಭಾದಿನಾ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಮ್, ನೇತ್ಯಾಹ - ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ ॥ ಕಥಂ
ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಮ್ ಇತ್ಯತೋ ದ್ವೇಧಾಸ್ತಿತಿ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಇತಿ, ಮುನಿರುಪದೇಶಕ ಇತಿ ಚಾಹ । ಏತತ್ತಂಭಾವನಾಯಾಹ - ಭಗವಾ-
ನಿತಿ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸೋಪಯುಕ್ತೋಕ್ತಸಿದ್ದಾಂತಗೋಚರವಿಷ್ವನಿರ್ಣಯಾಭಾವೇ ತದಯೋಗೇನ
ಸ ಏವ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ವಿನಿರ್ಣಯಾಯೇತಿ ॥

ಪ್ರಕೃತ ಇವರಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ದೋಷಗಳಿದ್ದರೆ ಇವರು ಋಷಿಗಳು ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು 'ವೈ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ಪರಾಪರಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣಕಂಡರೆ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ ಅವರು ಮಾಡುವ ಧ್ಯಾನವು ನಿಷ್ಕೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅಶಕ್ತವಾದ ನಿಷ್ಕೆಯನ್ನು ಅವರಿಂದ ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ - ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಸ್ತರ್ನಾಸ್ತಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವು ವಿರೋಧಿ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತೀರೋ ಅದನ್ನು ನಾವು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಅಥವಾ ನೀವು ವಿರೋಧಿಯೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಆ ಅರ್ಥವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ನಿರವಕಾಶದ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವು ನೀವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ಇತ್ಯಾದಿರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಏವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. "ಯಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ" ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಪ್ರವರ್ತಕವೋ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಕ: ಎಂಬರ್ಥವು 'ವಿಪ್ರಾ: ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವವು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಬೇರೆಯವರಂತೆ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಅತುಲಂ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೋಸಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು "ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಂ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇವರು ಹೇಗೆ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರವರ್ತಕರು ಎಂದರೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಆನಂದಕರಂ ತೀರ್ಥಂ ಯಸ್ಮಾತ್' - ಆನಂದಪ್ರದವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗೂ ಉಪದೇಶಕರಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಸಂಭಾವಿತ ಎಂದು "ಭಗವಾನ್" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪರಾಪರಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿಶ್ಚಯ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ವಿನಿರ್ಣಯಾಯ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಧ್ಯಾನರೂಪೋಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಣನಾಯಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹಾಗೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸ್ವ ನಿಜೇ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ

(ರಸರಂಜನೀ) — ಪರಾಪರತತ್ವಸಂಶಯವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷಹೇಯತ್ವಜ್ಞಾನವಿಷಯಭಾಗತದಾಕಾಂಕ್ಷಾ ರೂಪದೋಷಲೇಶವತಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯೋಪಾಸನಾಧಿಕಾರೋ ನ ಸಿದ್ಧತಿ. ಅತಸ್ತದ್ವೋಷ-

ದೂರೀಕರಣಾಯ ತದನುಕೂಲಗುಣೋಪಸಂಹಾರೇಣಿ ಕರುಣಾನಾಯಕಸ್ತವನಮೇವಾನು-
ಪವನಮಾದರೇಣ ದ್ವಿತೀಯೋಪಾಸನಾಧಿಕರಿಭಃ ಕರಣೀಯಮಿತಿ ಸ್ವಾನುಗ್ರಾಹ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯತಿ
— ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || ಯಸ್ಯ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ಮುಖ್ಯೇ ಸಾಧ್ಯೇ ಶ್ರೀಹರೌ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ವೀಯೇನ
ಸ್ವಯೋಗ್ಯೇನ ಜ್ಞಾನಾಖ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ವಾಪ್ಯವಿಷಯೀಕರಣಾನ್ನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಯಾವತ್ |
ಸಪಕ್ಷೇ ಪಕ್ಷಾನುಕೂಲೇನಪರತತ್ವೇ ಸ್ಥಿತಿಪ್ರಥಾ ತಥ್ಯೇನ ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಃ | ವಿಪಕ್ಷತೋ
ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ತದ್ವೇಯತ್ವಜ್ಞಾನಮಿತಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಃ | ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯಸಕ್ತಿ-
ಭೋಗೋ ನ ಚ | ಅಥತಬ್ಬ ಉಪಾಸನಾಸಾಧನಸಮುಚ್ಚಯೇ | ಹೇಯಭೋಗಾಭಾವಸ್ಯ 'ನ
ಮೇ ಹೃದೀಕಾಣಿ ಪತಂತ್ಯಸತ್ಪಥೇ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ವೈಶಬ್ಧೇನ ಸೂಚಯತಿ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ
ಮೋಕ್ಷದಿರೋಧಿನಾಂ ಮನಸಾಪ್ಯನ್ಯಕಾಮಾನಾಂ ಯುಕ್ತಿಯೋಗೋ ನಾಸ್ತಿ |

ಯದಾ ಖಲು ಯದನುಗ್ರಹಪಾತ್ರಾಣಾಂ ಸತಾಂ ನ ಕಿಮಪ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷ್ಯಮಸ್ತೀತಿ -

'ಮತ್ತೋಷ್ಯನಂತಾತ್ ಪರತಃ ಪರಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಪದರ್ಗಾಧಿಪತೇಃ ನ ಕಿಂಚಿತ್ |

ಯೇಷಾಂ ಕಿಮು ಸ್ಮಾತ್ ಇತರೇಣ ತೇಷಾಂ ಅಕಿಂಚನಾನಾಂ ಮಯಿ ಭಕ್ತಿಭಾಜಾವತ್ ||'

ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಂ, ತದಾ ಕಿಮು ವಾಚ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ - ವಿವೇತಿ ||
ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಹರ್ಯನುಗ್ರಹಸಂಪತ್ತಯೇ ವಿತಾದೃಶಗುಣವಾನ್ ಭೂತ್ವಾನ್ಯಾನಪಿ ಸ್ವಭಕ್ತಾನ್
ತಥೈವ ಪ್ರವರ್ತಯತೀತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ - ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರವರ್ತಕ ಇತಿ ||

ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಭವಾನ್ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಯಥಾತ್ಮಭೂಃ |

ಅಪರೇ ಹ್ಯ(ಚಾ)ನುತಿಷ್ಯಂತಿ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಪೂರ್ವಭ್ಯಃ ಕೃತಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿವತ್ |

ತದಪಿ ನ ಇತರಸಮಕಕ್ಷ್ಯತಯಾ ಇತ್ಯಾಹ - ಅತುಲಮಿತಿ || ಕಿಮನ್ಯಾನ್ ವಂಚಯಿತುಮೇವಂ
ಕುರುತ ಇತ್ಯತೋ ನೇತ್ಯಾಹ - ಶುದ್ಧಮಿತಿ || ಸ ಉತ್ತವಿಧೋಪಾಸನಾಸಾಧನಸಂಪತ್ತಿ-
ಪೂರ್ವಕೋಪಾಸನಾಸಿದ್ಧಿಸಂಪಾದನದ್ವಾರಾ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾತ್ಮಾರಾಯ ಭೂಯಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ |
ಉಪಾಸನಾಸಾಧನಜಾತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾತ್ಮಾರಸ್ಯ ಚ ದಾತೃತ್ವಸಂಭಾವನಾಯ - ಭಗವಾನ್ ಇತಿ ||
ಉಪಾಸನಾಸಿದ್ಧಿಸಂಪಾದನಸಂಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ - ಮುನಿರಿತಿ || ವಿತತ್ಪರ್ವಮಸ್ಯ ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗ-
ತಿಂತ್ವನಾದಿತಃ ಶ್ರೀಹರಿಧ್ಯಾನಾದಿಬಲ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ - ಅನಂದತೀರ್ಥ ಇತಿ || ಪ್ರಥಮ-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ | ಅನೇನ -

"..... ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಾಪ್ಯಾಂಜುಜಾತ್ |

ಆವಿರ್ಭೂತಮಮಂದಬೋಧಭಗವತ್ಪಾದಾನ್ ಪ್ರಪದ್ಯೇಯಥ ತಾನ್"

ಇತಿ ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಮೂಲಕರ್ತೃತೋಪಾಧಿನಾ ತತ್ತತಿಪತ್ತಿ: ಪ್ರಾರ್ಥಿತಾ ।

ಪರಾಪರತತ್ವಗಳ ಸಂಶಯವಿರುವವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷವು ಹೇಯ ಎನ್ನುವ ಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲದಿರುವವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಹೇಯವಾದದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಈ ಎಲ್ಲದೋಷಗಳ ಲೇಶ ಇದ್ದವರಿಗೂ ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಎರಡನೆಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ದೋಷ ದೂರವಾಗಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಗುಣಗಳು ಬರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಯಾದ ಆ ವಾಯುದೇವರನ್ನೇ ಅತಿ ಆದರದಿಂದ ದ್ವಿತೀಯೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಎಂದು.

'ಯಸ್ಯ' - ಯಾರಿಗೆ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ಮುಖ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ. ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ - ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ: - ವ್ಯಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಿದೆ. ಸಪಕ್ಷೇ - ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅಪರತತ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇದೆ. ಹಾಗೂ ಅದು ಸತ್ಯ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೂ ಇದೆ. ವಿಪಕ್ಷತ: - ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತ: - ಅದು ಹೇಯ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಬಾಧಿತೇ - ಬಾಧಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ತಿ: - ಭೋಗವು ನ ಚ - ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಹೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೋಗ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ ಎಂಬುದನ್ನು 'ವೈ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನ ಮೇ ಹೃಷೀಕಾಣಿ ಪತಂತ್ಯಸತ್ಪಥೇ ಯನ್ಮೈ ಹೃದೌತ್ಯಂತೃವತಾ ಧೃತೋ ಹರಿ:' (ಭಾಗ.) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸಾ ಅಪಿ ಬೇರೆಯಕಡೆ ಕಾಮನೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಯಾವಾಗ ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಭೋಗವು ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದದ್ದು ಇಲ್ಲವೋ ಆಗ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ -

ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಮಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ

'ಮತ್ತೋಪ್ಯಂತಾತ್ ಪರತ: ಪರಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಪವರ್ಗಾಧಿಪತೇ: ನ ಕಿಂಚಿತ್ ।

ಯೇಷಾಂ ಕಿಮು ಸ್ಮಾತ್ ಇತರೇಣ ತೇಷಾಂ ಅಕಿಂಚನಾನಾಂ ಮಯಿ ಭಕ್ತಿಭಾಜಾಮ್ ॥

* ನಾನು ಅನಂತ ಅರ್ಥಾತ್ ನಾಶವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವವನು. 'ಪರಮಿತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವವನು. ಪರಾತ್ಪರ ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಸ್ವರ್ಗಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ. ಇಂಥ ನನ್ನಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಏನೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನನಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಾದ ರಾಜರುಗಳಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಇವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು. 'ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಮಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ' ಎನ್ನುವ ಅಕಿಂಚನರು. ಅಂದರೆ ಅ - ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ, ಅವನೇ ಕಿಂಚನ ಅರ್ಥಾತ್ ದ್ರವ್ಯದಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುವವನು. ದ್ರವ್ಯ ಎಂದರೆ ಲೌಕಿಕವಾದ ಸಂಪತ್ತು. ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಇರುವ ಜನರು ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಗವಂತನು ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು. (ಖುಷಭನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಮಾತು)

** 'ಅಕಿಂಚನಾನಾಮಪಿ' - ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷ್ವರಿ ಯೇ ನಿಸ್ತುಹಾ ಮದ್ಭಕ್ತಾಶ್ಚ ತೇ ಅತಿಶಯೇನ ಪೂಜ್ಯಾ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ಮತ್ತೋಽಪೀತಿ || ಅನಂತಾದಿತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣತ್ರಯೇಣ ಸ್ವಸ್ವ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವತ್ರಾನನ್ಯಾಧೀನತಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಪ್ರಧಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | 'ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಮಸ್ತಿ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ತೇಷಾಮಿತರೇಣೋಕ್ತವಿಪರೀತೇನ ರಾಜಾದಿನಾ ಕಿಮು ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಕಿಮಪಿ | ಅತ್ರ ಹೇತುಕಥನಾಯೋಕ್ತಮ್ - ಅಕಿಂಚನಾನಾಮಿತಿ || ಅಃ ಪರಮಾತ್ಮೈವ ಕಿಂಚನಂ ದ್ರವ್ಯವತ್ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯೋ ತೇಷಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತದಪಿ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಮಯಿ ಭಕ್ತಿಭಾಜಾಮಿತಿ ||

ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಈ ರೀತಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬೇರೆಯ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ -

ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಭವಾನ್

ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಭವಾನ್ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಯಥಾತ್ಮಭೂಃ |

ಅಪರೇ ಹ್ಯ(ಚಾ)ನುತಿಷ್ಠಂತಿ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಪೂರ್ವಜೈಃ ಕೃತಮ್ || (ಭಾಗ. 2-8-25)

* ನೀವು ಪರಮಾಪ್ತರು. ಹಿಂದಿನವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿರಿಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಎನ್ನುವುದು ಪರಮಾಪ್ತರು ನಿಜ. ಅದರಂತೆ ಅವರಿಂದ ನಾರದರ ಮತ್ತು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮೂಲಕ ಉಪದೇಶಪಡೆದ ನೀವೂ ಕೂಡ ಅವರಂತೆಯೇ ಆಪ್ತರು. (ಪರೀಕ್ಷಿತರಾಜ ಶುಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿದು) ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. - ಮಹಾಮುನಿಗಳೆನಿಸಿದವರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಮುಂತಾದವರಂತೆ ಮೋಸಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದೂ ಕೂಡ

ನಿಮಿಗಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ಹೊರಟಿದೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಕೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನೀವೇ ಪ್ರಮಾಣ ಅಂದರೆ ಆಪ್ತರು ವಿಪ್ರಲಂಭಕರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಗನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಪ್ರಮಾಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅತ್ಯಂತ ಆಪ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಮಾಣರಾದಂತೆ ನೀವೂ (ಶುಕಮುನಿಗಳು) ಪ್ರಮಾಣರೇ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಪಾಂ ಎಂದರೆ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಜರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಇತರ ಋಷಿಗಳೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಆಪ್ತರಲ್ಲ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಿಷ್ಯರೂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದು ಅಸಂಭವ ಆದೀತು || ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿರಿಯರ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವ ನೀವು ಆಪ್ತರೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

•• 'ಪರಮೇಷ್ಟೀ' - (ಭಾಗ.ತಾ.) ಯಸ್ಮಾದನುತಿಷ್ಠಂತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಪ್ರಮಾಣಮ್ |

* ಮಹಾಮುನಿನಾಮಪಿ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾದೀನಾಮಿವ ವಿಪ್ರಲಂಭಕತ್ವಂ ಸಂಭಾವಿತಂ ತದಪಿ ತ್ವಯಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ || ಅತ್ರ = ಪೃಷ್ಠೇಷ್ಟರ್ಥೇಷು, ಭವಾನ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ಆಪ್ತೋ ನ ವಿಪ್ರಲಂಭಕಃ | ಕುತಃ? ಹಿ ಯಸ್ಮಾದತ್ತಾನ್ಯತ್ರ ಚಾರ್ಥೇಷು ಆತ್ಮಭೂಃ ಪರಮಾತ್ಮ ಪುತ್ರಃ | ಅತ್ರ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಪ್ರಮಾಣಮಾಪ್ತತಮಃ | ತಥಾತ್ಮೇಽಪಿ ಕುತೋ ಯಥಾ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಥಾ ಭವಾನ್ | ನಾರದವ್ಯಾಸದ್ವಾರಾಗತಪರಮೇಷ್ಟಿಸಂಪ್ರದಾಯವತ್ ಕೃತತ್ವಾತ್ ತ್ವಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನನ್ನೇವಮ್ ಉತ್ತರಾರ್ಧವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿನಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೇಷು ಆಪ್ತತ್ವಸಮರ್ಥನಾಯ ತದುಪಯೋಗ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ತದ್ಯೋಜನಾಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಯಸ್ಮಾದಿತಿ || ಅನೇನ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ದರ್ಶಿತಃ | ಪೂರ್ವಪಾಂ ಮರೀಚ್ಯಾದೀನಾಂ ಪೂರ್ವಜೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿಃ ಕೃತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಮ್ ಅಪರೇಽನ್ಯೇಽಪಿ ಋಷಯೋಽನುತಿಷ್ಠಂತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಪ್ರಮಾಣಮ್ | ನ ಹಿ ಪರಮೇಷ್ಟಿನ ಆಪ್ತತ್ವಾಭಾವೇ ಸರ್ವಪಾಂ ಶಿಷ್ಯಾನಾಮವಿಗಾಂನೇನ ತದುಕ್ತಾನುಷ್ಠಾನಂ ಸಂಭವತಿ | ಅತೋ ಯಥಾ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಥಾ ತತ್ಸಂಪ್ರದಾಯವತ್ ಭವಾನಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ || (ಭಾಗವತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಈ ರೀತಿಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅನುಷ್ಠಾನವಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಹುಲಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಒಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು 'ಕುದ್ಧಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಚಾರ್ಯರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉಪಾಸನಾಸಾಧನಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಉಪಾಸನಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನೂಲಕ ತತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಉಪಾಸನಾಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ತತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು "ಭಗವಾನ್" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಾಸನಾಸಿದ್ಧಿಯ ಸಂಪಾದನೆಯ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ "ಮುನಿಃ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು "ಆನಂದತೀರ್ಥಃ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮೊದಲನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ "ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಸ್ಯಾಂಬುಜಾತ್ ಆವಿರ್ಭೂತಮು-ಮಂದಬೋಧಭಗವತ್ಪಾದಾನ್ ಪ್ರಪದ್ಯೇಽಥ ತಾನ್" ತಮ್ಮಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಮೂಲಕ ಅವರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು) ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

** ಸ್ವಾಂತಿಧ್ವಾಂತನಿಕ್ರುಂತನೇ ಜಿತಮಹಾವೈಕರ್ತನಾಂಶುತ್ರಜಂ

ನಿರ್ದೌಪಂ ಜಿತಚಂದ್ರಚಂದ್ರಿಕಮಲಂ ತಾಪತ್ರಯಾನ್ಮೂಲನೇ ।

ಗಾಂಭೀರ್ಯೇ ಜಿತಸಿಂಧುರಾಜಮಮಿತಂ ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಾಸ್ವಾಮ್ಜುಜಾ-

ದವಿಭೂತಮಮಂದಬೋಧಭಗವತ್ಪಾದಾನ್ ಪ್ರಪದ್ಯೇಽಥ ತಾನ್ ॥ ೩ ॥ (ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

भाष्यस्य व्याख्येयत्वप्रयोजकसफलत्वगंभीरत्वादि दर्शयन् भाष्यकृतं प्रणमति ॥ स्वान्तेति ॥ अलं समर्थम् । निक्नुन्तन इत्यत्राप्यन्वेति । वैकर्तनांशुत्रजचन्द्रचन्द्रिकयोस्स्वान्तध्वान्त-
निक्नुन्तने तापत्रयोन्मूलने चाशक्तत्वाद्भाष्येण जितत्वम् । निर್ದौपमिति तयोज्ये हेत्वन्तरम् ।
तापहासादिदोषित्वात्तयोः । अमितं अमितार्थमिति हेतोजितसिन्धुराजत्वम् । तदुक्तं भाष्यं
चात्यर्थविस्तरमित्यनुभाष्ये । अथ तस्मादेवंरूपभाष्याविर्भावकत्वादवसरप्राप्तान्प्रपद्ये इति
चार्थः । अत्र निकर्तन इति पाठः साधुः । निक्नुन्तन इति पाठे तु कृती छेदने इति
धात्वन्तरस्य रूपं ध्येयं । तथाहि गीतगोविन्दे । विरहिनिक्नुन्तनकुन्तमुखाकृतिकेत(कि)-
कदन्तुरिताशं इति प्रयोगः । 'एकेन नखनिक्नुन्तनेन' इति श्रुतौ च ॥ ३ ॥

'ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗಳಾದ ಪೂಜ್ಯಸ್ವರೂಪರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದು-ತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು, ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಬಾಹ್ಯವಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ನಾರಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವು ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸುವ

ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯನ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. ಈ ಭಾಷ್ಯವು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಭೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದೊಳಗೂಡಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದೆ. ಇಂತಹ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭಾಷ್ಯವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಆವಿರ್ಭಾವವಹೊಂದಿದೆ.

— ನಿಕರ್ತನೇ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವಾಂತಧ್ವಾಂತನಿಕರ್ತನೇ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಸ್ವೀಕಾರ್ಯ. ನಿಕೃಂತನೇ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆಯೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕೃತೀ ಭೇದನೇ' ಎಂಬ ಬೇರೆ ಧಾತುವಿನ ಮೂಲಕ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ನಿಕೃಂತನ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಗೀತಗೋವಿಂದ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು.

ವಿಕರ್ತನ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು. ವೈಕರ್ತನಾಂಶ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು. ವ್ರಜ ಎಂದರೆ ಸಮೂಹ.

ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಾಶ್ಯಾಂಬುಜಾತ್ ಹಾಗೂ

ಸಾಧಕೇಶೋ ನರೋತ್ತಮಃ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು

(ರಸರಂಜನೀ) — ನ ಚ ತಾದತಾ ಸರ್ವಜನಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿ-
ವಿಷಯತ್ವೇನ ತದನ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ನ ಚ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಕ್ತಾ -
ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಃ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವ-ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಕತ್ವತ್ವದ್ವ್ಯೋಗ್ಯಗುಣ-
ದಾತ್ಯತ್ವಪ್ರಬಲಪ್ರತಿಬಂಧನಿವರ್ತಕತ್ವರೂಪೋಪಪಾದಕಪ್ರತಿಪಾದನಮಿಜೇಣ ಅವಿಶೇಷಿತಮುಖ್ಯ-
ಗುರುತ್ವೋಪಪಾದನದ್ವಾರಾ ನಿರಸನೇನ ತತ್ಪದ್ಯಂ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ | ತದನೇನ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ-
ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಸಾಧಕಗುಣಪ್ರದಾನವಿರೋಧಿದೋಷನಿರಸನರೂಪಾನ್ಯಾಶಕ್ಯಸಾಧಕತ್ವಪ್ರಕಾರ-
ಪ್ರಕಟನೇನ 'ಸಾಧಕೇಶೋ ನರೋತ್ತಮಃ' ಇತಿ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯಂ
ವಿವೃತಂ ಭವತೀತಿ |

ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಜನರ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೂ ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಆ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯ-
ವಿನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ
ಮಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಎಲ್ಲ ವೇದಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಜನಕರೂ,
ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕರೂ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡು-
ವವರೂ, ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವವರೂ ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು
ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ನೆಪದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಖ್ಯಗುರುಗಳು ವಾಯುದೇವರು ಎಂದು

ತಿಳಿಸುತ್ತ "ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಾಸ್ಯಾಂಬುಜಾತ್" ಎಂಬ ಪದ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನ ಸಾಧಕವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು ವಿರೋಧಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು ಈ ರೀತಿಯಾದ ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ "ಸಾಧಕೇಶೋ ನರೋತ್ತಮಃ" ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯದ(3-6) ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

** ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸ ಇತಿ ವಾಚ್ಯವತ್ಯಸ್ತರೂಪತಃ |

ಏಕಸ್ತ ಭಗವಾನುಕ್ತಃ ಸಾಧಕೇಶೋ ನರೋತ್ತಮಃ || (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 3-6)

* ಅರ್ಥಮುಕ್ತಾ ನಮೃತ್ಯೇ ಹೇತುಮಾಹ - ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸ ಇತಿ || ವಾಚ್ಯವತ್ಯಸ್ತರೂಪತಃ ಇತ್ಯನೇನ ವಾಚ್ಯತಯಾ ನಾರಾಯಣಗ್ರಹಣಂ ವತ್ಯತಯಾ ವ್ಯಾಸಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಏಕಸ್ಥಿವ ದ್ವಿಗ್ರಹಣೇ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸೂಚಿತಂ | ಅತಃ ಏವೋಭಯೋರ್ನಮನಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಸಾಧಕೇಶಃ ಸಾಧಕೇಶು ವ್ಯಾಸಮುಖಾತ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ಯೇ ಭಾರತಾರ್ಥಸಾಧಕಾಃ ಶುಕಾದಯಃ ತೇಷಾಮ್ ಈಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಭಾರತಾರ್ಥವೇತ್ಯಪೂತ್ರಮತ್ಯಾತ್ ತತ್ಕರುಣಾಭಾವೇ ಅನ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಬೋಧೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತನ್ನಮನಮಿತಿ ಭಾವಃ || (ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಪ್ರಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ವಾದಿಗಳ ವಿವಾದ, ತತ್ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣನ ಪ್ರಸಾದಾಪೇಕ್ಷೆ

(ರಸರಂಜಿನಿ)- ಅಥವಾ - ಕೇಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತಮಪಿ ಪ್ರಮೇಯಜಾತ-ಮೇವಾಲಪಂತಿ | ಅನ್ಯೇ ತು ಪುನಃ ಕಿಂಚಿದಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಂತೋಽಪಿ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿತತ್ತ್ವಂ ನೇಚಂತಿ | ಏವಮೇವ ಬಹುಪೋ ಬಹುಧಾನ್ಯಥಾ ಭಾಷಂತೇ | ಏವಂ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇಕಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಲಪಂತ್ಯೇಕೇ | ಅಪರೇ ದ್ವಯಮೇವ ಇತ್ಯಪರಥಾ ಸರ್ಪಂತಿ | ತದಭಯಮಪಿ ನೇತಿ ವದಂತೋ ವಾಚಾಲಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಪ್ರಪಂಚಯಂತೋಽಪಿ ಪ್ರಮಿತಾನ್ಯವಚಾಂತೇ | ತದೇವಮಾದಿ-ಅನೇಕವಿಧದುರ್ಮತದೂರಿಕರಣೇನ ಪ್ರಾಜ್ಞಮತ-ಪ್ರಸಾದಕಾಣಾಂ ಪರಿಕ್ಷಕಾಣಾಂ ಯಥಾರ್ಥೋಭಯಸ್ವರೂಪಸರ್ವಾಯೋಽಪೇಕ್ಷಿತಃ ಸ್ವಪಚೇಕತ-ರಮೇಶಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಾದೀಶಪ್ರಾಣಾದೀಶಪ್ರಸಾದಾಧೀನ ಇತಿ ತದರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಮಾಣ-ರೂಪೋಪಮಾನಾಧಿಕ್ಷೇನ ಸ್ತುತಿಪ್ರಕಾರಪ್ರಕಟನೇನ ನಿಜಾನ್ ಪರಿಕ್ಷಕಾನ್ ಅನುಗೃಹ್ಣಂತಿ - ವ್ಯಾಖ್ಯೇರಿತಿ ||

ಅಥವಾ - ಕೆಲವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅಪರಾವ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೆಲವು ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೊಪ್ಪಿದರೂ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿತತ್ವಗಳನ್ನು

ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಅನೇಕರೀತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣ-
ಸ್ವರೂಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ. 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣ' ಎಂದು ಪ್ರಲಾಪಮಾಡುತ್ತಾರೆ;
ಕೆಲವರು ಎರಡೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಎರಡೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಬಾಯಿ ಮೇಲೆ
ಮಾಡುವವರು (ವಾಚಾಲರು). ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಪ್ರಮಾಣ-
ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ದುರ್ಮತಗಳನ್ನು ಬಿಂಡಿಸುತ್ತ
ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಮತವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ಸಾಧಕರಾದ ಪರೀಕ್ಷಕರಿಗೆ
ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಪ್ರಮೇಯಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂಬ ಎರಡರ ಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಣಯವು ಅಜೇಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.
ಇದಾದರೂ ರಮೇಶನನ್ನೇ ತಮ್ಮ ವಶವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ, ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ
ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು
ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತ
ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಪಕ್ಷೇ ಅಸ್ಥಿತಿ: ಎಂದೂ ಪದಚ್ಛೇದ

(ರಸರಂಜನೀ) - 'ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ' ಇತಿ ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥೋಽನೇನಾಪಿ ಸಂಬಂಧತೇ ।
'ನ ಚ' (ನ ವೈ) ಇತ್ಯೇತದತ್ರಾಪ್ತನುಕೃಷ್ಣತೇ । 'ವೈ'ಶಬ್ದ: ತುಶಬ್ದಾರ್ಥ: । 'ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿ:'
ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕಾರಪ್ರಶ್ನೇರ್ಜೇಣಾಪಿ ಪದಂ ಛೇದ್ಯಮ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣೇ ತಾವತ್ ಚಕ್ಷುರಾದೌ ನಿಜೇ
ವಿಷಯ ವಿವ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಸ್ಥಿತಿ: = ಗ್ರಾಹಕತ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ । ನ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ
ಸ್ವಸಜಾತೀಯರಸನಾದಿವಿಷಯೇ ರಸಾದೌ । ವಿವಂ ತತ್ರನ್ಯಾತ್ರವಿಷಯೇಽನುಮಾನಾದೌ ।

ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಚಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ವ್ಯಾಪ್ತಿ:
ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಎಂದರ್ಥ. ನ ವೈ ಎಂಬ ಪದವು
ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಕರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ವೈಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತುಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿ:
ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೇಷ(ವರ್ಣಗಳ ಏಕೀಭಾವ) ಮಾಡಿ ಸಪಕ್ಷೇಽಸ್ಥಿತಿ: ಎಂದು
ಪದವನ್ನು ಛೇದಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮೊದಲಿಗೆ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಮಾತ್ರ ತಮಗೆ ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ. ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣತ್ವ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವೇನ
ಸಜಾತೀಯವಾದ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಷಯಗಳಾದ ರಸಾದಿಗಳ ಗ್ರಾಹಕತ್ವ-
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ಆಯಾಯಾ ನಿಯತವಿಷಯಗಳುಳ್ಳ ಅನುಮಾನಾದಿಗಳನ್ನು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಮಾಣತ್ರಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿದೆ

(ರಸರಂಜನೀ) — ಏವಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವವಿಷಯಗ್ರಾಹಕತ್ವತದ್ವಿರೋಧ್ಯಭಾವಗ್ರಾಹಕತ್ವ-
ಮಪ್ಯಸ್ತಿ ಉಭಯೋರೇಕಪ್ರಮಾಣಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಪರೀಕ್ಷಕಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ಯ ತು ತದ್ವೈ-
ಶೇಷ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಶ್ಲೇಷೇಣ ವ್ಯನಕ್ತಿ । ಯಸ್ಯ ಆನಂದತೀರ್ಥಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಸಂಕೋಚೇನ
ಗ್ರಾಹಕತ್ವಮೇವ । ಸರ್ವಗ್ರಾಹಕತ್ವಾತ್ । ಉಪಮಾನೇಽಪಿ ಸತ್ವೇ ತದಾಧಿಕ್ಯಾಯೋಗಾತ್
ತದಸತ್ವಮಪಪಾದಯನ್ ಏವಕಾರವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ — ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಸ್ಥಿತಿ-
ಗ್ರಾಹಕತಯಾ । ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ವಸಮಾನಪ್ರಮಾಣವಿಷಯೇಽಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ನನು, ಇತಿ । ಯದ್ವಾಪ್ಯಸ್ಯಾಂ
ಯೋಜನಾಯಾಂ ಪಕ್ಷಪದಾತ್ ಪೂರ್ವಮೇವ ನಿಜಪದಂ ನಿವೇಶನೀಯಮನ್ವಯ-
ಸೌಕರ್ಯಾತ್ । ತಥಾಪ್ಯನುಪ್ರಾಸಲಾಭಾಯ 'ನಿಜೇನ' ಇತ್ಯತ್ರ ನಿಕ್ಷೇಪಃ ।

ತಥಾ ವಿಪಕ್ಷತೋ ವಿರುದ್ಧವಿಷಯಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೇವ ನ ತು ಸ್ಥಿತಿರಿತಿ । ವ್ಯಾಪ್ತಿರಸಂಕೋಚ ಏವ
ಇತಿ ಕುತಃ? ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವತ್ ಸಂಕೋಚ ಏವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ — ಅತುಲ-
ಮಿತಿ ॥ 'ಅಥ'ಶಬ್ದಃ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥೋಽತ್ರಾಪ್ತನುಕೃತ್ಯತೇ । ಯಸ್ಮಾದತುಲಂ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ।
ಸತಿ ಸಮಾನೇ ಪ್ರಮಾಣೇ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ತೇನಾಪಹಾರಾತ್ ಸಂಕೋಚಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ ।
ತದಭಾವೇ ತು ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಸಂಕೋಚಸ್ಯ ಅನಾಶಂಕನೀಯತ್ವಾದಸಂಕೋಚ ಏವ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ।
ಕುತಃ ಏತತ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ — ನೈವೇತಿ ॥ 'ವೈ'ಶಬ್ದೋಽತ್ರಾಪ್ತನುವರ್ತತೇ । ಏವಾಸ್ತೀತಿ
ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ । ಯತಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿನೈವಾಸ್ತೀತಿ ವೈ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಅತ ಇತಿ ।

ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಸ್ವವಿಷಯಗ್ರಾಹಕತ್ವ ತದ್ವಿರೋಧ್ಯಭಾವಗ್ರಾಹಕತ್ವ ಎರಡೂ
ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ಎಲ್ಲ ಪರೀಕ್ಷಕರೂ
ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಆಚಾರ್ಯರಿಗಾದರೋ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷತೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ಲೇಷಾ-
ಲಂಕಾರದಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಸ್ಯ - ಯಾವ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ
- ಅಸಂಕೋಚೇನ ಗ್ರಾಹಕತ್ವವಿದೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ
ಸರ್ವಗ್ರಾಹಕತ್ವವು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಆಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವು
ಅಧಿಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಏವಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಜೇ
ಪಕ್ಷೇ - ಸ್ವವಿಷಯವಾದುದ್ದರಲ್ಲಿ. ಗ್ರಾಹಕತಯಾ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇದೆ. ಇನ್ನು ಸಪಕ್ಷೇ ಅಂದರೆ ತಮಗೆ
ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಯದ್ಯಪಿ ಈ

ಜತಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ | ಅನ್ಯದ್ ಯಥಾಯೋಗಂ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ | ಇತಿ ತ್ವತೀಯಪದ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾ |

ಅಲ್ಲ! ಇಷ್ಟಾದರೂ ವಿಪಕ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲ ಏಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಯವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಬಂಧವು ಅಥವಾ ಸ್ನೇಹವು ರಾಗಾದಿರೋಷಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇನ್ನು ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವವನು ದೋಷಿ ಯಾಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಂತೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಕಾರಣವಾದ ದೋಷಗಳೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಜ! ಇದು ಸರಿ. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿದ್ದಾಗ ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಳಿಯುವುದು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ "ಅಥ" ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಯವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಯದೃಪಿ 'ಸೈವ, ಅಥ' ಈ ಎರಡುಶಬ್ದಗಳ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಸರಿ. ಆದರೂ ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವ ಮಾತುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಲು ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಿತವಾದುದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದಾಗಲಿ ವೃತ್ತಿ ಎಂದಾಗಲಿ ಹೇಳದೇ ಸಕ್ತಿ ಎಂದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವು ಅಯಥಾರ್ಥವಾದರೆ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪೂತಿಕೂಷ್ಮಾಂಡ(ಕೊಳೆತ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ)ದಂತೆ ಆಗುವುದು. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಳಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ವಿ'ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಿನಿರ್ಣಯ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ವಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯ ಎಂದು. ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಯಥಾಯೋಗವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ರಸರಂಜನಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿಯಿತು).

ದ್ವಿತೀಯಗುರುತ್ವನಿಮಿತ್ತ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ದ್ವಿತೀಯಂ ಗುರುತ್ವಂ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥೇಽಸ್ತೀತಿ ತಂ ವಿಶ್ವ-
ನಿರ್ಣಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ || 'ಯಸ್ಯ' ಇತಿ 'ಅಪ್ತಿ' ಇತಿ ಚ ಸರ್ವತ್ರಾಸ್ತೀತಿ |
'ಯಸ್ಯ' - ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' - ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ' -
ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ, 'ವ್ಯಾಪ್ತಿ' - ವ್ಯಾಪನಂ = ತದರ್ಥಾವಬೋಧಕಬಹುಗ್ರಂಥ-
ನಿರ್ಮಾಣಪೂರ್ವಕಮ್ ಅಶೇಷಸೂತ್ರಾರ್ಥವರ್ಣನಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಸಪಕ್ಷೇ ಸಮಾನಾ-

ರ್ಥತಯಾ ಪಕ್ಷಸಮಾನೇ ಭಾರತಾದ್ಯಶೇಷನಿರ್ಣಯಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸ್ಥಿತಿಃ. ತತ್ರ ತತ್ರ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನ-
ವಾಕ್ಯೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣೀತಾರ್ಥಸ್ಥಾಪನಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ವಿಪಕ್ಷತೋ
ನಿರ್ಣಯನಿರ್ಣಾಯಕವಿರೋಧಿಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ = ತದಭ್ಯಾಸಾದೌ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಃ |
'ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಅಥ 'ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ಸ್ತರ್ತನ್ ವೈ' ನೈವ
ಅವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಕದಾಪಿ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ | 'ನ ಭಾರತೀ ಮೇಽಂಗ
ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ = ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣಯೋಗಃ |
ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಥೇ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋ ನೈವ | ಅತಃ ವಿವ 'ಅತುಲಮ್' ಅಸದೃಶಂ
'ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ' ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಮಾಣಕರಣಂ ಸ ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ವಿಶಿಷ್ಟನಿರ್ಣಯ-
ಜನನೇನ ಆನಂದಕರಂ ತೀರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ತಥಾ ತನ್ನಾಮಾ ಮುನಿಃ ತತ್ತ್ವ-
ನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವದಾದಿಸ್ವರೂಪವಿಶಿಷ್ಟನಿರ್ಣಯಾಯ ಭೂಯಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ | ಉಕ್ತ-
ಸರ್ವಾರ್ಥಸಂಭಾವನಾಯೋಕ್ತಂ - ಭಗವಾನಿತಿ ||

ಮೊದಲನೆಯ ಗುರುಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರು. ಎರಡನೆಯ ಗುರುಗಳು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು.
ಇವರನ್ನು ಈಗ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನೀಡಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂಬ
ಶ್ಲೋಕದಿಂದ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದವು ಹಾಗೂ ಅಸ್ಮಿ ಎಂಬ ಪದವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ
ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. 'ಯಸ್ಯ' ಅಂದರೆ ಯಾವ ಆನಂದತೀರ್ಥರ 'ನಿಜೇನ ಮಹಶಾ'
ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ
- ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಿಕೆಯು ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಅನೇಕ
ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ ಸಕಲ ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣನೆ
ಮಾಡುವುದು ಎಂದು.

ಸಪಕ್ಷೇ - ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಸಮಾನವಾದ ಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಿಃ - ಇರುವಿಕೆಯು
ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿವಾದ ಇರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದು. ವಿಪಕ್ಷತಃ - ನಿರ್ಣಯವಾದ ಹಾಗೂ
ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಅದರ
ಅಭ್ಯಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. "ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇನ್ನಿತ್ಯಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು
ಪರಿತ್ಯಜೇತ್" (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 3-3-ಶ್ಲೋ 90) ಎಂಬ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ. ಅನಂತರ
ಬಾಧಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಸತ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು

ತೀರ್ಥವು ದರಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ನ ಭಾರತೀ ಮೇಽಂಗ ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ; ಅಂದರೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಂಬಂಧ. ಇದು ತಾವು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಅತುಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅಸದೃಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥದ ಯಥಾರ್ಥ-ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು (ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು) ತಂದು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಆನಂದಪ್ರದವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆನಿಸಿದ ಮುನಿಗಳು ತತ್ವವಿರ್ಣಿಯಾಯ - ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನೇ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಯೋಜನೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥದ ಸಂಭಾವನೆಗೋಸ್ಕರ (ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ) 'ಭಗವಾನ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್

** एतदेव च सच्छास्त्रं दुःशास्त्रं तु ततः परम् ।

सच्छास्त्रमभ्यसन्नित्यं दुःशास्त्रं तु परित्यजेत् ।। १८८ ॥

(ಸುಖ) एतद् वेदादिकम् । ततः परं तद्विरुद्धं तदुदासीनं च । “ऋगाद्या भारतं चैव” इत्याद्यागमोऽत्र स्फुट एव । दुःशास्त्रं नाभ्यसेदिति वक्तव्यं परित्यजेदिति वचनं न केवलं तत्रोदासीनत्वम्, किन्तु ह्येतया ज्ञानमपि भाव्यमिति ज्ञापयितुम् । अत्र च “असच्छास्त्र-धिगमनम्” इति पातकेषु परिगणनं प्रमाणम् । स्फुटानि चाऽचार्येणान्वयत्रात्रार्थे वाक्या-न्युदाहृतानि ।

ವೇದಾದಿಗಳೇ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು, ವೇದವೇದದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನವಾ-ದದ್ದು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದು 'ಋಗಾದ್ಯಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ ಪಂಚರಾತ್ರಮಥಾವಿಮ್' ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ..' ಮುಂತಾದ ಅಗಮ-ಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇಲ್ಲಿ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದಲ್ಲಿ 'ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇವಲ ಅಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನವಲ್ಲ. ಅದು ಹೇಯ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಬರಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾತಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದುವುದು ಎನ್ನುವುದನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರ್ಥತಯಾ ಪಕ್ಷಸಮಾನೇ ಭಾರತಾದ್ಯಶೇಷನಿರ್ಣಯಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸ್ಥಿತಿಃ, ತತ್ರ ತತ್ರ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನ-
ವಾಕ್ಯೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣೇತಾರ್ಥಸ್ಥಾಪನಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ವಿಪಕ್ಷತೋ
ನಿರ್ಣಯನಿರ್ಣಾಯಕವಿರೋಧಿಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ = ತದಭ್ಯಾಸಾದೌ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಃ |
'ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಅಥ 'ಬಾಧಿತೇ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ರಾಂತಂ ವೈ' ನೈವ
ಅವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಕದಾಪಿ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ | 'ನ ಭಾರತೀ ಮೇಽಂಗ
ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ = ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣಯೋಗಃ |
ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋ ನೈವ | ಅತ ಏವ 'ಅತುಲಮ್' ಅಸದೃಶಂ
'ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ' ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಮಾಣಕರಣಂ ಸ ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ವಿಶಿಷ್ಟನಿರ್ಣಯ-
ಜನನೇನ ಆನಂದಕರಂ ತೀರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ತಥಾ ತನ್ನಾಮಾ ಮುನಿಃ ತತ್ತ್ವ-
ನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವದಾದಿಸ್ವರೂಪವಿಶಿಷ್ಟನಿರ್ಣಯಾಯ ಭೂಯಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ | ಉಕ್ತ-
ಸರ್ವಾರ್ಥಸಂಭಾವನಾಯೋಕ್ತಂ - ಭಗವಾನಿತಿ ||

ಮೊದಲನೆಯ ಗುರುಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರು. ಎರಡನೆಯ ಗುರುಗಳು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು.
ಇವರನ್ನು ಈಗ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನೀಡಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂಬ
ಶ್ಲೋಕದಿಂದ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದವು ಹಾಗೂ ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ
ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. 'ಯಸ್ಯ' ಅಂದರೆ ಯಾವ ಆನಂದತೀರ್ಥರ 'ನಿಜೇನ ಮಹಶಾ'
ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ
- ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಿಕೆಯು ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಅನೇಕ
ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ ಸಕಲ ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣನೆ
ಮಾಡುವುದು ಎಂದು.

ಸಪಕ್ಷೇ - ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಸಮಾನವಾದ ಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಿಃ - ಇರುವಿಕೆಯು
ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವಿವಾದ ಇರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದು. ವಿಪಕ್ಷತಃ - ನಿರ್ಣಯವಾದ ಹಾಗೂ
ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಅದರ
ಅಭ್ಯಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. "ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇನ್ನಿತ್ಯಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು
ಪರಿತ್ಯಜೇತ್" (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 3-3-ಶ್ಲೋ 90) ಎಂಬ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ. ಅನಂತರ
ಬಾಧಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಹವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಸತ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು

ತೀರ್ಥವು ದರಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ನ ಭಾರತೀ ಮೇಙ್ಗ ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ; ಅಂದರೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಂಬಂಧ. ಇದು ತಾವು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಅತುಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅಸದೃಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥದ ಯಥಾರ್ಥ-ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು (ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು) ತಂದು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಆನಂದಪ್ರದವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆನಿಸಿದ ಮುನಿಗಳು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾಯ - ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನೇ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಯೋಜನೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥದ ಸಂಭಾವನೆಗೋಸ್ಕರ (ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ) 'ಭಗವಾನ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್

•• एतदेव च सच्छास्त्रं दुःशास्त्रं तु ततः परम् ।

सच्छास्त्रमभ्यसेन्नित्यं दुःशास्त्रं तु परित्यजेत् । ॥ १८८ ॥

(ಸುಖ) एतद् वेदादिकम् । ततः परं तद्विरुद्धं तदुदासीनं च । “ऋगाद्या भारतं चैव” इत्याद्यागमोऽत्र स्फुट एव । दुःशास्त्रं नाभ्यसेदिति वक्तव्ये परित्यजेदिति वचनं न केवलं तत्रोदासीनत्वम्, किन्तु ह्येतया ज्ञानमपि भाव्यमिति ज्ञापयितुम् । अत्र च “असच्छास्त्रा-धिगमनम्” इति पातकेषु परिगणनं प्रमाणम् । स्फुटानि चाऽचार्येणान्यत्रात्रार्थे वाक्या-न्युदाहृतानि ।

ವೇದಾದಿಗಳೇ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು, ವೇದಹೇಳದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನವಾ-ದದ್ದು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದು 'ಋಗಾದ್ಯಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ ಪಂಚರಾತ್ರಮಥಾವಿಮ್' . ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ..' ಮುಂತಾದ ಆಗಮ-ಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇಲ್ಲಿ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದಲ್ಲಿ 'ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇವಲ ಅಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನವಲ್ಲ, ಅದು ಹೇಯ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಬರಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾತಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದುವುದು ಎನ್ನುವುದನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಗವಂತನೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) -

“ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ತಚ್ಚಕ್ರಿಪ್ರಬೋಧಕಃ |
ದೂರತೋಽಪ್ಯತಿಶಕ್ತಃ ಸ ಲೀಲಯಾ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಭುಃ ||”

“ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ತಚ್ಚಕ್ರಿಃ ಪ್ರಬೋಧಯನ್ |
ಏಕ ಏವ ಮಹಾಶಕ್ತಿಃ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಮಂಜಸಾ” (ಅನುವ್ಯಾ.2-3-11)

ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಶ್ರೀಹರಿರೇತೇನೈವ ತತ್ರಾಪಿ ವೈಕುಂಠಾದಿದೂರಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಕರಣಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಕೇವಲಂ ಲೀಲಯೈವ ಏಕೇನ ಜೀವಸ್ಥಿತೇನ ಹರಿನಾಮಕೇನ ರೂಪೇಣ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷಯೋ ಭವತಿ | ಅಪರೇಣ ಬಹಿಃಸ್ಥಿತೇನ ವ್ಯಾಸಾದಿನಾಮ್ನಾ ರೂಪೇಣ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಕರೋತಿ | ಅನ್ಯೇನ ತು ತತ್ತಚ್ಚತ್ವಗತೇನ ಚಿತ್ರಗತವಾಸದೇವಾಮ್ಯುರೂಪೇಣ ಶ್ರವಣಾದಿಸಾಧನಾನ್ಯನುಷ್ಠಾಪಯಿತ್ವಾ ಪರಾಪರತತ್ತ್ವವಿಷಯಕಪರೋಕ್ಷಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇ ಜನಯತಿ |

ತತ್ರಾಪಿ ಶ್ರೀಹರಿರ್ನ ವಿರಿಂಚಪ್ರಾಣೇತರೇಷಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದುಪದಿಶತಿ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ತದ-ಯೋಗ್ಯತ್ವಾದ್ವಾ -

‘ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಹ್ಯನ್ಯಥಾಕರ್ತುಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯಮತೋ ಹರಿಃ |
ಕಾರಣೈರ್ನಿಯತೈರೇವ ಕರೋತೀದಂ ಜಗತ್ಸದಾ’

ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಸ್ವನಿಯಮಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವಾದ್ವಾ ದೇವೇಷು ಪರಮಾನುಗ್ರಹಾದ್ವಾ |

“ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ...” “ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ತಚ್ಚಕ್ರಿಃ ಪ್ರಬೋಧಯನ್ | ಏಕ ಏವ ಮಹಾಶಕ್ತಿಃ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಮಂಜಸಾ” ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೂರವಿರುವ ವೈಕುಂಠಾದಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಲೀಲೆಯಿಂದಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿದ್ದು, ಅದೇ ರೂಪದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಹೊರಗಡೆ ಇದ್ದು ವೇದವ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪದಿಂದಲಾದರೋ ಆಯಾಯಾ ಜೀವರ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಆ ಜೀವನಿಗೆ

ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಪರತತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಪರತತ್ವಗಳ ಪರೋಕ್ಷ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಣರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಉಪದೇಶ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯರಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ "ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಹ್ಯನ್ಯಥಾಕರ್ತುಂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯಮತೋ ಹರಿಃ | ಕಾರಣೈಃ ನಿಯತೈರೇವ ಕರೋತೀದಂ ಜಗತ್ಸದಾ ||" ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಾಗಿ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಮವನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ತ್ವಚ್ಛಿತ್ತಿಪ್ರಬೋಧಕಃ

(ಸುಖ) यद्यपि स प्रभुर्विष्णुर्दूरतोऽपि तत्तच्छक्तिप्रबोधनेऽतिशक्तस्तथापि केवलं लीलया तत्रतत्र स्थितस्तत्तत्तच्छಕ್तीनां प्रबोधको भवतीति ज्ञापयितुं सर्वगतत्वमिह प्रविचार्यत इति सम्बन्धः ।

ಯದ್ಯಪಿ ವಿಷ್ಣುಃ 'ಏಕಃ' ಅನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷೆ ವಿವಾಬಾದಿಜನನೇ 'ಮಹಾಶಕ್ತಿಃ' ಪೂರ್ಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪೇತಃ | ತಥಾಪಿ ಲೀಲಯೈವ 'ತತ್ರ- ತತ್ರ' ಅಗ್ನಾದಿಷು 'ಸ್ಥಿತಃ ಸನ್' ಸ್ಥಿತ್ವಾ 'ತತ್ತ್ವಚ್ಛಿತ್ತಿಃ' ಅಗ್ನಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನಿ ಪ್ರಬೋಧಯನ್ ತದ್-ದ್ವಾರಾ 'ಸರ್ವಮ್' ಅಬಾದಿಕಂ 'ಅಂಜಸಾ' ಸಮ್ಯಕ್ 'ಕುರುತೇ' ಜನಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಅಂಜಸಾ' ಇತ್ಯನೇನ ಉತ್ಪಾದನ-ಪ್ರಕಾರಾಭಿಜ್ಞತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್ | ತಥಾಬಾಗ್ನಾದಿಗತೇಶ್ವರವಿಷಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮಿತಿ ನ ತದನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ | 'ಇತಿ ಚ ವಾಮನೇ' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | 'ಅಗ್ನೇರಾಪಃ' 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗತಿರುಕ್ತಾ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | (ಬ್ರ.ಸೂ.2-3-11) (ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ.)

ಯದ್ಯಪಿ ವಿಷ್ಣುವು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ನೀರು ಮೊದಲಾದುದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉದ್ವೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಅದರ ಮುಖಾಂತರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನು.

ಅಂಜಸಾ ಎಂದಿದ್ದರಿಂದ ನೀರು ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನೇರಾಪಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪದವು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವನಿಯಮಾನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವನು

* ಅನ್ಯಥಾ, ಕಾರಣೈರ್ವಿನಾ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಹರಿಃ ಕಾರಣಾಂತರಾಣ್ಯುಪಾდაಯೈವ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿತಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯಮತಃ ಕಾರಣೈರೇವೇದಂ ಜಗತ್ ಸದಾ ಸೃಜತಿ | ಏವಮನ್ಯಥಾ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಽಹಂಕಾರಮ್, ಅಹಂಕಾರಂ ಮಹಾಂತಮಿತ್ಯೇವಮ್, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತಿಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ, ಕಾಲಾದಿಕಂ ಚೋಪಾದಾನೀಕೃತ್ಯ ಕರ್ತುಮ್, ತಥಾ ನಿಯಮಃ ಸ್ವನಿಯತಸತ್ತಾಶಕ್ತ್ಯಾದಿಮದ್ವಿರೇವ ಕಾರಣೈರಿದಂ ಜಗತ್ ಸದಾ ಕರೋತಿತಿ ಯೋಜನಾ |

(2-1-ಶ್ಲೋ 92) ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದುಕ್ತಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಕಾರಣೋಪಾಧಾನಾದಿನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ, ನವಂತಿ | ತತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ವ್ರಮಃ | ತಥಾಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿನಾಂ ಕಾರಣತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಸ ಚ ನಿಯಮೋ ನ ಕುಲಾಘಾತೋರವ ತಾನ್ಯಪಹಾಯ ವ್ಯತ್ಯಸ್ಯ ವಾಽಕರಣೇ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವನಿಬಂಧನಃ | ಯೇನ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ತेषಾಂ ಚ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿನ್ನಾಮ | ಸ್ವೇಚ್ಛಾಯತಃ ಏವ | ತತಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ನಚ ತಾನಿ ಸ್ವಾಧೀನಸತ್ತಾಶಕ್ತ್ಯಾದಿಮಂತಿ, ಯೇನೈಶ್ವರ್ಯಂ ನಿರಗಲಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿನ್ತು ಭಗವತ್ಯೇವ ತದ್ವಯ ಸತ್ತಾದಿಕಮಾಯತತಃ | ತತಸ್ತತ್ಸಾಚಿವ್ಯಮತಿಶಯೇನೈಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಮೇವ | ಯಥೋಕ್ತಮ್ -

"ಸಾಧನಾನಾಂ ಸಾಧನತ್ವಂ ಯದಾಽಽತ್ಮಾಧೀನಮಿಪ್ಯತಃ |

ತದಾ ಸಾಧನಸಂಪತ್ತಿರೈಶ್ವರ್ಯದ್ವಾಂತಿಕಾ ಭವತ್" ಇತಿ |

ನನು ಶಕ್ತಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ತನ್ನಿಯಮಾನುಸಾರೇಣೇಚ್ಛಾ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಕಿಂ ಕಾರಣಂ ಪೃಚ್ಛಸಿ, ತತಃ ಜ್ಞಾಪಕಮ್? ಆದೇ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಿತಿ ವದಾಮಃ | ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತಿ | ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಹಿಸ್ತದ್ವೇನ | ಶ್ರುತಿಂ ಚೋದಾಹರಿಸ್ಯತಿ |

- ಭಗವಂತನು ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಉಪಾಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಕೆಲವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ತಾನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವನು. ಆ ಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಸ್ವತ್ವ-ಪ್ರವೃತ್ತಾದಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಶಕ್ತನಾದರೂ ಈ ರೀತಿ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಏಕೆ ಎಂದರೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳುವುದಾದರೆ ಇದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವ ಎಂದುತ್ತರ. ಇದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕ ಏನು ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂದುತ್ತರ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ವಾಯುಗಳ ಉಪದೇಶ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ಹಿಂತು ವಿರಿಂಚಾದಿದ್ವಾರೈವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ವಿರಿಂಚಪ್ರಾಣಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ವಿರಿಂಚಸ್ಯ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾತ್ಕೃತ್ವಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿತಯಾ ಸರ್ವಪ್ರಾಣೈಃಪ್ರದಿಷ್ಟತಸ್ಯ ಸ್ವಾಂತ-

ಯಾಮಿಣಾ ವಾಸುದೇವೇನ ಪ್ರೇರಿತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷಯಬಿಂಬ-
ರೂಪೋಪದೇಶಕತ್ವಮಾತ್ರಮ್ | ಪ್ರಾಣಸ್ತು -

'ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥೈಃ ಸ್ವರೂಪೈಸ್ತು ಜ್ಞಾನಾನಿ ಜನಯತ್ಯಸೌ |

ಮನಃಸ್ಥೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ಕಾರ್ಯೈಃ ಕರ್ಮಕೃದೇವ ಚ |

ಪೃಥಕ್ ಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ಜೀವಂ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಭುಃ ||

ಜೀವಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ವೇದಯತ್ಯಹಮಿತ್ಯಪಿ |

ಪ್ರಾಣ ಏಕೋ ವಶೇ ನಿತ್ಯಂ ಬಾಹ್ಯಾಂತಃಕರಣೇಶ್ವರಃ |

ತಾನ್ಯೇತಾನ್ಯವತಾನ್ಯೇವ ತಥಾಪಿ ಕೃಪಯ್ಯವ ಸಃ |

ಪೃಥಕ್ ಶಬ್ದೋಽಪಿ ತದ್ಭೃಸ್ತು ಸ್ವರೂಪೈಃ ತದ್ಗತಾರ್ಯಕೃತ್ |

ತಸ್ಯೇತೋ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ ವಿವರ್ಮೇಷ ಯಥಾನ್ಯಗಃ |' (ನ್ಯಾಯ.ವಿ.4-2-2)

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿಃ ಕೃಪಯ್ಯವ ಸರ್ವಜೀವತದವಶಕಾರಿದೇಹೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಬಹುರೂಪೈಃ ಸ್ಥಿತ್ವಾ
ಆದೌ ನಿಷ್ಕಾಮಭಗವದರ್ಥಕರ್ಮಾಣಿ ಕಾರಯಿತ್ವಾ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣಾನಾಂ ಶ್ರವಣಾದ್ಯನು-
ಕೂಲತಯಾ ತದಿಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನಿಯಮ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಸ್ಯ ಪ್ರಾಯೇಣ ಮಾನಸಸ್ವಾತ್
ತದಪಿ ತದಾನುಕೂಲೈನ ವಿಶೇಷೇಣ ನಿಯಮ್ಯ ತತ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾನಿ ದುರಿತಾನಿ ದೂರೀಕೃತ್ಯ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಬಿಂಬಾರೂಪರೋಕ್ಷಾಯ ಕದಾಶ್ಚಾಭಿಃ ಶ್ರವಣಾದೀನಿ ಸಾಧನಜಾತಾನಿ ಸಂಪಾದಿತಾನಿ
ಭವಂತೀತಿ ಜೀವಾನಾಮತ್ಯುತ್ಕಟಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ಜನಯತಿ |

ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಜೀವರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ
ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಮಧ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಹತ್ವತ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ್ದರಿಂದ
ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾದ ವಾಸುದೇವರೂಪಿ
ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ
ಬಿಂಬರೂಪದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡುವನು. ಪ್ರಾಣನಾದರೋ "ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥೈಃ
ಸ್ವರೂಪೈಸ್ತು ಜ್ಞಾನಾನಿ ಜನಯತ್ಯಸೌ" ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗೆ
ಉಪಕಾರಿಯಾದ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೂಪದಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಇದ್ದು ಮೊದಲಿಗೆ
ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೋಷ್ಕರ ಮಾಡಿಸಿ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಶುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಾನೆ.
ಅನಂತರ ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಆ ಜೀವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು
ನಿಯಮನ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದದ್ದು ಪ್ರಾಯೇಣ ಮನಸ್ಸೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ

ಕೂಡ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ದುರಿತಗಳನ್ನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಜೀವರಿಗೆ ಅತ್ಯುತ್ಕಟವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಮನೋಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ

** ಮನಸ್ಸು (ಮನೋನಿಯಾಮಕರಾದ ರುದ್ರದೇವರು) ಪ್ರಾಣನಂತೆ ಸರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿದ್ದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲವಾದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅನ್ವಯ-ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನೋಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಯುಕ್ತಿ "ಕಾರ್ಯಕರತ್ವ" ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಯುಕ್ತಿ 'ಆಧ್ಯತಾ'.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕುತ್ತರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸಲು ಈ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹೊರಟವೆ. ಶ್ಲೋಕಗಳ ಭಾವಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ -

ಈ ಪ್ರಾಣನು ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ವಾಯುವು ಜೀವನನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪದಿಂದ 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣನೊಬ್ಬನೇ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ದ್ವಾರವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಸಮರ್ಥನು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಪರತಂತ್ರಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾತಿ-ಶಯವುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಣನು ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನೋ ಅದರಂತೆ ವಿಷ್ಣುವೂ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗೇ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. (ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣನೇ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಲಯ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತ).

** ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥೈರಿತಿ || ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥೈಃ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಿಯಾಮಕಸೂರ್ಯಾದಿಪುಂಸ್ವತ್ಯೈಃ | ಮನಃಸ್ಥೈಃ ಮನೋನಿಯಾಮಕರುದ್ರಸ್ಥಿತೇನ | ವಿಶೇಷೇಣ ರೂಪೇಣ | ಜ್ಞಾನಾನಿ ಜನಯತೀತಿ ಸಂಬಂಧಃ |

ಮನಸಃ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಕಾಮೈಃ = ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯನಿಯಾಮಕದೇವತಾ-
ಗತ್ಯೈಃ | ನನು ಪ್ರಾಣಃ ಕಿಮಿಂದ್ರಿಯಾದಿದೇವತಾಃ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಜ್ಞಾನಜನನಾದೌ ಶಕ್ತೋ ನ ವಾ |
ಆದ್ಯೇ ತತ್ವಾವಸ್ಥಾನವೈಯರ್ಥಮ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಅಡ್ಯತಾ? ಇತ್ಯತ ಆಹ -ತಾನೀತಿ ||
ಅಪಿ = ಯದ್ಯಪಿ, ಪ್ರಾಣಃ ಪೃಥಕ್ = ತದ್ವಾರತಾಮಂತರೇಣ ಕಾರ್ಯಕರಣೇ ಶಕ್ತಃ ತಥಾಪಿ
ಇಂದ್ರಿಯನಿಯಮನಾತ್ ತೇಷಾಂ ಫಲಾದಿಕ್ಕಂ ಭವೇದಿತಿ ತೇಷು ಕೃಪಯಾ ಅವಶಾನ್ಯೇವ -
ಪರತಂತ್ರಾಣ್ಯೇವ, ದ್ವಾರತೇನಾದಾಯ, ತದ್ಗತರೂಪವಿಶೇಷೈಃ ತದ್ಗಕಾರ್ಯಕೃತ್ - ತೇಷು
ಗತಕಾರ್ಯಂ ತದ್ಗಕಾರ್ಯಂ, ತೈಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ತತ್ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಏವಂ ಪ್ರಾಣಾಂತಃ ಪ್ರಾಣಕಾರ್ಯಕೃದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನ 'ಸೋಽಧ್ಯಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯತ್ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ
ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ | ಏವಂ ಚ ಮನೋಽಜೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅಡ್ಯತಾ ಮನಸಃ
ಪ್ರಾಣೇ ಲಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಅಯಂ ಚ ನ್ಯಾಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಇತ್ಯನೇನ
ಪ್ರಕರ್ಷೇಣಾನೀತಿತಿ ರುದ್ರಾದಿಭ್ಯೋಽಪ್ಯತಿರಯೇನ ಚೇಷ್ಟಕತ್ವೋಕ್ತಾ ಸೂಚಿತಃ | - (ಭಾ.ಬೋಧ)

ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರು ಪ್ರಾಣಾವತಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು
ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ಅಥ ರೂಪಾಂತರೇಣಾಪಿ ಆನಂದತೀರ್ಥನಾಮ್ನಾ ಭೂಮಾದವತೀರ್ಯ
ಸ್ಥಾಂತಃಸ್ಥೇನ ಹರಿಣಾ ಪ್ರೇರಿತಃ ತತ್ರದ್ವ್ಯೋಗ್ಯತಾಪರಿಪಾಕಕಾಲಾನುಸಾರೇಣ ತೇಷಾಂ ತೇಷಾಂ
ತಾನಿ ತಾನಿ ಸಾಧನಾನುಪದಿಶ್ಯ ಶ್ರವಣಮಾರಭ್ಯ ಮೂರ್ತ್ಯಂತರಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಪರ್ಯಂತಂ
ನಿರ್ಣಯಂ ಸಂಪಾದಯತಿ | ಯದ್ಯಪ್ಯನಿಮಿತ್ತಬಂಧುತ್ವಾದಿದಂ ಸರ್ವಮಪಿ ಸಾಧನಚಾತಂ
ಕೃಪಯಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಾಧಯತಿ | ತಥಾ ಮಹತ್ವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾದಿರೂಪಂ ವಿಜ್ಞಾಪನಂ
ಏಷ್ಯಧರ್ಮ ಇತಿ ಏಷ್ಯಾನ್ ಏಕ್ಷಯತುಂ ವಾ ಆನೇಕಾಂತಭಕ್ತಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಇವ ತತ್ಸಾಧನಾನ್ಯಪಿ
ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಾನಿ ಸಂತೀತಿ ತತ್ತ್ವಭಾವಾನುಕರಣಯಾ ವಾ ಏಕಾಂತಭಕ್ತಾನಾಮಪಿ 'ಸರ್ವಮನ್ಯತ್
ತದರ್ಥಕಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಮೋಕ್ಷತತ್ಸಾಧನಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಿ ಭಗವದರ್ಥತೇನ ಅಭ್ಯರ್ಥ-
ನೀಯತ್ವಾದ್ವಾ ಏಕಾಂತಭಕ್ತೋ ಜಯತೀರ್ಥಪ್ರೀಮಚ್ಚರಣಃ ಪ್ರಾಣಾವತಾರಾತ್ ಶ್ರೀಮದಾ-
ನಂದತೀರ್ಥಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತತ್ವನಿರ್ಣಯಮರ್ಥಯತೇ - ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ||

ಆನಂತರ ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಅಂದರೆ ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ
ಅವತರಿಸಿ ತನ್ನ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಆಯಾಮಾ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯು
ಪರಿಪಾಕವಾಗುವ ಕಾಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆಯಾಮಾ ಜೀವರಿಗೆ ಆಯಾಮಾ ಸಾಧನಗಳನ್ನು

ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರವಣದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ಭಗವನ್ನೂರ್ತಿಯ ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರುವವರೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಯದೃಪಿ ಪ್ರಾಣದೇವ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲ ಶ್ರವಣಾದಿ- ಸಾಧನಗಳನ್ನು ದಯೆಯಿಂದ ತಾನೇ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಏನಿದೆ ಅದು ಶಿಷ್ಯರುಗಳ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಲು ಅಥವಾ ಅನೇಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಂತೆ ಆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದವುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅವರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ಅಥವಾ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೂ ಕೂಡ 'ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ ತದರ್ಥಕಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮೋಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಗವಂತನಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಾದ ಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣರು ಪ್ರಾಣಾವತಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ - ಡ್ಯಾಫ್ಫಿ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ಚತುರ್ಥೀ ಹೇಗೆ? ಹಾಗೆ ಆನಂದತೀರ್ಥಪದಪ್ರಯೋಗದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಮೇ ತತ್ವವಿರ್ಣಿಯಾಯ ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ಚತುರ್ಥೀ 'ಭೂಯಾತ್' ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ನನ್ನಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ನ ತಾವತ್ಕರ್ತೃಭಾವೇನ ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತ್ವಮ್ | 'ಮೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯಚ್ಚಬ್ರೂರ್ಥಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ | ನಾಪಿ ಕರ್ಮಭಾವೇನ | ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಾತ್ | ನಾಪಿ ಕರಣಭಾವೇನ | ಇಂದ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಕರಣತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಅತಃ ಕಥಮಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ವಿರ್ಣಿಯಾಯೇತಿ ತಾದರ್ಥ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್ | ಕರಣಭಾವೇನ ತಾದತ್ ತಾದರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ಅತಃ ಏವ ಸನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಾತಿರಿಕ್ತಕಾರ್ಯಭಾವಾದಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ಮೇನ ಜ್ಞಾನಸಾಧಾರಣಕಾರಣತ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಮೋಧನಾಯ 'ಆನಂದತೀರ್ಥ' ಇತಿ ಸನ್ಯಾಸಪ್ರಸಿದ್ಧತೀರ್ಥಪದಪ್ರಯೋಗಃ, ಅನ್ಯಥಾ 'ಪೂರ್ಣಮೋಧ' ಇತ್ಯಾದ್ಯದ್ವತ್ಯತ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ನನ್ನ ತತ್ವವಿರ್ಣಿಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು. ಅಂದರೆ 'ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಮೇ ತತ್ವವಿರ್ಣಿಯಾಯ ಭೂಯಾತ್' ಎಂದು ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ತತ್ವವಿರ್ಣಿಯಾಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚತುರ್ಥೀ ತಾದರ್ಥ್ಯಚತುರ್ಥೀ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. 'ತಸ್ಮೈ' ಇತಿ ತದರ್ಥಃ ತದರ್ಥಸ್ಯ ಭಾವಃ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ ತಸ್ಮಿನ್ ತಾದರ್ಥ್ಯೇ. - ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥೀ ಇದೆ.

ಇಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಲ್ಲ! ಆನಂದತೀರ್ಥರು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಅವರು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂದರ್ಥವೋ, ಕರ್ಮ ಎಂದರ್ಥವೋ, ಕರಣ ಎಂದರ್ಥವೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. 'ಮೇ' ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮಭೃಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕರ್ತೃವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ. ಆನಂದತೀರ್ಥರಾದರೋ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಸ್ಮಭೃಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ತತ್ವವಿರ್ಣಯಾಯ ಭೂಯಾತ್ ಎಂದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾದದ್ದು ತತ್ವದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ತತ್ವಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳೇ ಕರ್ಮಗಳು. ಮೂರನೆಯ ಕಲ್ಪವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರಣವಾದದ್ದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ವಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದಾಗಲಿ ಎಂದು ತಾದರ್ಥ್ಯ ಚತುರ್ಥಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಕರಣವಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ವಿವಕ್ಷಮಾಡಿದಾಗ ತಾದರ್ಥ್ಯ ಚತುರ್ಥಿಯು ಸರಿಯೆನಿಸುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣತ್ವವಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂದು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಥಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ಣಬೋಧ: ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರೂ ಅಭಿಪ್ರೇತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣಂ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಕಥನ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ನನು ಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನ್ಯತಮೇನ ಸಹಚರಿತಮೇವೋಪ-
ಲಬ್ಧಮ್ | ಅತಃ ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪಂ ಕರಣಮ್ ಉತಾನುಮಾನರೂಪಮ್
ಅಥಾಗಮರೂಪಮ್ | ನ ತ್ರಿತಯಮಿವ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧಾತ್ ತೇಷಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ ಇತ್ಯತಃ
ತ್ರಿತಯರೂಪಮಿವ ಕರಣಮಿತ್ಯಾತಯೇನ ಉಕ್ತಮ್ - ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ || ಅತಃ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ
ವಾ ಅನುಮಾನಮಿತಿ ವಾ ಆಗಮ ಇತಿ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತ್ರಿತಯಮಿವ ಅಭಿಪ್ರೇತಮಿತಿ
ದ್ಯೋತನಾಯ 'ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಪದಪ್ರಯೋಗಃ |

ಅಲ್ಲ! ಜ್ಞಾನಕರಣವಾದರೆ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನ್ಯತಮತ್ವಮ್' ಎಂದು ಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನ್ಯತಮತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಹಚರ್ಯವು(ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು) ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುತ್ತೀರೋ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ ಎನ್ನುತ್ತೀರೋ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣ ಎನ್ನು-
ತ್ತೀರೋ? ಮೂರೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದುತ್ತರ. ಆನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಆಗಮ
ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವರೇ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು

ವ್ಯರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಸ್ತುತಃ ಅವರೇ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಎಂದೋ 'ಅನುಮಾನಂ' ಎಂದೋ 'ಆಗಮಃ' ಎಂದೋ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರಕ್ಕೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ 'ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಚಾರ್ಯರು ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಕರಣಗಳನ್ನು ದ್ವಾರವನ್ನಾಗಿಸಿ ಕರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ

(ಲಘುಸರಂಜನೀ) — ಇಂದ್ರಿಯಾದಿವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿವು ಅಯಸಿ ದಗ್ಧೃಶಬ್ದಪ್ರಸಿದ್ಧಿವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸನ್ನಿಧಿನಿಮಿತ್ತಾ ಅಮುಚ್ಛೇದವ | ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಚ 'ಸರ್ವವೇದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾಯೋರಪ್ಯಪ್ತಿ' ಇತ್ಯೈತರೇಯ-ಭಾಷ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಸರ್ವವೇದವಾಚ್ಯತ್ವಾದೇವ ಸಿದ್ಧಮ್ | ವೇದೈಕದೇವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಸರ್ವ-ವೇದವಾಚ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ಅತೋ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧಃ | ನಾಪಿ ತೇಷಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ | —

“ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಯೈಃ ಸ್ವರೂಪೈಸ್ತು ಜ್ಞಾನಾನಿ ಜನಯತ್ಯಸೌ |

ಮನಃಸ್ಥೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ಕಾರ್ಯೈಃ ಕರ್ಮಕೃದೇವ ಚ |

ಪೃಥಕ್ ಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ಜೀವಂ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಭುಃ ||

ಜೀವಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ವೇದಯತ್ಯಹಮಿತ್ಯಪಿ |

ಪ್ರಾಣ ಏಕೋ ವಶೇ ನಿತ್ಯಂ ಬಾಹ್ಯಾಂತಃಕರಣೇಶ್ವರಃ |

ತಾನ್ಯೇತಾನ್ಯವತಾನ್ಯೇವ ತಥಾಪಿ ಕೃಪಯ್ಯಿವ ಸಃ |

ಪೃಥಕ್ ಶಬ್ದೋಽಪಿ ತದ್ವೈಸ್ತು ಸ್ವರೂಪೈಃ ತದ್ಗರ್ಹಾರ್ಯಕೃತ್ |” (ನ್ಯಾಯವಿ.)

ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇಃ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಕರಣದ್ವಾರೈವ ತಸ್ಯ ಕರಣತ್ವಾತ್ | ದ್ವಾರಿಣಾ ಚ ದ್ವಾರವೈಯರ್ಥೈಃ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ನ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಯಃ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಮುಪಲಬ್ಧಮ್ | ಅತಃ ಏಕಸ್ಯೈವ ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣತ್ರಯಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದೀನಾಂ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಂ ವಿರುದ್ಧಮ್ | ಕಿಂಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಜ್ಞಾತಕರಣಂ ಅನುಮಾನಾಗಮೌ ತು ಜ್ಞಾತಕರಣೇ ಇತಿ ಜ್ಞಾತ-ಕರಣತ್ವಾಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವಯೋಃ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಮಪಿ ವಿರುದ್ಧಮೇವೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಭಗವಾನಿತಿ || ಭಗಃ 'ಶ್ರೀಕಾಮಮಾಹಾತ್ಮವೀರ್ಯಯತ್ನಾರ್ಕಕೀರ್ತಿಮ್' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಉಕ್ತಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಾದಿರೂಪಾಘಟಿತಘಟಕಮಾಹಾತ್ಮವಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶಬ್ದವ್ಯವಹಾರ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ

ಇಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಅಮುಖ್ಯವಾದದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಇದು ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಒಳಸುವ ದಗ್ಗುಶಬ್ದದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂತೆ. ದಗ್ಗು ಎಂದರೆ ದಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹದ್ದು. ಇದಾದರೂ ಯದ್ಯಪಿ ಅಗ್ನಿಯ ಧರ್ಮ. ಆದರೆ ಆ ಬೆಂಕಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲೂ ದಾಹಕತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ದಗ್ಗು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ. ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. ಅಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಉತ್ತರ - ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲವೇದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಾಯುದೇವರಿಗೂ ಹೇಳಿದ್ದಿದೆ. ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅವನು ಸರ್ವವೇದವಾಚ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧವೂ ಇಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೊಪ್ಪುವುದಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ.

“ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥೈಃ ಸ್ವರೂಪೈಸ್ತು ತದ್ವೈಸ್ತು ಸ್ವರೂಪೈಃ ತದ್ಗಣಾರ್ಯಕೃತ್ |”

ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಕರಣಗಳ ಮುಖಾಂತರವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಕರಣನಾದ್ದರಿಂದ. ದ್ವಾರಿಯಿಂದ ದ್ವಾರವೈಯರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಶಂಕಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ದ್ವಾರಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಸಾಕು ದ್ವಾರವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಬೇಡ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೇ ಒಪ್ಪದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೀತು |

ಇನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಮಾನತ್ವ, ಆಗಮತ್ವ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬರೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಮಾನತ್ವ, ಆಗಮತ್ವಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರಬೇಕಾದೀತು | ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿ ಕರಣವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನಬರಬೇಕಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯದ ಜ್ಞಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಆದರೆ ಅನುಮಾನಾಗಮಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಬರಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವ, ಅಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವ, ಅಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವಗಳ ಸಮಾವೇಶ ಆಗಬೇಕಾದೀತು | ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ - ಭಗವಾನ್ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಭಗ ಎಂದರೆ - 'ಶ್ರೀ-ಕಾಮ-ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ-ವೀರ್ಯ-ಯತ್ನ-ಅರ್ಹ-ಕೀರ್ತಿಷ್ಠು' ಎಂಬ ಕೋಶದಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಧರ್ಮಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಇರುವವು. ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಘಟಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಘಟನೆ ಮಾಡುವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ-

ವುಳ್ಳವನು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವಾದಿವಿರುದ್ಧರ್ಮಗಳ ಸಹಾವಸ್ಥಾನವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಏಕತ್ರ ಇರಿಸುವಂತಹ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವನು. ಪ್ರಕೃತ ಭಗಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಎಂಬುದು ಪ್ರಧಾನಾಂಶವಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೃಷ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿವರಣೆ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ನನು ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭಿಮತಾನಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಕದಾಚಿತ್ತ್ವಾ-
ಚಾದಿದೋಷಸಂಬಂಧೇನಾಂಭಾರ್ಥತ್ವದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಕೃತಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ರೇ ಕಥಂ
ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತಾ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ || ನನು ಕೇ ತೇ
ದೋಷಾಃ? ಕಥಂ ಚ ತದಭಾವಃ? ಇತ್ಯತೋ ದೋಷಾಭಾವಮುಪಪಾದಯಿತುಂ ಯತ್
'ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ರಿತಯರೂಪತ್ವಮುಕ್ತಂ ತದೇವ
ವಿವಿಚ್ಛ ದರ್ಶಯತಿ — ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾದಿನಾ ||

ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣತ್ವಪಕ್ಷೇ ತಾವದೇವಮುಪಪಾದನೀಯಮ್ | ನಾತ್ರ
ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ | ತಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ |
ತೇಷಾಂ ಚ ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಕಿಂತು ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಯಾ | ತಥಾ ಚ — ಯಸ್ಯಾ-
ನಂದತೀರ್ಥಾಖ್ಯಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ 'ನಿಜೇ' ಸ್ವಕೀಯೇ 'ಪಕ್ಷೇ' 'ಪಕ್ಷಃ ಸಹಾಯ
ಗರುದಂತಿಕಸಾಧ್ಯಭಿತ್ತಿಮಿತ್ರೇಷು ಚಲ್ಲಿವಿವರೇ ನೃಪಕುಂಜರೇ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ 'ಸಾಧ್ಯೇ'
ಸಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧನಜ್ಞಾಪನೀಯತ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ಸ್ವಜ್ಞಾಪನೀಯೇ ಬಿಂಬರೂಪಾದಾವಿತಿ ಯಾವತ್ |
ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್ | 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಪ್ರತಿಬಂಧಾಭಾವೇ ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನೈವ |
'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ವ್ಯಾಪನಂ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಂ ತೃಣಜೀವಮಾರಭ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಪರ್ಯಂತಂ ಯಸ್ಯ
ಯಾವಂತೋ ಗುಣಾಃ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಾಣಿ ಚ ಜ್ಞಾತುಂ ಧ್ಯಾತುಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರ್ತುಂ ಚ ಯೋಗ್ಯಾಃ
ತಸ್ಯ ತಾವತಾಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾಪನಶಕ್ತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ | ಅನೇನಾವತ್ಯಂ ಯಾವತ್
ಸ್ವಜ್ಞಾಪನೀಯಂ ತಾವಚ್ಛಕ್ತ್ಯಭಾವಾಖ್ಯೋ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

ಅಲ್ಲ! ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಅಭಿಮತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಾಚಕಾಮಲಾದಿ-
ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಪ್ರಮಾಣವಾದ
ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆ ರೀತಿ ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧಭಂದಾಗ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ
ಅವರು ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಉತ್ತರ — ಶುದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂದು.

ಅಲ್ಲ! ದೋಷಗಳು ಎಂದರೆ ಯಾವವು? ಅವುಗಳು ಏಕೆ ಆನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ? ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು (ಸಮರ್ಥಿಸಲು) ಆನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೂರೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅವರೇ ಎಂದು ಏನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ಅದನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತತ್ವಗಳ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಅವರ ಅವತಾರವಾದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತತ್ವಗಳಾದರೋ ಬಾಹ್ಯ-ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದೇ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ "ಯಸ್ಯ" - ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ, 'ನಿಜೇ' - ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ, ಪಕ್ಷೇ - ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ, 'ಪಕ್ಷ: ಸಹಾಯ-ಗರುದಂತಿಕ-ಸಾಧ್ಯಭಿತ್ತಿಮಿತ್ರೇಷು ಚುಲಿವಿವರೇ ನೃಪಕುಂದರೇ ಚ' ಎಂಬ ಅಭಿಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬರ್ಥದ ಲಾಭವಾಗುವುದು. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಾಧನಜ್ಞಾಪನೀಯತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಸಾಧ್ಯೇ ಅಂದರೆ ತಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲ್ಪಡುವ ಬಿಂಬರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧ್ಯತ್ವವು ಸಾಧನದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇತುವಿನಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ).

'ಪಕ್ಷೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ರಮೀಯ ವಿಷಯ ಅನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' - ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಇಲ್ಲದೇ ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯವಾದ ತೃಣಜೀವರನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಚತುರ್ಮುಖದೇವರ ಪರ್ಯಂತ ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳು, ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ರೂಪಗಳು ತಿಳಿಯಲು ಧ್ಯಾನಿಸಲು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟೂ ಅವರ ಗುಣಕ್ರಿಯರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಅಂಶವೇನಿದೆ ಅದನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಹಿಂದೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ: ಎಂದಿದ್ದು ಏಕೆ?

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ತಥಾ ಯಸ್ಯ 'ಸಪಕ್ಷೇ' ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಜ್ಞೇಯತೇನ ಧರ್ಮೇಣ ಪಕ್ಷಸಮಾನೇನಂತರೂಪಗುಣಕ್ರಿಯಾದೌ ಪ್ರಮೇಯೇ ಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾಪಕತಯಾವಸ್ಥಾನಂ ಚ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಮಾತ್ರಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಅತ್ರ ಪಕ್ಷಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಕ್ಷಪ್ರಗುಣಕ್ರಿಯಾದೇ: ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್

ಜ್ಞಾನಮಾವತ್ಯಕಮ್ । ತಥಾ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಮೋಕ್ಷಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸಪಕ್ಷತಬ್ಧಾರ್ಥಸ್ಥಾನಂತರೂಪ-
ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೇಸ್ತು ನ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮಾವತ್ಯಕಮ್ । ಅತಕ್ಕತ್ತಾದಯೋಗ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ । ಕಿಂತು
ಕೇವಾಂಚಿತ್ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಕೇವಾಂಚಿದ್ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಕೇವಾಂಚಿದ್ ರೂಪ-
ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮಿತಿಮಂ ವಿಶೇಷಂ ದ್ವೋತಯಿತುಂ ತತ್ರ
'ವ್ಯಾಪ್ತಿ'ರಿತಿ ಅತ್ರ 'ಸ್ಥಿತಿ'ರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ । ಅನೇನಾವತ್ಯಕಪ್ರಮೇಯಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯಾಪಿ ತದುವ-
ಯಕ್ತಪ್ರಮೇಯಜ್ಞಾಪನಾಭಾವೋ ದೋಷಃ ಸೋಽಪಿ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ ।

ಹಾಗೆಯೇ 'ಯಸ್ಯ'- ಯಾರಿಗೆ 'ಸಪಕ್ಷೇ'- ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಸಮಾನವಾದ ಅನಂತಗುಣರೂಪಕ್ರಿಯಾ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಿತಿಃ'- ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿ
ಇದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ರೂಪಗುಣಕ್ರಿಯೆಮೊದಲಾ-
ದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವುದು ಆವಶ್ಯಕ. ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ
ಮೋಕ್ಷಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಅನಂತರೂಪಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ
ಹಾಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಲ್ಲ. ಅಶಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹೊರತಾಗಿ ಕೆಲವರಿಗೆ
ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯೇನ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯೇನ, ಕೆಲವರಿಗೆ ರೂಪಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಮುಂತಾದ
ರೀತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ಎಂಬ ಈ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ
ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕೆಲವರು ಭಗವಂತನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಪಡೆದಿರುವರು. ಕೆಲವರು ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನ, ಕೆಲವರು ರೂಪಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದರಿಂದ
ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದು. ಅಂತಹ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸದೇ ಇರುವಿಕೆ
ಎಂಬ ದೋಷವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಹಾಗೂ ಬಾಧಿತೇ ನ ಸಕ್ತಿಃ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) — ತಥಾ ಯಸ್ಯ ವಿಪಕ್ಷತಃ ಉಕ್ತವಿಪರೀತಪಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ
ವಿಕ್ಷಸ್ತದೇವತೋಪಾಸನಾದೇರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸರ್ವಥಾ ತತ್ರಾಪ್ರವೃತ್ತಿಃ । ಅನೇನ ದೇವಾನಾಂ
ವಿಷ್ಣುಸಾದ್ಯೇನ ಜ್ಞಾಪನರೂಪೋ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । ನನು ಯದಿ ಸಾಕ್ಷಿ-
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅತಥ್ಯವಿತಥ್ಯಪ್ರದರ್ಶನೇಽಪಿ ಶಕ್ತಿಸ್ತದಾ ಕಥಂ ತಜ್ಞಾಪಿತೇ ಅನ್ಯತ್ತಾಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಇತ್ಯತ
ಉಕ್ತಂ 'ಯಸ್ಯ ಬಾಧಿತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧೇ ವಿಷಯೇ ಅತಥ್ಯಾದೌ ಸಕ್ತಿಃ ಸಂಬಂಧೋ
ನ ವಾ' ಇತಿ । 'ಅಥ' - ವಿಶೇಷಣಾಂತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್
ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿತಿ 'ವೈ'ಶಬ್ದೇನಾಹ ।

ಯಥೋಕ್ತಮ್ - 'ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತದದೋಷತಃ' ಇತಿ । ಯಃ ಕದಾಚಿತ್ ತದವಭಾಸಃ ಸಮಾನದರ್ಶನೇನೈವ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ - 'ಯತ್ತ್ವಚಿತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಸ್ವಾತ್ ದರ್ಶನಂ ಮಾನಸಂ ಹಿ ತತ್' ಇತಿ । ಅನೇನಾಶ್ವಾಸಜನಕಾತರ್ಥಾದಿಪ್ರದರ್ಶನರೂಪೋ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ ।

ಹಾಗೆ ಯಾರಿಗೆ 'ವಿಪಕ್ಷತಃ' - ಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನುಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂದರೆ ವಿಪಕ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯು. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುಸಮಾನವಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ತಿಳಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲ! ಒಂದುವೇಳೆ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಸತ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾ ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಆಗ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದು - 'ಯಸ್ಯ' - ಯಾರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಅಸತ್ಯತ್ವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ತಿಃ - ಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಥ ಎಂಬ ಪದವು ಬೇರೆ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಇದೆ. ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೋಷರಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಮೈ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತದದೋಷತಃ' (ಅನು.ವ್ಯಾ.1-4-94) ಎಂದು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನಬಂದರೆ ಅದು ಮಾನಸದರ್ಶನದಿಂದಲೇ(ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ) ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಯತ್ತ್ವಚಿತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಸ್ವಾತ್ ದರ್ಶನಂ ಮಾನಸಂ ಹಿ ತತ್' (ಅನುವ್ಯಾ.3-4-143). ಇದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ತಂದು-ಕೊಡುವ ಅತರ್ಥಾದಿಪ್ರದರ್ಶನರೂಪವಾದ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸದಾ ನಿರ್ಮಪ್ತ

** ಕ್ವಾಪಿ ಕಾಲೇ ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಅದೋಷತ್ವಾತ್ । ಅೌತ್ಸರ್ಗಿಕೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಯಾನ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ದೋಷಪವಾದಾತ್ । ನಚ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಂ ದೋಷಜನ್ಯಮ್, ತಸ್ಯ ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ । ಏವಮೇವಾಯಥಾರ್ಥತ್ವೇ ಮುಕ್ತಾವಪಿ (ತಥಾತ್ವ)ತಥಾಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ । ಅವಿಧಾದೋಷಸಂಸರ್ಗಾತ್ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಬಾಧ್ಯಾರ್ಥ-ಪ್ರತಿಭಾಸ(ಸಿ)ತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಅವಿಧಾಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ತ್ವನ್ಮತೇ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ಅವಿಧಾಃ ಕಾರ್ಯಾಂತರಸ್ಯೈವ ಅನ್ಯುಪಗತತ್ವಾತಿತಿ । (ಸುಧಾ)

** ಯದರ್ಶನಂ ಕ್ವಚಿच्छುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ವಿಷಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಬಾಧಿತಂ ಸ್ವಾತಚ್ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಕಂ ಮನಃ-ಪರಿಣಿತೀಕರಮೇವ ನ ಸಾಕ್ಷೀಕರಮ್ । ಕುತ ಏತತ್ । ಮಾನಸದರ್ಶನಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾನ್ನೀಕಾರೇಽನಿಷ್ಠ-

ಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮ್ । ತಥಾ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಮೋಕ್ಷಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸಪಕ್ಷತಬ್ಧಾರ್ಥಸ್ಯಾನಂತರೂಪ-
ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೇಶು ನ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮ್ । ಅಶಕ್ಯತ್ವಾದಯೋಗ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ । ಕಿಂಫು
ಕೇಪಾಂಚಿತ್ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಕೇಪಾಂಚಿದ್ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಕೇಪಾಂಚಿತ್ ರೂಪ-
ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮಿತಿಮಂ ವಿಶೇಷಂ ದ್ಯೋತಯಿತುಂ ತತ್ರ
'ವ್ಯಾಪ್ತಿ'ರಿತಿ ಅತ್ರ 'ಸ್ಥಿತಿ'ರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ । ಅನೇನಾವಶ್ಯಕಪ್ರಮೇಯಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯಾಪಿ ತದುವ-
ಯಕ್ತಪ್ರಮೇಯಜ್ಞಾಪನಾಭಾವೋ ದೋಷಃ ಸೋಽಪಿ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ ।

ಹಾಗೆಯೇ 'ಯಸ್ಯ'- ಯಾರಿಗೆ 'ಸಪಕ್ಷೇ'- ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಸಮಾನವಾದ ಅನಂತಗುಣರೂಪಕ್ರಿಯಾ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಿತಿಃ'- ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿ
ಇದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ರೂಪಗುಣಕ್ರಿಯೆಮೊದಲಾ-
ದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವುದು ಆವಶ್ಯಕ. ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ
ಮೋಕ್ಷಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಅನಂತರೂಪಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ
ಹಾಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಲ್ಲ. ಅಶಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹೊರತಾಗಿ ಕೆಲವರಿಗೆ
ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯೇನ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯೇನ, ಕೆಲವರಿಗೆ ರೂಪಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಮುಂತಾದ
ರೀತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ಎಂಬ ಈ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ
ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕೆಲವರು ಭಗವಂತನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಪಡೆದಿರುವರು. ಕೆಲವರು ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನ, ಕೆಲವರು ರೂಪಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದರಿಂದ
ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದು. ಅಂತಹ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸದೇ ಇರುವಿಕೆ
ಎಂಬ ದೋಷವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ವಿಪಕ್ಷತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಹಾಗೂ ಬಾಧಿತೇ ನ ಸಕ್ಷಿಃ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ತಥಾ ಯಸ್ಯ ವಿಪಕ್ಷತಃ ಉಕ್ತವಿಪರೀತಪಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ
ವಿಪ್ಲವಸ್ಥದೇವತೋಪಾಸನಾದೇವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸರ್ವಥಾ ತತ್ರಾಪ್ರಪೃತ್ತಿಶ್ಚ । ಅನೇನ ದೇವಾನಾಂ
ವಿಪ್ಲವಾಪ್ತೇನ ಜ್ಞಾಪನರೂಪೋ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । ನನು ಯದಿ ಸಾಕ್ಷಿ-
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅತಃಪ್ರವಿಪಕ್ಷಪ್ರದರ್ಶನೇಽಪಿ ಶಕ್ತಿಸ್ತದಾ ಕಥಂ ತಚ್ಚಾಪಿ ತೇ ಅನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಾತ್ಮಾಸ ಇತ್ಯತ
ಉಕ್ತಂ 'ಯಸ್ಯ ಬಾಧಿತೇ ವಿಪ್ಲವೋ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧೇ ವಿಷಯೇ ಅತಃಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸಕ್ಷಿಃ ಸಂಬಂಧೋ
ನ ವಾ' ಇತಿ । 'ಅಥ' - ವಿಶೇಷಣಾಂತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್
ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ವಿಪ್ಲವೋ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿತಿ 'ವೈ'ಶಬ್ದೇನಾಹ ।

ಯಥೋಕ್ತಮ್ - 'ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತದದೋಷತಃ' ಇತಿ । ಯಃ ಕದಾಚಿತ್ ತದವಭಾಸಃ ಸಮಾನದರ್ಶನೇನ್ವಿತಃ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ - 'ಯತ್ಕೃಚಿತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಸ್ಯಾತ್ ದರ್ಶನಂ ಮಾನಸಂ ಹಿ ತತ್' ಇತಿ । ಅನೇನಾರ್ಪಣವಜನಕಾತರ್ಥಾದಿಪ್ರದರ್ಶನರೂಪೋ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ ।

ಹಾಗೆ ಯಾರಿಗೆ 'ವಿಪಕ್ಷತಃ' - ಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನುಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂದರೆ ವಿಪಕ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯು. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುಸಮಾನವಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ತಿಳಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲ! ಒಂದುವೇಳೆ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಸತ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾ ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಆಗ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದು - 'ಯಸ್ಯ' - ಯಾರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಅಸತ್ಯತ್ವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಗಳಲ್ಲಿ, ಸಕ್ಕಿಃ - ಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಥ ಎಂಬ ಪದವು ಬೇರೆ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಇದೆ. ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೋಷರಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವೈ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತದದೋಷತಃ' (ಅನು.ವ್ಯಾ.1-4-94) ಎಂದು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನಬಂದರೆ ಅದು ಮಾನಸದರ್ಶನದಿಂದಲೇ(ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ) ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಯತ್ಕೃಚಿತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಸ್ಯಾತ್ ದರ್ಶನಂ ಮಾನಸಂ ಹಿ ತತ್' (ಅನು.ವ್ಯಾ.3-4-143). ಇದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ತಂದು-ಕೊಡುವ ಅತರ್ಥಾದಿಪ್ರದರ್ಶನರೂಪವಾದ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸದಾ ನಿರ್ಮುಷ್ಠ

** ಕ್ವಾಪಿ ಕಾಲೇ ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಅದೋಷತ್ವಾತ್ । ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಂ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ದೋಷಾವದಾತ್ । ನಚ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಂ ದೋಷಜನ್ಯಮ್, ತಸ್ಯ ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ । ಏವಮೇವಾಯಥಾರ್ಥತ್ವೇ ಮುಕ್ತಾವಪಿ (ತಥಾತ್ವ)ತಥಾಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ಅವಿಧಾದೋಷಸಂಗಾತ್ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಬಾಧ್ಯಾರ್ಥ-ಪ್ರತಿಭಾಸ(ಸಿ)ತ್ವಮಿತಿ चेन्न, ಅವಿಧಾಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ತ್ವನ್ಮತೇ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ಅವಿಧಾಃ ಕಾರ್ಯಾಂತರಸ್ಯೇವ ಅನ್ಯುಪಗತತ್ವಾತಿತಿ । (ಸುಧಾ)

** यदर्शनं क्वचिच्छ्रुतिरजतादौ विषये व्यभिचारि बाधितं स्यात्तच्चक्षुरादिकरणकं मनः-परिणतिरूपमेव न साक्षिरूपम् । कुत एतत् । मानसदर्शनस्य बाध्यत्वाङ्गीकारेऽनिष्टा-

ಭಾವಾತ್ । ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತು ತಥಾತ್ವೇ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಸಂಕ್ಲಸ್ಯಾಂಕತ್ವಾತ್ । ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಹಿರಾಬ್ದನಂ ।
ಸಮ್ಮವತಿ ಚಾಸ್ಯ ಮಾನಸತ್ವಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಸಮರ್ಥನಾದिति । (ಸುಧಾ)

- ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸದಾ ದೋಷರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಜನ್ಮವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವತ್ಯು ಪ್ರಮಾಣವೇ. ಅಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಶುಕ್ರರಜತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ - ಅಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಕರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಮನಃಪರಿಣತರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಾಕ್ಷಿಯು ಬಾಧ್ಯ ಎಂದರೆ ಸಕಲವ್ಯವಹಾರರೋಪಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವು ದೋಷಜನ್ಯವಲ್ಲ ಅನಾದಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳು ಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮಾನಸಜ್ಞಾನವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬಹುದು.

ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವ ಹಾಗೂ

ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಜನಕಶಕ್ತಂತರೋತ್ಪಾದಕತ್ವ ಇದೆಯೇ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನ್ನನ್ನು ಏವಂವಿಧಾ ಶಕ್ತಿಃ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವತಃ । ತಥಾಪ್ಯಾ-
ಗಂತುಕದೋಷಸಂಬಂಧಾತ್ ಕದಾಚಿತ್ ಪೂರ್ವಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧೋ ವಾ ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯ-
ಜನನಶತ್ಯುತ್ಪಾದೋ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಚಕ್ಷುರಾದೌ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ -
ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪೂರ್ವಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧಕಸ್ಯ ಶಕ್ತಂತರಾಧಾಯಕಸ್ಯ ವಾ ದೋಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿ-
-ಯೋಗಃ ಸ್ವಸ್ಥಿನ್ ಸಂಬಂಧೋ ನೈವಾಸ್ತೀತಿ -

‘ಸಾಕ್ಷೀ ನಿರ್ದೋಷ ಏವೈಕಃ ಸದಾಂಗೀಕಾರ್ಯ ಏವ ನಃ ।

ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾನಿನಿಯಮಾತ್ ತದ್ವಲಿಪ್ಯತಮಂ ಮತಮ್’

ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ದೋಷಸಂಬಂಧ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ‘ಏವ’ಶಬ್ದೇನಾಹ ।
ಅನೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗಾತ್ ಕದಾಚಿದಪಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧತ್ವಾದಿರೂಪೋ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತೀತಿ
ಸೂಚಿತಮಿತಿ । ನನು ಸಾಕ್ಷೀಣೋಽಪಿ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧೋ ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಜನಕ-
ಶಕ್ತಂತರೋತ್ಪಾದಕಶ್ಚಾನ್ಯತೋಕ್ತಃ । ಯಥೋಕ್ತಂ ವಿಪ್ಲವತಸ್ತನ್ಯೋಯಟೀಕಾಯಾಮ್ -
‘ಬುದ್ಧಿದೋಷನಿರಾಸಮಾತ್ರಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಯುಕ್ತೇನಾಮ್’ ಇತಿ ಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಸರೇ,
“ಅಯಮಭಿಸಂಧಿಃ । ಸಾಕ್ಷೀವ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪ್ರಮಾಣ್ಯಂ ಚ ವಿಷಯೀಕರ್ತುಂ ಕ್ರಮಃ । ಕಿಂತು
ಕಾರಣಾಂತರೋಪನಿಪಾತಜೇನ ಮಾನಸಾಪರಾಧೇನ ಪ್ರತಿಬದ್ಧೋ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗುಹ್ಯಗಾಸ್ಯ ನೇತ್ಯೇ । ಯಥಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಗತಿಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಗಜೋ ಗೋಕ್ಷುರಕಾ-
ದಿನಾ ಪ್ರತಿಬದ್ಧೋ ನ ಚಲಿತುಂ ಕ್ರಮತಃ” - ಇತಿ ।

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಆಗಂತುಕವಾದ ದೋಷದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕೆಲವು ಸಲ ಪೂರ್ವಶಕ್ತಿಯ ತಡೆಯುವಿಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅಥವಾ ವಿಪರೀತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದೋ ಏಂದೇಕಾಗಬಾರದು? ಚಕ್ಷುರಾದಿಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಂತುಕದೋಷಸಂಬಂಧದಿಂದ ಈ ಎರಡುವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಕಾಣುವುದರಿಂದ.

ಉತ್ತರ - ಯಸ್ಯ ಯಾವ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಮೊದಲಿನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ದೋಷಕ್ಕೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಯುಕ್ತಿ - ಸಂಬಂಧವು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದರ್ಥ.

'ಸಾಕ್ಷೀ ನಿರ್ದೋಷ ಏವೈಕಃ ಸದಾಂಗೀಕಾರ್ಯ ಏವ ನಃ | (2-3-ಶ್ಲೋ.70)

'ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತಿನಿಯಮಾತ್ ತದ್ವಲಿಷ್ಯತಮಂ ಮತಮ್' (2-1-ಶ್ಲೋ.31)

ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ದೋಷದ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಏವ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಲಿ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಲ್ಲ! ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ಸಹಜಶಕ್ತಿಯ ತಡೆಯುವಿಕೆ, ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಬೇರೆಯ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ - 'ಬುದ್ಧಿದೋಷನಿರಾಸಮಾತ್ರಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಯುಕ್ತೀನಾಂ' ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ "ಇದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಲು ಸಮರ್ಥ. ಆದರೆ ಕಾರಣಾಂತರ ಒದಗಿದಾಗ ಅದರಿಂದಂಟಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಪರಾಧದಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಅದರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನಡೆಯಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದರೂ ಆನೆಯು ಗೋಕ್ಷುರಕ ಎಂಬ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೋ ಹಾಗೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಯಥಾರ್ಥವೇ?

** (ತस्माತ್ ಸರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ व्यवहारस्य सिद्धये |)

साक्षी निर्दोष एवैकः सदाऽङ्गीकार्य एव नः ॥

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥತ್ವೇಽವಿಶ್ವಸನೀಯತ್ವಾಪತ್ಯಾ ಕರಣದೋಷಾದಿನಿಶ್ಚಯಪ್ರಸಕ್ತೇನ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಭ್ರಮ
ತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಧಾರಣಾಭಾವಪ್ರಸತ್ತಯಾಽಽತಃತಾತ್ವಾತಾತ್ವಾತ್ವನಿರ್ಣಯಾಭಾವಾನುಪಕ್ಷೇಪ ನಿಃಶಂಕಾಽವಿಸಂವಾದಿ
ವ್ಯವಹಾರೋ ಲುಪ್ಯತ | ನಚ ತಲ್ಲೋಪೋಽಕ್ಷೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ | ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ತಥಾವಿಧಸ್ಯ ಚ
ಲೌಕಿಕೈಃ ಪರೀಕ್ಷಕೈಶ್ಚೋಲ್ಲಂಘನಾಭಿರಾತ | ಪ್ರಮಿತಾರ್ಥಾನನುಮತಾನುಮತತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ | ತಸ್ಮಾನ
ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನಿಃಶಂಕಸ್ಯ ಅವಿಸಂವಾದಿನೋ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಭೂತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಯೇ ವಸ್ತುತಾತ್ವಾ-
ತಾತ್ವಾತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ ಕಾರಣಭೂತೋಽಕ್ಷೀಕಾರ್ಯಃ | ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಯೇ ಕರಣದೋಷಾದಿನಿಶ್ಚಯದ್ವಾರಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ
ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಣಯೋಽಕ್ಷೀಕಾರ್ಯಃ | ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ವಿಶ್ವಸನೀಯತ್ವಮ್, ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಯೇ ಚ ಸಾಕ್ಷಿ
ಸದಾ ನಿರ್ದೋಷೋ ಯಥಾರ್ಥ ಏವ ನಃ ಪರೀಕ್ಷಕಾಣಾಮಕ್ಷೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ |

ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಯಥಾರ್ಥ ಎಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾ-
ದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿವೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ಬರದೇ ನಮಗೆ ಬಂದ ಜ್ಞಾನ ಭ್ರಮೆಯೋ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲವೋ
ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ವಸ್ತು ತಥಾತ್ಮ ಅತಥಾತ್ಮ ನಿಶ್ಚಯವು ಆಗದೆ ನಿಶಂಕ-
ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕೂಡದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಅಂತಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಬೇಡ ಎನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.
ಸಕಲಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವಿಸಂವಾದ ರಹಿತವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯ
ರಹಿತವಾದ ನಿಶಂಕಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ತಥಾತ್ಮಾತ್ಮಾನಿಶ್ಚಯಗಳು ಬೇಕು
ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ
ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಕರಣದೋಷನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ತತ್ಕರಣಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವು
ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಬಹುದು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸದಾ ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ
ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದು. ಸದಾ ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹತೆಯು ಬರುವುದು ಅದು ಸದಾ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರೆ
ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಯು ನಿರ್ಮುಷ್ಠ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷೆಕರು
ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು.

ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಉಭಯನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥವಿರೋಧವಿದೆಯಲ್ಲ!!

(ಲಘುಪರಮಾರ್ಥಿಕನೀ)- ತಥಾ 'ತತ್ತ್ವವಾನುಪದಂ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧೀನಾಮೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಂಕಾ' ಇತಿ
'ಪರತೋ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್' ಇತ್ಯೇತನ್ಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ | - "(ದುಷ್ಟೇತಿ ||) ಜ್ಞಾನ-
ಗ್ರಾಹಕಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಪ್ರಮಾಣತಯೈವ ಗೃಹ್ಯತೀತ್ಯುತ್ಪರ್ಗತ ಏವ | ವಿಸಂವಾದಲಕ್ಷಣಾತ್
ಪರತೋಪಪಾದಾವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೀತಿ | ಸಹಕಾರಿಣಃ ಸಹಜರಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ ವಿಸ-
ರೀತರಕ್ತಿಂ ಜನಯತೀತಿ ಒ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ವಾದದವನದಗ್ರಾಹನಂ ವೇತ್ಯಪಿಜಾನಾಂ ವೇತ್ಯಂ-
ಕುರದವಜನಯತ್ವಾ ಕದಲೀಕಾಂಡಜನಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್" ಇತಿ | ಅತಃ ಕಥಮತ್ರ ಸಾಕ್ಷಿಣಿ ತದು-

ಭಯನಿಜೇಧೇ ತದ್ವಿರೋಧೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ಮೈವಮ್ | ವಿಷಯಭೇದೇನಾವಿರೋಧಾತ್ | ತಥಾಹ - ಅತ್ರ ಚಕ್ಷುಷಃ ಕಾಚಾದಿಭಿರಿವ ಸ್ಪಷ್ಟಿಣಃ ಸ್ವಸಂಬಂಧಮೋಚೈಃ ಸ್ವರೂಪೋಪಮಾರ್ಥೇನ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧಸ್ಯ ನಿಷೇಧಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ತತ್ರ ತು ದೀಪಸ್ಯ ಪಟಲೇನೇವ ತದ- ಸಂಬಂಧೈರ್ಮಾನಸ್ಯದೋಷವೈಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಉಕ್ತಃ | ನ ಚೈತಾದೃಶಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಃ ಕರಣಸ್ಯ ದೋಷಮಾವಹತಿ | ತಸ್ಯ ತದಾನೀಮಪಿ ಸ್ವರೂಪಾನುಪಮಾರ್ಥೇನ ಜಾಗೃತತ್ವಾತ್ | ಅಪಸ್ಯತೇ ತು ಪ್ರತಿಬಂಧೇನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷಯಾ ತದೈವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಮರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ |

ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಭಾಗದ ಅನಂತರ ದುಷ್ಪಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕೆಬರುವುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾರ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳವೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕೆ ಬರುವುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ 'ಪರತೋ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ' ಎಂಬ ಮೂಲದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮ. ವಿಸಂವಾದ ಒದಗಿದಾಗ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಪವಾದವು ಕಂಡಾಗ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಸಹಕಾರಿಗಳು ಕಾರಣದ ಸಹಜಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಡೆದು ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೇ. ಉದಾ - ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ದಗ್ಧವಾದ (ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ) ಬಿದಿರಿನ ಬೀಜವು ಬಿದಿರನ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೆ ಬಾಳೆಯ ಕಾಂಡವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧನಿಷೇಧ ವಿಪರೀತಶಕ್ತ್ಯಾಧಾನನಿಷೇಧ ಎಂಬ ಎರಡು ನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಭಾಗದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು - ಹೀಗೆಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ವಿಷಯವೃತ್ತಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಚಾದಿದೋಷಗಳಂತೆ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪವು ಉಪಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧವಾದೀತು! ಆಗ ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದಾದೀತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸ್ವಸಂಬಂಧಿದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮಾನಸ- ದೋಷಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ಮಾನಸದೋಷಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಡದೆ ಇರುವವು. ದೀಪಕ್ಕೆ ಪಟಲದಂತೆ (ದೀಪದ ಮುಸುಕು) ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿ ಪ್ರತಿಬಂಧವು ಕರಣಗಳಿಗೆ ದೋಷವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ದೋಷಗಳಿದ್ದಾಗಲೂ ಕರಣದ ಸ್ವರೂಪವು ಉಪಮಾರ್ಥವಾಗದೇ ಹಾಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರತಿಬಂಧನಿವೃತ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಕರಣವು ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸ್ವಮಹಿಮೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದು ಹಾಗೂ
ಯಾವುದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಿರೋಧವಿಲ್ಲ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅತ ವಿಮೋಕ್ಷಂ ತತ್ವೇವ - 'ತಸ್ಮಿನ್ನಿರಸ್ತೇ ಸಾಕ್ಷೀ ಸ್ವಮಹಿಮೈವ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೋಚರಯತಿ | ಯಥಾ ಗೋಕ್ಷುರಕಾದ್ಯಪಸರಣೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಗದೋ ಗಚ್ಛತಿ'
ಇತಿ | ಕಿಂತು ದ್ರಷ್ಟೃಣಾಮೇವ ತಾವದ್ ದರ್ಶನಾಭಾವಮಾವಹತಿ | ಯಾವತ್ ಸ್ವಸತ್ತ್ವಮ್ |
ಅನ್ಯಥಾ ಪಟಲೇನಾಪಿ ದೀಪಸ್ವರೂಪೋಪಮರ್ದಕಃ ತತ ವಿವ ತದಪಸರಣೇಽಪಿ ಉದ್ವೋ-
ಧಾದಿನಾ ವಿನಾ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಾಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್ | ಅತೋ ದ್ರಷ್ಟೃಪುರುಷಾ-
ಪೇಕ್ಷಯಾನ್ಯತ್ರ ಅಂಗೀಕೃತೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಬಂಧೋ ನ ಸಾಕ್ಷಿಸ್ವರೂಪೋಪಮರ್ದಕಃ ಇತ್ಯತ್ರ
ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬಂಧಂ ನಿಷೇಧಂ ನ ವಿರುದ್ಧಿ | ತಥಾತ್ರ ದೋಷೈಃ ಸಾಕ್ಷೀಣೋ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿ-
ರ್ನಿಷಿದ್ಧತೇ |

ನ ಚೇಯಂ ಕರಣಸ್ಯ ದೋಷಮಾವಹತಿ | ಕಿಂತು ಸಹಕಾರಿಸಮವಧಾನೇನ ವಿಚಿತ್ರಾ-
ನೇಕಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದಕತ್ವರೂಪಂ ಮಾಹಾತ್ಮಮೇವ | ನಾಪೀಯಮಯಥಾರ್ಥತಾಮ್ ಆಪಾದ-
ಯತಿ | ತತ್ರ 'ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣೇ ಸಹಜಶಕ್ತಿಮಾನಃ ಸಾಕ್ಷೀ ವಿಸಂವಾದಾಖ್ಯಸಹಕಾರ್ಯಾ-
ಹಿತಯಾ ಸ್ವಭಾವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಪರೀತಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಬೌದ್ಧಾದಿವಾಕ್ಯಜನಿತಜ್ಞಾನೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ
ಚ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇನ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಸ್ತುತೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಅತಃ
ತತ್ರಾಂಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣಾ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿರಪಿ ನಾಮಮಾತ್ರತ್ವಾದತ್ರ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕ-
ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿನಿಷೇಧಂ ನ ವಿರುದ್ಧಿತಿ |

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೇ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಬುದ್ಧಿಯ
ದೋಷಗಳ ನಿರಾಸವಾದ ಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು
ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಗೋಕ್ಷುರಕಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪಸರಣ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಅನೆಯು ತಾನೇ
ನಡೆಯುವುದೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೋಷಗಳು
ಇರುವವರೆಗೂ ಆ ಕರಣದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಇಲ್ಲ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಸುಕಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡ
ದೀಪದ ಸ್ವರೂಪೋಪಮರ್ದವಾಗಬೇಕು. ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಮುಸುಕಿನ
ಅಪಸರಣವಾದರೋ ಉದ್ವೋಧವಿಲ್ಲದೇ ಪ್ರದೀಪವು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ
ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೋಡುವ ಪುರುಷರಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು
ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಾಕ್ಷಿಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ಉಪಮರ್ದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಹಜಶಕ್ತಿ-

ಪ್ರತಿಬಂಧನಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾಪನೆ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯು ನಿಷ್ಪದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಸಹಕಾರಿಯಿಂದ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನೂ ಅದೇ ಭಾಗದ ತತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಹಕಾರಿಗಳು ಸಹಜಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಡೆದು ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಅಯಥಾರ್ಥತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ.

ಇದು ಕರಣಕ್ಕೆ ದೋಷವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಸಹಕಾರಿ ಇದ್ದಾಗ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅನೇಕಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸಹಕಾರಿಯು ಅಯಥಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಹಜವಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಇದ್ದರೂ ವಿಸಂವಾದ ಎಂಬ ಸಹಕಾರಿಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗಿ ಬೌದ್ಧಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುತಃ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ವಿಪರೀತಶಕ್ತಿಯ ನಿಷೇಧವನ್ನು ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿಸ್ತೃತ ನಿರೂಪಣೆ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಯಸ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥಾಘ್ನಾನುಮಾನಸ್ಯ 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' ಸ್ವಭಾವ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನೈವ 'ನಿಜೇ' ಸ್ವಕೀಯೇ ಸ್ವಜ್ಞಾಪನೀಯ ಇತಿ ಯಾವತ್ । 'ಪಕ್ಷೇ' ಪರಸನ್ನಿಧಾಂತೇ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ವ್ಯಾಪನಮ್ । ದ್ವಿವಿಧಃ ಸನ್ನಿಧಾಂತಃ ಪರಾಪರಭೇದಾತ್ । ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಿವಿಧಃ । ವಾಚನಿಕಃ ಆನುಷಂಗಿಕಶ್ಚೇತಿ । ತತ್ರ ವಾಚನಿಕಾನುಷಂಗಿಕಭೇದೇನ ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ಪರಸನ್ನಿಧಾಂತಸ್ಯ ವಚನೇನೈವ ಜ್ಞಾಪನೀಯತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ಆತ ವಿವೋಕ್ತೌ ದ್ವಿವಿಧಾವಪ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ —

'ಅತೀಷ್ಠಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಸರ್ವದೋಷಸಮುಚ್ಛೇತಿ ।

ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯತ್ವ ತತ್ ತಂತ್ರಂ ಇತಿ ಸಮ್ಯಗ್ವಿನಿರ್ಣಯಃ' ಇತಿ ।

''ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಂ ಸದಾ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ ।

ಅದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಯದಭೇದೇ ತದನ್ವಯಃ ॥

ತತ್ರಂತ್ರತ್ವಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಅಪಿ ತದ್ಗುಣಪೂರ್ತಯೇ ।

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಭೇದಶ್ಚ....' ಇತಿ ಚ ।

ತಥಾ ಸಪಕ್ಷೇ - '..... ಸ್ವಯಮೇವ ಸಮಭ್ಯಸೇತ್ |

'ಬ್ರೂಯಾದಪಿ ಚ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ್ ||'

ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತೇಃ ಸ್ವಯಮೇವಾಭ್ಯಾಸಕಾಲೇ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರವಚನಕಾಲೇ ಚಾಹೇಯತ್ವೇನ ಧರ್ಮೇಣ ಪಕ್ಷಸಮಾನೇ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಅಯಮಪ್ಯುಭಯವಿಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಿವಿಧೋ ವಾಚನಿಕ ಅನುಷಂಗಿಕಶ್ಚೇತಿ | ತತ್ರಾನುಷಂಗಿಕಃ ಶಿಷ್ಯರೇವೋಹ್ಯತಾಮಿತಿ ತಂ ವಿಹಾಯ ವಾಚನಿಕಸ್ಯೈವ ಕಂಠತಃ ಕೀರ್ತನಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಅತಃ ವಿಹಾಯಮೇಕ ವಿಪೋಕ್ತ- ಸತ್ತ್ವೇವ -

'ನಿದೋಷಪ್ತಂ ರಮಾಯಾಶ್ಚ ತದನಂತರತಾ ತಥಾ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರಸ್ವತೀ ವೀಂದ್ರಶೇಷರುದ್ರಾಶ್ಚ ತತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ||

ಶಕ್ರಕಾಮೌ ತದನ್ಯೇ ಚ ಕ್ರಮಾತ್ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಇತಿ ಚ |

ಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಃ'

ಇತಿ | ಅತಃ ವಿವ ಸ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಿತಿವಾಚೀ ವ್ಯಾಪ್ತಿಶಬ್ದಃ ಅತ್ರ ತು ಸಪಕ್ಷ- ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರವಾಚೀ ಸ್ಥಿತಿಶಬ್ದ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ವಿಪಕ್ಷತಃ - 'ವಿತದ್ವಿರೋಧಿ ಯತ್ಸರ್ವಂ ತಮಸೇಽಂಧಾಯ ಕೇವಲಮ್' ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತೇಃ | ಉಕ್ತವಿಧಸಿದ್ಧಾಂತ- ಚತುಷ್ಯಯವಿರೋಧಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ತತ್ತತಿಪಾದನಾದೌ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಃ |

ನನು ಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯಾಸತ್ತಾತ್ ತಜ್ಞಾಪಕಮಾನಂದತೀರ್ಥಾನುಮಾನಂ ಬಾಧಿತವಿಷಯಂ ಭವತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ | 'ಅಥ ಬಾಧಿತೇ' - ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತೇಽಸತೀತಿ ಯಾವತ್ | ವಿಷಯೇ 'ಸಕ್ತಿಃ' - ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ನೇತಿ | 'ವೈಶಬ್ದೇನ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' 'ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಚಾಯತನಾದಿಭ್ಯಃ' 'ಸಮನಾ ಚಾಸ್ಯತ್ಯುಪಕ್ರಮಾತ್ ಅಮೃತತ್ವಂ ಚ ಅನುಷೋಷ್ಯ' 'ಇಯದಾ- ಮನನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಬಹುಮಾನಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ದೋಷತಯತಿ |

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಯಸ್ಯ' - ಯಾವ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ, 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' - ಸ್ವಭಾವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ, 'ನಿಜೇ' - ತನ್ನದಾದ, ತನ್ನಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಪಕ್ಷೇ' - ಅಂದರೆ ಪರಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತ- ವಾದುದರಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' - ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವಿಕೆಯು.

ಎರಡು ರೀತಿಯಾದ ಸತ್ತಿದ್ಧಾಂತಗಳಿವೆ. ಪರ ಹಾಗೂ ಅಪರ ಎಂದು. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧ.

ವಾಚನಿಕ ಹಾಗೂ ಅನುಷಂಗಿಕ ಎಂದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಚನಿಕ ಹಾಗೂ ಅನುಷಂಗಿಕವಾದ ಪರ-
ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತವು ವಚನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವಂತಹದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎರಡರ ವಿಷಯ-
ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ -

‘ಅಶೇಷಗುಣಮೂರ್ತೃಂ ಸರ್ವದೋಷಸಮುಜ್ಞತಃ |

ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಚ್ಚ ತತ್ತಂತ್ರಂ ಇತಿ ಸಮ್ಯಗ್ವಿನಿರ್ಣಯಃ’ ಇತಿ ಎಂದು; (3-3- ಶ್ಲೋ.82)

‘ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಂ ಸದಾ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ |

ಅದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಯದಭೇದೇ ತದನ್ವಯಃ ||

ತತ್ತಂತ್ರತ್ವಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಅಪಿ ತದ್ಗುಣಮಾರ್ತಯೇ |

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಭೇದಶ್ಚ....’ (3.3.ಶ್ಲೋ.83-84)

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ -

‘..... ಸ್ವಯಮೇವ ಸಮಭ್ಯಸೇತ್ |

‘ಬ್ರೂಯಾದಪಿ ಚ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತಮಹಾಪಯನ್ ||’ (ಅನುವ್ಯಾ. 3-3-81)

ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಾನೇ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ
ಪ್ರವಚನ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಹೇಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ, ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥಾತ್
ಸಪಕ್ಷವಾದ ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಃ - ಇರುವಿಕೆಯು.

ಇದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಾಚನಿಕ ಅನುಷಂಗಿಕ
ಎಂದು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅನುಷಂಗಿಕವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರೇ ಉಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಅದನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ವಾಚನಿಕವಾದದ್ದನ್ನೇ ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದೊಂದನ್ನೇ ಅನು-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು -

ನಿದೋಷಪ್ತಂ ರಮಾಯಾಶ್ಚ ತದನಂತರತಾ ತಥಾ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರಸ್ವತೀ ವೀಂದ್ರಶೇಷರುದ್ರಾಶ್ಚ ತತ್ಸ್ಮಿಯಃ ||

ಶಕ್ರಕಾಮೌ ತದನ್ಯೇ ಚ ಕ್ರಮಾತ್ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಇತಿ ಚ |

ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಃ’ (3-3-ಶ್ಲೋಕ 87-88)

ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಶಬ್ದವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಸಪಕ್ಷಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬರ್ಥ-
ದಲ್ಲಿಷ್ಟೇ ಇದೆ. ವಿಪಕ್ಷತಃ - ‘ಏತದ್ವಿರೋಧಿ ಯತ್ಸರ್ವಂ ತಮಸೇಽಂಧಾಯ ಕೇವಲಂ’ (3-3-89)

ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷದಿಂದ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: - ಅದರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ಅಲ್ಲ! ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಸತ್ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ದೋಷವಿದೆ ಎಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಬಾಧಿತೇ ಸಕ್ರನ್ ವೈ' ಪ್ರಮಾಣ-ಬಾಧಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರ: - ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಿಯು, ನ ವೈ - ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ವೈಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತವು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' 'ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಬಾಯತನಾದಿಭ್ಯಃ' (3-3-40) 'ಸಮನಾ ಬಾಸ್ಯತ್ಯುಪಕ್ರಮಾತ್ ಅಮೃತತ್ವಂ ಚ ಅನುಪೋಷ್ಯ' (4-2-7) 'ಇಯದಾಮನನಾತ್' (3-3-35) ಮುಂತಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ.

ಸುಧಾದಲ್ಲಿನ ಪರಾಪರಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿವರಣೆ

** ಅಶಂಕಾಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಸರ್ವದೋಷಸಮುಜ್ಜಿತಃ ।

ವಿಷ್ಣೋರ್ನಯ ಚ ತತ್ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿವಿರ್ಣಯಃ ॥3-3-ಶ್ಲೋ 77 ॥

ಅನ್ಯತ್ ತತ್ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ನಿರ್ಣಯತ ಇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ । ಸಮ್ಯಗ್ ವಿವಿರ್ಣಯೋ ವಾಚನಿಕಃ ಪರಿಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣಪರೇ ಜನ್ಮಾದಿಸ್ತೇ ಖಲ್ವಭಿಹಿತೋಽಯಮर्थಃ ।

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯತ್ ತತ್ತನ್ತ್ರಮ್' ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅವನ ಅಧೀನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ನಿರ್ಣಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಯಸಲ್ಲಪ್ಪಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಸಲ್ಲಪ್ಪಿ ಅರ್ಥವಾದರೆ ಅದನ್ನು ವಾಚನಿಕಪರಸಿದ್ಧಾಂತ ಎನ್ನುವರು. ವಾಚನಿಕಪರಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ.

ಆನುಪಾಕ್ಷಿಕಂ ಪರಿಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಹ ಸ್ವತನ್ತ್ರವಮಿತಿ ।

ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಸದಾ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ ।

ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಸ್ವಾಧೀನಸತ್ತ್ವಾದಿಮತ್ವಮ್ । ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತಸ್ಯೇತಿಶಬ್ದಃ ಉತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬದ್ಧಯತೇ ।

ಸರ್ವತಾ ಭೇದಶ್ಚೇತಿ । ಪ್ರಕೃತಿಜೀವಜಙ್ಘೋಽತ್ಯಂತಭಿನ್ನತ್ವಮ್ ।

ನನ್ವೇತದ್ವಪಿ "ಅಸಮ್ಬವಸ್ತು ಸತಃ", "ನಾತ್ಮಾಽಶ್ರುತಃ", "ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಭಿಹಿತಮೇವ ।

तत कथमानुषङ्गिकः सिद्धान्तः? सत्यम् । तथाऽपि प्रधानप्रमेयोपयोगितयाऽक्तत्वाददोषः । स्वगतभेदवर्जितत्वादेरुपलक्षणमेतत् । इति सम्यक् स्थितिर्गिति वक्ष्यमाणान्वयः ।

ಅನುಷಂಗಿಕಪರಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವ ಎಂದರೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದದ್ದು ಬೇರೆಯವರ ಅಧೀನವಾಗದೇ ತನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. "ಸರ್ವತೋ ಭೇದ" ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಜಡಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲಿ ಈಗ ಹೇಳಿದ ಭಗವಂತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಅನುಷಂಗಿಕಪರಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತಃ' (ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ 2-3-9) 'ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇಃ' (ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃ 2-3-17) 'ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್' (2-3-28) ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ವಚನವೃತ್ತಾ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದು ವಾಚನಿಕಪರಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ - ಸತಃ ಎಂದರೆ ಸಚ್ಚಿದ್ವಿಭಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು. ಇವನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ತೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಪದಾರ್ಥೋತ್ಪತ್ತಿಯು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಓಗೇ ಉತ್ಪತ್ತಿರಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಲಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಲಯವಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅಲ್ಲದೇ ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅವನು ನಿತ್ಯರಿಗೂ ನಿತ್ಯ ಎಂದು ಪರಮನಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು.

ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್ - ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪರಿಪೂರ್ಣ; ಜೀವನು ಅಪರಿಪೂರ್ಣ. ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಓಗೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದರೆ ನಿಜ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ದೋಷದೂರಣೆ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದೂ ಅನುಷಂಗಿಕವೇ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಅದೋಪತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿರ್ಥಂ ಯದಭೇದೇ ತದನ್ವಯಃ ||೩೮||

ವಿಷ್ಣೋರದೋಪತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿರ್ಥಮಗ್ನಿಕ್ಯಾಯೋಽಯಮರ್ಥ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮತತ್ | ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ | ಅನೇನ ಕಥಂ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಿರೀತೃತ ಆಹ ಯದಿತಿ | ಯಸ್ಮಾಜ್ಜಗತಾಽಭೇದೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೌಷಸಮ್ಬಂಧಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬಂಧಃ | ಅತ್ರಾಪ್ಯಭೇದ ಇತ್ಯಸ್ವಾತನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ತದನ್ವಯ ಇತಿ ಚ ಗುಣಪೂರ್ಣಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ |

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಕಲದೋಷದೂರತ್ವ ಅವನಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಅವನು ಸಕಲದೋಷದೂರನಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಅದೇ ರೀತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ದೋಷಯುಕ್ತನು ಎಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು, ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಾವವು ಜಗದಭಿನ್ನನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದೀತು.

ಅನ್ಯತ್ ತತ್ತನ್ತ್ರಮಿತ್ಯನ್ಯಶಬ್ದೋಽಮುಕ್ತವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರतीತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದರ್ಥಮಾಹ - ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಚೇನ ||

ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ತದ್ಗುಣಪೂರ್ಣತೆ |

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಭೇದಃ |

ಚಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಭೇದೇನ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಅಗ್ನಿಕ್ಯಾಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ಕಿಮರ್ಥಮಿದಮಗ್ನಿಕ್ಯಾಯಂ ಜನಮಾದಿಸೂತ್ರಸ್ಯಾಮುಕ್ತವಿಷಯತಯಾಽಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರೀತೃತ ಆಹ ತದಿತಿ | ನಹಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವೇನ ವಿನಾ ತಸ್ಯ ನಿರಗಲಮೇಶ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ | ನಚ ತದಂತರೇಣ ಗುಣಪೂರ್ಣತೆರ್ಭವತಿ | ಸ್ಯಾದೇತತ್ | ಯದಿ ಮುಕ್ತಾಃ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಮಿತ್ರಾಃ ಸ್ಯುಃ | ನಚ ತಥಾ | ತತ್ ಕಿಂ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವೇನೇತೃತ ಆಹ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ | ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಂತರಭೇದಾಽಗ್ನಿಕ್ಯಾಯಃ | ಅನೇನ "ತಸ್ಯ ಭೇದಃ ಸರ್ವತಃ" ಇತ್ಯೇತದಪಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ |

ಮುಕ್ತರಾದವರೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತರು ಅವನ ಅಧೀನವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರಗಲವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗದೇ ಇದ್ದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದೀತು | ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಜನ್ಮಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅಮುಕ್ತರು ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಮುಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದು ಅವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನರೇ ಅಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪೋಣ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ನಂತರ ಆ ವಸ್ತುವಿನೊಂದಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅಸಂಭವ. ಅಲ್ಲದೇ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನೊಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಆಗ ದುಃಖ-ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ದುಃಖಿತರಾದ ಜೀವರಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ದೋಷಗಳು ಬರಬೇಕಾದೀತು || ಹೀಗೆ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಮುಕ್ತಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಒಪ್ಪಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭೇದವನ್ನೊಪ್ಪಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪುನಃ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷಿತ್ವಾಪತ್ತಿ. ಭೇದವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಯುಕ್ತವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಅಜಾಗಲಸ್ತನದಂತೆ ಆಯಿತು.

** निर्दोषत्वं रमायाश्च तदनन्तरता तथा ||

ब्रह्मा सरस्वती वीन्द्रशोपरुद्राश्च तत्त्रियः ||८१||

शक्रकामौ तदन्यं च क्रमानुकावर्णीनि च ।

सत्सिद्धान्त इति ज्ञेयो निर्णीतो हरिणा स्वयम् ||८२||

ತಾಳಾ ಪರಮೇಶ್ವರವದ್ ರಮಾಯಾಶ್ಚ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮ್ | ಯಥಾಂಕ್ತಮ್ "ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಚಾಽಯತನಾದಿಭ್ಯಃ" "ಸಮನಾ ಚಾಸ್ಮತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಪಾಂಥ್ಯ" ಇತಿ | ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಾ ಪಾರತನ್ಯಮಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿತಿನಿರಾಸಾರ್ಥಮಾಹ ತದಿತಿ | ಪರಮೇಶ್ವರಾನಂತರತಾ ತದಧೀನತೇತಿ ಯಾವತ್ | ಯದ್ವಾಽನನಾಪರ-ಸಿದ್ಧಾಂತಾನಂತರಮಾಹ ಏಕಸ್ಮಾದ್ ಭಗವತ್ ಘಟಾಂತರತ್ವಮಿತಿ | ತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ "ಅಸ್ಯೇವ ಚಾಂಪತ್ಯೇಕತ್ವಮ್" ಇತಿ |

ಇನ್ನು ಅಪರಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ರಮಾದೇವಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ರಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೋಷರಹಿತಳು ಎಂದು. ರಮೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವನ್ನು 'ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಚ ಆಯತನಾದಿಭ್ಯಃ' (3-3-40) 'ಸಮನಾ ಚಾಸ್ಮತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಪಾಂಥ್ಯ' (4-2-7) ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - 'ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಚ ಆಯತನಾದಿಭ್ಯಃ' - ಕಾಮ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆ. ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯು ಈಶ್ವರನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅವತರಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಅತ್ಯಂತಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತ ಅರ್ಥಾತ್ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರಸಾದ ಅಷ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಸಾರಿತ್ವ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆಯತನಾದಿಭ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಆಯತನ ಎನ್ನುವ ಪದ ಸೇರಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೇ (ಸರ್ವಾಯತನಾ ಸರ್ವಕಾಲಾ ಸರ್ವೇಚ್ಛಾ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ನ ಬದ್ಧಾ ಬಂಧಿಕಾ ಸ್ಯೇವಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಅವಿಕ್ಯತಿಃ - ಇತಿ ವತ್ಸಶ್ರುತಿಃ) ಪ್ರಮಾಣ.

‘ಸಮನಾ ಚಾಸ್ಯತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಷೋಷ್ಯ’ - ಸಮನಾ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ದೇಶತಃ ಕಾಲತಶ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸಮಃ, ನಾ = ಪರಮಮರುಷಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ = ಸಮನಾ. ಅಂದರೆ ದೇಶದಿಂದ ಕಾಲದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಮರುಷನಿಗೆ ಸಮಾನಳಾದವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲ. ಅಸ್ಮಿತಿ ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಕ್ರಮ ಎಂದರೆ ಉಪ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಹತ್ತಿರ ಕ್ರಮ ಎಂದರೆ ಗಮನ ಅಂದರೆ ಸ್ಥಿತಿ ಇರುವವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅಮೃತತ್ವ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಅನುಷೋಷ್ಯ ಎಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತತೋ ಗತ್ತಾ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂತರಮಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮಂತಿ ||

ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇಽಪಿ ಪ್ರಾಕಾತ್ ಕ್ರಮಾತ್ ತಿष्ठಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ದ್ವಂದ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಥಾ ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಏತದ್ವಿಕ್ರಮಃ “ಇಯದಾಮನನಾತ್” ಇತಿ | ತುಲನಾಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್ | ಪ್ರಪಂಚ-ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | ಕುತೋಽಯಮಶಂಕಾಪುಣ್ಯಾದಿಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ ನಿರ್ಣೀತಃ ಇತಿ | ಹರಿಣಾ ಸ್ವಾಕಾರಣ ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿರ್ಣೀತಃ, ನ ತು ಬಲಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥತಯಾ ಕಲ್ಪಿತಃ | ಏತच्च ತತ್ರತಃ ದರ್ಶಿತಮೇವ |

ಇನ್ನೊಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಾರತಮ್ಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮ, ನಂತರ ಸರಸ್ವತಿ, ಗರುಡ ಶೇಷರುದ್ರರು ತತ್ಪತ್ನಿಯರು, ಇಂದ್ರಕಾಮ, ತದಿತರರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಾರತಮ್ಯ ಅಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿತ್ತೋ ಅದು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾಂತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲರೂ ಪರಸ್ಪರಸಮಾನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಇಯದಾಮನನಾತ್ (3-3-35) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಪಂಚಸತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾಂತ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾಂತ ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಇಯದಾಮನನಾತ್ - ಇಯತ್ = ಭಗವದುಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಧಿಯು

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ವರೆಗೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಆಮನನಾತ್ = ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಜ್ಯಾಯಾನ್ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ.

‘ಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದ್ವಾನ್ಯಾಂ ಕಾಂ ದೋಷಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಏತದಿತಿ ||

ಏತದ್ವಿರೋಧಿ ಯತ್ ಸರ್ವಂ ತಮಸೇಽನ್ಧಾಯ ಕೇವಲಮ್ |

ಅನ್ಧಂ ತಮೋ ವಿಶಂತೀತಿ ಪ್ರಾಹ ಶ್ರುತಿರತಿಸ್ಕುಟಮ್ ||೮೩||

ಜ್ಞಾತಂ ಸದಿತೃಯಃ | ವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಹೃದಯ ತ್ಯಾಗಃ | ಅನ್ಧಾಯ ಭವತೀತಿ ಶಂಭಃ | ಕೇವಲಮಿತಿ ನ ಕದಾಪಿ ಸುಖಾಯೇತೃಯಃ | ಕೃತ ಏತದಿತೃಯತ ಆಹ ಅನ್ಧಮಿತಿ |

ಅನೇನ “ಅನ್ಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿಧ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತೇ | ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತೇ | (ಅನುಪದಮ) ಅತಸ್ತದ್ವಿರುದ್ಧಪ್ರತೀತಿರವಿಧ್ಯಾ ಭವತ್ಯೇವ | ಅತಿಸ್ಕುಟಮಿತ್ಯನೇನ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪರಾಚ್ಛೇದಂ | ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ |

ಈ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಸತ್ವಿದ್ಯಾಂತವನ್ನು ತೊರೆಯದೇ ಉಪದೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಈ ಸತ್ವಿದ್ಯಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿಧ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ’ ಯಾರು ಅವಿದ್ಯೋಪಾಸಕರೋ (ಸತ್ವಿದ್ಯಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದದ್ದನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವರೋ) ಅವರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನ ಪ್ರವೇಶ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

** ಸ್ವತೋಽಧಿಕಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಶ್ರವಣಾದಿತೃಯತ ಆಹ ಸ್ವತ ಇತಿ |

ಸ್ವತೋಽಧಿಕಾಭಾವೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಮನ್ವಯಸತ್ |

ವೃಥಾದಪಿ ಚ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ್ ||೮೪||

ಅಪಿಚಾವಿತರೇತರಯೋಃ | ಶ್ರುತಾವೃತ್ತಿಪ್ರವಚನಾಭ್ಯಾಮಭಿನವಾಂಕ್ಷೋದಯಾತ್ ತೇಽಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಫಲಂ ಪ್ರಸುವಾತೇ | ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರವಣಾದಿರಹಿತೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಃ ಸ್ವಲ್ಪವೇನ ಪ್ರತ್ಯವೇಯಾತ್ | ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಾಂ ವೃಥಾದಿತಿ? ತತ್ರಾಽಹ ಸದಿತಿ | ವೃಥಾದಿತಿ ಸಮ್ಬಂಧಃ | ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಯಾಽಭಿಮತೋಽರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ನತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ | ತಥಾತ್ವೇ ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವಂ ಕೇಪಾಶ್ಚಿತ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ಕೇಪಾಶ್ಚಿತ ತದನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ದ್ವಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ಅಯಂ ತು ನ ತಥಾ | ಅಪಿತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಏವೇತೃಯತಃ ಸದಿತೃಯುಕ್ತಮ್ | ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋ ಗುಣಃ | ಅಜಹದಿತೃಯಃ |

ಯದ್ವಾ ಶಿಷ್ಯೇರಹಾಪಯನ್ | ಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿರೇವ ಮಹತಃ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯ ಹೇತುರिति ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ | ಕ್ಷುದ್ರಸ್ವಲಿತಂ

ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತ ಅರ್ಥಾತ್ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರಸಾದ ಅಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಸಾರಿತ್ವ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆಯತನಾದಿಭ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಆಯತನ ಎನ್ನುವ ಪದ ಸೇರಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೇ (ಸರ್ವಾಯತನಾ ಸರ್ವಕಾಲಾ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ನ ಬದ್ಧಾ ಬಂಧಿತಾ ಸ್ಯೇವಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಅವಿಕ್ಯತಿಃ - ಇತಿ ವತ್ಸಶ್ರುತಿಃ) ಪ್ರಮಾಣ.

‘ಸಮನಾ ಚಾಸ್ಯತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಷೋಷ್ಯ’ - ಸಮನಾ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ದೇಶತಃ ಕಾಲತಶ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸಮಃ, ನಾ = ಪರಮಮರುಷಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ = ಸಮನಾ. ಅಂದರೆ ದೇಶದಿಂದ ಕಾಲದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಮರುಷನಿಗೆ ಸಮಾನಳಾದವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲ. ಅಸೃತಿ ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಕ್ರಮ ಎಂದರೆ ಉಪ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಹತ್ತಿರ ಕ್ರಮ ಎಂದರೆ ಗಮನ ಅಂದರೆ ಸ್ಥಿತಿ ಇರುವವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅಮೃತತ್ವ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಅನುಷೋಷ್ಯ ಎಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತತೋ ಗತ್ವಾ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂತರಮಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮಂತಿ ||

ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇಽಪಿ ಪ್ರಾಕಾತ್ ಕ್ರಮಾತ್ ತಿಶ್ಠಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ದ್ವಂದ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಥಾ ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಏತದ್ವಿಚಿಂತಮ್ “ಇಯದಾಮನನಾತ್” ಇತಿ | ತುಲನಾಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್ | ಪ್ರಪಂಚ-ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | ಕುತೋಽಯಮಸಂಪಗುಣ್ಯಾದಿಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯತ ಆಹ ನಿರ್ಣೀತ ಇತಿ | ಹರಿಣಾ ಸ್ವಾಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿರ್ಣೀತಃ, ನ ತು ಬಲಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥತಯಾ ಕಲ್ಪಿತಃ | ಏತच्च ತತ್ರತತ್ರ ದರ್ಶಿತಮೇವ |

ಇನ್ನೊಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಾರತಮ್ಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮ, ನಂತರ ಸರಸ್ವತಿ, ಗರುಡ ಶೇಷ ಮದ್ವರು ತತ್ತ್ವತ್ವಿಯರು, ಇಂದ್ರಕಾಮ, ತದಿತರರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಾರತಮ್ಯ ಅಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿತ್ತೋ ಅದು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಕೂಡ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲರೂ ಪರಸ್ಪರಸಮಾನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಇಯದಾಮನನಾತ್ (3-3-35) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಪಂಚಸತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದದ್ದು ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಇಯದಾಮನನಾತ್ - ಇಯತ್ = ಭಗವದುಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಧಿಯು

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ವರೆಗೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಆಮನನಾತ್ = ಪ್ರಾಣೋ
ವಾ ಜ್ಞಾನಾನ್ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ.

'ಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದ್ವಾನಾಂ ಕಾಂ ದೋಷಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಏತದಿತಿ ||

ಏತದಿರೋಧಿ ಯತ ಸರ್ವಂ ತಮಸೇಽನ್ಧಾಯ ಕೇವಲಮ್ |

ಅನ್ಧಂ ತಮೋ ವಿಶಂತೀತಿ ಗ್ರಾಹ ಶ್ರುತಿರತಿಸ್ಕುಟಮ್ ||೮೩||

ಜ್ಞಾತಂ ಸದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಹ್ಯಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಃ | ಅನ್ಧಾಯ ಭವತೀತಿ ಶಂಭಃ | ಕೇವಲಮಿತಿ ನ
ಕದಾಪಿ ಸುಖಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕೃತ ಏತದಿತೃತ ಆಹ ಅನ್ಧಮಿತಿ |

ಅನೇನ "ಅನ್ಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತೇ | ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ
ವಕ್ಷಯತೇ | (ಅನುಪದಮ) ಅತಸ್ತದ್ವಿರುದ್ಧಪ್ರತೀತಿರವಿದ್ಯಾ ಭವತ್ಯೇವ | ಅತಿಸ್ಕುಟಮಿತ್ಯನೇನ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ
ಪರಾಚಛೇ | ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ |

ಈ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಸತ್ವಿದ್ವಾಂತವನ್ನು ತೊರೆಯದೇ ಉಪದೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಈ
ಸತ್ವಿದ್ವಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
'ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ' ಯಾರು ಅವಿದ್ಯೋಪಾಸಕರೋ (ಸತ್ವಿ-
ದ್ವಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದದ್ದನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವರೋ) ಅವರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನ ಪ್ರವೇಶ ನಿಶ್ಚಿತ
ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

** ಸ್ವತೋಽಧಿಕಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಶ್ರವಣಾದೀತ್ಯತ ಆಹ ಸ್ವತ ಇತಿ |

ಸ್ವತೋಽಧಿಕಾಭಾವೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಮಭ್ಯಸತು |

ಬ್ರೂದಾಪಿ ಚ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ ||೮೪||

ಅಪಿಛಾವಿತರೇತರಯೋ | ಶ್ರುತಾವೃತ್ತಿಪ್ರವಚನಾಭ್ಯಾಮಭಿನವೋತ್ಪಕ್ಷಾಂದಯಾತ ತೇಽಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಫಲಂ ಪ್ರಸುವಾತೇ |
ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರವಣಾದಿರಹಿತೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಃ ಸ್ವಲನೇನ ಪ್ರತ್ಯವೇಯಾತು | ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯೋ
ಬ್ರೂದಾಪಿ? ತತ್ರಾಽಹ ಸದಿತಿ | ಬ್ರೂದಾಪಿತಿ ಸಮ್ಬಂಧಃ | ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಯಾಽಭಿಮತೋಽರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ |
ನತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ | ತಥಾತ್ವೇ ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವಂ ಕೇಛಾಶ್ಚಿತು ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ಕೇಛಾಶ್ಚಿತು
ತದನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನ ಸ್ಯಾತು | ದ್ವಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಯೋಗಾತು | ಅಯಂ ತು ನ ತಥಾ | ಅಪಿತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ
ಏವೇತ್ಯತಃ ಸದಿತೃಕ್ತಮ್ | ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋ ಗಿಣಿ | ಅಜಹದಿತೃಕ್ತಮ್ |

ಯದ್ವಾ ಶಿಷ್ಯೇರಹಾಪಯನು | ಸತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿರೇವ ಮಹತಃ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯ ಹೇತುರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ | ಕ್ಷುದ್ರಸ್ವಾಲಿತಂ

त्वर्तीयस एव । नच तावता महाप्रयोजनव्याख्यानत्यागः । तथासति मृगभयाद् बीजानावापः ।
प्रसङ्गादिति भावः ।

ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರು ಸಿಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ತಾನೇ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಉಪದೇಶ ಇವೆರಡನ್ನು ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಹೊಸದಾದ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾರವಾಗುವುದು. ಆಗ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಫಲವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುವುದು. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಫಲ ಸಂಶಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಪರಿಮಳದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ - ರಥ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಎರಡೂ ಚಕ್ರಗಳು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಸಹಕೃತವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರವಚನಗಳ ಅನ್ಯೋನ್ಯವೇಶ್ಟೆಯಿದೆ. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದವನು ಎಡವಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅನರ್ಥವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸಿಯಾನು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಬರದಂತೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಬೇಕು. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಎಂದು ಅಭಿಮತವಾದ ವಿಷಯ. ಅದು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಲವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವ. ಕೆಲವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಬ್ದಅನಿತ್ಯತ್ವ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯಾ ಅಭಿಮತವಾದದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಮಾಡದೇ ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನು ಶಿಷ್ಯರು ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳು ಈ ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತವನ್ನು ಬಿಡಲೇ ಬಾರದು. ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಹಾಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸಲ ಎಡವಿದರೂ ಸತ್ತಿದ್ದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದೀತಷ್ಟೆ. ಎಡವಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನ ಇರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇರಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಕರು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಭಯದಿಂದ ಮೊದಲು ಬೀಜವನ್ನೇ ಹಾಕದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗದಂತಾದೀತು.

ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಂ ಭಾವಃ - ಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಂ ಹಿ ತದಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಯದ್ವೇತದ್ ವಿಷಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯ ವಾದ್ಯಂತರಪರಿಕಲ್ಪಿತಸಿದ್ಧಾಂತದದಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚೈವಮ್ । ಕಿಂ ನಾಮ । ದೇವತನ್ಮೇಮಾಂಸಾದಿಬಹುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸತ್ತ್ವ-

ಮೇದ | ಅತ ಏವ ಸುಧಾಯಾಂ 'ಸಸ್ವಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ್' ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಸರೇ -
 "ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಯಾಭಿಮತೋರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ನ ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಿವೇತಿ ನಿಯಮಃ |
 ಅಯಂ ತು ನ ತಥಾ | ಅಪಿ ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಿವೇತ್ಯತಃ ಸದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತಥಾ
 ಚ - ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಂ ಭವತಿ? ಇತಿ |

ನನು ತರ್ಹ್ಯಸೂತ್ರಭಯತ್ರಾಪಿ ವಾಚನಿಕಸಸ್ವಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ | ತತ ಏವ
 ಅನುಮಾನಗ್ರಾಪಿ ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್ | ಅನುಷಂಗಿಕಸ್ಯ ತೂಭಯತ್ರಾಪಿ ಕಥಮ್?
 ಸೂತ್ರಾದಿಮಾನವಿಷಯತ್ವೇ ವಾಚನಿಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಅನುಷಂಗಿಕತ್ವಹಾನೀಃ | ತದಭಾವೇ ಚಾ-
 ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನಾಸತ್ತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಪುನರುಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ಚೇನ್ನ |
 ಮಾನವಿಷಯತ್ವಸ್ಥೈವ ಅಂಗೀಕಾರೇಣ ತಾದದ್ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೋಕ್ತದೋಷಾಭಾವಾತ್ |
 ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ವಚನಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸ್ಥೈವ ವಾಚನಿಕತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ತದುಪಯುಕ್ತತಯಾ
 ಮಾನವಿಷಯಸ್ಯಾನುಷಂಗಿಕತ್ವಸಂಭವೇನ ಆದ್ಯಪಕ್ಷೋಕ್ತದೋಷಸ್ಯಾಪ್ಯುಚ್ಯಾವಾತ್ | ಯಥೋಕ್ತಂ
 ಸುಧಾಯಾಂ - ನನು ಏತದಪಿ 'ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತಃ' 'ನಾತ್ಮಾಪ್ರತೇಃ' 'ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್'
 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಭಿಹಿತಮೇವ ತತ್ಕಥಮಾನುಷಂಗಿಕಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ಸತ್ಯಮ್ | ತಥಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಪ್ರ
 ಮೇಯೋಪಯೋಗಿತಯೋಕ್ತತ್ವಾದೋಷಃ (ಇತಿ) |

ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಕೃತ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬೇರೆ
 ವಾದಿಗಳಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಅಸತ್ತಾದರೆ ಬಾಧವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹೀಗಿಲ್ಲ -
 ಹೊರತಾಗಿ ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
 ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ - 'ಸಸ್ವಿದ್ಧಾಂತಮಹಾಪಯನ್' ಎಂಬ
 ಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ 'ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಅಭಿಮತವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ
 ಹೊರತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ (ಆಗಿರಬೇಕು) ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧಾಂತವಾದರೋ
 ಹಾಗಲ್ಲ. ಹೊರತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ' ಎಂದು.
 ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧವು ಹೇಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಅಲ್ಲ! ಹಾಗಾದರೆ ಪರಾಪರತತ್ವಗಳಿರಡರಲ್ಲಿಯೂ ವಾಚನಿಕಸಸ್ವಿದ್ಧಾಂತವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ.
 ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧವು ಇಲ್ಲ.

ಅನುಷಂಗಿಕಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕಾದರೋ ಪರಾಪರವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ? ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ
 ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾದರೆ ವಾಚನಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದಾಯಿತು. ಅನುಷಂಗಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ-

ವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಸೂತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದೇ ಇದ್ದರೆ ಅನುಷಂಗಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವಿಷಯಗಳೇ ಅಸತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧದೋಷವು ಬಂದೀತು. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವೇ ಅನುಷಂಗಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದೊಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವಚನದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದನ್ನೇ ವಾಚನಿಕವೆಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಅನುಷಂಗಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಪ್ರಭೇದ ಏಕೆ? ಎಲ್ಲವೂ ವಾಚನಿಕವೇ ಆಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು ಹೇಳುವ ಜೀವಾತ್ಮಭೇದ, ತಾರತಮ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೂ 'ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತಃ' (ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ 2-3-9) 'ನಾತ್ಮಾ ಶ್ರುತೇಃ' (ನಾತ್ಮಾಽಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃ- 2-3-17) 'ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್' (2-3-28) ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟೇ ಇದೆ. ನಿಜ! ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ - ಎಂದು.

ಸತ್ಯತಿಪಕ್ಷ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ

(ಲಘುರಸರಂದನೀ) - ನನ್ನಾನಂದತೀರ್ಥಾನುಮಾನಜ್ಞಾಪಿತಸ್ಯೋಕ್ತಚತುರ್ವಿಧಸನ್ನಿಧಾಂತಸ್ಯ ಯಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯತ್ವಂ ತಥಾ ತದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಸತ್ಯತಿಪಕ್ಷತಾ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಸಾಧಕಸ್ಯ ಯುಕ್ತಿಯೋಗೋ ನಾಸ್ತೀತಿ | ಏವಶಬ್ದೇನ ಸನ್ನಿಧಾಂತಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರತ್ವಂ ತದಭಾವಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಂ ಚಾಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಯುಕ್ತಪದೋಕ್ತಭಟಿನೈವಾಸಂಭಾವಿತೇತಿ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯತೇ | ಅಯಂ ಭಾವಃ - ಸಮಬಲಂ ಹಿ ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಃ | ನ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಂ ಸನ್ನಿಧಾಂತಪ್ರತಿಪಾದಕವೇ ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತತ್ಸಂವಾದಿನಾ ಆನಂದತೀರ್ಥಾನುಮಾನೇನ ಚ ಸಮಬಲಮ್ | ತಸ್ಯ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾದಿತ್ವಾತ್ ತತಃ ವಿವಾಙ್ಮನೇಯತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಸ್ಯ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ತತಃ ಏವ ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ | ಯಥೋಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

'ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಯೋಗತೇಷಾಃ ಪಂಚರಾತ್ರಮುಧಾವಿಲಮ್ |

ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಚೈವ ಭಾರತಂ ಸ್ತುತಯೋಽಖಿಲಾಃ ||

ವೈಷ್ಣವಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಸಾಂಖ್ಯೋಗೌ ಪರಾವಪಿ |

ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಶ್ಚ ಮೀಮಾಂಸೇತ್ಯನಂತಃ ಶಬ್ದಸಾಗರಃ ||

ಅನಂತಾ ಯುಕ್ತಯಶೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲತಾಃ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ್ವೈಪರಂ ಚೈವ ರಮಾದಿನಾಮಶೇಷತಃ ||

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪ್ಯಮುಕ್ತಾನಾಂ ಏತಮೇವಾರ್ಥಮುಕ್ತಮಮ್ |

ಅನ್ಯಾದಕಾರರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಸಾದರಮ್ ||

ಏತದೇವ ತು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತತಃ ಪರಮ್ |

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇನ್ನಿತ್ಯಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್ || ಇತಿ | (3-3- ಶ್ಲೋ.90-94)

ತಥಾ ಚ - ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಕ್ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯವಶ್ಯಾನಮೇವ ಅಸಂಭಾವಿತಮಿತಿ
ದೂರೇ ತತ್ಸಮಬಲತ್ವಾದಿವಿಚಾರ ಇತಿ |

ಅಲ್ಲ! ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಾದ ಸನ್ನಿಧಾಂತಗಳು
ಹೇಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವಾಗಿವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಅಭಾವವೂ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ
ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತಿಪಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ.
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ - ಪ್ರತಿಸಾಧಕವಾದ ಅನುಮಾನದ, ಯುಕ್ತಿಃ - ಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.
'ಏವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸನ್ನಿಧಾಂತವೆಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಸನ್ನಿಧಾಂತವನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡದಿರುವುದನ್ನು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು 'ಯುಕ್ತಿ' - ಪದದಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಘಟನೆಯೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ಸಮಾನಬಲವುಳ್ಳ ವಿರೋಧಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ
ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸನ್ನಿಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ
ತತ್ಸಂವಾದವುಳ್ಳ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಬಲವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ.
ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಭ್ಯಸನೆಯ
- ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿವೆ.
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ -

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವವು?

'ಇತ್ಯೇವ ಶ್ರುತಯೋಃಶೇಷಾಃ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್ || ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ
ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವವಿಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎದುರುಗಡೆ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ
ಅವುಗಳ ಸಮಬಲತ್ವಾದಿವಿಚಾರಗಳು ದೂರತೋಪಾಸ್ಯ.

°° इत्येवेत्युक्तप्रकारावधारणम् । एतमेवार्थमिति प्रकृतधर्मवधारणम् । तेन व्यत्यासमपि

ವಾರಯತಿ । ಅಶೇಷಾ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಭಾಗಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದಿಪರ್ಯವಸಾಯಿತ್ವನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್ । ಅಥಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯಃ ।
 ಅಖಿಲಮಿತಿ ಜೀವಜನನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪ್ಯುಪಾದಾನಾರ್ಥಮ್ । ಮೂಲರಾಮಾಯಣಮೇವೇತ್ಯವಾಂತರರಾಮಾಯಣಾನಾಂ
 ವ್ಯುದಾಸಃ । ಅಖಿಲಾ ಇತಿ ಬಹುವಚನವಿಷಯವಿವರಣಾರ್ಥಮ್ । ಇತರಪುರಾಣಾನಾಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಮೂಲತ್ವನಿರಾಸಾ-
 ಣ್ಯಾದ್ವೇಷವಾನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪರಾವಿತಿ ಅರ್ವಾಚೀನಸಾಕ್ಷ್ಯಯೋಗವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ । ತಯೋರಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ । ಮೀಮಾಂಸಾ
 ತ್ರಿವಿಧಾ । ಶಬ್ದಸಾಗರಃ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತಿ ಸಮ್ಬಂಧಃ । ಯುಕ್ತಯಶ್ಚ ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ ಪ್ರत्यಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಕಾ
 ಏವ । ನ ತ್ವಾಭಾಸಾಃ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಚ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ । ಏವಶಬ್ದೇನೇಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾವರ್ತನಂ ಸೂಚಯತಿ ।
 ಕರ್ಮಕಾಂಡಾದಿನಾಮೇತದರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಂ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮುಕ್ತಮಿತಿ । ಕರ್ಮಾದಿರುಕ್ತಾನಾರ್ಥತ್ವೇಽಪ್ಯುಕ್ತಮಾಂಸ-
 ಥೋಽಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಸಕಲ ಪಂಚರಾತ್ರ-
 ಗಮವು, ಮೂಲರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಎಲ್ಲ ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ವೈಷ್ಣವ ಪುರಾಣಗಳು,
 ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ, ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾ, ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ,
 ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾ ಹೀಗೆ ಅನಂತವಾದ ಶಬ್ದಸಮೂಹ. ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದೇ
 ರೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮವನ್ನೇ ಮೂಲವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ
 ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಹಾಗೂ ಇತರ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
 ಎಲ್ಲವೂ ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ
 ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದರದಿಂದಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

- ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಭಾಗವೂ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಭಾಗಗಳು ಕರ್ಮದಲ್ಲೇ
 ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.
 ಪಂಚರಾತ್ರಗಮದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣ
 ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೆಲವರು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಅವಿಲಂಬ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವರಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ
 ಎಂದರೆ ದೇಹಸಂಬಂಧವೇ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಮೂಲರಾಮಾಯಣ
 ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಅವಾಂತರರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸ-
 ಬಾರದು. ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣಗಳು ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಮೂಲಕವಾದದ್ದನ್ನು
 ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಇನ್ನು ಪರವಾದ ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ವಾಸುದೇವಕಪಿಲಪ್ರಣೀತವಾದ
 ಸಾಂಖ್ಯ ಹಾಗೂ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪ್ರಣೀತವಾದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅವರ್ವಚನವಾದ
 ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು.

ಯಾವುದೇ ತರಹದ ದೋಷಗಳೂ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗಿಲ್ಲ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ಅನೇನ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಂ, ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಂ, ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್, ಅಸತ್ತತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪಂಚ ರೂಪಾಣಿ ಸ್ವಪರಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನಾನಿ ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನೇ ಸಂತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ತಥಾ ತಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧಮ್, ಅನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಸವ್ಯಭಿಚಾರತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಬಾಧಿತತ್ವಂ ಸತ್ತತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪಂಚದೋಷಾಃ | ಅತ್ಯಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ತ್ರಿವಿಧಮ್ | ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಸ್ವ-ರೂಪಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಚೇತಿ | ಅನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಮಪಿ ತ್ರಿವಿಧಮ್ | ಸಾಧಾರಣಾ-ನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಮ್ ಅಸಾಧಾರಣಾನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಮ್ ಅನುಪಸಂಹಾರ್ಯನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಂ ಚೇತಿ |

ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನಸ್ಯ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಸ್ಯ ನಿಜೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೇ' ಇತ್ಯನೇನ 'ಪಕ್ಷೇ' ಇತ್ಯಾಶ್ರಯಾನುವಾದಾತ್ ಅಸಿದ್ಧಾಶ್ರಯತ್ವರೂಪಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿತ್ವಾವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ, ಸರ್ವತ್ರ ವೃತ್ತಿತ್ವಕಥನೇನ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಾಖ್ಯಃ ತದ್ವಿಶೇಷೋ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಾಖ್ಯಶ್ಚ ದೋಷಃ | 'ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಸಪಕ್ಷವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ ಅಸಾಧಾರಣಾನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಾಖ್ಯಃ, 'ಸಪಕ್ಷ' ಇತ್ಯನ್ವಯ-ದೃಷ್ಟಾಂತಭಾವಾಭಿಧಾನೇನುಪಸಂಹಾರ್ಯನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಾಖ್ಯಃ, ಸಾದ್ಯವದ್ ವೃತ್ತಿಕಥನೇನ ಸಾಧ್ಯಾ-ಭಾವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವರೂಪವಿರುದ್ಧತ್ವಾಖ್ಯಶ್ಚ ದೋಷಃ 'ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷತಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಸಾಧಾರಣಾ-ನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಾಖ್ಯೋ ದೋಷಃ, 'ಅರ್ಥೇ' ವಿಷಯೇ 'ಸಕ್ತರ್ನ್ ವೈ ಬಾಧಿತೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಬಾಧಿತತ್ವಾಖ್ಯೋ ದೋಷಃ, 'ನೈವಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಸತ್ತತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಖ್ಯೋ ದೋಷಶ್ಚ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ವಿತೇನ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಾಸಿದ್ಧತ್ವಾಖ್ಯೋದೋಷಾಭಾವೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧತಿ | ಉನ್ನೇಯವ್ಯಭಿಚಾರಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋರೇವಾಭಾವೋಕ್ತ್ಯಾ ತದುನ್ನಯಕೋಪಾಧ್ಯ-ದ್ವಾದನಸ್ತೈವಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ |

ಇದರಿಂದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ (1) ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವ, (2) ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವ, (3) ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ (4) ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವ, (5) ಅಸತ್ತತಿಪಕ್ಷತ್ವ ಎಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ (ಸ್ವಪಕ್ಷ ಪರಪಕ್ಷ) ಸಮ್ಮತವಾದದ್ದು. ಪ್ರಕೃತ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಇರುವ ದೋಷಗಳು ಯಾವುವು? ಅವುಗಳು ಪ್ರಕೃತ ಅನುಮಾನವಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೋಷಗಳಾದರೋ (1) ಅಸಿದ್ಧಿ, (2) ಅನೈಕಾಂತಿಕತ್ವವೇ ಆದ ವ್ಯಭಿಚಾರ, (3) ವಿರೋಧ, (4) ಬಾಧೆ ಹಾಗೂ (5) ಸತ್ತತಿಪಕ್ಷ ಎಂದು ಐದು ರೀತಿಯಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಸಿದ್ಧಿಯು ಮೂರು ರೀತಿ - ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿ, ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿ,

ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧಿ ಎಂದು. ಅನ್ಯೈಕಾಂತಿಕತ್ವವಾದರೋ ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ - ಸಾಧಾರಣ-ಅನ್ಯೈಕಾಂತಿಕತ್ವ, ಅಸಾಧಾರಣಅನ್ಯೈಕಾಂತಿಕತ್ವ, ಅನುಪಸಂಹಾರಾಂತಿಕತ್ವ ಎಂದು.

ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ತನ್ನದಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿ, ಅಸಿದ್ಧಾಶ್ರಯತ್ವ ಎಂಬ ದೋಷಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಪಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಇದಾದರೋ 'ಪಕ್ಷೇ' ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ದೋಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಇದೆ ಎನ್ನುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಯ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸಿಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣ ಅನ್ಯೈಕಾಂತಿಕ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸಪಕ್ಷೇ' ಎಂದು ಅನ್ವಯದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅನುಸಂಹಾರ ಅನ್ಯೈಕಾಂತಿಕತ್ವ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಧ್ಯವೆತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವರೂಪವಾದ ವಿರೋಧ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷತಃ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಸಾಧಾರಣಾನ್ಯೈಕಾಂತಿಕತ್ವ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅರ್ಥೇ' ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸಕ್ತಿರ್ನ ವೈ ಬಾಧಿತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬಾಧ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ನೈವಾಸಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಉನ್ನೇಯವಾದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಉನ್ನೇಯಕವಾದ ಉಪಾಧಿಯ ಉದ್ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬಾರದಾದ್ದರಿಂದ. ಇದೇ ರೀತಿ ಸಂಭಾವಿತವಾದ ಬೇರೆ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕು.

ಮುನಿ ಎಂದರೇನು?, ಮೇ ಎನ್ನುವುದರ ಸೂಚನೆ ಏನು?,

ತತ್ಪರಿಣಾಯವಿಷಯವಾದ ತತ್ವ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ

(ಲಘುಸರಂಜನೀ) - ನನು ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರದರ್ಶಕಪ್ರಮಾಣಾತ್ಮಕಪ್ರಾಣನಾಯಕಾದತಾನಂದ ತೀರ್ಥಸ್ವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾಭಾವೇ ಕಥಂ ತತ್ತದರ್ಶಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಮುನಿಃ ಪ್ರಮಾಣವೇದ್ಯಸ್ವ ಸರ್ವಾರ್ಥಸ್ವ ವೇತ್ತಾ ಇತಿ || ಯಥೋಕ್ತಮ್ - ವೇತ್ತಾ ವೇದ್ಯಸ್ವ ಸರ್ವಸ್ವ ಮುನಿಃ ಸದ್ವಿರುದ್ಧಾತ್ಮತ ಇತಿ | ತಥಾ 'ಸ್ವಾಮಿನಃ ಫಲಪ್ರತೇರಿತ್ಯಾತ್ರೇಯಃ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೋಪಾತ್ತಾಯಾಃ 'ಯದು ಕಿಂಚೇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಶುಭಮಾಚರಂತಿ ವೇದಾ ಏವ ತದಾಚರಂತಿ ಯದು ಕಿಂ ಚೇಮಾಃ

ಪ್ರಜಾ: ವಿಜಾನತೇ ದೇವಾ ಏವ ತದ್ವಿಜಾನತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇ: ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯೇಷು ಸ್ಥಿತಾ, 'ಜೀವಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ವೇದಯತ್ಕವಮಿತ್ಯಪಿ' (ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇ: 'ಮೇ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಹಂ ಪದಾರ್ಥೋಽಪಿ ಭೂತ್ವಾ ತತ್ತನಿರ್ಣಯಾಂತಮೋಕ್ಷ-ಸಾಧನಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃಭಾವೇನ ವಾ | ತಥಾ ತತ್ತನಿರ್ಣಯವಿಷಯೀಭೂತಂ ತತ್ತಂ ತ್ರಿವಿಧಮ್ | ಪ್ರಾಣಾದುತ್ತಮಂ ತತೋಽಧಮಂ ತವಾತ್ಮಕಂ ಚೇತಿ | ತತ್ರಾದ್ಯೇ ವಿವಿಷ್ಟಪ್ರತಿಮಾ ವಾಯುರೇವ | 'ವಿನಾ ಪ್ರಾಣಪ್ರತೀಕಂ ಯೇ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೇ: ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತತ್ತಮಾತ್ಮನೇನ ತತ್ತ-ನಿರ್ಣಯೇ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಮಾತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಮಾಸನ್ನಿಹಿತ-ದೇವದತ್ತವಿಷಯತ್ವಾತ್, ತೃತೀಯೇ ಸ್ವರೂಪೇಣ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಭಾವೇನ ವಾ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತತ್ತನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತಾ ಅಸ್ತೀತಿ ನ ಕಾಷ್ಠನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ |

ಅಲ್ಲ! ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣನಾಯಕನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅವತಾರವಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಮುನಿ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮುನಿ: ಅಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವವನು ಎಂದು. ಈ ಅಂಶವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - 'ವೇತ್ಸಾ ವೇದ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮುನಿ: ಸದ್ವಿರುದಾಹೃತ'. ಹಾಗೆಯೇ 'ಸ್ವಾಮಿನ: ಫಲಶ್ರುತೇರಿತ್ಯಾತ್ಮೇಯ:' (ಬ್ರ.ಸೂ. 3-4-44) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ "ಯದು ಕಿಂಚೇಮಾ: ಪ್ರಜಾ: ಕುಭಮಾಚರಂತಿ ದೇವಾ ಏವ ತದಾಚರಂತಿ ಯದು ಕಿಂ ಚೇಮಾ: ಪ್ರಜಾ: ವಿಜಾನತೇ ದೇವಾ ಏವ ತದ್ವಿಜಾನತೇ ದೇವಾನಾಂ ಹ್ಯೇತದ್ವ್ಯವತಿ ಸ್ವಾಮೀ ಓ ಫಲಮಶ್ರುತೇ ನಾಸ್ವಾಮೀ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಾಣ:' ಇತಿ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಾಯನಶ್ರುತೇ: (ಇತ್ಯಾತ್ಮೇಯೋ ಮನ್ಯತೇ)" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ; ಸರ್ವದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರೇ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಜೀವರಲ್ಲಿರುವ ರೂಪದಿಂದ 'ಅಹಂ' ಎಂದೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವವನು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ; 'ಮೇ' ಮುಂತಾದ ಆಹಂ ಪದದ ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡ ಆಗಿ ತತ್ತನಿರ್ಣಯದವರೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಹಾಗೆ ತತ್ತನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ತತ್ವವು ಮೂರು ರೀತಿಯಿದೆ - (1) ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ, (2) ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಅಧಮ (3) ಪ್ರಾಣಸ್ಯರೂಪಿ (ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕ). ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂದರೆ ವಾಯುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಣನು ಅವನ ಪ್ರತಿಮೆಯಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ತನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನು ವಿಷಯ. ಎರಡನೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನೇ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಮೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ದೇವದತ್ತನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ

ಸ್ವರೂಪೇಣ ತತ್ಪರ್ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಪ್ರಾಣನೇ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕರ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಒಂಗೆ ಪ್ರಾಣನು ತತ್ಪರ್ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಯದು ಕಿಂಚೇಮಾಃ’ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

** ಯದು ಕಿಂಚೇಮಾಃ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ - ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾವ ಯಾವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅದನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಶುಭಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೋ ಆದ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೇ ಫಲವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

** ಯತ್ ಉ ಕಿಂಚ ಯತ್ಕಿಂಚ ಶುಭಂ ಕರ್ಮ ಇಮಾಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಮನುಷ್ಯಾದಿ-
ಪ್ರಜಾಃ ಆಚರಂತಿ ಕುರ್ವಂತಿ, ದೇವಾ ಏವ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿನೋ ದೇವಾ ಏವ, ಆಚರಂತಿ |
ಅಂತರ್ಗತೇತಿ | ಆಚಾರಯಂತಿ ಕಾರಯಂತೀತಿ ಯಾವತ್ | ಕರ್ಮಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ | ಏವಮ್
ಇಮಾಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಯದು ಕಿಂಚ ಯತ್ಕಿಂಚಿದೇವ ಪರತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಜಾನತೇ
ಜಾನಂತಿ, ತತ್ ಪರತ್ವಾದಿಕಂ ದೇವಾ ಏವ ವಿಜಾನತೇ ವಿಶೇಷಾಕಾರೇಣ ಜ್ಞಾಪಯಂತೀತಿ
ಜ್ಞಾನಸ್ವಾಮಿತ್ವಮ್ | ಣಿಜರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಕ್ತೇರೇವಾಭಾವೇನ ಅನಿ-
ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ದೇವಾನಾಂ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತಃ
“ಫಲಶ್ರುತೇಃ” ಇತ್ಯಂಶಂ ವ್ಯಾಚಿಷ್ಟೇ - ದೇವಾನಾಮಿತಿ || ಹಿ ಯತ್ ದೇವಾನಾಮ್ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿ-
ಪ್ರೇರಕಾನಾಂ ಏತತ್-ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿಫಲಂ ಭವತಿ, ಅತಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಿತಿ ಸಂಬಂಧಃ |
ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ಸ್ವಾಮಿತಿ || ‘ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸ್ವಾಮೀ
ಫಲಮಶ್ನುತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ’ ಇತಿ ಹಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಾಣೋಽಪಿ ಅಸ್ವಾಮೀ ಚೇತ್
ಫಲಂ ನಾಶ್ನುತೇ | (ಇತ್ಯಾತ್ರೇಯೋ ಆಚಾರ್ಯೋ ಮನ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ) |

ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

(ಏರಿ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಅಥ ಯುಕ್ತಪ್ರಬಂಹಿತತ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಃ
ತದುದ್ದೇಶಧರ್ಮೀಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತೇರೇವೇಣ ಸೂತ್ರಕೃತಮನುಭಾಷ್ಯಕೃತಂ ಚ ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥ-
ಯಂತೇ -

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಸ್ಕ ನಿಜೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೇ ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿಃ
ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ವಿಪಕ್ಷತೋಽಥ ವಿಪಯೇ ಸಕ್ಷರ್ಣ ವೈ ಬಾಧಿತೇ |

ನೈವಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತರತುಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಮೇ ।

ಭೂಯಾತ್ ತತ್ಪವಿನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಮುನಿಃ ॥3॥

‘ಯಸ್ಯ’ - ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ವಾ ‘ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ’ - ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತೇ ವಿಷ್ಣು-
ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದೌ ‘ಪಕ್ಷಃ ಪಾರ್ಶ್ವಗರುತ್ಸಾಧ್ಯಸಹಾಯಬಲಭಿತ್ತಿಷು’ ಇತಿ ವೈಜಯಂತೀ ।
ಸಾಧ್ಯಂ - ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ‘ನಿಜೇನ’ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನೈವ ಮಹಸಾ ಪ್ರಮಾಣೋದಾಹರಣಾದಿ-
ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ನಿಷ್ಕಾ । ನ ತು ವರಾದಿಲಬ್ಧೇನೇತಿ ಭಾವಃ । ‘ಉತ್ತಮಪುರುಷಸ್ವನ್ಯಃ
ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದಾಹೃತಃ’, ‘ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂ ನ ಭೂತಂ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ’ ಇತಿ ಚ
ತದುಭಯೋಕ್ತೇಃ । ಸಪಕ್ಷೇ ಪಕ್ಷಸಮಾನತಯಾ ಪಕ್ಷಸ್ಥಾನೀಯೇ ಭಗವತ್ಪರೂಪೇ ಸ್ಥಿತಿರ್ನಿಷ್ಠಾ ।
ಅತ್ಯಾದರ ಇತಿ ಯಾವತ್ । ಸಪಕ್ಷೇ ಸಪಕ್ಷಸ್ಥಾನೀಯೇ ದ್ವ್ಯೂತಿಷ್ಠೋಮಾದಿಯಾಗಾದೇಃ ಸ್ವರ್ಗ-
ಸ್ಥಾನಾದೌ ಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯಪಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ । ‘ಅಥ’ಶಬ್ದೋಪಸಾರಣೇ । ‘ವಿಪಕ್ಷತಃ’ -
ವಿರುದ್ಧಾದದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತಾದೌ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೇವ । ನ ತು ಕದಾಚಿತ್ ತತ್ಪಾದನೇ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ
ಘಟಯಂತಿತಿ ಭಾವಃ । ‘ಬಾಧಿತೇ’ ಶತಶೃಂಗಸತ್ತ್ವಾದೌ ‘ಸಕ್ಷಿಃ’ - ಆಸಕ್ತಃ ನೈವ ‘ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ-
ಯುಕ್ತಿಃ’ ಸತ್ತಪ್ರಪಕ್ಷೋ ನೈವಾಸ್ತಿ । ತಸ್ಯ ಸ್ವಮತೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥವಿರೋಧೇಂತರ್ಭಾವೇನ
ಪೃಥಗದೋಷತಯಾ ತಸ್ಯ ಚ ‘ಸಕ್ಷಿನೈವ ಬಾಧಿತೇ’ ಇತ್ಯನೇನ ನಿಷೇಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।
ಶುದ್ಧಂ = ನಿರ್ದೋಷಮ್ । ‘ಪ್ರಮಾಣಮಿವ ಪ್ರಮಾಣಮ್’ ಇತಿ ರೂಪಕಂ, ಶಬ್ದಸ್ವಾಭಾ-
ವ್ಯಾನ್ವಯಂಸಕತ್ವಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ
ಯುಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶನಿಗೋಸ್ಕರ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಣುಭಾಷ್ಯಕಾರರನ್ನು
ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರದ ಮೂಲಕ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಯಸ್ಯ
- ಯಾವ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅಥವಾ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ‘ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ’ - ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ
ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ‘ಪಕ್ಷಃ ಪಾರ್ಶ್ವಗರುತ್ಸಾಧ್ಯಸಹಾಯಬಲಭಿತ್ತಿಷು’
ಎಂಬ ವೈಜಯಂತೀಕೋಶದ ಪ್ರಕಾರ ಪಕ್ಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು
ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ. ‘ನಿಜೇನ’ - ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ‘ಮಹಸಾ’ - ಪ್ರಮಾಣ ಉದಾಹರಣಾದಿ-
ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ‘ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ’ - ನಿಷ್ಠೆಯು ಹೊರತು ವರಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
‘ಉತ್ತಮಪುರುಷಸ್ವನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದಾಹೃತಃ’ (ಗೀತಾ ಅ.15.17) ‘ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣ-
ಸಮಂ ನ ಭೂತಂ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ’ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 2-68) ಎಂದು ಇಬ್ಬರ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ.

'ಸಪಕ್ಷೇ' - ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಆದ್ದರಿಂದ ಪಕ್ಷಸ್ಥಾನೀಯವಾದ, ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಿತಿ:' - ನಿಷ್ಠೆಯು ಅತಿಯಾದ ಆದರ(ಸ್ನೇಹ) ಎಂದು ಭಾವ. 'ಸಪಕ್ಷೇ' ಸಪಕ್ಷಸ್ಥಾನಾಪನ್ನವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಾದಿಯಾಗಗಳು ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಿತಿ:' ಇರುವಿಕೆಯು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಥ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ 'ವಿಪಕ್ಷತ:' - ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ 'ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೇವ' - ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಒಮ್ಮೆಯೂ ಅದನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಬಾಧಿತವಾದ ಶಶಶೃಂಗದ ಸತ್ಯ (ಇರುವಿಕೆ) ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಕ್ತಿ:' - ಆಸಕ್ತಿಯು 'ನೈವ' - ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ:' - ಸತ್ಯತಿಪಕ್ಷವು 'ನೈವಾಪ್ತಿ:' - ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಸತ್ಯತಿಪಕ್ಷವು ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರೋಧದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ದೋಷವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು 'ಸಕ್ತರ್ನ ವೈ ಬಾಧಿತೇ' ಎಂಬವುದರಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. 'ಶುದ್ಧ' ಎಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷ. ದೋಷರಹಿತ. 'ಪ್ರಮಾಣಮಿವ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಇರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಎಂದು ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು. ಹಾಗೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಶಬ್ದಸ್ವಭಾವಾಃ ಸಾರಿಯಾಗಿ ನಮುಸಕಲಿಂಗವು ಬಂದಿದೆ.

ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತನ್ಯಃ

** 'ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೈತ್ಯುದಾಹೃತಃ |

ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಮಾವಿಶ್ಯ ಬಿಭರ್ತ್ಯವ್ಯಯಮೀಶ್ವರಃ ||

- ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷ ಇತಿ || ಅನ್ಯಃ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಂ, ನ ತ್ವನಯೋರೇವ ಏಕಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ಕಲ್ಪಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅಸ್ಯ ಉತ್ತಮಪುರುಷತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಮ್ಮತಿಸ್ತುತೀಚ್ಯತೇ - ಪರಮಾತ್ಮೈತ್ಯುದಾಹೃತಃ ಇತಿ || ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಽತ್ರ ಚೇತನಪರ್ಯಾಯಃ | ಉದಾಹೃತಃ -

'ಪ್ರಜಾಪತಿಪ್ರಮುಖಾಃ ಸರ್ವಜೀವಾಃ ಕ್ಷರೋಽಕ್ಷರ ಪುರುಷೋ ವೈ ಪ್ರಧಾನಮ್ |

ತದುತ್ತಮಂ ಚಾನ್ಯಮುದಾಹರಂತಿ' (ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಶ್ರುತಿಃ - ಗೀ.ಭಾ.)

'ಬ್ರಹ್ಮರೇಷಸುಪರ್ಣೇಶಶಕ್ರಸೂರ್ಯಗುಹಾದಯಃ |

ಸರ್ವೇ ಕ್ಷರಾ ಅಕ್ಷರಾ ತು ಶ್ರೀರೇಕಾ ತತ್ಪರೋ ಹರಿಃ ||

- (ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿನಿರ್ಣಯೋದಾಹೃತಸ್ಮೃತಿ)

ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತೌ ಚ | ಯುಕ್ತಮಾಹ - ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಮಿತಿ || ಯೋ ಹ ಯಸ್ಯ ಭರ್ತಾ ಸ ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮೋ ಯುಕ್ತಃ | ಆವಿಷ್ಯಸ್ಯ ತನ್ನಾಶೇ ನಾರಪ್ರಸಂಗಃ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಅವ್ಯಯ ಇತಿ || ಕಥಮ್? ವಿಶ್ವರ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ - ಈಶ್ವರ ಇತಿ ||

— ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವನಾದ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಎನ್ನುವರು. ಅವನು ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮ್ಮತಿಯು ಇದೆ. ಅವನು ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು. ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚೇತನ ಎಂದರ್ಥ. ಕ್ಷರ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎಲ್ಲ ಜೀವರು. ಅಕ್ಷರಪುರುಷ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದವನು ಒಬ್ಬ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಪುತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿವರ್ಣಯೋದಾಹೃತಸ್ಯುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಂ ಎಂದು. ಯಾರು ಯಾವುದನ್ನು ಧರಿಸಿರುವರೋ ಅವರು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮರು. ಧರಿಸಿರುವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರವೇಶ ಇದ್ದರೆ ಅದು ನಾಶವಾದಾಗ ಅವರೂ ನಾಶವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ನಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ವೈತವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು “ಈಶ್ವರಃ” ..ಂದಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂ

“ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಮುಂದೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆಯೂ ಇದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ - ಎಂಬ ಈ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಾನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ತಮ್ಮ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

* ಭಗವಂತನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ ಬರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರರೇ ಆದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಹಾಭಾರತದ ವಚನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ - “ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ಸಮಂ” ಎಂದು. * ‘ನಾರಾಯಣಸಮಂ ನಾಸ್ತಿ ನ ಭೂತಂ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರು ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ವಿಷ್ಣಾದಿಸ್ತೋತ್ರಮದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾದ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಮಾಯಾವಾದವಿಂಡನಟೀಕಾ - ಶ್ರೀಪದ್ಮ - ನಾಭತೀರ್ಥರು)

ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹಾಗೂ ಅನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತ ಪದಗಳ ಯೋಜನೆ,
ಇದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೂ ಆಯಿತು

(ವಿರಿ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) — ಅನ್ವಯದ್ವೈತೇಕಧೂಮಾನುಮಾನಮಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತಂ, ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತಂ, ವಿಪಕ್ಷಾದ್ವೈತಃ, ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಂ, ಅಸತ್ತಪಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪಂಚರೂಪೋಪ-

ಪನ್ನಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಅತ ಏವ ರೂಪಕತಯಾ ನಾತ್ರ ಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಹೇತ್ವಾದಿನಿದೇಶೇ ಕ್ಷೇಶಃ
ಕಾರ್ಯಃ | ತಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಮ್ 'ಅತುಲಮ್' ಅಸದೃಶಮ್ ಇತರಕಾರಣವೃಂದಸ್ಯೇವ
ಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ಮನ ಆದಿತಕ್ಕುದ್ಯೋಧಕತಯಾ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಪ್ರಮಾ-
ಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ | 'ಯೋ ಮನಸಿ ತಿಷ್ಠನ್', 'ದ್ರವತಾಂ ಹಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಹಿ ನಿಯಂತಾ ಪ್ರಾಣ
ಏಕರಾಟ್' ಇತಿ ಚ ಪ್ರತೀತಿಃ | ಸ ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಆನಂದಕರಂ ತೀರ್ಥಂ ಬದರ್ಯಾಬ್ಜಿಕ್ಷೇತ್ರಂ
ವೇದತನ್ನೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಾ ಗುರುವಾ ಯಥಾಯಥಂ ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ತಥೋಕ್ತಃ |
'ಯೋನೌ ಜಲಾವತಾರೇ ಚ ಮಂತ್ರಾದ್ಯಪ್ಯಾದಶಸ್ವಪಿ | ಮುಗ್ಧಿಕ್ಷೇತ್ರೇ ತಥಾ ಪಾತ್ರೇ ತೀರ್ಥಂ
ಸ್ಯಾತ್...' ಇತಿ ಹಲಾಯುಧಃ | 'ನಿಪಾನಾಗಮಯೋಸ್ತೀರ್ಥಂ ಋಷಿಜುಷ್ವಜಲೇ ಗುರೌ' ಇತಿ
ಚಾಮರಃ | 'ಮುನಿಃ' - ಜ್ಞಾನೀ ಸನ್ನ್ಯಾಸೀ ವಾ | 'ಸ ಹಿ ಲೋಕೇ ಮುನಿರ್ನಾಮ(ನ್ಯಃ) ಯಃ
ಕಾಮಕ್ರೋಧವರ್ಜಿತಃ' ಇತಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೀಃ | ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಾಯ ತಾದರ್ಶ್ಯೇ ಚತುರ್ಥಿಃ |
'ಭೂಯಾತ್' ಇತಿ ಪೃಥಕ್ - ಪೃಥಗನ್ವಯಃ |

ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣೈಃ ಪದ್ವಿಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್(ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾತ್) ಸರ್ವದೇವತಾಃ |

ಭಗವತ್ಪ್ರಭವಾಚ್ಛಾಃ (ಚ) ತತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತು ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ ||

ನಿರಪೇಕ್ಷ್ಯಂ(ಕ್ಷಂ) ತು ಸಾಮಗ್ರ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾಧಿಕಂ ಯತಃ | (11-16-29)

ಇತ್ಯೇಕಾದಶತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ಷೇರ್ಯಥಾಯಥಮುಭಯತ್ರ ಭಗವಾನ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ
ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಏತೇನ ಚತುರ್ಮುಖೋಽಪಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿತೋ ಜ್ಞೇಯಃ |

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿಯಾದ ಧೂಮಾನುಮಾನವಾದರೋ ಐದು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. (1) ಪಕ್ಷೇ
ಸತ್ಯ, (2) ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ಯ (3) ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ (4) ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ಯ, (5) ಅಸತ್
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣದ ರೂಪಕವನ್ನಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಪಕ್ಷ, ಸಾಧ್ಯ, ಹೇತು ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಯಾಸವನ್ನು ಪಡಬೇಕಿಲ್ಲ.
ಇನ್ನು ಆ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೋ 'ಅತುಲಂ' ಅಂದರೆ ಹೋಲಿಕೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿದೆ.
ಏಕೆಂದರೆ, ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಇರುವಂತೆ ಈ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ
ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಪ್ರಯೋಜಕನಾಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು
ತಂದು ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಆಗಿದೆ. 'ಯೋ ಮನಸಿ
ತಿಷ್ಠನ್' (ಬೃ.ಉ. 5-7-20)), (ಯೋ ಮನಸಿ ತಿಷ್ಠನ್ಮನಸೋಽಂತರೋ ಯಂ ಮನೋ ನ ವೇದ
ಯಸ್ಯ ಮನಃ ಶರೀರಂ ಯೋ ಮನೋಽಂತರೋ ಯಮಯತ್ನೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯ-

ಮೃತಃ || - ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರದ ಪೂರ್ಣಪಾಠ 'ದ್ರವತಾಂ ಹಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಹಿ ನಿಯಂತಾ ಪ್ರಾಣ ಏಕರಾಟ್' (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. ತ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಕರಣ 2-4-18) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದೆ. ('ದ್ವಾದಶೈವೇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಮುಖ್ಯಸ್ವ ನಿಂದ್ರಿಯಮ್' | ದ್ರವತಾಂ ಹೀಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ನಿಯಂತಾ ಪ್ರಾಣ ಏಕರಾಟ್' ಇತಿ ಪೌತ್ರಾಯಣಶ್ರುತಿಃ). ಆ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ.

ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂದರೆ ಆನಂದಪ್ರದವಾದ ತೀರ್ಥವು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ, ಯಾರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆಯೋ ಎಂದು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಬಹುದು. ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ ಬದರೀಕ್ಷೇತ್ರ, ಅಥವಾ ವೇದತನ್ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಥವಾ ಗುರು ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಪ್ರದವಾದ ಬದರೀಕ್ಷೇತ್ರ ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಆನಂದತೀರ್ಥರಾದರು. ಆನಂದಕರವಾದ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ ವೇದ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾರಿಂದ ಬಂದಿತೋ ಎಂದರೆ ಪುನಃ ವೇದವ್ಯಾಸರೇ ಆದರು. ಆನಂದಕರವಾದ ಗುರುಗಳು ಯಾರಿಗೆ ಇದ್ದಾರೋ ಎಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ತೀರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಗುರು ಎಂಬ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಇದು ಹಲಾಯುಧ ಹಾಗೂ ಅಮರಕೋಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧ. 'ಯೋನೌ ಜಲಾವತಾರೇ ಚ ಮಂತ್ರಾದ್ಯಷ್ಟಾದಶಸ್ತುಪಿ | ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ತಥಾ ಪಾತ್ರೇ ತೀರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್...' (ಹಲಾಯುಧ) 'ನಿಪಾನಾಗಮಯೋಸ್ತೀರ್ಥಂ ಋಷಿಜುಷ್ಪಜಲೇ ಗುರೌ' (ಅಮರ-ಕೋಶ).

ಮುನಿ ಎಂದರೆ ಏನು?

ಮುನಿ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿ ಅಥವಾ ಸನ್ಯಾಸಿ. 'ಸ ಹಿ ಲೋಕೇ ಮುನಿರ್ನಾಮ ಯಃ ಕಾಮಕ್ರೋಧ-ವರ್ಜಿತಃ' ಎಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ರಹಿತರೋ ಅವರೇ ಮುನಿಗಳು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ತತ್ವನಿರ್ಣಯವು ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಾದರ್ಥ್ಯಚತುರ್ಥಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಭೂಯಾತ್' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ಹಾಗೂ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಭಗವಾನ್ ಎಂದರೇನು?

"ವಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣೈಃಸರ್ವಾಧಿಕಂ ಯತಃ |" -(ಭಾಗ.ತಾ.11-16-29)

ಎಂದು ಏಕಾದಶತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆನಂದ-ತೀರ್ಥರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖದೇವರನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

** ವಾಸುದೇವೋ ಭಗವತಾಂ ತ್ವಂ ತು ಭಾಗವತೇಷ್ವಹಮ್ |

ಕಿಂಪುರುಷಾಣಾಂ ಚ ಹನುಮಾನ್ ವಿದ್ಯಾಧ್ರಾಣಾಂ ಸುದರ್ಶನಃ || (ಭಾಗ. 11-16-29)

ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಷಡ್ಗುಣಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ನಡುವೆ ನಾನು ವಾಸುದೇವನು. ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ನೀನು. ಕಿಂಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು. ವಿದ್ಯಾಧರರಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನನು. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ಭವರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು)

** - ಭಗವತಾಂ = ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಷಡ್ಗುಣವತಾಂ ದೇವಾನಾಮ್ -

"ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣೈಃ ಪದ್ಭಿಃ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾತ್ ಸರ್ವದೇವತಾಃ |

ಭಗವತ್ಪ್ರಬ್ಧವಾಚ್ಯಾಃ ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತು ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ ||

ನಿರಪೇಕ್ಷಂ ತು ಸಾಮಗ್ರ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾಧಿಕಂ ಯತಃ |" ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

'ತ್ವಂ ತು ಭಾಗವತೇಷ್ವಹಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಮ್ -

ಸರ್ವಭಾಗವತಾಧೀಶ ಉದ್ಭವೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಃ |

ತಸ್ಮಾದಭ್ಯಧಿಕೋ ಜಪ್ತುಃ ಪ್ರಿಯತ್ರೇ ಭಕ್ತಿಕೋ ಹರೇಃ ||

ತಸ್ಮಾದಭ್ಯಧಿಕೋ ರಾಮಃ ಕೃಷ್ಣಾತ್ಪ್ರಭ್ಯಧಿಕಾ ತತಃ |

ತಸ್ಮಾ ಅಭ್ಯಧಿಕೋ ಭೀಮೋ ನ ತು ತತ್ಸದೃಶಃ ಕೃಚಿತ್ || ಇತಿ |

'ಇತಿ ಸ್ಫುತಿಪ್ರಮಾಣಿಕಃ ತು ಸ್ಯಾದ್ ಭೇದೇಽವಧಾರಣೇ' ಇತಿ ಚ | - (ವಿಜಯದ್ವಜೇಯ)

- ಭಗವತಾಂ = ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಷಡ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

- ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಆರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪೂರ್ಣರಾದುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಭಗವತ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರು. ಮುಖ್ಯತಃ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಭಗವತ್ಪ್ರಬ್ಧವಾಚ್ಯನು. ಅವನಿಗೇ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಇತರರ ಅನುಗ್ರಹಾಧೀನವಾಗದೇ ಸರ್ವಾಧಿಕವಾಗಿದೆ.

ಉದ್ಭವನು ಎಲ್ಲ ಭಾಗವತರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನು. ಆತನಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನೂ, ಅವನಿಗಿಂತ ಬಲರಾಮನೂ, ಆತನಿಗಿಂತ ದ್ರೌಪದಿ- ದೇವಿಯೂ. ಅವಳಿಗಿಂತ ಭೀಮಸೇನನೂ ಅಧಿಕಪ್ರಿಯನು. ಆತನಿಗೆ ಸದೃಶನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಂತಾ ಪ್ರಾಣ

*- ನನ್ನಿಂದ ದ್ರವಣತಃ ತಸ್ಯ ಕಥಮಿಂದ್ರಿಯತ್ವಾಭಾವ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ದ್ರವತಾಮಿತಿ || ಗಚ್ಛತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | 'ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | 'ನಿಯಂತಾ' ಸ್ವಾಮೀ 'ಏಕರಾಟ್' ಸ್ವತಂತ್ರಃ | ತಥಾಚ - ಮುಖ್ಯೇ 'ಇದಂ ದ್ರವಣಾತ್' ಇತಿ ಹೇತುರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಭಾವಃ | ತುರೇವಾರ್ಥೋ ನಿಯಂತ್ರವೇತಿ ಸಂಬಂಧತೇ | ಅತ್ಯವ ಸ್ಫುತಿಮಾದ - ಶ್ರೋತ್ರಾದಿನೀತಿ || (ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ)

ಭಾಷ್ಯ - 'ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಿ ತು ಪಂಚೈವ ತಥಾ ವಾಗಾದಿಪಂಚಕಮ್ ।

ಮನೋಬುದ್ಧಿಸಹಾಯಾನಿ ದ್ವಾದಶೈವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತು ।

ವಿಷಯದ್ರವಣಾತ್ತೇಷಾಮಿಂದ್ರಿಯತ್ವಮುದಾಹೃತಮ್ ।

ತೇಷಾಂ ನಿಯಾಮಕಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ಥಿತ ಏವಾವಿಲಪ್ರಭುಃ' ಇತಿ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ || 2-4-18 ||

ಭಾ.ದೀ. - ಅದ್ವಸ್ತುಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ವದೃಢಪವಿಶೇಷದ್ವ್ಯಾತಕಃ ದ್ವಿತೀಯಶ್ಚೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

'ಏವ'ಶಬ್ದೋ ವಾಗಾದಿಪಂಚಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ್ಯಾವರ್ತಕಃ, 'ತಥಾ'ರಬ್ಧಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ।

ತಥಾಚ - ಯಾನಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಿ ಪಂಚೈವ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಯಚ್ಚಾತಥಾಭೂತಂ ವಾಗಾದಿ-

ಪಂಚಕಂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂ ತಾನ್ಯೇವ ಮನೋಬುದ್ಧಿಸಹಾಯಾನಿ ಚೇತ್ ದ್ವಾದಶ ಭವಂತಿ ।

ಏತಾನಿ ದ್ವಾದಶೈವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ನ ತ್ವನ್ಯತ್ - ಇತಿ ಯೋಜನಾ । ಕುತೋ ದ್ವಾದಶಾಸಾ-

ಮಿಂದ್ರಿಯತ್ವಮ್, ಅತಃ ಆಹ - ವಿಷಯೇತಿ || ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏತದನ್ವಸ್ಯ

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಥಾನಿಂದ್ರಿಯತ್ವೇ ಹೇತುಮಾಹ - 'ತೇಷಾಮ್' ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮಿತಿ || ಗಚ್ಛ-

ನ್ನಿಯಾಮಕಸ್ಯಾಪಿ ಗಮನಮಸ್ತೇವೇತಿ ತಸ್ಯಾಪೀಂದ್ರಿಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ಸ್ಥಿತ ಇತಿ ||

'ಸ್ತಸ್ಥಾನೇ' ಇತಿ ಶೇಷಃ । ನ ತು ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಯಮಪಿ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ಯೋಪಪತ್ತಿಮಾದ

- ಅಖಿಲೇತಿ || ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯಸ್ತಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವಾಮಿನೋ ಭೃತ್ಯಾನುಗಮನಮಯುಕ್ತಮಿತಿ

ಭಾವಃ । ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮಿತಿ || 'ಉಕ್ತಮ್' ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

- ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿಚಾರ ಬಂದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹನ್ನೆರಡೇ ಇರುವುದು. ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ವಾಗಾದಿ ಐದು

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿಗಳು ಎಂದು. ಇನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯತ್ವವು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇರು-

ವುದೆಂದರೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಓಡುವುದೋ ಅರ್ಥಾತ್ ದ್ರವಣ ಮಾಮವುದು.

ಅದರಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾದರೋ ತಾನು ವಿಷಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗದೇ ಆ ವಿಷ್ಣು ಇಂದ್ರಿಯ-

ಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಮುಖ್ಯ-

ಪ್ರಾಣನು ಭೃತ್ಯರಾದವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ? ಹನ್ನೆರಡೇ ಇಂದ್ರಿಯಾ-

ಎಂದು ಸಾರ. ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ.

ಏಕೋಕ್ತಾ ನರನಾರಾಯಣರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಸ್ಕ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ

(ಏರಿ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಯದ್ವಾ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಗುರೂಂವ' ಇತಿ ಬಹುವಚನಸೂಚಕ-

ಪದೇನ -

‘ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಯತ್ಯ ನರಂ ಚೈವ ನರೋತ್ತಮಮ್ |
ದೇವೀಂ ಸರಸ್ವತೀಂ ವ್ಯಾಸಂ ತತೋ ಜಯಮುದೀರಯೇತ್ ||’

ಇತಿ ಶಿಷ್ಯಾನುಷ್ಠಿತಂ ಪುಷ್ಕಂತಃ ಟೀಕಾಕೃಚ್ಚರಗಾ ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾ ನರನಾರಾಯಣೌ ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತೇ -
— ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾದಿನಾ || ‘ಯಸ್ಯ’ - ನರಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ವಾ ಕ್ರಮಾತ್ ‘ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ’
ಸ್ವಸ್ತಕಪಸಿ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ನಿಷ್ಠಾ | ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಃ | ಸಪಕ್ಷೇ ಮಿಥಸ್ತಪಸಿ ಸ್ಥಿತಿರ್ನಿಷ್ಠಾ
ಸಮ್ಯಕ್ತಿಃ | ವಿಪಕ್ಷತಃ - ಭ್ರಷ್ಟಜನಾತ್ | ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ | ತತ್ರ ಅನಾದರ ಇತ್ಯಾದಿ ಯಥಾಯಥಂ
ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ | ತದುಕ್ತಂ ಭಾಗವತೇ -

ಧರ್ಮಸ್ಯ ದಕ್ಷದುಹಿತರ್ಯಜನಿ ಸ್ವಮೂರ್ತ್ಯಾ ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಭಾವಃ |
ದೃಷ್ಟಾತ್ಮನೋ ಭಗವತೋ ನಿಯಮಾವಲೋಪಂ ದೇವ್ಯಸ್ತನಂಗಪೃತನಾ ಘಟಿತುಂ ನ ಶೇಕುಃ ||

ಇತಿ | ನರಃ = ಶೇಷಃ | ತದುಕ್ತಂ ದ್ವಿತೀಯತಾತ್ಪರ್ಯೇ -

‘ನರೋ ನಾರಾಯಣಶ್ಚೈವ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣಸುಧೈವ ಚ |
ಚತ್ವಾರೋ ಧರ್ಮತನಯಾ ಹರಿರೇವ ತ್ರಯೋ ಮತಾಃ |
ಅನಂತೋ ನರನಾಮಾತ್ರ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತು ನರನಾಮವಾನಿ |
ವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರ್ನಿವಸತ್ಕುಂಬಜೇಕ್ಷಣಃ |
ಇತಿ | ಮುನಿತ್ವಂ ತು -

ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಂ ಚ ಯತಿತ್ವಂ ಚ ದೇವೇಶ್ವೇಕತ್ವಮಾಗತಮ್ |

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೋಕ್ತಿಯಂತಿತ್ಯಸ್ಯ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಕೃಚಿದ್ ಕೃಚಿತ್ ||

ಇತ್ಯೇಕಾದಿಶತಾತ್ರರ್ಯವಚನಾನುಸಾರೇಣ ಯಥಾಸಂಭವಮುಪಪಾದನೀಯಂ ಸರ್ವತ್ರ | ನರ-
ನಾರಾಯಣೌ ಬದರ್ಯಾಂ ಲೋಕಪಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ತಮೋನುತಿಷ್ಠ ಇತಿ ಒ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

ಅಥವಾ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಗುರೂಂತ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದದ್ದು
ಇದು - ‘ನಾರಾಯಣಂ ನಮಸ್ಯತ್ಯ ನರಂ ಚೈವ ನರೋತ್ತಮಮ್ | ದೇವೀಂ ಸರಸ್ವತೀಂ ವ್ಯಾಸಂ
ತತೋ ಜಯಮುದೀರಯೇತ್ ||’ ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವುದನ್ನು ಪುಷ್ಪೀಕರಿಸುತ್ತ
ಟೀಕಾಕೃತ್ತಾದರು ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ ನರನಾರಾಯಣರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -
ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಯಸ್ಯ - ನರನಿಗೆ ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ,

ನಿಜೇನ ಹುಡುಗನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ - ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಿಷ್ಠೆಯು ಅರ್ಥಾತ್ ಆಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯು.
 ಸಪಕ್ಷೇ - ಪರಸ್ಪರ ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ - ನಿಷ್ಠೆಯು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಮೃದ್ಧಿಯು. ವಿಪಕ್ಷತಃ -
 ಭ್ರಷ್ಟರಾದ ಜನರಿಂದ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಅನಾದರವು ಇತ್ಯಾದಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಯೋಜನೆ
 ಮಾಡಬೇಕು.

ಯಮಧರ್ಮನಿಂದ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ ಹರಿಯು ಅವತಾರ

ಇದನ್ನು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ -

ಧರ್ಮಸ್ಯ ದಕ್ಷದುಹಿತರ್ಯಜನಿ ಸ್ವಮೂರ್ತ್ಯಾ ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಭಾವಃ |
 ದೃಷ್ಟಾತ್ಮನೋ ಭಗವತೋ ನಿಯಮಾವಲೋಪಂ ದೇವ್ಯಸ್ತು ನಂಗಪೃತನಾ ಘಟಿತುಂ ನ ಶೇಕುಃ ||

- ಭಾಗವತ ||2-7-6||

* ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮಗಳಾದ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಯಮಧರ್ಮನಿಂದ ನರ, ನಾರಾಯಣ, ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಅವತರಿಸಿದ. ಸದಾ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಕಾಣುವ ಈ ನಾರಾಯಣನ ತಪೋಭಂಗಮಾಡಲು ಮನ್ಮಥ ಅಪ್ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

** ತತಶ್ಚಾಯಂ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ - ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸಕಾಶಾದ್ ದಕ್ಷದುಹಿತರಿ ದಕ್ಷಕನ್ಯಾಯಾಂ ಮೂರ್ತಿ-
 ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಧರ್ಮಪತ್ಯಾಂ ಸ್ವಮೂರ್ತ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪಭೂತದೇಹೇನ ನಾರಾಯಣೋ ನರೋ
 ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ನಾಮ್ನಾ ಅಜನಿ | ಕೀದೃಶಃ | ಲೋಕಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಭಾವಃ ಪ್ರತಾಪೋ
 ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ಸ್ವತಃ | ಲೋಕಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ತಪಃಕುರ್ವಾಣೌ ನರನಾರಾಯಣೌ ಬದರ್ಯಾಂ ಸಹೈವ
 ತಿಷ್ಠತ ಇತಿ ತಯೋರೇವ ಸ್ವಪದೇನ ಗೃಹಣಮ್ | ಸ್ವತಃ ಪ್ರಭಾವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ ವಿಪ್ರಕೋತಿ
 - ದೃಷ್ಟಾತ್ಮನ ಇತಿ || ನಿತ್ಯಮಪರೋಕ್ಷೀಕೃತನಿಜಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನ ಕದಾಚಿದ್
 ಹರ್ಯಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ನಿಯಮಾವಲೋಪಃ ಕೇನಾಪಿ ಕರ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ ಕಿಮು
 ಸದಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನೋಽಸ್ಯೇತಿ ಸೂಚಯತಿ | ಹೇತ್ವಂತರಮಾಹ - ಭಗವತ ಇತಿ ||
 ನಿಯಮಾವಲೋಪಂ ತಪ ಆದೇರ್ಭಂಗಮ್ | ದೇವ್ಯಸ್ತು ದೇವಸ್ತ್ರಿಯೋಽಪಿ | ಕಥಂಭೂತಾಃ |
 ಅನಂಗಸ್ಯ ಕಾಮಸ್ಯ ಪೃತನಾ ಇವ ಪೃತನಾಃ ಸೇನಾಸ್ಥಾನೀಯಾ ಘಟಿತುಂ ಕರ್ತುಂ ನ ಶೇಕುಃ |
 ಶಕ್ತಾ ನ ಜಾತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | (ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

- ಕಿಂಚ ಸ್ವತೋಽಪ್ಯಧಿಕಸೌಂದರ್ಯಮಂದಿರಾಣಾಂ ಭಗವತಾ ತತ್ಕ್ಷಣಸ್ಯಷ್ಟಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ
 ದರ್ಶನಾತ್ ಲಜ್ಜತಾಃ ತತೋಽನ್ವವರ್ತತೇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ತುಶಬ್ದಃ ಯದೃಪ್ಯನಂಗಪೃತನಾ-
 ಸ್ತಥಾಪಿ - ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ವಾ || (ವಿಜಯಧ್ವಜೇಯ)

ಧರ್ಮತನಯರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇ? ತತ್ಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್ತನಾದ ನರ

ನರ: ಎಂದರೆ ಶೇಷ. ಇದನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ -

'ನರೋ ನಾರಾಯಣಶ್ಚೈವ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಘೈವ ಚ |

ಚತ್ವಾರೋ ಧರ್ಮತನಯಾ ಹರಿರೇವ ತ್ರಯೋ ಮತಾಃ |

ಅನಂತೋ ನರನಾಮಾಽತ್ರ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತು ನರನಾಮವಾನ್ |

ವಿರೇಷೇಣ ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರ್ನಿವಸತ್ಯಂಬುಜೇಕ್ಷಣಃ |

ತಸ್ಮಾಚ್ಚತುರ್ಥಾ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಜಾತೋ ವಿಷ್ಣುರಿತೀರ್ಯತೇ' ಇತಿ ಪಾಡ್ಯಗ್ಯೇ ||

- ಭಾ.ಗ.ತಾ.2-7-6||

ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

-- ಆತ್ಮೇದಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ - ನಾರಾಯಣೋ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ತ್ರಯೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರಾ ನರನಾಮ್ಯಂತರ್ಯಾಮಿತಯಾ ನರನಾಮಾವತೀರ್ಣ ಇತಿ | ತತ್ರ ಲೋಕ-
ರಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ತಪಃ ಕುರ್ವಾಣೋ ಬದರ್ಯಾಂ ವಸಂತೌ ಸಮೈವ ತಿಪ್ಪತ ಇತಿ ನಾರಾಯಣೋ ನರ
ಇತ್ಯೇತಾವೇವೋಕ್ತೌ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ "ನರೋ ನಾರಾಯಣಶ್ಚೈವ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಘೈವ ಚ"
ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್ | (ವಿಷಯವ್ಯುಪೇಯ)

ಯಮಧರ್ಮನ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳೂ ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವರು.
ಆದರೆ ನರ, ನಾರಾಯಣ, ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ ಇವರಲ್ಲಿ ನರ ಎಂದರೆ ಶೇಷವೇವರು. ಹಾಗಾಗಿ ನಾಲ್ಕು
ರೂಪಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೇ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು? ಎಂದರೆ ಆ ಶೇಷನಲ್ಲಿ ನರ ಎಂಬ ವೆಸರಿನ
ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸ್ವಯಂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನಂತ-
ನಿಗೂ ನರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಅಂತೂ ಭಗವಂತನು ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ತನ್ನ
ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರವೇ ಆದುದು ಎಂದು
ಉದ್ಗಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಪಾಡ್ಯಗ್ಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು
ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನರನಾರಾಯಣರು
ಲೋಕರಿಕ್ಷಣಿಗೋಸ್ಕರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬದರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಜೊತೆಗೆ
ಇದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾಯಣೋ ನರಃ' ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಿಕೊಟ್ಟು ನಿರ್ದೇಶ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಃ ಪ್ರಭಾವಃ" ಎಂದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಗವತ-
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ನರ, ನಾರಾಯಣ, ಹರಿ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂದು
ನಾಲ್ಕು ಯಮಧರ್ಮರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಆಶ್ರಮವಿವೇಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ

ಮುನಿತ್ರವಾದರೋ -

ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಂ ಚ ಯತಿತ್ತಂ ಚ ದೇವೇಷ್ಟೇಕತ್ರಮಾಗತಮ್ ।

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೋತ್ತೀರ್ಯ ತಿತ್ತಸ್ಯ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದ್ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ ಇತ್ಯಾಶ್ರಮವಿವೇಕೇ

- (ಭಾಗ.ತಾ. 11.16.19)

- ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಾದ ಬೃಹ್ಮಾದಿವೇತ-
ಗಳಿಗಿಂತ ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಕೇವಲ
ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಲ್ಲ. ಅವರು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸುವವರು.
ಒಗ್ಗಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಸನ್ಯಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದೂ, ಕೆಲವೆಡೆ
ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು ಎಂದು ಆಶ್ರಮವಿವೇಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಎಂಬ ಈ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ
ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ವಿಚಾರ ಬಂದಾಗ ಹೀಗೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡ-
ಬೇಕು. ನರನಾರಾಯಣರು ಬದರಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಕಪಿತೃಣಿಗೋಷ್ಠಕ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು ಎಂದು
ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೇ.

** ನಾಗೇಂದ್ರಾಣಾಮನಂತೋಽಹಂ ಮೃಗೇಂದ್ರಃ ಶೃಂಗಿದಂಷ್ಟ್ರಿಣಾಂ ।

ಆಶ್ರಮಾಣಾಮಹಂ ತುರ್ಯೋ ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೋಽನಘ ॥ (ಭಾಗ.11-16-19)

- ತುರ್ಯಃ ಚತುರ್ಥೋ ಯತ್ಯಾಶ್ರಮಃ (ವಿಜಯದ್ವಜೇಯ)
- ಹೇ ಅನಘ! ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಷನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಕೋರೆಹಲ್ಲು
ಇರುವವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸನ್ಯಾಸ, ವರ್ಣ-
ಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.

ಏಕೋಕ್ತಾ ರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಸ್ತು ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ

(ವಿವಿ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು)- ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿತ್ತಾದಿನಾ ॥ 'ಯಸ್ಯ'
ಶ್ರೀರಾಮಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ವಾ 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ' - ಕ್ರಮಾತ್ ಸೀತಾಭ್ಯಷ್ಟಾಪರಣಾದೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಷ್ಠಾ ।
'ಸಪಕ್ಷೇ'- ಸುಗ್ರೀವಾರ್ಜುನಾದಿಪರಿರಕ್ಷಣೇ ಕ್ರಮಾತ್ । ಸ್ಥಿತಿಃ - ನಿಷ್ಠಾ । ತಯೋರ್ಹನುಮ-
ದ್ವೀಮಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸಪಕ್ಷತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ತದುಕ್ತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ-

ಸೋವತಾರೇ ತಸ್ಮಾತ್ಸ ಮಾರುತಿಕೃತೇ ರವಿಜಂ ರರಕ್ಷ |

ಏವಂ ಸ ಕೃಷ್ಣತನುರರ್ಜುನಮಪ್ಯರಕ್ಷದ್ಧೀಮಾರ್ಥಮೇವ - ಇತಿ |

ಸಃ ರಾಮಃ | ರವಿಜಂ ಸುಗ್ರೀವಮ್ | ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ | ಏವಂ ಹನೂಮದ್ಧೀಮಮಧ್ವಾದಿ-
ಪರತಯಾ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪೀದಂ ಪದ್ಯಂ ನೇಯಮಪಿ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರತ್ರಾಸಾದೇವೋಪ-
ರಮ್ಯತೇ | ಆಚಾರ್ಯಪರತಾಮೇವ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಾಃ ಸಮಭ್ಯಧುಃ | ತಥಾಪಿ ನ
ನ್ಯಪೇಧಂಸ್ತೇ ಪದ್ಯಸ್ಯಾಸ್ಯೇತರಾರ್ಥತಾಂ -

ನ್ಯಾಯಮಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಯತ್ರದಿಹಾನುಮತಂ ಹೃದಿ |

ಏತಸ್ಯಾಲಂಭ್ಯ ವಿವೃತಿರಿತರಾರ್ಥತಯೋಚಿತಾ || ಇತಿ |

ಈಗ ರಾಮಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಯಸ್ಯ - ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ
ಅಥವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ, ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ - ತಮಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸೀತಾಹರಣ ಹಾಗೂ
ರುಕ್ಮಿಣೀಹರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ - ನಿಷ್ಠೆಯು. ಸಪಕ್ಷೇ - ಸುಗ್ರೀವ ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು-
ವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಃ - ನಿಷ್ಠೆಯು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಹನುಮಂತನಿಗೋಸ್ಕರ ಹಾಗೂ ಭೀಮನಿಗೋಸ್ಕರ
ರಕ್ಷಿತರಾದ್ದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷರಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ
ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯತೋಽಸೌ

ತತ್ತ್ವವ ವಾಯುರಿತಿ ವೇದವಚಃಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |

ಕಸ್ಮಿನ್ವಹಂತ್ತಿತಿ ತಥೈವ ಹಿ ಸೋವತಾರೇ

ತಸ್ಮಾತ್ಸ ಮಾರುತಿಕೃತೇ ರವಿಜಂ ರರಕ್ಷ || 5-46 ||

ಏವಂ ಸ ಕೃಷ್ಣತನುರರ್ಜುನಮಪ್ಯರಕ್ಷ-

ದ್ಧೀಮಾರ್ಥಮೇವ ತದರಿಂ ರವಿಜಂ ನಿಹತ್ಯ |

ಪೂರ್ವಂ ಹಿ ಮಾರುತಿಮವಾಪ ರವೇಃ ಸುತೋಽಯಂ

ತೇನಾಸ್ಯ ವಾಲಿನಮಹನ್ ರಘುಪಃ ಪ್ರತೀಪಮ್ || 5-47 ||

(46ನೇ ಶ್ಲೋಕ) ಸಃ ಎಂದರೆ ರಾಮ. ರವಿಜ ಎಂದರೆ ಸುಗ್ರೀವ. ಉಳಿದದ್ದು ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆ-
ಗಳಂತೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಹನುಮದ್ಧೀಮಮಧ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವತಾರಗಳ
ಪರವಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರದ
ಭಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ವಿರಾಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನಃ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ

— ಅಜೇ: ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತರ್ಥಕತ್ವಾತ್ ಜಾತಾವೇಕವಚನಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ ದೇಹೇಽಪಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿ-
ದೇಹೇಷ್ವಪಿ 'ಯತ್ರ ಪವನಃ ತತ್ರ ಹರಿಃ ಯತೋ ಯತ್ರಾಸೌ ಹರಿಃ ತತ್ತ್ವವ ವಾಯುಃ' ಇತಿ 'ಕಸ್ಮಿನ್
ವಹಂತು' ಇತಿ ವೇದವಚಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಯೋಜನಾ । ದ್ವಿವಿಧಾ ಅಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ದೇಹಿನಾಂ
ದೇಹೇಷ್ವೇವ ನ ತು ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಭಾವೇನ ದೇಹೇಽಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಹರೇಃ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ
ವಾಯೋಸ್ತು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಪ್ರದೇಶ ಏವ ಸ್ಥಿತತ್ವೇನ 'ಯತ್ರ ಹರಿಃ ತತ್ತ್ವವ ವಾಯುಃ' ಇತಿ
ದ್ವಿತೀಯವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಅಸಂಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । 'ಕಸ್ಮಿನ್ವಹಂತು' ಇತಿ ಪ್ರತೀಕಗ್ರಹಣೇನ 'ಕಸ್ಮಿನ್ವಹ-
ಂತು' ಮುಕ್ತಾಂತ ಉಕ್ತಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಸ್ಮಿನ್ವಹಂ ಸ್ಥಿತೇ ಸ್ಥಾಸ್ತಾಮೀತಿ ಸಪ್ರಾಣಮಸ್ಯುಜತ' (ಷಟ್ಪ್ರಶ್ನೋ-
ಪನಿಷತ್ 6/3) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಂ ಸಂಗೃಹ್ಯಾತಿ । ಯಸ್ಮಿನ್ ಗತೇ ಅಹಮಪಿ ಪ್ರೇಮವಶಾತ್ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ
ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತೇ ಅಹಮಪಿ ಸ್ಥಾಸ್ತಾಮಿ ತಾದೃಶಂ ಭಕ್ತಂ ಸೃಜಾಮೀತ್ಯಾಲೋಚ್ಯ ಸ ಪರಮಾತ್ಮಾ
ಪ್ರಾಣಮಸ್ಯುಜತ ಇತಿ ಶ್ರುತೇರರ್ಥಃ ॥ ತೇನ ಕಾರಣೇನ ಅಸ್ಯ ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ಪ್ರತೀಪಂ ವಾಲಿನಂ
ಅಹನ್ ಹತವಾನ್ । 'ಹನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಲಪ್ ಅಹನಿತ್ಯೇವ ಹಿ ರೂಪ-
ನಿಷ್ಪತ್ತಿರ್ಭವತಿ ॥ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಕಲ್ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಪರಮಪುರುಷನು ಯೋಗ್ಯರ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ
ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ,
ಸಜೀವ ಶರೀರದ ದೇಹಿಯಿಂದ ಯಾವಚೇತನನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ ನಾನೂಕೂಡ ಬಿಟ್ಟು
ಹೋಗುವೆನು? ಯಾವ ಚೇತನನು ಶರೀರಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನೂ ಕೂಡ ಆತನ ಜೊತೆ-
ಯಲ್ಲಿ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಬಿಡುವೆನು? ಅಂಥ ನನ್ನನು ವಶೀಕರಣಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದ
ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾದಿಸಂಪನ್ನನು ಯಾರು? ಅಂಥವನಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗಾಗಿ ಸರ್ವಕಲೆಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ-
ಮಾಡುವೆನು? ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಂತಹವನು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ
ಜೀವಕಲಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಮೊದಲು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ನರನಾರಾಯಣಾದಿಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ

ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಕೇವಲ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪರವಾಗಿಯೇ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಬೇರೆ ಅವತಾರಗಳ ಪರವಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವರು
ನಿಷೇಧವನ್ನೇನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ನಿಷೇಧಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆಂಬುದು
ಸಂಭಾವಿತ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥಪರವಾಗಿ ವಿವರಣೆ
ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ. ಇದರ ಸಾರವೇ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ — 'ನ್ಯಾಯಮಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಯತ್'

ತದಿಹಾನುಮತಂ ಹೃದಿ । ಏತಸ್ಯಾಲಂಬ್ಯ ವಿವೃತಿಃ ಇತರಾರ್ಥತಯೋಚಿತಾ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ!

(ಏರಿಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಅತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ 'ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ಚ ನಿರ್ಣಯಃ' ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಶಬ್ದರಾಶೇರಲೀಕತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೈವ ಸಂದಿಗ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥತ್ವೇ ಸುತರಾಂ ತನ್ನಿರ್ಣಯೇ ಯಸ್ಯ ವೇದೇತಿ-ಹಾಸಾದೇಃ ತಥಾತ್ವೇನ ಸಪಕ್ಷತ್ವೋಕ್ತಿರಯುಕ್ತಾ । ಏವಂ ಬೌದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತತಾ ಚೋದನಾಽಽನೋಚಿತಾ । ಅನ್ಯಥಾ - 'ಪೃಷ್ಠಶ್ಚ ತೈರಾಹ ನಿಜಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಬೌದ್ಧಾಗಮಾರ್ಥಂ ಸ್ಥಿಬಂಧಮೋಚನಮ್' ಇತಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದಧ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯೋಕ್ತಿವಿರೋಧಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ಏವಂ 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗೋ ನೈವ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿರಪಿ ನೌಚೀತೀಮರ್ಹತಿ । ಶ್ರೀಸುಮಧ್ವ-ವಿಜಯೇ ಬಹುಶಃ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಾಭಿಧಾನಾತ್ । ತಥಾಪಿ ವೇದೇತಿಹಾಸಾದೇರಪರವಿದ್ಯಾತ್ವೇನ ಸಪಕ್ಷತ್ವೋಕ್ತಿಃ । ಬೌದ್ಧಾದೇವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಿಯರ್ಥಾಪ್ರತಾಪಿಪ್ರಾಯೇಣ । ದಸ್ತುತಸ್ತು 'ವಿಪಕ್ಷತೋ ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತಾತ್' ಇತ್ಯೇವ ತತ್ರ ಪಾಠೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ನೈಪಾ ಶಂಕೋ-ನಿಷಙ್ಕತಿ । 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಯೋಗಶಬ್ದಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಚೀ । ಉಪಾಯವಾಚೀ ವಾ ಜ್ಞೇಯಃ । ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಾಯೇಷ್ಟೇ । ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತ ಮಗುಪ್ಪಿತಮೇವ ಭಾಷತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ । ತದುಕ್ತಮ್ -

ಆಪಾದೇತಾತ್ ಉತ್ತರಂ ರಾದಿಶಬ್ದಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಾರೇತುಕ್ತವಂತಂ ಪದಂ ತಮ್ ।

ವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೌಲ್ಯಾದ್ಯಂತರೇಯಾದಿಸೂಕ್ತೇ ಪೃಥ್ವೀದೇವಾ ನಿಂದನೀಯಂ ನಿನಿಂದುಃ || (12-40)

ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯೇ ।

ವೇದೇತಿಹಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಸಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಯದ್ಯಪಿ 'ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ಚ ನಿರ್ಣಯಃ' (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 1-1-1) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗದೇ ಇರುವ ಶಬ್ದರಾಶಿಯು ಅಸತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ-ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಸುತರಾಂ ಅದರ ನಿರ್ಣಯವಾಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ವೇದೇತಿಹಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಸಪಕ್ಷವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಅದೇ ರೀತಿ ಬೌದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರ-ವೆಂಬ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮಾತಿನ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು -

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಿರೋಧ

ನಾರಾಯಣೋಽಪ್ಯಾಪ್ಯ ಸುರೇಂದ್ರವೃಂದಂ ವೃತ್ತಂ ಚ ತೇಷಾಮಖಿಲಂ ನಿಗದ್ಯ |
ಪೃಷ್ಠಶ್ಚ ತೈರಾಹ ನಿಜಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಬೌದ್ಧಾಗಮಾರ್ಥಂ ಸೃತಿಯಂಭಮೋಚನಮ್ || 150 ||
ಎಂಬುದಾಗಿ.

- ನಾರಾಯಣಃ ಬುದ್ಧರೂಪಃ ಸುರೇಂದ್ರವೃಂದಂ ಆಪ್ಯ ತೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಅಖಿಲಂ ವೃತ್ತಂ
ಸ್ವಕೃತವೃತ್ತಾಂತಂ ನಿಗದ್ಯ ಉಕ್ತ್ವಾ ತೈಃ ದೇವೈಃ ಪೃಷ್ಠಃ ಬುದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಪೃಷ್ಠಃ ಸನ್
ಸೃತೇಃ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಬಂಧಸ್ಯ ಮೋಚನಂ ನಾಶಕಂ ನಿಜಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಬೌದ್ಧಾಗಮಸ್ಯ ಅರ್ಥಮ್ |
ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಆಹ ||

ಆದರೂ ವೇದ, ಇತಿಹಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪರವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.
ಬೌದ್ಧಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದಿದ್ದು ಯಥಾಶ್ರುತಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ. ವಸ್ತುತಃ
ವಿಪಕ್ಷತಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಪಾಠವು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ' - 'ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯ ಅಥವಾ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ವಾದಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿವಾದಿಗೆ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಜುಗುಪ್ಸಿತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು
ಸುಮದ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ -

ಆಜಾದೇಶಾತ್ ಉತ್ತರಂ ರಾದಿಶಬ್ದಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಾರೇತ್ಯುಕ್ತವಂತಂ ಪದಂ ತಮ್ |
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೌಲ್ಯಾದೈತರೇಯಾದಿಸೂಕ್ತೇ ಪೃಥ್ವಿದೇವಾ ನಿಂದನೀಯಂ ನಿನಿಂದುಃ || (12-40)

ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕು.

ಪೃಥ್ವಿದೇವಾಃ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಐತರೇಯಾದಿಸೂಕ್ತೇ = ಋಗ್ವೇದದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ
'ಅಗ್ನಿನಾರಯಮಶ್ರುವತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ಆಜಾದೇಶಾತ್ = 'ಆಜೋನ್ಯಾಸ್ತಿಯಾಂ' ಎಂಬ
ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ತೃತೀಯಾ- ವಿಭಕ್ತಿಯ ವಿಕವಚನಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ 'ನಾ'
ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ, ಉತ್ತರಂ = ಮುಂದೆ ಇರುವ, ರಾದಿಶಬ್ದಂ = ರೇಫವು ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ರಯ
ಶಬ್ದವನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ = ಕೇಳಿ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೌಲ್ಯಾತ್ = ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ದುರಾಸೆಯಿಂದ, ನಾರೇತಿ
ಪದಂ = 'ನಾರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು, ಉಕ್ತವಂತಂ = ಹೇಳಿದ, ನಿಂದನೀಯಂ ತಂ = ನಿಂದಿಸಲು
ಯೋಗ್ಯನಾದ ಆ ಪುಂಡರೀಕಪುರಿಯನ್ನು, ನಿನಿಂದುಃ = ನಿಂದಿಸಿದರು.

ತದಿಹಾನುಮತಂ ಹೃದಿ । ಏತಸ್ಯಾಲ್ಪಂ ಬ್ರವಿಮಃ 'ಇತರಾರ್ಥತಯೋಚಿತಾ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ!

(ಏರಿಬಾಕಾಚಾರ್ಯರು) - ಅತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ 'ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ಚ ನಿರ್ಣಯಃ' ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಶಬ್ದರಾಶೇರಲೀಕತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವ ಸಂದಿಗ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥತೇ ಸುತರಾಂ ತನ್ನಿರ್ಣಯೇ ಯಸ್ಯ ವೇದೇತಿ-ಹಾಸಾದೇಃ ತಥಾತ್ಮೇನ ಸಪಕ್ಷತ್ವೋಕ್ತಿಯುಕ್ತಾ । ಏವಂ ಬೌದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತತಾ ಚೋದನಾಪಿ ನೋಚಿತಾ । ಅನ್ಯಥಾ - 'ಪೃಷ್ಠಶ್ಚ ತೈರಾಹ ನಿಜಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಬೌದ್ಧಗಮಾರ್ಥಂ ಸೃತಿಬಂಧಮೋಚನಮ್' ಇತಿ ದ್ವಾತಿಂಶದಧ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯೋಕ್ತಿದಿರೋಧಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ಏವಂ 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗೋ ನೈವ' ಇತ್ಯುಕ್ತರಪಿ ನೌಚೀತಮಹತಿ । ಶ್ರೀಸುಮಧ್ವ-ವಿಜಯೇ ಬಹುಶಃ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಾಭಿಧಾನಾತ್ । ತಥಾಪಿ ವೇದೇತಿಹಾಸಾದೇರಪರವಿದ್ಯಾತ್ವೇನ ಸಪಕ್ಷತ್ವೋಕ್ತಿಃ । ಬೌದ್ಧಾದೇವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಿಯರ್ಥಾಪ್ರತಾಪಿಪ್ರಾಯೇಣ । ವಸ್ತುತಸ್ತು 'ವಿಪಕ್ಷತೋ ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತಾತ್' ಇತ್ಯೇವ ತತ್ರ ಪಾಠೋ ದೃಢತ ಇತಿ ನೈವಾ ಶಂಕೋ-ನಿಷತಿ । 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಃ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಯೋಗತಬ್ಬಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಚೀ । ಉಪಾಯವಾಚೀ ವಾ ಜ್ಞೇಯಃ । ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಪಿ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಾಯೇಷ್ಟೇ । ಪ್ರತ್ಯುತ ಜುಗುಪ್ಸಿತಮೇವ ಭಾಷತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ । ತದುಕ್ತಮ್ -

ಆಪಾದೇಶಾತ್ ಉತ್ತರಂ ರಾದಿಶಬ್ದಂ ಕ್ರುತ್ವಾ ನಾರೇತ್ಯುಕ್ತವಂತಂ ಪದಂ ತಮ್ ।

ವ್ಯಾಖ್ಯಾಣೌಲ್ಯಾದೃತರೇಯಾದಿಸೂತ್ರೇ ಪೃಥ್ವೀದೇವಾ ನಿಂದನೀಯಂ ನಿಂದಮಃ ॥ (12-40)

ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯೇ ।

ವೇದೇತಿಹಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಸಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಯದ್ಯಪಿ 'ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ಚ ನಿರ್ಣಯಃ' (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 1-1-1) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗದೇ ಇರುವ ಶಬ್ದರಾಶಿಯು ಅಸತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ-ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಸುತರಾಂ ಅದರ ನಿರ್ಣಯವಾಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ವೇದೇತಿಹಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಸಪಕ್ಷವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಅದೇ ರೀತಿ ಬೌದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರ-ವೆಂಬ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮಾತಿನ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು -

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಿರೋಧ

ನಾರಾಯಣೋಪ್ಯಾಪ್ಯ ಸುರೇಂದ್ರವೃಂದಂ ವೃತ್ತಂ ಚ ತೇಷಾಮಖಿಲಂ ನಿಗದ್ಯ |
ಪೃಷ್ಠಶ್ಚ ತೈರಾಹ ನಿಜಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಬೌದ್ಧಾಗಮಾರ್ಥಂ ಸೃತಿಬಂಧಮೋಚನಮ್ || 150 ||
ಎಂಬುದಾಗಿ.

— ನಾರಾಯಣಃ ಬುದ್ಧರೂಪಃ ಸುರೇಂದ್ರವೃಂದಂ ಆಪ್ಯ ತೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಅಖಿಲಂ ವೃತ್ತಂ
ಸ್ವಕೃತವೃತ್ತಾಂತಂ ನಿಗದ್ಯ ಉಕ್ತ್ವಾ ತೈಃ ದೇವೈಃ ಪೃಷ್ಠಃ ಬುದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಪೃಷ್ಠಃ ಸನ್
ಸೃತೇಃ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಬಂಧಸ್ಯ ಮೋಚನಂ ನಾಶಕಂ ನಿಜಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಬೌದ್ಧಾಗಮಸ್ಯ ಅರ್ಥಮ್ |
ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಆಹ ||

ಆದರೂ ವೇದ, ಇತಿಹಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪರವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.
ಬೌದ್ಧಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದಿದ್ದು ಯಥಾಶ್ರುತಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ. ವಸ್ತುತಃ
ವಿಪಕ್ಷತಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಪಾಠವು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

‘ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ’ - ‘ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯ ಅಥವಾ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ವಾದಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿವಾದಿಗೆ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಜುಗುಪ್ಸಿತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು
ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿ -

ಆಜಾದೇಶಾತ್ ಉತ್ತರಂ ರಾದಿಶಬ್ದಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಾರೇತ್ಯುಕ್ತವಂತಂ ಪದಂ ತಮ್ |
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೌಲ್ಯಾದೈತರೇಯಾದಿಸೂಕ್ತೇ ಪೃಥ್ವಿದೇವಾ ನಿಂದನೀಯಂ ನಿನಿದುಃ || (12-40)

ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕು.

ಪೃಥ್ವಿದೇವಾಃ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಐತರೇಯಾದಿಸೂಕ್ತೇ = ಋಗ್ವೇದದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ
‘ಅಗ್ನಿನಾರಯಮಶ್ರುವತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ. ಆಜಾದೇಶಾತ್ = ‘ಆಜಾಃನಾಸ್ತಿಯಾಂ’ ಎಂಬ
ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ತೃತೀಯಾ- ವಿಭಕ್ತಿಯ ಏಕವಚನಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ‘ನಾ’
ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ, ಉತ್ತರಂ = ಮುಂದೆ ಇರುವ, ರಾದಿಶಬ್ದಂ = ರೇಫವು ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ರಯ
ಶಬ್ದವನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ = ಕೇಳಿ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೌಲ್ಯಾತ್ = ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ದುರಾಸೆಯಿಂದ, ನಾರೇತಿ
ಪದಂ = ‘ನಾರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು, ಉಕ್ತವಂತಂ = ಹೇಳಿದ, ನಿಂದನೀಯಂ ತಂ = ನಿಂದಿಸಲು
ಯೋಗ್ಯನಾದ ಆ ಪುಂಡರೀಕಪುರಿಯನ್ನು, ನಿನಿದುಃ = ನಿಂದಿಸಿದರು.

ಆನಂದತೀರ್ಥಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥ ಎಂಬುದರ ಸಮನ್ವಯ

(ಯಾದುಪತ್ಯ) - ಆನಂದತೀರ್ಥಪಕ್ಷೇ - 'ನಿಜಃ ಪಕ್ಷೋ' ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ವಿಪ್ರತಿಪತ್ಯಾ ಸಂದಿಗ್ಧಸಾಧ್ಯಾರ್ಥವತ್ಯಾತ್ | ತತ್ರ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ನಿಷ್ಠಾ, ನ ತು ಪರಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯೇವಾನಾದರಃ, ತೇನ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋಃ ವಿರೋಧೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಕಥಂಚಿದ್ ಯೋದ್ಧತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ಯಾತ್ | 'ನಿಜೇನ' ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನೈವ, ನ ದರಾದಿಲಭ್ಯೇನ, 'ಮಹಸಾ' ಸ್ವಸಾಧ್ಯಚ್ಛಾಪನಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಸಪಕ್ಷೇ' ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಾರ್ಥವತ್ತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತೇ ವೇದೇತಿಹಾಸಾದೌ, 'ಸ್ಥಿತಿಃ' ನಿಷ್ಠಾ | 'ವಿಪಕ್ಷತಃ' ವಿರುದ್ಧರಾದ್ಧಾಂತತೋ, 'ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ' ತತ್ರಾನಾದರಃ | 'ಸಕ್ತಿಃ' ಆಸಕ್ತಿಃ, ಆಗ್ರಹ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಋಜುಯೋಗಿನಾಮದುಪ್ಪಬುದ್ಧಿತ್ವಸ್ಯ ವೇದಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುಂ 'ವೈ'ಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ | 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ' ಪ್ರತಿವಾದಿಯೋಗಃ | ಅನುಮಾನೇ ಸರ್ವತ್ರ ಕಥಂಚಿತ್ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗಃ ಸಂಭಾವಿತಃ | 'ಉಪಾಧಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷೌ ತು ಕ್ಷ ನಾಮಾತೀವ ದುರ್ವಚೌ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ; ಅಸ್ಯ ತು ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಗಸಂಭಾವನಾಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ 'ನೈವ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ - 'ಪಕ್ಷ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯ ನಿಮಿತ್ತ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' - ನಿಷ್ಠೆಯು, ಹೊರತು ಬೇರೆಯ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಂತೆ ಅನಾದರವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೇ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿಜೇನ' - ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ಮಹಸಾ - ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ವರಾದಿಬಲದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಸಪಕ್ಷೇ' - ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾದ ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗದೇ ಇರುವ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ವೇದೇತಿಹಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಃ - ನಿಷ್ಠೆಯು, ವಿಪಕ್ಷತಃ - ವಿರುದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ - ಅನಾದರವು. 'ಸಕ್ತಿಃ' - ಆಸಕ್ತಿಯು ಆಗ್ರಹ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಋಜುಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವೇದಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು 'ವೈ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಃ - ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಸಂಬಂಧ, ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಭಾವಿತ. 'ಉಪಾಧಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷೌ ತು ಕ್ಷ ನಾಮಾತೀವದುರ್ವಚೌ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗಾದರೋ ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಂಬಂಧದ ಸಂಭಾವನೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನೈವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅತುಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡ.

ಅನುಮಾನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಾದರೋ 'ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ' - ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, 'ನಿಜೇ ಪಕ್ಷೇ' ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ, 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' - ಎಲ್ಲಕ್ಕಡೆ ಇರುವಿಕೆಯು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿಯು ಬಂದೀತು! ಉಳಿದದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟ, "ಶುದ್ಧಂ" - ಐದು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು, ಪ್ರಮಾಣಂ - ಅನುಮಿತರೂಪವಾದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು. ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸಕಲರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾದ್ದರಿಂದ ಸಮ್ಮಂತಹವರ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಅನುಮಿತಿಗೆ ಕರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಉಪಪಾದಿಸಬೇಕು.

‘ಭವತಿ ಯದನುಭಾವಾತ್’ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ -

भवति यदनुभावादेडमूकोऽपि वाग्मी

जडमतिरपि जन्तुर्जायते प्राज्ञमौलिः ।

सकलवचनचेतोदेवता भारती सा

मम वचसि निधत्तां सन्निधिं मानसे च ॥४॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ಯದನುಭಾವಾತ್ = ಯತ್ - ಯಾರ, ಅನುಭವಾತ್ - ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ (ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ); ಏಡಮೂಕಃ ಅಪಿ = ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಮೂಕ ಹಾಗೂ ಕಿವುಡನಾದಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ; ವಾಗ್ಮೀ = ವಾಗ್ಮಿಯಾಗಿ; ಭವತಿ = ಆಗುವನೋ; ಅಪಿ = ಹಾಗೂ; ಜಡಮತಿಃ = ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಜಂತುರಪಿ = ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ; ಪ್ರಾಜ್ಞಮೌಲಿಃ = ಬುದ್ಧಿವಂತರಲ್ಲಿ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂತೆ ಆಗುವನೋ; ಸಾ = ಅಂತಹ, ಸಕಲವಚನಚೇತೋದೇವತಾ = ಸಕಲ - ಎಲ್ಲರ, ವಚನ - ಮಾತು, ಚೇತೋ - ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಗೆ, ದೇವತಾ = ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ; ಭಾರತೀ = ಭಾರತೀದೇವಿಯು; ಮಮ = ನನ್ನ; ವಚಸಿ = ಮಾತಿನಲ್ಲಿ; ಚ = ಮತ್ತು; ಮಾನಸೇ = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ; ಸನ್ನಿಧಿಂ = ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು; ನಿಧತ್ತಾಂ = ಇಡಲಿ (ಸ್ಥಾಪಿಸಲಿ).

ಸಾರ - ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಯುಪತ್ನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತೀ-ದೇವಿಯು ಎಲ್ಲರ ಮಾತು ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಿವುಡನೂ ಹಾಗೂ ಮೂಗನೂ ಆದವನು ಒಳ್ಳೆ ವಾಗ್ಮಿಯಾಗುವನು. ಮಂದವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು ಅತ್ಯಂತಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗುವನು. ಇಂತಹ ಭಾರತೀ-ದೇವಿಯು ನನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ. ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಇಡಲಿ.

ಜಡಮತಿ ಎಂದರೇನು?

(ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೇಯ) ಬುದ್ಧಾರೋಹಾಯ ದೃಷ್ಟಾಂತೋಕ್ತಿಃ | ಯದನುಭಾವಾತ್ ಯದನುಗ್ರಹಾತ್ |
 ಐಡಮೂಕಃ = ಜಾತಿಬಧಿರಮೂಕಃ | ಜಡಮತಿಃ = ಮಂದಮತಿಃ | ಜಾಡ್ಯಂ ಮಾಂದ್ಯಮಿತಿ
 ಪ್ರಯೋಗಾತ್ | ಜಡವದಕಿಂಚಿತ್ತರ ಇತಿ ವಾ | ದೇವತಾ = ಅಭಿಮಾನಿನೀ |

ಜಡಮತಿಃ - ಮಂದವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಜಾಡ್ಯಂ - ಮಾಂದ್ಯಂ ಎಂದು ಜಾಡ್ಯ
 ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಂದ್ಯ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಜಡ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
 ಮಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಉಚಿತ. ಅಥವಾ ಜಡಮತಿ ಎಂದರೆ ಜಡವು ಹೇಗೆ ಯಾವುದೇ
 ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಮರ್ಥವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು
 ಜಡದಂತೆ ಇರುವ ಮತಿಯೆನ್ನುವರು.

'ದೇವತಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನೀ ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾರತೀಶಬ್ಧಾರ್ಥ

(ರಸರಂಜನೀ) ಭಾರತೀಶಬ್ಧಾರ್ಥಃ ಶಬ್ಧಾರ್ಥತತ್ತ್ವವಿದುಷಾಂ 'ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ಭರತೋ ನಾಮ
 ಸರ್ವಸ್ಯ ಭರಣಾತ್ ಶ್ರುತಃ | ತದ್ವಾರ್ಯಾ ಭಾರತೀ ನಾಮ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 18/93)ಇತ್ಯಾದಿ
 ಭಗತ್ಪಾದಪ್ರದರ್ಶಿತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವಿವೇಚಿತಂ | ವಿತರ್ದರ್ಥಮಪಿ ಸೇತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯ ಭಾರತೀಪದೇ
 ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಸಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಭಾರತೀತಿ |

'ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ಭರತೋ ನಾಮ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭರಣಾತ್ ಶ್ರುತಃ | ತದ್ವಾರ್ಯಾ ಭಾರತೀ ನಾಮ'
 ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಭರತ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವ ವಾಯುದೇವರು.
 ಅವರ ಪತ್ನಿಯೇ ಭಾರತೀ.

ಭಾರತಿಯು ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಭಾರತೀಪದೇನ ವಾಯುವತಾರಾನಂದತೀರ್ಥಕಾರ್ಯಾನುಕೂಲತ್ವಂ
 ದ್ಯೋತಯತೀತಿ |

ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಪದವು ಒಂದು ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದವು
 ಪ್ರಾಣನ ಪತ್ನಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ಮಾಡಿರುವುದು ಪ್ರಾಣನ ಆವತಾರರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥದ ಸರಿಯಾದ
 ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲಳು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಾಗ್ವಿತ್ಯ ಜಡತ್ವ ಎಂದರೇನು?

(ಕಾಶೀ) - ಬಧಿರಮೂಕತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟೋಽಪಿ ಪರಪ್ರಶ್ನಾನುಗುಣಸದುತ್ತರವಶ್ಚುತ್ವರೂಪವಾಗ್ವಿತ್ವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಭವತಿ ಕಿಮನ್ಯ ಇತ್ಯಪಿಶಬ್ದಃ | ಜಡತ್ವಮೂಹಾಕ್ಷಮತ್ವಾದಿಸನ್ನಿಧಿಂ ಸಾನುಗ್ರಹಸ್ಮಿತಿಂ ಕರೋತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ವಾಗ್ವಿತ್ಯ ಎಂದರೆ 'ಪರಪ್ರಶ್ನಾನುಗುಣಸದುತ್ತರವಶ್ಚುತ್ವಂ' ಬೇರೆಯವರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆ. ಜಡತ್ವ ಎಂದರೆ ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು.

ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತ ... ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮಭೂಮಿಃ |

ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯೋ ಮಮ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಮೃತಾಭಿರ್ಭವತಾದ್ ವಿಭೂತೈಃ ||೫||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ = ರಮಾ - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ನಿವಾಸ - ಆಶ್ರಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಉಚಿತ - ಯೋಗ್ಯವಾದ, ವಾಸಭೂಮಿಃ - ವಾಸಿಸುವಸ್ಥಳವಾದ; ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮಭೂಮಿಃ = ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ - ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ, ಜನ್ಮಭೂಮಿಃ - ಹುಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳವಾದ; ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಃ = ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಭಾಗ್ಯವುಳ್ಳ; ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಮೃತಾಭಿಃ = ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥ - ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೆಂಬ, ಅಮೃತಾಭಿಃ = ಅಮೃತಸಮುದ್ರವು; ಮಮ = ನನಗೆ; ವಿಭೂತೈಃ = ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ; ಭವತಾತ್ = ಆಗಲಿ.

ಸಾರ - ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನನಗೆ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅಮೃತಸಮುದ್ರವು ವಿಶೇಷವಾದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಎಂದು. ಅಮೃತಸಮುದ್ರವು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ವಾಸಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ.

ಹಾಗೆಯೇ ಶುಕ್ಲವರ್ಣವೆಂಬ ಭಾಗ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಬಿಳಿಯಾದದ್ದು. ಅದರಂತೆ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೆಂಬ ಅಮೃತಸಮುದ್ರವು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನ. ಹಾಗೂ ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ಹಾಗೇ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು.

ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿ:

(ಆನಂದ) - ಪರಮಗುರೂನ್ ಪ್ರಣಮತಿ - ರಮಾನಿವಾಸ ಇತಿ || 'ನಿವಸತಿ ಅಸ್ಥಿನ್ನಿತಿ ನಿವಾಸ:' ರಮಾಯಾ ನಿವಾಸೋ ರಮಾನಿವಾಸ: | ತಸ್ಯೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿರಿತಿ ವಿಗ್ರಹ: |

ನಿವಾಸ = ನಿವಸತಿ ಅಸ್ಥಿನ್ನಿತಿ ನಿವಾಸ: ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದನ್ನು ನಿವಾಸ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ರಮಾಯಾ: ನಿವಾಸ: - ರಮಾನಿವಾಸ: ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ವಾಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಾನವೆಂದರ್ಥ. ತಸ್ಯ ಉಚಿತವಾಸಭೂಮಿ: - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಉಚಿತವಾಸಭೂಮಿ: - ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆಂದರ್ಥ.

ಉಚಿತವಾಸಭೂಮಿ:

(ಶ್ರೀನಿಧಿ) - ಉಚಿತಶ್ಚಾಸ್ಥೌ ವಾಸಶ್ಚ ಉಚಿತವಾಸ: | ಉಚಿತಶ್ಚಾಸ್ಥೌ ವಾಸಭೂಮಿಶ್ಚೇತಿ ವಾ |

ಉಚಿತವಾಸ - ಉಚಿತಶ್ಚಾಸ್ಥೌ ವಾಸಶ್ಚ ಉಚಿತವಾಸ: - ಉಚಿತವಾದದ್ದು ವಾಸ ಎಂದರ್ಥ. ಉಚಿತಶ್ಚಾಸ್ಥೌ ವಾಸಭೂಮಿಶ್ಚ ಇತಿ ವಾ - ಉಚಿತವಾದದ್ದು ವಾಸಭೂಮಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಪದ್ಮನಾಭರೆಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು - ಮಧ್ವವಿಜಯಸಂವಾದ

(ಏರಿಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಪದ್ಮಾನಿ ನಯತೀತಿ ಪದ್ಮನ: ಸೂರ್ಯ: | ತಸ್ಯಾಭೇವಾಭಾ ಯಸ್ಯ ಸ: ಪದ್ಮನಾಭ: | ತದುತ್ತಂ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯೇ -

'ದುರ್ಮಂತ್ರೈ: ಖಿಲಪಟಲೈ: ಪ್ರಚೋದ್ಯಮಾನೋ ಗ್ರಾಮೇಶೋ ವ್ಯಪಲಪತಿ: ಪ್ರಹರ್ತುಮೇನಮ್' | ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ: ತತ ಉತ ಯಾಂತಮ್ ಈಕ್ಷ್ಮಮಾಣ: ಪ್ರೋದ್ಯಂತಂ ರವಿಮಿವ ವಿಸ್ಮಿತೋ ನನಾಮ'

ಇತಿ | ಯದ್ವಾ ಆ ಈಷತ್ ಸಮ್ಯಗ್ವಾಭಾ ಯಸ್ಯ ಸ: ಆಭ: | ಸ ನ ಭವತೀ ನಾಭ: | ನಸಮಾಸೋಽಯಮ್ | ಪದ್ಮ: ಚೋಲಜ: ಪದ್ಮತೀರ್ಥೋ ಮಾಯಿಭಿಕ್ಷುರ್ನಾಭೋ ವಿಚ್ಛವಿ-ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ತರ್ಥೋಕ್ತ: | ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ: | ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ವಾದುತ್ಪಾಯ ವಿದ್ರವಂತಂ ನಿಜಪುಸ್ತಕಸ್ತೋನುಪೇನಂ ಚೋಲಜಂ ಪದ್ಮತೀರ್ಥಂ ಮಧ್ಯೇ ಮಾರ್ಗೇ ತೂರ್ಣಂ ನಿರುಧ್ಯ ಗೋಣೈರ್ಭೀಷಯಿತ್ತಾ ಪಾರ್ಥ: ಸ್ಯಂಧವಮಿವ ತಂ ವಿಚ್ಛವಿಂ ಚಕಾರೇತ್ಯೇಶೋಽರ್ಥ: ಸುಮಧ್ವ-ವಿಜಯೇ ದ್ವಾದಶೇ ವ್ಯಕ್ತ ಇತಿ | ವಿಸ್ತರೇಣ ನೇಹ ತಾನಿ ವಚನಾನ್ಯುದಾಹರಾಮ ಇತಿ ದಿಕ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ತೀರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಯ ಸ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥ: | ಸ ವಿವಾಪ್ಯತಾಭಿರ್ವಿಭೂತ್ಯೈ ಭವತಾತ್ ಭೂಯಾತ್ |

ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಮೃತಾಬ್ದಿ: - ಪದ್ಮಾನಿ ನಯತೀತಿ ಪದ್ಮನ: ಸೂರ್ಯ: - ಕಮಲಗಳನ್ನು

ಅರಳಿಸುವಂತಹ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಪದ್ಮನ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತಸ್ಯ ಆಭಾ ಇವ ಆಭಾ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಪದ್ಮನಾಭಃ - ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಕಾಂತಿಯು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವರು ಪದ್ಮನಾಭರು. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ

ದುರ್ಮಂತ್ರೈಃ ಖಿಲಪಟಲೈಃ ಪ್ರಚೋದ್ಯಮಾನೋ.....

ಗ್ರಾಮೇಶೋ ವೃಷಲಪತಿಃ ಪ್ರಹರ್ತುಮೇನಮ್ |

ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ ತತಃ ಉತ ಯಾಂತಮ್ ಈಶ್ವರಮಾಣಃ

ಪ್ರೋದ್ಯಂತಂ ರವಿಮಿವ ವಿಸ್ಮಿತೋ ನನಾಮ || (16-39)

ಅರ್ಥ - ಖಿಲಪಟಲೈಃ = ದುಷ್ಟರ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ, ದುರ್ಮಂತ್ರೈಃ = ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗಳಿಂದ, ಏನಂ ಪ್ರಹರ್ತುಂ ಪ್ರಚೋದ್ಯಮಾನಃ = ಈ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ (ಕೊಲ್ಲಲು) ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಗ್ರಾಮೇಶಃ ವೃಷಲಪತಿಃ = ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡನಾದ ಶೂದ್ರರ ಪ್ರಭುವು, ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ = ಬಂದವನಾಗಿ, ತತಃ ಉತ = ಅಲ್ಲಿಂದಲೂ, ಯಾಂತಂ = ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ಪ್ರೋದ್ಯಂತಂ ರವಿಂ ಇದ = ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಎಂಬಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಈಶ್ವರಮಾಣಃ = ನೋಡುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ, ವಿಸ್ಮಿತಃ ನನಾಮ = ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು.

ಅಥವಾ - ಆ ಈಷತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ವಾ ಆಭಾ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಆಭಃ - ಆ ಎಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಥವಾ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರುವಂತಹ ಆಭಾ - ಕಾಂತಿಯು ಯಸ್ಯ - ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಸಃ - ಅವನು ಆಭಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಃ ನ ಭವತಿ ಇತಿ - ಆ ರೀತಿಯಾಗದೇ ಇರುವವನು ನಾಭಃ - ನಾಭ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪದ್ಮಃ - ಚೋಲಜಃ ಪದ್ಮತೀರ್ಥಃ ಮಾಯಭಿಕ್ಷುಃ - ನಾಭಃ - ವಿಚ್ಛವಿಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ತಥೋಕ್ತಃ. ಅಂತಹ ಮಾಯಾವಾದಿಸನ್ಮಾಸಿಯಾದ ಪದ್ಮತೀರ್ಥನು ಯಾರಿಂದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನೋ ಅವರು ಪದ್ಮನಾಭರು. ಈ ಅಂಶವು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ 12ನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯವೃತದಿಂದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಎದ್ದಾಗ ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಕದ್ದು ಓಡುತ್ತಿರುವ ಚೋಲದೇಶದ ಪದ್ಮತೀರ್ಥನನ್ನು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಗನೆ ತಡೆದು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಹೆದರಿಸಿ ಅರ್ಜುನನು ಓಡುತ್ತಿರುವ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕಾಂತಿರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಾಂತಿರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪದ್ಮತೀರ್ಥ ಕಾಂತಿರಹಿತನಾದ

ತೂರ್ಣಂ ತೀರ್ಣಾದಭ್ರಮಾರ್ಗೋಽಥ ಸಾರ್ಯಃ

ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೋಽಸೌ ಗೋಗಣೈರ್ಭೀಷಯತ್ನಾ |

ಸಂಯಮ್ಯಂತರ್ಯಂತ್ಯಕಾಮೇನ ಹಾಸ್ಯಂ

ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಶ್ರೀರ್ನಿರ್ಜಿತಂ ತಂ ಜಹಾಸ || 12-43 ||

ಅಥ = ಅನಂತರ, ತೂರ್ಣಂ = ಜಾಗೃತೆಯಾಗಿ, ತೀರ್ಣಾದಭ್ರಮಾರ್ಗಃ = ದಾಟಲ್ಪಟ್ಟ ಬಹಳಯೋಜನದೂರದ ಮಾರ್ಗವುಳ್ಳ, ಸಾರ್ಯಃ = ಜ್ಯೇಷ್ಠಯತಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಅಣ್ಣ ಭೀಮಸೇನಸಹಿತನಾದ, ಅಸೌ = ಈ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಅರ್ಜುನನು, ತಂ = ಆ ಪದ್ಮತೀರ್ಥನನ್ನು, ಜಯದ್ರಥನನ್ನು, ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ = ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ, ಗೋಗಣೈಃ = ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ, ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ, ಭೀಷಯಿತ್ಯಾ = ಹೆದರಿಸಿ, ಸಂಯಮ್ಯ = ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿಸಿ, ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ, ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಶ್ರೀಃ = ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಜಯಶ್ರೀ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತು) ಉಳ್ಳವರಾಗಿ, ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ರೌಪದಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅಂತರ್ಯಂತ್ಯ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನ, ಕಾಮೇನ = ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಮನ್ನಥನಿಂದ, ಹಾಸ್ಯಂ = ಉಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ, ನಿರ್ಜಿತಂ = ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, (ತಂ = ಆ ಪದ್ಮತೀರ್ಥನನ್ನು, ಸೈಂಧವನನ್ನು) ಜಹಾಸ = ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದರು.

ಇಂತಹ ಪದ್ಮನಾಭರಿಂದ ತೀರ್ಥಂ ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಸ್ಯ ಸಃ - ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅಂತಹವರು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು. ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರೀಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು. ಅವರೇ ಅಮೃತಾಬ್ಧಿಃ - ಅಮೃತಸಮುದ್ರರು.

ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಉಪಜೀವ್ಯರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು

(ರಸರಂಜನೀ) -

ಸ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥೋಽರ್ಕಗೋಗಣೋಽಸ್ತು ದ್ವಶೇ ಮಮ |

ನ ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗೇ ಗಮನಂ ವಿನಾ ಯದುಪಜೀವನಮ್ ||

ಇಷ್ಟದಿತೋಪಜೀವ್ಯತತ್ವಪ್ರಕಾರಂ ಪ್ರಕಟಯನ್ ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕಾಕಾರಾತ್ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾತ್ ಐಶ್ವರ್ಯಮರ್ಥಯತೇ - ರಮೇತಿ ||

ಸ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥೋಽರ್ಕಃ..... - (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯಟೀಕಾ ನ್ಯಾಯದೀಪಿಕಾ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಂತೆ ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲು ಉಪಜೀವ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು. ಇಂತಹ ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

- 'ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತ' ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸುಧಾಸಿಂಧುಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಗಳು

(ರಸರಂಜನೀ) - ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಖ್ಯ: ಸಮುದ್ರೋ ಮಮಾಧಿಕಾರಿಣ: ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಾಂತರಂಗ-
ಸಾಧನಭೂತಾ ಭೂತಿ: 'ವಿಭೂತಿ:' ತಸ್ಯೈ ಭವತಾತ್ - ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ವಿಭೂತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಂ
ದ್ಯಂಬಯನ್ ಸುಧಾಸಿಂಧುಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಾನಾಹ - ರಮೇತ್ಯಾದಿನಾ || ಅಮೃತಾಂ-
ಭೋಧಿಹಿ ರಮಾಯಾ: ನಿವಾಸಸ್ಯ ಅವಸ್ಥಾನಸ್ಯೋಚಿತಾ ಯೋಗ್ಯಾ 'ವಾಸಭೂಮಿ:' ಪಿತ್ಯ-
ಗೇಹರೂಪ ಇತಿ | ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸಭೂತಸ್ಯ ಹರೇರುಚಿತಾ ಸರ್ವೈ: ಶ್ಲಾಘ್ಯಾ ವಾಸಭೂಮಿ:
ವಾಸಯೋಗ್ಯಸ್ಥಾನಭೂತ ಇತಿ ವಾ ತಸ್ಯೈವ ತತ್ತ್ರಿಯಸ್ಥಾನತ್ವೇನ ಪುರಾಣಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ |
ಅಯಂ ತು ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಹರಿಧ್ಯಾತ್ಮತಯಾ ವಿಶೇಷತ: ತತ್ಸನ್ನಿಧಾನಪಾತ್ರಮಿತಿ ಸರ್ವಸಮ್ಮತ
ಇತಿ | ಅನೇನ ಭಕ್ತಮತ್ಸಂ ಸೂಚಿತಮ್ | ಭಕ್ತಂ ವಿನಾ ಪ್ರೀತಿಸೂರ್ವಶ್ರೀಹರಿಸನ್ನಿಧಾನಪಾತ್ರ
ತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ತಥಾ ರತ್ನಾವಲೀನಾಂ ಜನ್ಮಭೂರಿಯಂ ತು ಸಂತೋ ನಿರ್ದೋಷಾ ಯೇ
ನ್ಯಾಯಾ: ತ ವಿವ ರತ್ನಾನಿ ತೇಷಾಂ ಸಂಘವತ್ತ್ವಾತ್ ತನ್ಮಾಮಕಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯೋತ್ಪಾದಕ: ಅನೇನ
ಜ್ಞಾನವತ್ಸಂ ಸೂಚಿತಮ್ | ತದಭಾವೇ ಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣಾಯೋಗಾತ್ | ತಥಾ ವೈರಾಗ್ಯಂ
ಶೌಕ್ಯಂ ಭಾಗ್ಯಂ ಯಸ್ಯ ತಾದೃಶೋಪಯಂ ತು ವಿಷಯವಿರಕ್ತಿರೂಪಭಾಗ್ಯವಾನ್ | ಏತದ್
ವಿಶೇಷಗ್ರಂಥಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಪ್ರಕಾರಸೂಚಕಮಿತಿ ಸುಧೀರ್ಘವಿಭಾವನೀಯಮ್ | ವಿಭೂತಿ-
ಪ್ರಾರ್ಥನಮಪ್ಯೇತಮೇವಾರ್ಥಂ ಸಮರ್ಥಯತೇ | ಅನೇನ ಕೃಪಾಲವಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಯೋಜನಪ್ರಥಮೇನ
ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಪ್ರಕಟನೇನ ಚ 'ಶ್ರೀಮದ್ವೇ'ತಿ ಶ್ಲೋಕೋ ವಿವೃತ ಇತಿ ||

ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸಮುದ್ರವು ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ನನಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗ-
ಸಾಧನವಾದ ವಿಭೂತಿಗೆ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು ಯೋಜನೆ. ವಿಭೂತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು
ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತ ಇವರು ಅಮೃತಸಿಂಧುವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಅಮೃತಸಮುದ್ರವಾದರೋ ರಮಾ-
ದೇವಿಯು ನೆಲೆಸಲು ಉಚಿತವಾದ ವಾಸಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ತಂದೆಯ ಮನೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
ಇನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಹರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ಲಾಘನೆ ಮಾಡುವ
ವಾಸಭೂಮಿ ಎಂದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಮುದ್ರವೇ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು
ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದೆ. ಇವರಾದರೋ ಯಾವಾಗಲೂ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡು-
ವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಸಕಲರಿಗೂ
ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

ಇದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ಇವರಾದರೋ ಸಂತಃ ಅಂದರೆ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ ಯಾವ ನ್ಯಾಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅವುಗಳೇ ರತ್ನಗಳು. ಅವುಗಳ ಸಮೂಹವಿರುವ ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ 'ಸನ್ಮಾಯ-ರತ್ನಾವಲಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಅಂದರೆ ಬಿಳಿಬಣ್ಣ. ಅದನ್ನೇ ಭಾಗ್ಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ಅಮೃತಸಮುದ್ರ. ಇವರಾದರೋ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯ ಎಂಬ ಭಾಗ್ಯವುಳ್ಳವರು. ಈಗ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಉಪಜೀವ್ಯರು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಕೂಡ. ಇದರಿಂದ ಕೃಪಾಲುಗಳು ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರೀಮದ್ವಸಂಸೇವನ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

** ಶ್ರೀಮದ್ವಸಂಸೇವನಲಬ್ಧಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾಸುಧಾಂಭೋನಿಧಯೋಃಮಲಾ ಯೇ |

ಕೃಪಾಲವಃ ಪಂಕಜನಾಭತೀರ್ಥಾಃ ಕೃಪಾಲವಸ್ಯಾನ್ಮಯ ನಿತ್ಯಮೇಷಾಮ್ || (ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

* ಅಥ ಪರಮಗುರುಣಾಂ ಸನ್ಮಾಯರತ್ನಾವಲಿಕಾರಾಣಾಂ ಕೃಪಾಲೇಶಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ - ಶ್ರೀಮದ್ವೇತಿ || ಯೇ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಃ ಯೇಷಾಂ ಕೃಪಾಲೇಶಃ ಮಯ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಂಬಂಧಃ | ತೇಷಾಮೇವ ಕೃಪಾರಾಹಿತ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಮಯುಕ್ತಮ್ | ಅತಃ ಉಕ್ತಂ - ಕೃಪಾಲವ ಇತಿ || ಕಾರುಣಿಕಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದ್ವೇಷಾದಿದೋಷವತ್ಸೇ ಕೃಪಾಲುತ್ಪಮೇವಾಸಿದ್ಧಮ್ ಇತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮ್ - ಅಮಲಾ ಇತಿ || ಕ್ಷ್ಮಿನ್ ವಿಷಯೇ ಕೃಪಾಪ್ರಾರ್ಥನಮ್ ಇತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮ್ - ಶ್ರೀಮದ್ವೇತಿ || ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಸೇವಾಪ್ರಾಪ್ತನಿರ್ದೋಷ ವಿದ್ಯಯಾಃಮೃತಸಮುದ್ರಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನ ವಿದ್ಯಾವಿಷಯೇ ಕೃಪಾಪ್ರಾರ್ಥನಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ, ಯದ್ವಾ ತೀರ್ಥಪದ-ಪ್ರಯೋಗಲಬ್ಧಪ್ರಸಿದ್ಧತೀರ್ಥಸಾಮ್ಯನಿರಾಸಾಯ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್ | (ಶರ್ಕರಾಶ್ರೀನಿವಾಸ-ತೀರ್ಥೀಯ)

- (ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ) ತಮ್ಮ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಸನ್ಮಾಯರತ್ನಾವಲಿಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃಗಳಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಕೃಪಾಲೇಶವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಶ್ರೀಮದ್ವಸಂಸೇವನಲಬ್ಧ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಕೃಪಾಲೇಶವು ನಿತ್ಯವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಿ. ಇನ್ನು ಅವರಲ್ಲೇ ಕೃಪೆ

ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಕಾರುಣ್ಯಸ್ವಭಾವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃಪಾಲವ: ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಕೃಪಾಲೇಶದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಯುಕ್ತ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿದ್ದಾರೆ ಕೃಪಾಳುವೇ ಆಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ದೋಷಗಳೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಅಮಲಾ:' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ 'ಶ್ರೀಮದ್ವಸಂಸೇವನಲಬ್ಧಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾ-ಸುಧಾಂಭೋನಿಧಿಗಳಿಂದ' ಎಂದುತ್ತರ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪಡೆದ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಮೃತಸಮುದ್ರರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃಪಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಕಜ-ನಾಭತೀರ್ಥಾ: ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಇವರು ಸಮಾನರಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರು ಎಂದರ್ಥ.

ಸ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥೋರ್ಕ ... - ನ್ಯಾಯದೀಪಿಕಾ

** ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಭಟ್ಟಾರಕಕೃತಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪಜೀವನೇನ ವಿಸ್ತೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇ: ತಾನ್ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ - ಸ ಇತಿ || ಅತ್ರ ಕಿರಣವಚನಸಾಧಾರಣಗೋಶಬ್ಧಗ್ರಹಣೇನ ತತ್ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಯತ್ ಸಮ್ಯಗ್-ಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವೇನ ಸೌರರಶ್ಮಿ-ಸಾಮ್ಯಮ್ ಅಭಿಪ್ರೇತಮ್, ತದ್ವ್ಯನಕ್ತಿ - ನ ತತ್ತ್ವೇತಿ || ಯಸ್ಯ ಗೋಗಣಸ್ಯೋಪಜೀವನಂ ವಿನಾ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾದೇ: ಯತ್ ತತ್ತ್ವಮ್ ಅಬಾಧಿತೋಽರ್ಥ: ತಸ್ಯ ಯೋ ಮಾಗೋಽವ-ಗತಿಸಾಧನಂ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಮಸ್ಮದೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತತ್ರ ಗಮನಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತಿ ಸ ಗೋಗಣ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | (ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥೀಯಟಿಪ್ಪಣೀ)

** ಸೂರ್ಯಕಿರಣಸಮೂಹೋ ಯಥಾ ಲೋಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಯ ಭವತಿ, ತಥಾ ವಿತೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯ-ಸಮೂಹೋ ಮಮ ಜ್ಞಾನಾಯ ಅಸ್ತು | (ಭಾವದೀಪ)

ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಭಟ್ಟಾರಕರು ಬರೆದ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಜಯತೀರ್ಥರು ತಾವು ಮಾಡುವ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಸ: ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕಿರಣ ಹಾಗೂ ಮಾತುಗಳು ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಗೋಶಬ್ಧವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದಭಿ-ಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ನ ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಯಾರ ಮಾತಿನ

ಸಮೂಹವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೇ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಾರ್ಗವಾದ, ನಾವು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಮಾತು ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

ಚತುರ್ಥಗುರುತ್ವವುಳ್ಳ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಚತುರ್ಥಂ ಗುರುತ್ವಂ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥೇಽಸ್ತಿತಿ ತತೋ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿ-
ವಿಭೂತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರೇ - ರಮೇತಿ || 'ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಪದ್ಮನಾಭ-
ತೀರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸಪ್ರೇಮಪಾತ್ರತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ | ತತಃ 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಿನೋತ್ಕರ್ಥಮಹಂ
ಸ ಚ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ತತ್ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರತ್ವಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತೀಯತೇ | ತದು-
ಭಯಮಪಿ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಂಗಂಥಕರಣೇ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯೇ ಚ ಹೇತುಃ | ನ ಹಿ
ಶ್ರೀನಿವಾಸಪ್ರೇಮಪಾತ್ರಸ್ಯ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಸ್ಯ ತದ್ಗುಣಗಣವರ್ಣನಪರಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ-
ಕರಣವಶಕ್ಯಂ, ಹೇಯೇಷು ವಿಷಯೇಷು ಸಕ್ರವಾ ಭವತಿ | ನಾಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರೇಮವತಸ್ತಸ್ಯ
'ಯೋ ಹಿ ಯತ್ರಾದರವಾನ್ ತಸ್ಯೈವ ತದ್ವಸ್ತುವಿದ್ಯಮಾಸಮಪಿ ಸ್ಫುರತಿ' ಇತಿ ಟೀಕೋಕ್ತೀಃ
ಶ್ರೀರಮಣಗುಣಗಜ್ಜಾನಸಾಧ್ಯಂ ಗ್ರಂಥಕರಣಮಾಧ್ಯಮ್ | ನಾಪ್ಯುಪಾದೇಯೇ ಪ್ರೇಮವತೋ
ಹೇಯೇಽನುರಾಗಾದಯೋ ಭವಂತಿ | 'ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮಭೂಮಿಃ' 'ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಃ'
ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಚೋಕ್ತಗುರುತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮೋಪಪಾದನಂ ಕೃತಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುರುಗಳು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ - 'ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತ' ಎಂದು. ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರರು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಿನೋತ್ಕರ್ಥಮ್ ಅಹಂ ಸ ಚ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ' (ಗೀತಾ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಂಗಂಥ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಭಾಗ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವ 'ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಇದೆ. ಹೇಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ "ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದರವಿಲ್ಲವೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ವಸ್ತು ಮುಂದಿದ್ದರೂ ಸ್ಫುರಣೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಆದರ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಫುರಣೆಯಾಗುವುದು" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ರಮಾರಮಣನ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕರಣವು ಸಾಧ್ಯ. ಇನ್ನು ಉಪಾದೇಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ

ಪ್ರೇಮ ಇರುವುದೋ ಅವರಿಗೆ ಹೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗಾದಿಗಳು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ- ವಿಲ್ಲ. 'ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮಭೂಮಿ' 'ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡರಿಂದ ಗುರುತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ನನಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪ್ರಿಯರು, ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಪ್ರಿಯ

* - तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते .

प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थमहं स च मम प्रियः ॥7/17 ॥

(विद्याधिराजीय) नित्ययुक्तः सदा भगवत्समाधिमान् । एकस्मिन् मय्येव प्राधान्येन भक्तिर्यस्य स एकभक्तिः । तदुक्तम् -

"यादृशी तत्र भक्तिः स्यात् तादृश्यन्यत्र नैव चेत् ।

अनन्यभक्तिः सा ज्ञया विष्णवेव तु सा भवेत् ।

अन्यत्र वैष्णवत्वेन लक्ष्मीव्रह्महरादिषु ।

कुर्याद्भक्तिं नान्यथा तु तद्वशा एव ते यतः ॥" इति ॥१७ ॥

(राघवेन्द्रतीर्थीय) - नित्ययुक्तः = सदा भगवत्समाधिमान् । एकस्मिन् मय्येव प्राधान್ಯेन भक्तिर्यस्यासौ एकभक्तिः विशिष्यते । अतिशयितो भवति । कुत इत्यतो ममातिप्रियत्वादि-
त्याह - प्रियो हीति ॥१७ ॥

ಸುಕೃತಿಗಳು ಅಂದರೆ ಪುಣ್ಯಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ ಜನರು ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅವನ ಭಕ್ತರು ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ತ: ಅಂದರೆ ರೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ಗೃಸ್ತನಾದವನು, ಜಿಜ್ಞಾಸು: - ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಇರುವವನು, ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ - ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು, ತತ್ವಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು. ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ನನ್ನಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವವನೋ ಅಂತಹ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ನಾನು ಬಹಳ ಇಷ್ಟ, ಅವನು ನನಗೆ ಬಹಳ ಇಷ್ಟ.

ಯಾವ ರೀತಿಯಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಅವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಭಕ್ತಿಯು ಅದೇ ರೀತಿ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನೇ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವರು ಎಂದು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ತರಹದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ.

ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ಹಾಗೂ ವೈರಾಗ್ಯ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥ ಏವ ಅಮೃತಾಬ್ಧಿಃ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಾಃ ಅರಣ್ಯಾಽಽಮೃತಸಮುದ್ರೋ ವಾ | ಉಭಯೋರಪಿ ಸಮುದ್ರಯೋ ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿತ್ವಂ ತತ ಏವ ಸ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇಭ್ಯ ಆನಂದದಾತ್ಮತ್ವಂ ಚಾಸ್ತಿ | 'ಭಗವತ್ಸಮೀಪಮುಪಯಾತವತಾಂ ಪ್ರಮದೋ ನ ಕೇವಲಮಲಬ್ಧತುಲಃ' ಇತಿ ಮಧ್ವವಿಜಯೋಕ್ತೇಃ | ತತ ಏವ ಚ ವೈರಾಗ್ಯರೂಪಂ ಭಾಗ್ಯಂ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ | ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವಂ ಚಾನಂದಪೂರ್ಣೈಃ, ತದರ್ಥಮೈಹಿಕವಿಷಯ-ಭೋಗರಾಗಾಯೋಗಾತ್ | ವೈರಾಗ್ಯಸ್ಯ ಭಾಗ್ಯತ್ವಂ ಚ ಸಮುದ್ರಸೇವಕಾನಾಮ್ ಆನಂದ-ಪೂರ್ಣಾತ್ಪರೂಪಮಾಹಾತ್ಮವ್ಯೃಂದಕತ್ವಾತ್ | ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಸ್ಯ ತು ವೈರಾಗ್ಯರೂಪಂ ಭಾಗ್ಯಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ಯಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಭಯಥಾಪಿ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ - ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ, ಅಥವಾ ಅರ, ಣ್ಯ ಎಂಬ ಅಮೃತಸಮುದ್ರ ('ಅರಶ್ಚ ಹ ವೈ ಣ್ಯಶ್ಚಾರ್ಣವೌ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ' ಇತಿ ಲಿಂಗಂ ಚ ತಥಾ ದೃಷ್ಟಮ್ | 'ಅರಶ್ಚ ವೈ ಣ್ಯಶ್ಚ ಸುಧಾಸಮುದ್ರೌ ತತ್ತ್ವೇವ ಸರ್ವಾಭಿಮತಪ್ರದೌ ದ್ವೌ' ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ. 1-3-15).

ಎರಡೂ ಸಮುದ್ರಗಳಿಗೆ ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿತ್ವ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾರು ಬರುವವರೋ ಅವರಿಗೆ ಆನಂದಪ್ರದವಾಗಿವೆ ಸಮುದ್ರಗಳು. 'ಭಗವತ್ಸಮೀಪ-ಮುಪಯಾತವತಾಂ ಪ್ರಮದೋ ನ ಕೇವಲಮಲಬ್ಧತುಲಃ' ಎಂದು ಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ-ರಿಂದ.

ಭಗವತ್ಸಮೀಪಮುಪಯಾತವತಾಂ ಪ್ರಮದೋ ನ ಕೇವಲಮಲಬ್ಧತುಲಃ |

ಅಪಿ ತಸ್ಯ ಲೋಕಮತಿಲೋಕಗುಣಂ ಭಜತಾಂ ಸುದುರ್ಲಭಮಭೂರಿಶುಭೈಃ || ಮ.ವಿ. (11-22)

ಭಗವಂತನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೇ ಸಾಮೀಪ್ಯಮೋಕ್ಷವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಪಡೆದವರ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಲೋಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿದ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಮುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ದುರ್ಲಭವಾದ ಆ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತರ ಆನಂದವೂ ಸಾಮೀಪ್ಯಮೋಕ್ಷಪಡೆದವರ ಆನಂದದಂತೆ ಅಸದೃಶವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾರೂಪ್ಯ = ದೇವರ ಸಮಾನರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಸಾಮೀಪ್ಯ = ದೇವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು, ಸಾಲೋಕ್ಯ = ದೇವರ ವೈಕುಂಠಲೋಕದಲ್ಲಿರುವುದು. ಈ ಮೂರು ಮೋಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅನುಭವಿಸುವ ಆನಂದವು ಸಂಪೂರ್ಣವೇ

ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡಭಾಂಡದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನೀರು ಪೂರ್ಣವೇ, ಚಿಕ್ಕ ತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನೀರೂ ಪೂರ್ಣವೇ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಭಾಗ್ಯವು ಯಾರಿಂದ ಬರುತ್ತದೋ ಅವರು ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯರು. ಅಲ್ಲದೆ ಆನಂದಪೂರ್ಣರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆನಂದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಏಕವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೈರಾಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಭಾ:ಗ್ಯತ್ವವಾದರೋ ಸಮುದ್ರಸೇವಕರಿಗೆ ಆನಂದ-ಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಿಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಗಾದರೋ ವೈರಾಗ್ಯರೂಪವಾದ ಭಾಗ್ಯವು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅಥವಾ ಯಾರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಎಂಬ ಎರಡರ್ಥದಲ್ಲೂ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ ಓಂ ಗತಿಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ತಥಾಹಿ ದೃಷ್ಟಂ ಲಿಂಗಂ ಚ ಓಂ || (ಬ್ರ.ಸೂ. 1-3-15)

*- ಚಶಬ್ದೌ ಪರಸ್ಪರಸಮುಚ್ಚಾಯಶೌ | ವೈಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಃ | ಅರಃ = ಅರಾಖ್ಯಶ್ಚ ಣ್ಯಃ = ಣ್ಯಾಖ್ಯಶ್ಚ ಇತಿ ದ್ವೌ ಅರ್ಥವೌ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಸ್ತಃ ಇತಿ | ಆತ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಲೋಕೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ - ಅರಣ್ಯಾಖ್ಯಸುಧಾಸಮುದ್ರ-ಆಶ್ರಯ-ಲೋಕವತ್ತ್ವಂ ಲಿಂಗಂ ತಥಾ ಹಿ ದೃಷ್ಟಮ್ = ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾದೃಶಸಮುದ್ರಾಶ್ರಯಲೋಕವತ್ತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಮ್ ಇತಿ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತಃ ತಥಾ ಹಿ ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಂಡಮ್ | ತದರ್ಥಸ್ತು ತಥಾ ದೃಷ್ಟವತ್ ಸ್ವತಂ ಹಿ ಸ್ವತಿಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಇತಿ | ತಾಂ ಸ್ವತಿಸಮುದಾಹರತಿ - ಅರಃ ಇತಿ || ಅತ್ರಾಪಿ ಚಶಬ್ದೌ ಪರಸ್ಪರಸಮುಚ್ಚಾಯಶೌ | ವೈಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಃ | ಅರಶ್ಚ ಣ್ಯಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತತ್ ಸಂಜ್ಞೌ ದ್ವೌ ಸರ್ವಾಭಿಮತಪ್ರದೌ ಸುಧಾ-ಸಮುದ್ರೌ ತತ್ತ್ವೈವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಏವ ತಿಷ್ಠತಃ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ವತಿಸಾಕ್ಷೀನ ವಿತದ-ರಣ್ಯಾಖ್ಯಸುಧಾಸಮುದ್ರಾಶ್ರಯಲೋಕವತ್ತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮತ್ವೇನ ತಸ್ಯೈವ = ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಉಚ್ಯತೇ | (ವೇದಗರ್ಭನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು)

- ಅರ ಹಾಗೂ ಣ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಲೋಕವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಿಷಯವು ಸ್ವತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆ ಸ್ವತಿ 'ಅರಶ್ಚ ವೈ ಣ್ಯಶ್ಚ ..' ಎಂಬುದು. ಸ್ವತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಚಶಬ್ದಗಳು ಪರಸ್ಪರಸಮುಚ್ಚಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿವೆ. ವೈ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅರ ಹಾಗೂ ಣ್ಯ ಎಂಬ ಈ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ಸರ್ವಾಭಿಷ್ಠಪ್ರದವಾದ ಅಮೃತಸಮುದ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅರಣ್ಯಾಖ್ಯಸಮುದ್ರಾಶ್ರಯಲೋಕವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ-ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.

ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವವು ಈ ಸಮುದ್ರದ ಮುಖ್ಯಧರ್ಮ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಸಮುದ್ರಯೋ ರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಯಭೂಮಿತ್ವಂ ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ । ಅಥವಾ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾಂವೃತಾಬ್ಧಿವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾಂವೃತಸಮುದ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಥವಾ ಪದ್ಮನಾಭ-
ತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾಂವೃತಾಬ್ಧಿವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾಂವೃತಸಮುದ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ವಿಪೋಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನೇ - “ಶ್ರೀಮದ್ವಸಂಸೇವನಲಬ್ಧಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾಸುಧಾಂಭೋನಿಧಯ” ಇತಿ । ತಸ್ಯ ರಮಾನಿವಾಸೋ-
ಚಿತವಾಸಭೂಮಿತ್ವ-ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಯಭೂಮಿತ್ವಯೋರಿವ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವಮಪಿ ಮುಖ್ಯ-
ಮೇವ ಭವತಿ । ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾಗವತೇ - ‘ಜ್ಞಾನಂ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್’;
‘ಜ್ಞಾನೇನ ವೈರಾಗ್ಯವಿಜೃಂಭಿತೇನ’ ‘ವೈರಾಗ್ಯಸಾರಂ ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಭೋಧಂ’ ‘ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನ-
ವಿರಾಗಯುಕ್ತಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿ । ಅತ್ರ ತದೀಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಮೇವ ।
ಯಥಾ ‘ಜಯಂತಿ ಜಾನಕೀಭರ್ತುಃ ಚರಣಾಂಭೋಜರೇಣವಃ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಚರಣಾರೇಣುಸ್ತುತಿಃ
ಚರಣಸ್ತುತಿಃ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ‘ವಿಭೂತ್ಯೈ’ ಕರಿತುರಗಾದಿವಿವಿಧಭೂತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟೋತ್ತ-
ಮಾಯಾ ಭೂತಿವೈರಾಗ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪಯಂ ತಸ್ಯೈ ಭವತಾದಿತಿ ॥

ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಯಸ್ಥಾನತ್ವವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೆಂಬ
ಅಮೃತಾಬ್ಧಿಯು ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಅಮೃತಸಮುದ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಶ್ರೀಮದ್ವಸಂಸೇವನಲಬ್ಧಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾಸುಧಾಂಭೋನಿಧಯೋಽಮಲಾ ಯೇ ।

ಕೃಪಾಲವಃ ಪಂಕಜನಾಭತೀರ್ಥಾಃ ಕೃಪಾಲವಸ್ಯಾನ್ಮಯ ನಿತ್ಯಮೇಷಾಮ್” ॥ -

ಈ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಯ ಭೂಮಿತ್ವ
ಇವುಗಳಂತೆ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯತ್ವವೂ ಮುಖ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ -
‘ಜ್ಞಾನಂ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್’ ‘ಜ್ಞಾನೇನ ವೈರಾಗ್ಯವಿಜೃಂಭಿತೇನ’, ‘ವೈರಾಗ್ಯಸಾರಂ
ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಭೋಧಂ’, ‘ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನವಿರಾಗಯುಕ್ತಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಇಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಅವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೇ ಆಗಿದೆ.
ಉದಾ - ‘ಜಯಂತಿ ಜಾನಕೀಭರ್ತುಃ ಚರಣಾಂಭೋಜರೇಣವಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾದಧೂಳಿನ
ಸ್ತುತಿಯು ಪಾದದ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಭೂತ್ಯೈ - ಆನೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ
ನಾನಾತರಹದ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವಾದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳಿಗೋಸ್ಕರ
ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎಂದು.

ಜ್ಞಾನವಿದ್ವರೂ ಫಲಸಂಗವರ್ಜಿತರಲ್ಲ

ನೂನಂ ತಮೋ ಯಸ್ಯ ನ ಮನ್ಯುನಿರ್ಜಯೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್ ।

ಕಶ್ಚಿನ್ನಹಾಂಸ್ತಸ್ಯ ನ ಕಾಮನಿರ್ಜಯಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಂ ಪರತೋ ವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ - ಭಾಗ. 8-8-19

ತಪಸ್ಸುಳ್ಳ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದಿಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಪವು ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ರಕ್ತ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಆದರೆ ಹಣದ ಆಸೆ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ಮಹಾಶುರುಷನಾದರೂ ಅವನಿಗೂ ಕಾಮನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. ರುದ್ರ ಪರರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನೆಂದಮೇಲೆ ಅವನೆಂಥ ಈಶ್ವರ.

— ನೂನಮಿತಿ || ಯಸ್ಯ ತಮೋಽಸ್ಮಿ ತಸ್ಯ ಮನ್ಯುನಿರ್ಜಯೋ ನಾಸ್ತಿ ನೂನಂ ನಿಶ್ಚಯೇ 'ನೂನಂ ತರ್ಕೇಽರ್ಥನಿಶ್ಚಯೇ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಇತಿ ತರ್ಕಯಾಮಿ ವಾ —

ವಿಧಿನೋಕ್ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಬಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿಭಿಃ ।

ಶರೀರಶೋಷಣಂ ಪ್ರಾಹುಃ ತಾಪಸಾಸ್ತಪ ಉತ್ತಮಮ್ || ಇತಿ ।

ಅನೇನ ಋಷಿತಯಾ ನಾರದಾದಯಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾಃ । ಕೃಚಿತ್ ಪುಂಸಿ ಜ್ಞಾನಮಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಸಂಗವರ್ಜಿತಂ ಫಲಸೇಹರಹಿತಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ನೂನಮಿತ್ಯುಕ್ತಾಪ್ಯನುಕೃಷ್ಣತೇ ಅನೇನ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾದಯೋ ನಿಷಿದ್ಧಾಃ । ಕೃಚಿತ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹಾನಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾಮನಿರ್ಜಯೋ ನಾಸ್ತಿ "ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸ್ಯಾಂ ದುಹಿತರಮ್ ಅಭ್ಯಧ್ಯಾಯತ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । "ಕಸ್ಯೈ ದೇವಾಯ ಹವಿಷಾ ವಿಧೇಮ" ಇತಿ ಚ ಯಃ ಪರತೋ ವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ ಪರಮನ್ಯಮಾಶ್ರಯತ ಇತಿ ಸ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಂ ನೈವ । ಅನೇನ ರುದ್ರಾದಿನಿವಾರಿತಃ ||

ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಬಲ

** ಅಸೇವಯಾಯಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣಾನಾಂ ಜ್ಞಾನೇನ ವೈರಾಗ್ಯವಿಜ್ಞಂಭಿತೇನ ।

ಯೋಗೇನ ಮಯ್ಯರ್ಪಿತಯಾ ಚ ಭಕ್ತಾ ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಮಿಹಾವರುಂಧೇ ।

— (ಭಾಗ. 3-25(26)-27).

ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದು. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಲಬರುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನಾದಿಯೋಗವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಯೋಗದಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಜೀವಸ್ವರೂಪಾಂತರ್ಗತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ದೇಹದೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಬೇಕು.

* — ಪ್ರಕೃತೇರ್ಜಾತಾನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ವಿಷಯಾಣಾಮ್ ಅಸೇವಯಾ ಇತಿ ಪುನಃ ವೈರಾಗ್ಯವಚನಂ ತಸ್ಯ ಆವಶ್ಯಕತ್ವದ್ಯೋತನಾಯ । ವೈರಾಗ್ಯವಿಜ್ಞಂಭಿತೇನ ವೈರಾಗ್ಯಾಭಿ-

ವೃದ್ಧೇನ ಜ್ಞಾನೇನ | ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನನಿಶ್ಚಯೇನ ಜಾತೇನ ಯೋಗೇನ ಧ್ಯಾನಾದಿರೂಪೇಣ | ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ಜೀವಸ್ವರೂಪಾಂತರ್ಗತಂ ತದ್ವಿನ್ಯಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಂ ವಾ ಹರಿಂ ಇವ ದೇಹೇಽವರುಂಧೇ ವಶೀಕೃತವತ್ ಪಶ್ಯತಿ || (ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ವೈರಾಗ್ಯದ ಫಲ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ

** 'ಪಾನೇನ ತೇ ದೇವ ಕಥಾಸುಧಾಯಾಃ ಪ್ರವೃದ್ಧಭಕ್ತ್ಯಾ ವಿಶದಾಶಯಾ ಯೇ |

ವೈರಾಗ್ಯಸಾರಂ ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಬೋಧಂ ಯಥಾಽಂಜಸಾ ತ್ವಾಽಽಮರಕುಂಠಧಿಷ್ಠಮ್ ||

- ಭಾಗ. 3-5-45 (3-6-24),

ಹೇ ದೇವ! ನಿನ್ನ ಕಥೆಯೆಂಬ ಅಮೃತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವೈರಾಗ್ಯದ ಫಲ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ನಿನ್ನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ಅದನ್ನು ಪಡೆದು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

- ಮಾರ್ಗಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯಚ್ಛ್ರವಣಾದಿರೂಪವಿಚಾರಭಕ್ತವೈರಾಗ್ಯಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಸಾಧನಮುಕ್ತಂ ತನ್ನ | ಸರ್ವೇಷಾಮಧಿಕಾರಿಣಾಮವಶ್ಯಂ ವಾಯುಜಯಾದಿ-ಯೋಗಪ್ರಧಾನಾನಾಂ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇಽಪಿ ಮನಸೋಽವಶ್ಯತ್ವೇನ ವಾಯುಜಯಾದಿ-ಯೋಗೇನೈವ ಶೀಘ್ರಂ ಮುಕ್ತೀಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಂ ತೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಿರ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣಾ ಕಿಂತು ಅಲ್ಪೈವ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ಪಾನೇನೇತಿ || ಹೇ ದೇವ! ತೇ ಕಥಾಸುಧಾಯಾಃ ಪಾನೇನ ಶ್ರವಣಾದಿಲಕ್ಷಣೇನ ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ವಿಶದಾಶಯಾ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣಾ ಯೇ ತೇ ವೈರಾಗ್ಯಸಾರಂ ವೈರಾಗ್ಯಫಲಂ ಯಥಾ ಯಥಾರ್ಹಂ ಬೋಧಮಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅಂಜಸಾ ಅನಲ್ಪತಯಾಕುಂಠಧಿಷ್ಠ ಮಪ್ರತಿಹತ-ಮಂದಿರಸ್ಥಾನೀಯಂ ತ್ವಾಮಾಶುಃ ಪ್ರಾಪುಃ || (ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

'ಮಾರ್ಗಂತಿ ಯತ್ರೇ ಮುಖಪದ್ಮನೀಡೈಃ' ಮುಂತಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಿಚಾರಭಕ್ತವೈರಾಗ್ಯಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಾಯುಜಯ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಮನಸ್ಸು ವಶ್ಯವಾಗದೇ ಇದ್ದರೂ ವಾಯುಜಯಾದಿಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬೇಗನೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಸಿಗುವುದು ಎಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಿಗುವ ಮುಕ್ತಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದದ್ದಲ್ಲ ಅಲ್ಪವಾದದ್ದೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಪಾನೇನ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ

ಹೊರಟಿದೆ. ಹೇ ದೇವರೇ! ನಿನ್ನ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಕೀಳು-
ವುದರಿಂದ ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವರು
ಯಾರಿದ್ದಾರೋ ಅವರು ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ ನಿನ್ನ ಮಂದಿರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು
ಹೊಂದುವರು.

ವಿಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜ್ಞಾನ

ಅವಿಸ್ಮೃತಿಃ ಕೃಷ್ಣಪದಾರವಿಂದಯೋಃ ಕ್ಷೀಣೋತ್ಕೃಭದ್ರಾಣಿ ಚ ಶಂ ತನೋತಿ |

ಸತ್ಪ್ರಸ್ಯ ಶುದ್ಧಿಂ ಪರಮಾತ್ಮಭಕ್ತಿಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನವಿರಾಗಯುಕ್ತಮ್ - (ಭಾಗ. 12-12-55)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸದಾ ಸ್ಮರಣೆಯೊಂದೇ ಅಮಂಗಳಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಮಂಗಳ ಉಂಟು-
ಮಾಡಿತು. ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಮಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡಿತು.

* ನನು ಅಚ್ಯುತಭಾವಃ ಕೇನ ಸ್ಯಾತ್, ಅತ್ರಾಹ - ಅವಿಸ್ಮೃತಿರಿತಿ || ಗುಣಾನುವಾದಶ್ರವಣಾದಿಭಿಃ
ಉದ್ವೃತಾಚ್ಯುತಭಕ್ತೇಃ ಪುಂಸಃ ಶ್ರೀಧರಪಾದಪದ್ಮಯೋಃ ಅವಿಸ್ಮೃತಿಃ ನಿರಂತರಾಭ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಂ
ಸ್ಮರಣಂ ಭವತಿ || (ವಿಜಯಧ್ವಜೇಯ)

- ಅಲ್ಲ! ನಾವು ಚ್ಯುತಿರಹಿತರಾಗುವುದು ಯಾವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಅವಿಸ್ಮೃತಿಃ
ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಯಾವಾಗ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳ ಅನುವಾದ, ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ
ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಚ್ಯುತನ ಭಕ್ತಿಯು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ
ಅವಿಸ್ಮೃತಿ ಅಂದರೆ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೋ ಅವಾಗ
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಭಾರತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು

ಬೇರೆಯವರಿಂದಲೂ ಉಪದೇಶ ಕೊಡಿಸುವರು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - 'ಆನಂದತೀರ್ಥೋ ಭಾರತೀದ್ವಾರಾ ಉಪದಿತತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತನ್ನ
ತಾವದೇವ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಕಿಂತು ಬಹಿರಪಿ ಸ್ತೋಪದೇಶಯೋಗ್ಯಾನ್ ಕಾಂಕ್ಷನ್ ಸಾಕ್ಷಾದಪದಿತ್ಯ
ತದ್ವಾರಾ ಅನ್ಯಾನಪ್ಯುಪದಿತತೀತಿ | ತಥಾ ಚೋಪದೇಶಕಪರಂಪರಾಘಟಕಯಾವತ್ತಸಾದೋ-
ಪವೃತ್ತಮಾಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಶಿಷ್ಯಯುತಂ ಸ್ತೋಪದೇಶಕಪರಂಪರಾಯಾಮಾದ್ಯಂ
ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾರ್ಯಂ ತಾವತ್ ತತ್ತಸಾದಾಯ ತದ್ಗುಣಾನುವಾದೇನ ಸ್ತುವನ್ ತತೋ

ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಸಾಧನಸಂಪತ್ತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರೇ - ರಮೇತಿ || ಅತ್ರ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಸ್ಥಾವೃತಾಭಿತ್ವ-
ವರ್ಣನೇನ ಇದಂ ಧ್ವನಯತಿ | ಯಥಾ ಸಮುದ್ರಾದ್ವಹೂನಿ ಶಿಲಾರತ್ನಾನ್ಯುತ್ಪನ್ನಾನಿ ತಥಾ
ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾದ್ ಬಹೂನಿ ಶಿಷ್ಯರತ್ನಾನ್ಯುತ್ಪನ್ನಾನಿ ಸಂತೀತಿ |

ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಭಾರತೀದೇವಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅದು
ಅಷ್ಟೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹೊರತು ಹೊರಗಡೆಯೂ ಅವರವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಕೊಡಲು
ಯೋಗ್ಯರಾದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದುಪದೇಶಮಾಡಿ ಅವರ ಮುಖಾಂತರ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ
ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಉಪದೇಶಕರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರಸಾದವೂ
ಆವಶ್ಯಕ ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡಲು ತಮ್ಮ ಉಪದೇಶಕಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗಿರಾದ
ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರನ್ನು ಅವರ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ
ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತ ವೈರಾಗ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ
- ರಮಾ ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರನ್ನು ಅಮೃತಾಭಿ ಎಂದು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ - ಹೇಗೆ
ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಹಳ ಶಿಲಾರತ್ನಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದಲೂ
ಬಹಳ ಶಿಷ್ಯರತ್ನಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು.

ಸನ್ನಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮಭೂಮಿ

(ಲಘುರಸವಂಜನೀ) - ಅತ ಏವ ಸಮೀಚೀನಾ ನ್ಯಾಯಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಸನ್ನಾಯಾಃ ಶಿಷ್ಯಾಸ್ತ
ಏವ ರತ್ನಾನಿ | ತೇಷಾಮಾವಲಿಃ ಪಂಕ್ತಿಃ ಪರಂಪರೇತಿ ಯಾದತ್ | ತಸ್ಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿರುತ್ಪಾದಕ
ಇತ್ಯುಕ್ತವ್ |

ಸನ್ನಾಯರತ್ನಾವಲಿಜನ್ಮಭೂಮಿಃ - ಸಮೀಚೀನಾಃ ನ್ಯಾಯಾಃ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಸನ್ನಾಯಾಃ |
ಒಳ್ಳೆಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯಗಳು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವರು ಸನ್ನಾಯರು. ಅಂದರೆ
ಶಿಷ್ಯರು. ಅವರುಗಳೇ ರತ್ನಗಳು. ಅವರ ಆವಲಿ ಎಂದರೆ ಪಂಕ್ತಿ ಅಂದರೆ ಪರಂಪರೆಯು ಎಂದರ್ಥ.
ಅರ್ಥಾತ್ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರನ್ಯಾಯಜ್ಞರಾದ ಶಿಷ್ಯಪರಂಪರೆಗೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವಾದವರು ಎಂದರ್ಥ.

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

पदवाक्यप्रमाणज्ञानं प्रतिवादिमदच्छिदः |

श्रीमदक्षोभ्यतीर्थाख्यानपतिष्ठे गुरून् मम ||६||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ = ಪದ - ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ, ವಾಕ್ಯ - ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ - ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನ್ - ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವ; ಪ್ರತಿವಾದಿ-ಮದಚ್ಛಿದ್ರಃ = ಪ್ರತಿವಾದಿ - ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮದ - ಮದವನ್ನು ಛಿದ್ರಃ - ಸೀಳಹಾಕುವ; ಶ್ರೀಮದ-ಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್ = ಪೂಜ್ಯರಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ; ಮಮ = ನನ್ನ; ಗುರೂನ್ = ಗುರುಗಳನ್ನು; ಉಪತಿಷ್ಠೇ = ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಕ್ತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಾರ - ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿರುವ, ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮದವನ್ನು ಸೀಳುವ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವರನ್ನು ಮನಸಾ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದರೇನು ?

कम्बा - पदवाक्यप्रमाणेति ॥ 'पद'शब्देन सुमिङन्तादिपदानुशासनरूप-व्याकरणशास्त्रमुच्यते । 'वाक्य'शब्देन श्रुतिवाक्यविचारात्मकमीमांसाशास्त्रमुच्यते । 'प्रमाण'शब्देन प्रमाणनिरूपणपरतर्कशास्त्रमिति ध्येयम् ।

ಪದ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸುಪ್-ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೊನೆಗಿರುವ ಪಾಗೂ ತಿಪ್-ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೊನೆಗಿರುವ ಪದಗಳ ಅನುಶಾಸನರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ವಾಕ್ಯ"ವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರರೂಪವಾದ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಮಾಣ"ವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿವರಣೆ

(ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೇಯ) ಪದ್ಯತೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಾದಿಕಮತ್ರೇತಿ ಪದಂ ವ್ಯಾಕರಣಮ್ । ವಾಕ್ಯಂ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ರೂಢತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಮಾಣಂ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕಂ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ।

ಪದ್ಯತೇ = ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಾದಿಕಮ್ ಅತ್ರ ಇತಿ ಪದಂ - ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಂತೆ 'ಈ ಶಬ್ದವು ಸಾಧು, ಈ ಶಬ್ದವು ಅಸಾಧು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ-ಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೋ ಅದನ್ನು ಪದ ಎನ್ನುವರು. ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ. ವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾದ ಶಬ್ದ. ಯೌಗಿಕವಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ ಪದಾರ್ಥ-ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ.

ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡುವಂತೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು

(ರಸರಂಜನೀ) — 'ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇದೇವೇಷು ತತ್ರನ್ಯಾಹಾತ್ಯಾನ್ಯಸಾರಿ-
ಭಕ್ತೇರಿವ ತಾದೃಶಭಕ್ತೇರುಕ್ತವಿಧಮರುಷಾರ್ಥಪೂರಕತ್ವೇನ ಸ್ವಾನಾಂ ತದಾವಶ್ಯಕತಾಂ ಜ್ಞಾಪಯನ್
ಶ್ರೀಗುರುಚರಣಾನ್ ವಿಚಿಂತಯತೇ — ಪದೇತಿ || 'ಅಹಂ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನೇವ
ಗುರೂನ್ ಉಪತಿಷ್ಠೇ' ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ಗುರುತ್ವಂ ಕಿಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಿವ ಸರ್ವಾನ್
ಪ್ರತ್ಯವಿಶೇಷೇಣ, ನೇತ್ಯಾಹ— ಮಮೇತಿ || ತದಪಿ ಕಿಂ ನ್ಯಾಸದಾನೇನೈವ ತತ್ತ್ವಾಹ — ಗುರೂನ್
ಉಪದೇಶಕಾನಿತಿ || ಯದಿ ಭವತಾಮುಪದೇಶಕಾಃ ಸಂತಿ ತರ್ಹಿ ತನ್ನಾಮ ವಾಚ್ಯಮ್ |
ಸ್ಯತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾದೃಶಾದಿವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯತೋಽಂಗೀಕಾರೇಣ ತದಾಹ — ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ-
ತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನಿತಿ || ನನು ಯದ್ಯೇಷಾಂ ಬಹವಃ ಪಂಡಿತಾಃ ಶಿಷ್ಯಾಃ ಸ್ಯುಃ, ತದೋಪದೇಶಕತ್ವೇ
ವಿಶ್ವಸಿಮಃ | ವಿಕಸ್ಯ ತು ತವ ನೈಜಪ್ರತಿಭಯೈವ ಅಶೇಷಜ್ಞತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್—
ಶ್ರೀಮದಿತಿ || ಬಹುಪ್ರಜ್ಞಪ್ರಜಾವತ್ಪರೂಪತ್ರೀಮಂತ ಇತಿ ಉಕ್ತಮಾತ್ರಮಸಾಧಕಮಿತ್ಯತಃ
ತದುವಯಕ್ತಮಾಹ | ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ = ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣತ್ರಿವಿಧಮೀಮಾಂಸಾಬ್ರಹ್ಮ
ತರ್ಕಾಭಿಜ್ಞಾನ್ ಇತಿ |

'ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಃ ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ |

ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹೃರ್ಥಾಃ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 1-102)

ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ನಮ್ಮ
ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ. ಇದನ್ನು ತಮ್ಮವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ
ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಅಹಂ
ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನೇವ ಗುರೂನ್ ಉಪತಿಷ್ಠೇ' ಎಂದು. 'ನಾನು ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ-
ತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವರನ್ನೇ ಮನಸಾ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತೇನೆ'. ಇವರು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು
ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರುಗಳೋ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ 'ಮಮ'
ಎಂದು. ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಗುರುಗಳು ಎಂದು. ಗುರುಗಳು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸನ್ಮಾಸಾಶ್ರಮಕೊಟ್ಟ
ಗುರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗುರೂನ್ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗುರು ಎಂದರೆ
ಉಪದೇಶಕರು ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಸನ್ಮಾಸಾಶ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಲ್ಲದೇ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶಕರೂ
ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿಮಗೆ

ಉಪದೇಶಕರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರ ಹೆಸರೇನು ಎಂದು ಹೇಳಿ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಅಕ್ಟೋಬ್ರ-
ತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ಅಕ್ಟೋಬ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ಬಹಳ ಪಂಡಿತಶ್ಯುರಿದ್ದರೆ ಆಗ
ಅವರು ಉಪದೇಶಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಒಪ್ಪಬಹುದು. ನಿಮಗೆ ನಿಮ್ಮ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು
ನೀವು ಉಪದೇಶಕರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಶ್ರೀಮತ್'
ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತು ಅದನ್ನುಳ್ಳವರನ್ನು ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್
ಎಂದರೆ ಬಹುಪ್ರಾಜ್ಞಪ್ರಜಾವತ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಬಹಳ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಂಬ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು
ಹೊಂದಿರುವುದು. ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೂ ಕೇವಲ ಮಾತು
ಯಾವುದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಹಾಗಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.
ಅದನ್ನು ನೀಡಲು 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ, ಮೂರು
ರೀತಿಯಾದ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳು ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ವ, ಉತ್ತರ ಹಾಗೂ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾಗಳು.
ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಇವುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವರು ಎಂದರ್ಥ.

ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ-ಪದಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗವೇಕೆ?

(ರಸರಂಜನೀ)—ಅತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನ 'ಪದ್ಯತೇ ಪದಾನಾಮರ್ಥಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಗೇನೇನ'
ಇತಿ ಯೌಗಿಕಪದಪದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದೌ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಮೇವೋ-
ಪಯೋಗೀ । ತದನುಸಾರೇಣೈವ ವೈದಿಕಾನಾಂ ವೈದಿಕಾನುಸಾರಿಣಾಂ ವಾ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾದಿ
ಸರ್ವಂ ನಿರ್ವಾಹ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯತ್ರ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಸ್ಮತ್ಪ್ರಾರ್ಥಾನುಗುಣ್ಯೇ ಸತ್ಯೇವಾದ-
ರಣೀಯಮ್ । ತದಭಾವೇ ತು ನೇತೃತಮರ್ಥಂ ಸೂಚಯತಿ ।

ತಥಾ ಮೀಮಾಂಸಾದಿಪದಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ವಾಕ್ಯಪದಂ ಪ್ರಯುಂಜಾನೇನಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾದಿ-
ಸಿದ್ಧಮಾನನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನೇ ಸತಿ ವೇದವಾಕ್ಯಸಮರ್ಥಾರ್ಥಃ ಚೇತಸಿ ಚಕ್ಷಾಸ್ತಿ ಸ ವಿವ
ಸ್ವಿಕಾರ್ಯಃ ನ ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಮತಿವೈಶ್ವರೂಪ್ಯೇಣ ವಾಕ್ಯಪರಿಮಿಡನಾದಾಯಾತ್ ಇತ್ಯಸೂಚಿ ।
ವಿವಂ ಪ್ರಮಾಣಪದಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಸ್ಯೈವ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಂ ಗೌತಮೀಯಸ್ಯ ತು ಕಲ್ಪನಾ-
ಮಾತ್ರಮೂಲತಯಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಮಾಪಿತಮ್ । ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣಾಪಿಕ್ಷಕತ್ವಾತ್
ಪ್ರಮಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಃ ।

ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕಡೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವ್ಯಾಕರಣಮೀಮಾಂಸಾತರ್ಕಪದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪದ, ವಾಕ್ಯ,
ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರ ಔಚಿತ್ಯವೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದು ಉತ್ತರ -

ಪದ ಎಂದರೆ ಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಪದಮ್ - ವೈದಿಕಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವ್ಯಾಕರಣಾನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ವೈದಿಕಪದಗಳ ಅಥವಾ ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಇತರ ಪದಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನಾದರ ಮಾಡಬೇಕೇ? ಉತ್ತರ - ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಪೃತಿಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಆ ವ್ಯಾಕರಣಗಳನ್ನು ಆದರ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವ್ಯಾಕರಣಪದವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಪದ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗೆ ವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಒುದ್ಧಿಯ ವೈವಿಧ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ತರ್ಕವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಪದವನ್ನು ಹಾಕಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವನ್ನೇ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಗೌತಮರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ತೋತ್ರೇಷ್ಟಾಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಪ್ರಮಾಣ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಪರಸಿದ್ಧಾಂತಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಪ್ರಾಜ್ಞರು

(ರಸರಂಜನೀ) - ಉಪದೇಶೋಪಯೋಗಿದ್ದಯಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಸಾಧನಾಭಿಜ್ಞತಾ ಪರ-ಸಿದ್ಧಾಂತಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಪ್ರಾಜ್ಞತಾ ಚೇತಿ | ಅತ್ರಾದ್ಯಮ್ ಉಷ್ಟಾ ದ್ವಿತೀಯಮಾಹ - ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಬ್ಧಿಂ ಇತಿ || ಮಮ ಗುರುನುಪದೇಶಕಾನ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಕಿಮಪದಿದೇಶ? ಇತ್ಯತಃ ಪದಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿವಾದಿಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಂ ಚ ಇತ್ಯೇತದ್ ದ್ವಯಮೇವ ನ ತು ಸಾಧಾರಣೈರಧೀಯಮಾನಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾದೀತ್ಯಾತಯೇನ ವಾದಿವಿಶೇಷಗದ್ವಯಮ್ | ಅನೇನ 'ಕಿಮಪಿ ಚ ಪದಂತಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತತರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಶಿಷ್ಯಮನೋವ್ಯಸನನಿರಸನಾಯ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ |

ಉಪದೇಶಮಾಡಲು ಎರಡು ಗುಣಗಳಿರಬೇಕು. (1) ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ತಿಳುವಳಿಕೆ (2) ಪರಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈಗ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದ್ರಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ನನ್ನ ಗುರುಗಳು ಎಂದು ತಮಗೆ ಉಪದೇಶಕರನ್ನಾಗಿ ಟೀಕಾರಾಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಪದೇಶಕರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ-ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಿರಾಕರಣಪ್ರಕಾರ ಎಂಬ ಈ ಎರಡೇ ಆಗಿದೆ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರು ಓದುವ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಮುಂದೆ 'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಿಮಪಿ ಚ' ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಗುರುಗಳಿಂದ ಬಂದ ಈ ಗುಣಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಅತುಲಪ್ರಜ್ಞೋಪದೇಶಕತ್ವ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೆ ಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿದೆ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ ಏಷಾಂ ಕಥಂ ಭವಾದ್ಯತಾತುಲಪ್ರಜ್ಞೋಪದೇಶಕತ್ವಮಿತ್ಯತಃ ತತ್ಸಂಭಾವನಾಯ - ಶ್ರೀಮದಿತಿ || ತಚ್ಚ ದ್ವೇಧಾ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ 'ಪದೇ'ತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣ-ದ್ವಯಮ್ | ಯದ್ವಾ ಭಾಗವತಕುಲಭವಾನಾಂ ಭವತಾಂ ಗುರುಭಿರ್ಭಗವತ್ಪಾದವಿದ್ಯಾಸಂತತಿ-ಭವೈರೇವ ಭಾವ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತದಯೋಗಾತ್ | ವಿದ್ಯಾಸಂತತಿಜಾನಾಂ ಹೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ | ಯತ್ಸಂತತಂ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಸುಧಾಂಬೋಧಿಮಗ್ನತ್ವಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರದೂಷಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಂ ಚೇತಿ | ಯಥೋಕ್ತಂ -

'ಸದಾ ಸಕಲಸಚ್ಚಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾಸೌಖ್ಯಮೃತಾಭಿಗಾಃ |

ಸರ್ವೇ ದುರ್ವಾದಿದುರ್ವಾದಕಾಂಡಖಂಡನಮಂಡನಾಃ' (ಮಧ್ವವಿಜಯ 15.133)

ಇತಿ, ತತ್ಕಥಮೇವಮ್? ಇತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮ್ |

ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮಂತಹ ಅಸದೃಶವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎಂದರೆ ಹೌದು, ಅದು ಸಂಭಾವಿತವೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮತ್ಸವ್ಯ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಪದವಾಕ್ಯ-ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಹಾಗೂ 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದ್ರಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಭಾಗವತ-ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಆ ಆಚಾರ್ಯರ ವಿದ್ಯಾಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವರೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿದ್ಯಾಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ

ಪದ ಎಂದರೆ ಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಪದಮ್ - ವೈದಿಕಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವ್ಯಾಕರಣಾನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ವೈದಿಕಪದಗಳ ಅಥವಾ ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಇತರ ಪದಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನಾದರ ಮಾಡಬೇಕೇ? ಉತ್ತರ - ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಆ ವ್ಯಾಕರಣಗಳನ್ನು ಆದರ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವ್ಯಾಕರಣಪದವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಪದ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗೆ ವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಬುದ್ಧಿಯ ವೈವಿಧ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ತರ್ಕವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಪದವನ್ನು ಹಾಕಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವನ್ನೇ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಗೌತಮರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ತೋತ್ರೇಶ್ವರಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಪ್ರಮಾಣ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಪರಸಿದ್ಧಾಂತಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಪ್ರಾಜ್ಞರು

(ರಸರಂಜನೀ) - ಉಪದೇಶೋಪಯೋಗದ್ವಯಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಸಾಧನಾಭಿಜ್ಞತಾ ಪರ-ಸಿದ್ಧಾಂತಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಪ್ರಾಜ್ಞತಾ ಚೇತಿ | ಅತ್ರಾಧ್ಯಮ್ ಉಕ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯಮಾಹ - ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಬ್ಧಿರ್ದ ಇತಿ || ಮಮ ಗುರುನುಪದೇಶಕಾನ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಕಿಮಪದವಿದೇಶ? ಇತ್ಯತಃ ಪದಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿವಾದಿಪರಾಕರಣಪ್ರಕಾರಂ ಚ ಇತ್ಯೇತದ್ ದ್ವಯಮೇವ ನ ತು ಸಾಧಾರಣೈರಧೀಯಮಾನಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾದೀತ್ಯಾಶಯೇನ ವಾದಿವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮ್ | ಅನೇನ 'ಕಿಮಪಿ ಚ ದದಂತಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ದಕ್ಷಮೋವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತತರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಶಿಷ್ಯಮನೋವ್ಯಸನನಿರಸನಾಯ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ |

ಉಪದೇಶಮಾಡಲು ಎರಡು ಗುಣಗಳಿರಬೇಕು. (1) ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ತಿಳುವಳಿಕೆ (2) ಪರಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈಗ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ನನ್ನ ಗುರುಗಳು ಎಂದು ತಮಗೆ ಉಪದೇಶಕರನ್ನಾಗಿ ಟೀಕಾರಾಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಪದೇಶಕರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ-ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಿರಾಕರಣಪ್ರಕಾರ ಎಂಬ ಈ ಎರಡೇ ಆಗಿದೆ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರು ಓದುವ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಮುಂದೆ 'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಿಮಪಿ ಚ' ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಗುರುಗಳಿಂದ ಬಂದ ಈ ಗುಣಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಅತುಲಪ್ರಜ್ಞೋಪದೇಶಕತ್ವ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೆ ಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿದೆ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ ಏಷಾಂ ಕಥಂ ಭವಾದ್ಯಶಾತುಲಪ್ರಜ್ಞೋಪದೇಶಕತ್ವಮಿತ್ಯತಃ ತತ್ಸಂಭಾವನಾಯ - ಶ್ರೀಮದಿತಿ || ತಚ್ಚ ದ್ವೇಧಾ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ 'ಪದೇ'ತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣ-ದ್ವಯಮ್ | ಯದ್ವಾ ಭಾಗವತಕುಲಭವಾನಾಂ ಭವತಾಂ ಗುರುಭಿರ್ಭಗವತ್ಪಾದವಿದ್ಯಾಸಂತತಿ-ಭವೈರೇವ ಭಾಷ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತದಯೋಗಾತ್ | ವಿದ್ಯಾಸಂತತಿಜಾನಾಂ ಹೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ | ಯತ್ಸಂತತಂ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಸುಧಾಂಬೋಧಿಮಗ್ನತ್ವಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರದೂಷಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಂ ಚೇತಿ | ಯಥೋಕ್ತಂ -

'ಸದಾ ಸಕಲಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾಸೌಖ್ಯಮೃತಾಭಿಗಾಃ |

ಸರ್ವೇ ದುರ್ವಾದಿದುರ್ವಾದಕಾಂಡಖಂಡನಮಂಡನಾಃ' (ಮಧ್ವವಿಜಯ 15.133)

ಇತಿ, ತತ್ಪಥಮೇವಮ್? ಇತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮ್ |

ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮಂತಹ ಅಸದೃಶವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎಂದರೆ ಹೌದು, ಅದು ಸಂಭಾವಿತವೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮತ್ವವು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಪದವಾಕ್ಯ-ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಹಾಗೂ 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಭಾಗವತ-ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಆ ಆಚಾರ್ಯರ ವಿದ್ಯಾಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವರೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿದ್ಯಾಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ

ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವೆ. ಯಾವುದೆಂದರೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಸುಧಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವಿಕೆ; ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ. ಇದನ್ನು ಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆಯೂ ಹೌದು.

ಆಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಮಧ್ವವಿಜಯದ ಉದ್ಧಾರ

‘ಸದಾ ಸಕಲಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾಸೌಖ್ಯಾಮೃತಾಭಿಗಾಃ |

ಸರ್ವೇ ದುರ್ವಾದಿದುರ್ವಾದಕಾಂಡಖಂಡನಮಂಡನಾಃ’ (ಮಧ್ವವಿಜಯ 15.133)

* - ಸರ್ವೇ = ಎಲ್ಲರೂ, ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಸಕಲಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ = ಎಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸೌಖ್ಯ = ಪ್ರವಚನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆನಂದವೆಂಬ, ಅಮೃತಾಭಿಗಾಃ = ಅಮೃತ-ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರೂ, ದುರ್ವಾದಿದುರ್ವಾದ = ದುಷ್ಟವಾದಿಗಳ ದುಷ್ಟವಾದಗಳೆಂಬ, ಕಾಂಡ-ಖಂಡನ = ಮರದ ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ತುಂಡರಿಸುವುದೇ, ಮಂಡನಾಃ (ಆಸನ್) = ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರೂ (ಆಗಿದ್ದರು).

ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಗಳಿವೆ.

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು

ಸಾಂಕೇತಿಕವೂ ಅಲ್ಲ ರೂಢವೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಏನು?

(ರಸರಂಜನೀ) - ನೇದಮಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥನಾಮ ದೇವದತ್ತಾದಿವತ್ ಸಾಂಕೇತಿಕಂ ನಾಪಿ ಪಟಾದಿಪದವದ್ರೂಢಿಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಕಿಂತು ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣಾರ್ಥಮ್ ಬೋಧಕಮಪಿ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮ್ | ತಥಾ ಹಿ - ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಂ ಅನ್ವೈಃ ಚಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯಂ ತೀರ್ಥಂ ಯಸ್ಯ | ಅಪರಿಮಿತತಯಾ ಅನ್ವೈರೇತಾವತಾದಿತ್ಯರ್ಜ್ಜೇಯಶಾಸ್ತ್ರವಾನ್ ಇತಿ | ತಥಾನ್ವೈ-ರಕ್ಷೋಭ್ಯಂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಾರ್ಥತಯೋದಿತಂ ತತತ್ತ್ವಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯಂ ತೀರ್ಥಂ ಯಸ್ಯ | ಅನ್ವೈರಪಿ ವಿಭಾವನೀಯಬುದ್ಧಿಕೌಶಲ್ಯವಾನಿತಿ ಸ ತರ್ಥೇತಿ |

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್ - ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಂ ಅನ್ವೈಃ ಚಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯಂ ತೀರ್ಥಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ - ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿಂದ ಚಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಯಾರುಳ್ಳವರೋ ಅವರೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು.

ಅನ್ವೈಃ - ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಚಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯಂ - ಸಂಚಾರಮಾಡಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಯಾರುಳ್ಳವರೋ ಅವರೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು. ಅಂದರೆ, ಇವರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಮೇಯವು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ಅವಧಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ - ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಂ - ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಅಪಲಬ್ಧಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಕೌಶಲ್ಯವುಳ್ಳವರು.

ಪ್ರತಿವಾದಿಪ್ರತರ್ಕಿತ-ಯುಕ್ತಾಭಾಸನಿರಾಸಕರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ತಾವನ್ನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಮಸ್ತೀತಿ ಭ್ರಾಂತಿವಾರಣಾಯ 'ಗುರೂನ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮ್ | ನನು ಗುರೂಪದಿಷ್ಟಮಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನ ತಾವಚ್ಛೋತ್ಕೃಷ್ಣಾಂ ದೃಢನಿರೂಢಂ ಭವತಿ | ಯಾವತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಪ್ರತರ್ಕಿತಯುಕ್ತಾಭಾಸನಿರಾಸ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಪ್ರತಿವಾದಿ-ಮದಚ್ಛಿದ ಇತಿ || ಯಥೋಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ತಾನೇ - 'ದುರ್ವಾದಿವಾರಣವಿದಾರಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಮ್' ಇತಿ | ಶ್ರೀಮಂತಃ ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತಿಮಂತಶ್ಚ ತೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾಶ್ಚ ಇತ್ಯನೇನ ಬಹುಶಿಷ್ಯ-ಸಂಪತ್ತಿದರ್ಶಿತಾ | ತತ್ರ ಮದ್ವಿಷಯೇ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ಮಮ ಗುರೂನ್ ಇತಿ || ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ ಅತಿಶಯೇನೋಪದೇಶಶಾನಿತಿ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾಯಾಮ್ - 'ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಗುರುಣಾ ಶುಕವಚ್ಚಿಕಿತಸ್ಯ ಮೇ' ಇತಿ |

'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಕೇವಲ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವಿದೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಗುರೂನ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ! ಗುರುಗಳು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅದು ಕೇಳುವವರಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿದ್ದಾರೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ಗುಣವನ್ನು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಹೊಂದಿದ್ದರು ಎಂದು 'ಪ್ರತಿವಾದಿ-ಮದಚ್ಛಿದಃ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ 'ದುರ್ವಾದಿವಾರಣ-ವಿದಾರಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೆ ಬಹಳ ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತೆ ಇತ್ತು. ಅಷ್ಟು ಶಿಷ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಟೀಕೆಯಾದ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದಿದ್ದಾರೆ - 'ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಗುರುಣಾ ಶುಕವತ್ ಶಿಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಮೇ | ವಚೋಭಿಃ ಅಮೃತಪ್ರಾಯೈಃ' ಎಂದು.

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮೃಗರಾಜ

ಶ್ರೀಮದ್ರಮಾರಮಣಸದ್ಗಿರಿಪಾದಸಂಗೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿನಾದಲಿತಾಖಿಲದುಷ್ಟದರ್ಪಮ್ |
ದುರ್ವಾದಿವಾರಣವಿದಾರಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಮ್ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಮೃಗರಾಜಮಹಂ ನಮಾಮಿ ||

(ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

ಸ್ವಗುರೂನ್ ನಮತಿ - ಶ್ರೀಮದಿತಿ । ಶ್ರೀಮದ್ರಮಾರಮಣಾಖ್ಯಸದ್ಗಿರಿಚರಣಾಖ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಂತ-
ಪರ್ವತಸಂಬಂಧವಾನ್ ತದಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಯಾವತ್ । 'ಪಾದಾಃ ಪ್ರತ್ಯಂತಪರ್ವತಾಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ । ಸ
ಚಾಸೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಧನಿನಾ ವಿನಾಶಿತಾಖಿಲದುರ್ವಾದಿಮದಶ್ಚ ತಮ್ । ದುರ್ವಾದಿಗಜಪಾಟನ-
ಸಮರ್ಥಸಂಕಲ್ಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । (ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ)

— ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಪರ್ವತದ ಪಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ
ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಘರ್ಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕ್ರೂರಮೃಗಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ
ದುರ್ವಾದಿಗಳ ದುಷ್ಟದರ್ಪವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದುರ್ವಾದಿಗಳು ಮದಿಸಿದ ಆನೆಗಳಂತೆ
ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ಸೀಳುವುದರಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು. ಅಂತಹ
ಮೃಗರಾಜರಾದ(ಸಿಂಹ) ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರನ್ನು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಅಥ ಪರಂಪರಾಯಾಂ (ದ್ವಿತೀಯಂ) ಸಾಕ್ಷಾದ್ಗುರುಂ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಂ
ತತ್ತಸಾದಸಾಧನಗುಣಾನುದಾನಪೂರ್ವಕಂ ಮನಸಾ ಪೂಜಯತಿ — ಪದೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಮಮ
ಗುರೂನ್ = ಮದುಪದೇಶಕಾನ್ ಉಪತಿಷ್ಠೇ - ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । ನನು ಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಮೋಪದೇಶಕಾಸ್ತ
ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಿತಿ ॥ ವ್ಯಾಕರಣಮೀಮಾಂಸಾಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾಭಿಜ್ಞಾನ್
ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ - ಪದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರತ್ರಯಸ್ಮೋಪದೇಶಕಾಸ್ತೇ ಮೇ । ನ ಹ್ಯನ್ಯಜ್ಞಾ ಅನ್ಯದು-
ಪದಿಶಂತೀತಿ ಯದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಪದಾದಿಜ್ಞಾನಮಪಿ ತೇಷಾಮಸ್ಯದಾದಿಸಾಧಾರಣ-
ಮೀವಾಪ್ತಿ ಚೇತ್ ಕಥಂ ತ್ವದುಪದೇಶಸಾಧನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಪ್ರತಿವಾದಿ-
ಮದಚ್ಛಿದ ಇತಿ ॥ ಅತ್ರ 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ' ಇತಿ ಸಮಭಿ-
ವ್ಯಾಹಾರಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವೇವ ಯೇ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಭಿಜ್ಞಾಸ್ತೇಷಾಂ ಯೋ
ಮದಃ ತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಪಾಂಡಿತ್ಯಾತಿಶಯಜನ್ಯಃ, ತಚ್ಛಿದಃ ತತೋಽಪ್ಯತಿಶಯಿತಪಾಂಡಿತ್ಯೇನ ತದ್ವೇತಾರ
ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ । ನ ಹ್ಯನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾ ಅನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಮದಚ್ಛೇತಾರ ಇತಿ ಯದ್ಯತೇ । ಅನೇನ
ಪದಾದಿಜ್ಞಾನೇ ನಾನ್ಯಸಾಧಾರಣಾಸ್ತೇ ಕಿಂ ತು ತೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಪ್ರೌಢಾ ಏವ । ಕಥಮನ್ಯಥಾ
ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛೇದಕತ್ವಮ್ । ತಥಾ ಚ ಮದುಪದೇಶಸಾಮರ್ಥ್ಯೇ ಕಾ ಕಥಂತೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

ಅತ್ರ ಯಥಾ ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ ಗುರೂನಿತಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಂ ಪದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೋ-
ಪದೇಶಕಾ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ ತಥಾ ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದೋ ಗುರೂನಿತಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಂ
ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛೇದಪ್ರಕಾರೋಪದೇಶಕಾಶ್ಚೇತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ ।

ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದಂತಹ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಮನಸಾ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ - ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಇಲ್ಲಿ 'ಮಮ ಗುರೂನ್ ಉಪತಿಷ್ಠೇ' ಎಂದನ್ವಯ. ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಮನಸಾ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು. ಅಲ್ಲ! ಗುರುಗಳು ಎಂದರೆ ಉಪದೇಶಕರು ಎಂದರ್ಥ. ನಿಮಗೆ ಅವರು ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ-ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದ ಅವರು ಮೂರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾರು ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೋ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸುವುದು ಯುಕ್ತ. ಬೇರೆ ಎಂಬುದು ಅಸಂಭಾವಿತ. ಅಲ್ಲ! ಪದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನ, ನಿಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಇದ್ದಂತೆ ನಮಗೂ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಮೊದಲಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಪರವಾದಿಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಹೇಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಅದು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್' ಎಂಬ ಪದದ ಹತ್ತಿರ 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ತರ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಯಾರು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿದ್ದಾರೋ ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಬಲ್ಲವರಾದ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು, ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ಬಲ್ಲ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು, ತರ್ಕಬಲ್ಲ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಯಾರಿದ್ದಾರೋ ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮದವನ್ನು ಅವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವ ತಮ್ಮ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗೆದ್ದಾರು? ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯವರಂತೆ ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರೌಢತೆಯನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅವರಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇನು?

ಇಲ್ಲಿ 'ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ ಗುರೂನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವ ಇರುವುದರಿಂದ ಪದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವವರು ಎಂದು ಹೇಗೆ ಸೂಚನೆಮಾಡಿದ್ದಾರೋ ಅದೇ ರೀತಿ 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದ್ ಗುರೂನ್' ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮದವನ್ನು ಸೀಳುವಂತಹ ಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಶ್ರೀಮತ್ = ಮೋಕ್ಷಸಂಪದ್ವಿಷಯಂ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಂ = ಅನ್ಯೈಃ ಕೋಭ-
ಯಿತುಮಶಕ್ಯಂ ತೀರ್ಥಂ = ವೇದೇತಿಹಾಸಪುರಾಣತನ್ಮೋಮಾಂಸಾರೂಪಂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಂ ಯೇಷಾಂ
ತೇ ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಃ | ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾ ಇತಿ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಂ ತೇ ತಥೇತಿ |
ಅತ್ರಾಪಿ ತೀರ್ಥಸ್ತುಕ್ಷೋಭ್ಯತವಿತೇಷಣೇನ ಮೋಕ್ಷತಾಸ್ತೇಽಪಿ ತೇ ಪ್ರೌಢಾ ಏವೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ |

ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್ - ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.
ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷಸಂಪದ್ವಿಷಯವಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಂ - ಅಂದರೆ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗದ,
ತೀರ್ಥ ಅಂದರೆ ವೇದಇತಿಹಾಸಪುರಾಣತನ್ಮೋಮಾಂಸಾರೂಪವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಯಾರು
ಉಳ್ಳವರೋ ಅವರೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು. ಇಂತಹವರು ಶ್ರೀಮಂತಃ - ಸಂಪದ್ಭಕ್ತರು ಅಂದರೆ
ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ವೇದ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರೀಮಂತಃ ಚ ತೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾಶ್ಚ - ಶ್ರೀ ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತು
ಹಾಗಾಗಿ ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಎಂದು ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂದು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು

(ಏರಿಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಕ್ಷೋಭ್ಯೋ ನ ಭವತೀತಿ = ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಃ | ತೀರ್ಥೇ = ಅಧ್ವರೇ
ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಃ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಃ | ರಾಜದಂತಾದಿಪೂಪಸಂಖ್ಯೇಯತಯಾ ಪರನಿಪಾತಃ |
ಶ್ರೀಮಾಂಶ್ಚಾಸೌ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಶ್ಚ ತಥೋಕ್ತಃ | ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಂ
ನಾಮ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ ತಾನ್ | ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರದತ್ತಸ್ತಾಭಿಧಾನಾತ್ ಗುರು-
ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಃ ಸ್ವಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯಸ್ತಾಧ್ವರಮುಪಾಗಮ್ಯ ತದ್ವಿಘಾತುಕಾನ್
ದುರ್ಮದಾನ್ ಪಂಡಿತಮನ್ಯಾನ್ ವಿಜಿತ್ಯ ವಿದ್ವಾನ್ ತಂ ಧರ್ಮರಾಜಂ ಭೀಮ ಇವ
ಸಾಧ್ವಯಾಜಯದಿತಿ ಶ್ರೀಮಮಧ್ವವಿಜಯೇ ನವಮೇ ಸರ್ಗೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಯಂ ಕಥಾ ವಿಸ್ತರಭಿಯಾ
ತದ್ವಚನಾನಿ ನೇಹೋದಾಹರಿಸ್ವಾಮಃ |

ಕ್ಷೋಭ್ಯಃ ನ ಭವತಿ ಇತಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಃ, ತೀರ್ಥೇ = ಅಧ್ವರೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಃ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಃ.
ಶ್ರೀಮಾಂಶ್ಚಾಸೌ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಶ್ಚ ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಃ = ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಃ.
ತಸ್ಮಾದಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಂ ನಾಮ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ ತೇ ತಾನ್ - ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ. ಯಾವುದು
ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ ಎನ್ನುವರು. ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ ಎಂದರ್ಥ.
ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು. ಪೂಜ್ಯ-

ರಾದವರು ಆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಅರ್ಥಾತ್ ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವರಿಂದ ಯಾರಿಗೆ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೋ ಅವರೇ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು.

ಮಧ್ವವಿಜಯದ ಒಂಭತ್ತನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಥೆ ಹೀಗಿದೆ - ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯನು ಆಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಜ್ಞದ ಸಂವರ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಘಾತುಕರಾದ ದುರ್ಮದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಾವೇ ಪಂಡಿತರು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದವರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಓಡಿಸಿ ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ಭೀಮನಂತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯಾಗ ಮಾಡಿಸಿದರು ಎಂದು.

* ವಾಸುದೇವದಯತೋ ಮಹಿಷಧೀಃ ವಾಸುದೇವಮಥಸಾರ್ವಯಾಜಯತ್ |

ಧರ್ಮಸೂನುಮಿವ ಧಾರ್ಮಿಕಂ ಪುರಾ ಭೀಮಮೂರ್ತಿಯಮೇವ ಮೇವ ಭೂಸುರಮ್ 47

ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ ಎಂಬ ಪದ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ

(ಎರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಅಥವಾ ಶ್ರೀರ್ವಿಷಮಶ್ವಾಸ್ತೀತಿ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸರ್ಪಃ | ತೇನ ಕ್ಷೋಭ್ಯೋ ನ ಭವತೀತಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಃ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಃ | ತದುಕ್ತಂ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯೇ -

ಕ್ಷಚಿದಮುಂ ನಿಜಘಾಂಸುರಶಾಂತಿಮಾನ್ ಉಪಸರ್ಪ ಸ ಸರ್ಪಮಯೋಽಸುರಃ |

ತ್ವರಿತಮುದ್ಯತವಿಸ್ತೃತಮಸ್ತಕಃ ಪ್ರತಿದದಂಶ ಯದೈನಮವಿಕ್ಷತಮ್ |

ಮೃದುಪದಾರುಣಾಚಾರುತರಾಂಗುಲೀವಿಹೃತಿಪಿಪ್ಪತನುಃ ಪ್ರತತಾಮ ಸಃ || ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರಾಗ್ಗತ್ |

ಅಥವಾ ಶ್ರೀಃ ವಿಷಮ್ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತೀತಿ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸರ್ಪಃ - ತೇನ ಕ್ಷೋಭ್ಯೋ ನ ಭವತೀತಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಃ ಶ್ರೀ ಎಂದರೆ ವಿಷ, ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು ಶ್ರೀಮಾನ್ ಅಂದರೆ ಸರ್ಪ. ಸರ್ಪದಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆ-ಗೊಳಗಾಗದವರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯರು ಅಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. -

ಅವಿರಲ್ಯರ್ಗರಲೋಷ್ಯ ಭಿರಾಕುಲೀಕೃತಸಮಸ್ತಜನೋ ವಿಚಿಚಾರ ಯಃ |

ಕ್ಷಚಿದಮುಂ ನಿಜಘಾಂಸುರಶಾಂತಿಮಾನ್ ಉಪಸರ್ಪ ಸ ಸರ್ಪಮಯೋಽಸುರಃ ||3-38||

ತ್ವರಿತಮುದ್ಯತವಿಸ್ತೃತಮಸ್ತಕಃ ಪ್ರತಿದದಂಶ ಯದೈನಮವಿಕ್ಷತಮ್ |

ಮೃದುಪದಾರುಣಾಚಾರುತರಾಂಗುಲೀವಿಹೃತಿಪಿಪ್ಪತನುಃ ಪ್ರತತಾಮ ಸಃ || 3-39|| ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉಪಸರ್ಪ ಸ ಸರ್ಪಮಯೋಽಸುರಃ - ಮಧ್ವವಿಜಯಃ

ಅಶಾಂತಿಮಾನ್ = ಮಂತ್ರ, ಔಷಧಾದಿಗಳಿಂದ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ, ಯಃ = ಯಾವ, ಸರ್ಪಮಯಃ =

ಸರ್ಪದ ಆಕೃತಿಯುಳ್ಳ , ಅಸುರಃ = ದೈತ್ಯನು, ಅವಿರಲ್ಯಃ = ಬಹಳವಾದ, ಗರಲ = ವಿಷದ, ಊಷ್ಮಭಿಃ = ಬೇಗೆಗೊಳಿದ, ಆಕುಲೀಕೃತ = ವ್ಯಥೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ಹೆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ಸಮಸ್ತಜನಃ = ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಜನರುಳ್ಳವನಾಗಿ, ವಿಚಚಾರ = ಸಂಚರಿಸಿದನೋ, ಸಃ = ಆ ದೈತ್ಯನು, ಅಮುಂ = ಈ ವಾಸುದೇವನನ್ನು , ನಿಜಘಾಂಸುಃ = ಕೊಲ್ಲಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಕೃಚಿತ್ = ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ , ಉಪಸರ್ಪ = ಸಮೀಪಿಸಿದನು. ಸಃ = ಆ ಸರ್ಪಾಕಾರನಾದ ದೈತ್ಯನು, ತ್ವರಿತಂ = ಜಾಗೃತೆಯಾಗಿ, ಉದ್ಯತ = ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ, ವಿಸ್ತೃತಮಸ್ತಕಃ = ಬಿಡಿಸಿದ ಹೆಡೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಯದಾ = ಯಾವಾಗ, ಅವಿಕ್ಷತಂ = ಘಾಯವಿಲ್ಲದ, ಏನಂ = ಈ ವಾಸುದೇವನನ್ನು , ಪ್ರತಿದದಂಶ = ಕಚ್ಚಿದನೋ, (ಆಗ) ಪ್ರಭು = ಸಮರ್ಥನಾದ ವಾಸುದೇವನ, ಪದ = ಪಾದದ, ಅರುಣ = ಕೆಂಪಾದ, ಚಾರುತರ = ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ, ಅಂಗುಲೀ = ಬೆರಳಿನ, ವಕ್ಷತಿ = ಲೀಲೆಯಿಂದ, ಪಿಪ್ಪ = ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ತನುಃ = ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಪ್ರತತಾಮ = ಆಯಾಸಗೊಂಡನು.

ಮಾಯಿಭಿಕ್ಷುವಿನಿಂದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯದಾದ ತೀರ್ಥರು

(ಎರೀಚಾಚಾರ್ಯರು) - ಯದ್ವಾ ಶ್ರೀಃ ಪಾಂಡಿತ್ಯಸಂಪತ್ತಿರಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಃ = ಮಾಯಿಭಿಕ್ಷುಃ ತೇನ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಶ್ಚಾಸೌ ತೀರ್ಥಂ ಗುರುತ್ವೇತಿ ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಮ್ ಇತ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ ತಾನ್ ಗುರೂನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ತೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಥನಂ - ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ ಇತಿ || ತದುಕ್ತಂ ಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸೇ -

ಮಿಥ್ಯಾವಾದೀಭಸಂಸತ್-ಪ್ರಕಟತವಚನಾಟೋಪಸಿಂಹಸ್ವರಸ್ಯ

ಕ್ಷೋಣೀಶದ್ವಾರದೇಶೋದ್ಭೂತನಿಜಜಯಾಪೂರಿತಾಶಾಂತರಸ್ಯ |

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಭಿಕ್ಷೋಃ ಪ್ರಥಯತಿ ಜಯಿತಾಮುತ್ತಮಾರಣ್ಯವಾದೇ

ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯನಾಮ್ನಾ ವಿರಚಿತಜಯಪದ್ಯಾತ್ಮಕೋಪಯಂ ನಿಬಂಧಃ ||

ಅಸಿನಾ ತತ್ಪ್ರಮಸಿನಾ ಪರಜೇವಪ್ರಭೇದಿನಾ |

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಮಹಾರಾಣ್ಯಮಕ್ಷೋಭ್ಯಮನಿರಚ್ಛಿಂತ್ || - ಇತಿ |

ಅಥವಾ, ಶ್ರೀ ಎಂದರೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಅದೇ ಒಂದು ಸಂಪತ್ತು ಅದನ್ನುಳ್ಳವರು ಶ್ರೀಮಾನ್. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು. ಅವರಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗಾಗದವರು ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಗುರುಗಳಾದವರು ಶ್ರೀಮದ-ಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು. ಇಂತಹ ಹೆಸರುಳ್ಳವರು ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನುವರು. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿರುವ ಪದ 'ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ'. ಇದನ್ನು ಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ (ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧ 9-10) ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ವರ್ಣನೆ

ಮಿಥ್ಯಾವಾದೀಭಸಂಸತ್-ಪ್ರಕಟಿತವಚನಾಟೋಪಸಿಂಹಸ್ವರಸ್ಯ
ಕ್ಷೋಣೀಶದ್ವಾರದೇಶೋದ್ಭುಷಿತನಿಜಜಯಾಪೂರಿತಾಶಾಂತರಸ್ಯ ।
ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಾಖ್ಯಸ್ಯ ಭಿಕ್ಷೋಃ ಪ್ರಥಯತಿ ಜಯಿತಾಮುತ್ರಮಾರಣ್ಯವಾದೇ
ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯನಾಮ್ನಾ ವಿರಚಿತಜಯಪದ್ಯಾತ್ಮಕೋಯಂ ನಿಬಂಧಃ ॥

— ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೆ ಮಾಯಾವಾದಿಸನ್ಯಾಸಿಯೊಂದಿಗೆ ವಾದನಡೆದಾಗ ಮಧ್ಯಸ್ಥರಾಗಿ ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ಜಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಹೇಗಿದ್ದರು? ಜಗತ್ತನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವ ವಾದಿಗಳೇ ಆನೆಗಳು. ಆ ಆನೆಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದರು. ರಾಜದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಷಣೆಗೊಂಡ ಅವರ ಜಯವು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು.

— ಮಿಥ್ಯೇತಿ ॥ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿನಃ ಏವ ಇಭಾಃ = ಗಜಾಃ ತೇಷಾಂ ಸಂಸದಿ = ಸಭಾಯಾಂ 'ಸಭಾಸಮಿತಿಸಂಸತ್' ಇತ್ಯಮರಃ । ಪ್ರಕಟಿತಾಃ ವಚನಾನಾಂ ಆಟೋಪಾಃ ಸ್ಫೂರ್ತಯಃ ಏವ ಸಿಂಹಸ್ವನಾಃ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ । ತಥೋಕ್ತಸ್ಯ ವಿತದ್ವಚನಾಟೋಪಃ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿನಾಂ ಪಲಾಯನಹೇತು-ರಿತಿ ಭಾವಃ । ಕ್ಷೋಣೀಶಾನಾಂ ರಾಜ್ಞಾಂ ದ್ವಾರದೇಶೇ ಉದ್ಭುಷಿತಃ ಪ್ರಕಾಶಿತಃ ಯೋ ನಿಜಜಯಃ ಸ್ಫೋತ್ಯರ್ಷಃ, ತೇನ ಆಪೂರಿತಾನಿ ಆಶಾಂತರಾಣಿ ದಿಗಂತರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ । ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಾಖ್ಯಸ್ಯ ಭಿಕ್ಷೋಃ ಉತ್ತಮಾರಣ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಮಾಯಾವಾದಿಭಿಕ್ಷುಣಾ ಸಹ ವಾದೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತಿ ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯನಾಮ್ನಾ ಮಧ್ಯಸ್ಥೇನ ವಿರಚಿತಃ ಜಯಪದ್ಯಾತ್ಮಕಃ ಜಯಪ್ರಕಾಶಕಶ್ಲೋಕ-ರೂಪಃ ಅಯಂ ನಿಬಂಧಃ ಸಂದರ್ಭಃ ಜಯಿತಾಂ ವಿಜಯಿತ್ವಂ ಪ್ರಥಯತಿ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಯತಿ ।

ಅಸಿನಾ ತತ್ವಮಸಿನಾ

ಅಸಿನಾ ತತ್ವಮಸಿನಾ ಪರಜೀವಪ್ರಭೇದಿನಾ ।

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಮಹಾರಣ್ಯ(ಅವೈದಿಕೋತ್ತಮಾರಣ್ಯ)ಮಕ್ಷೋಭ್ಯಮುನಿರಚ್ಛಿನತ್ ॥ - ಎಂದು.

ತಮೇವ ನಿಬಂಧಂ ಪಠತಿ — ಅಸಿನೇತಿ ॥ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಮುನೇಃ ಉತ್ತಮಾರಣ್ಯೇನ ಸಹ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಭೇದಾಭೇದಕಥಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ, ತೇನಾಭೇದೇ ತತ್ವಮಸಿನಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತಮಿತಿ ಕಥಾ ಬಹಿರವಾನುಸಂಧೇಯಾ । ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಮುನಿಃ, ಪರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಜೀವಃ ಸಂಸಾರೀ ತೌ ಪ್ರಭೇತ್ತುಮ್ ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಶೀಲಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಪರಜೀವ-ಪ್ರಭೇದೀ । ತೇನ । 'ಸುಪ್ಯಜಾತೌ ಣಿಸಿಸ್ತಾತ್ಪಿಲ್ಯ' (3.2.78) ಇತಿ ಣಿನಿಃ ।

ಯದ್ವಾ ಪರಜೀವಯೋಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಭೇದೋಽತ್ಯಂತಭೇದಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಯಾ ಅಸ್ತೀತಿ ಪರಜೀವ-
ಪ್ರಭೇದೀ । ತೇನ । 'ಅತ ಇನಿಶನಾವಿತಿ' (5.2.115) ಮತ್ಪರ್ಥೀಯ ಇನಿಃ । ಅಸಿಪಕ್ಷೇ ಪರಂ
ಶತ್ರುರೂಪಂ ಜೀವಂ ಪ್ರಾಣಿನಂ ವಿದಾರಯತೀತಿ ಪರಜೀವಪ್ರಭೇದೀ । ತೇನ । ತತ್ತ್ವಮಸಿನಾ ಅತ್ರ
ತತ್ತ್ವಮಸೀತಿ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಂ ನಿಗೃಹ್ಯತೇ । ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಶಬ್ದರೂಪ-
ಪಕ್ಷೇ ತು ತಸ್ಯ ಅನುಕರಣಶಬ್ದತ್ವೇನ ಪದತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೃಪಪತ್ತೇಃ । ತೇನ ತ್ವಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್
ತ್ವಮ್ । ತಸ್ಯ ತ್ವಂ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಾ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಸಮಾಸಪಕ್ಷೇ ಅತ್ಯಂತಭೇದಸ್ಥೌಪ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ।

ವ್ಯಾಸಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತ್ಯಾದಿನಾ ಉಕ್ತತ್ವತೀಯಾದಿವಿಭಕ್ತೇನಾಂ ತು ಲುಗ್ಗಿಧಾನಾ-
ಶ್ರಯಿಣಾದ್ವಾ । ಭೇದದ್ವ್ಯಾಂತಾನುಸಾರೇಣ ಅತ ಇತಿ ಅಕಾರಪ್ರಶ್ನೇಷಾದ್ವಾ ಅತ್ಯಂತಭೇದಸ್ಥೌಪ
ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ । ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮ್, ಅಭೇದಾಂಗೀಕಾರೇ ಪದದ್ವಯಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ
ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧಸ್ಯ ಚಾಪತ್ತೇಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಜೀವಪ್ರಭೇದೀ ತತ್ತ್ವಮಸಿಶಬ್ದಃ । ತೇನ
ಅಸಿನಾ ಖಿಡ್ಗೇನ ಅವೈದಿಕೋ ಯ ಉತ್ತಮಾರಣ್ಯಃ ಸ ವಿವಾರಣ್ಯಮಿತಿ । ಅವೈದಿಕೋತ್ತಮಾರಣ್ಯಂ
ಅತ್ರ ಅರಣ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಸಿನಾಽಚ್ಛಿನದಿತಿ ಲಿಂಗಾದ್ವಾ, ತಂತ್ರಧರ್ಮಾದ್ವಾ ವಿಭಾಗ ಆಶ್ರೀಯತೇ ।

'ಆವೃತ್ತಿರಭಿನ್ನಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯೇ ಸಕೃದಪಿ ಶ್ರುತೇಃ ।

ಲಿಂಗಾದ್ವಾ ತಂತ್ರಧರ್ಮಾದ್ವಾ ವಿಭಾಗೋ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ ॥'

ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ । ಅಚ್ಛಿನತ್ = ಅಖಂಡಯತ್ । ತಸ್ಯ ಉತ್ತಮಾರಣ್ಯಸ್ಯ ಭೇದನೇ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತೀತಿ
ಸೂಚನಾಯ ಅವೈದಿಕೇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ತಸ್ಯ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧತ್ವಾತ್ ವೈದಿಕೈಸ್ತತ್ ಖಂಡನಂ
ಮಂಡನಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಮುನಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮಾರಣ್ಯರ(ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ) ಜೊತೆಗೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಭೇದವೋ ಅಭೇದವೋ ಎಂಬ ವಾದವು ನಡೆಯಿತು. ಆಗ ಪ್ರತಿವಾದಿಯು ಅಭೇದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು ಎಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರ ನಂತರ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಕ್ಷೋಭ್ಯಮುನಿಗಳು
ಪರಜೀವಪ್ರಭೇದಿನಾ ಅಂದರೆ ಪರ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವ ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ
ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನರು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ
ಅತ್ಯಂತಭೇದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಇದೆಯೋ ಅದು. ಇನ್ನು ಖಿಡ್ಗಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
(ಅಸಿ ಎಂದರೆ ಖಿಡ್ಗ) ಪರಜೀವಪ್ರಭೇದಿ ಎಂದರೆ ಪರ ಎಂದರೆ ಶತ್ರು, ಜೀವ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿ,
ಅದನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕುವ ಎಂದರ್ಥ. ತತ್ತ್ವಮಸಿನಾ ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸ-
ಬೇಕು. ಇಂತಹ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೀಳಿಹಾಕಿದರು (ಸೋಲಿಸಿದರು). ಹೇಗೆಂದರೆ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ

ತತ್ ತ್ವಂ ಅಸಿ = ಅದು ನೀನಾಗಿದ್ದಿ ಎಂದಲ್ಲದೆ ತೇನ ತ್ವಂ ಅಸಿ = ಅವನಿಂದ ನೀನು, ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಂ ಅಸಿ, ತಸ್ಯ ತ್ವಂ ಅಸಿ, ತಸ್ಮಿನ್ ತ್ವಂ ಅಸಿ ಎಂದು ನಾನಾರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಸಮಾಸವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆತ್ಯಂತಭೇದವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತಿವಾದಿಮದ - ಸೂಚಕ, ಉಪತಿಷ್ಠೇ - ವ್ಯಂಜಕ

(ಕಾಶೀ) - ಪ್ರತಿವಾದಿನಾಂ ಮದಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧ್ಯಃ ಸಂಕಲ್ಪಸ್ತಚ್ಚಿದ ಇತ್ಯನೇನ 'ಅಸಂಶಯಃ ಸಂಶಯಚ್ಛಿತ್ ಗುರುಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಗುರುಲಕ್ಷಣವತ್ತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್ । 'ಉಪತಿಷ್ಠೇ' ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇ-ಪದಪ್ರಯೋಗೇಣ ಗುರೂಕಾಂ ದೇವಾವತಾರತ್ವಂ ವ್ಯಂಜಿತಮ್ । ದೇವಪೂಜಾದಾವ-ಪೂರ್ವಾತ್ ತಿಷ್ಠತೇರಾತ್ಮನೇಪದವಿಧಾನಾತ್ । ಪೂಜಾಯಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ - ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮದ ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ. ಅದನ್ನು ಭಿದಃ ಎಂದರೆ ಭೇದಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ 'ಅಸಂಶಯಃ ಸಂಶಯಚ್ಛಿತ್ ಗುರುರುಕ್ತೋ ಮನೀಷಿಭಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುರುಗಳ ಲಕ್ಷಣವು ಇದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

'ಉಪತಿಷ್ಠೇ' - ಉಪತಿಷ್ಠೇ ಎಂದು ಆತ್ಮನೇ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗುರುಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

* ಅಸಂಶಯಃ ಸಂಶಯಚ್ಛಿತ್ ಗುರುರುಕ್ತೋ ಮನೀಷಿಭಿಃ ।

ತಸ್ಮಾದ್ವಿಹ್ಯಾ ಗುರುರ್ಮುಖ್ಯಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಸರ್ವದಾ || ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 1/121 ||

ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ಮುಖ್ಯಾಃ ಕ್ರಮಾದ್ಗುರವ ಕುರಿತಾಃ ।

ಸ್ವಯಂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೇ ಪರರ ಸಂಶಯವನ್ನು ಭೇದಿಸುವವನನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಗುರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರು ಬ್ರಹ್ಮನೇ. ಹಾಗೆಯೇ ತನಗಿಂತ ಮುಖ್ಯರಾದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃ .. ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮಜ್ಞಾಯಸ್ತುಥಾ -

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃ ಸರಸೀಭುವಿ ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿಲನೇ ಚಚ್ಚರಿಕತಿ ಮೇ ಮನಃ ||೩||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃ ಸರಸೀಭುವಿ = ಶ್ರೀಮತ್ - ಒಳ್ಳೆಯ

ಕಾಂತಿಸಂಪನ್ನರಾದ; ಆನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯ - ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಗುರುಗಳ, ಸನ್ಮನಃ - ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ, ಸರಸೀಭುವಿ - ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಲಿನೇ = ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ; ಮೇ = ನನ್ನ; ಮನಃ = ಮನಸ್ಸು; ಚಂಚರೀಕತಿ = ಭ್ರಮರದಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರ - ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ತಾವು ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡುವರು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಭ್ರಮರದಂತೆ ಇದೆ. ಭ್ರಮರವು ಹೇಗೆ ಒಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಪೂಜ್ಯರ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭ್ರಮರದಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ಈ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸರಸೀಭುವಿ ಹಾಗೂ ಚಂಚರೀಕತಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಚಾರ

ಕಮ್ಬಾ - ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ಮನಃ ಸರಸೀಭುವೀತಿ || 'ತೃತೀಯಾದಿಷು ಭಾಷಿತಪುಸ್ಕಂ ಪುಂವದ್ರಾಲವಸ್ಯ' ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಭಾಷಿತಪುಸ್ಕಸ್ಯಾಜಾದಿತೃತೀಯಾದಿಷು ವೈಕಲ್ಪಿಕಪುಂವದ್ರಾಬಾದ್ ಹಸ್ವನುಮೋರಭಾವಃ | ಚञ्चरीकतीति || चञ्चरीको भृङ्गः -

'द्विरेफपुष्पलिट्-भृङ्गषट्-पदभ्रमरालयः |

इन्दिन्दिरश्चञ्चरीको रोलम्बो बम्भरश्च सः ||' - इत्यभिधानात् |

ತದ್ವದಾಚರತೀತೃತಃ | 'ಸರ್ವಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇಭ್ಯಃ ಕಿವಾಚಾರೇ' ಇತಿ ಚञ्चरीकप्रातिपदिकादा-
चारार्थे किपि 'सनायन्ता धातवः' इति धातुसञ्ज्ञायां शप्तिवादीति द्रष्टव्यम् |

"ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ಮನಃ ಸರಸೀಭುವಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ - "ತೃತೀಯಾದಿಷು ಭಾಷಿತ-
ಪುಂಸ್ಯಂ ಪುಂವತ್ ಗಾಲವಸ್ಯ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುಂ-ಸಪುಂಸಕ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವುಳ್ಳ ಅಂದರೆ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯವಾದ ರಬ್ಬಕೈ ಆಚ್-ಆಕರವು ಮೊದಲಿರುವ ತೃತೀಯಾದಿ
ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಪುಂವದ್ರಾವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸರಸೀಭುವಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ
ಹಾಗೂ ಸುಮ್-ಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

"ಚಂಚರೀಕತೀತಿ" - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಂಚರೀಕ ಎಂದರೆ ಭ್ರಮರ ಎಂದರ್ಥ. "ದ್ವಿರೇಫ-ಪುಷ್ಪ ಲಿಪ್ತ-
ಭೃಂಗ- ಪಟ್ಟದ- ಭ್ರಮರ- ಅಲಯಃ | ಇಂದಿಂದಿರ- ಚಂಚರೀಕಃ ರೋಲಂಬೋ ಬಂಭರಶ್ಚ ಸಃ" -
ಎಂಬ ಶೋಕವಿರುವುದರಿಂದ. ಇಂತಹ ಭೃಂಗದಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಆಚರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

"ಸರ್ವಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇಭ್ಯಃ ಕ್ವಿಪ್ ಆಚಾರೇ" - ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಗಳ ಪರಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೆಂಬ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ವಿಪ್-ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುವುದು ಎನ್ನುವ ಗುಣನಂತೆ ಚಂಚರೀಕ ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ
ಪರಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ವಿಪ್-ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. "ಸನಾದ್ಯಂತಾಃ ಧಾತವಃ" ಸನಾದಿ
ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಕ್ವಿಪ್-ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೊನೆಗಿರುವ ಶಬ್ದವಾದ ಚಂಚರೀಕ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಈ
ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುಸಂಜ್ಞೆಯು ಬಂದು ರಪ್-ತಿಪ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯ ಎಂದರೇನು?

ವ್ಯಾ.ವಿ. - 'ತೃತೀಯಾದಿಮ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಂ ಪುಂವತ್ ಗಾಲವಸ್ಯ' (ಪಾ.ಸೂ. 7-1-74) - ಇದರ
ಅರ್ಥ - ಗಾಲವಾಚಾರ್ಯರ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಪುಂಲಿಂಗ ನಮುಸಕಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವುಳ್ಳ ಯಾವ ಇತ್ ಅಕ್ಷರವು ಅಂತ್ಯವಾಗಿರುವ ನಮುಸಕಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ
ಅಚ್ ಅಕ್ಷರವೇ ಆದಿಯಾಗಿಯುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ಮುಂತಾದ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪುಂವದ್ಭಾವ
ಮಾಡಿ. ಅಂದರೆ ಪುಂಲಿಂಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಹಾಗೂ ನಮ್‌ಗಳು ಹೇಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ
ಇಂತಹ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯ ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ನಮುಸಕೇ ಲಿಂಗಾಂತರೇ ಚ ಯಸ್ಯ ಏಕಮೇವ
ವಾಚ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಂ ತಚ್ಚಬ್ಧಸ್ಯರೂಪಂ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಶಬ್ದೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ - ಎಂದು. ಅರ್ಥ
ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಮುಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಕ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕ
ಅಥವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಆಗಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಸ್ಯರೂಪವನ್ನು ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯ ಎಂಬ
ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಉದಾ - ಅನಾದಿಶಬ್ದದ ರೂಪವು ಹೀಗಿವೆ - ಅನಾದಯೇ ಅನಾದಿನೇ
ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಈ ಶಬ್ದವು ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರೀಪುಂನಮುಂ ಈ
ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ-
ವಾದರೋ ಉತ್ತತ್ವಭಾವ ಎಂಬುದು.

ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಂ - ಭಾಷಿತಃ ಪುಮಾನ್ ಯೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೇನ ತತ್ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಂ.
ಇದನ್ನು ಒಂದು ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವರು -

ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಮುಪಾದಾಯ ಪುಂಸಿ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ |

ನಮುಸಕೇಽಪಿ ತತ್ ಚೇತ್ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಂ ತದುಚ್ಯತೇ ||

ಸರಸೀಭುನಿ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

(ಶ್ರೀನಿಧಿ) - ನನು ಸರಸೀಭುವೀತ್ಯಸ್ಯ ನಲಿನವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ನಮುಂಸಕಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಯಾಪಿ ನಮುಂಸಕತ್ವೇ 'ಇಕೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತ್ಯೌ' ಇತ್ಯನೇನ ಇಗಂತತ್ವೇನ ನುಮಿ ಕೃತೇ 'ಸರಸೀಭುನಿ' ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ಭುವೀತಿ ಚೇನ್ನ । ಸರಸೀಲಕ್ಷಣಭೂಮೌ ಉತ್ಪನ್ನೇ ನಲಿನೇ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಸಪ್ತಮ್ನಾಶ್ರಯಣಾತ್ । ಅಥವಾ ತೃತೀಯಾದಿಭು ಭಾಷಿತಮುಂಸುಂ ಪುಂದ-
ದ್ಗಾಲದಸ್ಯ ಇತ್ಯನೇನ ಪುಂನಮುಂಸಕಯೋರೇಕಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಭಾಷಿತಮುಂಸುತ್ವೇನ ಸ್ತೀಬತ್ವೇಽಪಿ ಪುಂವದ್ಭಾವವಿಧಾನಾನ್ನಲಿನವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ಮನಃಸರಸೀಭುವಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಲಿನೇ - ಇಲ್ಲಿ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಲಿನ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಲಿನ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿ ಸರಸೀಭುವಿಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರಸೀಭುನಿ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿಶೇಷಣಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯವಿಭವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಕಪದದ ಲಿಂಗವಚನಾ-
ದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಶೇಷ್ಯೇಣ ನಿಹಸ್ಯತೇ ಲಿಂಗಾದಿಕಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯದಿಂದ ಯಾವುದರ ಲಿಂಗವಚನಗಳು ಹಾನಿಯಾಗಲ್ಪಡುತ್ತವೋ ಎಂದು ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವರು.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಲಿನ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಮುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಸರಸೀಭೂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಮುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ 'ಇಕೋಽಚಿ ವಿಭಕ್ತ್ಯೌ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ವರ್ಣವೇ ಆದಿಯಾಗಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸೀಭೂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಗಂತತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮವು ಬಂದು ಸರಸೀಭುನಿ ಎಂದಾಗಬೇಕು ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ಸರಸೀಭುವಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭುವಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತಮೀಯು ಹಾಗೂ ನಲಿನೇ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಮೀಯು ವ್ಯಧಿಕರಣ ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸರಸೀಭುವಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಭುವಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಭೂಮಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗಾಗಿ ಸರೋವರವೆಂಬ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ನಲಿನೇ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೇರವಾದ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದು ವ್ಯಧಿಕರಣ. ಸಪ್ತಮೀಮಾತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಹೊರತು ಉತ್ಪನ್ನೇ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಹೃತಪದದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವ ಉತ್ಪನ್ನ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರಸೀಭುವಿ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದು.

ಉಭಯಲಿಂಗಕವಾದದ್ದು ನಲಿನಶಬ್ದ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ನನು ನಮಂಸಕಲಿಂಗನಲಿನವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಸರಸೀಭೂಶಬ್ದಸ್ಯ, ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಚ ವಿಶೇಷ್ಯನಿಷ್ಕೃತ್ವಾತ್ ಲಿಂಗಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಇಕೋಽಚಿ ಮಮಿ ಸರಸೀಭುನೀತಿ ಸ್ಯಾತ್, ಇತಿ ಚೀನ್ಮ । 'ವಾ ಪುಂಸಿ ಪದ್ಯಂ ನಲಿನಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ವಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಪದ್ಯಮಾರಭ್ಯ ಪ್ರಸೂನಮ್ ಇತ್ಯಂತೇನ ಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಕ್ಷೀರಸ್ವಾಮೀಕೋಃ 'ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಪದ್ಯ-ಮಾನಯ' ಇತ್ಯಾದಿದೂಪೇಣ ಯೋಗಶತಧರತೇಷ್ಯಾದೌ ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನೇನ ಚ ನಲಿನಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಭಯಲಿಂಗತಾಯಾ ವಿವಾಕರೇ ಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ಅದೋಷಾತ್ ।

'ಕಾಸಾರಃ ಸರಸೀ ಸರಃ' ಎಂದು ನೀರು ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಾರಿವರ್ಗದ ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾತು. ಅಲ್ಲಿ ಸರಸೀ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಸರೋವರ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ನಲಿನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಸರಸೀಭುನಿ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದು. ವಿಕೇಂದರೆ ನಲಿನಶಬ್ದವು ನಮಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯಾದ್ದರಿಂದ. ಎಂದರೆ, ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ವಾ ಪುಂಸಿ ಪದ್ಯಂ ನಲಿನಂ ಅರವಿಂದಂ ಮಹೋತ್ಪಲಮ್' (ಅಮರಕೋಶ. ವಾರಿವರ್ಗ) ಎಂದು ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪದ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಸೂನ ಎಂಬ ಶಬ್ದದವರೆಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಕ್ಷೀರಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ನಲಿನ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿದೆ ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಲಿನಶಬ್ದವು ಪುಂಲಿಂಗ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸರಸೀಭುವಿ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಅಭಿಯುಕ್ತರ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೀಗಿದೆ - ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಪದ್ಯಂ ಆನಯ ಎಂದು. ವಾಶಬ್ದದ ಸಂಬಂಧ ಪದ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಸೂನ ಎಂಬ ಶಬ್ದದವರೆಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪದ್ಯಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಪದ್ಯಂ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಅಸಾಧ್ಯವಾದೀತು. ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಶಬ್ದ ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಎಂಬುದು. ಪದ್ಯಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಎಂಬುದು ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಪಂಕಜನಿಕರ್ತಾರಂ ಪದ್ಯಂ' ಆನಯ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಭ್ರಮರದಂತಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವರಣೆ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ಯಥಾ ಚಂಚರೀಕಃ ಪುಪ್ಪೇಭ್ಯೋಽನ್ವೈರುದ್ಧರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ನಾನಾ-ವಿಧಾನ್ ರಸಾನ್ ಸ್ವಯಮುದ್ಯತ್ಯ ಮಧುರಂ ಮಧು ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ ತಥಾ ಮನ್ಮನೋಽಪಿ

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತಾನ್ ತಾದೃಶಾನ್ ನ್ಯಾಯಾನ್ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತ್ ಸತಾಂ ಸುಧಾಂ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಂ ಕರೋತೀತಿ ಚಿಂಚೀತಸ್ಯ ತಥಾ, ಯಥಾ ಚಂಚರೀಕಃ ಕಸ್ತಿಂಛಿತ್ ಸುಗಮರಸೇ ಪುಷ್ಪೇ ಸಕ್ಕದೇವ ರಸಂ ಸ್ವೀಕರೋತಿ | ಕಸ್ತಿಂಛಿತ್ ದುರ್ಗಮರಸೇ ಪುಷ್ಪೇ ತು ಆದಾವೇಕಂ ರಸಂ ಸ್ವೀಕೃತ್ ಪುನರುತ್ಪತ್ತೋತ್ಪತ್ತರಸಾಂತರಮಿತಿ ಬಹುವಾರಂ ಸ್ವೀಕರೋತಿ | ಕಸ್ತಿಂಛಿತ್ ಪುಷ್ಪೇ ತು ಏಕದಾ ಏಕರಸಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪುಷ್ಪಾಂತರಂಗತ್ವಾತ್ ತತ್ರತ್ಯಂ ರಸಂ ಸ್ವೀಕೃತ್ ಪುನಃ ಪರ್ಯಾದೃತ್ಯಾಗತ್ಯ ಪ್ರಾಗ್ಗೃಹೀತರಸೇ ಪುಷ್ಪೇ ಪುನಾ ರಸಾಂತರಂ ಸ್ವೀಕರೋತಿ ತಥಾ ಮನ್ಮನೋಽಪಿ ಕಸ್ಯಚಿನ್ನೂಲಸ್ಯೈಕಮೇವಾರ್ಥಂ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ ಕಸ್ಯಚಿನ್ನೂಲಸ್ಯ ಬಹುವಿಧ-ಮಪ್ಯರ್ಥಜಾತಮೇಕದ್ವಿದ ಕಸ್ಯಚಿನ್ನೂಲಸ್ಯ ತು ಆದಾವೇಕಮರ್ಥಂ ವಿಷಯೀಕೃತ್ ಮೂಲಾಂತರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರಂ ಪುನಃ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನನ್ಯಾಯೇನ ಪುನರ್ಮೂಲೇ-ಷ್ಠಾರ್ಥಾಂತರಂ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ, ತದನುಸಾರೇಣ ಅಹಮಪಿ ಕೃಚಿದೇಕೈಕಾರ್ಥನಿಬಂಧನಾತ್ಮಕಂ ಕೃಚಿಚ್ಛಾತ್ರಯದ್ವಯಂ 'ಕಿಂಚ ಅಪಿ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪೇಣಾನೇಕಾರ್ಥನಿಬಂಧನಾತ್ಮಕಂ ಕೃಚಿತ್ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನನ್ಯಾಯೇನ ವ್ಯವಹಿತಾರ್ಥನಿಬಂಧನಾತ್ಮಕಂ ಇತ್ಯನೇಕಪ್ರಕಾರೋಪೇತಂ ಗ್ರಂಥೀಕರೋತೀತಿ ತತ್ರಕಾರಾಣಾಂ ಚ ವ್ಯಕ್ತಿರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಚಂಚರೀಕತಿ ಮೇ ಮನಃ - ಭ್ರಮರದಂತೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿದೆ ಎಂದು ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭ್ರಮರದಂತೆ ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಭ್ರಮರವು ಅನೇಕ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯವರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾದ ರಸಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮನೋಹರವಾದ ಜೇನನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂತಹ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಾಗೆಯೇ ಭ್ರಮರವು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ರಸಸಿಗುವ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ರಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಷ್ಟವಾಗಿ ರಸ ಸಿಗುವ ಹೂವಿನಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಮೊದಲು ಒಮ್ಮೆ ರಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಹೂವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ರಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮೊದಲಿನ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾದ ರಸಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೋ ಅದೇ ರೀತಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಆಚಾರ್ಯರ ಮೂಲವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇನ್ನು ಯಾವುದೋ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಮೊದಲಿನ ಕಷ್ಟವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ

ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿ, ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಿಂಚಿ, ಅಪಿ ಚ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿ ಕೆಲವುದಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಂಹವು ಹೇಗೆ ಸುಮಾರು ದೂರ ಕ್ರಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಒಮ್ಮೆ ತಿರುಗಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡುವುದೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತ ಮಾಡುತ್ತ ಕೊನೆಗೆ ಸಿಂಹದಂತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಲಿನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಭೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಏನು?

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ನಲಿನಾಭೇದ ಉಕ್ತಃ । ಅಭೇದಶ್ಚಾತ್ರ 'ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತಃ' 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ವರೂಪೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ । 'ಸಾದೃಶ್ಯಾಭೇದ-ಸಂಶ್ರಯಾತ್'(2-3-ಶ್ಲೋ.74) ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದೀಯಾನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೀಃ । ತಥಾ ಚ ಯಥಾ ಪುಷ್ಪೇಷು ನಲಿನಂ ನಾನಾರಸಸಂಪೂರ್ಣಂ ತಥಾ ಗ್ರಂಥೇಷ್ವನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತತ್ರದಪೇಕ್ಷಿತಾ-ನೇಕಾರ್ಥಪರಿಪೂರ್ಣಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ - 'ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥೋ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್' ಇತಿ । ವಿತತ್ಸಂಭಾವನಾಯೋಕ್ತಂ - ಶ್ರೀಮದಿತಿ ॥ ಶ್ರೀಮತ್ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ್ಯಪೇಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಬೋಧಸಾಧನತ್ವರೂಪಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವಿಶ್ವಮ್ ಆನಂದತೀರ್ಥಂ ಮೌಕ್ತಾನಂದಸಂದಾಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಯ ಸ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಃ ಪೂರ್ಣ-ಪ್ರಮತಿಃ ಸ ವಿವಾರ್ಥಃ ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಲಿನೇ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಒಂದು ಕಮಲ ಎಂದು ಕಮಲದೊಂದಿಗೆ ಅನು-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಭೇದ ಎಂದರೆ ಸಾದೃಶ್ಯಾಭೇದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ 'ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತಃ, ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಂತೆ ಸಾದೃಶ್ಯಾ-ಭೇದ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೂವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವು ಅನೇಕ ರಸಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇದನ್ನು ತಾವೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಯೂ ಕೂಡ - 'ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥ-ವಿಸ್ತರಮ್' ಎಂದು. ಇದು ಸಂಭವನೀಯವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಶ್ರೀಮತ್' - ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವಿದೆ ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೆಂಬ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ

ಇರುವ ಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷಾನಂದಪ್ರದವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚನೆಮಾಡುವ ಆಚಾರ್ಯರು ಎಂದು ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂಬ ಪದ ಬಂದಿದೆ.

ಸಾದೃಶ್ಯಭೇದದ ಪ್ರಸಂಗ - ಸುಧಾದಲ್ಲಿ

** ಪೌರಾಣಾನಿ ಚ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಸಾದೃಶ್ಯಭೇದಸಂಶ್ರಯಾತ್ ।

ಸಾದೃಶ್ಯಚ್ಛ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಪಿ ಚಾಭಿದಾಮ್ ॥ 74 ॥

ಆಹುರೇಶೇನ ಜೀವಸ್ಯ ನ ಸ್ವರೂಪಾಭಿದಾಂ ಕೃಚಿತ್ । (2.3. ಅಧಿ.14)

ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯಭೇದವು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಅಭೇದವಲ್ಲ. ಸಾದೃಶ್ಯಭೇದ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳ ಸದೃಶವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಭಗವಂತನೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಪಾತತಃ ಅಭೇದಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು. ಗೌಣಾರ್ಥಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

** ಯಪಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದ ಎವ, ತಥಾಪ್ಯಭೇದವದಿತಿ ಸಂಬಂಧಃ । ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ । ತಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । ತತ್ಸಾಧನಾಃ = ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಸಾಧನಾಃ । ಸಾರ ಇತ್ಯನುಬಾದೇನ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ । ಕುತಃ? ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಕೇವಲೇಪ್ಯವಶಿಷ್ಯತೇ ಯತಃ । ಅಭೇದವತ್ ಅಭೇದಮಿವ । "ತತ್ರ ತಸ್ಯೇವ" ಇತ್ಯತ್ರೋಪಸಂಕ್ಷೇಪಮೇತತ್ । ಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗಾತ್ । ಯದ್ವಾಸ್ಯೇದ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಮುಪಲಕ್ಷಯತೇ । ಅತಃ ಏವೇತಿ ಸಂಬಂಧಃ । ಏತಾಃ ಪರೋದಾಹತಾಃ । ಹೀತಿ ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಂ ಸೂಚಯತಿ ।

ಅತಃ ಏವೇತ್ಯಸ್ಯೇವ ವಿವರಣಮ್ ಸಾಧಯೇತಿ । ಸಾಧನಯಮೇವಾಭೇದಃ ಸಾಧನಯಾಭೇದಃ । ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಗೌಣೋಪದೇಶ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ । ಅದ್ವೈತವಾದಿಭಿಃ ಖಲು ತತ್ಸಮ್ಮದಯೋರ್ವಿರುದ್ಧಸ್ವಾರ್ಥಿಕದೇಶತ್ಯಾಗೇನ ಏಕದೇಶಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಂ ಮುಖ್ಯಮಪ್ಪೀಕೃತಮ್ । ತತಃ ವರಂ ಪದದ್ವಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಪ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವಮಪ್ಯುಪಗಮ್ಯಂತುಮ್ । ತಾತ್ಪರ್ಯ-ಲಿಂಗಾನಿ ಚ ತತ್ರ ತತ್ರಾನ್ಯಥಾನೀತಾನಿ । (ಸುಧಾ)

ಪೀಲುಮೃತ್ಯುಃ ಫಲಂ ಪೀಲು ಪೀಲುನೇ ನತು ಪೀಲವೇ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ನನು ನಲಿನಪದಂ ನಪುಂಸಕಮತಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಣಮಪಿ ಸರಸೀಭುನೀತಿ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಸರಸೀಭುನೀತಿ ಪುಂಲಿಂಗಮಿತಿ ಚೇನ್ನ । ನಪುಂಸಕಲಿಂಗತ್ವೇನಪಿ ತಸ್ಯ ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯತ್ವೇನ ಪುಂದ್ರ್ಯವಾಂಗೀಕಾರಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ - 'ತೃತೀಯಾದಿಪು ಭಾಷಿತ-ಪುಂಸ್ಯಂ ಪುಂದ್ರ್ಯಾಲಪಸ್ಯ' ಇತಿ । ಆತ್ರ ಯತ್ರದಂ ಪುಂನಪುಂಸಕಯೋರೇಕೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿಮಿತ್ತೇನ ಪ್ರಪರ್ತತೇ ನ ತದ್ಭಾಷಿತಪುಂಸ್ಯಮಿತಿ ನ ತತ್ರ ಪುಂದ್ರ್ಯವಾಃ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ -

‘ಪೀಲುವ್ಯಕ್ಷಃ ಫಲಂ ಪೀಲು ಪೀಲುನೇ ನತು ಪೀಲವೇ |

ವೃಕ್ಷೇ ನಿಮಿತ್ತಂ ಪೀಲುತ್ವಂ ತಜ್ಜತ್ವಂ ತತ್ಪಲೇ ಪುನಃ ||

ಇತಿ | ಪ್ರಕೃತೇ ಚೇದಂ ಭೇದಾದೌ ಪುನಃ ನಲಿನೇ ನಮುಂಸಕೇ ಚ ಸರಸೀಭೂತತ್ವೇನೈಕೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಭಾಷಿತಮುಂಸ್ಯತ್ವಾತ್ ಸರಸೀಭುವಿತಿ ಪುಂವದ್ಭಾವೋ ಯುಕ್ತಃ | ಅಥವಾ ನಲಿನಪದಮಪಿ ಪುಂಲಿಂಗಮೇವ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಲಿಂಗಾನುಶಾಸನಸೂತ್ರೇ - ‘ಮಾನ-ಯಾನಾಭಿಧಾನನಲಿನಪುಲಿನ’ ಇತ್ಯಾದಿ | ತಥಾ ಚ ತದ್ವಿಶೇಷಣಾನಾಮಪಿ ಪುಂಲಿಂಗಮೇವೇತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ |

ಸರಸೀಭುವಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಲಿನೇ - ನಲಿನಶಬ್ದವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಸರಸೀಭುವಿ ಎಂದು ನಮುಂಸಕ-ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷಿತಮುಂಸ್ಯವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪುಂವದ್ಭಾವ ಇರುವುದರಿಂದ ಭುವಿ ಎಂದು ಪುಂಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ಸಂಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೆಯಾಗಿ -

ಪೀಲುವ್ಯಕ್ಷಃ ಫಲಂ ಪೀಲು ಪೀಲುನೇ ನತು ಪೀಲವೇ |

ವೃಕ್ಷೇ ನಿಮಿತ್ತಂ ಪೀಲುತ್ವಂ ತಜ್ಜತ್ವಂ ತತ್ಪಲೇ ಪುನಃ ||

ಪೀಲು ಎಂದರೆ ಗೋನು ಮರ. ಆ ಮರದ ಹಣ್ಣಲ್ಲೂ ಪೀಲು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಬಳಸುವರು. ಆದರೆ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪೀಲುಶಬ್ದದ ರೂಪ ಪೀಲುನೇ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇನ್ನು ಹಣ್ಣನ್ನು ಹೇಳುವ ಪೀಲುಶಬ್ದದ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೀಲವೇ ಎಂದಾಗುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಭೇದವಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮರದಲ್ಲಿ ಪೀಲು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪೀಲುತ್ವ ಎಂಬ ಜಾತಿಯನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಡುವುದು. ಇನ್ನು ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪೀಲುಜನ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೀಲು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಹಾಗಾಗಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಪುಂವದ್ಭಾವ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಂತೂ ಭೇಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕಪ್ಪೆ ಹಾಗೂ ಕಮಲ-ವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರಸೀಭೂತತ್ವ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿರುವುದು.

ಬಾಲಮನೋರಮಾದಲ್ಲಿ ಪೀಲುಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆ

•• "प्रवृत्तिनिमित्तैक्य" इत्यस्य प्रयोजनं दर्शयितुमाह--पीलुर्वृक्ष इति। यदा वृक्षविशेषः पीलुशब्दवाच्यस्तदा पुल्लिङ्गः पीलुशब्दः, यदा पीलुजन्यफलं पीलुशब्दवाच्यं तदा नपुंसकलिङ्गोऽयम्। "फले लृक्" इत्यणो लृक्। अत्र फले वाच्ये पुंवत्वं नेत्यर्थः। कुत

ಇತ್ಯತ ಆಹ- ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಭೇದಾದिति । वृक्षत्वव्याप्यजातिविशेषात्मकं पीलुत्वं वृक्षविशेषे वाच्यं प्रवृत्तिनिमित्तम् । फलविशेषे तु वाच्ये फलत्वव्याप्यजातिविशेषात्मकं पीलुत्वं प्रवृत्तिनिमित्तमिति प्रवृत्तिनिमित्तभेदादित्यर्थः । तदुक्तम् - "पीलुवृक्षः फलं पीलु पीलुने नतु पीलवे । वृक्षे निमित्तं पीलुत्वं, तज्जत्वं तत्फले पुनः ।" इति । (बालमनोरमा) (पा.सू. ७-१-७४)

ಚಿರೀರ್ಷಿತತ್ರಮವು ಜ್ಞಾಪನೀಯ

(ಅಫಾರಸರಂಜನೀ) - ನನು -

'ಅಥ ತತ್ತ್ವಪಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ ಯಥಾಮತಿ ।

ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಮುಖನಿಸ್ಸೃತಮ್'

ಇತಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ತಾನವತ್ ಚಿರೀರ್ಷಿತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವ ಕಿಂ ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮತಿ ಚೇನ್ನ ।

ಚಿರೀರ್ಷಿತಪ್ರಕಾರಾಣಾಮಪಿ ಜ್ಞಾಪನೀಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯ ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೇಗೆಂದರೆ, 'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯ....' ಎಂಬಲ್ಲಿ- ನಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಶೈಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು.

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಪದ್ಯದ ವಿವರಣೆ

** ಅಥೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಅವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾಹ । ಅಥ ತಸ್ಮಾದ್ ಗಾಂಭೀರ್ಯಾದಿದೃತತ್ವಾದिति वा तत्कृपया तेषां प्रागुक्तानां कृपया ॥ (ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಭಾವದೀಪ)

** ಅಥ ತತ್ಕೃಪಯಾ ತೇಷಾಂ ಮುಕ್ತುಂದಾದಿನಾಂ ನಮಸ್ಕೃತಾನಾಂ ಕೃಪಯಾ - (ಭಾವಬೋಧಃ)

** ಇದಾನೀಂ ಶಿಷ್ಯಮನಃ ಸಮಾಧಾನಾಯ ಚಿರೀರ್ಷಿತಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೀತೇ - ಅಥೇತಿ ॥ ತತ್ತ್ವಪಯಾ ತೇಷಾಂ ನಮಸ್ಕೃತಾನಾಂ ಮುಕ್ತುಂದಾದೀನಾಂ ಕೃಪಯಾ - 'ಆನಂದತೀರ್ಥಭಗವದ್ವಚನಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ಮಣಿ ಸುರಾಹೃದಿಕಾರಿಣೋಽತ್ರ' ಇತಿ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾಂತೇ ಸ್ವೇನ್ಯ-ವೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಯಥಾಮತೀತಿ ॥ ವಿಶಿಷ್ಟ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರಣೀ ದೇವಾನಾಮಧಿಕಾರೇಽಪಿ ಯಥಾಮತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರಣೀ ಅಸ್ಮಾಕಮಪ್ಯಧಿ-ಕಾರೋಽಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ॥ (ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ)

- ಅಥ ತತ್ತ್ವಪಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ ಯಥಾಮತಿ ।

ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಮುಖನಿಸ್ಸೃತಮ್ ॥ - ಎಂದು.

- ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಆ ಮುಕುಂದಾದಿ ಎಲ್ಲರ ಕೃಪೆಯಿಂದ. ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಟೀಕೆಯ ಕೊನೆಗೆ 'ಆನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ' ಎಂದು ತಾವೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಹೇಗೆ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಯಥಾಮತಿ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶಿಷ್ಟ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದರೂ ಯಥಾಮತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಮಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಕಲವಾಚ್ಯನಸದೇವೋತ್ತಮರಾದ ಆಚಾರ್ಯರು

(ಏರಿಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) ಯದ್ವಾ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ಸೂಚಯಂತಃ ತತ್ತಾರಯಂತುಂ ಸಕಲ-ವಾಚ್ಯನಸದೇವೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯಂ ಸಂಬೋಧ್ಯಾಶಾಸತೇ - ಶ್ರೀಮದಿತಿ || ಯತ್ರದೋರಿ-ಹಾಧ್ಯಾಹಾರಃ | ತೀರ್ಥಾರ್ಯಗುರುವರ್ಯಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯಃ ಸನ್ನನಃ ಸರಸೀಭುವಿ | ಸತ್ = ಪ್ರಾಣಃ, "ಸದಿತಿ ಪ್ರಾಣಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ತಸ್ಯ ಮನಃ ಸರಸೀಭುವಿ ಪ್ರಾಗ್ವದರ್ಥಃ | ಅನು-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇವ ನಲಿನಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮೇ ಯನ್ಮನಶ್ಚಂಚರೀಕ ಇತಿ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರೀಮತ್ ಮೇ ಮನಃ ಆನಂದ ವರ್ಧಯ, 'ಓನದಿ ಸಮೃದ್ಧಿ' ಇತ್ಯತೋ ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷೈಕ-ವಚನಮ್ | ಮನೋರಥಂ ಪಾರಯ ಇತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಮ್ |

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃಸರಸೀಭುವಿ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಲಿನೇ ಚಂಚರೀಕತಿ ಮೇ ಮನಃ ||

ಇಲ್ಲಿ ಪದಚ್ಛೇದ ಹಾಗೂ ಅನ್ವಯಗಳ ಕ್ರಮ ಹೀಗೆ - ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕಪದ. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತಪದದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಆನಂದ ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪದ. ಅದು ಆ ಸಮಸ್ತಪದದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದವಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪದಗಳಿವೆ. (1) ಶ್ರೀಮತ್ (2) ಆನಂದ, (3) ತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃಸರಸೀಭುವಿ ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗೆ - ಯತ್ ತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ನನಃ ಸರಸೀಭುವಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಲಿನಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮೇ ಯನ್ಮನಃ ಚಂಚರೀಕತಿ ತತ್ ಶ್ರೀಮತ್ ಮೇ ಮನಃ ಆನಂದ - ಎಂದು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ತೀರ್ಥಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ಗುರುವರ್ಯರಾದ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ. ಅವರೇ ಸತ್ - ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸದಿತಿ ಪ್ರಾಣಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಗುರುವರ್ಯರಾದ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಭ್ರಮರದಂತೆ ಸಂಚರಿಸು-

ತ್ರಿದೇಯೋ ಅಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡಿ. ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಪೂರಣೆ ಮಾಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಯತ್ ತತ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಆನಂದ ಎಂಬ ಪದವು 'ಓ ನದಿ ಸಮೃದ್ಧಿ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಲೋಟ್‌ಲಕಾರದ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆನಂದ ಎಂಬುದು ತ್ರಿಯಾಪದ

ಧಾತುವಿನ ಸಂಪೂರ್ಣರೂಪ ಹೀಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಆತ್ಮ ಎನ್ನುವ ಉಪಸರ್ಗವಿದೆ. ನಂತರ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಆ+ನಂದತು, ಆ+ನಂದತಾತ್	ಆ+ನಂದತಾಂ	ಆ+ನಂದಂತು
ಆ+ನಂದ, ಆ+ನಂದತಾತ್	ಆ+ನಂದತಂ	ಆ+ನಂದತ
ಆ+ನಂದಾನಿ,	ಆ+ನಂದಾವ	ಆ+ನಂದಾಮ

ಸನ್ನನಸರಸೀಭುವಿ

(ಕಾಶೀ) - ಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ವ್ಯಸಕ್ತಿ - ಶ್ರೀಮದಿತಿ || ಸತ್ = ನಿರ್ದೋಷಂ, ಸತ್ತು ಅನುಕ್ರೋಶೇನ ದ್ರವದ್ವಾ ಯನ್ನನಸ್ತದೇವ ಸರಸೀ = ಸರಃ, ತತ್ಕ್ರೋತಸ್ತೇ ಮನಸ್ಕೃತಸ್ಸಸ್ತ್ವೇವ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಭಿ-ವ್ಯಕ್ತೇಃ |

ಸನ್ನನಸರಸೀಭುವಿ - ಸತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೋಷರಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಸತ್ ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರು ಎಂದರ್ಥ. ಅವರ ಮೇಲಿರುವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ದ್ರವತ್ - ಹರಿಯುವ ಮನಸ್ಸು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಸರೋವರದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಈ ರೀತಿ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಟಿಪ್ಪಣೀಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣೀಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ಗುರುದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ವೇದವ್ಯಾಸಂ ಗುಣಾವಾಸಂ ಪೂರ್ಣಬೋಧಾನ್ ಮುನೀನಮಿ |

ವಂದೇಽಹಂ ಜಯತೀರ್ಥಾರ್ಯಾನ್ ತಥಾ ವೇದೇಶಯೋಗಿನಃ ||

ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಮುನಿಗಳಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನೂ ಕೂಡ ಹಾಗೆಯೇ ಜಯತೀರ್ಥಾರ್ಯರನ್ನು ವೇದೇಶಯೋಗಿಗಳನ್ನು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಯಾದವಾರ್ಯರ ಸ್ಮರಣೆ

ವೇದೇಶಮುನಿಸತ್ತಾದಸೇವಾಸಂಪ್ರಾಪ್ತವೈಭವಾನ್ |

ಯಾದವಾರ್ಯಾನ್ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಟೀಕಾಕಾರಾನಹಂ ಭಜೇ ||

ವೇದೇಶಮುನಿಗಳ ಸಮೀಚೇನವಾದ ಪಾದಸೇವೆಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದ ವೈಭವವುಳ್ಳ ನ್ಯಾಯ-
ಸುಧಾಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಯಾದವಾರ್ಯರನ್ನು ನಾನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾದ ನನ್ನಿಂದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರಚನೆ

ತತ್ಪಾದಾರಾಧಕಶ್ರೀನಿವಾಸೇನ ತದನುಗ್ರಹಾತ್ |

ಟೀಕಾಗೃಹೀತವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿದ್ವತಿಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಮಯಾ ||

ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲರ ಪಾದಾರಾಧಕನಾದ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಯಾದ-
ವಾರ್ಯರ ಪಾದಾರಾಧಕನಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾದ ನನ್ನಿಂದ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹ ಇರುವುದರಿಂದ
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಗ್ರಹಿಸದೇ ಇರುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆಯು
ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಚಂಚರೀಕತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ

ಚಂಚರೀಕತೀತಿ || ಯಥಾ ಹಿ ಭ್ರಮರಃ ಸಮಗ್ರಂ ಪುಷ್ಪರಸಂ ಪಾತುಮ್ ಅಸಮರ್ಥಃ ತಂ
ವಿಹಾಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಂತುಮಪಿ ಅಸಮರ್ಥಃ ತತ್ರೈವ ಪರಿಭ್ರಮತಿ ತಥಾ ಭ್ರಮರರೂಪಂ
ಮದೀಯಂ ಮನಃ 'ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ' ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇಃ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗತ-
ವಿಕವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರ-ಅರ್ಥಾವಗಾಹನಂ ಕರ್ತುಮಸಮರ್ಥಂ ತದ್ವಿಹಾಯ ಉತ್ತರ-
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಯ ಗಂತುಮಸಮರ್ಥಂ ಸತ್ ತತ್ರೈವ ಪರಿಭ್ರಮತಿ | 'ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ
ಸತಶ್ಚಾಪಿ', 'ಸ್ವಭಾವಾಜ್ಞಾನವಾದಸ್ಯ', 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಒಹು-
ಪ್ರಕಾರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರಣೇ ವಿವ ಅಸಕ್ತಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಚಂಚರೀಕತಿ ಇತಿ || ಹೇಗೆ ಒಂದು ದುಂಬಿಯು ಇಡೀ ಪುಷ್ಪದ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗಲೂ ಆಗದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ
ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತದೋ ಹಾಗೆ ಭ್ರಮರದಂತೆ ಇರುವ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಕೂಡ "ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ
ಬಹ್ವರ್ಥಃ" ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಂತೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ
ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವಗಾಹನೆ ಮಾಡಲು ಆಗದೇ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಿನ ಅನು-

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಾಕ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಆಗದೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ 'ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಶ್ಚಾಪಿ', (1-1-ಶ್ಲೋಕ 24) 'ಸ್ವಭಾವಾಜ್ಞಾನವಾದಸ್ಯ' (1-1-ಶ್ಲೋಕ 33), 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ' (1-1-ಶ್ಲೋ 66) ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು

- ** ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಶ್ಚಾಪಿ ಸ್ವಯಂ ಸದ್ವೇದವಾದಿನಃ |

ಅಸತಶ್ಚಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ತೇನಾನಿಷ್ಠಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್ || 23 || (ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ ಅನು.)

'ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸಮಗ್ರಜಗತ್ತನ್ನು ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪಿಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು 'ವಿಶ್ವಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಯದೇವಂ ತದೇವಂ ಯಥಾ ಶುಕ್ತಿರಜತಮ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ವಿಶ್ವವು ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ನೀಡಿ ಈ ಅನುಮಾನದ ಬಲದಿಂದ ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೂ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇದೆ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಖಂಡನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಅನುಮಾನದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶವಾದ ವಿಶ್ವಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಎಂಬುದನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಶ್ಚ ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾರಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ದೌ ಗಾಢಾ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ -

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ದೌ ಗಾಢಾ ನಚ ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾ

ನಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾ ನಚ ವಿದಿತವೇದಾ ಅಪಿ ವಯಮ್ |

ಪರಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ

ಪ್ರಪನ್ನಾ ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ಮಃ ಕಿಮಪಿ ಚ ವದಂತೋಽಪಿ ಮಹತಾಮ್ ||೮||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ - ವಯಂ = ನಾನು; ಶಬ್ದಾಬ್ದೌ = ವ್ಯಾಕರಣವೆಂಬ ಶಬ್ದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಗಾಢಾಃ = ಮುಳುಗಿದವರು; ನ = ಅಲ್ಲ; ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು = ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ; ನ ಚತುರಾಃ = ಬುದ್ಧಿವಂತರಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯೇ = ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ; ಪ್ರೌಢಾಃ = ಪ್ರೌಢಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು; ನ = ಅಲ್ಲ; ವಿದಿತವೇದಾಃ = ತಿಳಿಯಬೇಕಾದಂತಹ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರು; ನ = ಅಲ್ಲ; ಪರಂ =

ಇಷ್ಟಾದರೂ; ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ- ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ = ಶ್ರೀಮತ್ - ಪೂಜ್ಯರಾದ, ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರು- ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರೆಂಬ ಗುರುಗಳ, ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ - ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಮಾರ್ಗ -ವನ್ನು; ಪ್ರಪನ್ನಾಃ = ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ; ಕಿಮಪಿ ಚ = 'ಕಿಂಚ' 'ಅಪಿ ಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಕೂಡ; ಮಹತಾಂ = ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ; ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ಮ = ಗೌರವಪ್ರಾಪ್ತರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ಸಾರ - ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ವಿನಯ ಎದ್ದು ಕಾಣುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ತಮಗೆ ಬಂದ ಮಾನ್ಯತೆಯು ಕೇವಲ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನನಗೆ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಗಾಢತೆಯಿಲ್ಲ; ಮೀಮಾಂಸಾ- ದಲ್ಲಿ ಚಾತುರ್ಯವಿಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೌಢತೆ ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಇನ್ನು ತೀರ್ಥಯಜ್ಞೇಕಾದ ಅನೇಕ- ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಯಂ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಾಂತಪ್ರಯೋಗ ಸರಿಯೇ?

ಕಮ್ಬಾ - ನ ಶಬ್ದಾಽಧೀವಿತಿ || ನ ಚ ವಾಚ್ಯಮ್ 'ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋಶ್ಚ' ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಬಹುವಚನಸ್ಯ 'ಸವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ' ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ 'ವಯಮಿ'ತಿ ಬಹುವಚನಮಯುಕ್ತಮಿತಿ | 'ತ್ವಂ ರಾಜಾ ವಯಮಪ್ಯುಪಾಸಿತಗುರುಪ್ರಜ್ಞಾಭಿಮಾನೋಜಿತಾ- ಇತ್ಯತ್ರೋಜಿತತ್ವಂ ವಿಧೀಯತೇ | ನ ತು ವಿಧೇಯೋಽರ್ಥೋ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತ್ಯೇವ' ಇತಿ ಪದಮಜ್ಞಯಾ ವಿಧೇಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಾವೋಕ್ತಃ; 'ನ ಶಬ್ದಾಽದ್ವೀ ಗಾಢಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಚ ವಿಧೇಯತ್ವೇನ ಅವಿಶೇಷಣತಯಾ ನಿಷೇಧಾಪ್ರವೃತ್ತಯಾ ಬಹುವಚನೋಪಪತ್ತಃ | उत्तरार्धेऽपि वयं केवलं श्रीमत्पूर्णप्रमति- गुरुकारुण्यसरणिं प्रपन्नाः, अत एव किमपि च लोकविलक्षणं वदन्तः स्मः, तत एव महतामपि मान्याः स्म इति सर्वेषां विधेयत्वमेवेति द्रष्टव्यम् |

"ನ ರಜ್ಜಾಬ್ದೌ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ವಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಸ್ಮದೋದ್ವಯೋಶ್ಚ ವಿಕೃತ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದರ ವಿವಕ್ಷೆಯಿದ್ದಾಗ ಆಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬಹುವಚನದ. 'ಸವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ' ವಿಶೇಷಣ ಸಹಿತವಾದ ಆಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಕೃತ ಅಥವಾ ದ್ವಿತ್ವವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನದ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬರ್ಥದ ಈ ವಾರ್ತಿಕದ ನಿಷೇಧ ಇರುವುದರಿಂದ ವಯಂ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು.

'ತ್ವಂ ರಾಜಾ ವಯಮಪಿ ಉಪಾಸಿತಗುರುಪ್ರಜ್ಞಾಭಿಮಾನೋನ್ನತಾಃ' - ನೀನು ರಾಜನಾಗಿರುವಿ-
ಯಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಿ. ನಾನಾದರೋ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿರುವ ಬಲದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು' ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತತ್ವವು
ವಿಧೇಯವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ವಿಧೇಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ-
ವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬಹುವಚನಾದೇಶವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪದಮಂಜರೀ ಎಂಬ ಕಾರಿಕಾ-
ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧೇಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣತ್ವವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ 'ಸ
ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಢಾಃ ಮುಂತಾದವುಗಳು ವಿಧೇಯವಾದ್ದರಿಂದ
ಅಸ್ಮತ್ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಒಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಾರ್ತಿಕದ ನಿಷೇಧದ
ಪ್ರಮೃತ್ತಿಯಾಗದೇ ಬಹುವಚನವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಕೇವಲ
ಪೂಜ್ಯರಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರೆಂಬ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯದ ಸರಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ಹಾಗಾಗಿಯೇ
ವಿನೋ ಒಂದು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೂ
ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಧೇಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಹೊರತು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಲ್ಲ.

ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ ವೈರಾಗ್ಯಶತಕದಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗ

'ತ್ವಂ ರಾಜಾ ವಯಮಪ್ಯುಪಾಸಿತಗುರುಪ್ರಜ್ಞಾಭಿಮಾನೋನ್ನತಾಃ' ಎಂಬುದರ ಉತ್ತರಭಾಗ
ಹೀಗಿದೆ -

'ಪ್ಯಾತಸ್ತ್ವಂ ವಿಭವೈಃ ಯಶಾಸಿ ಕವಯೋ ದಿಕ್ಷು ಪ್ರತಸ್ತಂತಿ ನಃ |

ಇತ್ಥಂ ಮಾನಧನಾದಿದೂರಮುಭಯೋರಪ್ಯಾವಯೋರಂತರಮ್ |

ಯದ್ಯಸ್ಮಾಸು ಪರಾಹ್ಮುಖೋಽಸಿ ವಯಮಪ್ಯೇಕಾಂತತೋ ನಿಸ್ತುಹಾಃ || (51)

ಎಂದು. ಇದು ಮಹಾವೈಯ್ಯಾಕರಣನಾದ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ ವೈರಾಗ್ಯಶತಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕ.
ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಒಬ್ಬ ಸನ್ಯಾಸಿಯು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು - ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಏನೂ
ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಬಹಳ ಅಂತರವಿದೆ ಎಂದು ನೀನು ಚಿಂತಿಸಿ ನಮ್ಮಿಂದ
ಬಹಿರ್ಮುಖನಾದರೆ ನಾನೂ ನಿನ್ನಿಂದ ಬಹಿರ್ಮುಖನಾಗುತ್ತೇನೆ. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು
ರಾಜನಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ನಾನಾದರೋ ಗುರುಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ??
ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನು ನೀನು ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯ-
ವೈಭವದಿಂದ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೀಯೆ. ನಾನಾದರೋ ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಕವಿಗಳು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ
ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಗೌರವವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಇಬ್ಬರೂ ಸಮಾನ. ಹಾಗೂ ಧನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಿತಗುರುಪ್ರಜ್ಞಾಭಿಮಾನೋನ್ನತತ್ವ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಇತರನಾದ ರಾಜನನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಲು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಯಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಧರ್ಮವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಜನಕತ್ವರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಣತ್ವವು ಇಲ್ಲ.

ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋಶ್ಚ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

'ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋಶ್ಚ' (ಪಾ.ಸೂ. 1-2-59) ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿ - ಅಸ್ಮದಃ ಯಃ ಅರ್ಥಃ ತಸ್ಯ ಏಕತ್ವೇ ದ್ವಿತ್ವೇ ಚ ಬಹುವಚನಮ್ ಅನ್ಯತರಸ್ಯಾಂ ಭವತಿ | ಅಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ, ವಯಂ ಬ್ರೂಮಃ | ಸವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ | ಅಹಂ ದೇವದತ್ತೋ ಬ್ರವೀಮಿ |

ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯ, ಪ್ರತಿಪದ ಅನೇಕಾಕೂತಗರ್ಭಿತವಾದ ಸುಧೆ

(ಪರಿಮಳ) - ಶ್ಲೋಕಾನಾಂ ಚ ವಕ್ತವ್ಯಬಹುತ್ವೇಽಪಿ ಗ್ರಂಥಗೌರವಭಯಾತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ |

ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ(ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ) ಪ್ರತಿಪದಮ್ ಅನೇಕಾಕೂತಗರ್ಭಿತಾ |

ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಸುಧಾಸ್ಥಾಪಿತಾ ಗ್ರಂಥಾಲ್ಪತ್ವಾಯ ನೋಚ್ಛತೇ ||

ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವ ವಿಷಯಗಳು ಬಹಳಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಗ್ರಂಥವು ದೊಡ್ಡದಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸುಧಾಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಕ್ಷರ ಅನೇಕ ಗುಣಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದಾಗಿ ತೋರುವುದು(ಪ್ರತಿಭಾತಿ). ಆದರೂ ಗ್ರಂಥವು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಆಗಲಿ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗ್ರಂಥಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಲಿ ಎಂದು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪಕವಾದ ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಸುಧಾನಿರ್ಮಾಣ

(ಕುಂಡಲಗಿರಿ) - ಇದಾನೀಂ ಸ್ಥಾನಹಂಕಾರದ್ವ್ಯೋತನಾಯ ದೇವಾಧಿಕಾರಿಕಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನೇದಾನೀಂತನವ್ಯಾಕರಣಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಶೀಲನಮಾತ್ರಮೇವ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಹಿಂತು ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಾದಿಶಾಸ್ತ್ರವಿದುರ್ವರ್ತನಮೇವ | ತಥಾಪಿ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪಕಗುರುಕೃಪಾ-ಪಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಮಮಾಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋದ್ಯಮಃ ಸಂಭಾವಿತ ಏವ, ಇತ್ಯಾಹ - ನ ಶಬ್ದಾಭ್ಯಾ-ವಿತಿ || ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಾದಿವಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾಃ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ದೇವತೆಗಳೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವ್ಯಾಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆಯಷ್ಟೇ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಅಗತ್ಯತೆ ಇದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯತ್ನ ಸಂಭಾವಿತವೇ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಅಹಂಕಾರವಿಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ 'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಗಾಢತೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಏಕಸ್ಮೈವ ನ ಇಃ ಕಾಕುಸ್ತರಾರ್ಥಕತ್ವ ಅಥವಾ ನ ಇಃ-ದ್ವಯ

(ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೇಯ) - ವಯಂ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾ ನ, ಪರಂ ತಥಾಪಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯ-ಕೃಪಾಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಿಮಪಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ವದಂತೋಽಪಿ ಮಹತಾಂ ಮಾನ್ಯಾ ಸಃ | ಆತ್ರ 'ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾ ನೇತಿ ನ' ಇತ್ಯೇವಂ ನ ಇಾವೃತ್ಯಾ ಏಕಸ್ಮೈವ ನ ಇಃ ಕಾಕುಸ್ತರಾರ್ಥಕತ್ವೇನ ವಾ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪಯುಕ್ತಪಾಂಡಿತ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಯಂ ಶ್ಲೋಕ ಇತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ |

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾಃ - ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು 'ವಯಂ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾಃ ನೇತಿ ನ' ಎಂದು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಗಾಢತೆಯನ್ನು ಪಡೆದವರಲ್ಲ ಎಂಬುದಲ್ಲ; ಪಡೆದೇ ಇದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ-ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಒಂದೇ ನ ಇಃ ಅಂದರೆ ನ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಕಾಕುಸ್ತರಾರ್ಥಕ ಎಂದೊಪ್ಪಿ ನಾವು ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಢತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವರಾಗಿಲ್ಲವೇನು!! ಆಗೇ ಇದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂದರೇನು?

(ರಸರಂದನೀ) - 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಪದವಿಜಾತೀಯೈಃ ಸಜಾತೀಯಾ-ರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕೈರಪಿ ಅನೇಕೈಃ ಪದೈಃ ಗಭೀರಾಣಿ ನಾನಾಜಾತೀಯಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಅನ್ಯ-ಅನಿವಾರ್ಯಮಾನೋಪನ್ಯಾಸೇನ ತತ್ತನ್ಮೂಲಾಭಿಹಿತ-ಅಭಿಯುಕ್ತಸಂಪ್ರದಾಯಗತ-ಅರ್ಥ-ಸಮರ್ಥನರೂಪಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದೀಕ್ಷಾಸ್ವದಂ ತೇಭ್ಯೋ ಮಾನ್ಯತ್ವಪ್ರದಂ ಚ ಮೂಲಮಪಿ ಸಾಧಾ-ರಣಾನವಗ್ರಾಹ್ಯಮನೇಕಾರ್ಥಗರ್ಭಂ ಚ |

‘ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧೌ ಗಾಢಾಃ’ - ಚಂಚರೀಕತಿ ಮೇ ಮನಃ ಎಂದು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾದದ್ದು - ಒಂದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂದು ಕರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ ತಮ್ಮ ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಬಂದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ತಾವೇ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅನೇಕ ಶೈಲಿಯ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವಂತಹದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ತಡೆಯದಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಮೂಲಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಬಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವಂಥದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. ಆಗ ಅದು ಬುದ್ಧಿವಂತರಿಗೆ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ಆಗಿರಬೇಕು.

ಇನ್ನು ಮೂಲವಾದರೋ ‘ಮೂಲಮಪಿ ಸಾಧಾರಣ-ಅನವಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಅನೇಕಾರ್ಥಗರ್ಭಂ ಚ’ ಎಂದಂತೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಇರುವವರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರಬೇಕು - ಎಂದು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳು

(ರಸರಂಜನೀ) - ನ ಚೇದ್ಯತಮೂಲಸ್ಯೇದ್ಯತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಅನಧಿಗತವ್ಯಾಕರಣಮೀಮಾಂಸಾ-ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಚಿರಗುರುಕುಲವಾಸಾನಾಸಾದಿತಗೋಷ್ಠಜ್ಞೇಯವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಶಕ್ಯಕರಣಮ್ । ನ ಚೇದಂ ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಯಮೇಷು ಸಂಭಾವಿತಕಲ್ಪನಂ ಕಥಂಚಿತ್ ಅಲ್ಪಕಾಲಗುರುಕುಲವಾಸ-ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಉಕ್ತವಿಧವ್ಯಾಭಾವೇನ ತಸ್ಯೈವ ಗೋಷ್ಠಪ್ರಮೇಯಪ್ರಾಪ್ತೃಪಾಯತೇನ ದ್ವಿತೀಯ-ವಿಶೇಷಣಾಭಾವಾತ್ । ಆದ್ಯವಿಶೇಷಣಕಲ್ಪನಸ್ಯ ತು ಮಮೂರ್ಘತತ್ಪುಲೀಭಕ್ಷಣಶಕ್ತಿಸಂಭಾ-ವನಾಹುಲ್ಕುತ್ವಾತ್ ಅಶಕ್ಯಕರಣೇ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರಹಾಸೇರಿತಿ ।

ಈ ರೀತಿಯ ಮೂಲವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಎರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಇವೆರಡುಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಸಾಧ್ಯ. (1) ವ್ಯಾಕರಣ-ಮೀಮಾಂಸಾನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಿರಬೇಕು. (2) ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಗುರುಕುಲ-ವಾಸಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ ರಹಸ್ಯವಾದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರಲ್ಲಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಅಲ್ಪಕಾಲ ಗುರುಕುಲವಾಸ-ವಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯ.

ಏಕೆಂದರೆ, ಚಿರಗುರುಕುಲವಾಸವೇ ಗೋಪ್ಯಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯ. ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೋ 'ಮುಮುಕ್ಷುಶಷ್ಟುಲೀಭಕ್ಷಣಶಕ್ತಿಸಂಭಾವನಾತುಲ್ಯತ್ವಾತ್' ಅಂದರೆ ಮೂರ್ಛಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಚಕ್ಕುಲಿ ತಿನ್ನುವ ಶಕ್ತಿಯು ಸಂಭಾವಿತವಾದಂತೆ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ವ್ಯಾಕರಣಮೀಮಾಂಸಾನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಅರ್ಥ.

ಸ್ವವಿಹಾರಪ್ರಕಾರಸೂಚನೆ

(ರಸರಂಜನೀ) - ತದಾನೀಂತನಮಂದಮತಿಮನೋವಚನಶಂಕಾಪಿಶಾಚಪೀಡಾಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹೋಪಗೂಢಂ ಪರಿಹರನ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಂತ್ಯಸಾಧಾರಣಾನವಧಾರಣೀಯಾರ್ಥಾನುಸಂಧಾನೋಪೋದ್ರೃತಾಮಲನಿಜಮಾನಸಸಮುದಿತಾಲೌಕಿಕಾರ್ಥಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸಮುದ್ಯುತನಿಜಾನಂದಸುಧಾಂಭೋಧಿನಿಮಗ್ನೋಽಪಿ ಶ್ರೀಗುರುಚರಣಭಕ್ತರಸಲಹರಿದತೇನ ಕ್ವಾಪ್ಯಾತ್ಯಂತಿಕಾವಸ್ಥಾನಮನಾಪನ್ನ ಇವಾಂತಿಕವಿನತವಿದ್ಯಾತನಯಾನಭಿಮುಖೀಕೃತ್ಯ ಸ್ವವಿಹಾರಪ್ರಕಾರಂ ವಾಗ್ವಿಸ್ತರೇಣ ಸೂಚಯತಿ - ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಾವಿತಿ || ಅಪಿ ಯದ್ಯಪಿ ವಯಂ ಶಬ್ದಾಬ್ಧೌ ಶಬ್ದವಿಚಾರಪರೇ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರೇ ಗಾಢಾ ಅವಗಾಹಮಾಣಾಃ ನಿದ್ರಾಂತಪರಿತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕಸಂತತಾವರ್ತನೋರ್ಧ್ವದೇಶನಿರೀಕ್ಷಣಕ್ಷೇತಾಸಾದಿತಾನುಸಂಧಾನವಂತೋ ನೇತಿ | ಏತತ್ಸೂಚನಾಯೈವ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಂ ವಿಹಾಯ - ಶಬ್ದಾಬ್ಧಾವಿತಿ || ಅಭಿಜ್ಞಪದಮವಜ್ಞಾಯ "ಗಾಢಾ" ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ |

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಮಂದಮತಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಹಾಗೂ ಮಾತಿನ ಶಂಕೆಯೆಂಬ ಪಿಶಾಚಿಯ ಪೀಡೆಯೆಂಬ, ಮಾತ್ಸರ್ಯವೆಂಬ ಮಹಾಗ್ರಹದ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಲು ಸರ್ವಸಮರ್ಥವಾದ ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವುಳ್ಳ ಅವರು ನಿಜವಾದ ಆನಂದಸುಧಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಅತ್ಯಂತವಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿದ್ಯಾವಂತರನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿನ ವಿಹರಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ಸೂಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧೌ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧೌ ಗಾಢಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಬ್ಧೌ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗಾಢಾಃ ಮುಳುಗಿರುವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ನಿದ್ರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತ ಸಂತತವಾಗಿ ಆವೃತ್ತಿಮಾಡುತ್ತ ಮೇಲೆ

ಅಕಾಶವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ವಿಷಯಗಳ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದು ಎಂದಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದೇ ವ್ಯಾಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಿಜ್ಞ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಗಾಢಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಭಿಜ್ಞ ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದವರು.

ನ ಚ ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ

(ರಸರಂಜನೀ) - ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ವೇದವಿಚಾರರೂಪೇ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚತುರಾಃ = ಚಾತುರ್ಯವಂತಃ । ವ್ಯವಹಿತಾನಾಮಪಿ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಕಿಂಚಿದೇಕವಾಕ್ಯತಾಸಂಪಾದನಂ ಕೃಚಿತ್ಕೃತ್-ಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಾನಾಂ ತತಃ ಏವ ಏಕವಾಕ್ಯತಾಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾನಾಮಪಿ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತಾಸಮರ್ಥ-ನಮ್ । ಅನ್ಯತ್ರ ಏಕಸ್ಥಿತ್ಯೇವ ವಾಕ್ಯೇ ಕಿಂಚಿದನುವಾದಕಂ ಕಿಂಚಿದ್ ವಿಧಾಯಕಮಿತಿ ದ್ವಿಧಾಕಲ್ಪನಮಿತ್ಯಾದ್ಯನೇಕವಿಚಾರಪ್ರಕಾರಪ್ರತೀಕ್ಷಣಪ್ರಕಟಿತವಾಕ್ಯಪ್ರಬಂಧನಿಬಂಧನಾಭಿನಿವೇಶ-ವಂತೋ ನೇತಿ । ಏತದ್-ವ್ಯಂಜನಾಯೈವ 'ಪೂರ್ವತಂತ್ರೇ' ಇತಿ 'ಪ್ರಾಜ್ಞಾ' ಇತಿ ಚಾನುಕ್ಯಾ 'ನಿಗಮಚರ್ಚಾ' ಇತಿ 'ಚತುರಾ' ಇತಿ ಚ ನಿವೇಶಿತಮ್ । ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಾಯಿಪಾರಾದೇಕವಚನೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೇನಪಿ ವಿಚಾರಪ್ರಕಾರಬಹುತ್ವದರ್ಶನಾಯ ಬಹುವಚನಮ್ । ತೇನ ಚ ತಾವದನು-ಸಂಧಾನಾಯ ಸವಿಶೇಷಃ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ । ನ ಕೇವಲಂ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಾವೇವ ಗಾಹಾಭಾವವಂತಃ ಕಿಂತು ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾ ನ ಚ ಚಾತುರ್ಯಾಭಾವವಂತಶ್ಚೇತಿ । ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪ-ಯೋಗಿಧರ್ಮಾಭಾವಸಮುಚ್ಚಯೇ ಚಶಬ್ದಃ । ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

"ನ ಚ ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ" - ಈ ಭಾಗದಿಂದ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥ ಇದು - ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತಾಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯವಹಿತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಇದೆ ಎಂದು ತೋರಿದರೂ ಅವುಗಳು ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು, ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯ ಅನುವಾದಕ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯ ವಿಧಾಯಕ ಎಂಬ ಎರಡುಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು. ಈ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಿಚಾರಗಳ ಶೈಲಿಯ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ವಾಕ್ಯಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ವಾಕ್ಯಸಮೂಹವಾದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ, ನಾನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂಬ ಅಭಿನಿವೇಶವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರಮಾಡುವ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ಓದಿದವರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಚಾತುರ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಷ್ಟು ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ 'ಪೂರ್ವತಂತ್ರ' ಎಂದು 'ಪ್ರಾಜ್ಞಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ 'ನಿಗಮಚರ್ಚಾ' ಹಾಗೂ 'ಚತುರಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.

ನ ಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಃ ಹಾಗೂ ವಿದಿತವೇದ್ಯಾಃ

(ರಸರಂಜನೀ) - ನ್ಯಾಯೇ ಯುಕ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರೌಢಾಃ = ಪ್ರೌಢಿಮೋಪೇತಾಃ ಭಾಷ್ಯಕಾರಾದಿಭಾಷಿತ-ಪ್ರಮೇಯಜಾತೇ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ ಲಾಘವಯುಕ್ತಿಂ ಸಾಧಿಕಾಂ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದಧೀರಣಕಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವೀಕರಣಂ ಕಿಂಚಿದ್ವಾಧಕಂ ಚ ಹೇತುಂ ಸಂಪಾದ್ಯ ತದನುದಿತತದ್ವಿದೋದಿಶ್ರಪ್ರಮೇಯಪ್ರಕಲ್ಪನಮಿತ್ಯಾದಿ ಬಹುವಿಧವೈಯಾತ್ಮೋಪೇತಾ ನೇತಿ । ಅತಃ ಏವ 'ಗೌತಮಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶಿಕ್ಷಿತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ-ಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನ 'ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಃ' ಇತಿ ನಿಬದ್ಧಮ್ । ವಿದಿತಂ ವಿವಿಧವಿನೇಯವಂಚನೇನ ವಿಜನವನಾದಾವವಿರತಗುರುಪದಸೇವಾಸು ಜ್ಞಾತಂ ವೇದ್ಯಂ ಮಹತಾ ಪ್ರಯತ್ನೇನಾಪಿ ಜ್ಞೇಯಂ ಗೋಷ್ಯಂ ಪ್ರಮೇಯಂ ಯೈಶ್ಚೇ ತಥಾ ನೇತಿ । ಏತದರ್ಥಮೇವ 'ಅಧೀತೋತ್ತರತಂತ್ರಾ' ಇತ್ಯನಭಿಧಾಯ 'ವಿದಿತವೇದ್ಯಾ' ಇತಿ ವಚನಮ್ ।

'ನ ಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಃ' - ಯುಕ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರ, ವಾರ್ತಿಕಕಾರ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಲಾಘವಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿ, ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಮಂದವಾದ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರತಿವಾದಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ಅವನು ಹೇಳಿದೇ ಇರುವ ಅವನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಗೌತಮಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶಿಕ್ಷಿತಾಃ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೇ 'ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ವಿದಿತವೇದ್ಯಾಃ' - ಗೋಷ್ಯವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ಅನೇಕತರಹದ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವಂಚನೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ಜನರೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವಿರತಗುರುಗಳ ಪಾದಸೇವನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದ, ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಪ್ರಮೇಯವುಳ್ಳವರಲ್ಲ.

ಕಿಮಪಿ ಚ ವದಂತಃ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಕಿಮಪಿ ಚ ವದಂತಃ ಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದೇವೇತಿ । ಕಿಮಪಿ ವಿಲಕ್ಷಣಂ ತಬ್ಬಾಬ್ಜವ-

ಗಾಹಾದಿಮದ್ಧಿರನ್ವೈಃ ಸರ್ವಥಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಶಕ್ಯಮಧ್ಯಾತ್ಮಸಂಜ್ಞತಂ ಮೋಕ್ಷಾಂತರಂಗ-
ಸಾಧನವಿಷಯೋಭೂತಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಪರತತ್ತ್ವಂ ತದ್ಭಾನ್ಯಾನ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತೀಕವಿಶೇಷಾದಿ-
ರೂಪಮಪರತತ್ತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ದ್ವಿತೀಯಃ | ತಥಾ ಕಿಮಪಿ ಶಬ್ದಾದ್ಭವಗಾಹಾದಿಮದ್ಧಿರಪಿ
ಪರೀಕ್ಷಕೈರ್ನಿಬದ್ಧಮಶಕ್ಯಮುಕ್ತವಿಧಪದಸಮುದಾಯಂ ವಾ ಪದನಿವಹರೂಪಪಾತ್ಯನಿಚಯಂ ವಾ
ಮಾನವ್ರಾತಂ ವಾ ತತ್ತ್ವಬೋಧೋಪಯೋಗಿಪರೀಕ್ಷಕವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯಪ್ರಮೇಯಜಾತಂ ವಾ
ವದಂತಃ ಪ್ರತಿಪಾದಯಂತ ಇತಿ |

ಹೀಗಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯರಾಗಿ-
ದ್ದೇವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಕಿಮಪಿ ಚ ವದಂತಃ' - 'ಕಿಮಪಿ ಚ' ಎಂದರೆ 'ಏನೋ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥ. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ
ಮುಳುಗಿದ ಬೇರೆಯವರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವ
ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ರಹಸ್ಯವಾದ ಪರತತ್ತ್ವ
ಹಾಗೂ ಅದರ ಧ್ಯಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರತೀಕ ಮುಂತಾದ
ಅಪರತತ್ತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ - ಹಾಗೆಯೇ ಕಿಮಪಿ ಎಂದರೆ, ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರಾದ
ಬುದ್ಧಿವಂತರೂ ಕೂಡ ಬರೆಯಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ, (ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಬಂದ) ಅನೇಕಪದಗಳ
ರಾಶಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಪದಸಮುದಾಯವಾದ ವಾಕ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ
ರಾಶಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಪರಾಪರತತ್ತ್ವಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ವ್ಯುತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡುವ
ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಎಂದರ್ಥ.

ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಃ

(ರಸರಂಜನೀ)- ಮಾ ಭೂನ್ನಾನ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೋಕ್ತವಿಧವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತೃತ್ವಾಸತ್ತ್ವೇನೋಕ್ತಾಪತ್ತಿ-
ರುಕ್ತವಿಧವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಾಭಾವೇಽಪಿ ತತ್ತ್ವತ್ವತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇಣ ತು ಸ್ಯಾದೇವ
ಇತ್ಯತಃ ತತ್ತಯೋಜಕತ್ವಾಪಿ ಭಾವಾನೋಕ್ತಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ
ಪ್ರಪನ್ನಾಃ ಸ್ತಃ || ತಸ್ಯಾದೇವೇತಿ | ನನ್ನೇವಂ ಪ್ರವಚನವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಃ | ಗುರುಕಾರುಣ್ಯತ್ವಾಪಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯೋಪಯೋಗಿಧರ್ಮಾನಿವಿಷ್ಟಸ್ಯ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಮಾನ್ಯತ್ವೋಪಯೋಗಿ-
ಧರ್ಮಸ್ಯ ಚ ಸ್ವೀಕಾರಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ | ಪರಂ ಕೇವಲಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಮಿತಿ |

ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮಾನ್ಯರಾಗಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಅವಗಾಹನೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-

ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಮಾನ್ಯರಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇಂತಹ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮವೂ ಅವರಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧ. ಈಗ ತಾನೇ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯವಗಾಹನರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿ ಈಗ ತಾದೃಶವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ತನ್ನಮಿತ್ರಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ನಾವು ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಇದರ ಸಾರ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ಗುರುಪ್ರಸಾದವಷ್ಟೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಗುರುಪ್ರಸಾದವೇ ಪ್ರಮುಖಸಾಧನ. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರಚನೆಯೇ ಅಶಕ್ತ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ರಸರಂಜನೀ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಗುರುಕಾರುಣ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಧನ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಮಾಶಯಃ - ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಶಬ್ದಾಬ್ಜವಗಾಹಾದಿರೇವ ಪ್ರಧಾನಂ ಸಾಧನಮ್ | ಗುರುಪ್ರಸಾದಸ್ತು ಸಹಕಾರಿಮಾತ್ರಮ್ ಉಕ್ತತಾದೃಶಪ್ರಯೋಜಕಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ನಿಬಂಧನಿರ್ಮಾತೃತ್ವಮೇವ ನಿಖಲನಿಜೇದ್ಯತಾನಿಯಾಮಕಮಿತಿ ಚಾನ್ಯೇ ಮನ್ಯಂತೇ | ತನ್ಮಹತಾಂ ಮತಮತಿವರ್ತತ ಇತಿ ಬೋಧ್ಯಾನ್ ಬೋಧಯತುಂ ಪ್ರಾಗ್ಗುರುಕರುಣಾಸಚಿವಾನಾಂ ತೇಷಾ-ಮಸ್ಯದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಮುಖ್ಯಸಾಧನತಯಾಭಾವೋಽಭಿಹಿತಃ ತಾದೃಶಸಾಮಗ್ರೀಸಮುದ್ಭೂತ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಮಹನ್ನಾನ್ತೇ ಇದಾನೀಂ ತು ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮೇವೇತರನಿರಪೇಕ್ಷ-ತಯೋಕ್ತವಿಧವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಮುಖ್ಯಂ ಸಾಧನಂ ತದೇವ ಚ ತದುವಯೋಗಿ ಸರ್ವಂ ಸಂಪಾದ-ಯತೀತಿ ಕಿಂಶಬ್ದಾಬ್ಜವಗಾಹಾದಿನಾ | ತಥಾ ತತ್ಸಂಭವನಿಬಂಧನಿರ್ಮಾತೃತ್ವಮೇವ ಮಹನ್ನಹ-ನೀಯತಾಪ್ರಾಪಕಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ಕ್ಷೋಕ್ತಪ್ರಸಕ್ತಪ್ರಸರ ಇತಿ | ನನು ಗುರ್ವನುಗ್ರಹ-ರೂಪಸಹಕಾರಿಸಮುದಹಿತಶಬ್ದಾಬ್ಜವಗಾಹಾದಿರೂಪಮುಖ್ಯಸಾಧನಜನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಬಹುತಂತ್ರಪರಿಚಯವದ್ಧಿಃ ವಿನಿರ್ಜಿತಾನೇಕವಿದ್ವತ್ತರಿಷದ್ಧಿಃ ಮಹದ್ಗಿರತಿಶ್ಲಾಘ್ಯತಾಯಾ ದರ್ಶನೇನ ಕಥಂ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಮಹನ್ನಾನೀನೀಯತ್ವನಿಮಿತ್ತತಾನಿಜೇಧ ಇತ್ಯತೋ 'ಬೃಹತಾಂ' ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯೇಽಪಿ 'ಮಹತಾಂ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಇದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನ ಗುರುಪ್ರಸಾದವಾದರೋ ಕೇವಲ ಸಹಕಾರಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಯಾವುದೇ

ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಕೇವಲ ಅದು ಗುರುಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಷ್ಟೇ ನಿರ್ಮಿತವಾದಲ್ಲಿ ಸಕಲರೂ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ದೊಡ್ಡವರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಗುರುಕರುಣೆಯಿಂದ ಸಹಕೃತವಾದ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳ ಪರಿಚ್ಛಾನವು ನಾವು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಸಾಧನವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಹಾಗಾದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾದ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸಹಕೃತವಾದ ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಚ್ಛಾನವು ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರು ಮಾನ್ಯಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿಮ್ಮದಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವಿದೆಯೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು - ಹೌದು. ಎಲ್ಲಿ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕೇವಲ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಅದೇ ಮುಖ್ಯಸಾಧನ. ಅದೇ ಪ್ರಬಂಧನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಬ್ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅವಗಾಹನೆಯಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಕೇವಲ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರಬಂಧನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮಾನ್ಯರಾಗುತ್ತೇವೆ. ಇದರ ಸಾರ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯವೇ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯಸಾಧನ ಎಂದು.

ಅಲ್ಲಿ ಗುರ್ವನುಗ್ರಹವೆಂಬ ಸಹಕಾರಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಾಹನೆ ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯಸಾಧನಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯ ಇರುವವರೂ ಅನೇಕ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದವರಾದ ಮಹಾತ್ಮರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಗಳುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮಾನನೀಯವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಷೇಧಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಬೃಹತಾಂ' ಎಂದು ಹೇಳದೇ 'ಮಹತಾಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಮಹಾತ್ಮರೆಂದರೆ ಪರತತ್ತ್ವವಿದ್ಯಾಬೌ ಪ್ರವೀಣಾಃ ಎಂದರ್ಥ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಮಭಿಸಂಧಿಃ - ನಾತ್ರೋಕ್ತವಿಶೇಷಣವಂತೋ ಮಹಾಂತೋಽಭಿಮತಾಃ | ಕಿಂತು ಪರತತ್ತ್ವವಿದ್ಯಾಬೌ ಪ್ರವೀಣಾ ಏವ | ಯಥೋಕ್ತಮ್ -

ಮಹಾಂತಸ್ತೇ ಸಮಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಾಃ ವಿಮನ್ಯವಃ ಸುಹೃದಃ ಸಾಧವೋ ಯೇ |
ಯೇ ವಾ ಮಯೀಶೇ ಕೃತಸೌಹೃದಾರ್ಥಾ ಜನೇಷು ದೇಹಂಧರವಾರ್ತಿಕೇಷು ||
ಗೃಹೇಷು ಜಾಯಾತ್ಮಜರಾತಿರಾಸು ನ ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಾ ಯಾವದರ್ಥಾಶ್ಚ ಲೋಕೇ | - ಇತ್ಯಾದಿ |

ನ ಚ ತೇ ತಥಾವಿಧಾ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮಿತಿ |

ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ದೊಡ್ಡವರಿಂದ ನಾವು ಮಾನ್ಯರಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಗುರುಪ್ರಸಾದ

ಒಂದೇ ಸಾಕು ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಾಹನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅನುಪಯುಕ್ತ ಎಂದಿದ್ದರು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದು. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಾಹನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅದರಲ್ಲೂ ಗುರುಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಮಹಾತ್ಮರು ಅತಿಶ್ಲಾಘನೆ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕೇವಲ ಗುರುಪ್ರಸಾದವೊಂದೇ ಮಹಾತ್ಮರಿಂದ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕು ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು.

ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಚಯವಿರುವವರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದವರು ವಿವಕ್ಷಿತರಲ್ಲ. ಹೊರತು ಪರತತ್ವವಿದ್ಯೆಯ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು ಪ್ರವೀಣರಾದವರೇ ಮಹಾತ್ಮರು. ಇದನ್ನು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಮಹಾಂತಸ್ತೇ ಸಮಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಾಃ - ಭಾಗವತ

ಮಹಾಂತಸ್ತೇ ಸಮಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಾಃ ವಿಮನ್ಯವಃ ಸುಹೃದಃ ಸಾಧವೋ ಯೇ |
ಯೇ ವಾ ಮಯೀಶೇ ಕೃತಸೌಹೃದಾರ್ಥಾ ಜನೇಷು ದೇಹಂಭರವಾರ್ತಿಕೇಷು ||
ಗೃಹೇಷು ಜಾಯಾತ್ಮಜರಾತಿರಾಸು ನ ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಾ ಯಾವದರ್ಥಾಶ್ಚ ಲೋಕೇ |
ಎಂದು. (ಭಾಗ. 5.5.2-3)

ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ.

* ಮಹಾಂತಸ್ತೇ ಸಮಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಾಃ ಮಹಾತ್ಮರೆಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಮನಾಗಿರುವ (ವೈಷಮ್ಯ-ನೈರ್ಭೃಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲದ) ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವರು, ಇಂದ್ರಿಯಜಯವುಳ್ಳವರು. ಶಾಂತರು. ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಮತ್ಸರರಹಿತರಾಗಿದ್ದು ವಿಹಿತಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಪರಮೇಶ್ವರನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾದರೆ ಅದನ್ನೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ತೊರೆದು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಜನರಲ್ಲಿ, ಮನೆ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಸ್ನೇಹಿತರು ಹಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರೀತಿ ಇಡುವುದಿಲ್ಲ. ತಾವು ಬದುಕಲು ಎಷ್ಟುಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಮೃತ್ತ ಲೌಕದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ.

** ಕೇ ಮಹಾಂತಾಃ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮಾಹ - ಮಹಾಂತಾ ಇತಿ ಸಾರ್ಥಶ್ಲೋಕೇನ ||
ಸಮೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಿತ್ತಂ ಯೇಷಾಮ್ ಇತಿ ವಾ ಸಮಂ, ತತ್ತದ್ಯೋಗ್ಯತಾನುಚಿಂತಂ ಸಕಲಚೇತನಜ್ಞಾನಂ
ಯೇಷಾಮ್ ಇತಿ ವಾರ್ಥಃ | ಪರಸ್ಪರಂ ಸುಹೃದೋ ನ ಮತ್ಸರಯುಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಾಧವೋ

ರಾಗಾದಿರೋಷರಹಿತಾ ವಿಹಿತಾನುಷ್ಠಾನಾದಿನಾ ಸದ್ಗುಣಯುಕ್ತಾಃ । ವಾಶಬ್ಧಃ ಚಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಯೇ ಚೇಶೇ ಮಯಿ ಕೃತಂ ಸೌಹೃದಮೇವಾರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯೈಶ್ವೇ ತಥಾ । ದೇಹಂ ಬಿಭೃಂತೀತಿ ದೇಹಂಭರಾ = ವಿಷಯಾಃ ತೇಷಾಮೇವ ವಾರ್ತಿಕಂ = ವಾರ್ತಾ ನ ಹರಿವಿಷಯಾ ಯೇಷು ತೇಷು ಜನೇಷು ಗೃಹೇಷು ಜಾಯಾ ಬಾತ್ಮಜಾಶ್ಚ ರಾತಿರ್ಮಿತ್ರಂ ಚ ರಾ ಅರ್ಥಶ್ಚ ತೇಷು ಚ ಯೇನ ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಾ ಯೇ ಚ ಲೋಕೇ ಉತ್ತರೂಪೇ ಜನೇ ಯಾವಾನ್ ಶರೀರಯಾತ್ರೋಪಯುಕ್ತಃ ತಾವಾನೇವಾರ್ಥೋ ಧನಾದಿರೂಪೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥಾ ॥

ಶಬ್ದಾಭಿಪದೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಕರಣವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ

(ರಸರಂಜನೀ)- ಅಥವಾ ಯತ್ಪದವಾಕ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯೋಪಯೋಗಿಧರ್ಮವತ್ವಂ ಸೂಚಿತಂ ತದ್ವಿನಯೇನ ಭೂಷಯನ್ ಸ್ವಾನುಗ್ರಾಹ್ಯಾನ್ ತತ್ಪ್ರಕಾರಂ ಶಿಕ್ಷಯತಿ - ನ ಶಬ್ದೀತಿ ॥ ಅತ್ರ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾ ನಿರೂಪಣೇನ ಪದಪದೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಕರಣಪರಿಗ್ರಹಪ್ರತೀತಿಂ ಪರಾಕರೋತಿ । ತಸ್ಯ ಪರಿಮಿತತ್ವಾತ್ ।

ಅಥವಾ ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮಲ್ಲೂ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅದರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ನ ಶಬ್ದಾಭಿಗ್ರಾಹಾಃ' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಾಭಿಪದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪರಿಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ. ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಭಾವ.

ಗಾಢಾಃ, ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ,

ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ, ನ್ಯಾಯ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಅಥವಾ ಮಾದೃಶಾನಾಮೇವ ವಿಪಂ ವಚನಂ ವಿನಯಾದಿಪೂರ್ವಕಂ ನ ತ್ವನ್ಯೇಷಾಂ ತಸ್ಯಾನಂತತಯಾ ತದ್ವಿಷಯಪದನ್ಯಾಸಸ್ಯೈವಾಭಾವಾದಿತಿ ಸೂಚಯತ್ಯನೇನ । ವಿತರರ್ಥಮೇವ ಗಾಢಾ ಅವಗಾಹಮಾನಾ ಉನ್ಮಜ್ಜಮಾನಾ ಇತಿ ಪದಂ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇತಿ । ದಾಕ್ಯ-ಪದಾಭಿಮತಮರ್ಥಂ ದರ್ಶಯತಿ - ನಿಗಮೇತಿ ॥ ಭವತು ಸೋಽರ್ಥಃ ಕಥಂ ತಾವತಾ ತತೋ ಮೀಮಾಂಸಾರಾಭ ಇತ್ಯತಸ್ತಯೋರಂಗಾಂಗಿಭಾವಬೋಧನಾಯ ತಥಾಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ತಂ ವ್ಯನಕ್ತ - ಚರ್ಚೇತಿ ॥ ಅನೇನಾನ್ಯೇಷಾಂ ವಚನಂ ನ ಸ್ವಕಾರ್ಯಕಾರೀತಿ ಸ್ಫೋರಯತಿ । ಮೀಮಾಂಸಾಸ್ವಪ್ರವೇಶಾದೇವ । ಅತ ವಿವಾಹ - ಚತುರಾ ಇತಿ ॥ ಯತ್ರಾಪ್ತ ಪ್ರಮಾಣಶಿಕ್ಷಕತಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತನ್ಮ ತಾವದೇವ ಕಿಂತು ನ್ಯಾಯ-

ಶಿಕ್ಷಕತ್ವಾತ್ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯಮೃಚ್ಯತೇ, ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ನ್ಯಾಯ ಇತಿ || ಯದ್ವ್ಯಕ್ತಿ
'ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಸಚ್ಚಿತ್ತಾ ಕ್ರಿಯತೇ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತಃ' (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅ.1. ತ್ಸೋ.75) ಇತಿ |

ಅಥವಾ ನನ್ನಂತಹವರಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಿನಯಪೂರ್ವಕಮಾತುಗಳು ಸರಿಯಾಗಿವೆ. ಬೇರೆಯ-
ವರಿಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶಬ್ದಾಭಿಧಿ ಅನಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪದನ್ಯಾಸವೇ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಈ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು 'ಗಾಢಾಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು 'ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ' - ವೇದದ
ಇತಿರ್ತತ್ವವ್ಯತಾರೂಪವಾದ ಎಲ್ಲ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ದೈವೀ, ಪೂರ್ವ ಹಾಗೂ
ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ನ ಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಃ' - ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುವ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ
ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವು ನ್ಯಾಯಗಳ ವಿಶೇಷವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.
'ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಸಚ್ಚಿತ್ತಾ ಕ್ರಿಯತೇ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತಃ' (ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತಃ ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಸಚ್ಚಿತ್ತಾ

** ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಸಚ್ಚಿತ್ತಾ ಕ್ರಿಯತೇ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತಃ |

मानन्यायैस्तु तत्सिद्धिर्मीमांसा मेयशोधनम् ||६७||

** ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳು, ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು, ಅಥವಾ
ವ್ಯಾಪ್ಯ (ವಹ್ಯ ಭಾವ)ವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಪಕವನ್ನು (ಧೂಮಾಭಾವವನ್ನೂ)
ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಕಪ್ರಸಂಜನಾತ್ಮಕವಾದ ತರ್ಕವು, ಅಥವಾ ಆಗಮಗಳು,
ಅನುಮಾನವು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪಸಂಖ್ಯಾವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಲಕ್ಷಣ
ವಿಭಾಗ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಣವು, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ -
ವಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಗಳಾದ ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ
ಆಕಾರನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಪ್ರಮೇಯಸ್ವರೂಪದ ನಿರೂಪಣವು (ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ
ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ)

- ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ವಿಭಾಗ ಲಕ್ಷಣ ಪರೀಕ್ಷಾರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳು
ಮತ್ತು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕರೂಪವಾದ ನ್ಯಾಯವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ, ಆಗಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮ - ಧರ್ಮ ಮೊದ-
ಲಾದ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಚಾರವೇ ಮೀಮಾಂಸೆಯು.

** ಪ್ರಮಾಣೇತಿ || ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಾನಾಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಲಕ್ಷಣನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಿಭಾಗ-

ಲಕ್ಷಣಪರೀಕ್ಷಾರೂಪೇಣ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಮೃದ್ಧನಿರೂಪಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ । ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಾಗಮಾದಿ-
ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾದಿಪ್ರಮೇಯವಿಚಾರ ಏವ ಮೀಮಾಂಸೇತೃರ್ಥಃ ।

- ಪ್ರಮಾಣಾನಿ = ಪ್ರत्यಕ್ಷಾದಿನಿ ತ್ರಿಣಿ । ನ್ಯಾಯಃ = अनुमानाङ्गभूता व्याप्तिः । अथवा न्यायः
= व्याप्याङ्गीकारेऽनिष्टव्यापकप्रसङ्गनात्मकस्तर्कः । तस्यानुमानात्मकत्वेऽपि प्रमाणानु-
ग्राहकत्वातिशयवत्त्वज्ञापनाय पृथगुक्तिः । अथवा प्रमाणे = प्रत्यक्षमागमश्च, न्यायः =
अनुमानं, तस्य मीमांसायामभ्यहितत्वाद् भेदेनोपन्यासः । अथवा प्रमाणानां = प्रत्यक्षादीनां
न्यायः = प्रकारः स्वरूपसङ्ख्याविषयव्यवस्था । तस्य सच्छिक्षा = उद्देशलक्षणविभागपरी-
क्षाभिनिरूपणम् । तर्कशास्त्र इति तृतीयार्थे तसिः । तुराब्दे मीमांसा त्विति सम्बद्धयते ।
तत्सिद्धैः = तर्कशास्त्रव्युत्पादितैः । मेयशोधनं प्रमेयस्याऽरोपितकारनिराकरणेन स्वरूप-
निरूपणं क्रियते । मीमांसाशास्त्र इति शेषः । (सुधा जिज्ञासाधिकरणम्)

ಬಹುಜ್ಞತೃ ಎಂದರೆ ಅನ್ವೇಷಣ್ಣೀ ಅತಿಶಯೇನ ಬಹುರ್ಥಗ್ರಾಹಿತೃ

(ರಸರಂಜನೀ) - ನನ್ನೇಶೈಕಸ್ಥ ಮೂಲಸ್ಥ ಕತಿಪರ್ಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣೇ ಬಹುತ್ವಭಂಗಃ ಯಾವದರ್ಥ-
ಗ್ರಹಣೇ ತ್ವೇತತ್ವವ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರ್ಯಾಪ್ತದ್ವಾದಶವರ್ಷಾದಿರೂಪಕಾಲವಿಶೇಷಪರ್ಯವ-
ಸಾನಾಪತ್ಯೋತ್ತರಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥವಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಂ ನಾತ್ರ ಬಹುಜ್ಞತೃಂ
ವಿದ್ಯಮಾನಯಾವದರ್ಥಗ್ರಾಹಿತೃಂ ಕಿಂತ್ವನ್ವೇಷಣ್ಣೀತಿಶಯೇನ ಬಹುರ್ಥಗ್ರಾಹಿತೃಮ್ । ತಚ್ಚಾಲ್ಪ-
ತರಕಾಲ ಏವ ಯಥಾಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಸಂಭವತೀತ್ಯುತ್ತರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಂ ತಾವತ್ಯವ
ಬಹುಜ್ಞತೃವ್ಯವಹಾರಶ್ಲೋಪಪನ್ನ ಇತಿ 'ಚಂಚರೀಕತಿ' ಇತಿ ನಿರ್ದರ್ಶನೇನ ಉಪಪಾದಿತಮ್,

'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ದೌ ಗಾಢಾಃ' - ಒಂದೊಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೂಲಕ್ಕೆ ಕೆಲವೇ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಬಹಳ ತಿಳಿದವರು ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಒಂದೇ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಮೊದಲಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಮುಂದಿನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮಾಡಬಾರದಿತ್ತು ಎಂಬ
ಪ್ರಸಂಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ತಿಳಿದವರು ಎಂದರೆ, ವಿದ್ಯಮಾನ-
ಯಾವದರ್ಥಗ್ರಾಹಿತೃವಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಿಕೆ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತು
ಬೇರೆಯವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಹಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ
ಶಕ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರೂ ಬಹಳ ತಿಳಿದವರು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರ ಹಾಗೆಯೇ
ಉತ್ತರ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭ್ರಮರದಂತೆ ನನ್ನ
ಮನಸ್ಸು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿದ್ಯಮಾನಯಾವದರ್ಭಗ್ರಾಹಿತ್ವವೇ ಬಹುಜ್ಞತೃ ಎಂಬ ಶಂಕೆ

(ರಸರಂಜನೀ) - ತತ್ತ್ವಜಾ ಶಂಕೋದೇತಿ | ವಿದ್ಯಮಾನಯಾವದರ್ಭಗ್ರಾಹಿತ್ವೇನ ಬಹುಜ್ಞತೃ-
ಮಿತ್ಯುಚ್ಛತಾಂ ಕಿಮನೇನ | ನ ಚೋತ್ತರಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಬಹುಜ್ಞಾಂತರಸ್ಯ ತತ್ರ
ವ್ಯಾಪಾರಸಂಭವಾತ್ | ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ | ನ ಚಾನೇಕಕರ್ತೃಕತ್ವೇ ಕಂಠಾಯಿತತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ |
ತಾದೃಶಸ್ಯಾಪಿ ದೇವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೋಪಾದೇಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್ | ನ ಚ ತತ್ರ ಭಗವದ್ಜ್ಞಾ-
ಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಸಮಾಧಾನಮ್ | ಅತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್ ಆಚಾರ್ಯಾಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ
ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ | ಆನಂದತೀರ್ಥಗುರುಕೃಪಾಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಶಕ್ಯಸಮಾಧಾನತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ | ತಾಮೇತಾಂ
ಶಿಷ್ಯಮನೋಗತಾಮಾಶಂಕಾಂ ವಾ ನಿರಸ್ಯತಿ - ನ ಶಬ್ದೇತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಂಕೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಮಾನ-ಯಾವದರ್ಭಗ್ರಾಹಿತ್ವವನ್ನೇ ಬಹುಜ್ಞತೃ
ಎಂದು ಹೇಳೋಣ. 'ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽತಿಶಯೇನ ಬಹ್ವರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವಂ' ಎಂಬುದು ಬೇಡ. ಅಲ್ಲಿ
ಉತ್ತರಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗಬಂದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರು
ಉತ್ತರಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಮುಂದಿನ ಮೂಲಗಳಿಗೂ
ಕೂಡ. ಹಾಗಾದರೆ ಅನೇಕಕರ್ತೃಗಳು ಆಗುವುದಾದಲ್ಲಿ ಕಂಠಾಯಿತ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್
ಅನೇಕಜನರು ಸೇರಿ ಹೇಗೋ ಒಂದು ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಗ್ರಂಥವಾದೀತು | ಹಾಗಾಗಿ ಅದು
ಉಪಾದೇಯವಲ್ಲ.

ಈ ಆಕ್ಷೇಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ಕರ್ತೃಗಳಿರುವ ದೇವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಉಪಾ-
ದೇಯವಾಗಿ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಶೇಷ, ಪೈಲರು
ದೇವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಉತ್ತರ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆಚಾರ್ಯರ ಆಜ್ಞೆಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಅನೇಕರು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ
ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಕೇವಲ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ರಚನೆ ಮಾಡುವುದು ಬೇಡ
ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು ಕೂಡ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ
ಅನೇಕಶಂಕೆಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ದಿ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ಹೊರಟಿದೆ.

ಕಂಠಾಯಿತ ಎಂದರೇನು?

** ಕಂಠಾ = ಕಮು ಧಾತು ಧನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮೃಣ್ಮಯಭಿತ್ತಿ ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಿತ ಜೀರ್ಣ-
ವಸ್ತುವಿಂಡ. ಕಂಠಾ = (1) ಥಿಂದಿಬಟ್ಟೆ, ಹರಕುಬಟ್ಟೆ, ತೇಪೆ ಹಾಕಿದ ಬಟ್ಟೆ, (2) ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ;
ಕಂಠಾವತ್ ಆಚರಿತಂ = ಕಂಠಾಯಿತಂ. ಕಂಠಾದಂತೆ ಆಚರಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ
ಅದರಂತೆ ಇರುವಂತಹದ್ದು.

ಬಹುರ್ಥಕವಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ - ಸ್ವಾದಯಂ ಭವತಾಂ ಮನೋರಥಃ ಯದ್ವಯಂ ಗ್ರಂಥಃ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ಬಹುರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚೈವಮ್ | ಕಿಂತು ಅನಂತವೇದಾದಿತಬ್ಧ-ಪ್ರಮಾಣೈರನಂತೈರೀಶ್ವರಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈರನಂತಾಭಿಯುಕ್ತಭಿರನಂತವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಕ್ರಮಾದ್ಬಾಹು-ಗುಣ್ಯಾದಿನಾ ಪೂರ್ವತಮಮನಂತಂ ಪ್ರಮೇಯನಿಚಯಃ ನಿಶ್ಚಾಯಯತೀತ್ಯಯಮರ್ಥಃ -

ಒಟ್ಟುಬಿಪ್ರಾಯ ಇದು - ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಹೇಗೋ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಶಂಕೆಗಳು ಸರಿ. ಆದರೆ ಹೀಗಲ್ಲ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅನಂತ ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಈಶ್ವರ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಹಾಗೂ ಅನಂತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅನಂತವಾಕ್ಯಗಳ ಪ್ರಮೇಯಸಮೂಹವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಮಯಲಿಂಗಗಳ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂಶ-ವಾದರೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ. ಇದನ್ನು ಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಬಾಲಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಯಂತೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಅನಂತೋರ್ಥಃ ಪ್ರಕಟಿತಃ ತ್ವಯಾಣೌ ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹೇ |

ಯೇಷು ದಭ್ರಮತೀನ್ ದಭ್ರಾನ್ ಹಸತ್ಕುಚ್ಚೈಃ ಸತಾಂ ಸಭಾ || (ಮ.ವಿ.15-82)

ಅರ್ಥ - ತ್ವಯಾ = ನಿಮ್ಮಿಂದ, ಆತ್ಮಪರಿಷ್ಕಷ್ಟೈಃ = ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೋಸ್ಕರ (ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಅಣೌ ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹೇ = ಬ್ರಹ್ಮ-ಸೂತ್ರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಭಾಷ್ಯರೂಪವಾದ ಅಣುವೇದಾಂತ-ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನಂತಃ = ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ, ಅರ್ಥಃ = ವಿಷಯವು (ಪ್ರಮೇಯವು), ಕೃಷ್ಣೇನ = ಬಾಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ, (ಆತ್ಮಪರಿಷ್ಕಷ್ಟೈಃ = ತಾಯಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅನಂತಃ ಅರ್ಥಃ = ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ-ವೆಂಬ ವಸ್ತುವು, ಅಣೌ = ಚಿಕ್ಕದಾದ, ಆನನಾಂತರೇ ಇವ = ತನ್ನ ಬಾಯಿಯ ಒಳಗೆ ಎಂಬಂತೆ, ಪ್ರಕಟಿತಃ = ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಹೋ = ಆಶ್ಚರ್ಯ.

ಮಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದರೂ ಅಮಿತಾರ್ಥಕ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಚಿಂತಾಮಣೀನ್ ಚಿಂತಯತೀ ಮಿತಾನಪ್ಯಮಿತಾರ್ಥದಾನ್ |

(ಇತ್ಯರ್ಥಿತೋ ವೃಥಾನ್ವದ್ಧಃ ಸೋನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸತಾಂ ಸುಧಾಮ್) || (ಮ.ವಿ.15-85)

ಇತ್ಯನೇಕಮಾನಸಿದ್ಧಮ್ |

ಮಿತಾನ್ ಅಪಿ = ಪರಿಮಿತಸ್ವರೂಪದವುಗಳಾದರೂ (ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ), ಅಮಿತಾರ್ಥದಾನ್ = ಪರಿಮಿತಿ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, (ಪರಿಮಿತ- ಶಬ್ದವುಳ್ಳವುಗಳಾದರೂ ಅಪರಿಮಿತ-ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ), ಚಿಂತಾಮಣೀನ್ ಚಿಂತಯಂತೀ = ಚಿಂತಾಮಣಿ ಎಂಬ ದೇವರತ್ನಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವ (ಚಿಂತಾಮಣಿ ಎಂಬ ದೇವರತ್ನಗಳನ್ನಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ), ಸತಾಂ ಸಭಾ = ಸಜ್ಜನರ ಸಮೂಹವು, ಏಷು = ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ದಭ್ರಮತೀನ್ = ಅಲ್ಪ (ಸಣ್ಣ) ಗ್ರಂಥಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳ, ದಭ್ರಾನ್ = ಅಲ್ಪಜನರನ್ನು, ಉಚ್ಛ್ರೈಃ ಹಸತಿ = ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿ ನಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಪ್ಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳ ರಾಶಿಯಿರುವ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಗ್ರಂಥೇಭ್ಯ ಏಭ್ಯೋಽಗಾಧೇಭ್ಯೋ ಯುಕ್ತಯೋ ನೋ ದುರುದ್ಧರಾಃ |

ಮನೋಮಾಂದ್ಯಾತ್ ತತೋ ಗ್ರಂಥಂ ವ್ಯಕ್ತರ್ಕತತಿಂ ಕುರು || (ಮ.ವಿ.15-87)

ಏಭ್ಯಃ ಅಗಾಧೇಭ್ಯಃ ಗ್ರಂಥೇಭ್ಯಃ = ಈ ಗಂಭೀರವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಯುಕ್ತಯಃ = ಯುಕ್ತಿಗಳು, ಮನೋಮಾಂದ್ಯಾತ್ = ಬುದ್ಧಿಯ ಅಲ್ಪತನದಿಂದಾಗಿ, ನಃ ದುರುದ್ಧರಾಃ = ನಮಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ತೆಗೆಯಲು ಅಶಕ್ಯಗಳು, ತತಃ = ಅದುದರಿಂದ, ನಃ = ನಮಗೆ, ವ್ಯಕ್ತರ್ಕತತಿಂ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹವುಳ್ಳ, ಗ್ರಂಥಂ ಕುರು = ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿರಿ.

ನೇಯಂ ಮರ್ತ್ಯಸಭಾ ಕ್ಷಮಾ

(ರಸರಂಜನೀ) - ನ ಚೇದೃಶೇ ಮಿಲಿತಾನಾಮಪ್ಯಸ್ಥಾಕಮವಕಾಶಃ | ಇದಂ ತು ಅತ್ಯಂತಾ-
ಸಂಭಾವಿತಂ ಯದನಂತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಣಮ್ | ಯದಾ ಹಿ ಶುಷ್ಕರಾದಿನೀಚದೇವತಾಮಾರಭ್ಯ
ಈಶ್ವರಪರ್ಯಂತಮಪರೋಕ್ಷವತಾಮಪಿ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯನೇಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಭವತೀತಿ ಪ್ರವಾದಃ
ಕಾ ವಾರ್ತಾ ತದಾವಶ್ಯವೇದ್ಯೋಕ್ತದೇವತಾಸ್ವರೂಪವೇದನಹೀನಾನಾಂ ಸ್ವಾತಿರಿಕ್ತೈಕಪುರುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-
ರಹಿತಾನಾಮಿತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತಮೇವೋಕ್ತಂ ಬಹುಜ್ಞತ್ವಮಿತಿ | ಯದ್ಯಪಿ -

ಅಮಂದಮತಿಟೀಕಾಕೃತ್ಪ್ರಬಂಧತತಿಸಮೃತಮ್ |

ಮೇಯಂ ಸಾಕಲ್ಯತೋ ವಕ್ತುಂ ನೇಯಂ ಮರ್ತ್ಯಸಭಾ ಕ್ಷಮಾ ||

ತಥಾಪಿ ಸ್ವೀಯಕೃತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚಿದಾತ್ಮಕೈಃ |

ಹೀಗೆ ಇಂತಹ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾವು ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಸೇರಿದರೂ ಹೇಗೋ ಒಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಇನ್ನು ಆ ಎಲ್ಲ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತ ಅನಂತ-ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಂತೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವಾಗ

ಮುಷ್ಯರಾದಿನೀಚದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಈಶ್ವರನ ಪರ್ಯಂತವಿರುವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಸುಗುಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರವಿದೆಯೋ ಆವಾಗ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಅದರಂತೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಪುರುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನ ಬಗ್ಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕು? ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ಅರ್ಥತುಂಬಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯ ಇರಲೇಬೇಕು.

ಯದ್ಯಪಿ, - ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಈ ಮನುಷ್ಯಲೋಕ ಅಸಮರ್ಥವೇ. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಶಕ್ಯಂತೇ ನೈವ ಯಾವಂತಃ ವಕ್ತುಂ

(ರಸರಂಜನೀ) - ಕಿಂಚಿ -

ಯಾವಂತೋರ್ಥಾಃ ಪ್ರಭಾಸಂತೇ ತಾವಂತೋ ಗದಿತುಂ ಪುನಃ |

ಶಕ್ಯಂತೇ ನೈವ ಯಾವಂತಃ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಾ ಜನ್ಯರಿಹ ||

ನಿಬಂಧುಂ ನೈವ ತಾವಂತಃ ಇತಿ ಸರ್ವಾನುಭೂತಿಗಮ್ |

ಕಿಂಚಿ -

ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಇರುವ ವಿಷಯ ಇದು. ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತವೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಅಸಾಧ್ಯ. ಬರೆಯಲೂ ಅಸಾಧ್ಯ.

ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಃ ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ವಃ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಶ್ರೀಮದಿತಿ || ಶ್ರೀಮಂತಃ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕಪದ್ಧನಾಭಿತೀರ್ಥ-
ದಿಬಹುಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತಿಮಂತಶ್ಚ ತೇ ಪೂರ್ಣಾ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಂಪೂರ್ಣಾ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಾ
ತತ್ತದಧಿಕಾರಿಸ್ವರೂಪಾದಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣಾದಕ್ಷಾ ಮುರ್ತೀರ್ಷಾಂ ತೇ ತಥಾ, ತನ್ನಾಮಾನಶ್ಚ ತೇ
ಗುರವಶ್ಚ, ತೇಷಾಂ ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಕಾರುಣ್ಯಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹಮಿತಿ ಯಾವತ್ |
ಪ್ರಪನ್ನಾಃ = ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು 'ಅಥ ತತ್ತ್ವಪಯಾ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ಥಾನ ಇವ
ಪೂರ್ವಪ್ರಗಾತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಾರುಣ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕತ್ವೇ ಕಥನೀಯೇ ಕಿಂ ಪೂರ್ಣ-
ಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸ್ಯ ಏಕಸ್ತ್ವೇವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ | 'ಶ್ರೀಮತ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನ
ಉಪಸರ್ಜನತಯಾ ಪದ್ಧನಾಭಿತೀರ್ಥಾದಿಕಾರುಣ್ಯಪರಂಪರಾಯಾ ಅಧಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ | ಅತ ಏವ

‘ಕಾರುಣ್ಯಮ್’ ಇತ್ಯೇವಾನುಕ್ತಾ ‘ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಮ್’ ಇತ್ಯಾಹ | ಏಕಸ್ಥಿವ ವಿಶಿಷ್ಟೋಕ್ತಿಸ್ತು ಪರಮಮುಖ್ಯತಾಜ್ಞಾಪನಾಯೇತಿ ಹೃದಯಮ್ | ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಬೋಧಯಿತುಮನನ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಮಾಹ - ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ || ಅತ್ರ ‘ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾ ಮಾನ್ಯಾ ಸ್ಯಃ’ ಇತಿ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾದೇವ ‘ಜ್ಞೇಯಂ ಗಮ್ಯಮ್’ ಇತಿವತ್ ತಯೋಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವೋ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | ವಯಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಃ ‘ಕಮಪಿ ಚ’ ಯತ್ಕಿಂಚಿದಪಿ ‘ವದಂತೋಽಪಿ’ ‘ಕಂಚ, ಅಪಿ, ಚ’ ಇತಿ ವದಂತಃ ಸ್ಯಃ, ತತಃ ಏವ ಮಹತಾಂ ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ಯ ಇತಿ ಯೋಜನಾ |

‘ಪರಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ’ - ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು. ಪೂರ್ಣ ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದವರಿಗಿಂತ(ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ, ಪ್ರಮತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾದ ಆಯಾ ಆಧಿಕಾರಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ಮತಿಃ - ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅಂತಹ ಗುರುಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಇಂತಹ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಪತ್ತು ಇದೆ. ಅದೇ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದ ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತು. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಪಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ ಯಥಾಮತಿ |

ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಮುಖನಿಃಸೃತಮ್ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯವು ಈಗ ಮಾಡಲಿರುವ ಗ್ರಂಥರೂಪಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ?

ಉತ್ತರ - ಶ್ರೀಮತ್ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷಣದ ಮೂಲಕ ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಕಾರುಣ್ಯದ ಪರಂಪರೆಯೂ ಅಭಿಪ್ರೇತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಕಾರುಣ್ಯಂ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳದೆ ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಒಬ್ಬರನ್ನೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅವರ ಅನುಗ್ರಹ ಪರಮಮುಖ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು.

ಜ್ಞೇಯಂ ಗಮ್ಯಂ ಗುರೂಂಶ್ಚಾಪಿ - ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞೇಯಂ ಗಮ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸಹೋಚ್ಚರಿತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧನಭಾವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ

ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಪನ್ನಾ: ಮಾನ್ಯಾ: - ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸಹೋಚ್ಛರಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮಾನ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಪನ್ನತ್ವವು ಸಾಧನ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ನಾವು ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಕಿಮಪಿ ಚ ಎಂದರೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೂ ಕೂಡ, ಅಥವಾ ಕಿಂಚಿ ಅಪಿಚಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

“ ಅಥ ತತ್ತ್ವಪಯಾ - ಅಥೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾಹ | ಅಥ ತಸ್ಮಾದ್ ಗಾಂಭೀರ್ಯಾದಿಯುತತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾ ತತ್ತ್ವಪಯಾ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾನಾಂ ಕೃಪಯಾ || (ಭಾವದೀಪ)

ಪರಮಮುಖ್ಯ-ಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ಕಾರುಣ್ಯವು ದ್ವಿವಿಧ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಂ ಭಾವ: | ಅಸ್ಥಾಕಂ ಪರಮಮುಖ್ಯಗುರವ: ತಾವತ್ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯಾ: ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ:, ಮುಖ್ಯಗುರವಸ್ತು ಪದ್ವಿನಾಭತೀರ್ಥಾದಯ: | ಅಸ್ಥಾಭಿ: ತೇಷಾಮೇಷಾಂ ಚ ಕಾರುಣ್ಯಾನಿ ಸಂಪಾದಿತಾನಿ | ಅತ ಏವ ಪೂರ್ವಂ ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪಂದಿತಾ: ಪ್ರಾರ್ಥಿತಾಶ್ಚ | ತತ್ರಾದ್ಯಗುರೂಕಾಂ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಪರಮಮುಖ್ಯಮ್ | ದ್ವಿತೀಯಾನಾಂ ತು ಮುಖ್ಯಮ್ | ತದೇತತ್ ಪರಮಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವಿವಿಧಮಪಿ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಚಯಾದ್ಯಮುಖ್ಯಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷಯಾಮುಖ್ಯಮೇವ ಕಾರಣಂ ಭವತಿ | ತದ್ಭಾವಾತ್ ಸ: ನಿಶ್ಚಯೋಽಪಿ ಅಸ್ಥಾಸು ತತ್ಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾದೇವ ಸಿದ್ಧತಿ | ತಥಾಹ - ಮಹತಾಂ ಸಭಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣವಿಷಯೇ ಪ್ರಮೇಯವಿಷಯೇ ವಾ ಪ್ರಸಕ್ತೌ ತತ್ರ ವಕ್ರವ್ಯಬಹುತ್ವೇಽಪಿ ಆದಾವಸ್ಥಾಭಿ: ಅಲ್ಪಮೇವೋಚ್ಯತೇ | ತದೇವ ತೇಷಾಂ ಕಿಂಚಾಪಿಚೇತ್ಯಾದಿ-ರೂಪೇಣ ಬಹುವಿಧಂ ಭವತಿ | ಏವಮಾದಿವಿಧಂ ಕೇವಲಪದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಚಯಾದ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯೈಕಸಾಧ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತ:, ತೇಽಪ್ಯತಿತರಾಮ್ ಅಸ್ಥಾನ್ಯಾನಯಂತೀತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ಅನೇಕವಿಧಸಾಧನಸಾಮಗ್ರೀಸಂಪನ್ನಾನಾಮಸ್ಥಾಕಂ ನಾನು-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಸಂಭಾವಿತಮಿತಿ | ಅತ್ರ ಶ್ಲೋಕಾನಾಂ ವಕ್ರವ್ಯಾರ್ಥಬಹುತ್ವೇಽಪಿ ತಾವದ್ವರ್ಗನೇ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವಾದೇವೋಪರಮ್ಯತೇ | ಯಥೋಕ್ತಂ ಗುರುಭೀ(ಗುರುಗಳಿಂದ) ರಸ-ರಂಜನಾಮ್ -

ಅಮಂದಮತಿಟೀಕಾಕೃತ್ ಪ್ರಬಂಧತತಿಸಮೃತಮ್ |

ಮೇಯಂ ಸಾ ಕಲ್ಪತೋ ವಕ್ತುಂ ನೇಯಂ ಮತ್ಯಸಭಾ ಕ್ಷಮಾ ||

ಇತಿ | ಅಧಿಕಂ ತು ಗುವ್ಯಾಕಂ ರಸರಂಜನಾಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

ಒಟ್ಟುಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ನಮಗೆ ಪರಮಮುಖ್ಯಗುರುಗಳು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಮುಖ್ಯಗುರುಗಳು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದವರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಕಾರುಣ್ಯ ಅವಶ್ಯಸಂಪಾದನೀಯ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮೊದಲು ಅವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಆದ್ಯ-ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯ ಪರಮಮುಖ್ಯ. ನಂತರದವರದು ಮುಖ್ಯ. ಈ ರೀತಿಯ ಎರಡು ಕಾರುಣ್ಯವು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪರಿಚಯ ಎಂಬ ಅಮುಖ್ಯಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕೇವಲ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೇವಲ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥರೂಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಎಲ್ಲ ಮಹಾತ್ಮರು ಸಮ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಅಮುಖ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಹೀಗೆ ಅನೇಕವಿಧ ಸಾಧನಸಾಮಗ್ರಿ-ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನಮಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುವುದು ಅಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದನ್ನು ಗುರುರಸರಂಜನಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಮಂದಮತಿಟೀಕಾಕೃತ್ ಪ್ರಬಂಧತತಿ ಸಮೃತ್ ಮ್ |

ಮೇಯಂ ಸಾ ಕಲ್ಪತೋ ವಕ್ತುಂ ನೇಯಂ ಮರ್ತ್ಯಸಭಾ ಕ್ಷಮಾ || - ಎಂದು.

(ಅರ್ಥ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದೆ; ನೇಯಂ ಮರ್ತ್ಯಸಭಾ ಕ್ಷಮಾ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಡಿ. ಪುಟ.454)

ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿನ

ಬಹುವಚನದಿಂದ ಮೀಮಾಂಸಾತ್ರಯವು ವಿವಕ್ಷಿತ

(ಎರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - 'ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು' ಇತಿ ಬಹುವಚನಂ ಮೀಮಾಂಸಾತ್ರಯಾಭಿ-ಪ್ರಾಯೀಣ | ಅನ್ಯೇ ತು ನ ಪರಟೀಕಾಕಾರಾಣಾಮಿವ ಅಸ್ತದ್ವಿವರಣಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ-ಪರಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯಮಪಿ ತು ಗುರುತಮತ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಕರುಣಾಸಾಧ್ಯಮತೋ ನಾತ್ರಾ-ನಾದರಲೇಶಃ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ - ನೇತ್ಯಾದಿನಾ || ವಯಮಪಿ ಯದ್ಯಪಿ ಶಬ್ದಾಭೃಂ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರೇ ಗಾಢಾ ನೇತಿ ನ | ಕೃತವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರನದೀವಗಾಹಾ ಏವೇತಿ ಭಾವಃ | ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಶ್ಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾಶ್ಚ ನೇತಿ ನ | ತತ್ರ ತತ್ರ ಚತುರಾಃ ಪ್ರೌಢಾಶ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ | ವಿದಿತವೇದ್ಯಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪಯೋಗಿಸಾಮಗ್ರೀಸಂಪನ್ನಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ |

'ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾಃ' - ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ರೀತಿಯಾದ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

* ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಗ್ರಂಥಸ್ತವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೂ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಮ್ಮತವಾದದ್ದೆಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಟೀಕಾಕಾರರಂತೆ ನಮ್ಮ ವಿವರಣೆಯು ಕೇವಲ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಗುರುಗಳಲ್ಲೇ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನೃಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗಳೆಂದರೆ ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ -
ಅವರ ಗುರುಗಳು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು

(ಏರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ತಥಾಪಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಮ್ | ಶ್ರೀಮಾನ್ ಅನಂತಃ ತೇನ ತದ್ವಚನೇನ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಃ ಶ್ರೀಮನ್ನೃಧಶಾಸ್ತ್ರ-ಶ್ರವಣಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಃ ಫಲಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಯಃ ಸನಕಾದಿಮುನಯಃ ತೇಷಾಂ ಗುರುಃ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಃ | ತಸ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಕರುಣೈವ ಸರಣಿಃ ಪದ್ಧತಿಃ ತಾಂ ಪ್ರಪನ್ನಾ ಇತಿ ಯತ್ ತತ ಏವ ಮಾನ್ಯಾ ಸ್ತಃ | ಇತರತ್ ಮಾನ್ಯತಾಯಾಮಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಕಾರುಣ್ಯಂ = ಕರುಣಾ ಭೃಣಾ 'ಸರಣಿಃ ಪದ್ಧತಿಃ ಪದ್ಧೇತಿ ಚಾಮರಃ |

ಕದಾಚಿತ್ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಶ್ರೋತುಂ ಸ ಸನಕಾದಿಮುನಿಃ ಗಗನೇಽಲ್ಪ-ದೃಷ್ಟತನುಃ ಸಹಸ್ರಮಸ್ತಕೋಽನಂತೋಽಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ನನಂದ, ತದಾ ತೇ ಮುನಯಃ ಕಿಮಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಶ್ರವಣಸ್ಯ ಫಲಮಿತಿ ತಮುಪಸನ್ನಾಃ ಪಪ್ರುಃ | ತದಾ ಸಃ ನಿರ್ದುಃಖಾ-ನಂದಾನುಭವಲಕ್ಷಣೋ ಮೋಕ್ಷ ಏವ ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಂ ಫಲಮ್ ಇತ್ಯುಚ್ಚಗಾರೇತಿ ಸುಮಧ್ವ-ವಿಜಯೇ ಏಕಾದಶಸರ್ಗೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌಷಾ ಕಥಾ |

'ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ' - ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅನಂತ = ಶೇಷ ಎಂದರ್ಥ. ಅವನಿಂದ ಅಂದರೆ ಅವನ ಮಾತಿನಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಃ = ಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ ಎಂಬುದು. ಇದು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವರೇ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗಳು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸನಕಸನಂದನಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳು. ಅವರಿಗೆ ಗುರುಗಳು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು.

ಅವರ ಕಾರುಣ್ಯವೇ ಸರಣಿ ಅಂದರೆ ಪದ್ಧತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಗಾಹನೆಯು ಮಾನ್ಯತೆಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಅಪ್ರಯೋಜಕ.

ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಸನಕಾದಿಗಳು

• ಪ್ರಚುರಾಂತರಪ್ರವಚನಂ ಫಣಿರಾಡುಪಶುಶ್ರುವಾನ್ ಸಸನಕಾದಿಮುನಿಃ |

ಗಗನೇಽಲ್ಪದೃಷ್ಟವಪುರತ್ರಜನ್ಯೈಸ್ತ್ವರಿತಂ ನಿಲೀನರುಚಿರಾಪಪದಮ್ || 11-1 ||

ಒಮ್ಮೆ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೇಳಲು ಸನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಾವಿರಾರು ಹೆಡೆಗಳುಳ್ಳ ಶೇಷದೇವರು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. ಆಗ ಆ ಮುನಿಗಳು ಈ ಶ್ರೀಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಫಲ ಏನೆಂದು ಶೇಷ-ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಆಗ ಶೇಷದೇವರು ನಿರ್ದುಃಖವಾದ ಆನಂದಾನುಭವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಫಲ ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿದರು. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಕಥೆಯು ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು.

ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಅರ್ಥಕಥನ

(ಏರಿಬಾಕಾಚಾರ್ಯರು) - ಶ್ರೀಮತೋ ಹರೇಃ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿರಿಚ್ಛಾ ಮನೋರಥೋ ಯೇನಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ |

ವೇದಾಂತಮಾರ್ಗಪರಿಮಾರ್ಗಣದೀನದೂನಾಃ ದೈವೀ ಪ್ರಜಾಃ ವಿಶರಣಾಃ ಕರುಣಾಪದಂ ನಃ |

ಆನಂದಯೇಃ ಸುಮುಖಭೂಷಿತಭೂಮಿಭಾಗೋ ರೂಪಾಂತರೇಣ ಮಮ ಸದ್ಗುಣನಿರ್ಣಯೇನ ||

ಇತ್ಯಾದಿಸುಮಧ್ಯವಿಜಯೋಕ್ತೇಃ | ಸ ಚಾಸೌ ಗುರುಶ್ವೇತಿ ವಾ | 'ಮತಿಬುದ್ಧಿಪೂಜಾರ್ಥಭೃತ್'

ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಮತಿಶಬ್ದಸ್ಯೇಚ್ಛಾರ್ಥತಯಾ ವೈಯಾಕರಣೈರ್ವಿವರಣಾತ್ | 'ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ-ಪ್ರಾಗ್ಧತ್ |

ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂದರೆ ಹರಿ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಸಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ, ಅವನ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂದರೆ ಇಚ್ಛೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮನೋರಥ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತಿ ಎನ್ನುವ ಪದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. 'ಮತಿಬುದ್ಧಿಪೂಜಾರ್ಥಭೃತ್' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆ ಎಂದು ವೈಯಾಕರಣರು ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಿದೆ. ಅದು ಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಯಾರು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಿದರೋ ಅವರೇ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗಳು. ಇದು ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾತು.

ಮತಿಬುದ್ಧಿಪೂಜಾರ್ಥಮ್ಯಥ (೩-೨-೧೮೮) ಮತಿ: ಇಚ್ಛಾ | ಬುದ್ಧಿ: ಜ್ಞಾನಮ್ | ಪೂಜಾ ಸಕಾರ: | ಏತದರ್ಥಮ್ಯಥ
ಧಾತುಭ್ಯೋ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥೇ ಕಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ | ರಾಜ್ಞಾ ಮತ: | ರಾಜ್ಞಾಮ್ ಇಥ: | ರಾಜ್ಞಾ ಬುದ್ಧ: | ರಾಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾತ: |
ರಾಜ್ಞಾ ಪೂಜಿತ: | ರಾಜ್ಞಾಮರ್ಶಿತ: | ಅನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಶ್ವಕಾರ: | ಶೀಲಿತೋ ರಕ್ಷಿತ: | ಕ್ಷಾಂತ ಆಕ್ರುಶ್ಣೋ ಜುಠ
ಇತ್ಯಪಿ | (ಕಾಶಿಕಾ)

ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಾಯುವಿನ ಅವತಾರ

— *ಸುಮುಖ = ಒಳ್ಳೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳ ವಾಯುವೇ | ನೀನು, ಮಮ = ನನ್ನ, ಸದ್ಗುಣ-
ನಿರ್ಣಯೇನ = ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ, ರೂಪಾಂತರೇಣ = ಬೇರೆಯಾದ ಮಧ್ಯಾ-
ಚಾರ್ಯರೆಂಬ ರೂಪದಿಂದ, ಭೂಷಿತ = ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಭೂಮಿಭಾಗ: = ಭೂಮಿಯ
ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ವೇದಾಂತ = ಉಪನಿಷತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ, ಮಾರ್ಗ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-
ವೆಂಬ ದಾರಿಯ, ಪರಿಮಾರ್ಗಣ = ವಿಚಾರದಿಂದ, ದೀನ = ಶೂನ್ಯರಾದ, ದೂನಾ: = ಆದ್ವ-
ರಿಂದಲೇ ದು:ಖಗೊಂಡ, ವಿಶರಣಾ: = ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವರಿಲ್ಲದ, ನ: = ನಮ್ಮ, ಕರುಣಾಪದಂ
= ದಯೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ, ದೈವೀ: = ಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ, ಪ್ರಜಾ: =
ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು, ಆನಂದಯೀ: = ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸು. (ಮ.ವಿ. 2-3)

ಕುರುಪಾಂಡವನ್ಯಾಯೇನ ಈ ಮಾತು

(ವಿರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ: ಪೂರ್ಣಬೋಧಶ್ಚ ಗುರವ: ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಣತಾ
ಭಾರತ್ಯಾದಯಶ್ಚ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರವ: | ಕುರುಪಾಂಡವನ್ಯಾಯೇನೇಯಮುಕ್ತಿ: |
ಶ್ರೀಮಂತಶ್ಚ ತೇ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರವಶ್ಚ ತೇಷಾಂ ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಮಿತಿ ವಾ | ತದುತ್ತ-
ಮನ್ಯತ -

‘(ಆನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿನಿರ್ಮಿತಮ್ |)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ ಭಗವದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಂ ತತ್ಕರುಣಾಬಲಾತ್’ ಇತಿ |

ತೇಷಾಂ ಕರುಣಾಬಲಾತ್ ಇತಿ ತದರ್ಥ: , ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಷ್ಣೋ ಪೂರ್ಣಾ ಪ್ರಮತಿರಿಚ್ಛಾ ಯಸ್ಯೇತಿ
ವಾ ಶ್ರೀಮತೋ ಹರೇ: ಪೂರ್ಣಾ ಪ್ರಮತಿರಿಚ್ಛಾ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಾ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ: ಸ ಚಾಸೌ
ಗುರುಶ್ಚೇತಿ ವಾ ‘ಯಸ್ಯಾಹಮಾಪ್ತ ಆಪ್ತೇಭ್ಯೋ ಯೋ ಮ ಆಪ್ತತಮ: ಸದಾ’ (ಕಾಶಿಕೋ-
ಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ ಅಂತ್ಯತಲ್ಲೇಕ) ಇತಿ ಆಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇ: | ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಷ್ಣೋ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿರಿಚ್ಛಾ
ಯಸ್ಯಾ: ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಾ ಗುರುರ್ಯಸ್ಯೇತಿ ವಾ |

‘ವವ್ರೇ ಪರಂ (ವರಂ) ಸರ್ವಗುಣೈರಪೇಕ್ಷಿತಂ ರಮಾ ಮುಕುಂದಂ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೀಪ್ಸಿತಮ್ ||

(8-8-23)

ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತೇಃ | ತಸ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ | ಏವಮೇವ ವಿವೃತ್ಯಂತರಾಣಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಕೈರೂಪನೀಯಾನಿ |

ಅಥವಾ - ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಗುರು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಭವತಿ ಯದನುಭಾವಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಭಾರತೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದವರು. ಇವರುಗಳು ಶ್ರೀಮಂತರು ಸಂಪದ್ಭರಿತರು ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಗಳು’ ಎಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳು.

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಕುರುಪಾಂಡವನ್ಯಾಯ-ದಿಂದ. ಪಾಂಡವರು ಕುರುಗಳೇ ಆದರೂ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ‘ಸಂತಾನಬೀಜಂ ಕುರು ಪಾಂಡವಾನಾಂ’ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಅನ್ಯತ್ರ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ ಭಗವದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಂ ತತ್ಕರುಣಾಬಲಾತ್’ - ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ತತ್ಕರುಣಾಬಲಾತ್ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳ ಕರುಣೆಯ ಬಲದಿಂದ ಎಂದು.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು. ಅವನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ-ಪ್ರಮತಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛೆಯು ಯಾರಿಗಿದೆಯೋ ಅವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂದರೆ ಹರಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛೆಯು ಯಾರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗಳಾದ ಗುರುಗಳು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಇದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ‘ಯಸ್ಯ ಅಹಮಾಪ್ತಃ ಆಪ್ತೇಭ್ಯೋ ಯೋ ಮೇ ಆಪ್ತತಮಃ ಸದಾ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮತ್ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛೆಯು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವಳೇ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಯು ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. ಅವಳನ್ನೇ ಗುರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಗಳು ಎಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ. ಇವರ ಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಕಿಯಿಂದ ಊಹೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಕಾಠಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ

* - ನಮೋ ಭಗವತೇ ತಸ್ಮೈ ವಿಷ್ಣವೇ ಪ್ರಭವಿಷ್ಣವೇ ।
ಯಸ್ಯಾಹಮಾಪ್ತ ಆಪ್ತೇಭ್ಯೋ ಯೋ ಮ ಆಪ್ತತಮಃ ಸದಾ ॥

ಯಾವ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಆಪ್ತರಾದ ಶೇಷಾದಿಸಮಸ್ತರೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಪ್ತನು ನಾನಾಗಿರುವೆನೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಆಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ ಅಂತಹ ಪ್ರಭವನಶೀಲನಾದ ಪದ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ವವ್ರೇ ಪರಂ ಸರ್ವಗುಣೈರಪೇಕ್ಷಿತಂ ... — ಭಾಗವತ.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಏವಂ ವಿಮೃಶ್ಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣೈರ್ವರಂ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯತಾಗುಣಾಶ್ರಯಂ ।
ವವ್ರೇ ಪರಂ(ವರಂ) ಸರ್ವಗುಣೈರಪೇಕ್ಷಿತಂ ರಮಾ ಮುಕುಂದಂ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೀಶ್ವರಂ (8-8-22)

* ಏವಂ ವಿಮೃಶ್ಯವಿಚಾರ್ಯ ರಮಾ ನಿರಪೇಕ್ಷಮಪಿ ಮುಕುಂದಮೇವ ವವ್ರೇ । ತತ್ರ ಹೇತುಃ ।
ಅವ್ಯಭಿಚಾರೀತ್ಯಾದಿ ॥ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಿಃ ಅನ್ಯತ್ರಾವಿದ್ಯಮಾನೈಃ ಪರಿಪೂರ್ಣೈಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಸದ್ಭಿಃ ಕಲ್ಯಾಣೈಃ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಪ್ರಭವಾನಂದತೇಜಃಶಕ್ತಾದಿಭಿಃ ವರಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ
ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯತಾ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾಶ್ರಯತಾ ಪರಾನಪೇಕ್ಷಂ ಸ ಏವ ಗುಣಃ ತಸ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಸ್ವತಂತ್ರ-
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸುಶೀಲತ್ವಾದಿಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈಃ ನಿಮಿತ್ತೈಃ ಅಪೇಕ್ಷಿತಂ ವರಣೀಯಂ ಮಮೇಶ್ವರಮ್
ಅತಿಪ್ರಿಯಮ್ । ಯದ್ಯಪಿ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಯಮಾತ್ಮಾರಾಮತ್ವೇನ ಅನ್ಯನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ವಭಾವಿ
ತದ್ಗುಣಬಾಹ್ಯ ಅಸಮಾ ತದಪೇಕ್ಷಯಾಃಹಂ ತತ್ಸೇವಯಾ ಕೃತಾರ್ಥಾ ಸ್ಯಾಂ ಕಿಮನ್ಯೈಃ
ಪ್ರಾಕೃತ್ಯೈರಪೀತಿ ತಮೇವ ವವ್ರೇ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥ (೦೧ಗೇರಿ)

** ತನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಶ್ರೀಹರಿ. ಸರ್ವಗುಣಗಳೂ ಅವನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾಗಿದ್ದು ಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಗುಣಗಳು ತನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸದೇ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಭಿಚಾರ. ಒಂದು ಗುಣವಿದ್ದರೂ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣ ಇಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ ಅದೂ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಭಿಚಾರ. ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲದ ಸದ್ಗುಣವುಳ್ಳವ ಮುಕುಂದನೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಅವನು ತನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಗುಣವುಳ್ಳವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳೂ

ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವರಮಣನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸುವಿಶ್ವಾಸಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರಪೇಕ್ಷ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆತ ಅಪೇಕ್ಷಿತ, ಈಪ್ಸಿತ. ಇಂಥ ಪದ, ವೇದವೇದ್ಯ, ಮುಕುಂದ, ಮೋಕ್ಷದಾತನಾದ ಹರಿಯನ್ನೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ವರಿಸಿದಳು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ ಭಗವದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಂ — ವಿವರಣೆ

*ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ ತತ್ಕರುಣಾಲತಾ - ತಥಾ ಚ ಆನಂದತೀರ್ಥಾ ಖ್ಯಾಯೇ ಪೂಜ್ಯಸ್ವರೂಪವಂತಃ ಆಚಾರ್ಯಾಃ ತೈಃ ವಿನಿರ್ಮಿತಂ = ವಿಶೇಷೇಣ ಇತರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇನ ನಿರ್ಮಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಭಗವದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಮ್' ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಾನ್ಯಕೃತಭಾಷ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | ತೇಷಾಂ ಪೂರ್ವವಂದಿತಾನಾಂ ಕರುಣಾಲತಾತ್ || - (ಪ್ರ.ದೀ. ಭಾವದೀಪಿಕಾ)

* ಅತ್ರ ಭಗವತ್-ಪದೇನ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾದ್ಯುಕ್ತಾ ತತ್ಪ್ರೋಕ್ತತೇನ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸೂಚಿತಮ್ | 'ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಚ ಗೀತಾವಿಷಯಾದ್ಯೇವ ಅಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷಯಾದಿ ಇತ್ಯಪಿ | 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ' ಇತ್ಯತ್ರ ಚಕ್ಷುಃ ಖ್ಯಾದೇಶೇ ತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಫಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಾದೇಃ ಕರ್ತೃಗಾಮಿತ್ವಾಚ್ಚ ಆತ್ಮನೇಪದಮ್ | ತತ್ಕರುಣಾಲತಾ - ಆನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಕರುಣಾಲಾದಿತಿ ವದನ್ ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಣೀತಭಾಷ್ಯ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಸಾಮಗ್ರೀಸಂಪತ್ತಿಮ್ ಅಭಿಸಂಧತ್ತೇ || (ಭಾವರತ್ನಕೋಶಃ)

- ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪೂಜ್ಯಸ್ವರೂಪರಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಂ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ ಭಾಷ್ಯಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಆನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿನಿರ್ಮಿತಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ಕರುಣಾಲತಾ - ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವರ ಕರುಣೆಯ ಬಲದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ತಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ತತ್ಕರುಣೆ ಎಂದು.

ಅಹೋ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ - ಎಂಬಲ್ಲಿನ ವಯಂ ಪ್ರಯೋಗ

(ವಿರೀಬಾಳಾಚಾರ್ಯರು) - ತಥಾ ಚ ಭಾಗವತೇ 'ಅಹೋ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ ಯದತ್ರ ತೃಪ್ತಾಃ ಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ನ ವಿಚಿಂತಯಾಮಃ ಇತಿ' ಇತಿ |

'ವಯಂ ಮಾನ್ಯಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ.

‘ಅಹೋ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ ಯದತ್ರ ತ್ಯಕ್ತಾಃ ಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ನ ವಿಚಿಂತಯಾಮ ಇತಿ ||’ (7-2-38)
ಎಂದು.

ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾದರೂ ನಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲ

* ಅಹೋ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ ಯದತ್ರ ತ್ಯಕ್ತಾಃ ಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ನ ವಿಚಿಂತಯಾಮಃ ।

ಅಭಕ್ತ್ಯಮಾಣಾ ಅಬಲಾ ವೃಕಾದಿಭಿಃ ಸ ರಕ್ಷಿತಾ ರಕ್ಷತಿ ಯೋ ಹಿ ಗರ್ಭೇ ||38||

— ಬದುಕು, ಸಾವು ಎಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನೇ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಧನ್ಯ. ನನ್ನನ್ನುತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ನನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಾನೇನೂ ಚಿಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದುರ್ಬಲನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತೋಳ ಮುಂತಾದ ವನ್ಯಮೃಗಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾಗದೇ ಇದ್ದೇನೆ. ಯಾರು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗ ನನಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಿದ್ದನೋ ಅವನೇ ಹೊರಗೂ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

— ಬಂಧುವಿಯೋಗೇನ ಅನುಶೋಚನಸ್ಯ ಅಕಾರ್ಯಮುಕ್ತ್ಯಾ ತಾದೃಶಚಿಂತಾರಹಿತಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಯ ಧನ್ಯತ್ವಂ ರಕ್ಷಣಾಭಾವೇ ರಕ್ಷಣಾಂ ಕಥಮ್? ಇತ್ಯತೋ ಭಗವತ ವಿವ ರಕ್ಷಕತ್ವಂ ಚಾಹ — ಅಹೋ ವಯಮಿತಿ || ಅತ್ರ ಲೋಕೇ ಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ಮಾತಾಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ತ್ಯಕ್ತಾಃ । ರಕ್ಷಕರಹಿತಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ । ಅಬಲಾ ದುರ್ಬಲಾ ಅಪಿ ವೃಕಾದಿಭಿರಭಕ್ತ್ಯಮಾಣಾಃ । ಯೋ ಹಿ ಗರ್ಭೇ ರಕ್ಷತಿ ಸ ವಿವ ಸರ್ವದಾಪಿ ರಕ್ಷಿತಾ ರಕ್ಷಕ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಮಾತಾಪಿತೃವಿಯೋಗಾದಿಕಂ ನ ವಿಚಿಂತಯಾಮಃ । ಯದ್ಯಸ್ಮಾದಹೋ ತಸ್ಮಾದ್ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ ಹಿ - ಇತಿ ಯೋಜನಾ । (ಮಂದನಂದನೀ)

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಯೋಜನೆ

(ಕಾಶೀ) — ನನು ‘ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ’ ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯೈಃ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಥಾತಿಗಂ ಭೀರತೋಕ್ತೇಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮಂತರೇಣ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾದಮಪೇಕ್ಷಣೀಯತಾಪತ್ತೇಃ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ವಿನಯೇನ ವಾರಯತಿ — ನೇತಿ || ‘ವಯಂ ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಬ್ರಹ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾನಭಿಜ್ಞತಮುಚ್ಯತೇ । ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಿಬಂಧನಾನುಸಾರಿ ತದನನುಸಾರಿ ವಾ, ವದಂತಶ್ಚ । ತಥಾಪಿ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿ-ಮತ್ಯಂತಂ ಪ್ರಪನ್ನಾ ಅತೋ ಹಹತಾಮಪಿ ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ಮ ಇತಿ ಯೋಜನಾ ।

* ‘ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾ’ - ‘ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ’ ಎಂದು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥವು ಅತಿಗಂಭೀರವಾದುದು. ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಸರ್ವಜ್ಞರೇ ಆಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು। ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಲು ವಿನಯ-
ದಿಂದ 'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಿಮಪಿ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದದ್ದು
ಅಥವಾ ಅನನುಸಾರಿಯಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಗುರುಗಳ ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಮಾರ್ಗವನ್ನು
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೂ ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ವಯಂ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದ ಉಪಪತ್ತಿ

(ಕಾಶೀ) - ತೇನ 'ಅಸ್ಮದೋದ್ವಯೋಶ್ಚ' ಇತ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ ವಿಕಲ್ಪವಿಹಿತಬಹುವಚನಸ್ಯ 'ಪಟುರಹಂ
ಬ್ರವೀಮಿ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಸವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ | ಪ್ರಪನ್ನತ್ವಾದೇ-
ರ್ವಿಧೇಯತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ಯದ್ವಾ - 'ಅಹಮಸ್ಯೇ ಶಿಷ್ಯಾಶ್ಚ ವಯಮ್'
ಇತ್ಯೇಕಶೇಷಾಶ್ರಯಣಾನ್ ದೋಷಃ | ತಥಾ ಚ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪಯುಕ್ತಶಬ್ದಾ-
ಬ್ಧಿಗಾಢತ್ವಾದೇಃ ಸ್ವತೋಽಭಾವೇಽಪ್ಯಾಚಾರ್ಯಾನುಗ್ರಹಲಬ್ಧತತ್ವಾವಬೋಧಮೂಲಕತ್ವಾದಪಾ-
ದೇಯಮೇವೇದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

'ವಿದಿತವೇದ್ಯಾ ಅಪಿ ವಯಮ್' - ವಯಂ ಎಂಬ ಬಹುವಚನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೇಳುತ್ತಿರುವವರು
ಒಬ್ಬರೇ ಆದ್ದರಿಂದ. ಉತ್ತರ - 'ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಒಬ್ಬವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ಬಹುವಚನವು ವಿಕಲ್ಪೇನ ಬರುವುದು ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಯಂ ಎಂದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ
'ಸವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ರೀತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾದ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವಿದ್ದರೆ
ಆಗ ವಿಕಲ್ಪಿತ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಉದಾ - 'ಪಟುರಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ' ಎಂಬುದು.
ಪರಿಹಾರ - ಪ್ರಪನ್ನತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕೇವಲ ವಿಧೇಯವಾಗಿವೆ ಹೊರತು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ವಯಮ್ ಎಂಬುದು ಸರಿ. ಅಥವಾ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಬಹಳ ಧರ್ಮದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಟ್ಟು-
ಕೊಂಡು ಬಹುವಚನಪ್ರತ್ಯಯವು ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈಗ ಸವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಎಂಬ
ಹಿಂದಿನ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವಾರ್ತಿಕವು 'ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ 'ಬಹುಷು ಬಹುವಚನಮ್'
ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬಹುವಚನ ಬಂದಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಅಹಂ ಅನ್ಯೇ ಶಿಷ್ಯಾಶ್ಚ = ವಯಮ್' ಎಂದು
ವಿಕಶೇಷವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ 'ನಾನೂ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಶಿಷ್ಯರು' ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಈ
ಶಬ್ದ ವಯಂ ಎಂದು ಬಹುವಚನರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-
ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರ ಅವಗಾಹನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸ್ವತಃ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಚಾರ್ಯರ
ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಿಕ್ಕ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರದೀಪಟಿಪ್ಪಣೀಮಂಗಲಾಚರಣೆ -
ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ವಿಶ್ವೋತ್ತಮನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ಮನಿಹಿತಸ್ವಾಂತಾತ್ಮದತ್ತಾಭಯಂ
ತತ್ತದ್ಗೃತಹಿತಾಹಿತಾಹಿತಮತಿಧ್ವಸ್ತಂ ಹಿತಾನೀಹಿತಮ್ |
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಿತಾಮಿತೋತ್ತಮಗುಣಂ ಧಾತ್ವಾದಿದೇವಸ್ತುತಂ
ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭಮಚ್ಯುತಂ ಧೃತಿಮಯಂ ದೋಷಾತಿದೂರಂ ನಮಃ ||

ಸಕಲಲೋಕಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಅಚ್ಯುತನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇವೆ.
ಈ ಅಚ್ಯುತನು ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾರು ತಮ್ಮ
ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ಆಯಾಯ
ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತ ಜ್ಞಾನಅಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದ ವೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅನಂತವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನು.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಬೋಧರ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಲಿ

ನಿರಾಕೃತಾಸನ್ಮತಮೋಹಜಾಲೋ ನಿವಾರಿತಾಯೋಗ್ಯಜನಪ್ರಚಾರಃ |
ಸ್ಥಿರೀಕೃತಾಶೇಷಯಥಾರ್ಥಬೋಧಃ ಚಕ್ಷಾಸ್ತು ನಶ್ವೇತಸಿ ಪೂರ್ಣಬೋಧಃ ||

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಲಿ. ಅವರು ಸಮಸ್ತ ಕೆಟ್ಟ ಮತಗಳ ಮೋಹದ ಜಾಲವನ್ನು
ನಿವಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಅಯೋಗ್ಯಜನರ ಸಂಚಾರವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ-
ವನ್ನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ದೃಢವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯಸುದೋಕ್ತಅರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರದೀಪದ ರಚನೆ

ಗೂಢಭಾವಾನುಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ನ್ಯಾಯಸುಧಾಭಿಧಾ |
ತದರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋಽಯಂ ಪ್ರದೀಪಸ್ತನ್ಯತೇ ಮಯಾ ||

ಗೂಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವ ನ್ಯಾಯಸುಧೆ ಎಂಬ
ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾನು ಪ್ರದೀಪ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡು-
ತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಭಾರತೀಪತಿಪೂರ್ಣಬೋಧರ ಕರುಣೆಯಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಶಬ್ದಾದ್ವೈತ ಅಸಂಭಾವಿತ

ದೇವತಾಗುರುಪ್ರಸಾದಪೂರ್ವತ್ವತ್ ನಾತ್ರ ಗ್ರಂಥೇನಾದರಃ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ - ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ-
ವಿತಿ || ಭಾರತೀಭರ್ತುಃ ಪೂರ್ಣಬೋಧಸ್ಯ ಕರುಣಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾದ್ವೈತಮಸಂಭಾವಿತಮಿತ್ಯಾ-
ಶಯಃ |

(*) ದೇವತಾ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳ ಪ್ರಸಾದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ
ಅನಾದರವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ - 'ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿ ಗಾಢಾಃ' ಎಂದು. ಭಾರತೀ-
ದೇವಿಯ ಪತಿಯಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರ ಕರುಣೆಯಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವುದು
ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ

ಎಂಬುದರ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ - ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ ಪ್ರಣೀತಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮ-
ಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಾನ್ಧತಮಸಾವಕುಣ್ಠಿತತ್ವೇನಾಪ್ರಣೀತಮಿವ ಮನ್ಯಮಾನೋ ಭಗ-
ವಾನಾನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಃ, ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ, ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರೀಷ್ಯನ್
ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯಾ ಸ್ವಯಮನ್ತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ, ಅನವರತಮಿಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿರಪಿ
ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತಸ್ಯಾನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇ ಪ್ರಚಯಸ್ಯ ಚ ಹೇತುತಯಾಽವಿ-
ಗಿತಶಿಷ್ಠಾಚಾರಪರಂಪರಾದಿನಾವಗತಮವಶ್ಯಕರಣೀಯಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತ್ವಂ ಗ್ರಂಥಾದೌ ನಿಬಂಧಾತಿ
- ನಾರಾಯಣಮಿತಿ ||

ಭಗವತಾ - ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯೋಪೇತರಾದ, ಬಾದರಾಯಣೇನ - ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ,
ಪ್ರಾಣಿನಾಂ - ಸಾಕ್ಷಿ ಕರ್ತೃವಿಗಳ, ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ - ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ
- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು, ಪ್ರಣೀತಮಪಿ - ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಾಂಧತಮಸಾ -
ಅಸಾಧು - ಸರಿಯಲ್ಲದ ನಿಬಂಧ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೆಂಬ ಅಂಧತಮಸಾ - ಘನರೂಪವಾದ ಕತ್ತಲೆ-
ಯಿಂದ, ಅವಕುಂಠಿತತ್ವೇನ - ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ - ರಚಿಸಲ್ಪಡದೇ ಇರುವಂತೆ,
ಮನ್ಯಮಾನಃ - ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ, ಭಗವಾನ್ - ಪೂಜ್ಯರಾದ, ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಃ - ಶ್ರೀಮಧ್ವಾ-
ಚಾರ್ಯರು, ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ - ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಅಸ್ಯ

- ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ, ಭಾಷ್ಯಂ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಿಶೇಷವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನು, ವಿಧಾಯ - ಮಾಡಿ, ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ, ಕರಿಷ್ಯನ್ - ಮಾಡುತ್ತಾ, ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯಾ - ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಸ್ವಯಂ - ತಾವು, ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ - ಅಂತರಾಯ - ವಿಘ್ನಗಳಿಂದ ವಿಧುರೋಽಪಿ - ರಹಿತರಾದರೂ ಕೂಡ, ಅನವರತಂ - ಯಾವಾಗಲೂ, ಈಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿರಪಿ ಈಶ್ವರ - ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಣ - ಮುಳುಗಿರುವ ಅರ್ಥಾತ್ ಅದನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಕಾಯ- ದೇಹ ಕರಣವೃತ್ತಿರಪಿ - ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃ- ಕರಣವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರಾದರೂ, ಪ್ರಾಂಶ್ಚಿತಸ್ಯ - ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥದ, ಅನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇ - ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ, ಚ - ಹಾಗೂ, ಪ್ರಚಯಸ್ಯ - ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ, ಹೇತುತಯಾ - ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ, ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಂಪರಾದಿನಾ - ಅವಿಗೀತ - ವಿವಾದವಿಲ್ಲದ, ಶಿಷ್ಟ - ಶಿಷ್ಟರೆಂದು ಅಭಿಮತರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರೇ ಮುಂತಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ಆಚಾರಪರಂಪರಾದಿನಾ - ಸದಾಚಾರಪರಂಪರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ, ಅವಗತಂ - ತಿಳಿದಿರುವ, ಅವಶ್ಯಂ ಕರಣೀಯಂ - ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ, ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ - ನಾರಾಯಣ - ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ - ನಮಸ್ಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು, ಶಿಷ್ಯಾನ್ - ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ, ಗ್ರಾಹಯತುಂ - ತಿಳಿಸಲೆಂದು, ಗ್ರಂಥಾದೌ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ- ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ, ನಿಬಧ್ನಾತಿ - ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ - ನಾರಾಯಣಮಿತಿ - ನಾರಾಯಣಂ - ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಾರ - ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ - ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಏನು ಕಾರಣವೆಂದು ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂಜ್ಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರ ಫಲ ಸಾತ್ವಿಕರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗಲೆಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕೆಟ್ಟ ಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಾಡದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿ ಅನುಭಾಷ್ಯವಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಮುಂಚೆ ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧವಿದ್ದರೂ ತತ್ತ್ವಯುಕ್ತವಾದ ಅಜ್ಞಾನವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವಿಘ್ನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ತಮಗೆ ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿರಂತರ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಆಚಾರ್ಯರು ನಾರಾಯಣನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥದ ವಿಸ್ತಾರರೂಪವಾದ ಪ್ರಚಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇರುವ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸ ಮುಂತಾದವರ ಆಚರಣೆಯ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದಿರುವ ಎಲ್ಲರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರ ಬೋಧನೆಗಾಗಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ - ನಾರಾಯಣಂ ಎಂದು.

ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಎಂಬುದರ ಪೀಠಿಕೆ

(ಆನಂದ) - ತರ್ಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃತೋಪಯೋಗಿಸಮಗ್ರಗುಣಾಭಾವೇಽಪಿ ಕಿಂಚಿತ್-ಪ್ರವೇಶ-
ಸತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರಣಮಯುಕ್ತಮ್ । ಅನುಭಾಷ್ಯಕರಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ।
ನ ಚ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತೇನಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾ-
ಭಾವಾತ್ । ನ ಚ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ವೇದಾದಿ-
ನೈವ ಸಂಭವಾತ್ । ನ ಚ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸೂತ್ರೈರ್ವಿನಾಪಿ ಸಂಭವೇನ ತಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ
ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಕರಣಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯಾತಿಮರ್ಜ್ಜೇಯತ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರೈರ್ವಿನಾ
ತಜ್ಞಾನಾಸಂಭೇನ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಚ ಯಾವದರ್ಥಪರತಯಾ ಜ್ಞಾತಾನಾಮೇವ ಯಥಾವದ್
ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಾತ್, ಯಥಾವತ್ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಯಥಾವದ್ವೇದಾರ್ಥ-
ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇನ ತತ್ವಜ್ಞಾನಾಸಂಭವೇನ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಯಥಾವತ್ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ
ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಕರಣಂ ಯುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾಪಿ ಸಂಕರಾದಿಪ್ರಗಣಿತಭಾಷ್ಯಾದೇರೇವ
ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸಂಭವೇನ ತೇನ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವೇನ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ
ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಕರಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಮಾಹ -
ಭಗವತೇತ್ಯಾದಿ ॥

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಬರೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ
ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಇರುವ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.
ಏಕೆಂದರೆ, ಅನುಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ
ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕಾದರೂ ಅನುಭಾಷ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರಚನೆ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ.
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ
ಮುಖಾಂತರ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಉದಯವಾಗಿ ತನ್ನೊಲಕ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವೆನ್ನೋಣ

ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವು ವೇದಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೇ ಸಿಗುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲ! ವೇದದ ಅರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲದೇನೇ ಸಂಭವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥ-ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾದರೂ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಷ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲವೇ! ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲದೆಯೂ ವೇದದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ ವೇದದ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯಲು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲದೆಯೇ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಬರಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ. ಸೂತ್ರಗಳಾದರೋ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ, ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಯಥಾವತ್ತಾದ ವೇದದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ ಹಾಗಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ ಎಂದರೆ ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕರ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ರಚನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾಷ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಿಂದಲೇ ವೇದದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ತನ್ಮೂಲಕವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಎಲ್ಲವೂ ಯುಕ್ತ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಾನು-ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ” ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಭುಟಿಪ್ಪಣಿ ಹೊರಟಿದೆ.

ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ?

(ಆನಂದ) — ಅತ್ರ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿರಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯಾನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ನಿಬಧ್ನಾತೀತಿ ಸಂಬಂಧಃ । ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಿ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಅಸ್ತೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಕೋ ಹೇತುಃ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ — ಭಗವತೇತಿ ॥ ‘ಅಪಿ’ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ । ಯತೋ ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣ ಪ್ರಣೀತಮ್ ಅತ ವಿವೇಕಾರ್ಥಃ । ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮುನ್ಮತ್ ತಪ್ರಣೀತತತ್ವತುನಿವಾರಣಾಯ “ಭಗವತಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾಪಿ ವಿಪ್ರಲಂಛಣೋಕ್ತಮಿತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್— ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಾಯೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ನ ವಿಪ್ರಲಂಛ-ಮೂಲತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ - ಜೈಮಿನಿ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಭಗವತಾ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಜೈಮಿನಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಅವರ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಹೆಚ್ಚಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೇ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ ಭಗವತಾ ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಉನ್ನತ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ವಾಕ್ಯಸಮಾನ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದಿತ್ತು. ಅದರ ಪರಿಹಾರವು ಈಗ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಾಯ - ಉನ್ನತಪ್ರಣೀತಗ್ರಂಥತುಲ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೋಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಏಕೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿರಬಾರದು? ಎಂಬಾಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಾಯ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಕಲ ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದೊರಕಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ವಿಪ್ರಲಂಭಮೂಲ ಎನ್ನುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ.

ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಅಂಧತಮಸಾ

ಅವಕುಂಠಿತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ - ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

(ಆನಂದ) - "ಅಸಾಧು" ಇತ್ಯನೇನ ಸಂಕರಾದಿಪ್ರಣೀತಭಾಷ್ಯಾದೇಶತತ್ವಜ್ಞಾನಾನುಪಯೋಗಿತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ | ಅತ್ರ ಅಸಾಧುಪದಸ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ | ಏವಂ ಚಾಸಾಧೂನಾಂ ಯೇನಾಧವೋ ನಿಬಂಧಾಃ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಯದಂಧತಮಸಂ ತೇನ ಅವಕುಂಠಿತಂ ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ವಮಿತಿ ವಿಗ್ರಹಃ | ಪರಕೃತನಿಬಂಧಾನಾಮಸಾಧುತ್ವಂ ಚ ಸಮಯಪಾದೇ ಸ್ಫುಟಮ್ | 'ಅವಸಮಂಧೇಚ್ಛಸ್ತಮಸಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಅಚಿ ಸಮಾಗತೇನಂಧತಮಸಮಿತಿ ಸಿದ್ಧತಿ | ಅತ್ರ ಅವಕುಂಠಿತತ್ವಂ ನಾಮ ಪ್ರತಿ-ಬದ್ಧತ್ವಂ, ತತ್ವಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪಾದಕತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ | 'ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ' ಇತಿ, ಇವಶಬ್ದಸ್ತು ಪ್ರಣೀತತ್ವವ್ಯಾಘಾತಪರಿಹಾರಾರ್ಥಃ | ಪ್ರಣಯನಾಪ್ರಣಯನಯೋರ್ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್ | ಅಪ್ರಣೀತ-ಸಾಮ್ಯಂ ತು ತತ್ವಜ್ಞಾನಾನುಪಯುಕ್ತತ್ವಮೇವ |

ಯದ್ವಾ - ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಾಂಧತಮಸಪ್ರತಿಬಂಧೇನ ಸ್ವಸ್ಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪಾದಕತ್ವಾಭಾವೇನಿವ ಅನೈಷಾಂ ತದನುತ್ಪಾದಕತ್ವಾತ್ 'ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಸ್ಯಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವತ್ ನಾಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇತಿ ದ್ವೋತಯತುಮ್ - ಭಗವಾನ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ||

ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಅಂಧತಮಸಾ - ಇತರರಿಂದ ರಚನೆಗೊಂಡ ಭಾಷ್ಯಗಳು ನಿಬಂಧ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಅಸಾಧು ಎಂದರೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಸಾಧುಪದವನ್ನು ಅವೈತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು - ಅಸಾಧುಗಳ ಸಜ್ಜರಲ್ಲದ ದುಷ್ಟರ ಯಾವ ಅಸಾಧುವಾದ ನಿಬಂಧಗಳಿವೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಭಾಷ್ಯಗಳಿವೆ ಅವುಗಳೇ ಒಂದು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು. ಅದರಿಂದ ಅವಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ.

ಅವಕುಂಠಿತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ - ಪ್ರತಿಬದ್ಧತ್ವಂ. ಅರ್ಥಾತ್ ತತ್ವಜ್ಞಾನ-ಅನುತ್ಪಾದಕತ್ವಂ ಎಂದು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ದುಷ್ಪಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ದುಷ್ಪಭಾಷ್ಯಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದರಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಅಪ್ರಣೀತತ್ವಮಿವ - ಇವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವ್ಯಾಹತಿಯನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ದುಷ್ಪಭಾಷ್ಯಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ(ರಚನೆಗೊಂಡ) ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಅಪ್ರಣೀತವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ "ಇವ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರಚನೆ ಮಾಡದ ಗ್ರಂಥದಂತೆ ಆಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಾದರೋ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ - ಬೇರೆ ದುಷ್ಪಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗದೇ ಇದ್ದರೂ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದರಿಂದ "ಇವ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಗವಾನ್ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಬೇರೆಯವರಂತೆ ಇವರಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು 'ಭಗವಾನ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

* अवसमन्धोऽस्तमसः (५-४-७९) ; 'अव', 'सम्', 'अन्ध' एतेभ्यः परः विद्यमानात् तमस-शब्दात् 'अव' इति समासान्तप्रत्ययः भवति ।

ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಹಾಗೂ ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ ಎನ್ನುವುದರ ವಿವರ

(ಆನಂದ) - ಅಸ್ಯ ಭಗವತ್ತ್ವೇನ ವಿಪ್ರಲಂಭಾದಿನ್ಯವ ಏತತ್ಕೃತಮಿತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮಿತಿ || ಆಚಾರ್ಯೋ ವೇದವ್ಯಾಸಃ, ತದಭಿಪ್ರಾಯಮ-ನತಿಕ್ರಮ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಚ ಭಾಷ್ಯೇಣೈವಾಲಂ, ಅನುಭಾಷ್ಯಕರಣೇನ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | 'ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಮ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾದಭಯಕರಣಸ್ಯಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಕರಣಂ ಚ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಸುಬೋಧಾರ್ಥಮೇವ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ನನು ಆನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ವಿಭ್ವವತ್ತ್ವೇ ದೋಷವತ್ತ್ವಾತ್ ತತ್ರಣೀತಗ್ರಂಥಸ್ಯಾಪಿ ದೋಷವತ್ತ್ವೇನ ನ ತವಾಶ್ವಾಸ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪೀತಿ || ನನು ಅಂತರಾಯವಿಧುರತ್ವ-ಮಯುಕ್ತಮ್ | ಬೀಜಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯತೋ ಹೇತುಮಾಹ - ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯೇತಿ || ಸರ್ವಥಾ ಅಜ್ಞಾನಸಮಿಧಾಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಸ್ವಕಾರ್ಯಾನಾಪಾದಕಪ್ರಕೃತಿಮತ್ತಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಅಂತರಾಯವಿಧುರತ್ವಂ ಸಂಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ - ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳಂತೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಪ್ರಲಂಭ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲು 'ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರೆಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಎಂದರ್ಥ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡದೇ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ - ಅಲ್ಲ! ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳಿದ್ದರೆ ದೋಷವುಳ್ಳವರಾಗುವುದರಿಂದ, ದೋಷವುಳ್ಳ ಅವರು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ 'ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಘ್ನಗಳೇ ಇಲ್ಲದಿರುವವರಾದ್ದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿತಯಾ - ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲದಿರಲು ಕಾರಣ ಅವರು ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವಥಾ ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇರುವ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಅದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೇಕೆ?

(ಆನಂದ) - ನಸ್ತಂತರಾಯವಿಧುರತ್ವೇ ಪ್ರಣಾಮರೂಪಮಂಗಲಕರಣಮಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಅನವರತಮಿತ್ಯಾದಿ || ಈಶ್ವರಪ್ರವಣಾ ತದೇಕನಿಷ್ಠಾ ಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿರಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ತಥಾ ಚೇಶ್ವರಪ್ರಣಾಮಕರಣಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ ನ ವಿರೋಧಃ | ತಥಾಪಿ ಗ್ರಂಥಾರಂಭೇ ಮಂಗಲಕರಣಮಯುಕ್ತಮ್ | ಗ್ರಂಥಾರಂಭೇ ತತ್ಕರಣಸ್ಯ ವಿಘ್ನದ್ವಂದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಶಿಷ್ಯಾನಿತಿ || ಏವಮುತ್ರಮಸ್ಯ ವಂದ್ಯಃ ಕ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ನಾರಾಯಣೇತಿ || ಸಾಫಲ್ಯಸಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ - ಪ್ರಾರಿಪ್ತಿತಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ || ಪ್ರಚಯಸ್ಯ = ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಸ್ಯ ||

ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಣಾಮರೂಪವಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಆಯುಕ್ತ. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎನ್ನುವ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಅನವರತ-ಈಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಅನವರತ ಅಂದರೆ ನಿರಂತರವಾದ ಈಶ್ವರಪ್ರವಣ ಅಂದರೆ ಈಶ್ವರೈಕನಿಷ್ಠವಾದ, ಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿಃ - ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಇವರ ಸ್ವಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಚಯಸ್ಯ - ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರ ಎಂದರ್ಥ.

ನಿಬಂಧ, ಅಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ವ್ಯತಿಶಬ್ದ

(ಶ್ರೀನಿಧಿ) - ನಿಬಂಧಾಃ = ಪ್ರಬಂಧವಿಶೇಷಾಃ | ಅಚಾರ್ಯಃ = ಭಗವಾನ್ ಬಾದರಾಯಣಃ |
ವ್ಯತಿಶಬ್ದಃ ಕಾಯಕರಣಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಬಂಧತೇ |

ನಿಬಂಧ = ಪ್ರಬಂಧವಿಶೇಷಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಕಾಯಕರಣವ್ಯತಿಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತಿಶಬ್ದವು
ಕಾಯ ಕರಣ ಎಂಬ ಪದಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಕಾಯವ್ಯತಿ
ಕರಣವ್ಯತಿ ಎಂದು ಸಿಗುವುದು.

ಅಸಾಧುನಿಬಂಧ-ಅಂಧತಮಸಾ

(ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೀಯ)- ಅಸಾಧುಭಿಃ ಸಂಕರಾದಿಭಿಃ ನಿಬಂಧತೇ ಇತ್ಯಸಾಧುನಿಬಂಧನಂ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಮ್ |
ಅಸಾಧು ಚ ತತ್ ನಿಬಂಧನಂ ಚೇತಿ ವಾ |

ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಅಂಧತಮಸಾ - ಇಲ್ಲಿ ಅಸಾಧುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಬಂಧ ಎಂದರ್ಥ.
ಅಥವಾ ಅಸಾಧುವಾದ ನಿಬಂಧಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ನಿಬಂಧನ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಬಂಧತೇ ಇತಿ
ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವುದು ರಚನೆ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದು. ಅಂದರೆ
ಪ್ರಬಂಧವಿಶೇಷಗಳು.

ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ - ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೇ?

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ನನು 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿಕಂ
ಗ್ರಂಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಯಂ ದೇವತಾದಿಪ್ರಣಾಮಃ | ನ ಚಾಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ | ಅರ್ಥ-
ವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕಸ್ಯೈವ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಮಾತೃಕಾಮಾತ್ರ-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ | ನ ಚಾಸ್ವಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ |
ಪ್ರಣಯನಮಾತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್ | ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರಣಯನಸ್ಯ ಚಾನಿಶ್ಚಯಾತ್ | ನಿಶ್ಚಯೇ ವಾ
ವಿಷಹರಮಂತ್ರಸ್ಯೇವ ಜಪಾದಿನಾಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಯೇ ನಿರ್ಮಾಣೋಪಪತ್ತೇಃ | ಗೃಹೀತಸಂಗತೇ-
ರರ್ಥಪ್ರತಿಭಾಸೋ ವಿಷಹರಮಂತ್ರೇಽಪಿ ಸಮಾನಃ | ನ ಚಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವಮಾತ್ರೇಣ
ಉಪಾದೇಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ವಿಪ್ರಲಂಭಕಾದಿವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸಂಗಾತ್ |
ಕಿಂ ನಾಮೇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕತ್ವೇ ಯಾರ್ಥಾತ್ಯೇ ಚ ಸತಿ | ನ ಚಾಸ್ಯ ಯಾರ್ಥಾರ್ಥ್ಯಾದೌ
ಮಾನಮಸ್ತಿ | ತದ್ವಾವೇ ತಥಾವಿಧವಾಕ್ಯಾಂತರಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಸ್ತೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಕಾರಣಂ
ವಕ್ತವ್ಯಮ್ |

ಅಲ್ಲ! ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಮುಂತಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಮೊದಲಿಗೆ ದೇವತಾ ಮುಂತಾದ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ. ಯಾವ ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ ಕೂಡ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರಿಂದ ರಚನೆಯಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ. ನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದರೂ ವಿಷಪರಿಹಾರಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವಂತೆ ಅಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಯಾರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹವಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ವಿಷಹರ-ಮಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಅರ್ಥತೋರುವುದು ಸಮಾನವಷ್ಟೇ.

ಅಲ್ಲ! ಯಾವ ಗ್ರಂಥವು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಉಪಾದೇಯವಾಗಿ (ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ ಎನ್ನೋಣ ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಲಂಭಕಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೀತು! ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾಗಿದ್ದು ಯಾವುದು ಯಥಾರ್ಥವೋ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದರೂ ಈ ತರಹದ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಕಾರಣ ಹೇಳಬೇಕು.

ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಚಿಂತೆ ಬೇಡ;

ಆರಂಭಣೀಯವೇ ಅಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಕಿಂಚ ಗ್ರಂಥ ವಿವಾಯಂ ನಾರಂಭಣೀಯಃ | ಕುತೋಽಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತಾಚಿಂತಾ | ಆರಂಭಣೀಯತಾ ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಷಯಸ್ತ್ವೇವ | ತದ್ವಿಷಯತಾಽಪಿ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿಸಂಬಂಧವತ್ಯೇವ | ನ ಚಾಸ್ಯ ತತ್ಸಂಬಂಧೋಽಸ್ತಿ | ಕಿಂಚ ದುರ್ಗಮಾರ್ಥಸ್ತ್ವೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವಮ್ | ನ ಚಾತ್ರ ತದಸ್ತಿ | ಕಿಂಚ ಅಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ವೇಷೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ ನ ಪುನರಿದಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮ್ | ತಥಾಪಿ ಸ್ವಪ್ರಣೀತಭಾಷ್ಯೇಣೈವ ಕೃತವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಕಿಮನೇನ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ | ಯದ್ವಾ-ಖ್ಯಾನಾಯ ಅಯಂ ದೇವತಾದಿಪ್ರಕಾಶಃ | ತಥಾಪಿ ಭಾಷ್ಯಕೃತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಕಾಶಮರೂಪಂ

ಮಂಗಲಾಚರಣಮಯುಕ್ತಮ್ | ಫಲಪ್ರಮಾಣಯೋರಭಾವೇನ ಮಂಗಲಸ್ಯಾವಶ್ಯಕರಣೀಯತ್ವಾ-
ಭಾವಾತ್ | ಫಲಂ ಹಿ ಸಮಾಪ್ತಾದಿಪ್ರತಿಬಂಧಕನಿವಾರಣಮ್ | ನ ಚಾತ್ರ ತತ್ಸಂಭವತಿ |
ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯ ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯಾ ಅಂತರಾಯವಿಧುರತ್ವಾತ್ | ನಾಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್ |
ಪ್ರತ್ಯಾದೀನಾಮನುಪಲಂಭಾತ್ | ತಥಾಪಿ ಪುರುಷಾಂತರಸ್ಯೇವ ಗ್ರಂಥಾರಂಭಕಾಲ ವಿವ-
ತದಾಚರಣಮಯುಕ್ತಮ್ | ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯ ತತ ವಿಜಾನವರತಮೀಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿ-
ಯಾ ನಾರಾಯಣೇ ಮನಃಆದಿಕರಣಪ್ರಾಪ್ತಾಪರಪರ್ಯಾಯಪ್ರಕಾಶಮರೂಪಮಂಗಲಸ್ಯ
ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ |

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೇ ಆರಂಭಣೀಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಚಂತೆ
ದೂರತೋಪಾಸ್ಯ. ಆರಂಭಣೀಯತ್ವವಾದರೋ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದರಲ್ಲೇ
ಬರುವುದು. ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಷಯತ್ವವಾದರೋ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರ,
ಸಂಬಂಧಗಳಿರುವ ಕಡೆ ಇರುವುದು. ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಈ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲದೆ ದುರ್ಗಮವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು
ಯೋಗ್ಯ. ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥದ ಅರ್ಥವಾದರೋ ದುರ್ಗಮವಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಬೇರೆಯವರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯ-
ದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನಃ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ರಚನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲಿಗೆ ಈ ದೇವತಾಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲಿಗೆ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮರೂಪವಾದ
ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಫಲ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮಂಗಳವು
ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಫಲವಾದರೋ ಸಮಾಪ್ತಿಪ್ರಪಂಚ ಇವುಗಳಿಗೆ
ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ವಿಘ್ನಪರಿಹಾರವೇ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ
ಇದು ಫಲವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ
ವಿಘ್ನಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮಂಗಳಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ವೇದಾದಿ-
ಗಳ ಉಪಲಬ್ಧಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸುವಂತೆ

ಗ್ರಂಥ ಆರಂಭದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಅದರ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ನಿರಂತರ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿಸಿದ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರ, ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ, ದೇಹವ್ಯಾಪಾರ ಉಳ್ಳವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಲಗ್ನರೂಪವಾದ ಮಂಗಳ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅವತರಣಿಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ

(ಲಘುಸರಂಜನೀ) - ತಥಾಪಿ ಈಶ್ವರಸ್ತತೇರಪಿ ಮಂಗಲತ್ವಾತ್ ತಾಂ ವಿಹಾಯ 'ನಮಾಮಿ' ಇತಿ ಪ್ರಣಾಮಮಾತ್ರಾಚರಣೇ ವಿಶೇಷಕಾರಣಾಭಾವಃ | ತಥಾಪಿ ತದುಪನಿಬಂಧನಂ ನಿರ್ಬಂಧಮ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕಾರಿಮನೋಗತಶಂಕಾಃ ಪರಿಹರ್ತುಂ ಭಗವಾಂಷ್ಟೀಕಾಕಾರಃ ಕಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ್ಯಾದಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಪ್ರಯಾಸೇನ ಯಾವದುರ್ತರ್ಗತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ-ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿನೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರದ್ವೈತೀತ್ಯಾಶಯೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ-ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿಕಂ ಸಹೇತುಕಮನುವದನ್ -

'..... ಕರ್ಮಕರ್ತೃಣಃ ಉತ್ಸರ್ಗತೋ ಭಿದಾ |

ಅಭೇದೋಽಪಿ ವಿಶೇಷೇ ಸ್ಯಾತ್ ಬಲೀ ಸೋಽಪ್ಯನಪೋದಿತಃ ||'

ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶೋತ್ಸರ್ಗಸ್ಯ ಅಪವಾದಾಭಾವೇ ಬಲಿಷ್ಠತ್ವಾದಪವಾದವಿಷಯಂ ತತ್ಕಾರಣ-ವಿಶೇಷಂ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಪವಾದಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಂ ತತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಚ ದರ್ಶಯನ್ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ಸಾಕ್ಷಾದಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿಕಮುಪಪಾದಯನ್ ಭಾಷ್ಯಾದಿ-ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ಮೂಲಮವತಾರಯತಿ - ಭಗವತೇತ್ಯಾದಿನಾ ||

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಈಶ್ವರನ ಸ್ತೋತ್ರವೂ ಒಂದು ಮಂಗಳವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ನಮಾಮಿ' ಎಂದು ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಚರಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆಚರಿಸಿದರೂ ಅದರ ಉಪನಿಬಂಧನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅನೇಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಪೂಜ್ಯರಾದ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಸವೇಕೆ? ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಕ್ಕೆ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತ -

'ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯತುಂ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಣಃ ಉತ್ಸರ್ಗತೋ ಭಿದಾ ।

ಅಭೇದೋಽಪಿ ವಿಶೇಷೇ ಸ್ಯಾತ್ ಬಲೀ ಸೋಽಪ್ಯನಮೋದಿತಃ ॥ 1-2-ಶ್ಲೋಕ 3॥

ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಯು ಅಪವಾದವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದನ್ನು ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾದದ್ದನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಭಾಷ್ಯದ ಮೊದಲಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಕರ್ಮಕರ್ತೃಣಃ ಉತ್ಸರ್ಗತೋ ಭಿದಾ - ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ವಿವರಣೆ

(ಸುಧಾ) यस्मात्कर्मकर्त्रोरुत्सर्गत एव भिदा, तस्माद्विशिनष्टि स्वविषयमुत्सर्गविषयाद्व्यव-
च्छिनत्तीति विशेषोऽपवादस्तस्मिन्सत्यभेदोऽपि स्यात् । तथाच मामहं जानामी(त्याद्यु)
त्युपपन्नं भवति । यतश्चोत्सर्गोऽप्यपवादाभावे बली स्वसाध्यसाधने समर्थः । न चास्ति
प्रकृतेऽपवादः । तस्मादत्र हेतुत्वेनोपदानमपि युज्यते । यथा हि न हिंस्यात्सर्वा भूतानी-
त्यौत्सर्गिको भूतहिंसानिषेधोऽग्नीषोमीयपशुहिंसाविधिनापोद्यते । भवति चानपोदिते ब्रह्महिंसाद्य-
करणीयत्वे प्रमाणम् ।

ನವೇವಂ ತರ್ಹಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಯೋರಪ್ಯೇವಂ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಎವ । ಪ್ರಮೇಯತ್ವಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವೇನೌತ್ಸರ್ಗಿಕೀ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ .: ಅಪವಾದೇನ ತ್ವಾಕಾಶಾದೌ ನಿತ್ಯತ್ವಮ್ । ಅಪವಾದಾಭಾವಾಞ್ಚಬ್ದಾದಾವನಿತ್ಯತ್ವಸಾಧಕತೇತಿ ।
ತತಃಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಂತಿಕತೋಚ್ಛೇದಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಮೈವಮ್ । ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೇಣ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣೇನಾಥೇ ಪ್ರತಿತೇ ಸತಿ
ವಿಶೇಷವಿಷಯೇನಾಪವಾದೋ ಭವತಿ । ತತಃ ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಬುದ್ಧಿಃಪ್ರತಿಪದ್ಯಮ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ವಿಶ್ವಾ-
ಮ್ಯತಿ । ನಚ ಸರ್ವಭೂತಹಿಂಸಾನಿಷೇಧಸ್ಯೇವ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತಿ ।
ಕಿಂ ನಾಮ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ, ನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸಹವ್ಯವಸ್ಥಿತಮೇವೋಪಲಬ್ಧತ ಸತಿ ನ ತತ್ರ(ಅಪಿ)
ಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದನ್ಯಾಯಸ್ಯಾವಕಾಶಃ । ಏವಂ ತರ್ಹಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವೋಽಪಿ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ
ಏವೋಪಲಬ್ಧ ಇತಿ ಕಥಮತ್ರಾಪ್ಯುತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದನ್ಯಾಯಸ್ಯಾವಕಾಶಃ । ಮೈವಮ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರಾತ್ಪರರೂಪೋ ಹಿ
ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವಃ । ಸ ತಾವದಾಪಾತತೋ ವಿರೋಧಾಙ್ಗೇನ ಘಟನೀಯೋ ವಾ ವಿಶೇಷೇಣ ವಾ । ತತ್ರ ಭೇದೋ
ಮುಖ್ಯಃ, ವಿಶೇಷಸ್ತು ಪ್ರತಿನಿಧಿರೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ನಚ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿನಿಧ್ಯೋಃ ಸಮಕಕ್ಷಯತಯಾ ಪ್ರತಿಭಾಸೋ
ಭವತಿ । ಅತೋ ಭೇದಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ವಿಶೇಷಸ್ತ್ವಪವಾದೇನೆತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್ । ಯಥಾ ಚಾನುಗತ-

ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇಽಪ್ಯುತ್ಸರ್ಗಪವಾದನ್ಯಾಯಸಮ್ಭವಸ್ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ | ಸೋಪಾಧಿಕಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ಸಾಧನಾಕ್ಷತಾ-
ಭಾವವತ್ಸೋಪಾಧಿಕವ್ಯಭಿವಾರಸ್ಯಾಪಿ ನ ದೃಢಾಕ್ಷತವಿಮಿತಿ ಕಿಮತ್ರಾಲೌಕಿಕಮ್ | ವಕ್ಷಯತೇ ಚೈತದಿತಿ |

— ಅಪವಾದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಭೇದ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ 'ಮಾಹಂ ಜಾನಾಮಿ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಅಪವಾದಸ್ಥಳವಾದ್ದರಿಂದ. ಅಪವಾದವನ್ನು ವಿಶೇಷ ಎನ್ನುವರೂ ಕೂಡ. ವಿಶೇಷ ಎಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟ = ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನತೆ ಸ್ವವಿಷಯಂ ಉತ್ಸರ್ಗವಿಷಯಾತ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ. ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಉತ್ಸರ್ಗದಿಂದ ಯಾವುದು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದೋ ಅದನ್ನು ವಿಶೇಷ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅಪವಾದ. ಉದಾ - 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿ. ಈ ವಿಧಿಗೆ ಅಪವಾದವಿಧಿ 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬುದು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷ-ಭಾವವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅರ್ಥವು ತೋರಿದಾಗ ವಿಶೇಷವಿಷಯಕವಾದುದರಿಂದ ಅಪವಾದ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಧಿಯು ಆ ಅಪವಾದವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ವಿಶ್ವಮಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ - ಯಾವುದೇ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮ. ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಕೇಳಿದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಸಕ್ತ. ಅದೇ 'ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ವಿಧಿಯಿದ್ದಾಗ ಅಗ್ನಿ-ಷೋಮೀಯಪಶುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಾನಿಷೇಧ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಈ ಸುಧಾಭಾಗದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಆಶಂಕೆಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ರಮ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಮತ್ರ ಪರಿಹಾರಕ್ರಮಃ - ಅತ್ರ ತಾವತ್ 'ಭಗವತ್' ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ 'ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯಾರ್ಥಾರ್ಥ್ಯಾದ್ಯನುವಾದಃ | ತತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ 'ಶಿಷ್ಯತೇ ಯಥಾಸ್ಮಿತಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ತತ್ತ್ವಮನೇನೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್' ಇತಿ ವೃತ್ತತ್ಯಾ ಯಾರ್ಥಾರ್ಥ್ಯರೂಪಸಾಧ್ಯಾನುವಾದಃ | 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇ'ತ್ಯಸ್ಯ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ-ತ್ವಾತ್ | ಯುಕ್ತಮೂಲತ್ವಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವಪ್ರವಾಕ್ಯತ್ವರೂಪಾಸ್ತ್ರಯಸ್ತಾವದ್ಧೇತವಃ | ತತ್ರ ಯುಕ್ತಿ-ಮೂಲತ್ವಾಬ್ಧಿಹೇತುನುವಾದಃ 'ಮೀಮಾಂಸೇತಿ' || ಯುಕ್ಯನುಸಂಧಾನರೂಪತ್ವಾತ್ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಃ | ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವರೂಪಹೇತುನುವಾದಃ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ || ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಃ ತದರ್ಥಃ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ವಾ | ತಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ | ಸಕಲವೇದಾರ್ಥಭೂತಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಾ ಮೀಮಾಂಸೇತಿ ಯಾವತ್ | ಆಪ್ರವಾಕ್ಯತ್ವ-

ರೂಪಹೇತ್ವನುವಾದಃ - ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಣೀತಮಪಿ || ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಾಯಾಂ ಹೇತುಃ
ಅನುಕೂಲವಕ್ತಾದಿಮತ್ವಮ್ | ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಕರಣಪಾಟವಂ ವಿವಕ್ಷಾ ಚೇತಿ
ತ್ರಯಂ ವಸ್ತುರಾನುಕೂಲ್ಯಂ ನಾಮ | ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತಾ, ವಕ್ಷುಃ ಪ್ರೀತಿವಿಷಯತಾ ಚೇತಿ
ದ್ವಯಂ ಶ್ರೋತುಃ | ಶ್ರೋತೃಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಃ ಪ್ರಸಂಗಸ್ಯ | ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ತ್ವ-
ಜ್ಞಾನಾನುವಾದಃ - ಭಗವತೇತಿ ||

ಐಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ ವೀರ್ಯಸ್ಯ ಯಶಸಃ ಪ್ರಿಯಃ |
ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಶ್ಚೈವ ಪಕ್ಷಾಂ ಭಗ ಇತೀರಣಾ ||

ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸಮಗ್ರಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋರ್ಭಗವತ್ಪಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಕರಣಪಾಟವಸ್ಯಾಪಿ ಅನು-
ವಾದಃ - ಭಗವತೇತಿ || ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಪಾಟವರೂಪಸಮಗ್ರವೀರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತದರ್ಥ-
ತ್ವಾತ್ | ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಅಪ್ಪನುವಾದಃ - ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಣೀತಮಿತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರದ ಕ್ರಮ - ಮೊದಲಿಗೆ 'ಭಗವತಾ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ'
ಎನ್ನುವವರೆಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅನುವಾದ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಯಾರ್ಥಾರ್ಥ್ಯಂ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅನುವಾದ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಶಿಷ್ಯತೇ ಅಂದರೆ ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ
ಯಾವುದು ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವ. ಯಾವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಿಂದ
ಯಾರ್ಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತತ್ತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಹೌದು, ಆಪ್ತಮಾಣವೂ ಹೌದು ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಹತವಾದ್ದರಿಂದ.

ಇನ್ನು ಹೇತುಗಳು ಮೂರು (1) ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವ, (2) ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ (3) ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವ. ಇವು-
ಗಳಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿನ ಅನುವಾದವು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ
ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಬ್ದದಿಂದ. ಮೀಮಾಂಸಾ ಎಂದರೆ ಯುಕ್ತನುಸಂಧಾನವೇ ತಾನೇ!

ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿನ ಅನುವಾದವನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ವೇದ ಅಥವಾ ಅದರ ಅರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ. ಅದರ
ಬಗೆಗಿನ ಮೀಮಾಂಸಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲವೇದದ ಅರ್ಥವಾದ
ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇರುವ ಮೀಮಾಂಸಾ ಎಂದು
ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು 'ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಣೀತಮಪಿ' ಎನ್ನುವ
ಭಾಗದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಹೇತುವು ಅನುಕೂಲವಕ್ತಾದಿಮತ್ವ

ಆಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಕ್ತಾನುಕೂಲ್ಯವೆಂದರೆ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಕರಣಪಾಟವ ಹಾಗೂ ವಿವಕ್ಷಾಶೋತಾನುಕೂಲ್ಯವೆಂದರೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತೆ, ವಸ್ತುಪ್ರೀತಿವಿಷಯತ್ವ. ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯವೆಂದರೆ ಶೋತೃಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು 'ಭಗವತಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಗ್ರಜ್ಞಾನ ಸಮಗ್ರವಿಜ್ಞಾನವು ಭಗವತಾ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭಗಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಭಗ ಎಂದರೇನು? — ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ

ಐಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ ವೀರ್ಯಸ್ಯ ಯಶಸಃ ಶ್ರಿಯಃ |

ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಶ್ಚೈವ ಪಕ್ಷಾಂ ಭಗ ಇತೀರಣಾ || (ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ. 6-5-74)

*** - ಐಶ್ವರ್ಯ = ವಶಿತ್ವ ಎಂದರೆ "ಅಸಂಗ ವಿವ ಚ ವಶಿತ್ವಂ" ಅಥವಾ 'ವಶಿತ್ವಂ ಚಾಪ್ಯಲೋಲತಾ' - ವಿಷಯಾನಾಸಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. - ಶ್ರೀ ಎಂದರೆ ಕಾಂತಿ. - ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ದೂರಶ್ರವಣದರ್ಶನ, ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞತೃ, ಪರಚಿತ್ತಾದ್ಯಭಿಜ್ಞತೃ ಸರ್ವಜ್ಞತೃ ಎಂದು ಭಾವ. - ವೀರ್ಯ ಎಂದರೆ ಆರಬ್ಧಾಂತಗಮನ. - ಯಶಃ = ಕೀರ್ತಿ. ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ.

ಕರಣಪಾಟವದ ಅನುವಾದ 'ಭಗವತಾ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಸಮಗ್ರವೀರ್ಯ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಪಾಟವರೂಪ ಸಮಗ್ರವೀರ್ಯವು ಅದರ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ವಿವಕ್ಷೆಯ ಅನುವಾದವನ್ನು 'ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಣೀತಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

*** उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानामागतिं गतिम् |

वेति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति (विष्णु पು ६.६.७८)

ज्ञानशक्तिबलैश्चर्यवीर्यतेजांस्यशेषतः |

भगवच्छब्दवाच्यानि विना हेयैर्गुणादिभिः ७९

ಶೋತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲೋಪೇತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ವಿತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವಮಪ್ಪುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಪ್ರಣಯನಾತ್ | ನ ಚ ಪ್ರಣಯನಮಾತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರಣಯನಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ - ಭಗವತಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾ

ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಣೀತಮಿತಿ || ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ಬಾದರಾಯಣಪ್ರಣೀತತ್ವಸ್ಯ
ಬಾದರಾಯಣೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚ ಬಹುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ತನ್ನಿರ್ವಾಯಕಮತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ |
ಉತ್ತರತ್ರ ತು ತದಬ ಸ್ಫುಟೀಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ | ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯಾನುದಾದಃ - ಪ್ರಾಣಿನಾ-
ಮಿತಿ || ನಿಃಶ್ರೇಯಸಪದಸಮಭಿವ್ಯಾಹೃತಸ್ಯಾತ್ರ ಪ್ರಾಣಿಪದಸ್ಯಾವಶ್ಯಂ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವ-
ಪರತಯಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವಾನಾಂ ಚ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತಯಾ ಅನಾದಿತೋ ಭಗವತ್ತೀತಿ-
ಪಾತ್ರತಾಯಾಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಬಹುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯಾನುದಾದಃ -
ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯೇತಿ || ಏತೇನ ಯದುಕ್ತಂ ನಿಶ್ಚಯೇ ವಾ ವಿಷಹರಮಂತ್ರಸ್ಯೇವ ಜಪಾದಿನಾ-
ಽಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಯೇ ನಿರ್ಮಾಣೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ತದಬ ನಿರಸ್ತಮ್ | ಅಭ್ಯುದಯಾದ್ಯವಾಂತರ-
ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಜಪಾದಿಮಾತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧಾವಬ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಖ್ಯಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾರ್ಥ-
ವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ವಿನಾ ತಾವನ್ಯಾತ್ರೇಣಾಸಿದ್ಧೇಃ | ಮೋಕ್ಷೋ ಹಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ್ಯಕಸಾದ್ಯಃ |

‘ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥಿರೂಪಾತ್ ಅಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾತ್ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ’
ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಪ್ರಸಾದಶ್ಚ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಸಾದ್ಯಃ |

‘ನ ತಾದೃಶೀ ಪ್ರೀತಿರೀಡ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾತರಿ ಯಾದೃಶೀ ಸ್ಯಾತ್’
ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವಿವಕ್ಷಾ-
ಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ವಿಷಾಯ ಕೇವಲಜಪಾದಿನಾ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧತಿ, ಕಥಂತರಾಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಃ
ಕಥಂತಮಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ | ಏತೇನ ಹೇತುಭಿರಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾದೀಷ್ಟಸಾಧನಾವಬೋಧಕತ್ವಂ
ಚ ಸಿದ್ಧಮ್ |

ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದ-
ರಿಂದ, ಅಲ್ಲ! ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷ-
ವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ-
ದಿಂದ ‘ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಣೀತಂ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾ ಎಂದರ್ಥ.

ಇದರ ಭಾವ - ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಾದರಾಯಣರು ರಚನೆಮಾಡಿರುವುದು.
ಹಾಗೂ ಬಾದರಾಯಣರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ವವು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು
ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೇನು? ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ
ಕೂಡ ಸಿಗುವುದು. ಇನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ‘ಪ್ರಾಣಿನಾಂ’ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅನುವಾದ

ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ನಿಃಶ್ರೇಯಸ' ಪದದ ಹತ್ತಿರ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿರುವ 'ಪ್ರಾಣಿ' ಪದವು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವರ ಸ್ವರೂಪವಾದರೋ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಭಗವತ್ತೀತಿಗಿ ಪಾತ್ರವಾಗಿರುವುದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು 'ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಯನೇತತ್ಪ್ರನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದಾಗಲೂ ವಿಷಹರ ಮಂತ್ರದಂತೆ ಜಪಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅಭ್ಯುದಯಾದಿ ಅಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವು ಕೇವಲ ಜಪಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವವಿಲ್ಲದೇ ಕೇವಲ ಜಪದಿಂದ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವಾದರೂ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುವುದು.

ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವೇ ಸಂಸಾರಮೋಚಕ

'ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪಾತ್ ಅಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾತ್ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ'
ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯೋ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ ಕರ್ಮಪಾಶಾದಮುಷ್ಮಾತ್ ||

— ನಾರಾಯಣಶ್ರುತಿ (ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿನಿರ್ಣಯ)

ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ. — "ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಭಗವಂತನ, ಪ್ರಸಾದಾತ್ = ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಪರಮಾರ್ಥರೂಪಾತ್ = ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖರೂಪದ, ಅಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾತ್ = ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ, ಮುಚ್ಯತೇ = ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅಪರೇಣ = ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ, ನ ಮುಚ್ಯತೇ = ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಮುಷ್ಮಾತ್ ಕರ್ಮಪಾಶಾತ್ = ಈ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಕುಣಿಕೆಹಗ್ಗದಿಂದ, ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಂದ, ಅಸೌ ಪರಮಃ ನಾರಾಯಣಃ = ಈ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ವಿಚಿಂತ್ಯಃ = ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು.

ಪ್ರಸಾದವಾದರೂ ಭಗವಂತನ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ.

'ನ ತಾದೃಶೀ ಪ್ರೀತೀಡ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾತರಿ ಯಾದೃಶೀ ಸ್ಯಾತ್ |
ತತ್ಪ್ರೀಣನಾನ್ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಸ್ವತೋ ವೇದಾಸ್ತತ್ತರಾಃ ಸರ್ವ ಏವ'

— ಸೌಪರ್ಣಶ್ರುತಿ(ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿನಿರ್ಣಯ)

- ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಈಡ್ಯಸ್ಯ = ಎಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರಿಂದಲೂ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾತರಿ = ತನ್ನ ಗುಣಗಳು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಎಂದು ತಿಳಿದವನಲ್ಲಿ, ಯಾದೃಶೀ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ = ಎಂತಹ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗುವುದೋ, ತಾದೃಶೀ ಪ್ರೀತಿಃ = ಅಂತಹ ಸಂತೋಷವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ, ನ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ತತ್ತೀಣಾತ್ = ಭಗವಂತನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಾಗ, ಸರ್ವಃ = ಎಲ್ಲ ಸಾತ್ವಿಕವರ್ಗವೂ ಮೋಕ್ಷಃ = ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು, ಆಪ್ನೋತಿ = ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ತತಃ = ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ = ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ ಕೂಡ, ತತ್ತರಾಃ ಏವ = ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.

ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನವಾದರೋ, ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಜಪಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಹೇಗೆ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯ? ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಹೇಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿ ಹೇತುಗಳಿಂದಲೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಇಷ್ಟಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯಾದಿಸಂಬಂಧದರ್ಶನ, ಆರಂಭಣೀಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆ ಇತ್ಯಾದಿ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯಾದಿಸಂಬಂಧೋ ದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | ತತ್ರ 'ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನ ಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಿಷಯಸ್ಯ, 'ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ಚೇಯಸಾಯ' ಇತಿ ನಿಶ್ಚೇಯಸಪದೇನ ಮೋಕ್ಷಾಪ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ, 'ಪ್ರಾಣಿ'ಪದೇನ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರೂಪಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ ಚ ಸಂಬಂಧಪ್ರದರ್ಶನಾದಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ತಥಾ ಚಾಸ್ಯ ಪ್ ರೇಕ್ಷಾದತ್ತಪ್ರತಿವಿಷಯತ್ವಾದಾರಂಭಣೀಯತ್ಯಾಪಿ ಸಮರ್ಥಿತಾ ಭವತಿ | ಏವಂ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಭಾಷ್ಯಸಹಿತಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಪ್ರಯೋಜಕಯಾರ್ಥಾರ್ಥಾದಿಸಿದ್ಧರ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇನುಪದವತ್ಕ್ರಮಾಗಮಪಿ ಯಾರ್ಥಾರ್ಥಾದಿಕಮಾದಾವೇ-
ನೂದ್ಯ ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ತಪ್ತಿದ್ಧಿಃ ತಸ್ಯಾಃ ಸಾಪವಾದತ್ವಾದಪವಾದವಿಷಯಂ ತತ್ಕಾರಣವಿತೇಷಂ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನುಪವಾದಾರ್ಥವಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಂ ತತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಚ ದರ್ಶಯತಿ - 'ಅಸಾಧು' ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ 'ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯಂತೇನ ||

ತತ್ರ 'ಅಸಾಧುನಿಬಂಧೇ'ತ್ಯನೇನ ಅಸಾಧೂನಾಮ್ ಆಸುರಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ಭಾರತೀವಿಜಯಾದೀನಾಂ ಸಂಬಂಧಿನೋ ಯೇ ನಿಬಂಧಾಃ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಾ ಏಕವಿಂಶತಿಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಾ ಇತ್ಯಪ-

ವಾದವಿಷಯಾಃ ಅಸಾಧವಃ ಸೂತ್ರಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಾ ಯೇ ನಿಬಂಧಾ ಇತಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವರೂಪಸ್ವತ್ವಾರಣವಿತೇಷತ್ವ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | ನಿಬಂಧಾನಾಮಂಧತಮಸತ್ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವೇನ ಚ ವರ್ಣನಮಪಿ ತಮೇವ ಕಾರಣವಿತೇಷಂ ದ್ರಢಯತಿ | ಏತೇನ ಕಿಂಚಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ವೇರೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ ನ ಪುನರಿದಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮಿತ್ಯೇತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ | ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಣಾಮ್ ಅನ್ವೇಷಾಮಸುರತ್ವೇನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಾತ್ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ವಿಪರೀತಾರ್ಥ- ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ |

ಈ ಭಾಗದಿಂದಲೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದು; ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ- ಪದದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶ್ಚೇಯಸಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನಿಶ್ಚೇಯಸ ಪದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ಪ್ರಾಣಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಈ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆರಂಭಣೀಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಈ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಭಾಷ್ಯಸಹಿತ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೇ ಮೊದಲೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಯಾವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಪವಾದವಾಗಿದ್ದು ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಅದೇ ರೀತಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವನ್ನೂ ಅಪವಾದವಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಕ್ಷಣ್ಯ- ವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ - 'ಅಸಾಧು' ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ 'ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎನ್ನುವವರೆಗೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಸಾಧುನಿಬಂಧ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಅಸಾಧೂನಾಂ ಅಂದರೆ ಅಸುರಸ್ವಭಾವದವರಾದ ಭಾರತೀ- ವಿಜಯ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಯಾವ ನಿಬಂಧಗಳು ಅಂದರೆ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ- ರೂಪವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ಇವೆಯೋ ಅವುಗಳೇ ಅಪವಾದ ವಿಷಯಗಳು. ಅಸಾಧುಗಳು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸೂತ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ನಿಬಂಧಗಳಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ವಿಪರೀತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯವರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಇದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದು ಅನಾವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳು ಅಸುರಸ್ವಭಾವದವರಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ವಿಪರೀತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಕಾರಣದಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದರೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - 'ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯಾನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯನೇನ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸೂತ್ರಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವರೂಪಂ ತತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ದರ್ಶಿತಮ್ । ತತ್ಪಂಭಾವನಾಯೋಕ್ತಮ್ - ಭಗವಾನಾನಂದತೀರ್ಥಮುನಿರಿತಿ ॥ ನನು ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿರಪಿ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇ ಚಕಾರೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಪ್ರಣೀತಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ಆಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾದನಕತ್ವಾದ-ಪ್ರಣೀತಮಿವ ಮನ್ಯಮಾನ ಇತಿ ॥ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾದನಕತ್ವೇ ಹೇತುಃ - ಅಸಾಧು-ನಿಬಂಧಾಂಧತಮಸೇನಾವಕುಂಠಿತತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಬದ್ಧೇನೇತಿ ॥ ಕಿಂಚ ಯದಾ ಚೈವಮಪವಾದಾಭಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಯಾರ್ಥಾರ್ಥಾದಿನ್ಯವ ಸಿದ್ಧತ್ವಮಾಣ್ಯಾದಿಕಂ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಯೋರುಪಾದೇಯ-ತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವರೂಪೇತ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯವ ಭವತಿ । ತದಾ ಸುತರಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಿನ್ನೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಮಾಣ್ಯಾದಿಕಮ್ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ತಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಾದಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿ ದರ್ಶಯತಿ - 'ಪ್ರಾಣಿನಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ 'ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯಂತೇನ ॥ ತತ್ರ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಯೋರೇತೇನೈವ ಪದೇನ ಭಾಷ್ಯತೇ ಯಥಾಸ್ಥಿತಂ ವರ್ಣಿತೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಜಾತಮನೇನೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯ ಯಥಾ-ವಸ್ಥಿತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ ।

'ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಅನುಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ರಚನೆ ಮಾಡಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬೇರೆ ಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಅಂಶವು ಸಂಭಾವಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಭಗವಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಃ' - ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲ! ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. - ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ರಚನೆ

ಮಾಡಿದರು. ಆದರೂ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಿಂದ ಬರದಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಪ್ರಣೀತವಾದರೂ ಅಪ್ರಣೀತವಾದಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಾ - ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಬರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಗಳೆಂಬ ಮಹಾ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅವಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಅವಕುಂಠಿತ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ. ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಅಪವಾದ ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾದವೋ ಅಂತಹ ಇವುಗಳು ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳು ಉಪಾದೇಯತೆಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದಾಗ ಸುತರಾಂ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ತೋರಿಸಲು 'ಪ್ರಾಣಿನಾಂ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎನ್ನುವವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. ಭಾಷ್ಯತೇ ಅಂದರೆ ವಸ್ತು ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯಾವುದನ್ನು ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಸಮೂಹವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಸಾಧನದಿಂದ. ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ವಕ್ತೃದ್ವಾನುಕೂಲ್ಯಗಳು ಯಾವ ಪದಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾಪಿತ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - 'ಆನಂದತೀರ್ಥಃ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ, ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯನೇನ ತದ್ವೇತುರಾಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಮ್ | ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಾಯಾಂ ಹೇತುಷು ತ್ರಿಷು 'ಭಗವಾನ್' - 'ಮುನೀ' ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಾರ್ಥಕೇನ ಆನಂದತೀರ್ಥಪದೇನ ಚ ವಕ್ತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯಮ್ | 'ಪ್ರಾಣಿನಾಂ' ಇತ್ಯನೇನ ಶ್ಲೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯಮ್ | 'ಅಸಾಧುನಿಬಂಧ-ಅಂಧತಮಸಾದ-ಕುಂಠಿತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ ಮನ್ಯಮಾನಃ ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರತಿಬಂಧನಿರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಜನನಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶರೂಪಂ ಪ್ರಸಂಗಾ-ನುಕೂಲ್ಯಮ್ | ಅಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕಸ್ವಾಯನಿಬಂಧನಾತ್ಮಕ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್ | 'ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯಾನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯನೇನ ಭಾಷ್ಯಾನು-ಭಾಷ್ಯಯೋರಪಿ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವಂ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವಂ ಚ | ಪೂರ್ವವತ್ ಏತ್ಯೇವ ಹೇತುಭಿ-ರಿಷ್ಟಸಾಧನಾದಬೋಧಕತ್ವಂ ಚ | ಅನೇನ ಚಾಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇ ಮಾನಮಸ್ತೀತ್ಯಾತ್ಮಂಕಾಯಾಃ

ಪರಿಹಾರ: | 'ಭಗವಾನಂದತೀರ್ಥಮುನಿ: ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯಾನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್-ಪ್ರಣೀತತ್ವಂ ತತಃ ವಿವಾರ್ಥವಿದಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ಚ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತಣೀತತ್ವಂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ನಾನಿಶ್ಚಯಶಂಕಾವಶಾಃ | 'ನೀಶ್ರೇಯಸಾಯ' ಇತ್ಯನೇನ ಅಭ್ಯುದಯಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮಪ್ರಣೀತತ್ವಂ ಚೇತ್ಯೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಗತಂ ಸರ್ವಮಪಿ ಯಥಾಯಥಂ ದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ | ಏತೇನ ತದ್ವಾದೇವ ತಥಾವಿದವಾಕ್ಯಾಂತರಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಸ್ತೃಪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಕಾರಣಂ ದಕ್ಷವ್ಯಮಿತ್ಯೇತದಪಿ ನಿರಸ್ತಂ ಭವತಿ | ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ-ಶಾಸ್ತ್ರವತ್ ಅನಯೋರಪಿ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿಹೇತುತ್ರಯಾದಸಿತಾನುತ್ರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಬ್ಧಿಕಾರಣ-ಸದ್ಭಾವತ್ |

ಇನ್ನು ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವು 'ಆನಂದತೀರ್ಥ: ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳು ಮೂರು - (1) ವಕ್ತಾನುಕೂಲ್ಯ (2) ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯ (3) ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಕ್ತಾನುಕೂಲ್ಯವು 'ಭಗವಾನ್' 'ಮುನಿ:' ಎಂಬ ಎರಡು ಪದದಿಂದ ಹಾಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆನಂದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. 'ಪ್ರಾಣಿಣಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯ. 'ಅಸಾಧುನಿಬಂಧಅಂಧತಮಸಾವಕುಂತಿತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಣೀತಮಿವ ಮನ್ಯಮಾನ: ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕನಿರಸನದ್ವಾರಾ ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನ-ಜನನರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ಉದ್ದೇಶರೂಪವಾದ ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

'ಅಸ್ಯ' - ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ನ್ಯಾಯ-ನಿಬಂಧನಾತ್ಮಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂದು.

'ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳು ಯುಕ್ತಿ-ಮೂಲ ಶ್ರುತಿಮೂಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಇದೇ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಇಷ್ಟಸಾಧನಾವಬೋಧಕತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ಸೂತ್ರವು ಯಥಾರ್ಥ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ಸಿಕ್ಕಿದಂತಾ-ಯಿತು.

'ಭಗವಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿ: ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತಣೀತತ್ವ ಅದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಭಾಷ್ಯವಾದರೋ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಯಣೀತತ್ವನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ' ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಅಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಹಾಗೂ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೂ ರಚನೆಮಾಡದಂತೆ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವ ಅಂಶವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-ವಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಂತೆ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೂ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿ ಮೂರು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಅನುತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಎಂಬ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿವೈಯರ್ಥ್ಯಪರಿಹಾರ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅತ್ರ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾದನುಭಾಷ್ಯಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ಸಂಗತತ್ವೇನ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಸಮಾನನ್ಯಾಯೇನ ಭಾಷ್ಯೇನ ತದುಪಪಾದಯಿತುಮುಭಯೋ-ಗ್ರಹಣಮ್ | ತಥಾಪಿ ಸ್ವಪ್ರಣೀತಭಾಷ್ಯೇಣೈವ ಕೃತವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಕಿಮನೇನ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಾಯೋಕ್ತಂ - 'ಭಗವಾನಾನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತಿ || ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಯಣೀತತ್ವಾತ್ ಸಪ್ರಯೋಜನಮೇ-ವೇದಮ್ | ನ ಹಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ | ತದ್ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಂ ತು 'ಅನ್ವಪಿ ಚಾಹಮೇವ' ಇತ್ಯತ್ರ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ | ಏತೇನಾಸ್ಯ ದುರ್ಗಮಾರ್ಥತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ | 'ಗ್ರಂಥೋನಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥೋ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ-ಮೂಲಸ್ಮಾರಕೇಣ 'ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಪದೇನ ಬಹ್ವರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಸೂಚನಾದಿತಿ | ಅಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ, 'ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಇತ್ಯನೇನ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಸಾಧನವೇದನಹೇತುವೇದನಿರ್ಣಾಯಕಭಾಷ್ಯಾದಿತ್ವೇನಾಪಿ ಇಷ್ಟ-ಸಾಧನಾವಬೋಧಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತಿ | ತದೇವಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತದಿತಾ ಯಥಾಯುಧಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವ-ಪ್ರಯೋಜಕಸರ್ವಧರ್ಮೋಪೇತತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧೇನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವೇ ಯದುತ್ತಂ ತಥಾಪಿ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮರೂಪಂ ಮಂಗಲಾಚರಣಮಯುಕ್ತವುತ್ಪಾದಿನಾ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಹಾರಾಯೋಕ್ತಂ ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ||

ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತ ಹಾಗಾಗಿ ಕೇವಲ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವ್ಯುತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂಗತ ಎನಿಸಿದರೂ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಇದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೂ ಅದನ್ನು

ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಎರಡನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು. ಆದರೂ ತಾವೇ ಭಾಷ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರಚನೆ ಏಕೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ - 'ಭಗವಾನ್ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಃ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಡೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸರಿ. ಆ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟನೆ 'ಅನ್ಯಪಿ ಚಾಹಮೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರಿಂದ ಇದು ದುರ್ಗಮಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಯೂ ಆಯಿತು.

'ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಂ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಮೂಲಕ 'ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ' ಎನ್ನುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಪದದಿಂದ ಬಹಳ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಸ್ಯ' ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ 'ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಪ್ರಪ್ತಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಸಾಧನಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವೇದವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕವೂ (ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು) ಆಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯತ್ತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮರೂಪವಾದ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ 'ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಕರಣ ಹಾಗೂ ನಿಬಂಧನ ಶಿಷ್ಯರಿಗಾಗಿ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ತತ್ರ 'ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯಾ ಅಂತರಾಯವಿಧಾರೋಽಪಿ ಅನವಶತಮ್ ಈಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣಾದ್ವತ್ತಿರಪಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಶಂಕಿತುಃ ಶಿಷ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ವಾ ಮತಂ ಸ್ವಮತತ್ವಾದಂಗೀಕರೋತಿ | ನ ಹಿ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಪಿ ಸರ್ವಭಾಷ್ಯಪ್ರೇಕ್ಷವಾನ್ | ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತುಂ ಗ್ರಂಥಾದೌ ನಿಬಂಧಾತಿತ್ಯನ್ವಯಃ | ಆದಿಪದೇನ ಸ್ತುತಿಗ್ರಾಹ್ಯಾ | ಅನೇನ ಈಶ್ವರಸ್ತುತೇರಪಿ ಮಂಗಲತ್ವಾತ್ ತಾಂ ವಿಷಾಯ 'ನಮಾಮಿ' ಇತಿ ಪ್ರಣಾಮಮಾತ್ರಾಚರಣೇ ವಿಶೇಷಕಾರಣಾಭಾವ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಯಾಃ ಪರಿಹಾರಃ | ಶಿಷ್ಯಾನಸನ್ನಿಹಿತಾನ್ ಸನ್ನಿಹಿತಾಂಶ್ಚ ಗ್ರಾಹಯಿತುಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ನಿಬಂಧಾತಿ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಬೋಧಕಪದಾತ್ಕವರ್ಣಸಮುದಾಯೋಚ್ಚಾರಣಾರೂಪನಿಬಂಧನಂ ಕರೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಗ್ರಾಹಯಿತುಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಅವಶ್ಯಂ ಕರಣೀಯಮಿತಿ || ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯವಿಶಿಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಕೇನ ಮಾನೇನಾಪಶ್ಯಕರಣೀಯಮವಗತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಂ-
ಪರಯಾವಗತಮಿತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿತಯಾ ಅಂತರಾಯವಿಧುರೋಽಪಿ ಅನವರತಮ್' ಈಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯ-
ಕರಣವೃತ್ತಿರಪಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಶಂಕೆಮಾಡುವವನಾದ ಶಿಷ್ಯನ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿಯ
ಮತವನ್ನು ತಮ್ಮ ಮತ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೂ ಕೂಡ ಸರ್ವಥಾ
ಪೆದ್ದ ಎಂದೇನಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಮಾಡಲು ಗ್ರಂಥದ
ಮೊದಲಿಗೆ ನಿಬಂಧನಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಅನ್ವಯ. ಆದಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.
ಇದರಿಂದ ಈಶ್ವರಸ್ತುತಿಯೂ ಒಂದು ಮಂಗಳವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ನಮಾಮಿ' ಎಂದು
ಕೇವಲ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರ-
ವನ್ನು ನೀಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಲು 'ನಿಬಧ್ನಾತಿ'
ಅಂದರೆ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದಾತ್ಮಕವಾದ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಣೆ
ಮಾಡುವ ನಿಬಂಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು
ನಿಬಂಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಅವಶ್ಯಂ ಕರಣೀಯಂ ಎಂದು.
ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಲು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮಂಗಳಾ-
ಚರಣೆಯು ಅತ್ಯವಶ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಿತು ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ - 'ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಂ-
ಪರಯಾವಗತಂ' ಎಂದು.

ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಂಪರಾವಗತಮ್

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅವಿಗೀತಃ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ಯಃ ಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ವ್ಯಾಸಾ-
ದೀನಾಮಾಚಾರೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿವಿಷಯಸ್ತಸ್ಯ ಯಾ ಪರಂಪರಾ ತದಾಚಾರಾತ್
ಮನ್ವಾದಿಶಿಷ್ಟಾಚಾರಸ್ತದಾಚಾರಾತ್ ತದನ್ಯಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಾ ತಥಾವಗತಮವಶ್ಯಂ
ಕರಣೀಯಂ ಪ್ರಮಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಂಪರಯಾ ಅವಗತಂ - ಅವಿಗೀತ = ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಿರು-
ವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಶಿಷ್ಯರು ಎಂದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರೇ ಮೊದಲಾದವರು. ಅವರ
ಆಚಾರ ಅಂದರೆ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವಂತಹದ್ದು.
ಅದರ ಪರಂಪರೆಯ ಆಚಾರ ಎಂದರೆ ಮನು ಮುಂತಾದವರ ಆಚರಣೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಮಂಗಳವು ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯ ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ಕಿಂ ಫಲಸಾಧನತ್ವೇನಾವಗತಮ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಪ್ರಾರಿಷ್ಟಿತಸ್ಯಾನಂತ-
ರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಚಯಸ್ಯ ಚ ಹೇತುತಯಾ ಇತಿ || ಅಯಂ ಭಾವಃ - ನಿಬಂಧನೇನ
ತಾದದ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಕೃತಮಿತಿ ಅನುಮೀಯತೇ | ಅನ್ಯಥಾ ಪರಮಾಪ್ತಸ್ಯ
ಪ್ರತಾರಕತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ತತೋಽಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ತತ್ಕರಣೀಯಮಿತಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ
ಕರಣೀಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ |

'ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತತ್ತದೇವೇತರೋ ಜನಃ' (ಭ.ಗೀ. 3-21)

ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ನನ್ನಸ್ತು ಉಪನಿಬಂಧನೇನ ಪ್ರಣಾಮಸ್ಯ ಗುರುಕೃತತ್ವಾನುಮಾನದ್ವಾರಾ ಸ್ವಕರಣೀಯ-
ತ್ವಜ್ಞಾನಮಸನ್ನಿಹಿತಾನಾಮೇವ ವಿಷ್ಣುಣಾಮ್ | ನ ತು ಸನ್ನಿಹಿತಾನಾಮ್ | ತೇಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ
ಏವ ದರ್ಶನೇನ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ತಜ್ಞಾನಸಂಭವಾತ್ | ಅತಃ ಕಥಮುಭಯವಿಧಾನಪಿ ವಿಷ್ಣುನ್
ಪ್ರತಿ ನಿಬಂಧನೇನ ಕರಣೀಯತಾಮಾತ್ರಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮುದ್ಯತಾಃ | ಯೇನ್ಯೈವಂ ಪರಿಚೀದನಾ
ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ನಾಮಾವಶ್ಯಕರಣೀಯತಾಮ್ |

ಯಾವ ಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಮಂಗಳವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - 'ಪ್ರಾರಿಷ್ಟಿತಸ್ಯ
ಅನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಚಯಸ್ಯ ಚ ಹೇತುತಯಾ' ಎಂದು. ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು -
ನಿಬಂಧನ- ದಿಂದಲಾದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪರಮ ಆಪ್ತರಾದ ಅವರು ಮೋಸಗಾರರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗ
ಬಂದೀತು | ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವೂ ಕೂಡ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.
ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳು ಕರಣೀಯ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ
ತತ್ತದೇವೇತರೋ ಜನಃ' (ಗೀತಾ. 3-21) ಎಂಬ ಮಾತಿರುವುದರಿಂದ, ಇರಲಿ ಉಪನಿಬಂಧನದಿಂದ
ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಗುರುಗಳು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದ ಮುಖಾಂತರ ತಾವೂ ಮಾಡಬೇಕು
ಎನ್ನುವ ಜ್ಞಾನ. ಅಸನ್ನಿಹಿತಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಸರಿ. ಸನ್ನಿಹಿತ ಶಿಷ್ಯರಿಗಂತೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ,
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಗುರುಗಳು ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದರಿಂದ. ಸಾಕ್ಷಾ-
ತ್ಕಾರಿಯೇ ಮಂಗಳವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರುವುದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ನೀವು ಎರಡು
ರಿತಿಯಾದ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಬಂಧನದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ
ಎಂದರೆ ಇದು ಉತ್ತರ - ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ.
ಅದು ಹೀಗೆ - ನಾವು ಗುರುಗಳು ಮಾಡಿದ ನಿಬಂಧನೆಯಿಂದ ಕೇವಲ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳನ್ನು

ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಗುರುಗಳು ಮಾಡುವ ನಿಬಂಧನೆಯು 'ಮಂಗಳವು ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು.

ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತತ್ತದೇವೇತರೋ ಜನಃ

** ಯದ್ಯದಾಚರತಿ - ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಕಥಂ ಜ್ಞಾನಿನಾ ಕೃತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಲೋಕಃ ಸಂಗೃಹೀತಃ ಸ್ಯಾದ್? ಇತ್ಯತ ಉಚ್ಯತೇ ಯದ್ಯದಿತಿ || ಇತರಃ = ಅಜ್ಞಾನಿ | ಸ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಸದ್ ಯದ್ಯಾಕ್ಯಾದಿಕಂ ಲೋಕೇನ ಪ್ರಮಾಣತಯಾಽನವಗತಂ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣೇಕುರುತೇ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಜ್ಞಾಪಯತೀತಿ ಯಾವತ್ |

ಯದ್ಯಾ ಯದ್ಯಾಕ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ತದ್ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಕಂ ಲೌಕಿಕಂ ವೈದಿಕಂ ವಾ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ | ಯತ್ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಜ್ಞಾನೀ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಯಾವತ್ | ಲೋಕಃ ತದನು-
ವರ್ತತೇ - ತದೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಅನುತಿಷ್ಠತಿ - ಇತಿ ||
(ಭಾವರತ್ನಕೋಶಃ)

- ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ಲೋಕದ ಜನರು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಯದ್ಯದಾಚರತಿ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಉತ್ತರ. ಇತರಃ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ಎಂದು. ಇವನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶ್ರೇಷ್ಠವೃತ್ತಿಯು ಒಂದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿ, ಲೌಕಿಕ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಯಾವ ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವನೋ ಅದನ್ನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜನರು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅವಶ್ಯ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಪದಪ್ರಯೋಗದ ಔಚಿತ್ಯ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ನ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದರ್ಶನೇಽಪಿ ಸಾ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಯಾದೃಚೈಕತ್ವ-
ಸ್ಯಾಪಿ ಶಂಕನಾತ್ | ನಿಬಂಧನಕರಣೇ ತು ಸಾ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತಃ ವಿವ | ಅನಾವಶ್ಯಕತ್ವಸ್ಯ ತದ-
ಯೋಗಾತ್ ಕೃತಿದತ್ ನಿಬಂಧನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರತ್ವಾಚ್ಚ | ಪ್ರಮಾಣಸಂಪ್ಪದಶ್ಚಾವಶ್ಯಕತ್ವ-
ಜ್ಞಾಪಕ ಇತಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ | ತಥಾ ಚ ಸನ್ನಿಹಿತಾನಾಮಾವಶ್ಯಕತ್ವಸ್ಯ ಅಸನ್ನಿಹಿತಾನಾಂ
ಚಾವಶ್ಯಕತ್ವಕರಣೀಯತ್ವಯೋರಭಯೋರಪೀತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೋಭಯವಿಧಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ನಿಬಂಧೇ-

ನೈವ ಜ್ಞಾಪಿತತ್ವಾತ್ ಕಾತ್ರ ಕಥಂತೇತಿ । ಅತ ವಿವಾವತ್ಯಮಿತಿ ಶಿಷ್ಯಾನಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಪದಂ ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

ಈ ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಶಿಷ್ಯರು ನೋಡಿದಾಗಲೂ ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಗುರುಗಳು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ, ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ. ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯತ್ನದಂತೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಅದರ ನಿಬಂಧನೆಯು ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಪ್ರವವಿದ್ದರೆ (ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸೇರಿದ್ದರೆ) ಅವಶ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತರಾದ ಹಾಗೂ ಅಸನ್ನಿಹಿತರಾದ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ನಿಬಂಧನೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಅವಶ್ಯಂ' ಎಂದು 'ಶಿಷ್ಯಾನ್' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಫಲವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೋ ಅಥವಾ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೋ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು ಫಲಪ್ರಮಾಣಯೋರಭಾವೇನ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಷ್ಟವಾಕರಣೀಯ-
ತ್ವಾತ್ ಕುತ್ರಾವಶ್ಯಕತಾ ಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ । ನಿಬಂಧೇನಾಪೀತಿ ಚೇತ್, ವೈದಮ್ । ಉಭಯೋರಪಿ
ಭಾವಾತ್ । ತಥಾಹಿ - ಫಲಾಭಾವಸ್ತಾದತ್ ಕಿಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಿಂ ವಾ ಆನಂದತೀರ್ಥ-
ಮನೇರೇವ? ನಾನ್ಯಃ । ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮವಿಲೀನಪ್ರತ್ಯತಿತಯಾ ಸಾಂತರಾಯತ್ತೇನ ಪಾರಿಪಿತಾಂತ-
ರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಾದೇಃ ಫಲಸ್ಯ ಭಾವಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ತಸ್ಯ ವಿಲೀನಪ್ರತ್ಯತಿ-
ತಯಾಂತರಾಯವಿಧುರತ್ತೇನ ಆನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಾದಿಫಲಾಭಾವೇಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಜ್ಞಾಪನ-
ಫಲಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ । ಯತಃ 'ಮಂಗಲಾಚರಣಪುರಃಸರಾಣಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ದೀರ್ಘವಂತಿ ಭವಂತಿ, ಆಯುಷ್ಯಪುರುಷಕಾಣಿ ಚ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ನಾಪಿ
ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ । ಶಿಷ್ಯಚಾರಸ್ಯ ತದನುಷ್ಠಿತಕುತೇರ್ವಾ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಭಾವಾತ್ । ಶ್ರುತ್ಯನು-
ಮಾನಪ್ರಕಾರಮ್ ಅದಿಗೀತಪದಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ 'ತತ್ರ ತಾರೇ'ತ್ಯೇತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾವಸರೇ ಸ್ವಯ-
ಮೇವ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಷ್ಯತಿ ।

ಅಲ್ಲ! ಪ್ರಯೋಜನ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಅದಾದರೂ ನಿಬಂಧನೆಯಿಂದಲೇ ಎನ್ನುವುದಂತೂ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಯೋಜನ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣ ಎರಡೂ ಕೂಡ ಇದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಫಲ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೋ ಅಥವಾ ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೋ? ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧ ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಘ್ನಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಪರಿಹಾರವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಅದರ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮಂಗಳಾನುಷ್ಠಾನವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರು ಮಾಡುವ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಗೆ ಫಲ ಶಿಷ್ಯಜ್ಞಾಪನ, ಅಲ್ಲದೇ ಶಿಷ್ಯರಿಗೋಸ್ಕರ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೇ ಮುಂದೆಯೂ 'ಯತಃ ಮಂಗಳಾಚರಣಪುರಸ್ಕರಣೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವೀರ್ಯವಂತಿ ಭವಂತಿ | ಆಯುಷ್ಯತ್ಪುರುಷಕಾಣಿ ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯರ ಆಚರಣೆ ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಯರ ಆಚಾರದಿಂದ ಅನುಮಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಮಾನ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಅವಿಗೀತ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ತತ್ರ ತಾರಾಥಮೂಲತ್ವಂ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

मङ्गलाचरणस्याविप्रप्रसमास्यादिहेतुत्वस्यापि अविगीतशिष्टाचारानुमितश्रुतिसिद्धत्वात् । न तावत्प्रेक्षावत्प्रवृत्तिर्विफला सम्भाविनी । नापि प्रयोजनान्तरार्था । दृष्टपरित्यागादृष्टकल्पना-प्रसङ्गात् । कार्यमारिप्सुः खलु तत्समास्यादिकं कामयत इत्यनुभवसिद्धम् । नच फलान्तरा-नुसन्धाने प्रमाणमस्ति । नचैतेषामियं साध्यसाधनभावप्रतीतिर्भ्रान्तिः । तथा सत्यविगानानु-पपत्तेः । नच प्रत्यक्षादेरत्रावकाश इति श्रुतिरेव शिष्टाचारमूलं कल्प्यते । (सुधा)

ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಪ್ರಚಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಶಿಷ್ಯರ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಅನುಮಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಫಲ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅಸಂಭಾವಿತ. ಇನ್ನು ದೃಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಸಮಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಫಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಬೇರೆಯ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶಿಷ್ಯರು ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಯಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅದರ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ-ಯನ್ನೇ ಬಯಸುವವನು ಎನ್ನುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಫಲವನ್ನು ಅನು-ಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ, ಮಂಗಳಾಚರಣೆಗೂ ಅವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು

ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬಾಧಜ್ಞಾನ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಶಿಷ್ಯರು ಮಾಡುವ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಗೆ ಮೂಲ ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಂಪರೆಯು ಪ್ರಮಾಣ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನ ಚ ಲೀಲಯಾಪಿ ಕಸ್ಯಒಚ್ಛಿಷ್ಯಾಚಾರಸಂಭವಾತ್ ಸ ಕಥಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಂಪರಾಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ | ನ ಹ್ಯನೇಕೇಷಾಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ಲೀಲಯಾ ವಿಕವಿಧಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಪಲಭ್ಯೇತಿ | ಏತೇನ ಪ್ರಣಾಮಾದೇರ್ವಸ್ತುತೋಽವಶ್ಯಕರಣೀಯತ್ವಸದ್ಭಾವೇಽಸ್ಯ ನಿಬಂಧನೇನ ತಜ್ಞಾಪನಮ್ | ನ ಚ ತದಸ್ತಿ | ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ | ನ ಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಭವತೀತ್ಯೇತದಪಿ ಸಮಾಹಿತಂ ಭವತಿ | ಅಕರಣೀಯೇ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಾಯೋಗಾತ್ | ಅನಾವಶ್ಯಕೇ ತತ್ಪರಂಪರಾಯೋಗಾಚ್ಛೇತಿ |

ನನು ತಥಾಪಿ ನಿಬಂಧನೇನ ಗ್ರಂಥಾದೌ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಕೃತಮಿತಿ ನಾನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಅನವರತಮೀಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ತದಾನೀಮೇವ ತತ್ಕೃತ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಬಾಧಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ | ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ವಾಪ್ತುತ್ವದಿತಿ ಶಿಷ್ಯಜ್ಞಾಪನಾಯ ತದಾನೀಂ ಪ್ರಕಟಿತತ್ವಾತ್ | ಯತ್ಪೂರ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಮೋತ್ಪಾದನಮೇವ ಕೃತಿಯದಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಕಟನಮೇವ ಸೇತಿ ನ ಬಾಧಃ | ಅತ ಏವ 'ನಮಾಮಿ' ಇತಿ ಮೂಲಾನುಸಾರಾತ್ 'ನಮನಾದಿಕಮ್' ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದ್ಯೋತನಾಯ 'ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತಬ್ಧ ಇತಿ | ಅಧಿಕಂ ತು ಗುರ್ವ್ಯಾಂ ರಸರಂಜನಾಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

ಅಲ್ಲ! ಲೀಲೆಯಿಂದ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರ ಶಿಷ್ಯರ ಆಚರಣೆಯ ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಆಚಾರವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಗೆ? ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಂಪರೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದುತ್ತರ. ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅನೇಕ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಂತರು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವರು ಎಂದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳು ವಸ್ತುತಃ ಅವಶ್ಯಕರಣೀಯವಾಗಿವೆ. ಅದನ್ನು ನಿಬಂಧನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದದ್ದು ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ತಿಳಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಮಾಡಬಾರದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶಿಷ್ಯರು ಅದನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ನಿಬಂಧನದಿಂದ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರಂತರ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೇ ಲಗ್ನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೇಹವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರು ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಬಾಧಿತವಲ್ಲವೇ? ನಿಜ. ಯಾವಾಗಲೂ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಆಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದು ಮೊದಲಿಲ್ಲವೋ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಕೃತಿ. ಯಾವುದಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದೇ ಕರ್ತವ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಧವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ನಮಾಮಿ' ಎಂಬ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಮನಾದಿಕಂ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳದೇ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಎಂದು 'ಪ್ರ'ಎಂಬ ಶಬ್ದಸಹಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ ಎಂದು ಭಾವ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಗುರುರಸರಂಜನಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕು.

ಮಂಗಲಾಚರಣೆ — ಅಭಿಮತದೇವತಾಸ್ತುತಿ

(ಪ್ರದೀಪ) - ನಾರಾಯಣಮಿತಿ || ಮಂಗಲಾಚರಣಾಸ್ತುಭಿಮತದೇವತಾಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ-
ತಾಮಕರ್ತವ್ಯಭಾವತಂಕಾನಿರಾಕರಣೇನೋಪಪಾದಯತಿ — ಭಗವತೇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿಬಂಧನಾ-
ತ್ಯಂತೇನ ಗ್ರಂಥೇನ ||

ಮಂಗಲಾಚರಣ - ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ದೇವತಾಸ್ತುತಿ ಎಂದರ್ಥ. (ಪ್ರದೀಪಟಪ್ಪಣೆ)

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಸ್ಮಾರ್ತಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮೊದಲನೆ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ओ३म् || नारायणं निखिलपूर्णगुणैकदेहं

निर्दोषमाप्यतममप्यखिलैः सुवाक्यैः ।

अस्योद्भवादिदमशेषविशेषतोऽपि

बन्धं सदा प्रियतमं मम सन्नमामि ॥१॥

ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ - ನಿಖಿಲ - ಎಲ್ಲ(ಒಂದನ್ನೂ ಬಿಡದೆ) ಪೂರ್ಣ - ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪೂರ್ಣವಾದ ಗುಣೈಕದೇಹಂ - ಗುಣವೇ ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಅಶಿ = ಮತ್ತೆ, ನಿರ್ದೋಷಂ - ಪರಾಧೀನತೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ; ಅಖಿಲ್ಯಃ ಅಶಿ -

ಎಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಒಂದನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ, ಸುವಾಕ್ಯೈಃ - ಅಪೌರುಷೇಯ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ಶೋಭನವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅದನ್ನೇ ಮೂಲವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
ಹೊರಟಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ, ಆಪ್ಯತಮಂ - ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ
ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾದ, ಅಸ್ಯ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ
ಬೇರೆಯಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಉದ್ಭವಾದಿ - ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು, ದಂ - ನೀಡುವ,
ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ - ಅಶೇಷ - ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಶೇಷತಃ - ಅಸಾಧಾರಣ-
ಧರ್ಮಗಳಿಂದ (ಅಥವಾ ಅಶೇಷ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮ್ಮತರಾದ
ಸಕಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿ- ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ - ಉತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೂಡ),
ವಂದ್ಯಂ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಮಮ - ನನಗೆ, ಸದಾ - ಯಾವಾಗಲೂ, ಪ್ರಿಯತಮಂ -
ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ, ನಾರಾಯಣಂ - ನಾರಾಯಣನನ್ನು, (ಅಹಂ - ನಾನು ಅಂದರೆ
ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು) ಸನ್ನಮಾಮಿ - ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಾರ - ಆಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ
ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ
ನಾರಾಯಣನು ಸಕಲಗುಣಗಳನ್ನೇ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವವನು.
ಒಂದನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಸಮಗ್ರವೇದ ಹಾಗೂ ತನ್ನೂಲಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು
ಅವನನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತವೆ. ಇವನು ಇಡೀ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ನಿಯಮನ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನೀಡುವನು.
ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳೂ ಅವನಲ್ಲಿವೆ. ಹಾಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು
ಯೋಗ್ಯರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮ-ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ವಂದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕೊನೆಯದಾಗಿ
ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಅಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು ಎಂದು.

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಖೀಕಾ - ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ಪರಮಪ್ರಿಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ನಾರಾಯಣಮಸಂಖ್ಯೇಯಕಲ್ಯಾಣಗುಣವಿಗ್ರಹಮ್ ।

ವಂದೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸದಾ ಧ್ವಸ್ತದೂಷಣಂ ಪರಮಪ್ರಿಯಮ್ ॥

ಮೊದಲಿಗೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣಂ ವಂದೇ ಎಂದು. ಈ ನಮಸ್ಕಾರವಾ-

ದರೋ ಭಕ್ತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ನಾರಾಯಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟು ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. (1) ಅಸಂಖ್ಯೇಯಕಲ್ಯಾಣ-ಗುಣವಿಗ್ರಹ (2) ಸದಾ ಧ್ವಸ್ತದೂಷಣ (3) ಪರಮಪ್ರಿಯ ಎಂದು.

ಇದರ ಅರ್ಥ - (1) ಭಗವಂತನ ದೇಹವು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಿತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಂಗಳಕರವಾದವುಗಳು. (2) ಇನ್ನು ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳು ಯಾವತ್ತೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. (3) ನನಗೆ ಬಹಳಪ್ರಿಯ.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಸಾದ

ನಮೋ ಭಗವತೇ ತಸ್ಯೈ ವ್ಯಾಸರೂಪಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ |

ಯತ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾಪ್ನತೇ ವಿಬುಧಾದಿಭಿಃ ||

ಇಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ವ್ಯಾಸರೂಪಾಯ ನಮಃ" ಎಂದು. ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರರೇ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸ-ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪ-ಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್ ಗುರೂನ್ ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರಾನ್ |

ಪಂದೇ ಕುದ್ಯಪ್ಪಿದುರ್ಬೋಧವ್ಯಾಸಸಿದ್ಧಾಂತದೀಪಿಕಾನ್ ||

ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನ್ ಗುರೂನ್ ಪಂದೇ ಎಂದು. ಇವರಿಗೆ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. (1) ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರಾನ್ - ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. (2) ಕುದ್ಯಪ್ಪಿ-ದುರ್ಬೋಧವ್ಯಾಸಸಿದ್ಧಾಂತದೀಪಿಕಾನ್ - ವೇದವ್ಯಾಸರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದ ದೀಪ ನೀವು.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ = ಹರಿತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ತತ್ತ್ವತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಕಾಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ |

ವಿದ್ಯನೋದ್ಯುರ್ಭಗಂಭೀರಾಂ ಹರಿತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಮ್ ||

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವೃಣೋಮಿ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಂಭೀರವಾದದ್ದು. ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು. ಆದರೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಿದೋಷ ಎಂದಿದ್ದೇಕೆ?

(ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ) - ಗುಣವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಚೇತನತ್ವೇನ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿವದ್ ದೋಷವತ್ವಂ ಮಾ ಭೂದಿಹ್ಯುಕ್ತಮ್ - ನಿದೋಷಮಿತಿ || ಅಶೇಷಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾದಪಿ ವಂದ್ಯಮ್ | ಯೋ ಹಿ ಜನನಾದಿಕರ್ತಾ ಯಶ್ಚ ಗುಣಾಧಿಕಃ ಸ ಹಿ ವಂದ್ಯೋ ಭವತಿ | ಅತಃ ಏವಂ-ಭೂತತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಿಯೇಭ್ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾದಿಭ್ಯಃ ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರಿಯಮ್ | ತೇಷಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ವಾ-ಪಾದಕತ್ವಾತ್ |

ನಿದೋಷಂ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಗುಣವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಎಂದು. ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ನಾರಾಯಣನು ಒಬ್ಬ ಚೇತನನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ದೋಷ ಇವನಲ್ಲೋ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು "ನಿದೋಷಂ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ನಾರಾಯಣನು ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ.

ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ - ಯೋ ಹಿ ಜನನಾದಿಕರ್ತಾ ಯಶ್ಚ ಗುಣಾಧಿಕಃ ಸ ಹಿ ವಂದ್ಯೋ ಭವತಿ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಯಾರು ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಯಾರು ಯಾರಿಗಿಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರೇ ಆಗಿರುವರು.

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಜನನಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಹಾಗೂ ಗುಣಾಧಿಕೃ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅವನೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವವನು ಅವನೇ ಆದ್ದರಿಂದ.

ದರೋ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ನಾರಾಯಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟು ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. (1) ಅಸಂಖ್ಯೇಯಕಲ್ಯಾಣ-ಗುಣವಿಗ್ರಹ (2) ಸದಾ ಧೃಷ್ಟದೂಷಣ (3) ಪರಮಪ್ರಿಯ ಎಂದು.

ಇದರ ಅರ್ಥ - (1) ಭಗವಂತನ ದೇಹವು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಿತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಂಗಳಕರವಾದವುಗಳು. (2) ಇನ್ನು ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳು ಯಾವತ್ತೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. (3) ನನಗೆ ಬಹಳಪ್ರಿಯ.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಪ್ರಸಾದ

ನಮೋ ಭಗವತೇ ತಸ್ಯೈ ವ್ಯಾಸರೂಪಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ |

ಯತ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ವಿಬುಧಾದಿಭಿಃ ||

ಇಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ವ್ಯಾಸರೂಪಾಯ ನಮಃ" ಎಂದು. ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರರೇ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸ-ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪ-ಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಘ್ರಾನ್ ಗುರೂನ್ ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರಾನ್ |

ವಂದೇ ಕುದೃಷ್ಟಿದುರ್ಬೋಧವ್ಯಾಸಸಿದ್ಧಾಂತದೀಪಿಕಾನ್ ||

ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಘ್ರಾನ್ ಗುರೂನ್ ವಂದೇ ಎಂದು. ಇವರಿಗೆ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. (1) ವಿದ್ಯಾದಿವಾಕರಾನ್ - ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. (2) ಕುದೃಷ್ಟಿ-ದುರ್ಬೋಧವ್ಯಾಸಸಿದ್ಧಾಂತದೀಪಿಕಾನ್ - ವೇದವ್ಯಾಸರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದ ದೀಪ ನೀವು.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ = ಹರಿತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ತತ್ತ್ವತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಕಾಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ |

ವಿವೃಣೋದ್ಯರ್ಥಗಂಭೀರಾಂ ಹರಿತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಮ್ ||

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಂಭೀರವಾದದ್ದು. ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು. ಆದರೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಿದೋಷ ಎಂದಿದ್ದೇಕೆ?

(ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ) — ಗುಣವತ್ತೇಽಪಿ ಚೇತನತ್ವೇನ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿವದ್ ದೋಷವತ್ತ್ವಂ ಮಾ ಭೂದಿಹ್ಯುಕ್ತಮ್ - ನಿದೋಷವತಿ || ಅಶೇಷಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾದಪಿ ವಂದ್ಯಮ್ | ಯೋ ಹಿ ಜನನಾದಿಕರ್ತಾ ಯಶ್ಚ ಗುಣಾಧಿಕಃ ಸ ಹಿ ವಂದ್ಯೋ ಭವತಿ | ಆತ ವಿವಂ-ಭೂತತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಿಯೇಭ್ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾದಿಭ್ಯಃ ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರಿಯಮ್ | ತೇಷಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ವಾ-ಪಾದಕತ್ವಾತ್ |

ನಿದೋಷಂ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ — ಗುಣವತ್ತೇಽಪಿ ಎಂದು. ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ನಾರಾಯಣನು ಒಬ್ಬ ಚೇತನನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ದೋಷ ಇವನಲ್ಲೋ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು “ನಿದೋಷಂ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ನಾರಾಯಣನು ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ.

ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ - ಯೋ ಹಿ ಜನನಾದಿಕರ್ತಾ ಯಶ್ಚ ಗುಣಾಧಿಕಃ ಸ ಹಿ ವಂದ್ಯೋ ಭವತಿ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಯಾರು ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಯಾರು ಯಾರಿಗಿಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರೇ ಆಗಿರುವರು.

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಜನನಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಹಾಗೂ ಗುಣಾಧಿಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅವನೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವವನು ಅವನೇ ಆದ್ದರಿಂದ.

ಅಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಸೂಚಕವಾದ ಮಂಗಲಪದ್ಯ

(ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ)- ಅನೇನೈವ ಶ್ಲೋಕೇನ ಅಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಂ ಸೂಚಿತವಾನ್ । ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್ ಇತಿ ಸಮನ್ವಯಂ ಸೂಚಯತಿ । ನಿರೋಷಮ್ ಇತ್ಯ-
ವಿರೋಧಮ್ । ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಮ್ ಇತಿ ಸಾಧನಮ್ । 'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾ-
ದಿದಮ್' ಇತಿ ಫಲಮ್ ।

ನಾರಾಯಣಂ ಎಂಬ ಈ ಮೊದಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದಲೇ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಲಗುಣಗಳು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಕಲವೈದಿಕಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಗುಣಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. "ನಿರೋಷಂ" ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಕಲರೀತಿಯಾದ ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಮ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಫಲಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡುವವನು ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳ ಸೂಚಕವೂ ಆಗಿದೆ

(ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ)- ಅನೇನೈವ ಅಧಿಕಾರಿವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಸಂಬಂಧಾನ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತಾನ್ ಸೂಚಯತಿ । 'ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯಧಿಕಾರಿಣಂ ಸೂಚಯತಿ । 'ನಾರಾಯಣಮ್' ಇತಿ ವಿಷಯಮ್ । 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । 'ಉದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಯೋಃ ದಾತೃದೇಯಲಕ್ಷಣಸಂಬಂಧಮ್ ।

ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಅನುಬಂಧ-
ಚತುಷ್ಟಯಗಳನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯಗಳು
ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿ, ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ ಹಾಗೂ ಸಂಬಂಧಗಳು. ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು
ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆ ಇರುವವನೇ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿ ಎಂದು.
'ನಾರಾಯಣಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೇ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನೆಂದೂ,
'ಆಪ್ಯತಮಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು.

‘ಉದ್ಭವಾದಿಂದ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಷಯನಾದ ನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದಾತ್ಯದೇಯಭಾವಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ನಯಚಂದ್ರಿಕಾಟೀಕೆ ಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ಅಂತರ್ಬಹಿರುಪಾಸ್ಕಹೇ

ವಿಷ್ಣುಂ ಸಂಪೂರ್ಣವಿಜ್ಞಾನಪರಮಾನಂದವಿಗ್ರಹಮ್ |

ಕಮಲಾಕಾಂತಮತ್ಯಂತಮಂತರ್ಬಹಿರುಪಾಸ್ಕಹೇ ||

ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಾಸನೆಯಾದರೋ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹೊರಗಡೆ ಈ ರೀತಿ ಎರಡು ರೀತಿ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ವಿಷ್ಣುವು ಹೇಗಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ‘ಸಂಪೂರ್ಣ-ವಿಜ್ಞಾನಪರಮಾನಂದವಿಗ್ರಹಃ’ ಹಾಗೂ ‘ಕಮಲಾಕಾಂತ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಆನಂದ ಇವುಗಳನ್ನೇ ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದವನು. ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು.

ವೇದಾಂತವೇದಿತವಾದ ಬೈದಾರ್ಯವುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮ

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಾನಂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಲಕ್ಷಣಮ್ |

ವೇದಾಂತವೇದಿತೌದಾರ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಸ್ತಹೇ ||

ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ ಯಾರು? ಎಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಮಂದರಿಗೆ ಪ್ರತೀತಿ ಬರುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ ಅದು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ. ಆ ನಾರಾಯಣನು ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಜ್ಞಾನ, ದುಃಖಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಉದಾರತೆಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಅತಸೀಕೃಷ್ಣ - ಕೃಷ್ಣ

ಯೇನ ಗೋವರ್ಧನಭದ್ರಚೈತ್ರೇಣಾತ್ರಾಯಿ ಗೋವ್ರಜಃ |

ಕೃಷ್ಣಂ ತಮತಸೀಕೃಷ್ಣಂ ವಂದೇ ಸೌಂದರ್ಯವಾರಿಧಿಮ್ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ “ಕೃಷ್ಣಂ ವಂದೇ” ಎಂದು. ಆ ಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ಸೌಂದರ್ಯವಾರಿಧಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಅತಸೀಶುಷ್ಪದಂತೆ (ನೀಲಬಣ್ಣದ ಅಗಸೆ ಶುಷ್ಪದಂತೆ) ನೀಲವರ್ಣದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೇ ಗೋವರ್ಧನಸರ್ಪತವನ್ನು

ಎತ್ತುವ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಭತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇಡೀ ಗೋ, ಗೋಪಾಲಕರನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ವೇದಾಂತರಾದ್ಧಾಂತಸೂಕ್ತಿರತ್ನಾಕರರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು

ನಮೋ ವೇದಾಂತರಾದ್ಧಾಂತಸೂಕ್ತಿರತ್ನಾಕರಾತ್ಮನೇ ।

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಖ್ಯಭಗವದ್ಗುಣಸಂಧವೇ ॥

ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರರಾದ ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರತ್ನಗಳೇ ಇವೆ. ಆ ರತ್ನಗಳು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯವರ್ಯರ ಪಾದಧೂಳಿಗಳು ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲಿ

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯವರ್ಯಾಣಾಂ ಗುರೂಣಾಂ ಪಾದರೇಣವಃ ।

ದಿಶಂತು ಶಶ್ವದಸ್ಥಾಕಂ ಶುದ್ಧಿಂ ಬುದ್ಧೀರ್ಗಿರಾಮಪಿ ॥

ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - ದಿಶಂತು ಎಂದು. ಕೊಡಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಗುರುಗಳಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೆಂಬ ಪಂಡಿತಶ್ರೇಷ್ಠರ ಪಾದಧೂಳಿಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಮಾತಿಗೂ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲಿ.

ಪದ್ಮನಾಭಪ್ರಿಯರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು

ತಂ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಭಿಂ ಪದ್ಮನಾಭಪ್ರಿಯಂ ಭಜೇ ।

ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲ್ಯಾಖ್ಯಾದ್ಯತೋ ಮಧ್ವೇಂದುಬ್ಬಂಹತಾತ್ ॥

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಚಂದ್ರನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ (ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ) ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಉಕ್ಕಿಬಂತು. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಪದ್ಮನಾಭನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಮಹಂಸರ ಪಾದ ನೆರಳಿನ ಉಪಾಸನೆ

ಅನುಷ್ಠಾಖ್ಯಾನಸುಧಾಂಬೋಧೌ ಗಂಭೀರೇ ವಿಪರಂತಿ ಯೇ ।

ತೇಷಾಂ ಪರಮಹಂಸಾನಾಂ ಪದ್ಮಚ್ಯಾಯಾಮುಪಾಸ್ಯಹೇ ॥

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬುದು ಅಮೃತಸಮುದ್ರದಂತೆ. ಗಂಭೀರವಾದ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪರಮ-
ಹಂಸರು ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೋ ಆ ಎಲ್ಲ ಪರಮಹಂಸರ ಪಾದಗಳ ನೆರಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ನಃ ಶರಣಪ್ರದಾಃ

ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಪಲಯಃ ಸನ್ನ್ಯಾಯಾಮೃತಬಿಂದುಃ |

ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಪದೀಪಾಶ್ಚ ಸಂತು ನಃ ಶರಣಪ್ರದಾಃ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಗಳು ಅರ್ಥಾತ್ ಒಳ್ಳೆಯ
ನ್ಯಾಯಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳ ಸಮೂಹವು ಹಾಗೂ ಒಳ್ಳೆಯ ನ್ಯಾಯಗಳೆಂಬ ಅಮೃತಬಿಂದುಗಳು,
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವಗಳೆಂಬ ದೀಪಗಳು ನಮಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ
ಹಾಗೂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನುಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅನುವಾದ ಯಥಾಮತಿಯಾಗಿ

ಶ್ರೀಮದ್ಗುರೂಣಾಂ ಕಾರುಣ್ಯಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಸಮಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಅಭಿಪ್ರಾಯೋಽನುಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಯಾವದ್ವೋಧಮನೂದ್ಯತೇ ||

ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅನುಭಾಷ್ಯವೆನಿಸಿದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗುರುಗಳ
ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಅಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಣಸಮರ್ಪಕವಾದ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದ

(ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ)- 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇನ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್
ನಿರ್ದುಃಖಿಸುಖಾತ್ಮಕೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ | ತದ್-
ವೃದ್ಧಾಸಾಯ ಅಧಿಕಾರಿಣಂ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ - ಸನ್ನಮಾಮೀತಿ ||

ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷವಾದರೋ
ದುಃಖರಹಿತವಾದದ್ದಾಗಿ ಕೇವಲ ಸುಖರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ
ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ
ಅಧಿಕಾರಿ ಯಾರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು "ಸನ್ನಮಾಮಿ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಷ್ಟಾಂಗವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಣಾಮವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ

ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ- 'ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯಷ್ಟಾಂಗವಿಶಿಷ್ಟ ವಿವ ಪ್ರಣಾಮೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ |

ಉರಸಾ ಶಿರಸಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮನಸಾ ವಚಸಾ ತಥಾ |

ಪದ್ವ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಜಾನುಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಣಾಮೋಽಷ್ಟಾಂಗ ಈರಿತಃ ||

ಇತ್ಯಷ್ಟಾಂಗಾನ್ಯುಚ್ಯಂತೇ | ಉರ ಆದಿನಾ ಪ್ರಣಿಪಾತಃ | ಮನಸಾ ಸದ್ಭಕ್ತಿಂ ಸ್ಮರಣಮ್ | ವಚಸಾ ವೇದಮಂತ್ರವಚನಮ್ | ಏವಂ ಚ ಹೃದ್ಯಯನವಾನ್ ಸುಭಕ್ತಮಾನ್ ಏವ ಅಧಿಕಾರೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | 'ಅಹಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಸತ್ಯಪ್ರಸಂತಾಧಿಕಾರಿಣಿ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ |

ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರವು ಅಷ್ಟಾಂಗಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಎದೆಯ ಭಾಗದಿಂದ, ತಲೆಯಿಂದ, ಕಣ್ಣಿನಿಂದ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಮಾತಿನಿಂದ, ಕಾಲಿನಿಂದ, ಕೈಯಿಂದ, ಮೂಕಾಲಿನಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಮಸ್ಕಾರವೇ ನಿಜವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವಾಗುವುದು. ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮನಸಾ ಎಂದು ಮೂರು ರೀತಿ ನಮಸ್ಕಾರವಿದೆ. ಉರ ಆದಿನಾ ಪ್ರಣಿಪಾತಃ - ಎಂದು ಕಾಯಿಕವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಕ್ತ-ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವುದು. ಬಾಯಿಂದ ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನೆ ಮಾಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಭಕ್ತಿಯಿರುವವನೇ ಅಧಿಕಾರಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. 'ಅಹಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಅಧಿಕಾರಿ ಅಲ್ಲದೆ ಅನಂತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಶ್ರದ್ಧಾ-ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಯಾರು ಯಾರು ಭಕ್ತಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವರೋ ಅವರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಓದಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಎಲ್ಲ ಆಚಾರವೂ ಧರ್ಮಮೂಲ

(ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ) - 'ವೇದೋಽಖಿಲೋ ಧರ್ಮಮೂಲಂ ಸ್ಮೃತಿಪೀಲೇ ಚ ತದ್ವಿದಾಮ್ |

ಆಚಾರಶ್ಚೈವ ಸಾಧೂನಾಮಾತ್ಮನಸ್ತುಪ್ತಿರೇವ ಚ || (ಮನುಸ್ಮೃತಿ 2/6)

ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಆಚಾರಸ್ಯಾಪಿ ಧರ್ಮಮೂಲತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ-
ದ್ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ | ತದರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ವಿಷಯಮಪಿ ಸೂಚಯತಿ - ನಾರಾಯಣಮಿತಿ ||

ಸಮಸ್ತವೇದಭಾಗವು ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲ. ಹಾಗೆಯೇ ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹಾಗೆ ವೇದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರ ಸ್ವಭಾವ, ಸಾತ್ವಿಕಜನರ ಆಚಾರ, ಆತ್ಮನ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಇವೆಷ್ಟೂ ಪ್ರಮಾಣ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದದ್ದು ಸಮಸ್ತವೇದಗಳಂತೆ ಸಾಧುಗಳ ಆಚರಣೆಯೂ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹ ಈ ಆಚಾರ-

ಮೂಲವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು “ನಾರಾಯಣ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅಥ ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅತಃ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನು?

(ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಏತೇ ಅರ್ಥಾಃ ಭಗವತ್ಯವ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಹ್ವಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಃ । ‘ಅಥ’ಶಬ್ದೇನಾಧಿಕಾರೀ ‘ಅತಃ’ಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಯೋಜನಂ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ವಿಷಯಃ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಲಕ್ಷಣ-ಸಂಬಂಧಶ್ಚ ।

ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ತಮ್ಮ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಜ್ಞಾಸಾ’ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನೂ, ಅತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಹಾಗೂ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ-ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸುವಾಕ್ಯರು ಎಂದರೆ ಪುರುಷರು

(ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಸುವಾಕ್ಯೈಃ = ಸುಷ್ಠುವಾಕ್ಯೈಃ । ಆಪ್ಯತಮಂ = ಜ್ಞೇಯತಮಮ್ । ಪರ-ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಅಧಿಕೃತತಾತ್ಪರ್ಯತ್ವೇನ ಸುನಿಶ್ಚಿತವೇದವಾಕ್ಯಾಃ ಸುವಾಕ್ಯಾಃ ಪುರುಷಾಃ ಸುವಾಕ್ಯಾಃ । ಜ್ಞಾನವಚನೇನೈವ ತತ್ಸಾಧನವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತೃಪಾಯೋಽಪಿ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ । ಅಯಮೇವ ಹಿ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಃ ।

ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂದರೆ ಸುಷ್ಠುವಾಕ್ಯೈಃ । ಆಪ್ಯತಮಂ ಎನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಜ್ಞೇಯತಮಮ್ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಸುವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳೆನಿಸಿದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಇಡೀ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ.

ಅವನನ್ನೇ ಇಡೀ ವೇದವು ಕೊಂಡಾಡಲು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳ ಪುರುಷನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸುವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸುವಾಕ್ಯರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಪುರುಷರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು ನಾರಾಯಣ ಎಂದರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕಾದರೆ ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ

(ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಸಂತಿ ಹಿ ಉದ್ಭವಾದಿವಿಶೇಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ತಾರತಮ್ಯನಿಬಂಧನಾಃ ಪ್ರತಿ-
ಕ್ಷಣವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಾದಿಷು ದೇವತ್ವಾದಿಯೋಗ್ಯತಾವಿಶೇಷಾಶ್ಚ |

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ನಿಯಮನ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷ
ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿವೆ. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ-
ವಿದೆ. ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ.
ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ, ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಂದ್ಯಂ ವಂದದ್ವು ಏಕೆ?

(ನಯಚಂದ್ರಿಕಾ)- ಸ್ನೇಹವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ ಸಖ್ಯಾದಿಷ್ಟಪಿ ಸಂಭವಾತ್ ತದ್‌ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾಯ
ವಂದ್ಯಮ್ ಇತಿ |

'ವಂದ್ಯಂ ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಂದ್ಯಮ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದ
ಸ್ನೇಹಿತ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಗೃಹಿಸದಿರಲು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದರೂ ವಂದ್ಯರಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಶಂಕರಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತವಾದ

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾಮಂಗಲಾಚರಣೆ

ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಗಳ ವಂದನೆಯೊಂದಿಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾಪ್ರಾರಂಭ

ನತ್ವಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಾನಂದತೀರ್ಥಂ ಸರ್ವಗುರೂನಪಿ |

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾಂ ಪ್ರಾರಭಾಮಹೇ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಹಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರನ್ನು ಸಕಲಗುರುಗಳನ್ನೂ
ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಬಂಧದೀಪಿಕಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನ - ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ

ಅಧಿಕಾರಿಕಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ | ತಸ್ಯ ಅವಿಘ್ನಂ ಸಮಗ್ರಂ
ತಾವತ್ ನಾರಾಯಣನಮಸ್ಕಾರೇಣೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ದರ್ಶಯತಿ - ನಾರಾಯಣಮಿತಿ ||

ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನ. ಅರ್ಥಾತ್
ಪರಂಪರೆಯಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ

ಆಗಬೇಕು. ಅದು ನಾರಾಯಣನಮಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂದು.

ಇದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಂ ಎಂದು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಶಿಷ್ಯ-ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ - ಸುಧಾಭಾಗದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಸುಧಾ - ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿತ್ಯನ್ವಯಃ । उत्तमपुरुषप्रयोगादेव 'अहम्' इति लभ्यते । 'सम्' इति भक्त्याद्यतिशयसाहित्यलक्षणां प्रणामस्य सम्यक्तामाह । तथाविध एव हि नारायणप्रणामो भवत्यभिमतसिद्धेरङ्गम् । 'निखिल' इत्यादीनां तु प्रणामकर्मणा नारायणेन विशेषणतया सम्बन्धः ।

ಅತ್ರ - ಈ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ, ನಾರಾಯಣಂ - ಮೊದಲಿಗಿರುವ ನಾರಾಯಣಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು, ಸನ್ನಮಾಮಿ ಇತಿ - ಈ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಗೆ ಬರುವ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯಃ - ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾತ್ - ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂದು ಉತ್ತಮ-ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಅಹಂ ಇತಿ - ಅಹಂ ಎಂಬ ಪದವು, ಲಭ್ಯತೇ - ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಸಮ್ ಇತಿ - ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸಂ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು, ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯತಿಶಯಸಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಂ - ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ ಅತಿಶಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ, ಪ್ರಣಾಮಸ್ಯ - ನಮಸ್ಕಾರದ, ಸಮ್ಯಕ್ತಾಂ - ಸಮೀಚೀನತೆಯನ್ನು, ಆಹ - ಹೇಳುತ್ತದೆ. ತಥಾವಿಧ ಏವ - ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಃ - ನಾರಾಯಣನಮಸ್ಕಾರವು, ಅಭಿಮತಸಿದ್ಧೀಃ - ಗ್ರಂಥಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದವನಿಗೆ ಸಮ್ಯ ತವಾದ ಗ್ರಂಥದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಸಮಾಪ್ತಿಗೆ, ಅಂಗಂ - ಕಾರಣಂ, ಭವತಿ ಹಿ - ಆಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೇ. 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು - 'ನಿಖಿಲ-ಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗಾದರೋ, ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮಣಾ - ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯತಿ-ಶಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ, ನಾರಾಯಣೇನ - ನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ, ವಿಶೇಷಣತಯಾ - ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ, ಸಂಬಂಧಃ - ಸಂಬಂಧವು (ಇರುವುದು).

ಸಾರ - ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಪದವಾದ "ನಾರಾಯಣ" ಎಂಬುದನ್ನು ಕೊನೆಯ ಪದವಾದ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಇದರ ಅರ್ಥ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ

ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು. ಯಾರು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಎಂದರೆ "ನಾನೇ" ಎಂದುತ್ತರ. ಇದಾದರೂ ನಮಾಮಿ ಎಂದು ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಿಗುವುದು. ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂಬಂತವು 'ಸಮ್' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಸಿಗುವುದು. ಸಮ್ ಎಂದರೆ ಸಮೀಚೀನ ಎಂದರ್ಥ. ನಮಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮೀಚೀನತೆ ಎಂದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾತಿಶಯಸಹಿತತ್ವ ಎಂಬುದು. ಅಲ್ಲದೇ ಅಂತಹ ನಮಸ್ಕಾರವೇ ನಾವು ಅಂದುಕೊಂಡಿರುವ ಗ್ರಂಥನಿರ್ವಿಘ್ನಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು. ಇನ್ನು ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡದೇ ನಾರಾಯಣನೆಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಅಹಂ ಎನ್ನುವುದರ ಲಾಭ ಹೇಗೆ?

ಕಮಾ - उत्तमपुरुषप्रयोगादिति ॥ 'अस्मद्युत्तम' इत्यनुशासनादिति भावः ।

"ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಏವ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದ್ಯುತ್ತಮಃ - 'ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಹಂ ಎಂಬುದರ ಲಾಭವಾಗುವುದು' ಎಂಬ ಅನುರಾಸನವಿರುವುದರಿಂದ ಅಹಂ ಎಂದು ಸಿಗುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಪರಿಮಳ)- 'ದ್ವಿತೀಯಾಂತವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ವಿಶೇಷ್ಯದ್ವಾರಾ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯೋ ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್' ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ವಾಕ್ಯವ್ಯವಹಿತತಯಾ ಅನ್ವಯಾಪ್ರತೀತೇರ್ವಾ 'ನಾರಾಯಣಮ್' ಇತ್ಯಪಿ ವಿಶೇಷಣಮ್' ಇತಿ ಭವನಿರಾಸಾಯ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಾಕ್ಯಕ - ಇತ್ಯನ್ವಯ ಇತಿ ॥ ಕರ್ತೃನುಕ್ತೇಃ ನ್ಯೂನತಾಮಾಶಂಕ 'ಮಮ' ಇತ್ಯಸ್ಮೈವ ವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಭವನಿರಾಸಾಯ ಆಹ - ಉತ್ತಮೇತಿ ॥ 'ಅಸ್ಮದ್ಯುತ್ತಮಃ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಅಸ್ಮಚ್ಚಭೇ ಉಪಪದತ್ವೇನ ಶ್ರೂಯಮಾಣೇಃ- ಶ್ರೂಯಮಾಣೇ ವಾ ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಮ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷೋ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ತದವಿನಾಭಾವಾತ್ 'ಅಹಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಮೇತಿ ಭಾವಃ ।

'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಪದಗಳೆಂದರೆ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' 'ನಿದೋಷಂ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಮುಖಾಂತರ 'ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಹೊರತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದು 'ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾರಾಯಣಂ ಎಂಬುವುದರ ನಂತರ ವ್ಯವಧಾನವಿ-

ರುವುದರಿಂದ ಅನ್ವಯಪ್ರತೀತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರದ ಕಾರಣ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣಂ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಣ ಎಂದು ಭ್ರಮೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಇದ್ದಾಗ ಕರ್ತೃವಿನ ಲಾಭ ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಮ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಹಂ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ವಿಪರಿಣಾಮಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಅಹಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಮನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃವಿನ ಲಾಭ ಆಗುವುದು. ಆದರೆ ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಉತ್ತಮಮರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪಂಕ್ತಿ ಹೊರಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವಶ್ಯ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ನ್ಯೂನತಾ ಎಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ಉತ್ತಮಮರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ 'ಅಸ್ಮದ್ಯುಕ್ತಮಃ' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ - ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ಉಪಪದವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಮೀಪೋಚ್ಚರಿತವಾಗಿ ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೇ ಇದ್ದರೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದಾಗ ಉತ್ತಮಮರುಷ ಬರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಅಹಂ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೂ ಉತ್ತಮಮರುಷಕ್ಕೂ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಏಕಸಂಬಂಧಿ- ಸ್ಮರಣಂ ಅಪರಸಂಬಂಧಿಸ್ಮಾರಕಮ್' ಎನ್ನುವ ನಿಯಮದಂತೆ ಅಹಂ ಎಂಬುವುದರ ಲಾಭವಾಗುವುದು.

ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ನನ್ನತ್ತ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಾ: ಕರ್ಮಕರ್ತಾತ್ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಮ್ ಅನೇಕೇಷಾಂ ಕರ್ಮಕಾರಣಾಣಾಂ ಮಿಲಿತಾನಾಮ್ ಏಕಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಾನುಪಪತ್ಯಾ, ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯೇ ಚ ವಾಕ್ಯಭೇದಾಪತ್ಯಾ, ವಿಶೇಷನಿಯಾಮಕಾಭಾವೇನ ಏಕಸ್ಥಿವ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಾ- ಸಂಭವಾತ್ ಸನ್ನಿಧಾನಾದ್ ಅಂತ್ಯಸ್ಥಿವ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟ, ನಮ್ಯಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಾ- ನಾಪತ್ತೇರ್ನ ಕರ್ಮಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಃ ಅತ್ರ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ತೇತಿ ||

ನಮನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಒಂದು ಕರ್ಮವಿರಲೇ ಬೇಕು. ಆ ಕರ್ಮವು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹ' 'ನಿರ್ದೋಷ' ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಏಕಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಲಿತ ಅನೇಕಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವು ಅನುಪಪನ್ನ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹವುಳ್ಳ- ವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ ಬರುವುದು. ಇನ್ನು ಈ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಕಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ

ಅನ್ವಯ ಎನ್ನೋಣ ಅಂದರೆ ಇದರ ತೀರ್ಮಾನ ಅಶಕ್ತ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಯಾವ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಲು ವಿನಾದರೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷನಿಯಾಮಕವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷನಿಯಾಮಕ ಏನು? ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಪದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಉಚಿತ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದೋಕ್ತವಾದ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಹೀಗೆ ಇದೊಂದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಇನ್ನಿತರ ಕರ್ಮಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಇದರ ಮುಖಾಂತರ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡೋಣ- ವೆಂದರೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಮ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರವಾಗದೇ ಅವನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದೇ ಅಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ನಮ್ಯಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ದೋಷವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಈ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಅನುಪಪನ್ನ ಎಂದಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಉತ್ತರವಾಗಿ - ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪ್ರಘಟ್ಟಕ ಹೊರಟಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಶಂಕೆಗಳ ಪರಿಹಾರ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ಅತ್ರ ಚ ಏಕಸ್ತ್ವದ ನಮನಕರ್ಮತಯಾ ಉಪಪಾದನೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ-ಮಿಲಿತಪಕ್ಷೋಕ್ತದೋಷದ್ವಯಸ್ಯ, ರೂಢಪದೋಪಾದಾನೇನ ವಿಶೇಷನಿಯಾಮಕಾಭಾವರೂಪ-ದೋಷಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ ನಿರೂಢಪದೋಪಾದಾನೇನ ಅಂತಿಮದೋಷಸ್ಯ ಚ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ಒಂದಕ್ಕೆ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮಿಲಿತವಾದ ಕರ್ಮಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಏಕಕ್ರಿಯಾನ್ವಯ ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ ಎಂಬ ಮಾತೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದನ್ನೇ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಳಿಯುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷನಿಯಾಮಕವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನಿಗೇ ನೇರವಾಗಿ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ವಿಶೇಷನಿಯಾಮಕವಾದರೋ 'ನಾರಾಯಣ ಎಂಬುದು ರೂಢವಾದ ಪದವಾಗಿದೆ' ಎಂಬುದು. ಇನ್ನು ನಾರಾಯಣಪದದಿಂದ ನಮ್ಯಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವೂ ಆಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣಪದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢ.

ಸ್ವಮಾತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಸಮರ್ಪಕ-ಅಹಂಪದ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನ್ಯೂನತಾ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ನನು 'ನಮಾಮಿ' ಇತಿ ಕರ್ತೃತಿಜಾ ಕರ್ತೃಮಾತ್ರಲಾಭೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಪರಕರ್ತೃತ್ವೇಽಪಿ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಮಾತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಸಮರ್ಪಕ 'ಅಹಮ್' ಇತ್ಯನುಕ್ತೇಃ ನ್ಯೂನತಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಉತ್ತಮೇತಿ ||

'ನಮಾಮಿ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ತಿಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಾದ ಮಿಪ್ ಇದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಕರ್ತೃ ಎಂದು. 'ಲಃ' ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಭಾವೇ ಚ ಅಕರ್ಮಕೇಭ್ಯಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಲಕಾರಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವ ಎಂಬರ್ಥ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಆದೇಶಗಳೂ ಆ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ ನಮನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿನ ಲಾಭವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವವನು ಪರನೋ ಅಥವಾ ನಾನೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಳಿದಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನಾನೇ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನ್ಯೂನತಾ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಹಂ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥಿಕಲಾಭ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಅತ್ರ ಯದೋಪಪದನಿಯಮೋ ಯದ್ವದ್ಯುಪಪದೇ ಮಧ್ಯಮ ಏವ, ನ ಪ್ರಥಮೋತ್ತಮೌ ಅಸ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಉತ್ತಮ ಏವ ನ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೌ, ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ನ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮೌ ಇತ್ಯೇವಮಾಕಾರಕನಿಯಮಸ್ಯ ತುಲ್ಯಜಾತೀಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ - ತದಾ ಯುಷ್ಮದೋ ಮಧ್ಯಮೇನ ಶೇಷಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಥಮೇನ ನಿಯಮಿತತ್ವೇನ ತಯೋರುತ್ತಮಂ ಪ್ರತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇರುತ್ತಮಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವನಿಯಮಿತಾಸ್ತದ ಏವ ಉಪಪದತ್ತಮ್ ಅರ್ಥಿಕಮ್ ಇತ್ತುತ್ತಮ-ಪ್ರಯೋಗಾದಪಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಿಕೋ ಲಾಭಃ | 'ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ' ತಿಜ್-ವಾಚ್ಯಕಾರಕವಾಚಿನಿ ಯುಷ್ಮದಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇಽಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ ಚ ಮಧ್ಯಮಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಸ್ಥಾನಿನಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನ ಇತಿ | 'ಅಸ್ಮದ್ಯು-ತ್ತಮಃ' | ತಥಾಭೂತೇಽಸ್ಮದ್ಯುತ್ತಮಃ ಸ್ಯಾತ್ | 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ' | ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋ-ರವಿಷಯೇ ಪ್ರಥಮಃ ಸ್ಯಾತ್ |

'ನಮಾಮಿ' ಎಂಬ ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅಹಂ ಎಂಬುವುದರ ಲಾಭವು ಅರ್ಥಾತ್ ಆಗುವುದೋ ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೋ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ 'ಅಹಂ' ಎನ್ನುವುದರ ಅರ್ಥಿಕಲಾಭವು ಇದೆ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ಇದೆ. ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (1) ಉಪಪದ-ನಿಯಮ (2) ಪುರುಷ-ನಿಯಮ. ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಭಿಟ್ಟಕವು ಹೊರಟಿದೆ. ಉಪಪದನಿಯಮವೆಂದರೆ ಉಪಪದಬಲದಿಂದ ಸಿಗುವ ನಿಯಮ. ಉದಾ - 'ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ' 'ಅಸ್ಮದ್ಯುತ್ತಮಃ' 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ' ಎಂದು ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪದ ನಿಯಮದ ಆಕಾರ ಹೀಗೆ - (1) 'ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಮಧ್ಯಮ ಏವ ನ ಪ್ರಥಮೋತ್ತಮೌ' (2) 'ಅಸ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಉತ್ತಮ ಏವ ನ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೌ'

(3) 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ನ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮೌ' ಎಂದು. ಇದರ ಅರ್ಥ - (1) ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ಉಪಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವೇ ಬರುವುದು. ಪ್ರಥಮ ಉತ್ತಮಪುರುಷಗಳಲ್ಲ. (2) ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ ಉಪಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಉತ್ತಮಪುರುಷವೇ ಹೊರತು ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮಪುರುಷಗಳಲ್ಲ. (3) ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವೇ ಮಧ್ಯಮಉತ್ತಮಪುರುಷವಲ್ಲ ಎಂದು. ಪುರುಷತ್ವೇನ ಸಜಾತೀಯವಾದದ್ದರಲ್ಲೇ ನಿಯಮವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಅಂಶವಿದು. ಯುಷ್ಮದ್-ಶಬ್ದವು ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೇ ಶೇಷವು ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ಕುರಿತು ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದವಾಗಲೀ ಬೇರೆ ಶಬ್ದವಾಗಲೀ ಉಪಪದವಾಗಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ಕುರಿತು ತನ್ನಿಂದ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಸ್ಮದ್-ಶಬ್ದವೇ ಉಪಪದವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಲಭ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅಹಂ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ' ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ - ತಿಜ್ಞಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಕಾರಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸದೇ ಇರಲಿ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವು ಬರುವುದು.

'ಅಸ್ಮದ್ಯುತ್ಪಮಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ - ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಎನ್ನುವುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ತಿಜ್ಞವಾಚ್ಯಕಾರಕವಾಚಿನಿ ಎಂದು. ತದ್ವಾಚ್ಯವಾಚಿತ್ವಂ ಎಂದು ಭಾವ. ತತ್ ಎಂದರೆ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತಿಜ್ಞಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಕಾರಕವೆಂದರೆ ಕರ್ತೃಕಾರಕ. ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದವನ್ನು ಉಪಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಿ ಮಾಡದೇ ಇರಲಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷವು ಬರುವುದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಿನಿ ಎಂಬ ಅನುವೃತ್ತವಾದ ಪದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ ಎಂದರ್ಥ. 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ' - ಮಧ್ಯಮ ಉತ್ತಮಪುರುಷಗಳ ಭಿನ್ನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವರ್ಗನೆ.

ಆರ್ಥಿಕತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೂಪ-ಅವಾಂತರವಿಶೇಷ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ)- ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಅಹಮಿತಿಪದಸ್ಯ ಲಾಭೇಽಪಿ ಆರ್ಥಿಕತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೂಪಾವಾಂತರವಿಶೇಷಂ ವಕ್ತುಂ ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ 'ಅಸ್ಮದ್ಯುತ್ಪಮಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರೀಯೋಪಪದನಿಯಮಾರ್ಥತ್ವರೂಪಪಕ್ಷಭೇದಾಧೀನತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತಪಕ್ಷಭೇದೋಪಪಾದನ-

ಪೂರ್ವಕಂ ತತ್ತತ್ಪಕ್ಷೇಽಹಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚ ವಿದೇಕೇನಾಹ - ಅತ್ರ ಯದೇತ್ಯಾದಿನಾ
ಆಶಯ ಇತ್ಯಂತೇನ ||

'ನಮಾಮಿ' ಎಂದು ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಪದದ ಲಾಭ-
ವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಅರ್ಥಿಕಅಹಂ ಪದದ ಲಾಭ ಹಾಗೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್
ಅಹಂ ಪದದ ಲಾಭ ಎಂದು. ಈ ರೀತಿಯ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಲು ಮೊದಲಿಗೆ 'ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮ್'
ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಉಪಪದನಿಯಮ ಪುರುಷನಿಯಮ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಭೇದ-
ವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಂದೊಂದು ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ
ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ - 'ಅತ್ರ ಯದಾ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಆಶಯಃ' ಎನ್ನುವವರೆಗೆ.

ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಉಪಪದನಿಯಮ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ)-ಯದ್ಯಪಿ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಕಿಮಯಮ್ ಉಪಪದನಿಯಮಃ |
ಯುಷ್ಮದಿ ಮಧ್ಯಮ ಏವ, ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮ ಏವೇತಿ, ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದೋರೇವ ಉಪಪದನಿಯಮೋ
ದರ್ಶಿತಃ. ತಥಾಪಿ ಸಮಾನನ್ಯಾಯತಯಾ ಶೇಷೇ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಉಪಪದನಿಯಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ
ಪರಿತ್ಯಾಗಾಯೋಗ ಇತಿ ಭಾವೇನ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ' ಇತ್ಯಾದಿಕಮ್ ಉಕ್ತಮ್ | ಅತಃ
ಏವ ಮಂಜುರ್ಯಾಮ್ "ಉಪಪದನಿಯಮೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ಯುಷ್ಮದ್ಭೂತಪದದೇ ಮಧ್ಯಮ
ಏವ | ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಪದದೇ ಉತ್ತಮ ಏವ | ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವೇತಿ ತ್ರಿತಯಮಪ್ಯುಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯ-
ಕಾರೇಣಾಪಿ | ಅಥೋಪಪದನಿಯಮಃ ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥೇ ಶೇಷನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ
ಏವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯ ಇತಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ನ ಕಛಿತ್ ದೋಷಃ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |

ಯುಷ್ಮದಿ ಉಪಪದೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿಸ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ
ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಎರಡು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಉಪಪದನಿಯಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಯುಷ್ಮದಿ ಮಧ್ಯಮ ಏವ' 'ಅಸ್ಮದಿ ಉತ್ತಮ ಏವ'
ಎಂದು. ಇದರಂತೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ'
ಎಂದು ನಿಯಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. 'ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪರಿತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್' ಎಂದಂತೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ
ನಿಯಮವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅನುಚಿತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ 'ಉಪಪದನಿಯಮೋ
ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ಯುಷ್ಮದ್ಭೂತಪದದೇ ಮಧ್ಯಮ ಏವ, ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಪದದೇ ಉತ್ತಮ ಏವ, ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ
ಏವ' ಎಂದು ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದಲೂ 'ಅಥೋಪಪದನಿಯಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥೇ
ಶೇಷನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯ ಇತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಯಾವುದೇ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ತುಲ್ಯಜಾತೀಯವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ ನಿಯಮಫಲತ್ವಾತ್

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ)- ನನು 'ಯತೋ ಏವಕಾರಃ ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ತತ್ಫಲಮಿತಿ' ನ್ಯಾಯೇನ ಮಧ್ಯಮ ಏವ ಇತ್ಯಾದ್ಯೇವಕಾರೇಣ ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಪ್ರಥಮೋತ್ರಮನಿವಾರಣಾರ್ಥಮ್ | ಅಸ್ತದ್ಯುಪಪದೇ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮನಿವಾರಣಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ವಾಚ್ಯಮ್ | ನ ಚ ತತ್ ಯುಕ್ತಮ್ | ಯುಷ್ಮದಾದೌ ಉಪಪದೇ ಮಧ್ಯಮಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ನಿವಾರಣಾಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮ ಏವೇತ್ಯಾದ್ಯೇವಕಾರೇಣ ಕೃತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಶತ್ಯಶಾನ್‌ಚ್-ತ್ಯಚಾದೇರಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಕುರ್ವಂಸ್ವಂ, ಕುರ್ವಾಣಸ್ವಂ, ಕರ್ತಾ ತ್ವಂ, ಕಾರಕಸ್ವಂ, ಕುರ್ವನ್ನಹಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ-ಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಇತ್ಯತಃ 'ತುಲ್ಯಜಾತೀಯವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ ನಿಯಮಫಲತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಕೈಯುಟಾದ್ವನುಸೃತ್ಯ ಮಧ್ಯ ಏವೇತ್ಯಾದಿನಿಯಮೇನಾನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾಯಾಂ ತುಲ್ಯಜಾತೀಯಪ್ರಥಮೋತ್ರಮಾದಿನಿಯಮ್ಯುಪಿತೇಷ್ವೈವೋಪಸ್ಥಿತ್ಯಾ ತಸ್ಯಾಃ ತದ್ವಿತೇಷಮಾತ್ರ-ವಿಷಯಕತ್ವೇನ ವಿಜಾತೀಯಶತ್ವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರಸ್ಯ ತತ್ಪಾನುಪಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ತದ್ವಿಷಯಕತ್ವಾ-ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ನಿಯಮಸ್ಯ ತುಲ್ಯಜಾತೀಯೇತಿ || ನಿಯಮ್ಯೇನ ತುಲ್ಯಜಾತೀಯಂ ಯತ್ ತದಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ನಿಯಮ್ಯತುಲ್ಯಜಾತೀಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕತ್ವಾದಿತಿ ಫಲಿತೋಽರ್ಥೋ ಜ್ಞೇಯಃ | ಯುಷ್ಮದೋ ಮಧ್ಯಮೇನೇತಿ || ಯತಃ ಏವಕಾರಃ ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ಫಲಮಿತಿ ತತ್ ಪ್ರಾಗ್ರುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಮಧ್ಯಮ ಏವೇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಥಮೋತ್ರಮಸಂಬಂಧವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಕೃತಾಯಾಂ ಮಧ್ಯಮೇನ ಯುಷ್ಮದೋ ನಿಯಮಿತತ್ವಮ್ |

ಅಲ್ | 'ಯತಃ ಏವಕಾರಃ ಅನ್ಯತ್ರ ತತ್ಫಲಮ್' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಯಾವುದರ ಮುಂದೆ ಏವಶಬ್ದ ಇದೆಯೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಏವಕಾರದ ಫಲವಿರುತ್ತದೆ. ಏವಕಾರದ ಅರ್ಥ ಅನ್ಯಯೋಗ-ವ್ಯವಚ್ಛೇದ. ವ್ಯವಚ್ಛೇದ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ. ಪ್ರಕೃತ ಮಧ್ಯಮ ಏವ ಎಂದಾಗ ಮಧ್ಯಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ ಏವಕಾರವಿದೆ. ಅದು ಮಧ್ಯಮಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗೆ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ಉಪಪದ-ವಾಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡಲು ಏವಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ದೋಷವು ಬರುವುದು. - ಏನೆಂದರೆ ಏವಕಾರದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪುರುಷಾಂತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಆಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಯುಷ್ಮದಾದಿಗಳು ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಶತ್ಯ-ಶಾನ್‌ಚ್ ತ್ಯಚ್ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಯುಷ್ಮದ್ ಪದ ಉಪಪದವಾದಾಗ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಕುರ್ವಂಸ್ವಂ, ಕುರ್ವಾಣಸ್ವಂ, ಕರ್ತಾ ತ್ವಂ, ಕಾರಕಸ್ವಂ, ಕುರ್ವನ್ನಹಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕೂಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ

- ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - 'ತುಲ್ಯಜಾತೀಯವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ ನಿಯಮಪರತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಕೈಯಟನ ಮಾತಿನಂತೆ ಒಂದು ನಿಯಮದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ನಿಯಮ್ಯತುಲ್ಯಜಾತೀಯವಾದದ್ದನ್ನೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು ಅಭಿಮತ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಮಧ್ಯಮ ಏವ' ಎಂಬ ನಿಯಮದಿಂದ ಮಧ್ಯಮಸಜಾತೀಯವಾದ ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಥಮಪುರುಷಗಳನ್ನೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ. ಶತ್ಯ-ಶಾನಚ್ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರಗಳಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಪ್ರಥಮಪುರುಷಗಳೇ ಉಪಸ್ಥಿತ ಹೊರತು ಶತ್ಯ-ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲ.

ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ಏವಂ ಪ್ರಥಮ ಏವೇತ್ಯನೇನಾಪಿ ಶೇಷಸ್ಯ ಮಧ್ಯದೋತ್ರಮ- ಸಂಬಂಧವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮುಖೇನ ಪ್ರಥಮೇನ ನಿಯಮಿತತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಯೋರಿತಿ ॥ ಯುಷ್ಮ- ಚ್ಚೇಷಯೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ॥ ಉಪಪದತ್ವೇನಾಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಪಪದತ್ವಮಾರ್ಥಿಕ- ಮಿತಿ ॥ ಅಸ್ತದ್ಭವಪದೇ ಉತ್ತಮ ಏವೇತಿ । ನಿಯಮೇನ ಅಸ್ತದ್ಭವಪದಸ್ಯ ಪುರುಷಾಂತರ- ಸಂಬಂಧವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಕೃತಾಯಾಮಪಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷಸ್ಯ ನೋಪಪದಾಂತರಸಂಬಂಧವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಕ್ರಿಯತೇ । ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷೇ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಾಪಕಾಭಾವಾತ್ । ತತಶ್ಚ ಉಚ್ಚೃಂಖಲೇನ ಉತ್ತಮೇನಾಸ್ತದೋ ನಿಯಮಿತತ್ವೇನಾಪಿ ನೋತ್ರಮಬಲಾತ್ ಅಸ್ತದ ಏವ ಉಪಪದತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತಿ । ಅತ ಏವ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷೇ ಉತ್ತಮಸ್ತಾಸ್ತದರ್ಥಂ ವಿನಾ ಅಸಂಭವಾತ್ ಉತ್ತಮಂ ಪ್ರತಿ ಅಸ್ತದ ಏವ ಉಪಪದತ್ವಮಿತಿ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಉತ್ತಮೇನ ಅಸ್ತದೋ ಲಾಭಃ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । ಉತ್ತಮಂ ಪ್ರತಿ ಅಸ್ತದ ಏವ ಯದುಪಪತ್ತಂ ತಸ್ಯ ಯದಾರ್ಥಿಕತ್ವಂ ತಮಪ- ಪಾದನಾಯೈವ 'ಯುಷ್ಮದೋ ಮಧ್ಯಮೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಗ್ರಂಥ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ । ಆರ್ಥಿಕೋ ಲಾಭ ಇತಿ ॥ ಅನೇನ 'ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ' ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಅಹಮ್ ಇತ್ಯೇತದರ್ಥತೋ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಮೇಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ ।

'ಯತೋ ಏವಕಾರಃ ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ಫಲಮ್' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ಉಪ- ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವೇ ಬರುವುದು. ಬೇರೆಯದ್ದಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮ- ಪುರುಷ-ಉತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದಿಂದ ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ನಿಯಮಿತವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಯುಷ್ಮದ್ ಶಬ್ದವಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವೇ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಶೇಷಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮಉತ್ತಮಪುರುಷಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ-
ಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿದೆ ಶೇಷಪದಾರ್ಥ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇನ್ನು ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ಉಪಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಉತ್ತಮಪುರುಷವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ
ಬೇರೆ ಪುರುಷಗಳಲ್ಲ. ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು ಉಪಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಉತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ
ಪುರುಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಲು ಬಂದರೂ ಉತ್ತಮಪುರುಷವಿದ್ದಾಗ
ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಪದವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ
ನಿಯಮ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಪದ- ನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಪದಾಂತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು
ಮಾಡುವ ಸಾಧನವೇನಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷದಿಂದ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವು
ನಿಯಮಿತ ಎಂದಾಗಲೀ ಉತ್ತಮಪುರುಷದ ಬಲದಿಂದ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವೇ ಉಪಪದವಾಗಬೇಕೆಂದು
ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷವು ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದದ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಸ್ಮದ್
ಶಬ್ದವೇ ಉಪಪದವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅಂಶವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಸಿಗುವುದು ಎಂದು ಮುಂದೆ
ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದವೇ ಉಪಪದ ಹಾಗೂ ಅದು
ಆರ್ಥಿಕ ಎಂದು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯುಷ್ಮದೋ ಮಧ್ಯಮೇನ' ಮುಂತಾದ
ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥವಿದೆ.

ಇದರಿಂದ 'ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೀಗೆ
ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂದು ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ
ಎಂಬ ಪದವು ಅರ್ಥತಃ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದು. ಇದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಉಪಪದನಿಯಮದ ವಿವರಣೆ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಉಪಪದನಿಯಮೇ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೀ ನಿಯತೇ, ಪುರುಷಾಃ
ಶೇಷತ್ವಾನಿಯತಾಃ ಇತಿ ಪ್ರಥಮ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ವೇ ಉಚ್ಯಮಾನೇನ ನಿಯಮೋ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ।
ಅತ್ರ ನಿಯಮ್ಯಾಂತರಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಥಮ ಏವ ನಿಯಮ್ಯುಃ । ಯತ್ರ ಚ ಪ್ರಥಮಾಪ್ರಥಮಪ್ರಸಂಗಃ
ತತ್ತ್ವದ ಚೈವಂದಿಧೋ ನಿಯಮಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ । ಶೇಷ ಏವ ಚ ತತ್ಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ತತ್ತ್ವದ ನಿಯಮೋ
ವಿಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್ । ಪುರುಷನಿಯಮೇ ತು ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮೌ
ನಿಯತೌ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೀ ಅನಿಯತೇ ಶೇಷತ್ವ । ತತ್ರ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೋರಪಿ ಪ್ರಥಮಪ್ರಸಂಗೇ
ಶೇಷ ಏವ ಪ್ರಥಮ ಇತಿ ನಿಯಮಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ । ನ ಚಾಂತರೇಣ ಶೇಷಗ್ರಹಣಮೇವಂ ಶಕ್ಯತೇ
ಕರ್ತುಮ್ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶೇಷಗ್ರಹಣಮ್ - ಇತಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ಕುರ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರ-

ಸ್ಥಾಭಿಮತೋ ಯುಷ್ಮದೈವ ಮಧ್ಯಮಃ, ಅಸ್ಮದೈವೋತ್ತಮಃ, ಶೇಷ ಏವ ಪ್ರಥಮ ಇತ್ಯೇವ-
ಮಾಕಾರಮರುಷನಿಯಮೋ ಯದಾ ತದಾ ಉತ್ತಮಮರುಷಸ್ತಾಸ್ಮದರ್ಥಂ ವಿನಾಸಂಭವಾತ್
ಸಾಕ್ಷಾದೇವೋತ್ತಮಮರುಷಪ್ರಯೋಗಾದಹಂ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಲಾಭೋ ನ ತು ಪೂರ್ವದಾರ್ಥಿಕ
ಇತ್ಯುಭಯಥಾಸಿ 'ಅಹಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಲಾಭಾತ್ ನ ನ್ಯೂನತಾ ಇತ್ಯಾಶಯಃ | ಏವಕಾರಃ
ಉಭಯಥಾರ್ಥಲಾಭಸಂಭವೇಸಿ ಲಾಭವಮ್ ಏತತ್ಪಕ್ಷೋದ್ಧಲಕಮ್ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ |

ಉಪಪದನಿಯಮದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾದ ಅಂಶ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಮರುಷನಿಯಮವನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣ? ಇತ್ಯಾದಿವಿಚಾರವು ಈ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.
ಉಪಪದನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಯತ. ಮರುಷಗಳು ಶೇಷಪದಾರ್ಥವು
ಅನಿಯತವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಯಮದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗು-
ವುದು. ಅಂದರೆ ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮಮರುಷಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಇದೆ. ಅಂದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಮರುಷವೇ ಪ್ರಾಪ್ತ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧ. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ
ಪ್ರಥಮಾ ಅಪ್ರಥಮ ಮರುಷಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಯಮವನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಏವ ಎಂದು
ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಪ್ರಥಮವಾದರೋ ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅರ್ಥಾತ್
ಶೇಷಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ'
ಎಂಬ ಶೇಷಪದವು ವ್ಯರ್ಥ.

ಮರುಷನಿಯಮದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಮಧ್ಯಮ ಉತ್ತಮಮರುಷಗಳು ನಿಯತ. ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್
ಶಬ್ದಗಳು ಹಾಗೂ ಶೇಷವು ಅನಿಯತ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮಮರುಷ
ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದಾಗ 'ಶೇಷೇ ಏವ ಪ್ರಥಮಃ' ಎಂದು ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶೇಷೇ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಶೇಷ ಎಂದು ಗ್ರಹಣ-
ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಪಕ್ಷ ಮರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷವೇ ಆಗಿದೆ.

ಅದರ ಆಕಾರ ಹೀಗೆ - ಮರುಷನಿಯಮವೆಂದರೆ ಯುಷ್ಮದಿ ಏವ ಮಧ್ಯಮಃ, ಅಸ್ಮದಿ ಏವ
ಉತ್ತಮಃ, ಶೇಷೇ ಏವ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುವುದು.
ಈ ರೀತಿ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರ ಅಹಂ ಎಂಬುದರ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ ನ್ಯೂನತಾದೋಷಕ್ಕೆ
ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಒಂದಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. "ಉತ್ತಮಮರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಅಹಮಿತಿ
ಲಭ್ಯತೇ" ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಏವಶಬ್ದವು ಮರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಲ್ಲಿ
ಲಾಭವವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ
ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷವು ಉಪಪನ್ನ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ಏವಂ ಸೂತ್ರಕಾರಾನಭಿಪ್ರೇತೋಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷಾನುಸಾರೇಣಾ
'ಅಹಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಲಾಭಮುಪವರ್ಣ್ಯ ತದಭಿಪ್ರೇತಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷಾನುಸಾರೇಣಾ ತಲ್ಲಾಭ-
ಮುಪವರ್ಣಯಿಷ್ಯನ್ ಸೂತ್ರಕಾರಾನಭಿಮತಿಮೂಲತಯಾ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷೇ ಭಾಷ್ಯ-
ಕಾರಾದ್ಯುಕ್ತಾವ್ ಅನುಪಪತ್ತಿಂ ವದನ್ನೇವ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷಸ್ಯ ಉಪಪನ್ನತಾಂ ಚಾಹ -
ಉಪಪದನಿಯಮ ಇತ್ಯಾದಿನಾ || ಉಪಪದನಿಯಮೇ ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಸಂಬಂಧಃ |
ನನು ಉಪಪದನಿಯಮೇಽಪಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವ | ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೀ ನಿಯತೌ
ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮೌ | ತಯೋಃ ಶೇಷೇಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತೌ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ' ಇತಿ
ಶೇಷಸ್ಯ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ತಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯತಃ ತದ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಮುಪಪಾದಯಿತುಂ
ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ವಿನಾಪಿ ಶೇಷನಿಯಾಮಕತ್ವಲಾಭಾತ್ ನ ತಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತಾ ಇತ್ಯಾಹ - ಯುಷ್ಮ-
ದಸ್ಮದೀತಿ || ನಿಯತೇತಿ || ಉಪಪದನಿಯಮೇ ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಶಕ್ಯಮ್ | ತದ್ವಿ-
ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೋಃ ನಿಯತತ್ವೇಽಪಿ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋಃ ಅನಿಯತತಯಾ
ಶೇಷೇಽಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತೌ ತನ್ನಿವಾರಣಾರ್ಥಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಥಮೋ
ಭವತೀತ್ಯೇತನ್ಯಾತ್ಮಸ್ಯ ನಿಯಮಾರ್ಥತ್ವೇ ತೇನ ಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಃ ಅನ್ಯಚ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮ
ಏವ ಭವತೀತ್ಯೇವಮನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ ಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಶೇಷೇ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾ-
ದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಹಂ
ಎಂಬುದರ ಲಾಭವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರು. ಈಗ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಪುರುಷನಿಯಮ-
ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಹಂ ಎಂಬುದರ ಲಾಭವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಪುರುಷನಿಯಮ-
ಪಕ್ಷವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷವಲ್ಲ ಎಂಬ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರ ಮೊದಲಾದವರು ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅನುಪಪತ್ತಿ-
ಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷವು ಉಚಿತವಾದುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಉಪಪದ-
ನಿಯಮಃ' ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥ ಹೊರಟಿದೆ. ಉಪಪದನಿಯಮದಲ್ಲಿ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ' ಎಂಬ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಶೇಷೇ ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥ.

ಅಲ್ಲ! ಉಪಪದನಿಯಮದಲ್ಲೂ ಶೇಷಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದ್ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಯತವಾಗಿದ್ದು ಮಧ್ಯಮಉತ್ತಮಪುರುಷಗಳು ಅನಿಯತವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶೇಷದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಮಧ್ಯಮ ಉತ್ತಮಪುರುಷಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಅದರ ವಾರಣೆಗಾಗಿ 'ಪ್ರಥಮ ಏವ' ಎಂದು ಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ನಾನ್ಯಃ' ಎಂಬ ನಿಯಮಸಂಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರ ಶೇಷಗ್ರಹಣವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಶೇಷ-ಗ್ರಹಣವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೂ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ನಾನ್ಯಃ' ಎಂಬ ನಿಯಮದ ಲಾಭವಿರುವುದರಿಂದ ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಶೇಷೇ ಎಂಬ ಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ ಹೊರಟಿದೆ. ಉಪಪದನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಶೇಷ ಎಂಬ ಗ್ರಹಣವು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ಶೇಷ ಎಂಬ ಗ್ರಹಣವು ಮಾಡಿದರೆ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದ್ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಯತವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯಮ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷಗಳು ನಿಯತವಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಶೇಷದಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಉತ್ತಮಮಧ್ಯಮಪುರುಷವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶೇಷೇ ಎಂದು ಶೇಷಗ್ರಹಣ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮಃ ಭವತಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಯಮ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವೇ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬೀರೀತಿಯಾದ ಬೇರೆ ಪುರುಷಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮೋ-ತ್ತಮವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ವಿನಾಪಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಶೇಷಗ್ರಹಣ ಉಪಪದನಿಯಮಕ್ಕೂ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ನನು ಉಪಪದನಿಯಮಾರ್ಥಮೇವ , ಶೇಷಗ್ರಹಣಮ್ ಆವಶ್ಯಕಮ್ | ಅಸತಿ ಹಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣೇ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರಾಭಾವೇನ ತೇಷರೂಪಸ್ಯ ಉಪಪದಸ್ಯ ನಿಯಮೋ ನ ಸಿದ್ಧೇತ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ರೇತಿ || ಪ್ರಥಮ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೌ ಪ್ರಥಮಾತಿರಿಕ್ತನಿ ಯಮ್ಯಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಪದಾಂತರಸ್ಯಾಭಾವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಪದಾರ್ಥಾಂತರನಿಯಮಸ್ಯಾಸಂಭವೇನ ನಿಯಮ್ಯಾಂತರಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಪಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಭವತೀತಿ ನಿಯಮಃ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧೇದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ - ಯತ್ರ ಚ ಪ್ರಥಮೇತಿ || ಯುಷ್ಮದಿ ಮಧ್ಯಮ ಏವ ಅಸ್ಯದಿ ಉತ್ತಮ ಏವೇತಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದೋರ್ನಿಯತತ್ವಾತ್ ತಯೋಃ ಪುರುಷಾಂತರಂ ನ ಭವತೀತಿ | ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋಃ ಅನಿಯತತ್ವಾತ್ ಉಚ್ಯಂಖಲಯೋಃ ತಯೋಃ ಶೇಷೇಽಪಿ ಪ್ರಸಂಗೇ ಪ್ರಥಮ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ಸೂತ್ರಮಾರ್ಭಮಾಣಂ ಸಿದ್ಧೇ ಪ್ರಥಮೇ ಪಾಕ್ಷಿಕಪ್ರಾಪ್ತಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮನಿವಾರಣಾಯ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಭವತಿ ನ ಮಧ್ಯಮೋ-ತ್ತಮಾವಿತಿ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ ಸಂಪದ್ಯತೇ | ಯಥಾ 'ಸಮೇ ದೇಶೇ ಯಜೇತ' 'ಪ್ರೇಹೀನವಹಂತಿ'

ಇತ್ಯಾದೌ ಪಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಿಯಮ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಯಥಾ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷೇ ಶೇಷಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ತಥಾ ನ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷ ಇತಿ ತಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕಾರಾಭಿಮತತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ಪುರುಷನಿಯಮಸ್ಯ ಉಪಪನ್ನತಾಮಾಹ - ಪುರುಷನಿಯಮೇ ತ್ವಿತಿ || ಯುಷ್ಮದೈವ ಮಧ್ಯಮಃ ಅಸ್ಮದೈವ ಉತ್ತಮಃ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನಿಯಮಾರ್ಥಃ | ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಾದಿತಿ || ಯುಷ್ಮದೈವೇತ್ಯಾದಿನಿಯಮೇ ಯತಃ ಏವಕಾರಃ ತತೋಽನ್ಯತ್ರಾಪಧಾರಣಮಿತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಮಧ್ಯಮಾದೇಃ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯಭ್ಯಾಂ ನಿಯತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮೌ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯಭ್ಯಾಂ ನಿಯತೌ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದೋಸ್ತು ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲಿತಯಾ ನಿಯತತ್ವಾಭಾವಃ | ಏವಂ ಪ್ರಥಮ ಏವೇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧೇ ಪ್ರಥಮೋಽಪಿ ಅನಿಯತ ಏವ | ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷ ಇವ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷ ಏವೇತಿ | ನಿಯಮಸ್ಯ ಅತ್ರಾನುಪಯೋಗಾತ್ | ತನ್ನಿಯಮೇಽಪಿ ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲಿತಾಯಾಃ ಅನಿವಾರಣಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲಿತಯಾ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದೋರಪಿ ಪ್ರಥಮಃ ಪ್ರಸಕ್ತೌ ಭವತಿ | ತತಃ ತಯೋಃ ತನ್ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ ಶೇಷ ಏವ ಪ್ರಥಮಃ ಇತ್ಯೇವಮಾಕಾರಕಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಶೇಷೇಣ ನಿಯಮಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಲ್ಲ! ಉಪಪದನಿಯಮಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಶೇಷಗ್ರಹಣ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶೇಷ ಎಂಬ ಉಪಪದದ ನಿಯಮವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ 'ತತ್ರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ. ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದಾಗ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಪದಗಳು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಪದಗಳಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿಯಮವು ಅಸಂಭವವಾದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮ್ಯಾಂತರವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೂ ಶೇಷ ಎಂದು ಶೇಷಗ್ರಹಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಭವತಿ' ಎಂಬ ನಿಯಮ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ - 'ಯತ್ರ ಚ ಪ್ರಥಮಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ. ಯುಷ್ಮದಿ ಮಧ್ಯಮ ಏವ, ಅಸ್ಮದಿ ಉತ್ತಮ ಏವ - ಎಂದು ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದ್ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಯತ; ಹಾಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಪುರುಷಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಉತ್ತಮಪುರುಷಗಳು ಅನಿಯತವಾದ್ದರಿಂದ ಶೇಷದಲ್ಲೂ ಆ ಪುರುಷಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರಥಮ ಏವ ಭವತಿ ನ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮೌ ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ 'ಸಮೇ ದೇಶೇ ಯಜೇತ' 'ವೀಹೀನವಹಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ

ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಕ್ಷಿಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇದ್ದಾಗ ನಿಯಮವೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆಯೋ ಹೀಗೆ ಪುರುಷ-ನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಮತ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷವು ಉಚಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಪುರುಷನಿಯಮೇ ತು' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ. 'ಯುಷ್ಮದಿ ಏವ ಮಧ್ಯಮಃ' 'ಅಸ್ಮದಿ ಏವ ಉತ್ತಮಃ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ನಿಯಮದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಯುಷ್ಮದಿ ಏವ' ಮುಂತಾದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ 'ಯತ ಏವ ಕಾರಣ ತತೋಽನ್ಯತ್ರಾವಧಾರಣಮ್' ಎಂಬ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಉತ್ತಮಪುರುಷವು ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿಯತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಯತವಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ 'ಪ್ರಥಮ ಏವ' ಎಂದು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೂ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವೂ ಅನಿಯತವೇ. ಏಕೆಂದರೆ, ಉಪಪದ- ನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏವ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಯುಕ್ತ. ಆದರೆ ನಿಯಮವಿದ್ದರೂ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವು ಶೃಂಖಲಾರಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ (ನಿರಂಕುಶವಾದ್ದರಿಂದ) ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ಯುಷ್ಮದ್ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳು ಉಪಪದವಾಗಿರಬಹುದು. ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು 'ಶೇಷೇ ಏವ ಪ್ರಥಮಃ' ಎಂಬ ನಿಯಮ ಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ಶೇಷದಿಂದ ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

** ಸಮೇ ದೇಶೇ ಯಜೇತ - ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಪಕ್ಷಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿಯಮಃ । ಯಥಾ 'ಸಮೇ ದೇಶೇ ಯಜೇತ' 'ದಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಯಜೇತ' ಇತಿ ಯಾಗಃ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ವಿಹಿತಃ । ಸಚ ದೇಶಮನ್ತರೇಣ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಾದ್ ದೇಶಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ । ಸಚ ದ್ವಿವಿಧಃ ಸಮೋ ವಿಷಮಶ್ವೇತಿ । ಯದಾ ಯಜಮಾನಃ ಸಮೇ ಯಿಯಕ್ಷತೇ ತದಾ ಸಮೇ ಯಜೇತೇತಿ ವಚನಮುದಾಹ್ರೇ, ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಸತ್ವಾತ್ । ಯದಾ ತು ವಿಷಮೇ ದೇಶೇ ಯಿಯಕ್ಷತೇ ತದಾ ಸಮೇ ಯಜೇತೇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ವಿಧತೇ, ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ತದಾನಿಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ । ವಿಷಮದೇಶನಿವೃತ್ತಿಸ್ವಾರ್ಥಿಕೀ । ಚೋದಿತ-ದೇಶೇನೇ ಯಾಗನಿಷ್ಪತ್ತೇರಚೋದಿತದೇಶೋಪಾದಾನೇನ ಯಥಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಾಗೋ ನಾನ್ಯುಚಿತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ । ತಥಾ 'ಪ್ರಾಕ್ತುಃಪ್ರಾಪ್ತಾನಿ ಭುಜ್ಜೀತ' ಇತಿ । ಇದಮಪಿ ಸ್ಮಾರ್ತಮುದಾಹರಣಂ ಪೂರ್ವೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತು ॥ (ಯಾಜುರ್ವಲ್ಕಯಸ್ಮೃತಿಃ ಆಚಾರಾಧ್ಯಾಯಃ)

ಯದಾಹಃ- 'ವಿಧಿರನ್ಯಂತರಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಿಯಮಃ ಪಾಕ್ಷಿಕೇ ಸತಿ । ತತ್ರ ಚಾನ್ಯತ್ರ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪರಿಸಂಖ್ಯತಿ ಗೀಯತೇ ॥ ವಿಧಿಃ- 'ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಇತ್ಯಾದಿಃ । ಯಾಗಾದೇಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪ್ರಾಪ್ತೇಃ । ನಿಯಮಃ ಬ್ರಿಹದಿನವಹಂತಿ, ಸಮೇ ದೇಶೇ ಯಜೇತ' ಇತ್ಯಾದಿಃ । ಪುರೋಡಾಶನಿರ್ಮಾಣಫಲೋಪಧಾಯಕತಾವಚ್ಛೇದಕಕೋಟಿ-ಪ್ರವಿಶಾಽಯಾ ವಿತುಪತಾಯಾಃ ಸಂಪಾದಕತ್ವೇನಾವಹನನಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ನಿವದಿಲನಸಮವಧಾನಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವೇನ, ಯಾಗಾ-

धिकरणतया समदेशप्राप्तेविषमदेशसमवधानकालावृत्तित्वेन च पाक्षिकत्वात् । (रसगङ्गाधर
नागेशभट्टटिप्पणी)

ಪಾಕ್ಷಿಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿದ್ದಾಗ ನಿಯಮ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ವೀಟಿಯ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಉಗುರಿನಿಂದ ತೆಗೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮವಾದ ಪ್ರದೇಶನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ವಿಷಮಪ್ರದೇಶನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿದ್ದಾಗ ಅರ್ಥಾತ್ ಒಮ್ಮೆ ಇದು ಒಮ್ಮೆ ಅದು ಎಂಬ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಿದ್ದಾಗ ನಿಯಮ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುರುಷನಿಯಮಪ್ರದರ್ಶನ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ಅತ್ರಾನಿಯತೇ ಇತ್ಯನಂತರಂ ಪ್ರಥಮಶ್ಲೇಷಿ ಮಂಜಯ್ಯಾಕ್ತಃ ಪಾಠಃ ಶೇಷಶ್ಲೇಷಿ ಪಾಠೇಽಪಿ ಶೇಷಪ್ರಥಮಶ್ಲೇಷೈರ್ವಾರ್ಥಃ । ಪ್ರಥಮಸ್ಯೇವ ಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಅನಿಯತ-ತ್ವಾತ್ । ತದನಿತ್ಯತ್ಯೋಕ್ತಿಸ್ತು ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋಃ ನಿಯತತ್ವೇಽಪಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದೋರನಿಯ-ತತ್ವದತ್ ಇಹ ಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಅನಿಯತತ್ವಮಿತಿ ವಸ್ತುವಿತಿಪ್ರದರ್ಶನಾಯ, ತೇನ ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯಚ್ಛೇದಮಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತ್ಯಪಿ ವದಂತಿ । 'ಪ್ರಥಮಶ್ಚ' ಇತ್ಯನಂತರಂ ಲಿಂಗವಚನವಿಪರಿಣಾಮೇನಾನಿಯತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ । 'ತತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಥಾ ಸತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮವತ್ ಕೇನಚ್ಛನಿಯತತ್ವಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಚಾಂತರೇಣೇತಿ ॥ ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ ಇತ್ಯೇತಾದತ್ ಸೂತ್ರಂ ವಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಂ ಶಂಕೃತೇ ॥ ಏವಂವಿಧೋ ನಿಯಮಃ ಶಂಕೃತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಥಮಃ ಇತ್ಯೇತಾದನ್ಯಾತ್ರೇಣ ಉಕ್ತ-ನಿಯಮಲಾಭಾತ್ ತಲ್ಲಾಭಾಯ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸೂತ್ರಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷೇ ಶೇಷಗ್ರಹಣವೈಯರ್ಥ್ಯವತ್ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಥಮಗ್ರಹಣಾ-ನರ್ಥಶೇಷೇ ಇತ್ಯೇವ ಪೂರ್ವಾತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಪ್ರಧಾನಭೂತವಿಧೇಯಸಮರ್ಪಕೇ ಸತಿ ತಚ್ಛೇಷಭೂತಾಂಶಸ್ಯೈವ ಸಾರ್ಥಕವ್ಯರ್ಥತ್ವವಿಚಾರಾದಕಾರೇಽಪಿ ಶೇಷಾಂಶಮ್ ಉಪಾದಾಯ ಪ್ರಧಾನಸಮರ್ಪಕಭಾವವ್ಯರ್ಥತಾವಿಚಾರಾನವಕಾಶಾತ್ । ಅಧಿಕಾರಾನುವೃತ್ತಿಸತ್ತ್ವ-ವಿವ ತದ್ವಾಗವ್ಯರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೀರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ಅನಿಯತೇ ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ 'ಪ್ರಥಮಶ್ಚ' ಎಂದು ಪದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪಾಠ. 'ಶೇಷಶ್ಚ' ಎಂದು ಪಾಠವಿದ್ದರೂ 'ಶೇಷಪ್ರಥಮಶ್ಚ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಂತೆ

ಶೇಷವು ಅನಿಯತವಾದ್ದರಿಂದ. 'ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ' ಎಂಬುದು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಗಳು ನಿಯತವಾಗಿದ್ದರೂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳು ಅನಿಯತವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶೇಷವು ಅನಿಯತ ಎಂದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಥಮಶ್ಚ ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ ಅನಿಯತೇ ಎಂಬ ಪದದ ಲಿಂಗವಚನಗಳನ್ನು ವಿಪರಿಣಾಮಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನಿಯತಃ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತತ್ರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಥಾಸತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಗಳಂತೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪದದಿಂದ ನಿಯಮನವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಂಕೆ - ಶೇಷೇ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ-ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಥಮಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ರೀತಿಯಾದ ನಿಯಮವು ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಪದನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶೇಷಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾದಂತೆ ಪುರುಷ-ನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಗ್ರಹಣವು ಅನರ್ಥ. ಶೇಷೇ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿಧೇಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅದರ ಉಳಿದ ಭಾಗ ಸಾರ್ಥಕವೋ ವ್ಯರ್ಥವೋ ಎಂಬ ವಿಚಾರ ಒದಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೇಷ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡುವ ಪ್ರಥಮ ಎಂಬ ಪದದ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಾನುವೃತ್ತಿಗಳಿದ್ದಾಗಲೇ ಆ ಭಾಗವು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪುರುಷನಿಯಮದ ಫಲ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ಏವಂ ದೋಷಗ್ರಹಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಾಕಾರಾಭಿಮತತ್ವೇನ ಪುರುಷನಿಯಮಮ್ ಉಪಪಾದ್ಯ ತತ್ಪಲಮಾಹ - ತಚ್ಚೋತ್ತಮೇತಿ || ಅಸ್ಮದರ್ಥಂ ವಿನೇತಿ || ಅಸ್ಮದೈವ ಉತ್ತಮಃ ಇತಿ ತಸ್ಯಾಸ್ಮದಾದಿನಿಯಮಿತತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಮದರ್ಥಂ ವಿನಾ ಅಸಂಭವಾದಿ-ತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಾಕ್ಷಾದೇವೇತಿ || ಅಸ್ಮದ ಏವ ಉಪಪದತ್ತಮ್ ಆರ್ಥಿಕಮ್ ಉಪಪದನಿಯಮ-ಪಕ್ಷೇ | ನ ಚ ಏವಂ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷೇ | ಅಸ್ಮದ ಏವ ಉಪಪದತಾಯಾಃ ಅಸ್ಮದೈವ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ನಿಯಮಾದೇವ ಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | 'ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ' ಇತ್ಯೇವಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ - ಏವಕಾರ ಇತಿ || ಉಭಯಥಾ = ಅರ್ಥತಃ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉಭಯರ್ಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಲಾಘವಮಿತಿ || ಪುರುಷನಿಯಮೇ. ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೋಃ ಮಧ್ಯಮೇ ನ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಗುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಗೌರವಾನಾತ್ರಯಣಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಅನೇನ ಏವಕಾರಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಚ್ಯ ಪಕ್ಷದ್ವಯೋಪಪಾದನಾನಂತರಂ ತತ್ರಾವಾಂತರವಿಶೇಷ-
ಸೂಚಕತಯಾ ಸ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ । ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು
ಗುರುಚರಣೈರಧ್ಯಾಹಾರೇ ಗೌರವಮ್ ಅನಧ್ಯಾಹಾರೇ ಲಾಘವಮ್ ಇತಿ ವರ್ಣಕಾಂತರಮ್
ಉಕ್ತಮಿತ್ಯದೋಷಃ । 'ಅಹಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ತಲ್ಲಾಭಸಂಭವೇಽಪಿ ಅನುಕ್ತವಪಿ ತಲ್ಲಾಭೇ
ಲಾಘವಮ್ ಉಪೋದ್ವಲಕಮ್ ಇತಿ ಸೂಚಯತುಂ ಏವಶಬ್ದ ಇತಿ, ಅಪಿ ತಥೈವೇತಿ
ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

ಹೀಗೆ ಶೇಷಗ್ರಹಣವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಪುರುಷನಿಯಮವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ
ಎಂದು ತೋರಿಸಿ, ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ತಚ್ಚ ಉತ್ತಮ ಎಂದು. 'ಅಸ್ಮದಿ ಏವ ಉತ್ತಮಃ'
ಎಂದು ಉತ್ತಮಪುರುಷವು ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಮದ್
ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಅಸಂಭವ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಪದನಿಯಮ-
ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದದ ಉಪಪದತ್ವವು ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ
ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೇ ಉಪಪದತ್ವವು ಇದೆ ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಿದ್ಧ-
ವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಸ್ಮದೈವ ಉತ್ತಮಃ' ಎಂದು ಪುರುಷನಿಯಮವಾದ್ದರಿಂದ.

'ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಅಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರದ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ 'ಏವಕಾರಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಅರ್ಥತಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಎಂಬ ಎರಡು
ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಪದದ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಉಪಪದನಿಯಮ-
ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಘವ ಪುರುಷನಿಯಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಏವಕಾರವು ಸೂಕ್ತ ಎಂದು
ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪುರುಷನಿಯಮದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ, ಉಪಪದನಿಯಮ-
ಪಕ್ಷದಲ್ಲಾದರೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ನಿಯಮದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪೂಜ್ಯಗುರುಗಳು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ
ಗೌರವ; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಲಾಘವ ಎಂದು ಬೇರೆ ಕ್ರಮದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ
ಎಂದು ಅದರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಸುಧಾದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಅಹಂ ಎಂದು
ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಲಾಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೇಳದೇ ಇದ್ದಾಗಲೂ ಅದರ
ಲಾಭವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಲಾಘವವೇ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಏವಶಬ್ದವಿದೆ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನ ವ್ಯ ನಾನು ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ನನು ತಥಾಽಪಿ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ವಿಚಾರೀಯೈರ್ವ್ಯವಧಾನಾತ್

ನಾರಾಯಣಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ 'ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮತ್ವೇ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತದಭಾವಾತ್ ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ । ನ ಚ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮಣಾ ನಾರಾಯಣೇನ ಸಂಬಂಧಾನ್ವ ವಿಜಾತೀಯ-ವ್ಯವಧಾನಂ ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, 'ಗುಣಾನಾಂ ಚ ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಕಾರಕಾಣಾಂ ಕ್ರಿಯಾಸ್ಥಿತಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವವೃತ್ತತ್ವಾ ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಅಸಂಭ-ವಾತ್ ತಾದೃಶಸಂಬಂಧಸ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಯಾದೃಶತಾದೃಶಸಂಬಂಧಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾನುಪ-ಪಾದಕತ್ವಾಚ್ಚ ಇತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕಾರಕತ್ವಾಭಾವಾದ್ ವಿಶೇಷ್ಯನಿಭೃತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಾಭಾವಾಘೃಪಗಮೇ ನ ವ್ಯವಧಾನಂ ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ - ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತ್ವಿತಿ ॥

'ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ' ಎಂದು ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮನ-ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅನುಪಪನ್ನ, ಏಕೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣಂ ಹಾಗೂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಜಾತೀಯಪದಗಳ ವ್ಯವಧಾನವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಿದ್ದರೆ 'ನಿಖಿಲ' ಮುಂತಾದವು-ಗಳಿಗೆ ನಮನಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮತ್ವವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯಾ' ಸೂತ್ರದಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಾ-ವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರಲು ಅಸಾಧ್ಯ.

ಅಲ್ಲ! ನಿಖಿಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಕ್ಕೆ ಕರ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಜಾತೀಯವ್ಯವಧಾನವೂ ಇಲ್ಲ; ದ್ವಿತೀಯಾ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಗುಣಾನಾಂ ಚ ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಅಸಂಬಂಧಃ ಸಮತ್ವಾತ್ ಸ್ಯಾತ್' (ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರ, 1-22) ಎಂಬ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ- ಸಂಬಂಧ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗೌಣವಾದ್ದರಿಂದ ಹಾಗಾಗಿ ಕಾರಕಗಳು ಕ್ರಿಯಾಸ್ಥಿತಸ್ವಾರ್ಥ- ಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ನಿಖಿಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧ ಹೇಳದೇ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಕೇವಲ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಅಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಬರಲು ಯಾವುದೋ ಒಂದುರೀತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಕಕ್ಕೆ ಇರುವುದು ಕಾರಣವಲ್ಲ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತರ - ವಿಶೇಷಣಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾರಕ ಎಂದು ಪರಿ-ಗಣಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯನಿಭೃ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯ-ಭಾವವನ್ನು ನಾರಾಯಣಂ ಹಾಗೂ ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಧಾನವೂ ಇಲ್ಲ;

ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು' ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ.

'ಅಹಂ' ಇಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ ಅಪರ್ಯವಸಿತ

(ಕುಂಡಲ) - ನನು ಪದಾನಾಂ ಯೋಗೈತರಾಸ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಸ್ವಾಭಾವೈನ, ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ಕ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷಿತಕರ್ತೃಸಮರ್ಪಕಪದಾಭಾವೇನ ತದಪ್ರತೀತೇಃ, ಸಕರ್ತೃಕಕ್ರಿಯಾಸಮರ್ಪಕತ್ವಾಭಾವೇನ ವಾಕ್ಯಮಪರ್ಯವಸಿತಮೇವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಉತ್ತಮಪುರುಷೇತಿ || 'ಅಸ್ಮದ್ಯುತ್ತಮ' ಇತಿ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರೇಣಾಸೃಚ್ಛಬ್ದೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ ವಾ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ ವಾ ತದರ್ಥಮಾತ್ರಾವಗಮೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್, 'ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯುತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಪ್ರಕೃತೇ 'ಅಹಮ್' ಇತಿ ಕರ್ತುರ್ವಾ ತತ್ಸಮರ್ಪಕಪದಸ್ಯ ವಾ ಲಾಭೇನ ವಾಕ್ಯಂ ಪರ್ಯವಸ್ಥಾಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ - 'ಶಕ್ತಿಶ್ಚೈವಾನ್ವಿತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದಾನಾಮನುಭೂಯತೇ ಅತೋನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯತ್ವಂ' (ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ) ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ ದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಪದಗಳು ಯೋಗೈತರಾಸ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕ. ಅಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಪದವು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳದೇ ಇನ್ನೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು. ಉದಾ - 'ಘಟಮಾನಯ' ಎಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಘಟ ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ಮಡಿಕೆ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೇ, 'ಆನಯ' ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ತರುವುದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದ ಘಟವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ "ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಈ ಪದವು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಯೋಗೈತರಾಸ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕವೆಂದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ತೃಸಂಬಂಧವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಈ ಶಬ್ದವು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಕರ್ತೃವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ ಇರಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲ; ಹಾಗಾಗಿ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂದಾಯಿತು" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಉತ್ತಮ- ಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ' ಎಂಬ ಸುಧಾಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಹಂ ಎಂಬ ಕರ್ತೃವಾಚಕವಾದ ಪದವು ಅಥವಾ ಅಹಂ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥ ಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ

ಶಕ್ತಿಶ್ವೇವಾನ್ವಿತೇ ಸ್ವಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾನಾಮನುಭೂತೇ । (ಅನುವ್ಯಾ.)

ಚಶಬ್ದೋಽತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ, ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವಾ । ಏವಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ವಿತ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬಂಧಃ । ಅಯಮರ್ಥಃ - ಬೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರಾದಿನಾ ಹಿ ಶಬ್ದಶಕ್ತಯವಧಾರಣಮ್ । ನಚ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಕಂ ಯುಜ್ಯತೇ, ಕಿಂತು ಪದಾರ್ಥಾಂತರಾನ್ವಿತೇ । ಅತಃ ವ್ಯವಹಾರಾದಿನಾ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಮವಧಾರಯತಾಃ-ಽರ್ಥಾಂತರಾನ್ವಿತ ಏವ ಸ್ವಾರ್ಥೋಽನುಭೂತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೀಕರಣೀಯಮ್ । ಯದ್ವಚ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಯೋಗೇ ಗೌರಾನಯನಾನ್ವಿತಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಅಪರಸ್ಮಿನ್ ಬಂಧನಾನ್ವಿತಃ, ಅನ್ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ದರ್ಶನಾನ್ವಿತ ಇತಿ ಪದಾರ್ಥಾಂತರತದನ್ವಯವ್ಯವಹಾರಃ, ತಥಾಽಪ್ಯವ್ಯವಹಾರಿಣಿ ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಮುಪಪದ್ಯತ ಏವ । ನಹಿ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವ್ಯವಹಾರೇಣ ತ್ಯಾಗೇ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯವಹಾರಿಣಾಂ ನಿರ್ನಿಬಂಧನಸ್ತ್ಯಾಗೋ ಯುಜ್ಯತೇ । ಯತ ಏವಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮಯೇಽನ್ವಿತ ಏವ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿರನುಭೂತೇ, ಅತಃಽನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನುಭೂತಮ್ । ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಾನುರೋಧಿತ್ವಾದಭಿಧಾನಸ್ಯ । ಯದಾ ಚ ಪದೇವ ಅನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ತದಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಏವಾವಬುದ್ಧ ಇತಿ ಕಥಂ ತದ್ವಿಧಸ್ಯ ನಿರ್ನಿಬಂಧನತಾ? ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವೇನಾನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ವಿತಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ವಾ ತದನ್ವಯೋ ವಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಭಿಪ್ರೀತವಾದಿತಿ । (ಸುಧಾ)

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯು ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ವ್ಯವಹಾರವಾದರೋ ಕೇವಲ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತು. ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವುದು. ಉದಾ - 'ಚೈತ್ರ ಘಟಮಾನಯ', 'ಚೈತ್ರ ಜಲಮಾಹವ' ಮುಂತಾದ ಕಡೆ.

ಹೀಗೆ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಘಟ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇತರಪದಾರ್ಥಾನ್ವಿತವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥವೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಘಟಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇತರಪದಾರ್ಥಾನ್ವಿತವಾದ ಘಟ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಲ್ಲ! ಗಾಮಾನಯ, ಗಾಂ ಬಧಾನ, ಗಾಂ ಪಶ್ಯ, ಘಟಮಾನಯ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಆನಯನಾನ್ವಿತವಾದ ಗೋಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಲಿ, ಬಂಧನಾನ್ವಿತವಾದ ಗೋವು ಗೋಶಬ್ಧಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆನಯನಕ್ರಿಯಾಸಂಬಂಧ ಗೋವಿಗೆ ಕೇವಲ ಗಾಮಾನಯ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರರಹಿತವಾದ ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ. ಹೀಗೆ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗ್ರಹಣವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಲಾತ್ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿತ-ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿತ್ವವನ್ನು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವೈವಿಧ್ಯ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ಅಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮವಸರಪ್ರಾಪ್ತಮ್ | ತದನೇಕವಿಧಮ್ - ಕ್ವಚಿದನ್ವಯ- ಪ್ರದರ್ಶನಮ್ | ಕ್ವಚಿದಪೇಕ್ಷಿತಪದಾದಿಪೂರಣಮ್ | ಕ್ವಾಪಿ ಪದಾರ್ಥವರ್ಣನಮ್ | ಕುತ್ರಚಿದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಕಥನಮ್ | ಕ್ವಚಿದ್ ಭಾವವರ್ಣನಮ್ | ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಮ್ | ಕ್ವಚಿತ್ ಉಪರಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾನುಪಪತ್ತಿನಿವಾರಣಮ್ | ಕ್ವಚಿದವಾಂತರಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವರ್ಣನಮ್ | ಕ್ವಚಿತ್ ಅಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಾರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿ | ತತ್ರ ಪದಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರ- ಮನ್ವಿತಾನಾಮೇವ ಅರ್ಥಧೀಜನಕತ್ವಾತ್ ಅವಶ್ಯಮ್ ಆದಾವನ್ವಯೇ ವಕ್ರವ್ಯೇ ತತ್ರ ಕಾರಕಾಣಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಃ ಪದಾಂತರಾಣಾಂ ತು ಪರಂಪರಯೇತಿ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕೀಂ ರೀತಿಮನುರುಂಧಾನಃ ತಾವತ್ ಕಾರಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತದನ್ವಯಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಅತ್ರೇತಿ || 'ಆದ್ಯಪದ್ಯೇ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಮಂಗಳಪದ್ಯಕ್ಕೆ 'ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ; ಅವಸರಸಂಗತಿಯಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಸರವೆಂದರೆ 'ಪ್ರತಿಬಂಧಕೀಭೂತಶಿಷ್ಯ- ಜಿಜ್ಞಾಸಾನಿವೃತ್ತೌ ಅವಶ್ಯವಕ್ರವ್ಯಕ್ತಮ್' ಎಂದು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ.

(ಅ) ಕೆಲವು ಸಲ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. (ಆ) ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪದ ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುವುದು. (ಇ) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕಠಿಣವಾದ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. (ಈ) ಕೆಲವು ಸಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ಏನಾಯಿತು? ಎಂದು ಹೇಳುವುದು. (ಉ) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಒಟ್ಟಿಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. (ಊ) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. (ಋ) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮೂಲದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಅಥವಾ ವಿವರಿಸಿದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು. (ಯ) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅವಾಂತರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಂತರ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. (ಎ) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದೇ ಇರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು - ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ಪದಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಯಾವುದಾದರೂ ಅರ್ಥ- ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲೂ ಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಕಾರಕಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಗಾದರೂ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವ

ರೀತಿಯನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ' ಎಂದು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಕರ್ಮಕಾರಕಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಹಮರ್ಥವು ಆಕ್ಷೇಪ್ಯವೂ ಹೌದು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವೂ ಹೌದು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ನನು ನಮನಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ 'ನಾರಾಯಣಮ್' ಇತಿ ಕರ್ಮೋಕ್ತಿವತ್ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಾತ್ 'ಅಹಮ್' ಇತಿ ಕರ್ತೃಕತ್ವಾಪಿ ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಉತ್ತಮೇತಿ || ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ | ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಃ ಉಪಪದತ್ವೇನ ಶ್ರೂಯಮಾಣೇಽಶ್ರೂಯಮಾಣೇ ತದರ್ಥವಿಕ್ಷಾಯಾಮುತ್ರಮಪುರುಷೋ ಭವತೀತಿ ಸೂತ್ರವಾರ್ತಿಕಾಭ್ಯಾಮುತ್ರಮಪುರುಷಸ್ಯಾ- ಸ್ವದರ್ಥಕರ್ತೃವಿನಾಭಾವೋಕ್ತೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷೇಣೈವ ತದಾಕ್ಷೇಪಸಂಭವಾತ್ ಅತ್ಯೂತ್ರಮ- ಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಅಹಮಿತಿ ಕರ್ತಾ ಲಭ್ಯತೇ | ಅತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವೇಽಪಿ ನ ತಲ್ಲಾಭಾರ್ಥಂ ಪ್ರಥಗಹಮಿತಿ ಕರ್ತೃಕತ್ವಾ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ನನು ಪದಾರ್ಥ ಏವ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಿಯತೇ | ಸ ಚ ವಾಚ್ಯೋ ವಾ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ | ನ ಚಾತ್ರಾಹಮರ್ಥಃ ಕರ್ತಾ ಉತ್ತಮಪುರುಷಸ್ಯ ವಾಚ್ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ | ಕಿಂತ್ಯಾಕ್ಷೇಪ್ಯಃ | ನ ಚಾಕ್ಷೇಪ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾಪ್ಯಯೋರಿವಾರ್ಥಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯಃ ಶಾಬ್ದವ್ಯವಹಾರೇ ದೃಷ್ಟಃ | ಅತಃ ಕಥಮುತ್ರಪುರುಷಾಕ್ಷೇಪ್ಯಸ್ಯ ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯ ಅದರ್ಶನಾತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ | ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾಪ್ಯಯೋರಾರ್ಥಿಕಾರ್ಥಯೋರ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮ- ನ್ವಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಗವಾದಿಪದಾನಾಂ ಜಾತಾವೇವ ಶಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿಲಾಭಸ್ತು ಆಕ್ಷೇಪಾದಿತಿ ವದತಾಂ ಮೀಮಾಂಸಕಾನಾಂ ಮತೇ ಶಾಬ್ದವ್ಯವಹಾರೇ ವಿವಾಕ್ಷೇಪಲಭ್ಯಾಯಾಃ ವ್ಯಕ್ತೇಃ 'ಗಾಮಾನಯ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಕರ್ಮಕಾರಕತಯಾನ್ವಯದರ್ಶನಾತ್ | ಆಕ್ಷೇಪ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಸಂಭವಾತ್ | ಸೂತ್ರ- ವಾರ್ತಿಕಾಭ್ಯಾಮೇವ ಅವಿನಾಭಾವಾಖ್ಯಶಕ್ತಿಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷೇಣಾಹ ಮರ್ಥಕರ್ತೃಲಕ್ಷಣಾಸಂಭವಾತ್ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಾರ್ಥಸ್ಯಾಹಮರ್ಥಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಕೃತ- ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ |

ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವ - ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ಮವಿರುವಂತೆ ಕರ್ತೃವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಮನಕ್ರಿಯೆಗೆ ನಾರಾಯಣನು ಕರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಅಹಂ ಎಂಬ ಪದ ಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ

ಉತ್ತಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕರ್ತೃವಿನೊಂದಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗ ಯಾವಾಗ ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಆವಾಗ ಆವಾಗ ಉತ್ತಮಪುರುಷದ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮಪುರುಷದಿಂದಲೇ ಕರ್ತೃವಿನ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕರ್ತೃವಿನ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಲ್ಲ? ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದರೋ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಂತಹ ಆ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಆ ಪದದ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿರಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕರ್ತೃವು ಉತ್ತಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆಕ್ಷೇಪ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಂತೂ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷದಿಂದ ಸಿಗುವ ಅಹಂ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕರ್ತೃವಿಗೆ 'ಅಹಂ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾಕ್ಯಘಟಕವಾದ ಇತರ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ- ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವ ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಶಾಬ್ದವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ- ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಉತ್ತರ. ಮೀಮಾಂಸಕಮತದಲ್ಲಿ ಶಾಬ್ದವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಕಂಡಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ - ಗೋ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಜಾತಿಯಲ್ಲೇ ಶಕ್ತಿ ಎನ್ನುವರು. ಇನ್ನು ಗೋ ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಲಾಭವಾದರೋ ಆಕ್ಷೇಪಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಎನ್ನುವರು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಾಮಾನಯ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಗೋತ್ವವನ್ನು ತರಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಗೋತ್ವವಿರುವ ಗೋವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗೋಪದಿಂದ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಸಿಗದಿರುವ ಪರಂತು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವ ಆಕ್ಷೇಪ್ಯವಾದ ಗೋರೂಪ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆನಯನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ - ಮೀಮಾಂಸಕಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೇ ಇದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ಮತಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅಹಂಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕರ್ತೃವು ಸಿಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಪದಾರ್ಥವೇ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಅವಿನಾಭಾವ ಎಂಬ ಶಕ್ಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉತ್ತಮಪುರುಷಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ

ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಕ್ಯಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣಾ ಎನ್ನುವರು. ಹಾಗಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಏವಂ ಚ 'ಅಹಂ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬುದ್ಧಿಜನಕವಲ್ಲ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ)— ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | 'ವಿಶೇಷಣಸಂಬಂಧಿತಯಾ' ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ತೇನ 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ನಾನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಅತ್ರ 'ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಂಬಂಧ' ಇತ್ಯನೇನ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣತ್ವಮುಕ್ತಮ್ | ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಮ್ | ತಚ್ಚಾಧಾರಣಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನೇನ | ತೇ ಚಾಧಾರಣಧರ್ಮಾಃ ವಿವಿತ್ಪದಪದಾರ್ಥಸಂಗತೀನಾಂ (ಪರುಷಾಣಾಂ) 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿಪದೈಃ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದೋಷದೂರತ್ವಾದಯಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೋಪಪಾದಕಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ | ನ ಕೇವಲಂ ದೇವದತ್ತೇ ದಂಡ ಇವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಜನಕಾಃ | ತಾದೃಶಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ತು ಸ್ತುತಿರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ |

ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಇತಿ - 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವದಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಎಂಬ ಸುಧಾದಲ್ಲಿರುವ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೇನ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಅಂದರೆ ವಿಶೇಷಣಸಂಬಂಧಿತಯಾ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅಖಿಲ್ಯೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಂ ನಾರಾಯಣಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಿದೆ. ಅನ್ವಯವಾದರೋ ಪರಂಪರಯಾ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇನ್ನು 'ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಂಬಂಧಃ' ಎಂದರೆ ನಿಖಿಲಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿವೆ ಎಂದಾಯಿತು. ವಿಶೇಷಣ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾವರ್ತಕ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇತರಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತಹದ್ದು. ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ. ಅಂತಹ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳಾದರೋ ನಿಖಿಲ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂದ ತೋರುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ದೋಷದೂರತ್ವ ಮುಂತಾದವು. ಇವುಗಳು ಕೇವಲ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂದ ದೇವದತ್ತನನ್ನು ದಂಡರೂಪವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಕೇವಲ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ನೇಹ ಹೊರತು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವಲ್ಲ

(ಕಾಶೀ) - ಅತ್ರ ಭಕ್ತಶಬ್ದೇನ ಸ್ನೇಹೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ನ ತು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಮಪಿ | ನಮನಶ್ಚೈವ ತದ್ರೂಪತ್ವಾತ್ |

'ಸಮ್' ಇತಿ ಭಕ್ತಾದ್ಯತಿಶಯಸಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಾಮ್ - ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಎಂದರೆ 'ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ-ಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢಃ ಸರ್ವತೋಽಧಿಕಃ | ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ..' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸುದೃಢಸ್ನೇಹ ಎಂಬ ಎರಡಂಶವುಳ್ಳ ಭಕ್ತಿಯು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ ಎಂಬುವುದು ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಸ್ವಾವಧಿಕಉತ್ಕೃಷ್ಟಪ್ರತಿ-ಪ್ರಕಾರಜ್ಞಾನಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರ. ತನಗಿಂತ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವವನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅನನ್ಯಲಭ್ಯಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಭಕ್ತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ನೇಹವೆಂದೇ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಪ್ರಿಯತಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ

(ಕಾಶೀ) - ಯದ್ಯಪಿ 'ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಭಕ್ತೃತಿತಯೋ ದರ್ಶಿತಃ | ತಥಾಪಿ ತತ್ಪೂರ್ವಕಪ್ರಕಾಮಸ್ಯಾಭಿಮತಸಿದ್ಧ್ಯಂಗತ್ವಸೂಚನಾಯ 'ಸಂ'ಶಬ್ದ ಇತಿ ಭಾವಃ |

'ಸಮಿತಿ' 'ಪ್ರಿಯತಮಮಿತಿ' - ನಮಸ್ಕಾರವು ಭಕ್ತಾದಿಅತಿಶಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಗ್ರಂಥ-ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಗ್ರಂಥದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದ್ಯತಿಶಯ ಎಂಬರ್ಥವು ಸಮ್ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ತೋರಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಈ ಅರ್ಥ-ಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮ್ ಎಂಬ ಪದವು ಬೇಡವೇ ಬೇಡ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಿಯತಮ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಭಕ್ತೃತಿಶಯ ಎಂಬುವುದು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ - ಭಕ್ತೃತಿಶಯಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಕಾಮವು ಅಭಿಮತಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅಂಗ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಶಬ್ದವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಾಕ್ಯಭೇದಪರಿಹಾರ ಹಾಗೂ ಮೊದಲಿಗೆ ನಾರಾಯಣಪದಪ್ರಯೋಗದ ಔಚಿತ್ಯ

(ಕಾಶೀ) - ನನು 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ 'ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಸಾಕ್ಷಾದನ್ವಯೇ ವಾಕ್ಯ-ಭೇದಃ | 'ನಾರಾಯಣಮ್' ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯೇ ಚ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಗಾಪತ್ತಿಃ | ವಿಶೇಷಾಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದೀನಾಮಿತಿ || ನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯ

ಪರಮಮಾಂಗಲಿಕತ್ವೇನ, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಾಚಿತಯಾ ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಬಲೇನೋತ್ತರತ್ರ ಯೋಜನಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ತು - 'ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಂ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷವು. ಆಗ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-ಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಮಾಮಿ; ನಿರ್ದೋಷಂ ನಮಾಮಿ' ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳಾದೀತು. 'ಸಂಭವತಿ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ದೋಷಃ' - ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ವಾಕ್ಯ-ಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣರೂಪೇಣ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಮನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದಾಗ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ..' ಎಂದು ನಾರಾಯಣಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎಂದಾದೀತು ।

ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇದು ಉತ್ತರ - 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬ ಪದವು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅದು ಪರಮಮಂಗಳಮಯವಾದದ್ದು ಎಂಬುದು. ಹಾಗೂ ಇಡೀ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥ ನಾರಾಯಣನೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ನಾರಾಯಣಪದವು ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಅದು ವಿಶೇಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು? ಮೊದಲೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉತ್ತರ - ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಮುಂದೆ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥಾತ್ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆಗ ಅದೇ ವಿಶೇಷ್ಯ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ-ವುಂಟಾಗುವುದು.

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ - ಸುಧಾಮೂಲದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ವಯಾಸುಧಾ - ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸೇವ । ತತ್ರಾರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೇಃ ಸ್ತುತೀವೇವ ಸಮಾಧಾನಮವಧಾತವ್ಯಮ್ ।

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ - ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೋ, ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ - ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ, ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸೈವ - ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಹೊಗಳುವಿಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ತತ್ರ - ಆ ವಿಶೇಷಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅರ್ಥಿಕಮನರುಕ್ತೇಃ - ಒಂದೇ

ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಉಚ್ಚರಿಸದೇ ಇದ್ದರೂ ಅರ್ಥತಃ ಉಂಟಾಗುವ ಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂಬ ದೋಷಕ್ಕೆ, ಸ್ತುತಿತ್ವಮೇವ - ಇದು ಒಂದು ಸ್ತೋತ್ರವೇ ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ, ಸಮಾಧಾನಂ - ಸಮಾಧಾನವು ಎಂದು, ಅವಧಾತವ್ಯಮ್ - ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು.

ಸಾರ - 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರಯೋಜನ - ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಸ್ತೋತ್ರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕಮ್ಬಾ - ನನು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ' - ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೇತಿ || ಸ್ತವನಂ ಚ ತತ್ಪ್ರೀತೀರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವಃ | ನನು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತಿಯಾ, ಅಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪಾರತನ್ಯಾದಿದೋಷಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಯೋಗೇನ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಲಾಭಾತ್, 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಮ್' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಪದಾನಾಮಾರ್ಥಿಕೀ ಪುನರುಕ್ತೀರೀತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ರೇತಿ || ತತ್ರ = ತेषು ಸ್ತುತಿಪದೇಷು | 'ಸ್ತುತೌ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿನಿರ್ದೋಷಃ' ಇತಿ ಭಾವಃ |

"ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ" ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ - ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ - ಎಂದು. ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದು. ಸ್ತೋತ್ರವು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. "ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಅಪೂರ್ಣನಾದ ಹಾಗೂ ಪಾರತನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಲಾಭ ಅರ್ಥಾತ್ ಆಗುವುದರಿಂದ "ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಂ" ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಪದಗಳಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ "ತತ್ರ" ಎಂದು. ತತ್ರ ಎಂದರೆ ಆ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಆದರೂ ಶಬ್ದಭೇದವಿದ್ದಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

(ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ) - ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಶಬ್ದಭೇದೇಽಪಿ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗುಣತ್ವೇನ

‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ’ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ‘ಅರ್ಥಿಕಪುನರುತ್ತೇ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಸ್ತೋತಾರೋ ಹಿ ‘ಮಹಾರಾಜ, ರಾಜಕುಲೋತ್ತಮ, ನೃಪಶಿಖಾಮಣೀ’ ಇತ್ಯರ್ಥೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಶಬ್ದಭೇದಮಾತ್ರಾತ್ ಸ್ತುವಂತಿ ತಥೇಹಾಪಿ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಅರ್ಥಿಕಪುನರುತ್ತೇ - ಪುನರುತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಹೇಳಿದ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು. ಅಥವಾ ಒಂದು ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವೇ ಮತ್ತೊಂದು ಪದದಿಂದ ಸಿಗುತ್ತಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಶಬ್ದತಃ ಪುನರುತ್ತಿ ಅರ್ಥತಃ ಪುನರುತ್ತಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಿದೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತಃ ಪುನರುತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ನಿರ್ದೋಷಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೂ ಎಲ್ಲವೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಗುಣಗಳೇ ಅಂದರೆ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಎಲ್ಲ ಸುವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿ-ಪಾದನೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳೂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಿಕ- ಪುನರುತ್ತಿಯು.

ಪರಿಹಾರ - ರಾಜನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರು ಮಹಾರಾಜ । ರಾಜಕುಲೋತ್ತಮ । ನೃಪ- ಶಿಖಾಮಣೀ । ಎಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅರ್ಥಾತ್ ರಾಜನನ್ನೇ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೇಗೆ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಿಕ- ಪುನರುತ್ತಿಯು ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ವಿಶೇಷಣಗಳ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕಾ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಆನಂದ) - ನನ್ನೇತೈವಶೇಷಣೈಃ ಕೃತಾಯಾಃ ಸ್ತುತೇರ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ ತದರ್ಥಕವಿತ್ವದ್ವಿ- ಶೇಷಣಾನಾಮಪಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವೇತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೇತಿ ॥ ಪ್ರಶಂಸಯಾ ಚ ಪ್ರಶಂಸೃಪೈತ್ಯಾ ಪರಮಹುರುಪಾರ್ಥೋ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಮಾಯಿಮತೇ ಸತ್ಯಾದಿಪದೈಃ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತೃಕಥನವದಶ್ಚಾಪಿ ‘ನಿಖಿಲೇ’ತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸಮಾತ್ರಪರತ್ವೇ ಫಲೈಕ್ಯಾತ್ ಪೌನರುಕ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ರಾರ್ಥಿಕಪುನರುತ್ತೇರಿತಿ ॥ ತತ್ರ = ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸಾ- ಪರತ್ವೇ ।

‘ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸೈವ’ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ, ಸ್ತುತಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಇರುವ ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಎಂಬಾಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಹೊರಟಿದೆ. ಇದರ

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ - ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನು. ತನ್ನೊಲಕ ಪರಮಮರುಷಾರ್ಥದ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಪದಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ.

ತತ್ರ ಅರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೇಃ ಸ್ತುತಿತ್ವಮೇವ ... - ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಿಖಲ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸಾಪರ ಎಂದರೆ ಫಲೈಕ್ಯಾತ್ ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಒಂದೇ ಎಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತ ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಿಕ-ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿಹಾರ.

ಅರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಪದದ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥ

(ಆನಂದ) - ನನು 'ಅರ್ಥಿಕೇ ಪುನರುಕ್ತಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕೋಽರ್ಥಃ? ಕಿಮೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪುನ-ರುಕ್ತಿರಿತಿ ವಾ, ಅರ್ಥಾದನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಏಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪುನರುಕ್ತಿರಿತಿ ವಾ | ನಾದ್ಯಃ | ಅರ್ಥ-ಭೇದಸ್ಯಾಗ್ನೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನ ಏಕಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಅನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಏಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣತಾಪ್ತೇಽಪಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪುನರುಕ್ತತ್ವಾಪತ್ತೇಃ ಇತಿ ಚೇತ್ ಮೈವಮ್ | 'ಅರ್ಥಸಂಬಂಧಿನೀ ಅರ್ಥಿಕೇ ಸಾ ಚಾಸೌ ಪುನರುಕ್ತಶ್ಚ' ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ | ಏವಂ ಚ ಅರ್ಥತದ್ವಿಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಪರತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಂಬಂಧಿನೀ ಪುನರುಕ್ತಃ ಪ್ರಶಂಸಾರೂಪಫಲೈಕ್ಯ-ಸಂಬಂಧಿನೀ ಪುನರುಕ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ಚ ನ ಕಪ್ತಿದ್ವೋಷಃ | ತಸ್ಯಾಃ ಸಮಾಧಾನಂ ಸ್ತುತಿತ್ವ-ಮೇವ | ಸ್ತುತೌ ಪುನರುಕ್ತಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಃ ವಿಚಿತ್ರತ್ವಾದ್ವಿತಿ ಭಾವಃ |

ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಿಕೇ ಪುನರುಕ್ತಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ-ವಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂದೋ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಂದರೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಪದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂದೋ. ಉದಾ - ನಿರ್ದೋಷ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದಾದರೋ ನಾರಾಯಣನು ನಿಖಲಪೂರ್ಣಗುಣನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಖಲಗುಣ-ಪೂರ್ಣನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದೋಷಿಯಾಗುವನು. ಈ ರೀತಿ ಎರಡೂ ಪದಗಳು ಪುನರುಕ್ತ-ವೆನಿಸುವವು.

ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದೆ ತಿಳಿಸುವವರಾದ್ದರಿಂದ.

ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಡೀ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಒಬ್ಬನೇ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಉತ್ತರ - ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ - 'ಅರ್ಥಸಂಬಂಧಿನೀ ಆರ್ಥಿಕೀ, ಸಾ ಚಾಸೌ ಪುನರುಕ್ತಿಶ್ಚ' ಎಂದು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಸಂಬಂಧಿಯಾದದ್ದನ್ನು ಆರ್ಥಿಕೀ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಯೋಜನಸಂಬಂಧಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅರ್ಥೋ ಭಿಧೇಯರೈವಸ್ತುಪ್ರಯೋಜನನಿವೃತ್ತಿಮು' ಎಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ-ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬರುವ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಂಸಾರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಎಲ್ಲ ಪದಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರ ಪರಿಹಾರವು ಸುಲಭ. ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರ-ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಚಿತ್ರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕೇಚಿನ್ನತದ ಪ್ರಕಾರ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ

(ಆನಂದ) - ಕೇಚಿತ್ತು ದ್ವೈಮಾಣ್ಯಾಯೇನ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಶ್ಚಾಪಿ ನಿರವದ್ಯಾವಿಲಪೂರ್ಣ-
ಗುಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪುನರುಕ್ತಿಮಾಶಂಕಾಹ - 'ತತ್ರ' ಇತ್ಯಾಹುಃ |

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸುಧಾಮೂಲದ ಮಂಗಳಪದ್ಯದ ಆರನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು 'ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹ' ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ-ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಬರುವುದು ಎಂದು ಆಶಂಕೆ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ 'ತತ್ರ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೀಃ' ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೀಸ್ತು - (ತತ್ರ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೀಃ ಸ್ತುತಿತ್ವಮೇವ ಸಮಾಧಾನಂ ಅವಧಾತವ್ಯಮ್ | ಎಂಬ ಸುಧಾಮೂಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೀಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಂತರ 'ತು' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ತತ್ರ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೀಸ್ತು ... ಎಂದು ಸುಧಾಮೂಲ).
(ಕುಂಡಲಗಿರಿಯಲ್ಲೂ ಹೀಗೇ ಪಾಠವಿದೆ)

ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಕುಂಡಲ) - ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಬಹುಧಾ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ - ಪ್ರಶಂಸ್ಯವೇತ್ಯಾ-
ದಿನಾ || ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೇಸ್ತಿತಿ || ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವದ್ಗುಡಿಭ್ಯಾಮ್

ಅಪರ್ಯಾಯಾನಂತವೈದಿಕಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವದೂಪಾಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪರೇಣ “ಆಪ್ಯತಮಪ್ಯ-
ಖಿಲ್ಯೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ” ಇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನೈವ ತತ್ತ್ವಚ್ಛಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಾನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾನಾಮ್
ಅರ್ಥಾತ್ ಲಾಭಾತ್ ‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಿಕೇ ಪುನರುಕ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಯದ್ವಾ - ‘ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್’ ಇತ್ಯನೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ
ಪೂರ್ಣಗುಣಸ್ಯ, ಅಜ್ಞಾನಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿದೋಷಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್
ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿದೋಷಪ್ರತ್ಯಾದೇರ್ಲಾಭಾತ್ ‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿದೋಷಂ’
ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಾನಾಮಾರ್ಥಿಕೇ ಪುನರುಕ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೀಗೆ - ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ
ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ. ‘ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯೈಃ
ಸುವಾಕ್ಯೈಃ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ಮಹಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ಗ್ರಾಧಿ
ಇವುಗಳಿಂದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಲ್ಲದೆ ಅನಂತವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೊಂಡವನು ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು
ಅವನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.
ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ.

ಅಥವಾ ‘ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವ
ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದಾದರೂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹವುಳ್ಳವನು ಹಾಗೂ ನಿದೋಷನು
ಆಗದಿದ್ದರೆ ಅಸಂಭವ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅವನಲ್ಲಿ
ಅಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಇದ್ದಾಗ ತತ್ತ್ವಯುಕ್ತವಾದ ದೋಷಗಳು
ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ
ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂದು ನಾರಾಯಣನು ಜಗತ್ತಿನ
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪೂರ್ಣಗುಣವಂತನಾಗಿರಬೇಕು ಹಾಗೂ ದೋಷ-
ವಿಲ್ಲದವನಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವೇ.

ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಹಾಗೂ ನಿದೋಷಂ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯು ಇದೆ.

ಸಕಲಗುಣಗಳು ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಬಲದಿಂದ
ಬಳ್ಳವಾದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯದೆಯಲ್ಲವೇ?

(ಎಟ್ಟಲಭಟ್ಟೀಯ) - 'ದೋಷಾಭಾವೋ ಗುಣ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಲೌಕಿಕೇಷ್ಟಪಿ' ಇತಿ ದೋಷಾಭಾವಸ್ಯ ಗುಣತ್ವೋಕ್ತೇ: ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾದೇಶ್ಚ ಶುಭಧರ್ಮಾತ್ಮೇನ ಗುಣತ್ವಾತ್ 'ಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ ಗುಣಂತ್ಯದೇಹೋಕ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಬಲೇನಾರ್ಥತೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಗುಣವತ್ತ್ವಲಾಭಾತ್ ಪುನರುಕ್ತರಿತ್ಯತ್ ಆಹ - ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೇರಿತಿ || ಸ್ತುತೌ ಉಕ್ತವಿವರಣಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: |

ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೇ: - "ದೋಷಾಭಾವೋ ಗುಣ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಲೌಕಿಕೇಷ್ಟಪಿ" (ಅನು. 1-2-ಶ್ಲೋ.19) ಎಂಬ ವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ದೋಷಾಭಾವವನ್ನು ಗುಣ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಒಳ್ಳೆಯ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ದೇಹಸ್ವರೂಪ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಗುಣವಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮದ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಇದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಸ್ತುತಿತ್ವಮೇವ ಸಮಾಧಾನಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥಾದರ್ಥವು ಚೋದನಾರ್ಥವಲ್ಲ; ಹಾಗಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಲ್ಲ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಯಶ್ಚ 'ಅರ್ಥಾದರ್ಥೋ ನ ಸ ಚೋದನಾರ್ಥ:' ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನಾರ್ಥಾತ್ . ತಲ್ಲಾಭೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾತ್ ತದಲಾಭಾದಾರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಸ್ಯ ನ ದೂಷಣತ್ವಮ್ | ದೂಷಣತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತೇ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾನ್ ತಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏತತ್ತಮಾಧಾನಮ್; ಅತೋ ನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿರೋಧ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ ||

ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ರಮದಿಂದ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಬಹುದು. 'ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಅನುಪಪತ್ತಿ ಬಲದಿಂದಾಗಿ ಸಿಗುವುದೋ ಅದು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ನಿಖಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಸ್ಪರ-ಅರ್ಥಲಾಭವಾದರೋ ಅದು ಪರಸ್ಪರಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವೇ ಅಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ದೋಷವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವು ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

“ಅಥವಾ ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನಮ್ಕೃತಂ” ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ವಾಯಸುಧಾ - ಅಥವಾ ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನಮ್ಯತ್ವಮ್? ತಥಾತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋಽನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ಸತೀಷು ತಸ್ಯೈವ ನಮನಮಿತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ - ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಮ್ ಇತಿ । ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ವಸ್ತು ಉಚಿತವಿಶೇಷಃ = ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಃ, ಅಶೇಷಾಶ್ಚ ತೇ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚ । ಅಪಿಃ = ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ । ಯಾವಂತೋ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಭೂತಾ ಧರ್ಮಾಃ, ತೇಭ್ಯೋ ವಿಶೇಷೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಹೇತುಭ್ಯೋ ವಂದ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಶೇಷಾದ್ = ವಂದ್ಯತ್ವೇನ ಸಮಾಶಾಙ್ಕಿತಾತ್ ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಾದೇರ್ಜಗತೋ ವಿಶೇಷಃ = ಅತಿಶಯೋಽಶೇಷವಿಶೇಷಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮ್, ತತೋ ಹೇತೋಃ ಸತೀಷ್ವನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ವಂದ್ಯಮಿತಿ ।

ಆದುದುಭಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೇತದಂತೋಽಭಿಹಿತಮ್ - ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿ ॥

ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ದೇವತಾ ವಂದ್ಯಾ ಭವತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾ, ಅಧಿಕೃತಾ, ಇಷ್ಟಾ ಚೇತಿ । ನಹಿ ದೇವತಾವಂದನಂ ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂತು ವಿಗ್ರಹವಿಧಾತಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಿತತಯಾ । ವಿಶಿಷ್ಟೇವ ದೇವತಾ ತಸ್ಯೇಷ್ಠೇ । ಅಧಿಕೃತಾ ಚ ಸ್ವವಿಷಯಗ್ರಂಥಪ್ರಬೋಧಾದಿಕಂ ಸಂಪಾದಯತಿ । ವಂದನಂ ಖಲು ಭಕ್ತಿಯಾಶ್ರುಪೇತಮೇವ ಸಫಲಮ್ । ತತ್ರ ಇಷ್ಟಾಯಾಮೇವ ದೇವತಾಯಾಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ।

ಅಥವಾ - ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ, ಕುತಃ - ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ನಾರಾಯಣಸ್ಯ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ನಮ್ಕೃತಂ - ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇದೆ, ತಥಾತ್ವೇಽಪಿ - ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಕುತಃ - ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ಸತೀಷು - ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೂ, ತಸ್ಯೈವ - ಆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ನಮನಂ - ನಮಸ್ಕಾರವು, ಇತಿ - ಎಂಬ, ಅತ್ರ - ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಂ - ಉತ್ತರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. “ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ” ಇತಿ - ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ವಿಶಿಷ್ಟತೇ - ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ವಸ್ತು - ವಸ್ತುವು, ವಿಭಿಃ - ಇವುಗಳಿಂದ, ಇತಿ - ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ, ವಿಶೇಷಾಃ - ವಿಶೇಷ ಎಂದರೆ, ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಾಃ - ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅಶೇಷಾಶ್ಚ ತೇ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚ - ಸಕಲವಿಧವಾದ ಆ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅಪಿಃ - ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದವು ‘ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ’ - ಅಸಂಕೋಚ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಯಾವಂತಃ -

ಎಷ್ಟು, ವಂದ್ಯತಃ - ನಿಮಿತ್ತಭೂತಾಃ ಧರ್ಮಾಃ - ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಧರ್ಮಗಳೆಂಬೋ, ತೇಭ್ಯಃ - ಆ, ವಿಶೇಷೇಭ್ಯಃಽಪಿ ಹೇತುಭ್ಯಃ - ಎಲ್ಲ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ, ವಂದ್ಯಂ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವು. ತಥಾ - ಹಾಗೆಯೇ, ಅಶೇಷಾತ್ - ಅಶೇಷ ಎಂದರೆ, ವಂದ್ಯತ್ವೇನ ಸಮಾಶಂಕಿತಾತ್ - ವಂದನೆಗೆ ಅರ್ಹರು ಎಂದು ಸಮ್ಮತವಿರುವ, ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಾದೇಃ - ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೊದಲಾದ, ಜಗತಃ - ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ, ವಿಶೇಷಃ - ವಿಶೇಷ ಎಂದರೆ, ಅತಿಶಯಃ - ಉತ್ತಮತ್ವವು, ಅಶೇಷವಿಶೇಷಃ - ಅಶೇಷವಿಶೇಷ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂದು. ತತಃ ಹೇತೋಃ - ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅನ್ಯಾಸು ಸತೀಷು ದೇವತಾಷು - ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿ- ದ್ದರೂ, ವಂದ್ಯಂ ಇತಿ - ಇವನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನೆಂದು.

ವಿತದುಭಯಂ - ಈ ಎರಡು ಅಂದರೆ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿರುವಿಕೆಯು, ಕಥಂ - ಹೇಗೆ, ನಾರಾಯಣಸ್ಯ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಇದೆ, ಇತ್ಯತಃ - ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ, ಅಭಿಹಿತಮ್ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದಿ - ನಿಖಿಲ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಾಗಿ. ತ್ರಿವಿಧಾ - ಮೂರುರೀತಿಯಾದ, ದೇವತಾ - ದೇವತೆಯು, ವಂದ್ಯಾ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು, ಭವತಿ ಹಿ - ಆಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ, ವಿಶಿಷ್ಟಾ - ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆಯು, ಅಧಿಕೃತಾ - ಅಧಿಕೃತದೇವತೆಯು, ಚ - ಮತ್ತು, ಇಷ್ಟಾ - ಇಷ್ಟದೇವತೆಯು ಎಂಬುದಾಗಿ. ದೇವತಾವಂದನಂ - ದೇವತೆಯ ನಮಸ್ಕಾರವು, ವ್ಯಸನಿತಯಾ - ವ್ಯಸನದಿಂದ (ಚಟದಿಂದ), ನ ಹಿ ಕ್ರಿಯತೇ - ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಕಿಂತು - ಹೊರತಾಗಿ, ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಯಾ - ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದಾದ ವಿಘ್ನಗಳ ನಾಶ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಕ್ರಿಯತೇ - ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ), ವಿಶಿಷ್ಟವ ದೇವತಾ - ಉತ್ತಮವಾದ ದೇವತೆಯೇ, ತಸ್ಯ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಉಂಟು- ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ, ಈರ್ಷ್ಯೇ - ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಧಿಕೃತಾ ಚ - ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆಯಾದರೋ, ಸ್ವವಿಷಯಗ್ರಂಥಪ್ರಬೋಧಾದಿಕಂ - ತನ್ನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಗ್ರಂಥದ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಯತಿ - ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ವಂದನಂ - ನಮಸ್ಕಾರವು, ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಮೇವ - ಭಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಲೇ, ಸಫಲಂ ಖಿಲ - ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಷ್ಟೆ, ತಚ್ಚ - ಆ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ

ಕೂಡಿದ ನಮಸ್ಕಾರವಾದರೋ, ಇಷ್ಟಾಯಾಮೇವ ದೇವತಾಯಾಂ - ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೇ, ಉಪಪದ್ಯತೇ - ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಾರ - ಮಂಗಳಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮ್ಯುತ್ಪವನ್ನು ಹಾಗೂ ಇತರದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಶೇಷವಿಶೇಷ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಹಾಗೇ ಅಧಿಕೃತತೆ ಅಂದರೆ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟತೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇದೆ ಎಂದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ಅಂದರೆ ಅತಿಶಯವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಅಧಿಕೃತತೆ, "ತಸ್ಯೇಷ್ಟೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಷಷ್ಠೀ

**ಕಮ್ಬಾ - ವಿಶಿಠೇತಿ || ವಿಶಿಠತ್ವಮ್ = ಉತ್ತಮತ್ವಮ್ | ಅಧಿಕೃತತ್ವಂ = ಪ್ರಕೃತಗ್ರನ್ಯಪ್ರತಿ-
ಪಾಯತ್ವಮ್ | ತಸ್ಯೇಽ ಇತಿ || 'ಅಭಿಗರ್ಹದೇವಾಂ ಕರ್ಮಣಿ' ಇತಿ ಷಠಿ |**

ವಿಶಿಷ್ಟತೆ || ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಎಂದರೆ ಉತ್ತಮತೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಧಿಕೃತ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕೃತತೆ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಯಾವ ಗ್ರಂಥವಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. "ತಸ್ಯ ಈಷ್ಟೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು "ಅಧೀಗರ್ಹದಯೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಿ" (ಪಾ.ಸೂ.2-3-52) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬಂದಿದೆ.

ವ್ಯಾ.ವಿ. - "ಅಧೀಗರ್ಹದಯೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಿ" - ಅಧಿ ಉಪಸರ್ಗವಿರುವ ಇಹ ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಿರುವ ಧಾತುಗಳ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥಕಧಾತುಗಳ, ದಾನಗತಿರಕ್ಷಣಾರ್ಥಕವಾದ ದಯಧಾತುವಿನ, ಐಶ್ವರ್ಯಾರ್ಥಕವಾದ ಈಶಧಾತುವಿನ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದಾಗ ಕರ್ಮ-ಕಾರಕವಾದದ್ದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಸಂಬಂಧ-ಯನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿದಾಗ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುವುದು.

ಅಪಿಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥಕ ಹಾಗಾಗಿ ಅಶೇಷಶಬ್ದದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ

(ವಿಟ್ಠಲಭಟ್ಟೇಯ) - **ಅಪಿಶಬ್ದವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ ||** 'ಯಾವಂತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ತೇ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಕರಣೀಯಾಃ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯಾಸಂಕುಚಿತಾರ್ಥತ್ವವ್ಯಂಜಕತ್ವರೂಪಾಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ದರ್ಶತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತೋ ನಾಶೇಷಶಬ್ದೇನ ಗತಾರ್ಥತಾ |

ಅಪಿ: ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ - 'ಯಾವಂತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ತೇ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಕರಣೇಯಾಃ' - ಹೀಗೊಂದು ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ 'ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿದ್ದಾರೋ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಒಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ' ಎಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಸಂಕುಚಿತಾರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಒಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಿಡದೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವಶಬ್ದವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಶೇಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ಅಸಂಕುಚಿತವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಅಪಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಶೇಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅಪಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ದೊರಕಿತು ಎಂದು ಅದರ ವೈಯರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಶಂಕೆ ಮಾಡಬಾರದು.

ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಥವಾ ಪರಂಪರೆಯಾ
ನಮೃತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಪರವಾಗಿದ್ದು ಸ್ತುತಿಪರವೂ ಆಗಿವೆ.

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ವಿವಂ ಪದ್ಯಪದಾನಿ ಅತ್ರ 'ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ, ಇತ್ಯನ್ವಯಪ್ರದರ್ಶನವ್ಯಾಜೇನ ಕಾನಿಚಿನ್ನಮೃತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಪರಾಣಿ । 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮಣಾ ನಾರಾಯಣೇನ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಂಬಂಧ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಪ್ರದರ್ಶನ-ವ್ಯಾಜೇನ ಕಾನಿಚಿತ್ ನಮ್ಯೇ ನಾರಾಯಣೇ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಸಮರ್ಪಣೇನ ಸ್ತುತಿ-ಪರಾಣೀತಿ ವಿಭಾಗೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಧುನಾ 'ಗ್ರಂಥೋಪಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ' ಇತ್ಯಾ-ಚಾರ್ಯೋಕ್ತಂ ಯೋಗ್ಯಾನುಭವಮಾಪಯನ್ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಪದಾನಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಂಪರೆಯಾ ವಾ ನಮೃತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಪರಾಣಿ ಸಂತಿ, ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಸ್ತುತಿಪರಾಣ್ಯಪಿ ಭವಂತೀತ್ಯಾಶಯೇನ ತಾನಿ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮವತಾರಯತಿ - ಅಥವೇತಿ ||

ಅಥವಾ ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ - ಈ ಹಿಂದೆ ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ ... ಎಂಬ ಮಂಗಳಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ - ಎಂದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಪದಗಳು ನಾರಾಯಣನು ನಮಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು 'ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮಣಾ ನಾರಾಯಣೇನ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಂಬಂಧಃ' ಎಂದು ನಿಖಿಲ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ನೆಪದಿಂದ ಕೆಲವು ಪದಗಳು ನಮ್ಯನಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ನಮಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸ್ತೋತ್ರಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮೃತ್ಪ್ರತಿ-ಪಾದನಪರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಹಾಗೂ ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇದೀಗ 'ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥಃ' ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡಲು ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೋ ಅಥವಾ ಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೋ ನಾರಾಯಣನು ನಮ್ಮ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿಯೂ ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು "ಅಥವಾ" ಎಂಬ ಈ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಏಕೆ?

(ಕಾಶೀ) - ನನು ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸಾಯಾ ವಿಶೇಷಣಾಂತರೈರಪಿ ಸಂಭವಾತ್ ಏತದ್ವಿಶೇಷಣಾ-
ನಾಮೇವ ಉಪಾದಾನೇ ಕಿಂಚಿದಸಾಧಾರಣಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಏವಂ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ
ಪ್ರಕೃತೋಪಯುಕ್ತತ್ವಸಂಭವೇ ತಾತ್ರರ್ಯಮಯುಕ್ತಮ್ | ಏವಂ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸಾಯಾ
ತನ್ನಮೃತ್ವಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಾವಪಿ ತಸ್ಯೈವ ಗ್ರಂಥಾದೌ ನಮೃತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧೇತ್, ಅತಃ ತದುಪಪಾದಕತ್ವಂ
ತಾವದ್ವಿಶೇಷಣಾನಾಮಾಹ - ಅಥವೇತಿ ||

ಅಥವಾ ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ... - ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಶಂಸೆಯು ಬೇರೆಯ
ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಮುಂತಾದ
ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಏನಾದರೂ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ
ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಕೃತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿ-
ಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಕೇವಲ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಆ ಪದಗಳಿವೆ ಎಂದು
ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು.

ಇನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ನಮ್ಮ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಅವನನ್ನೇ
ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಿಗೆ ನಮಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ - ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದು.
ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು "ಅಥವಾ" ಎಂಬ ಈ ಭಾಗ ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಣಾಮಪ್ರಯೋಜನಕತ್ವವೇ ಸ್ವರಸ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಪ್ರಣಾಮೋಪಯುಕ್ತಾರ್ಥ-
ಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಪ್ರಣಾಮಪ್ರಯೋಜನಕತ್ವಮೇವ ಸ್ವರಸಂ ನ ತು ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರಾರ್ಥಕ-
ಸ್ತುತಿಪರತ್ವಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಆಹ - ಅಥವೇತಿ || ಅತ್ರ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣತ್ರಯಸ್ಯ
ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವೈಶ್ವೋಪಪಾದಕತ್ವಸ್ಯ ವಂದ್ಯಾಂತರಾತ್ ಅತಿಶಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಸ್ಯ ಚ
ದಕ್ಷಮಾಣಿರೀತ್ಯಾ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾತ್ ತದುಪಪಾದ್ಯಸಮರ್ಪಕಸ್ಯ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ

ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಚಿತಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ದ್ವೇಧಾ ತನ್ನಿವತ್ಯಾಂ ಶಂಕಾಂ ದರ್ಶಯತಿ -
ಕುತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ||

ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕರ್ಮನಾಗಿರುವನು ನಾರಾಯಣ. ಇವನಿಗೆ ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಾರಾಯಣನು
ನಮ್ಯನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವವು. ಅದೇ
ಸ್ವರಸ. ಹೊರತು ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಈ ಪದಗಳಿಗೆ ಎನ್ನುವುದು ಅಷ್ಟು
ಸ್ವರಸವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಅಥವಾ' ಎಂಬ ಭಾಗ ಹೊರಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲ ಮುಂತಾದ
ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಾರಾಯಣನು ವಂದ್ಯನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು
ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಂದ್ಯರಾದ ಬೇರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಇವನು ಅತಿಶಯ ಎಂದು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು
'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ ಎಂಬ
ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ - ಕುತಃ ಇತ್ಯಾದಿನಾ.

ಏಕಮಪಿ ಕರ್ಮ ತದನಾದರೇಣ ನ ಕಾರ್ಯಮ್

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- 'ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಇತ್ಯಪಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಕತ್ವಾಸಂಭವಾತ್
'ಸರ್ವಕರ್ಮಣ್ಯಪಿ ಸದಾ ಕುರ್ವಾಣಃ' ಇತಿ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ 'ಏಕಮಪಿ ಕರ್ಮ
ತದನಾದರೇಣ ನ ಕಾರ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆಚಾರ್ಯೈರಭಿವ್ಯಾಜ್ಯರ್ಥತಯಾ ತಸ್ಯ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ 'ಸರ್ವೇಷಾಃ ಪ್ರಾಣೀನಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಲೋಕವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ 'ಅಶೇಷ'ಪದ-
ಸಂಕೋಚಪ್ರತೀತಿಂ ವಾರಯಿತುಮ್ ಅಭಿವ್ಯಾಜ್ಯರ್ಥತಯಾ ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ - ಅಪಿರಿತಿ ||

'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯ ಎಂಬರ್ಥವು ಇಲ್ಲದೆ
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಪಿಶಬ್ದವು ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ
'ಸರ್ವಕರ್ಮಣ್ಯಪಿ ಸದಾ ಕುರ್ವಾಣಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತ 'ಏಕಮಪಿ ಕರ್ಮ
ತದನಾದರೇಣ ನ ಕಾರ್ಯಮ್' ಎಂದು ಒಂದೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆದರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾಡಬಾರದು
ಎಂದು ಸರ್ವಕರ್ಮಣ್ಯಪಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಾಜ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಒಂದೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡದೇ' ಎಂದು ಸಂಕೋಚವನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.
ಅದೇ ರೀತಿ 'ಸರ್ವೇಷಾಃ ಪ್ರಾಣೀನಾಃ' ಎಂಬ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ
ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಿಡದೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು

ಬಾ ಎಂದರ್ಥ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅಶೇಷಪದದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬರನ್ನೂ ಅಥವಾ ಒಂದನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಸಂಕುಚಿತತ್ವವನ್ನು ಅಶೇಷಪದದಿಂದ ಸಂಕುಚಿತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ಅಪಿಶಬ್ದವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ "ಅಪಿ: ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ" ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪಿಶಬ್ದವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕ?

(ಕಾಶೀ) — ಅಪಿರಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ || ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕಾತ್ಸರ್ಯನ ಸಂಬಂಧಃ | ಅಸಾಧಾರಣ-
ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಕಾತ್ಸರ್ಯನ ವಂದನಹೇತುತ್ವಾನ್ವಯವ್ಯಂಜಕೋಽಪಿಶಬ್ದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಪಿ: ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ - ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಕಾತ್ಸರ್ಯನ ಸಂಬಂಧಃ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಕಾತ್ಸರ್ಯ ಎಂದರೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಒಂದಂಶವನ್ನೂ ಬಿಡದೇ ಆಗುವ ಸಂಬಂಧ ಎಂದರ್ಥ. ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳು ಕಾತ್ಸರ್ಯನ ನಾರಾಯಣನ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಅಪಿಶಬ್ದವಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣ ಏಕೆ?

(ಕಾಶೀ) — ಸತೀಷ್ವಪಿ ಅನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ವಂದ್ಯಮಿತಿ || ದೇವತಾಂತರತ್ಯಾಗೇನ ವಂದ್ಯ-
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಪಿ ಕುತೋಽಸ್ಯ ನಮೃತ್ವಮ್, ಕುತಶ್ಚಾಸ್ತೃವ ನಮೃತ್ವಮ್? ಇತಿ ಶಂಕಾ-
ದ್ವಯಪರಿಹಾರಾಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮೇವಾಲಮ್ | ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯ-
ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಾತ್ | ನ ಚ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ದೇವತಾಂತರತ್ಯಾಗಮಾತ್ರೇ
ಪ್ರಯೋಜಕಂ, ನ ತು ವಂದ್ಯತ್ವೇಽಪಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಸತಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಸ್ಯ ವಂದ್ಯತ್ವ-
ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ನ ಹಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮಾತ್ರಂ ತತ್ರಯೋಜಕಂ, ನ ತು ನಿರತಿಶಯ-
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯರೂಪಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮಿತಿ ಯುಕ್ತತೇ | ತಥಾಪಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವಾದೇರ್ದೇವತಾಂತರ-
ನಿಷ್ಠತೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಂದ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ | ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ದೇವತಾಂತರಸ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತವಂದ್ಯತ್ವಾ-
ಯೋಗೇಽಪಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತವಂದ್ಯತ್ವಸಂಭವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾವಾರಣಾಯ ಕರ್ಮ-
ಧಾರಯೋಽಪ್ಯನುಸೃತಃ | ಏತೇನ ಅಧಿಕೃತತ್ವಾದೇರಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಕ್ರಮೇಣ ನಾರಾಯಣೈಕ-
ನಿಷ್ಠತಯಾ ತತ ಏವ ತಸ್ತೃವ ವಂದ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೇರಶೇಷಾದ್ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ತತ್ಪುರುಷಾನುಸರಣಂ
ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯಪಾಸ್ತಮ್ | ಅಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಂದ್ಯತ್ವಾಯೋಗೇಽಪಿ ದೇವತಾಂತರಸ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪ್ರ-
ಯುಕ್ತವಂದ್ಯತ್ವಶಂಕಾವಾರಕತಯಾ ತತ್ಪುರುಷಾನುಸರಣಸಾರ್ಥಕಾತ್ |

ಸತೀಷ್ವಪಿ ಅನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ವಂದ್ಯಮ್ - ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥ - ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿ ಬೇರೆ

ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ನಾರಾಯಣನು ವಂದ್ಯನು ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ - ನಾರಾಯಣನು ಹೇಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ? ಹಾಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದಾದರೂ ಇವನನ್ನೇ ಏಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು? ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಕಾರಣ ಸಾಕು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹಾಗೂ ಅವನನ್ನೇ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ನಿಯಮವಿದೆ. 'ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತ್ವ-ಅವಶ್ಯಂಭಾವಾತ್' ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂದರೆ ದೇವತಾಂತರತ್ಯಾಗವಿಶಿಷ್ಟವಂದ್ಯತ್ವ. ಇದಕ್ಕೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲ! ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಕೇವಲ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಷ್ಟೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ವಂದ್ಯತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗಾದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದಾಗಬಾರದಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕ ಹೊರತು ನಿರತಿಶಯವಿಶಿಷ್ಟತ್ವರೂಪವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಅವರೂ ವಂದ್ಯರಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣದಿಂದ ವಂದ್ಯತ್ವವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ವಂದ್ಯತ್ವವು ಬರಲಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಶೇಷಾಶ್ಚ ತೇ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಅಶೇಷಾತ್ ವಿಶೇಷಃ' ಎಂಬ ಪಂಚಮೀ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವು ಸಾರ್ಥಕ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಬೇರೆ ದೇವತೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ್ದರಿಂದ ವಂದ್ಯನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಪಂಚಮೀ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವು ಅವಶ್ಯ ಆಶ್ರಯಣೀಯವಾದ್ದರಿಂದ.

ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕವೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಉಪಪಾದಕ

(ಕಾಶೀ) — ಏತದಧಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ? ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಶ್ಚೈವ ಅವತಾರಿತತ್ವಾತ್ ಪಂಚಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೋಪಪಾದಕತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ । ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇಪಪಾದನಾಯ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿದತ್ ಅತ್ರಾಪವಾದಾಭಾವಾತ್ । ನ ಚ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವ-ನಿರ್ದೋಷತ್ವ-ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾನಾಂ ನಿರುಕ್ತಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ವಿನಾಸನಪಪತ್ಯಾ ತದುವಪಪಾದಕತ್ವೇನಪಿ, ಕಥಮಖಿಲವೇದವೇದ್ಯತ್ವಾದೇಸ್ತದುವಪಪಾದಕತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ।

ಸರ್ವಗುಣತ್ವಂ ವಿನಾ ಸರ್ವವೇದವೇದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಾಧಿತ್ಯಂ ವಿನಾ ಸರ್ವತೋಮುಖ್ಯವೇದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ತಯೋರಪಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೋಪಪಾದಕತ್ವಾವತ್ಯಂಭಾವಾತ್ | ಏವಮಾ-
ಚಾರ್ಯಾಣಾಮ್ಯಜುತಯಾ ತತ್ರಿಯತ್ವಾದೇವಿನಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ತದುಪ-
ಪಾದಕತ್ವಮಿತಿ ||

ಏತದುಭಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ? - 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಎರಡರ್ಥ. (1) ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತವಾದ ಯಾವದ್ವರ್ಮಗಳು. (2) ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು. ಇವೆರಡು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಐದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಏತದುಭಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಇತ್ಯತಃ ಅಭಿಹಿತಮ್ "ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿ" - ಎಂದು ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತ ಐದಕ್ಕೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ-ಉಪಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅದು ಹೀಗೆ - ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವ ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಹಾಗೂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಎಲ್ಲವೂ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಹಾಗಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಮೂರಕ್ಕೂ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು 'ಅಖಿಲವೇದವೇದ್ಯತ್ವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಉಪಪಾದಕ ಹೇಗೆ? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳೂ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಸಕಲ-ವೇದಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕನಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯನು ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಅಖಿಲವೇದವೇದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು 'ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಉಪಪಾದಕ. ಆಚಾರ್ಯರು ಋಜುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿರಲೇಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ.

ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವುದರ ಗೃಹಣ

(ಆನಂದ) - ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಚಯಗಮನಪರಿಗ್ರಹಃ |

ಕಿಂತು ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಿತತಯಾ - ಇಲ್ಲಿ ಆದಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಚಯ-ಗಮನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಚಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ-ದೇವತೆಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

ವಿಶಿಷ್ಟ, ಅಧಿಕೃತ, ಇಷ್ಟ

(ಕುಂಡಲ) - ವಿಶಿಷ್ಟೇತಿ | ವಿಶಿಷ್ಟಾ = ಸರ್ವೋತ್ತಮಾ | ಅಧಿಕೃತಾ = ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥಪ್ರತಿ-
ಪಾದ್ಯಾ | ಇಷ್ಟಾ = ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ವದರೂಪಾ ದೇವತಾ ವಂದ್ಯಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ವಿಶಿಷ್ಟಾ - ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದರ್ಥ. ಅಧಿಕೃತಾ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ-
ವಾದದ್ದು. ಇಷ್ಟಾ ಎಂದರೆ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ವದರೂಪಾದ್ದು.

ನ ಹಿ ದೇವತಾವಂದನಂ ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಇತಿ || ಕುಲಧರ್ಮಾದೌ ಕ್ರಿಯಮಾಣಕ್ರಿಯಾಂತರವತ್
ಫಲಾಭಾವೇಽಪಿ ಆದಾವೇವಮವಶ್ಯಮನುಷ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಗ್ರಹೇಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನ ಹಿ ದೇವತಾವಂದನಂ ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ - ಕುಲಧರ್ಮಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್
ಅಯಾಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದಂತೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಫಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ
ಮೊದಲೇ ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಎಂಬ ರೀತಿಯ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.
ಇದು ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ದೇವತಾಯಾಂ ವಂದನಕರ್ತೃಜೇಷ್ಠತವಿಘ್ನವಿಘಾತಾ-
ದಿಫಲಪ್ರದಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯನಿಶ್ಚಯಜನನದ್ವಾರೈವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

ವಿಶಿಷ್ಟವು ದೇವತಾ ತಸ್ಯ ಈಶ್ವೇ - ಈ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗೆ - ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ
ಇದ್ದಾಗ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಜೇಷ್ಠತವಾದ ವಿಘ್ನನಾಶ ಮೊದಲಾದ
ಫಲವನ್ನು ನೀಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇದೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ಬರುವುದು. ಏತನ್ಮೂಲಕವಾಗಿ ವಂದ್ಯನು
ನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಅಧಿಕೃತತ್ವವು ಕಿಂಚಿದ್-ದ್ವಾರೈವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ತಥಾ ಚ ಅಧಿಕೃತತ್ವಸ್ಯ ದೇವತಾಯಾಂ ವಂದನಕರ್ತೃಜೇಷ್ಠತಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥ-
ಪ್ರಬೋಧಾದಿಸಂಪಾದಕತ್ವನಿಶ್ಚಯಜನನದ್ವಾರೈವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅಧಿಕೃತಾ ಚ ಸ್ವವಿಷಯಗ್ರಂಥಪ್ರಬೋಧಾದಿಕಂ ಸಂಪಾದಯತಿ - ಅಧಿಕೃತತ್ವವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಜೇಷ್ಠತವಾದ ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥದ

ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುವವನು ಹಾಗೂ ಅದಿಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದ ಮನಸ್ಸು ಅವಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ಉಂಟಾಗುವುದು. ನಂತರ ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನು ವಂದ್ಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಇಷ್ಟತ್ವವು ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಇತಿರ್ತವ್ಯತಾಸಂಪಾದನದ್ವಾರೈವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಂ ಭಾವಃ - ವಂದನಂ ತಾವನ್ನ ಹಿ ದೇವತಾವಂದನಂ ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಫಲಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಸಫಲತ್ವಂ ಚ ತಸ್ಯ ಇತಿರ್ತವ್ಯತಾಸಹಿತಸ್ತ್ವಿವ । ನ ಕೇವಲಸ್ಯ । ಅದರ್ಶನಾತ್ । ಇತಿರ್ತವ್ಯತಾ ಚಾತ್ರ ಭಕ್ತ್ಯಾದೃತಿಶಯೋಪೇತತ್ವಮ್ । ಭಕ್ತ್ಯಾದೃತಿಶಯಶ್ಚೇಷ್ಟಾಯಾಮೇವ ದೇವತಾಯಾಂ ಭವತಿ । ನಾನ್ಯಸ್ಯಾಮ್ । ತತ್ರ ವಸ್ತುತೋ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾದಿಕೇ ಸತ್ಯಪಿ ತತ್ರಯುಕ್ತಭಕ್ತ್ಯಾದಿಮಾತ್ರೇ ಸತ್ಯಪಿ ಚ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತಫಲಾಲಾಭೇ ಭಕ್ತ್ಯಾದೃತಿಶಯಾನುದಯಸ್ಯ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚೇಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಂದನಕರ್ತ್ರಪೇಕ್ಷಿತಫಲಾಯ ವಂದನೇ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಇತಿರ್ತವ್ಯತಾಸಂಪಾದನದ್ವಾರೈವ ವಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತತ್ವಮಿತಿ ।

ವಂದನಂ ಖಲು ಭಕ್ತ್ಯಾದೃತಿಶಯೇವ ಸಫಲಮ್ । ತಚ್ಚ ಇಷ್ಟಾಯಾಮೇವ ದೇವತಾಯಾಂ ಉಪಪದ್ಯತೇ - ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ - ನಮಸ್ಕಾರವು ಏನೋ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೋ ಇತಿರ್ತವ್ಯತಾಸಹಿತವಾದ ನಮಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಸಿಗುವುದು. ಪ್ರಕೃತ ಇತಿರ್ತವ್ಯತಾರೂಪವಾದದ್ದು ನಮಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತ್ಯಾದೃತಿಶಯಗಳೇ. ಇಂತಹ ಭಕ್ತ್ಯಾದೃತಿಶಯವು ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಯಲ್ಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ವಸ್ತುತಃ ದೇವತೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದರೂ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿದ್ದರೂ ತನಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಫಲ ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾತಿಶಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಷ್ಟತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬೇಕಾದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಇತಿರ್ತವ್ಯತಾವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ ನಾರಾಯಣನ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಮೂರೂ ಧರ್ಮಗಳು (ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವಗಳು) ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪರಂಪರೆಯ ನಿಮಿತ್ತಗಳಾಗಿವೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಲ್ಲ.

ಉಭಯ ಯಾವುದು?

(ಪರಿಮಳ)- ವಿತತಭಯಮಿತಿ ॥ ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಾಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಚ ಇತ್ಯುಭಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿ ॥ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿತ್ತದುಭಯಮಿತಿ || ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ಎಂದರ್ಥ. ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿ || ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ, ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋವಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬ ಐದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವ್ಯಸನ ಎಂದರೇನು

(ಕಾಶೀ) - ಯದಕರಣೇ ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೋಭಃ ತಚ್ಚಿಕೀರ್ಷಾ = ವ್ಯಸನಮ್ | ಯಥಾ ಪಟ್ಟಭಾಸ-
ಆಹಿತಕರಪರಿಸ್ಪಂದಾದಿಚಿಕೀರ್ಷಾ |

ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಇತಿ - ವ್ಯಸನ ಎಂದರೆ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕ್ಷೋಭ-
ವೃಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು. ಉದಾ - ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆದ ಒಂದು
ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬಂದ ಕೈ-ಕಾಲು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ
ಪ್ರವಚನಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕೂತಾಗ ಕಾಲಿನ ತೊಡೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದು.

“ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ..” ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ - ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್, ನಿರ್ದೋಷಮ್,
ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್’ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್ | ನಿಖಿಲಾ = ನಿಃಶೇಷಃ, ಪೂರ್ಣಃ = ಪ್ರತ್ಯೇಕ-
ಮಪ್ಯನವಧಿಕಾಃ, ಗುಣಾ = ಆನಂದಾದಯಃ, ಏಕಶಬ್ದಃ = ಕೇವಲಾರ್ಥಃ, ತ ಏವ ದೇಹೋ
ಯಸ್ಯ, ನ ಪುನಃ ಪ್ರಾಕೃತಾದಿರिति ತಥೋಕ್ತಃ | ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತೋ ದೋಷಃ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯ
ಇತಿ ನಿರ್ದೋಷಃ | ಅಸ್ಯ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ-
ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ, ಉದ್ಭವಃ = ಉತ್ಪತ್ತಿರಾದಿರಸ್ಯೇತಿ ಉದ್ಭವಾದಿ = ಜನ್ಮಾಘಟಕಮ್, ತದ್ ಯಥಾ-
ಸಮ್ಮವಂ ದದಾತೀತ್ಯುದ್ಭವಾದಿದಃ, ತಮ್ | ‘ಅಸ್ಯ’ ಇತಿ ಸಮ್ಮಂದಮಾತ್ರೇ ಷष्ಠಿ | ಅಶೇಷ-
ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಇತ್ಯೇತದ್ ‘ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್’ ಇತ್ಯನೇನಾಪಿ ಸಮ್ಮಂದದ್ವಯತಃ, ವಿಯದಧಿಕರಣಾ-
ದಿವ್ಯುತ್ಪಾದಿಸಮಸ್ತಾವಾಂತರಭೇದಸಹಿತೋದ್ಭವಾದಿದಮिति |

ತತ್ರ - ಆ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ - ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮ-
ಮತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಂ
ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮಿತಿ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹತ್ವ ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದತ್ವ
ಎಂಬ, ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್ - ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ. ನಿಖಿಲಾಃ - ನಿಖಿಲ ಅಂದರೆ ನಿಃಶೇಷಾಃ

ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಪೂರ್ಣಾಃ - ಪೂರ್ಣ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ ಅನವಧಿಕಾಃ - ಒಂದೊಂದು ಕೂಡ ಪರಿಮಿತಿ ಇಲ್ಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಗುಣಾಃ - ಗುಣಗಳೆಂದರೆ, ಆನಂದಾದಯಃ - ಆನಂದವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಏಕಶಬ್ದಃ - ಏಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಕೇವಲಾರ್ಥಃ - ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು. ತೇ ಏವ - ಆ ಆನಂದಾದಿಗುಣಗಳೇ, ದೇಹಃ - ಶರೀರವು, ಯಸ್ಯ - ಯಾರಿಗೋ, ನ ಪುನಃ - ಅದರ ಹೊರತಾಗಿ, ಪ್ರಾಕೃತಾದಿಃ - ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರ ಮುಂತಾದುದಲ್ಲ. ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ, ತಥಾ - ಆ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ, ಉಕ್ತಃ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ದೋಷೇಭ್ಯಃ - ದೋಷಗಳೆಂದರೆ, ಪಾರತಂತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ - ಪರಾಧೀನತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ, ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಃ - ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸ್ವರ್ತವಿಲ್ಲದವನು ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ, ನಿರ್ದೋಷಃ - ನಿರ್ದೋಷಪದದ ಅರ್ಥ - ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ಯ - ಇದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ, ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ - ಭಗವಂತನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ, ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ - ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಘಟಪಟಮುಂತಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಉದ್ಭವಃ - ಉದ್ಭವ ಎಂದರೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿಃ - ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಆದಿಃ - ಮೊದಲಾದದ್ದು, ಅಸ್ಯ - ಇಂತಹ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ, ಉದ್ಭವಾದಿ - ಉದ್ಭವಾದಿ ಎಂದರೆ, ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಮ್ - ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ತತ್ - ಆ ಎಂಟನ್ನು, ಯಥಾಸಂಭವಂ - ಜೀವ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ, ದದಾತಿ - ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಇತಿ - ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ, ಉದ್ಭವಾದಿದಃ - ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ತಂ - ಅಂತಹವನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು. (ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ)

ಅಸ್ಯ ಇತಿ || ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು, ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ - ಕೇವಲ ಸಂಬಂಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಇತ್ಯೇತತ್ - ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಎಂಬೀ ಪದವು, ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್ ಇತ್ಯನೇನಾಪಿ - 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೂ, ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ - ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವ್ಯತ್ವಾದ್ಯ-ಸಮಸ್ತ-ಅವಾಂತರ-ಭೇದಸಹಿತೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಇತಿ - ವಿಯದಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ ಇರುವ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಅವಾಂತರಪ್ರಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಸಾರ - ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ವಂದ್ಯರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುತ್ತ ನಾರಾಯಣನು ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಇವೆ. 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-ಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂದು. ಇನ್ನು ಈ ಮೂರೂ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಎನ್ನುವ ಪದಕ್ಕೆ ವಂದ್ಯಂ ಎನ್ನುವದರ ಜೊತೆಗೆ ಹೇಗೆ ಅನ್ವಯವಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಪದದೊಂದಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ, ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ, ವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿ

ಕಮ್ಬಾ - 'अस्य' इति ॥ इदंशब्देन प्रत्यक्षसन्निधापितप्रपञ्चमात्रपरामर्शो नारायणस्य सकलजगत्कारणत्वं नोक्तं स्यात् - इत्यतः तं शब्दं प्रमाणसिद्धतया बुद्धिसन्निहितसकलप्रपञ्चपरत्वेन व्याचष्टे - प्रत्यक्षादीति ॥ नन्वस्येतीदंशब्द-निर्दिष्टप्रपञ्चस्योद्भवादिदाने 'कर्मणा यमभिप्रैति स सम्प्रदानम्' इति सम्प्रदान-तया 'अस्मै' इति चतुर्थ्या भाव्यमित्यत आह - सम्बन्धमात्र इति ॥ नात्र प्रपञ्चस्य सम्प्रदानत्वविवक्षा । किन्तु शेषत्वविवक्षैव । अतः 'षष्ठी शेषे' इति षष्ठ्युपपत्तिरिति भावः । वियदधिकरणादीति ॥ तत्र 'अभूत्वाभवनलक्षणः, पराधीनविशेषावाप्तिलक्षणः' इत्यादिरूप-उद्भवस्यावान्तरभेदो बक्ष्यत इति भावः ।

"ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಇದಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಘಟ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿದಲ್ಲಿ, ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಸಕಲಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ "ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ" ಎಂದು. ಅಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇದಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೋಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "ಕರ್ಮಣಾ ಯಮ್ ಅಭಿಪ್ರೈತಿ ಸಃ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್" ದಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಕರ್ತೃವು ಯಾವುದನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯದೆಯೋ ಆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರುತ್ತದೆ - ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇದಂ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಬಂದು 'ಚತುರ್ಥಿ ಸಂಪ್ರದಾನೇ'

ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸ್ಮೈ ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಂತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - "ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ತ ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಶೇಷತ್ವ ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಷಷ್ಟೀ ಶೇಷೇ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಷಷ್ಟೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ "ಅಭೂತ್ವಾಭವನವು, ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾ-ವಾಪ್ತಿ"ಯು ಹೀಗೆ ಅನೇಕರೀತಿಯಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಯದಧಿಕರಣವೃತ್ತಾದಿತವಾದ ಅವಾಂತರಧರ್ಮವಿಶೇಷಗಳು

(ಪರಿಮಳ) - 'ನ ವಿಯದಕ್ರುತೇ' 'ಏತೇನ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ' 'ಜ್ಞೋತ ಏವ' ಇತ್ಯೇತೇಷ್ವಧಿಕರಣೇಷು ನಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪಜನಿರುಚ್ಯತೇ | ಪ್ರಕೃತೇಃ ಜಡಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಃ, ತದಭಿಮಾನಿಪ್ರಿಯಃ ಸಿಸ್ತಕ್ಷುತ್ವಮ್, ಗಗನಸ್ಯ ಮೂರ್ತಸಂಯೋಗಿತ್ವಮ್, ಮಾತರಿಶ್ವಾದಿಜವಸ್ಯ ದೇಹಯೋಗಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮುಪಪಜಯಃ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ವೃತ್ತಾದ್ಯಾಶೇಷವಿಶೇಷಸಹಿತೋ ಯ ಉದ್ಭವಃ, ತಥಾ ಜೀವಾನಾಂ 'ಪ್ರಕೃತೈತಾವತ್ವಂ ಹಿ' ಇತ್ಯತ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ ಅನ್ನಾದಿದಾನೇನ, ಅನ್ವೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾನಾಮುತ್ತರಕಾಲಸಂಬಂಧಾದಿನಾ ಸ್ಥಿತಿರಿ-ತ್ಯಾದಿ, ತದಾ ಸಂಹೃತಿರಪಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಜಡಸ್ಯ ಧ್ವಂಸಃ, ಜೀವಾನಾಂ ದೇಹಲಯಃ, ಪ್ರಿಯಃ ಅತ್ಯಂತಸಾಮೀಪ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ, ತದಾದಿದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ವಿಯಧಿಕರಣಾದಿ-ವೃತ್ತಾದ್ಯ-ಸಮಸ್ತ-ಅವಾಂತರಭೇದಸಹಿತ-ಉದ್ಭವಾದಿದಮ್ - ಭಗವಂತ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಆಯಾಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿ-ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ, ನಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ, ಜೀವ, ಕಾಲ, ವೇದ ಹೀಗೆ ಅನೇಕಗಳಿವೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ -

ವಿಯದಧಿಕರಣ, ಮಾತರಿಶ್ವಾಧಿಕರಣ, ಜ್ಞಾಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಾದ ವೃತ್ತತ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದೆ. ಪರ ಅಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಧೀನವಾಗಿ ವಿಶೇಷ = ಧರ್ಮವಿಶೇಷವನ್ನು ಅವಾಪ್ತಿ = ಹೊಂದುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವೇ. ಇನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯೇ

ಒಂದು ರೀತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಇದು ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದು. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಮಾತರಿಶ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರಿಗೆ ದೇಹವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಉಪಚಯ ಅರ್ಥಾತ್ ವೃದ್ಧಿ. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೋ ಜೀವರಿಗೆ ಅನ್ನಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಬೇರೆ ವಿದ್ಯಮಾನವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಕಾಲಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು.

ಇನ್ನು ಸಂಹಾರವಾದರೋ ಜಡಕ್ಕೆ ಧ್ವಂಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಜೀವರಿಗೆ ದೇಹನಾಶವೇ ಸಂಹಾರ ಎನಿಸುವುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೇ ನಾಶ. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಶ್ಯೇ ಹೇಗೆ?

(ಶ್ರೀನಿಧಿ) - ಏಕಶಬ್ದಃ ಏಕತ್ವವದ್ವಚನಃ | ತಥಾ ಚ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈರೈಕಮಾಪನ್ನೋ ಯಸ್ಯ ದೇಹಃ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಏವಂ ಚ ದೇಹಸ್ಯ ಗುಣಾತ್ಯೇಕತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತೀತಿ ಚಂದ್ರಿಕೋ-
ಕ್ತಾರ್ಥಃ | ನನು 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ದಾನಕರ್ಮ-
ತ್ವಾಭಿಮತೇ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಾವಿಧಾನಾತ್ ಇದಂಶಬ್ದಸ್ಯ, ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ 'ಚತುರ್ಥೀ
ಸಂಪ್ರದಾನೇ' ಇತಿ ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಭಾವ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಚಾಸ್ಯೈ ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್ | 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ ಪಶ್ಯೇ
ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ || 'ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಪಶ್ಯೇ' ಇತಿ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾ-
ಕಾರೇಣ ಸಂಬಂಧೋ ನ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅಥವಾ ಅಸ್ಯೇತಿ ಪಶ್ಯೇ ಕಿಂ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವೇ
ಉತ ರಕ್ಷ್ಯರಕ್ಷಕಭಾವಾದೌ | ನಾನ್ಯಃ, ಆದಿಪದಗೃಹೀತಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿದಮ್ ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಾಪತ್ತೇಃ |
ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಉದ್ಯವಪದೇನಾನ್ವಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ಅಥೋಚ್ಛೇತ - 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ'
'ಅಸ್ಯ ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿದಂ' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವೇಕೇನ ಅನ್ವಯ ಇತಿ | ತನ್ನ | ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿಸಪ್ರಾಪ್ತಾಂ
ವಿಕೇನೈವಾದಿಶಬ್ದೇನ ಗೃಹೀತತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ ||
ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರ ಇತಿ || ಸಂಬಂಧ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ ಸಾಮಾನ್ಯಕಾರೇಣೈವ ವಿವಕ್ಷಿತಃ | ನ ತು
ವಿಶೇಷಾಕಾರೇಣೇತಿ ಭಾವಃ |

ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ - ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವವತ್ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಂಟು
ಅರ್ಥಗಳಿವೆ.

(ಏಕೋಽನ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನೇ ಚ ಪ್ರಥಮೇ ಕೇವಲೇ ತಥಾ |

ಸಾಧಾರಣೇ ಸಮಾನೇಽಲ್ಪೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ || - ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)

ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬರ್ಥವು ಅಭೇದದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಕಲಪೂರ್ಣಗುಣಗಳಿಂದ ಏಕ ಎಂದರೆ ಏಕೈಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದೇಹ ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದೇಹವು ಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥ.

ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್ - ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡದೆ ಅಸ್ಯೈ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ದಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮವಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಉದ್ದೇಶ್ಯವು ಅದನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ದಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾದದ್ದು ಜಗತ್ತು ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಇದಂ ಶಬ್ದವು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಚತುರ್ಥೀ ಸಂಪ್ರದಾನೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಸ್ಯೈ ಎಂದು ಚತುರ್ಥೀ ಬರಲಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಟೀ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಸಂಬಂಧ ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಸಂಬಂಧತ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ತೋರುತ್ತಿದೆ.

ಅಥವಾ - ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಟೀ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಜನ್ಯಜನಕಭಾವವೋ ರಕ್ಷ್ಯ-ರಕ್ಷಕಭಾವವೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಅನನ್ಯತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ವಸ್ತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಜನಕ ಎಂಬುವುದು ಉಚಿತವಾದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಉದ್ಭವ ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗದೇ ಇರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೀತು! ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ರಕ್ಷಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಡವಾದ ಅರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿವೇಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ. 'ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ' ಹಾಗೂ 'ಅಸ್ಯ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿದಂ' ಎಂದು. ಒಂದು ಕಡೆ ಷಷ್ಟೀ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ರಕ್ಷ್ಯ-ರಕ್ಷಕಭಾವ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳನ್ನು ಒಂದೇ ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸ್ಥಿತಿ, ನಿಯಮ ಮುಂತಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ-ಜನಕ ಭಾವವಾಗಲೀ ರಕ್ಷ್ಯ-ರಕ್ಷಕಭಾವವಾಗಲೀ ವಿಶೇಷಾಕಾರದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್

ಜನ್ಯತ್ವೇನ ಜನಕತ್ವೇನ ಅಥವಾ ರಕ್ಷಕತ್ವೇನ ರಕ್ಷಕತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸಂಬಂಧತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದತ್ತ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

(ಆನಂದ) — ನನು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ಅಸ್ಯೇತಿ ಇದಂಶಬ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-
ವಾಚಿತ್ವೇನ ಜಗತ್ಪ್ರ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನ ತತ್ರ ಇದಂಶಬ್ಧಪ್ರಯೋಗಾಸಂಭವಾತ್ । ಯದಿ
ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹತತ್ವೇನ ತತ್ರ 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಸ್ತದಾ ಸ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಜಗನ್ನದ್ಯೇ ಪ್ರವೇಶೇನ ಸ್ವಸ್ಥಾಪಿ
ಸ್ವಯಮುದ್ಯವಾದಿದ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ । ತಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮ್ । 'ಉದ್ಯವಾದಿದಮ್'
ಇತ್ಯತ್ರ ಅತದ್ಗುಣಸಂಬಂಧಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಣಾ ಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯೇತ । ತಚ್ಚ 'ಉತ್ತತ್ತಿ-
ಸ್ಥಿತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ - ಅಸ್ಯೇತಿ ॥

ಜನ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ದದಾತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಶ್ರೀಮುಕ್ತಾದೇರಪಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದದಾತೀತಿ ಸ್ಯಾತ್ ।
ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮ್, ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಯಥಾಸಂಭವಮಿತಿ ॥ ಯಸ್ಯ
ಯಾವತ್ತಮಾಣಸಿದ್ಧಂ ತಸ್ಯ ತಾವದ್ದದಾತೀತಿ ನ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ।

ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಮ್ - ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇದಮ್
ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ
ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ.

ಇನ್ನು ಅಸ್ಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹತವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂದರೆ ಆಗ
ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಎದ್ಯೂಪಿ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತನಾದವನು ಜಗತ್ತಿನ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಆಗಲು
ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಸ್ವಯಮುದ್ಯವಾದಿದಃ' ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ತನಗೆ
ತಾನೇ ಉತ್ತತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ ತೋರೀತು. ಇದು
ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ. ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ತನಗೆ ತಾನೇ ಕಾರಣವೆಂದಾಗದು.

ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ ಉದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅತದ್ಗುಣಸಂಬಂಧಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಅಂದರೆ
ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೇ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಗ್ರಹಿಸಿದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕರ್ತೃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ತೋರುವುದು. ತೋರಲಿ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
ಏಕೆಂದರೆ,

ಹರಿರೇಕರಾಟ್

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾಃ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ ।

ಬಂಧಮೋಕ್ಷೈ ಚ ಪುರುಷಾತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಹರಿರೇಕರಾಟ್ ॥

(ಸ್ಯಾಂದೇ) ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿವರ್ಣಯ.

— (ಯಾವ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಭಗವಂತನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಗಳು ನಿಯಮನವು ಜ್ಞಾನವು, ಅಜ್ಞಾನವು, ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಅಂತಹ ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನು).

ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಾದ್ದರಿಂದ. ಇವೆಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹತಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ' ... ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ.

“ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂದರೆ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಮುಕ್ತರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥ ತೋರುವುದು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ-ಬರುವುದರಿಂದ - ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - “ಯಥಾಸಂಭವಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ - ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವೋ ಅಷ್ಟನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

* - आवृत्तिरज्ञानम् । एकराट् स्वतन्त्रः । विरिञ्चादिषु अतिव्याप्तिपरिहाराथमेतत् ।

(टीका)

* - विरिञ्चादिविधिः ॥ उत्पत्तिकर्तृत्वादेः प्रत्येकं लक्षणत्वात् उत्पत्तिकर्तृत्वस्य विरिञ्चे संहारकर्तृत्वस्य रुद्धे मोक्षदातृत्वादेर्वाद्यादी चातिव्याप्तिपरिहाराथं “एकराट्” इत्युक्तमित्यर्थः । (विजयीन्द्रतीर्थाः)

— ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕರಾಟ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕರಾಟ್ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಪದವಿಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಹಾಗಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಕರ್ತೃತ್ವ ಎನ್ನುವ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ, ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಏಕರಾಟ್ ಎಂಬ ಪದ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ಯೇತಿ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ

(ಆನಂದ) - ನನು 'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಸಮಾಸಾಭಾವೋ ನ ಯುಕ್ತಃ । 'ಅಸ್ಯೇತಿ' ಪಷ್ಠಾಃ ಕೃದ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣವತ್ಯಾತ್ ಕೃದ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ ಷಷ್ಠೀ ನ ಸಮಸ್ಯತ ಇತಿ ವಚನಾದೇತದ್ ಉದ್ಭವಾದಿದಮಿತಿ ಸ್ಥಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀತಿ ॥ ನೇಯಂ ಕೃದ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಾಷಷ್ಠೀ । ಕಂತು ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯೇ ಷಷ್ಠೀ । ತಥಾ ಚ ನಾನೇನ ಸಮಾಸ-ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ । ನ ಚೈವಮಪಿ ಷಷ್ಠೀತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಸಮಾಸಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಮಹಾದಿಭಾಷಯಾ ವಾಕ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸಂಭವಾತ್ ।

ಯದ್ವಾ 'ರುದ್ರಾಯ ಗಾಂ ದದಾತಿ' ಇತ್ಯತ್ರ ದಾನಕರ್ಮಣಾ ಅಭಿಪ್ರೇಯಮಾಣತ್ವೇನ 'ರುದ್ರಾಯ' ಇತ್ಯತ್ರ ಚತುರ್ಥೀವತ್ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ದಾನಕರ್ಮಣಾ ಉದ್ಭವಾದಿನಾ ಜಗತೋ ಅಭಿಪ್ರೇಯ-ಮಾಣತ್ವಾದ್ 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯತ್ರ ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತ್ರಾಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ ॥ ತಥಾಚ 'ವಿದಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಸ್ಯಾವಿವಕ್ಷತತ್ಯಾತ್ ಸಂಬಂಧ-ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಷಷ್ಠೀತ್ವಸ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತತ್ಯಾತ್ ಚತುರ್ಥೀಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನು 'ಕರ್ತೃ-ಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ' ಇತಿ ಕೃತ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠೀ ಸ್ಥಾದಿತಿ ಷಷ್ಠೀವಿಧಾನಾತ್ ಅಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠೀ ಕರ್ತರಿ ವಾ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ । ನಾದ್ಯಃ । ತಥಾ ಸತಿ ಉದ್ಭವಂ ಪ್ರತಿ ಜಗತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾಪತ್ತಿತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತದಭಾವಾಪತ್ತೇಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । 'ಉದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ಕೃತ್ರತ್ವಯಂ ಪ್ರತಿ ಉದ್ಭವಾದೇರೇವ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಜಗತಃ ಕರ್ಮತ್ವಾಸಂಬಂಧವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀತಿ ॥

ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ - ಅಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ ಇದೆ. ಇದು 'ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕರ್ತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃತಪ್ರತ್ಯಯದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ "ಉದ್ಭವಾದಿದಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಕ ಎಂಬ ಕೃತಪ್ರತ್ಯಯದ ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಕರ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ ಎಂಬರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಕರ್ತ್ರ ಎಂಬರ್ಥ ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಆಗ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಜಗತ್ತು ಕರ್ತ್ರ ಎಂದಾದೀತು ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದಂ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಜಗತ್ತು. ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಇದಂಶಬ್ದದ ಮುಂದಿರುವ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಕರ್ತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಗತ್ತು ಉದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬರ್ಥ ಬಂದೀತು. ಇನ್ನು ಕರ್ಮ ಎಂದು ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಆಗ ಕೃತಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಉದ್ಭವಾದಿಗಳೇ ಕರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ

ಜಗತ್ತು ಕರ್ಮವೇ ಆಗಬಾರದಿತ್ತು ಎಂದಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಕಲ್ಪಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಷಷ್ಠೀಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಉಚಿತ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಬರುವುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ ಇತಿ - ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ' ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಇದರ ಭಾವ - ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಾಗಲೀ ಕರ್ಮತ್ವವಾಗಲೀ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸಂಬಂಧತ್ರೇನ ಸಂಬಂಧವು ತೋರುತ್ತಿದೆ.

ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಮಾತ್ರಪದ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಆನಂದ) - ನ ಚ ಮಾತ್ರಶಬ್ದೋಽನರ್ಥಕಃ, 'ಸಂಬಂಧೇ ಷಷ್ಠೀ' ಇತ್ಯೇತಾವದೇವಾಸ್ತು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಸತಿ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷಮಾದಾಯ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕೋದ್ಭವದಾತ್ಮತ್ವಮೇವ ಸ್ಥಾನ ತು ಜಗತ್ಕರ್ಮಕೋದ್ಭವಾದಾತ್ಮತ್ವಮ್ | ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕೋ ವಾ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕೋ ವಾ ಯಾವಜ್ಜಗತ್ಸಂಬಂಧಿಉದ್ಭವಃ ತಾವತಃ ಸರ್ವಸ್ಥಾಪಿ ದಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಯುಕ್ತಂ ತದ್ಗಹಣಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ - ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಕೇವಲ 'ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಸಂಬಂಧೇ ಷಷ್ಠೀ' ಎನ್ನುವುದೇ ಹಿಂದಿನ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವನ್ನು ಅಂದರೆ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಭಾವ, ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಭಾವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ದೋಷಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಸಂಬಂಧಪದೇನ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಭಾವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕಲುತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ ಬಂದೀತು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕರ್ಮಕಲುದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನು ಎಂಬರ್ಥ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ' ಎಂದರೆ ಮಾತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಕಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕವಾದ ಅಥವಾ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕವಾದ ಏನೇನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಉದ್ಭವ ಮುಂತಾದವುಗಳಿವೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವವನು ಎಂಬರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಂಪರಾಸಾಧಾರಣಸಂಬಂಧೇನ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕಲುದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬರ್ಥ

(ಆನಂದ) - ಯದ್ವಾ - ಕರ್ಮಷಷ್ಠೀಪಕ್ಷೇ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕೋದ್ಭವಾದಿದಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಫುತ್ | ಏವಂ ಚ ಜಗನ್ನೃದ್ಧಪತಿತಸ್ಯ ಜೀವಜಾತಸ್ಯ ದೇಹಯೋಗದ್ವಾರಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತೇನ ಸಾಕ್ಷಾದುದ್ಭವಕರ್ಮತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಶ್ರಿಯಶ್ಚ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತೇನ ಸಾಕ್ಷಾದುದ್ಭವಕರ್ಮತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಉದ್ಭವಾದಾತ್ಮತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧೇದಿತ್ಯತಃ - ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಂಪರಾಸಾಧಾರಣಸಂಬಂಧೇನ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕೋದ್ಯವಾದಿದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ಚ ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಉದ್ಯವಾದಿ, ಯಸ್ಯ ಚ ದೇಹಯೋಗದ್ವಾರಾ, ಯಸ್ಯಾಪ್ಯ-
ಭಿಮಾನದ್ವಾರಾ, ಯಸ್ಯಾಶ್ಚ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯರೂಪೇಣ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಾ ಪರಂಪರಯಾ ಉದ್ಯವಾದಿ
ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದಾತೃತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಭಾವಃ | ಅಶೇಷಪದಸಂಬಂಧಲಭ್ಯಮರ್ಥಮಾಹ -
ವಿಯದಿತಿ ||

ಯದ್ವಾ - ಅಥವಾ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕ
ಉದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ
ಹೇಳಿದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಒಂದಾದ ಜೀವಜಂತುಗಳಿಗೆ ದೇಹದ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ
ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀದೇವಿಯು
ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ಎಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಳ್ಳವಳಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಉದ್ಯವಾದಿದಾತೃತ್ವ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಕ್ಷೇಪ
ಬರುವುದು. ಇದರ ಪರಿಹಾರ - ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಎಂದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಥವಾ ಪರಂಪರಾ-
ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕವೂ ಜಗತ್ಕರ್ಮಕ ಉದ್ಯವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂಬರ್ಥವು
ಸಿಗುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಏನೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಏವಂ ಚ - ಯಾವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸ್ವರೂಪತಃ
ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ವಸ್ತುಗೆ ದೇಹಸಂಬಂಧದ್ದಾರಾ
ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ ಯಾರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗುವ ದ್ವಾರಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ ಯಾರಿಗೆ ಪರತಂತ್ರನಾಗುವ
ಮೂಲಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ ಈ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಥವಾ ಪರಂಪರಯಾ ಉದ್ಯವಾದಿಗಳು
ಏನಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವವನು ಎಂಬರ್ಥ "ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ
ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು.

ಕೇವಲಾರ್ಥಕವಾದ ಏಕಶಬ್ದ

(ವಿಟ್ಟಲಭಟ್ಟೀಯ)- ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ ಇತಿ | ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವೇ ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಿಕೇತಿ
ಸೂತ್ರೇಣ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಷಾತಃ ಸ್ಥಾಪಿತ ಭಾವಃ | ಭಗವದ್ದೇಹಾನಾಮನಂತತ್ವೇ ನೈಕ-
ತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ವಾ |

"ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ" - ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
'ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಿಕಸರ್ವಜರತ್ಪುರಾಣನವಕೇವಲಾಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕ-
ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಂತಃಪರಿಶಿಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಸರ್ಜನಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದು

ಪೂರ್ವನಿಪಾತಬರಬೇರಿತ್ತು. ಆಗ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುದು ತಪ್ಪು ಎಂದಾಯಿತು.

ಅಥವಾ - ಭಗವಂತನ ದೇಹಗಳು ಅನಂತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಏಕದೇಹಂ ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಖಿಲ, ಪೂರ್ಣ, ಗುಣ, ಆದಿಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥ

(ಲಘುಸರಂಜನೀ)- ನಿಃಶೇಷಾಃ = ಅನಂತಾಃ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಅನವಧಿಕಾಃ = ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾಃ | ಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಗುಣಪದಪ್ರಯೋಗಾದತ್ರ ತತ್ಪ್ರತಿವಿವಾರಣಾಯ ಗುಣಪದಾರ್ಥಮಾಹ - ಗುಣಾಃ = ಅನಂದಾದಯ ಇತಿ || ದೋಷೇಷು ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಾದ ಗುಣೇಷ್ವಾನಂದಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾತ್ ಕಂಠತ ಉಕ್ತಿಃ | ಅತ ಏವ ತದಪಿ ಕಂಠತ ಏವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ಇಯಾಂಶ್ಚ ವಿಶೇಷಃ - ಆನಂದಾರ್ಥಮೇವ ಬಹುಗುಣಾನಾಮಪೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಉದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಾದಾನಂದಸ್ಯ ಗುಣೇಷು, ಸತಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯೇ ತದಪಜೀವ್ಯಃ ಬಹವೋಽಪಿ ದೋಷಾಃ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂತ ಇತ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದೋಷೇಷು ಶ್ರೇಷ್ಠಮಿತಿ | ಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಯ ಆದಿಪದಾರ್ಥಾಃ |

“ನಿಖಿಲಾಃ ನಿಃಶೇಷಾಃ ಪೂರ್ಣಾಃ ಅನವಧಿಕಾಃ” - ನಿಖಿಲ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳು ವ್ಯರ್ಥ. ಎರಡೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿಖಿಲಾಃ ಎಂದರೆ ನಿಃಶೇಷಾಃ ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅನಂತ. ಅನವಧಿಕಾಃ ಎಂದರೆ ಪರಿಮಿತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

“ಗುಣಾಃ ಆನಂದಾದಯಃ” - ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಲು ಇಲ್ಲಿ ಗುಣ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗುಣ ಎಂದರೆ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು. ಇನ್ನು ಆನಂದವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದು. ಹೇಗೆ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಾಧೀನತೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಎಂಬ ಗುಣವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಕಂಠತಃ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆನಂದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಉದ್ದೇಶ್ಯವಾದ ಆನಂದವೇ

ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಇನ್ನು ಪರಾಧೀನತೆ ಎಂಬ ದೋಷವಿದ್ದಾಗಲೇ ಅದನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. "ಆನಂದಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಿಕ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಏಕಶಬ್ದದ ನಿರ್ದೇಶ

(ಪರಿಮಳ)- 'ಏಕೇ ಮುಖ್ಯಾನ್ಯಕೇವಲಾಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ । 'ದೋಷೈಕದ್ಯಕ್ ಪುರೋಭಾಗೀ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರಶ್ಚಿರಕ್ರಿಯಃ' ಇತ್ಯಮರೇ 'ನಿಯತಿಕೃತನಿಯಮರಹಿತಾಂ ಹ್ಯಾದ್ಯೈಕಮಯೀಮ್' ಇತಿ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶೇ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಥವ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಿಕೇತಿ ಸೂತ್ರೇ ನಿರ್ದೇಶೋ ನ ಕೇವಲಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ನ ದೋಷ ಇತಿ ಭಾಷಃ । ಕೇವಲಾರ್ಥೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಗುಣ-ವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಲಬ್ಧಾರ್ಥಮಾಹ - ತ ಏವೇತಿ ||

'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಿಕ-ಸರ್ವಜರತ್ಪುರಾಣನವಕೇವಲಾಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಆ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಕಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಮಾಸ ಉಪಸರ್ಜನಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಸರ್ಜನ ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದು 'ಉಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಬಂದು ಏಕನಿಖಿಲಗುಣದೇಹಂ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ನಿಖಿಲ-ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಏಕಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ವಿರೋಧವು.

ಇದರ ಪರಿಹಾರ - ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಕೇವಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈಗ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಾದಿಗಳ ಶಂಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ "ದೋಷೈಕದ್ಯಕ್ ಪುರೋಭಾಗೀ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರಶ್ಚಿರಕ್ರಿಯಃ" ಎಂದು ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇವಲಾರ್ಥ-ವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಬರದೇ ಏಕದೋಷದ್ಯಕ್ ಎಂದಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ 'ನಿಯತಿಕೃತನಿಯಮರಹಿತಾಂ ಹ್ಯಾದ್ಯೈಕಮಯೀಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಕೇವಲಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕೇವಲಾರ್ಥವಾದ ಏಕಶಬ್ದವು ಗುಣವಿಶೇಷಣವಾದಾಗ ಸಿಗುವ ಅರ್ಥ ಇದು - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-ಗುಣಗಳೇ ದೇಹವಾಗಿ ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವನು ಎಂದು. (ತೇ ಏವ ದೇಹೋ ಯಸ್ಯ)

ಅಮರಕೋಶಪಾಠ

ಈಗಿನ ಅಮರಕೋಶಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ದೋಷೈಕದ್ಯಕ್ ಮರೋಭಾಗೇ ನಿಕ್ಕತಸ್ಸನ್ಯಜುಃ ಶಠಃ' (ತೃತೀಯಾಂಕಾಡ ವಿಶೇಷ್ಯನಿಘ್ನವರ್ಗ ಶ್ಲೋ. 47) ಎಂದು ಪಾಠ ಸಿಗುವುದು. ದೀರ್ಘಸೂತ್ರಶ್ವರಕ್ರಿಯಃ ಎಂಬ ಭಾಗವು 'ಖಲಪೂಃ ಸ್ಯಾದ್ವಹಕರೋ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರಶ್ವರಕ್ರಿಯಃ' (ತೃತೀಯಾಂಕಾಡ ವಿಶೇಷ್ಯನಿಘ್ನವರ್ಗ ಶ್ಲೋ. 17) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದು.

ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಪ್ರಥಮೋಲ್ಲಾಸದ ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕ - ಹೃದ್ಯೈಕಮಯೀಂ

ನಿಯತಿಕೃತನಿಯಮರಹಿತಾಂ ಹೃದೈಕಮಯೀಮನನ್ಯಪರತನ್ತ್ರಾಮ್ |

ನವರಸರುಚಿರಾಂ ನಿರ್ಮಿತಿಮಾದಧತೀ ಭಾರತೀ ಕವೇರ್ಜಯತಿ ||1|| ಪ್ರಥಮೋಲ್ಲಾಸಃ

- ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿಯತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮಾಡುವನು. ಆದರೆ ಕವಿಯ ಮಾತು ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಜಗತ್ತು ಯಾವುದೇ ನಿಯತವಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಅನಂದಮಾತ್ರ ಸೃಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಬೇರೆಯವರ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನವರಸಭರಿತವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿಯ ಮಾತು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

-(ಪ್ರದೀಪ) ಹೃದೈಕಮಯೀಮಿತಿ || ಹೃದೇನ ಏಕಮಯೀಮ್ ಏಕಮಾತ್ರಸ್ವಭಾವಾಮ್ | ಹೃದಮಾತ್ರಸ್ವಭಾವಾಮಿತಿ ಯಾವತ್ |

-(ಉದಾಹರಣೆ) ಪೂರ್ವಕಾಲೇಕಿತಿ ಸಮಾಸೇ ಏಕಹೃದೇತಿ ಸ್ಯಾತ್ ಅತಃ ಆಹ - ಹೃದೇನೇತಿ || ಅಭೇದೇ ತೃತೀಯಾ | ಧಾನ್ಯೇನ ಧನಮಯಃ ಇತಿ | ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇ ಮಯತ್ | ತತ್ಕಾಲಿತಮಾಹ - ಹೃದಮಾತ್ರಸ್ವಭಾವಾಮಿತಿ || ಪ್ರಾಚುರ್ಯಮತ್ರಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವತ್ಪ್ರಕಾರಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಮಾತ್ರಪದೇನ ದುಃಖಮೋಹಯೋರ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ | ಸುಸ್ಪುಪೇತಿ ಸಮಾಸಃ |

ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಏಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಂಗ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥ ಇತಿ || ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಹೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ ನ ತಾವದತ್ರ ಪೂರ್ವೇಣ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸೋಽಂಗೀಕರ್ತುಂ ಯುಕ್ತಃ, ತಸ್ಯ 'ದಿಕ್ ಸಂಖ್ಯೇ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್' ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮೇವ ನಿಯಮಿತತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತೇ ತು 'ಏಕಶಾಠೀ' ಇತ್ಯಾದಾ-ವಿವ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾತ್ವಾಭಾವೇನ ತದಸಂಭವಾತ್, ಅತಃ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಕೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇನ 'ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣೈವ ಸ ವಾಚ್ಯಃ | ಸರ್ವಜರತ್ ಪುರಾಣನವಕೇವಲಾಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ' ಇತಿ ಸೂತ್ರಶೇಷೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ನ ಚಾಸೌ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ, ತಥಾ ಸತಿ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕೇತಿ ಸಮಾಸಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟತಯಾ 'ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಮಾಸ ಉಪಸರ್ಜನಮ್' ಇತ್ಯುಪಸರ್ಜನತ್ವೇನ 'ಉಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಮ್' ಇತಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಂಗಾತ್ |

'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಯಾವ ಸಮಾಸ ಎಂಬ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ. ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೋ ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೋ? ಎಂದು. ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸ ಎನ್ನೋಣ. ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣ ಬಹುಲಮ್' (ಪಾ.ಸೂ. 2-1-57) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಹಿತವಾದ ಸಮಾಸ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ದಿಕ್ಸಂಖ್ಯೇ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್' (ಪಾ.ಸೂ.2-1-50) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಶಬ್ದವು ಸಂಜ್ಞಾವಾಚಕವಾಗಿರಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ - ಏಕಶಾಖೀ ಎಂಬುದು ಸಂಜ್ಞಾವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಹ ಶಬ್ದ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬುದು ಸಂಜ್ಞಾವಾಚಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪೈಕಸರ್ವಜರತ್ತರಾಣನವಕೇ ವಲಾಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ' (ಪಾ.ಸೂ. 2-1-49) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾದ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಸಂಜ್ಞಾವಾಚಕವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವೇನಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಸಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ 'ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಮಾಸೇ ಉಪಸರ್ಜನಂ' (ಪಾ.ಸೂ. 1-2-43) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಸರ್ಜನಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಉಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಮ್' (ಪಾ.ಸೂ. 2-2-30) ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬಂದು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂದಾಗದೇ ಏಕನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಎಂದಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಕ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ದಿಕ್ಸಂಖ್ಯೇ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಇತ್ಯಾಪಾದಸಮಾಸೇನುಪವರ್ತತೆ | ದಿಗ್ವಾಚಿನಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಕ್ಷಣಾ ಚ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಸುಖಂತೇನ
ಸಹ ಸಮಸ್ಯಂತೇ, ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸೋ ಭವತಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿಧೇ | ಪೂರ್ವಕಾಮಶಾಖಾ | ಅಪರೇಷುಕಾಮಶಾಖಾ |
ಪಚ್ಚಾಗ್ರಾಃ | ಸಪರ್ಶಯಃ | ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ ಇತಿ ಕಿಮ್? ಉತ್ತರಾ ವೃಕ್ಷಾಃ | ಪಚ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ |

ಸಮಾಸದ್ವಯಗಳೂ ಉಪಪನ್ನ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಾ ಏಕೋ ದೇಹೋ ಯಸ್ಯ' ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾ-

ಶ್ರಯಣೇಽಪಿ 'ಬಹುವ್ರೀಹೌ' ಸರ್ವನಾಮಸಂಖ್ಯಯೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್ ನಿಪಾತೋ ವಕ್ಷ್ಯಃ' ಇತಿ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್ ನಿಪಾತನಿಯಮನಾತ್ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಂಗ ಏವ । ಅತಃ ಏವ ಅನಿತ್ಯೈಕರೂಪಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನಿತ್ಯಮೇಕಂ ರೂಪಂ ಯೇಷಾಮ್ ಇತಿ ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹ್ಯನಾಶ್ರಯಣಮಭಿಯುಕ್ತಾನಾಮ್ । ಚತುರ್ಥೇ ಚ 'ಅನುಮಾನಮೇಕಂ ಶರಣಂ ಯಸ್ಯ' ಇತಿ ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹ್ಯನಾಶ್ರಯಣಂ ಟೀಕಾಕಾರಾಣಾಮಪಿ । ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವೇ ತು ನ ತತ್ಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಮಾಸದ್ವಯಮಪಿ ಉಪಪನ್ನಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗುವುದು. 'ಅನೇಕಮನ್ಯಪದಾರ್ಥೇ' (ಪಾ.ಸೂ. 2-2-24) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ. 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಾ ಏಕೋ ದೇಹೋ ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟತ್ವವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸರ್ಜನಸಂಜ್ಞೆ ತತ್ತ್ವಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಬಹುವ್ರೀಹೌ' ಸರ್ವನಾಮಸಂಖ್ಯಯೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್-ನಿಪಾತೋ ವಕ್ಷ್ಯಃ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಕಾರ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಪುನಃ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಅನಿತ್ಯೈಕರೂಪಾ' ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಯುಕ್ತರು ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ 'ಅನಿತ್ಯಮ್' ಏಕಂ ರೂಪಂ ಯೇಷಾಂ' ಎಂದು ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ 'ಅನುಮಾನಂ ಏಕಂ ಶರಣಂ ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆ ಚತುರ್ಥಾರ್ಥಾದ್ಯಾದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸವು ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವು ಎರಡೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತ.

ಅನುಮಾನೈಕಶರಣಮ್

ಗತಿರೂಢ್ವಾ ಚ ದ್ರುಃಖೇತಾ ಗತित್ವಾಲ್ಲೌಕಿಕೀ ಯಥಾ ।

इत्युक्ते चानुमानैकशरणस्य किमुत्तरम् ॥ अनुव्या. ४-२-२४

इति च प्रत्यनुमाने केनचिदुक्ते, एकं च तच्छरणं च एकशरणम् । अनुमानम् एकशरणं यस्यासौ तथोक्तः । अन्यथा पूर्वकालैकेत्येकशब्दस्य पूर्वनिपातः स्यात् ।

ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ

सप्तमीविशेषणं बहुव्रीहौ २ ।२ ।३५

सर्वोपसर्जनत्वाद् बहुव्रीहेरनियमे प्राप्ते नियमाथं वचनम् । सप्तम्यन्तं विशेषणं च बहुव्रीहिसमासे पूर्वं

ಪ್ರಯೋಗ್ಯಮ್ | ಕುಠೇಕಾಲಃ | ಉರಸಿಲೋಮಾ | ವಿಶೇಷಣಮ್ | ವಿಶ್ರಗ್ಃ | ಸರ್ವನಾಮ-
ಸಂಖ್ಯಯೋರಪಸಂಖ್ಯಾಯಾಮ್ | ಸರ್ವಶೇತಃ | ಸರ್ವಕೃಷ್ಣಃ | ದಿಗ್ಗುಹ್ಠಃ | ದಿಕ್ಕೃಷ್ಣಃ | ಅನಯೋವ ಮಿಥಃ ಸಂಪ್ರಧಾರಣಾಯಾಂ
ಪರತ್ವಾತ್ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ | ದ್ವಯಃ | ತ್ರಯಃ |

ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವಾತ್ರಯಣ ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ಯದ್ವ್ಯಕ್ತೃತ್ವ ಟೀಕಾಕೃದಧಿಮತೇ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತ
ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಾರಣೇಽಪಿ ಏಕತಬ್ಧಸ್ಯ ನ ಸರ್ವನಾಮತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಪೂರ್ವನಿಪಾತವಾರಣಂ
ಸಂಭವತೀತ್ಯನರ್ಥಕಮೇವ ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವಾತ್ರಯಣಮ್ | ನ ಚ ಕೇವಲಾರ್ಥಸ್ಯ ಅಸರ್ವ-
ನಾಮತ್ವಾತ್ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |

“ಏಕೋಽನ್ಯಾರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಚ ಪ್ರಥಮೇ ಕೇವಲೇ ತಥಾ |

ಸಾಧಾರಣೇ ಸಮಾನೇಽಲ್ಪೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ||

ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಸಂತ್ಯೇಕತಬ್ಧಸ್ಯ ಅಪ್ಪಾವರ್ಥಾಃ | ತತ್ರ ಏಕತಬ್ಧಃ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ನಿತ್ಯೈಕವಚ-
ನಾಂತಃ | ಅನ್ಯೇಷು ತು ಸಪ್ತಮ ವಚನಾಂತರಮಪಿ ಸ್ಯಾದೇವ | ಏಕೇ ಏಕೇಷಾಮಿತಿ ಯಥಾ”
ಇತ್ಯಭಿಯುಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ಕೇವಲಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವನಾಮತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಿತೇಃ | ತಥಾಽಪಿ ಏಕೋ
ದೇಹಃ ಏಕದೇಹಃ, ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಾ ಏಕದೇಹೋ ಯಸ್ಯ ಇತಿ ದ್ವಿಪದಬಹು-
ವ್ರೀಹ್ಯಾತ್ರಯಣೇ ನ ದೋಷಃ, ಏಕದೇಹತಬ್ಧಸ್ಯಾಸರ್ವನಾಮತಯಾ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಾ-
ಭಾವಸಂಭವಾತ್ |

ನ ಚೈವಮೇಕಂ ರೂಪಮೇಕರೂಪಮ್, ಅನಿತ್ಯಮೇಕರೂಪಂ ಯೇಷಾಮ್ ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರ
ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾತ್ರಯಣವತ್, ಏಕಂ ತರಣಮ್ ಏಕತರಣಮ್, ಅನುಮಾನಮೇಕತರಣಂ
ಯಸ್ಯೇತಿ ತಥೋಕ್ತಃ, ಇತ್ಯುತ್ತರಗ್ರಂಥೀಯಟೀಕಾಕಾರೀಯದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾತ್ರಯಣವಚ್ಚ,
ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಏಕತಬ್ಧಸ್ಯ ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾತ್ರಯಣೇ ಅಸಂಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾದೇವ ಏಕ-
ದೇಹತಬ್ಧಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಾಭಾವಸಂಭವಾತ್, ತಸ್ಯ ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವಾತ್ರಯಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ | ಅರ್ಥಾಧಿಕ್ಯರೂಢಾಯೈವ ತದಾತ್ರಯಣಾತ್ | ಅತಃ ಏವ ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವ-
ವಿವಕ್ಷಾವ್ಯವತ್ಕೃಪ್ರದರ್ಶನಂ ನ ಪುನಃ ಪ್ರಾಕೃತಾದಿರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಂಕೆ - ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಮತವಾದ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ-
ಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಏಕತಬ್ಧಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬರಲಿ ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡಿದರೂ

ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಸರ್ವನಾಮತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವ ನಿಪಾತ ಬರಲಿ ಎಂದು ಭಾವ. ಅಲ್ಲ! ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮತ್ವ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮತ್ವ ಎಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮತ್ವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು-ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ಏಕೋಽನ್ಯಾರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಚ ಪ್ರಥಮೇ ಕೇವಲೇ ತಥಾ |

ಸಾಧಾರಣೇ ಸಮಾನೇಽಲ್ಪೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ||’

ಎಂಬ ಕೋಶದ ಪ್ರಕಾರ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅರ್ಥಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಏಕವಚನಾಂತ. ಬೇರೆ ಏಳು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಚನಗಳು ಕೂಡ ಬರುತ್ತವೆ. ಏಕೇ ಏಕೇಷಾಂ ಎಂದು. ಈ ರೀತಿ ಅಭಿಯುಕ್ತರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವಿರುವ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸರ್ವನಾಮತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ ‘ಏಕಾಶ್ಚಾಸೌ ದೇಹಶ್ಚ ಏಕದೇಹಃ | ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಾಃ ಏಕದೇಹಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ’ ಎಂದು. ಇವಾಗ ಏಕದೇಹ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸರ್ವನಾಮಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿ ಅನಿತ್ಯೈಕರೂಪಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಅನುಮಾನೈಕಶರಣಂ ಎಂಬಲ್ಲೂ ಆಶ್ರಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಾರಣೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಕೇವಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೇಕೆ? ಉತ್ತರ - ಅರ್ಥಾಧಿಕೃತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರ. ಕೇವಲಾರ್ಥಕವಾದ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಕೇವಲ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹ ಭಗವಂತನಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿದೆ

पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा । (७-१-१६)

वृत्तिः - एकशब्दः सङ्ख्यायां नित्यैकवचनान्तः ।

अर्थान्तरे तु द्विवचनबहुवचने अपि स्तः । ‘एकोऽन्यार्थे प्रधाने च’ इति कोशः । (बाल-मनोरमा)

ತತ್ರ 'एको गोत्रे' इति नियमविधिः । गोत्रे एक एव प्रत्ययः स्यादिति । तत्रापि प्रथमातिक्रमे कारणाभावान्मूलप्रकृतेर्यः प्रत्ययः प्राप्तुं योग्यः स एवेति फलति । सूत्रे एकशब्दः प्रथमपर्यायः "एके मुख्यान्त्यकेवलाः इत्यमरः । मुखे भवो मुख्यः प्रथमः ।" एकोऽन्याथे प्रधाने च प्रथमे केवले तथा" इति कोशान्तरम् । तथाच प्रथमः मूलप्रकृतेरिव गोत्रे विवक्षिते स्वयोग्यप्रत्ययलम्भ इति व्याख्यानतरम् । तदेतत्सर्वं श्लोकद्वयेन सङ्ग्रह्यति । (बालमनोरमा)

ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಬಾಲಮನೋರಮಾದಲ್ಲಿ ಕೋಶವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಾದಿನಿ ಸರ್ವನಾಮಾನಿ ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿ-ಸೂತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ನವಭ್ಯೋ ವಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಕೊನೆಗೆ ಏಕಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಭಾಗ ಬಂದಿದೆ. ಇನ್ನು ಏಕೋ ಗೋತ್ರೇ ಎಂಬ ತದ್ವಿತಪ್ರಕರಣದ ಸೂತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯೂ 'ಏಕೋನ್ಯಾರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಚ' ಎಂಬ ಕೋಶದ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಾಲಮನೋರಮಾಕಾರನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಕವೋ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕವೋ,
ಅನ್ಯಾರ್ಥಕವೋ, ಕೇವಲಾರ್ಥಕವೋ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ನನ್ನೇಕಶಬ್ದ: ಕಿಂ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಃ? ಉತ 'ಏಕೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕೇವಲಾ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಚಾನ್ಯಾರ್ಥಃ ಕೇವಲಾರ್ಥೋ ವಾ । ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸ ಕಿಂ ಗುಣವಿಶೇಷಣಂ ದೇಹವಿಶೇಷಣಂ ವಾ । ಆದ್ಯೇ ನ ತಾವತ್ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಃ । ಭಗವದ್ವೇಹಸ್ವೈಕ-ಗುಣಾತ್ಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ 'ಅನಂದಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿದೇಹಂ ವಿಷ್ಣುಂ ತು ಯೇ ಜನಾಃ' ಇತಿ ಬೃಹ-ದ್ವಾಪ್ಯಾದಿವಿರೋಧಾತ್ । ಭಗವದ್ಗುಣಸ್ವೈಕತ್ವೇ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯನೇನ ವಿರೋಧಾಚ್ಚ ।

ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಿಕೇ 'ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕಸರ್ವಜರತುರಾಣನವಕೇವಲಾಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ತಸ್ಯ 'ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಮಾಸ ಉಪಸರ್ಜನಮ್' ಇತಿ ಉಪಸರ್ಜನಸಂಜ್ಞಾಯಾಮುಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಮ್ ಇತ್ಯನೇನ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಚ ।

"ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ" - ಅಲ್ಲ! ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂದರ್ಥವೋ ಅಥವಾ 'ಏಕೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕೇವಲಾಃ' ಎಂಬ ಕೋಶದ ಬಲದಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ

ಎಂಬ ಅರ್ಥವೋ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಎಂಬರ್ಥವೋ? ಇನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಕಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ನಿಖರಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆಯೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಗ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಮಾಸೇ ಉಪಸರ್ಜನಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಸರ್ಜನಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ 'ಉಪಸರ್ಜನಂ ಪೂರ್ವಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬರಬೇಕಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಂತನ ದೇಹವು ಒಂದೇ ಗುಣಸ್ವರೂಪವಾದೀತು! ಹಾಗಾಗಿ -

'ತೇ ಚ ಸರ್ವೇ ಗುಣಾಃ ಪೂರ್ಣಾಸ್ತತ್ಪರೀರಃ ಪರಃಸ್ವತಃ |

ಆನಂದಜ್ಞಾನಶಕ್ತಾದಿದೇಹಂ ವಿಷ್ಣುಂ ತು ಯೇ ಜನಾಃ ||

ಆದೇಹಂ ಭೂತದೇಹಂ ವಾ ವಿದುಃಶ್ಚೇ ಬಾಧರಂ ತಮಃ |

ತಥಾ ಪ್ರಕೃತಿದೇಹಜ್ಞಾಃ ಕರ್ಮದೇಹವಿದೋಽಪಿ ವಾ ||' (ಬೃಹದ್ವಾಷ್ಪ 3-5-4)

- ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಗುಣಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಶರೀರವಿದೆ. ಗುಣಗಳೆಂದರೆ ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅದೇ ರೀತಿ ಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತವಾದದ್ದು ಅವನ ಶರೀರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುವರು.

- ಎಂಬ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಥಾಷ್ಪ ಮೊದಲಾದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಂತನ ಗುಣ ಒಂದೇ ಆದರೆ ನಿಖರ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಲ್ಲ.

ಕೇವಲಾರ್ಥಕವಾದುದು ಏಕಶಬ್ದ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ನಾಪಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋನ್ಯಾರ್ಥತ್ವ | ತಾವತಾ ಭಗವತೋ ಮುಖ್ಯಾದಿ-
ಗುಣಾತ್ಯಕದೇಹಪದ್ಧಾವಪೀತರನಿಜೇಧಕಾಭಾವೇನಾನ್ಯದೇಹರಹಿತತ್ವಾಭಾತ್ | ನಾಪಿ ಕೇವ-
ಲಾರ್ಥಃ | ವ್ಯಾದರ್ಶ್ಯಭಾವಾತ್ | ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ನ ತಾವತ್ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಃ | ಭಗವ-
ದ್ವೇಹಸ್ತೈಕತೇ 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಕೃಷ್ಣ ರಾಮಃ ಕಪಿಲ' ಇತಿ |
'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಪಂಚರೂಪಾಣಿ ದಶರೂಪಾಣಿ ತತರೂಪಾಣಿ ಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ

ಅಮಿತರೂಪಾಣಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯು ಬಹುರೂಪೋಕ್ತ್ಯವ ಬಹುದೇಹಾನಾಮಪ್ಪುಕ್ತತ್ರೇನ ತದ್ವಿ-
ರೋಧಾತ್ | ನಾಪಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋನ್ಯಾರ್ಥಃ | ಇತರನಿಷೇಧಕಾಭಾವೇ ನಾನ್ಯದೇಹರಹಿತ-
ತ್ವಾಭಾತ್ | ನಾಪಿ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ | ಭಗವತೋ ದೇಹಮಾತ್ರಾಂಗೀಕಾರೇ ಇಂದ್ರಿಯಗುಣ-
ಕ್ರಿಯಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ದೇಹಸ್ಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ಪಕ್ಷಾಂತ-
ರಾಣ್ಯನಂಗೀಕೃತ್ಯ ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವಮಾಹ - ಏಕಶಬ್ದಃ ಸೇವಲಾರ್ಥ ಇತಿ || ತದೇವ ವ್ಯನಕ್ತಿ -
ತ ಏವೇತಿ || ಗುಣಾ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇಕಶಬ್ದೋ ಗುಣವಿಶೇಷಣಮೇವ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ
ಭವತಿ | ಏತತ್ಪಕ್ಷೋಕ್ತದೋಷಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ ತದ್ವ್ಯವೃತ್ತಂ ದರ್ಶಯತಿ - ನ ಪುನರಿತಿ ||
ಭೂತದೇಹಾದಿರಾದಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅನ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
ಏಕೆಂದರೆ ಈ ರೀತಿ ಮುಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ
ಭಗವಂತನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಈ
ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದೇಹವು ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಲಾಭವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಣಗಳೇ ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು
ಎಂದರ್ಥವಷ್ಟೇ ಬಂದಿತ್ತು |

ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಅಯುಕ್ತ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಹೊಂದುವಂತಹ ವಸ್ತುವು
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ
ಪರಮಸ್ಯ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಕೃಷ್ಣೋ ರಾಮಃ ಕಪಿಲಃ' ಎಂದು. 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ
ಪಂಚರೂಪಾಣಿ ದಶರೂಪಾಣಿ ಶತರೂಪಾಣಿ ಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ ಅಮಿತರೂಪಾಣಿ' ಮುಂತಾದ
ಕಡೆ ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಬಹುದೇಹಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದಾದ್ದರಿಂದ
ಆದರ ವಿರೋಧ. ಇನ್ನು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಗುಣಾತ್ಮಕದೇಹಕ್ಕಿಂತ
ಇತರವಾದ ದೇಹವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಇನ್ನು ಕೇವಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ
ಅದೂ ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದರೆ ಕೇವಲ ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಇಂದ್ರಿಯ, ಗುಣ,
ಕ್ರಿಯೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತು | ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹವು ನಿಖಿಲ-
ಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಮಕ ಎಂಬುದು ಅಸಿದ್ಧವಾದದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು
'ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ' ಎಂದು ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಂತರ ಈ ಕೇವಲ

ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಗುಣಗಳಿಗೂ ದೇಹಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವೇ. ಇನ್ನು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತನಿರ್ಮಿತವಾದ ದೇಹ ಇಲ್ಲ ಎಂದು "ನ ಪುನಃ ಪ್ರಾಕೃತಾದಿಃ" ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

* - ತಥಾ ಚ ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾಯಾಮ್- 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಕೃಷ್ಣೇ ರಾಮಃ ಕಪಿಲ ಇತಿ. ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಪಂಚರೂಪಾಣಿ ದಶರೂಪಾಣಿ ಶತರೂಪಾಣಿ ಸಹಸ್ರರೂಪಾಣ್ಯಮಿತರೂಪಾಣಿ । ತಾನಿ ಹ ವಾ ಏತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪೂರ್ಣಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯನಂತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಸಮ್ಮಿತಾನಿ । ಅಥಾವರಾಃ ಸರ್ವ ವಿವಾಪೂರ್ಣಾಃ ಸರ್ವ ವಿವ ಬಧ್ಧಂತೇಽಥ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಚ ಕೇಚನ' ಇತಿ || (ಬ್ರ.ಸೂ. 2-3-49)

- ಅರ್ಥ- ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿವೆ. ಕೃಷ್ಣ ರಾಮ ಕಪಿಲ ಎಂದು. ಇದೊಂದು ವ್ಯೂಹ. ಇನ್ನು ಐದುರೂಪಗಳ ವ್ಯೂಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿದೆ - ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣ ಎಂದು. ಹತ್ತುರೂಪಗಳ ವ್ಯೂಹ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಗಳು. ನಾರಾಯಣಾದಿ-ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತನಾಮಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ವ್ಯೂಹ. ವಿಶ್ವಾದಿಸಹಸ್ರರೂಪಗಳ ವ್ಯೂಹ. ಅಜಿತಾದಿ ಅನಂತರೂಪಗಳ ವ್ಯೂಹ. ಈ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳೂ ಗುಣಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿವೆ. ಹಾಗೇ ಸಕಲದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ನಾಶರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಮಿತರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಇದಿಷ್ಟು ಪರಚೇತನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅವರ ಚೇತನರ ಬಗ್ಗೆ ಈಗ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಜೀವರು ಅಪರಿಪೂರ್ಣರೇ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಂಧ-ವಿದೆ. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷವಿದೆ. - ಇದಿಷ್ಟು ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

- (ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ) ಪರಾವರಭೇದೇನ ಚೇತನದ್ವೈವಿಧ್ಯಮುಭಿದಾಯ ತತ್ರ ಪರೋ ನಾರಾಯಣ ಇತ್ಯಪ್ಯುಭಿದಾಯ, ತಸ್ಯ ವ್ಯೂಹರೂಪಾಣ್ಯಚ್ಯಂತೇ - ತಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ || 'ತಸ್ಯ' ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ 'ಏತಸ್ಯ' ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ 'ಪರಮಸ್ಯ' ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣೇ ರಾಮಃ ಕಪಿಲ ಇತಿ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯನ್ವಯಃ । 'ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸರ್ವತ್ರಾನ್ವಯಗ್ರಹಣಾಯ ದ್ವಿಗ್ರಹಣಮ್ । ಕೃಷ್ಣಾದಿತ್ರಯಂ ಕಶ್ಚನ ವ್ಯೂಹಃ । ನ ತು 'ಪಂಚಾತ್ಮಕಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸಪ್ರವೃಹಾಂತರ್ಗತಮ್ । ಕೇಚಿತ್ತು - ಕೃಷ್ಣಾದಿಕಸ್ತು ನ ವ್ಯೂಹಃ ನಾತಿರಿಕ್ತವ್ಯೂಹಃ ಇತಿ ಟೀಕಾರ್ಥಮಾಶ್ರುತ್ಯ ಸಪ್ರವೃಹಾಂತರ್ಗತಮೇವೈತತ್ - ಇತ್ಯಾಹುಃ । 'ಪಂಚ' ನಾರಾಯಣಾದ್ಯನಿರುದ್ಧಾಂತಾನಿ 'ದಶ' ಮತ್ಸ್ಯಾದಿನಿ 'ಶತಂ' ನಾರಾಯಣಾದ್ಯಷ್ಟೋ-ತ್ತರಶತನಾಮವಾಚ್ಯಾನಿ । ವಿಶ್ವಾದಿನಿ ಸಹಸ್ರಾಣಿ । ಅಜಿತಾದೀನ್ಯನಂತಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಪೂರ್ಣಾನಿ

ದೇಶಕಾಲಾಭ್ಯಾಮನಂತಾನಿ ಗುಣತಃ 'ಅಸಮ್ಮಿತಾನಿ' ನಿರುಪಮಾನಿ | 'ಅಥ' ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂತರಮ್ | 'ಅವರಾಃ' ಚೇತನಾಃ | 'ಉಚ್ಯಂತೇ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ತೇಷಾಂ ಗುಣಾನಾಹ - ಸರ್ವ ಇತಿ || 'ಅಪೂರ್ಣಾಃ' ದೇಶಕಾಲಗುಣೈಃ 'ಬದ್ಧಂತೇ' ಪಂಚಭಿರ್ಭೂತೈಃ | ಅಥ ಮುಚ್ಯಂತೇ ತೇಭ್ಯ ಏವ | ಅಪೂರ್ಣತ್ವಬಂಧಯೋಃ ಸರ್ವಜೀವಸಾಧಾರಣ್ಯಾದ್ವಿಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ | ಬದ್ಧೇಷು ಸರ್ವಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರಾಭಾವಾಪತ್ಯಾ 'ಕೇಚನ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ನ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರಾಭಾವಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಾಯ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾಃ ಅನಂತಾ ಇತಿ ವಿಪರಿಣಾಮೇನಾತ್ರಾಪಿ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ | ಸಂಖ್ಯಾತೋಽನಂತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಅಪೂರ್ಣಾಃ ಬದ್ಧಂತೇ ಅಥ ಮುಚ್ಯಂತೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಜೀವಾನಾಮಪೂರ್ಣತ್ವಬದ್ಧತ್ವಾನಿತ್ಯತಮುಕ್ತತ್ವಾನಿ ಈಶ್ವರಾನಿಷ್ಠಾನಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ ಭವಂತಿ | 'ಇತಿ ಚತುರ್ವೇದಶಿಖಾಯಾಮ್' ಇತ್ಯ- ನ್ವಯಃ || 'ಯತ ಉಕ್ತಮತೋ ನ ಹೇತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ' ಇತಿ ಶೇಷಃ ||

ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಎಂದದ್ದೇಕೆ?

(ಪರಿಮಳ)- 'ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಕಥಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ? ಇತ್ಯೇತದಂತೋಽಪಿ ಉಪಪಾದಿತೋ ಧ್ಯೇಯಃ | ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಜನ್ಮಲಯಾದ್ಭಾವೋಕ್ತವದ್ಭೃಃ ಅಸಂಭವಸ್ತು ಇತ್ಯಾದ್ಧಿಕರಣೈರವಿರೋಧಾಯ ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪರಿಹಾರಾಯ ವಾಚಕ - ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇತಿ || ಏತೇನಾಪಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮ್ ಅಸ್ಮೋಪಪಾದಿತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ |

'ನಿಷ್ಪ್ರಾಂತಃ ದೋಷೇಭ್ಯಃ' = 'ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಇತಿ ನಿರ್ದೋಷಃ' ಎಂದು ನಿರ್ದೋಷಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದರೋ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇರುವುದು ಒಬ್ಬನೇ ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಾತ್ರ. ಹಾಗಾಗಿ ನಿರ್ದೋಷ ಎಂಬ ಪದದ ಈ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವನು.

ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತ ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಭಗವದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದರೆ ಅಧಿಕರಣವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪರಿಹಾರವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜನ್ಮ ಲಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅಸಂಭವಸ್ತು (2-3-9) ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕರಣಗಳಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಜನ್ಮ ಲಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿತಿಂತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಸೃಷ್ಟಾಭಾತವು ಉಂಟಾಗುವುದು - ತಾವೇ ಆ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜನ್ಮಲಯಗಳಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜನ್ಮಲಯಾದಿಗಳಿವೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಜನ್ಮಲಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೇ ಆಗುವನು.

ನಿರೋಪಪದಾರ್ಥನಿರೂಪಣೆ

(ಲಘುಸರಂಜನೀ) - ನಿರಾದಯಃ ಕ್ರಾಂತಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪಂಚಮ್ಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತನುಸಾರೇಣ ವಿಗ್ರಹ-ಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತ ಇತಿ || ದೋಷೇಭ್ಯ ಇತ್ಯನೇನ ಮೂಲೇ ನಿರುಪಪದಂ ದೋಷಪದಮತೇಷದೋಷಪರಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ | ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಯಃ ಆದಿ-ಪದಾರ್ಥಃ |

“ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಃ ದೋಷೇಭ್ಯಃ ಪಾರತಂತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ” - ಇಲ್ಲಿ ದೋಷ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಪದ-ರಹಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪಾರತಂತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆದಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ದುಃಖ ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಲಬ್ಧಜನ್ಮನ ವಿವ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಇತಿ ಜನ್ಮನಃ ಆದಿತ್ವಂ

(ಪರಿಮಳ)- ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಮಿತಿ ||

ಗುಣವೃತ್ತಯ ವಿತಸ್ತೀನ್ ಮಾಯಾವತ್ತ್ವಾದಧೀಶಿತುಃ |

ನ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಮಿಚ್ಛಂತಿ ನದ್ಯಾಂ ಭ್ರಾಮ್ಯದ್ಭ್ರಮೇರಿವ ||

(ಈ ಶ್ಲೋಕವು 3-11-30 ವೈಷ್ಣವಪಾಠದಲ್ಲಿ; 3-10-30 ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಪಾಠತ್ವೇನ ಕಂಪದಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.)

ಇತಿ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೋಕ್ತ್ಯಾ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಮಾವಾಸ್ಯಾತಿಥ್ಯೋರಿವ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತ್ಯಾದೇರಿವಂ ಪ್ರಾರ್ಥಮ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಲಬ್ಧಜನ್ಮನ ವಿವ ಸ್ಥಿತಿಲಯಾದೀತಿ ಜನ್ಮನ ಆದಿತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಗ್ರಹಣಮಾಡಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎನ್ನುವ ವಿಚಾರ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದ್ದನ್ನು ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಾಗವತದ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ವೃತ್ತಯರೂಪವಾದ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯ ಅಧೀನವಾಗಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿವೇಚಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಹೇಗೆಂದರೆ ನದಿಯ ಸುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸುಳಿ ಯಾವುದೆಂದು ವಿವೇಚಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವೋ ಅದರಂತೆ ನಿರಂತರ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯದು ಯಾವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದಭಿ-ಪ್ರಾಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಪೌರ್ವಮಾಸ್ಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ ತಿಥಿಗಳು ನಿರಂತರ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಎಂಬಂತೆ ಬರುತ್ತಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದ್ದು ಇದು ಅನಂತರದ್ದು ಇದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಹೌದು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯ ಸರಿಯಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಮೊದಲು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಸ್ತುಗಳು ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅರ್ಥಾತ್ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಮೊದಲು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅತ ಏವ 'ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಯಕಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

(ವಿಜಯದ್ವಜೇಯ) - ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರಥಮಾ ಇತ್ಯಾಶಂಕೃ ತನ್ಮಿಯಮೋ ನಾಸ್ತಿ ಇತಿ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಹ - ಗುಣೇತಿ || ಏತಸ್ಮಿನ್ ಗುಣವ್ಯತ್ಯಯೇ ಗುಣವ್ಯತಿಕ್ರೇ ಪೂರ್ವಾಪರ್ಯಂ ಪೂರ್ವಾಪರೇಭಾವಂ ನೇಚ್ಛಂತಿ, 'ವಿಪಶ್ಚಿತಃ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಕುತಃ? ಅಧೀಶಿತಃ ಅಖಂಡೈಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಹರೇಃ ಮಾಯಾವತ್ತ್ವಾತ್ ಇಚ್ಛಾನಿಯತತ್ತ್ವಾತ್ ನದ್ಯಾಃ ಭ್ರಮಂತ್ಯಾಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಆವರ್ತಮಾನಾಯಾಃ ಭ್ರಮೇಃ ಆವರ್ತಸ್ಯ ಇವ ||

ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯನೇನ ಸನ್ನಿಹಿತಕತಿಪಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣೇ ತದುದ್ಭವಾದಿ-ದಾತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಜೈನಿಷ್ಠಾನುಪಪಾದಕತಯಾ ತದನೂದ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ - ಅಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯೇತಿ || ವಿಶ್ವವಿಸ್ತಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ಕಾಲಾದಿವ್ಯವಹಿತಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮ್ 'ಅಸ್ಯ' ಇತೀದಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮರ್ಶ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯೇತಿ || ಬುದ್ಧಿ-ವಿಷಯಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸತ್ಯಂ, ಸನ್ನಿಹಿತಸ್ತ್ವೇವ ಇದಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮರ್ಶ ಇತಿ | ತಥಾಪಿ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ಬೌದ್ಧಮೇವ ಮುಖ್ಯಮ್ | ಕಾಲಿಕಾದಿಕಂ ತತ್ತ್ವವೋಪಯುಜ್ಯತೇ | ಅತೀತಾದಿ-ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಚ ಬೌದ್ಧಂ ತದಸ್ತೀತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ನನು ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಬೌದ್ಧಮಪಿ ಸನ್ನಿಧಾನಮ್? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯೇತಿ || ಅನುಮಾನಾಗಮೌ ಆದಿಪದಾರ್ಥೌ | ನನ್ನೇದೃತಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಇದಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮರ್ಶ ಭಗವತೋಽಪಿ ತಥಾತ್ವಾತ್

ಇದಂತಬೇನ ಪರಾಮರ್ಶಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಕಥಂ ಸ್ವಸಂಧಾರೋಹಣವದ್ ವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ತೋತ್ರತ್ವಾದಿ-
ದಾನಮ್ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇತಿ ||

‘ಅಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ’ - ಅಸ್ಯ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಕೆಲವೇ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಅಪ್ಪಕ್ಕೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾಗುವ ಮೂಲಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಬರುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಪಂಚ ಎಂದರೆ ವಿಶ್ವದ ವಿಸ್ತಾರ. ಇನ್ನು ಸನ್ನಿಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು. ಹಾಗಾಗಿ ಕಾಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವ್ಯವಧಾನವಿದ್ದಾಗ ಅತೀತ ಕಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇದಂ ಶಬ್ದವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ‘ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ’ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದೇ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತ ಎಂದು. ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ಅತೀತಾದಿಪ್ರಪಂಚವು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವೇ ಆಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನೂ ಇದಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲ! ಬೌದ್ಧವಾದ ಸನ್ನಿಧಾನವು ಅತೀತಾದಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅತೀತಾದಿಪ್ರಪಂಚವೂ ಸಹ ಆಗಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ. ‘ಇದಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತವಾದದ್ದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಭಗವಂತನು ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂಬುದು ಸ್ವಸಂಧಾರೋಹಣವತ್ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ತನ್ನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ತಾನೇ ವಿರುವಂತೆ ಇದು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸಮಾಸಾರ್ಥ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕವೋ, ಜನ್ಮಾದಿಚತುಷ್ಟಯವೋ ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು ಉದ್ಭವಾದಿದಮಿತಿ ಸಮಾಸಾರ್ಥಃ ಕಿಂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಂ ಕಿಂ ವಾ ಜನ್ಮಾದಿಚತುಷ್ಟಯಮೇವ । ನಾದ್ಯಃ । ಪ್ರಾಕ್ ‘ಜನ್ಮಸ್ತೇಮಪಲಯೇ’ತಿ ಚತುಷ್ಟಯಪರತಯಾ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಾದಿವಿರೋಧಾತ್ । ತತ್ರ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ-ಸೂತ್ರೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಧಾಯಿಕಸರ್ವಶ್ರುತಿವಿಚಾರಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ತದ್ಗತಸರ್ವಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಮೇವ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತಃ ಏವ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಭಾಷ್ಯಯೋರ್ಲಕ್ಷಣಾಪ್ತಕಸ್ಯೋಪನ್ಯಾಸಃ ಕೃತ ಇತೀತಿ ಚೇನ್ನ । ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಸ್ಥಿವ ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ‘ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ತೇಮ’ ಇತಿ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನು-

ಪಪ್ತತಿಃ | ತಸ್ಯ ವಿಪಕ್ಷಾವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ 'ಉದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ಸಮಾಸಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಉದ್ಭವ ಇತಿ || ಆದಿಃ ಪ್ರಥಮಘಟಕಃ | ಯಥಾ ವಿಶ್ವಾದ್ಯಪ್ತಕೇ ವಿಶ್ವ ಇತಿ ಭಾಷಃ | 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯನ್ಯಪದಾರ್ಥಮಾಹ - ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ತಕಮಿತಿ ||

“ಉದ್ಭವಾದಿದಂ” - ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ ಏನು? ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತ. ಉದ್ಭವಾದಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ ಮುಂತಾದ ಎಂಟನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾದಿ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೋ ಎಂದು. ಮೊದಲನೆಯ ಕಲ್ಪವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾ- ಎಂದು ನಾಲ್ಕನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ. ಎರಡನೆಯ ಕಲ್ಪವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎನ್ನುವ ಸೂತ್ರದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಚಾರ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇದು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ - ಹೌದು. ಮೊದಲನೆಯಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ. ಅಲ್ಲ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ - ಉದ್ಭವಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಆದಿಃ ಅಸ್ಯ ಇತಿ = ಉದ್ಭವಾದಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ತಕಂ ತತ್ ಯಥಾಸಂಭವಂ ದದಾತಿ ಇತಿ ಉದ್ಭವಾದಿದಃ ತಮ್ - ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯ-ನಿಯಮನ ಇವುಗಳು ಚೇತನಾಚೇತನಸರ್ವ ಸಾಧಾರಣ ಎಂದು.

ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಿಮ್? ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನಸ್ಯ ಕಿಮ್? ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಮ್?

(ಪರಿಮಳ)- ಯಥಾಸಂಭವಮಿತಿ || ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಲಯನಿಯಮನಾನಿ ಸರ್ವಸ್ಯ | ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ- ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನಸ್ಯ | ತತ್ರಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಂ ಸತಾಮೇವ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪೇಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನೀಡುವನು. ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ- ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಲಯನಿಯಮನಗಳು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರ. ಜ್ಞಾನಅಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ಆತ್ಮಂತಿಕ- ದುಃಖಿನಿವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟ-ಆತ್ಮಂತಿಕಸುಖರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅನ್ವರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪಕ್ಷ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ನನು 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ -

(ದಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಃ ಸ್ವಾತ್) ।

ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಕರ್ಮಸ್ವಾಗಾಂಗಂ ಕರ್ಮಣೇಭಿತ್ತಮ್ ।

ಪ್ರೇರಣಾನುಮತಿಭ್ಯಾಂ ಚ ಲಭತೇ ಸಂಪ್ರದಾನತಾಮ್ ॥

- (ವಾಕ್ಯಪದೀಯ ಪದಕಾಂಡ ಶ್ಲೋ.129)

ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಕರ್ಮದಾನಶೇಷಭೂತಂ ದಾನಕರ್ಮಣಾಪ್ತಮಿಷ್ಠತಮಮ್ ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಪ್ರೇರಣಾದನುಮತ್ಯಾ ವಾ ಸಂಪ್ರದಾನತಾಂ ಲಭತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದೀವರಸ್ಯ ದಾನಕರ್ಮಣೋ-
ದ್ಯವಾದಿನಾ ಆಪ್ತಮಿಷ್ಠತಮಸ್ಯ ಅನಿರಾಕರಣತಃ ಅಸ್ಯೇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಾ-
ಚ್ಚತುರ್ಥಾ ಭಾವ್ಯಮ್ । ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾಬಲೇನಾಹ - ದಾನಸ್ಯೇತಿ ॥ ತೇನ ಅಜಾಂ ನಯತಿ,
ಹಸ್ತಂ ನಿರಧಾತಿ ವ್ಯಕ್ತೇ ಇತ್ಯಾದೌ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಭಾವಃ । ದಾನಂ ಚ ಅಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ
ಸ್ವತ್ವನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಮ್ । ಅತಃ ಏವ 'ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ' ಇತ್ಯಾದೌ
ನ ಭವತಿ । ತತ್ರ ಹಿ ದದಾತಿಭಾರ್ತುಃ । ಏತಚ್ಚ ವೃತ್ತಿಮತಮ್ । ಭಾಷ್ಯಮತೇ ತು ನಾನುರ್ಥತಾ-
ಯಾಮ್ ಆಗ್ರಹಃ । 'ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಸ್ತಸ್ಮೈ ಚಪೇಟಾಂ ದದಾತಿ' ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ।
'ರಜಕಸ್ಯ ದದಾತಿ' ಇತಿ ಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ನ ಚೈವಮ್ 'ಅಜಾಂ ನಯತಿ
ಗ್ರಾಮಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ । 'ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ಯಮ್ ಇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಯ
ಶೇಷತ್ವಂ, ಕರ್ಮಣಾಶ್ಚ ಶೇಷತ್ವಂ ಲಭ್ಯತೇ, ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಚ ಅಜಾಂ ಪ್ರತಿ ಶೇಷತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ । ನ ಚ
ಸ್ವಸ್ವತ್ವಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಸ್ಯ ದಾನಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಜಗತಃ ಉದ್ಯವಾದಿವಿಷಯೇ
ಈವರೇಣಾಕರಣಾತ್ ನ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್; 'ವೃಕ್ಷಾಯ ಜಲಂ ದದಾತಿ, ಖಂಡಿಕೋ-
ಪಾಧ್ಯಾಯಃ ಶಿಷ್ಯಾಯ ಚಪೇಟಿಕಾಂ ದದಾತಿ, ನ ತೂದ್ರಾಯ ಮತಿಂ ದದಾತ್' ಇತ್ಯಾದೌ
ಚತುರ್ಥ್ಯಪಪತ್ಯರ್ಥಂ ಕಿಂಚಿದ್ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಅಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ ಸ್ವದ್ರವ್ಯತ್ಯಾಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ದಾನ-
ಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ವಿದಕ್ಷಣೀಯತೇನ ಪದಮಂಜರ್ಯಾಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇ ಮತಿದಾನಾದಿವತ್
ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ತ್ಯಾಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಯತುಂ ತತ್ಯತ್ವಾತ್, ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ ಛ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಾ-
ತ್ರಯಣೇನ ದದಾತಿಕರ್ಮಣಾ ಇತ್ಯಸ್ಯನಾತಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಪ್ರದಾನಚತುರ್ಥಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್
ಇತ್ಯತೋ 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಂಪ್ರದಾನಸ್ಯ ಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ
ಯುಕ್ತಾ 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ ಪದ್ಮೇ ಇತ್ಯಾಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ ಇತಿ ॥

'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವಾಗದೇ ಅಸ್ಯೈ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಷ್ಟೈತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' (ಪಾ.ಸೂ.) ದಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಹೊಂದಲು ಅತ್ಯಂತ ಇಷ್ಟವಾದ ದಾನ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ದಾನಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶ್ಯನಾಗಿರುವವ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ. ಅಥವಾ ಅನುಮತಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪ್ರದಾನವು ಮೂರು ವಿಧ. ಸೂರ್ಯಾಯ ಅರ್ಘ್ಯಂ ದದಾತಿ - ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು "ನನಗೆ ಅರ್ಘ್ಯ ಬೇಡ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪ್ಪರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. "ಗೋದಾನಂ ಪುಣ್ಯದಂ, ಮಹ್ಯಂ ಗಾಂ ದೇಹಿ" - ಗೋದಾನ ಪುಣ್ಯಕರ, ನನಗೆ ಗೋವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ದಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಅದು ಪ್ರೇರಣಾಪೂರ್ವಕ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ. ರಾಜನು ತಾನಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದಾನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬಂದಾಗ "ಆಗಬಹುದು" ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಅನುಮತಿಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಅಂದರೆ 'ಇದಂ' ಶಬ್ದ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿ ಬಂದು ಅಸ್ಯೈ ಎಂದಾಗಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ದಾನ ಪದಾರ್ಥ ಎಂದರೇನು? ಎನ್ನುವ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ದಾನ ಎಂದರೆ 'ಅಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ ಸ್ವತ್ತನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪರಸ್ತತ್ಪ್ರಾಪಾದನಮ್' - ಉದಾ - ರಾಜನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಗೋದಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ರಾಜನಲ್ಲಿರುವ ಗೋಸ್ವಾಮಿತ್ವವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿ ಗೋಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಮತ್ತೆ ಆ ಗೋವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಅದು ದಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ - ಅಗಸನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವು ರಜಕನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಜಾಂ ನಯತಿ. ಹಸ್ತಂ ನಿಧಧಾತಿ ವೃಕ್ಷೇ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ದಾನ- ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗಾದರೆ ದದಾತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೌಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದಿಷ್ಟು ವೃತ್ತಿಕಾರರ ಮತ.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. 'ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ ತಸ್ಯೈ ಚಪೇಟಾಂ ದದಾತಿ' ಅರ್ಥವರ್ಣವೇದವನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳುವವರಿಗೆ

ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅನ್ವರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪಕ್ಷ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ನನು 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ -

(ದಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಃ ಸ್ಯಾತ್) ।

ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಕರ್ಮಸ್ಯಾಗಾಂಗಂ ಕರ್ಮಣೇಪಿತಮ್ ।

ಪ್ರೇರಣಾನುಮತಿಭ್ಯಾಂ ಚ ಲಭತೇ ಸಂಪ್ರದಾನತಾಮ್ ॥

- (ವಾಕ್ಯಪದೀಯ ಪದಕಾಂಡ ಶ್ಲೋ.129)

ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಕರ್ಮದಾನಶೇಷಭೂತಂ ದಾನಕರ್ಮಣಾಪ್ತಮಿಪ್ಪತಮಮ್ ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಪ್ರೇರಣಾದನುಮತ್ಯಾ ವಾ ಸಂಪ್ರದಾನತಾಂ ಲಭತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ದಾನಕರ್ಮಣೋ-
ದ್ಯವಾದಿನಾ ಆಪ್ತಮಿಪ್ಪತಮಸ್ಯ ಅನಿರಾಕರ್ಮತಃ ಅಸ್ಯೇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಾ-
ಚ್ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಭಾವ್ಯಮ್ । ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾಬಲೇನಾಹ - ದಾನಸ್ಯೇತಿ ॥ ತೇನ ಅಜಾಂ ನಯತಿ,
ಹಸ್ತಂ ನಿರಧಾತಿ ವ್ಯಕ್ತೇ ಇತ್ಯಾದೌ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಭಾವಃ । ದಾನಂ ಚ ಅಪುನಗ್ರಹಣಾಯ
ಸ್ವತ್ವನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಮ್ । ಅತಃ ಏವ 'ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ' ಇತ್ಯಾದೌ
ನ ಭವತಿ । ತತ್ರ ಹಿ ದದಾತಿಭಾರ್ತಃ । ಏತಚ್ಚ ವೃತ್ತಿಮತಮ್ । ಭಾಷ್ಯಮತೇ ತು ನಾನುರ್ಥತಾ-
ಯಾಮ್ ಆಗ್ರಹಃ । 'ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಸ್ತಸ್ಮೈ ಚಪೇಟಾಂ ದದಾತಿ' ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ।
'ರಜಕಸ್ಯ ದದಾತಿ' ಇತಿ ಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ನ ಚೈವಮ್ 'ಅಜಾಂ ನಯತಿ
ಗ್ರಾಮಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ । 'ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ಯಮ್ ಇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಯ
ಶೇಷತ್ವಂ, ಕರ್ಮಣಾಶ್ಚ ಶೇಷತ್ವಂ ಲಭ್ಯತೇ, ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಚ ಅಜಾಂ ಪ್ರತಿ ಶೇಷತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ । ನ ಚ
ಸ್ವಸ್ವತ್ವಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಸ್ಯ ದಾನಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಜಗತಃ ಉದ್ಯವಾದಿವಿಷಯೇ
ಈಶ್ವರೇಣಾಕರಣಾತ್ ನ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್; 'ವೃಕ್ಷಾಯ ಜಲಂ ದದಾತಿ, ಖಂಡಿಕೋ-
ಪಾಧ್ಯಾಯಃ ಶಿಷ್ಯಾಯ ಚಪೇಟಿಕಾಂ ದದಾತಿ, ನ ತೂದ್ರಾಯ ಮತಿಂ ದದಾತ್' ಇತ್ಯಾದೌ
ಚತುರ್ಥ್ಯಪಪತ್ಯರ್ಥಂ ಕಿಂಚಿದ್ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಅಪುನಗ್ರಹಣಾಯ ಸ್ವದ್ರವ್ಯತ್ಯಾಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ದಾನ-
ಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ವಿವಕ್ಷಣೀಯತೇನ ಪದಮಂಜರ್ಯಾಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇ ಮತಿದಾನಾದಿವತ್
ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ತ್ಯಾಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಯತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್, ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ ಛ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಾ-
ತ್ರಯಣೇನ ದದಾತಿಕರ್ಮಣಾ ಇತ್ಯಸ್ಯಾನಾಶ್ರಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಪ್ರದಾನಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್
ಇತ್ಯತೋ 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಸಂಪ್ರದಾನಸ್ಯ ಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ
ಯುಕ್ತಾ 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ ಪಶ್ಯೇ ಇತ್ಯಾಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ ಇತಿ ॥

'ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವಾಗದೇ ಅಸ್ಯೈ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿವ್ಯತಿ ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' (ಪಾ.ಸೂ.) ದಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಹೊಂದಲು ಅತ್ಯಂತ ಇಷ್ಟವಾದ ದಾನ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ದಾನಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶ್ಯನಾಗಿರುವವ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ. ಅಥವಾ ಅನುಮತಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪ್ರದಾನವು ಮೂರು ವಿಧ. ಸೂರ್ಯಾಯ ಅರ್ಘ್ಯಂ ದದಾತಿ - ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು "ನನಗೆ ಅರ್ಘ್ಯ ಬೇಡ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪ್ಪರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. "ಗೋದಾನಂ ಪುಣ್ಯದಂ, ಮಹ್ಯಂ ಗಾಂ ದೇಹಿ" - ಗೋದಾನ ಪುಣ್ಯಕರ, ನನಗೆ ಗೋವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ದಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಅದು ಪ್ರೇರಣಾಪೂರ್ವಕ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ. ರಾಜನು ತಾನಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದಾನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬಂದಾಗ "ಆಗಬಹುದು" ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಅನುಮತಿಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಅಂದರೆ 'ಇದಂ' ಶಬ್ದ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿ ಬಂದು ಅಸ್ಯೈ ಎಂದಾಗಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ದಾನ ಪದಾರ್ಥ ಎಂದರೇನು? ಎನ್ನುವ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ದಾನ ಎಂದರೆ 'ಅಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ ಸ್ವತ್ತನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪರಸ್ತತ್ಪಾಪಾದನಮ್' - ಉದಾ - ರಾಜನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಗೋದಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ರಾಜನಲ್ಲಿರುವ ಗೋಸ್ವಾಮಿತ್ವವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿ ಗೋಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಮತ್ತೆ ಆ ಗೋವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಅದು ದಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ - ಅಗಸನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವು ರಜಕನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಜಾಂ ನಯತಿ, ಹಸ್ತಂ ನಿಧಧಾತಿ ವೃಕ್ಷೇ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ದಾನ- ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗಾದರೆ ದದಾತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೌಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದಿಷ್ಟು ವೃತ್ತಿಕಾರರ ಮತ.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನ್ವರ್ಥ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. 'ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ ತಸ್ಯೈ ಚಪೇಟಾಂ ದದಾತಿ' ಅಥರ್ವಣವೇದವನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳುವವರಿಗೆ

ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇವರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕಪಾಳಕ್ಕೆ ಎಟು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾನಪದಾರ್ಥ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ ಸ್ವಸ್ತತ್ರನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಪರಸ್ಪತ್ಯಾಪಾದನ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ರಜಕಸ್ಯ ದದಾತಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ಬಂದಿದೆ. ಇನ್ನು ಅಜಾಂ ನಯತಿ ಗ್ರಾಮಮ್ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವು ಅಜಾವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಂಗವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ದಾನಪದಾರ್ಥವು ಸ್ವಸ್ತತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಪರಸ್ಪತ್ಯಾಪಾದನ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಕೃತ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವನು. ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪರಾಧೀನವಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು. ಉತ್ತರ - ವೃಕ್ಷಾಯ ಜಲಂ ದದಾತಿ - ಮರಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ - ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ ಶಿಷ್ಯಾಯ ಚಪೇಟಿಕಾಂ ದದಾತಿ - ನ ಶೂದ್ರಾಯ ಮತಿಂ ದದ್ಯಾತ್ - ಮುಂತಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಪದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ದಾನ ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಿಂಚಿದುದ್ದಿಶ್ಯ ಅಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ ಸ್ವದ್ರವ್ಯತ್ಯಾಗಃ' - 'ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಅವರಿಂದ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡದೇ ಇರಲು ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು'. ಅಲ್ಲಿ ಮತಿದಾನಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಒಂದು ರೀತಿಯ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಚತುರ್ಥಿಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾನಕರ್ಮಣಾ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಣಾ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ದದಾತಿ ಎಂದು ದಾನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಎಂದಲ್ಲ; ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತ ಚತುರ್ಥಿ ಎಂದಲ್ಲ ಹೊರತು ಯಾವುದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಾದರೂ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ-ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂದಾಗಬೇಕು.

ಉತ್ತರ - 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಣಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ವಕ್ಷ್ಯ ಇಚ್ಛೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಕಾರಕಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನವನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿ ಮಾಡದೆ ಸಂಬಂಧತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಷಷ್ಠೀ ಶೇಷೇ' (ಪಾ.ಸೂ. 2-3-50) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದು ಅಸ್ಯ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಲಘುಮಂಜೂಷಾದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾನವಿಚಾರ

(*) ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಕರ್ತುಸ್ಸಾಗಾಂಗಂ ಕರ್ಮಣೀಶ್ಚತಮ್ |

ಪ್ರೇರಣಾನುಮತಿಭ್ಯಾಂ ಚ ಲಭತೇ ಸಂಪ್ರದಾನತಾಮ್ || (ಲಘುಮಂಜೂಷಾಯಾಂ)

ಆದ್ಯಂ ದೇವತಾ । ಪ್ರೇರಣಯಾ ಯಾಚಕಃ । ಅನುಮತ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ ।

“ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಸ್ತಸ್ಮೈ ಚಪೇಟಾಂ ದದಾತಿ” ಇತ್ಯತ್ರ ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷಾನುಕೂಲೋ ವ್ಯಾಪಾರೋ ದದಾತ್ಯರ್ಥಃ । ಚಪೇಟಾ - ಪ್ರಸೃತಕರತಲಮ್ । ‘ನ ಶೂದ್ರಾಯ ಮತಿಂ ದದ್ಮಾತ್’ ಇತ್ಯಾದೌ ಬೋಧನಾರ್ಥಃ ಸಃ, ಮತಿಶಬ್ದೇನ ತಜ್ಞನಕವೇದಾದಿರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಮುಚ್ಯತೇ । ‘ರಜಕಾಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ’ ಇತ್ಯಾದಾವಾಧೀನೀಕರಣಂ ತದರ್ಥಃ । ಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯಪಿ ಭವತಿ । ‘ಅಜಾಂ ಗ್ರಾಮಂ ನಯತಿ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಪರಯಾ ಕರ್ಮಸಂಜ್ಞಯಾ ಬಾಧಾನ್ಮ ದೋಷಃ ।

ಏವಂ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಂ ನಿರುಚ್ಯ ತದ್ವಿಭಜ್ಯತೇ - ಸಂಪ್ರದಾನಮಿತಿ ॥ ಹರಿಕಾರಿಕಾಯಾಂ ತ್ಯಾಗಾಂಗಮಿತಿ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಮತೇ ಸಂಪ್ರದಾನಶಬ್ದೋನ್ವರ್ಥಃ । ಅತಸ್ತ್ಯಾಗಾಂಗಮಿತಿ ಲಬ್ಧಮ್ । ದೀಯಮಾನಸ್ಯ ಸ್ವತ್ತನಿವೃತ್ತಾ ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಂ ತ್ಯಾಗಃ । ತಸ್ಯಾಂಗಂ = ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ತದರ್ಥಃ । ಯದ್ಯೇವಂ ಪಾಣ್ಯಾದೇರಪಿ ತತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾದತ ಆಹ - ಕರ್ಮಣೇಪ್ಪಿತಮಿತಿ ॥ ಯತ್ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಾನಂ ಗವಾದಿ ಕರ್ಮ, ತೇನ ಕರಣಭೂತೇನ ಪ್ರಾರಂಭ ಏವ ಕರ್ತಾಃ ಸಮ್ಯಮಿವ ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಂವಿಧಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಾಂಗಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದೇರಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಕಾರಕವಿಶೇಷರೂಪ- ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಮಿತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಕಾರಕತ್ವನಿಬಂಧನಂ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿ ನಿರ್ದಿಶತಿ - ಅನಿರಾಕರಣಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥

ಅಯಮರ್ಥಃ - ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾಯ ಗಾಂ ದದಾತೀತ್ಯಾದೌ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಾನ ಗವಾದಿಕರ್ಮೋಪಾಧ್ಯಾಯಾದಿನಾ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ । ತದಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ ತ್ಯಾಗಾತ್ । ಸ ಚೋಪಾಧ್ಯಾಯೋಽಭಿಸಂಬಂಧ್ಯಮಾನಂ ಗವಾದಿ ನ ನಿರಾಕರೋತಿ, ನಾಪಿ ತತ್ತ್ವಕ್ತುಃ ‘ಮಾತ್ಯಾಕ್ಷೀ’ರಿತಿ ನಿರಾಕರಣಂ ವಿಧತ್ತೇ । ಯದಿ ಹಿ ನಿರಾಕುರ್ಯಾತ್ ತ್ಯಾಗ ಏವ ನ ಸಂಪದ್ಯೇತ । ಪರಸ್ವತ್ವಾಪತ್ತಿಪರ್ಯಂತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ । ಅನುಮತೃತೇ ಚ ದೀಯಮಾನಮುಪಾಧ್ಯಾಯಃ । ಅತೋಽನುಮತಿರೇವೋಪಾಧ್ಯಾಯನಿಷ್ಠಃ ಕಾರಕತ್ವಸಂಪಾದಕೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ । ತೇನೋಪಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಕಾರಕತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಮ್ । ತಥಾ ದೀಯಮಾನಂ ಬಲ್ಯಾದಿದೇವತಾಪಿ ನ ನಿರಾಕರೋತಿ । ಅತಸ್ತದಪಿ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮ್ । ಏವಂ ಚ ದೇವತಾಯಾಮನಿರಾಕರಣಮೇವ ವ್ಯಾಪಾರಃ । ತಥಾ ಕಶ್ಚಿತ್ ಧನಿಕೋ ಗೋದಾನಂ ಕರೋತಿತಿ ಶ್ರುತ್ವಾ ತದಪೇಕ್ಷಮಾಣೋ ಧನಿಕಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಹ್ಯಂ ಗಾಂ ದೇಹೀತಿ ಯಾಚತೇ । ತಥಾ ಚಾತ್ರ ಪ್ರೇರಣಾ ವ್ಯಾಪಾರಃ । ಏವಂ ಚಾನುಮತ್ಯನಿರಾಕರಣಪ್ರೇರಣಾರೂಪವ್ಯಾಪಾರವತ್ತೇನ ಕಾರಕತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ, ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಮುಪಾಧ್ಯಾಯಾದೇಃ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಹರಿಗ್ರಂಥತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ । ಆದ್ಯಮ್ = ಅನಿರಾಕರ್ತೃಸಂಪ್ರದಾನಮ್ । ಯಾಚಕಃ ಪ್ರೇರ-

ಯಿತ್ಯಸಂಪ್ರದಾನಮ್ । ಉಪಾಧ್ಯಾಯೋಽನುಮಂತ್ಯಸಂಪ್ರದಾನಮ್ । ಕರ್ತೃಸ್ತಾಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಂ ಕರ್ಮಣೇಷ್ವಿತಂ ಚ ಯದ್ವಸ್ತು ನಿರಾಕರಣಾತ್ ಪ್ರೇರಣಯಾನುಮತ್ಯಾ ಚ ಕಾರಕಂ ಸತ್ ತದ್ವಿಶೇಷಂ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಂ ಲಭತ ಇತಿ ಕಾರಿಕಾರ್ಥಃ ।

ಭಾಷ್ಯರೀತ್ಯಾ ಸಂಪ್ರದಾನಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ವರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಅತ ಏವ ಪತ್ಯೇ ಶೇತೇ ಇತ್ಯಾದೌ ಪತ್ಯಾದೇಃ ಸೂತ್ರೇಣೈವ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭಗವತಾ । ತದೇತದ್ ಧನ್ಯಯನ್ನಾಹ - ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಇತಿ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಾ ನ ದದಾತ್ಯಪೇಕ್ಷಯೈವ । ದದಾತೇಃ ಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಪೇಕ್ಷಯೇತ್ಯಾಶಯಃ । ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ = ಬಾಲೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ ।

ಯದ್ವಾ ಖಂಡಿಕಾನಾಮಾರ್ಥವೇದೀಯಗ್ರಂಥಭಾಗಃ । ತದಧ್ಯಾಪಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸಂಯೋಗೇತಿ ॥ ಹನುಸಂಯೋಗೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಚವೇಟಾಪದಾರ್ಥಮಾಹ - ಪ್ರಸೃತೇತಿ ॥ ಏವಂ ಚಾತ್ರ ದದಾತಿನರ್ವ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕಸ್ತುಭಾಪಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತೈವ ।

ಕೇಚಿತ್ - 'ನ ಶೂದ್ರಾಯ ಮತಿಂ ದದಾತ್' ಮತಿಸಂತಾನಸ್ಯಾಪಕ್ರಾಮತೋಽಸ್ತೇವ ಪರೋಪಯೋಗಃ । ತಥಾ ಬೋಪಾಧ್ಯಾಯಾದಾಗಮಯತೀತ್ಯದ್ವಯನಸಂತಾನಸ್ಯ ಅಪಕ್ರಾಮತ ಉಪಾಧ್ಯಾಯೋಽಪಾದಾನಂ ಭವತಿ । ಮತಿಸಂತಾನಸ್ಯೈಕದೇಶಸ್ತದ್ವ್ಯತ್ ಇತಿ ಸ್ವತ್ವನಿವೃತ್ತಂಗಳಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಲಕ್ಷಣೋ ಮುಖ್ಯ ಏವಾತ್ರ ದದಾತ್ಯರ್ಥಃ' ಇತಿ ವದಂತಿ । ತದ್ವಿಷಯತಿ - ನ ಶೂದ್ರಾಯೇತಿ ಬೋಧನಾರ್ಥ ಇತಿ ॥ ಅನೇನ ನಿರುಕ್ತಾರ್ಥೋ ವ್ಯವಚ್ಛಿದ್ಯತೇ ।

ನನ್ನೇವಮಪ್ಯಯಂ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ । ಮತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ಬೋಧನಸಂಭವೇನ ನಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್ ಶೂದ್ರೇಽಪಿ ತತ್ಸಂಭವಾದತ ಆಹ - ಮತಿಶಬ್ದೇನೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಶೂದ್ರಶಬ್ದಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಅಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ॥ 'ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರೌ ನಾಧೀಯೇತಾಮ್' ಇತಿ ವಚನೇನ ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರಯೋಃ ವೇದಾಧ್ಯಯನಂ ನಿಷಿದ್ಧತೇ । ಅತಃ ನಿಷೇಧಃ ಯುಜ್ಯತೇ ಏವ । ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಅನ್ವರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಭರ್ತೃಹರಿಕಾಶಿಕಾಕಾರಾದೀನಾಂ ಮತಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾಹ - ರಜಕಾಯ ಇತಿ ॥ ಅಧೀನೀಕರಣಮ್ । ವಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ನಿರ್ಣೇಜನಾಯ ಕಂಚಿತ್ ಕಾಲಂ ರಜಕಾಧೀನೀಕರಣಮ್ । ತದರ್ಥಃ = ದದಾತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಾಶಿಕಾಕಾರಾದೀನಾಂ ಮತೇಽಯಂ ಪ್ರಯೋಗೋ ನೋಪಪದ್ಯತ ಏವ । ತದುಕ್ತಸ್ಯ ಶೇಷಷಷ್ಟಂತಪ್ರಯೋಗಸ್ಯೋಪಪತ್ತಿಮಾಹ - ಶೇಷತೈತಿ ॥

ನನ್ನಜಾಂ ಗ್ರಾಮಂ ನಯತೀತ್ಯತ್ರ ಗ್ರಾಮೋಽಜಾಸಂಬದ್ಧೋ ಭವತ್ತಿತಿ ನೇಚ್ಛಾ ನೇತುಃ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ? ಅಜಾ ಗ್ರಾಮಸಂಬದ್ಧಾ ಭವತ್ತಿತಿ । ಯದಾ ಗ್ರಾಮೋಽಜಾಸಂಬದ್ಧೋ ಭವತು ಇತ್ಯುದ್ದೇಶೇನಾಜಾನಯನಂ, ತದಾ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ । ಅಜಾಂ ಗ್ರಾಮಾಯ

ನಯತೀತಿ । ಅಜಾಮರೀಷಸಂಯೋಗೇನ ಅಧಿಕಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತಾ ವಿಲಕ್ಷಣಶೋಭಾಜನನಾಯ
ಗ್ರಾಮಮಜಾ ಸಂಯುಕ್ತಂ ಕರೋತೀತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಭೂಷಣಕಾರಾದಯ ಇಷ್ಟಾಪತ್ಯಾ ಸಮಾದಧುಃ ।
ತನ್ನ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ - ಅಜಾಮಿತಿ ಪರಯಾ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಥಯೇತಿ ॥ ಅನ್ಯಥಾ ಗ್ರಾಮಸಂಬದ್ಧಾ
ಭವತ್ವಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅಜಾನಯನೇಽಜಾಯಾಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಪತ್ತಿಃ । ಅತೋ ಮದುಕ್ತರೀತ್ಯಾ
ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಾರಣಮೇವ ನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತದಾಶಯೇನ್ನೈವ 'ಕರ್ಮ-
ಸಂಸ್ಥಯಾ ಬಾಧಾನ್ಯ ದೋಷಃ' ಇತಿ ಶಬ್ದರತ್ನೇ ಉಕ್ತಮ್ ।

ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸೇರಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ತಕ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ನನು 'ಅಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಿ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ
ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ತಕಸ್ಯೈವ ದಾನಂ ಪ್ರತೀಯತೇ । ತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ನಿತ್ಯಾದೌ ಅಭಾವಾದಿತ್ಯತಃ
'ವಿಷ್ಣುನಾಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗತಃ' ಇತಿ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಮೂಲಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾ-
ಯಾಹ - ತದ್ವಿಧಾಸಂಭವಮಿತಿ ॥ ತದುಕ್ತಂ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ - "ಇದಮುಕ್ತಂ
ಭವತಿ - ಉಕ್ತಧರ್ಮೇಷು ಯತ್ರ ತತ್ತ್ವೇ ಅಲ್ಪೀಯಾಂಸಃ ಸಂಭವಂತಿ ತತ್ರ ತಾವಂತೋ
ವಿಷ್ಣುಧೀನಾಃ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ । ಯತ್ರ ಬಹವಃ ತತ್ರ ತಾವಂತಃ, ಸರ್ವಥಾ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಾವಶ್ಯಂ
ತದಧೀನೌ" ಇತಿ । ತತ್ರ ಸ್ಥಿತಿನಿಯಮೌ ಸರ್ವಸ್ಯ । ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹೃತೀ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಸ್ಯಾನಿತ್ಯಸ್ಯ ಚ ।
ಅಜ್ಞಾನಂ ಭಾವರೂಪಂ ದುಃಖಸ್ವಪ್ನತ್ಯಸ್ಯ । ಜ್ಞಾನಾಭಾವಸ್ತು ಸರ್ವಸ್ಯ । ಬೋಧನಂ ಚೇತನಸ್ಯ ।
ಸುಖಂ ಪ್ರಾಪ್ತತಮಸೋ ವಿನಾ । ದುಃಖಂ ದುಃಖಾಸ್ವಪ್ನಂ ವಿನಾ ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ।

ತಥಾ ಚ - ಪ್ರಪಂಚಸಾಮಾನ್ಯೇ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ತಕಂ ದದಾತಿ । ನ ತು ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ತದ್ವಾನನಿಯಮ
ಇತಿ ಭಾವಃ । ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾಂತತ್ವಾದಾಹ - ತಮಿತಿ ॥ ಏವಂ ಪೂರ್ವತ್ರಾಪಿ
ಪರಿತಪ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ತದ್ವಿಧಾಸಂಭವಮ್ - ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೂ ಜನ್ಮಾದಿ
ಎಂಟನ್ನು ಪ್ರದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಜನ್ಮವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ 'ವಿಷ್ಣುನಾಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗತಃ'
ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ಮಾತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ತದ್ವಿಧಾಸಂಭವಮ್'
- ಎಂದು. ಇದನ್ನು ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಹೇಳಿದ
ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಯಾವ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದ ಧರ್ಮಗಳವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಧರ್ಮಗಳಿವೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಸರ್ವಥಾ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ ಇವುಗಳು ಮಾತ್ರ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅವನ ಅಧೀನವೇ ಎಂದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ನಿಯಮನ ಇವುಗಳು ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿವೆ. ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳು ಅನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೆ, ಅಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ಭಾವರೂಪ ಅಜ್ಞಾನವು ದುಃಖಸ್ತುಪ್ಪರಿಗೆ, ಅಜ್ಞಾನವಾದರೋ ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಿಗೂ, ಜ್ಞಾನವು ಚೇತನರಿಗೆ - ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಪುರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಕಾಲಃ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ ಚ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಂ ತ್ರಿಧಾಪೋಕ್ತಮ್” ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವವು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದು ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಗಳು ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಭಾವ, ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಿಂಚಿದ-ವಸ್ತುಗಮನ ಅಪಗಮನ. ಈ ಮೂರುವಿಧವೂ ಈಗ ಹೇಳಿದ ಪುರಾಣ, ಕಾಲ, ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಒಟ್ಟು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಎಂದರೆ ಟೀಕಾರಾಯರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಯನ್ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಾಷ್ಟನಿತ್ಯಮೇವ ತದ್ಭೃತೇ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಮ್” ಎಂದು. ಕೂಟಸ್ಥ - ಕೂಟ ಎಂದರೆ ಆಕಾಶ. ಅದರಂತೆ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕೂಟಸ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಟಸ್ಥವಾಗದೇ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ಅನಿತ್ಯವೂ ಆಗದೆ ಇರುವ ವಸ್ತು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತು. ಉದಾ - ಪುರಾಣಾದಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥವು ಪುರುಷರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ ಆ ಕ್ರಮವು ಈಶ್ವರಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ವೇದಕ್ರಮದಂತೆ ಉತ್ತರಾವಧಿ ಇಲ್ಲದೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು ಪುರಾಣಾದಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳು ಇವೆ.

ಇನ್ನು ದುಃಖಸ್ತುಪ್ಪನಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ಭಾವರೂಪವಾದ ಅಜ್ಞಾನ. ಇನ್ನು ಜ್ಞಾನಾಭಾವವು ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸಮ. ಜ್ಞಾನವು ಚೇತನರಿಗೆ.

ತೇಜ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂಧತಮಸಃ ಸೃತಿಸಂಸ್ಥಾ ಇತಿ ದ್ವಿಧಾ | (ತ.ಸಂ.) - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕುರೀತಿ-ಯಾದವರು ಮತ್ತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತುತರಾದವರು ಇವರು - ‘ದೈತ್ಯರಕ್ಷಃಪಿಶಾಚಕಾಃ | ಮರ್ತ್ಯಾಧಮಾಃ ಚತುರ್ಥೈವ ತಮೋಯೋಗ್ಯಾಃ ಪ್ರಸೀರ್ತತಾಃ’ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದದವರು ಯಾರಿದ್ದಾರೆ ಅವರನ್ನು ಸೃತಿಸಂಸ್ಥರು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಯಾರು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ ಅವರು ಪ್ರಾಪ್ತಾಂಧತಮಸರು ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂಧತಮಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. ಚೇತನರಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಅಸ್ತುಷ್ವರಾದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ದುಃಖ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಕಲಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವರ್ಣನೆಯ ನಂತರ ಪಶ್ಯಾರ್ಥಕಥನ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ?

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಸಂಪ್ರದಾನಸ್ಯ ಅವಿವ-
ಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಶೇಷವಿವಕ್ಷಯಾ ಇಯಂ ಪಶ್ಯೀತ್ಯಾಹ —
ಅಸ್ಯೇತಿ ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯೇ ಷಷ್ಠೀತಿ || ತಥಾಚ 'ಪಶ್ಯೇ ಶೇಷೇ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಸಂಬಂಧ-
ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಷಷ್ಠೀತಿ ಭಾವಃ |

ನನು 'ಅಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ' ಇತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಕಥನಾನಂತರಮೇವ ತದುತ್ತರಪಶ್ಯಾರ್ಥೋ-
ಪಗಣನೀಯಃ | ಸತ್ಯಮ್ | ತಥಾಪಿ 'ಉದ್ಯವಾದಿದಮ್' ಇತಿ ಸಮಾಸಾರ್ಥವರ್ಣನಾನಂತರ-
ಮೇವ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ದಾನಕರ್ಮತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯಾ 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ (ಸ) ಸಂಪ್ರದಾನಮ್'
ಇತಿ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ 'ಸಂಪ್ರದಾನೇ ಚತುರ್ಥೀ' ಇತಿ ಚತುರ್ಥೀಪ್ರಸಕ್ತೌ 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ
ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಾವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಪಶ್ಯಾರ್ಥವರ್ಣನಸ್ಯ ಇದಾನೀ-
ಮವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ |

ನನು ಯುಕ್ತಂ ಟೀಕಾಕಾರೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಂ ಚ ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತೀತಿ |
ತಥಾಪಿ ಮೂಲಕಾರಸ್ಯ ಕುತಃ ಪ್ರಪಂಚೇ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷಾಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿವಕ್ಷಾ ಚೇತಿ ಚೇನ್ನ |
ಸ್ವಸ್ವತ್ವಪರಿತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನಂ ಹಿ ಮುಖ್ಯಂ ದಾನಮ್ | 'ಕರ್ಮಣಾ ಯಮಭಿಪ್ರೈತಿ
ಸ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಚ ಮುಖ್ಯದಾನೋದ್ದೇಶಸ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞಾಯಾ
ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ತಾದೃಶಜ್ಞಾನೋದ್ದೇಶತ್ವಾಭಾವಾತ್ ತತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಃ
ಪರಿಶೇಷಾದ್ ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಶ್ಚ ಸಂಭವಾತ್ |

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಎಂದು ಕಾರಕಗಳು ವಕ್ರವಿನ ಇಚ್ಛಾಧೀನ ಎಂದು
ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, 'ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ'
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿಯು 'ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯೇ ಷಷ್ಠೀ' ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬೇಕು.
ಅಲ್ಲಿ ಅಸ್ಯ ಎಂದು ಇದಂಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿಯೇ ಅನಂತರ 'ಸ್ಯ' ಎಂಬ
ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ ಏನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದು ಉತ್ತರ.

ಹೌದು; ಆದರೂ ಉದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಾಸದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೇ
ಪ್ರಪಂಚವು ದಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯು

ಬಂದು, ತದ್ವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ, 'ವಿವಕ್ಷಿತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅವಸರಸಂಗತಿ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೊದಲೇ ಪಷ್ಠರ್ಥವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದು.

ಟೀಕಾಕಾರರ ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸರಿ. 'ವಿವಕ್ಷಿತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಎಂದದ್ದೂ ಸರಿ. ಆದರೆ ಮೂಲಕಾರರಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವದ ಅವಿವಕ್ಷೆ, ಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಿತು? ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದಾನ ಎಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವತ್ತಪರಿತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕ-ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನ. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯದಾನೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ಮುಖ್ಯದಾನೋದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ 'ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿನಂತೆ ಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ.

ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವಿರೋಧಾಪತ್ತಿ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ನನು ನಿತ್ಯಾದಿಷು ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಕಸ್ಯ ಬಾಧವಾರಣಾಯ 'ಸಮಾಸವ್ಯಾಸ-ಯೋಗತಃ' ಇತಿ ಮೂಲಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯ 'ಯಥಾಸಂಭವಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದನುಪ-ಪನ್ನಮ್ | ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವಿರೋಧಾಪತ್ತೇಃ | ತತ್ರ ನಿತ್ಯಾನಾಮಪಿ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿ-ಸಮರ್ಥನಾತ್ ಇತ್ಯತಸ್ತಯೋರವಿರೋಧಾಯ ಮೂಲಮೇವ ಯೋಜಯತಿ - ಅಶೇಷ-ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ||

ಅಶೇಷವಿಶೇಷತಃ - ಅಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗತಃ ಎಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯಥಾಸಂಭವಮ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ವಿಯದಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಈ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತಃ' ಎಂಬುವುದನ್ನು ಅಸ್ಮೋದ್ಯವಾ-ದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಸಿಪ್ರತ್ಯಯ

(ಪರಿಮಳ)- 'ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ತ್ಯತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ' ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯ ಅರ್ಥಮಾಪ- ಅವಾಂತರ-ಭೇದಸಹಿತೇತಿ ||

ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಸ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಅದು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಹ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸಿಗುವುದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಅವಾಂತರಭೇದ-ಸಹಿತ ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿಭಿಪ್ರಾಯವಿದು

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ - ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಮೂಲಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋತ್ತಮಾದಿ-ವಿವಕ್ಷಯಾ ಯಥಾಸಂಭವಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ | ವಿಯದಧಿಕರಣಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಾಸ್ತು ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ-ದ್ಭವಾದಯಃ | ಕಿಂತು ತದವಾಂತರಭೇದಾಃ | ತೇ ತು ನಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಪಂಚೇಽಪಿ ಸಂಭವಂತೀತಿ ವಿಷಯಭೇದಾನ್ ತಯೋರ್ವಿರೋಧ ಇತಿ | ತದೇತದಭಿಸಂಧಾಯಾವಾಂತರಭೇದಸಹಿತೋ-ದ್ಭವಾದಿದಮ್ ಇತ್ಯುಭಯಮಮುಕ್ತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ | ಜನ್ಯಾದ್ಯಪ್ತಕೇ ವಿಯದಧಿಕರಣಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಾವಾಂತರವಿಶೇಷೇಷು, ಜನ್ಯನಿ ತಾವತ್ - ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತಾರೂಪೋದ್ಭವೋ ನಿತ್ಯಾದಿಸರ್ವಸಾಧಾರಣಃ | ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ಮೂರ್ತಸಂಬಂಧೋ ಗಗನಸ್ಯ | ಸಿಸ್ತು-ಕ್ಷುತ್ವಂ ರಮಾಯಾಃ | ನಿಯತವಿಶಿಷ್ಟಾನುಪೂರ್ವೀಕತೇನಾರ್ಥಬೋಧಕಶಕ್ತ್ಯಾಭಿರ್ವಾಪೋ ವೇದಸ್ಯ | ವಿಕಾರೋ ಜಡಪ್ರಕೃತೇಃ | ದೇಹಸಂಬಂಧೋ ಜವಸ್ಯ | ಪ್ರವಾಹಿಜನ್ಯ ಕಾಲ-ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ | ಉಪಚಯೋ ಮಹದಾದೀನಾಮ್ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೋ ಜ್ಞೇಯಃ |

ಒಟ್ಟಿಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ಮೂಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತ ಯಥಾಸಂಭವಮ್ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿದೆ. ವಿಯದಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳಾದರೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಹೊರತು ಅದರ ಅವಾಂತರಪ್ರಭೇದಗಳು. ಹಾಗಾಗಿ ನಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಭೇದವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಮೂಲಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ವಿಯದ-ಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ "ಅವಾಂತರಭೇದಸಹಿತಉದ್ಭವಾದಿದಂ" ಎಂದು ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವ-ಸಾಧಾರಣವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು 'ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಧರ್ಮವಿಶೇಷದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

ಅದರಲ್ಲೂ ಧರ್ಮಗಳ ಅವಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಗಗನಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ

ಬಂದು, ತದ್ವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ, 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅವಸರಸಂಗತಿ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೊದಲೇ ಷಷ್ಠಾರ್ಥವರ್ಗನೆ ಮಾಡಿದ್ದು.

ಟೀಕಾಕಾರರ ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸರಿ. 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ' ಎಂದದ್ದೂ ಸರಿ. ಆದರೆ ಮೂಲಕಾರರಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವದ ಅವಿವಕ್ಷೆ, ಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಿತು? ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದಾನ ಎಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವತ್ವಪರಿತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕ-ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನ. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯದಾನೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ಮುಖ್ಯದಾನೋದ್ದೇಶವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ 'ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿನಂತೆ ಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ.

ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವಿರೋಧಾಪತ್ತಿ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ) - ನನು ನಿತ್ಯಾದಿಷು ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಕಸ್ಯ ಬಾಧವಾರಣಾಯ 'ಸಮಾಸವ್ಯಾಸ-ಯೋಗತಃ' ಇತಿ ಮೂಲಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯ 'ಯಥಾಸಂಭವಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದನುಪ-ಪನ್ನಮ್ | ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವಿರೋಧಾಪತ್ತೇಃ | ತತ್ರ ನಿತ್ಯಾನಾಮಪಿ ಉತ್ತತ್ಯಾದಿ-ಸಮರ್ಥನಾತ್ ಇತ್ಯತಸ್ತಯೋರವಿರೋಧಾಯ ಮೂಲಮೇವ ಯೋಜಯತಿ - ಅಶೇಷ-ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ||

ಅಶೇಷವಿಶೇಷತಃ - ಅಲ್ಲ ನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಟನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗತಃ ಎಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯಥಾಸಂಭವಮ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ವಿಯದಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಉತ್ತತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಈ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತಃ' ಎಂಬುವುದನ್ನು ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾ-ದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಸಿಪ್ರತ್ಯಯ

(ಪರಿಮಳ)- 'ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ' ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯ ಅರ್ಥಮಾಹ- ಅವಾಂತರ-ಭೇದಸಹಿತೇತಿ ||

ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಸ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಅದು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಹ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸಿಗುವುದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಅವಾಂತರಭೇದ-ಸಹಿತ ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಭಿಪ್ರಾಯವಿದು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ - ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಮೂಲಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಕ್ತತ್ವಾದಿ-ವಿವಕ್ಷಯಾ ಯಥಾಸಂಭವಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ | ವಿಯದಧಿಕರಣಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಾಸ್ತು ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ-ದ್ಭವಾದಯಃ | ಕಿಂತು ತದವಾಂತರಭೇದಾಃ | ತೇ ತು ನಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಪಂಚೇಽಪಿ ಸಂಭವಂತೀತಿ ವಿಷಯಭೇದಾನ್ ತಯೋರ್ವಿರೋಧ ಇತಿ | ತದೇತದಭಿಸಂಧಾಯಾವಾಂತರಭೇದಸಹತೋ-ದ್ಭವಾದಿದಮ್ ಇತ್ಯುಭಯಮಪ್ಯುಕ್ತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ | ಜನ್ಯಾದೃಷ್ಟಕೇ ವಿಯದಧಿಕರಣಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಾವಾಂತರವಿಶೇಷೇಷು, ಜನ್ಯನಿ ತಾವತ್ - ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತಾದೂಪೋದ್ಭವೋ ನಿತ್ಯಾದಿಸರ್ವಸಾಧಾರಣಃ | ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ಮೂರ್ತಸಂಬಂಧೋ ಗಗನಸ್ಯ | ಸಿಸ್ಯ-ಕ್ಷುತ್ವಂ ರಮಾಯಾಃ | ನಿಯತವಿಶಿಷ್ಟಾನುಪೂರ್ವಿಕತ್ಯೇನಾರ್ಥಬೋಧಕಶಕ್ತ್ಯಾವಿಭಾವೋ ವೇದಸ್ಯ | ವಿಕಾರೋ ಜಡಪ್ರಕೃತೇಃ | ದೇಹಸಂಬಂಧೋ ಜೀವಸ್ಯ | ಪ್ರವಾಹಿಜನ್ಯ ಕಾಲ-ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ | ಉಪಚಯೋ ಮಹದಾದೀನಾಮ್ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೋ ಜ್ಞೇಯಃ |

ಒಟ್ಟಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ಮೂಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತ ಯಥಾಸಂಭವಮ್ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿದೆ. ವಿಯದಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳಾದರೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಹೊರತು ಅದರ ಅವಾಂತರಪ್ರಭೇದಗಳು. ಹಾಗಾಗಿ ನಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಭೇದವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನಮೂಲಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ವಿಯದ-ಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ "ಅವಾಂತರಭೇದಸಹಿತಉದ್ಭವಾದಿದಂ" ಎಂದು ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವ-ಸಾಧಾರಣವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು 'ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಧರ್ಮವಿಶೇಷದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

ಅದರಲ್ಲೂ ಧರ್ಮಗಳ ಅವಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಗಗನಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ

ಸಂಬಂಧ- ಇದೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ ರಮಾದೇವಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಸ್ತಕ್ಷತ್ತ್ವ ವೇದಕ್ಕೆ ನಿಯತವಿಶಿಷ್ಟ-ಅನುಪೂರ್ವಿಕತ್ವೇನ ಅರ್ಥಬೋಧಕಶಕ್ತ್ಯಾವಿಭಾವವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಅಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಅನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯ ಅವಿಭಾವವಾಗುವುದು. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿಕಾರವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹದ ಸಂಬಂಧ. ಕಾಲಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಹಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಮಹತ್ತ್ವಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಚಯವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಕಾಸ.

ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗಳು

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಸ್ಥಿತೌ ತು ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಿತ್ವೇನ್ನೈವ ಅವಸ್ಥಾನಂ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ- ಸ್ಥಿತಿಃ | ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ರಮಾಯಾಂ ಕದಾಪಿ ಮರಣಾಭಾವರೂಪಾ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಅನ್ಯತ್ರ ಚೇತನೇ ದೇಹಾಧಿಷ್ಠಾನೇನ ಅವಸ್ಥಾನಮ್ | ಅಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಾನಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೋ ಜ್ಞೇಯಃ |

ಇನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೋ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಿತ್ವೇನ ಇರುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾದದ್ದು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ರಮಾದೇವಿಗೆ ಯಾವತ್ತೂ ಮರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿ. ಬೇರೆಯ ಚೇತನರಿಗೆ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಸ್ಥಿತಿ. ಅಚೇತನಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಇರುವುದೇ ಸ್ಥಿತಿ.

ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಸಂಹಾರ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ಸಂಹಾರೇ ತು ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತಾವಿರಹರೂಪಃ ಸಂಹಾರಃ ಸರ್ವ- ಸಾಧಾರಣಃ | ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ಹರೇಃ ಅತ್ಯಂತಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಲಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯಾಃ | ತದಿತ್ರ- ಚೇತನಾನಾಂ ದೇಹವಿಯೋಗಃ | ಅಚೇತನೇ ಜನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವಿನಾಶಃ | ನಿತ್ಯೇಷು ಪ್ರವಾಹಿನಾಶಃ ಕಾಲಪ್ರವಾಹಸ್ಯ | ಮೂರ್ತಸಂಬಂಧವಿಯೋಗೋ ಗಗನಸ್ಯ | ನಿಯತ- ವಿಶಿಷ್ಟಾನುಪೂರ್ವಿಕತ್ವೇನ ಅರ್ಥಬೋಧಕಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪಾವೋ ವೇದಸ್ಯ | ಅಪಚಯೋ ಮಹದಾದೀನಾಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ |

ಇನ್ನು ಸಂಹಾರವಾದರೋ - ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತಾವಿರಹವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತೆ ಎಂದರೆ ಹರಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮೀಪ್ಯವೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಯ. ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಚೇತನರಿಗೆ ದೇಹವಿಯೋಗ. ಅಚೇತನವಾದ ಹುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಾಶ. ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಹಪದಾರ್ಥಗಳ ನಾಶ. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತ-

ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಯೋಗ. ವೇದಕ್ಕೆ ನಿಯತವಿತಿಷ್ಠ-ಅನುಪೂರ್ವಿಕತ್ವೇನ ಅರ್ಥ-
ಬೋಧಕಶಕ್ತಿಯ ತಿರೋಭಾವ. ಮಹತ್ತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಪಚಯವೇ ಸಂಹಾರ.

ನಿಯಮನ ಹಾಗೂ ಬಂಧ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ನಿಯಮನೇ ತು — ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಪ್ರೇರಣಂ ಚೇತನಾಚೇತನ-
ಸಾಧಾರಣಂ ನಿಯಮನಮ್ | ತದ್ವಿಶೇಷಶ್ಚ — ಚೇತನೇ ರಮಾಯಾಮಾಜ್ಞಾಂತರ್ಗತರ್ಗತನಿ-
ಮನಮ್ | ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಧಿನಿಷೇಧಾಭ್ಯಾಂ ಬಂಧಃ | ಅಚೇತನೇ ನಿತ್ಯೇ ಗಗನಾದೌ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ
ಅವಕಾಶದಾನಾದಿರೂಪತತ್ತ್ವದ್ವ್ಯಾಪಾರಾನುಕೂಲತಯಾ ಚ ಪ್ರೇರಣಮ್ | ಅನಿತ್ಯೇ ಚ
ಘಟಾದಾವನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಜಲಾಹರಣಾದಿತತ್ತ್ವದ್ವ್ಯಾಪಾರಾನುಕೂಲತಯಾ ಚ ಪ್ರೇರಣಮ್ —
ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ |

ಇನ್ನು ನಿಯಮನವಾದರೋ ಚೇತನಾಚೇತನಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು ಸ್ವಸ್ವವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ
ಎಂಬುದೇ ಆಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತೆ ಹೀಗಿದೆ - ಚೇತನರುಗಳಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಗೆ ಭಗವಂತನ
ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಪಡುವುದು. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಿಂದ ಬಂಧನ. ಅಚೇತನವಾದ
ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಅವಕಾಶದಾನರೂಪವಾದ
ತತ್ತ್ವದ ವ್ಯಾಪಾರಾನುಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸುವಿಕೆ. ಅನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಜಲಾಹರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ
ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವುದು.

ಜ್ಞಾನ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಜ್ಞಾನೇ ತು ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯಂ ರಮಾದಿಚೇತನಮಾತ್ರಸಾಧಾರಣಮ್ |
ತದ್ವಿಶೇಷಶ್ಚ — ರಮಾಯಾಂ ನಿತ್ಯಾವಿಭೂತೋ ಭಗವದಿತಿರಸರ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ | ಅನ್ಯತ್ರ
ತು ಯಥಾಯೋಗಂ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ |

ಇನ್ನು ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಮಾದಿ ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರದಾನವೇ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷತೆ ಹೀಗಿದೆ
- ರಮಾದೇವಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಆವಿರ್ಭಾವಗೊಂಡ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬೇರೆಯವರಿಗಾದರೋ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಜ್ಞಾನೋ-
ತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಜ್ಞಾನದಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಜ್ಞಾನ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ಅಜ್ಞಾನೇ ಚ — ಅಜ್ಞಾನಪದವಾಚ್ಯಂ ರಮಾದಿಸರ್ವಚೇತನ-

ಸಾಧಾರಣಮ್ ಅಜ್ಞಾನಮ್ | ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ರಮಾಯಾಮ್ ಈಶಸಾಕಲ್ಯವಿಷಯೇ
ಜ್ಞಾನಾಭಾವೋಽಜ್ಞಾನಮ್ | ತದಿತ್ತರೇಷು ಚ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭಾವರೂಪಮಪ್ಯಜ್ಞಾನಂ -
ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ |

ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯಾದರೋ - ಅಜ್ಞಾನಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ರಮಾದಿ ಎಲ್ಲ ಚೇತನಗೂ
ಇರುವಂತಹದ್ದು. ಅಜ್ಞಾನದ ವಿಶೇಷತೆಯಾದರೋ ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ರಮಾದೇವಿಗೆ ದೇವರ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನು-
ಗುಣವಾಗಿ ಭಾವರೂಪವಾದ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಇದೆ.

ಬಂಧ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಬಂಧೇ ತು ಸಂಸಾರಬಂಧೋ ವಿರಿಂಚಾದಿಸರ್ವಚೇತನಸಾಧಾರಣಃ |
ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ವಿರಿಂಚಾದೀನಾಂ ಲಿಂಗದೇಹಾದಿಸಂಬಂಧೋ ಬಂಧಃ | ತದನ್ವೇಷಾಂ ತು
ಕಾಮಾದಿಸಂಬಂಧೋಽಪಿ - ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ |

ಬಂಧ - ಸಂಸಾರಬಂಧ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು.
ಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಲಿಂಗದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳ
ಸಂಬಂಧವೇ ಬಂಧ. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಲಿಂಗದೇಹಸಂಬಂಧದ ಜೊತೆಗೆ ಕಾಮಮೊದಲಾದವುಗಳ
ಸಂಬಂಧವೂ ಕೂಡ ಬಂಧವಾಗಿದೆ.

ಮೋಕ್ಷ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) - ಮೋಕ್ಷೇ ತು - ಅನ್ಯಥಾರೂಪಂ ಹಿತ್ವಾ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿ-
ರೂಪೋ ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯಚೇತನಸಾಧಾರಣೋ ಬೋಧಃ | ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ತು - ಸಾತ್ವಿಕ-
ಜೀವಾನಾಮ್ ಆತ್ಯಂತಿಕದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಸಹಿತಪರಮಾನಂದಾವಿರ್ಭಾವಃ | ತಾಮಸಾನಾಂ ತು
ಆತ್ಯಂತಿಕಸುಖನಿವೃತ್ತಿಸಹಿತಕೇವಲದುಃಖಾವಿರ್ಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ, ಇತ್ಯಾದಿಃ ತತ್ರ
ತತ್ರೋಕ್ತೋ ವಿಷಯೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ |

ಮೋಕ್ಷ - ಮೋಕ್ಷವಾದರೋ ನೈಜವಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೊರೆದು ತಮ್ಮ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ಪಡೆಯುವುದೇ ಮುಕ್ತಿ. ಇದು ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯರಾದ ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾದುದು.
ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದು. ಸಾತ್ವಿಕಜೀವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಆತ್ಯಂತಿಕದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯ
ಜೊತೆಗೆ ಆಗುವ ಪರಮ ಆನಂದದ ಆವಿರ್ಭಾವ. ಇನ್ನು ತಾಮಸಜೀವರಿಗೆ ಆತ್ಯಂತಿಕ ಸುಖದ
ನಿವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೇವಲ ದುಃಖದ ಆವಿರ್ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಯಾವ ಯಾವ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಯಾವುದು ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ಅಯಂ ಭಾವಃ - ವಂದ್ಯತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪರ-
ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮುತ್ಪತ್ತಮ್ । ಇತರಪ್ರಹಾಣೇನ ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಂ ತು ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ-
ಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮ್ । ತದುಭಯೋಪಪಾದಕವಿಶೇಷಗುಣತ್ರಯಮಧ್ಯೇ
'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ ಆದ್ಯೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಬಹುಗುಣತ್ವಂ ಪೂರ್ಣ-
ಗುಣತ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ । 'ನಿರ್ದೋಷಮ್' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೇನಾಪಿ ಬಹು-
ದೋಷದೂರತ್ವಂ ಸರ್ವಥಾ ದೋಷದೂರತ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಮ್ । 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್'
ಇತಿ ತೃತೀಯೇನಾಪಿ ಬಹುತ್ವಾದಕತ್ವಂ ಜಗದುತ್ಪಾದಕತ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಮ್ ।
ತತ್ರ ವಿಶೇಷಗುಣತ್ರಯೇಣಾಪಿ ಯದಾದ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ತದೇವ ವಂದ್ಯತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಯೋಜಕ-
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದಕಮ್ । ಯದ್ವಿತ್ತೀಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ತದೇವೇತರಪ್ರಹಾಣೇನ ವಂದ್ಯತ್ವ-
ಪ್ರಯೋಜಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೋಪಪಾದಕಮಿತಿ ವಿವೇಕೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ।

ಈ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯ - ಒಬ್ಬನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಅಂದರೆ ಉತ್ತಮತ್ವ. ಇನ್ನು ಇತರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂದಾಗ-
ಬೇಕಾದರೆ ಕೇವಲ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಸಾಲದೇ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿರಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ
ಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಇದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿ-
ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇವನನ್ನೇ ವಂದಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೂ
ಇದೆ. ಈ ರೀತಿ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳಾದ ಉತ್ತಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥಕವಾದ
ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ'
ಎಂಬವು. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಬಹು-
ಗುಣತ್ವ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ ಎರಡೂ ತೋರುವುದು. ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬುದರಿಂದ
ಬಹುದೋಷದೂರತ್ವ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಥಾ ದೋಷದೂರತ್ವ ತೋರುವುದು. ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಂ
ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಬಹುತ್ವಾದಕತ್ವ, ಜಗದುತ್ಪಾದಕತ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ತೋರುವುದು. ಈ
ಮೂರೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶವು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ
ಕಂಡಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಬಹುಗುಣಗಳಿದ್ದರೆ ಅವನು ವಂದ್ಯ, ಬಹುದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರನಾಗಿದ್ದರೆ ಆ
ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ವಂದ್ಯ. ಹಾಗೂ ಬಹುವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕನಾದರೆ ಆಗಲೂ ವಂದ್ಯನೆನಿ-
ಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಕೃತ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳೂ ಇವೆ.

ಇನ್ನು ಈ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ತೋರಿದ ಎರಡನೆಯ ಅಂಶವೇನಿದೆ ಅರ್ಥಾತ್

ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳಿರುವಿಕೆ, ಹಾಗೂ ಸರ್ವಥಾ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರನಾಗಿರುವಿಕೆ, ಹಾಗೂ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವಿಕೆ ಇವುಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇವನಲ್ಲೇ ವಂದ್ಯತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯವೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದಕ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) - ನನು ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೇಷು ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮಪ್ಯು-
ಪಪಾದಕಮಿತಿ ಕುತೋ ಯೋಜ್ಯತೇ | ಏಕೈಕೇನಾಪಿ ತತ್ಸಂಭವಾತ್ | ಸತ್ಯಮ್ |

“ವಿರೋಧಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ಯೋ ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿರಸ್ಯತೇ |

ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ತ್ವದ್ಭಾಷೀ ...”

ಇತಿ ಯುಕ್ತಿಸಾದೀಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಉತ್ತಮತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದಕಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ...” ಇತ್ಯಾನಂದಮಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚ ಸಾಧನತಯಾ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ತತ್ಸಾಧನತಯಾ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಂ ‘ಪ್ರಚ್ಯುತೋಽಶೇಷದೋಷೈಃ ಸದಾ ಪೂರ್ಣತಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಸ್ತತ್ಸಾಧನತಯಾ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಚ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅತಃ ಉತ್ತರಮೂಲಾನುಸಾರೇಣ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ‘ನಿಖಿಲ’ ಇತ್ಯಾದಿ -ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮಪಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದಕಮಿತಿ ಯೋಜಿತಮಿತಿ |

ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. (1) ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ (2) ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಹಾಗೂ (3) ಇಷ್ಟತ್ವ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. “ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹೀಗೆ - ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿದೆ? ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಿಂದಲೇ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬರುವುದಲ್ಲ? ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು - ಯುಕ್ತಪಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಮಾತು ಹೀಗೆ.

ವಿರೋಧಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ

‘ವಿರೋಧಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ಯೋ ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿರಸ್ಯತೇ |

ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ತ್ವದ್ಭಾಷೀ (ತದನ್ಯೇ ತತ್ರ ತತ್ರಗಾಃ) ||”

— ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಎಲ್ಲ ಚೇತನಾಚೇತನಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿರೋಧವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಈ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿರೋಧ: सर्ववैशिष्ट्ये यो द्वितीये निरस्यते । नारायणस्य त्वध्याये..... ॥११॥

— तुशब्दोऽवधारणे । परब्रह्मणा नारायणस्य तत्त्वस्माच्चेतनादचेतनाच्च वैशिष्ट्ये ब्रह्मक्षणे परमात्कृष्टत्वेऽत्यन्तव्यावृत्तत्वे च यो युक्त्यादिविरोधः स एवात्र द्वितीयेऽध्याये निरस्यते । (सुधा)

ಇಲ್ಲಿ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಉತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು —

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ

ಎಂಬ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-ಕಾರಣತ್ವವು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಧಕ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ನಿಖಿಲ-ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ನಿರ್ದೋಷತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂದು 'ಪ್ರಚ್ಯುತೋಽಶೇಷದೋಷ್ಯಃ ಸದಾ ಪೂರ್ತಿತಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವೂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವವೂ ಕೂಡ. ಹಾಗಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಎನ್ನುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಕೂಡ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಉತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

** ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ।

“अथातो ब्रह्मजिज्ञासा” इति प्रथमसूत्रे ब्रह्मशब्देन जिज्ञास्यस्य सकलगुणपूर्णत्वं जीवादि-व्यावृत्त्यर्थमुपात्तम् । “जन्माद्यस्य यतः” इति द्वितीयसूत्रेण तत्सिद्धये जगज्जन्मादिकारणत्वं ब्रह्मणो लक्षणं प्रोक्तम् । अतः सूत्रद्वयेन साध्यतया साधकतया चाऽनन्दादिसकलगुणपूर्णत्वं जगज्जन्मादिकारणत्वं च प्रकृतमिति । विवृतं चैतत् पूर्वमस्माभिः । (सुधा)

ಸಮ್ಮುಗ್ಧತಯಾ "ವೈಶಿಷ್ಟೋಪಪಾದನಾಯ" - ಎಂಬ ಉಕ್ತಿ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಸರ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಪ್ರತೀತಿಮ್ ಅಪಾಕರೋತಿ - ತತ್ರೇತ್ಯಾದಿನಾ || ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯಸಕಲಜಗಜ್ಜನಕತ್ವಾದಿನಾ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ ಗುಣವತ್ತರಾಗಾದಿರಾಹಿತ್ಯಬಹುಜನಕತ್ವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮುಪಪಾದಿತಂ ಭವತಿ ಕಿಮುತ ಇತ್ಯಾತಯೇನ ಸಮ್ಮುಗ್ಧತಯಾ 'ವೈಶಿಷ್ಟೋಪಪಾದನಾಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ |

"ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟೋಪಪಾದನಾಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್" ಎಂದು ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟೋಪಪಾದನಾಯ ಎಂದಾಗಲೀ, ಸಾಧಾರಣವೈಶಿಷ್ಟೋಪಪಾದನಾಯ ಎಂದಾಗಲೀ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳದೇ ಸಮ್ಮುಗ್ಧಾಕಾರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ 'ವೈಶಿಷ್ಟೋಪಪಾದನಾಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿರೋಷರಾಹಿತ್ಯ, ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಇವುಗಳು ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ನಾರಾಯಣನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೈಮುತಕನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಗುಣವತ್ತ, ರಾಗಾದಿರಾಹಿತ್ಯ, ಬಹುಜನಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯ ಎಂದರೇನು?

* ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ವ್ಯವಹಾರ. ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಿಮುತ ಎಂಬೀ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್? ಅಧಿಕಮಭವತ್ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ - ದೊಡ್ಡ ಮಹಾತ್ಮರ ಪ್ರಭಾವವೇ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಪಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲವೆಂದೇನು ಹೇಳಬೇಕು? ಅಥವಾ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇದ್ದವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇದೆಯೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವೇ.

ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾತು.

ಕೈಮುತೈನಾರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರಿಷ್ಟತೇ |

ಸ ಜತಃ ತ್ವನ್ಮುಖೇನೇಂದುಃ ಕಾ ವಾರ್ತಾ ಸರಸೀರುಹಾಮ್ ||

ಹೀಗೆ ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿಯೂ (2ಸರ್ಗ ಪೋ.40) ಕಾಣಬಹುದು. "ಋಷಿಪ್ರಭಾವಾನ್ಯಯ

ನಾಂತಕೋಽಪಿ ಪ್ರಭುಃ ಪ್ರಹರ್ತುಂ ಕಿಮುತಾನ್ಯಹಿಂಸ್ರಾಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಿಮುತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ ಕಾಳಿದಾಸ. ಇದರ ಅರ್ಥ - ಸಿಂಹವು ದಿಲೀಪರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು. ನನ್ನನ್ನು ಆ ಯಮನೂ ಕೂಡ ಹಿಂಸಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆಯವರು ನನಗೇನು ಮಾಡಿಯಾರು? ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತು -

ತಚ್ಚು ತ್ವಾ ದೇವದೇವೋಽಪಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯಮನುತ್ರಮಮ್ ।

ಯಸ್ಯ ನಾದೇನ ವಿತ್ರಸ್ತಾ ದಿವಿಷ್ಠಾಃ ಸರ್ವದೇವತಾಃ ।

ಕಿಮು ಸೈನ್ಯಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿತ್ರಸ್ತಾನೀತಿ ಕಾ ಕಥಾ ॥

ಅವನ ಶಂಖನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ದೇವದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನುತ್ರಮವಾದ ತನ್ನ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ನಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಪಾಂಚಜನ್ಯನಾದದಿಂದ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಕೂಡ ಹೆದರಿಹೋದರು. ಹೀಗಿರಲು ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯವರು ಹೆದರಿ ಹೋದರೆಂಬ ಮಾತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇಕೇ?

ದಂಡಾಪೂಪಿಕಾನ್ಯಾಯ

- ದೃಢಾಪುಪಿಕಯಾ ಯತ್ರಾರ್ಥಾಂತರಾಪತನಂ ಭವತ್ । ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರೇವ ಸ್ಯಾದಲಕ್ಷ್ಯಾರವಿದಾಂ ಮತಾ ॥

ದೃಢಾಪುಪಂ ವಿಶೇತೇ ಯಸ್ಯಾಂ ನೀತೌ ಸಾ ದೃಢಾಪುಪಿಕಾ ನೀತಿಃ ಅಹಂ ಶಕ್ತೋಽಶಕ್ತೋಽಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮಿತ್ಯಾಹ-
ಮಹಿಮೇಕೇತಿವನ್ಮತರ್ಥಾಯಿಷ್ಠನ್ । ದೃಢಾಪುಪಾವಿವ ದೃಢಾಪುಪಿಕಾ 'ಇವೇ ಪ್ರತಿಕೃತೌ' ಇತಿ ಕನ್ವಾ । ಅತ್ರ ಹಿ
ಮೂಕಕರ್ತೃಕೇಣ ದೃಢಭಕ್ಷಣೇನ ತತ್ಸಹಭಾವ್ಯಪುಪಭಕ್ಷಣಮಪ್ಯರ್ಥಸಿದ್ಧಮ್ । एवंವಿಧೌ ನ್ಯಾಯೋ ದೃಢಾಪುಪಿಕಾಶಬ್ದೇನೋ-
ಚ್ಯತೇ । ಯಥಾ ದೃಢಭಕ್ಷಣಾದಪುಪಭಕ್ಷಣಮರ್ಥಾಯಾತಂ ತದ್ವತ್ಕಸ್ಯಪಿಧರ್ಮಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತೌ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ಸಮಾನನ್ವಯ-
ಲಕ್ಷಣಾದರ್ಥಾಂತರರಾಪತತಿ ಸಾಽರ್ಥಾಪತಿಃ । ತಾನ್ತ್ರಿಕಾಭಿಮತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿವ್ಯಾವರ್ತನಾಯ ಕಾವ್ಯಪದಮ್ । ಅಯಮೇವ
ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯ ಇತ್ಯಪ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಅತಃ ಏವ 'ಕೈಮುತೇನಾರ್ಥಸंसिद्धिः कಾವ्यार्थापत्तिरप्यते' इति लक्षणं
प्रणीतं कुवलयानन्दे ।

ದಂಡಾಪೂಪಿಕಾನ್ಯಾಯ - ಇಲಿಯು ಕಠೋರವಾದ ದಂಡವನ್ನೇ ಭಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗ ದಂಡದ ಜೊತೆಗಿರುವ ಕೋಮಲವಾದ ಅಮೂಪವನ್ನು ಭಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೇ? ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂದು ಭಾವ.

ತಥಾಹಿ- ತವ ತೇಜಸಿ ಭಾತಿ ವಿಭೋ ನ ರವಿನ್ ವಿಭುನ್ ಭಾನಿ ನ ಚ ತರಿತಃ ।

ಭಾಂತಿ ಕುತೋಽಗ್ರೇವಾರ್ತಾ ಭಾಂತಂ ತ್ವಾಮನುಭಿಭಾತಿ ಸರ್ವಮಿದಮ್ ॥

ಸಮ್ಮುಗ್ಧತಯಾ "ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ" - ಎಂಬ ಉಕ್ತಿ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಸರ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಪ್ರತೀತಿಮ್ ಅಪಾಕರೋತಿ - ತತ್ತ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ || ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯಸಕಲಜಗಜ್ಜನಕತ್ವಾದಿನಾ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ ಗುಣವತ್ಪರಾಗಾದಿರಾಹಿತ್ಯಬಹುಜನಕತ್ವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತದೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮುಪಪಾದಿತಂ ಭವತಿ ಕಿಮುತ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ಸಮ್ಮುಗ್ಧತಯಾ 'ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಧೈಯಮ್ ।

"ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್" ಎಂದು ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ಎಂದಾಗಲೀ, ಸಾಧಾರಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ಎಂದಾಗಲೀ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳದೇ ಸಮ್ಮುಗ್ಧಾಕಾರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ 'ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿರೋಷರಾಹಿತ್ಯ, ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಇವುಗಳು ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ನಾರಾಯಣನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಗುಣವತ್ವ, ರಾಗಾದಿರಾಹಿತ್ಯ, ಬಹುಜನಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯ ಎಂದರೇನು?

* ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ವ್ಯವಹಾರ. ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಿಮುತ ಎಂಬೀ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್? ಅಧಿಕಮಭವತ್ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ - ದೊಡ್ಡ ಮಹಾತ್ಮರ ಪ್ರಭಾವವೇ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಪಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲವೆಂದೇನು ಹೇಳಬೇಕು? ಅಥವಾ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇದ್ದವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇದೆಯೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವೇ.

ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾತು.

ಕೈಮುತ್ಯೇನಾರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿರಿಷ್ಟತೇ ।

ಸ ಜಿತಃ ತ್ವನ್ಮುಖೇನೇಂದುಃ ಕಾ ವಾರ್ತಾ ಸರಸೀರುಹಾಮ್ ॥

ಹೀಗೆ ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿಯೂ (2ಸರ್ಗ ಶ್ಲೋ.40) ಕಾಣಬಹುದು. "ಋಷಿಪ್ರಭಾವಾನ್ಯಯ

ನಾಂತಕೋಽಪಿ ಪ್ರಭುಃ ಪ್ರಹರ್ತುಂ ಕಿಮುತಾನ್ಯಹಂಸ್ರಾಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಿಮುತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ ಕಾಳಿದಾಸ. ಇದರ ಅರ್ಥ - ಸಿಂಹವು ದಿಲೀಪರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು. ನನ್ನನ್ನು ಆ ಯಮನೂ ಕೂಡ ಹಿಂಸಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆಯವರು ನನಗೇನು ಮಾಡಿಯಾರು? ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತು -

ತಚ್ಚುತ್ವಾ ದೇವದೇವೋಽಪಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯಮನುತ್ರಮಮ್ ।

ಯಸ್ಯ ನಾದೇನ ವಿತ್ರಸ್ತಾ ದಿವಿಸ್ತಾಃ ಸರ್ವದೇವತಾಃ ।

ಕಿಮು ಸ್ಯೆನ್ಯಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿತ್ರಸ್ತಾನೀತಿ ಕಾ ಕಥಾ ॥

ಅವನ ಶಂಖನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ದೇವದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನುತ್ರಮವಾದ ತನ್ನ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ನಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಪಾಂಚಜನ್ಯನಾದದಿಂದ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಕೂಡ ಹೆದರಿಹೋದರು. ಹೀಗಿರಲು ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯವರು ಹೆದರಿ ಹೋದರೆಂಬ ಮಾತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇಕೇ?

ದಂಡಾಪೂಪಿಕಾನ್ಯಾಯ

— ದೃಢಾಪುಪಿಕಯಾ ಯತ್ರಾನ್ತರಾಪತನಂ ಭವೇತ್ । ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರೇವಾ ಸ್ಯಾದಲಕ್ಷಾರವಿದಾಂ ಮತಾ ॥

ದೃಢಾಪುಪಂ ವಿಧೇತೇ ಯಸ್ಯಾಂ ನೀತೌ ಸಾ ದೃಢಾಪುಪಿಕಾ ನೀತಿಃ ಅಹಂ ಶಕ್ತೋಽಶಕ್ತೋಽಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮಿತ್ಯಾಹ. ಮಹಿಮೇತಿವಿನ್ಮತೃರ್ಥೈಷ್ಠನ್ । ದೃಢಾಪುಪಾವಿವ ದೃಢಾಪುಪಿಕಾ 'ಇವೇ ಪ್ರತಿಕೃತೌ' ಇತಿ ಕನ್ವಾ । ಅತ್ರ ಹಿ ಮುಖಕಕರ್ತೃಕೇಣ ದೃಢಭಕ್ಷಣೇನ ತತ್ಸಹಭಾವ್ಯಪುಪಭಕ್ಷಣಮಪ್ಯರ್ಥಸಿದ್ಧಮ್ । ಉಪವಿಧೌ ನ್ಯಾಯೋ ದೃಢಾಪುಪಿಕಾಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತೇ । ಯಥಾ ದೃಢಭಕ್ಷಣಾದಪುಪಭಕ್ಷಣಮರ್ಥಾಯಾತಂ ತದ್ವತ್ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತೌ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ಸಮಾನನ್ಯಾಯ. ಲಕ್ಷಣಾದರ್ಥಾನ್ತರಾಪತತಿ ಸಾಽರ್ಥಾಪತಿಃ । ತಾನ್ವಿಕಾಭಿಮತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿವ್ಯಾವರ್ತನಾಯ ಕಾವ್ಯಪದಮ್ । ಅವಮೇವ ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯ ಇತ್ಯಪ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಅತಃ ಉಪ 'ಕೈಮುತೇನಾರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರಪ್ಯತೇ' ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಣಿತಂ ಕುವಲಯಾನಂದೇ ।

ದಂಡಾಪೂಪಿಕಾನ್ಯಾಯ — ಇಲಿಯು ಕಠೋರವಾದ ದಂಡವನ್ನೇ ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗ ದಂಡದ ಜೊತೆಗಿರುವ ಕೋಮಲವಾದ ಅಪೂಪವನ್ನು ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೇ? ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂದು ಭಾವ.

ತಥಾಹಿ- ತವ ತೇಜಸಿ ಭಾತಿ ವಿಭೌ ನ ರವಿರ್ನ ವಿಭುರ್ನ ಭಾನಿ ನ ಚ ತರಿತಃ ।

ಭಾಂತಿ ಕೃತೋಽಗ್ರೇವಾರ್ತಾ ಭಾಂತಂ ತ್ವಾಮಗ್ರವಿಭಾತಿ ಸರ್ವಮಿದಮ್ ॥

अत्र 'न तत्र सूयं भाति न चन्द्रतारकं नेमा विद्युतो भान्ति कुतोऽयमग्निः । तमेव भान्तमनुभाति सर्वम्' इति श्रुतिप्रतिपादितप्रभावे भगवत्तेजसि सहस्रभातुप्रभृतीनामेव भानदौर्लभ्ये ततोऽप्यति. मात्रान्यूनस्य सलिलासेचनमात्रेणापि शाम्यतोऽग्नेर्भानदौर्लभ्ये कैमुतिकन्यायेन प्रतिपाद्यते ॥

— ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿದೆ. ಭಗವಂತನ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರ ಕಾಂತಿಯೇ ಕಡಿಮೆ ಎಂದಾಗ ಒಂದು ಬೆಂಕಿಯ ಕಾಂತಿಯು ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇನು ಹೇಳುವುದಿದೆ? ಸುತರಾಂ ಕಡಿಮೆಯೇ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತವಾಗುವುದು.

ಉಭಯೋಪಪಾದಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ಎಂಬ ಉಕ್ತಿ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) — ಯದ್ವಾ, ಪ್ರಕೃತೇ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ಪಂದ್ಯಾಂತರಾದತಿಶಯಶ್ಚ ಇತ್ಯುಭಯೋಪಪಾದಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ 'ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

'ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಈಗ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಇಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಪಂದ್ಯಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವೋತ್ತಮತತ್ವರೂಪವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಮ್ಯೇದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯರೂಪವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತತ್ವ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲೂ ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಅವಶಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣದ್ವಯವು ಏಕೆ ಉಪಪಾದಕವಲ್ಲ

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ) — ನನ್ನನ್ನು ಮೂಲಾನುಸಾರಾದ್ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮಪಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದಕಂ ತರ್ಹಾಽಪಿ ಅದವಶಿಷ್ಟಂ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮಪಿ ಕುತೋ ನ ತದುಪಪಾದಕಮ್? ಸರ್ವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪರಪರ್ಯಾಯಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪಾದಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ವೈವ್ಯಮ್ । ಅದವಶಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣದ್ವಯಾರ್ಥಸ್ತೇವ ಅಧಿಕೃತತ್ವೇಷ್ವತ್ತರೂಪತಯಾಽಧುನಾ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವೇನ ತಾಭ್ಯಾಂ ತದುಪಪಾದನಾಯೋಗಾತ್ । ನ ಹಿ ಪಂದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಕಥಾರ್ಥತ್ರಯೇಽಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಪ್ರಕೇನಾನ್ಯಸಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತಃ ಏವ ಇಮಾಮೇವೋಪಪತ್ತಿಂ ವಿಭಾವಯತುಂ ಅಧಿಕೃತೇಷ್ವತ್ತರೂಪವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾರ್ಥಕತ್ವಮ್ ಅವಶಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣದ್ವಯೋರಸ್ತೀತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಉತ್ತರತ್ತಾಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ 'ಆಪ್ತತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ'

ಇತೀಷ್ಟಪ್ರದರ್ಶನಂ, 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮೇತಿ' ಇತಿ ಚೋಭಯತ್ವಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶನಪದಂ ಪ್ರಯೋಕ್ಯತೇ । ಪೂರ್ವತ್ರ ತು ಬಹುಗುಣತ್ವಾದಿಧರ್ಮತ್ರಯಸ್ಯ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದನ್ಯತಯಾ ತದುಪಪಾದಕತ್ವಂ ನಾನುಪಪನ್ನಮ್ ಇತ್ಯಾಶಯಂ ವಿಭಾವಯಿತುಂ 'ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪ-ಪಾದನಾಯ' ಇತ್ಯುಪಪಾದನಪದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್ ।

ಮುಂದಿನ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಸರಿ, ಆದರೆ ಉಳಿದ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕ ಯಾಕಾಗಬಾರದು? ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಐದು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ, ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಶಿಷ್ಟವಾದ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಅರ್ಥವು ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಂ' 'ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಅರ್ಥಗಳು ಅಧಿಕೃತತ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟತ್ವ ರೂಪವಾಗಿವೆ. ಅಧಿಕೃತತ್ವವೆಂದರೆ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ. ಹಾಗಾಗಿ ಇನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವವು ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟತ್ವವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಅವುಗಳು ಉಪಪಾದಕವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂಕು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದರ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅರ್ಥಾತ್ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಇಷ್ಟತ್ವವೆಂಬುದೇ ಉಳಿದ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಅರ್ಥ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು "ಅಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಆಪ್ಯತಮಪ್ರಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ" ಎಂದು, "ಇಷ್ಟತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ" ಎಂದು ಎರಡು ಕಡೆ ಪ್ರದರ್ಶನ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೇ 'ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪ-ಪಾದನಾಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶನ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸದೆ ಉಪಪಾದನ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ರ ನಿಖಿಲಾಃ ನಿಶೇಷಾಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯನವಧಿಕಾಃ ..

ಎಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿವರಣೆ ಏಕೆ?

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- 'ನಿಖಿಲಾನಾಂ ಪೂರ್ಣಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಸಮಾಸಛ್ರಾಂತಿಂ, ನಿಖಿಲ-ಪೂರ್ಣಶಬ್ದಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವೇನ ದ್ವಂದ್ವಾನುಪಪತ್ತಿತಂಕಾಮ್ ಏಕಪದಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ

ಪೂರ್ವನಿಪಾತಶಂಕಾಂ, ಸತ್ವಾದಿಗುಣೈಕದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಜೀವಾದಿಸಾಧಾರಣ್ಯಪಾದಕತ್ವಾದ್ ದೋಷ-
-ಶಬ್ದಸ್ಯ ರಾಗದ್ವೇಷಮೋಹಾರ್ಥತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ತದ್ರೂಪಿತ್ವಸ್ಯ ಪದ್ಮಾಪದ್ಭವಾದ್ಭವಾತ್ಯತಿಶಯಾ-
ಹೇತುತ್ವಾತ್ ಸ್ವಪುತ್ರಾದ್ವೈದ್ಯವಾದಿದತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ್ಯಾನ್ವೃತ್ತಾಂ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪ-
ಪಾದಕತ್ವಮಿತಿ ಶಂಕಾಂ ಚ ಪರಿಹರತಿ - ನಿಖಿಲಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ||

‘ತತ್ರ ನಿಖಿಲಾಃ ನಿಃಶೇಷಾಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯನವಧಿಕಾಃ ಗುಣಾಃ ಆನಂದಾದಯಃ’
ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯಿದೆ.

ಈ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಲವು ಸಂಶಯಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ. ಅವು ಹೀಗಿವೆ —(1)
ನಿಖಿಲಾನಾಂ ಪೂರ್ಣಗುಣಾಃ ಎಂದು ಸಮಾಸಭ್ರಾಂತಿಬರುವುದು. (2) ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಶಬ್ದಗಳು
ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ ಹೇಗೆ? (3) ಏಕಪದವು ಸಂಖ್ಯಾ-
ರ್ಥಕವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಬರಲಿ. (4) ಗುಣೈಕದೇಹ ಎಂಬುದು ಜೀವಾದಿಸಾಧಾರಣ.
(5) ನಿರ್ದೋಷ ಎಂಬುದು ಸಜ್ಜೀವರಲ್ಲೂ ಇದೆ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (6)
ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬುದು ಜೀವರಲ್ಲೂ ಸಾಧಾರಣ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಉದ್ಭವಕ್ಕೆ
ಕಾರಣರಾದ್ದರಿಂದ. ಹೀಗಾಗಿ - ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದ ಗುಣಗಳಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿ
ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯಜೀವರಿಗಿಂತ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಉಭಯೋರಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾದಿತಿ ದಿಶ್

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ) — ನನು ತರ್ಹಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವೇಷ್ವತ್ವಯೋರಪಿ ‘ನಿಖಿಲ’ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣ-
ತ್ರಯಮುಪಪಾದಕಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಸ್ಯಾತ್ | ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ | ಬಹುಗುಣಾದಿಮತೋಽಪಿ
ಅಧಿಕೃತತ್ವೇಷ್ವತ್ವನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ | ಅಧಿಕೃತತ್ವೇಷ್ವತ್ವಯೋಃ ಪರಸ್ಪರೋಪಪಾದ್ಯೋಪಪಾದಕ-
ಭಾವಸ್ತು ನ ಶಂಕಾರ್ಹಃ | ಉಭಯೋರಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾದಿತಿ ದಿಶ್ |

ಅಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಅಧಿಕೃತತ್ವ ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟತ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕ-
ದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಲಿ
ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬಹುಗುಣಾದಿಗಳಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕೃತದೇವತೆ ಅಥವಾ
ಇಷ್ಟದೇವತೆ ಆಗಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ.

ಇನ್ನು ಅಧಿಕೃತತ್ವದಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟತ್ವ ಅಥವಾ ಇಷ್ಟತ್ವದಿಂದಲೇ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ
ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಎರಡರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ
ದಿಕ್ಕು ದರ್ಶನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ಕರ್ಮಧಾರಯ, ನಂತರ ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿ

(ಕಾಶೀ) - ಯದ್ವಿಘ್ನ 'ಗುಣಾ ಏಕೇ ದೇಹಾ ಯಸ್ಯ' ಇತಿ ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿರನುಪಪನ್ನಃ । ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಸರ್ವನಾಮಸಂಖ್ಯಯೋರುಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್ ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕೇನ ಸರ್ವನಾಮ್ನಃ ಪೂರ್ವನಿಪಾತನಿಯಮನಾತ್ । ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸರ್ವನಾಮಕಾರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವನಾಮತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್ । ತಥಾಽಪಿ ನಾತ್ರ ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿರಭಿಮತಃ ಕಿಂತು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಶಬ್ದೇನ 'ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಣಂ' ಇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸ್ತತೋ ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಃ । ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾನ್ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ ।

ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಎಂದರ್ಥ. ಗುಣಭಿನ್ನವಾದ ದೇಹಸಹಿತನಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವಿಚಾರ - ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಡಿದರೆ ಗುಣಾಃ ಏಕೇ ದೇಹಾಃ ಯಸ್ಯ - ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಮಾಸ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವಾದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಬಂದು ಏಕಗುಣದೇಹ ಎಂದಾಗಬೇಕು. 'ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಸರ್ವನಾಮಸಂಖ್ಯಯೋಃ ಉಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಿಂದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಹಾಗಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಾರ್ತಿಕದಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಪ್ರಸಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವನಾಮಸಂಜ್ಞಾ-ಪ್ರಯುಕ್ತಕಾರ್ಯಗಳು ಕೇವಲಾರ್ಥತ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವನಾಮಸಂಜ್ಞಾ-ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿ-ಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕರ್ಮಧಾರಯವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವ ಸೂತ್ರ "ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಣಂ ಬಹುಲಮ್" ಎಂದು. ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಇಲ್ಲ.

ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೀಕೆ

(ಕಾಶೀ) - ಉಕ್ತಂ ಚ - "ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್" ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೀಕಾಯಾಂ - ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತದೇಕಮಸಹಾಯಂ ಚೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಮ್ । ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿ-ತ್ವಾತ್ । ಸಂಖ್ಯಾವಚನಸ್ಥಿವ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕೇ'ತಿ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್ - ಇತಿ ।

ಇದನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಯೂ ಕೂಡ. "ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್" ಎಂಬ ಪದದ ವಿವರಣೆಮಾಡುವಾಗ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತತ್ ಏಕಂ = ಅಸಹಾಯಂ ಚ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಾತ್. ಸಂಖ್ಯಾವಚನ- ಸ್ಥೈವ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಇತಿ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್ ಇತಿ. ಇದರ ಭಾವ ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಹಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಏಕಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವು ವಕ್ಯ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಕವಾದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ- ನಿಪಾತ ಬರಲು ಪರಂಪರೆಯಾ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಕ್ತಿಪಾದೀಯಸುಧಾವಿರೋಧತಂಕೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಕಾಶೀ) — ನ ಚೈವಂ ಭಕ್ತಿಪಾದೇ 'ಪದ್ಯೇಕೇನಾಪ್ಯುತ್ತರೇಣ' (3-2-ಶ್ಲೋ.193) ಇತ್ಯತ್ರ 'ಏಕಶಬ್ದ: ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ:', ಪದೇಷು ಏಕಂ ಪದ್ಯಕಂ, ಆದ್ಯಪದೇನ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಕರ್ಮ- ಧಾರಯತ್ತೇ ತು ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಇತಿ ಏಕಪದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ: ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಸುಧಾ- ವಿರೋಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | 'ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ' ಇತ್ಯನೇನ ಕರ್ಮಧಾರಯತ್ತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ತದ್ಗುಂಠಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಏವ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಾಪತ್ತಿಪರತ್ವಾತ್ | ನ ಚೈವಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ- ಕೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಂಭವಾತ್ ಸಪ್ರಮೀಸಮಾಸಾನುಸರಣೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಏಕತ್ರಾಮುಖ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯತ್ವಸಂಭವೇನ ಪ್ರಕೃತಪದೇಷು ಮುಖ್ಯತ್ವಲಾಭಾಯ ತದನುಸರಣಾತ್ | ಅಧಿಕಂ ತು ವಕ್ಷ್ಯಾಮ: |

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಧಾಗ್ರಂಥದ ವಿರೋಧವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಧಾಗ್ರಂಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ಪದ್ಯೇಕೇನಾಪಿ ಉತ್ತರೇಣ ಇತ್ಯತ್ರ ಏಕಶಬ್ದ: ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ:', ಪದೇಷು ಏಕಂ ಪದ್ಯಕಂ, ಆದ್ಯಪದೇನ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಕರ್ಮಧಾರಯತ್ತೇ ತು ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಇತಿ ಏಕಪದಸ್ಯ ಪೂರ್ವ- ನಿಪಾತ: ಸ್ಯಾತ್ - ಎಂದು. ಇದರ ಭಾವ ಪದ್ಯೇಕೇನಾಪ್ಯುತ್ತರೇಣ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಭಾಗ. ಇಲ್ಲಿ ಪದ್ಯೈಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸಮಾಸವಾದರೋ ಸಪ್ರಮೀತತ್ಪರುಷಸಮಾಸ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪದೇಷು ಏಕಂ ಪದ್ಯೈಕಂ

ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪದ ಅರ್ಥಾತ್ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬಂದೀತು ಎಂದು ಆಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಕೃತದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ಏಕಪದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತ ಬಂದೀತು! ಎಂದು ಭಕ್ತಿಪಾದೀಯಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ - ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕರ್ಮಧಾರಯತ್ರೇ ತು ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಇತಿ ಎಂದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯತ್ರೇ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ ಎಂಬುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೇವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಬಂದೀತು! ಎಂದು ಆ ಗ್ರಂಥದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅದೂ ಕೂಡ ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚೀ ಎಂದಾದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣ ಬಹುಲಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಹಾಗಾಗಿ ಉತ್ತರಸುಧಾಗ್ರಂಥವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಪದೇಷು ಏಕಂ ಪದೈಕಂ ಎಂದು ಭಕ್ತಿಪಾದೀಯಸುಧಾ-ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಸಪ್ತಮೀ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಏಕೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು? ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅದನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಕರ್ಮ-ಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಣ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿದೆ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೀಗೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು. ಅದೇನೆಂದರೆ - ಒಂದು ಪದವು ಒಂದು ಕಡೆ ಅಮುಖ್ಯವಾದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಪದಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಮುಖ್ಯವೋ ಅಂತಹ-ದ್ದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಪದೇಷು ಏಕಂ' ಎಂದು ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ದಾನಮಾಡುವುದೆಂದರೇನು?

(ಕಾಶೀ) - ನನು ದದಾತೀತಿ ಕಥಮ್? ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದಕಸ್ವಸ್ವತ್ವತ್ಯಾಗರೂಪದಾನಸ್ಯಾ-ಯೋಗಾತ್ । ಈಶ್ವರಸ್ವತ್ವ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದೈವ ಸತ್ತ್ವಾ ದಿತಿ ಚೇದತ್ರಾಹುಃ - ಪರಸ್ವತ್ವಾಪಾದನ-

ಮಾತ್ರಸ್ಥ ಕನ್ಯಾದಾನಾದೌ ದಾನಪದಾರ್ಥತ್ವದರ್ಶನಾದಿಹ ತಾವನ್ನಾತ್ಮಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನ್ನ್ ದೋಷ ಇತಿ । ವಸ್ತುತೋ ಜಡಂ ಪ್ರತಿ ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದನರೂಪದಾನಸ್ಯಾಪ್ತನುಪಪತ್ಯಾ ಪ್ರಕೃತೇ ಕೃತಿರೇವ ದದಾತ್ಯರ್ಥಃ । ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಥೈವ ಪ್ರತಿಪಿಪಾದಯಿಷಿತತ್ವಾತ್ । ಈಶ್ವರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಥೈವ ಕರಣ-
ಫಲಭಾಗಿತಾಜ್ಞಾಪನಾಯ ಗೌಣಪ್ರಯೋಗಸಂಭವಾತ್ । ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ -

“ಸ್ತತ್ಯೇ ಹಿ ಚೇತನಗಣಾನ್ ಸುಖದುಃಖಮಧ್ಯ-

ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ತನುಭೃತಾಂ ವಿಹೃತಿಂ ಮಮೇಚ್ಛನ್ ।

ಸೋಽಯಂ ವಿಹಾರ ಇಹ ಮೇ ತನುಭೃತ್ವಭಾವ-

ಸಂಭೂತಯೇ ಭವತಿ ಭೂತಿಕೃದೇವ ಭೂತ್ಯಾಃ” - (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 1-5)

ದದಾತಿ ಇತಿ ಉದ್ಭವಾದಿದಃ ತಮ್ - ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಏನರ್ಥ? ದಾನ ಎಂದರೆ ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದಕಸ್ವಸ್ವತ್ವತ್ಯಾಗ ಎಂದು. ಇಂತಹ ದಾನವನ್ನು ಭಗವಂತನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವತ್ವವು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ದಾನಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಕೇವಲ ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದನ ಅಷ್ಟೇ, ಹೊರತು ಸ್ವಸ್ವತ್ಯಾಗ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ದಾನವು ಕೂಡಬಹುದು ಎಂದು. ಇನ್ನು ಕೇವಲ ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದನವನ್ನೇ ದಾನ ಎನ್ನಬೇಕು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಉತ್ತರ - ವರಾಯ ಕನ್ಯಾಂ ದದಾತಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯಾ-
ದಾನವೆಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವತ್ವತ್ಯಾಗವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದನ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದನ.

ವಸ್ತುತಃ ಜಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಪರಸ್ಪತ್ವಾಪಾದನವೆಂಬ ದಾನವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನೂ ದಾನಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೇ ಕೇವಲಕೃತಿರೇವ ದಾನಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಎನ್ನಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಇಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ. ಕರ್ತೃತ್ವ ಎಂದರೆ ಕೃತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ‘ಕರೋತಿ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ‘ದದಾತಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವೇಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಇದು ಗೌಣಪ್ರಯೋಗ. ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಈಶ್ವರನಿಗಿಂತ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಫಲಲಾಭ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ.

ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಕೂಡ. “ಸ್ತತ್ಯೇ ಹಿ ಚೇತನಗಣಾನ್ ಸುಖದುಃಖಮಧ್ಯಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಭೂತಿಕೃದೇವ ಭೂತ್ಯಾಃ” (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. 1-5)

ದಾನ - ಪ್ರಪಂಚಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧ

(ಕಾಶೀ) - ನನು 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ ಪಶ್ಯೇ ಕಥಮ್? ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ದಾನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕರ್ಮ-
ಭೂತೋದ್ಭವಾದಿಸಂಬಂಧಿತ್ತೇನ ಕರ್ತೃಭಿಪ್ರೇತತ್ವರೂಪಸಂಪ್ರದಾನತಯಾ ಚತುರ್ಥಿವಿಪ್ರಾಪ್ತೇಃ | ನ
ಚ 'ವಿಪ್ರಾಯ ಗಾಂ ದದಾತಿ' ಇತ್ಯಾದೌ ತ್ಯಾಗರೂಪದಾನಜನ್ಯಗವಾದಿವೃತ್ತಿಸ್ವತಃಭಾಗಿತಯಾ
ವಿಪ್ರಾದೇರಿವ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ತಾದೃಶದಾನಜನ್ಯೋದ್ಭವಾದಿವೃತ್ತಿಸ್ವತಃಭಾಗಿತಯಾ ಕರ್ತೃಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾ-
ಭಾವಾನ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | 'ಶತ್ವೇ ಭಯಂ ದದಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಾವುತ್ಪಾದನರೂಪ
ದಾನಕರ್ಮಭಯಸಂಬಂಧಿತ್ತೇನ ಶತ್ವಾದೇರಿವ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ನ ಚ
ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಉದ್ಭವಾದೌ ಕರ್ತೃತ್ವೇನಾನ್ವಯಾತ್ ಕರ್ತರಿ ಕೃದ್ಯೋಗಾನ್ವಿಭಾಜ್ಯಾ ಪಶ್ಯೇತಿ
ಯುಕ್ತಮ್ | ಉದ್ಭವಾದಿಪದಸ್ಯ ಕೃದಂತತ್ವಾಭಾವೇನ ತದರ್ಥೇ ಜನ್ಯಾದೃಷ್ಟಕೇ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ತದ-
ನ್ವಯಾಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ || 'ಪಶ್ಯೇ ಶೇಷೇ' ಇತ್ಯನೇನಾತ್ರ ಸಂಬಂಧ-
ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಾ ಪಶ್ಯೇತ್ಕರ್ತೃಃ |

ಸಂಬಂಧಶ್ಚ ದಾನಪ್ರಪಂಚಯೋರ್ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವಾದಿರೇವೇತಿ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ನ
ಚತುರ್ಥಿತಿ ಭಾವಃ | ವಸ್ತುತಃ ಉದ್ಭವಾದೃಷ್ಟಯೋರೇವೇವಪಶ್ಯೇದಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಾ | ತತಃ ವಿವ
ಪ್ರಪಂಚಸಂಬಂಧ್ಯೋದ್ಭವಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಲಾಭಾತ್ | ಸಂಬಂಧಶ್ಚ ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವ ವಿವ | ನ
ಚೈವಂ ಸಮಾಸಘಟಕಪಶ್ಯಂತಪದಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ 'ಉದ್ಭವಾದಿ'ಪದಸ್ಯ ಸಮಾಸಾ-
ನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ನಿತ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಸಮಾಸೋಪಪತ್ತೇಃ |

ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಪಶ್ಯೇ - ಅಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಶ್ಯೇವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರದೇ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ
ಇರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ ಬರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದಂ ಪದಾರ್ಥವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು
ದಾನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ಮವಾದ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡಲಿ ಎಂಬ ಕರ್ತೃವಿನ ಇಚ್ಛೆಗೆ
ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ವಿಪ್ರಾಯ ಗಾಂ ದದಾತಿ' ಮುಂತಾದ
ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ದಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗೋ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸ್ವತ್ವವನ್ನು
ಹೊಂದುವ ವಿಪ್ರನಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ದಾನದಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ
ಉದ್ಭವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಪಂಚವು ಹೊಂದಲಿ ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ ಕರ್ತೃವಿನ
ಇಚ್ಛೆಯು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. 'ಶತ್ವೇ ಭಯಂ
ದದಾತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ತೃಭಿಪ್ರೇತತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಉತ್ಪಾದನ-
ರೂಪವಾದ ದಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದ ಭಯಸಂಬಂಧ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಇದೆ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕೆ
ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಚತುರ್ಥಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ

ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವ ಕೂಡಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಅನ್ವಯ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾಣೋ ಕೃತಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪಕ್ಷೀ ಬರುವುದೇ ಉಚಿತ. ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಉದ್ಭವಾದಿ' ಎಂಬ ಪದವು ಕೃದಂತವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಜನ್ಮಾದೃಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರಲು ಆಗದಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಅಸ್ಯ" ಎಂಬ ಸುಧಾಮೂಲವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ಷಷ್ಠೀ ಶೇಷೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷೀ ಬಂದಿದೆ.

ಅರ್ಥಾತ್ ಇಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಸಂಬಂಧ ದಾನಪ್ರಪಂಚಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಿಷಯೀಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಉದ್ಭವಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವ ಪಕ್ಷೀ ಎಂದರೆ ಶೇಷೇ ಪಕ್ಷೀ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚ-ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಿಗುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಾದರೋ ಆಶ್ರಯ-ಆಶ್ರಯಿಭಾವ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಉದ್ಭವಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂದು. ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗಾದರೆ ಉದ್ಭವಾದಿ ಎಂಬ ಪದವು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರದಿರುವ ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಪಕ್ಷ್ಯಂತಪದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುವುದರಿಂದ 'ಸಾಪೇಕ್ಷಂ ಅಸಮರ್ಥಂ ಭವತಿ' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಸಮಾಸ ಮಾಡಲು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂದು ಸಮಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ, ಉತ್ತರ - ನಿತ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳ ಅವಾಂತರಭೇದನಿರೂಪಣೆ

(ಕಾಶೀ) - 'ನ ವಿಯದಹುತೇಃ' ಇತ್ಯಾಧ್ಯಧಿಕರಣೇಷು ನಿತ್ಯಸ್ಯಾಕಾಶಾದೇಃ ಮೂರ್ತಸಂಯೋಗಃ, ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಿಣಾಮಃ, ಜೀವಾನಾಂ ದೇಹಲಾಭಃ, ತ್ರಿಯಃ ಸ್ವಿಷ್ಟತ್ವಮ್, ಇತರೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪ-ಲಾಭಃ ಇತ್ಯೇವಂ ವೃತ್ತಾದಿತನೇಕವಿಧೋದ್ಭವಾದೇರತ್ರ ಯಥಾಸಂಭವಂ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾ-ನ್ನೋಕ್ತದೋಷಃ | ನ ಚೈವಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಂ ದೋಷಃ | ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತೇಃ ಉದ್ಭವಪದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಲಯೋಽಪ್ಯೇವಮ್ ಅನೇಕವಿಧೋ ಬೋಧ್ಯಃ |

ವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವೃತ್ತಾದ್ಯಸಮಸ್ತಅವಾಂತರಭೇದಸಹಿತ-ಉದ್ಭವಾದಿದಂ - ಉದ್ಭವಪದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾದ ಅವಾಂತರಭೇದವನ್ನು ಅರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಒಂದೇ ಪದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದು 'ಸಕ್ಕದುವಚ್ಚರಿತಃ ಶಬ್ದಃ ಸಕ್ಕದೇವಾರ್ಥಂ ಗಮಯತಿ' ಎನ್ನುವ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಉದ್ಭವಪದಕ್ಕೆ 'ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಅಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ - ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ

ಸುವಾಕ್ಯೈಃ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ.

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ - ಅಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ - ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈರिति ।
ಅಪಿಶಬ್ದೋ ಬನ್ದ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಾರ್ಥಃ, ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಾ । ಅಪೌರೂಢೇಯತ್ವೇನ ತನ್ಮೂಲತ್ವೇನ
ವಾಽನಾಶಾಙ್ಕಿತದೋಷತ್ವಾದಿನಾ ಶೋಭನಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ = ವೇದಾದಿನಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿನಿ ಚ
ಸುವಾಕ್ಯಾನಿ, ತೈರಖಿಲೈರಾಪ್ಯತಮಮ್ = ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್ ।

ಯದಿ ವ್ಯಾಚಿನ್ಯಾಸಿತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತನ್ನಿರ್ಣಿತವ್ಯಾರ್ಥೇನ ವೇದಾದಿನಾ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ
ಐತಿ ನಾರಾಯಣೋ ಬನ್ದನೀಯಃ, ಹಂತ ತರ್ಹಿ ತತ ಏವ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಂ ವಾ ಬನ್ದನೀಯಂ
ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ತಯಾ ವೇದಾದ್ಯೇಕದೇಶಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ ।
ಅಸ್ಯ ಪುನರನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾಽಖಿಲವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ । ತಥಾವಿಧಮೇವ ಚಾಧಿಕೃತಮುಚ್ಯತ
ಐತ್ಯಾಶಯವತಾ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಐತಿ 'ಅಖಿಲೈಃ' ಐತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ ।

ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಮ್ - ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮೇತಿ ॥ ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವತ್ ಸದಾಪದಸ್ಯ ತಮಪಶ್ಯ
ಪ್ರಯೋಜನಮವಧೇಯಮ್ ।

ಅಧಿಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅಧಿಕೃತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು, ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಇತಿ ॥ - ಆಪ್ಯತಮಂ ಅಪಿ ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬ ಮೂಲವಿದೆ. ಅಪಿಶಬ್ದಃ - ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ವಂದ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಾರ್ಥಃ - ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವುಗಳನ್ನ ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇದೆ. ವಾ - ಅಥವಾ, ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ - ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಅಪೌರೂಢೇಯತ್ವೇನ - ಯಾವುದೇ ಪುರುಷನು ರಚಿಸದೇ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ವಾ - ಅಥವಾ, ತನ್ಮೂಲತ್ವೇನ - ಆ ಅಪೌರೂಢೇಯವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅನಾಶಂಕಿತದೋಷತ್ವಾದಿನಾ - ದೋಷದ ಶಂಕೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ, ಶೋಭನಾನಿ - ಒಳ್ಳೆಯ, ವಾಕ್ಯಾನಿ - ವಾಕ್ಯಗಳಾದವುಗಳು, ವೇದಾದಿನಿ - ವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಚ - ಹಾಗೂ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿನಿ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಸುವಾಕ್ಯಾನಿ - ಸುವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತವೆ. ತೈಃ ಅಖಿಲೈಃ - ಇಂತಹ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಆಪ್ಯತಮಂ - ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಯದಿ - ಒಂದು ವೇಳೆ, ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಿತೇನ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮ -
 ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೀಣ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಿಂದ, ಚ - ಮತ್ತು, ತನ್ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಾರ್ಥೇನ - ತತ್ - ಆ
 ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯ - ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಅರ್ಥೇನ - ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ವೇದಾದಿನಾ
 - ವೇದಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಃ - ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಇತಿ - ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ,
 ನಾರಾಯಣಃ - ನಾರಾಯಣನು, ವಂದನೀಯಃ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನು. ಹಂತ - ಆಹಾ!
 ತರ್ಹಿ - ಹಾಗಾದರೆ, ತತಃ ಏವ - ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಧರ್ಮಾದಿಕಂ - ಧರ್ಮಮುಂತಾದ
 ವಸ್ತುಗಳು, ವಾ - ಅಥವಾ, ಪ್ರಾಣಾದಿಕಂ - ಪ್ರಾಣಮುಂತಾದವರು, ವಂದನೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್ -
 ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರೆಂದಾದೀತು! ನ ಸ್ಯಾತ್ - ಆದರೆ ಹಾಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ತಸ್ಯ -
 ಆ ಧರ್ಮಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಾದರೋ, ನಾರಾಯಣಪ್ರತಿಪತ್ಯಂತಯಾ - ನಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
 ಅಂಗವಾಗಿ, ವೇದಾದಿ ಏಕದೇಶಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ - ವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸ್ಯ ಮನಃ - ಈ ನಾರಾಯಣನಿಗಾದರೋ, ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ -
 ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗದೆ, (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ) ಅಖಿಲವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ -
 ಸಕಲವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ. ತಥಾವಿಧಮೇವ ಚ - ಇಂತಹ
 ವಸ್ತುವೇ, ಅಧಿಕೃತಮುಚ್ಯತೇ - ಅಧಿಕೃತ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇತಿ - ಎಂಬ, ಆಶಯವತಾ -
 ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ, ಆಪ್ಯತಮಮ್ ಇತಿ - ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬುದಾಗಿ, ಅಖಿಲೈಃ ಇತಿ ಚ - ಅಖಿಲೈಃ
 ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಉಕ್ತಂ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಷ್ಟತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ - ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ವವಿದೆ
 ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು, ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ ಇತಿ - 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎಂಬ
 ವಿಶೇಷಣವಿದೆ. ಅತ್ರಾಪಿ - ಈ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೂರ್ವವತ್ - ಹಿಂದಿನಂತೆ, (ಆಪ್ಯತಮ-
 ಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವಂತೆ). ಸದಾ ಪದಸ್ಯ - ಸದಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ, ಚ - ಮತ್ತು
 ತಮಪಃ - ತಮಪ್ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ, ಪ್ರಯೋಜನಂ - ಪ್ರಯೋಜನವು, ಅವಧೇಯಂ -
 ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು.

ಸಾರ - ನಾರಾಯಣನು ಅಧಿಕೃತದೇವತೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಇರುವ ವಿಶೇಷಣ
 'ಆಪ್ಯತಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬುದು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಖಿಲಪದ ಹಾಗೂ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬ
 ಪದದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣನು ಇಷ್ಟದೇವತೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಇರುವ
 ವಿಶೇಷಣ 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎಂಬುದು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸದಾಪದ ಹಾಗೂ ತಮಪ್
 ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸದಾಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪ್ರಯೋಜನ

ಕಮ್ಬಾ - पूर्ववदिति ॥ धर्मप्राणादिकस्य कदाचित् प्रियत्वेऽपि सदातिशयेन प्रियत्वाभावात्, सदाशब्देन तमया च धर्मादिव्यावृत्तिलक्षणं प्रयोजनं लभ्यत इति ज्ञातव्यमित्यर्थः ।

ಪೂರ್ವವತ್ - ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಯಾವಾಗಲೂ ಅತಿರಮ್ಯೇನ ಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸದಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹಾಗೂ ತಮಪ್ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಧರ್ಮಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಾ ಎಂದದ್ದೇಕೆ?

(ಪರಿಮಳ)- ಪದವರ್ಗಸ್ವರಾದಿರೂಪೇಣಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯಪ್ಪಾಹುಃ ।

'ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಪಂದ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಾ' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಅಪಿ ಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಭಾವವನ್ನು ಹೀಗೆ ಕೆಲವರು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ - ಅಖಿಲ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಪಿ ಎಂಬ ಪದ ಒಂದೊಂದು ಪದ ಅಕ್ಷರ ಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ನಾರಾಯಣನೇ ವೇದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಅಖಿಲಶಬ್ದ, ಅಪಿಪದಗಳ ಕೃತ್ಯ

(ಪರಿಮಳ)- ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಖಿಲಶಬ್ದಾಪಿಪದಾನಾಂ ಕೃತ್ಯಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯದೀತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ಧರ್ಮಾದೇಃ ಪ್ರಾಣಾದೇಶ್ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ ನಾರಾಯಣಪ್ರತೀತ್ಯಂಗತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಏತಾವತಾ ಧರ್ಮಾದೇ-ರಭಿಪ್ರೇತತ್ವಂ ನ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ ಪಂದ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮತ ಆಹ - ತಥಾವಿಧಮೇವೇತಿ ॥ ಅನನ್ಯಾರ್ಥ-ತಯಾ ಅಖಿಲವೇದಾದಿವೇದ್ಯಮೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

'ಅಖಿಲೈರಪಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಅಖಿಲಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅಪಿಪದ ಇವುಗಳ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಯದಿ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಿತೇನ ಮುಂತಾದ ಭಾಗದಿಂದ. ನಾರಾಯಣನು ಕೇವಲ ಆಪ್ಯ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಪಂದ್ಯನಾದರೆ

ಇದೇ ಆಪ್ತತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೂ ವಂದನೀಯರು ಎಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು | ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಮಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಅದರ ಅರ್ಥ ಮುಖ್ಯವೆಂದ್ಕೆ ಎಂದು. ಮುಖ್ಯವೆಂದ್ಕೆಂದರೆ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತೆಯಾ ವೇದಾದಿವಂದ್ಯತ್ವ. ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಇರದ ವಸ್ತುವು ವೇದಾದಿವಂದ್ಯವು ಎಂದರ್ಥ. ಧರ್ಮಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಾದರೂ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರತೀತ್ಯಂಗವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇವುಗಳು ಅನ್ಯಾರ್ಥ. ಇವುಗಳು ನಾರಾಯಣಪ್ರತೀತಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು 'ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿ' (1-4-19) ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿ — ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

|| ಓಂ ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿ ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಮಪಿ ಜೈವಮೇಕೇ ಓಂ || 1-4-19 ||

ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ | ತು | ಜೈಮಿನಿ | ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಂ | ಅಪಿ | ಚ | ಏವಂ | ಏಕೇ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ |

“ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಮಪಿ ವದತೀತಿ ಜೈಮಿನಿ” —

ವೇದಃ ಸಮಾಕರ್ಷಣ (ಕರ್ಮ) ಆದಿಪದೇನ ದೇವತಾದಿಕಮಪಿ ವದತಿ, ಕರ್ಮಾದಿಕಮಪಿ ವದತಿ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಕಿಮರ್ಥಮ್? ಇತಿ ಚೇತ್ | ಅನ್ಯಾರ್ಥಮ್ — ಅನ್ಯಃ = ಭಗವತ್ಪ್ರಾಣನರೂಪಃ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಯ ತದಿತಿ | ತದಾಹ — ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮಿತಿ || ಜೈಮಿನಿಃ ಆಚಾರ್ಯೋ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತಿ

ಅನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಂ ಕುತಃ? ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಮ್ ಇತಿ ಹೇತ್ವಂಶಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ — ಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ||

“ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಭಗವೋ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತೀತಿ | ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ದ್ವೇ ವಿದ್ಯೇ ವೇದಿತವ್ಯೇ’ (ಮುಂಡಕ 1-1-3) ‘ಕಥಂ ನು ಭಗವಃ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತೀತಿ | ಯಥಾ ಸೌಮ್ನಿಕೇನ ಮೃತ್ತಿಂದೇನ’ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ 6-3) ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಮ್”

ಹೇ ಭಗವಃ ಭಗವನ್ ಆಂಗಿರಃ | ಸರ್ವಮಿದಂ ಕರ್ಮದೇವತಾದಿಕಂ ಕಸ್ಮಿನ್ ವಸ್ತುನಿ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸತಿ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತಿ | ವಿಜ್ಞಾತಮಪಿ ಸಫಲಂ ಭವತಿ, ಕರ್ಮಾದಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅಫಲತ್ವಾದಿತಿ ಶೌನಕೇನ ಪ್ರಶ್ನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ, ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಪರವಿದ್ಯಾವಿಷಯಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ಸಫಲಂ

ಭವತಿ । ದ್ವೇ ವಿದ್ಯೇ ವೇದಿತವ್ಯೇ - ಇತ್ಯಾಂಗಿರಸೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿತಿ ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಂ
ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯೇಕಾ ಶಾಖಾ ।

ತಥಾ ಶಾಖಾಂತರಂ ಚಾನುವದತಿ - ಕಥಂ ನು ಭಗವ ಇತಿ ॥ ಹೇ ಭಗವಃ ಭಗವನ್ ಉದ್ಬಾಲಕ ।
ಸ ಆದೇಶಃ ಏಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನರೂಪಃ? ಕಥಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಭವತಿ ಸ್ಯಾತ್ ।
ತಂ ಪ್ರಕಾರಮಹಂ ಕಥಂ ಜಾನೀಯಾಮಿತಿ ಶ್ರುತಕೇತುನಾ ಪ್ರಶ್ನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ, ಯಥೈಕೇನ
ಮೃತ್ತಿಂದೇನ ಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃಣ್ಮಯಃ = ಘಟಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾತಫಲಂ ಭವತಿ । ತಥಾ
ಪರಮಾತ್ಮನಿ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸರ್ವಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾತಂ ಸಫಲಂ ಭವತೀತ್ಯುದ್ಬಾಲಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್,
ಅನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಜೈಮಿನಿರಾಚಾರ್ಯೋ ಮನ್ಯತ
ಇತ್ಯರ್ಥ ।

ಅಪಿ ಚ, ನ ಕೇವಲಮರ್ಥಾದೇವಮನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಕಿಂತು ಸ್ವಪ್ನಂ
ಚೈಕೇ ಶಾವಿನಃ ಪಠಂತೀತ್ಯಾಹ - ಏವಮ್ ಇತಿ ॥ ತದ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷೇ - ಏವಮಿತಿ ॥

ಋಚೋಽಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು

ಏವಮಪಿ ಚೈಕೇ ಪಠಂತಿ 'ಯಸ್ತನ್ನ ವೇದ ಕಿಮೃಚಾ ಕರಿಷ್ಯತಿ' ಇತಿ ॥

'ಏಕೇಽಪಿ ಶಾವಿನೋ ಬಹ್ವುಚಾಃ ಏವಂ ಪಠಂತಿ । ಪಾಠಮೇವ ದರ್ಶಯತಿ - ಯ ಇತಿ ॥ ಯಃ
ಅಧಿಕಾರೀ ತತ್ ಅಕ್ಷರಂ ನ ವೇದ, ಸೋಽಧಿಕಾರೀ ಋಚಾ ಕರ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಿಕಯಾ ಕೇವಲಯಾ
ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ? 'ಯತಃ ಋಚಃ ಸರ್ವಾ ಅಪಿ ಕರ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಃ, ಪರಮೇ = ಅತ್ಯುತ್ತಮೇ ।
ವ್ಯೋಮನ್ ಸಪ್ರಮ್ಯಾಃ ಲುಕ್ । ವ್ಯೋಮ್ನಿ = ಆಕಾಶವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತೇ । ಅಕ್ಷರೇ = ಅಕ್ಷರಶಬ್ದವಾಚ್ಯೇ ।
ಭಗವದ್-ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮೇವ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ವದಂತೀತಿ । ಯಸ್ಮಿನ್ = ಅಕ್ಷರೇ, ಅಧಿ = ಅಧಿಕಾಃ,
ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ, ನಿಷೇದುಃ = ಸ್ಥಿತಾಃ । ತಸ್ಯೈವ ಸರ್ವದೇವಾಧಾರತ್ಯಾತ್ । ಯ ಇತ್ = ಯೇ ಪುನಃ
ತತ್ = ಅಕ್ಷರಂ ವಿದುಃ ತ ಇಮೇ = ಜ್ಞಾನಿನಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಆಸತೇ = ತಿಷ್ಠಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಋಚೋ ಅಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್ ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇವಾ ಅಧಿ ವಿಶ್ವೇ ನಿಷೇದುಃ ।

ಯಸ್ಯ ತನ್ ನ ವೇದ ಕಿಂ ಋಚಾ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಯ ಇತ್ ತದ್ ವಿದುಃ ತ ಇಮೇ ಸಂ ಆಸತೇ ॥

ಅಥರ್ವ ಪೈಪ್ಪಲಾದ ಸಂಹಿತಾ 16,6918

ಇತಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥೋ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ।

ಅರ್ಥ - ಘಟಾದಿವೈದಿಕಪದಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಭಗವದ್ವಾಚಕತ್ವವಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ
ಗಡಿಗಿ ಮುಂತಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ವಾಚಕತ್ವವೂ ಇದೆ. ಈ ಸಮಾಕರ್ಷಣಾರ್ಥದ

ಅನಾದಿಸಂಕೇತವು ರೂಢಿ ಎನಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಸ್ತವವಾಚಿತ್ವವೇ ಪದಗಳಿಗೆ ಬಂತು. ಇಂಥ ಅನಾದಿಸಂಕೇತಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಕರ್ಮ, ದೇವತಾ, ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದು. (ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು), ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದರೆ, ಅವುಗಳ ಫಲದಾತ್ಮ, ಅವುಗಳ ಸತ್ತಾನಿಯಾಮಕ, ಅವುಗಳ ಯೋಜಕ, ಅವುಗಳ ಅಸ್ಥಾತಂತ್ಯ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆಯೇ ಅವುಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಾಗ, ಅವುಗಳ ಅಪೂರ್ಣತೆ, ಅಲ್ಪತ್ವ, ಅಸ್ವರಸಸತ್ವಾಕತ್ವ, ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ವೈರಾಗ್ಯ ಹುಟ್ಟಿ ಅವುಗಳ ಕಾರಣಭೂತ, ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತೆ. (ವಿವೇಕದಿಂದ ಹುಡುಕುವ ಮುಮ್ಮಟ್ಟಿಗೆ) ಕರ್ಮಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನದ ಮೂಲದಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಬಂದು, ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ದೇವತಾ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಸರ್ವವಸ್ತುನಿಯಾಮಕ, ಸರ್ವತಾರತಮ್ಯಾಂತಗ ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಆಗುತ್ತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಪದಗಳೂ ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೃಪ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುವು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸುವುವು. ಮುಖ್ಯ-ಜ್ಞೇಯತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಇದೆ. ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅಮುಖ್ಯಜ್ಞೇಯತ್ವವು ಜಗತ್ತಿಗೂ ಇದೆ. ಜಡಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನು ಎಂದು ಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು, ಜಡ ತಿಳಿಯಬೇಕಷ್ಟೆ! ಜೀವನಿಯಾಮಕನು, ತಾರತಮ್ಯಾಂತಗನು, ಅವನ ಅಪೇಕ್ಷಯಾ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಕುತ್ಸಿತವು ಎಂದು ಯಥಾರ್ಥ ವಿಷ್ಣುತತ್ವಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನವೂ ಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಕರ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು. ಅನಾದಿಸತ್ಯ-ನಿತ್ಯಸಂಕೇತವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬುವುದು. ಇದು ಜೈಮಿನಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಉಪಪಾದನೆ.

ವೇದವು ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಜಡಜೀವಾದಿ ಜಗತ್ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವರ್ಣ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣ 'ಕಸ್ಮಿನ್ ಉ ಭಗವೋ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತೀತಿ' ಎಂಬ ಶೌನಕರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಂಗಿರಸರು 'ದ್ವೇ ವಿದ್ಯೇ ವೇದಿತವ್ಯೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪರವಿದ್ಯೆ, ಅಪರವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿದ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಪರವಿದ್ಯೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನವಾದ ಪರವಿದ್ಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ, ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನ, ಜಗದಧೀನತತ್ವ ಜ್ಞಾನ-ದ್ವಾರಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ವಿಚಾರ ಇವೆಲ್ಲಾ ನಡೆದು ಬ್ರಹ್ಮ-ಜ್ಞಾನಬರುತ್ತೆ ಎಂದೂ ಸರ್ವವಿಲಕ್ಷಣತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ 'ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಷ್ಟೆ! ಎಂದೂ ಸರ್ವಾರ್ಥಾರಕ ಸರ್ಜಕ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ

ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅವೇನು? ಎಷ್ಟು? ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಷ್ಟೆ ಎಂದೂ ಸರ್ವವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ, ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸರ್ವದರ ಹೇಯತಾ ಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಷ್ಟೆ! ಎಂದೂ, ತದಕ್ಷರ, ಅದ್ವೈತ್ಯಂ, ಭೂತಯೋನಿಂ, ಯಥೋರ್ಣನಾಭಿಃ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಎಂದೂ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೋಮಕೆಟ್ಟರೆ ನರಕ ಆಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಳ್ಳೆ ಕರ್ಮಮಾಡಿ, ಶುದ್ಧಾಂತರಂಗ ಹೊಂದಿ, ನಿರ್ವೇದ ಹೊಂದಿ, ಶ್ಲೋತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ, ಷೋಡಶಕಲಾವರ್ಜಿತ, ಕಲಾದೇವತೆಗಳ ದಸೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದವನನ್ನು, ಸರ್ವ ಪದವಾಚ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯರಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವೈದಿಕ ಪದಗಳು ಪರಮಾತ್ಮಭಿನ್ನ ಜಗದ್ವಾಚಕವೂ ಹೌದು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತೆ. ಆದರೆ ವೇದವು ತನ್ನ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಜಗದ್ವಾಚಕವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತತ್ವದ್ವಾಚಕಪದಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸುವುದು. ಅಪರವಿದ್ಯೆಯು ಪರವಿದ್ಯೆಗೆ ಸೋಪಾನ.

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇರ್ಲಿಂಗಮ್ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

** ಓಂ || ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇರ್ಲಿಂಗಮಾಶ್ಚರಠ್ಯಃ || ಓಂ (1/3/21)

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇಃ | ಲಿಂಗಮ್ | ಆಶ್ಚರಠ್ಯಃ | - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ |

'ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೆ' ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇರ್ಲಿಂಗತ್ರೇನ ಕರ್ಮಾದಿಕಮುಚ್ಯತೆ ಇತ್ಯಾಶ್ಚರಠ್ಯಃ | ಯಸ್ಮಾದೇವಮನಿತ್ಯಫಲಮನ್ಯತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಇತಿ ||

ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ - ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇ ಸತಿ, ಕುತೋಽಯಮರ್ಥಃ? ಇತಿ ಹೇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಲಿಂಗಂ ಲಿಂಗತ್ರೇನ ಅಭಿಮತಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ಸವಿಸ್ತರಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಅತೋಽನ್ಯತ್ರ ಕರ್ಮಾದೌ ಸಮಾಕರ್ಷೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನು ಕಥಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಮುಕ್ತಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಹೇತುಃ? ಇತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಧ್ಯಾ- ಹೃತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರ್ವಂ ಯೋಜಯತಿ - ಯಸ್ಮಾದಿತಿ || ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಅನ್ಯತ್ ಜ್ಞಾನಾ- ದತಿರಿಕ್ತಂ ಕರ್ಮಾದಿ ಏವಂ ಸಪರಿಕರಂ ಕರ್ಮಾದ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ 'ಅಮೃತೋ ವಾವ ಸೋಮಪೋ ಭವತಿ | ಯಾವದಿಂದ್ರೋ ಯಾವನ್ನನುರ್ಯಾವದಾದಿತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಅನಿತ್ಯಫಲಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ 'ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ' ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ ಅತಃ ಸಮಾಕರ್ಷ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ತಥಾಚಿ ಅಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ - ಲಿಂಗಮ್ ಅನ್ಯತ್ ಕರ್ಮಾದಿಕಮ್ ಅನಿತ್ಯಫಲಮ್, ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ದುಃಖಾಸಂಭವನ್ನಿತ್ಯಸುಖಿರೂಪಃ, ಅತೋ 'ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ' ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥ- ಸಾಧನಸ್ಯ ಲಿಂಗಮಿತಿ । ನನು ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಯಮರ್ಥೋಽವಗಮ್ಯತೇ? ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಂಡಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಯೋಜನೀಯಮ್ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಥಾ ಸಾ ತಥಾ, ತಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಿತ್ಯರ್ಥಂ ಮತ್ಪಾ ಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರುತಿರುದಾಹೃತಾ - ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಾನ್ ಕರ್ಮಚಿತಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವೇದಮಾಯಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ॥

ವೇದಾಹಮೇತಂ ಪುರುಷಂ ಮಹಾಂತಂ ಆದಿತ್ಯವರ್ಣಂ ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ।

ತಮೇವ ವಿದಿತ್ವಾ ಅತಿಮೃತ್ಯುಮೇತಿ ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ ॥

- ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಉಪನಿಷತ್ತು 3.8 ॥

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಕರ್ಮಾದಿಬೋಧಕವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವವು ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: ಓಂ ॥ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇರ್ಲಿಂಗಮಾಶ್ಚರಘಃ ॥ ಓಂ ಅರ್ಥಃ 'ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಿಗೆ ವೈದಿಕಪದಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಜಗದ್ವಾಚಕತ್ವವು ಲಿಂಗಂ-ಯುಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಹೇತುವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಆಶ್ಚರಘರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪಕ- ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲಾ ಅನಿತ್ಯಫಲಕ, ತುಚ್ಛಫಲಕವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಹರಿಯು ಸರ್ವದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥನೆಂದೂ ತೋರಿಸಲು ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತತ್ತ್ವದ್ವಾಚಕಪದಗಳಿಂದ ವೇದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಉತ್ಕೃಮಿಷ್ಯತ ಏವಂಭಾವಾತ್ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

** ಓಂ ॥ ಉತ್ಕೃಮಿಷ್ಯತ ಏವಂಭಾವಾದಿತ್ಯೈಡುಲೋಮಿಃ ॥ ಓಂ (1/3/22)

ಉತ್ಕೃಮಿಷ್ಯತಃ । ಏವಂಭಾವಾತ್ । ಇತಿ ॥ ಔಡುಲೋಮಿಃ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ ।

(ಭಾ) ಉತ್ಕೃಮಿಷ್ಯತೋ ಮುಮುಕ್ಷೋಃ ಕರ್ಮಾದಿನಾ ಭಾವ್ಯಂ ಸಾಧನಸಾಧನತ್ವೇನ ।

ಅತಸ್ತದ್ವಕ್ತಿ ಇತ್ಯೈಡುಲೋಮಿರ್ಮನ್ಯತೇ ॥ 22 ॥

"ಉತ್ಕೃಮಿಷ್ಯತಃ" ಬಂಧಾದ್ಯುತ್ಪಾದಮಿಚ್ಛಂತಃ ಮುಮುಕ್ಷೋಃ ಇತಿ ಯಾವತ್, ಭಗವ- ಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಕೇನ ಸಾಧನೇನ ಸಿದ್ಧತಿ? ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ತತ್ಸಾಧನತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚಾಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ -

ಉತ್ಪ್ರಮಿಷ್ಠತಃ ಜ್ಞಾನೇನ ಭಾವಾತ್ = ಸದ್ಭಾವಾತ್ । ಕುತ ಏವಮ್? ಇತ್ಯತಃ ಪುನಃ ಏವಂಭಾವಾತ್ ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಂಡಮ್ । ತದರ್ಥಸ್ತು - ಏವಂ = ರೋಚನಾರ್ಥತ್ವೇನ ಫಲಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದಕವಚನಸ್ಯ ಭಾವಾತ್ = ಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ ॥ ತದ್ವಚನಮುದಾಹೃತಂ ಟೀಕಾಯಾಂ - ರೋಚನಾರ್ಥಂ ಫಲಶ್ರುತಿಃ - ಇತಿ ।

ವೇದೋಕ್ತಮೇವ ಕುರ್ವಾಣೋ ನಿಸಂಗೋಽರ್ಪಿತಮೀಶ್ವರೇ ।

ನೈಷ್ಯಮ್ಯಂ ಲಭತೇ ಸಿದ್ಧಿಂ ರೋಚನಾರ್ಥಾ(ರ್ಥಂ) ಫಲಶ್ರುತಿಃ ॥ ಭಾಗ. 11.3.46..

** ಇನ್ನೊಂದು ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಾದಿವಾಚಕತ್ವವು ಬೋಧಕತ್ವವು ವೇದಕ್ಕಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ ಓಂ ॥ ಉತ್ಪ್ರಮಿಷ್ಠತ ಏವಂ ಭಾವಾದಿತ್ಯೊಡುಲೋಮಿಃ ॥ ಓಂ ಅರ್ಥಃ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿರುವ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಅಂತರಂಗ-ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ಆವಶ್ಯಕವೋ ಹಾಗೇ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಸಂಪಾದಕವಾದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಂಪರೆಯಾ ಸಾಧನತ್ವವು ಅಥವಾ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವವೂ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ (ಅವುಗಳಿಗೂ ಸಂಪಾದ್ಯತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ) ಅವುಗಳಿಗೂ ಆವಶ್ಯಕವು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈದಿಕ ಪದಗಳು ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ವಾಚಕಗಳು ಎಂದು ಔಡುಲೋಮಿ ಆಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ, ನಿಖಿಲಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ, ನಿಖಿಲಜೀವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಫಲವಾಗಿರಬೇಕು ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದಾಯಿತು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು ಫಲ-ವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹುಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರೋಚನಾರ್ಥಂ ಫಲಶ್ರುತಿಃ ಎಂದಿದೆ. ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಃ — ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

ಓಂ ॥ ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಃ ॥ ಓಂ (1/3/23)

ಅವಸ್ಥಿತೇಃ । ಇತಿ । ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಃ - ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ

ರೀತ್ಯಂತರೇಣ ಕರ್ಮಾದಿವಚನಸ್ಯ ಭಗವಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗಂ ದರ್ಶಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ - ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ॥

(ಭಾ.) ಸರ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮನೈವಸ್ಥಿತಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ತದ್ವಚನಮಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಃ ।

ಮುಮುಕ್ಷೋಃ ಕರ್ಮಣಾ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದ್ಯನಿಖಿಲಪದಾರ್ಥಾಧಾರತ್ವೇನ 'ವಿಷ ಸೇತುವರ್ಧಿಧಾ(ಧ)ರಣಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ವಕ್ತುಮಾರ್ಥೇಯಭೂತಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ಭಗವಜ್ಞಾನಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧನಭೂತಂ ವೇದೇನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಾಚಾರ್ಯಾ ಮನ್ಯಂತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಏತಮೇವಾರ್ಥಮಾಹ - ಸರ್ವಮಿತಿ || ಸರ್ವಂ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ಪರಮಾತ್ಮನೈವೈತಮಿತಿ ವಕ್ತುಮ್ | ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದೇವರ್ಚನಂ 'ವೇದೇನ' ಇತಿ ಶೇಷಃ |

"ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾವಹತಪಾಪ್ಯಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕೋವಿಚಿಕ್ಕೋವಿಪಾಶಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ | ಏಷ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏಷ ಭೂತಾಧಿಪತಿರೇಷ ಭೂತಪಾಲ ಏಷ ಸೇತುರ್ವಿಧರಣಃ | ಏಷ ಹಿ ಖಲು ಆತ್ಮಾ ಈಶಾನಃ ಶಂಭುರ್ಭವೋ ರುದ್ರಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವಿಶ್ವ-ಸ್ಯುಕ್ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಾಣೋ ಹಂಸಃ ಶಸ್ತ್ರಾಚ್ಯುತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾರಾಯಣಃ |" - ಮೈತ್ರಾ-ಯಬ್ರಹ್ಮನಿಷತ್ ಆರ. 7/7

- ಏಷ ಭೂತಾಧಿಪತಿರೇಷ ಭೂತಪಾಲ ಏಷ ಸೇತುರ್ವಿಧರಣ ಏಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಸಂಭೇದಾಯ (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಶಾರೀರಬ್ರಾಹ್ಮಣ - 22)

"ವಿಧರಣಃ ವಿಧಾರಣಸಮರ್ಥಃ ಸೇತುರಾಶ್ರಯಃ ಇತಿ | ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ 'ಧೃತೇಶ್ಚ ಮಹಿಮೋಃ-ಸ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತುಪಲಭೇಃ' (ಬ್ರೂ. 1-3-16) - (ಖಂಡಾರ್ಥಃ)

** ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ವೇದದ ಪದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನಕರ್ಮಾದಿವಾಚಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತೆ. ಓಂ || ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸುಃ || ಓಂ ಅರ್ಥಃ 'ಏಷಸೇತುರ್ವಿಧರಣಂ, ಸರ್ವಕಾಮಾಃ, ಸರ್ವಕಾಮಃ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಜಗದಾಧಾರನು, ಸರ್ವಚೇಷ್ಟಕನು. ಸರ್ವಕಾಮಪ್ರವರ್ತಕನು, ಸರ್ವ- ಜಗಜ್ಜನಕನು ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಆಧೇಯವೂ, ಪ್ರೇರ್ಯವೂ, ಪಾಲ್ಯವೂ, ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯವೂ, ಸಂಹಾರ್ಯವೂ, ಆದ ನಿಖಿಲಜಗತ್ತನ್ನು ಆತನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೀಯವಾದ ನಿಖಿಲಕರ್ಮವನ್ನೂ ತತ್ತದ್ವಾಚಕ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಕಾಶಕೃತ್ಸುಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲಾ ಬಾದರಾಯಣರ ಮಾತುಗಳೇ ಆದರೂ ಅಧಿಕಾರಭೇದದಿಂದ ಆ ಶಿಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.

(1) ಜೈಮಿನಿಯ ಮತವು ಪದಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರಿಕ ವಿಷಯವು. (2) ಅದರಲ್ಲೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವೈರಾಗ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾತೃವಿಷಯಕವಾಗಿ ಆಶ್ರರಥ್ಯರ ಉಪದೇಶವಾಗಿದೆ. (3) ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧಕರಾಗಿರುವ ವಿಷಯಕವಾಗಿ ಔಡುಲೋಮಿಗಳು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. (3) ದೇವರನ್ನು ನೋಡುವ ಅರ್ಜುನಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಗದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವರಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಅಪರೋಕ್ಷವಿಷಯಕವಾಗಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸುರು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕಾರಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಉಪದೇಶಬಾಹುಳ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತೆ. (ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಗದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವರಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ-

ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸುರು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ) ಏವಂ ಚ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಪಕ್ಷವೂ ಪದಸಮನ್ವಯ ಪಕ್ಷದಂತೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ವೇದದ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಖಿಲೈರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಖಿಲೈರಪಿ ಚೋಕ್ತಂ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು

(ಪರಿಮಳ)- ಅಖಿಲೈರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ || ಅಖಿಲೈರಪಿತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥಕ-
ಮಪಿಪದಂ ಚ ಧೈಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಧರ್ಮಾದೇರಖಿಲವೇದಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇಽಪಿ 'ತಾ ವಾ
ಏತಾಃ ಸರ್ವಾ ಋಚಃ' ಇತ್ಯೈತರೇಯಭಾಷ್ಯೇ ಸರ್ವವೇದಾಭಿಧೇಯತ್ವಂ ವಾಯೋರಪ್ಯ-
ಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಅಖಿಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ ಅಖಿಲಪದಂ ತದ್ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ನ
ಸ್ಯಾದ್ ವೃಥಾಂ ಚಾಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥಕಮಪಿಪದಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಿನ್ ಸತಿ ತು 'ಪೂರ್ವ-
ಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಜಂ ತು ಶಕ್ರಾಂತಾ ದೇವತಾ ಮತಾಃ' ಇತಿ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ 'ಮಂತ್ರಾದಿವದ್
ವಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಚ ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತಮರುಷಸೂಕ್ತಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತಾದ್ಯನ್ಯತ್ವೇವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾದ್
ಭವತಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕಮ್ ಅಖಿಲಪದಮ್ ||

'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಪಿ ಪದಸಹಿತವಾದ ಅಖಿಲಪದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ-
ವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್ ಇತಿ ಅಖಿಲೈಃ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಂ' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ
ಹೀಗೆ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪರಿಮಳಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಅಖಿಲೈರಪಿ ಇತಿ
ಚ ಉಕ್ತಂ - ಎಂದು ಅಪಿಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ಅಪಿಪದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬ
ಅರ್ಥವಿದೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಯದ್ಯಪಿ ಅಖಿಲವೇದಗಳಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಡದೇ ಇದ್ದರೂ "ತಾ ವಾ ಏತಾಃ ಸರ್ವಾ ಋಚಃ" ಎಂದು ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ
ಸರ್ವವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ ವಾಯುದೇವರಿಗೂ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗೂ
ಅಖಿಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಖಿಲಪದವು ಪ್ರಾಣವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾದೀತು! ಅದೇ ಅಪಿಪದಸಹಿತವಾಗಿ
ಅಖಿಲಪದವಿದ್ದಾಗ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ವ-ಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಜಂ ತು ಶಕ್ರಾಂತಾ
ದೇವತಾ ಮತಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತ ಮರುಷಸೂಕ್ತ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತ ಇದೇ
ರೀತಿಯಾದ ಅನೇಕಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದಷ್ಟೇ
ಅರ್ಥ ಹೊರತು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಆ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್
ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಪಿಪದ ಸಹಿತ ಅಖಿಲಪದವು
ಸಾರ್ಥಕ. ಅಥವಾ 'ಮಂತ್ರಾದಿವದ್ಯಾ ಅವಿರೋಧಃ' (ಬ್ರ.ಸೂ. 3-3-58) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ

ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಯಾ ದೇವತಾಂತರ್ಗತನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

** 'ತಾ ವಾ ಏತಾಃ ಸರ್ವಾ ಋಚಃ ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಸರ್ವೇ ಘೋಷಾ ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಪ್ರಾಣ ಋಚ ಇತ್ಯೇವ ವಿದ್ಯಾತ್'

* (ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ ವೇದಗರ್ಭನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರಚಿತಾ) - ಕಿಂಚ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಸಹಿತತ್ವೇನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ರೂಢಿರೇವಾಹ - ತಾ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ || ತಾಃ ಋಚಃ 'ತಾಸಾಮ್' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಏಕಾ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಕರ್ಮಣಿ ಕ್ರಿನ್ | ವ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಮೇಕಮೇವ | ತತ್ ಕಿಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಾಣ ಏವೇತಿ || ಪ್ರಕೃತ್ವನಯನಾದಿನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ | ಸರ್ವೇ ಅಪಿ ಋಗ್ವೇದಾ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಋಗ್ವೇದಾದೀನಾಂ ವಿಷ್ಣೋಕಪರತ್ವಂ ಕೈಮುತ್ಯೇನಾಪಿ ಸಾಧಯತಿ - ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಇತಿ || ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಅಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ | ತೇಷಾಮಪಿ ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಈಶ್ವರ ಏವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಃ | ಕಿಮು ಋಗ್ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್? ದೇಶಕಾಲಕರ್ಮತದಂಗಾದ್ಯನ್ಯಪರಾಣಾಮಪಿ ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇ ಕಿಮು ಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಾಂ ಋಗ್ವೇದಾನಾಮ್? ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅಪಿ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೋಕಪರತ್ವಂ ಕೈಮುತ್ಯೇನ ಸಾಧಯತಿ - ಸರ್ವೇ ಘೋಷಾ ಇತಿ || ಸಮುದ್ರಾದಿಘೋಷಾಶ್ಚ ಯೇ, ತೇಷಾಮಪಿ ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ, ಕಿಮು ವೇದಾನಾಮ್? ಇತಿ | ತತ್ರ ಋಚಸ್ತು ವಿಶೇಷತೋ ವಿಷ್ಣುತುಷ್ಟಿಕರಾ ಇತ್ಯಾಹ - ಪ್ರಾಣ ಋಚ ಇತಿ || ಏವಕಾರಸ್ತು ಪ್ರಾಣೇ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ | ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಾ ಋಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಚ, ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಭ್ಯಾಂ ಕರ್ಮಾದ್ಯಭಿಧಾಯಕಜ್ಯೋತಿರಾದಿಶಬ್ದಜಾತಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯೋ ಹರಿರಿತಿ ಯುಕ್ತಂ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ | (1.4.2 ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಮ್. 1.4.10 ಸೂತ್ರ)

ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ತಾಃ ಋಚಃ ಅಂದರೆ ಆ ಎಲ್ಲ ಋತ್ಯುಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಯಾರಿಂದರೆ ಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ್ವವಾದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ವಿಷ್ಣುವೇ. ಎಲ್ಲ ಋಗ್ವೇದವೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲದೆ ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಕೈಮುತ್ಯುನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸರ್ವೇ

ವೇದಾಃ' ಎಂದು. ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳೂ ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಆದರೂ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಒಬ್ಬನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇನ್ನು ಋಗ್ವೇದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಕಂಠತಃ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ದೇಶ, ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಅಂಗಗಳು ಬೇರೆಯೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಭಗವತ್ಪರ ಎಂದಾಗ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಳು ಭಗವತ್ಪರ ಎಂದು ಕಂಠತಃ ಹೇಳಬೇಕೇನು?

ಇದೇ ರೀತಿ ಸಕಲವೇದವೂ ವಿಷ್ಣ್ವೈಕಪರ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೈಮುತ್ಯದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ - ಸರ್ವೇ ಘೋಷಾಃ ಎಂದು. ಸಮುದ್ರಾದಿಗಳ ಘೋಷಗಳು ಏನಿವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ದೇವನೊಬ್ಬನೇ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ವೇದಗಳು ಹೇಳದೇ ಇದ್ದೀತೇ? ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಋಷ್ಯಂತ್ರವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಪ್ರಾಣೇ ಋಚಃ ಎಂದು. ಏವಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಾಣೇ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣೇ ಏವ = ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಋಷ್ಯಂತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯತಃ ವೃತ್ತಿ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮಹಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ಗುಡಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಜ್ಯೋತಿಃ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು ಹರಿ ಎಂದಾಗುವುದರಿಂದ ತತ್ಪು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ಮಾರುತನಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ - ಯಾವ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ?

** ತಥೈವ ಸರ್ವನಾಮಾನಿ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ಚ ಮಾರುತೇ |

ನ ತಾವನ್ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೈವ ಮುಖ್ಯತೋಽನ್ಯವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ |

ಮುಖ್ಯತಃ ಸರ್ವನಾಮಾ ತು ವಿಷ್ಣುರೇಕೋ ನ ಚಾಪರಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣಾದಿಶಬ್ದಾಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಹಿ ಮುಖ್ಯತಃ |

ಅನ್ಯವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ವಾಯೌ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರ್ವಿಧೀಯತೇ |

-- ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಹರಿಯಂತೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯೆಂದಲ್ಲ. ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಹೆಚ್ಚು ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ. ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ. ಬೇರಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಆದರೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಇದೆ ಎನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವವಿದ್ಯೆಗಳ ದೇವತೆಗಳು ಯಾರು? - ಋಗ್ವಾಕ್ಯ

** "ದೇವತಾ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ |

ಋತೇ ತತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವತಾ ಶ್ರೀಸ್ತಥಾಽತ್ರ ಚ ||36||

ಋತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಬ್ರಹ್ಮವ ತತಸ್ತೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಚ |

ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಜಂ ತು ಶಕ್ಯಂತಾ ದೇವತಾ ಮತಾಃ - (ಋಗ್ವೇದ)

- ಏವಮ್ ಋಷಿಭಂದಸೀ ಉಕ್ತಾ ದೇವತಾಮಾಹ - ದೇವತೇತಿ || ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ | ಪ್ರಭುರಿತಿ ದೇವತಾತ್ವೋಪಪಾದನಾರ್ಥಮ್ | ತತ್ರ = ಭಗವತಿ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾದಿ-
ವಿದ್ಯಾಃ | ಋತೇ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾನ್ಯಾಸಾಂ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ಶ್ರೀಶ್ಚ ದೇವತಾ | ತಥಾತ್ರ ಚ ಶ್ರೀ-
ದೇವ್ಯಾಮ್ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ವಿದ್ಯಾಃ ಅಂಭ್ಯಣೇಸೂಕ್ತಾದ್ಯಾ ಋತೇನ್ಯಾಸಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವ ದೇವತಾ |
ತತಃ ಪರಂ ಚ ತೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮೇಣೈವ | ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಜಂ
ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವಿದ್ಯಾ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಅನ್ಯಾಸಾಂ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ತು
ಶಕ್ಯಂತಾ ದೇವತಾಮತಾಃ | (ಟೀಕಾ)

- ಋಷಿ ಭಂದಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ದೇವತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾ-
ನಾರಾಯಣನೇ ದೇವತೆ. ಇನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಬೇರೆ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ದೇವತೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಂಭ್ಯಣೇಸೂಕ್ತಾದಿ-
ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ(ವಾಯುವೇ) ದೇವತೆ. ಆದರೆ ನಂತರ
ಉತ್ತಮದೇವತಾಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಿನ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ
ದೇವತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಇಂದ್ರನವರೆಗೆ.

ಪರಮಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅಪಿಃ = ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಅತ್ರ ಅಪಿಪದಸ್ಯ ಯಥಾಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥತಾಯಾಃ ಏವ
ವಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಂದ್ಯತ್ವಹೇತೋರಸ್ಯ ವಂದ್ಯತ್ವಹೇತುವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಹೇತುಭಿಃ 'ನಿಖಿಲ'
ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತೇನ ಸಮುಚ್ಚಯಾಸಂಭವಾತ್ ಪರಮಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಆಹ
- ಅಪೀತಿ || ಆತ ಏವ ಅಪ್ಸರಸಾದ್ವಿನ್ನಕ್ರಮತ್ವಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಅರ್ಥಾಂತರಂ ತಸ್ಯಾಹ ಅಭೀತಿ ||

'ಅಪಿಶಬ್ದಃ ವಂದ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಾ' ಎಂದು ಅಪಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಸಮುಚ್ಚಯ ಅಥವಾ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿ
ಅಪಿಪದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಂದರೆ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್ ಅಪಿ ಅಖಿಲ್ಯೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' - ಎಂದು
ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಸಮುಚ್ಚಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್-ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ
"ಅಖಿಲ್ಯೈರಪಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಮ್" ಎಂಬುದೇ ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ
ಹೇತುವಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ

ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಅಪಿ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಿನ್ನಕ್ರಮತ್ವವನ್ನು ಅಪಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದು.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಅಭಿಪ್ರಾಯವರ್ಣನೆ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ) - ಅತ್ರೇತಿ || ವಾಖ್ಯೇಯತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತಂ ಬುದ್ಧಾವತ್ವೇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮ್ | ಯಥಾಸ್ಥಿತಸ್ಯೇತಿ || ವಕ್ಷ್ಯಮಾಗಭಿನ್ನಕ್ರಮತ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಯಥಾಸ್ಥಿತಸ್ಯೇತುಕ್ತಮ್ | ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥತಾಯಾ ಏವೇತಿ || ಅರ್ಥಾಂತರಸ್ಯಾತ್ರಾನುಪಯೋಗಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಹೇತೋರಸ್ಯೇತಿ || 'ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮತ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಾಧ್ಯೇನೇತಿ || ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಹೇತೂನಾಮಿತಿ ಪೂರಣೀಯಮ್ | ವಿಪರಿಣಾಮೇನ ತೃತೀಯಾಂತಸ್ವೈವಾನುದೃಷ್ಟಿವಾ | ತಥಾ ಚ ತೇಜಾಂ ಯತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ರೂಪಂ ತೇನ ತದಾದಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಮುಚ್ಚಯಾಸಂಭವೋಪಪಾದನಾಯೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್-ವಂದ್ಯತ್ವೇತಿ ಹೇತುಗರ್ಭಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ | ಸಾಕ್ಷಾತ್-ವಂದ್ಯತ್ವಹೇತೋಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತದ್ಧೇತುನಾ ವಂದ್ಯತ್ವರೂಪಸಾಧ್ಯ ವಿವ ಸಮುಚ್ಚಯೋ ಯುದ್ಧತೇ | ನ ತು ಸಾಧ್ಯಾಂತರೇ ತತ್ಸಾಧ್ಯಾಂತರಸಾಧನಸಾಧನೈಃ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಯೋ ಯುದ್ಧತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ಆಪ್ಯತಮತ್ವಸ್ಯ ಯತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯಂ ತೇನ ತದಪಾದಯೇನ ತದಾದಾಯೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಂದ್ಯತ್ವಸಾಧ್ಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಯಃ | ವಂದ್ಯತ್ವ ಇತಿ ಮೂಲಗತಸಪ್ರಮೀಪಾತಾನುಸಾರೇಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯ ಇತಿ ಸಪ್ರಮೀಪಾತಸ್ತು ಸ್ವರಸ ಏವ | ಪರಮಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇತಿ || ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಹೇತೂನಾಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ್ವಾರಾ ಪರಮಸಾಧ್ಯಹೇತುತಾಯಾ ಅಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಂಪರಾಸಾಧಾರಣವಂದ್ಯತ್ವಹೇತೂನಾಂ ವಂದ್ಯತ್ವರೂಪಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ವರಸಾದಿತಿ || ಶ್ರುತಹೇತೌ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಾರಂಪರ್ಯಸ್ಯಾವಿವಕ್ಷಾರೂಪಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಭಿನ್ನಕ್ರಮತ್ವಮಿತಿ | 'ಅಖಿಲೈರಪಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತಿ ಸ್ಥಾನಾಂತರಸಂಬಂಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಸ್ಯ ಭಿನ್ನಕ್ರಮತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚಾಖಿಲವಾಕ್ಯೇಷು ನೈಕಮಪಿ ಅನ್ಯಪ್ರಾಪಕಂ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪಾ | ವಿತಚ್ಚ ಪ್ರಾಗೇವ ವಿದ್ಯತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಅತ್ರ ಎಂದು ಈಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಯಾವುದಿದೆಯೋ ಅದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಥಾಸ್ಥಿತಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಭಿನ್ನಕ್ರಮತ್ವವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ-

ಸಲು. ಬೇರೆ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮುಚ್ಚಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ಹೇತು ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್-ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮತ್ವ - ಎಂದರ್ಥ.

'ಸಾಕ್ಷಾತ್-ಸಾಧ್ಯೇನ' ಎನ್ನುವುದರ ಜೊತೆಗೆ 'ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಹೇತೂನಾಂ' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಹೇತುಭಿಃ' ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಂಕಪದವನ್ನು ವಿಪರಿಣಾಮಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಂದರೆ ಪಷ್ಯಂತವಾಗಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಹೇತೂನಾಂ ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕು.

ಹಾಗಾಗಿ ಆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳಾದ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಾಧ್ಯವೇನಿದೆಯೋ ಅರ್ಥಾತ್ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸಮುಚ್ಚಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು 'ಸಾಕ್ಷಾತ್-ವಂದ್ಯತ್ವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಸಾಕ್ಷಾತ್-ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ 'ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮತ್ವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ವಂದ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮುಚ್ಚಯಕೂಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಸಾಧ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಧ್ಯದ ಸಾಧನದ ಸಾಧನದೊಂದಿಗೆ ಸಮುಚ್ಚಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ, ಆಪ್ಯತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್-ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರ ಉಪಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕತ್ವ ಇಲ್ಲ ಎಂದು. 'ವಂದ್ಯತ್ವೇ ಇತಿ' ಎಂಬ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಮೀಪಾಠವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಸಪ್ತಮೀ ಪಾಠವಂತೂ ಸ್ವರಸವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಪರಮಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯ ಎಂದರೆ, ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಮುಂತಾದ ಹೇತುಗಳಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಮುಖಾಂತರ ಪರಮಸಾಧ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್-ಪರಂಪರಾಸಾಧನವಾದ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವುಗಳಿಗೆ ವಂದ್ಯತ್ವರೂಪಸಾಧ್ಯಸಮುಚ್ಚಯ-ಕೋಸ್ಮರ ಎಂದರ್ಥ. ಅಸ್ವರಸ ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತವಾದ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹಾಗೂ ಪಾರಂಪರ್ಯವು ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಭಿನ್ನಕ್ರಮೇಣ ಅನ್ವಯ ಎಂದರೆ ಯಥಾಶ್ರುತ-ಸ್ಥಾನಸಂಬಂಧಂ ವಿಹಾಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಸ್ವಸಂಬಂಧಃ. 'ಅಖಿಲೈರಪಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ

ಅಖಿಲಪದದೊಂದಿಗೆ ಅಪಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಎಂದು. ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯ-
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ವಾಕ್ಯವು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಕಾಯ ಕಥ್ಯತೇ

(ಶ್ರೀನಿಧಿತೀರ್ಥೀಯ)- ನಾರಾಯಣಪ್ರತಿಪತ್ತಂಗತಯಾ ಇತಿ || ತದುಕ್ತಮ್ - 'ಚರಿತಂ
ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ತು ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಕಾಯ ಕಥ್ಯತೇ' (ಮ.ಭಾ.ಅ.ನಿ.2-129) ಇತಿ | ರಾಜಸಂಬಂಧಿ-
ರಾಜಾದ್ಯುತ್ಕರ್ಷವರ್ಣನಸ್ಯ ತದುತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವದರ್ಶನಾತ್ |

ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿರುವುದು ನಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗ-
ವಾಗಿ. ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಲ್ಲ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣಾರ್ಹ -
'ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತುದ್ವೇಕಕ್ಕಾಗಿ ವೈಷ್ಣವರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು' ಹಾಗಾಗಿ ವೈಷ್ಣವರು
ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿರುವುದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತಿಪತ್ತಂಗವಾಗಿ. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ
ಬೇರೆ ಸಾಮಂತರಾಜರುಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವರ್ಣನೆಯು ರಾಜನ ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ-
ರುವಂತೆ.

ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಸದಾಪದಸ್ಯ ತಮಪಶ್ಚ ಪ್ರಯೋಜನಮವಧೇಯಮ್

(ಪರಿಮಳ) - ಪೂರ್ವವದಿತಿ || ಪೂರ್ವತ್ರ ಅನಯೋರ್ಯತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಂ ತದತ್ರ
ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಸಾರ್ಥಃ | ಕಿಂತು ಯಥಾ ಅನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವೇದೈಕದೇಶಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಾದೇಃ
ಪ್ರಾಣಾದೇಶ್ಚ ಅಧಿಕೃತತ್ವವಾರಣಾಯ 'ಅಪ್ಯತಮಮ್' ಇತಿ ತಮಪಶ್ಚಪ್ರತ್ಯಯೋಽಖಿಲಾದಿಪದಂ
ಚ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರಾಪಿ ಧರ್ಮಾದೇಃ ಪ್ರಾಣಾದೇಶ್ಚ ಪ್ರಿಯತ್ವಮೇವ, ನ ತು ಪ್ರಿಯತಮತ್ವಮ್ |
ತದಪಿ ಧರ್ಮಾದೇರ್ಭಗವತ್-ಪ್ರತಿಪತ್ತಂಗತ್ವದರಾಯಾಮ್ | ಕಾಮೃತಾದಶಾಯಾಂ ತು
ಪ್ರಿಯತ್ವಮಪಿ ನಾಸ್ತಿ | ಪ್ರಾಣಾದೇರ್ಭಗವದಂಗತ್ವೇನ್ನೇವ ಪ್ರಿಯತ್ವಂ ನ ತು ಸ್ವತಃ | ತಥಾ ಚ
ತಯೋಃ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರಿಯತ್ವವಾತ್ಮೇಽಪಿ ನ ತಯೋರ್ನದ್ವೈತ್ಯಪ್ರಯೋಜಕೇತ್ವತ್ವಮ್ | ಅನಾದ್ಯ-
ನಂತಕಾಲಮತಿಶಯೇನ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಿಯತ್ವರೂಪನಮ್ನತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಮಿಪ್ಪತ್ತಂ ನಾರಾ-
ಯಣಸ್ತೈವ | ಅತಃ ತಸ್ಯೈವ ನತಿರಿತಿ ದ್ವೈತನಾಯ 'ಸದಾ' ಇತಿ 'ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತಿ
ಚೋಕ್ತಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

'ಇಪ್ಪತ್ತಪ್ರದರ್ಶನಂ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ ಇತಿ' ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಸದಾಪದಸ್ಯ
ತಮಪಶ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮವಧೇಯಮ್ - ಎಂಬ ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ 'ಅಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಖಿಲ ಹಾಗೂ ಅಪಿ ಪದಗಳಿಗೆ

ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆಯೋ ಅದೇ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬರ್ಥಬರುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಒಂದೆ ಹೇಗೆ ತಮಪ್ರತ್ಯಯ ಹಾಗೂ ಅಪಿಪದಸಹಿತ ಅಖಿಲಪದವು ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಂಗತಯಾ ವೇದೈಕದೇಶಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರಾಧ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧಿಕೃತರು ಎಂದು ವಾರಣೆ ಮಾಡಲು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆಯೋ, ಅಂತಹವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ವವಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಷ್ಟತ್ವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸದಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರಿಯತಮಮ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಪ್ರಿಯತಮವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದೂ ಕೂಡ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆ ಅಂಗ ಎಂಬ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಿಯ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅವುಗಳೇ ಕಾಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯತ್ವವು ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಭಗವದಂಗವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಿಯ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲಾದರೂಮ್ಮ ಧರ್ಮಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಇಷ್ಟತ್ವ ಅವರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಇಷ್ಟತ್ವಂ ನಾಮ ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಂ ಅತಿಶಯೇನ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಿಯತ್ವಮ್'. ಪ್ರಿಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟತ್ವ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಿಯತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಿಯತ್ವವಲ್ಲ. ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲದವರೆಗೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬೇರೆಯದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗದೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಿಯವೋ ಅದೇ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು. ಅದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನೇ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ.

ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ - ದಲಕೃತ್ಯವಿಚಾರ

(ಯಾದುಪತ್ಯ) - ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಇತಿ || ಇಷ್ಟತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸ್ವಕ್-ಚಂದನಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ, ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಂ ಚ ತಮುಬರ್ಥಭೂತೇ ಸುಖೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ; ಅತಃ - ಸದೇತಿ || ವೈಷಯಿಕಸುಖಂ ಚ ನ ಸದಾ ಇಷ್ಟಮ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನನ್ನೇದಮಪಿ ಋಷ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪಸುಖೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ಅತೋ ಮಮೇತಿ || ನ ಚೈವಂ ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯೇವಾಪ್ನಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್; ತಥಾ ಚ ಮಮೈಕಾಂತಿನಃ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್, ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಹೇತುದ್ವಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ಅತೋ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕಾ ಇತಿ; ಭಾರತ್ಯಾದಾವಪಿ ಗತತ್ವಾತ್, ಪ್ರಿಯತಮತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಚ ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ತಸ್ಯಾ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯೈವ ಪ್ರಿಯತ್ವಾದಿತಿ ಧೈಯಮ್ |

'ಪ್ರಿಯಂ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವಕ್ ಚಂದನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ (ಹಾರ-ಗಂಧ) ವ್ಯಭಿಚಾರ ಅವು ಪ್ರಿಯ-

ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಂ' ಎನ್ನಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಸ್ವ-ಚಂದನಾದಿಗಳು ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬೇಕಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಬಂದರೂ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವ ಬರಲಿಲ್ಲ. ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಖದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ. ಸುಖವು ಬೇರೆಯದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಯಸುವುದಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತಾನೇ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವವಿದೆ. ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷ ಬಂತು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಸದಾ' ಪದ. 'ಸದಾ'ಪದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಸ್ವಚಂದನಾದಿವಿಷಯಜನ್ಯಸುಖವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಷ್ಟವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಸ್ವರೂಪ-ಸುಖದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಅದು ಸದಾ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಮಮ' ಎನ್ನಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಸುಖದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ವವು ಸದಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತ್ನಾತ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಿ ತಮಪ್ರತ್ಯಯ ಬೇಡ. ಯಾವುದೇ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಹೇತುಗಳು ಎರಡು. ಮಮ ವಿಕಾಂತಿನಃ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತ್ನಾತ್, ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮತ್ನಾತ್ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ವಿಕಾಂತಭಕ್ತನಾದ ನನಗೆ ನಾರಾಯಣ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧ. ಭಾರತೀದೇವಿಯಲ್ಲೂ 'ಮಮ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತ್ವ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾರತೀದೇವಿಯು ಅನ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಿಯಳು. ಅನನ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಲ್ಲ.

ಯದ್ವಾ ನಾನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಣಾಮೋ ಯುಕ್ತಃ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಸುಧಾ - ಯದ್ವಾ, ನಾನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಣಾಮೋ ಯುಕ್ತಃ । ನ ಚಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಂ ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಮಿತ್ಯತೋ ವಿಭವಾದನೇಕಾನಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯನೇನೋಚ್ಯಂತೆ । ತತ್ರ ನಿಖಿಲೇತ್ಯನೇನ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಮ್, ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಮ್, ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಚೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರಿಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನಿ । ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೈಕಮ್ । ಆಪ್ಯತಮಮಿತ್ಯನೇನ ವೇದಾದಿಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಮ್ । ಅಸ್ಯೇತ್ಯನೇನಾಶೈ । ಅಶೇಷೇತ್ಯನೇನ ಮುಖ್ಯವನ್ದ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ಅಶೇಷಾದ್ ವಿಶೇಷೇಣ ವನ್ದ್ಯಮಿತಿ । ಸದೇತ್ಯನೇನ ಪರಮಪ್ರೇಮಯುಗ್ಮತ್ವಮ್ । ತಸ್ಯಾನಾನುಭಾವಿಕತ್ವಾದಸಮ್ಮವಮಾಶಾಂಕ್ಯ ಸದಾ ಮಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರ-ಕಾಲಮಿದಮಾನುಭಾವಿಕಂ ಮಮ ತು ಸದೇತಿ । ಅಪಿಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ ।

ಯದ್ವಾ - ಅಥವಾ, ಅನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ - ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ, ಪ್ರಣಾಮಃ - ನಮಸ್ಕಾರವು, ನ ಯುಕ್ತಃ - ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣಮಂತರೇಣ - ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದೆ, ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಂ - ವಸ್ತುವಿನ ನಿಶ್ಚಯವು, ನ ಚ - ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯತಃ - ಎಂಬುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ವಿಭವಾತ್ - ವೈಭವ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ನಾರಾಯಣಸ್ಯ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ಅನೇಕಾನಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ - ಅನೇಕ-ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಅನೇನ - ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ, ಉಚ್ಯಂತೇ - ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ತತ್ರ - ಪ್ರಥಮಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ, ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯನೇನ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ, ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಂ, ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಂ, ಸ್ವತೋ-ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಚ ಇತಿ - ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ ಹಾಗೂ ಸ್ವತೋಗುಣೈಕದೇಹತ್ವ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ವಕ್ತೃವಿನ ಇಚ್ಛೆಯು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ - ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಉದಿತಾನಿ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - "ನಿದೋಷವಮ್" ಇತ್ಯನೇನ - ನಿದೋಷಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ. ಏಕಮ್ - ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವು (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ). "ಆಪ್ಯತಮಂ" ಇತ್ಯನೇನ - ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ, ವೇದಾದಿಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ - ಅಖಿಲವೇದಾದ್ಯ-ರ್ಥತ್ವಂ ಚೇತಿ - ವೇದಾದಿಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಖಿಲವೇದಾದ್ಯಾರ್ಥತ್ವ - ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಯಂ - ಎರಡುಲಕ್ಷಣಗಳು.

"ಅಸ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನ - ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ, ಅಷ್ಟೌ - ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು. "ಅಶೇಷ" ಇತ್ಯನೇನ - ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ - ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ, ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವಂ - ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು, ಉಕ್ತಂ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಶೇಷಾತ್ - ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ, ವಿಶೇಷೇಣ - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ವಂದ್ಯಂ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವವನು, ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

"ಸದಾ" ಇತ್ಯನೇನ - ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ, ಪರಮಪ್ರೇಮ-ಯೋಗ್ಯತ್ವಂ - ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು. ತಸ್ಯ - ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವದ, ಅನಾನುಭವಿಕತ್ವಾತ್ - ಅನುಭವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸಂಭವಮಾಶಂಕಾ - ಲಕ್ಷಣವು ಕೂಡದಿರುವುದನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ, "ಸದಾ ಮಮ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ - ಸದಾ ಮಮ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ - ಆಚಾರ್ಯರೆರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಿಗಾದರೂ ಕೂಡ, ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಂ - ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಬಂದ ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇದಂ - ಇದು, ಅನುಭಾವಿಕಂ - ಅನುಭವ-

ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥ ಟಿಪ್ಪಣೀಸಹಿತಾ

ಸಿದ್ಧವಾದುದು (ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ), ಮಮ ತು ಸದಾ ಇತಿ - ನನಗಾದರೋ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. "ಅಪಿ"ಶಬ್ದ: - ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ - ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಸಾರ - ಮಂಗಳಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು. ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಾಗ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದು. ಅದಾದರೆ ಮಾತ್ರ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಸರಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಸಿಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ ವಸ್ತುವಿನ ನಿರ್ಧಾರ ಅಶಕ್ತ

ಕಮ್ಬಾ - ನಾನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯೇತಿ || 'त्वत्तोऽहमपकृष्टो मत्तस्त्वमुत्ಕृष्टः' इत्यनु-
सन्धानपूर्वकत्वात् प्रणामस्य, वस्तुस्वरूपनिर्धारणाभावे प्रणामो न युक्त इति
भावः । न चान्तरेणेति || लक्षणज्ञानं विनेतरव्यावृत्ततया वस्तुनिर्धारणं नेत्यर्थः ।
कारणानीति || वस्तुनिर्धारणद्वारा अभिवादाने प्रणामे कारणानीत्यर्थः ।
'विभवादानेकानि' इति पाठे विभवादेश्वर्याल्लक्षणदारिद्र्याभावादानेकानीत्यर्थः ।
त्रीणीति || समुदितस्यैकलक्षणत्वे व्यर्थविशेषणत्वप्रसङ्गादिति भावः । एवमुत्तरत्रापि
द्रष्टव्यम् । निर्दोषमित्यनेनेति || निर्दोषमित्यनेनैकं लक्षणमुदितमित्यन्वयः । न च
वाच्यं निर्दोषपदेन दोष्यन्यत्वं दोषसंसर्गाभाववत्त्वं चेति लक्षणद्वयमुदितमिति वक्तुं
शक्यत्वात् कथमेवमुच्यत इति । 'निर्गता दोषा यस्मात् स निर्दोषः' इति
दोषसंसर्गाभावस्यैव प्रतीतेः । न चैवमपि दोषसंसर्गाभावस्य प्रागभावध्वंसरूपत्वे
ब्रह्मण्यसम्भवः, अत्यन्ताभावरूपत्वे तु प्रामाणिकस्य तदसम्भव इति वाच्यम् ।
स्वानुयोगिकदोषप्रतियोगिकसंसर्गविशेषात्यन्ताभाववत्त्वस्य निर्दोषपदेन विवक्षित-
त्वादिति ||

"ನಾನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಣಾಮೋ ಯುಕ್ತಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರವು ನಿನಗಿಂತ ನಾನು
ಆಪಕ್ಯಷ್ಟ, ನನಗಿಂತ ನೀನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾದ್ದರಿಂದ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪದ
ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಣಾಮವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. "ನ ಚಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಂ

ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಮ್" - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ, 'ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಾದ ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾರಣಾನೀತಿ || ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರವಾಗುವ ಮುಖಾಂತರ ಮಾಡುವ ಅಭಿವಾದಸಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಎಂದರ್ಥ. "ವಿಭವಾದನೇಕಾನಿ" ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ವಿಭವಾತ್ ಅಂದರೆ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕವಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ. **ಶ್ರೀಣಿ ಇತಿ** || ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹ ಎಂಬ ಸಮುದಾಯವು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಾದಲ್ಲಿ ಏಕ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಮುಂದಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. **ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನ ಇತಿ** || ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ದೋಷ್ಯಸೃತ್ಯ ಹಾಗೂ ದೋಷ-ಸಂಸರ್ಗಾಭಾವವತ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಿರ್ಗತಾಃ ದೋಷಾಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ' ಯಾರಿಂದ ದೋಷಗಳು ಹೋಗಿವೆಯೋ ಅವನು ಎಂದು ಅಶ್ವಯಸಿದರೆ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವವೇ ತೋರುವುದು. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೂ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಾಭಾವವು ದೋಷದ ಪ್ರಾಣಭಾವರೂಪ ಅಥವಾ ಧ್ವಂಸರೂಪವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷ. ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಸ್ವರೂಪವಾದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆತ್ಮಂತಾಭಾವದ ಅಸಂಭವ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸ್ವಾನುಯೋಗಿಕ-ದೋಷಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ-ಸಂಸರ್ಗ-ವಿಶೇಷಾತ್ಮಂತಾಭಾವ-ವತ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ದೋಷ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದೀವಿ.

ಕಾರಣಾನಿ ಎಂಬ ಪಾಠ

ವ್ಯಾ.ವಿ. - ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣಾನಿ ಇತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಂಬಾಲೂರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು 'ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣದ್ವಾರಾ ಅಭಿವಾದನೇ ಪ್ರಣಾಮೇ ಕಾರಣಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ' ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸುಧಾಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಕಾರಣಾನಿ' ಎಂಬ ಪದವಿದ್ದು ಈಗ ನಮಗೆ ಅನೇಕ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸುಧಾಮೂಲದ ಪಾಠ ಹೀಗಿರಬೇಕು - "ನಚಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಂ ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಮಿತ್ಯತಃ ಕಾರಣಾನ್ಯನೇಕಾನಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಅನೇನ ಉಚ್ಯಂತೇ". ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ 'ವಿಭವಾದನೇಕಾನಿ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥ

"ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ" ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥ ಇದು - ನಿರ್ದೋಷ-

ಪದದಿಂದ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಭಾವವು ಅಭಿಪ್ರೇತ. ಸಂಸರ್ಗಭಾವವು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಭಾವವು ಪ್ರಾಗಭಾವದಿಂದಾದರೆ ಅನಾದಿ ಸಾಂತಃ ಪ್ರಾಗಭಾವಃ - ಎಂದಿರುವಂತೆ ಒಮ್ಮೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಪ್ರಾಗಭಾವದ ನಾಶವಾಗಿ ದೋಷಸಂಸರ್ಗದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ದೋಷಸಂಸರ್ಗಭಾವವೆಂದರೆ ದೋಷಗಳ ಪ್ರದ್ವಂಸ ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸತ ವಿವ ದ್ವಂಸಃ - ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಮೊದಲು ಇದ್ದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ನಾಶ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದೋಷದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದೀತು. ಇನ್ನು ಅತ್ಯಂತಾ- ಭಾವವೆಂದು ದೋಷಸಂಸರ್ಗಭಾವ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ - ಎಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ದೋಷಸಂಸರ್ಗವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅಭಾವವು ಸಂಸರ್ಗಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ಯಂತಾಭಾವವಲ್ಲ ಹೊರತು ಸಂಸರ್ಗ- ವಿಶೇಷಾತ್ಯಂತಾಭಾವ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವಾನುಯೋಗಿಕದೋಷಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷಾತ್ಯಂತಾ- ಭಾವವೆಂಬುದು ದೋಷಸಂಸರ್ಗಭಾವಪದವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಪದದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇವನು ಅನುಯೋಗಿ. ದೋಷಗಳು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ - ಅನುಯೋಗಿಗಳುಳ್ಳ ಸಂಸರ್ಗವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದರ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ಅನು- ಪಪತ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಗಿರಿ ಆಚಾರ್ಯರು - 'ನಿದೋಷಪತ್ತಂ' ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ನಿರಾದಯಃ ಕ್ರಾಂತಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪಂಚಮ್ಯಾ" ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ನಿಷ್ಪ್ರಾಂತಃ ದೋಷೇಭ್ಯಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಥವಾ ನಿರ್ಗತಾಃ ದೋಷಾಃ ಯಸ್ಮಾತ್ - ಎಂಬುದಾಗಿಯಾದರೂ ಸಮಾಸ- ಮಾಡಿದಾಗ ದೋಷಪ್ರಾಗಭಾವ ಅಥವಾ ದೋಷದ್ವಂಸವು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷಾತ್ಯಂತಾಭಾವವನ್ನೇ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳ ಸಂಸರ್ಗವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಉತ್ತರ. -

“ಭಗವದನುಯೋಗಿಕದೋಷಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಸರ್ಗವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯ” - ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷಣತ್ರಯೋಕ್ತಿಯು ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಕ

(ಪರಿಮಳ)- ನನು ನಮೃತ್ತಪ್ರಯೋಜಕವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಅಧಿಕೃತತ್ವಾದೇರಿವ ಏಕೇನ ವಿಶೇಷಣೇನಾಪಿ ಉಕ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯೋಕ್ತಿಃ ನಿರ್ಬಿಜಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯದ್ವಾ ಇತಿ || ವೈಯರ್ಥ್ಯ- ನಿರಾಸಾಯ ಉಕ್ತಮ್ - ವಿಭವಾದಿತಿ || ಐಶ್ವರ್ಯಾಧಿಕ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನ = ಆದ್ಯ- ಪದ್ಯೇನ | ಸ್ವತಃ ಇತಿ ಶ್ರೀಮುಕ್ತಯೋರ್ವ್ಯುದಾಸಾಯ |

ಯದ್ವಾ - ಈ ಸುಧಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ರಾಯರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಅಲ್ಲ! ನಮೃತ್ತಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು ಮೂರು. ಇಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನು ಇಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ‘ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ’ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನು ‘ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ’ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ವವನ್ನು. ಅದೇ ರೀತಿ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಒಂದೇ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾತ್ ‘ನಿಖಿಲ-ಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ’ ಅಥವಾ ‘ನಿರೋಷಂ’ ಅಥವಾ ‘ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿಂದ’ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಿಂದಲೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಮೂರನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷ-ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಯದ್ವಾ ನ ಅನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ” ಎಂಬ ಸುಧಾ ಮೂಲವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಹಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ವಿಭವಾತ್’ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ವಿಭವ ಎಂದರೆ ಅಧಿಕ ಐಶ್ವರ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಭಗವಂತನ ಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ‘ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯನೇನ’ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅನೇನ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಖಿಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಕಿಂತು ‘ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ’ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಎಂದು. ‘ಸೃತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ’ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವು ಶ್ರೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತರುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಲು ಇದೆ.

ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಭೂತನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

(ದಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಏವಂ ‘ನಮಾಮಿ’ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮುಚ್ಚಿಷ್ಟಪ್ರತೀತಿಯಾವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥ-

ನಮೃತ್ಪೋಷಪಾದಕತಯಾ 'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯಾದಿನಿ ನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣಾನೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ, ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಭೂತನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಹೇತುಲಕ್ಷಣಪರತಯಾಽಪಿ ತಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ - ಯದ್ವೇತಿ ||

ಅತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಪದಯೋಃ ಅನ್ಯತರವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪಾತಾತ್, ತದ್ಗರ್ಭ-
ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಪರತ್ವೇ ಗುಣಾನಾಂ ದೇಹವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಾವೇನ
ದೇಹಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕಾಽನುದಯೇಽಪಿ ಏಕಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪಾತಾದ್; ಗುಣಾನಾಂ ನಾರಾ-
ಯಣವಿಶೇಷಣತ್ವಂ, ಗುಣಪದಾವೃತ್ತಿಂ, ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ ವಿವಕ್ಷ್ಯತ್ವಾ ತ್ರೀಣಿ
ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾನೀತ್ಯಾಹ - ತತ್ರೇತಿ ||

'ನಮಾಮಿ' ಎನ್ನುವ ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹೃತವಾದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಹೋಚ್ಚರಿತವಾದ
ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಗೆ ನಮೃತ್ತ್ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ಮತ್ವ. ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಲು
'ನಿಖಿಲ' ಮುಂತಾದವು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇದುವರೆಗೆ
ಮಾಡಿದರು. ಇದೀಗ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಂತಪದದ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು 'ನಿಖಿಲ' ಮುಂತಾದವುಗಳು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಯದ್ವಾ
ನ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇಲ್ಲಿ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬುದು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಾದರೆ ನಿಖಿಲ,
ಪೂರ್ಣ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಇನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಖಿಲಪದ-
ಘಟಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣ, ಹಾಗೆ ಪೂರ್ಣಪದಘಟಿತಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ
ಗುಣಗಳು ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದರೆ ಆಗ ಯದ್ಯಪಿ ದೇಹಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗದೇ ಇರಬಹುದು.
ಆದರೆ ಏಕಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾದೀತು। ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೇಹವು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ
ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು.
ಗುಣಪದದ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು
ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೂರು
ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ತತ್ರ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ
ಇತ್ಯನೇನ" ಎಂಬ ಸುಧಾಭಾಗವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಲಕ್ಷಣಪರತ್ವೇನಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ಆನಂದ) - ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕ-ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ-ಅಧಿಕೃತತ್ವ-ಇಷ್ಟಪೋಷಪಾದಕತ್ವೇನ ಏತಾನಿ
ವಿಶೇಷಣಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಅಥನಾ ಲಕ್ಷಣಪರತ್ವೇನಾಪಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಯದ್ವೇತಿ ||

ಯದ್ವಾ - ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಭಗವಂತನು ವಂದ್ಯನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಇದೀಗ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಯದ್ವಾ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ವಿಭವಾತ್ ಎಂದರೇನು?

(ಆನಂದ) - ನನು ಏಕೇನ್ಯವ ಲಕ್ಷಣವಚನೇನ್ಯವ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಸಂಭವಾತ್ ಅನೇಕೇಷಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆದ - ವಿಭವಾದಿತಿ || ಜ್ಞಾನಾಧಿಕ್ಯಾದಿ-ರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಲ್ಪಜ್ಞೇನ ಖಿಲು ಏಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ, ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ ತು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದನೇಕಲಕ್ಷಣವಚನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಏಕತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಕಥಮನೇಕಾನಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ವಿಭವಾದಿತಿ || ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿರೂಪೈಶ್ವರ್ಯವತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವತ್ತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಾನಿ ಯುಕ್ತಂತ ಇತಿ ||

ವಿಭವಾತ್ - ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ - ವಿಭವಾತ್ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ - ಜ್ಞಾನಾಧಿಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ವಿಭವ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು - ಅಲ್ಪ-ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಿಭವಾತ್ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಭವಾತ್ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ - ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು. ತಥಾ ಚ - ವಿಭವ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಮಹತ್ವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ಯಥಾ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ತಥಾ ಲಕ್ಷಣಕಥನಮ್

(ಆನಂದ) - ನನು ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣೇನ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಮ್ |

ತತ್ರ ಪೂರ್ಣನಿಖಿಲಪದಯೋರ್ವೈರ್ಯಥ್ಯಮ್ । ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಸ್ಯ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಪಾ
ಲಕ್ಷಣತ್ವಸಂಭವಾತ್ ಇತ್ಯತೋ ಯಥಾ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ತಥಾ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಾಹ - ತತ್ರೇತಿ ॥
ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯ ಅಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಂ 'ಸ್ವತ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ
ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ ।

ತತ್ರ ನಿಖಿಲಗುಣ ಇತ್ಯನೇನ - 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ
ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹತ್ವ ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ
ಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ನಿಖಿಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳು ವ್ಯರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ, ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ ಅಥವಾ
ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರೆ,
ಇದನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ತತ್ರ
ಎಂಬುದಾಗಿ. ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಎಂಬುದು ಈ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಿಗುವ ಮೂರನೆಯ
ಲಕ್ಷಣ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯದೇವಿಯಿಲ್ಲ ಈ
ಲಕ್ಷಣಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಅವಳಲ್ಲಿ
ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಎಂದರೆ ವಕ್ತುರಿಚ್ಛಾಭೇದೇನ ಎಂದರ್ಥ

(ಆನಂದ) - ನನ್ನತ್ತ ಏವಂ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೋ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ -
ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನೇತಿ ॥ ವಕ್ತುರಿಚ್ಛಾಭೇದೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ
ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಲಾಭವು ಹೇಗೆ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ನಮಗೆ
ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಿವಕ್ಷಾಭೇದ
ಎಂದರೆ ವಕ್ತೃವಿನ ಇಚ್ಛಾಭೇದ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಳುವವನ ಇಚ್ಛೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿ
ಇದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅನೇಕವಾಗುತ್ತವೆ.

ವೇದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳು

(ಆನಂದ) - ವೇದಾದೀತಿ ॥ ಅತ್ರ ಆದಿಪದೇನ ಪುರಾಣಪರಿಗ್ರಹಃ । ಏವಂ ಚ ವೇದ-
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಪುರಾಣಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಮ್ । ನ ಚ ವಾಚ್ಯತೇನ ದೇದ-
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಧರ್ಮಾದಾವಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ
ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತೇನ ದೋಷಾಭಾವಾತ್ ।

ಆಪ್ಯತಮಂ ಇತ್ಯನೇನ ವೇದಾದಿಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ - ವೇದಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಮರಾಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಎರಡುಲಕ್ಷಣಗಳಾಯಿತು. (1) ವೇದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ (2) ಮರಾಣಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ. ಅಲ್ಲ! ವೇದದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ ಎಂದರೆ ವೇದದಿಂದ ವಚನವೃತ್ತಾ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಇದಾದರೋ ಧರ್ಮ-ಪ್ರಾಣ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವೇದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದೇ ವೇದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ಅನನ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದರೆ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವಿಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡದಿರುವ ವಸ್ತು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹೊರಟಿರಬೇಕು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು. ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅನ್ಯ-ಅನರ್ಥನವಾದ ವಸ್ತು ವೇದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹದ್ದು ನಾರಾಯಣನೇ. ಅವನು ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವಿಗೋಸ್ಕರ ವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಲ್ಲ. ಅನ್ಯ ಅರ್ಥನನಾಗದೇ ಸ್ವತಂತ್ರ-ವಾಗಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ

ಎಂಬ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಶಂಕಾ ಹಾಗೂ ಪರಿಹಾರ

(ಆನಂದ) - ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ ಚೇತಿ || ಯದ್ಯಪಿ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರೀದೇವ್ಯಾಮಪಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ತಥಾಪಿ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಪರಮ-ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾ ಸ್ವರವರ್ಣಪದಾದಿರೂಪಾಖಿಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಭಾವೇನ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ಪೂರ್ವಂ ತು ರಮಾಪತಿಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನೇ ರಮಾಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮಸ್ತೀತಿ ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಯಾ ತಥೋಕ್ತಮಿತಿ ನ ತೇನ ವಿರೋಧಃ |

ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ ಚ - ಅಖಿಲವೇದದ ಅರ್ಥ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಲ್ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯವಾದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವರ,ವರ್ಣ,ಪದ, ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಇಡೀ ವೇದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದೇ ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥ ಎನಿಸುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡುವಾಗ ಅಖಿಲವೇದದ ಅರ್ಥವು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜೊತೆಗೆ ರಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿದೆ. ರಮಾಪತಿಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಎಂದಾಗ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟರೂ

ರಮೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಖಿಲವೇದದ ಅರ್ಥವು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಆಶಂಕಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವ ಹೇಗೆ? ಹಾಗೂ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವ ವಿಚಾರ

(ಆನಂದ) - ಕಥಾಮನೇನ ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಶೇಷಾದಿತಿ || ವಿಶೇಷೇಣ = ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿರೂಪವಿಶೇಷೇಣ | ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಪುತ್ರಾದೌ ದೃಷ್ಟತೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಚಾದೃಷ್ಟತೇನ ಅಸಂಭವೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥೇನ 'ಮಮ' ಇತಿ ಪದಮದತಾರಯತಿ - ತಸ್ಯೇತಿ || ತಥಾಽ ಅನ್ಯೇಷಾಮ್ ಅನನುಭಾವಿಕತ್ವಾತ್ ತದಸತ್ಯಲ್ಪನಮೇವ | ಏಕಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವದ್ವದಹಾರಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯತಃ ತತ್ತರಿಹಾರಾರ್ಥೇನ ಸದಾಪದಾರ್ಥಮಾಹ - ಅನ್ಯೇಷಾಮಪೀತಿ || ಅಪಿಶಬ್ದ ಇತಿ || ಅನ್ಯಸ್ತಭಿ-
ವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಅಶೇಷಾದ್ ವಿಶೇಷೇಣ ವಂದ್ಯಮ್ - ವಿಶೇಷ ಎಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಎಂದರ್ಥ.

ತಸ್ಯ ಅನಾನುಭಾವಿ(ಭ)ವಿಕತ್ವಾತ್ - ಪರಮಪ್ರೀತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರೀ ಪಂಡತಿ ಮುಂತಾದವರು. ಹಾಗಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮಪ್ರೀತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಹೇಗೆ? ಇದೆಲ್ಲೂ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಪರಮಪ್ರೀತಿಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ - ಹೌದು. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನು ಪರಮಪ್ರೀತಿಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಬೇರೆಯ ಜನರಿಗೆ ಆ ರೀತಿಯಾದ ಅನುಭವವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಲಕ್ಷಣವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕುರಿತು ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಸದಾ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಎಂಬ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಪರಮಪ್ರೀತಿಯೋಗ್ಯನು ಎಂಬ ಅನುಭವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಆ ರೀತಿಯ ಅನುಭವವು ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.

ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಕಥನದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು?

(ಕುಂಡಲ) - ವಿಭವಾತ್ - ಬಹುಲಕ್ಷಣಸಂಪತ್ತಿದ್ದೋತನಮೇವ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಆತ್ರ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಲಕ್ಷಣಶರೀರಗತವಿಶೇಷಣಾನಾಂ

ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇವ ಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಾದಿದೋಷಾಭಾವಾದಿತಿ
ಭಾವೇನಾಹ - ನಿಖಿಲೇತ್ಯನೇನ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ||

ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯನೇನ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ಸಮುದಾಯವು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ
ಎನಿಸಿದರೆ ಆಗ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿ-
ಹಾರರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು
ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯನೇನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಭವಾತ್ - ಬಹುಲಕ್ಷಣಸಂಪತ್ತು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದೇ ಅನೇಕ
ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ
ನಾರಾಯಣನು ಇತರ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದಿತ್ತು.

ಅಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳು

(ಕುಂಡಲ) - ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದೇರಪ್ತಸಂಖ್ಯಾಕರ್ತೇನ ಪ್ರಾತಿಸ್ಥಿಕತತ್ಕಾರಣಾತ್ಮಾನಾಮಪ್ಯದೃಪ್ತಸಂಖ್ಯಾ-
ಕತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಪೌ - ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಎಂಟಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಹಾಗೆ
ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವ, ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಎಂಟಾಗುವವವು.

ವಿಭವಶಬ್ದದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ನನ್ನೇಕೇನಾಪಿ ಲಕ್ಷಣೇನ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣಸಂಭವಾತ್ ಕಿಮ-
ನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಾ? ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ವಿಭವಾದಿತಿ || ಲಕ್ಷಣದಾರಿದ್ರ್ಯಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅಥವಾ ವಿಭವಾತ್ ಲ್ಲಬ್ಧೋಪನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಪಂಚಮೀ | ವಿಭವಜ್ಞಾನವಪೇಕ್ಷ್ಯ ಇತಿ
ಯಾವತ್ | ವಿಭವೋ ಹಿ ಶುಭತಮಾನೇಕಧರ್ಮವತ್ಸ್ವರೂಪಮೈಶ್ವರ್ಯಮ್ | ತಜ್ಞಾಪನಂ
ಚಾನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಂ ವಿನಾ ನ ಸಂಭವತಿತಿ ಅನೇಕಾನಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವಕ್ತವ್ಯಾ-
ನೀತಿ | ಅಥವಾ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಮೋಕ್ಷೇ ಭವಃ = ವಿಭವಃ = ಮೋಕ್ಷಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಹೇತು
ಪಂಚಮೀ | ಮೋಕ್ಷನಿಮಿತ್ತಮ್ | ಮೋಕ್ಷೋ ಹಿ ಗುಣಪೂರ್ಣಾತ್ವದೋಷದೂರತೃಜಗ-
ಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯನೇಕಧರ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯ ಇತಿ, ತದರ್ಥಮನೇಕಾನಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನಿ
ವಕ್ತವ್ಯಾನೀತಿ |

ವಿಭವಾತ್ - ಲಕ್ಷಣದಾರಿದ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ವಿಭವಾತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಭವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ವಿಭವ-
ಜ್ಞಾಪನಂ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಭವ ಎಂದರೆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅನೇಕ
ಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳ ಉಕ್ತಿಯ ಪ್ರಯೋಜನ.
ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅವನ ವಿಭವವು ಅರ್ಥಾತ್ ಶುಭತಮವಾದ
ಅನೇಕ ಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ವಿಭವ ಎಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟ; ಭವ: ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಶೇಷವಾದ ಸ್ಥಾನ. ಅಂದರೆ
ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಭವಾತ್ ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಷೋಸ್ಕರ ಎಂದರ್ಥ. ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ,
ಮೋಕ್ಷವಾದರೋ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ದೋಷದೂರತ್ವ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ
ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅನೇಕ
ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನಿ - ಎಂಬುದರ ವಿಚಾರ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನೀತಿ || ಪೂರ್ವಯೋಜ-
ನಾಯಾಮಸ್ಯ ಹೇತೂಪಪಾದಕವಿಶಿಷ್ಟ-ವಿಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ 'ಗುಣ'-
ಪದಸ್ಯ ತತ್ರ ದೇಹಮಾತ್ರವಿಶೇಷಗತ್ವವಿವಕ್ಷಾ | ಅತ್ರ ತು ಧರ್ಮತ್ರಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಸ್ಯ ಅಭಿ-
ಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ ನಾರಾಯಣದೇಹೋಭಯವಿಶೇಷಗತ್ವವಿವಕ್ಷಾ | ವಿವಂ ವಿಶೇಷಗ-ವಿಶೇಷ್ಯ-
ಭಾವವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಅನೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನೀತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |
ಇದಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ | ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನೀತಿ ||

ನನು ತಥಾಪಿ 'ನಿಖಿಲೇ'ತ್ಯನೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನಿ ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್ | ಆದ್ಯಯೋ-
ರ್ಧ್ವಯೋರ್ನಿರ್ದಯಪ್ರತ್ಯೇನ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಿ ಚರಮಸ್ಯ ರಮಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತೇ: ತದಸಂಭವಾತ್ |
ಯದಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಾಯ 'ಸ್ವತ:' ಇತಿ ವಿಶೇಷಗಮಪಾದೀಯತೇ ತದಾ ಸ್ವತೋ
ಗುಣವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವತೋ ಗುಣದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಾ ಲಕ್ಷಣಸಂಭವೇನ ಶೇಷವೈಯರ್ಥಮಿತಿ ಚೇನ್ನ |
ವಿವಕ್ಷಾವಿಶೇಷಸದ್ಭಾವಾತ್ | ತಥಾಹ - ನಾತ್ರ ಮೂಲಕೃತಾ ಗುಣೈಕದೇಹಪದೇನ ಸ್ವತೋ
ಗುಣೈಕದೇಹಪದತೋ ಗುಣೈಕದೇಹಸಾಧಾರಣಂ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಮಾತ್ರಂ ಲಕ್ಷಣತಯಾ
ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ಯೇನ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತದಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿಂತು ಗುಣೈಕದೇಹಪದಸ್ಯ
ನಿರುಪಪದತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾನ್ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ

ನ್ಯಾಯಾಚ್ಛ ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಮೇವ ತಥಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ತಥಾ ಚ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನ ವಾ ಶೇಷವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ।

ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಉದಿತಾನಿ - ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಪದವು ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷಣವಲ್ಲದೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಉದಿತಾನಿ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲ! ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಂ, ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಂ, ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ - ಎಂಬ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರ್ದುಷ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೊನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ದೋಷ-ರಹಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿದ್ದಾಗ ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಸರಿಯಾದದ್ದಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಕೇವಲ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ಸ್ವತಃ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದ್ದೇವೆಯಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಗುಣಾತ್ಮಕದೇಹವು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರಳು ಅಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸ್ವತೋ ಗುಣವತ್ವಂ ಅಥವಾ ಸ್ವತೋ ಗುಣದೇಹವತ್ವಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದಾದೀತು! ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವು ಬೇಡ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವು ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೋಷವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಬೇಡವೇ ಬೇಡ.

ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲ. ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಕಾರರಿಂದ ಕೇವಲ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಎಂದೇ ಲಕ್ಷಣವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಗುಣೈಕದೇಹ ಎಂಬ ಪದವು ನಿರುಪಪದವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಕೇವಲ ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಿರುಪಪದವಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸೂತ್ರ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ವ್ಯಾಸ ಎಂದು ನಿರುಪಪದವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಗೀತೆ ಎಂದು ನಿರುಪಪದವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವತೋ

ಗುಣೈಕದೇಹ ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ಲಾಭವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ "ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋಃ ಮುಖ್ಯೇ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ" ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಒಂದು ಪದ ಕೇಳಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾದಾಗ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅಮುಖ್ಯವಾದದ್ದನ್ನಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೂ "ಗುಣೈಕದೇಹಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅಥವಾ ಪರತಃ ಎಂಬ ಎರಡು ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿರಲು ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಲೀ ಶೇಷವೈಯರ್ಥ್ಯ ಎಂಬ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

'ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ವಿಚಾರ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಥಿವ ಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ 'ಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತ್ಯೇತಾದನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಪದತ್ವಾಚ್ಚ | 'ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ ಸ್ವತಃಪದಂ ತು 'ಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಪದವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಯೈವೋಕ್ತಮ್ - ನ ತು ಲಕ್ಷಣಭಟಿಕತಯೇತಿ || ಇದಮಪ್ಯುಕ್ತಂ 'ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾವಿಶೇಷೇಣ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನೀತಿ | ಅಸ್ತು ವಾ ಸ್ವತಃಪದಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಭಟಿಕಮ್ | ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಸ್ಯ ರಮಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಾಯ ಸ್ವತಃಪದಸಾರ್ಥಕ್ಯಸಂಭವಾತ್ | ಅನೇನೈವ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ-ದೋಷಪರಿಹಾರೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವಿಷ್ಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್ | ತರ್ಹಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಾರ್ಥಂ ತದುಕ್ತಮಸ್ತು | ಯಥೋಕ್ತಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾಯಾಂ 'ನ ಚೈಕಮೇವ ಯುಗಪದ್ ಬಹುಧಾ ಭ್ರಾಂತೌ ದೃಶ್ಯತೇ' ಇತ್ಯೇತನ್ಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾವಸರೇ ಹೇತುವಾಕ್ಯ-ಪದಕೃತ್ಯಮ್ | ಕಿಂ ಚ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಕಲ್ಪಿತಂ ನ ಭವತಿ | ಯುಗಪದ್-ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ | ಆತ್ಮಾ ವಾ ಯುಗಪದ್ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ತಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ನ ಭವತಿ | ಏಕತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾನದ್ವಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ - ನ ಚೇತಿ || ಯೇನ ಏತಯೋರನು-ಮಾನಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಭವ್ಯತೇತಿ ಶೇಷಃ | ಆದೌ ರಜತತ್ವೇನ ದೃಷ್ಟಂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಿಕ್ಷಿಣತ್ವೇನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯತೋ - ಭ್ರಾಂತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಭ್ರಾಂತಾವೇವ ರಜ್ಜುಖಂಡ-ಸರ್ಪ-ಮಾಲಾ-ಬಲೀವರ್ಧ-ಮೂತ್ರತ್ವೇನ ಕ್ರಮೇಣ ದೃಶ್ಯತೇ, ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ - 'ಯುಗಪದ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅನೇನೈವ ಸರ್ವವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್ | ತರ್ಹಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಾರ್ಥಂ 'ಭ್ರಾಂತೌ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ | ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾತ್ |

ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ - ಯದ್ಧೇತುವಾಕ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿರೂಪಕಮಧಿಕರಣಂ ತದೇವ ಲಕ್ಷಣ-

ವಾಕ್ಯೇತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರೂಪಕಮಧಿಕರಣಮಿತಿ । ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತೇರ್ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನತ್ವೇನ
ತತ್ಪ್ರಾಧನದಶಾಯಾಂ ತಸ್ಯೈವ ಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ । ಅಧಿಕಂ ತು ಗುರ್ವ್ಯಾಂ ರಸರಂಜನ್ಯಾಂ
ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ಅಲ್ಲದೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಪದವೆಂದರೆ ಗುಣೈಕ-
ದೇಹಂ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ
ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದೀತು. ಉತ್ತರ - ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವಾದರೋ
ಲಕ್ಷಣಘಟಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ಕೇವಲ
ಲಕ್ಷಣಪದದಿಂದ ಹೇಳಲು ಇಚ್ಛೆಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದು
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ - ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನ ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರ. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವತಃ ಪದದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆ-
ಯಾಗುವುದರಿಂದ ಶೇಷಾಂಶವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಸ್ವರೂಪ-
ಕಥನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೊರತು ದೋಷವಾರಣೆಗಾಗಿ
ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಾವೇ ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನ ಚ ಏಕಮೇವ ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ
ಭ್ರಾಂತೌ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಮೂಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಪದಕೃತ್ಯವನ್ನು
ತೋರಿಸುವಾಗ ಸ್ವರೂಪಕಥನಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು
ಅನುಮಾನಗಳಿವೆ. 'ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್, ಕಲ್ಪಿತಂ ನ ಭವತಿ, ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ
ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್' 'ಆತ್ಮಾ ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ನ ಭವತಿ
ಏಕತ್ವಾತ್' ಎಂದು. ಈ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು 'ನ ಚ ಏಕಮೇವ
ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ ಭ್ರಾಂತೌ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಮೂಲವು ಹೊರಟಿದೆ.

ನ ಚ ಏಕಮೇವ ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ ಭ್ರಾಂತೌ ದೃಶ್ಯತೇ

* - ಕ್ವಿಚ್ಛ 'एकस्मिन्नात्मनि सर्वं जगत्, कल्पितं न भवति, युगपद् बहुधा दृश्यमानत्वात्'
'आत्मा वा युगपत् बहुधा दृश्यमानस्य अधिष्ठानं, न भवति एकत्वात्' इत्यनुमानद्वयस्य
व्याप्तिमुपपादयति - न चेति ॥

नचैकमेव युगपद् बहुधा दृश्यते भ्रान्ता ॥ (ಎ.ನಿರ್ಣಯ)

येनैतयोरनुमानयोः व्याप्तिः भज्येतेति शेषः । आदौ रजतत्वेन द्रष्टुं पश्चात् शुक्तिकात्वेन

दश्यत इत्यतो भ्रान्तौ इत्युक्तम् । भ्रान्तावेव रज्जुखण्डसर्पमालावलीवर्दमूत्रत्वेन क्रमेण दृश्यते तत्परिहारार्थं युगपत् इत्युक्तम् । अनेनैव सर्वव्यभिचारपरिहारो भविष्यतीति चेत् तर्हि स्वरूपकथनार्थं भ्रान्तावित्युक्तम् । प्रागधिष्ठानाधिष्ठेययोः विरोधभेदावाश्रित्यानुमितम् । इदानीं तु आरोप्यतयाभिमतं जगति बहुविधत्वमाश्रित्येति भेदः ॥ - (टीका)

ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೀಗೆ - ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತ ಎನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೀತಿಯಾಗಿ ಜಗತ್ತು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಆತ್ಮ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಅನೇಕ ರೀತಿ ಕಾಣುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನೇ ಆದ್ದರಿಂದ. ಈ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಹೀಗಂದಿದ್ದಾರೆ. ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವು ಒಮ್ಮೆಯೇ ಅನೇಕರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಅನೇಕ ರೀತಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗಿದೆ - 'ಯದ್ಯತ್ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯತೇ ತತ್ ಕಲ್ಪಿತಂ ನ ಭವತಿ, ಭ್ರಾಂತಿವತ್' 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಏಕತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಯುಗಪತ್ ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಾಭಾವಃ' ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತೌ ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಹೀಗಿದೆ - ಮೊದಲು ಶುಕ್ತಿಯು ರಜತವಾಗಿ ಕಂಡದ್ದು ನಂತರ ಶುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆಕಾರಗಳು ಕಾಣಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಭ್ರಾಂತೌ ಎಂದದ್ದು. ಇನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲೇ ಅದು ಹಗ್ಗವೆಂದು, ಸರ್ಪವೆಂದು, ಮಾಲೆಯೆಂದು, ಬಲೀವರ್ಧದ (ಎತ್ತಿನ) ಮೂತ್ರ ಎಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಆಕಾರಗಳು ಒಂದರಲ್ಲೇ ತೋರಿದೆ. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯುಗಪತ್ ಎಂದರು. ಒಮ್ಮೆಲೇ ತೋರಿದ್ದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಯುಗಪತ್ ಎಂದಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವವ್ಯಭಿಚಾರ ಪರಿಹಾರವು ಆಗುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಭ್ರಾಂತೌ ಎಂಬ ಪದ ಬೇಕೇ? ಎಂದರೆ ಬೇಕು. ಅದು ಸ್ವರೂಪಕಥನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಂತೆ ಸಮಾನವಾದ ಯೋಗ ಹಾಗೂ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಷ್ಟೇ. ಯಾವುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಸಮರ್ಪಕವಾದ ಅಧಿಕರಣವಿದೆಯೋ ಅದೇ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಮರ್ಪಕವಾದ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಇತರ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯಾದ್ದರಿಂದ, ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹೇತುವಾಗುವುದರಿಂದ. ಅಧಿಕವಿಷಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸರಂಜನಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ರನೇನ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಏಕಮ್

(ಲಭಾರಸರಂಜನೀ)- 'ಏಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುದಿತಮ್' ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾನುವರ್ತತೇ । ವಿವಮು-
ತ್ತರತ್ವಾಪಿ । ನನು ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಪಾರತಂತ್ಯಾದಿಸಮಸ್ತದೋಷಾಭಾವಃ । ತತ್ರ ಪಾರತಂತ್ಯಾ-
ಭಾವೋ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಇತ್ಯವಿವಾದಮ್ । ನಿರ್ಮಜ್ಜತ್ವಾತ್ । ತದಿತ್ತರದೋಷಾಭಾವೋಽಪಿ
ಲಕ್ಷಣಂ ಭವತ್ಯೇದ । ಪೂರ್ವವತ್ ಸ್ವತಸ್ತವಿವಕ್ಷಯಾ ರಮಾಯಾಮತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರ-
ಸಂಭವಾತ್ । ಅತಃ ಕಥಂ 'ನಿರ್ದೋಷಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ್ನೈಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುದಿತಮ್
ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ? ಇತ್ಯತೋಽತ್ಯಾಪಿ 'ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ' ಇತ್ಯನುವರ್ತನೀಯಮ್ । ತಥಾ ಚ -
ಪೂರ್ವಂ 'ಗುಣೈಕದೇಹ'ಪದೇನ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಪ್ರತೀತೌ ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಾಧೀನತಾಪರಿಹಾರಾಯ
ಸ್ವತಸ್ತವಿವಕ್ಷಾ ಕಾರ್ಯವ । ಅತ್ರ 'ನಿರ್ದೋಷಮ್' ಇತಿ ಪದೇನ ತು ನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪಾರ-
ತಂತ್ಯಾದಿದೋಷಾಭಾವಃ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಯೇನ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಕಲ್ಪನಾವಕಾಶಃ । 'ನಿಷ್ಪಾಂತೋ
ದೋಷೇಭ್ಯಃ ಪಾರತಂತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತು 'ಗುಣಾ ಆನಂದಾದಯಃ' ಇತಿವತ್
ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾಪನಾಯ । ನ ತು ಪದಾತ್ ತಥಾ ಪ್ರತಿಭಾಸಮಪೇಕ್ಷ್ಯ । ಕಿಂತು 'ನಿರ್ಮಳಿಕಃ'
ಇತ್ಯಾದಾವಿದ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೋಷತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನದೋಷಾಭಾವ ಏಕ ವಿವೇಕನೇನ ವಿವಕ್ಷಾ-
ವಿಶೇಷೇಣ 'ನಿರ್ದೋಷಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಏಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುದಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।
'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯನೇನ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಇತ್ಯಂತಪರಿಗ್ರಹಃ । ಅನೇನಾ-
ಪ್ಯನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಃ, ಇತ್ಯನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಾಯಕೋಽಪಿಶಬ್ದಃ । ಇತಿ ದ್ವಯಮಿತಿ ॥

ಇತಿ ದ್ವಯಂ - ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವು ಸಿಗುವುದು. ನಿರ್ದೋಷತ್ವ
ಎಂದರೆ ಪಾರತಂತ್ಯಾದಿಸಮಸ್ತದೋಷಾಭಾವ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಾಧೀನತೆ, ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ
ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾರತಂತ್ಯ-ಅಭಾವ ಎನ್ನುವುದು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ
ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ ದೋಷಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ-
ವಾದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಪಾರತಂತ್ಯ-ಅಭಾವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳು-
ತ್ತೇವೆಯೋ, ಹಾಗೆ ಇತರ ದೋಷಗಳ ಅಭಾವ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಜ್ಞಾನಾಭಾವ, ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಾಭಾವ
ಹೀಗೆ ಇವುಗಳೂ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಬಹುದು. ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ಅಭಾವವು
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿ ರಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡ-
ಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ - 'ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ರನೇನ ಏಕಮ್' - ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ
ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಹಿಂದಿನ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ

'ನಿದೋಷಮಿತ್ಯನೇನ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಏಕಂ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಹಿಂದಿನ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ತೋರುತ್ತಿರಲು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದದ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. 'ನಿದೋಷಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯಾದರೋ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳ ಅಭಾವ ಎಂಬ ಅಂಶವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ರೀತಿ ಇದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶಗಳಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಸುಧಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ 'ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಃ ದೋಷೇಭ್ಯಃ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ' ಎಂದು ದೋಷ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ಎಂದರೆ, ಇದನ್ನು 'ನಿಖಿಲ-ಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಾಃ = ಆನಂದಾದಯಃ ಎಂದು ಗುಣಪದಕ್ಕೆ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ವಸ್ತುತಃ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಯಾವುವು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಆನಂದಾದಯಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ದೋಷಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿದೋಷಾಭಾವಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ನಿದೋಷಂ ಎಂಬ ಪದ ಕೇಳಿದಾಗ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ದೋಷಾಭಾವಃ ಎಂಬರ್ಥವು ತೋರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಈ ಅಂಶ ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಾದಿಪದಗಳು ಸೇರಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ 'ನಿದೋಷಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಏನು ತೋರುವುದು ಎಂದರೆ ಅದು ಹೀಗೆ - ನಿರ್ಮಲತೆ ಎಂದಾಗ ಹೇಗೆ ಮಕ್ಷಿಕಗಳ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವು ತೋರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ದೋಷತ್ವವಚ್ಛಿನ್ನ-ಅಭಾವವು ಒಂದೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಿದೋಷಮಿತ್ಯನೇನ ಏಕಮ್' ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಅಖಿಲಪದಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅನ್ಯತರವೈಯರ್ಥ-

ಶಂಕಾಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ

(ಲಘುರಸರಂಜನೀ)- ನನು 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯಃ ಸುವಾಕ್ಯಃ' ಇತ್ಯೇತತ್ ಪೂರ್ವಯೋಜನಾಯಾಮೇಕಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯ-ಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತ್ಯತೋಽತ್ರಾಪಿ 'ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ' ಇತಿ ಅನುವರ್ತನೀಯಮ್ । ತಥಾ ಚ - ಪೂರ್ವಯೋಜನಾಯಾಮ್ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲ್ಯಃ ಸುವಾಕ್ಯಃ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಾಸ್ಯ ಅಧಿಕೃತಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಅಧಿಕೃತತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥೇ

ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತಚ್ಚ ತಮಪ್ರತ್ಯಯಾಖಿಲಪದೇ ವಿನಾ ನ ಕೇವಲೇನ ಸುವಾಕ್ಯೈರಾಪ್ಯಮ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಯತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ತತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ವೈಕಾರ್ಥಮಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮ್ | ಅತ್ರ ತು ಅಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯೇ ಚ ಲಕ್ಷಣದೋಷಪರಿಹಾರಪ್ರಯೋಜನಕಪದಸ್ಥಿಪ ನಿವೇಶನೀಯತಯಾ ತಮಪ್ರತ್ಯಯಾಖಿಲಪದಯೋರನ್ಯತರವೈಯರ್ಥ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ ಲಕ್ಷಣಾದ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

“ಅಶೇಷ” ಇತ್ಯನೇನ - ‘ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಪದವನ್ನೇ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅಧಿಕೃತತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹೊರಟಿದೆ. ಅಧಿಕೃತತ್ವವಾದರೋ ‘ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥೇ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಾದರೋ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹಾಗೂ ಅಖಿಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ‘ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಮ್’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವು ಏಕಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣದೋಷಗಳಾದ ಅವಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಪದವನ್ನೇ ಸೇರಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅದಾದರೋ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹಾಗೂ ಅಖಿಲಪದ ಇವುಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದೇ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಲಕ್ಷಣಾದ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪೃಥಗ್ವೈಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಸಾರ್ಥಕ ಹಾಗೂ ಅಶೇಷಾದ್ವಿಶೇಷೇಣ ವಂದ್ಯಂ

(ಲಘುರಸರಂಜಿನೀ)- ನನು ಅಖಿಲವೇದಾದ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ವಾಯೋರಪ್ಪತ್ತಿ | ಮೈವಮ್ | ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥಕಲಿಪಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯತ್ವ ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ ಅಸಂಕುಚಿತಾಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರಾಭಾವಾತ್ | ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ‘ಅಪಿ’ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಾಯಕತ್ವಾನ್ಯುಕ್ತಃ | ‘ಅಸ್ಯ’ ಇತ್ಯನೇನ ‘ಅಪ್ಪಿ’ ಇತಿ | ಅತ್ರಾಪಿ ‘ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ’ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ | ತಥಾ ಚ - ಅಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ

ಪೂರ್ವಯೋಜನಾಯಾಂ ಸಂಭಾವಕಸಮರ್ಪಕತೇ ನ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಮ್ | ಅತ ಏವ ತತ್ರ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಂಕಾಽಽ | ಅಸ್ಯಾಂ ತು ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವಿವಕ್ಷಾ | ತತ್ರ ಚ ವಿಕೈಕಸ್ಯಾನತಿಪ್ರಸಕ್ತಯಾ ಶೇಷವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪೃಥಗ್ವಾದ್ವಾಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯನೇನ ಸಾರ್ಥಕಾನೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

ಅಶೇಷೇತ್ಯನೇನ || 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಮ್' ಇತ್ಯನೇನ | ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವಮ್ | ಅತಿಶಯಿತವಂದ್ಯತ್ವಮ್ | ವಂದನಕರ್ತೃತ್ವಾಸಾಮಾನಾಧೀರಣಂ ತತ್ಪರ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ರಮಾದಾದಾಪತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದಾರಣಾಯ 'ಮುಖ್ಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ನಿವೃತ್ತಾ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಇತಿ ಪದಾ-
ನುದೃತಿಃ | ಉಕ್ತದಿತ್ಯವ ಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್ | ಅತ ಏವ ತಾವನ್ಯಾತ್ರೇ ತಸ್ಯಾನುದೃತಿಸೂಚನಾರ್ಥಮ್ 'ಅಪ್ಪಾ' ಇತಿ ತತ್ಪ್ರವೋಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ನನು ಪ್ರಾಗತ್ರ ಸಮಾಸದ್ವಯಮಾಪ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಏತಲ್ಲಕ್ಷಣಪ್ರತೀತಿಃ ಕಿಂ ಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣೇ ನ ಭವತೀತ್ಯತೋಽತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸಮಾಸಮನುದದತಿ ಅಶೇಷಾತ್ ವಂದ್ಯತ್ವೇನ ಸಮಾಶಂಕಿತಾತ್ ಪದ್ಧಾಪದ್ಧಭವಾದೇರ್ಜಗತೋ ವಿಶೇಷೇಣಾತಿ-
ಶಯೇನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇನ ವಂದ್ಯಮಿತಿತಿ |

ಅಲ್ಲ | ಅಖಿಲವೇದಾದ್ಯರ್ಥತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದೆಯಲ್ಲ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಕುಚಿತ ಅಖಿಲವೇದಾದ್ಯರ್ಥತ್ವ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದಾದರೂ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಪಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಾಯಕ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿ ಮುಂದಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಕ್ಷಾ-
ಭೇದೇನ ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆಗಿಂತ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇನ್ನು "ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ" ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೇನು? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಸಮಾಸವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ - 'ಅಶೇಷಾತ್ ವಿಶೇಷೇಣ ವಂದ್ಯಂ' ಎಂದು.

ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಹಾಗೂ ಸರ್ವವಂದ್ಯತ್ವಂ

(ಲಘಾರಸರಂಜನೀ)- ನನು ಅನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಂದ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾವ-
ಧಾರಣಾಯ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ | ತತ್ರ ವಂದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋನ್ಯಾತ್ರಯಃ | ವಂದ್ಯತ್ವ-
ರೂಪಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧೌ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣಮ್ | ಸತಿ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತತ್ಪ್ರದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇನ್ನೈವಮ್ |
ವಂದ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಭೇದಾತ್ | 'ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ' ಇತಿ ಹಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರೈಃ ಶಿಷ್ಯಾಃ

ಶಿಕ್ಷಂತೇ | ಯುಷ್ಮಾಭಿರಪಿ ನಾರಾಯಣೋ ವಂದನೀಯ ಇತಿ | ತತಃ ಕೋಸೌ ನಾರಾಯಣ ಇತಿ ತ್ವೇ ಪೃಷ್ಠಃ ಭಾಷ್ಯಕಾರೋ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಾಹ | ತತಃ ಪರಮಾಪೂರ್ಣತಾತ್ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಾಗೇವ ಸರ್ವವಂದ್ಯತ್ವಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಜಾನಂತೀವೇತಿ, ನ ಚ ಲಕ್ಷ್ಯನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪಮವಧಾಯಾಂ ತತ್ರ ಸ್ವವಂದ್ಯತ್ವಂ ನ ಜಾನಂತೀತಿ | ಅತೋಽಪಿ ಲಕ್ಷಣೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವಿಶೇಷಣಮ್ | 'ಸದಾ' ಇತ್ಯನೇನ ಸದಾಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ ಇತ್ಯನೇನ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಮಿತಿ | ಪರಮಪ್ರೇಮ-ವಿಷಯತ್ವಯೋಗ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರ 'ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪರಮಪ್ರೇಮ-ವಿಷಯತ್ವೇತಿ | ಸದಾ ಮಮ ಇತ್ಯೇತಲ್ಲಬ್ಧಾರ್ಥೋ ಯೋಗ್ಯತ್ವಮಿತಿ | ತಲ್ಲಾಭಪ್ರಕಾರಮೇವ ವ್ಯುಕ್ತಿ - ತಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ || ತಸ್ಯ = ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯ | ಅನಾನುಭಾವಿಕತ್ವಾದಿತಿ || ಅನುಭವವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸಂಭವಮಾಶಂಕೇತಿ || ಪರಮಪ್ರೇಮವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೇಮಾಖ್ಯಾಂತರಪದಾರ್ಥಾಃ ... (ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಲಭಾರಸರಂಜನೀ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ)

ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅವನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಂದ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷ. ಅದು ಹೀಗೆ - ವಂದ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪದ ನಿಶ್ಚಯ. ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪದ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ವಂದ್ಯತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧಿ ಎಂದು. ಉತ್ತರ - ವಂದ್ಯತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಭೇದ ಇದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮಿ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ನೀವೂ ಕೂಡ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು' ಎಂದು. ಆಗ ಈ ನಾರಾಯಣ ಯಾರು? ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳಲು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ನಂತರ ಪರಮಆಪ್ತರಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳಂತೆ ಸರ್ವವಂದ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷಣಪರತಯಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ಕಾಶೀ) ನನು ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮನಭಿಧಾಯ ನಮ್ಯತ್ಪೋಷಪಾದನಮಯುಕ್ತಮ್ | ಲಕ್ಷಣೇನ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಾನಂತರಮೇವ ನಮ್ಯತ್ಪೋಷಪಾದಕಾಕಾಂಕ್ಷೋದಯಾತ್ ಇತ್ಯತೋ ಲಕ್ಷಣಪರತಯಾಽಪಿ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ - ಯದ್ವೇತಿ || ಅನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವ(ತ್ವ)ರೂಪಸ್ಯ = ಅನಮ್ಯವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನಾನಿಶ್ಚಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ | ಲಕ್ಷಣಂ = ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಮ್ | 'ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಅನೇನ = ಅಖಿಲೇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಜಾತೇನ | ಅನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತವೈಯರ್ಥವಾರಣಾ

ಯೋಕ್ತಮ್ ವಿಭವಾದಿತಿ || ವಿಭವಮಪೇಕ್ಷ್ಯ | ಐಶ್ವರ್ಯಾತಿಶಯಜ್ಞಾಪನಾಯೇತಿ ಯಾವತ್ | ತಚ್ಚ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮಾದರಾತಿಶಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವಃ | 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹವತ್ಸಸ್ಯ ಏಕಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ನಿಖಿಲಾದಿಪದವೈಯರ್ಥಮಾಲೋಚ್ಯಾಹ - ತತ್ತೇತ್ಯಾದಿನಾ || ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಮಿತಿ || ಯದ್ವುಚಿ ನಾರಾಯಣೇ ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಮಸಂಭವಿ | ಜಡಜೀವಗುಣಭಾವಾತ್ | ನ ಚ ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕಸಮುದಾಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವತ್ತ್ವಮ್ | ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ಚ ಗುಣವೃತ್ತಿಯಾವಜ್ಞಾತಿಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವರೂಪಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸುಖವತ್ತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿರೂಪತಾದೃಶಯಾವಜ್ಞಾತಿಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಾನ್ಮದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದಭಿನ್ನತಾದೃಶಯಾವಜ್ಞಾತಿಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ತತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಪ್ರಾತಿಸ್ಥಿಕರೂಪೇಣ ತಾವಜ್ಞಾತಿಸಮಾನಾಧಿಕರಣಭಾವಾತ್ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾರ್ಪಣಮರ್ಥೋಕ್ತವತ್ವೇಶ್ಚ | ತಥಾಪಿ ಸ್ವರೂಪತೋ ಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಾನಧಿಕರಣತ್ವರೂಪಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನ್ಮದೋಷಃ | ಈಶ್ವರೀಯಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವೇ ಜೀವಾದಿಗತತತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸುಖತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಾನಧಿಕರಣತ್ವಸ್ತಾಕತ್ವಾತ್ | 'ಸ್ವರೂಪತಃ' ಇತ್ಯಾದೇರ್ಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತಿನಿಷ್ಠನಿರವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾವಚ್ಛೇದಕತಾಕವೃತ್ತಿತ್ವನಿಷ್ಠಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಣಾಭಾವಾರ್ಥಕತ್ವೇನ ತತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯವಚ್ಛಿನ್ನವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಸುಖತ್ವನಿಷ್ಠತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾವಚ್ಛೇದಕತಾಕತ್ವೇಽಪಿ ತನ್ನಿಷ್ಠನಿರವಚ್ಛಿನ್ನಾವಚ್ಛೇದಕತಾಕತ್ವಾಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತತೇಃ |

ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಂ, ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಂ, ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ ಚೇತಿ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಉದಿತಾನಿ - ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಿಖಿಲಗುಣಗಳು ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಜಡದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವ ಎಂಬ ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವ ದೋಷವಿದೆ.

ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವ ಎಂದರೇನು?

ಅಲ್ಲ | ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಂ ಎಂದರೆ ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕ- ಸಮುದಾಯತ್ವ-ಅವಚ್ಛಿನ್ನವತ್ತ್ವಂ - ಅರ್ಥಾತ್ ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ಸಮುದಾಯ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಗುಣತ್ವಕ್ಕೆ ಗುಣಸಮುದಾಯವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರಬೇಕು. ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಗುಣತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಗುಣಸಮುದಾಯಃ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ಎಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಎಂದರೆ

ಗುಣವೃತ್ತಿಯಾವಜ್ಞಾತಿಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವ ಎಂದು. ಪ್ರಕೃತ ಅಸಂಭವ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಜೀವಜಡಗತಗುಣಗಳು ಬರದಿದ್ದರೂ ಜೀವಜಡಗತಗುಣಗಳಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆನಂದತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳು ಈಶ್ವರನ ಗುಣಗಳಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನಿಖಲಗುಣವತ್ವ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣ ಮುಖಾಂತರ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ ಗುಣ ಎಂದರೆ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳು. ತದ್ವೃತ್ತಿಯಾದ ಯಾವಜ್ಞಾತಿಗಳು ಎಂದರೆ ಆನಂದತ್ವ, ಜ್ಞಾನತ್ವ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು. ಅಂತಹ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕರಣ ಆನಂದಾದಿಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯಾದ ಸಮುದಾಯತ್ವ ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವ ಎಂದರ್ಥ.

ಆದರೆ ಈ ಉತ್ತರವು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆನಂದ ಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಗುಣಗಳು ಕೂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೇನ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ಚೈತ್ರ, ಮೈತ್ರ, ದೇವದತ್ತ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಇರುವ ಆನಂದಗಳು ಚೈತ್ರ ಮೈತ್ರ ದೇವದತ್ತರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರುಗಳ ಆನಂದದಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಾತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ತತ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಃ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಆ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳ ಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣವೃತ್ತಿಯಾವಜ್ಞಾತಿಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಸರ್ವಜ್ಞರಿಂದ ತಿಳಿಯಲೂ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ದೋಷವೂ ಇದೆ.

ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವ

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಇದು. ಸ್ವರೂಪತಃ ಗುಣವೃತ್ತಿ-ಜಾತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ-ವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವ-ಅನಧಿಕರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಈಶ್ವರೀಯ-ಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಬರಲು ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಯಾಯ ಸುಖಮುಂತಾದ ಗುಣವೃತ್ತಿತ್ವ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬಂದರೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಜೀವಾದಿಗತತತ್ತ್ವಸ್ವಾಧಿ-ವೃತ್ತಿತ್ವಂ ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವೇ ನಾಸ್ತಿ - ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬಂದರೂ ಜೀವಾದಿಗಳ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಎಂದು ಈಶ್ವರಗುಣಸಮುದಾಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸುಖತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಾನಧಿಕರಣತ್ವವು ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಸ್ವರೂಪತಃ ಎನ್ನುವದಕ್ಕೇನರ್ಥ?

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಗುಣವೃತ್ತಿ-ಜಾತಿನಿಷ್ಠನಿರವಚ್ಛಿನ್ನಅವಚ್ಛೇದಕತಾಕವೃತ್ತಿನಿಷ್ಠಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಾಭಾವ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತ ಜೀವಸಂಬಂಧಿ ಅಥವಾ ಜಡಸಂಬಂಧಿ ತತ್ತ್ವತಃ ಸುಖತ್ವರೂಪತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವೃತ್ತಿ-ಅಭಾವವು ಸುಖತ್ವನಿಷ್ಠತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾವಚ್ಛೇದಕತಾಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಖತ್ವನಿಷ್ಠ-ನಿರವಚ್ಛಿನ್ನ-ಅವಚ್ಛೇದ-ಕತಾಕವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಜೀವಸಂಬಂಧಿಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿರುವ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಜೀವಸಂಬಂಧಿಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವ. ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾ ಜೀವಸಂಬಂಧಿಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾವಚ್ಛೇದಕವಾದದ್ದು ಸುಖತ್ವ. ಆ ಸುಖತ್ವದಲ್ಲಿ ಜೀವಸಂಬಂಧ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸುಖತ್ವನಿಷ್ಠ-ಅವಚ್ಛೇದಕತಾವು ತತ್ತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಾಯಿತು. ಅರ್ಥಾತ್ ಜೀವಸಂಬಂಧ-ಅವಚ್ಛಿನ್ನವಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗದೇ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅರ್ಥಾತ್ ನಿರವಚ್ಛಿನ್ನಾವಚ್ಛೇದಕತಾವು ಸುಖತ್ವದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದಾಗ ಕೇವಲ ಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದೋಷವನ್ನು ವಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಲಾಘವಾನುರೋಧೇನ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ

(ಕಾಶೀ) - ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸ್ವರೂಪತೋ ಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮೇವ ಲಾಘವಾತ್ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಃ । 'ಈಶ್ವರೇ ಸುಖಂ ನಾಸ್ತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾವೇನ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸುಖತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವಾನಂಗೀಕಾರಾಲ್ಪಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯಃ । ಗುಣಪದೇನ ನಿತ್ಯಗುಣಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತ-ತ್ವಾತ್ । ನಾನಿತ್ಯಗುಣಮಾತ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಮಿತತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವಸತ್ತ್ವೇಽಪ್ಯಸಂಭವಃ । ಗುಣತ್ವಂ ಚ = ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧೋ ದೋಷವ್ಯಾಪ್ತೋ ಜಾತಿವಿಶೇಷಃ । ಏವಂ ಭಗವದ್ವೇಹಸ್ಯ ನಿಬಿಲಗುಣಾತ್ಯಕತ್ವಂ ನಿರುಕ್ತಸಮದಾಯತ್ವಾಶ್ರಯತ್ವರೂಪಮ್ । ಸ್ವರೂಪತೋ ಗುಣವೃತ್ತಿ-ಜಾತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಭೇದಾನಧಿಕರಣತ್ವರೂಪಂ ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಅತಃ ತಸ್ಯ ಜಡ-ಜೀವಗುಣಾನಾತ್ಮಕತ್ವೇಽಪಿ ನ ಕ್ಷತಿನಾಪ್ಯಸರ್ವಜ್ಞದುರ್ಜ್ಞಯತ್ವಮಿತಿ ಧೈಯಮ್ । ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಚ ನ ದೇಶಕಾಲಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಮ್ । ಅಪಕರ್ಷಾನಾಶ್ರಯಪರಿಮಾಣವತ್ಪ್ರಾದಿರೂಪಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಜೀವಸಾಧಾರಣತ್ವಾದ್ - ಗುಣೇತಿ ॥ ಗುಣದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸಜ್ಜೀವಸಾಧಾರಣತ್ವಾದ್ - ಏಕೇತಿ ॥ ಗುಣೈಕದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ರಮಾಯಾಮತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ - ಸ್ವತ ಇತಿ ॥

ವಸ್ತುತಃ ಲಾಘವಾನುರೋಧೇನ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಲಕ್ಷಣದ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. - ಸ್ವರೂಪತೋ ಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ-ಅಭಾವ-ಅನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಎಂದು. ಇದೀಗ ಧರ್ಮಿಯಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ - ಈಶ್ವರೇ ಜೀವಸಂಬಂಧಿಸುಖಂ ನಾಸ್ತಿ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಈಶ್ವರೇ ಸುಖಂ ನಾಸ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸುಖತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಪದದಿಂದ ಅನಿತ್ಯಗುಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅನಿತ್ಯಗುಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಅನುಮಿತಿತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ತತ್ ಅನುಮಿತಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಅಸಂಭವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗುಣಪದೇನ ನಿತ್ಯಗುಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಗುಣತ್ವ ಎಂದರೆ "ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ-ವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧಃ ದೋಷವ್ಯಾವೃತ್ತಃ ಜಾತಿವಿಶೇಷಃ" ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನ ದೇಹವು ನಿಖಲಗುಣಾತ್ಮಕ ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರೋಪೇತವಾದ ಸಮುದಾಯತ್ವ-ಆಶ್ರಯತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ.

ಅಥವಾ 'ಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಕಭೇದಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳು ಜಡಜೀವಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾಗದೇ ಇದ್ದರೂ ಯಾವುದೇ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಅಸರ್ವಜ್ಞರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿಯೂ ಇದೆ.

ಇನ್ನು "ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ" ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂದರೆ ದೇಶಕಾಲಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂದಲ್ಲ. ಪೂರತು ಅಪಕರ್ಷ-ಅನಾಶ್ರಯಪರಿಮಾಣವತ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

"ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹಂ" ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ದೇಹ ಇರುವ ಸರ್ವಜೀವರನ್ನೂ ವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಅನ್ಯಥಾ ದೇಹವತ್ವಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಲ್ಲಿ ದೇಹ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಗುಣಾತ್ಮಕದೇಹ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಏಕ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಮುಕ್ತಜೀವರನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗುಣಾತ್ಮಕದೇಹವು ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇವಲ-ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹ ಇರಬೇಕು ಎಂದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುಣಾತ್ಮಕದೇಹವಿದ್ದರೂ ತತ್ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಂತಹ ದೇಹವು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ರಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಗುಣೈಕದೇಹವು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ಸ್ವತಃಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಎಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣ

(ಕಾಶೀ) — ನನು ಸ್ವತಃಶಬ್ದೋಕ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಣತೇ ತಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಣತ್ವಸಂಭವಾ-
ಚ್ಛೇದವೈಯರ್ಥಮ್ । ದೇಹವಿಶೇಷಣತೇ ಗುಣೈಕಪದಸ್ಯ ಗುಣವಿಶೇಷಣತ್ವೇಽಪ್ಯೇಕಪದಸ್ಯ
ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಚೀನ್ಯ । ಗುಣೈಕದೇಹವತ್ತ್ವಂ ಒ ಗುಣೇತರದೇಹಪೂನ್ಯತೇ ಸತಿ ದೇಹ-
ವತ್ತ್ವಮ್ । ತತ್ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಗುಣವಿಶೇಷಣತ್ವೇಽಪಿ ಯಥಾ ಸನ್ನಿವೇಶನೋಕ್ತವೈಯರ್ಥ್ಯಾ-
ನವಕಾಶಾತ್ । ನನು ಚ ಗುಣೈಕದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಣತೇನ ತಲಕ್ಷಣತ್ವಲಾಭೇಽಪಿ
ಗುಣಾನಾಮತಃಪ್ರಾಪ್ತಾತ್ ಕಥಂ ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ತ್ವಯೋಃಸ್ವಲ್ಪಗುಣತ್ವಲಾಭ ಇತಿ
ಚೇದತಾಹುಃ — ನಿಖಿಲಾಃ ಪೂರ್ಣಾಶ್ಚ ಗುಣಾಃ ಯಸ್ಯೇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ । ಗುಣಪದಾವೃತ್ತ್ಯಾ
ಗುಣೈಕದೇಹಪದಸ್ಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಪದೇನ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ ಗುಣೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ವಿವ-
ಕ್ಷಿತಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ರಯಲಾಭಃ - ಇತಿ ।

ಅತ್ರ ಯದ್ವಿಶಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಯೋಽಜನಾಯಾಂ ನಿಖಿಲಗುಣೈಕದೇಹವತ್ತ್ವಪೂರ್ಣಗುಣೈಕ-
ದೇಹವತ್ತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ್ವಯಲಾಭಸಂಭವಾತ್, ಯಥಾಸನ್ನಿವೇಶೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಭಾವಾಚ್ಚ,
ಗುಣಪದಾವೃತ್ತ್ಯಾದಿಕಮ್ ಅಯುಕ್ತಮ್ । ನ ಚಾಧಿಕಲಕ್ಷಣಲಾಭಾಯ ತದಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ।
ಸ್ವತಃಪದಪೂರಣಮಂತರೇಣ ತದಲಾಭಾತ್ । ಪದಪೂರಣಾದಿನಾ ಲಕ್ಷಣಸಂಪಾದನೇ ಚ
ಸ್ವತೋ ಗುಣವತ್ತ್ವ ಸ್ವತೋ ದೇಹವತ್ತ್ವ, ಸ್ವತೋ ಗುಣದೇಹವತ್ತ್ವ, ಪೂರ್ಣದೇಹವತ್ತ್ವಾದೇರಪಿ
ಸಂಪಾದನಸಂಭವೇನ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಮಾತ್ರೋಕ್ತೀರಯುಕ್ತೇಃ । ತಥಾಽಪಿ ಸೂತ್ರಸೃಜ್ಯಪದೇನ
ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ತ್ವಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಯೋರೇವ ಲಾಭಾತ್ ತದನುಸಾರೇಣ
ತಯೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್ । ದೇಹಾಭಾವಾದಿನಾ ತದಭಾವತಂಕಾವಾರಣಾಯ ತೃತೀಯ-
ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಃ ।

ಅಲ್ಲ ಸ್ವತಃ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಧರ್ಮಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೋ? ಗುಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವೋ?
ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವೋ? ಧರ್ಮಿಗೆ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣಸಾಕು. ಯಾವುದೇ
ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದರೆ ಏಕಪದವು ವ್ಯರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈಗ
ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ
ದೋಷಗಳು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಸ್ವತಃ ಎಂಬುದು ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದರೆ
ಸ್ವತೋ ದೇಹವತ್ತ್ವಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷಣ ಸಿಗುವುದು. ಈಗ ಯಾವುದೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ ಗುಣೈಕ ಎಂಬ ಪದ ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಎಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದರೂ ಏನಾದರೂ ಒಂದು ದೋಷವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ - ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಉತ್ತರ - ಗುಣೈಕದೇಹವತ್ವಂ ಎಂದರೆ ಗುಣೇತರದೇಹಶೂನ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ದೇಹವತ್ವಂ ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದೇಹಗಳು ಇರಬಾರದು. ಆದರೆ ದೇಹವಿರಬೇಕು ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗುಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗುಣೇತರದೇಹಶೂನ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ದೇಹವತ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ ಸ್ವತಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗುಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಸ್ವತಂತ್ರಾತ್ಮಕವಾದ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದೇಹವೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಗುಣೈಕದೇಹವತ್ವ ಎಂಬುದು ಧರ್ಮಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಅದು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಲಾಭವಾದರೂ ನಿಖಿಲಗುಣವತ್ವ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ವ ಎಂಬೆರಡು ಅವನ ಲಕ್ಷಣ ಎನಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಉತ್ತರ - ನಿಖಿಲಾಃ ಗುಣಾಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ, ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣಾಃ ಗುಣಾಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಇನ್ನು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಪದವು ಸಕೃತ್ ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ, ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹವತ್ವ ಎಂಬ ಇನ್ನಿತರ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಲಾಭ ಹೇಗೆ? ಅಂದರೆ ಗುಣಪದ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಹೀಗೆ ಗುಣಪದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗುಣೈಕದೇಹ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣ ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಕರ್ಮಧಾರಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಲಾಭವಾಗುವುದು.

ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲಿ ಗುಣಪದದ ಆವೃತ್ತಿ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಯೋಜನೆಯಂತೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-ಗುಣೈಕದೇಹ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ. (1) ನಿಖಿಲಗುಣೈಕದೇಹವತ್ವ, (2) ಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹವತ್ವ. ಇವೆರಡರಲ್ಲೂ 'ವಿಕಶಬ್ದಮಹಿಮ್ನಾ ತದಿತರದೇಹಶೂನ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ದೇಹವತ್ವಂ' ಎಂದರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೀಗಾದಾಗ ಯಾವುದೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲ! ಗುಣಪದದ ಆವೃತ್ತಿಯು ಅಧಿಕಲಕ್ಷಣಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದರೆ ಅದೂ ಕೂಡ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಧಿಕಲಕ್ಷಣದ ಲಾಭವಾದರೂ ಸ್ವತಃಪದವನ್ನು ಪೂರೈಸದೇ ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂದು ಸಿಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಸಿಗಲಿ. ಸ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪೂರಣೆ ಮಾಡಿ ಅಧಿಕಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ

ಎಂದರೆ ಆಗ ಮೂರೇ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವತೋ ಗುಣವತ್ಯ, ಸ್ವತೋ ದೇಹವತ್ಯ, ಸ್ವತೋ ಗುಣದೇಹವತ್ಯ, ಸ್ವತೋ ಪೂರ್ಣದೇಹವತ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದರಿಂದ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಖಲಗುಣವತ್ಯ, ಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಅಷ್ಟನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ಇನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ದೇಹವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಪೂರ್ಣನಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯ ನಿವಾರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಫಲತಯಾ ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು

(ಕಾಶೀ) — ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾನುಸಾರೇಣೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಾಪ್ತಕೋಪಪಾದಕತ್ವೇನ 'ನಿದೋರ್-ಪತ್ತ'ಮಭಿಹಿತಮ್ । ನಿಖಲಗುಣವತ್ಯಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ಯಸಾಧಕತಯಾ ಸಕಲವೇದಾರ್ಥತ್ವ-ಮುಖ್ಯವೇದಾರ್ಥತ್ವಯೋರಭಿಧಾನಮ್ । ವಸ್ತುತಸ್ತು ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಫಲತಯಾ ಮುಖ್ಯ-ವಂದ್ಯತವುಕ್ತಮ್ । ತಚ್ಚ ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಫಲಸಾಧನವಂದನವಿಷಯತ್ವಪರ್ಯವಸಿತಫಲರೂಪ-ತ್ವೇನ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಪ್ರಾಯನಮ್ । ಪರಮಪ್ರೇಮಪ್ರಯೋಜನೇಷ್ವಸಾಧನತ್ವಾದಿ-ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ತದರ್ಥಃ । ವಿವಮೇಷಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ವಿದ್ಯಸಂಗತಿಕ್ಷೇಪಾವಶ್ಯವಕ್ರವೃತ್ತಾತ್ ತನ್ಮಾತ್ರಪರತ್ವವರ್ಗನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತಃ ವಿವ 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಇತಿ ಶಬ್ದ-ಲಭ್ಯಮಪಿ ಸದಾಚಾರ್ಯಪ್ರಿಯತ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರಿಯತಮತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ್ವಯಮಪೇಕ್ಷಾರ್ಥ-ಲಭ್ಯಂ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಮೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಅಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತಸಂಗತತ್ವಾತ್ ।

ನಿದೋರ್ಪತ್ತಂ — ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವಾದರೋ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಯಕರ್ತೃತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು.

ನಿಖಲಗುಣವತ್ಯ, ಪೂರ್ಣಗುಣವತ್ಯ ಎಂಬೆರಡಂಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಕಲವೇದಾರ್ಥತ್ವ, ಮುಖ್ಯವೇದಾರ್ಥತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. ವಸ್ತುತಃ ಭಗವಂತನು ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯ ಎಂದದ್ದು ಅವನ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣೆಗಾಗಿ. ಆ ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವವಾದರೋ ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಫಲಸಾಧನವಂದನ-ವಿಷಯತ್ವರೂಪ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಬೇರೆಯ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ-ವಿಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷರೂಪದ ಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯತ್ವ ಎಂದು. ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಅರ್ಥಾತ್ ಲಭ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೊರತು ಶಬ್ದಲಭ್ಯವಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಶಬ್ದಲಭ್ಯವಾದ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಸದಾ ಆಚಾರ್ಯಪ್ರಿಯತ್ವ, ಆಚಾರ್ಯಪ್ರಿಯತಮತ್ವ ಎಂದು. ಆದರೆ ಈ ಎರಡೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸದಾ ಪದ ಅಥವಾ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾದೀತು. ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಮಪ್ರೇಮಪ್ರಯೋಜಕಇಷ್ಟತ್ವ ಇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಪ್ರೇಮ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಇಷ್ಟ ಇಷ್ಟಸಾಧನ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಇರಬೇಕು.

ಗುಣಪದ ಆವೃತ್ತಿಯು ಅನಾವಶ್ಯಕ

(ಕಾಶೀ) - ಅಥವಾ ಯಥೋಕ್ತಯೋಜನಾಯಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಾಭಿನ್ನದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವೇನ್ನೈವ ಗುಣವತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಅರ್ಥತಃ ತದ್ವಿಶೇಷಗುಣತ್ವ-
ಲಾಭೇನ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಲಾಭಸಂಭವಾನ್ ಗುಣಪದಾವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತಾ | ನ ಚ ಗುಣಾಭಿನ್ನ-
ದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯ ತಾದೃಶದೇಹಸ್ವರೂಪತಯಾ ನ ತತೋ ಗುಣಾತ್ರಯತ್ವಲಾಭ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |
ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹ್ಯರ್ಥತಯಾ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನೋಭಯಲಾಭಸಂಭವಾತ್ | ಏವಂ
ಸ್ವತಃ ಪದಮಪಿ ನ ಪೂರಣೀಯಮ್ | ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಿನ್ಯಾಯೇನ ಪೂರ್ಣವಿಶೇಷಗುಣಬಲಾದ್ವಾ
ಸ್ವತಂತ್ರಗುಣಾಭಾದಿತಿ | ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದೋಷವಿಶೇಷಾಭಾವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವಸಂಭವೇಽಪಿ
ಅವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ - ಏಕಮಿತಿ ||

ಅಥವಾ ಗುಣಪದದ ಆವೃತ್ತಿಯು ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಅದು ಹೀಗೆ -
ಗುಣಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧರ್ಮಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣವಾಗದೇ ಇದ್ದರೂ ಗುಣಾಭಿನ್ನವಾದ ದೇಹವು ಧರ್ಮಿಗೆ
ವಿಶೇಷಗುಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ತತ್ಕೋಟಿಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣವೂ ಧರ್ಮಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣವಾಗಲು
ಬರುವುದರಿಂದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಗುಣಪದದ ಆವೃತ್ತಿಯು ಬೇಡ. ಅಲ್ಲಿ
ಗುಣಾಭಿನ್ನವಾದ ದೇಹವತ್ತ್ವವು ದೇಹದ ಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಪದದಿಂದ ಗುಣಾತ್ರಯತ್ವ
ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ
ಬಹುವ್ರೀಹಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಎರಡೂ ಲಕ್ಷಣಗಳ
ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವತಃಪದವನ್ನೂ ಕೂಡ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಸೇರಿಸದೆಯೂ
ಕೂಡ ಅದರ ಅರ್ಥದ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಿಯೋಃ ಮುಖ್ಯೇ
ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ' ಎಂಬ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಗುಣಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ
ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ - ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳು ಎಂದರೆ ಆ ಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶೇಷಗು-
ಣಬಲದಿಂದಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರಗುಣಗಳು ಎಂಬರ್ಥವೇ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

‘ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ’ ಎಂದರೆ ‘ಯೋಗೇನ ಅಖಿಲವೈದಿಕಪದೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ’ ಎಂದು. “ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ” ಎಂದರೆ ‘ನಿರವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ’ ಎಂದು.

ಸುಧಾಮೂಲದಲ್ಲಿ “ಅಶೇಷ ಇತ್ಯನೇನ ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವಂ ಉಕ್ತಂ ಅಶೇಷಾತ್ ವಿಶೇಷೇಣ ವಂದ್ಯಮಿತಿ” ಎಂದು ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವಂದ್ಯಂ - ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಾದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸಂಖ್ಯಾನಿದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದರಿಂದ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಮುಖ್ಯತ್ವ ಎಂದರೆ (1) ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವ; (2) ಅನನ್ಯಪ್ರಸಾದಾರ್ಥತ್ವ (3) ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರಮಿತಿಪೂರ್ವಕತ್ವ.

ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮತ್ವ ಎಂದರೆ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪರಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷ: ಎಂದು. ಅಥವಾ ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದಹೇತುತ್ವ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿತ.

ವೇದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವ, ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವ ಹಾಗೂ ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವ

(ಕಾಶೀ)- ದೋಷಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವವತ್ಸರೂಪಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ: | ‘ಲಕ್ಷಣಮುದಿತಮ್’ ಇತಿ ವಿಪರೀತವುನುಪಪ್ಪತ್ತೇ | ಶ್ರಿಯೋಽಪಿ ಈಶಗತವಿಶೇಷಾಜ್ಞಾನರೂಪದೋಷವತ್ತ್ವಾತ್ ನಾತಿ-ವ್ಯಾಪ್ತಿ: | ಅಖಿಲವೇದಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವಮನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಂ ಚ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಾದ್ಯಸಾಧಕತ್ವಾತ್ ಅವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ- ದ್ವಯಮಿತಿ || ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ನಿರವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಮ್ | ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ ಚ ಯೋಗೇನಾಖಿಲವೈದಿಕಪದವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ | ಜನ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕಹೇತುತ್ವಸ್ಥೈರ್ಯಲಕ್ಷಣತ್ವಭ್ರಮಭಂಗಾಯ - ಅಷ್ಟಾವಿತಿ || ‘ಮುಖ್ಯೇ’ತಿ ಫಲತೋ ವಂದನವಿಶೇಷಣಮ್ | ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚ ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮನನ್ಯಪ್ರಸಾದಾರ್ಥತ್ವಂ ವಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರಮಿತಿಪೂರ್ವಕಂ ವೇತಿ ವಿಶೇಷಣಭೇದಭಿನ್ನಾನೇಕ-ಲಕ್ಷಣಾನಾಮುಕ್ತಸಂಗತಿಮತ್ತೇನಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದೇಕಮಿತ್ಯಾದಿಸಂಖ್ಯಾನಿದೇಶೋ ನ ಕೃತ: | ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ನೋತ್ತರಲಕ್ಷಣವದಾರ್ಥಿಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದುವಪಾದಯತಿ - ಅಶೇಷೇತಿ || ವಂದ್ಯಾಂತರಾದಿತ್ಯರ್ಥ: | ನ ಚ ವಂದ್ಯಾಂತರಾದ್ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಂದ್ಯವಿಶೇಷಣತಯಾ ವಂದನೇ ಮುಖ್ಯತ್ವಲಾಭಸ್ಯಾರ್ಥಿಕತ್ವಮೇವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ‘ಅಯಮಸ್ಯದಾಧಿಕವಂದ್ಯ:’ ‘ಅಧಿಕೇನ ವಂದ್ಯ:’ ಇತ್ಯನಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಾನುರೋಧೇನ ಪಂಚಮ್ಯಾ ವಂದ್ಯಾಂತರಕರ್ಮಕವಂದನಾವಧಿಕತ್ವಸ್ಯೈವ ಬೋಧನಾತ್ | ತದನ್ವಿತಾಧಿಕ್ಯರೂಪ-ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಂದ್ಯಪದಾರ್ಥಭೃಟಿಕವಂದನ ವಿವಾನ್ವಯಾತ್ | ಮುಖ್ಯವಂದನವಿಷಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ

ಲಕ್ಷಣತ್ರೇಽಪಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ 'ಅಶೇಷಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ಇತಿ ಶೇಷಃ । 'ಉಕ್ತಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾನುಷಂಗೋ ವಾ । ಅರ್ಥಾದುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಿಯತಮತ್ಯೋಕ್ತ್ಯಾ ತತ್ತಯೋಜಕತದ್ಯೋಗ್ಯತಾಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ತರ್ಹಿ 'ಸದಾ ಮಮ' ಇತಿ ವೃಥಾಮತ ಆಪ - ತಸ್ಯೇತಿ ॥

ಸಕಲದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೇ ನಾಲಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ದೋಷಸಾಮಾನ್ಯ-ಭಾವವತ್ವಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಳಿಗೂ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೋಷವಿರುವುದರಿಂದ. ಇನ್ನು ಸಕಲವೇದ-ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವ, ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವ ಇವುಗಳು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿ-ಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ದ್ವಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದರೆ, ನಿರವಧಿಕವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿಮಿತ್ತವುಳ್ಳದ್ದು. ಅಖಿಲವೇದದ ಅರ್ಥ ಎಂದರೆ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ವೈದಿಕಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಜನ್ಯಾದ್ಯಪ್ತಕಹೇತುತ್ವ ಎಂಬುದು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯ ನಿರಸನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಷ್ಟು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದು ವಂದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ. ಇದು ಫಲಿತಾರ್ಥವಾಗಿ. ಮುಖ್ಯತ್ವವಾದರೋ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ-ವಾಗಿರುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಸಿಗದ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿರುವುದು. ಸರ್ವೋ-ತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಮುಖ್ಯತ್ವದ ಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಏಕಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮುಖ್ಯವಂದ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಅದರ ಮುಂದಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳಂತೆ ಆರ್ಥಿಕವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಉಕ್ತಮ್" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿ. ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ನಮಸ್ಕಾರಗೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷತೆಯು ಪ್ರಕೃತ ವಂದ್ಯನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. 'ಇವನು ಇವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಂದ್ಯ' 'ಉತ್ತಮನಾಗಿ ವಂದ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡು ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ವಂದ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ವಂದನೆಯ ಅವಧಿಯು ಇವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ತದನ್ವಿತ-ಆಧಿಕರೂಪವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಂದ್ಯಪದಾರ್ಥಘಟಕವಂದನೇ ಏವಾನ್ವಯಾತ್ = ವಂದ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಆಧಿಕೃತ ವಂದ್ಯಪದದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ವಂದನೆಯಲ್ಲಿ

ಅನ್ಯವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯವಂದನವಿಷಯಕ್ಕೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣವಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯಪದದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಅಶೇಷಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಿಯತಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯತಮ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಸಿಗುವುದು. ಇದು ಅರ್ಥಾತ್ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ 'ಸದಾ ಮಮ' ಎಂಬುದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ "ತಸ್ಯ ಅನಾನುಭವಿಕತ್ವಾತ್.." ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಮಮ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಲ್ಲವೇ?

(ಪರಿಮಳ)- ತರ್ಹಿ 'ಮಮ' ಇತ್ಯೇಕಮೇವಾಲಮ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಇತಿ || ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಾನಂತರಂ ಭಗವತಃ ಪರಮಪ್ರೇಮ-ಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್ ಅನುಭವಸಿದ್ಧಮ್ | ಮಮ ತು ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಮ್ | ಅತೋ ಯಾವದ್-ದ್ರವ್ಯಭಾವೀದಂ ಹರೇರ್ಲಕ್ಷಣಂ ನ ಕದಾಚಿದಾಗತಮ್ ಇತಿ ದ್ವೈತನಾಯ 'ಸದಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಚ ನಿರುಪಾಧಿಕೇಷತ್ವಮ್ ||

'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಂ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಲಾಭವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲ! ನಾರಾಯಣನು ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವಿದೆ ಎಂದರೆ, 'ಸದಾ ನನಗಿದೆ' ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಮಮ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. 'ಬೇರೆಯವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಶಂಕೆ ಮಾಡಿದಾಗ 'ನನಗೆ ಇದೆ' ಎಂಬಷ್ಟೇ ಉತ್ತರ ಸಾಕು. 'ಸದಾ' ಪದ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಬೇರೆ ಜೀವರಿಗೂ ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರ ಭಗವಂತನು ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಇದೆ. ನನಗಾದರೂ ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲದಿಂದ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹರಿಯ ಲಕ್ಷಣವು ಯಾವದ್ರವ್ಯಭಾವಿಯಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ದ್ರವ್ಯಇರುವವರೆಗೂ ಇರುವಂತಹ ಲಕ್ಷಣ. ಅಂದರೆ ಹರಿ ಇರುವವರೆಗೂ 'ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವ' ಎಂಬುದು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತೆ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ನಿರಂತರ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವ' ಹರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಸದಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂದರೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಇಷ್ಟತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವುದೇ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೇ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಇಷ್ಟ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾತಂ ತು ಕೃತಕಾನ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- 'ಮಮ' ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಅನುಭವಸಿದ್ಧತೋಕ್ತವಪಿ 'ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾತಂ ತು ಕೃತಕಾನ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾಸಂಭವಶಂಕಾನಿವೃತ್ಯರ್ಥಂ 'ಸದಾ' -ಪದಾಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ - ಅನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ || ಪ್ರಥಮಾಪಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥತ್ವಮೇವ ಅಂಗೀಕೃತ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿಶಬ್ದ ಉಕ್ತವತ್ಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ - ಅಪೀತಿ || 'ಅಪಿಶಬ್ದೌ ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ' ಇತಿ ಪಾಠೇ ತು ಉಭಯೋರಪಿ ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥತ್ವಮೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಮಗೆ ನಾರಾಯಣನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಇದು ಅಸಂಭಾವಿತವೆನಿಸುವುದು. 'ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾತಂ ತು ಕೃತಕಾನ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' - ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೊಳೆದದ್ದು ಕಂಡದ್ದು ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಕಲ್ಪಿತಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೃತ್ರಿಮ ಎಂದರ್ಥ. ಕೃತ್ರಿಮ ಎಂದರೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ ಅರ್ಥಾತ್ ಆರೋಪಿತವಾದದ್ದು. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸದಾ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸದಾ ಪದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ಅನ್ಯೇಷಾಂ' ಎಂಬ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನೆಂಬುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು. 'ಅಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅಪಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಅಪಿಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಅಪಿ' ಎಂದು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ 'ಅಪಿಶಬ್ದೌ ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ' ಎಂಬ ಪಾಠವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಅಪಿಶಬ್ದಗಳೂ ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸದಾ ಪದ ಅನರ್ಥಕ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿ ಅದರ

ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ

ಕಾಶೀ - ನನು 'ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತಮಾಚಾರ್ಯಸ್ಯಾನುಭಾವಿಕಮಿತಿ ಸಿದ್ಧತಿ | ಯೋಗ್ಯತಾನುಕ್ರಯಮಂತರೇಣ ಪರಮಪ್ರೇಮಾನುಪಪತ್ತೇರತಃ ಸದಾಪದಾನರ್ಥಕಮಿತ್ಯಾಶಂಕ ತದಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ - ಅನ್ಯೇಷಾಮಪೀತಿ ||

ಇತೀತಿ || 'ಸೂಚಯಿತುಮಿ'ತಿ ಶೇಷಃ | ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಂಬಂಧಃ | ಏತತ್ಸೂಚನಂ ಚ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಬಾಧೇನ ಪರಮಪ್ರೇಮಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್ | ನ ಚ ಕಾಲಾಂತರೀಣಾನುಭವಸ್ಯ ಕಥಂ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪರಮಪ್ರೇಮರೂಪಕಾರ್ಯಸ್ಥಾಪಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಿನತ್ವಾತ್ | ಪರಮತ್ವಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪರಾವಸ್ಥಾರೂಪಮುತ್ರಮಪ್ರಸಾದಹೇತುತ್ವಾದಿರೂಪಂ ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ಅತಃ ಏವ ವಿಶೇಷಣಭೇದೇನ ಲಕ್ಷಣಭೇದಾದತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಸಂಖ್ಯಾನುಕ್ತಃ | ಪ್ರಥಮಾಪಿಶಬ್ದಾಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥತ್ವಮಪೇತ್ಯಾಹ - ಅಪಿಶಬ್ದ ಇತಿ || ಅಪಿಶಬ್ದಾವಿತ್ಯಪಿ ಪಾಠಃ |

'ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುಭವಕ್ಕಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೇ ಪರಮಪ್ರೇಮವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸದಾಪದವು ಅನರ್ಥಕ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - "ಅನೈಷಾಮಪಿ" ಎನ್ನುವ ಭಾಗದಿಂದ. ಭಗವಂತನು ಪರಮಪ್ರೀತಿಯೋಗ್ಯನೆಂಬುದು ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದು, ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಮಪ್ರೀತಿಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ಅನುಭವವಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು "ಸದಾ ಮಮ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಸೂಚನೆಯಾದರೂ ಶಿಷ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೇಮವು ಭಗವಂತನ ವಿಷಯಕವಾಗಿ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯ ನಿವಾರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಅಲ್ಲ! ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಭವ ಪರಮಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆ ಪರಮಪ್ರೇಮವೂ ಕೂಡ ಆ ಅನುಭವದ ಅನಂತರವೇ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮತ್ವ ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಒಂದು ತರಹದ ಅವಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಂತಹದ್ದು ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪರಮತ್ವರೂಪವಿಶೇಷಣವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದಂತೆ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುವ ಕಾರಣ "ಸದಾ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ" ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಇಷ್ಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿಲ್ಲ.

'ಅಥವಾ ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನತಯಾ' - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ - ಅಥವಾ, ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾಥುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನತಯಾ ನಾರಾಯಣಃ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯತಃ ಸುವಾಕ್ಯೈರಾಪ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ನನು ವೇದಾಧಿಕೇಶೋಽನ್ಯಥಾಽಪ್ಯುಚ್ಯತೇ | ನ | ತತ್ಪ್ರತಿತೀತರಪರಮಶಂಭವಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಖಿಲೈಃ ಇತ್ಯುದಿತಮ್ | ತರ್ಹಿ

ಧರ್ಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಗೋಚರತ್ವಾತ್ | ಮೈವಮ್ | ಅಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ಯಾ
ಧರ್ಮಾದೇರಪಿ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವತಾಽಽಪ್ಯತಮಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ | ಅಪಿಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯ-
ಮಾಣಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿಹೇತುಭಿರಪ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ನಾರಾ-
ಯಣಃ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಮ್ - ಅಸ್ಯೇತಿ ||

ಅಥವಾ - ಅಥವಾ, ನಿಖಿಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನತಯಾ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ-
ಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವ ಮುಂತಾದ
ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನನ್ನಾಗಿ, ನಾರಾಯಣಃ - ನಾರಾಯಣನು, ಕೇನ - ಯಾವ, ಪ್ರಮಾಣೇನ
- ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ - ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು, ಇತ್ಯತಃ - ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಬರುವ ಕಾರಣದಿಂದ,
ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ - ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ನನು - ಅಲ್ಲ?, ವೇದಾದ್ಯೈಕದೇಶೇ - ವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯಥಾಪಿ
- ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೂ, ಉಚ್ಯತೇ - ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ನ - ಇಲ್ಲ. ತತ್ಪ್ರತೀತೇಃ - ಆ ರೀತಿಯಾದ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ಅಪರಾಮರ್ಶಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್ - ವಿಚಾರಮಾಡದೇ ಇರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವುದು,
ಇತಿ - ಎಂಬ, ಆಶಯೇನ - ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ, "ಅಖಿಲೈಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತತಮ್ - ಅಖಿಲೈಃ ಎಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತರ್ಹಿ - ಹಾಗಾದರೆ, ಧರ್ಮಾದ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ - ಧರ್ಮ, ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ
ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗಲಿ ಎಂದಾದೀತು. ತಸ್ಯ - ಆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು,
ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಗೋಚರತ್ವಾತ್ - ಪ್ರಮಾಣ - ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ.
ಮೈವಮ್ - ಹೀಗಲ್ಲ. ಅಮುಖ್ಯಯಾ-ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ, ವೃತ್ತ್ಯಾ - ಶಬ್ದವೃತ್ತಿಯಿಂದ, ಧರ್ಮಾದೇ-
ರಪಿ - ಧರ್ಮಪ್ರಾಣಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಕೂಡ, ವೇದಾದಿ- ವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಯವತಾ -
ವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ, "ಆಪ್ಯತಮಂ"
ಇತ್ಯುಕ್ತತಮ್ - ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. "ಅಪಿ"ಶಬ್ದಃ - ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ
ಅಪಿಶಬ್ದವು, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ - ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳ
ಸಮುಚ್ಚಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು.

ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಹೇತುಭಿರಪಿ - ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವ ಮುಂತಾದ
ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ, ನಾರಾಯಣಃ - ನಾರಾಯಣನು, ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಃ - ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು, ಇತಿ

ಅಭಿಪ್ರೇತ್ಯ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು, ಉಕ್ತಂ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ - ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಾರ - 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹತ್ವ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಗಳು ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? ಎನ್ನುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಾದಿಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಭಾವ. ಇನ್ನು ಅಖಿಲೈಃ ಎಂದದ್ದು ಏಕೆ? ಹಾಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತ್ವ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ ವೇದೈಕದೇಶಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರತೀತಿಯು ವಿಚಾರಮೂಲಕವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಖಿಲೈಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಇಡೀ ವೇದವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧಿ ಹೇಗೆ? ಏಕೆಂದರೆ, ವೇದ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಗೋಚರವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ. ಇಡೀ ವೇದವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ. ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ವೇದಭಾಗಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಆಪ್ಯಮ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳದೇ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಇದೆ. ಅದರ ಸುವಾಕ್ಯಗಳು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾದಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಹೇತುಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪರಾಮರ್ಶಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ಅಖಿಲೈಃ ಇತ್ಯುದಿತಮ್

ಕಮ್ಬಾ - ಅಥವೇತಿ || ಅस्ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಪರಮ್ | 'ಸುವಾಕ್ಯೈಃ, ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ತು ನಾರಾಯಣೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಪರಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ || 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಃ'ತ್ಯಾಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣವೈಪರೀತ್ಯೇನ ವೇದಾಧಿಕೇಶೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತಿಪಾಞತ ಇತಿ ಕಥಂ ವೇದೇನೋಕ್ತಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅಪರಾಮರ್ಶೇತಿ || ವೇದೇಕೇಶೋ ಆಪಾತತೋಽನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಾಬಲ್ಯನಿಖಿಲವೇದವಿಚಾರೇ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ವೇದೇನ ತಲ್ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಾರಾಯಣಸಿದ್ಧಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ | ತರ್ಹೀತಿ || ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಯದನಿಖಿಲಸುವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಞತಂ

ತರ್ಹೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಮುಖ್ಯೇತಿ ॥ ಅಪರಮುಖ್ಯಯಾ - ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪಿಶಾನ್ದ ಇತಿ ॥ 'ಅಸ್ಯೋ-
ಽಬಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಸಕಲಜಗತ್ತಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿನಾ ನಾರಾಯಣಸಿದ್ಧೇರ್ವಿಧ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್
ತತ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಾರ್ಥೋಽಪಿಶಾನ್ದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅಥವೇತಿ ॥ ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಾರಾಯಣನ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇವೆ. "ಸುವಾಕ್ಯೈಃ, ಅಪ್ಯತಮಮ್" ಮುಂತಾದವುಗಳಾದರೂ
ನಾರಾಯಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಹವುಗಳು. ಅನ್ಯಥಾಽಪಿ ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ ॥
ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ
ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವೇದದಿಂದ ಒಂದೆ
ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
ಅಪರಾಮರ್ಶೇತಿ ॥ ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಲಕ್ಷಣವು
ತೋರಿದರೂ ಇಡೀ ವೇದವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ನಿಖಿಲ ... ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ
ನಾರಾಯಣನು ತೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ವೇದದಿಂದ ಮುಂಚೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ
ಕೂಡಿದ ನಾರಾಯಣನು ಸಿದ್ಧನಾಗುವುದು ಸರಿಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತರ್ಹೇತಿ ॥ ಒಂದು ವೇಳೆ
ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಾದ ಸುವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೆ ಆಗ ಎಂದರ್ಥ.
ಅಮುಖ್ಯಯಾ ಇತಿ ॥ ಪರಮಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಇತಿ ॥
ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ
ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಅಪಿಶಬ್ದವು ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಏವಂ ರೂಪೇಣೈವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ

(ಪರಿಮಳ)- ನನು ವಿಭವಾದನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತವಪಿ ಏವಂರೂಪೇಣೈವ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವಾಚ್ಯಾನಿ
ಇತ್ಯತ್ರ ನ ಬೀಜವಸ್ತಿ ಇತ್ಯತಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಉಪಯೋಗಮಾಹ - ಅಥವಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ದುಃಖಾದಿದೋಷರಹಿತತ್ವ ಇತ್ಯಂತೇನ ॥ ತಮಪೋಯಗ್ರೇ ಪೃಥಕ್ಕೃತ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ 'ಅಪ್ಯಮ್'
ಇತಿ ಪ್ರತೀಕೋಕ್ತಿಃ । 'ವಕ್ತ್ಯಮಾಣಪ್ರಮಾಣೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದ್ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಸಕಲೇತಿ ॥
ಆದಿಪದಾತ್ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವನಿಯಂತ್ಯತ್ವಾದೌ ಹೇತವೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ
ಭಾಗವತೇ 'ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ । ವಕ್ತ್ಯತಿ ಚ ಭಾಷ್ಯಕಾರೋಽಪಿ ಆನಂದ-
ಮಯನಯೇ -

‘ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್’

ಇತಿ ಭಾವಃ । ನಹಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತುಃ ದೋಷಾಃ ಸಂಭವಂತೀತಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿನಾ ಏವ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವತ್ ನಿರ್ದೋಷತಾಪಿ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಭಾವೇನ ‘ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ವೈಭವಕೃತಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾರಣವೇನಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಅಥವಾ ಎಂದು. ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ‘ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪರಂತು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ಸುವಾಕ್ಯೈಃ ಆಪ್ಯತಮಮ್’ ಎಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಉದ್ದೇಶ ತಮವ್‌ಪ್ರತ್ಯಯದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಆಪ್ಯಮ್’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪಿಶಬ್ದವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಈಗ ‘ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿಹೇತುಭಿರಪಿ’ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವ, ಜಗತ್ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ, ಜಗನ್ನಿಯಂತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರಷ್ಟೆ.

ಹಾಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ - “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವ- ಸಿದ್ಧಯೇ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್” - ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಲು ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. - ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ದೋಷಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ ಎಂದಿದರ ಭಾವ. ಇನ್ನು “ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಃ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಃ” ಎಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಃ ಎಂಬ ಪದವು ‘ದೋಷಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನು’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾಭಿಮಾನೇನ

ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾಭಿಮಾನೇನ ನಿಸಂಗೇನಾಪಿ ಕರ್ಮಣಾ ।

ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಷಭಂ || (ಭಾಗ.3-32-13) (3-33-12)

— ಪಂಚಭೇದಜ್ಞಾನ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪೂರ್ಣತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ ಇವುಗಳಿಂದ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ನಾರಾಯಣನು ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

* ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾ = ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿವಿಷಯಪಂಚವಿಧಭೇದಜ್ಞಾನೇನ, ಭೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಶುಕ್ತಿರಜತ-
ಜ್ಞಾನವತ್ ಹೇಯತ್ವೇನ ನ ತೇನ ಮುಕ್ತಿನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಅಭಿಮಾನೇನೇತಿ ||
ಅಭಿಮಾನೇನ = ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನೇನ ಯಾವತಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಾವತಾ ಜ್ಞಾನೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ |
ನಿಃಸಂಗೇನ = ಫಲಾಭಿಸಂಧಿರಹಿತೇನ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲೀನೇನ ಕರ್ಮಣಾಽಪಿ ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾದಿ-
ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ = ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಾದ್ಯನಂತಗುಣೋಪೇತಂ ನೇದಂ ಶಬಲಮಿತ್ಯಾಹ —
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ || “ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹಂತೋ ಹೃಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ, ಸ್ವತಃ
ವಿವ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾಕಾಶವನ್ನೀರೂಪಮಿತ್ಯಾಹ — ಪುರುಷಮಿತಿ || ಭಕ್ತಾನು-
ಕಂಪಯಾ ಗೃಹೀತಪುರುಷಾಕಾರಮ್ | ಅನೇನ ಗುಣಾಶ್ಚೈಶ್ವರ್ಯಾದಯಃ ನ ತು ಸತ್ತ್ವಾದಯ ಇತಿ
ಧ್ವನಯತಿ ‘ವಿಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ ವೀರ್ಯಸ್ಯ ಯಶಸಃ ಶ್ರಿಯಃ’ ಇತ್ಯಾದೇಃ | ಇತೋಽಪಿ ನ
ಶಬಲಮಿತ್ಯಾಹ — ಪುರುಷರ್ಷಭಮಿತಿ || ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷಾತೀತತ್ವಾತ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ
ಸಂಗತಃ = ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಭವತಿ ಸಾಯುಜ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಾಂ ಮುಕ್ತಿಮಾಪ್ನೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ | (ಪದ-
ರತ್ನಾವಲೀ)

* ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾ = ಪಂಚವಿಧಭೇದದರ್ಶನೇನಾಭಿಮಾನೇನ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಮುಕ್ತಿಸಾಧನಜ್ಞಾನೇನ
ಸಗುಣಂ = ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣಮ್ ಅತಃ ವಿವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್ | ತಸ್ಯ
ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ — ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತಿ || ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ-
ತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥೋಕ್ತಮ್ — “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣೋ
ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್” ಇತಿ | ಪುರುಷಂ = ವಾಸುದೇವಂ ಪುರುಷರ್ಷಭಂ = ಪರಮೇಶ್ವರಮ್ ||
(ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

— ಭೇದದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ, ಜೀವನಿಗೂ, ಜಡಕ್ಕೂ ಸೇರಿಸಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಐದು
ವಿಧವಾದ ಭೇದಜ್ಞಾನ. ಈ ಭೇದಜ್ಞಾನವಿದ್ದವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ನಿಶ್ಚಯ ಹೇಗೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಶುಕ್ತಿ-
ರಜತಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದು ಜ್ಞಾನವೇ. ಅದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಅದರಂತೆ
ಇದೂ ಕೂಡ ಒಂದು ಜ್ಞಾನವೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಅಭಿಮಾನೇನ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ಣ-
ವಾದ ಪಂಚಭೇದಾದಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯ-
ವರೆಗಿನ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮುಕ್ತಿ ಸಿಗುವವರೆಗೂ ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥ.

ನಿಃಸಂಗೇನ ಎಂದರೆ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇ ಮಾಡುವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ, ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನವಿಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಸಗುಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಶಬಲನಾಗಿಲ್ಲ. "ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಸ್ವತಃ ಏವ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೊರತು ಆಕಾಶದಂತೆ ರೂಪ ಇಲ್ಲದವನಲ್ಲ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ "ಪುರುಷಂ" ಎಂದು. ಭಕ್ತರ ಮೇಲಿನ ಅನುಕಂಪೆಯಿಂದ ಪುರುಷಾಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಶಬಲನಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ - ಪುರುಷರ್ಷಭಂ ಎಂದು. ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಯುದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣ ಉಭಯಪರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಲಕ್ಷಣೇನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೂಢತ್ವೇನಪಿ, ಮಾನಾಧೀನತ್ವಾತ್ ಮೇಯಸಿದ್ಧಿಃ. ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಮಾತ್ರಪರತ್ವಾದಪಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣೋಭಯಪರತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾಯಿಸ್ವಾತ್, ಉಭಯಪರತಯಾ ಶ್ಲೋಕಂ ಯೋಜಯತಿ - ಅಥವೇತಿ ||

ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ನಾರಾಯಣನು ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯಾವೃತ್ತ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ನಮಗೆ ಬರುವುದು. ಆದರೂ 'ಮಾನಾಧೀನಾ ಮೇಯಸಿದ್ಧಿಃ' - ಪ್ರಮೇಯಸಿದ್ಧಿಯು ಪ್ರಮಾಣದ ಅಧೀನ ಎನ್ನುವಂತೆ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳಿರದನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ-ಪ್ರಮಾಣ ಉಭಯಪರವಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಅಥವಾ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯದ್ವಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ದೇಹಸದ್ಭಾವೇ ... ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ - यद्वा, नारायणस्य देहसद्भावे दुःखादिदोषानुषङ्गः । तदभावे ज्ञानादिगुणाभावः । उभयथाऽपि जगज्जन्मादिकारणत्वासम्भव इत्याशङ्क्योक्तम् निखिलपूर्णगुणैकदेहम्, निर्दोषमिति । देहवत्त्वाज्ज्ञानादिगुणपूर्णः, तस्यापि निखिलपूर्णगुणमात्रत्वेन दुःखादिदोषरहितश्चेति ।

ಯದ್ವಾ - ಅಥವಾ, ನಾರಾಯಣಸ್ಯ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ದೇಹಸದ್ಭಾವೇ - ದೇಹವಿದ್ದರೆ,

ದುಃಖಾದಿದೋಷಾನುಷಂಗಃ - ದುಃಖ, ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧವು (ಬರುವುದು), ತದಭಾವೇ - ದೇಹವಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾಭಾವಃ - ಜ್ಞಾನ ಆನಂದ-ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಉಭಯಥಾಪಿ - ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-ಕಾರಣತ್ವಾಸಂಭವಃ - ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ, ಆಶಂಕೈ - ಶಂಕೆ, ಉಕ್ತಂ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, "ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ, ನಿರ್ದೋಷಂ" ಇತಿ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಎಂಬುದಾಗಿ. ದೇಹವತ್ಯಾತ್ = ದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಪೂರ್ಣಃ - ಜ್ಞಾನಆನಂದ ಮೊದಲಾದಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ತಸ್ಯಾಪಿ - ಆ ದೇಹವೂ ಕೂಡ, ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ - ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ಣವಾದ ಗುಣಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ, ದುಃಖಾದಿದೋಷರಹಿತಶ್ಚ ಇತಿ - ದುಃಖ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸಾರ - ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ದೇಹವಿದ್ದರೆ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳು ಬರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಯಾರಿಗೆ ದೇಹವಿದೆಯೋ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳಿವೆ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ. ದೇಹವನ್ನೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳು ಇರಬಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹವಿದ್ದವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ದೇಹ ಇದೆ, ದೇಹ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣನು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಆ ದೇಹವು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶಕ ಹಾಗೂ ಅನುಪಪತ್ತಿನಿರಾಸಕವಿಶೇಷಣಗಳು

ಕಮ್ಬಾ - यद्वेति ॥ अस्मिन् पक्षे 'अस्योद्भवादित्' इत्यादिकं नारायणस्य लक्षणप्रदर्शनपरम् । 'निखिले'त्यादिकं तु जगज्जन्मादिकारणत्वरूपलक्षणस्या-सम्भवरूपानुपपत्तिनिरासकमिति द्रष्टव्यम् ।

ಯದ್ವಾ ಇತಿ ॥ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಾರಾಯಣನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿವೆ. ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ ... ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆಸಂಭವ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದೆ - ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅರ್ಥವಿಶೇಷಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಪಕ್ಷಾಂತರಕಥನ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ಸಾಧಕವತ್ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಸ್ಥಾಪಿ ಅವಶ್ಯಕತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಣ-
ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿಮಾತ್ರಪರತ್ವಾದಪಿ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಸ್ಯ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇರ್ಥ-
ವಿಶೇಷಲಾಭಂ ಮನ್ವಾನಃ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ||

ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ
ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ'
'ನಿದೋಷಂ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇವೆ
ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ವಿಶೇಷವಾದ ಅರ್ಥಲಾಭವಿದೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು
ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಯದ್ವಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ದೇಹಸದ್ಭಾವೇ' ಎಂದು.

ಅಥವಾ ನಾಯಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಃ ... ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ - ಅಥವಾ, ನಾಯಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದೋ ಡಿತ್ವಾಧಿಶಬ್ದ ಇವ ಭಗವತಿ
ಸಾಂಕ್ಷೇತಿಕಃ, ಘಟಾಧಿಶಬ್ದ ಇವ ವಾ ರೂಢಿಮಾತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಃ, ಕಿಂತು ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನಪ್ಯಾಚಙ್ಗ
ಛೇತಿ ಜ್ಞಾಪಯನ್ ತದರ್ಥಮನೇನ ಕಥಯತಿ | ಏತದಪಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯವಗಂತವ್ಯಮ್ |

ಅಥವಾ - ಅಥವಾ, ಅಯಂ - ಈ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಃ - ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಡಿತ್ವಾದಿಶಬ್ದ
ಇವ - ಡಿತ್ವ ಡವಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ, ಭಗವತಿ - ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ, ಸಾಂಕ್ಷೇತಿಕಃ - ವ್ಯಕ್ತಿಯ
ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪಿತವಾದದ್ದು, ವಾ - ಅಥವಾ, ಘಟಾಧಿಶಬ್ದ ಇವ - ಘಟ ಮುಂತಾದ
ಶಬ್ದದಂತೆ, ರೂಢಿಮಾತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಃ - ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಿಂದ ಹೊರಟದ್ದು, ನ - ಅಲ್ಲ. ಕಿಂತು -
ಹೊರತಾಗಿ, ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನಪಿ - ಭಗವಂತನ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನೂ, ಆಚ್ಛೇ -
ಹೇಳುತ್ತಿದೆ, ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ, ಜ್ಞಾಪಯನ್ - ತಿಳಿಸುತ್ತಾ, ತದರ್ಥಂ - ಆ ವಿಶೇಷಣಗಳ
ಅರ್ಥವನ್ನು, ಅನೇನ - ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ, ಕಥಯತಿ - ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿತರದಪಿ - ಈ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕೂಡ, ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥ ಮಿತಿ - ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂಬುದಾಗಿ, ಅವಗಂತವ್ಯಂ
- ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು.

ಸಾರ - ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಡಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಾಂಕ್ಷೇತಿಕವಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಘಟಾದಿ
ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ರೂಢಿವೂ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ

ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅನೇಕರೀತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥ-
ಕಥನವು ನಾರಾಯಣನ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಏತದಪಿ ಎಂದರೇನು?

ಕಮ್ಬಾ - एतदपीति ॥ नारायणशब्दस्य विशिष्टगुणरूपार्थकथनमपीत्यर्थः ।

ಏತದಪಿ ಇತಿ ॥ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು
ಎಂಬುವುದಾದರೂ - ಎಂದರ್ಥ.

ಸಾಂಕೇತಿಕವೆಂದರೇನು? ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳೆಂದರೇನು? ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥವು ಉಪಲಕ್ಷಣ

(ಪರಿಮಳ)- ಸಾಂಕೇತಿಕ ಇತಿ ॥ 'ಅಸ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಅಯಮರ್ಥೋ ಬೋಧ್ಯಃ
ಇತೀಚ್ಛಯಾ ನಿಯಮಿತಃ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥ ನ ಕೇವಲಂ ರೂಢಃ ಕಿಂತು
ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದೀನ್ ಇತರಾಸಾಧಾರಣಾನ್ ಗುಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದರ್ಥಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥಮ್ । ಅನೇನ = ಶ್ಲೋಕೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ ಚ ಇತ್ಯಪಿ ಧೈಯಮ್ ।
'ನಿಖಿಲ' ಇತ್ಯನೇನೈವ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಲಾಭಾತ್ ಇತರನಿರುಕ್ತಿಸಾರ್ಥಕ್ಯಾಯ
'ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮ್' ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।

ಸಾಂಕೇತಿಕಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ರೀತಿಯ ಇಚ್ಛೆ-
ಯಿಂದ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು. ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥ ಕೇವಲ ರೂಢಶಬ್ದವಾಗದೇ ನಾರಾಯಣ-
ಶಬ್ದವು ಇತರರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಅಸಾಧಾರಣಗುಣಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ,
ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂದೇ
ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೊರಟಿದೆ.

ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ನಾರಾಯಣನ ಸ್ತುತಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಕಥನವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ನಾರಾ-
ಯಣಶಬ್ದ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ನಾರಾ-
ಯಣಶಬ್ದವು ಎಂಬ ಅಂಶವು ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ ಒಂದು ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ
ತಿಳಿಯುವುದು.

ಇತರ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಏಕೆ ಎಂದರೆ ಸ್ತುತಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕಥನಪರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ವಿವಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪನರ್ಥಾರಣಹೇತುಲಕ್ಷಣಾದಿ-
ಪರತಯಾ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕಥನಪರತಯಾಽಪಿ ತಾನಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ -
ಅಥವೇತಿ || ಅರ್ಥಗತಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ವಕ್ರಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಂ
ಸಾಂಕೇತಿಕತ್ವಮ್; ಅಖಂಡಶಕ್ತಿ ರೂಢಿಃ |

ಈ ಹಿಂದೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನಾರಾಯಣಪದದ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಪರವಾಗಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೀಗ ಆ
ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ ಎಂದು "ಅಥವಾ" ಎಂಬ ಈ
ಸುಧಾ ಭಾಗದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಂಕೇತಿಕಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ಹೇಳುವವನ
ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಎನ್ನುವರು.
ರೂಢಿ ಎಂದರೆ ಅಖಂಡಶಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ.

ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ

(ಆನಂದ) - ನನು ತಥಾಪಿ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವದ್‌ರೂಢಿಭಿಃ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇನ ತೇನೈವೋಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಏತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ
ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತಃ, ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನರೂಪತ್ವಾತ್ ನ ಏತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಣಾ-
ನಾಮ್ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಅಥವೇತಿ || ಏಕಸ್ಯ ಪಿತ್ರಾದೇರೇವ ಯತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿರೂಪೇ
ವಸ್ತುನಿ ಯಚ್ಚಬ್ರಹ್ಮಯೋಗೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ತತ್ರ ತಚ್ಚಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಃ ಸಂಕೇತಃ, ಯತ್ರ ವಸ್ತುನಿ
ಯಚ್ಚಬ್ರಹ್ಮಯೋಗೇ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಾವಃ ಸಾರ್ವಜನೀನಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಯಾವತ್ | ಸೈವ
ರೂಢಿರಿತ್ಯನಯೋರ್ಭೇದ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಾ ಹಾಗೂ ರೂಢ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ
ಒಂದು ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು
ವೈರ್ಥ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗುತ್ತರವಾಗಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳಿರು-
ವುದರಿಂದ ವೈರ್ಥ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು - "ಅಥವಾ" ಎಂಬ ಸುಧಾಭಾಗದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಕೇತಕ್ಕೂ ರೂಢಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಕೇತ ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬ
ತಂದೆಗೆ ಅಥವಾ ತಾಯಿಗೆ ಮಗ ಮಗಳು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ

ಮಾಡಲು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವೇ ಆಗಿದೆ. ರೂಢಿ ಎಂದರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಾರ್ವಜನಿಕನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಇದೆಯೋ ಅಂತಹದ್ದು. ಎಲ್ಲರೂ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಆ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ತಥಾ ಹಿ ಅರಾ ದೋಷಾಃ - ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ- ತಥಾಹಿ ಅರಾ = ದೋಷಾಃ, ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದ್ ಗುಣಾ = ನಾರಾಃ, ತದಯನತ್ವಾನಾರಾಯಣಃ | ಅರಾಣಾಮಯನಂ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ | उपकारित्वादिना नराणामिमे नारा = वेदादयः, प्रतिपाद्यतया तदयनत्वाद् वा | नराणामिदं नारम् = उद्भवादि, दातृतया तस्यायनत्वाद् वा | नरसमूहो = नारम्, वन्द्यतया तदयनत्वाद् वा | नराणामधिपतिर्नारः = मुख्यवायुः, परमप्रेमास्पदतया तस्या- यनत्वाद् वेति यथाक्रममवगन्तव्यम् |

ತಥಾಹಿ - ಅದು ಹೀಗೆ, (1) ಅರಾಃ - ಅರಾ ಎಂದರೆ, ದೋಷಾಃ - ದೋಷಗಳು, ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ - ದೋಷವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ, ಗುಣಾಃ - ಗುಣಗಳು, (ಇವುಗಳು) ನಾರಾಃ - ನಾರ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ತದಯನತ್ವಾತ್ - ನಾರಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ, ನಾರಾಯಣಃ - ನಾರಾಯಣ ಎಂದೆನಿಸುವನು. (2) ವಾ - ಅಥವಾ, ಅರಾಣಾಂ - ದೋಷಗಳಿಗೆ, ಅಯನಂ - ಆಶ್ರಯನು, ನ ಭವತಿ - ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಇತಿ - ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆನಿಸುವನು. (3) ವಾ - ಅಥವಾ, ಉಪಕಾರಿತ್ವಾದಿನಾ - ಉಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ, ನರಾಣಾಂ - ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಇಮೇ - ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳು, ನಾರಾಃ - ನಾರಾ ಎನಿಸುತ್ತವೆ, (ನಾರಾ ಎಂದರೆ) ವೇದಾದಯಃ - ವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಯಾ - ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ, ತದಯನತ್ವಾತ್ - ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆನಿಸುವನು. (4) ವಾ - ಅಥವಾ, ನರಾಣಾಂ - ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, ಇದಂ - ಇದು, ನಾರಂ - ನಾರ ಎನಿಸುವುದು. ಅಂದರೆ ಉದ್ಯವಾದಿ - ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ದಾತೃತಯಾ - ಕೊಡುವ ಮುಖಾಂತರ, ತಸ್ಯ - ಉದ್ಯವ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ, ಅಯನತ್ವಾತ್ - ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆನಿಸುವನು. (5) ವಾ - ಅಥವಾ ನರಸಮೂಹಃ - ಮನುಷ್ಯರ ಸಮುದಾಯವು, ನಾರಂ - ನಾರ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ವಂದ್ಯತಯಾ - ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗುವ ಮುಖಾಂತರ, ತದಯನತ್ವಾತ್ - ನರಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆನಿಸುವನು. (6) ವಾ - ಅಥವಾ, ನರಾಣಾಂ - ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಅಧಿಪತಿಃ - ಸ್ವಾಮಿಯು, ನಾರಃ - ನಾರ ಎನಿಸುವನು, ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ - ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು, ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತಯಾ - ಅತ್ಯಂತಪ್ರೀತಿಗೆ ವಿಷಯ ಆಗುವ ಮುಖಾಂತರ, ತಸ್ಯ - ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ, ಅಯನತ್ವಾತ್ - ಆಶ್ರಯನಾಗುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆನಿಸುವನು. ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ, ಯಥಾಕ್ರಮಂ - ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಅವಗಂತವ್ಯಂ - ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು.

ನಾರಾಯಣಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎನ್ನುವುದರ ಲಾಭ

(ಪರಿಮಳ) - ತಸ್ಯ ಅಯನತ್ವಾದ್ಯಾ ಇತೀತಿ || ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತಯಾ ವಾಯ್ವಯನೋಕ್ತ್ಯವ ವಾಯ್ವವತಾರತ್ವಾತ್ ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ 'ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತ್ಯೇತತ್ 'ನಾರಾಯಣಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಮೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ ||

ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಭಗವಂತನು ಅತ್ಯಂತಪ್ರೀತಿಗೆ ಆಸ್ಪದನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಾಯುವಿನ ಅವತಾರರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ 'ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಎನ್ನುವುದು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಥವಾ ಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧ್ಯನುಕೂಲಾಯ -- ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ವಾಯಸುಧಾ - ಅಥವಾ ಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧ್ಯನುಕೂಲನಾಯ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಸಂಕ್ಷೇಪತೋಽನೇನಾಽಚಛೇ |
ವಿದಿತಸಂಕ್ಷೇಪಾ ಹಿ ಪ್ರಪಂಚಂ ಜಿಜ್ಞಾಸವೋ ಭವಂತಿ |

ತತ್ರ ಸದಾ ಬನ್ಧಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಾಂತಿಃ | ಮನೋವೃತ್ತೇಸ್ತತ್ರವರ್ಣತಾ ಹಿ ಬನ್ಧನಮ್ |
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷ ಉ | ತಸ್ಯ ಜೀವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ
ನಿಖಿಲೇತಿ | ತದ್ವಿಶೇಷಾದನಾಯ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣಮಭಿಹಿತಮ್ | ತದಾಹ - ಅಸ್ಯೇತಿ |
ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇನ ತತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮಭಿಧಾಯ ತಸ್ಯಾಧ್ಯಾಯಶೇಷೇಣ ತದ್ವಿಷಯತೋಪಪಾದಿತಾ |
ತತ್ಕಥನಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮಿತಿ |

ಅಥವಾ - ಅಥವಾ, ಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧ್ಯನುಕೂಲನಾಯ - ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳುವವರ ಬುದ್ಧಿಯ ಅನು-
ಕೂಲತೆಗೋಸ್ಕರ, ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ - ಸಂಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ -

ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ಅನೇನ - ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ, ಆಚಷ್ಟೇ - ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿದಿತಸಂಕ್ಷೇಪಾಃ - ಸಂಕ್ಷೇಪ-
ವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವವರು, ಪ್ರಪಂಚಂ - ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ, ಜಿಜ್ಞಾಸವಃ - ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ-
ವರು, ಭವಂತಿ ಹಿ - ಆಗುವವರಷ್ಟೆ. ತತ್ರ - ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ, "ಸದಾ ವಂದ್ಯಂ" ಇತಿ -
ಸದಾ ವಂದ್ಯಂ ಎಂಬುವುದು, ಪ್ರಥಮ- ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಃ - ಮೊದಲನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ
ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಾತು. ಮನೋವೃತ್ತೇಃ - ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂದು ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯಾಪಾರದ,
ತತ್ತ್ವವಣತಾ - ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಲೀನತೆಯು, ವಂದನಂ ಹಿ - ವಂದನ ಎನ್ನಿಸುವುದಷ್ಟೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪಿ
- ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಕೂಡ, ತದ್ವಿಶೇಷ ಏವ - ಒಂದು ರೀತಿಯಾದ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರದ ಪ್ರಭೇದವೇ.
ತಸ್ಯ - ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ವಿಷಯನಾದವನು, ಜೀವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ - ಜೀವ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ
ಬೇರ್ಪಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಯತ್ - ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ - ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಪದವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿ-
ದೆಯೋ, ತಸ್ಯ - ಆ ಪದದ, ಅರ್ಥಃ - ಅರ್ಥವು, ನಿಖಿಲ ಇತಿ - ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ
ಎಂದು. ತದುವಪಾದನಾಯ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು, ದ್ವಿತೀಯ-
ಸೂತ್ರೇ - ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷಣಂ - ಲಕ್ಷಣವು, ಅಭಿಹಿತಮ್ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
ತತ್ - ಆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು, ಆಹ - ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, "ಅಸ್ಯ" ಇತಿ - ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಂ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇಣ - ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಿಂದ, ತತ್ರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಅರ್ಥ ಗುಣ-
ಪೂರ್ಣತ್ವ ಹಾಗೂ ತತ್ಸಮರ್ಥಕವಾದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಂ
- ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಪ್ರಮಾಣಂ - ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ, ಅಭಿಧಾಯ - ಹೇಳಿ, ತಸ್ಯ - ಆ ಮೂರನೆಯ
ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ, ಅಧ್ಯಾಯಶೇಷೇಣ - ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದೊಂದಿಗೆ, ತದ್ವಿಷಯತಾ
ಉಪಪಾದಿತಾ - ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವೆಂದು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತತ್ಕಥನಮ್ - ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದವೇ, "ಅಪ್ಯತಮಮ್" ಇತಿ - ಅಪ್ಯತಮಂ
ಎಂಬುವುದು.

ಸಾರ - ಅಥವಾ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣ..' ಎಂಬ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಕಲ ಬ್ರಹ್ಮ-
ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಸದಾ ವಂದ್ಯಂ' ಎಂಬ
ಭಾಗವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು 'ಅಸ್ಯೋ-
ದ್ಭವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಭಾಗವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತೋರಿಸಿ ನಂತರ ಇಡೀ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಇಡೀ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ನಿರ್ದೋಷನಾದ ಭಗವಂತನೇ ವಿಷಯ ಎಂದು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮನೋವೃತ್ತೇ ತತ್ಪ್ರವಣತಾ ಹಿ ವಂದನಮ್; ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷ ಏವ

ಕಮ್ಬಾ - ತತ್ಪ್ರವಣತೇತಿ || ಅನ್ಯತಿಸಾಧೇನ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತದ್ವಿಶೇಷ ಇತಿ || ಮನೋವೃತ್ತೇಸ್ತತ್ಪ್ರವಣತಾವಿಶೇಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಚ ವನ್ಯಮಿತಿ ಮನೋವೃತ್ತೇರ್ಭಗವತ್ಪ್ರಾಬಲ್ಯರೂಪ-
ವಂದನೋಕ್ತ್ಯಾ ಮನೋವೃತ್ತೇಸ್ತತ್ಪ್ರವಣತಾವಿಶೇಷರೂಪಾ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಭೂತಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಪ್ಯುಕ್ತಾ
ಭವತಿತಿ ಭಾವಃ | ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ || 'ಸೂತ್ರೇ' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ತಸ್ಯೇತಿ || ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ತತ್ಪ್ರವಣತಾ ಇತಿ || ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ. ತದ್ವಿಶೇಷ ಇತಿ || ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಾದರೋ ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ತತ್ಪ್ರವಣತಾ ಎಂಬ ಒಂದು ಅವಾಂತರ-
ಪ್ರಭೇದವೆಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ 'ವಂದ್ಯಮ್' ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ಭಗವದ್ವಿಷಯೀ-
ಕರಣ ಎಂಬ ವಂದನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ಭಗವದ್ವಿಷಯೀಕರಣ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು
ಪ್ರಭೇದವಾದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.
ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ || "ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ" ಎಂದು ಶೇಷಪೂರಣ. ತಸ್ಯ ಇತಿ || ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಎರಡು ಕಾರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯೋಜನಾಂತರ ಕಥನ

(ಪರಿಮಳ)- ನನು ಬುದ್ಧಿಚಾತುರ್ಯೇಣ ನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಣ ನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯ ನಿರ್ವಚನ-
ಸಂಭವೇಽಪಿ ಏವಂರೂಪೇಣೈವ, ತತ್ರಾಪಿ ಏತಾದದ್ವಿರೇವ ನಿರ್ವಚನೈಃ ನಾರಾಯಣಸ್ತುತೌ ನ
ಪ್ರಬಲಪೇತುಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ | ಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯೈವ ಆದೌ ಅವಶ್ಯ-
ವಕ್ತೃವ್ಯತ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯತೋ ವಾ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರೋಮಿ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವರ್ತಮಾನನಿರ್ದೇಶ-
ಘಟನಾಯ ವಾ ಯೋಜನಾಂತರಮಾಪ - ಅಥವಾ ಇತಿ ||

ಪ್ರಪಂಚಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗಸಮರ್ಥನೆ

ಪ್ರಪಂಚಂ ಜಿಜ್ಞಾಸವ ಇತಿ || 'ಸನಾಶಂಸಭಿಕ್ಷ ಉಃ' ಇತಿ ಉಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಜಿಜ್ಞಾಸಪದಪ್ರಯೋಗೇ
'ನ ಲೋಕಾವ್ಯಯನಿಷ್ಕಾಖಲರ್ಥತೃನಾಮ್' ಇತಿ ಪಪ್ಪಿನಿಷೇಧಾದ್ ದ್ವಿತೀಯೋಕ್ತಾ | ಪ್ರಪಂಚ-
ವಿಷಯಕಜಿಜ್ಞಾಸಾವಂತೋ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಲ್ಲ! ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಕೌಶಲದಿಂದ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಲು ಬಂದರೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟೇ ನಿರ್ವಚನಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣವೇನೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕೈಶ್ಚ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರೋಮಿ' ಎಂದು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನ-ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬೇರೆ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಅಥವಾ ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ.

ಪ್ರಪಂಚಂ ಜಿಜ್ಞಾಸವ ಇತಿ || ಜಿಜ್ಞಾಸು ಎಂಬ ಪದದ ಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಎಂದು ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಎಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಷಷ್ಠೀನಿಷೇಧವಿರುವುದರಿಂದ ಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಪರಿಮಳಾಚಾರ್ಯರು. 'ಸನಾಶಂಸಭಿಕ್ಷ ಉಃ' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿದೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುಶಬ್ದ ಇದರ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ 'ನ ಲೋಕಾವ್ಯಯನಿಷ್ಠಾ-ಖಿಲರ್ಥತ್ಯನಾಮ್' (ಪಾ.ಸೂ.) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಇರುವವರು ಆಗುವರು ಎಂದು.

* - ಸನಿತಿ ಸನ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತೋ ಗೃಹ್ಯತೇ ನ ಸನಿಧಾತುಃ, ಅನಭಿಧಾನಾತ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರ್ವಾಡ್ ವಾ | ಸನ್ನಂತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಆಶಂಸೇರ್ಭಿಕ್ಷೇಶ್ಚ ತಚ್ಛಿಲಾದಿಪು ಕರ್ತೃಪು ಉಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ | ಚಿಕಿರ್ದುಃ | ಜಿಹಿರ್ದುಃ | ಆಶಂಸುಃ | ಭಿಕ್ಷುಃ | ಆಹಃ | ಶಸಿ ಇಚ್ಛಾಯಾಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಂ, ನ ಶಂಪೇಃ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ | (ಕಾಶಿಕಾ)

* - एषां प्रयोगे षष्ठी न स्यात् । लादेशाः - कुर्वन् कुर्वाणो वा सृष्टिं हरिः । उः - हरिं दिदृक्षुः, अलंकरिष्णुर्वा । उक - दैत्यान् घातुको हरिः ॥ कमेरनिषेधः (वार्तिकम्) ॥ लक्ष्म्याः कामुको हरिः । अव्ययम् - जगत् सृष्ट्वा । सुखं कर्तुम् । निष्ठा - विष्णुना हता दैत्याः । दैत्यान् हतवान् विष्णुः । खलर्थः - ईषत्करः प्रपञ्चो हरिणा । तृत्रिति प्रत्याहारः शत्रुशानचाविति तृशब्दादारभ्यातृनो नकारात् । शानन् - सोमं पवमानः । चानश् - आत्मानं मण्डयमानः । शतृ - वेदमधीयन् । तृन् - कर्ता लोकान् ॥ (सिद्धान्तकौमुदी)

ತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

(ಪರಿಮಳ)- ತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ || ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥರೂಪಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವೇ ತದುವಪಾದಕಜಗ-
ದ್ಭಿನ್ನಾದಿಹೇತುತ್ವಲಕ್ಷಣೇ ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇನ ಭಾಷ್ಯೇ ಆದ್ಯದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥಯೋಃ ಮಧ್ಯೇ
ತೃತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಃ | ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋರನ್ವಯೇನ ದ್ವಯೋರಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವ-
ಸೂಚನಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

'ಓಂ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಓಂ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಎರಡೂ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನತ್ತಾತ್ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಆಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಹಾಗೂ 'ಅಸ್ಯೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬುದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ಏವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಹೇತೂಕ್ತಪರತಯಾ ಶ್ಲೋಕೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ ।
ಇದಾನೀಂ ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಮೇವ ಅನೇನಾಚಿಷ್ಟೇ ಇತ್ಯಾಹ - ಅಥವೇತಿ ॥

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಾದ 'ನಾರಾಯಣನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ' ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕವಾದ ಲಕ್ಷಣಕಥನ ಪ್ರಮಾಣ-ಕಥನ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೀಗ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ "ಅಥವಾ" ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ಉಭಯ ಹೇಗೆ?

(ಯಾದುಪತ್ಯ) - ನನು ಕರಶಿರಃಸಂಯೋಗಾದೇರೇವ ವಂದನಾತ್ ಕಥಂ 'ವಂದ್ಯಮ್' ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಜಿಜ್ಞಾಸೋಕ್ತಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಮನೋವೃತ್ತೇರಿತಿ ॥ ತತ್ಪಣ-ವತಾ ಇತಿ ॥ 'ಮತಃ ತ್ವಮುತ್ಯಪ್ಪಃ' ಇತಿ ಸ್ವಾವಧಿಕೋತ್ಪರ್ಷವಿಷಯತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತಶ್ಚ ಕರಶಿರಃಸಂಯೋಗಾದೌ ಉಕ್ತಭಗವದ್ವಿಷಯಕಮನೋವೃತ್ತಿವಿಶೇಷ ಏವ ವಂದನಮ್ । ತಚ್ಚ ಸದಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣಮ್ ಉಪಾಸನಾರೂಪಮೇವ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ । ಆತ ಏವ 'ಸದಾ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅತ್ರೋತ್ತರತ್ರ ಚ ಅನ್ವಯ ಉಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ವಂದನ ಎಂದರೆ ಕೈಯಿಗೂ ತಲೆಗೂ ಆಗುವ ಸಂಯೋಗ ಮುಂತಾದವು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಂದ್ಯಂ' ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಮನೋವೃತ್ತಿಃ" ಎಂಬ ಪಂಕ್ತಿ ಹೊರಟಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ತತ್ತ್ವವಣತಾ ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ ವಂದನೆ ಎನ್ನುವರು. ಅಂದರೆ 'ಮತಃ ತ್ವಮುತ್ಯಪ್ಪಃ' - ನನ್ನಿಂದ ನೀನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಎಂಬೀರೀತಿಯಾದ ಸ್ವಾವಧಿಕವಾದ ಉತ್ಕರ್ಷ-

ವಿಷಯತ್ವ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಂದನೆ ಎಂದರೆ ಕರಶಿರಃಸಂಯೋಗಾದಿಗಳಾಬೇಕಾದರೆ 'ಮತ್ತಃ ತ್ವಮುತ್ಕೃಷ್ಟಃ' ಎಂಬೀ ರೀತಿಯಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಮನೋವೃತ್ತಿವಿಶೇಷ ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದೇ ಉಪಾಸನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ಸದಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು 'ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಹಿಂದೆ ಇರುವ 'ವಂದ್ಯಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

'ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇ ಶಂಕಿತ...' — ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ - ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇ ಶಾಙ್ಕಿತದೋಷನಿರಾಸೋ ದ್ವಿತೀಯೇಽಭಿಹಿತಃ । ತಮಾಹ - ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ ।

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇ - ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಶಂಕಿತದೋಷನಿರಾಸಃ - ಶಂಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರವು, ದ್ವಿತೀಯೇ - ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ಅಭಿಹಿತಃ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಮ್ - ಅದನ್ನು, ಆಹ - ಹೇಳಿದರು - "ನಿದೋಷಂ"ಮಿತಿ - ನಿದೋಷವು ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಾರ - ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವಾದ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಶಾರಣನಾದ ಸಕಲ-ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ದೋಷಗಳ ಶಂಕೆಯನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯವು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದು. ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ನಿದೋಷಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

'ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇ ಶಂಕಿತ...' ಸುಧಾಪಂಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ

ಕಮ್ಬಾ - ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥ ಇತಿ ॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಪ್ರತಿಪಾಢೇ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗುಣಕೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯುಕ್ತಾದಿಭಿಃ ಸಮನ್ವಯವಿರೋಧಮುಕ್ತೇನ ಶಾಙ್ಕಿತಾನಾಂ ದೋಷಾಣಾಂ ನಿರಾಸೋ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ ವಿಹಿತಃ । ತಮರ್ಥಮಾಹ ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥ ಇತಿ ॥ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಮನ್ವಯ-ವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರ ಮುಖಾಂತರ ಶಂಕೆ ಮಾಡಿದ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರವು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು "ನಿದೋಷಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತೃತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯ ಪೂರ್ವನಿವೇಶ ಏಕೆ?

(ಪರಿಮಳ)- ನಿರ್ದೋಷಮಿತೀತಿ || ಏತದಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮ್ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ತೃತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಂ ನಿವೇಶಿತಮ್ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ || ಭಗವಂತನು ನಿರ್ದೋಷಿ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ನಿರ್ದೋಷಂ' ಎಂಬುದರ ನಂತರ "ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುಖಾಕ್ಷೈಃ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

‘ಎವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಸಿದ್ಧೇ’ ... ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ - एवं ब्रह्मस्वरूपे सिद्धेऽधिकारिणस्तत्प्रसादसाधनोपायभूत-
तत्साक्षात्कारजननाय वैराग्यभक्तिभ्यामखिलवेदार्थश्रवणादि तृतीये निरूपितम् |
तस्यायं सङ्ग्रहः अशेषविशेषतोऽपि प्रियतमम्, आप्यतममिति | ल्यब्लोपनिमित्ता
पञ्चमी | अशेषान् विषयविशेषान् विहाय ज्ञातव्यतममिति | “इयदामननात्”
इत्यार्थसूचनम् ममेति |

ಎವಂ - ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು, ಸಿದ್ಧೇ - ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲು,
ಅಧಿಕಾರಿಣಃ - ಅಧಿಕಾರಿಗೆ, ತತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನೋಪಾಯಭೂತತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನನಾಯ -
ತತ್ - ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಸಾದ - ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಾಧನ - ಸಾಧನವಾದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯಭೂತ -
ಉಪಾಯಗಳಾದ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ - ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಜನನಾಯ - ಹುಟ್ಟಿಸುವು-
ದಕ್ಕಾಗಿ, ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ - ವೈರಾಗ್ಯ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಅಖಿಲವೇದಾರ್ಥಶ್ರವಣಾದಿ -
ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಕಲವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುವುದು ಮನನ ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು,
ತೃತೀಯೇ - ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ನಿರೂಪಿತಂ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಸ್ಯ - ಆ ಎಲ್ಲದರ,
ಅಯಂ ಸಂಗ್ರಹಃ - ಈ ಸಂಗ್ರಹವು, “ಅಶೇಷ- ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಆಪ್ಯತಮಂ” ಇತಿ
- ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಆಪ್ಯತಮಂ - ಎಂಬುದಾಗಿ. ಲ್ಯಬ್ಲೋಪನಿಮಿತ್ತಾ
ಪಂಚಮೀ - ಲ್ಯಬಂತಶಬ್ದದ ಲೋಪವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದ
ಪಂಚಮೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ವಾರ್ತಿಕವಿದೆ. ಅಶೇಷಾನ್ - ಸಕಲ, ವಿಷಯ- ವಿಶೇಷಾನ್ - ಅನೇಕ-
ರೀತಿಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ವಿಹಾಯ - ಬಿಟ್ಟು, ಜ್ಞಾತವ್ಯತಮಂ - ಅತಿಶಯೇನ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು,
ಇತಿ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. “ಇಯದಾಮನನಾತ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಸೂಚನಂ - ಇಯದಾಮನನಾತ್
ಮುಂತಾದ ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥದ ಸೂಚನೆಯು, “ಮಮ” ಇತಿ - ಮಮ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಾರ - ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅವನ ಪ್ರಸಾದ ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು? ಎನ್ನುವ ಚಿಂತೆ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು "ಅಶೇಷ-ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಆಪ್ಯತಮಂ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಮಾಡಿವೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ

ಕಮ್ಬಾ - ಲ್ಯಬ್ಲೋಪ ಇತಿ || ಲ್ಯಬ್ಲೋಪೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಾಧಿಕರಣೇ ಚ ಪञ್ಚಮಿ ವಕ್ತವ್ಯೇತಿ ಲ್ಯಬ್ಲೋಪನಿಮಿತ್ತಾಃ ಕರ್ಮಣಿ ಪञ್ಚಮ್ಯಾ ಅನುಶಾಸನೇನ 'ಅಶೇಷವಿಶೇಷತಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಶೇಷಾನ್ ವಿಷಯವಿಶೇಷಾನ್ ವಿಹಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಾಶ್ರಯಣಾಡ್ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಲಾಭೇನ 'ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತಿ ಪ್ರೀತ್ಯ-ಪರಪರ್ಯಾಯೋಪವಿಷಯಕತ್ವಕಥನೇನ ಭಕ್ತಿಸ್ವಾಭಾವಾಡ್ ಆಪ್ಯತಮಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕಶ್ರವಣಮನನಾದಿರೂಪಜ್ಞಾನಲಾಭಾಶ್ಚ ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯ-ತಮಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮಿತಿ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸಂಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಇಯದಿತಿ || 'ಇಯದಾಮನನಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಧಿಕಾರ್ಥುತಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್ | ತತ್ 'ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷ-ನಿರ್ದೇಶನಾಧಿಕಾರ್ಥುತಮಸ್ಯ ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಮಿತ್ಯರ್ಥಲಾಭಾತ್ ಸೂಚ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಲ್ಯಬ್ಲೋಪ ಇತಿ || "ಲ್ಯಬ್ಲೋಪೇ ಕರ್ಮಣಿ ಅಧಿಕರಣೇ ಚ ಪಂಚಮೀ ವಕ್ತವ್ಯಾ" ಎಂದು ಲ್ಯಬ್ಲೋಪ-ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ರಬ್ಬದ ಲೋಪದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅನುಶಾಸನವಿರುವುದರಿಂದ "ಅಶೇಷವಿಶೇಷತಃ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಶೇಷಾನ್ ಅಂದರೆ ಸಕಲವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೈರಾಗ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ "ಪ್ರಿಯತಮಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಆದ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಭಕ್ತಿಯ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶ್ರವಣ ಮನನ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನದ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, "ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ, ಪ್ರಿಯತಮಂ, ಆಪ್ಯತಮಂ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಯದಿತಿ || 'ಇಯತ್ ಆಮನಸಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಉಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಎಂಬ

ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಇದೆ. 'ತನ್ಮಮ ಪ್ರಿಯತಮಂ' ಎಂದು ಅದು (ನಾರಾಯಣನು) ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ-ಪಾತ್ರ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದ ನನಗೆ ಪ್ರಿಯತಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಲೈಂಗಿಕವೇ ಕರ್ಮಣಿ ... ವಾರ್ತಿಕ

ವ್ಯಾ.ವಿ. - 'ಲೈಂಗಿಕವೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಧಿಕರಣೇ ಬ ಪಂಚಮೀ ವಕ್ತವ್ಯಾ' ಎಂದು ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ ವಾರ್ತಿಕದ ಸ್ವರೂಪ. ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - ಭುವಃ ಪ್ರಭವಃ (ಪಾ. ಸೂ. 1-4-31) ಲೈಂಗಿಕವೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಧಿಕರಣೇ ಚ - ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇನ್ನು ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸೂತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಲೈಂಗಿಕವೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಧಿಕರಣೇ ಚ ವಾಚ್ಯಾ' ಎಂದಿದೆ.

ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಆಪ್ಯತಮವೇ? ಅಲ್ಲವೇ?

(ಪರಿಮಳ)- ಪ್ರಿಯತಮಸ್ಯೇವ ಆಪ್ಯತಮತ್ವಾತ್ ಪ್ರಿಯತಮಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯೇವ ಆಪ್ಯತಮಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಮುಪೇತ್ಯ ವಾ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುದರ್ಶತ ಇತಿ ಭಾವೇನ ವಾ 'ಪ್ರಿಯ-ತಮಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅನುವೃತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಹೇತುಗರ್ಭಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ | ಮನಸಾಽಽಪ್ಯತ್ಯಜ್ಞಾತವ್ಯತ್ವಾನತಿರೇಕಾತ್ |

'ಪ್ರಿಯತಮಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಯಾವುದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವೋ ಅದೇ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯ - ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೇ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ 'ಪ್ರಿಯತಮಂ = ಆಪ್ಯತಮಂ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ 'ಆಪ್ಯತಮಮಮಪ್ಯವಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದಿಂದ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬ ಪದವು 'ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವೃತ್ತಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತಮವಾದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು ಎಂದು ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬುದು ಹೇತು-ಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊಂದುವುದು ಎಂದರೂ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಸನ್ನಂ ಚ ತತ್ ಯಾದೃಶಂ ... ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾರ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಸುಧಾ - ಪ್ರಸನ್ನಂ ಚ ತತ್, ಯಾದೃಶಂ ಪುಮರ್ಥಂ ಪ್ರಯच्छति ತತ್ಸವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ಚತುರ್ಥೇಽಭಿಹಿತಮ್ | ತದಭಿಧಾನಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮಿತಿ | ಆಸಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿಯತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತಮಪಾ ತಾಂ ವಿಶಿನಯೀತಿ |

ಪ್ರಸನ್ನಂ ಚ ತತ್ - ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೋ, ಯಾದೃಶಂ - ಯಾವರೀತಿಯಾದ, ಪುಮರ್ಥಂ - ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ - ನೀಡುವನೋ, ತತ್ಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ - ಅಂತಹ ಸ್ವರೂಪದ ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರೂಪಣೆಯು, ಚತುರ್ಥೇ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ಅಭಿಹಿತಮ್ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತದಭಿಧಾನಂ - ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವು, ಆಪ್ಯತಮಂ ಇತಿ - ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಆಪ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ - ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧವಾದರೋ, ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ - ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ, ತಮಪಾ - ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ, ತಾಂ - ಆ ಆಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶಿಸ್ತೃ ಇತಿ - ವಿಶೇಷಯುತವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಾರ - ಭಗವಂತನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ನಮಗೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಯಾವುದು? ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು "ಆಪ್ಯತಮಂ" ಎಂದು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಇದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಎಂದರೆ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಶೇಷದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬುದು ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥನಿರೂಪಣಪರ

ಕಮ್ಬಾ - ತಮಪೇತಿ || सर्वगतब्रह्मप्राप्तिमात्रस्य नित्यसिद्धत्वेऽपि 'आप्यतमम्' इति तमप्रत्ययमहिम्ना लब्धस्य 'सोऽश्रुते सर्वान् कामान् सह ब्रह्मणा विपश्चिता' इति श्रुत्युक्तस्य प्राप्तिविशेषस्य नित्यसिद्धत्वाभावेन पुमर्थत्वसम्भवात् अप्यतम-मित्येतच्चतुर्थीध्यायार्थपुमर्थनिरूपणपरमिति भावः ।

ತಮಪಾ ಇತಿ || ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಬಲದಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿರುವ "ಸೋಽಶ್ರುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಿಪಶ್ಚಿತಾ" - ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜೊತೆಗೆ ಸಕಲ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ವಿಶೇಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಆಪ್ಯತಮಮ್ ಎನ್ನುವ ಪದವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಪರಿಮಳ)- 'ಪ್ರಿಯತಮಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ 'ಆಪ್ಯತಮಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತಿಪದಂ ದತ್ತಮ್ ।

ತದೇವ ಅನುವದತಿ - ಅಪ್ಯತಮಮ್ ಇತಿತಿ || ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ || 'ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತಃ' ಇತ್ಯಾದೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ತಮಪಾ ಇತಿ || ಅತಿಶಯಾರ್ಥಕ-
ತಮಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಾದಿಸ್ವರೂಪವಿಶೇಷಪ್ರಾಪ್ತೀವ ಇಹ 'ಆಪ್ತಿ'ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ
ಭಾವೇನ ತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ವಿಶೇಷಣಯುಕ್ತಾಂ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಇತಿ'ಶಬ್ದ ಅದೃಶದ್ಯ-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಪ್ತೌ |

ಪ್ರಿಯತಮಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂದು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನುವಾದ-
ಮಾಡಿದರು. ಇದೀಗ ಆ ಆಪ್ಯತಮಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಆಪ್ಯತಮ-
ಮಿತಿ ಎಂದು. ಭಗವಂತನು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧ ಎಂದರೆ 'ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ
ಸ್ಥಿತಃ' ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಳಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಈ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ
ಆ ನಾರಾಯಣನು ಇದ್ದಾನೆ. 'ಆಪ್ಯತಮಮಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತಮಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯ
ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಭಗವಂತನಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಎಂದರೆ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ,
ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ರೂಪವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ
ಆಪ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿಯಿತು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಾಬಲ್ಯ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮೇ ನತಿಸ್ತುತಿರೂಪೋಭಯವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ಮಂಗಲಸ್ಯಾನು-
ಷ್ಠಾನಮ್ | ದ್ವಿತೀಯಾದಿಚತುರ್ಥ ನತೇರೇವಾನುಷ್ಠಾನಮ್ | ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಚ ಕಂಶೋಕ್ತ-
ನತ್ಯುಪಪಾದಕತ್ವಮ್ | ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಥಮೇ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ನತಿಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಕಥನ-
ಪರತ್ವಮ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ ನತಿಪ್ರಯೋಜಕಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥಕಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಮ್ | ತೃತೀಯೇ
ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕಲಕ್ಷಣೇ ಸಾಧಕಕಥನಪರತ್ವಮ್ | ಚತುರ್ಥೇ ತನ್ನಿರ್ಧಾರಕೇ ಲಕ್ಷಣೇ
ಪ್ರಮಾಣೇ ವಾ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಪರತ್ವಮ್ | ಜಙ್ಗಲ ತೂಭಯಪರತ್ವೇಽಪಿ ಅಸ್ತು ಪದ್ಯಸ್ಯ
ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ನಾರಾಯಣಪದವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ್ವಾರಾ ವಿತದ್ಪದ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಸ್ತುತ್ಯರ್ಥತ್ವಮ್ |
ಸಪ್ರಮೇ ತು ವಿತದ್ಪದ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೀಭೂತನತಿಸ್ತುತಿಪರತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ವಿತದ್-
ಪದ್ಯೋಕ್ತನತಿವಿಶೇಷ್ಯನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ನತೇರ್ಯಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥತ್ವಂ
ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪಕಥನಪರತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ರಮಃ ಪಕ್ಷಣಾಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ||
(ಪ್ರಥಮೇ ದ್ವಿತೀಯೇ ತೃತೀಯೇ ಚತುರ್ಥೇ ಇತಿ | ದ್ವಿತೀಯೇ ತೃತೀಯೇ ಚತುರ್ಥೇ ಪಂಚಮೇ

ಇತಿ ಕ್ರಮೇಣಾರ್ಥೋ ಜ್ಞೇಯಃ | ಪೂರ್ವಂ 'ದ್ವಿತೀಯಾದಿಷು ಚತುರ್ಷು' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥಮೋಕ್ತಿಃ)

ಒಟ್ಟು ಏಕವಿಧವಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷಗಳು ಪ್ರಬಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

(1) ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯವು ಮಂಗಳಾಚರಣ ರೂಪ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣನ ನತಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಎರಡು ರೀತಿಯಾದ ನತಿಸ್ತುತಿ ಉಭಯಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(2) ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ - ನತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯ (ಅರ್ಥಾತ್ 2ನೆಯ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. 2ನೆಯ (ಅರ್ಥಾತ್ 3ನೆಯ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. 3ನೆಯ (ಅರ್ಥಾತ್ 4ನೆಯ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 4ನೆಯ (ಅರ್ಥಾತ್ 5ನೆಯ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(3) 6ನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನತಿ-ಸ್ತುತಿ ಉಭಯಪರತ್ವವಿದ್ದರೂ ಈ ಪದ್ಯದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಾರಾಯಣ ಪದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಮುಖಾಂತರ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ.

(4) 7ನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಾದರೂ ಮಂಗಳಪದ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ನತಿ-ಸ್ತುತಿಪರತ್ವ ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಯಾವ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.

ಈ ರೀತಿ ನೇರವಾಗಿ ನತಿಸ್ತುತಿ ಉಭಯಪರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಬಲ. ಅದು ಮೊದಲನೆಯ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ನತಿ-ಸ್ತುತಿ ಉಭಯಪರತ್ವ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆರನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಪರಂಪರೆಯಾ ಇದೆ. ಏಳನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ನತಿ-ಸ್ತುತಿ ಉಭಯಪರತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಾಬಲ್ಯ

(ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ)- ಯದ್ವಾ, “ನತಿವಿಶೇಷನಾರಾಯಣವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಕಂಠೋಕ್ತನತ್ಯು-
ಪಪಾದಕತಯಾ ಸಂಭವತ್ಯೇಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ, ನ ಕಂಠತೋಽನುಕ್ತಸ್ತುತಿಪರತಯಾ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವಂ
ಯುಕ್ತಮ್” ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ತತ್ರಾಪಿ ನತಿವಿಶೇಷ-
ನಾರಾಯಣಾರ್ಥಮನಮೃತಪ್ರಯೋಜಕಪರತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತತ್ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಂ
ಜ್ಞಾಯ ಇತಿ ಸರ್ವವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪ್ರದರ್ಶಕ-
ಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರಪರತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ‘ನಿಖಿಲ’ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಚತುಷ್ಪಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಮ್,
ತಲ್ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟೇ ‘ಆಪ್ಯತಮಮ್, ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್’ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಪದದ್ವಯಸ್ಯ
ಆಗಮಾನುಮಾನರೂಪಪ್ರಮಾಣಪರತ್ವಮ್, ಏವಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧ್ಯಪಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣೋ-
ಭಯಪರತಯಾ ಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾಸ್ಯ ಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ । ‘ಅಶೇಷ’ ಇತ್ಯಾದಿ-
ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಮಪಿ, ‘ಆಪ್ಯತಮಮ್, ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್’ ಇತಿ
ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣಪರತ್ವಮ್, ಆದ್ಯವಿಶೇಷಣದ್ವಯಸ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತ-
ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಪರತ್ವಮ್, ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಪೇಕ್ಷಯೋಪ-
ಯುಕ್ತಬಹ್ವರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್ ತತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । (ಪಂಚಮಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಥಃ ಪೂರ್ವ-
ವತ್) । ಏವಮಪಿ ಸ್ತುತೇಃ ಅಲಾಭಾತ್ ನಮೃತ್ಪ್ರೋಪಪಾದಕಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಕಲಕ್ಷಣ-
ಪ್ರಮಾಣತದ್ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಕತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕನಾರಾಯಣಪದವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ಸ್ತುತೇರಪಿ
ಲಾಭಾತ್ ತತ್ತ್ರತಿಪಾದಕಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪೂರ್ವತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ‘ನಮಾಮಿ’ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತೈವ
ತದುವಪಾದಕಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಲಾಭಸಂಭವೇನ ಪ್ರಪಂಚಜಿಜ್ಞಾಸೋಪಯುಕ್ತ-
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಕಥನಪ್ರಯುಕ್ತನೈಮಿತಾಪರಿಹಾರಾಯ, ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ತತ್ಕಥನಪರತ್ವಂ
ಸರ್ವತೋಽಪಿ ಜ್ಞಾಯಃ” ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯಾಂತಿಮಸ್ಯ ಸರ್ವತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ
ಪಕ್ಷಾಣಾಮುತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯಕರೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ ।

ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಮೊದಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಂತೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೇ ಪ್ರಬಲ. ಈ
ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪರೂಪವಾದ ಏಳನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಬಲ. ಅದು ಹೀಗೆ

— ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳದೇ ಇದ್ದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನತಿಪರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವವಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಸಂಭವತಿ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ಹಿ ದೋಷಃ' ಎನ್ನುವ ಪ್ರಕಾರ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷವಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಇದೆಯೇ ಎಂದರೆ ಹೌದು ಇದೆ. ಕೇವಲ ನತಿವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿದ ನತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಬಲ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ "ನಮೃತ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಸೂಚಕವಾಗಿದೆ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ" ಎನ್ನುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ "ನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಪರವಾಗಿವೆ ವಿಶೇಷಣಗಳು" ಎನ್ನುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಬಲ.

ಇದಕ್ಕಿಂತ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣ ಉಭಯಪರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಲಕ್ಷಣಪರವಾಗಿದ್ದು, ಆ ವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ 'ಆಪ್ಯತಮಂ', 'ಅಸ್ಮೋದ್ಯವಾದಿದಂ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಹಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ' 'ನಿದೋಷಂ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಪದವನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿವೆ ಎನ್ನುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಇವೆಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ 'ನಮಾಮಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಲಾಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗಿಂತ ಏಳನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅದು ಹೀಗೆ — ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಕಥನ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನ್ಯೂನತಾ ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಂಕ್ಷೇಪ-

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಕಥನಪರವಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಉತ್ತರೋತ್ತರಪಕ್ಷಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ಎಂಬ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿದಿದೆ.

ಭಾರತೀರಮಣೋ ಮಧೋ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಂತಕಾರಕಃ ।
ವಾಸುದೇವಾಜ್ಞಯಾ ನಿತ್ಯಂ ದುಷ್ಪಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಘಾತಕಃ ॥

ಶರ್ವಾದಿಸರ್ವಗೀರ್ವಾಣನಿರ್ವಾಣಗತಿಹೇತವಃ ।
ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಪದಾಂಭೋಜಪಾಂಸವಃ ಪಾಂತು ನಃ ಸದಾ ॥

ಆಸ್ಮದ್ಗುರ್ವಂತರ್ಗತ-ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತ-
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಗುರ್ವಂತರ್ಗತ-ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತ-
ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಭಿಷ್ಠಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತ-
ನೀಲಾದೇವಿಕರಾರ್ಚಿತ-ರುಕ್ಮಿಣೀಸತ್ಯಭಾಮಾಸಮೇತ-ಶ್ರೀಮನ್ನೂಲಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಕಂಬಾಲೂರುರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು

ವಂದಾರುಕಲ್ಪತರವೇ ವಾದಿಕೈರವಭಾನವೇ ।

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಗುರವೇ ನಮಃ ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧವೇ ॥

- ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭತೀರ್ಥರು

ನಮಸ್ಕರಿಸುವವರಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷರಾದ, ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳೆಂಬ ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ರಾದ, ಕಾರುಣ್ಯಸಮುದ್ರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು.

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ಮಾರ್ಗಸಂಸ್ಥಾಪನಮಹಾದರಃ ।

ರಾಮಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರೋಽಸೌ ಪಾತು ಸೌಭಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯದಃ ॥

- ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಮಾಚಾರ್ಯರು

ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಆದರವುಳ್ಳ, ಸಕಲವಿಧಭಾಗ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಕಾಪಾಡಲಿ.

ಸ್ವಾದಿಮಾನಂ ಸುಧಾಯಾ ಯಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಚ್ಛಾಪಿತವಾನ್ ಭುವಿ ।

ರಾಮಚಂದ್ರಗುರುಂ ನೌಮಿ ವಿದ್ವನ್ಮಹುಟಮಂಡನಮ್ ॥

- ಶ್ರೀಕುಂಡಲಗಿರಿ ಆಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾಟಿಪ್ರಣೀಕಾರರು

ಯಾರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯ ಸ್ವಾದವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರೋ ಅಂತಹ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಕಿರೀಟದಂತೆ ಅಲಂಕಾರಭೂತರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.